

El Nuevo Testamento

The New Testament in Ayutla Mixtec

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

San Mateo	4
San Marcos	44
San Lucas	70
San Juan	112
Hechos	142
Romanos	179
1 Corintios.....	195
2 Corintios.....	210
Gálatas	220
Efesios	226
Filipenses	231
Colosenses.....	235
1 Tesalonicenses	239
2 Tesalonicenses	242
1 Timoteo	244
2 Timoteo	249
Tito.....	252
Filemón	254
Hebreos.....	255
Santiago	267
1 Pedro	271
2 Pedro	276
1 Juan.....	279
2 Juan.....	283
3 Juan.....	284
Judas	285
El Apocalipsis.....	287

San Mateo

Ñā yo'ō' nduu' kivi' ne ichi' yata' Jesucristo
(Lc. 3:23-38)

1 Ñā yo'ō' nduu' kivi' ne ichi' yata' Jesucristo, ñā nduu' sīani' xika' David, te nduu' tu a sīani' xika' Abraham.

² Abraham jaan' ni nduu yuva' Isaac, te Isaac jaan' ni nduu yuva' Jacob, te Jacob jaan' ni nduu yuva' Judá, te sakan' tu ñani' ra. ³ Te Judá jaan' ni nduu yuva' Fares xi-in' Zara, te Tamar ni nduu sī'i' ra. Te Fares jaan' ni nduu yuva' Esrom, te Esrom jaan' ni nduu yuva' Aram. ⁴ Te Aram jaan' ni nduu yuva' Aminadab, te Aminadab jaan' ni nduu yuva' Naasón, te Naasón jaan' ni nduu yuva' Salmón. ⁵ Te Salmón jaan' ni nduu yuva' Booz. Te sī'i' Booz ni nduu Rahab, te Booz jaan' ni nduu yuva' Obed. Te sī'i' Obed jaan' ni nduu Rut, te Obed jaan' ni nduu yuva' Isaí. ⁶ Te Isaí jaan' ni nduu yuva' rey David, te rey David jaan' ni nduu yuva' Salomón. Te sī'i' Salomón jaan' ni nduu ña' si'i' Urías.

⁷ Te Salomón jaan' ni nduu yuva' Roboam, te Roboam jaan' ni nduu yuva' Abías, te Abías jaan' ni nduu yuva' Asa. ⁸ Te Asa jaan' ni nduu yuva' Josafat, te Josafat jaan' ni nduu yuva' Joram, te Joram jaan' ni nduu yuva' Usías. ⁹ Te Usías jaan' ni nduu yuva' Jotám, te Jotám jaan' ni nduu yuva' Acáz, te Acáz jaan' ni nduu yuva' Ezequías. ¹⁰ Te Ezequías jaan' ni nduu yuva' Manasés, te Manasés jaan' ni nduu yuva' Amón, te Amón jaan' ni nduu yuva' Josías. ¹¹ Te Josías jaan' ni nduu yuva' Jeconías, xiin' sakuu' ñani' ra, kii' ni tijn te xiin' Babilonia ne ta'an' e', ne Israel, te kuan ndiaka ña'a' ra ñuu jaan'.

¹² Te kii' ndi'i' ni xan ndiaka ña'a' ra ñuu Babilonia jaan' ndii, Jeconías jaan' ni nduu yuva' Salatiel, te Salatiel jaan' ni nduu yuva' Zorobabel. ¹³ Te Zorobabel jaan' ni nduu yuva' Abiud, te Abiud jaan' ni nduu yuva' Eliaquím, te Eliaquím jaan' ni nduu yuva' Azor. ¹⁴ Te Azor jaan' ni nduu yuva' Sadoc, te Sadoc jaan' ni nduu yuva' Aquim, te Aquim jaan' ni nduu yuva' Eliud. ¹⁵ Te Eliud jaan' ni nduu yuva' Eleazar, te Eleazar jaan' ni nduu yuva' Matán, te Matán jaan' ni nduu yuva' Jacob. ¹⁶ Te Jacob jaan' ni nduu yuva' José, te ni nduu i' María. Te María jaan' ni nduu sī'i' Jesús, ñā nduu' Cristo, ñā ni tjanu' Ndiosí sakahú ne yivi'.

¹⁷ Sakan' na kuui', ndee kii' ni tuvī Abraham te ndee kii' ni tuvī David ndii, uxī kumi' kuu' te ichi' yata' Jesús.

Te ndee kii' ni tuvī David te ndee ni xan ndiaka te xiin' Babilonia ne ta'an' e' jaan' ndii, uxī kumi' kuu' te ichi' yata' a. Te ndee kii' ni xan ndiaka ra ne jaan' te ndee ni tuvī Cristo ndii, uxī kumi' kuu' te ichi' yata' a.

So'ō ni xaa a kii' ni kaku Jesús
(Lc. 2:1-7)

¹⁸ So'ō ni xaa a kii' ni kaku Jesucristo. María, sī'i' a ndii, xa ni taxī a' kuento a' te tunda'a' a' xiin' José. Te kii' kunī ka kundiee inga' nia ndii, xa ni ñakuiso a' sakan' ñā Espiritu Santo ni xikui'ny ña'a'. ¹⁹ Te xa'a' a ñā te xachuun' ndaku nduu' José jaan' ndii, ni xanini ra ñā ñata'vi' ta'an' si'e nia xa'a' a ñā ni kunī ra sakučhani ña'a' ra nuu' ne yivi'. ²⁰ Te kii' xanini ra xa'a' ñā jaan' ndii, ni xani ra ñā ni tuvī iin' ángele, ñā xika' nuu' nuu' xto'ō e' Ndiosí, nuu' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—José, sīani' xika' David, kuän yi'vi un' ñatijn un' María kunduy ña' si'i' un', sakan' ñā Espiritu Santo ni xikui'ny ña'a' sakan' na ni ñakuiso a'. ²¹ Ña' jaan' ndii, sakahú a' iin te kuañu'u si'e a'. Te chindu'u' un' kivi' a Jesús. Kuachī ndii ñā jaan' sakahú ne ta'an' a nuu' kuachī nia —ni kachī a.

²² Te sakuu' a jaan' ni yoo, te xinu' ñā ni ka'an xto'ō e' Ndiosí xiin' iin te ni ka'an tiakú tu'un a kii' ni ka'an ra ndii:

²³ Iin ña' ndu'u' sie ndii ñakuiso a', te sakahú a' iin tiaa si'e a'.

Te chindu'u' nia kivi' a Emanuel. Sakan' ni kachī a. Te kivi' a jaan' kuni kachī a ndii: Ndiosí yoo xiin' e'.

²⁴ Te kii' ni ndoto José ndii, ni saxinú ra ñā ni ka'an chuun' ángele jaan' xiin' ra, sakan' na ni ñaka ra María, te ni tunda'a' ra xiin' a'. ²⁵ Te ni yoo i' ra xiin' a' ndee kii' ni sakahú a' te kuañu'u jaan'. Te ni chindu'u' ra kivi' a, Jesús.

So'ō ni xaa a kii' ni xan koto te xini tuni Jesús

2 Kii' ni xka'ndia ñā ni kaku Jesús ñuu Belén, ñā kandu'u' ñu'u' Judea, mi' ni xa'ndia chuun' rey Herodes ndii, ni xaa iin ti'vi te xini tuni xa'a' tiuun' ñuu Jerusalén, te ni kiee ndee mi' keta' ñu'u'. ² Te ni nda-tu'un' ra ne ñuu jaan' ndii:

—¿Mii' ndu'u' ñā nduu' rey nuu' ndo'ó, ne judío, ñā ni kaku? Kuachī ndii ni xinj ndu tiuun', ti' nia'á ñā xa ni

kaꝓu a, ni keꝓa ri' mii' keta' ñu'u. Te kuaxi koꝓo ka'nu' ña'a' ndu —ni kachi ra.

³ Kii' ni xini so'ꝓo rey Herodes ña ni ka'an te jaan' ndii, ni ndi'ni va nimá ra, te ni ndi'ni tu nimá sakuu' ne ndiee' ñuu Jerusalén. ⁴ Sakan' na ni nakana ra sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ni ndatu'un' ña'a' ra mii' kitu' Cristo, ña tjanu' Ndiosí sákakú ne yivi'. ⁵ Te ni nakuijn te jaan' ndii:

—Ñuu Belén, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea yo'o', kitu' a. Kuachí ndii sakan' yoso' a mii' ni ke'i' iin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' ndii:

⁶ Yo'ó, ñuu Belén, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea ndii, súu' iin ñuu nda'vi so'ꝓo nduu' un' nuu' inga ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea jaan',

sakan' ña nuu' yo'ó kitu' iin te ka'ndia chuun', te ki'in' ichi' nuu' ne nduu' kuenta j, ne Israel.

Sakan' yoso' a —ni kachi ra.

⁷ Sakan' te ni kana siin' Herodes sakuu' te xini tuni jaan', te ni ndatu'un' ndi'i ña'a' ra amaꝓ kuiti' ni tui' tiuun' jaan'. ⁸ Sakan' te ni ti'vi' ña'a' ra ñuu Belén ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an ndo' ikan', te ndatu'un' ndi'i ndo' xa'a' te lulu jaan'. Te kii' kunj ña'a' ndo' ndii, ka'an ndo' xiin' i kii' nandiko' ndo', te ku'un koꝓo ka'nu' tu ña'a' yu'u —ni kachi ra.

⁹ Kii' ndi'i ni xini so'ꝓo ra ña ni ka'an rey jaan' ndii, ni kiee ra kua'an ra. Te tiuun', ti' ni xini ra mii' keta' ñu'u' ndee mii' ni kiee ra ndii, ni' i' ichi' ri' nuu' ra kua'an ri'. Te kii' ni xaa ri' xini' vi'e mii' kandu'u' te lulu jaan' ndii, ni xikuijn ri' ikan'. ¹⁰ Te kii' ni xini ra mii' ni xikuijn ri' ndii, va'a va ni kunj ra. ¹¹ Te kii' ni ko'ni ra vi'e jaan', te ni xini ra te kuañu'u xiin' María, si'i' te kuañu'u jaan' ndii, ni xikuita xiti' ra, te ni xaka'nu' ra te kuañu'u jaan'. Ikan' te ni nunia' ra xatun', tun' ni' ra ni xaa ra, te ni xamanj' ña'a' ra ña nduu' oro, xiin' suxa chú'ma ya'vi va, xiin' suxa xavixín', ña nani' mirra. ¹² Ndisu ni sakuuni' ña'a' Ndiosí xiin' xani' ña nandiko' ra nuu' Herodes, sakan' na ni nandiko' ra ñuu ra ichi' ña kua'an tuku xaan'.

So'ꝓo ni xaa a kii' ni xa'ni' Herodes kua'a' te kualii'

¹³ Te kii' ni kiee te xini tuni jaan' kua'an ra ndii, ni xani José ña ni tui' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'ꝓo e' Ndiosí, nuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te kunu ndo' ku'un ndo' ndee ñu'u' Egipto. Kundu'u' un' xiin' nja ikan' ndee kii' ka'an tukuu' i xiin' un'. Kuachí ndii nanduku' Herodes te lulu ñaa' te ka'ni' ña'a' ra —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ndokoo ra, te ni na'in ra te lulu, te ni naka tu ra si'i' te jaan'. Te xa ñuu sakan' ni kiee nja kua'an nja ndee ñu'u' Egipto. ¹⁵ Te ikan' ni ndiee nja ndee ni xi'i' Herodes jaan', sakan' te ni xinu ña ni ka'an xto'ꝓo e'

Ndiosí xiin' te ni ka'an tiakú tu'un a mii' ka'an a ndii: “Ndee ñu'u' Egipto ni kana i tiaꝓ si'e i", kachi a.

¹⁶ Te kii' ni xini Herodes jaan' ña ni xini xa'an' ña'a' te xini tuni xa'a' tiuun' jaan' ndii, ni nasaa' va ra, sakan' na ni ka'an chuun' ra xiin' te xii'n' ra, te ku'un ka'ni' ra sakuu' tiaꝓ kualii', te ndiee' ñuu Belén xiin' yatín ñuu jaan', ndee te sakan' ni tui' te ndee te kumi' uvi' kuiya, sakan' ña ni natava' ra kuenta kivi' ña ni ka'an te xini tuni jaan' xiin' ra xa'a' tiuun'. ¹⁷ Sakan' te ni xinu ña ni ka'an tiakú Jeremías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, kii' ni ka'an ra ndii:

¹⁸ Tiakú kuaa' ne yivi' ñuu Ramá.

Xaku' suchi' ini nja, te xaku' ndii u'vi nja.

Raquel nduu' ña' xaku' xa'a' si'e a'.

Ndee iin ne yivi' kivi' saki'vi' ña'a', sakan' ña ki'in' si'e a' ni xi'i'.

Sakan' kachi a.

So'ꝓo ni xaa a kii' ni xa'an ne vi'e José ñuu Nazaret

¹⁹ Te kii' ni xi'i' Herodes ndii, tuku ni ni xani José ña ni tui' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'ꝓo e' Ndiosí, nuu' ra kii' ndu'u' ka ra ñu'u' Egipto jaan'. ²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndokoo un', te na'in un' te lulu, te naka un' si'i' ra, te nandiko' ndo' nuu' ñu'u' Israel. Kuachí ndii xa ni xi'i' te ni xika ka'ni' te lulu ñaa' —ni kachi a.

²¹ Te ni ndokoo José, te ni na'in ra te lulu, te ni naka tu ra si'i' te jaan', te ni kiee nja kua'an nu'u nja nuu' ñu'u' Israel. ²² Ndisu kii' ni xini José kuento ña Arquelao nduu' te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni yi'vi ra nandiko' ra ñu'u' jaan', sakan' ña Arquelao jaan' ndii, si'e Herodes nduu' ra. Te tuku ni ni sakuuni' Ndiosí José xiin' xani, te ni kiee nja kua'an nja ñu'u' Galilea. ²³ Te ni xa'an nja ni ndiee nja iin ñuu ña nani' Nazaret. Ni xaa nja sakan', te ni xinu ña ni ka'an Ndiosí xiin' iin uvi' te ni ka'an tiakú tu'un a mii' yoso' ña ka'an ndii: “Kundu'u a iin te ni kiee ñuu Nazaret”, kachi a.

So'ꝓo ni xaa a kii' ni sakuuni' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itia Jordán

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

3 Te kii' sakan' ndii, ni ndeta Juan, te sakuuni' ne yivi' kuenta Ndiosí, mii' taxin' kaa' nuu' ñu'u' Judea, te ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' ndii:

² —Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí ña xaa' ndo', sakan' ña xa kuyatin' kuii ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ndo' —ni kachi ra.

³ Te xa'a' Juan jaan' ni saka'an Ndiosí Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un a kii' ni ka'an ra xta'an' ndii:

Tiakú ka'an ti'e' iin tachí' yu'u' mii' taxin' kaa' ndii: “Ndasava'a ndo' ichi' mii' kixin' xto'ꝓo e', te ndasandaku tu ndo' a.”

Ni kachi a.

⁴ Totō Juan ndii, xiin' ixi' camello nī kuā'a a, tē ki'i' iin' tōko' rā, tē tīkā xiin' űuñu' itun' nī xaxi' rā. ⁵ Tē nē yivi', nē ndiee' űuu' Jerusalén xiin' ndā'a' a, űā űu'u' nuu' űu'u' Judea, xiin' nē ndiee' yoso' yatīn itia Jordán jaan' ndii, nī xa'an nīa mii' iin' Juan jaan' ka'an ndoso' rā tē kunj so'ō űā'a' nīa. ⁶ Tē na'má nīa kuāchi nīa, tē nī sākuchi' űā'a' rā kuenta Ndiosí itia jaan'.

⁷ Tē kij' nī xinj Juan jaan' űā kua'a' tē fariseo xiin' tē saduceo nī ndekujē ikan' tē kuchī rā kuenta Ndiosí ndii, nī ka'an Juan jaan' xiin' rā ndii:

—iNdo'ó ndii, ndee' naa si'e koo' nduu' ndo'! ¿Yoo nī ka'an xiin' ndo' űā kuvī kaku ndo' nuu' űā sando'o' Ndiosí ndo'ó nuu' ku'un e' sakan' kuiti'? ⁸ Nia'a ndo' xiin' űā vā'a űā xaa' ndo' űā xā nī nāma xā'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuāchi, űā nī xaa' ndo'. ⁹ Tē kā'án űuñu' ndo' űā siani' xika' Abraham nduu' ndo', tē xiin' űā jaan' kuvī kaku ndo'. Sakan' űā ka'an xaxi' i xiin' ndo' űā kuvī sananduu' Ndiosí yuu', űā ndiee' kaa', siani' xika' Abraham jaan'. ¹⁰ Ndiosí ndii, xā yoo tu'vā a tē sando'o' a nē xaa' kuāchi ndee' naa yoo tu'vā iin tē yivi' xiin' yacha tē ka'ndia rā itun', tun' kōo' nduu' kuun' ndā'a', sakan' űā sakuu' tun' kōo' nduu' vā'a kuun' ndā'a' ndii, ka'ndia rā ndee' tjo'o sakuu' tun' jaan', tē ka'mi rā nu'. Sakan' tu' sāj Ndiosí. ¹¹ Yu'u ndii, sākuchi' i ndo'ó xiin' tīkui, tē xiin' űā jaan' nia'a ndo' űā nī nāma xā'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuāchi űā nī xaa' ndo'. Ndisu űā kuāxi xata' i ndii, űā koo' chukuu' ka' nduu' a tē sakan' yu'u. Tē yu'u ndii, nī ndee' vā'a i kunduu tē konji' ndixan' a. űā jaan' ndii, sākuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' űā ndiee' Espiritu Santo, tē sākuchi' tu' a ndo'ó xiin' űu'u. ¹² űā jaan' ndii, xā yoo tu'vā a tē nata'vi' a nē yivi' naa xaa' tē yivi' ki' nativi rā trigo, tē tava' rā mī'in' a xiin' űā tiin' rā tē kisi' rā a. Trigo vā'a ndii, tax-a' rā yakā, tē mī'in' a ndii, ka'mi rā nuu' űu'u űā kōo' kivi' nda'vá —nī kachi Juan xiin' tē yivi' jaan'.

So'ō nī xaa' a kij' nī chīchi tu Jesús itia Jordán

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³ Tē kij' sakan' ndii, nī ketā Jesús űu'u' Galilea, tē nī xaa' a itia Jordán tē sākuchi' űā'a' Juan kuenta Ndiosí.

¹⁴ Ndisu űā nuu' ndii, nī kunj Juan sākuchi' űā'a' rā, sakan' na nī ka'an rā xiin' a ndii:

—Yu'u kunj a kuchī kuenta Ndiosí sāj yo'ó, tākui'e. Sakan' na kuu', ¿ndichun na kuāxi yo'ó nuu' yu'u tē kuchī un' sāj i? —nī kachi rā.

¹⁵ Tē nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Taxi un' űā saxinú e' űā yo'o' vitin, sakan' űā kunj a saxinu e' sakuu' űā ka'an chuun' Ndiosí —nī kachi a.

Tē nī nakuiin yu'u' rā. ¹⁶ Tē ndi'i so'ō nī chīchi Jesús ikan', tē nī ketā a tīkui. Ikan' tē nī nunia' ndivi', tē nī xinj a nuu' Espiritu Ndiosí, naa kaa' paloma kaa' a, tē nī ndoo' a xiin' a. ¹⁷ Sakan' tē nī ka'an iin tachī' yu'u' ndee' ndivi' ndii:

—űā űāa' nduu' si'e manī' i, tē vā'a vā kuni i xini űā'a' i —nī kachi Ndiosí.

So'ō nī xaa' a kij' nī kunj űā ndiva'a sanama' a Jesús nuu' kuāchi

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

⁴ Ndi'i jaan', tē nī nakā Espiritu jaan' Jesús tē kua'an a mii' taxin' kaa' tē koto kuā'a űā'a' űā ndi-va'a. ² Tē nī xika nditia Jesús uvi xiko kivi' xiin' uvi xiko űuu ikan'. Tē sakan' vi' nī xi'i a soko. ³ Tē nī kuyatin űā ndiva'a, űā xito' kuā'a jaan', mii' iin' Jesús. Tē nī ka'an a ndii:

—Naa' ndixa xā'a' si'e Ndiosí nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' xiin' yuu' űāa' tē nanduu a xita' vā'a, tē kuxi un' —nī kachi a.

⁴ Tē nī nakuiin Jesús nuu' űā jaan' ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Sūu' xi-tā' vā'a kuiti' kunj nuu' nē yivi' tē kutiaku nīa, sūu' jaan' ndii kunj tu' a sakuu' tu'un űā kiee' yu'u' Ndiosí tē kutiaku xā'a' nīa”, kachi a —nī kachi Jesús.

⁵ Sakan' tē nī nakā űā ndiva'a jaan' Jesús, tē kua'an a xiin' a űuu' su'un Jerusalén. Tē nī saka'a' a Jesús xini' yukun' ka'nu' mii' sukun ka. ⁶ Tē nī ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Naa' ndixa xā'a' si'e Ndiosí nduu' un' ndii, sanama' xiin' mii' un' ndee' ndienu. Kuāchi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ka'an chuun' Ndiosí xiin' ángele, űā xika' nuu' nuu' a, tē koto a yo'ó.

Tē tjin űā jaan' ndā'a' un' tē nāma un' ndee' űu'u', tē tūxu'vi' xa'a' un' sāj yuu'.

Sakan' kachi a —nī kachi űā ndiva'a jaan' xiin' Jesús.

⁷ Tē nī nakuiin Jesús nuu' a ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Kōto kuā'a ndo' xto'o ndo' Ndiosí”, kachi a —nī kachi a.

⁸ Tē so'ō' ndi'i', tē nī nakā tukuu űā'a' űā ndiva'a, tē kua'an a xiin' a iin iku' sukun vā. Tē ikan' nī sania'á űā'a' űā ndiva'a jaan' sakuu' űuu kanii' iin yivi', xiin' sakuu' űā vika' űuu jaan'. ⁹ Tē nī ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Sakuu' űā kaa' taxī i ndā'a' yo'ó naa' kujiin xiti' un' nuu' i tē koto ka'nu' un' yu'u —nī kachi a.

¹⁰ Tē nī ka'an Jesús ndii:

—Kua'an, űā ndiva'a, sakan' űā yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Xto'o ndo' Ndiosí kuiti' saka'nu' ndo', tē nuu' űā jaan' kuiti' kaka nuu' ndo'”, kachi a —nī kachi a.

¹¹ Sakan' tē nī ketā űā ndiva'a jaan' kua'an a, tē nī ndekujē ángele ikan', tē nī xika nuu' a nuu' Jesús.

So'ŋ ni xaa a kii' ni xa'a' Jesús ka'án ndoso' a nuu' ne ndiee' ñu'u' Galilea

(Mr. 1:14-20; Lc. 4:14-15; 5:1-11; 6:17-19)

¹² Te kii' ni xini Jesús kuento ña naá Juan vi'e kaa ndii, ni nandjiko' a ñu'u' Galilea. ¹³ Te ni ketā a ñuu a Nazaret, te kua'an a kunduu' a ñuu Capernaum, ña kandu'u' yu'u' minj ka'nu' yatjñ ñu'u' Zabulón xiin' ñu'u' Neftalí. ¹⁴ Ni xaa a sakan', te ni xinu ña ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtā'an', kii' ni ka'an ra ndii:

¹⁵ Ñu'u' Zabulón xiin' ñu'u' Neftalí, ña ñu'u' yatjñ yu'u' minj ka'nu' tuky ta'vi' itja Jordán, ñu'u' ñuu jaan' nuu' ñu'u' Galilea, mii' ndiee' ne tuku'.

¹⁶ Ne xika' iin yaví nuu' Ndiosí nduu' ne ndiee' ikan', ndisu vitjñ ndii, xa ni xini nja iin ñu'u' ndatun' va. Tee' ndee ni xika' iin yaví nja, te ne xa yoo kuví ni ndu-u nja ndii,

ni yi'e ñu'u' ndatun' va jaan' nuu' nja. Sakan' ni ke'i ra. ¹⁷ Te ndee kii' sakan' ni xa'a' Jesús ka'án ndoso' a nuu' ne yivi' ndii:

—Nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachj ña xaa' ndo', sakan' ña xa kuyatin' kuii ka'ndja chuun' Ndiosí nimá ndo' —kachi a.

So'ŋ ni xaa a kii' ni kana Jesús kumi' ta'an te yivi' te kunduu ra nda'a' xa'a' a

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

¹⁸ Te kii' xika' Jesús yu'u' minj Galilea ndii, ni xini a uvi ta'an te tava' tjaka'. Iin ra nani' Simón, te nani' tu ra Pedro, te inga ra nani' Andrés. Te jaan' ndii, ñani ra kunj ta'an' ra. Te skó'ni' ra ñunyu' ra tijñ tikui minj jaan'. ¹⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nja'a ndo', te kundikun ndo' ichi' j, te sania'á i ndo'ó tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachj nja te kundikun nja yu'u' —ni kachi a.

²⁰ Xaka'án e' te ni naqoo ra ñunyu' ra, te ni xikundikun ra Jesús. ²¹ Te kii' ni ya'a a ndoso' ka' ndii, ni xini a uvi ta'an ka te yivi'. Te jaan' ndii, ñani ra kunj ta'an' ra. Iin ra nani' Jacobo, te inga ra nani' Juan. Te uvi saa' te jaan' nduu' si'e Zebedeo. Te jaan' ndii, ndiee' ra xiin' yuva' ra jaan' tijñ tundoo' ra na'ma' ra ñunyu' ra. Te ni kana ña'a' a, ²² te xaka'án e' te ni naqoo ra yuva' ra xiin' tundoo', te ni xikundikun ña'a' ra.

So'ŋ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Lc. 6:17-19)

²³ Te ni xinunij Jesús kanii' nuu' ñu'u' Galilea sania'á a ichi' Ndiosí tijñ vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan', te ka'án ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kuní Ndiosí ka'ndja chuun' a nimá e', te sanda'a tu a sakuu' nuu' kui'e xiin' ña xini u'vi ne yivi', ne ndiee' jaan'. ²⁴ Xa'a' a jaan' na ni

kiky kuento xa'a' a kanii' nuu' ñu'u' Siria. Te ni kijñ ndjaka ne yivi' sakuu' nuu' ne kuni kuví, ne ndo'o' ndee ka nuu' kui'e, mii' iin' Jesús, naa kuu' ne kumi' kui'e ña u'vi va, xiin' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá, xiin' ne kumi' kui'e ña xa'ni' i'i', xiin' ne kuví kaka, te ni sanda'a ña'a' a. ²⁵ Te kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikún xata' a, naa kuu' ne Galilea, xiin' ne ndiee' ñu'u' Decápolis, xiin' ne ndiee' ñuu Jerusalén, xiin' nda'a' a ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne ni kiee tuky ta'vi' itja Jordán.

Ña yo'o' sania'á Jesús xini' iin tindu'

(Lc. 6:20-23)

5 Te kii' ni xini Jesús ne yivi' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, ni kaa a iin tindu', te ni xikunduu' a ikan'. Te ni kuyatjñ te nda'a' xa'a' a nuu' a. ² Te ni xa'a' sania'á ña'a' a ka'án a ndii:

³ —Sañu'u' va Ndiosí ne nda'vi kuu' nimá nuu' a, sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá nja.

⁴ Sañu'u' va Ndiosí ne suchi' inj, sakan' ña saki'vi ña'a' a.

⁵ Sañu'u' va Ndiosí ne maso, sakan' ña natjñ nja ñu'u' iin yivi' yo'o' kunduu ña'a' nja.

⁶ Sañu'u' va Ndiosí ne kuní va ña koo ña ndaku iin yivi' ndee naa xaa' a kii' xi'i va e' soko te ichi' va tu inj e', sakan' ña sanda'ni ña'a' a xiin' ña ndaku.

⁷ Sañu'u' va Ndiosí ne kuvita inj xa'a' ne yivi', sakan' ña kuvita tu inj ña jaan' xa'a' nja.

⁸ Sañu'u' va Ndiosí ne yaa nimá nuu' a, sakan' ña kunj nuu' ña'a' nja.

⁹ Sañu'u' va Ndiosí ne chindiee' ne yivi' te kundjee manj nja, sakan' ña kunani' nja si'e a.

¹⁰ Sañu'u' va Ndiosí ne miji' kuu' ne yivi' xiin' xa'a' a ña xachuun' ndaku nja, sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá nja.

¹¹ Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó kii' ka'án kiji' ne yivi' xiin' ndo', te miji' kuu' nja xiin' ndo', te ka'án nja sakuu' nuu' ña nja'a xiin' tun vixi xa'a' ndo' xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u'. ¹² Va'a na va'a kuni ndo', sakan' ña iin ña va'a koo' chukuu' natjñ ndo' nda'a' Ndiosí ndivi'. Kuachj ndii iin kachi ni sando'o' ne yivi' te ni ka'an tiakú tu'un a xtā'an'.

Yo'o' ka'án Jesús ña ne ndikún ichi' a ndii, nduu' nja ndee naa iin' xiin' ñu'u'

(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

¹³ Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa iin' iin yivi' yo'o', ndisu naa tivi' iin' jaan' ndii, kuví ka ndasava'a e'. Sakan' na kuii' vā'a xachi' ka a kaxi' e', süu' jaan' ndii ndee katja kujti' e' e, te kuain ndoso' ne yivi' a.

¹⁴ Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa ñu'u' nuu' ne yivi' iin yivi'. Sakan' ña nduu' ndo' ndee naa iin ñuu ña kandu'u' xini' iin iku', ña kuví kandu'u' si'e. ¹⁵ Ndee iin ne yivi' näkun' kaa tuún, te kanj nja a tijñ iin xatun', süu'

jaan' ndii nakun' nja a, te xani' nja a mii' sukun te tuvi' nuu' ne ndiee' tixin vje. ¹⁶ Nii' sakan' tu kuni a kotuun nja va'a nja xaa' ndo'ó nuu' ne yivi' te kuni nja a, te saka'nu' nja Ndiosí, yuva' e', nja ndu'u' ndivi'.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' saá ka'án tu'un ndei' Ndiosí

¹⁷ 'Kānjin' ndo' naa' kuaxi i te sanundia'á i tu'un ndei' Ndiosí, ni ndee nja ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un a. Kuaxi i te sanundia'á i nja jaan', süu' jaan' ndii kuaxi i te saxinu i sakuu' nja ka'án a. ¹⁸ Nja ndaku ka'án i xiin' ndo' nja, nja kandu'u' ka ndivi' xiin' nju'u' iin yivi' ndii, ndee iin yu'u' te ndee iin letra lulu tu'un ndei' jaan' ndoñu'u' ndee skachi' xinu sakuu' a. ¹⁹ Sakan' na kuii' yoo ka xka'ndía nja ka'án tu'un ndei' jaan' ndii, tee' ndee nja sie kuiti' nduu' a, te nii' sakan' sania'á nja ne yivi' ndii, sie kuiti' kondja ya'vi' nja tein ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. Ndisu yoo ka xaa' nja ka'án chuun' tu'un ndei' jaan', te nii' sakan' sania'á nja ne yivi' ndii, ne ka'nu' nduu' nja tein ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. ²⁰ Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, kōo' kivi' kunduu' ndo' kuenta ne ka'ndia chuun' Ndiosí nimá naa' xachuun' ndaku ka ndo' nuu' a te sakan' te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús nja vä'a nasaa' e' kuni e' ñani ta'an' e'

(Lc. 12:57-59)

²¹ 'Xa ni xini so'ó ndo' nja ni ka'an Ndiosí xiin' ne xii' yata' e' xta'an' ndii: "Kā'ni' ta'an' ndo', te yoo ka xa'ni' ne yivi' ndii, kuni a nacha'vi' nja xa'a' nja jaan'", kachi a. ²² Ndisu yu'u' ka'án xiin' ndo' nja yoo ka nduu' ne xi'é xini ñani ta'an' nja ndii, kuni a nacha'vi' nja xa'a' nja jaan'. Te yoo ka ka'án: "Ne küu' kaxi' nduu' un'", xiin' ñani ta'an' nja ndii, kuni a nacha'vi' nja xa'a' nja jaan' nuu' te xa'ndia chuun' nuu' njuu. Te yoo ka ka'án: "Ne kuāsa' kuni xachi' nduu' un'", xiin' ñani ta'an' nja ndii, koo nja tundo'ó vje ndiaya' mii' xixi njuu.

²³ 'Sakan' na kuii' yoo ka nduu' ndo'ó, naa' kua'an nasoko' ndo' iin nja'a nuu' Ndiosí, te savā ni ikan' naka'an' ndo' nja yoo ndo' nja mani' xiin' ta'an' ndo' ndii, ²⁴ nako' ndo' nja jaan' ikan', te ku'un nako' ndo' nja mani' xiin' ta'an' ndo' jaan', te sakan' vi' nandiko' ndo' te nasoko' ndo' nja jaan' nuu' Ndiosí.

²⁵ 'Numi' ndo' te nako' ndo' nja mani' xiin' iin ne chindu'u' kuachi xa'a' ndo' kii' kua'an ndo' ichi' xiin' nja, saa' iin kii' ku'un ndiakā nja ndo'ó nuu' te xa'nú kuachi, te sanakua'a te jaan' ndo'ó nda'a' te xito' vje kaa, te ko'ni te jaan' ndo'ó vje kaa jaan'. ²⁶ Nja ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, kōo' kivi' ketā ndo' ikan' ndee nacha'vi' ndo' sakuu' nja kuni a cha'vi' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús nja vä'a koo musa e'

²⁷ 'Xa ni xini so'ó tu ndo' nja ni ka'an chuun' Ndiosí ndii: "Kümi' ndo' musa ndo'", kachi a. ²⁸ Ndisu ka'án tu yu'u' xiin' ndo' nja yoo ka xito' ndi'e' iin nja'a', te ka'án ndiee' nimá ra kandu'u' ra xiin' a' ndii, xa ni xaa ra kuachi xiin' a' nuu' Ndiosí xiin' nimá ra.

²⁹ 'Sakan' na kuii', naa' xiin' nduchi' nuu' ku'a' ndo' xaa' ndo' kuachi ndii, xta'ni' ndo' a, te skana' ndo' a. Kuachi ndii ndee chaa' ka naa' ndoñu'u' iin nduchi' nuu' ndo' te sakan' nja sko'ni' iin kanii' ndo' vje ndiaya'.

³⁰ Te naa' xiin' nda'a' ku'a' ndo' xaa' ndo' kuachi ndii, ka'ndia ndo' a, te skana' ndo' a. Kuachi ndii ndee chaa' ka naa' ndoñu'u' iin nda'a' ndo', te sakan' nja sko'ni' iin kanii' ndo' vje ndiaya'.

Yo'o' sania'á Jesús nja vä'a nata'vi' ta'an' te yivi' xiin' ña' si'i' ra

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

³¹ 'Te ni ka'an chuun' tu Ndiosí ndii: "Yoo ka kuni nata'vi' ta'an' xiin' nja' si'i' ra ndii, kuni a nja taxí ra iin tutu nda'a' a', nja ka'án nja xa ni nako' nja'a' ra", kachi a.

³² Ndisu ka'án yu'u' xiin' ndo' nja yoo ka nata'vi' ta'an' xiin' nja' si'i' ra naa' süu' xa'a' a nja ni kandu'u' a' xiin' inga te yivi' nduu' a ndii, ii' a' jaan' xaa' sakan' te xaa' a' kuachi jaan' xiin' inga te yivi'. Te yoo ka tunda'á xiin' nja jaan' ndii, xaa' tu ra kuachi xiin' nja jaan' nuu' Ndiosí.

Yo'o' sania'á Jesús nja vä'a tijn ndiaa' e' Ndiosí kii' taxí e' kuento e'

³³ 'Xa ni xini so'ó tu ndo' nja ni ka'an Ndiosí xiin' te xii' yata' e' ndii: "Tāxi saka ndo' kuento ndo' nuu' xto'ó e' Ndiosí, süu' jaan' ndii saxinu ndo' sakuu' nja ni ka'an ndo' jaan'", kachi a. ³⁴ Ndisu ka'án yu'u' xiin' ndo' nja tijn ndiaa' ndo' Ndiosí kii' taxi' ndo' kuento ndo'. Ni ndee tijn ndiaa' tu ndo' ndivi', sakan' nja ikan' xa'ndia chuun' Ndiosí. ³⁵ Te sakan' tu tijn ndiaa' ndo' nju'u' iin yivi', sakan' nja mii' ita' xa'a' Ndiosí nduu' a, te tijn ndiaa' tu ndo' njuu Jerusalén, sakan' nja njuu mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, nja nduu' Rey kuu' nuu', nduu' a. ³⁶ Te ni ndee tijn ndiaa' tu ndo' xini' ndo', sakan' nja küvi ndasayaa' ndo' ndee iin ixi' xini' ndo', ni ndee küvi tu ndasandiaa' ndo' a. ³⁷ Te kii' taxi' ndo' kuento ndo' nja saa' ndo' iin nja'a' ndii, ka'an kuiti' ndo' ndii: "Uun, saa' i nja jaan'", uun "Ü'un', saa' i nja jaan'." Te naa' ka'án ka ndo' inga nja'a' ndii, nja ndiva'a' saka'án ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús nja sanandiko' e' nja nja'a' nja xaa' ne yivi' xiin' e'

(Lc. 6:27-36)

³⁸ 'Xa ni xini so'ó tu ndo' nja ni ka'an chuun' Ndiosí ndii: "Naa' ni xta'ni' yoo ka iin nduchi' nuu' ndo' ndii,

xta'ni' tu ndo'ó iin nduchi' nuu' nja, te naa' ni xta'ni' yoo ka iin nu'u ndo' ndii, xta'ni' tu ndo'ó iin nu'u nja", kachi a. ³⁹ Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña sãñandiko' ndo' ña nja'a ña xaa' ne yivi' xiin' ndo', süu' jaan' ndii, naa' yoo ka sa'ndia' nuu' ku'a'a ndo' ndii, taxí tu ndo' tuky ta'vi' nuu' ndo' sa'ndia' nja. ⁴⁰ Te naa' chindu'u' iin ne yivi' kuachí xa'a' iin ndo'ó nuu' kuesí, ña kuni tu'un nja ndin' ndo' ndii, taxí tu ndo' na na'in nja toto tití ndo'. ⁴¹ Te naa' yoo ka tiin' u'vi' ndo'ó, te kuiso ndo' ña'a nja ku'un ndo' xiin' nja iin mií metro ndii, ku'un ndo' uvi' mií metro xiin' a. ⁴² Yoo ka nduu' ne xikán ña'a nuu' ndo' ndii, taxí ndo' a nda'a' nja. Te yoo ka nduu' ne kuni tátu ña'a nuu' ndo' ndii, nãndjiko' ni' ndo' xata' ndo' nuu' nja, süu' jaan' ndii sãtatu ña'a' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña kuní a kundani e' ne ndasi' yoo'
(Lc. 6:27-28,32-36)

⁴³ Xa ni xini so'q tu ndo' ña ka'an ra ndii: "Kundani ndo' ne yivi' xiin' ndo', te kundasi' ndo' ne ndasi' ta'an' xiin' ndo'", kachi ra. ⁴⁴ Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña kundani ndo' ne ndasi' ndo'ó, te ka'an va'a ndo' xiin' ne sanacha'an' ndo'ó, te saa ndo' ña va'a xa'a' ne xi'é xini ndo'ó, te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne mii' kuu' xiin' ndo' xiin' xa'a' ne sando'o' ndo'ó. ⁴⁵ Sakan' saa ndo', te nia'a ndo' ña nduu' ndo' si'e Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi', ña xaa' sakan' te nandii' nuu' ne nja'a xiin' nuu' ne va'a. Te sakuun' tu a savi' nuu' ne xaa' ña ndaku xiin' nuu' ne xaa' a. ⁴⁶ Kuachí ndii, naa' kundani ndo' ne yivi' ne kundani ndo'ó kuiti' ndii, köo' ña va'a natijn' ndo' xa'a' ña jaan', sakan' ña ndee te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuu Roma kundani ne kundani ña'a' kuiti'. ⁴⁷ Te naa' nakuatu' ndo' ñani ta'an' kuiti' ndo' ndii, köo' ña va'a ka xaa' ndo' te sakan' tuky ne yivi', sakan' ña ndee ne xini yoo Ndiosí xaa' sakan'. ⁴⁸ Sakan' na kuu' kuní a kaka ndaku ndo' xiin' sakuu' ña xaa' ndo' ndee naa xaa' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'.

Yo'o' sania'á Jesús saa kuní a chindiee' e' ne nda'vi ku-
u'

6 'Saa ndo' ña va'a nuu' ne yivi' te ka'an va'a nja xa'a' ndo', sakan' ña naa' saa ndo' sakan' ndii, köo' ndee iin ña va'a natijn' ndo' nda'a' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'. ² Te kij' taxí ndo' ljmuxtan ndii, tãxi ndo' tiví te yivi' ndachuun' tun' nichí nuu' ndo' ndee naa xaa' te xasuvi' xiin' mii' vi'e mii' nakayá e', xiin' ya'ya te koto ka'nu' ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña xa ni natijn' te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. ³ Ndisu kij' taxí ndo'ó ljmuxtan ndii, na küni nda'a' itin' ndo' ña xaa' nda'a' ku'a'a ndo'. ⁴ Sakan' te ña taxi' ndo' jaan' ndii, köo si'e a, te Ndiosí, ña xini ña xaa' si'e e', nãcha'vi tuvi' ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús saa ka'an e' xiin' Ndiosí
(Lc. 11:2-4)

⁵ 'Kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, saa ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mii', sakan' ña te jaan' ndii, xtaní ra kuita ndichí ra, te ka'an ra xiin' Ndiosí vi'e mii' nakayá e' xiin' xikí ya'ya te küni ña'a' ne yivi'. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña xa ni natijn' te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'.

⁶ Ndisu ndo'ó, kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, ndi'vi ndo' vi'e ndo', te ndasi ndo' yi'e, te ka'an ndo' xiin' yuva' e', ña xini ña yoo si'e. Te Ndiosí, ña xini ña xaa' si'e e', nãcha'vi tuvi' ndo'ó.

⁷ Te kij' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, süu' xa iin ndaa' kuiti' yu'u' ka'an te ka'an ndo' ndee naa xaa' ne xini yoo Ndiosí. Sakan' ña xanini ne jaan' ña küni so'q a ña ka'an nja jaan' xa'a' a ña kua'a' kuento ka'an nja xiin' a. ⁸ Sakan' na kuu' saa ndo' naa xaa' ne yivi' jaan'. Kuachí ndii, ña kuní ka ka'an ndo' xiin' yuva' e' ndii, xa xini a ndee ña kuní nuu' ndo'. ⁹ Ndo'ó ndii, so'q ka'an ndo' xiin' Ndiosí:

Yuva' ndu, ña ndu'u' ndivi',
na tijn' ka'nu' sakuu' ne yivi' kivi' un'.

¹⁰ Te na kixin un' te kã'ndia chuun' un' nimá ndu.

Te na saa un' ña ka'an nimá un' iin yivi' yo'o' saa nii' xaa' un' ña jaan' ndivi'.

¹¹ Te i'in kivi' kua'an taxí un' ña xaxi', ña kuní nuu' ndu.

¹² Te na köo ka'nu' ini un' xa'a' kuachí ndu ndee naa xaa' ndu'u' yoo ka'nu' ini ndu xa'a' ne xaa' ña va'a xiin' ndu.

¹³ Te tãxi un' koto ku'a'a tundo'o' ndu te koyo ndu nuu' kuachí, süu' jaan' ndii sakakú un' ndu nuu' ña ndi-va'a.

Sakan' ña yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu', te yo'ó tu nduu' ña kumi' sakuu' ña ndiee', te yo'ó tu xata'an tijn' ka'nu' ne yivi' ndee ndi'i ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

¹⁴ Sakan' ña naa' yoo ka'nu' ini ndo' xa'a' ne xaa' ña va'a xiin' ndo' ndii, köo ka'nu' tu ini Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi', xa'a' ndo'. ¹⁵ Ndisu naa' yöo ka'nu' ini ndo' xa'a' ne yivi', ne xaa' ña va'a xiin' ndo' ndii, köo' ka'nu' tu ini Ndiosí, yuva' e' jaan', xa'a' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús saa kuní a köo nditia e'

¹⁶ 'Kij' yoo nditia ndo' ndii, köto tama ndo' naa xaa' te xasuvi' xiin' mii'. Te jaan' ndii, nda'vi va xto'ni' ra kij' yoo nditia ra te nia'a ra ña xaa' ra ña jaan'. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña xa ni natijn' te jaan' ya'vi ra xa'a' ña jaan'. ¹⁷ Ndisu ndo'ó, kij' köo nditia ndo' ndii, kãxin ndo' xa'an xini' ndo', te natia ndo' nuu' ndo', ¹⁸ te küni ne yivi' ña yoo nditia ndo', süu' jaan' ndii Ndiosí, yuva' e', ña küvi küni e', ña xini ña xaa' si'e e', nãcha'vi tuvi' ndo'ó.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka taxax'a e' ña vika' e' ndivi'
(Lc. 12:33-34)

19 'Tāxax'a ndo' ña vika' ndo' iin yivi' yo'o' mii' san-doñu'u' ña'a' ndiki'ndi' xiin' kuxi, mii' kuvj tu ki'vi te kui'na' te sakui'na' ra ña jaan'. 20 Va'a ka taxax'a ndo' ña vika' ndo' jaan' ndivi' mii' sãndoñu'u' ña'a' ndiki'ndi' xiin' kuxi, mii' kuvj tu ki'vi te kui'na' te sakui'na' ra a. 21 Kuachj ndii, mii' ndiee' ña ndioo' inji ndo' xa'a' ndii, jkan' tu koõ nimá ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña nduu' nduchi' nuu' e' ndee naa ñu'u'
(Lc. 11:33-36)

22 'Nduchi' nuu' e' ndii, ndee naa kaã tuún xa'a' ñu'u' nde'i e' nduu' a. Sakan' na kuui' naa' yoo va'a nduchi' nuu' e' ndii, chitu' ñu'u' nde'i e' xiin' ñu'u, ña taxi' Ndiosí. 23 Ndisu naa' yoo va'a a ndii, kanii' ñu'u' nde'i e' yoo iin' yavi. Sakan' na kuui' naa' kuãsa' xachi' yi'é ñu'u' jaan' ñu'u' nde'i e' ndii, ya'a iin yavi a.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ndioo' inji e' xa'a' ña vika'
(Lc. 16:13)

24 'Ndee iin ne yivi' kuvj kaka nuu nuu' uvj ta'an xto'o. Kuachj ndii kundasi' nja iin ra, te kundani nja inga ra, uun koto'ni nja yu'u' iin ra, te saa nja kuenta kuu' inga ra. Xa'a' a jaan' na kuvj kaka nuu ndo' nuu' Ndiosí te kaka nuu tu ndo' nuu' ña vika' ndo'.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a kundj'ni e' xa'a' ña kuni nu-u' e' te kutjaku e'
(Lc. 12:22-31)

25 'Sakan' na ka'an i xiin' ndo' ña kundj'ni ndo' xa'a' ña kaxi' ndo' uun ña ko'o ndo' te kutjaku ndo', ni ndee xa'a' toto ña kuni kuj'nu ndo'. Kuachj ndii yoo ña ka'nu' ka xa'a' kivi' ñu'u e' te sakan' ña xaxi' e', te yoo ña ka'nu' ka xa'a' ñu'u' nde'i e' te sakan' toto ña ni'nu' e'. 26 Chuyun xa'a' va ndo' saa xaa' saa ti' ta'nu' ndivi'. Ti' jaan' ndii, chi'i' ri', te nakaya ri' ña savi', te taxa'a' tu ri' a yaka. Ndisu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', xam-ani' ña'a'. Te ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó te sakan' ti' jaan'. 27 Ndo'ó, ne ndi'ni xava'a ndii, kuvj ndasasukun xiin' miji' ka ndo' ni ndee iin kondõ nda'a'. 28 ¿Ndichun na ndi'ni ndo' xa'a' toto ndo'? Chuyun xa'a' ndo' saa xa'nu' ita lirio. Ita jaan' ndii, xachuun' a, te künu' a to-to. 29 Ndisu ka'an i xiin' ndo' ña ni ndee rey Salomón ni'nyu toto ndatun' va ndee naa ndatun' ita jaan', tee' ndee te vika' xava'a ni nduu ra. 30 Naa' sakan' xanda-tun' Ndiosí ita ña yoo xa'a' ku'u, ña ita' vitin, te tiaan xixi' a nuu' ñu'u ndii, saa ka vi' tu ndo'ó, taxj a ña va'a ka nda'a' ndo', tee' ndee sie va inji ndo' xini ña'a' ndo'. 31 Xa'a' a jaan' na kundj'ni ndo' ka'an xiin' ta'an' ndo' ndii: "¿Yoo nduu' a kaxi' e', uun yoo nduu' a ko'o e',

uun ndee toto kuj'nu e'?" 32 Kuachj ndii sakuu' ña jaan' xika' nduku' ne xini yoo Ndiosí. Ndisu ndo'ó ndii, xa xini yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', ña kuni sakuu' ña jaan' nuu' ndo'. 33 Sakan' na kuui' ndee chaa' ka xi'na nduku' ndo' ña ka'ndja chuun' Ndiosí nimá ndo' xiin' ña sachuun' ndaku ndo' nuu' a, te taxj tu a sakuu' ña jaan' nda'a' ndo'. 34 Xa'a' a jaan' na kundj'ni ndo' xa'a' ña xka'ndja tiaan. Kuachj ndii xa yoo ña kundj'ni ndo' xa'a' tiaan. Sakan' ña i'in kivi' ndii, xa yoo, xa yoo ña ndi'ni e' xa'a' xiin' a.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a natava' e' kuenta kuu' ne yivi'
(Lc. 6:37-38,41-42)

7 'Natava' ndo' kuenta kuu' ne yivi', te natava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó xa'a' ña jaan'. 2 Kuachj ndii, saa nii' natava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' ndii, nii' sakan' tu natava' Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó, te xiin' ku'-va, ña natava' ndo' kuenta kuu' ne yivi' jaan', natava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó. 3 ¿Ndichun na xito' un' xi'e itun' ña naá nduchi' nuu' ñani un', te xito' un' tjikundu, tun' naá nduchi' nuu' miji' un'? 4 ¿Saa kuvj ka'an un' xiin' ñani un' ndii: "Taxj un' na xta'ni' i xi'e i-tun' nduchi' nuu' un'", kij' naá iin tjikundu chie ka nduchi' nuu' miji' un'? 5 Ndo'ó, te xasuvi' xiin' miji', xi'na ka tjikundu chie, tun' naá nduchi' nuu' miji' ndo' xta'ni' ndo', sakan' te kuvj koto kaxi' ndo', te xta'ni' ndo' xi'e itun' ña naá nduchi' nuu' ñani ndo' jaan'.

6 'Kõ'ni ndo' ña nduu' nditia Ndiosí nuu' naya', koto ka ndjko kuiin ri' te tijn ri' ndo'ó, ni ndee kõ'ni tu ndo' yuu' ña ndiaa ya'vi' va ña nani' perla nuu' kini, koto ka kue'ni ri' a.

Yo'o' ka'an Jesús ña xini so'o Ndiosí ña ka'an e' xiin' a
(Lc. 11:9-13; 6:31)

7 'Kakan ndo' ña'a nuu' Ndiosí, te taxj ña'a' a nda'a' ndo'. Nduku' ndo' ña jaan' nuu' a, te natijn ndo' a. Sakaxan' ndo' yi'e' a, te nunia' ña'a' a nuu' ndo'. 8 Kuachj ndii, sakuu' ne xikán ña'a nuu' Ndiosí ndii, taxj a ña jaan' nda'a' nja, te sakuu' ne nduku' ña jaan' nuu' a ndii, natijn nja a, te sakuu' ne sakaxan' yi'e' ndii, nunia' ña'a' a nuu' nja. 9 'Kuachj ndii kõ'o' ndee iin ndo'ó taxj iin yuu' nda'a' tiaã si'e ndo' kij' xikán ra iin xita' va'a kuxi ra. 10 Ni ndee taxj tu ndo' iin ko'o' nda'a' si'e ndo' jaan' kij' xikán ra iin tjaka' nuu' ndo' kuxi ra. 11 Naa' xini ndo'ó, ne yoo kuachj, taxj ndo' ña va'a nda'a' si'e ndo' ndii, saa ka vi' tu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, taxj a ña va'a nda'a' ne xikán ña'a nuu' a. 12 Sakan' na kuui' sakuu' ña kuni ndo' saa ne yivi' xiin' ndo' ndii, nii' sakan' tu saa ndo'ó xiin' nja. Kuachj ndii ña jaan' ka'an tu'un ndei' Ndiosí, te ña jaan' tu ni ka'an te ni ka'an tiaku tu'un a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' uvj nuu' ichi' ña yoo iin yivi'
(Lc. 13:24)

¹³ Yi'e tein' ko'ni' ndo', sakan' ña ndiká va yi'e', te ndiká va tu' ichi' mii' ko'ni' ne kua'an mii' nduxin xachi' nja. Te kua'a' va ne yivi' ko'ni' ichi' jaan'. ¹⁴ Te yi'e' tein' jaan' nduu' mii' nda'ni' ichi' tein', ña kua'an mii' yoo kivi' ñuy, ña koo' kivi' ndi'i', te koo' kua'a' ne yivi' ko'ni' ijan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña xiin' ña xaa' ne yivi' kuvj nakuni e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja
(Lc. 6:43-44)

¹⁵ Koto xiin' mii' ndo' nuu' te ka'an tiakú tun vixi, te jaan' ndii, kuaxi ra nuu' ndo' nduu' ra ndee naa mbee, ndisu nimá ra ndii, nduu' a ndee naa lobo nja'a. ¹⁶ Te xiin' ña xaa' ra kuvj nakuni ndo' ndee nuu' te yivi' nduu' ra. Sakan' ña kuvj ka'ndia e' uva nda'a' tun' iñu', te ne ndee kuvj tu' ka'ndia e' higo nda'a' tun' tjka'a'. ¹⁷ Sakan' tu' tun' va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu', te tun' va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu'. ¹⁸ Sakan' ña tun' va'a ndii, kuvj kuun' nduu' nja'a nda'a' nu', ne ndee kuvj tu' kuun' nduu' va'a nda'a' tun' nja'a. ¹⁹ Saku-u' tun' kuun' nduu' va'a nda'a' ndii, tia'ndia nu', te xixi nu' nuu' ñu'u. ²⁰ Sakan' na kuu' xiin' ña xaa' tu' ne yivi' nakuni ndo' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja.

Yo'o' sania'á Jesús ña süu' sakuu' ne yivi' ndi'vi' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí
(Lc. 13:25-27)

²¹ Süu' sakuu' ne ka'an xiin' i ndii: "Yo'ó nduu' xto'o' i, yo'ó nduu' xto'o' i" ndi'vi' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndivi'. Süu' jaan' ndii ne xaa' ña kuni yuva' e', ña ndu'u' ndivi' kujti' ndi'vi' ijan'. ²² Kua'a' va ne yivi' ka'an xiin' i kii' xaa' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' xa'a' kuaxi nja ndii: "Xto'o' i, Xto'o' i, ne ka'an tiakú ndu xiin' ña ndiee' un' nuu' ne yivi', te xiin' ña ndiee' un' jaan' ne tava' ndu ña ndiva'a nimá ne yivi', te xiin' ña ndiee' un' jaan' ne xaa' tu' ndu kua'a' chuun' ka'nu'", kachi nja. ²³ Sakan' te ka'an i xiin' ne jaan' ndii: "Koo' kivi' ne xini i nuu' ndo'ó, ne xaa' ña nja'a. Kuxioo ndo' nuu' i", kachi i xiin' nja.

Yo'o' ka'an ndiaa Jesús xa'a' uvj ta'an nuu' te xa'a' vi'e
(Lc. 6:47-49)

²⁴ Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an i xiin' ndo' ndii, yoo ka xini so'o' ña ka'an i yo'o', te saxinú nja a ndii, nakata ña'a' i xiin' ndee naa iin te kuu' kaxi', te ne xa'a' vi'e xata' yuu'. ²⁵ Te ne kuun' va savj', te ne nakaya va te ñu'u' itia, te ne xika va tu' tachi', te ndiee' va ne kani a vi'e jaan', ndisu ne nduva vi'e jaan', sakan' ña xata' yu-u' ne ku'a' a. ²⁶ Ndisu ne xini so'o' ña ka'an i yo'o', te saxinú nja a ndii, nakata ña'a' i xiin' ndee naa iin te

kuu' kaxi', te ne xa'a' vi'e nuu' ñuti'. ²⁷ Ne kuun' va savj', te ne nakaya va te ñu'u' itia, te ne xika va tu' tachi', te ndiee' va ne kani a vi'e jaan', te ne nduva a, te ne nduxin xachi' a —ne kachi a.

²⁸ Te kii' ndi' i ne ka'an Jesús ña jaan' ndii, ne nandanj va ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' ña ne ka'an a. ²⁹ Sakan' ña ne ka'an a ña jaan' xiin' ña ndiee' ka te sakan' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí.

So'o' ne xaa' a kii' ne sanda'a Jesús iin te kumi' kui'e te'
(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

8 Kii' ne nakaa' Jesús xiki' jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ne ndikun ña'a'. ² Ijan' te ne kuyatín iin te kumi' kui'e te' i mii' iin' Jesús, te ne nakandu'u' ndiee' ra nuu' a, te ne ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, naa' kuni un' ndii, kuvj sanda'a un' yu'u —ne kachi ra.

³ Sakan' te ne chikanu' a nda'a' a xini' ra, te ne ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a i yo'ó. Nda'a' kii' un' —ne kachi a.

Te xa' numi' sakan', te ne kije ña'a' kui'e jaan'.

⁴ Sakan' te ne ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Chuun xa'a' un' ña ka'an i xiin' un', ka'an un' xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' ña kaa'. Süu' jaan' ndii kua'an te nia'a' xiin' mii' un' nuu' sutu ña xa' ne nda'a' un', te nasoko' un' ña'a' nuu' Ndiosí naa ne ka'an chuun' Moisés, te kuni ne yivi' ña xa' ne nda'a' xna'a' un' —ne kachi a.

So'o' ne xaa' a kii' ne sanda'a Jesús te xika' nuu' nuu' iin te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xiin'
(Lc. 7:1-10)

⁵ Te kii' nda'ni' Jesús ñuy Capernaum kua'an a ndii, ne kuyatín iin te xiin', te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xiin', te ne ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

⁶ —Táku'e, te xika' nuu' nuu' i ndii, kuni kuvj ra kan-du'u' ra vi'e i, ne kuu' itun' ra, te u'vi' xava'a xini ra —ne kachi ra xiin' a.

⁷ Sakan' te ne ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Yu'u' ku'un te sanda'a ña'a' i —ne kachi a.

⁸ Te ne ka'an te xiin' jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, yu'u' ndii, iin te nda'vi so'o' kujti' nduu' i, sakan' na kuu' va'a yoo a ña ndi'vi un' vi'e i. Kuvj ka'an chuun' kujti' un' te nda'a' te xika' nuu' nuu' i jaan'.

⁹ Kuaxi ndii yoo tu' te xa'ndia chuun' nuu' yu'u', te yoo tu' te xa'ndia chuun' yu'u' nuu'. Te kii' ka'an i xiin' iin ra: "Kua'an" ndii, kua'an ra. Te kii' ka'an i xiin' inga ra: "Nja'a" ndii, kuaxi ra. Te kii' ka'an i xiin' te xika' nuu' nuu' i: "Saa un' ña yo'ó" ndii, xaa' ra ña jaan' —ne kachi ra xiin' a.

¹⁰ Te ne nandanj va Jesús kii' ne xini so'o' a ña ne ka'an te jaan', te ne ka'an a xiin' ne ndikun ña'a' jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, tia'an kuni i ndee iin ne ta'an' e', ne Israel, ne inj xini yu'u' ndee naa inj te

kaa'. ¹¹ Ka'án j̄ xiin' ndo' ñā kua'a' ne k̄iee s̄akuu' xaan' j̄in yivi', mii' keta' ñu'u' xiin' mii' keta' a ndii, k̄ix̄in n̄iā, te kund̄iee n̄iā xiin' Abraham, xiin' Isaac, xiin' Jacob, te k̄ux̄i n̄iā mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndivi'. ¹² Ndisu ne ni kunj̄ a kund̄iee mii' xa'ndia chuun' a jaan' ndii, t̄ava' ñā'a' a k̄i'e, te ku'un n̄iā mii' j̄in yavi va, te kuaku u'vi va n̄iā ikan' ndee k̄e'j̄ v̄i' n̄akax̄i' nu'u' n̄iā —ni kach̄i a.

¹³ Sakan' te ni ka'an k̄a Jesús xiin' te x̄iin' jaan' ndii: —Kua'an v̄i'e un', te na xinu' ñā kuní un' jaan' s̄aa nii' j̄in un' xini un' yu'u' —ni kach̄i a.

Te s̄ava ni hora jaan' ni nda'a te xika' nuu' nuu' te x̄iin' jaan'.

So'õ ni x̄aa a k̄ii' ni s̄anda'a Jesús ñā' t̄iso Pedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-41)

¹⁴ Te k̄ii' ni ki'vi Jesús v̄i'e Pedro ndii, ni x̄inj̄ a kandu'u' ñā' t̄iso ra nuu' yivi' tiin' ñā'a' ka'ni'. ¹⁵ Sakan' te ni t̄iin Jesús nda'a' a', te ni k̄iee ñā'a' ka'ni', te ni ndokoõ a', te ni x̄a'a' nduku' a' ñā k̄ux̄i a.

So'õ ni x̄aa a k̄ii' ni s̄anda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

¹⁶ Te k̄ii' ni kuāa' ndii, ni k̄ix̄in ndiāka ne yivi' kua'a', ne ñu'u' ñā ndiva'a nimá, nuu' Jesús. Te xiin' j̄in ndaa' yu'u' kuit̄i' ni t̄ava' a ñā ndiva'a jaan' nimá ne yivi' jaan'. Te ni s̄anda'a tu a s̄akuu' ne kuni kuv̄i ndiee' j̄aan'. ¹⁷ Ni x̄aa a sakan' te xinu' ñā ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, k̄ii' ni ka'an ra ndii: "M̄ii' ra ni n̄akuj̄so kui'e ñā ndo'o' yoo', te ni na'in tu ra ñā u'vi xi-ni e'", ni kach̄i Isaías.

So'õ ni ka'an Jesús xiin' te ni kunj̄ kundikun ñā'a'

(Lc. 9:57-62)

¹⁸ K̄ii' ni x̄inj̄ Jesús ñā kua'a' ya'a ne yivi' yoo s̄aa xin-unduyu mii' iin' a ndii, ni ka'an chuun' a xiin' te nda'a' xa'a' a ñā xka'ndiā ra xiin' a t̄uku ta'vi' yu'u' m̄inj̄.

¹⁹ Ikan' te ni kuyat̄in j̄in te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, ku'un j̄ xiin' un' mii' k̄a kua'an un' —ni kach̄i ra.

²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Inguí ndii, yavi ri' yoo, te s̄aa, ti' ta'nu' ndivi' ndii, cho'õ ri' yoo, ndisu yu'u, ñā nduu' tu te yivi' ndii, k̄õõ' ndee j̄in xaan' mii' kuv̄i kandu'u' j̄ —ni kach̄i a.

²¹ Ikan' te ni ka'an tu j̄in te ndikún ichi' a xiin' a ndii:

—Táku'e, x̄i'na tax̄i un' na ku'un nataan' j̄ yuva' j̄, sakan' te k̄ix̄in j̄ te kundikun j̄ yo'ó —ni kach̄i ra.

²² Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Nakõõ un' na nataan' ne xa ni xi'i nuu' Ndiosí ne yivi' xiin' n̄iā. Ndisu yo'ó ndii, kundikun k̄ii' yu'u' —ni kach̄i a.

So'õ ni x̄aa a k̄ii' ni ka'an chuun' Jesús, te ni x̄ikuiin tachi' ndiee'

(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

²³ Sakan' te ni skõ'nu' Jesús t̄ix̄in j̄in tundõõ', te ni ke-ta a kua'an a, te kua'an tu te nda'a' xa'a' a xiin' a.

²⁴ Sakan' te ndiee' va ni x̄a'a' xika' tachi' nuu' m̄inj̄ jaan', sakan' na kuii' ni n̄yta t̄ikui ndee ndasi ra' tundõõ' jaan'. Ndisu Jesús ndii, kix̄in a. ²⁵ Ikan' te ni xa'an sandoto' ñā'a' ra ka'án ra ndii:

—j̄Táku'e, s̄akakú un' ndu, x̄a kuni ndõõ'u' e'! —ni kach̄i ra.

²⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—j̄Ndichun na yi'vi ndõõ'? Sie va j̄inj̄ ndõõ' xini ndõõ' yu'u' —ni kach̄i a.

Te ni ndõndich̄i a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' jaan' xiin' t̄ikui m̄inj̄ jaan'. Te ni x̄ikuiin ndõõ tachi' jaan', te ni n̄akunaā tax̄in' tu t̄ikui m̄inj̄ jaan'. ²⁷ Te ni n̄andanj̄ va ra ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—j̄Yoo nduu' tu te yivi' kaa', na kuii' ndee tachi' xiin' t̄ikui m̄inj̄ ka'án chuun' ra xiin', te kandixa' ñā'a' a? —ni kach̄i ra.

So'õ ni x̄aa a k̄ii' ni t̄ava' Jesús ñā ndiva'a nimá uvi

t̄a'an te ñu'u' Gadara

(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

²⁸ Sakan' te k̄ii' ni x̄aa Jesús t̄uku ta'vi' yu'u' m̄inj̄ jaan' nuu' ñu'u' ne ndiee' ñuu Gadara ndii, ni nata'an' uvi ta'an te yivi' xiin' a. Te jaan' ndii, ñu'u' ñā ndiva'a nimá ra. Te ni k̄iee ra yavi ndii mii' ndiee' ra, te iyo va kuu' ra, sakan' na ndee j̄in ne yivi' ni kuv̄i xka'ndiā ichi' jaan'. ²⁹ Te ni kuāa' ra ka'án ra ndii:

—j̄Ndichun kuax̄i un' s̄ataña'a' un' ndu'u, Jesús, si'e Ndiosí? j̄Ñáá kuax̄i un' te s̄ando'o' u'vi un' ndu'u' ñā kuní k̄a x̄aa kivi' so'õ' ndi'i'? —ni kach̄i ra.

³⁰ Sie ndõõõ' mii' iin' Jesús xiin' uvi s̄aa' te jaan' ndii, ñu'u' j̄in t̄i'vi chie kinj̄ xaxi' ri' ku'u. ³¹ Te ni ka'an nda'vi ñā ndiva'a jaan' xiin' a ndii:

—Naa' t̄ava' un' ndu'u nimá te yo'õ' ndii, tax̄i un' ñā ku'un kõ'nj̄ ndu t̄ix̄in kinj̄ kaa' —ni kach̄i a.

³² Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a ndii:

—Kua'an ndõõ' —ni kach̄i a.

Sakan' na kuii' ni k̄iee a nimá te yivi' jaan', te ni kõ'nj̄ a t̄ix̄in kinj̄ jaan'. Ikan' te ni tax̄ta'an' ri' kua'an ri', te ni n̄akaa' ri' mii' nako' j̄tun, te ni koyõ ri' t̄ix̄in t̄ikui m̄inj̄ jaan', te ni ndõõ'u' ri'. ³³ Te yivi', te ndiee' xito' kinj̄ jaan' ndii, ni xinu' ra kuan nu'u' ra. Te ni ka'an ra xiin' ne ndiee' ñuu ra s̄akuu' ñā ni xka'ndiā ikan', ñā ni ndõõ' te ni ñu'u' ñā ndiva'a nimá jaan'. ³⁴ Te s̄akuu' ne ndiee' ñuu jaan' ndii, ni k̄iee n̄iā xan koto n̄iā Jesús. Te k̄ii' ni x̄inj̄ ñā'a' n̄iā ndii, ni ka'an nda'vi n̄iā xiin' a ñā keta a nuu' ñu'u' n̄iā jaan'.

So'ŋ nĭ xaa a kii' nĭ sanda'a Jesús iin tē kui'e xa'a'

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

9 Tē nĭ skō'nu' Jesús tĭxĭn tundoŋ, tē nĭ xka'ndĭa a tuku ta'vi' mĭnĭ, tē nĭ xaa a ñu'u mii' ndu'u' a. ² Tē nĭ xaa ndia'vi' tē yivi' xiin' iin tē kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu' tun' xto. Tē kii' nĭ xĭnĭ Jesús ña ĭnĭ tē yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, nĭ ka'an a xiin' tē kuni kuvĭ jaan' ndii:

—Kākā nimá un', piā'un, xā nĭ ndoyō kuachĭ un' —nĭ kachĭ a.

³ Sakan' tē nĭ ka'an sava tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí, tē ita' ĭkan' xiin' nimá ra ndii: "Kaniā'a tē kaa' xa'a' Ndiosí", nĭ kachĭ ra. ⁴ Ndisu Jesús ndii, nĭ xĭnĭ a ña ka'an tē jaan' xiin' nimá ra, tē nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—Vā'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' ĭ. ⁵ Sakan' ña, ĭndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an ĭ xiin' tē kaa', tuu ndo'ó? ĭñáá ña xā nĭ ndoyō kuachĭ ra, uun ñáá ña ndokoŋ ra tē ku'un ra? ⁶ Sakan' na kuii' nia'a yu'u, ña nduu' tu tē yivi', ndo'ó ña kumi' ĭ ndiēē' iin yivi' tē san-doyo' ĭ kuachĭ nē yivi' —nĭ kachĭ Jesús.

Sakan' tē nĭ ka'an a xiin' tē kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an ĭ. Ndokoŋ un', tē na'in un' tun' xto un', tē nu'u un' vi'e un' —nĭ kachĭ a.

⁷ Sakan' tē nĭ ndondĭchĭ ra tē kuan nu'u ra vi'e ra. ⁸ Tē kii' nĭ xĭnĭ nē yivi' kua'a' jaan' ña nĭ yoo ĭkan' ndii, nĭ nandanĭ va nĭa, tē nĭ xaka'nu' nĭa Ndiosí xa'a' ña nĭ taxĭ a ndiēē' jaan' nda'a' tē yivi'.

So'ŋ nĭ xaa a kii' nĭ kana Jesús Leví Mateo

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹ Tē kii' xka'ndĭá Jesús kua'an a ndii, nĭ xĭnĭ a ndu'u' iin tē nanĭ' Mateo mii' kendaia' ya'vi' ra xa'a' ñu'u Roma. Tē nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—Nĭā'a, tē kundikun un' yu'u —nĭ kachĭ a.

Sakan' tē nĭ ndondĭchĭ ra, tē nĭ xĭkundikun ña'a' ra.

¹⁰ Tē kii' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e tē jaan' ndii, nĭ xaa tu kua'a' tē kendaia' ya'vi' xa'a' ñu'u Roma xiin' kua'a' tu nē kā'an vā'a nē yivi' xa'a', tē nĭ xĭkundiee inga' nĭa nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' tē nda'a' xa'a' a xixi' ra. ¹¹ Tē kii' nĭ xĭnĭ tē fariseo ña jaan' ndii, nĭ ka'an ra xiin' tē nda'a' xa'a' a ndii:

—Vā'a xachi' xaa' tē sania'á ndo'ó kaa' ña xixi' ra xiin' tē kendaia' ya'vi' kaa', xiin' inga tē xaa' tu kuachĭ kaa' —nĭ kachĭ ra.

¹² Tē nĭ ka'an Jesús xiin' ra kii' nĭ xĭnĭ so'ŋ a ña nĭ ka'an ra jaan' ndii:

—Nē vā'a kuni ndii, kúnĭ tē tatan' nuu' nĭa, süu' jaan' ndii nē kuni kuvĭ kuĭti' kunĭ ra nuu'. ¹³ Ndisu kua'an ndo', tē sakuaan ndo' ndee ña kuni kachĭ tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Kúnĭ ĭ ña nasoko' ndo' ña'a kuĭti' nuu' ĭ, süu' jaan' ndii kunĭ tu ĭ ña kuvĭta ĭnĭ ndo' xa'a' nē yivi'", kachi a. Sakan' ña kuāxi' ĭ tē kana ĭ nē tuu ña xachuun' ndaku nĭa, süu' jaan' ndii kuāxi' ĭ tē kana ĭ nē

xini ña yoo kuachĭ nĭa tē nama nĭa nimá nĭa —nĭ kachĭ a xiin' ra.

Yo'o' ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa iin tē tunda'á'

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Sakan' tē nĭ kuyatĭn tē nda'a' xa'a' Juan nuu' Jesús, tē nĭ ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, ndu'u xiin' tē fariseo ndii, yoo ndĭtia chito va ndu. Tē, ĭndichun na yoo ndĭtia tē nda'a' xa'a' yo'ó? —nĭ kachĭ ra xiin' a.

¹⁵ Sakan' tē nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—ĭñáá kuvĭ kusuchi' ĭnĭ nē yivi', nē ñu'u' mii' yoo ña tunda'á', kii' ndu'u' ka tē tunda'á' xiin' nĭa? Kuāsa' tuu yu'u, ndisu xaa iin kivi' kii' tu'un nē yivi' tē tunda'á' jaan', tē kii' sakan' ndii, kuni a koo ndĭtia nē jaan' —nĭ kachĭ a.

¹⁶ Tē nĭ ka'an ka a xiin' nĭa ndii:

—Ndee iin nē yivi' ná'ma' iin toto yata' xiin' iin tu'un' toto xaa'. Kuachĭ ndii, kii' ndoo toto jaan' ndii, nandĭi toto xaa' jaan', tē kuachĭ ndĭi' ka toto yata' jaan'.

¹⁷ Tē ndee iin tu nē yivi' ndii, tāan' nĭa vino xaa' tĭxĭn iin' yata'. Sakan' ña naa' saa nĭa sakan' ndii, tia'ndĭa iin' jaan' kii' kuiya' ra'. Tē kuitĭa ndoo ra', tē ndoñu'u' saka tu iin' jaan'. Sakan' na kuii' kuni a ña tāan' e' vino xaa' tĭxĭn iin' xaa', sakan' tē ndoñu'u' saka ndee iin ña jaan' —nĭ kachĭ a.

So'ŋ nĭ xaa a kii' nĭ sanatiaku Jesús ña' si'e Jairo, tē nĭ sanda'a tu a iin ña' ndo'o' kui'e nĭi'

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

¹⁸ Tē kii' ka'an ka Jesús ña jaan' xiin' tē yivi' jaan' iin' a ndii, nĭ kuyatĭn iin tē xa'ndia chuun', tē nĭ xĭkuiin xiti' ra nuu' a ka'an ra ndii:

—Ñā'a' si'e ĭ ndii, sakan' nĭ xi'i' kuĭti' a'. Ndisu naa' ku'un un' tē chikanu' un' nda'a' un' xata' ñu'u' nde'ĭ a' ndii, naĭaku a' —nĭ kachĭ ra xiin' a.

¹⁹ Sakan' tē nĭ ndondĭchĭ a, tē nĭ xĭkundikun ña'a' a xiin' tē nda'a' xa'a' a. ²⁰ Sakan' tē nĭ kuyatĭn iin ña'a' xata' Jesús, ña' jaan' ndii, xā kua'an uxĭ uvĭ kuiya ña ndo'o' a' kui'e nĭi', tē nĭ tondĭa nda'a' a' yu'u' toto a.

²¹ Sakan' ña nĭ ka'an a' xiin' nimá a' ndii: "Naa' kuvĭ tondĭa ĭ tee' toto kuĭti' a ndii, nda'a' ĭ", nĭ kachĭ a'.

²² ĭkan' tē nĭ nandĭko' kuĭn Jesús, tē nĭ xĭnĭ a ña'a' jaan', tē nĭ ka'an a xiin' a' ndii:

—Kūndĭ'nĭ ka un', piā'un, xā nĭ nda'a' un' xa'a' ña ĭnĭ un' xini un' yu'u —nĭ kachĭ a.

Tē ndee kii' sakan' ndii nĭ nda'a' a'.

²³ Tē kii' nĭ xaa Jesús, tē nĭ ki'vi' a vi'e tē xa'ndia chuun' jaan' ndii, nĭ xĭnĭ a ndiee' tē tivi yaa ndii xiin' tun' yoo'. Tē nĭ xĭnĭ tu a ndiee' nē kuaa' xaku' ti'e'. ²⁴ Sakan' tē nĭ ka'an a xiin' nē yivi' jaan' ndii:

—Kua'an kĭēē sakuu' ndo'. Kuachĭ ndii kuāsa' nĭ xi'i' ña' sie kaa', süu' jaan' ndii kixĭn kuĭti' a' —nĭ kachĭ a.

Tē nī xaku ndiāa ichi ña'a' ne yivi' jaan'. ²⁵ Ndisu kii' ndi'i nī tava' Jesús ne yivi' jaan' ndii, nī ki'vi' a mii' kan-du'u' ña' nī xi'i' jaan', tē nī tīn a nda'a' a', tē nī natīaku a', tē nī ndoko'o a'. ²⁶ Tē nī tiaku kuento xa'a' ña nī yoo ikan' sakuu' ñuu' ña ñu'u' jaan'.

So'o nī xaa a kii' nī sanda'a Jesús uvi ta'an tē kui'e nduchi' nuu'

²⁷ Tē kii' nī ketā Jesús ikan' kua'an a ndii, ndikún uvi ta'an tē kui'e nuu' xata' a kua'an ra kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Yo'ó, ña nduu' siani' xika' David, kuvīta inī un' xa'a' ndu —nī kachi' ra.

²⁸ Tē kii' nī nda'ni a tixin vi'e a ndii, nī kuyatin tē kui'e nuu' jaan' nuu' a. Tē nī ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá inī ndo' ña kuvī sanda'a i ndo'ó? —nī kachi' a.

Sakan' tē nī nakuiin ra nuu' a ndii:

—Uun ndo', tákui'e —nī kachi' ra.

²⁹ Sakan' tē nī tondia nda'a' a nduchi' nuu' uvi saa' ra. Tē nī ka'an a xiin' ra ndii:

—Saa nii' inī ndo' xini ndo' yu'u ndii, nda'a ndo' —nī kachi' a.

³⁰ Sakan' tē nī natuvi nduchi' nuu' ra. Tē nī ka'an ndiee' a xiin' ra ndii:

—Koto va ndo' tē künī ndee iin ne yivi' ña nī yoo yo'o' —nī kachi' a.

³¹ Sakan' tē nī kīe ra kua'an ra, tē nī sakikú ndoo ra kuento kani' nuu' ñu'u' jaan' xa'a' ña nī xaa a xiin' ra.

So'o nī xaa a kii' nī xta'ni' Jesús ña ndiva'a nimá iin tē yivi'

³² Tē kii' nī kīe tē jaan' kua'an ra ndii, nī kixin ndiaka ne yivi' nuu' a iin tē i'in'. Tē jaan' ndii, ña ndiva'a, ña xaa' i'in' ne yivi', naá nimá ra. ³³ Tē kii' nī xta'ni' Jesús ña jaan' nimá tē jaan' ndii, numi' tē nī naka'an ra. Tē nī nandanī va ne yivi' kua'a' ya'a jaan', tē nī ka'an nīa ndii:

—Ndee iin kivi' ti'a'an künī e' ña kaa' tejn ne ta'an' e', ne Israel —nī kachi' nīa.

³⁴ Ndisu nī ka'an tē fariseo ndii:

—Xiin' ña ndiee' ña ndiva'a kuu' nuu' tava' tē ka'a' nda'a' xa'a' ña ndiva'a nimá ne yivi' —nī kachi' ra.

Yo'o' sania'á Jesús ña kakan e' nuu' Ndiosí tē ti'vi' ka a ne sachuun' xa'a' tu'un a

³⁵ Tē nī xa'an xīnu'nī tu Jesús saa ñuu' xiin' nda'a' ñuu' jaan' sania'a a ne yivi' vi'e mii' nakayá nīa, tē ka'an ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa kunī Ndiosí ka'ndia chu-un' a nimá e', tē sanda'a tu a sakuu' nuu' kui'e xiin' sakuu' ña xini u'vi' ne yivi', ne ndiee' ñuu' jaan'. ³⁶ Kii' nī xīnī a ne yivi' kua'a' koo' chukuu' jaan' ndii, nī kuvīta inī a xa'a' nīa. Sakan' ña xavi va nimá nīa, tē kōo' yoo ka chīndiee' ña'a' ndee naa ndo'o' mbee kii' kōo' tē

pahto xito' ña'a'. ³⁷ Sakan' tē nī ka'an a xiin' tē nda'a' xa'a' a ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, yoo kua'a' ña savi', ndisu kōo' kua'a' tē tatú xachuun' xa'a' a. ³⁸ Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi ndo' xiin' tē xiin' ña'a' ña savi' na ti'vi' kua'a' ka ra tē tatú xa'a' ña savi' ra —nī kachi' a.

So'o nī xaa a kii' nī nakaxin Jesús uxī uvi ta'an tē nda'a' xa'a' a

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

10 Sakan' tē nī kana Jesús uxī uvi ta'an tē nda'a' xa'a' a. Tē nī taxī a ndiee' ra tē tava' ra ña ndi-va'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. Tē nī taxī tu a ndiee' ra, tē sanda'a ra sakuu' nuu' kui'e ña ndo'o' ne yivi', xiin' sakuu' ña u'vi' xini nīa.

² Ña yo'o' nduu' kivi' i'in' tē uxī uvi ta'an jaan': iin tē jaan' nani' Simón, tē nī chīndu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro, xiin' ñani' ra, tē nani' Andrés, tē inga ra nani' Jacobo, xiin' ñani' ra, tē nani' Juan. Tē si'e Zebedeo nduu' uvi saa' tē jaan'. ³ Tē inga tukū ra nani' Felipe, tē inga tukū ra nani' Bartolomé, tē inga tukū ra nani' Tomás, tē inga tukū ra nani' Mateo, tē kendia'a' ya'vi' xa'a' ñuu' Roma nduu' tē jaan'. Tē inga tukū ra nani' Jacobo, tē jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra, tē inga tukū ra nani' Lebeo, tē nani' tu ra Tadeo, ⁴ tē inga tukū ra nani' Simón, tē jaan' ndii, kuenta iin ti'vi' tē nani' cananista nduu' ra. Tē inga tukū ra nani' Judas Iscariote, tē jaan' nduu' tē nī sanakua'a Jesús so'o' ndi'i' nda'a' tē kuu' ka'nu'.

So'o nī xaa a kii' nī tianu' Jesús tē nda'a' xa'a' a tē ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Nī tianu' a tē uxī uvi ta'an tē nda'a' xa'a' a jaan', ka'an a xiin' ra ndii:

—Kū'un ndo' ñuu' mii' ndiee' ne tuku', nī ndee kū'un tu ndo' ñuu' mii' ndiee' ne Samaria. ⁶ Süu' jaan' ndii va'a ka ku'un ndo' ñuu' mii' ndiee' ne ta'an' e', ne Israel, sakan' ña ne jaan' nduu' ndee naa mbee, ti' nī xitīa i'nyu. ⁷ Tē kii' kua'an ndo' ndii, ka'an ndoso' ndo' ña xa kuyatin' kuii ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nīa. ⁸ Sanda'a ndo' ne kuni kuvī, sanatiaku ndo' ne nī xi'i', sanda'a ndo' ne kumi' kui'e te'i, tē tava' ndo' ña ndiva'a, ña ñu'u' nimá ne yivi'. Kī'in ndo' xu'un' xa'a' ña jaan' na nī xamanī' mji' Ndiosí ña ndiee' jaan' nda'a' ndo'.

⁹ Kōnī'i' ndo' xu'un' oro, nī ndee xu'un' yuu' ya'a, nī ndee xu'un' yuu' ya'a, ¹⁰ nī ndee kōnī'i' tu ndo' tinda'a' ndo', nī ndee inga ndinī ndo', nī ndee inga na'a ndixan' ndo', nī ndee itun' katuvi' ndo'. Sakan' ña tē xachu-un' ndii, kunī a ña taxī e' ña kuxī ra.

¹¹ Tē ndee ka ñuu' na'nu' uun ñuu' kualī' xaa' ndo' ndii, ndatu'un' ndo' ndee tē yivi' nduu' tē ka'an va'a ne yivi' xa'a' ikan'. Tē kundiee' ndo' vi'e tē jaan' ndee kīe

ndo' ñuu jaan'. ¹² Te kij' ndekuje ndo' vi'e te jaan' ndii, ka'an ndo' ña Ndiosí na taxí ña maní' koo xiin' nja. ¹³ Naa' xata'an ndoo ña maní' jaan' xiin' nja ndii, ndoo a xiin' nja, ndisu naa' xata'an ña ndoo a xiin' ne jaan' ndii, nandiko' a xiin' ndo'ó. ¹⁴ Te naa' yoo ka nätiin' ndo'ó, uun taxí so'o nja ña ka'an ndoso' ndo' ndii, kiee' ndo' vi'e ne jaan' uun ñuu jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ndo'. ¹⁵ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, chie' ka tundo'o' kundoo' ne ñuu jaan' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne ni ndiee ñuu Sodoma xiin' ne ni ndiee ñuu Gomorra.

Yo'o' ka'an Jesús ña sando'o' ne yivi', ne ndikún ichi' a

¹⁶ 'Koto ndo', tianu' i ndo'ó te ku'un ndo' ndee naa mbee, ti' kua'an mii' ñu'u' kua'a' lobo. Sakan' na kuii' kuni' a ña kama koo ndo' ndee naa koo', ndisu ndasun koo iní ndo' ndee naa paloma. ¹⁷ Te koto xiin' mji' ndo' nuu' te yivi', kuachi' ndii sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu, te kytun' tu ra ndo'ó tixin vi'e mii' nakaya ra. ¹⁸ Te sanakua'a tu ra ndo'ó ndee nda'a' te xa'ndia chuun' ka'nu', xiin' nda'a' rey xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u. Sakan' te kuví ndiee' yu'u' ndo' xa'a' i nuu' te jaan' xiin' nuu' ne tuku'. ¹⁹ Te kij' sanakua'a ra ndo'ó ndii, kündi'ni ndo' ndee ña ka'an ndo', uun saa ka'an ndo', sakan' ña mji' Ndiosí taxí ña ka'an ndo' kivi' jaan'. ²⁰ Kuachi' ndii, süu' ndo'ó nduu' te ka'an kii' sakan', süu' jaan' ndii Espiritu yuva' e' nduu' ña taxí ña ka'an ndo'.

²¹ Te kij' sakan' ndii, xa ta'an' mji' ne yivi' kunduu ne sanakua'a ña'a' te ka'ni' ña'a' te yivi', te yuva' kunduu te sanakua'a si'e ra te ka'ni' ña'a' te yivi', te si'e ndii, ndoni' i nda'a' nja nuu' yuva' si'i' nja te ka'ni' ña'a' nja. ²² Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' a ña ndikún ndo' ichi' yu'u, ndisu ne kundieni nuu' ña jaan' ndee so'o' ndi'i' nduu' ne kaku saa Ndiosí. ²³ Te kij' sando'o' ne yivi' ndo'ó iin ñuu ndii, kunu ndo' ñuu jaan', te ku'un ndo' tuku ñuu. Sakan' ña, ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ndi'i' ñuu ne ta'an' e', ne Israel, ka'an ndoso' ndo' xa'a' i, te xa'a' kivi' ña nandiko' tukuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

²⁴ Sakan' ña süu' te ka'nu' ka nduu' te nda'a' xa'a' te sakan' te sania'á ña'a', te ni ndee süu' te ka'nu' ka tu nduu' te xika' nuu' te sakan' xto'o' ra. ²⁵ Xa va'a' ndiva'a' naa' nani'i' te nda'a' xa'a' jaan' te ni sania'á ña'a', te te xika' nuu' jaan' nani'i' xto'o' ra. Naa' ka'an ne yivi' ña Beelzebú nduu' yu'u, ña nduu' xto'o' ndo' ndii, ¿saa ka vi' tu' ka'an nja xa'a' ndo'ó, ne nduu' kuenta i?

Kuyi'vi e' ne yivi' xiin' e', Ndiosí kuiti' kuni' a kuyi'vi e'
(Lc. 12:2-9)

²⁶ Sakan' na kuii' kuän yi'vi ña'a' ndo', sakan' ña köo' ndee iin ña iin' sa'vi ña nätuvj, te köo' tu ndee iin ña ñu'u' si'e ña nätuvj saa Ndiosí. ²⁷ Ña ka'an si'e i xiin'

ndo' ndii, ka'an ndo' ña jaan' mii' kuví kuni' so'o sakuu' ne yivi' a. Te sakan' tu ña ka'an yaa' i xiin' ndo' ndii, ka'an ndoso' ti'e' ndo' a ndee xini' vi'e. ²⁸ Te kuän yi'vi ndo' ne xa'ni' ne yivi', sakan' ña kuví sando'ñu'u' nja nimá ne yivi'. Va'a' ka kuyi'vi ndo' Ndiosí, ña kuví sando'ñu'u' ñu'u' nde'i' ne yivi' xiin' nimá nja vi'e ndi'aya'.

²⁹ Ña ndaku nduu' a ndii, xiin' xu'un' kuachi' kuiti' sa-ta' ne yivi' uvi' ta'an saa, ndee saa ka ni ndii, ndee iin ndaa' ti' jaan' nāma kuein' ñu'u' naa' taxí yuva' e'.

³⁰ Te ndo'ó ndii, ndee ixi' xini' ndo' xini' Ndiosí saa ta'an kuu'. ³¹ Sakan' na kuii' kuän yi'vi ndo'ó, sakan' ña ndi-aa ya'vi' ka ndo' nuu' Ndiosí te sakan' kua'a' saa.

³² Yoo ka ndiee' yu'u' xa'a' i nuu' ne yivi' ndii, ndiee yu'u' tu yu'u' xa'a' nja nuu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi'. ³³ Ndisu yoo ka ka'an nuu' ne yivi' ña xini' nja yu'u' ndii, ka'an tu yu'u' nuu' yuva' e', ña ndu'u' ndivi', ña xini' i ne jaan'.

Nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

(Lc. 12:49-53; 14:26-27)

³⁴ Kānini ndo' ña ni xaa i te natandiee maní' i ne yivi' iin yivi'. Süu' ni xaa i te natandiee maní' i ne yivi', süu' jaan' ndii ni xaa i te sakunta'an' ña'a' i. ³⁵ Kuachi' ndii ni xaa i te sakunta'an' i iin tiaa si'e xiin' yuva' ra, uun iin ña' si'e xiin' si'i' a', uun iin ña' xanu xiin' ña' tiso a'.

³⁶ Sakan' na kuii' ne ndasi' ta'an' xiin' i'in ne jaan' ndii, xa suvi' kunduu ne xa ndiee' vi'e mji' nja.

³⁷ Yoo ka kundani' ya'a' ka yuva' nja uun si'i' nja te sakan' ña kundani' nja yu'u ndii, xata'an kunduu nja ne ndikún ichi' i. Te yoo ka kundani' ya'a' ka tiaa si'e nja uun ña'a' si'e nja te sakan' ña kundani' nja yu'u ndii, xata'an tu kunduu ne jaan' ne ndikún ichi' i. ³⁸ Te na yoo ka yoo tu'va, te kundoo' nja ndee naa kundoo' i nuu' krusin, te kundikun nja yu'u ndii, xata'an kunduu nja kuenta i. ³⁹ Kuachi' ndii, yoo ka kuni sakakú xiin' mi-i' mji' ndii, kuví nja. Ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu nja xa'a' ichi' yu'u ndii, natiin nja kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' ña va'a', ña natiin ne ndikún ichi'

a

(Mr. 9:41)

⁴⁰ Yoo ka natiin' va'a' ndo'ó ndii, ndee naa yu'u natiin' va'a' nja, te yoo ka natiin' va'a' yu'u ndii, natiin' va'a' tu nja ña ni tianu' yu'u. ⁴¹ Te yoo ka natiin' va'a' iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí xa'a' a ña nduu' ra te ka'an tiakú tu'un a ndii, ña va'a', ña taxí Ndiosí nda'a' te jaan', natiin tu ne jaan' saa a. Te yoo ka natiin' va'a' iin te xachuun' ndaku xa'a' ña nduu' ra te xachuun' ndaku ndii, ña va'a', ña taxí Ndiosí nda'a' te jaan', natiin tu ne jaan' saa a. ⁴² Te yoo ka taxi' tee' tiku' vixin tjo' ko'o' iin te kualii' kuso'o' yo'o' xa'a' ña nduu' ra te

ndikún ichi' i ndii, ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña natijn nja ña va'a saa Ndiosí —ni kachi Jesús.

Ka'án Jesús xiin' ne yivi' xa'a' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí
(Lc. 7:18-35)

11 Te kii' ndi'i ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te uxí uví ta'an, ndee ña kuní a saa rá ndii, ni ke-
ta a kua'an a te sania'a a, te ka'an ndoso' tu a nuu' ne ndiee' ñuu ña ñuu'u' ikan'.

² Kii' naá Juan ví'e kaa, te ni xini rá kuenta xa'a' ña xaa' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí ndii, ni t'vi' rá uví ta'an te nda'a' xa'a' rá nuu' a, ³ te ndatu'un' ña'a' rá ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' ña ni ka'an Ndiosí t'vi' a sakakú ndu'u, uun ñáá kuní a ndiatu' ndu xaa' inga rá? —ni kachi rá.

⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an te ka'an ndo' xiin' Juan ña xini so'ó ndo' xi-in' ña xini nduchi' nuu' ndo', ⁵ ña ne kui'e nuu' ndii, nuniá' nduchi' nuu' nja, ne kui'e xa'a' ndii, nakaka' nja, ne kumi' kui'e te'i ndii, nda'a nja, ne so'o' ndii, nuniá' so'ó nja, ne ni xi'i ndii, natiaku nja, te ne nda'vi kuu' ndii, ka'án ndoso' i tu'un va'a nuu' nja. ⁶ Te sañu'u' va Ndiosí ne ñako' ña iní nja xini nja yu'u —ni kachi a.

⁷ Te kii' kiee' te jaan' kua'an rá ndii, ni xa'a' Jesús ndatu'un' a ne yivi' xa'a' Juan ndii:

—¿Yoo ni xa'an koto ndo' kii' ni xa'an ndo' mii' taxin' kaa'? ¿Ñáá ni xa'an koto ndo' iin te yivi', te xiko' ndee naa xiko' tun' yoo' xaa' tachi'? ⁸ Süu' sakan' nduu' a. ¿Yoo ni xan koto ndo' na sakan'? ¿Ñáá iin te yivi', te ni'nu' toto ndatun' va? Süu' sakan' nduu' a, sakan' ña te yivi', te ni'nu' toto ndatun' jaan' ndii, ví'e rey ndiee' te jaan'. ⁹ Sakan' na kuu', ¿yoo nduu' rá ni xan koto ndo'? ¿Ñáá iin te ka'án tiakú tu'un Ndiosí? Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, suv' xna'a rá, ndisu ya'a ká te sakan' te ka'án tiakú tu'un Ndiosí ku'iti' nduu' te jaan'.

¹⁰ Sakan' ña xa'a' Juan jaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Koto un', t'vi' i xi'na iin te xika' nuu' nuu' i, te te jaan' sakoo' tu'va ne yivi' xa'a' un'.

Sakan' yoso' a.

¹¹ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña t'ia'an tuvi iin te ka'nu' ká iin yivi' te sakan' Juan jaan', ndisu tein ne xa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ndii, ne yivi', ne nda'vi so'ó ku'iti', nduu' ne ka'nu' ká te sakan' Juan jaan'. ¹² Ndee kivi' ña ni xa'a' ka'án ndoso' Juan te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, te ndee vitin ndii, ndiee' va xika' ne yivi' kuni ko'ni nja nda'a' Ndiosí te ka'ndia chuun' a nimá nja, te ne xandieni xiin' mii' ku'iti' nduu' ne ko'ni ikan'.

¹³ Kuachi ndii, ndee ña kuní ká tuvi Juan, te ni ka'an sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xiin' ña ka'án tu'un ndei' a xa'a' ña xka'ndia vitin. ¹⁴ Te naa' kuni kandi'xa' ndo' ña ka'án i xiin' ndo' ndii, Juan jaan' ndu-

u' Elías, te ni ka'an Ndiosí t'vi' a. ¹⁵ Naa' yoo so'ó ndo' ndii, chuun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i xiin' ndo'.

¹⁶ ¿Ndee ña nakata i xiin' ne ndiee' iin yivi' vitin?

Nakuitá nja xiin' ndee naa ne kuachi', ne xasiki' xiin' ta'an' ma'in' ya'vi. ¹⁷ Te ka'án xiin' ta'an' nja ndii: “Ni t'vi' ndu tun' yoo', te ni taxa'a' ndo'. Ni xita ndu yaa nda'vi kua'an, te ni xaku ndo'”, kachi xiin' ta'an' nja.

¹⁸ Sakan' kuu' nja, kuachi ndii ni kixin Juan, te ni xixi va'a rá, te ni ndee ni xi'i tu rá vino, te ni ka'an ndo' ña ña ndiva'a naá nimá rá. ¹⁹ Ikan' te ni xaa yu'u, ña nduu' tu te yivi', te xixi va'a i, te xi'i i, te ka'án ndo' ña iin te xixi' ndasi' nuu' nduu' i, te nduu' tu i iin te xini, te ka'án tu ndo' ña nduu' i te ndiaka' ta'an' xiin' te kenda-a' ya'vi xa'a' ñuu Roma, xiin' tuky te xaa' kuachi, kachi ndo'. Ndisu ne kumi' ña ndichi ndii, nia'a nja a xi-in' ña xaa' nja —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'án Jesús ña nda'vi va kund'o' ne ndiee' ñuu mii' ni xiin nja iní nja kuní ña'a' nja
(Lc. 10:13-16)

²⁰ Sakan' te ni xa'a' ka'án kuachi Jesús xa'a' ne ndiee' ñuu mii' ni xaa a kua'a' ká chuun ka'nu' koo' chukuu', xa'a' a ña ni nama nja nimá nja te saa nja ña kuní Ndiosí, ka'án a ndii:

²¹ —Nda'vi va kuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Corazín, xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Betsaida. Naa' ni xaa i chuun ka'nu', ña ni xaa i ñuu ndo'ó jaan' ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón ndii, xta'an' vi' ni nama ne jaan' nimá nja ni'nu' nja toto ndei' te ndiee' nja nuu' yaa' nu'u. ²² Sakan' na kuu' ka'án i xiin' ndo' ndii, chie ká tundo'o' kund'o' ndo'ó kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ndiee' ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón jaan'. ²³ Te ndo'ó, ne ndiee' ñuu Capernaum ndii, tuu ndo' ña kaa ndo' ndee ndivi', ndisu ndee yavi ndii ko'ni Ndiosí ndo'ó. Sakan' ña naa' ni xaa i chuun ka'nu' ña ni xaa i ñuu ndo'ó jaan' ñuu Sodoma ndii, xa ni nama ne jaan' nimá nja, te kandu'u' ñuu nja ndee vitin. ²⁴ Sakan' na kuu' ka'án i xiin' ndo' ndii, chie ká tundo'o' kund'o' ndo'ó kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ni ndiee' ñuu Sodoma jaan' —ni kachi Jesús.

Nakuatia' nimá Jesús xaa' Espíritu Santo
(Lc. 10:21-22)

²⁵ Xa kivi' jaan' ni nakuatia' ya'a nimá Jesús ni xaa Es-
píritu Santo, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tataa, xaka'nu' yu'u yo'ó. Yo'ó nduu' xto'o' nuu' ndivi' xiin' nuu' ñu'u' iin yivi'. Ni t'isi'e un' ña ndiee' un' nuu' ne xini tuní xiin' nuu' ne ndichi, ndisu ni nia'a un' ña jaan' nuu' ne nda'vi kuu' nimá. ²⁶ Uun ndo', tataa, ni xaa un' sakan' xa'a' a ña ña jaan' ni xani mii' un' —ni kachi a xiin' Ndiosí.

²⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi', ne ita' ikan' ndii:

—Ní sãṅakua'a yu'va' i sãkuu' ña yoo nda'a' i. Te ndee iin kōḡ' xini yoo nduu' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí. Süü' jaan' ndii, yu'va' i jaan' ku'iti' xini yoo nduu' i. Te ndee iin kōḡ' xini yoo nduu' yu'va' i jaan'. Süü' jaan' ndii yu'u, ña nduu' si'e a ku'iti', xini ña'a' xiin' ne kuni yu'u nia'a' ña'a' i nuu'. ²⁸ Yoo ka nduu' ndo'ó, ne xa ni xavi va xachuun', te ni xavi va tu ndo' xiin' ña ndiso' ndo' ndii, nja'a' ndo' nuu' i te taxí i nandíee' ndo'. ²⁹ Natíin ndo' chuyun ña taxi' yu'u saa ndo' te kunduyu a ndee naa yoko', tun' kanu' siki' toro nuu' ndo', te kuni ndo' kuu' ndo' ndee naa yu'u, ña iin te va'a nimá nduu' i, te maso tu i, te taxí i nandíee' nimá ndo'. ³⁰ Nja'a' ndo', sakan' ña chuyun nuu' yu'u ndii, süü' chuyun vie nduu' a, te vita tu ña ndiso' i —ni kachi Jesús.

Jesús nduu' ña kumi' ndíee' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandíee' e'

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

12 Kii' sakan' ndii, xka'ndíá Jesús kua'an a iin xaan' mii' yoo trigo kivi' sábado, ña xinandíee' ne yivi', te ni xa'a' xi'i te nda'a' xa'a' a soko, sakan' na tu'un' ra yoko' trigo jaan', te xaxi' ra a kua'an ra. ² Kii' ni xini te fariseo ña xaa' ra ña jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Koto un', ¿ndichun na xaa' te nda'a' xa'a' un' ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandíee' e'? —ni kachi ra.

³ Te ni ka'an Jesús xiin' te fariseo jaan' ndii:

—¿Ñáá ti'a'an ka'vi ndo' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ña ni xaa' David xta'an' kii' ni xi'i' ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ⁴ Sakan' ña ni xka'ndia' ra tixin vi'e Ndiosí, te ni xixi' ra xita' va'a su'un, tee' ndee xata'an kuxi' ra ña jaan', ni ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan', sakan' ña sutu ku'iti' xata'an kuxi' ña jaan'. ⁵ Uun, ¿ñáá ti'a'an ka'vi ndo' tu'un ndei' Ndiosí ña xa'nú tu sutu kivi' sábado, ña xinandíee' e', xa'a' chuyun ña xaa' ra tixin yukun' ka'nu'? Te süü' ku'achi nduu' a nuu' ra.

⁶ Ndisu' ka'an i xiin' ndo' ña yu'u, te iin' nuu' ndo' yo'o', nduu' te ka'nu' ka' te sakan' yukun' jaan'. ⁷ Kundani ndo' ña ka'an tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Kúni i ña nasoko' ndo' ña'a' ku'iti' nuu' i, süü' jaan' ndii kuni tu i ña kuvita ini ndo' xa'a' ne yivi'." Naa' ni kundani ndo' ña jaan' ndii, katun' ndo' ne kōḡ' ku'achi kumi'.

⁸ Sakan' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' i ndíee' xa'a' kivi' sábado, ña xinandíee' e' —ni kachi a xiin' ra.

So'o ni xaa' a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

⁹ Kua'an Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni kō'ni ra vi'e mii' nakayá ne ñuu' jaan'. ¹⁰ Te ka'ni iin te kui'e nda'a' ikan'. Te xa'a' a ña ni kuni te fariseo jaan' tiin ku'achi ra Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ra ka'an ra ndii:

—Ka'an un' xiin' ndu, ¿ñáá taxi' tu'un ndei' Ndiosí ña sanda'a e' ne kuni kuví kivi' sábado, ña xinandíee' e'? —ni kachi ra.

¹¹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' iin ndo'ó kumi' iin mbee, te nama' ri' yavi iin kivi' sábado, ña xinandíee' e' ndii, ¿ñáá tiin ndo' ri', te xta'ni' ndo' ri' ikan'? ¹² Kachi ka' e' ne yivi' ndii, ndiaa ya'vi' ka' ne jaan' te sakan' iin mbee. Sakan' na ku'ii' taxi' tu'un ndei' Ndiosí ña saa e' ña va'a xa'a' ne yivi' kivi' sábado, ña xinandíee' e' —ni kachi a.

¹³ Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sana'kaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni sana'kaá ra nda'a' ra, te ni nda'a' a ndee naa kaa' inga' a. ¹⁴ Ni kíee' so'o te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuni' ra saa kuví ka'ni' ra Jesús.

So'o ka'an ña ni ke'i Isaías xa'a' Jesús

¹⁵ Te kii' ni xini Jesús ña jaan' ndii, ni keta' a ikan', te kua'a' va' ne yivi' ni ndikun' xata' a kua'an nja, te ni san-da'a' a sakuu' ne kuni kuví. ¹⁶ Te ni ka'an ndíee' a xiin' ne jaan' ña ka'an nja xiin' ndee iin ne yivi' yoo nduu' a.

¹⁷ Ni ka'an a sakan' te xinu' tu'un Ndiosí ña ni ka'an tiakú Isaías xta'an' kii' ka'an ra ndii:

¹⁸ Koto ndo', yo'o' iin' te nda'a' xa'a' i, te ni nakaxin i.

Te yo'o' nduu' te kundani i, te va'a va' kuni i xini i ña'a' i.

Skō'ni i Espiritu i nimá ra,

te ka'an ndoso' ra nuu' ne tuku' ña koo' ña ndaku' saa i.

¹⁹ Kani' ta'an' kuento ra xiin' ne yivi', te nde'i loco ti'e' tu' ra,

te ni ndee kuni so'o tu' ndee iin ne yivi' tachi' yu'u' ra ya'ya.

²⁰ Te sando'o' ra ne kuni kuví nimá, ne nduu' ndee naa tun' yoo' tun' xa' kua'an ta'nú,

ni ndee taxí tu' ra ña nda'va' ndi'i ndee sie ña ndiatu' ini ne yivi',

süü' jaan' ndii taxí ra ndíee' ne kōḡ' ndíee' ndee keta' va'a' ña ndaku' saa ra,

²¹ te ini sakuu' ne tuku' kuni ña'a' nja.

Sakan' kachi a.

Kani'a te fariseo xa'a' Jesús

(Mr. 3:20-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

²² Sakan' te ni kixin' ndiaka' ne yivi' iin te naá ña ndi-va'a' nimá nuu' Jesús. Te jaan' ndii, te i'in' nduu' ra, te kui'e tu' nduchi' nuu' ra. Te ni sanda'a' ña'a' a, te ni naka'an' tukuu' ra, te ni natuvi' tu' nduchi' nuu' ra. ²³ Te sakuu' ne yivi' kua'a' ya'a', ne yoo' ikan' ndii, ni nandani va' nja' ka'an xiin' ta'an' nja' ndii:

—Tee' te ka'a' tu' nduu' ña' tianu' Ndiosí sarakú yoo', ña' nduu' siani' xika' David ni —ni kachi nja.

²⁴ Kij! ni xini so' o te fariseo ña ka'án ne yivi' jaan' ndii, ni ka'an ra ndii:

—Xiin' ndiee' Beelzebú tava' te kaa' ña ndiva'a nimá ne yivi' —ni kachj ra.

²⁵ Ndisu Jesús ndii, ni xini a saa xanini te jaan', te ni ka'an a ndii:

—Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' iin ñuu ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' nja ndii, ndoñu'u' ñuu' jaan'. Te naa' nata'vi' ne ndiee' iin ñuu uun ne ndiee' tixin iin vi'e, te kunta'an' nja ndii, nduxin tu ña jaan'. ²⁶ Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ña ndiva'a kuu' nuu' xiin' nda'a' xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoñu'u' xiin' mii' mii' a. ²⁷ Naa' ndixa xna'a' ña xiin' ndiee' Beelzebú tava' i ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi' ndii, yoo taxi' ndiee' te nduu' kuenta ndo' o te tava' ra ña ndiva'a jaan' nimá ne yivi'? Sakan' na kuii' te jaan' nia'a' ña süu' ña ndaku nduu' ña ka'án ndo' xa'a' i.

²⁸ 'Ndisu naa' tava' i ña ndiva'a jaan' xiin' ña ndiee' Espiritu Ndiosí ndii, xiin' ña jaan' nia'a' i ña xa ni xa'a' xna'a' Ndiosí xa'ndia chuun' a tein ndo'. ²⁹ Sakan' ña, zsaá kuvj ki'vi iin ne yivi' te sakui'na' nja vi'e iin te ndiee' va naa' sãtiín ña'a' nja ña nuu'? Te sakan' vi' kuvj ki'vi nja vi'e ra te sakui'na' nja ña'a' ra jaan'. ³⁰ Yoo ka xachuun' inga' xiin' yu'u' ndii, ne ndasi' ta'an' xiin' i nduu' nja, te yoo ka chindiee' ta'an' xiin' i ndii, ne xikuita'nú nuu' i nduu' nja.

³¹ 'Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachj ña xaa' ndee ka ne yivi' xiin' sakuu' nuu' ña kanja'a nja ndii, koo ka'nu' inj Ndiosí xa'a' nja. Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' kivi' koo ka'nu' inj Ndiosí xa'a' ne jaan'. ³² Te yoo ka kanja'a xa'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuvj koo ka'nu' inj Ndiosí xa'a' nja. Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' kivi' koo ka'nu' inj Ndiosí xa'a' ne jaan', ni ndee iin yivi' yo' o', te ni ndee inga iin yivi' nuu' ku' un e'.

Yo' o' sania'á Jesús ña xiin' ña ka'án ne yivi' nakunj e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja

(Lc. 6:43-45)

³³ 'Iin tun' tata' va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu', te iin tun' tata' va'a ndii, nduu' va'a kuun' nda'a' nu'. Kuachj ndii, xiin' nduu' ña kuun' nda'a' nu' xini e' ndee nuu' tun' tata' nduu' nu'. ³⁴ Ndo' o' ndii, ndee naa si'e koo' nduu' ndo'. Zsaá kuvj kiee ña va'a yu'u' ndo' kii' ne nja'a nduu' ndo'? Kuachj ndii ña ñu'u' chitu' nimá ne yivi' nduu' ña ka'án nja. ³⁵ Ne yivi' va'a ndii, ña va'a, ña taxa'a nja nimá nja, ka'án nja, te ne nja'a ndii, ña nja'a, ña taxa'a nja nimá nja, ka'án nja. ³⁶ Ndisu ka'án i xiin' ndo' ña kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' ndii, sakuu' nja nataxi kuenta nuu' a xa'a' i'in yu'u' ña kuäsa' kuní ña ni ka'an nja. ³⁷ Sakan' ña xa'a' tu' un yu'u' mii' ndo' sandaku Ndiosí nimá ndo' nuu' a, te xa'a' tu' un yu'u' mii' tu' ndo' katun' a ndo' o' —ni kachj Jesús.

Ña yo' o' ka'án Jesús xa'a' te xikán ña saa a iin chuun ka'nu' nuu' nja

(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

³⁸ Sakan' te ni ndekuie sava' te sania'á tu' un ndei' Ndiosí xiin' sava' te fariseo, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, kuni kunj ndu iin chuun ka'nu' ña xaa' yo' o' —ni kachj ra.

³⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo' o', ne nja'a, ne xa' ní ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, kuni kunj ndo' iin chuun ka'nu' ña xaa' Ndiosí. Ndisu taxa' ka Ndiosí kunj ndo' in-ga chuun ka'nu', süu' jaan' ndii, ña ni xaa' a xiin' Jonás, te ni ka'an tiakú tu' un a, kuiti' nia'a i nuu' ndo'.

⁴⁰ Kuachj ndii, naa ni naa Jonás tixin iin tiaka' chie va unj ta'an kivi' xiin' unj ta'an ñuu ndii, sakan' kuna' tu ñu'u' nde'i yu'u, ña nduu' tu te yivi', tixin ñu'u' unj ta'an kivi' xiin' unj ta'an ñuu. ⁴¹ Ne ni ndiee' xtã'an' ñuu Nínive jaan' ndii, tijn kuachj nja ndo' o', ne ndiee' iin yivi' vitin, kii' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ni nama ne jaan' nimá nja kii' ni xini so' o' nja tu' un va'a ña ni ka'an ndoso' Jonás. Ndisu ña iin' ka'án xiin' ndo' vitin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' Jonás jaan'.

⁴² Te sakan' tu' ña' ni nduu' reina nuu' ñuu Sabá xtã'an' ndii, tijn kuachj a' ndo' o', ne ndiee' iin yivi' vitin, kii' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ndee mii' xan ndi' i iin yivi' ni kiee a', te ni kixin a', te ni xini so' o' a' ña xini tunj te ni nduu' rey Salomón. Ndisu ña iin' ka'án xiin' ndo' vitin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' Salomón jaan'.

Ka'án Jesús ña ndo' o' ka iin ne yivi' kii' nandiko' ña ndiva'a nimá nja mii' xa ni naa a

(Lc. 11:24-26)

⁴³ 'Kii' keta' iin ña ndiva'a nimá iin ne yivi' ndii, kua'an a te xika' a mii' kaa' ichi nanduku' a mii' ndiee' a. Te kii' kuäsa' ni' i' ña'a' a, ⁴⁴ sakan' te ka'án a xiin' mii' mii' a ndii: "Nandiko' tukuu' i nimá te yivi' vi'e e' mii' ni ketã i", kachj a. Te kii' nandiko' a ikan' ndii, ndatun' nimá te jaan' ndee naa kaa' iin vi'e ña xa ni nati'vi' te ni ndasandoo ne yivi' tixin a, te ni ndasandatun' tu nja a. ⁴⁵ Sakan' te kua'an nakaya a inga uxã ta'an ña ndiva'a, ña kiji' ka kuu' te sakan' mii' a, te ko' ni sakuu' a nimá te jaan', te kundiee a ikan'. Sakan' na kuii' te yivi' jaan' ndii, kiji' ka kuvj ra so' o' ndi' i' te sakan' ña nuu'. Te sakan' tu' kundoo' ndo' o', ne nja'a, ne ndiee' iin yivi' vitin —ni kachj a.

So'ŋo ni xaa a kii' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñani a nanduku' ña'a' nja
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Te kii' iin' ka Jesús ka'an a xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii, ni xaa si'i' a xiin' ñani a, te ita' nja ki'e kuni ka'an nja xiin' a. 47 Te ni ka'an iin' ne yivi' xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, si'i' un' xiin' ñani un' ndii, ki'e ita' nja te kuni ka'an nja xiin' un' —ni kachi nja.

48 Sakan' te ni ka'an a xiin' ne ni ka'an xiin' a jaan' ndii:

—¿Ñáá xini ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' i uun ñani i? —ni kachi a.

49 Sakan' te ni nia'a nda'a' a mii' ita' ne ndikun' ichi' a, te ni ka'an a ndii:

—Koto ndo', ne yo'ŋo' nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i. 50 Kuachi ndii, yoo ka xaa' ña kuni yuva' i Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, ne jaan' nduu' si'i' i xiin' ku'va' i xiin' ñani i —ni kachi a.

So'ŋo kua'an ña ni sania'á Jesús xa'a' iin' ñu'u' mii' kiku' iin' te yivi' ndikin'
(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

13 Te xa kivi' jaan' ni ketá Jesús vi'e mii' ndu'u' a, te ni xaa a yu'u' mini, te ni xikundu'u' a ikan'. 2 Te ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a ikan'. Sakan' te ni skonu' a tixin' iin' tundoo', te ni xikundu'u' a ikan'. Te sakuu' ne yivi' ndii, ita' nja yu'u' mini te kuni so'ŋo nja ña ka'an a. 3 Te ni xa'a' a sania'á ña'a' a kua'a' ña'a' xiin' ña ka'an ndiaa ka'an a ndii:

—Unta' ndii, ni ketá iin' te yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mii' xika' ra. 4 Te kii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a ni koyo nuu' ichi'. Te ni ndekuie saa, te ni xaxi' ri' a. 5 Te sava tuky ndikin' ni koyo mii' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Te yachi' va ni ndutia a sakan' ña koo' kua'a' ñu'u' ndoso' xata' yuu' jaan'. 6 Ndisu kii' ni ketá ñu'u' ndii, ni saxii ña'a' a, te xa'a' ña kual' tjo'o a ndii, ni ichi' a. 7 Te sava tuky a ni koyo tein ku'u' iñu'. Te kii' ni ndutia iñu' jaan' ndii, ni tavi a itia trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a. 8 Te sava ka tuky a ni koyo nuu' ñu'u' ña'ma. Te ni kuun ya'a ndikin' i'in' a. Sava itia trigo jaan' ni taxi ciento ndikin', te sava a ni taxi un' xiko ndikin', te sava tuky a ni taxi oko ux' ndikin'. 9 Ndo'ó, ne xini so'ŋo ndii, chuun xa'a' ndo' ña ni ka'an i —ni kachi a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús ña ka'an ndiaa
(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

10 Te ni kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni nda-tu'un' ña'a' ra ndii:

—Tákuie, ¿ndichun na xiin' ña ka'an ndiaa ka'an un' nuu' ne yivi' ka'a'? —ni kachi ra.

11 Te ni nakuiin a ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakan' ña ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí ña kundani ndo' ña xini mii' kuiti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu ne jaan' ndii, süu' sakan' nduu' a. 12 Sakan' ña ne taxi' Ndiosí ña kundani nja ña xini mii' kuiti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a ndii, taxi' a te kundani kua'a' ka nja ña jaan'. Ndisu ne sie kuiti' kundani xa'a' saa xa'ndia chuun' a ndii, ndee ña sie ña kundani nja sanandosó' ndi'i' ña'a' a. 13 Sakan' na ka'an i nuu' ne jaan' xiin' ña ka'an ndiaa kuiti'. Sakan' te tee' ndee xito' nja ndii, koo' xachi' a kuv' kuni nja. Te tee' ndee xini so'ŋo, te xini so'ŋo nja ndii, kundani nja. 14 Sakan' te xinu ña ni ka'an tiakú Isafas xa'a' ne jaan' xta'an' ndii:

Te'e' ndee xini so'ŋo te xini so'ŋo nja ndii, kundani nja.

Te'e' ndee xito' nja ndii, koo' xachi' a kuv' kuni nja.

15 Sakan' ña ni kuxij va nimá nja,

te ni ndasi kutu' so'ŋo nja,

te ni ndasi tu nduchi' nuu' nja.

Sakan' te kuni xachi' nja xiin' nduchi' nuu' nja jaan',

te ni ndee kuni so'ŋo tu nja xiin' so'ŋo nja,

te ni ndee kundani tu nja xiin' nimá nja,

te nandiko' nja nuu' i, te sanda'a ña'a' i.

Sakan' ni kachi ra.

16 Ndisu ni sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, sakan' ña xini nduchi' nuu' ndo' yu'u, te xini so'ŋo tu ndo' tu'un' i.

17 Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kua'a' te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosí xta'an' xiin' kua'a' te ni xachuun' ndaku ndii, ni kuni ra kuni nduchi' nuu' ra ña xini nduchi' nuu' ndo'ó vitin, ndisu ni xini ra a. Te ni kuni tu ra kuni so'ŋo ra ña xini so'ŋo ndo'ó vitin, ndisu ni xini so'ŋo ra a.

Ka'an Jesús ndee ña kuni kachi ña ka'an xa'a' te kiku' ndikin' jaan'

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

18 'Kuni so'ŋo ndo' ndee ña kuni kachi ña ka'an ndiaa xa'a' te kiku' ndikin' jaan'. 19 Kii' xini so'ŋo yoo ka tu'un' ña ka'an xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kundani nja ña ka'an a ndii, kuaxi ña ndiva'a, te tu'un' a ña jaan' nimá nja. Te ne jaan' nduu' ndee naa ndikin' ña ni koyo nuu' ichi'. 20 Te sakan' tu, ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndikin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava tuky ne yivi', ne xini so'ŋo tu'un' Ndiosí, te va'a kuni nja natiin' nja a iin' xa'a'. 21 Ndisu koo' tjo'o a nimá nja, xa'a' a jaan' na iin' kani' tjo' kandixa' nja a. Te kii' ndo'o' nimá nja uun' kii' sando'o' ña'a' ne yivi' xa'a' ña kandixa' nja tu'un' jaan' ndii, nakoo' nja a. 22 Te ñu'u' mii' yoo ku'u' iñu', mii' ni koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'ŋo tu'un' Ndiosí. Ndisu ndi'ni va nimá nja xa'a' ña yoo iin' yivi', te xini xa'an' ña'a' ña vika'. Te tavi sakuu' ña jaan' tu'un' jaan', te nanduu' nja ndee naa ña koo' ndikin' kuun' nda'a'. 23 Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyo ndikin', ña ni kiku' te jaan', nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'ŋo tu'un' Ndiosí te kundani nja a. Te kua'a' va xachuun'

nja nuu' Ndiosí. Sakan' ña sava ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxí ciento ndikin', te sava nja nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxí uní xiko ndikin', te sava tukú nja nduu' ndee naa itia trigo ña ni taxí oko uxi ndikin' —ni kachi Jesús.

Yo'o' sania'á Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' itia nja'a

²⁴ Te ni ka'an Jesús inga ña ka'án ndiaa nuu' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te yivi', te ni chí'i iin nuu' ndikin' va'a nuu' ñu'u' ra. ²⁵ Ndisu kiji' kixín sakuu' ne yivi' ñuu ndii, ni kixin te ndasi' ta'an' xiin' ra, te ni kiku' ra ndikin' itia nja'a mii' xa ni chí'i te xiin' ña'a ndikin' trigo jaan', te kua'an ra. ²⁶ Te kiji' ni nakun trigo, te ni xa'nu a, te ni xa'a' a kiee' yoko' a ndii, ni xini te tatú ña ni kiee' yoko' tu itia nja'a xiin' a. ²⁷ Sakan' te ni ndekuje, te xika' nuu' nuu' xto'o jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii: "Tákuie, naa' ndikin' va'a ni kiku' un' mii' xika' un' ndii, ¿ndichun na kuui' ni nakun tu itia nja'a xiin' a na sakan'?" ni kachi ra. ²⁸ Te ni nakuiin te xiin' ña'a a ndii: "Iin te ndasi' ta'an' xiin' e' ni xaa ña jaan'", ni kachi ra. Sakan' te ni ndatu'un' ka te xika' nuu' jaan' ka'án ra ndii: "¿Ñáá kuni un' ku'un ndu, te tu'un ndu itia nja'a jaan'?", ni kachi ra. ²⁹ Te ni nakuiin te xiin' ña'a jaan' ndii: "Ü'un', koto ka naa' saa ndo' sakan' ndii, kuain' tu'un tu ndo' sava itia trigo xiin' itia nja'a jaan'. ³⁰ Taxí ndo' na kua'nu inga' uvi' saa' nuu' a ndee nakuxa ña savi'. Sakan' vi' te ka'an i xiin' te nakaya ña savi' i ndii: Xi'na ka itia nja'a ka'ndia ndo', te satiin nu'ni ndo' a, te ka'mi ndo' a. Sakan' te ka'ndia ndo' trigo, te taxa'a ndo' a tixin yaka i, kachi i xiin' ra", kachi te xiin' ña'a jaan' —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' ndikin' ma'á ña nani' mostaza
(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

³¹ Te ni ka'an tu Jesús inga ña ka'án ndiaa nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa ndikin' mostaza, ña ni k'i'in iin te yivi', te ni chí'i ra a mii' xika' ra. ³² Ndikin' jaan' ndii, ña lulu ma'á ka nduu' a te sakan' sakuu' nuu' ndikin' ña chí'i' e', ndisu kiji' xa'nu' a ndii, sukun ka itun' a te sakan' saku-u' nuu' ku'u' xit'in', te nanduu' a iin itun' ko'ó xava'a nda'a', te ndee saa, ti' ta'nu' ndivi', kuví xa'a' cho'o ri' nda'a' nu' —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' yuchi' levadura, ña saki'ví pachi xita' va'a
(Lc. 13:20-21)

³³ Te ni ka'an ka Jesús inga ña ka'án ndiaa nuu' ne jaan' ndii:

—Saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa yuchi' levadura kiji' ki'in' iin ña'a' a, te nasaka' a xiin' uní ta'an yaxin' yuchi' harina, te saki'ví pachi a sakuu' ixan' —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús xiin' ne yivi' xa mji' ndi'i' ña ka'án ndiaa
(Mr. 4:33-34)

³⁴ Te ni ka'an Jesús sakuu' ña jaan' xiin' ña ka'án ndiaa nuu' ne yivi' jaan'. Te xa xiin' ña jaan' kuiti' ni ka'an a xiin' nja. ³⁵ Sakan' ni xaa a te xinu ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' kiji' ni ka'an ra ndii:

Xiin' ña ka'án ndiaa tjo' ka'an i, te satuvi' i ña yoo si'e nda'a' Ndiosí ndee kiji' ni xa'a a iin yivi'. Sakan' ni kachi ra.

Yo'o' ka'án Jesús ndee ña kuni kachi ña ka'án ndiaa xa'a' ndikin' itia nja'a

³⁶ Sakan' te ni ndei' Jesús ne yivi' kua'a' jaan', te kua'an nu'u a vi'e a. Te ni kuyat'in te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Saa un' ña va'a te sanakuachi' un' ña ka'án ndiaa xa'a' itia nja'a jaan' nuu' ndu —ni kachi ra.

³⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te kiku' ndikin' va'a jaan' ndii, ndee naa yu'u, ña nduu' tu te yivi', nduu' ra. ³⁸ Te ñu'u' mii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, ndee naa iin yivi' nduu' a. Te ndikin' va'a ndii, ndee naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' Ndiosí nimá nduu' a. Te ndikin' itia nja'a ndii, ndee naa ne yivi' ne xa'ndia chuun' ña ndiva'a nimá nduu' a. ³⁹ Te te ndasi' ta'an' xiin' e', te ni kiku' ndikin' nja'a jaan' ndii, ndee naa ña ndiva'a nduu' a. Te kivi' ña nachii' nja ña savi' ndii, ndee naa kivi' ña kun ndiko' iin yivi' nduu' a. Te te nakaya ña savi' jaan' ndii, ndee naa ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, nduu' a. ⁴⁰ Iin kachi naa ni xaa te jaan' ni tu'un ra itia nja'a jaan', te ni xa'mi ra a nuu' ñu'u' ndii, sakan' tu xka'ndia a kiji' kun ndiko' iin yivi'. ⁴¹ Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ti'vi' i ki'in' ángele, ña xika' nuu' nuu' i, te tava' ndoo' a ne xaa' kuachi xiin' ne sakoyó ne yivi' nuu' kuachi tein ne nduu' kuenta i. ⁴² Te ko'ni ña'a' a yavi' mii' xixi' ñu'u, te ikan' kuaku nja ndee ke'i' vi' nakaxi' nu'u nja. ⁴³ Sakan' te ne ndaku nimá nuu' Ndiosí ndii, yi'e ndatun' nja mii' xa'ndia chuun' yuva' e' Ndiosí ndee naa yi'é ñu'u. Ndo'ó, ne xi-ni so'o ndii, chuun xa'a' ndo' ña ni ka'an i.

Yo'ó sania'á Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' ña ndiaa ya'vi'

⁴⁴ Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin ña ndiaa ya'vi', ña naá si'e nuu' ñu'u' mii' xika' iin te yivi'. Te kiji' ni xini inga te yivi' naá a ndii,

nj̄ t̄isj̄'e t̄ukuȳ r̄a a, t̄e v̄a'a v̄a kuni r̄a xa'a' a, s̄akan' na kuu' kua'an r̄a t̄e nj̄ x̄ik̄o' r̄a s̄akuu' ñ̄a nj̄ kumi' r̄a, t̄e nj̄ s̄at̄a' r̄a ñ̄u'u' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' t̄e nj̄ na'in̄ iin̄ yuu' ndatun'

⁴⁵ Sakan' t̄u nakuitá ñ̄a xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yiví' xiin' ñ̄a nj̄ x̄aa iin̄ t̄e yiví', t̄e s̄at̄a' ñ̄a'a t̄e naxik̄o' r̄a a. T̄e jaan' ndii, xika' nduku' r̄a yuu' ndatun' koo' chukuu'. ⁴⁶ T̄e kij' nj̄ x̄in̄i r̄a iin̄ ndaa' yuu', ñ̄a iin̄ ndiaa ya'vi' koo' chukuu' jaan' ndii, kua'an r̄a t̄e nj̄ x̄ik̄o' r̄a s̄akuu' ñ̄a kumi' r̄a, t̄e nj̄ s̄at̄a' r̄a a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' iin̄ ñ̄a ka'án ndiaa xa'a' iin̄ ñ̄un̄u'

⁴⁷ T̄e sakan' t̄u nakuitá ñ̄a xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yiví' xiin' iin̄ ñ̄un̄u' ñ̄a tava' t̄e yiví' t̄jaka' kij' skó'ni' r̄a a t̄ix̄in̄ m̄inj̄, t̄e tava' a s̄akuu' nuu' t̄jaka'. ⁴⁸ T̄e kij' chitu' a ndii, xtá'ni' r̄a a ndee' yu'u' m̄inj̄, t̄e xikundieé r̄a nakaxin̄ r̄a ti' v̄a'a, t̄e taan' r̄a ri' t̄ix̄in̄ íka', t̄e xatia r̄a ti' v̄a'a. ⁴⁹ Sakan' t̄u xka'ndia a kij' kun ndik̄o' iin̄ yiví' ndii, k̄ix̄in̄ ángele t̄e sax̄ioo a ne nj̄a'a t̄ej̄in̄ ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, ⁵⁰ t̄e ko'ni' a ne nj̄a'a jaan' yavi' mii' xixí ñ̄u'u', t̄e j̄kan' kuax̄u nj̄a ndee' ke'i' v̄i' nakaxi' nu'u' nj̄a —nj̄ kach̄i a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' ñ̄a x̄aa' xiin' ñ̄a yata'

⁵¹ T̄e nj̄ ndatu'un' Jesús t̄e nda'a' xa'a' a ndii: —¿Ñáá kundanj̄ ndo' s̄akuu' ñ̄a nj̄ ka'an̄ i' kaa'? —nj̄ kach̄i a.

T̄e nj̄ nakuj̄in̄ r̄a ndii:

—Uun̄ ndo', tákui'e —nj̄ kach̄i r̄a.

⁵² Sakan' t̄e nj̄ ka'an̄ k̄a a xiin' r̄a ndii:

—I'in̄ t̄e sania'á t̄u'un̄ ndei' Ndiosí, kij' nanduu' r̄a iin̄ t̄e xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ndii, nduu' r̄a ndee' naa iin̄ t̄e xiin' v̄i'e. T̄e xiin' v̄i'e jaan' ndii, mii' taxa'a r̄a ñ̄a ndiaa ya'vi' ñ̄a kumi' r̄a, tava' r̄a ñ̄a x̄aa' xiin' ñ̄a yata' —nj̄ kach̄i a.

So'õ nj̄ x̄aa a kij' nj̄ n̄andik̄o' Jesús ñ̄uu a Nazaret

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Kij' ndi'i' nj̄ ka'an̄ Jesús s̄akuu' ñ̄a ka'án ndiaa jaan', t̄e nj̄ ket̄a a kua'an̄ a, ⁵⁴ t̄e nj̄ n̄ax̄aa a ñ̄uu mii' nj̄ xa'nu' a. T̄e nj̄ xa'a' a sania'á a ne yiví' t̄ix̄in̄ v̄i'e mii' nakayá ne ñ̄uu jaan', t̄e nj̄ nandan̄j̄ v̄a nj̄a ka'án nj̄a ndii:

—¿Mii' k̄a v̄i' tu' kuax̄i ñ̄a xini tuní t̄e kaa'? T̄e, ¿mii' k̄a v̄i' tu' kuax̄i chuun̄ ka'nu' koo' chukuu' ñ̄a xaa' r̄a?

⁵⁵ Si'e t̄e tuxi' itun' v̄it̄i' nduu' r̄a. T̄e xiní e' ñ̄a María nani' s̄i'i' r̄a. T̄e ñ̄anj̄i r̄a nduu' Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin' Simón. ⁵⁶ T̄e ñ̄uu yo'o' ndiee' t̄u s̄akuu' ñ̄a'a' ta'an' r̄a. Na sakan' ndii, ¿mii' k̄a v̄i' t̄u nj̄ s̄akuaan̄ t̄e kaa' ñ̄a jaan'? —nj̄ kach̄i nj̄a.

⁵⁷ Xa'a' a jaan' na nj̄ n̄asa'a' nj̄a, t̄e nj̄ k̄andixa' ñ̄a'a' nj̄a. Sakan' t̄e nj̄ ka'an̄ Jesús xiin' nj̄a ndii:

—T̄e ka'án tiakú t̄u'un̄ Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ñ̄a'a' s̄akuu' ne yiví'. Ndisu ne ndiee' ñ̄uu mii' r̄a xiin' ne ndiee' v̄i'e r̄a ndii, xito' ka'nu' ñ̄a'a' nj̄a —nj̄ kach̄i a.

⁵⁸ T̄e nj̄ x̄aa a kua'a' chuun̄ ka'nu' koo' chukuu' ñ̄uu jaan', sakan' ñ̄a nj̄ in̄i nj̄a xini ñ̄a'a' nj̄a.

So'õ nj̄ x̄aa a kij' nj̄ xi'i' Juan, t̄e sakuchi' ne yiví' kuenta Ndiosí

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

14 Kij' sakan' ndii, nj̄ x̄in̄i so'õ Herodes, t̄e nj̄ xa'ndia chuun' kuu' nuu', kuento ñ̄a ka'án ne yiví' xa'a' Jesús. ² T̄e nj̄ ka'an̄ r̄a xiin' t̄e xika' nuu' nuu' r̄a ndii:

—T̄e jaan' nduu' Juan, t̄e nj̄ s̄akuchi' ne yiví', t̄e nj̄ nat̄iak̄u r̄a. Sakan' na kuu' kumi' r̄a ndiee' ñ̄a taxi' xaa' r̄a kua'a' chuun̄ ka'nu' —nj̄ kach̄i r̄a.

³ Nj̄ ka'an̄ Herodes jaan' sakan', kuax̄i ndii suv̄i r̄a nj̄ ka'an̄ chuun', t̄e nj̄ t̄iin̄ t̄e xiin' r̄a Juan jaan'. T̄e nj̄ sat̄iín ñ̄a'a' r̄a xiin' k̄arena, t̄e nj̄ ch̄inaá ñ̄a'a' r̄a v̄i'e k̄aa xa'a' a ñ̄a nj̄ kun̄i r̄a ndoo v̄a'a r̄a xiin' ñ̄a' Herodías. Kuax̄i ndii nj̄ t̄unda'a' Herodes xiin' a' tee' ndee ñ̄a' si'i' Felipe, ñ̄anj̄i r̄a, nduu' a'. ⁴ Sakan' na kuu' nj̄ ka'an̄ Juan jaan' xiin' Herodes ndii: “V̄a'a yoo a ñ̄a nj̄ t̄unda'a' un' xiin' ñ̄a' si'i' ñ̄anj̄ un'”, nj̄ kach̄i r̄a.

⁵ Xa'a' a jaan' na nj̄ kun̄i Herodes k̄a'ni' r̄a Juan, ndisu nj̄ yiví' r̄a ne yiví' kua'a', sakan' ñ̄a kandixa' ne jaan' ñ̄a t̄e ka'án tiakú t̄u'un̄ Ndiosí nduu' Juan jaan'. ⁶ T̄e kij' nj̄ nakuijn̄ kivi' ñ̄a nj̄ k̄ak̄u Herodes ndii, nj̄ xa'a' r̄a iin̄ v̄iko'. T̄e ñ̄a' si'e ñ̄a' Herodías jaan' ndii, nj̄ taxa'a' si'i' a' nuu' r̄a xiin' nuu' ne nj̄ tat̄u r̄a. T̄e nj̄ xt̄anj̄ v̄a r̄a ñ̄a nj̄ x̄aa a'. ⁷ Xa'a' jaan' na nj̄ ch̄ik̄andia r̄a kuento r̄a ñ̄a tax̄i r̄a nda'a' a' ndee k̄a ñ̄a kakan̄ a' nuu' r̄a. ⁸ T̄e kij' ndi'i' nj̄ t̄jan̄u' ñ̄a'a' si'i' a' ndii, j̄kan' t̄e nj̄ ka'an̄ a' xiin' Herodes ndii:

—Xini' Juan, t̄e sakuchi' ne yiví', tax̄i un' nda'a' i' t̄ix̄in̄ iin̄ ko'o' —nj̄ kach̄i a'.

⁹ T̄e nj̄ k̄usuchi' v̄a in̄i t̄e jaan', ndisu xa'a' ñ̄a xa nj̄ ch̄ik̄andia r̄a kuento r̄a, t̄e nj̄ x̄in̄i so'õ t̄u s̄akuu' t̄e ndiee' xixi' xiin' r̄a jaan' ndii, nj̄ ka'an̄ chuun' r̄a ñ̄a tax̄i t̄e xiin' ñ̄a jaan' nda'a' a'. ¹⁰ T̄e nj̄ ka'an̄ chuun' r̄a, t̄e nj̄ k̄endoso' t̄e xiin' jaan' sukun' Juan t̄ix̄in̄ v̄i'e k̄aa. ¹¹ T̄e nj̄ skó'ni' r̄a a t̄ix̄in̄ iin̄ ko'o', sakan' t̄e nj̄ xan̄ ndiak̄a r̄a a nda'a' ñ̄a' sav̄a jaan'. T̄e nj̄ tax̄i ñ̄a' jaan' a' nda'a' si'i' a'. ¹² T̄e nj̄ ndekuie t̄e nda'a' xa'a' Juan, t̄e nj̄ ndani'i' r̄a ñ̄u'u' nde'i' t̄e jaan', t̄e nj̄ n̄ataan' r̄a a. Sakan' t̄e nj̄ k̄iee r̄a kua'an̄ ka'an̄ r̄a xiin' Jesús ñ̄a nj̄ xka'ndia j̄kan'.

So'õ nj̄ x̄aa a kij' nj̄ sakuxi' Jesús u'un̄ mii' t̄e yiví'

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Kij' nj̄ x̄in̄i Jesús ñ̄a nj̄ yoo j̄kan' ndii, nj̄ ket̄a a j̄kan' xiin' iin̄ tundoo' t̄e kua'an̄ siin' a iin̄ xaan' mii' tax̄in̄ kaa'. Kij' nj̄ x̄in̄i ne yiví' kuento ñ̄a xa kua'an̄ a ndii, nj̄ k̄iee nj̄a ki'in' ñ̄uu t̄e kua'an̄ xa'a' nj̄a mii' kua'an̄ a

jaan'. ¹⁴ Kij' keta' a tixin tundoo' jaan' ndii, ni xini a ne yivi' kua'a' jaan', te ni kuvita ini a xa'a' nja, te ni sanda'a a ne kuni kuvu ndiee' xiin' nja. ¹⁵ Te kij' ni kuaa' kua'an ndii, ni kuyatin te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Takuie, mii' koo' yoo ndiee' e', te xa ni kuaa' va vitin. Va'a ka sandutia un' ne yivi' te kiku nja ku'un nja nuu' kualii' ka' te sata' nja na kuxi nja —ni kachi ra xiin' a.

¹⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuni a ndutia nja, sakan' na ndo'o taxi na kuxi nja —ni kachi a.

¹⁷ Te ni nakuiin ra ndii:

—U'un ta'an so'o xita' va'a xiin' uvi ta'an tjaka' kuiti' kumi' ndu —ni kachi ra.

¹⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' a nda'a' i —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an chuun a na kundiee ne yivi' nuu' itia. Te ni kii' in a u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tjaka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxi a na chindani Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tjaka' jaan', te ni taxi na'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ²⁰ Sakan' te ni xixi sakuu' nja ndee ni nda'ni nja. Ndi'i jaan', te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a na'in' xiin' tjaka'. Te ni chitu' uxi uvi ta'an íka' na'nu' xiin' na ni ndoo ndoso' jaan'. ²¹ Te ne ni xixi jaan' na mii' ndi'i' te yivi' kuiti' ndii, u'un mii' ni kuvu ra, na kuvu kuenta na'a' xiin' ne kuachi'.

So'o ni xaa a kij' ni xika Jesús nuu' tikui miní

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

²² Xa ka'an e', te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni ra tixin tundoo' te kii' in ichi' ra ku'un ra tuku ta'vi' yu'u' miní jaan'. Te kij' kua'an ra ndii, ni ndoo a sandutia a ne yivi' kua'a' jaan'. ²³ Kij' ndi'i' ni sandutia na'a' a ndii, ni kaa a iin xiki' kua'an a te ndatu'un' siin' a xiin' Ndiosí. Te kij' ni kuñuu ndii, iin ndaa' a sakan' ndu'u' xiki' jaan'. ²⁴ Te xa ma'in' miní kua'an te nda'a' xa'a' jaan' xiin' tundoo', te ndiee' kani' tikui tun' jaan', sakan' na kuaxi suma' tachí'. ²⁵ Te kij' xa kitú' kua'an ndii, kua'an xa'a' Jesús nuu' tikui miní jaan' ndee mii' nuu' te jaan'. ²⁶ Te kij' ni xini ra na kuaxi xa'a' a nuu' tikui jaan' ndii, ni yivi' koo' chukuu' ra ka'an ra ndii:

—i'na' kuaxi! —ni kachi ra.

Kuaa' ra yivi' ra. ²⁷ Ndisu numi' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—iSandieni xiin' mii' ndo' te kuän yivi' ndo', sakan' na yu'u' nduu' i! —ni kachi a.

²⁸ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Takuie, naa' yo'o xaa' nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' te xaa xa'a' i nuu' tikui ndee mii' iin' un' naa' —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nja'a —ni kachi a.

Sakan' te ni keta Pedro tixin tundoo', te ni xa'a' kua'an xa'a' ra nuu' tikui mii' iin' Jesús. ³⁰ Ndisu kij' ni xini ra na ndiee' xika' tachí' ndii, ni yivi' ra, te ni xa'a' ndeka'nu' ra, te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—iTakuie, sakaku' un' yu'u! —ni kachi a.

³¹ Numi' te ni sanakaá Jesús nda'a' a, te ni natiiin na'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—iin te sie va ini xini yu'u' nduu' un'. ¿Ndichun na ni ini kua'a' un' xini un' yu'u'? —ni kachi a.

³² Kij' ni sko'nu' a xiin' ra tixin tundoo' jaan' ndii, ni xikuiin tachí'. ³³ Te ni xikuita xiti' ra nuu' a ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndixa xaa' ndii, si'e Ndiosí nduu' un' —ni kachi ra.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús ne kuni kuvu nuu' nuu' Genesaret

(Mr. 6:53-56)

³⁴ Te kij' ni xka'ndia Jesús xiin' te jaan' miní jaan' ndii, ni xaa a iin nuu' na nani' Genesaret. ³⁵ Te kij' ni nakuni te ndiee' jaan' Jesús ndii, ni ti'vi' ra kuento kanii' nuu' nuu' jaan', te ni kixin ndiaka ne yivi' sakuu' ne kuni kuvu nuu' a. ³⁶ Te ni ka'an nda'vi nja na taxi a tondia nda'a' kuiti' ne kuni kuvu jaan' yu'u' toto a. Te ni nda'a' sakuu' ne ni tondia nda'a' yu'u' toto a jaan'.

Yo'o' sania'a Jesús na va'a ka saa e' na kuní Ndiosí, te saa e' na kuní te yivi'

(Mr. 7:1-23)

15 Sakan' te ni kuyatin sava te fariseo xiin' sava te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, te ni kije nuu' Jerusalén, te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

² —Te nda'a' xa'a' yo'o' ndii, saxinu' ra na xi xaa e', na ni nakoo te xii' yata' e'. Kuachi' ndii natia' ra nda'a' ra ki'in' ichi' na kuní ka kuxi ra naa ni xaa te xixa jaan' —ni kachi ra xiin' a.

³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te, ¿ndichun na xanu' tu' ndo'o na ka'an chuun' Ndiosí, te ndikun' ndo' na xi xaa mii' ndo'? ⁴ Kuachi' ndii ka'an chuun' Ndiosí ndii: "Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo'." Te ka'an tu' a ndii: "Yoo ka kania'a xiin' yuva' si'i' nja ndii, kuní a na kuvu nja", kachi a. ⁵ Ndisu ndo'o ka'an ndii, kuvu ka'an iin ne yivi' xiin' yuva' si'i' nja ndii: "Kuvu chindiee' i ndo'o, sakan' na sakuu' na'a' i ndii, xa ni taxi kuento i na nditia Ndiosí kunduu' a." ⁶ Te ndo'o ka'an ndii, naa' ka'an iin ne yivi' sakan' ndii, kuni a na chindiee' ka nja yuva' si'i' nja xiin' na'a' nja. Te xiin' na jaan' xanu' ndo' na ka'an chuun' Ndiosí, te ndikun' ndo' na xi xaa mii' ndo'. ⁷ Ndo'o, te xasuvi' xiin' mii' ndii, ndaku va ni ka'an Isafas xa'a' ndo' kij' ni ka'an tiaku' ra tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

⁸ Ne yivi' yo'o' ndii, xiin' yu'u' kuiti' nja xito' ka'nu' nja yu'u.

Ndisu nimá nja ndii, xika' yoo a nuu' i.

⁹ Tiin' ka'nu' saka nja yu'u,

kuachi' ndii ka'an chuun' nja ña xini tuni ne yivi' kuiti'.

Tę ka'an nja ña tu'un ndei' yu'u nduu' a, kachi a.

—ni kachi Jesús.

¹⁰ Sakan' te ni kana ni tukuu a ne yivi' kua'a' jaan', te ni kuyatın nja nuu' a, te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Kuni so'o va sakuu' ndo' te kundani ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. ¹¹ Ndee iin ña xaxi' ne yivi' sativi' nimá nja nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii kuento ña kiese' yu'u' nja nduu' ña sativi' nimá nja nuu' a —ni kachi a.

¹² Sakan' te ni kuyatın te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, te fariseo ndii, ni xtani ra ña ni ka'an un' jaan' —ni kachi ra.

¹³ Tę ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakuu' ña tata, ña ni chii' yuva' i Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, tu'un a ndee tjo'o a. ¹⁴ Saa ndo' kuenta kuu' ra. Sakan' ña ndee naa te kui'e nuu' ndiaka' ne kui'e nuu' nduu' te jaan'. Tę naa' iin ne kui'e nuu' ndiaka' in-ga ne kui'e nuu' ndii, koyo uvı' saa' nja ta'vi' —ni kachi a.

¹⁵ Tę ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Saa un' ña va'a te sanakuachi' un' nuu' ndu ndee ña kuni kachi ña ni ka'an ndiaa un' jaan' —ni kachi ra.

¹⁶ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Na sakan' ndii, ni ndee ndo'ó ni kundani ña ni ka'an i jaan', un? ¹⁷ ¿Ñaa xini ndo' ña sakuu' ña xaxi' e' jaan' ndii, xiti e' ko'ni' a, te xitá a kii' kua'an e' nuu' ku'u? ¹⁸ Ndisu ña ka'an ne yivi' ndii, tixın nimá nja kuaxi a, te ña jaan' nduu' ña sativi' nimá nja nuu' Ndiosí. ¹⁹ Sakan' ña nimá nja kuaxi ña nja'a, ña xanini nja, naa kuu' ña xa'ni' nja ne yivi', xiin' ña kumi' nja musa nja, xiin' ña xii'n nja, xiin' ña xakui'na' nja, xiin' ña ndiee' yu'u' siki' nja xa'a' ne yivi', xiin' ña kani'a nja xa'a' ne yivi'. ²⁰ Ña jaan' sativi' ña'a' nuu' Ndiosí. Ndisu ña nãtia' ne yivi' nda'a' nja ki'in' ichi' ña kuni ka kuxi nja ndii, sativi' ña'a' ña jaan' nuu' Ndiosí —ni kachi a xiin' ra.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ña' si'e iin ña' tuku'

(Mr. 7:24-30)

²¹ Tę ni keta Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñu'u' yatın ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. ²² Ikan' te iin ña'a', ña' ndu'u' ñu'u' jaan', ña' nduu' kuenta ne Canaán ndii, ni xaa a' mii' kua'an Jesús, te ni ka'an ti'e' a' xiin' a ndii:

—i Tákuie, ña nduu' siani' xika' David, kuvita inı un' xa'a' i! Ña' si'e i ndii, ña ndiva'a' naá nimá a', te sando'o' va ña'a' a —ni kachi a'.

²³ Ndisu ni nakuiin Jesús ndee iin yu'u'. Sakan' te ni kuyatın te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Tákuie, saa un' ña va'a te natı'vi' ña'a' un', sakan' ña ti'e' va ka'an a' ndikun' a' xata' e' —ni kachi ra.

²⁴ Tę ni nakuiin a ndii:

—Ni tjanu' Ndiosí yu'u' nuu' ne ta'an' e', ne Israel kuiti', ne nduu' ndee naa mbee, ti' ni xitja i'nu —ni kachi a.

²⁵ Sakan' te ni kuyatın ña' jaan', te ni xikuiin xiti' a' nuu' a, te ni ka'an a' xiin' a ndii:

—Saa va un' ña va'a te chindiee' un' yu'u, tákuie —ni kachi a'.

²⁶ Tę ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a ña'in e' ña xaxi' nuu' ne kualı' te ko'ni' e' ña jaan' nuu' naya' —ni kachi a.

²⁷ Tę ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Ña ndaku ka'an un', tákuie, ndisu ndee naya' ndii, xaxi' ri' xi'e ña koyó tixın mesa yu'u' xto'o' ri' —ni kachi a'.

²⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Nakui'e kua'a, yo'ó ndii, inı kua'a' va un' xini un' yu'u. Na saa Ndiosí ña kuni nimá un' jaan' —ni kachi a. Sakan' te numı' te ni nda'a' ña'a' si'e a' jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mr. 1:32-34)

²⁹ Tę ni keta Jesús ikan' te kua'an a yu'u' mını Galilea. Ikan' te ni kaa a iin xiki', te ni xikundu'u' a ikan'. ³⁰ Tę ni ndekuie kua'a' koo' chukuu' ne yivi' nuu' a ndiaka' nja ne kuni kuvı, naa kuu' ne kuvı kaka, xiin' ne kui'e nduchi' nuu', xiin' ne i'in', xiin' ne kui'e nda'a' uun xa'a', xiin' ne kumi' kua'a' nuu' tuku kui'e. Tę ni tandiee nja ne jaan' nuu' a. Tę ni sanda'a ña'a' a. ³¹ Tę kii' ni xini' ne kua'a' jaan' ña ni yoo ikan' ndii, ni ñan-dani va nja, sakan' ña ni naka'an ne i'in', te ni nda'a' ne kui'e nda'a' uun xa'a', te ni nakaka ne kuvı kaka, te ni nakoto'ni tu ne kui'e nduchi' nuu'. Tę ni xaka'nu' saku-u' ne jaan' Ndiosí, ña xaka'nu' yoo', ne Israel, kii' ni xini nja ña jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús kumi' mii' ne yivi'

(Mr. 8:1-10)

³² Sakan' te ni kana a te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuvita va inı i xa'a' ne yivi' kua'a' kaa', sakan' ña xa kua'an unı kivi' ndiee' nja xiin' e', te koo' a kumi' nja kuxi nja. Kuni i natı'vi' soko ña'a' i, sakan' ña iyo kuniaa' nja ichi' —ni kachi a.

³³ Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mii' taxın' kaa' ndiee' e', tákuie. Saa kuvı taxı e' ña kuxi ne yivi' kua'a' kaa' te nda'ni nja —ni kachi ra.

³⁴ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin ra ndii:

—Uxa ta'an a xiin' ndia'vi' tja'ka' kuali' —ni kachi ra.

³⁵ Sakan' te ni ka'an chuun' a nuu' ne yivi' kua'a' jaan', te kundije ne nja nuu' ñu'u' jaan'. ³⁶ Te ni ki'in a uxa saa' xita' va'a xiin' tja'ka' jaan', te ni taxj a ña chindani Ndiosí. Te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxj ña'a' a nda'a' te jaan', te ni xaxa' ra ña jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'.

³⁷ Ni xixi sakuu' ne yivi' jaan' ndee ni nda'ni nja, te ni sakuutu' ra uxa ta'an íka' na'nu' va xiin' ña xaxi', ña ni ndoo ndoso'. ³⁸ Te ne ni xixi jaan' ña mii' ndi'i' te yivi' kujiti' ndii, kumi' mií ni kuu' ra ña küu kuenta ña'a' xiin' ne kuachi'. ³⁹ Ndi'i' jaan' te ni sandutía a ne yivi' kua'a' jaan'. Te ni skö'nu' a tixin iin tundo', te kua'an a xiin' ra ndee ñu'u' ña kandu'u' yatín ñuu' Magdala.

Xikán ne yivi' ña saa Jesús iin chuun ka'nu' koo' chuku-u'

(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

16 Sakan' te ni ndekuje te fariseo xiin' te saduceo mii' iin' Jesús te koto kua'a' ña'a' ra. Sakan' na kuii' ni ka'an ra xiin' a ña saa a iin chuun ka'nu' ña taxi' Ndiosí. ² Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kii' ketá ñu'u' te kua'a' xa'a' ndivi' ndii, ka'an ndo'ó ndii: “Kivi' va'a kunduyu a tiaan, sakan' ña kua'a' xa'a' ndivi'”, kachi ndo'. ³ Te kii' kuaxi kitú' te ka'an ndo' ndii: “Kuyun kui'e savi' nunu', sakan' ña kua'a' xa'a' ndivi', te vikö' tuun' va”, kachi ndo'. Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, kundani ndo' saa kuni kachi ña yoo ndivi', ndisu küni kundani ndo' saa kuni kachi chuun ka'nu' ña xini ndo' kivi' vitiin'. ⁴ Ndo'ó, ne nja'a, ne xa'ni ndoso' Ndiosí ndee naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, kuni küni ndo' iin chuun ka'nu' ña xaa' Ndiosí. Ndisu taxj ka Ndiosí küni ndo' inga chuun ka'nu', süu' jaan' ndii ña ni xaa a xiin' Jonás, te ni ka'an tiakú tu'un a, kuiti' nia'a i nuu' ndo' —ni kachi a.

Te kii' ndi'i' ni ka'an a ña jaan', te ni nakoo ña'a' a, te ni ketá a kua'an a.

Ka'an Jesús xa'a' ña va'a ña sania'á te fariseo

(Mr. 8:14-21)

⁵ Te ni xaa a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' tuky ta'vi' yu'u' minj jaan', ndisu ni nandosö' ra konji' ra xita' va'a. ⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto na xito' xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura, ña tiin' te fariseo xiin' te saduceo —ni kachi a.

⁷ Te ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—Ka'an a sakan' xiin' e' sakan' ña köö' xita' va'a ndiso' e' —kachi ra.

⁸ Te ni xini Jesús ña ndatu'un' xiin' ta'an' ra, te ni ka'an a ndii:

—Sie va inj ndo' xini ndo' yu'u. ¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' ña köö' xita' va'a ni'i' ndo'? ⁹ ¿Ñáá kusaa' küvi nakunj ndo' ña ka'an i te kundani ndo' a? ¿Ñáá naka'an' ndo' ña ni xaa i kii' ni sakuachi' i u'un ta'an xita' va'a, te ni xixi u'un mií ne yivi'? ¿Saa ta'an íka' na'nu' va ni sakuutu' ndo'? ¹⁰ ¿Ñáá naka'an' tu ndo' saa ta'an íka' ni sakuutu' ndo' kii' ni sakuachi' i kumi' mií te yivi' xiin' uxa ta'an xita' va'a? ¹¹ ¿Saa tu na kusaa' küvi kundani ndo' ña süu' xa'a' xita' va'a ni ka'an i? Süu' jaan' ndii ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' kuni kachi a ña kuni a koto xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura ña ti-in' te fariseo xiin' te saduceo —ni kachi a.

¹² Sakan' vi' te ni kundani ra ña ni ka'an Jesús xiin' ra ña koto xiin' mii' ra nuu' yuchi' levadura, ña saki'vi pachi xita' va'a. Süu' jaan' ndii kuni a ña koto xiin' mii' ra nuu' ña sania'á te fariseo xiin' nuu' ña sania'á te saduceo.

Ka'an Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú yoo'

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³ Kii' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ñuu' ña nduu' nda'a' ñuu' Cesarea Filipino, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kachi ne yivi'? —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'an ña Juan, te ni sakuachi' ne yivi' kuenta Ndiosí, nduu' un'. Te sava tuky nja ka'an ña Elías nduu' un'. Te sava tuky nja ka'an ña Jeremías nduu' un', uun inga te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' un' —ni kachi ra.

¹⁵ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachi a.

¹⁶ Te ni ka'an Simón Pedro xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí tiaku, ña ni tjanu' a sakakú ne yivi' —ni kachi ra.

¹⁷ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Simón, si'e Jonás, sañu'u' va Ndiosí yo'ó, sakan' ña süu' ne yivi' ni satuvi' ña jaan' nuu' un'. Süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', ni satuvi' a nuu' un'.

¹⁸ Te ka'an tu yu'u xiin' un' ña yo'ó nduu' Pedro, te ña jaan' kuni kachi a yuu', te yuu' jaan' kunduyu kuei, ne nduu' kuenta i. Te ni ndee ndije' yavi ndii küvi san-doñu'u' ña'a'. ¹⁹ Te nda'a' yo'ó taxj i nda'a', te ka'ndia chuun' un' nuu' ne xa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá. Te ndee ka ña katun' un' iin yivi' yo'o' ndii, xa ni katun' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi'. Te ndee ka ña ndaxin' un' iin yivi' yo'o' ndii, xa ni ndaxin' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi' —ni kachi a.

²⁰ Sakan' te ndije' ni ka'an chuun' a xiin' sakuu' te nda'a' xa'a' a jaan' ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi', nduu' a.

Ka'án Jesús ndee ña kundo'o a te kuví a

(Mr. 8:31—9:1; Lc. 9:22-27)

²¹ Ndee kii' sakan' te ni xa'a' Jesús ka'án a xiin' te nda'a' xa'a' a ña kuni a ku'un a ñuu Jerusalén te kundo'o u'vi a saa te xixa nuu' ñuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te ka'ni' ña'a' ra, ndisy natjaku a kivi' ña uni. ²² Sakan' te ni xta'ni' siin' ña'a' Pedro, te ni xa'a' kani' kuento ña'a' ra ka'án ra xiin' a ndii:

—Mij' Ndiosí na sakahú na yo'ó nuu' ña jaan', tákui'e. Te koo' kivi' kundo'o un' sakan' —ni kachi ra.

²³ Te ni nandjiko' kuiin' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndja'a ñaa'. Ka'án un' ndee naa ña ndiva'a, te kuni sanama' un' yu'u nuu' kuachj, sakan' ña xanini un' saa kuni Ndiosí. Süu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kuiti' —ni kachi a.

²⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a ña nakoo ña ña kuni miji' ña, te na koo tu'va tu ña te kundo'o ña ndee naa kundo'o i nuu' krusin, te kundikun ña yu'u. ²⁵ Kuachj ndii, yoo ka kuni sakahú xiin' mii' miji' ndii, kuví ña. Ndisy yoo ka taxi' kivi' ñuu xa'a' ichi' yu'u ndii, natjin ña kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. ²⁶ Te kuasa' kuni tu kivi' ñuu ña ne yivi' naa' kando ña sakuu' ña'a' ña yoo ña yivi', te kuví ña nuu' Ndiosí. Sakan' ña koo' ndee ña'a' ña ña yivi' ña kuví chikandia ña xa'a' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'.

²⁷ Kuachj ndii kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi', xiin' ña ndiee' yuva' i Ndiosí xiin' ña ndiee' sakuu' ángele ña xika' nuu' nuu' a, te cha'vi' i i'in ne yivi' xa'a' saa ni xika ña ña yivi'. ²⁸ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ka'ni' sava ne yivi' tein ndo'ó yo'o' vitin ndii, kuví ña ndee kuni ña kuaxi yu'u, ña nduu' tu te yivi', te ka'ndia chuun' i —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni nandu ndatun' va nuu' Jesús, te ni yi'e tu toto a

(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

17 Iñu ta'an kivi' ni xka'ndia, te ni naka Jesús Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñan' ra, te kua'an siin' a xiin' ra ña ña tindu' sukun. ² Te ni xini te jaan' ña ni nandu ndatun' va a. Te nuu' a ndii ni yi'e a ndee naa ñuu, te toto a ndii, ni nandu yaa a ndee yi'e vi' a. ³ Ikan' te ni xini ra ña ni tuví Elías xiin' Moisés, te ndatu'un' ra xiin' a. ⁴ Ikan' te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Va'a ña kuaxi ndy yo'o', tákui'e. Naa' kuni un' ndii, kasa'a ndy uni ta'an tja'va yo'o'. ña a kundu'u' yo'ó, te ña a kundu'u' Moisés, te ña a kundu'u' Elías —ni kachi ra.

⁵ Ka'án ka Pedro ña jaan' iin' ra, te ña ni tisa'vi tjo' ña viko' yi'é va sakuu' ra. Te tein viko' jaan' ni ka'an ña tachi' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e mani' i, te va'a va kuni i xini ña'a' i. Kuni so'o ndo' ña ka'án a xiin' ndo' —ni kachi a.

⁶ Kii' ni xini so'o te nda'a' xa'a' a jaan' ña jaan' ndii, ña ni xikundiee ndiee' ra ndee nuu' ñuu'u', te ni yi'vi xa'va'a ra. ⁷ Te ni kuyatin Jesús mii' ndiee' ra, te ni tondia nda'a' ña'a' a ka'án a xiin' ra ndii:

—Kuän yi'vi ndo', ndokoo ndo' —ni kachi a.

⁸ Te kii' ni ndani'i ra nuu' ra ndii, ni xini ka ra ndee ña te yivi'. Ndee ña ndaa' mii' Jesús kuiti' ni xini ra.

⁹ Te kii' ni naka'a a xiin' ra tindu' jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ndii:

—Ka'an ndo' xiin' ndee ña ne yivi' xa'a' ña ni satuvi Ndiosí nuu' ndo' kaa'. Ndee kii' natjaku tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi', te sakan' vi' kuví ka'an ndo' xa'a' a —ni kachi a.

¹⁰ Te ni ndatu'un' ra Jesús ndii:

—Ndichun na ka'án te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ña xi'na ka Elías kixin, te sakan' vi' kixin ña sakahú ne yivi'? —ni kachi ra xiin' a.

¹¹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, xi'na ka Elías kixin te sakoo' tu'va ra sakuu' ña yoo. ¹² Ndisy ka'án yu'u xiin' ndo' ña xa ni kixin Elías jaan', te ni nakuni ña'a' ña, te ni xaa ña saa ka ni kuni ña xiin' ra. Te nii' sakan' sando'o' tu ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachi a xiin' ra.

¹³ Ikan' te ni kundani te nda'a' xa'a' a jaan' ña xa'a' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, ka'án a.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ña te sava, te naá ña ndiva'a nimá

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Te kii' ni xaa Jesús xiin' te jaan' mii' ndiee' ne yivi' kua'a' ya'a ndii, ni kuyatin ña te yivi', te ni xikuiin xiti' ra nuu' a ka'án ra ndii:

¹⁵ —Tákui'e, saa un' ña va'a te kuvita ini un' xa'a' tiaa si'e i, sakan' ña ña ndiva'a naá nimá ra, te xa'ni' i'i' ña'a' a, te sando'o' xava'a ña'a' a. Te ki'in' ichi' nduva ra nuu' ñuu, te ki'in' tu ichi' nama' ra nuu' tikui. ¹⁶ Te xa ni kixin ndiaká ña'a' i nuu' te nda'a' xa'a' un', ndisy ni kuví sanda'a ña'a' ra —ni kachi ra.

¹⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—iNe ini xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' ña yivi' vitin, te ne ña'a' nduu' tu ndo'! ¿Saa ka vi' ta'an ka kivi' koo i xiin' ndo'? Te, ¿saa ka vi' ta'an ka kivi' kundieni i ña xaa' ndo'? ña'a' ndo' yo'o' xiin' te sava ñaa' —ni kachi a.

¹⁸ Ikan' te ni ka'an ndiee' Jesús xiin' ña ndiva'a jaan' te ni ketá a nimá te sava jaan'. Te ndee kii' sakan' ndii, ni nda'a' xachi' ra. ¹⁹ Te ni kuyatin siin' te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndichun na nī kuvī xta'ni' ndu' ña ndivā'a jaan'?
—nī kachī rā.

²⁰ Tē nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Xa'a' ká sie vā jīnī ndo' xini ndo' Ndiosí. Sakan' na ña ndaku ka'an jī xiin' ndo' ña naa' sakan' tē jīnī ndo' xini ndo' Ndiosí tee' lulu ma'á kujtī', ndee naa lulu jīn ndikin' mostaza ndii, kuvī ka'an ndo' xiin' jīku' ka' ndii: "Kuan ketā mii' iin' un' ña'a', tē ku'un un' kujīn un' ka'a'", tē nāma a mii' iin' a. Tē kōo' ndee jīn ña kuvī saa ndo'. ²¹ Ndisu ña ndivā'a naa ña ka' ndii, kunī a ña ka'an vā e' xiin' Ndiosí, tē kunī tu a ña koo nditjā e', tē kuvī xta'ni' e' ña ka'a' —nī kachī a.

Tuku nī ka'an Jesús xa'a' ña kundō'o a tē kuvī a

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

²² Tē kij' xika' Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea ndii, nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Yu'u, ña nduu' tu tē yivī' ndii, sanakua'a ne yivī' yu'u nda'a' tē yivī', ²³ tē ka'ni' rā yu'u. Ndisu kivi' ña unī tē natjaku jī —nī kachī a.

Tē nī kusuchi' xava'a jīnī sakuu' tē jaan'.

Ka'an Jesús xa'a' xū'un' xani' xa'a' yūkun' ka'nu'

²⁴ Tē kij' nī xaa Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' a ñuu Capernaum ndii, nī kuyatjīn tē kendiaa' ya'vi' xū'un' xani' xa'a' yūkun' ka'nu' nuu' Pedro, tē nī ndatu'un' ña'a' rā ndii:

—¿Ñáá cha'vī tē sania'á ndo'ó xū'un' xani' xa'a' yūkun'? —nī kachī rā.

²⁵ Tē nī nakujīn Pedro ndii:

—Uun, cha'vī rā —nī kachī rā.

Tē kij' nī nda'ni' Pedro vī'e ndii, xī'nā ká Jesús nī ndatu'un' ña'a' ka'an a ndii:

—¿Saa tuu yo'ó, Simón? Sakuu' rey jīn yivī' ndii, ¿yoo nduu' ne cha'vī ña'a' xū'un' xani'? ¿Ñáá ne ñuu rā, uun ne tuku', ne ndiee' ñuu rā? —nī kachī a.

²⁶ Tē nī nakujīn Pedro ndii:

—Ne tuku', ne ndiee' ñuu rā —nī kachī rā.

Tē nī ka'an ká Jesús xiin' rā ndii:

—Sakan' na kuii' ne ñuu rā jaan' ndii, ndee sie chā'vī ña'a' nīa. ²⁷ Ndisu xa'a' ña kúnī sanasaá' e' tē kendiaa' ya'vi' jaan' ndii, kua'an mīnī, tē sko'ni' un' tiku un', tē tīaka' nuu' ti' xta'ni' un' ndii, kunī un' naá jīn xū'un' yū'u' ri' kij' nūnia' un' un. Nā'in un', tē chā'vī un' tē kendiaa' ya'vi' xū'un' xani' xa'a' yūkun' jaan' xa'a' yo'ó xiin' xa'a' yu'u —nī kachī a xiin' rā.

Ka'an Jesús yoo nduu' ne ka'nu'

(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

18 Kij' sakan' ndii, nī ndekujē tē nda'a' xa'a' Jesús nuu' a, tē nī ndatu'un' ña'a' rā ka'an rā ndii:

—¿Yoo nduu' tē ka'nu' ká nuu' ne xa' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá? —nī kachī rā xiin' a.

² Sakan' tē nī kána a jīn tē lulu, tē nī xani' ña'a' a ma'in' rā. ³ Tē nī ka'an a xiin' tē nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an jī xiin' ndo' ndii, naa' nāma ndo' nimá ndo' tē kunduu ndo' ndee naa ne kualī' ndii, kuvī kunduu ndo' kuenta ne xa' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá.

⁴ Sakan' ña ne maso nimá ndee naa tē lulu yo'o' nduu' ne ka'nu' ká tējīn ne xa' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá.

⁵ Tē yoo ká natiin' jīn tē lulu ndee naa tē yo'o' xa'a' a ña nduu' nīa kuenta jī ndii, yu'u natiin' nīa.

Ka'an Jesús ña iyo vā kundō'o ne kaviko' ne xa' jīn xini Ndiosí tē saa nīa kuachī

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Tē ne yivī', ne kaviko' jīn ne lulu, ne jīn xini yu'u ndee naa tē yo'o', tē saa nīa kuachī ndii, ndee chaa' ká na kotjīn jīn yuu' molino sukun' ne kaviko' ña'a' jaan', tē sko'ni' nīa ndee maa' tixīn mīnī. ⁷ Iyo vā ndo'o' ne yivī' jīn yivī', sakan' ña yoo vā ña kaviko' ña'a' tē saa nīa kuachī, tē kunī a ña xka'ndia ña jaan' nuu' kivi' ñuu nīa. Ndisu iyo ká kundō'o ne kaviko' ne yivī' jaan' tē saa nīa kuachī jaan'.

⁸ Sakan' na kuii', naa' nda'a' un' uun xa'a' un' xaa' sakan' tē xaa' un' kuachī ndii, vā'a ká kendoso' un' un tē skana' un' un. Kuachī ndii ndee chaa' ká kunduu un' tē tikundu' jīn ndaa' nda'a' uun jīn xa'a', tē natjīn un' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', tē sakan' ña ku'un un' xiin' uvī saa' nda'a' un' uun xiin' uvī saa' xa'a' un' vī'e ndi'aya' mii' kōo' kivi' nda'vā ñu'u. ⁹ Tē naa' nduchi' nuu' un' xaa' sakan' tē xaa' un' kuachī ndii, vā'a ká xta'ni' un' un tē skana' un' un. Kuachī ndii ndee chaa' ká kunduu un' tē kui'e jīn ndaa' nduchi' nuu', tē natjīn un' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', tē sakan' ña ku'un un' xiin' uvī saa' nduchi' nuu' un' vī'e ndi'aya' mii' xixī ñu'u.

Ka'an Jesús jīn ña ka'an ndiaa xa'a' jīn mbee, ti' nī xitā

(Lc. 15:3-7)

¹⁰ Koto vā ndo' tē mīi' kuu ndo' xiin' ndee jīn ne kualī' i' naa tē yo'o'. Sakan' ña ka'an jī xiin' ndo' ndii, yoo ángele ña xito' ña'a' nuu' Ndiosí, yuva' e', ña ndu'u' ndivi'. ¹¹ Kuachī ndii yu'u, ña nduu' tu tē yivī' ndii, nī xaa jī jīn yivī' tē sakakú jī ne nī kuxiioo nuu' Ndiosí.

¹² ¿Saa tuu ndo'ó? Naa' sakan' tē kumi' jīn tē yivī' ciento mbee, tē nī xitā jīn ri' ndii, ¿ñáá nakoō rā ti' kumi' xīko xa'un kumi' jaan' xini' jīn jīku', tē ku'un nanduku' rā ti' nī xitā jaan' ndee nā'in rā ri'? ¹³ Ña ndaku ka'an jī xiin' ndo' ndii, naa' nā'in rā ri' ndii, nakuatia' ká nimá rā xa'a' ti' jaan' tē sakan' xa'a' ti' kumi' xīko xa'un kumi' ti' nī xitā jaan'. ¹⁴ Tē jīn kachi tu nduu' a xiin' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, kunī a ña ndo'ñu'u' ndee jīn ne kualī' ndee naa tē yo'o' nuu' a.

Yo'o' sania'á Jesús ña kuní a koo ka'nu' ini e' xa'a' ne
yivi'
(Lc. 17:3)

¹⁵ Te naa' ni xaa jin ñani ta'an' ndo' jin kuachí xiin' ndo' ndii, ku'un ndo' te saki'in' ña'a' ndo' kuento kundjee uvi saa' miji' ndo'. Naa' taxí so'ó ra ña ka'an ndo' ndii, xa ni ndujin tukuy ndo' xiin' te jaan'. ¹⁶ Te naa' taxí so'ó ra ña ni ka'an ndo' ndii, ku'un naka ndo' jin ndaa' uun uvi ta'an te ndiee yu'u' xa'a' tu'un kui'e jaan', te sakan' kunjani sakuu' tu'un kui'e nuu' uvi ta'an uun uní ta'an te ndiee' yu'u'. ¹⁷ Te naa' taxí so'ó tu ra ña ka'an te uvi ta'an jaan' ndii, ka'an ndo' xiin' ne nduu' kuenta i xiin' ndo'. Te naa' ni ndee taxí so'ó tu ra ña ka'an ne jaan' ndii, na kunduy ra ndee naa jin te xini yoo Ndiosí nuu' ndo' uun ndee naa jin te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuy Roma. ¹⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndee ka ña katun' ndo' jin yivi' yo'o' ndii, xa ni katun' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi'. Te ndee ka ña ndaxin' ndo' jin yivi' yo'o' ndii, xa ni ndaxin' tu ña'a' Ndiosí ndee ndivi'.

¹⁹ Te ka'an tu i xiin' ndo' ña naa' nakata uvi ta'an ndo'ó kuento ndo' jin yivi' yo'o' xa'a' ndee ka ña'a, te kakan ndo' a nuu' yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi' ndii, taxí ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁰ Kuachí ndii, mii' ka nakayá uvi ta'an uun uní ta'an ne yivi' kuenta yu'u' ndii, ikan' yoo i xiin' ña —ni kachí Jesús.

²¹ Sakan' te ni kuyatín Pedro nuu' Jesús, te ni nda-tu'un' ña'a' ra ndii:

—Táku'e, ¿saa vi' ta'an ichi' kuní a koo ka'nu' ini i xa'a' ñani ta'an' i, ne xaa' kuachí xiin' i? ¿Ñáá ndee uxa ta'an ichi' vi'? —ni kachí ra.

²² Sakan' te ni nakujin a nuu' ra ndii:

—Süu' ka'an i xiin' un' ña koo ka'nu' ini un' xa'a' ña ndee uxa ta'an ichi' kuití', süu' jaan' ndii ka'an i ña ndee uní xiko uxi ichi', te uxa ichi' saa un' sakan'.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' jin te ni xiin koo ka'nu' ini xa'a' te ndiso' ika' ña'a'

²³ Xa'a' a jaan' na ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa jin rey, te kuni nakan kuenta nuu' te xika' nuu' nuu' ra. ²⁴ Kii' ni xa'a' natava' ra kuenta ndii, ni kixin ndiaká nda'a' xa'a' ra jin te xika' nuu' nuu' ra, te ndiso' ika' ña'a' uxi mí xuyun' yuy' oro nuu' ra. ²⁵ Te xa'a' a ña ni kuví chaví ra ndii, ni ka'an chuun' xto'ó ra jaan' ña ke'vi' ra xiin' ña' si'i ra, xiin' sakuu' si'e ra, xiin' sakuu' ña kumi' ra, te nacha'vi' ra ña ndiso' ika' ra jaan'. ²⁶ Sakan' na kuu' ni xikuijin xiti' te xika' nuu' nuu' ra jaan', te ni ka'an nda'vi' ra xiin' xto'ó ra ndii: "Táku'e, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi' yo'ó sakuu' a", ni kachí ra. ²⁷ Te xa'a' a ña ni kuvíta ini xto'ó ra jaan' xa'a' ra ndii, ni sandoyo' ra ña ndiso' ika' te jaan', te ni saña' ra te jaan'.

²⁸ Ndisu kii' ni ketá te jaan' kua'an ra ndii, ni nata'an' ra xiin' jin te xika' nuu' inga' xiin' ra nuu' xto'ó ra jaan'. Te ndiso' ika' ña'a' te jaan' ciento xuyun' yuy' plata. Te ni natijn ña'a' ra, te ni xa'a' ku'ni' ra sukun' te jaan' ka'an ra xiin' ra ndii: "Nacha'vi' ki'i' un' ña ndiso' ika' un' yu'u", ni kachí ra. ²⁹ Sakan' te ni xikuijin xiti' te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' nuu' ra ka'an nda'vi' ra ndii: "Táku'e, saa va un' ña va'a te ndiatu' ka un' sie te nacha'vi' yo'ó sakuu' a", ni kachí ra. ³⁰ Ndisu ni xiin te jaan' kundiatu' ra, süu' jaan' ndii ni xa'an chinaá ña'a' ra vi'e kaa ndee nacha'vi' ña'a' te jaan' ña ndiso' ika' ña'a' ra. ³¹ Te kii' ni xini inga' ka te xika' nuu' inga' xiin' ra jaan' ña ni yoo ikan' ndii, ni kusuchi' va ini ra, te ni xan ka'an ra xiin' xto'ó ra sakuu' ña ni yoo ikan'.

³² Sakan' te ni kana ña'a' xto'ó ra jaan', te ni ka'an ra xiin' ra ndii: "Te xika' nuu' ña'a' va nduu' yo'ó, sakuu' ña ni ndiso' ika' un' yu'u jaan' ni yoo ka'nu' ini i xa'a' un' xa'a' a ña ni ka'an nda'vi' un' xiin' i. ³³ Sakan' tu ni kuní a kuvíta ini yo'ó xa'a' te xika' nuu' inga' xiin' un' jaan' naa ni kuvíta ini yu'u xa'a' un'", ni kachí xto'ó jaan'. ³⁴ Te xa'a' a ña ni xi'e va xto'ó ra jaan' ndii, ni sanda'vi' ña'a' ra nda'a' te xiin' te sando'o' ña'a' ra ndee skachi' ndi' chaví ra sakuu' ña ndiso' ika' ra xto'ó ra jaan' —ni kachí a.

³⁵ Te ni ka'an ka a ndii:

—Jin kachi saa tu yuva' e' Ndiosí, ña ndu'u' ndivi', xiin' i'in ndo'ó naa' koo' ka'nu' ini ndo' xiin' jin kani' nimá ndo' xa'a' ñani ta'an' ndo' —ni kachí Jesús.

Ka'an Jesús ña va'a nata'vi' ta'an' ne yivi'

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

19 Te kii' ndi'i ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, ni ketá a xiin' te nda'a' xa'a' a nuu' ñu'u' Galilea, te kua'an a tuky ta'vi' itia Jordán, te ni xaa a nuu' ñu'u' Judea. ² Te kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikún ña'a' kua'an ña, te ni sanda'a a ne kuni kuví ikan'. ³ Sakan' te ni kuyatín sava te fariseo nuu' a te koto kua'a' ña'a' ra ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, ¿ñáá kande'i' ña nata'vi' ta'an' jin te yivi' xiin' ña' si'i ra ndee ka xa'a'? —ni kachí ra.

⁴ Sakan' te ni nakujin a nuu' ra ndii:

—Xa xini ndo' ña ka'an tu'un' Ndiosí mii' ka'an a ndii, ndee ña nuu' kii' ni xa'a' Ndiosí ne yivi' ndii, jin tiaa xiin' jin ña'a' ni xa'a' a. ⁵ Te ni ka'an a ndii: "Sakan' na kuu' nakoo tiaa yuva' si'i' ra te ndujin ra xiin' ña' si'i' ra, te uvi saa' ña ndii, jin ndaa' nanduy ña", kachí a. ⁶ Xa'a' a jaan' na süu' uvi ta'an ka kuu' ne jaan', süu' jaan' ndii jin ndaa' nduu' ña. Sakan' na kuu' ne ni ndasajin Ndiosí ndii, va'a nata'vi' ña'a' ndee jin ne yivi' —ni kachí Jesús.

⁷ Sakan' te ni ndatu'un' ka ña'a' ra ndii:

—Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ndichun na ni taxí Moisés ña ke'i' jin te yivi' jin tutu mii' ka'an a ña nakoo'

ra ña' si'i' ra, te xiin' ña jaan' kuvj nata'vi' ta'an' nja?
—ni kachj ra xiin' a.

⁸ Sakan' te ni nakuiin a nuu' ra ndii:

—Xa'a' ña xij va nimá ndo' na ni taxj Moisés ña nata'vi' ta'an' ndo' xiin' ña' si'i' ndo', ndisu ña nuu' ndii, süu' sakan' ni yoo a. ⁹ Te yu'u ka'an xiin' ndo' ña naa' ni kandu'u' ña' si'i' iin te yivi' xiin' inga tiaa, te nata'vi' ta'an' ra xiin' a' te tunda'a' ra xiin' tuky ña'a' ndii, xaa' ra kuachj xiin' a' nuu' Ndiosí. Te naa' tunda'a' iin te yivi' xiin' ña' ni nakoo ra jaan' ndii, xaa' tu te jaan' kuachj xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosí —ni kachj a.

¹⁰ Sakan' te ni ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Naa' sakan' nduu' a xiin' te yivi' xiin' ña' si'i' ra ndii, ndee chaa' ka kaka iin ndaa' e' iin yivi' —ni kachj ra xiin' a.

¹¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Süu' sakuu' ne yivi' kuvj natjin ña kaa', süu' jaan' ndii ne ni nakaxin Ndiosí kuiti' kuvj natjin a. ¹² Sakan' ña sava te yivi' ndii, tunda'a' mii' ra, kuachj ndii xa sakan' yoo mii' ra ndee ni tuvj ra, te sava tuky ra ndii, te yivi' ni xaña'ma ña'a', te sava tuky ra ndii, xa'a' ña kuni sachuun' ra xa'a' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá kua'a' ka ne yivi' tunda'a' ra. Ne kuvj natjin ña kaa' ndii, na natjin nja —ni kachj a.

So'õ ni xaa a kij' ni sañu'u' Jesús ne kuali'

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ Ni ndekuje ne yivi' xiin' ne kuali' nuu' Jesús te tondja nda'a' a xini' nja, te ka'an tu a xiin' Ndiosí xa'a' nja. Ndisu te nda'a' xa'a' a ndii, ni xa'a' xi'é ra nuu' ne kuaxi xiin' ne kuali' jaan'. ¹⁴ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Taxj ndo' na kixin ne kuali' nuu' i te nakasj ña'a' ndo'. Kuachj ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne inj xini ña'a' ndee naa inj ne kuali' kaa' xini nja yuva' si'i' nja —ni kachj a xiin' ra.

¹⁵ Te kij' ndi'i' ni tondja nda'a' a xini' i'in ne kuali' jaan' ndii, ni ketã a ikan' te kua'an a.

So'õ ni ka'an Jesús xiin' iin te vika'

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ Te kij' kua'an a ndii, ni kuyatjn iin te sava nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tákuie, ña va'a nimá, ¿ndee ña va'a kuni a saa i te natjin i kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'? —ni kachj ra xiin' a.

¹⁷ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—Kij' ka'an un' ña ña va'a nimá nduu' yu'u ndii, ¿ndichun ka'an un' ña jaan'? Kuachj ndii iin ndaa' Ndiosí kuiti' nduu' ña va'a nimá. Ndisu naa' kuni natjin un' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' ndii, saxinu un' ña ka'an chuun' Ndiosí —ni kachj a.

¹⁸ Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee ña kuni a saxinu i? —ni kachj ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kã'ni' un' ne yivi'. Kumi' un' musa un'. Sãkui'na' un'. Kã'an un' tun vixi. ¹⁹ Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'. Te kundani un' sakuu' ne yivi' xiin' un' ndee naa kundani xiin' mii' mii' un' —ni kachj a. ²⁰ Sakan' te ni ka'an te sava jaan' ndii:

—Sakuu' ña ka'an tu'un ndei' jaan' xa saxinu i ndee kij' lulu vi' i. ¿Ndee ña kuni a saa i? —ni kachj ra xiin' a.

²¹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' kuni kunduu un' te ndoo ndi'i' nimá nuu' Ndiosí ndii, kua'an te xiko' un' sakuu' ña kumi' un', te taxj un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu'. Sakan' te kixin un', te kundikun un' yu'u. Sakan' vi' te kumi' un' ña vika' ndivi' —ni kachj a xiin' ra.

²² Te kij' ni xini so'õ te sava jaan' ña jaan' ndii, ni kusuchi' va inj ra, te ni ketã ra kua'an ra, sakan' ña te vika' xava'a nduu' ra. ²³ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, vixi xava'a nuu' ne vika' te taxj nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja. ²⁴ Tuky ni ka'an i xiin' ndo' ña vixi ka nuu' ne vika' te taxj nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja, ndee naa ña kuvj tu xka'ndia ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —ni kachj a.

²⁵ Te kij' ni xini so'õ te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, so'õ ndee' ka ni nandanj ra ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoo tu kuvj kaku nuu' kuachj nja? —kachi ra.

²⁶ Sakan' te ni nakoto ndiaa ña'a' Jesús, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ne yivi' ndii, kuvj saa ña ña jaan', ndisu Ndiosí ndii, kuvj saa ña'a' a, sakan' ña ña jaan' ndii, sakuu' ña'a' kuvj xaa' a —ni kachj a xiin' ra.

²⁷ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákuie, koto un', ndu'u ndii, ni nakoo ndu sakuu' ña kumi' ndu, te ndikun ndu yo'ó. ¿Yoo nduu' a kanaan- do ndu xa'a' ña jaan'? —ni kachj ra.

²⁸ Te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kij' nduxaa' iin yivi' kij' kunduu' yu'u, ña nduu' tu te yivi', tei ka'nu' nda- tun' koo' chukuu' mii' ka'ndia chuun' i ndii, kundee tu ndo'ó, ne ndikun yu'u, nuu' uxj uvj tei ka'nu' i kan', te ka'ndia chuun' ndo' nuu' i'in ti'vi ne ta'an' e', ne Israel, ne nduu' ne uxj uvj ti'vi. ²⁹ Te yoo ka nduu' ne ni nakoo vi'e nja, uun tiaa ta'an' nja, uun ña'a' ta'an' nja, uun yuva' si'i' nja, uun si'e nja, uun ñu'u nja xa'a' ña ndikun nja yu'u ndii, sañu'u' kua'a' va ña'a' Ndiosí vitjn iin yivi' yo'ó, te taxj tu a kivi' ñuu nja ña koo' kivi' ndi'i'. ³⁰ Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitjn ndii, ne so'õ' ndi'i' nandu nja nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'õ' ndi'i' vitjn ndii, ne nuu' nandu nja nuu' ku'un e' —ni kachj a xiin' ra.

Sania'á Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' iin te chi'i' uva

20 Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te chi'i' yo'o' uva, te ni ketá ña'a nduku' ra te tatú, te sachuun' xa'a' yo'o' uva jaan'. ² Te kij' ni xini ta'an ra xiin' te tatú ndii, ni ndoo ra kuento xiin' te jaan' ña cha'vi' ña'a' ra saa xiku'ún ya'vi' te yivi' xa'a' iin kivi', te ni ti'vi' ña'a' ra xa'a' uva ra. ³ Te kuyatin' ka iin ña'a' ni ketá ra kua'an ra ma'in' ya'vi', te ni xini ra ndiee' so'o' inga te kuni sachuun'. ⁴ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: “Kua'an tu ndo'ó, te sachuun' ndo' xa'a' yo'o' uva i. Te cha'vi' i ndo'ó ña xata'an ki'in ndo'", ni kachi ra. Sakan' te ni kiee te jaan' kua'an ra. ⁵ Te iin ke'in' xiin' ka uni ndii, ni xa'an ni tukuu ra, te iin kachi ni xaa ra. ⁶ Te kij' xa kuyatin' ka u'un, te ni ketá ni tukuu ra, te ni xini ni tukuu ra ndiee' so'o' inga ka te kuni sachuun', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii: “¿Ndichun na ndiee' so'o' ndo' yo'o' nduvi' te koo' a xaa' ndo'?” ni kachi ra. ⁷ Te ni nakuiin te jaan' ndii: “Sakan' ña koo' ndee iin te yivi' ni ka'an xiin' ndu te sachuun' ndu xiin' ra”, ni kachi ra. Sakan' te ni ka'an te xiin' ña'a' uva jaan' xiin' ra ndii: “Kua'an tu ndo'ó, te sachuun' ndo' xa'a' uva i”, ni kachi ra. ⁸ Te kij' xa kuu' ñuu kua'an ndii, ni ka'an te xiin' ña'a' jaan' xiin' te xito' te tatú ra jaan' ndii: “Kana un' te tatú te cha'vi' un' ra. Xi'na ka te ni ko'ni ndee so'o' ndi'i' xa'a' un' cha'vi' un', te sakan' vi' cha'vi' un' te ni ko'ni nuu”, ni kachi ra. ⁹ Sakan' te ni kuyatin te ni ko'ni ka u'un jaan', te ni cha'vi' xinu ña'a' ra saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'. ¹⁰ Te kij' ni kuyatin te ni ko'ni nuu' jaan' ndii, ni xanini ra ña kua'a' ka xu'un' ki'in' ra, ndisu iin kachi ni cha'vi' ña'a' ra saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi' kuiti'. ¹¹ Ikan' te ni ka'an kui'e ra xa'a' te xiin' ña'a' uva jaan' ndii: ¹² “Te ni ko'ni ndee so'o' ndi'i' ka'a' ndii, iin ndaa' hora so'o' ni xachuun' ra, te iin kachi ni cha'vi' un' ra xiin' ndu'u, ndu'u te ni xandi'eni xiin' mii' nuu' chuyun nduvi' ka'ni' ti'e", ni kachi ra. ¹³ Te ni ka'an te xiin' ña'a' jaan' xiin' iin te tatú jaan' ndii: “Chie kua'a, koo' ndee iin ña va'a ni xaa i xiin' yo'ó. ¿Ñáá naka'an un' ña ni ndoo e' kuento ña cha'vi' i yo'ó saa ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'? ¹⁴ Sakan' na kuii', na'in un' xu'un', ña ni xiku'un ya'vi' un' te ku'un un'. Koo' a ndi'ni yo'ó naa kuni yu'u cha'vi' i te so'o' ndi'i' ka'a' ndee naa ni cha'vi' i yo'ó. ¹⁵ ¿Ñáá tuu un' ña küvi' saa i xiin' ña'a' mii' i ndee ka ña kuni i? Uun, ¿tee' te ndasi' nuu' nduu' un' xa'a' a ña nduu' i va'a te yivi' xiin' inga ne yivi'?", ni kachi ra. ¹⁶ Sakan' na kuii' kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so'o' ndi'i' nandu'u ña nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitin ndii, ne nuu' nandu'u ña nuu' ku'un e', sakan' ña kua'a' va ne yivi' kana' Ndiosí, ndisu xaku' kuiti' ña natiin' ña kaku ña saa a —ni kachi a.

Tuku ni ka'án Jesús xa'a' ña kundoo'a te kuvj a

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

¹⁷ Te kij' kua'an kaa Jesús ichi' ñuu Jerusalén ndii, ni naka siin' a te uxj uvi' ta'an te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

¹⁸ —Xini ndo' ña ichi' ñuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vitin. Te ikan' sanakua'a te yivi' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' nda'a' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te katun' ra yu'u, te nakuita kuento ra ña kuni a kuvj i, ¹⁹ te sanakua'a ra yu'u nda'a' te tuku', te sandiee kui'e te jaan' yu'u, te suku' yo'o' u'vi' tu ra yu'u, te ka'ni' ra yu'u nuu' krusin. Ndisu kivi' ña uni te natia'ku i —ni kachi Jesús xiin' ra.

So'o' ni ka'an Jesús xiin' Juan xiin' Jacobo, ñani ra

(Mr. 10:35-45)

²⁰ Sakan' te ni kuyatin si'i' Jacobo xiin' Juan nuu' Jesús ndiaka' a uvi' saa' te jaan'. Te ni xiku'ini xiti' a' nuu' a, te ni xikan' a' iin ña va'a nuu' a. ²¹ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Yoo nduu' a kuni un'? —ni kachi a xiin' a'.

Te ni nakuiin a' ndii:

—Saa un' ña va'a, tákui'e, te ka'an chuun' un' te kundiee uvi' saa' tiaa si'e i yo'o' xiin' un' mii' ka'ndia chuun' un'. Iin ra kunduu' nda'a' kua'a un', te inga ra kunduu' nda'a' itin un' —ni kachi a'.

²² Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kündani ndo'ó ndee ña xikan' ndo' nuu' i. ¿Ñáá kundieni ndo'ó koo' ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundoo' yu'u? ¿Ñáá kundieni ndo' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa ña xiin' yu'u? —ni kachi a xiin' ra.

Te ni nakuiin te jaan' ndii:

—Uun ndo', kundieni ndu —ni kachi ra.

²³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndi'xa nduu' a ndii, kundieni ndo'ó koo' ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundoo' yu'u, te kundieni tu ndo' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa ña xiin' yu'u. Ndisu ña kundiee ndo' nda'a' kua'a i, uun nda'a' itin i ndii, süu' yu'u kuni a taxi' ña jaan', süu' jaan' ndii ne xa yoo tu'va ña jaan' xa'a' ni xaa yuva' i Ndiosí kuiti' natiin a —ni kachi a xiin' ra.

²⁴ Te kij' ni xini so'o' inga te uxj ta'an ña jaan' ndii, ni nasaa' ra ni xini ra uvi' saa' te ñani jaan'. ²⁵ Ikan' te ni kana Jesús sakuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' ña kua'a' te kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, sananduu' ña'a' ra ndee naa ña'a' ra, te te kuu' ka'nu' ka tein ña ndii, xiko' ni'i' ña'a' ra te ña ka'án mii' ra yoo. ²⁶ Ndisu süu' sakan' kunduu' a tein ndo'ó, süu' jaan' ndii yoo ka kuni kunduu' te ka'nu' ka tein ndo'ó ndii, kuni a kunduu' ra te kaka nuu' nuu' ndo'.

²⁷ Te yoo ka kuni kunduu' te nuu' tein ndo'ó ndii, kuni a ña kunduu' ra te kaka nuu' nuu' ndo'. ²⁸ Sakan' tu yu'u,

ña nduu' tu te yivi' ndii, kuaxi i te kaka nuu ne yivi' nu-u' i. Süu' jaan' ndii kuaxi i te kaka nuu i nuu' nja, te cha'vi i xiin' kivi' ñuu i xa'a' kuachi kua'a' ne yivi' —ni kachi Jesús xiin' ra.

So'õ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yatın ñuu Jericó

(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹ Kii' keta' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jericó kua'an a ndii, kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndikún xata' a kua'an nja. ³⁰ Te ndee' uvi ta'an te kui'e nduchi' nuu' yu'u' ichi' mii' xka'ndiá a kua'an a jaan'. Te kii' ni xini so'õ ra ña Jesús nduu' ña xka'ndiá kua'an ndii, ni kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—¡Tákuie, yo'ó ña nduu' siani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

³¹ Te ne yivi' ndii, ni xi'e' nja nuu' ra, te koõ taxin' yu'u' ra, ndisu so'õ ti'e' ka ka'an ra ndii:

—¡Tákuie, yo'ó ña nduu' siani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' ndu! —ni kachi ra.

³² Sakan' te ni xikuijn Jesús, te ni kana ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee ña kuní ndo' saa i xa'a' ndo'? —ni kachi a.

³³ Te ni nakuijn uvi saa' te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákuie, kuní ndu ndii, nakoto'ni ndu saa un' —ni kachi ra xiin' a.

³⁴ Sakan' te ni kuvita ini a xa'a' ra, te ni tondia nda'a' a nduchi' nuu' uvi saa' ra. Te iin ni nunja' tio' nduchi' nuu' ra jaan'. Te ni xikundikun ña'a' ra.

So'õ ni xaa a kii' nda'ni' Jesús ñuu Jerusalén

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

21 Kii' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén ndii, ni xaa nja ñuu Betfagé, ña naá yatın xa'a' xiki' ña nani' Olivos. Ikan' te ni t'vi' a uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, ² ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu lulu, ña tuvi' kandu'u' tuku ta'vi' kaa'. Te kii' ko'ni ndo' kua'an ndo' ñuu kaa' ndii, kuni ndo' tiin iin mburra xiin' iin mburru sie. Ndaxin' ndo' ri' te kixin' ndo' xiin' ri' yo'o'. ³ Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' ndee ka ña'a' ndii, ka'an ndo' xiin' nja ndii: “Nuu' xto'õ e' kuní ri' iin xa'a', ndi'i jaan' te kixin' ndiaka tukuu a ri' yo'o'”, kachi ndo' —ni kachi a xiin' ra.

⁴ Sakan' ni xka'ndia a, te xinu ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosí xtá'an' kii' ni ka'an ra ndii:

⁵ Ka'an ndo' xiin' ne ndee' ñuu Sión ndii:

“Koto ndo' kaa' kuaxi rey ndo'.

Ña maso va nduu' a,

te ndu'u' a xata' iin mburru sie kuaxi a,

te si'e' iin kiti', ti' ndiso' ña'a', nduu' ri'.”

Ni kachi ra.

⁶ Sakan' te ni kije te nda'a' xa'a' jaan' kua'an ra, te ni xaa ra saa nii' ni ka'an chuun' a xiin' ra. ⁷ Te ni naka ra ri' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesús, te ni tandiee ra to-to ña titi ra xata' uvi saa' ri', te ni xikundu'u' a xata' ti' sie. ⁸ Te ne yivi' kua'a' ya'a jaan' ndii, ni xakin' nja toto ña ndiso' nja ichi'. Te sava tuku nja ni xa'nu nda'a' nii' itun', te ni xakin' nja ichi' mii' xka'ndiá Jesús kua'an a jaan'. ⁹ Te ne yivi', ne ni'i' ichi' kua'an nuu' a xiin' ne ndikún xata' a ndii, ti'e' va ni kuaa' nja ka'an nja ndii:

—¡Na natijn ña nduu' siani' xika' David ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va xto'õ e' ña kuaxi kuenta a kaa'! ¡Na natijn Ndiosí, ña ndu'u' ndieny, ña xaka'nu' ña'a' e'! —ni kachi nja.

¹⁰ Te kii' ndi'vi a ñuu Jerusalén kua'an a ndii, ni ndi'ni va nimá sakuu' ne ñuu jaan' ndatu'un' ta'an' nja ndii:

—¿Yoo nduu' tu te kaa'? —kachi nja.

¹¹ Te ne yivi' kua'a', ne kuaxi xiin' Jesús jaan', ka'an ndii:

—Te kaa' nduu' te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí, te nani' Jesús, te ñuu Nazaret, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea —kachi nja.

So'õ ni xaa a kii' ni xa'an Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹² Te ni nda'ni Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni taxi' u'vi a sakuu' ne xiko' ña'a' xiin' ne sata' nuu' ki'e jaan'. Te ni sandjiko kava tu a mesa te nama' xu'un' xiin' tei te xiko' paloma, ¹³ te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Vi'e i ndii, iin xaan' mii' ndatu'un' ne yivi' xiin' i nduu' a”, kachi a. Ndisu ndo'ó ndii, xa ni ndasanduyu ndo' a vi'e ne kui'na' —ni kachi Jesús.

¹⁴ Te ni ndekuie ne kui'e nduchi' nuu' xiin' ne kui'e xa'a' nuu' a nuu' ki'e jaan', te ni sanda'a ña'a' a.

¹⁵ Ndisu ni nasaa' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un' ndei' Ndiosí kii' ni xini ra ña ka'nu' ña ni xaa Jesús ijan'. Te ni nasaa' tu ra kii' ni xini so'õ ra ña kuaa' ne sava nuu' ki'e jaan' xaka'nu' nja Ndiosí ka'an nja ndii: “Na natijn ña nduu' siani' xika' David ña xaka'nu' ña'a' e'”, kachi nja. ¹⁶ Te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—¿Ñáá xini so'õ un' ña ka'an ne kaa'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Uun, xini so'õ i. ¿Ñáá tia'an ka'vi ndo'ó ña yoso' nuu' tutu Ndiosí? Ña jaan' ka'an ndii: “Ne sava xiin' ne kuañu'u, ne chichin' ka, kata yaa nuu' un' xaka'nu' nja yo'ó”, kachi a —ni kachi a.

¹⁷ Sakan' te ni nakoo ña'a' a, te ni keta a nuu' ñuu jaan', te kua'an a ñuu Betania, te ijan' ni kixin' a.

So'ŋo ni xaa a kii' ni saichí Jesús iin tun' ndoko' higuera
(Mr. 11:12-14,20-26)

¹⁸ Njā'a ya'a tuku kivi' kij' kua'an tukuu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén ndii, ni xi'i a soko. ¹⁹ Ikan' te ni xini a iin' iin' itun' ndoko' higuera yatın yu'u' ichi' jaan', te ni xa'an a mii' iin' nu'. Ndisu kōo' ndoko' nu' iin', süu' jaan' ndii yuku kuiti' nu' yoo. Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nu' ndii:

—Kōo' kivi' xachi' ka kuun ndoko' yo'ó —ni kachi a. Xa ka'an e' te iin' ni ichi' tjo' nu'. ²⁰ Te kij' ni xini te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, ni nandanı vā rā ka'an rā ndii:

—¿Saa tu na iin' ni ichi' kuiti' tun' ka'a'? —ni kachi rā.

²¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, naa' inı ndo' xini ndo' Ndiosı, te sãxi ndo' nimá ndo' ndee sie ndii, süu' naa ñā ka'a' kuiti' kuvı saa ndo'. Süu' jaan' ndii kuvı tu ka'an ndo' ndee xiin' iku' ka'a' ndii: "Kua'an ketā mii' iin' un' ñā'a', te ku'un sko'ni' xiin' mii' un' ndee mını ka'nu'", kachi ndo', te sakan' xna'a' xka'ndia a. ²² Te sakuu' ñā kakan' ndo' nuu' Ndiosı kij' inı ndo' xini ñā'a' ndo' ndii, taxı ñā'a' a nda'a' ndo' —ni kachi a.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndjee' a

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

²³ Te kij' ni ndi'vi a nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni sani-a'á a ne yivi' ndii, ni kuyatın ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' ki'in' te xıxa nuu' ñuu jaan' nuu' a. Te ni ndatu'un' ñā'a' rā ndii:

—¿Yoo ni taxı ndjee' nuu' un' te xaa' un' ñā xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachi rā.

²⁴ Sakan' te ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó iin' ñā'a'. Te naa' nakuiin' ndo' a ndii, nakuiin' tu yu'u yoo ni taxı ndjee' i, te xaa' i ñā jaan'. ²⁵ ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuichi' rā ne yivi' kuenta Ndiosı? ¿Ñāá Ndiosı ni sakuiso' chuun' ñā'a' uun ñāá te yivi' ni sakuiso' chuun' ñā'a'? —ni kachi a.

Sakan' te ni ndatu'un' xiin' ta'an' rā ndii:

—¿Ndee ñā kuvı ka'an e'? Naa' ka'an e' ñā Ndiosı ni sakuiso' chuun' ñā'a' ndii, ka'an rā xiin' e' ndii: "¿Ndichun na ni kandıxa' ñā'a' ndo'?" ²⁶ Te küvi ka'an tu e' ñā te yivi' ni sakuiso' chuun' ñā'a', sakan' ñā yi'vi e' ne yivi' kua'a' ka'a'. Kuachi ndii sakuu' nıa kandıxa' ñā iin' te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosı ni nduu Juan jaan' —ni kachi xiin' ta'an' rā.

²⁷ Sakan' na kuu' ni ka'an rā xiin' Jesús ndii:

—Xini ndu yoo —ni kachi rā.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' rā ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, kã'an i xiin' ndo' yoo ni taxı ndjee' i te xaa' i ñā ka'a'.

Sania'á Jesús iin' ñā ka'an ndiaa' xa'a' uvi' ta'an tiaa' si'e iin' te yivi'

²⁸ ¿Saa tuu ndo' xa'a' ñā yo'ŋo? Iin' te yivi' ndii, ni yoo uvi' ta'an' si'e rā, te unta' ni ka'an rā xiin' te xkua'a' ndii: "Kua'an, yuva' i, te sachuun' un' xa'a' yo'ŋo' uva i vitın", ni kachi rā. ²⁹ Te ni nakuiin' te jaan' ka'an rā ndii: "Küni ku'un i", ni kachi rā. Ndisu iin' kani' te ni namā rā nimá rā, te kua'an sachuun' rā. ³⁰ Sakan' te iin' kachi ni ka'an tu yuva' jaan' xiin' ingā si'e rā. Te ni nakuiin' te jaan' ndii: "Vā'a, tákui'e ku'un i", ni kachi rā. Ndisu ni xa'an rā nuu' chuyun jaan'. ³¹ ¿Ndee te uvi' ta'an jaan' ni sãxinú ñā kunı yuva' rā, tuu ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakuiin' rā ndii:

—Te nuu' —ni kachi rā.

Sakan' te ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, kanuu' ka te kendi-a'a' ya'vi' xa'a' ñuu Roma, xiin' ñā'a' ne xiin' taxı ka'ndia chuun' Ndiosı nimá te sakan' nimá ndo'ó. ³² Kuachi ndii ni kixın Juan te sania'á rā ndo'ó ichi' ñā xachuun' ndaku. Te ndii ni kandıxa' ñā'a' ndo', ndisu te kendiaa' ya'vi' xiin' ñā'a' ne xiin' jaan' ndii, ni kandıxa' ñā'a' nıa. Te ndo'ó ndii, tee' ndee ni xini ndo' ñā ni xaa ne jaan' ndii, ni namā ndo' nimá ndo' te kandıxa' ndo' ñā ni ka'an Juan jaan'.

Yo'ŋo' ka'an Jesús iin' ñā ka'an ndiaa' xa'a' te tatú nıa'a

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

³³ Kuni so'ŋo ndo' ingā ñā ka'an ndiaa' yo'ŋo. Ni yoo iin' te xiin' ñuu'u', te nduu' yuva' si'i', te ni chi'i rā kua'a' yo'ŋo' uva, te ni ndasi' i'nu rā a, te ni xatıa tu rā mii' kueın rā uva jaan' te kasā'a rā vino xiin' a. Te ni xa'a ni tu rā iin' vi'e sukun' mii' kuvı koto ndoso' rā kanii' nuu' ñuu'u' jaan'. Sakan' te ni nduku' rā te tatú, te koto ñā jaan', te ni ketā rā kua'an rā tuku ñuu'u'. ³⁴ Te ki'i' xa kuyatin' xaa kivi' ñā nakuixa' nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' rā ki'in' te xika' nuu' nuu' rā te kun naso te jaan' chaa' uva ñā ndoo nda'a' te xiin' ñuu'u' jaan'. ³⁵ Ndisu kij' ni ndekuię te xika' nuu' jaan' ndii, ni tiin' te tatú, te xito' uva jaan', sakuu' te xika' nuu' jaan'. Sava te jaan' ndii, ni kanı u'vi' ñā'a' rā, te sava rā ndii, ni xa'ni' ñā'a' rā, te sava tuku rā ndii, ni kuun yuu' xava'a' ñā'a' rā. ³⁶ Te ni ti'vi' ka te xiin' ñuu'u' jaan' kua'a' ka te xika' nuu' nuu' rā te sakan' ñā nuu', te nii' sakan' tu ni xaa te tatú jaan' xiin' te jaan'. ³⁷ Te so'ŋo' ndi'i' ndii, ni ti'vi' rā tiaa' si'e rā mii' ñuu'u' te tatú jaan', ka'an rā xiin' nimá rā ndii: "Koto ka'nu' rā tiaa' si'e e'", kachi rā.

³⁸ Ndisu ni ka'an xiin' ta'an te tatú jaan' kij' ni xini rā kuaxı tiaa' si'e te xiin' ñuu'u' jaan' ndii: "Te ka'a' nanduu te xiin' ñuu'u' yo'ŋo' kij' kuvı yuva' rā. To'ŋo' ndo' te ka'ni' e' rā, te sakan' nanduu yoo te xiin' ñuu'u' yo'ŋo'", ni kachi rā. ³⁹ Sakan' te ni tiin' ñā'a' rā xta'ni' rā xa'a' uva jaan', te ni xa'ni' ñā'a' rā. ⁴⁰ Te kij' nandiko' te xiin'

ñu'u' mii' yoo yo'o' uva jaan' ndii, ¿ndee ña tuu ndo'ó saa ra xiin' te tatú jaan'? —ni kachi Jesús.

⁴¹ Sakan' te ni nakuiin ra nuu' a ndii:

—Ka'ni' saa ni kuu ra te nja'a jaan', te taxí ra yo'o' uva jaan' nda'a' tuku te yivi', te sanakua'a nduu' uva jaan' nda'a' te xiin' ña'a a ki' nakuixa so'o a —ni kachi ra.

⁴² Ikan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ñáa ti'an ka'vi ndo'ó ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ña ni xtani te xa'a vi'e ndii,

ña jaan' ni nandu yuu' kuu' nuu' xa'a xiki' vi'e.

Ña jaan' ni xaa xto'o e' Ndiosí, te nandaní xava'a e'. Sakan' yoso' a. ⁴³ Sakan' na kuu' ka'an i xiin' ndo' ña taxí ka Ndiosí ña ka'ndia chuun' a nimá ndo', süu' jaan' ndii ka'ndia chuun' a nimá ne saxinú ña ka'an a.

⁴⁴ Te yoo ka nama xata' yuu' jaan' ndii, ka'nu ña'a a. Ndisu yoo ka xata' nama yuu' jaan' ndii, sakuachi' xi'e xachi' ña'a a —ni kachi Jesús.

⁴⁵ Te sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni kundani ra ña ni tijn kuachi ña'a' Jesús xiin' ña ka'an ndiaa jaan'.

⁴⁶ Te ni xika te kuu' ka'nu' jaan' tijn ra Jesús, ndisu ni kuví saa ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi ra ne yivi', sakan' ña kandixa' ne jaan' ña te ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' te ni tatú kua'a' ne yivi', ne ku'un viko' ña tunda'á' vi'e ra

(Lc. 14:15-24)

22 Te tuku ichi' ni ka'an Jesús inga ka ña ka'an ndiaa nuu' te kuu' nuu' jaan' ndii:

² —Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nakuitá a xiin' ndee naa iin rey, te ni xa'a viko' chie xa'a' ña ni tunda'a' tiaa si'e ra. ³ Te ni ti'vi' ra te xika' nuu' nuu' ra te ku'un naká te jaan' ne ni tatú ra jaan', ndisu ni xiin nja kixin nja. ⁴ Te ni ti'vi' ni tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra ka'an ra ndii: "Ka'an ndo' xiin' ne ni tatú i jaan' ndii, xa yoo tu'va ña xaxi' xa'a' viko', sakan' ña xa ni xa'ni' i toro, te ni xa'ni' tu i sindiki' kuachi' xa'an koo' chukuu'. Te sakuu' a xa yoo tu'va. Nja'a ki'i' ndo' viko', kachi ndo'", ni kachi rey jaan'.

⁵ Ndisu ne ni tatú ra jaan' ndii, ni xaa nja kuenta vi'. Iin nja kua'an mii' xika' nja, te inga tuku nja kua'an mii' xiko' nja ña'a. ⁶ Te inga ka nja ndii, ni tijn nja te xika' nuu' jaan', te ni kuun ña'a' nja ndee ni xa'ni' ña'a' nja. ⁷ Sakan' te ni nasaa' va rey jaan', te ni tjanu' ra te xiin' ra, te ni xa'ni' ra ne ni xa'ni' te xika' nuu' nuu' ra jaan', te ni xa'mi tu ra ñu yu nja. ⁸ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' te xika' nuu' nuu' ra ndii: "Xa yoo tu'va ña tunda'á', ndisu ne ni tatú i jaan' ndii, süu' ne xata'an kixin nduu' nja. ⁹ Xa'a' a jaan' na kua'an ndo' mii' ta'vi' ichi' te naká ndo' saa ka ta'an ne yivi' kuni ndo' te kixin nja viko' xa'a' ña tunda'á', ni kachi ra. ¹⁰ Sakan' te ni kije te jaan' kua'an ra mii' ta'vi' ichi', te ni naká ra sakuu'

ne ni xini ra, ne nja'a xiin' ne yivi' va'a. Te ni chitu' vi'e mii' yoo ña tunda'á' jaan'.

¹¹ Te kii' ni nda'ni rey jaan' tein ne ni tatú ra ndii, ni xini ra ndu'u' iin te köo' toto naa ña ni'nu' te kua'an mii' yoo ña tunda'á' ni'nu' ra. ¹² Te ni ka'an ra xiin' ra ndii: "Chie kua'a, ¿saa ni xaa un' te ni xka'ndia un' yo'o', ña köo' toto naa ña ni'nu' ne kua'an mii' yoo ña tunda'á' ni'nu' un'?", ni kachi ra. Te te yivi' jaan' ndii, köo' a ni kuví nakuiin ra. ¹³ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' te xika' nuu' jaan' ndii: "Satiin ndo' uvi' saa' xa'a' ra xiin' uvi' saa' nda'a' ra, te skana' ña'a' ndo' ki'e mii' iin yavi', te ikan' kuaku u'vi ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u' ra", ni kachi ra. ¹⁴ Sakan' ña kua'a' va ne yivi' kana' Ndiosí kaka' ichi' a, ndisu chaa' kuiti' nja nakaxin a —ni kachi Jesús.

So'o ni nakuiin Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

¹⁵ Sakan' te ni kije te fariseo jaan' kua'an ra, te ni ndatu'un' tuni ra saa saa ra te koto kua'a ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a. ¹⁶ Te ni ti'vi' ra sava te ndikún ichi' ra xiin' sava te nda'a' xa'a' Herodes. Te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, xini ndu ña ña ndaku kuiti' ka'an un'. Te sania'á un' ichi' Ndiosí xiin' ña ndixa kuiti'. Te kuän yi'vi un' ña ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nakaxin un' ne yivi'. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an un' xiin' ndu saa tuu un' xa'a' xu'un' yoo'. ¿Ñáa va'a yoo a ña cha'vi e' César, te xa'ndia chuun' ñu yu Roma, xu'un' yoo' uun ñáa va'a yoo a? —ni kachi ra.

¹⁸ Ndisu Jesús ndii, ni xini a ña nja'a, ña chituní te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, kuni koto kua'a ndo' yu'u' xiin' tu'un yu'u' i. ¹⁹ Taxí ndo' na koto i iin xu'un' yoo' jaan' —ni kachi a xiin' ra.

Te ni taxí ra iin xu'un' jaan' nda'a' a. ²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' ña ni njanja xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachi a.

²¹ Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' ñu yu Roma xiin' kivi' ra, nduu' a —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuu' taxí e' nda'a' César ña nduu' ña'a César, te nda'a' Ndiosí na taxí e' ña nduu' ña'a Ndiosí —ni kachi a.

²² Te kii' ni xini so'o ra ña ni ka'an a jaan' ndii, ni nandaní ra, te ni nakoo ña'a' ra te kua'an ra.

So'ŋ nĭ nakuĭin Jesús nuu' tĕ saduceo xa'a' ña natiaku nĕ xi'í

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

²³ Tĕ kivĭ' jaan' nĭ kuyatĭn tĕ saduceo nuu' Jesús, tĕ jaan' ndii, ka'án ra ña kŋo' ña natiaku nĕ yivĭ' kij' xi'í nĭa, sakan' na kuii' nĭ ndatu'un' ña'a' ra ndii:

²⁴ —Táku'e, yoso' ña nĭ ke'ĭ Moisés mii' ka'án ra xiin' e', ña naa' nĭ xi'í ĩn tĕ yivĭ' tĕ kŋo' si'e ra nĭ yoo xiin' ña' si'i' ra ndii, ñani ra kunĭ a tunda'a' xiin' ña' jaan', tĕ koŋ si'e ra xiin' a'. Tĕ si'e ra jaan' nanduu ndeĕ naa si'e ñani ra, tĕ nĭ xi'í jaan'. ²⁵ Va'a, unta' ndii nĭ yoo uxá ta'an ñani ñuu mii' ndiee' ndu yo'o'. Tĕ nĭ tunda'a' tĕ nuu' xiin' ĩn ña'a', ndisū nĭ xi'í ra ña kunĭ ka koŋ si'e ra xiin' ña' jaan', tĕ nĭ ndoo a' nda'a' ñani ra, tĕ uvĭ. ²⁶ Tĕ ĩn kachi nĭ ndo'o tū ñani ra tĕ uvĭ, xiin' tĕ unĭ. Tĕ ĩn sakan' nĭ ndo'o sakuu' tĕ uxá ta'an jaan' xiin' ña' jaan', kŋo' si'e ra nĭ yoo xiin' a' ndeĕ ndi'ĭ ra nĭ xi'í. ²⁷ Tĕ so'o' ndi'ĭ tĕ nĭ xi'í tū ña'a' jaan'. ²⁸ Sakan' na kuii' kij' naŋĭaku nĭa ndii, ŷoo ña' si'i' kunduu tū ña' jaan', kuachĭ ndii uxá sáa' tĕ jaan' nĭ tunda'a' xiin' a'? —nĭ kachĭ ra xiin' Jesús.

²⁹ Sakan' tĕ nĭ nakuĭin Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, kundani ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, tĕ nĭ ndeĕ xĭnĭ tū ndo' sáa xachuun' ña ndiee' a.

³⁰ Kuachĭ ndii, kij' naŋĭaku nĕ nĭ xi'í ndii, tunda'a' ka ndeĕ ĩn nĕ yivĭ' ĩkan'. Süu' jaan' ndii kunduu nĭa ndeĕ naa ángele ña ndiee' ndi'vi', ña xika' nuu' nuu' Ndiosí.

³¹ Ndisū xa'a' ña naa' natiaku nĕ xi'í ndii, kuvĭ ka'vĭ ndo' tutu mii' yoso' ña nĭ ka'an Ndiosí ndii: ³² “Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, tĕ yu'u nduu' tū Ndiosí Isaac, tĕ yu'u tū nduu' Ndiosí Jacob”, nĭ kachĭ a. Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí nĕ nĭ xi'í nduu' a, süu' jaan' ndii, Ndiosí nĕ tiaku nduu' a —nĭ kachĭ Jesús.

³³ Tĕ kij' nĭ xĭnĭ so'o' nĕ yivĭ' kua'a' jaan' ña nĭ ka'an a xiin' tĕ jaan' ndii, nĭ nandanĭ va nĭa xa'a' ña sania'á a.

Yo'o' ka'án Jesús ndeĕ ña nduu' tū'un ndei' ka'nu' ka ña ka'án chuun' Ndiosí

(Mr. 12:28-34)

³⁴ Tĕ kij' nĭ xĭnĭ so'o' tĕ fariseo jaan' ña kŋo' a nĭ kuvĭ ka'an tĕ saduceo xiin' Jesús ndii, nĭ nakaya sakuu' ra.

³⁵ Tĕ nĭ ndatu'un' ña'a' ĩn tĕ fariseo jaan', tĕ sanakuachi' tū'un ndei' Ndiosí, tĕ koŋo kuá'a ña'a' ra ka'án ra ndii:

³⁶ —Táku'e, ŷndee ña nduu' tū'un ndei' ka'nu' ka ña ka'án chuun' Ndiosí? —nĭ kachĭ ra.

³⁷ Tĕ nĭ ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—“Kundanĭ un' xto'o' e' Ndiosí xiin' kanii' nimá un', xiin' kanii' tĕ nduu' un', xiin' sakuu' ña xanini un'.”

³⁸ Ña kaá' nduu' ña kuu' nuu', tĕ ña ka'nu' ka tū ña ka'án chuun' a. ³⁹ Tĕ ña uvĭ ndii, yatin' ĩn kachi ka'nu' a xiin' ña kaá' ka'án a ndii: “Kundanĭ un' sakuu' nĕ yivĭ'

xiin' un' ndeĕ naa kundani xiin' mii' mji' un'”, kachi a. ⁴⁰ Tĕ ña uvĭ ta'an kaá' nduu' xa'ndu sakuu' ña ka'án tū'un ndei' Ndiosí xiin' sakuu' ña nĭ ka'an tĕ nĭ ka'an tiakú tū'un Ndiosí —nĭ kachĭ Jesús.

Sania'á Jesús, yoo sĭani' xika' nduu' Cristo, ña sĭakakú yoo'

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

⁴¹ Tĕ kij' ita' ka tĕ fariseo jaan', tĕ nĭ ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

⁴² —ŷSaa tuu ndo'ó xa'a' Cristo, ña tĭanu' Ndiosí sĭakakú nĕ yivĭ'? ŷYoo sĭani' xika' nduu' a? —nĭ kachĭ a xiin' ra.

Tĕ nĭ nakuĭin ra ndii:

—Sĭani' xika' David nduu' a —nĭ kachĭ ra.

⁴³ Sakan' tĕ nĭ ka'an ka a xiin' ra ndii:

—ŷNdichun na ka'án David ña xto'o' ra nduu' ña jaan' naa sakan'? Sakan' ña nĭ saka'án ña'a' Espiritu Santo ndii:

⁴⁴ Nĭ ka'an xto'o' e' Ndiosí xiin' xto'o' ĩ ndii:

“Kundu'u' nda'a' kuá'a ĩ

na sandoó kui'e xachi' ĩ tĕ ndasi' yo'ó.”

Nĭ kachĭ a, nĭ kachĭ ra. ⁴⁵ Sakan' na kuii' naa' mji' David jaan' ka'án ña xto'o' ra nduu' Cristo jaan' ndii, ŷsaa kuvĭ ka'án nĭa ña nduu' a sĭani' xika' ra? —nĭ kachĭ Jesús.

⁴⁶ Tĕ ndeĕ ĩn tĕ jaan' nĭ kuvĭ nakuĭin ndeĕ ĩn yu'u' sie. Tĕ ndeĕ kivĭ' jaan' ndii, ndeĕ ĩn ra nĭ kundieni nda-tu'un' ka tū ña'a' ndeĕ ĩn yu'u'.

Ka'án Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' tĕ fariseo xiin' xa'a' ña vā'a ña xaa' tĕ sania'á tū'un ndei' Ndiosí

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

23 Sakan' tĕ nĭ ka'an Jesús xiin' nĕ yivĭ' kua'a' jaan' xiin' tĕ nda'a' xa'a' a ndii:

² —Tĕ sania'á tū'un ndei' Ndiosí xiin' tĕ fariseo ndii, ndiso' chuun' ra tĕ sanakuachi' ra ña nĭ ke'ĭ Moisés.

³ Sakan' na kuii' kunĭ a kändĭxa' ña'a' ndo' tĕ sáa tū ndo' ña ka'án ra. Ndisū sáa ndo' ña xaa' ra, kuachĭ ndii sania'á ra ĩn ña'a', ndisū siin' ndoo' ña xaa' mji' ra.

⁴ Sakan' ña chitunĭ ra ña ndei' vie xava'a nuu' nĕ yivĭ', tĕ ka'án chuun' ra xiin' nĭa ña saxinū nĭa ña jaan', ndisū mji' ra ndii, nĭ ndeĕ xiin' ĩn ndaa' nuu' nda'a' ra küni chĭndiee' ña'a' ra. ⁵ Tĕ sakuu' ña xaa' ra ndii, xaa' kuu' tĭo' ra, ndiani tĕ kunĭ ña'a' nĕ yivĭ', tĕ nandanĭ nĭa xa'a' ña jaan' kuitĭ'. Sakan' ña chindikún ra ĩn xatun' chĭe ka ti'e' ra mii' ñu'u' tutu, ña yoso' ña ka'án Ndiosí, tĕ ni'nu' ra toto ña taa' yo'o' yu'va nani' va yu'u'.

⁶ Tĕ xtani va ra ña kundiee' ra nuu' teĭ, tun' kuu' nuu', mii' yoo vĭko' xiin' teĭ ka'nu', tun' ita' tĭxĭn vĭ'e' mii' nakaya e'.

⁷ Tĕ xtani tū ra ña nakuatū va'a ña'a' nĕ yivĭ' ma'in' ya'vĭ mii' chitu' kaa'. Tĕ xtani tū ra ña ka'an nĕ yivĭ' xi-in' ra maestro.

⁸ Ndisu ndo'ó ndii, tãxi ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' maestro, sakan' ña Cristo, ña sakakú ne yivi', kuiti' nduu' Maestro nuu' ndo'. Te sakuu' ndo'ó ndii, ñani ndo' kunj ta'an' ndo'. ⁹ Ni ndee ka'an ndo' tata yuva' i xiin' ndee iin te yivi' iin yivi', sakan' ña yoo iin ndaa' kuiti' Yuva' e', ña ndu'u' ndivi'. ¹⁰ Te ni ndee tãxi tu ndo' ka'an ne yivi' xiin' ndo' xto'o i, sakan' ña yoo iin ndaa' kuiti' Xto'o ndo', ña jaan' nduu' Cristo. ¹¹ Te ndu-u' te ka'nu' ka tejn ndo'ó ndii, kuní a kunduy ra te xika nuu nuu' ndo'. ¹² Sakan' ña yoo ka xachi xiin' mii' mji' ndii, saka'an' ña'a' Ndiosí. Te yoo ka sanuu' xiin' mii' mji' ndii, sachi ña'a' a.

¹³ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mii' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña kikuita'nu' ndo' nuu' ne yivi' te taxi' ña ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña. Te ndee mji' ndo' taxi' ña ka'ndia chuun' a nimá ndo', te ni ndee taxi' tu ndo' ña taxi' ne jaan' ña ka'ndia chuun' a nimá ña. ¹⁴ Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña xakui'na' ndo' vi'e ne kuaan'. Te na'a' va ka'an' ndo' xiin' Ndiosí, ndianj te nandanj ne yivi'.

¹⁵ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña saa kanii' iin yivi' xika' nduku' ndo' iin ne kundikun ña kandixa' ndo', te kij' xikundikun ne jaan' ña jaan' ndii, uvi' ichi' ka xata'an ku'un ña vi'e ndiaya' te sakan' mji' ndo'.

¹⁶ 'Chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa te sania'á nianí. Sakan' ña ka'an' ndo' ndii: "Naa' tijn ndiiaa iin ne yivi' yukun' ka'nu' e' kij' taxi' ña kuento ña ndii, koo' a xaa' a tee' ndee sáxinú ña ña jaan'", kachi ndo'. Ndisu ka'an' tu ndo' ña naa' yoo ka tiin' ndiaa oro, ña yoo tixin yukun' jaan' kij' taxi' ña kuento ña ndii, kuní a sáxinú ña ña jaan', kachi ndo'. ¹⁷ Ndo'ó ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' tu ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¿Ñáá xini' ndo' ña ña ka'nu' ka nduu' yukun' jaan' te sakan' oro jaan'? Kuachj ndii suvi' a sañu'u' oro jaan'. ¹⁸ Te ka'an' tu ndo' ndii: "Naa' tijn ndiiaa iin ne yivi' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí kij' taxi' ña kuento ña ndii, koo' a xaa' a tee' ndee sáxinú ña ña jaan'", kachi ndo'. Te ka'an' tu ndo' ña naa' yoo ka tiin' ndiaa tumanj', ña ndiee' ikan' ndii, kuní a sáxinú ña kuento jaan', kachi ndo'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuii' ndo'ó ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo', te te yoo nianí nduu' tu ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¿Ñáá xini' ndo' ña ña ka'nu' ka nduu' mi-i' nasoko' ne yivi' jaan' te sakan' tumanj', ña ndiee' ikan'? Kuachj ndii suvi' a sañu'u' tumanj' jaan'.

²⁰ Kuachj ndii, yoo ka tiin' ndiaa mii' nasoko' jaan', te taxi' ña kuento ña ndii, tiin' ndiaa ña ña jaan' xiin' sakuu' ña ndiee' nuu' a. ²¹ Te yoo ka tiin' ndiaa yukun' ka'nu' e' ndii, tiin' ndiaa ña ña jaan' xiin' sakuu' ña

su'un, ña yoo tixin a. ²² Te yoo ka tiin' ndiaa ndivi' ndii, tiin' ndiaa ña tei ka'nu' mii' ndu'u' Ndiosí, te tiin' ndiaa tu ña ndee mji' Ndiosí, ña ndu'u' nuu' tun' jaan'.

²³ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña cha'vi ndo' uxj ta'an nu'ni xata' iin ciento nu'ni ña nduu' mjinu' menta, xiin' mjinu' anís, xiin' comino. Ndisu nakoo' ndo' ña ka'nu' ka, ña ka'an' tu'un ndei' Ndiosí, naa kuu' ña xachuun' ndaku, xiin' ña kuvita inji, xiin' ña inji ndo' xini ndo' Ndiosí. Ña kaa' ni kunj a sáxinú ndo', te saa na xaa' tu ndo' ña jaan'. ²⁴ Ndo'ó ndii, nduu' ndo' ndee naa te sania'á nianí, sakan' ña sáxinú ndo' ña kualí kuu' so'o' ña ka'an' ña jaan', ndisu sáxinú ndo' ña ka'nu' ka, te xaa' ndo' ndee naa ne saxixin tikun' te koko' ña iin camello kij' xi'i' ña tikui.

²⁵ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña natia' ndo' xata' yaxin' xiin' xata' ko'o' kuiti'. Ndisu tixin a ndii, ni sákatu' ndo' a xiin' mji' ndi'i' ña ni xakui'na' ndo' xiin' ña xachuun' ndaku ndo'. ²⁶ Ndo'ó, te fariseo ndii, ndee naa te yoo nianí nduu' ndo'. Kuní a ña natia ndo' xi'na' ka tixin yaxin' jaan' xiin' ko'o' jaan', te sakan' ndundo'o' tu xata' a.

²⁷ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa ñaña', ña ni nake'i yaa ra. Ña jaan' ndii, ndatun' xata' a, ndisu tixin a ndii, chitu' vi' ñu'u' iki' ne ndij xiin' sakuu' nuu' ña kinj. ²⁸ Sakan' tu ndo'ó ndii, ndee naa te xachuun' ndaku nduu' ndo' nuu' ne yivi'. Ndisu chitu' vi' nimá ndo' ñu'u' ña xasuvi' xiin' mji' ndo' xiin' ña kinj.

²⁹ 'Ndo'ó, te fariseo xiin' ndo'ó, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, te xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', te chie va tundo'o' kundoo' ndo' saa Ndiosí, sakan' ña xa'a ndo' ñaña' te ni ka'an' tiakú tu'un Ndiosí xta'an' iin yivi', te ndasandatun' tu ndo' mii' ita' ñaña' te ni xachuun' ndaku nuu' Ndiosí. ³⁰ Te ka'an' tu ndo' ndii: "Naa' ni xika' e' iin yivi' kij' ni tiaku te ichi' yata' e' ndii, chindiee' ña'a' e' te ka'ni' ra te ni ka'an' tiakú tu'un Ndiosí", kachi ndo'. ³¹ Sakan' na kuii' xa' mji' ndo' nduu' ndo' te ka'an' ndo' ña xii' yata' ndo' nduu' te ni xa'ni' te ni ka'an' tiakú tu'un Ndiosí jaan'. ³² Sakan' na kuii' sáxinú ndi'i' ndo' ña ni taxi' xa'a' te jaan'.

³³ 'Ndo'ó ndii, koo' nduu' ndo', sakan' ña si'e koo' nduu' ndo'. ¿Saa tu xanini ndo' ña kuvj kaku ndo' nuu' ña kundoo' ndo' vi'e ndiaya'?

³⁴ 'Sakan' na kuii' ti'vi' i nuu' ndo' te ka'an' tiakú tu'un Ndiosí, xiin' te xini tuni xa'a' ichi' a, xiin' te sania'á tu'un ndei' a. Te sava te jaan' ndii, ka'ni' ña'a' ndo' nuu' krusin. Te sava ra ndii, suku' yo'o' ña'a' ndo' tixin vi'e mii' nakayá e', te kundikun u'vi' ndo' taxi' ña'a'

ndo' sãã ñuu. ³⁵ Xa'a' a jaan' na kuii' ndo'ó nduu' ne nãcha'vi xa'a' nii' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, ne ni xa'ni' ne xii' yata' ndo'. Xa'a' ndee nii' Abel, te ndaku nimá nuu' Ndiosí, te ndee nii' Zacarías, te ni nduu' si'e Berequías. Zacarías jaan' ndii, ni xa'ni' ña'a' te xii' yata' ndo' yi'e' yukun' ka'nu' e' yatın mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. ³⁶ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin, nãcha'vi xa'a' sakuu' ña jaan'.

Xaku' Jesús xa'a' ñuu' Jerusalén

(Lc. 13:34-35)

³⁷ 'Ndo'ó kua'a, ndo'ó kua'a, ne ndiee' ñuu' Jerusalén, ne xa'ni' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te ku-un' yuu' ndo' te tianu' a nuu' ndo' ndee kuvı ra! ;Ki'in' va ichi' ni kunı i ndasaiin i ndo'ó ndee naa xaa' iin nduxi' ña ndasaiin' ri' nduxi' kualı' si'e ri' tixın ndixın ri', ndisı ni xiin' ndo'! ³⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, nduxın ñuu' ndo'. ³⁹ Te ka'an tu i xiin' ndo' ña künı ka ndo' yu'u ndee xaã kivi' ña ka'an ndo' xa'a' i ndii: "Sañu'u' va xtõ'õ e' Ndiosí ña kuaxı kuenta a", kachi ndo' —ni kachi Jesús.

Ka'an Jesús xa'a' ña nduxın xachi' yukun' ka'nu'

(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

24 Kii' keta' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' kua'an a ndii, ni kuyatın te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni xa'a' nia'á ña'a' ra sãã kaa' yukun' jaan'. ² Te ni nakujin Jesús nuu' ra ka'an a ndii:

—¿Xa'a' vi'e na'nu' nia kaa' ka'an ndo' nu'? Suu' ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña sakuu' ña kaa' nduxın xachi', te ndee iin yuu' kütoto ta'an ka —ni kachi a.

Ka'an Jesús ndee ña xka'ndia kii' xa kuyatin' ndi'i iin yivi'

(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ndi'i jaan' te kua'an Jesús xiki' ña ñani' Olivos xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni xikundu'u' a xiki' jaan'. İkan' te ni kuyatın siin' te nda'a' xa'a' a jaan' nuu' a, te ni nda-tu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Amã koo ña ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia te kundani ndu' ña xa kuyatin' nandjiko' un', te xakuyatin' tu ku'un ndiko' iin yivi'? —ni kachi ra xiin' a.

⁴ Te ni nakujin a nuu' ra ndii:

—Koto xiin' mii' va ndo', tãxi ndo' kunı xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó. ⁵ Sakan' ña kixın kua'a' te yivi', te tijn ndiaã kivi' i, te ka'an ra ña mii' ra nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi', te kunı xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ⁶ Te kii' kunı ndo' kuento ña yoo ñu'u' mii' ka iin yivi', te kunı tu ndo' ña yoo a xika' iin yivi' ndii, koto xiin' mii' ndo' te kündi'ni ndo'. Kuachi ndii, kunı a ña koo ña jaan', ndisı tiã'an kundı'i iin yivi' kii' sakan'.

⁷ Kuachi ndii kunta'an' ne ndiee' iin ñuu' xiin' ne ndiee' tyky ñuu, te kunta'an' tu iin te xa'ndia chuun' nuu' iin ñuu' xiin' inga te xa'ndia chuun' nuu' inga ñuu. Te kanii' xaan' taan iin yivi', te koo tu kui'e, te koo va tu soko. ⁸ Te sakuu' ña jaan' ndii, sakan' xa'ndu' ña xito' koo kuiti' nduu' a.

⁹ Sakan' te sanakua'a ne yivi' ndo'ó nda'a' te yivi', te sando'o' u'vi ra ndo'ó, te ka'ni' ra ndo'ó. Te kundasi' sakuu' ne yivi' iin yivi' ndo'ó xa'a' a ña ndikún ndo' yu'u. ¹⁰ Kii' sakan' ndii, kua'a' ne yivi' nakoo ichi' Ndiosí, te sanakua'a ta'an' nja, te kundasi' ta'an' tu nja. ¹¹ Te kua'a' va tu te ka'an tiakú tun vixı nakoo kivi' jaan'. Te kunı xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ¹² Te xa'a' a ña xa mii' ndi'i' ña nja'a yoo iin yivi' ndii, kua'a' va ne yivi' nakoo ña kundani ta'an' nja. ¹³ Ndisı yoo ka kundieni naa kundieni nuu' tundo'o' jaan' ndee so'o' ndi'i' ndii, natijn nja kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'. ¹⁴ Te ña nuu' ndii, kunı a ña ka'an ndoso' ne yivi' kanii' iin yivi' tu'un va'a xa'a' sãã xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te kuvı kunı so'o' sakuu' ne yivi' iin yivi' xa'a' i, sakan' vi' te kundı'i iin yivi'.

¹⁵ Sakan' na kuii' kii' kunı ndo' iin' ña künı kaa' mii' su'un naa ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtã'an', te ni ñani' Daniel ndii, ndo'ó, ne ka'vi' ña yo'o' ndii, kunı a kundani ndo' a. ¹⁶ Ne ndiee' ñu'u' Judea kii' sakan' ndii, na kunu nja ku'un nja tein iku'. ¹⁷ Te yoo ka ndiee' xini' vi'e nja kii' sakan' ndii, na nda'ni nja vi'e nja nãchij' nja ña'a nja. ¹⁸ Te yoo ka xachuun' nuu' ñu'u' nja kii' sakan' ndii, na nãndjiko' nja vi'e nja xa'a' toto nja. ¹⁹ Kivi' jaan' ndii, kundõ'o va ne ñu'u' si'e, te kundõ'o va tu ne sachichin' si'e kuañu'u. ²⁰ Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí te na tãxi a ña xaã kivi' jaan' yoo' vixın uun kivi' sábado, ña xinãndiee' e'.

²¹ Kuachi ndii, kivi' jaan' ndii, koo tundo'o' ña ndee iin kivi' tiã'an koo ndee kii' ni xa'a' Ndiosí iin yivi' te ndee vitin, te ni ndee koo' ka tu a koo. ²² Te naa' ni xakuiti xtõ'o e' Ndiosí kivi' jaan' ndii, ndee iin ne yivi' kãku. Ndisı sakuiti ña'a' a xa'a' ña kundani a ne ni nakaxın a ndikún ichi' a.

²³ Sakan' na kuii' naa' yoo ka ka'an xiin' ndo' kivi' jaan' ndii: "Aan', koto ndo', yo'o' yoo ña nduu' Cristo, ña sakakú yoo", uun ka'an nja ndii: "Aan', koto ndo', kaa' yoo ña nduu' Cristo", kachi nja ndii, kãndixa' ña'a' ndo'. ²⁴ Kuachi ndii kixın te kunı xa'an', te ka'an ña Cristo nduu' ra. Te sakan' tu kixın te ka'an tiakú tun vixı. Te yivi' jaan' ndii, sãã ra chuun' ka'nu' xini xa'an' xiin' chuun' ka'nu' ña nandanı ne yivi'. Te naa' ni kuvı ndii, ndee ne ni nakaxın Ndiosí ndikún ichi' a kunı xa'an' ra. ²⁵ Te nakã'an' ndo' ña ni ka'an i ña kaa' xiin' ndo' ña kunı ka koo a. ²⁶ Sakan' na kuii', kii' ka'an nja xiin' ndo' ndii: "Aan', koto ndo', mii' taxın' kaa' xika' Cristo" ndii, kü'un ndo'. Uun ki' ka'an nja xiin' ndo' ndii: "Aan', koto ndo', tixın vi'e jaan' yoo si'e a" ndii, kãndixa' ña'a' ndo'. ²⁷ Kuachi ndii, kii' nãndjiko' tukuu'

yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuni sakuu' ne yivi' yu'u ndee naa xaa' a kij' xini nia' yie' ñu'u savi' kanii' ndivi'.
28 Sakan' tu sakuu' e' xini ña mii' kandu'u' ña te'i ndii, ikan' kaku kua'a' tixoxii'.

So'o saa a kij' nandiko' Jesús iin yivi'
(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-36; 17:25-36; 12:41-48)

29 'Te xa numi' ti'o' kij' ndi'i xka'ndia tundo'o' kivi' jaan' ndii, nda'va ñu'u, te sakan' tu yoo' ndii, natuun ka a, te koyo tu tiuun', te taan ndiee' sakuu' ña ndiee', ña yoo ndivi'. 30 Sakan' te tuvj iin ña nia'á ndivi' ña xa kuaxi yu'u, ña nduu' tu te yivi'. Ikan' te kuaku suchi' ini sakuu' nuu' t'ivi' ne yivi' iin yivi'. Te kuni nia' kuaxi yu'u, ña nduu' tu te yivi' jaan', nuu' viko' xiin' kua'a' ya'a ña ndiee' xiin' ña yie' ndatun' koo' chukuu'. 31 Te kij' nde'i ti'e' iin ndachuun' tun' nich'i, te t'ivi' i kua'a' ángele, te nakaya a ne ni nakaxin Ndiosí. Te ndasajin a sakuu' ne jaan', ne ndiee' kumi' saa' xaan' iin yivi' mii' kuaxi tachi', ndee' mii' xa'a' iin yivi', te ndee' mii' xa'a' ndivi'.

32 'Kundanj ndo' ña ka'an ndiaa yo'o' xa'a' saa xaa' tun' higuera kij' nduitja' nda'a' nu', te naka'ndi yuku nu' ndii, xini ndo' ña xa kuyatin' kuii kuun savi'. 33 Te iin kachi tu saa a xiin' ndo'ó kij' kuni ndo' koo ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundanj ndo' ña xa kuyatin' kuii kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

34 'Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña kuni ka kuvi sakuu' ne ndiee' iin yivi' vitin te xka'ndia sakuu' ña jaan'. 35 Ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ndii, ndoñu'u' a, ndisu tu'un yu'u' yu'u' ndii, koo' kivi' ndoñu'u' a.

36 'Ndisu ndee kivi' xiin' ndee hora xka'ndia ña jaan' ndii, ndee iin ne yivi' xini a, ni ndee ángele ña ndiee' ndivi'. Süu' jaan' ndii mii' yuva' i kuiti' xini amaa xaa' kivi' jaan'.

37 'Kuach'i ndii, saa nii' ni kuu ne yivi' kij' ni xika Noé xt'a'an' iin yivi' ndii, nii' sakan' kuu tu ne ndiee' iin yivi' kij' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'. 38 Kuach'i ndii saa nia naa ni xaa ne jaan' kij' tia'an ndoñu'u' iin yivi' xiin' savi'. Kivi' jaan' ndii, xaxi' ne yivi' ña'a, te xi'i' nia, te tunda'á' nia ndee ni xaa kivi' ña ni ndi'vi' Noé tixin tundoo' chie. 39 Te koo' a naá nimá nia ndee kij' ni xaa ña ni kañuu ña'a' tikuvi savi', te ni ndoñu'u' iin yivi'. Sakan' tu saa ne yivi' kij' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

40 'Kivi' jaan' ndii, naa' xachuun' inga' uvi' ta'an te yivi' ndii, iin ndaa' ra na'in i te inga ra ndii, ndoo ra. 41 Te naa' ndiko' inga' uvi' ta'an ña'a' ndii, iin ndaa' a' na'in i, te inga a' ndoo. 42 Xa'a' a jaan' na koo tu'va naa yoo tu'va ndo', sakan' ña xini ndo' ndee kivi' kixin tukuu yu'u, ña nduu' xto'o ndo'.

43 'Ndisu kundanj ndo' ña ka'an i xiin' ndo', kuach'i ndii, naa' xini te xiin' vi'e ndee hora ñuu kixin te kui'na' vi'e ra ndii, koo tu'va ra te tax'i ra ki'vi te jaan' vi'e ra.

44 Sakan' na kuii' kuni a koo tu'va tu ndo'ó, kuach'i ndii

xini ndo' ndee kivi' kuiti' kixin tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

Yo'o' sania'á Jesús saa xaa' iin te xika' nuu' te yoo tu'va kij' nandiko' xto'o ra
(Lc. 12:41-48)

45 'Naa' yoo iin te xika' nuu', te nduu' te xachuun' ndaku, te kuu' kaxi' tu ra ndii, te jaan' sakuiso' chuun' xto'o ra te ka'ndia chuun' ra nuu' inga te xachuun' nuu' xto'o ra jaan', te tax'i ra ña kuxi te jaan' sava ni hora ña kuni a. 46 Va'a va ket'a te xika' nuu' jaan' naa' kij' nandiko' xto'o jaan' te kuni ra ña xaa' te jaan' chuun' jaan'. 47 'Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, tax'i xto'o jaan' ña ka'ndia chuun' te jaan' nuu' sakuu' ña kumi' ra. 48 Ndisu naa' ka'an te xika' nuu' jaan' xiin' nimá ra ndii: "Kuu kuach'i va xto'o e' te nandiko' a", kachi ra. 49 Te xa'a' ra kutun' ra inga ne xika' nuu' nuu' xto'o jaan', te xa'a' ra kuxi saka ra, te ko'o ra xiin' te xini. 50 Te nandiko' xto'o jaan' kivi' ña koo' a naá nimá ra xiin' hora ña xini ra, 51 te sando'o' u'vi' xava'a ña'a' xto'o jaan', te sko'ni' ña'a' a mii' ñu'u' ne xasuvi' xiin' mii', te ikan' kuaku u'vi' ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u' ra.

Yo'o' ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' ux'i ta'an ña'a' sava

25 'Kij' sakan' ndii, kunduu ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndee naa ni ndo'o ux'i ta'an ña'a' sava, ne ni ki'in kaa tuún te ni kiee nia kua'an na-ta'an' nia xiin' te tunda'á'. 2 U'un ta'an nia ndii, ne naa' kuu' nduu' nia, te inga u'un ta'an nia ndii, ne kuu' kaxi' nduu' nia. 3 Ne naa' kuu' jaan' ndii, ni ki'in nia kaa tuún nia, ndisu ni ni'i' ka nia xa'an oliva ña taan nia tixin a. 4 Ndisu ne kuu' kaxi' jaan' ndii, ni'i' siin' ka nia xa'an oliva xiin' kaa tuún nia. 5 Te xa'a' a ña kuach'i xika' te tunda'á' jaan' ndii, ni ko'ni' ma'na nuu' sakuu' nia, te ni kixin ndi'i nia. 6 Te na ñuu jaan' ni tiaku ka'an ti'e' ne yivi' ndii: "Xa kuaxi te tunda'á', kuan kiee ndo' te natijn ña'a' ndo'", ni kachi nia. 7 Sakan' te sakuu' ne sava jaan' ndii, ni ndoko'o nia, te ni ndasava'a nia kaa tuún nia. 8 Ikan' te ni ka'an ne naa' kuu' jaan' xiin' ne kuu' kaxi' ndii: "Saa ndo' ña va'a te tax'i ndo' sie xa'an ndo' nda'a' ndu, sakan' ña xa kuni nda'va kaa tuún nuu' ndu", ni kachi nia. 9 Ndisu ni ka'an ne kuu' kaxi' jaan' xiin' nia ndii: "Küvi tax'i ndu a, kuach'i ndii nianj a koo tuún nuu' sakuu' e'. Va'a ka ku'un ki'in ndo' a mii' ndiee' ne xiko' a, te sata' ndo' a xa'a' mii' ndo'", ni kachi nia. 10 Te kij' kuan sata' nia xa'an jaan' ndii, ni xaa te tunda'á' jaan'. Te ni ko'ni' ne kuu' kaxi' jaan' xiin' ra vi'e mii' yoo viko' jaan', te ni ndasi ra vitu' yi'e' vi'e. 11 Te ni kuna'a' te ni ndekuje ne naa' kuu' jaan', te ni ka'an nia ndii: "Tákuie, saa un' ña va'a, te nunia' un' yi'e' nuu' ndu. Tákuie, saa va un' ña va'a te nunia' un' yi'e' nuu' ndu", ni kachi nia. 12 Ndisu ni ka'an te jaan'

xiin' nja ndii: "Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, xini i ndo'ó", ni kachi ra. ¹³ Xa'a' a jaan' na kuu' koo tu'va va ndo', sakan' ña xini ndo' ndee kivi' uun amaa kuji' kix- in tukuu yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

Yo'o' ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' uni ta'an te xika' nuu'
(Lc. 19:11-27)

¹⁴ Sakan' ña, ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa iin te yivi', te ni keta kua'an xika'. Kij' kuni ka ku'un ra ndii, ni kana ra te xika' nuu' nuu' ra, te ni sakuiso' chuun' ña'a' ra nuu' ña'a' ra. ¹⁵ Te yivi' jaan' ndii, xini ra saa xito' kuvi sachuun' i'in te xika' nuu' nuu' ra jaan', sakan' na kuu' ni taxi ra u'un mií xu'un' oro nda'a' iin ra, te nda'a' inga ra ni taxi ra uvi mií xu'un' oro, te nda'a' inga ka ra ni taxi ra iin mií xu'un' oro. Sakan' te ni keta xto'o' jaan' kua'an ra. ¹⁶ Te te ni ki'in u'un mií xu'un' oro jaan' ndii, numi' te ni xa'a' xachuun' ra xiin' a, te ni kanando ra inga u'un mií xu'un' oro xiin' a. ¹⁷ Te sakan' tu, te ni ki'in uvi mií xu'un' oro jaan' ndii, iin kachi ni xaa ra, te ni kanando ra inga uvi mií xu'un' oro xiin' a. ¹⁸ Ndisu te ni ki'in iin mií kuji' ndii, ni keta ra kua'an ra, te ni xatia ra ñu'u', te ni tisi'e ra xu'un' xto'o' ra jaan'.

¹⁹ Te kij' ni xka'ndia kua'a' kuiya ndii, ni nandiko' xto'o' jaan', te ni xa'a' nakán ra kuenta nuu' sakuu' te xika' nuu' jaan' xa'a' xu'un' jaan'. ²⁰ Te ni xaa xi'na te ni ki'in u'un mií xu'un' oro jaan' ni'i' ra inga u'un mií ka a ka'án ra xiin' xto'o' ra jaan' ndii: "Tákuie, ni taxi un' u'un mií xu'un' oro nda'a' i, ikan a ni'i' i yo'o', te ni kanando a inga u'un mií ka", ni kachi ra. ²¹ Sakan' te ni ka'an xto'o' ra xiin' ra ndii: "Va'a va ni xaa un'. Yo'ó ndii, iin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó nuu' kua'a' ka ña'a. Nja'a, te nduun un' xiin' ña kua'ia' nimá yu'u, ña nduu' xto'o' un'", ni kachi ra. ²² Te ni xaa tu te ni ki'in uvi mií xu'un' oro jaan', te ni ka'an ra ndii: "Tákuie, ni taxi un' uvi mií xu'un' oro nda'a' i, te yo'o' ni'i' i inga uvi mií ka ña ni kanando a", ni kachi ra.

²³ Sakan' te ni ka'an xto'o' ra xiin' ra ndii: "Va'a va ni xaa un'. Yo'ó ndii, iin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó nuu' kua'a' ka ña'a. Nja'a, te nduun un' xiin' ña kua'ia' nimá yu'u, ña nduu' xto'o' un'", ni kachi ra. ²⁴ Te ni xaa tu te ni ki'in iin mií xu'un' oro jaan', te ni ka'an ra ndii: "Tákuie, xini yu'u ña iin te kui'e va nduu' yo'ó, te kendiaa' un' ña'a mii' koo' a ni chi'i un', te nakaya tu un' ña'a mii' ni kiku' un' ndikin'. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ni yi'vi i, te ni xa'an i, te ni tisi'e i xu'un' yo'o' tixin ñu'u'. Sakan' na kuu' yo'o' ni'i' i xu'un' ña nduu' ña'a un'", ni kachi ra xiin' xto'o' jaan'. ²⁶ Ndisu ni ka'an xto'o' ra jaan' xiin' ra ndii: "Yo'ó ndii, te xika' nuu' nja'a nduu' un', te suxan' tu un'. Sakan' ña naa' xini un' ña kendiaa' i ña'a mii' ni chi'i i, te nakaya tu i ña'a mii' ni kiku' i ndikin'

ndii, ²⁷ va'a ka naa' ni chinaa un' xu'un' i jaan' mii' ka- nando a xata' a, te na'in i a kij' nandiko' i", ni kachi ra xiin' te xika' nuu' nja'a jaan'. ²⁸ Sakan' te ni ka'an xto'o' jaan' xiin' inga te ita' jaan' ndii: "Tu'un ndo' xu'un' oro jaan' nda'a' te kaa', te nataxi ndo' a nda'a' te xa kumi' uxí ta'an xu'un' oro. ²⁹ Kuachi ndii, yoo ka kumi' ña'a ndii, natijn ka nja a, te yoo ka koo' a kumi' ndii, ndee ña sie ña kumi' nja kije nda'a' nja. ³⁰ Te te xika' nuu' te kuasa' kuni kaa' ndii, xita' ndo' nda'a' ra skana' ndo' ndee ki'e mii' iin yavi, te ikan' kuaku ra ndee ke'i vi' nakaxi' nu'u ra", kachi xto'o' jaan'.

Yo'o' ka'án Jesús saa saa a kij' sana'má a ne yivi'

³¹ Kij' kixin yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kixin i xiin' ndiee' ndatun' koo' chukuu', te saa xinunduu' xiin' i kixin sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' i. Te kundu'u' i nuu' tei ka'nu' ndatun' koo' chukuu' mii' ka'ndia chu- un' i. ³² Te sakuu' nuu' ne yivi' iin yivi' nakaya nuu' i. Te nakaxin siin' ña'a' i ndee naa xaa' te paxto kij' natava' siin' ra mbee tein tixu'u'. ³³ Te tandiee i ne nduu' ndee naa mbee jaan' nda'a' kua'a' i, te ne nduu' ndee naa tixu'u' jaan' nda'a' itin i. ³⁴ Sakan' te ka'an yu'u, te ndu- u' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' kua'a' i ndii: "Ndo'ó, ne ni sañu'u' yuva' i ndii, nja'a ndo' te ndi'vi ndo' mii' xa'n- dia chuun' a, mii' ni sakoo' tu'va a xa'a' ndo' ndee kij' kuni ka kua'a' iin yivi'. ³⁵ Kuachi ndii ni taxi ndo' ña ni xixi i kij' ni xi'i i soko, te ni taxi tu ndo' tikui ni xi'i i kij' ni ichi in i, te ni natijn ndo' yu'u vi'e ndo' kij' ni nduu' i te kua'an ichi', ³⁶ te ni taxi ndo' toto kui'nu i kij' ni xika iin' vichi' i, te ni xa'an koto ndo' yu'u kij' ni kuni kuvi i, te ni xa'an koto tu ndo' yu'u kij' ni naa i vi'e kaa", kachi i xiin' nja. ³⁷ Sakan' te ka'an ne ndaku nimá nuu' Ndiosí ndii: "Tákuie, zama ni xini ndu ni xi'i un' soko, te ni taxi ndu ña ni xixi un'? Uun, zama ni ichi un' tikui, te ni taxi ndu ra' ni xi'i un'? ³⁸ Te, zama ni xini ndu kua'an un' ichi', te ni natijn ndu yo'ó vi'e ndu? Uun, zama ni xini ndu xika iin' vichi' un' te ni taxi ndu toto kui'nu un'? ³⁹ Uun, zama ni xini ndu kuni kuvi un', te ni xa'an koto ndu yo'ó? Uun, zama ni xini ndu naa un' vi'e kaa, te ni xan koto tu ndu yo'ó?", kachi nja. ⁴⁰ Te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, sakuu' ña va'a ña ni xaa ndo' xa'a' ne ta'an i, ne kualii' kuu' so'o' yo'o' ndii, ndee naa xiin' mii' i ni xaa ndo' a", kachi i xiin' nja.

⁴¹ Sakan' te ka'an tu yu'u, te nduu' rey, xiin' ne ndiee' nda'a' itin i ndii: "Ndo'ó, ne ni nacha'an ni xaa Ndiosí ndii, kuan ndia'a ndo' nuu' i te ku'un ndo' mii' koo' kivi' nda'vá ñu'u, ña ni xa'a Ndiosí xa'a' ña ndiva'a xiin' xa'a' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' ña jaan'.

⁴² Kuachi ndii ni taxi ndo' ña kuxi i kij' ni xi'i i soko, te ni taxi tu ndo' tikui ko'o i kij' ni ichi in i, ⁴³ te ni natijn tu ndo' yu'u vi'e ndo' kij' ni nduu' i te kua'an ichi', te ni taxi tu ndo' toto kui'nu i kij' ni xika iin' vichi' i, te ni

xa'an koto tu ndo' yu'u kij' ni kunj kuvj i, ni ndee kij' ni naa i vj'e kaa", kachj i xiin' nja. ⁴⁴ Sakan' te ndatu'un' tu ne jaan' yu'u ndii: "Takuie, zamā ni xinj ndu ni xi'i un' soko, uun ni ichj un' tikui, uun amaa ni xinj ndu kua'an un' ichi', uun ni xinj ndu xika' iin' vichi' un', uun amaa ni xinj ndu kuni kuvj un', uun ni naa un' vj'e kaa, te ni xa'an koto tu ndu yo'ó?", kachj nja. ⁴⁵ Te ka'an yu'u, te nduu' rey, xiin' ne jaan' ndii: "Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, sakuu' ñā va'a, ñā ni xaa ndo' xa'a' ne ta'an' j, ne kualii' kuu' so'o yo'o' ndii, ndee naa xiin' mji' i ni xaa ndo' a", kachj i xiin' nja. ⁴⁶ Te sakuu' ne jaan' ku'un mii' koo nja tundo'o' ndee ndi'i' ni kivi'. Te ne ndaku nimá nuu' Ndiosí jaan' natjin kivi' ñuu ñā koo' kivi' ndi'i' —ni kachj Jesús.

So'o ni xaa a kij' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saa kuvj ka'ni' ra Jesús

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

26 Kij' ndi'i' ni ka'an Jesús sakuu' ñā jaan', te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

²—Xini' ndo' ndii, ndee uvi' ta'an kivi' kuni te koo viko' pascua, te yu'u, ñā nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te kuu' nuu' te ka'ni' ra yu'u nuu' krusin —ni kachj a.

³ Te kivi' jaan' ni nakaya ki'in' sutu kuu' nuu' xiin', te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te xixa nuu' ñuu vj'e sutu ka'nu', te ni nani' Caifás. ⁴ Te ni ndatu'un' tuni ra saa saa ra te tjin ra Jesús xiin' ñā maña te ka'ni' ñā'a' ra.

⁵ Te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Saa e' ñā jaan' kij' yoo viko' koto ka nakuchi ne ndee' ñuu yo'o' —ni kachj ra.

So'o ni xaa a kij' ni saka' iin ñā'a' xa'an xavixin' xini' Jesús ñuu Betania

(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

⁶ Te kij' ndu'u' Jesús ñuu Betania vj'e Simón, te ni kunj kuvj kui'e te'i ndii, ⁷ ni kuyatjn iin ñā'a' nuu' a xiin' iin limita yuu' ñā ni kua'a xiin' alabastro. Te chitu' vj' ñā jaan' ñu'u' xa'an xavixin' koo' chukuu' ñā ndiaa ya'vi' xava'a. Te ni ta'vi' a' limita jaan', te ni saka' a' xa'an jaan' xini' Jesús kij' ndu'u' a xixi' a nuu' mesa. ⁸ Te kij' ni xinj te nda'a' xa'a' Jesús ñā jaan' ndii, ni nasaa' ra te ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Vā'a xachi' xitía saka xa'an xavixin' kaa'. ⁹ Sakan' ñā, va'a ka naa' ni ke'vi' a te kondja ya'vi' a kua'a' xu'un', te xiin' ñā jaan' kuvj chindjee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachj ra.

¹⁰ Te kij' ni xinj so'o Jesús ñā ni ka'an ra jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Na koo a' sakan', kuachj ndii iin chuun va'a ni xaa a' xa'a' i. ¿Ndichun na sataña'a' ñā'a' ndo'? ¹¹ Sakan' ñā ne nda'vi kuu' ndii, ndee ndi'i' ni kivi' koo nja xiin' ndo' te kuvj chindjee' ñā'a' ndo' amaa ka kuni ndo',

ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi'i' ni kivi' kaka i tejn ndo'. ¹² Sakan' ñā ni saka' a' xa'an xavixin' ñu'u' nde'i' i te koo tu'va i te ndiee i kij' kuvj i. ¹³ Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ñā mii' ka iin yivi' mii' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' i ndii, ka'an tu nja xa'a' ñā ni xaa ñā'a' yo'o' xiin' i, te naka'an' ñā'a' ne yivi' —ni kachj Jesús.

So'o ni xaa a kij' ni taxj Judas kuento ra ñā sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'

(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

¹⁴ Sakan' te, iin te uxj uvi, te ni nani' Judas Iscariote ndii, ni xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu', ¹⁵ te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—¿Saa cha'vi' ndo' yu'u te sanakua'a i Jesús nda'a' ndo'? —ni kachj ra.

Te ni taxj te jaan' oko uxj ta'an xu'un' plata nda'a' ra. ¹⁶ Te ndee kij' sakan', te ni xa'a' ra nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xixi' Jesús ñā xaxi' xakua'a' xa'a' viko' pascua

(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹⁷ Te kivi' nuu' ñā yoo' viko', ñā xixi' nja xita' va'a ñā koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, ni kuyatjn te nda'a' xa'a' Jesús nuu' a. Te ni ndatu'un' ñā'a' ra ndii:

—¿Mii' kuni un' ku'un sava'a ndu ñā kuxi e' xa'a' viko' pascua? —ni kachj ra.

¹⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu mii' ndu'u' iin te yivi' te ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Ka'an xto'o e' ndii: Nā'a' ka te kuvj i, te kuni kuxi i ñā xaxi' xa'a' viko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' i vj'e un'", kachj ndo' —ni kachi a.

¹⁹ Te ni saxinu te nda'a' xa'a' a jaan' saa nii' ni ka'an chuun' a xiin' ra, te ni xava'a ra ñā xaxi' xa'a' viko' pascua jaan'.

²⁰ Te kij' ni kuñuu nuu' ndii, ni xaa Jesús ikan', te ni xikundu'u' a xiin' te uxj uvi ta'an jaan' nuu' mesa. ²¹ Te kij' ndu'u' a xixi' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ñā iin ndo'ó sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' nuu' —ni kachj a.

²² Sakan' te ni xa'a' kusuchi' iin sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ñā'a' i'in ra ndii:

—¿Tee' yu'u kachi un' ni, takui'e? —ni kachj i'in ra xiin' a.

²³ Sakan' te ni nakuijn a ka'an a ndii:

—Iin ndo'ó, te sé'vi inga' xita' va'a xiin' i tixjn ko'o' i vitjn, nduu' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan'. ²⁴ Ndee saa kanj ndii, yu'u, ñā nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo i kua'an i naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an xa'a' i. Ndisu chie va' tundo'o' kundoo' te sanakua'a yu'u.

Ndee va'a ka nduu' a nuu' te jaan' naa' ni tuvj ra —ni kachj a.

²⁵ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Judas, te xito' sa-
nakua'a' ña'a' jaan' nda'a' te kuu' nuu' ndii:

—¿Te'e' yu'u' kachi un' ni, maestro? —ni kachi ra xiin' a.

Te ni nakuijn a nuu' ra ndii:

—Uun, suvi un' —ni kachi a.

²⁶ Te kij' ndu'u' Jesús xixi' a xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te ni taxí a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxí ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a ndii:

—Ki'in ndo' a te kuxi ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'i j —ni kachi a.

²⁷ Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxí a ña chindani Ndiosí, te ni taxí ña'a' a nda'a' te jaan' ka'an a ndii:

—Ko'o sakuu' ndo' te' yo'o'. ²⁸ Kuachí ndii te' naá tix-in ña yo'o' nduu' níi' i ña kuitia xa'a' kuachí kua'a' ne yivi', te xiin' ña ka' taxí xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' nja te sandoyo' a kuachí nja. ²⁹ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ndee vitin ndii, k'o'o ka i vino, te' kuva'a xiin' uva, ndee kij' xaa' kivi' ña ko'o tukuyu i vino xaa' xiin' ndo' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachi Jesús.

³⁰ Te kij' ndi'i ni xita ra yaa, nuu' Ndiosí, te ni kiee ra kua'an ra xiki' ña nani' Olivos.

Yo'o' ka'an Pedro ña ñakoo iin ndaa' ra Jesús

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

³¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'ó ñakoo iin ndaa' yu'u' ñuu nunu' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Taxí i ka'ni' te yivi' te paxto, te kiku mbee sana ra", kachi a. ³² Ndisu kij' natiaqu i ndii, xi'na yu'u' ku'un ñu'u' Galilea te sakan' ndo'ó —ni kachi a.

³³ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Te'e' ndee ñakoo sakuu' te ka' yo'ó ndii, k'o'o kivi' saa yu'u' sakan' —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña ñuu vitin, kij' kuní ka kana nduchié ndii, xa uní ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u' —ni kachi a.

³⁵ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Te'e' ndee xata'an kuví i xiin' un' ndii, ka'an i ña xini i yo'ó —ni kachi ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ra xiin' a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani' Getsemaní

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin xaan' mii' nani' Getsemaní, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundiíe ndo' yo'o'. Na ku'un i ka' te ka'an i xiin' Ndiosí —ni kachi a.

³⁷ Te ni naka a Pedro xiin' uvi saa' tiaa si'e Zebedeo. Te ni xa'a' ndi'ni nimá a, te suchi' ya'a tu ini a. ³⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a ini i ndee xa yoo' i kuví i. Ndo'o ndo' yo'o', te kundito ndo' xiin' i —ni kachi a.

³⁹ Sakan' te ni xa'an a ndoso' jaan', te ni xikuijn xiti' a, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tata yuva' i, naa' kuní un' ndii, taxí un' kund'o'o i tundo'o' chie yo'o' ña nduu' ndee naa tikui uva. Ndisu saa un' ña kuní yu'u, süu' jaan' ndii ña kuní mii' un' —ni kachi a.

⁴⁰ Ikan' te ni nandiko' a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a, te ni xini a ndiee' ra kixin ra. Te ni ka'an a xiin' Pedro ndii:

—Saa ka vi' tu ni kuví kundito ndo' ndee iin ndaa' ho-ra xiin' i. ⁴¹ Koo ñu'u' ini va ndo' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te koyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kiji ndo'ó. Kuní nimá ndo' saa ndo' ña kuní Ndiosí, ndisu ñu'u' nde'i ndo' ndii, kundieni a —ni kachi a xiin' ra.

⁴² Te ni xa'an ni tukuyu a, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ichi' ña uvi ndii:

—Tata yuva' i, naa' kuví kataní nda'a' un' te kund'o'o i tundo'o' chie yo'o' ndii, na xinú ña kuní mii' un' —ni kachi a.

⁴³ Te kij' ni nandiko' tukuyu a mii' ndiee' ra jaan' ndii, ni xini a ndiee' ra kixin tukuyu ra. Sakan' ña chitu' vi' nduchi' nuu' te jaan' ñu'u' ma'na. ⁴⁴ Te ni ñakoo ña'a' a, te kua'an ni tukuyu a te ka'an a xiin' Ndiosí naa ña xa ni ka'an a ña nuu'. ⁴⁵ Sakan' te ni nandiko' ni tukuyu a mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuví kusun ndo' vitin te ndiee' ndo'. Koto ndo', xa ni xaa hora ña sanakua'a ra yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachí. ⁴⁶ Ndondichí ndo' te ku'un e', xa kuyatin' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni tijn te yivi' Jesús

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Te kij' iin' ka Jesús ka'an a, te ni xaa Judas, te ni nduu' iin te uxí uvi ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va ne yivi' ndiso' nja ichi xiin' karoti. Te ne jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu ni tianu' ña'a'.

⁴⁸ Te te sanakua'a ña'a' ndii, xa ni ka'an ra saa nia'a ra yoo nduu' Jesús ka'an ra ndii:

—Te chito i nuu' kij' ñakuatu ña'a' i nduu' te jaan', te jaan' tijn ndo' —ni kachi ra.

⁴⁹ Sakan' te ni kuyatin' ra mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndee ka' tuku' uun, maestro —ni kachi ra.

Te ni chito ra nuu' a. ⁵⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Chie kua'a, ¿ndichun kuaxi un'? —ni kachi a.

Sakan' te ni kuyatin' te yivi' kua'a' jaan', te ni tijn ra Jesús. ⁵¹ Ndisu iin te iin' xiin' a ikan' ndii, ni xta'ni' ra

ichí rā, tē nī xā'ndiā rā sō'ō tē xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ⁵² Sakan' tē nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Taxā'a un' ichi un' mii' naá a. Sakan' ñā yōō ka xa'ni' xiin' ichi ndii, xiin' ñā jaan' tū kuví mii' rā. ⁵³ ¿Ñáá xini' un' ñā kuví ka'an nda'vi i xiin' yuva' i vitin, tē t'ivi' a ya'a uxí uví t'ivi' ángele tē chindíee' a yu'u? ⁵⁴ Ndisu naa' sqa a sakan' ndii, kuví xinu ñā yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' i mii' ka'an a ñā kuní a kundō'ō i —nī kachi a.

⁵⁵ Xaka'an e' tē nī ndatu'un' Jesús ne jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxi ndō' tē tijn ndō' yu'u xiin' ichi xiin' itun' ndee naa iin tē kui'na' vi'? Kua'a' kivi' nī iin i tēin ndō' sania'á i nuu' k'í'e yukun', tē nī tiin' ndō' yu'u. ⁵⁶ Ndisu kuní a xka'ndiā ñā yō'ō' tē xinu ñā yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an ñā nī ke'í tē nī ka'an tiakú tu'un a xtā'an' —nī kachi Jesús.

Sakan' tē nī nakoō ñā'a' sakuu' tē nda'a' xa'a' a, tē nī xinu rā.

Sō'ō nī xaa a kii' nī sana'má tē kuu' ka'nu' Jesús

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

⁵⁷ Tē yivi', tē nī tijn Jesús ndii, nī xan ndiaka ñā'a' rā vi'e sutu ka'nu', tē nani' Caifás. Tē ikan' nī nakaya tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' tē xixā nuu' ñuu jaan'.

⁵⁸ Ndisu Pedro ndii, xika' xika' ndikún rā kua'an rā xata' tē yivi' jaan' ndee nī nda'ni' rā nuu' k'í'e sutu ka'nu' jaan'. Tē nī xikundu'u' rā xiin' tē xiin', tē xito' yukun', tē kuní rā sqa kun ndiko' sakuu' ñā jaan'. ⁵⁹ Tē sutu kuu' nuu' xiin' tē xixā nuu' ñuu xiin' sakuu' tē ku-u' ka'nu', tē nī nakaya ikan' ndii, nanduku' rā tē ka'an tun vixí xa'a' Jesús tē kuví ka'an rā ñā xata'an kuví a xa'a' ñā jaan'. ⁶⁰ Ndisu kōō' ndee iin a nī na'in rā, tee' ndee kua'a' ne yivi' nī tijn kuachi ndii' ñā'a'. Tē ndii, ndee ndi'i' ndoso' tē nī ndekuje uví ta'an tē yivi', tē nī tiin' kuachi ndii' ñā'a' rā ⁶¹ ka'an rā ndii:

—Nī ka'an Jesús yo'ō' ndii: “Kuví tani i yukun' Ndiosí, tē uní kivi' kuít'i', tē xā nī nakani i ingā a”, nī kachi rā —nī kachi tē jaan'.

⁶² Sakan' tē nī ndondichi sutu ka'nu' jaan', tē nī nda-tu'un' rā Jesús ndii:

—¿Ndichun na kōō' a kuví ka'an xachi un'? ¿Ndee xa'a' na tiin' kuachi ne yivi' kaa' yo'ó? —nī kachi rā.

⁶³ Ndisu Jesús ndii, nī nakuiin xachi' a. Sakan' tē nī ka'an sutu jaan' xiin' a ndii:

—Xiin' ndíee' Ndiosí tiaku ka'an chuun' i xiin' un' ñā ka'an un' xiin' ndu naa' yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí —nī kachi rā.

⁶⁴ Tē nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Mii' yo'ó ka'an ñā suvi i. Tē ka'an ka i xiin' ndō' ñā ndee vitin kuní ndō' ñā yu'u, ñā nduu' tū tē yivi', kii' kundū'u' i nda'a' kuā'a Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', tē kuní tu ndō' kii' kixin i nuu' viko' ndivi' —nī kachi a xiin' rā.

⁶⁵ Sakan' tē nī ndata' sutu jaan' toto rā xa'a' a ñā nī nasaq' rā, tē nī ka'an rā ndii:

—Nī kanjā'a rā xa'a' Ndiosí, sakan' na kuii' küní ka ne yivi' ndíee yu'u' nuu' e' xa'a' rā. Sakuu' ndō' nī xini' sō'ō ñā kanjā'a rā xa'a' Ndiosí. ⁶⁶ ¿Saa tuu ndō'? —nī kachi sutu jaan'.

Tē nī nakuiin ne jaan' ka'an nīa ndii:

—Xata'an kuví rā —nī kachi nīa.

⁶⁷ Sakan' tē nī kondiā tiasi'i' tē yivi' nuu' a, tē nī kuun iki' tū ñā'a' rā. Tē sava tukū rā nī sa'ndia' nuu' a ⁶⁸ tē ka'an rā xiin' a ndii:

—Yo'ó, tē ka'an ñā nduu' un' Cristo, nakuni un' yōō nī kaní yo'ó —kachi rā.

Ka'an Pedro ñā xini' rā Jesús

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Tē kii' ndu'u' Pedro nuu' k'í'e ndii, nī kuyatin iin ñā' xika' nuu', tē nī ka'an a' xiin' rā ndii:

—Nī xikā tū yo'ó xiin' Jesús, tē nī kije ñu'u' Galilea, kaa' —nī kachi a'.

⁷⁰ Ndisu nī kije yu'u' rā ka'an rā xiin' a' nuu' sakuu' ne ndiee' jaan' ndii:

—Xini' i ndee xa'a' ka'an un' —nī kachi rā.

⁷¹ Tē kii' kua'an ketā rā yi'e' jaan' ndii, nī xini' ñā'a' in-gā ká ñā' xika' nuu'. Tē nī ka'an a' xiin' ne ita' yatín jaan' ndii:

—Nī xikā tū tē yo'ō' xiin' Jesús, tē nī kije ñuu Nazaret, kaa' —nī kachi a'.

⁷² Ndisu tukū nī nī ka'an rā ñā xini' ñā'a' rā naka'an rā ndee kivi' Ndiosí ka'an rā ndii:

—Xini' yu'u' tē yivi' kaa' —nī kachi rā.

⁷³ Tē nuu' vā nī xka'ndiā, tē nī kuyatin ne ita' jaan', tē nī ka'an nīa xiin' rā ndii:

—Ñā ndaku xnā'a' nduu' a ndii, nī xikā tū yo'ó xiin' tē kaa', sakan' ñā iin kachi ndatu'un' un' naa ndatu'un' ne Galilea —nī kachi nīa.

⁷⁴ Sakan' tē nī xa'a' rā kanjā'a xiin' mii' mii' rā, tē ka'an tū rā kivi' Ndiosí ndii:

—Xini' yu'u' tē yivi' kaa' —nī kachi rā.

Tē na nī ñā jaan' ka'an rā, tē nī kanā nduchié.

⁷⁵ Sakan' tē nī nakā'an' Pedro ñā xā nī ka'an Jesús xiin' rā ndii: “Ñā kuní ká kanā nduchié ndii, xā uní ta'an ichi' nī ka'an un' ñā xini' un' yu'u'”, nī kachi a xiin' rā. Tē kii' nī ketā rā ikan' ndii, nī xaku suchi' iní vā rā.

Sō'ō nī xaa a kii' nī sanakua'a tē yivi' Jesús nda'a' Pilato

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

27 Nī kitu' sō'ō, tē nī nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' tē xixā nuu' ñuu, tē nī nakata rā kuento rā tē sanakua'a rā Jesús nda'a' tē romano tē ka'ni' ñā'a' rā. ² Ndi'i' jaan', tē nī satiin' ñā'a' rā, tē nī naka ñā'a' rā, tē nī xa'an sanakua'a ñā'a' rā nda'a' Poncio Pilato, tē xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' jaan'.

Yo'ó ka'án a saa ni xa'ni' xiin' mii' mii' Judas

³ Kij' ni xini Judas, te ni sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu', ña xa ni katun' te jaan' Jesús te kuví a ndii, ni natuvi' ini va ra. Te ni sanandiko' ra oko uxí ta'an xu'un' plata jaan' nda'a' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu jaan'. ⁴ Te ni ka'an ra ndii:

—Ni xaa i kuachí, sakan' ña ni sanakua'a i iin te koo' kuachí —ni kachí ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Koo' kuenta kumi' ndu xa'a' ña jaan', kuachí mii' un' nduu' a —ni kachí ra.

⁵ Sakan' te ni xatía ra xu'un' jaan' tixin yukun' ka'nu', te kua'an ra, te ni chu'un ra yo'o' sukun' ra, ni kataxko' xiin' mii' ra, te ni xi'i ra.

⁶ Te sutu jaan' ndii, ni nakaya ra xu'un' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Va'a yoo a ña taan' e' xu'un' yo'o' tixin xatun' xu'un' yukun', sakan' ña xu'un' ña ni cha'vi e' te ka'ni' e' iin te yivi' nduu' a —ni kachí ra.

⁷ Te ni nakata ra kuento ra, te xiin' xu'un' jaan' ni sata' ra ñu'u' mii' ni tava' te yivi' ñu'u' kixin', te kunduu a mii' ndiee ne kuaxi tuky xaan'. ⁸ Sakan' na kuii' ndee vitin nani' a ñu'u' ní'. ⁹ Sakan', te ni xinu ña ni ka'an Jeremías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtá'an', kij' ni ka'an ra ndii:

Te ni nachii' ra oko uxí ta'an xu'un' plata, ña nduu' ya'vi kivi' ñuu a, ña ni chindu'u' ne Israel,

¹⁰ te xiin' ña jaan' ni sata' ra ñu'u' te tava' ñu'u' kixin', saa nii' ni ka'an chuun' xto'o' e' xiin' i.

Ni kachí ra.

So'o ni xaa a kij' ni iin Jesús nuu' Pilato

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

¹¹ Te kij' iin' Jesús nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —ni kachí ra.

Te ni nakuiin a ndii:

—Uun, mii' un' ni ka'an sakan' —ni kachí a.

¹² Te kij' tiin' kuachí ña'a' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' te xixa nuu' ñuu jaan' ndii, ni nakuiin xachi' a. ¹³ Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—¿Ñáá xini so'o un' sakuu' ña tiin' kuachí te ka'a' yo'ó? —ni kachí ra.

¹⁴ Ndisu ndee iin yu'u' ni nakuiin xachi' Jesús xa'a' ña jaan', te ni nandaní va Pilato.

So'o ni xaa a kij' ña xa yoo kuví nduu' Jesús

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

¹⁵ Va'a, sakuu' ichi' kij' nasukú viko' jaan' ndii, xi saña' te xa'ndia chuun' jaan' iin te ñu'u' vi'e kaa naa xi xaá ra, te saña' ra ndee ka te kuní ne yivi'. ¹⁶ Te naá iin

te xini sakuu' ne yivi' vi'e kaa kij' sakan', te nani' Barrabás. ¹⁷ Te kij' ni nakaya kua'a' ne yivi' ikan', te ni ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—¿Yoo kuní ndo' saña' i? ¿Ñáá Barrabás, uun ñáá Jesús, te ka'án ndo' nduu' Cristo? —ni kachí ra.

¹⁸ Ni ka'an ra sakan', kuachí ndii ni kundani ra ña ni sanakua'a ña'a' te jaan' xa'a' a ña ndasi' nuu' ra xini ña'a' ra kujti'.

¹⁹ Te kij' ndu'u' Pilato mii' xa'nú ra kuachí ndii, ni ti'vi' ña' si' ra kuento nda'a' ra, ka'án a' ndii: “Chí'ni xiin' mii' un' nuu' ña kuni saa ra xiin' te xachuun' ndaku ña'a'. Sakan' ña ni sando'o' va xani yu'u' ñuu ndi'e' ni xaa ra”, ni kachí a'.

²⁰ Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' xiin' te xixa nuu' ñuu ndii, ni chu'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an nia ña va'a ka na saña' ra Barrabás, te na ka'ni' ra Jesús. ²¹ Te ni ka'an ni tukuy Pilato xiin' nia ndii:

—¿Ndee te uvi' ta'an yo'o' kuní ndo' saña' i? —ni kachí ra.

Te ni ka'an nia ndii:

—Va'a ka Barrabás saña' un' —ni kachí nia.

²² Te ni ka'an Pilato xiin' nia ndii:

—¿Te ndee ña kuní ndo' saa i xiin' Jesús, te ka'án ndo' nduu' Cristo? —ni kachí ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' nia ndii:

—Nuu' krusín kuxi un' ra —ni kachí nia.

²³ Te ni ka'an ni tukuy Pilato xiin' nia ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña nia'a ni xaa ra? —ni kachí ra.

Ndisu ni kuaa' ti'e' ka ne jaan' ka'án nia ndii:

—Nuu' krusín kuxi un' ra —ni kachí nia.

²⁴ Te ni xini Pilato ña küvi namá ra ña kuní ne yivi' kua'a' jaan', süu' jaan' ndii so'o ndiee' ka nasaá' nia, sakan' na kuii' ni xikan ra tikui, te ni natia ra nda'a' ra nuu' ne jaan' ka'án ra ndii:

—Koo' kuachí kumi' yu'u' xa'a' ña kuví te xachuun' ndaku yo'o', ndo'ó kujti' nduu' ne kumi' kuachí —ni kachí ra.

²⁵ Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' nia ndii:

—Ndu'u na kujsó kuachí xa'a' ña kuví ra, te na kujsó tu ña'a' si'e' ndu —ni kachí nia.

²⁶ Sakan' te ni saña' ra Barrabás, te ni ka'an chuun' ra ña suku' yo'o' te xiiin' Jesús. Ndi'i jaan' te ni sanakua'a ña'a' ra te kuxi ña'a' ra nuu' krusín.

²⁷ Sakan' te ni xan ndiaka te xiiin' nda'a' xa'a' Pilato Jesús tixin vi'e ka'nu', te ni nakaya sakuu' te xiiin' ra saa xinunduu xiiin' Jesús mii' iin' a jaan'. ²⁸ Sakan' te ni ta-va' ra toto a, te ni sakui'nú ña'a' ra iin toto kua'a ndukun'. ²⁹ Te ni xa'a' ra iin corona yo'o' iñu', te ni chin-du'u' ra a xini' a. Te ni chí'ni' ra iin tun' yoo' nda'a' ku'a'a a. Te ni xikuita xiti' ra nuu' a xandi'i' ra xiin' a ka'án ra ndii:

—Yoo va'a yo'ó, te nduu' rey ne judío —ni kachí ra.

³⁰ Te kondia tiasí'i ña'a' ra, te tu'un' ra tun' yoo' jaan' nda'a' a, te kutun' ra xini' a xiin' tun' jaan'. ³¹ Te kij'

ndi'i ni kundji'i ra xiin' a ndii, ni xta'ni' ra toto kua'a jaan', te ni sanakui'nu' ña'a' ra toto miji' a. Sakan' te kua'an ra xiin' a te kuxi ña'a' ra nuu' krusin.

So'o ni xaa a kij' ni kuxi te xiin' Jesús nuu' krusin
(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

³² Kij' ni kije te xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, ni na-ta'an' ra xiin' iin te ni kije ñuu Cirene, te nani' Simón, te ni tiin u'vi ra te jaan' ña koni'i ra krusin Jesús ku'un ra.

³³ Te ni xaa ra iin xaan' mii' nani' a Gólgota, te kivi' jaan' kuni kachi a iki' xini' te ni xi'i. ³⁴ Te ikan' ni xika ra sako'o' ña'a' ra vino, te saká xiin' iin nuu' suxa uva. Ndisu kij' ni xito yu'u' a ra' ndii, ni xiin a ko'o a ra'.

³⁵ Te kij' ndi'i ni kuxi ña'a' ra nuu' krusin jaan' ndii, ni katin ra toto a te kuni ra yoo nda'a' ndoo i'in a. Sakan' te xinu ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí kij' ni ka'an ra ndii: "Ni katin te yivi' toto i, te ni nata'vi' ra a", ni kachi ra. ³⁶ Sakan' te ni xikundiee te xiin' ikan' xito' ña'a' ra. ³⁷ Te ni ke'i ra iin tu'un' yu'u' nuu' iin vitu', te ni chindu'u' ra a xini' krusin jaan' xa'a' ña ni tiin kuachi ña'a' ra ka'an a ndii: "Te yo'o' nduu' Jesús, te nduu' rey ne judío", kachi a.

³⁸ Te kij' sakan' ndii, ni kuxi tu ra tata'vi' xiin' a iin te kui'na' nuu' iin krusin. Iin ra nda'a' kua'a a, te inga ra nda'a' itin a.

³⁹ Te ne xka'ndia ikan' ndii, ni xandi'i nia xiin' a seko' nia xini' nia ⁴⁰ ka'an nia ndii:

—Jan', yo'ó, te ka'an ña tani un' yukun' ka'nu' e', te nakani un' tuky a kivi' ña un' ndii, sakaku xiin' mii' un'. Te naa' si'e Ndiosí xna'a nduu' un' ndii, kuan nuu' un' nuu' krusin ñaa' —ni kachi nia.

⁴¹ Te nii' sakan' ni xandi'i tu sutu kuu' nuu', xiin' te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te fariseo, xiin' te xixa nuu' ñuu xiin' a ka'an ra ndii:

⁴² —Inga ne yivi' ni sakaku ra, te küvi sakaku xiin' mii' miji' ra. Naa' rey yoo' e', ne Israel, xna'a nduu' ra ndii, na nuu' ki'i' ra nuu' krusin vitin, te kandixa' ña'a' e'.

⁴³ Inj ra xini ra Ndiosí. Na sakaku ña'a' a vitin naa' ndix-a kundani ña'a' a, sakan' ña ni ka'an ra ndii: "Si'e Ndiosí nduu' i'", ni kachi ra —ni kachi sakuu' te jaan'.

⁴⁴ Te ni xandi'i tu uvi saa' te kui'na', te ndondia nuu' krusin jaan', xiin' a.

So'o ni xaa a kij' ni xi'i Jesús nuu' krusin
(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

⁴⁵ Te kij' ni xaa iin ke'in' ndii, ni kuu iin yavi kanii' iin yivi' ndee ni xa'an' ndiko' a kaa un' xakuua'. ⁴⁶ Te kuy-atin' kaa un' jaan' ni ka'an ti'e' Jesús ndii:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —ni kachi a. Ña jaan' kuni kachi a ndii: Ndiosí mii' i, Ndiosí mii' i, ¿ndichun na ni nakoo un' yu'u'?

⁴⁷ Te ni ka'an xiin' ta'an' sava ne ita' ikan' kij' ni xini so'o nia ni ka'an a ña jaan' ndii:

—Elías kana' te kaa' —ni kachi nia.

⁴⁸ Xa ka'an e', te ni ndava iin te iin' ikan', te ni ki'in ra iin pachí, te ni se'vi ra a vino iya'. Te ni satiin ra a nuu' iin tun' yoo', te ni katani ra a nuu' Jesús te ko'o a ra'.

⁴⁹ Ndisu sava ne yivi' jaan' ni ka'an xiin' ra ndii:

—Ndiatu' un', te kuni e' naa' kixin Elías te sakaku ña'a' ra —ni kachi nia.

⁵⁰ Te Jesús ndii, tuky ni ni nde'i ti'e' a, te ni keta nimá a. ⁵¹ Sakan' te, toto ña ta'nu' i'nu tixin yukun' ka'nu' ndii, ni ndata' a. Ni xa'a' a ndee ndieny, te ni kije nuu' a ninu. Te ni taan iin yivi', te ni ndata' tu kava'. ⁵² Te ni nunia' tu yavi ndii, te kua'a' va ñu'u' nde'i, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni xi'i ndii, ni natiaku nia. ⁵³ Te ne ni natiaku jaan' ndii, ni kije nia yavi jaan' ndee kij' ni natiaku Jesús, te ni ko'ni nia ñuu Jerusalén, ña su'un,

te ni xini ña'a' kua'a' ne yivi'.

⁵⁴ Te kij' ni xini te xiin' kuu' nuu' xiin' te ita' xiin' ra xi-to' ra Jesús ña ni taan' xiin' sakuu' ña ni xka'ndia ikan' ndii, ni yivi' xava'a' ra ka'an ra ndii:

—Ndixa xna'a nduu' a ndii, si'e Ndiosí ni nduu' te kaa' —ni kachi ra.

⁵⁵ Te ni ita kua'a' ña'a' ndee ndoso' jaan' xito' nia ña yoo jaan'. Ne jaan' ndii, ni ndikun nia Jesús, ni kixin nia ndee ñu'u' Galilea xika' nuu' nia nuu' a. ⁵⁶ Te tein ne jaan' ni ka'ni María Magdalena, xiin' María si'i' Jacobo xiin' ñani ra José, xiin' si'i' si'e iin te nani' Zebedeo.

So'o ni xaa a kij' ni ndiee ñu'u' nde'i Jesús
(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷ Te xakuua' nuu' kij' sakan' ndii, ni xaa iin te vika', te ni kije ñuu Arimatea, te nani' José. Te ni nduu tu te jaan' te ndikun ichi' Jesús. ⁵⁸ Sakan' na ni xa'an ra nuu' Pilato, te ni xikan ra ñu'u' nde'i Jesús. Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato ña taxí te xiin' ñu'u' nde'i a jaan' nda'a' José. ⁵⁹ Te kij' ndi'i ni sanuu' ra a ndii, ni tisuku' ra a iin toto yaa ndika'. ⁶⁰ Te ni xa'an chinaa' ra a tixin yavi ndii, ña ni xatia ra toko' kava'. Ña jaan' ndii, yavi xaa' ña sakan' ni xa'a' ra nduu' a. Te ni satuvi' ra iin yu-u' chie, te ni ndasi ra yu'u' yavi jaan'. Sakan' te ni keta ra kua'an ra. ⁶¹ Te yatín jaan' ndu'u' María Magdalena xiin' inga ka María xto'ni' nia yavi jaan'.

Xito' te xiin' yavi ndii mii' ni naa' ñu'u' nde'i Jesús

⁶² Te inga kivi', kij' ni xka'ndia kivi' ña sakoo' tu'va xi-in' mii' nia xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' nia jaan' ndii, ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo nuu' Pilato. ⁶³ Te ni ka'an ra ndii:

—Táku'e, naka'an' ndu ña ni ka'an te jaan', te ni xini xa'an' ne yivi', kij' ni tiaky ra ndii: "Kivi' ña un', te natiaku tuky", ni kachi ra. ⁶⁴ Xa'a' a jaan' na kuii' tianu' un' te xiin' te na koto va'a' ra yavi ndii jaan' ndee

kivi' ña unj. Saa' iin kiji' ku'un te ndikún ichi' ra ñuu te sakui'na' ra ñu'u' nde'i' jaan', te ka'an ra xiin' ne yivi' ndii: "Ni natjaku ra tein ne ni xi'i." Naa' saa ra sakan' ndii, iin tun vixi ndiaa' ka kunduu a te sakan' ña nuu' —ni kachi' ra xiin' Pilato.

⁶⁵ Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Ñaa' nakā ndo' iin tji'vi te xiiin' te ku'un koto ndo' yavi jaan' saa va'a ka tuu miji' ndo' —ni kachi' ra.

⁶⁶ Te ni kije' ra kua'an ra, te ni xaa' ra ikan', te ni chin-du'u' ra iin tuni xata' yuu' ña ndasi yu'u' yavi jaan'. Sakan' te ni nakoo' ra te xiiin' jaan' te koto' ra a.

So'q ni xaa' a kiji' ni natjaku Jesús

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

28 Kiji' ni xka'ndia' kivi' sábadu, ña xinandiee' ne yivi' ndii, nia'a va kivi' nuu' xa'a' ximana, te ni xa'an María Magdalena xiin' inga ka María yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i' Jesús. ² Te ndiee' va ni kanda, sakan' ña ni nuu' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o' e' Ndiosí, ndivi', te ni xaa' a yavi ndii jaan', te ni satuvi' a yuu' ña ndasi yi'e' jaan', te ni xikundu'u' a xata' yuu' jaan'. ³ Yi'é a ndee' naa ñu'u' savi', te toto' a ndii, yaa kachi' vi' a. ⁴ Te xa'a' a ña ni yi'vi va te xiiin' ni xaa' ángele jaan' ndii, kisi' vi' ña'a' a ndee' ni kunjaa' xachi' ra. ⁵ Ikan' te ni ka'an ángele xiin' ña'a' jaan' ndii:

—Kuän yi'vi ndo', xiní i ña Jesús, ña ni xi'i' nuu' krusín, nanduku' ndo'. ⁶ Kōo' ka ñu'u' nde'i' a naá yo'o', sakan' ña xa ni natjaku a saa nii' ni ka'an a. Nia'a ndo' te kuni' ndo' mii' ni naa' a. ⁷ Te vitin ndii, kua'an ki'i' ndo' te ka'an ndo' xiin' te nda'a' xa'a' a ña xa ni natjaku a. Te xi'na' mii' a ni'i' ichi' nuu' ndo' kua'an a ñu'u' Galilea, ikan' kuni' ña'a' ndo'. Ña kaa' nduu' ña ka'an i xiin' ndo' —ni kachi' ángele xiin' nia.

⁸ Sakan' te yachi' va ni kije' ne jaan' yavi jaan' kua'an nia. Yi'vi nia, te va'a tu kuni nia. Taxta'an' nia te ka'an nia ña jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a. ⁹ Xa sakan' ni, te ni nata'an' Jesús xiin' nia, te ni ka'an a ndii:

—Na koo' na ña maní' xiin' ndo' —ni kachi' a.

Te ni kuyatín nia mii' iin' a, te ni xikuita' xiti' nia nuu' a, te ni numi' nia xa'a' a tiin' ka'nu' ña'a' nia. ¹⁰ Sakan' te ni ka'an a xiin' nia ndii:

—Kuän yi'vi ndo'. Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' ñani i na ku'un ra ñu'u' Galilea, te ikan' kuni' ra yu'u' —ni kachi' a.

Ña yo'o' nduu' tun vixi ña ni ka'an te xiiin'

¹¹ Te kiji' kua'an ña'a' jaan' ndii, kua'an tu sava te xiiin' jaan' ñuu, te ni ka'an ra xiin' sutu kuu' nuu' sakuu' ña ni yoo' jaan'. ¹² Te ni nakaya' sutu jaan' xiin' te xixa' nuu' ñuu' jaan', te ni nakata' ra kuento ra. Ndi'i' jaan' te ni taxí' ra kua'a' xu'un' nda'a' te xiiin' jaan', ¹³ te ka'an ra ndii:

—Ka'an ndo' ndii: "Kiji' kixin ndu' ndiee' ndu' ñuu, te ni kixin te ndikún ichi' ra, te ni sakui'na' ra ñu'u' nde'i' jaan'", kachi' ndo'. ¹⁴ Te naa' kuni' Pilato kuento xa'a' ña kaa' ndii, ndu'u' sakandixa' ña'a' te kōo' a saa ra xiin' ndo' —ni kachi' ra xiin' te xiiin' jaan'.

¹⁵ Te ni ki'in te xiiin' jaan' xu'un', te ni xaa' ra saa ni ka'an sutu jaan' xiin' ra, te ni kiku' kuento jaan' tein ne ta'an' e', ne judío, ndee' kivi' vitin.

Ka'an chuun' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ña ka'an ndo-so' ra tu'un a

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶ Te uxí' iin te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, ni kije' ra kua'an ra xiki' ña kandu'u' ñu'u' Galilea mii' ni ka'an chuun' Jesús xiin' ra. ¹⁷ Te kiji' ni xini' ña'a' ra ndii, ni xaka'nu' ña'a' ra. Ndisu sava' ra ni kandixa' va'a. ¹⁸ Te ni kuyatín Jesús nuu' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Nda'a' yu'u' ni taxí' Ndiosí sakuu' ña ndiee', te ka'ndia' chuun' i ndivi' xiin' iin yivi'. ¹⁹ Xa'a' a jaan' na kuii' kua'an ndo', te sania'á ndo' sakuu' ne yivi' iin yivi' te kundikun nia ichi' i. Te sakuchi' ña'a' ndo' xiin' ña ndiee' yuva' e' Ndiosí, xiin' ña ndiee' si'e' a, xiin' ña ndiee' Espíritu Santo. ²⁰ Te sania'á tu ña'a' ndo' ña na saxinú nia sakuu' ña ni ka'an chuun' i xiin' ndo' kaa'. Te yu'u' ndii, koo' i xiin' ndo' ndee' ndi'i' ni kivi' ndee' ku'un ndiko' iin yivi' —ni kachi' a. Sakan' na kunduu' a.

San Marcos

So'ŋo nĭ xaa a kii' nĭ sākuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itĭa Jordán

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9,15-17; Jn. 1:19-28)

1 So'ŋo nĭ xaa'a' tu'ŋun va'a' ña ka'án xa'a' Jesucristo, si'e Ndiosí. ² Naa yoso' a mii' nĭ ka'án Isaías te nĭ ka'án tiakú tu'ŋun Ndiosí, kii' nĭ ke'i' ra ña nĭ ka'án Ndiosí ndii:

Yu'u ndii, tianu' i nda'a' xa'a' i, te xi'na' ra ku'ŋun, te ndasava'a' ra i'chi' nuu' ŋun'. ³ Te te jaan' nduu' te tiakú tachĭ' yu'u' ka'án ti'e' ra mii' taxĭn' kaa' ndii:

“Ndasava'a' ndo'ó i'chi' mii' kixĭn xto'o e', te ndasandaku tu' ndo' a.”
Kachi a.

⁴ Sakan' na kuii' nĭ xaa'a' iin te nani' Juan sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí mii' taxĭn' kaa'. Te ka'án ndoso' ra nuu' nĭa kuenta ña nama nĭa nimá nĭa xa'a' kuachi' ña xaa' nĭa. Sakan' te koŋ ka'nu' inĭ Ndiosí xa'a' nĭa, te kuchi' nĭa kuenta a. ⁵ Te sakuu' ne ndiee' ñuu' Jerusalén xiin' nda'a' a, ña ñuu' nuu' ñuu' Judea ndii, nĭ xa'án nĭa mii' iin' Juan jaan', te kuni' so'ŋo ña'a' nĭa, te na'má nĭa kuachi' nĭa, te nĭ sākuchi' ña'a' ra kuenta Ndiosí itĭa Jordán jaan'. ⁶ Toto Juan ndii, xiin' i'xi' camello nĭ ku'a' a. Te ki'i' iin' toko' ra. Te tĭka xiin' ñuñu' itun' nĭ xaxĭ' ra. ⁷ Nĭ ka'án ndoso' ra nuu' nĭa ndii:

—Ña kuaxĭ xata' i ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, nĭ ndee vā'a i kunduu te ndaxin' iin' ndixan' ki'i' a. ⁸ Yu'u ndii, sakuchi' i ndo'ó xiin' tĭkui kuĭti', ndisu ña jaan' ndii, sākuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndiee' Espíritu Santo —nĭ kachi' ra xiin' nĭa.

So'ŋo nĭ xaa a kii' nĭ chĭchi' tu Jesús itĭa Jordán

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Te kii' sakan' ndii, nĭ ketā Jesús ndee ñuu' Nazaret, ña naá nuu' ñuu' Galilea, te nĭ xaa a mii' iin' Juan jaan', te nĭ sākuchi' ña'a' ra itĭa Jordán. ¹⁰ Te ndi'i' so'ŋo nĭ chĭchi' Jesús, te nĭ ketā a tĭkui. Ikan' te nĭ xini' a nĭ nunĭa' ndivi', te nuu' Espíritu Ndiosí, naa kaa' paloma kaa' a, te nĭ ndoo a xiin' a. ¹¹ Sakan' te nĭ ka'án iin' tachĭ' yu'u' ndee ndivi' ndii:

—Yo'ó nduu' si'e manĭ' i, te va'a' va' kuni i xini i yo'ó —nĭ kachi' a xiin' a.

So'ŋo nĭ xaa a kii' nĭ kuni' ña ndiva'a sanama' a Jesús nuu' kuachi'

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹² Ndi'i' so'ŋo ña jaan', te nĭ saka'án Espíritu Santo nimá Jesús te ku'ŋun a mii' taxĭn' kaa'. ¹³ Te i'kan' nĭ xika a nĭi' uvi' xĭko kivi', te nĭ xito ku'a' ña'a' ña ndiva'a. Te nĭ xika a tein' ti' iku', te nĭ ndekuie ángele i'kan', te nĭ xika nuu' a nuu' Jesús.

So'ŋo nĭ xaa a kii' nĭ xa'a' Jesús ka'án ndoso' a nuu' ne ndiee' ñuu' Galilea

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴ Te kii' nĭ xiku'ŋun Juan naá ra vi'e ka' ndii, nĭ xa'án Jesús nuu' ñuu' Galilea ka'án ndoso' a tu'ŋun va'a' xa'a' saa kuni' Ndiosí ka'ndĭa chuun' a nimá e'. ¹⁵ Te ka'án a ndii:

—Xa nĭ xinu' kivi' ña nĭ chĭtunĭ Ndiosí, te xa nĭ kuyatĭn ka'ndĭa chuun' a nimá ne yivi'. Ña jaan' na kuii' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi' ña xaa' ndo', te kandĭxa' ndo' tu'ŋun va'a' xa'a' i'chi' a —nĭ kachi' a.

So'ŋo nĭ xaa a kii' nĭ kana Jesús kumi' ta'an te tava' tĭaka' te kunduu ra nda'a' xa'a' a

(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

¹⁶ Te kii' xika' Jesús yu'u' mĭni Galilea ndii, nĭ xini' a uvi' ta'an te yivi'. Iin' ra nani' Simón, te inga' ra nani' Andrés. Te jaan' ndii, ñani' ra kuni' ta'an' ra. Te skó'ni' ra ñuu' ra tĭxin' tĭkui mĭni jaan', sakan' ña te tava' tĭaka' nduu' ra. ¹⁷ Te nĭ ka'án a xiin' ra ndii:

—Nĭa' a ndo', te kundikun ndo' i'chi' i, te sania'á i ndo'ó tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachi' nĭa te kundikun nĭa yu'u —nĭ kachi' a.

¹⁸ Xaka'án e' te nĭ nakoo' ra ñuu' ra, te nĭ xikundikun ra Jesús.

¹⁹ Te kii' nĭ ya'a' a ndoso' ka' ndii, nĭ xini' a Jacobo xiin' ñani' ra Juan, te uvi' saa' te jaan' nduu' si'e Zebedeo. Te jaan' ndii, ndiee' ra xiin' yuva' ra tĭxin' tundoo' ra na'-ma' ra ñuu' ra. ²⁰ Sakan' te nĭ kana Jesús Jacobo xiin' Juan, te nĭ nakoo' te jaan' yuva' ra tĭxin' tundoo' xiin' te tatú ra, te nĭ xikundikun ra Jesús.

So'ŋ ni xaa a kii' ni xta'ni' Jesús ña ndi'va'a nimá iin te yivi'
(Lc. 4:31-37)

21 Te ni xaa Jesús ñuu Capernaum xiin' te nda'a' xa'a' a. Te kii' ni xaa kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, ni skŋ'nu' a xiin' te jaan' tixin vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan', te ni sania'á a ne yivi'. 22 Te ni nandaní nia saa sania'á ña'a' a, sakan' ña ni ka'an a ndee naa ka'an iin te kumi' ña ndiee', te süu' naa sania'á te sania'á tu'un ndei' Ndiosí.

23 Te ni yoo iin te naá ña ndi'va'a nimá tixin vi'e jaan', te ni nde'i ti'e' ña jaan' ka'an a ndii:

24 —Kua'an Jesús, te Nazaret. ¿Ndichun kuaxi sa-tañ'a' un' ndu? ¿Ñáa kuaxi un' te sandŋnu'u' un' ndu? Xini yu'u yoo nduu' yo'ó. Ña sü'un kuenta Ndiosí nduu' un' —ni kachi a.

25 Ikan' te ni ka'an ndiee' Jesús xiin' ña jaan' ndii: —Taxin' koŋ yu'u' un' te kua'an ketá nimá te ñaa' —ni kachi a.

26 Te ni kisi ndiee' ña ndi'va'a jaan' te jaan', te ni nde'i ti'e' a, te ni ketá a nimá ra kua'an a. 27 Te sakuu' ne jaan' ndii, ni nandaní xava'a nia, te ni ka'an xiin' ta'an nia ndii:

—¿Mii' tu kuaxi ña ka'an te yivi' ka'a'? ¿Te'e' iin ichi' xaa' nduu' ña sania'á ra, cho'? Sakan' ña xiin' ña ndiee' ka'an chuun' ra nuu' ña ndi'va'a, te xini so'ŋ a —kachi xiin' ta'an' nia.

28 Te yachj va ni kiku kuento xa'a' Jesús kanii' nuu' ñu'u' Galilea jaan'.

So'ŋ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ña' tiso Simón Pedro
(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Sakan' te ni ketá Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' vi'e jaan' te kua'an a xiin' Simón xiin' Andrés vi'e uvi saa' te jaan'. Te kua'an tu Jacobo xiin' Juan xiin' a. 30 Te ña' tiso Simón jaan' ndii, ka'ni' ndiee' tiin' ña'a' kan-du'u' a' vi'e jaan'. Te kii' ni xaa Jesús xiin' ra ikan' ndii, ni ka'an ne yivi' xiin' a xa'a' ña' jaan'. 31 Sakan' te ni kuyatín a mii' kandu'u' a', te ni tijn a nda'a' a', te ni ndani'i ña'a' a. Xaka'an e' te ni kije ña'a' ka'ni', te ni xa'a' a' nduku' a' ña kuxi a xiin' te jaan'.

So'ŋ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'
(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Te xakuaa' nuu' kii' xa ni ketá ñu'u' kivi' jaan' ndii, ni xan ndiaká te ni xan ndiaká ne ndiee' ñuu jaan' sakuu' ne kuni kuvj nuu' Jesús. Te ni xan ndiaká tu nia ne ñu'u' ña ndi'va'a nimá. 33 Te ni ndekuie kua'a' xava'a ne ndiee' ñuu jaan' yi'e' vi'e jaan'. 34 Te ni sanda'a a kua'a' va ne kuni kuvj nuu' ndee ka nuu' kui'e. Te sakan' tu ni tava' a kua'a' ña ndi'va'a ña ñu'u' nimá ne

jaan'. Te ni taxj Jesús ka'an ña ndi'va'a sakan' ña xini ña jaan' yoo nduu' Jesús.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' taxin' kaa'
(Lc. 4:42-44)

35 Te nia'a va kuaxi kitú', te ni ndokoŋ Jesús, te ni ketá a vi'e jaan' te kua'an a iin xaan' mii' taxin' kaa' xa'a' ku'u, te ikan' ni ndatu'un' a xiin' Ndiosí. 36 Te ni xa'an nanduku' ña'a' Simón xiin' inga te nda'a' xa'a' a. 37 Te ni ka'an ra xiin' a kii' ni xa'an kuni ña'a' ra ndii:

—Sakuu' ne yivi' nanduku' yo'ó, tákui'e —ni kachi ra.

38 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'ŋ' ndo' tuku ñuu, ña ñu'u' yatín, te ka'an ndoso' tu i tu'un va'a nuu' ne yivi' jaan'. Kuachj ndii xa chuun jaan' ni ketá i nuu' Ndiosí kuaxi i —ni kachi a.

39 Sakan' na kuii ni ketá a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan', te ni xa'an ka'an ndoso' a tu'un va'a nuu' ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Galilea. Sakan' ni xaa a tixin i'in vi'e mii' nakayá ne ndiee' ñuu jaan'. Te sakan' tu ni tava' a ña ndi'va'a ña ñu'u' nimá ne ndiee' ikan'.

So'ŋ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kumi' kui'e te'i
(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

40 Te ni kuyatín iin te kumi' kui'e te'i nuu' Jesús, te ni xikuiin xiti' ra nuu' a, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, naa' kuni un' ndii, kuvj sanda'a un' yu'u nuu' kui'e ña ndo'o' i —ni kachi ra.

41 Te ni kuvita ini a xa'a' te jaan', te ni sanakaá a nda'a' a, te ni tondia nda'a' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii: —Kuni sanda'a i yo'ó nda'a' kii' un' —ni kachi a.

42 Sakan' na, kii' ka'an a ña jaan' ndii, xaka'an e', te ni kije ña'a' kui'e jaan', te ni nda'a' ra. 43 Ndij jaan' te ni ka'an chuun' ndiee' a xiin' ra, te ni ndei' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

44 —Kua'an, ndisu ka'an un' xiin' ndee iin ne yivi' ña ni xaa i xa'a' un' yo'o'. Süu' jaan' ndii kua'an te nia'a' xiin' mii' un' nuu' sutu ña xa ni nda'a' un'. Te nasoko' un' ña'a' nuu' Ndiosí xa'a' ña xa ni nda'a' un' naa ni ka'an chuun' Moisés, te kuni ne yivi' ña ni nda'a' xna'a' un' —ni kachi a.

45 Ndisu ni ketá so'ŋ te jaan' kua'an ra, te ni xa'a' kiku ra kuento nuu' sakuu' ne yivi' xa'a' ña ni xka'ndia jaan'. Xa'a' a jaan' na ni kuvj ka ku'un tuvi' Jesús ndee iin ñuu jaan', süu' jaan' ndii ni ndoo a mii' kataxin', ndee saa ka ni ndii, ni xa'an ne ndiee' sakuu' ñuu jaan' mii' ni yoo a.

So'ŋ ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e xa'a'
(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 Te kii' ni xka'ndia ndia'vi kivi' ndii, ni nandiko' tukuu' Jesús ñuu Capernaum. Te ni xa'a' xika' kuento ña ndu'u' a iin vi'e. 2 Numi' te ni nakaya kua'a'

ya'a ne yivi' mii' ndu'u' a. Te chitu' ni'i vi' ndee yi'e vi'e a jaan'. Te ka'an Jesús tu'un Ndiosí nuu' nja.

³ Ikan' te ni ndekuie kumi' ta'an te yivi' ndiso' ra iin te kui'e xa'a' kandu'u' ra nuu' iin tun' xto. ⁴ Te kij' ni ndekuie ra xiin' te jaan' vi'e mii' iin' Jesús ndii, ni kuví kuyatın ra nuu' a, kuachı ndii kua'a' va ne yivi' ita'. Sakan' na ni ka'a ra xini' vi'e xiin' te kuni kuvı jaan', te ni xa'a ra iin yavi' ikan' savá ni mii' iin' Jesús. Sakan' te ni sanuu' ra tun' xto mii' kandu'u' te kuni kuvı jaan' nuu' a. ⁵ Te kij' ni xini' Jesús ña inı te yivi' jaan' xini ña'a' ra ndii, ni ka'an a xiin' te kuni kuvı jaan' ndii:

—Xa ni ndoyo kuachı un', pi'a'un —ni kachi a.

⁶ Savá te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te yoo ikan' ndii, ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: ⁷ “Te yivi' ka'a' ndii, kanja'a ra xa'a' Ndiosí, sakan' ña Ndiosí kuiti' yoo ndiee' te sandoyo' a kuachı ne yivi'”, ni kachi ra xiin' nimá ra.

⁸ Ndisu numı' te ni xini' Jesús xiin' nimá a ña ka'an te jaan' xiin' nimá ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vá'a ka'an ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' i, taa. ⁹ ¿Ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an i xiin' te ka'a', tuu ndo'ó? ¿Ñáá ña xa ni ndoyo kuachı ra, uun ñáá ña ndokoó ra te na'in ra tun' xto ra, te ku'un ra? ¹⁰ Sakan' na kuii' nia'a yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' i ndiee' iin yivi' te sandoyo' i kuachı ne yivi' —ni kachi a.

¹¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'an i. Ndo'koó un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachi a.

¹² Xaka'an e' te ni ndondichı ra, te ni na'in ra tun' xto ra, te nuu' ni'nu' sakuu' ne yivi' jaan' te ni keta ra kua'an ra. Te ni nandanı va nja xaka'nu' nja Ndiosí ka'an nja ndii:

—Ndee iin kivi' tia'an kuni e' naa ña kaa' —ni kachi nja.

So'ó ni xaa a kij' ni kana Jesús Levı Mateo

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³ Ndi'i ña jaan' te ni keta Jesús vi'e jaan' te kua'an ni tukuu a yu'u' mını Galilea. Te kua'a' va ne yivi' kua'an mii' iin' a, te sania'á ña'a' a tu'un Ndiosí. ¹⁴ Te kij' xka'ndıá a kua'an a ndii, ni xini' a ndu'u' Levı, si'e Alfeo, mii' kenda'a ya'vi' ra xa'a' ñuu Roma. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nja'a, te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

Sakan' te ni ndondichı ra, te ni xikundikun ña'a' ra.

¹⁵ Te kij' ndu'u' Jesús nuu' mesa xixi' a vi'e Levı jaan' ndii, kua'a' tu te kenda'a ya'vi' xa'a' ñuu Roma xiin' kua'a' tu ne ka'an va'a ne yivi' xa'a' ndiee' inga' nja nuu' mesa xiin' Jesús, xiin' te nda'a' xa'a' a xixi' nja, sakan' ña xa yoo kua'a' te ndikun xata' a. ¹⁶ Te kij' ni xini' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te nduu' kuenta te fariseo, ña xixi' Jesús xiin' te kenda'a ya'vi' jaan' xiin' inga ka ne ka'an va'a ra xa'a' jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto ndo' saa vi' kuu' te sania'á ndo'ó ka'a'. Vá'a xachi' xaa' ra xixi' ra xiin' te kenda'a ya'vi', xiin' inga te xaa' tu kuachı ka'a' —ni kachi ra.

¹⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra kij' ni xini' so'ó a ña ni ka'an ra jaan' ndii:

—Ne va'a kuni ndii, kuni nja te tatan', süu' jaan' ndii ne kuni kuvı kuiti' kuni ra. Te yu'u ndii, kuaxı i te kana i ne tuu ña xachuun' ndaku nja. Süu' jaan' ndii kuaxı i, te kana i ne xini' ña yoo kuachı nja —ni kachi a.

Yo'ó ka'an Jesús ña nduu' a ndee naa iin te tunda'á'

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

¹⁸ Kij' ni xini' savá ne yivi' ña yoo nditia te nda'a' xa'a' Juan xiin' te nda'a' xa'a' te fariseo ndii, ni xa'an nda-tu'un' nja Jesús ndii:

—Te nda'a' xa'a' Juan ndii, yoo nditia chito va ra. Te sakan' tu xaa' te nda'a' xa'a' te fariseo. Te, ¿ndichun na yoo nditia te nda'a' xa'a' yo'ó? —ni kachi nja xiin' a.

¹⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—¿Ñáá kuvı koo nditia ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'á', kij' ndu'u' ka te tunda'á' xiin' nja? Kuvı saa nja ña jaan', sakan' ña ndu'u' ka te tunda'á' jaan' xiin' nja. ²⁰ Ndisu xaa iin kivi' kij' tu'un ne yivi' te tunda'á' jaan', te kij' sakan' ndii, kuni a kaka nditia ne jaan' —ni kachi a xiin' nja.

²¹ Te ni ka'an ka a xiin' nja ndii:

—Ndee iin ne yivi' ná'ma' iin toto yata' xiin' iin tu'un' toto xaa'. Kuachı ndii, kij' ndoo toto jaan' ndii, nandii toto xaa' jaan' te kuachı ndi'ı ka toto yata' jaan'. ²² Te ndee iin tu ne yivi' ndii, taan' nja vino xaa' tixın iin' yata'. Sakan' ña naa' saa nja sakan' ndii, kij' kuiya' ra' ndii, tia'ndia iin' jaan', te kuitia ndoo ra', te ndoñu'u' saka tu iin' jaan'. Sakan' na kuii' kuni a ña taan' e' vino xaa' tixın iin' xaa' —ni kachi a xiin' ne jaan'.

Jesús nduu' ña kumi' ndiee' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' e'

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

²³ Iin kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', kij' xka'ndıá Jesús kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a mii' yoo trigo ndii, ni xa'a' te jaan' tu'un' ra yoko' trigo jaan'. ²⁴ Te ni ka'an savá te fariseo ndii:

—Koto un', ¿ndichun na xaa' ndo' ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachi ra.

²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi' ndo' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ña ni xaa David xta'an' kij' ni natıın ra, te ni xi'i ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ²⁶ Sakan' te ni xka'ndia ra tixın vi'e Ndiosı kij' ni nduu' Abiatar sutu ka'nu', te ni xixı ra xita' va'a su'un, tee' ndee sutu kuiti' xata'an kuxı ña jaan', te ni taxı tu ra a ni xixı ndee te ndiaka' ta'an' xiin' ra —ni kachi a.

²⁷ Te ni ka'an tu a xiin' te jaan' ndii:

—Kivi! sábado, ña xinandiee' e' ndii, ni xa'a ña'a' Ndiosí xa'a' ña va'a ne yivi'. Te süu' ne yivi' ni xa'a a xa'a' kivi' jaan'. ²⁸ Xa'a' a jaan' na yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' i ndiee' ndee xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachi a.

So'õ ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'
(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 Tukü ni ni nda'ni Jesús vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan', te ni ka'ni iin te kui'e nda'a' ikan'. ² Te ni chüün xa'a' va te fariseo te kuni ra naa' sanda'a a te kui'e nda'a' jaan' kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', sakan' te kuví tjin kuachi ra Jesús. ³ Te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Ndondichí, te kujin un' ma'in' kaa' —ni kachi a.

⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te kuni tjin kuachi ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña taxi' tu'un ndei' Ndiosí saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? ¿Ñáá ña va'a taxi' a saa e' uun ñáá ña nja'a taxi' a saa e'? ¿Ñáá sakakú e' ne yivi', uun ka'ni' ndi'i' e' nja, kachi a? Nakujin ndo' —ni kachi a.

Ndisu te jaan' ndii, koo' a ni ka'an xachi' ra. ⁵ Sakan' te ni nakoto'ni xi'é a nuu' te jaan', te nda'vi tu kuni a xa'a' ña xii va nimá ra. Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni sanakaá ra nda'a' ra, te ni nda'a a.

⁶ Ni kiee so'õ te fariseo jaan' ikan', te ni xa'a' ndatu'un' tuní ra xiin' te nda'a' xa'a' Herodes saa kuví ka'ni' ra Jesús.

So'õ ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús kua'a' ne yivi' yu'u' miji

⁷ Sakan' te ni ketá Jesús te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a yu'u' miji Galilea, te kua'a' ya'a ne yivi' ndikún ña'a' kua'an nja. Sava ne yivi' jaan' ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea, te sava nja ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, ⁸ te sava tukü ne jaan' ni kiee ñuu Jerusalén. Te sava tukü nja ni kiee ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Idumea. Te sava tukü nja ni kiee ñuu ña ñu'u' tukü ta'vi' itia Jordán. Te ni kiee tu sava ne yivi' jaan' yatín ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. Kua'a' ya'a nanduu' ne yivi' jaan', te kua'an nja mii' kua'an Jesús. Sakan' xaa' nja xa'a' ña ni xini nja kuento xa'a' kua'a' ya'a chüün ka'nu' ña xaa' a. ⁹ Sakan' te ni ka'an chuun' a xiin' te nda'a' xa'a' a ña na koo tu'va ra xiin' iin tundoo' mii' kunaá a ka'an ndoso' a, koto ka tavi' ña'a' ne kua'a' ya'a jaan'. ¹⁰ Kuachi ndii xa ni sanda'a a kua'a' ne yivi', xa'a' a jaan' na ndekuie' te ndekuie' kua'a' va ne kuni kuví nuu' a te tondia ña'a' nja te nda'a nja. ¹¹ Te kij' xini ña'a' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá ndii, xikuitá xiti' nja nuu' a, te ka'an ti'e' ña ndiva'a jaan' xiin' Jesús ndii:

—Yo'ó nduu' si'e Ndiosí —kachi a.

¹² Ndisu ni ka'an chuun' ndiee' Jesús nuu' ña ndiva'a jaan' te koo taxin' yu'u' a, sakan' te ka'an a nuu' ne yivi' yoo nduu' Jesús.

So'õ ni xaa a kij' ni nakaxin Jesús uxí uví ta'an te nda'a' xa'a' a

(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

¹³ Ni ya'a te ni kaa Jesús xini' iin iku', te ni xaka a te kuni nakaxin a. Te kij' xa ita' ti'vi sakuu' ra nuu' a ndii, ¹⁴ ni nakaxin a uxí uví ta'an te jaan' te kaka ra xiin' a te tjanu' ña'a' a sania'a ra ichi' a. ¹⁵ Te kumi' ra ndiee' te sanda'a ra ne kuni kuví, te kumi' tu ra ndiee' te tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. ¹⁶ Iin te jaan' nani' Simón, te ni chindu'u' Jesús inga kivi' ra Pedro. ¹⁷ Te inga ra nani' Jacobo, xiin' ñani' ra, te nani' Juan. Te si'e Zebedeo nduu' uví saa' te jaan'. Te ni chindu'u' Jesús kivi' uví saa' te jaan' Boanerges. Te ña jaan' kuni kachi a ndii: Te kui'e va ndee naa nde'í saví'. ¹⁸ Te inga tukü ra nani' Andrés, te inga ra nani' Felipe, te inga ra nani' Bartolomé, te inga ra nani' Mateo, te inga ra nani' Tomás, te inga ra nani' Jacobo, te jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' ra. Te inga ra nani' Tadeo, te inga ra nani' Simón, te jaan' ndii, kuenta iin ti'vi, te nani' cananista nduu' ra. ¹⁹ Te inga ra nani' Judas Iscariote, te ni sanakua'a Jesús so'õ' ndi'i' nda'a' te kuu' ka'nu'. Ndi'i' ña jaan' te ni nandiko' sakuu' nja vi'e.

Ka'an kiji te sania'a tu'un ndei' Ndiosí xa'a' Jesús

(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23)

²⁰ Te tukü ni ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a. Xa'a' a jaan' na ndee ni kunjia'a a kuxi a ni ndee te nda'a' xa'a' a. ²¹ Kij' ni xini tu'un ne iin kuu' xiin' Jesús xa'a' ña jaan' ndii, ni kiee nja vi'e nja kua'an nja kuni naká ña'a' nja, sakan' ña ka'an ne jaan' ndii:

—Te loco nduu' ra —kachi nja.

²² Te ni ka'an tu sava te sania'a tu'un ndei' Ndiosí, te ni kiee ñuu Jerusalén ndii:

—Ña ndiva'a kuu' nuu' ña nani' Beelzebú naá nimá Jesús kaa', sakan' na chindiee' ña'a' a te kuví tava' ra ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi' —kachi te jaan'.

²³ Sakan' te ni kana Jesús te jaan' nuu' a, te ni ka'an a xiin' ra iin ña ka'an ndiaa a ndii:

—¿Ñáá ka'an' ndo'ó ndii, kuni ña ndiva'a kuu' nuu' tava' ta'an' a nimá ne yivi'? ²⁴ Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' iin ñuu ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' nja ndii, ndoñu'u' ñuu jaan', ²⁵ uun naa' nata'vi' ne ndiee' tixin' iin vi'e te kunta'an' nja ndii, nduxin tu vi'e ne jaan'.

²⁶ Te nii' sakan' nduu' tu a naa' kunta'an' ña ndiva'a kuu' nuu' jaan' xiin' nda'a' xa'a' a, te nata'vi' ta'an' a ndii, sandoñu'u' xiin' mii' a, te xa' ikan' nduxin ndi'i' ña xa'ndia chuun' a. ²⁷ Te ndee iin ne yivi' kuví ki'vi vi'e iin te ndiee' va te na'in nja ña'a' ra, naa' sätiiñ ña'a' nja ña nuu'. Sakan' kuiti' te kuví sakuina' nja ña kumi' ra.

²⁸ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, sakuu' nuu' kuachi ña xaa' ndee ka ne yivi' xiin' sakuu' nuu' ña kanja'a nja ndii, koq ka'nu' inji Ndiosí xa'a' nja. ²⁹ Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espiritu Santo ndii, koo' kivi' koq ka'nu' inji Ndiosí xa'a' ne jaan'. Süu' jaan' ndii kujsó kuachi nja ndee ndi'i' ni kivi' —ni kachi a xiin' te jaan'.

³⁰ Ni ka'an Jesús ña jaan', kuachi ndii ka'án te jaan' ña ña ndiva'a naá nimá a.

So'ó ni xaa a kii' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñani a nanduku' ña'a' nja

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Sakan' te ni xaa si'i' Jesús xiin' ñani a vi'e mii' iin' a. Te ni ndoo nja ita' nja ki'e, te ni sayá'á nja kuento te kana ña'a' ne yivi'. ³² Te ne yivi' kua'a', ne ndiee' saa xinuunduu mii' iin' a jaan', ni ka'an xiin' a ndii:

—Táku'e, si'i' un' xiin' ñani un' ndii, ki'e ita' nja nanduku' nja yo'ó —ni kachi nja.

³³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne jaan' ndii:

—Kuni i ña kundani ndo' yoo nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i —ni kachi a.

³⁴ Sakan' te ni nakoto a nuu' ne ndiee' saa xinuunduu jaan' ka'án a ndii:

—Koto ndo', ne yo'ó' nduu' ndee naa si'i' i xiin' ñani i. ³⁵ Kuachi ndii, yoo ka xaa' ña kuni Ndiosí ndii, ne jaan' nduu' ndee naa ñani i, xiin' ña' ku'va i, xiin' si'i' i —ni kachi Jesús xiin' ne yivi' jaan'.

So'ó kua'an ña ni sania'á Jesús xa'a' iin ñu'u' mii' kiku' iin te yivi' ndikin'

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 Unta' kii' kua'an tukuu Jesús yu'u' miji jaan' ndii, ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' nuu' a ikan'.

Sakan' te ni sk'o'nu' a tixin iin tundoo' nuu' tikui jaan'. Te ne yivi' jaan' ndii, yu'u' miji ita' nja te kuni so'ó ña'a' nja. ² Te ni xa'a' sania'á ña'a' a kua'a' ña'a' xiin' ña ka'án ndiaa ka'án a ndii:

³ —Chuyun xa'a' va ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. Unta' ndii, ni keta iin te yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mii' xika' ra. ⁴ Te kii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a ni koyoo nuu' ichi'. Te ni ndekuie saa, te ni xaxi' ri' a. ⁵ Te sava tukuu ndikin' ni koyoo mii' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Te yachi va ni ndutia a sakan' ña koo' kua'a' ñu'u' ndoso' xata' yuu' jaan'. ⁶ Ndisu kii' ni keta ñu'u' ndii ni saxii ña'a' a, te xa'a' ña kual' tjo'ó a ndii, ni ichi a. ⁷ Te sava tukuu a ni koyoo tein ku'u iñu'. Te kii' ni xa'nu iñu' jaan' ndii, ni tavi a itia trigo jaan', te ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a, sakan' na kuui' koo' ndikin' a ni kuyun. ⁸ Te sava ka tukuu a ni koyoo nuu' ñu'u' ña'ma. Te ni ndutia a, te ni xa'nu a, te ni kuyun ya'a ndikin' i'in a. Sava itia trigo jaan' ni taxí oko uxí ndikin', te sava a ni taxí uní xiko ndikin', te sava tukuu a ni taxí ciento ndikin' —ni kachi Jesús.

⁹ Te ni ka'an ka a ndii:

—Ndo'ó ne xini so'ó ndii, chuyun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i —ni kachi a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús ña ka'án ndiaa

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Kii' ni ndoo iin ndaa' Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ne ita' yatín xiin' te uxí uvi' jaan' xa'a' ndee ña kuni kachi ña ni ka'an ndiaa a jaan'.

¹¹ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí ña kundani ndo' ña xini mii' kuiti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu nuu' ne xika' ndiká ndii, xiin' ña ka'án ndiaa kuiti' ka'án i. ¹² Sakan' te tee' ndee xito' nja ndii, koo' xachi' a kuví kuni nja. Te tee' ndee xini so'ó te xini so'ó nja ndii, kundani nja a te nandiko' nja nuu' i te koq ka'nu' inji i xa'a' kuachi nja —ni kachi a.

Ka'án Jesús ndee ña kuni kachi ña ka'án ndiaa xa'a' te kiku' ndikin' jaan'

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

¹³ Te ni ka'an tu Jesús xiin' ne ni ndoo ita' jaan' ndii:

—Naa' kundani ndo' ña ka'án ndiaa jaan' ndii, ¿saa kuví kundani ndo' inga ña ka'án ndiaa ña ka'an ka i xiin' ndo'? ¹⁴ Te kiku' ndikin' jaan' nduu' te ka'án ndoso' tu'un Ndiosí. ¹⁵ Te ichi' mii' ni koyoo sava ndikin', ña ni kiku' te jaan', nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'ó tu'un Ndiosí. Te kii' ndi'i' xini so'ó nja a ndii, numi' te tu'un' ña ndiva'a ña jaan' nimá nja. ¹⁶ Te sakan' tu ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyoo sava ndikin' ña ni kiku' te jaan' ndii, nduu' a ndee naa nimá sava tukuu ne yivi', ne xini so'ó tu'un Ndiosí. Te kii' ndi'i' xini so'ó nja a ndii, numi' te taxi' so'ó nja, te va'a va kuni nja. ¹⁷ Ndisu koo' tjo'ó a nimá nja, xa'a' a jaan' na kuví kuita ni'i' nja xiin' tu'un jaan'. Sakan' na kii' ndo'o' nimá nja uun kii' sando'o' ña'a' ne yivi' xa'a' ña kandixa' a' nja tu'un jaan' ndii, nakoo' nja a. ¹⁸ Te ñu'u' mii' yoo ku'u iñu' mii' ni koyoo sava ndikin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'ó tu'un Ndiosí. ¹⁹ Ndisu ndi'ni va nimá nja xa'a' ña yoo iin yivi', te xini xa'an' ña'a' ña vika', te ndioo' inji nja xa'a' inga ka ña'a. Sakan' na kuui' tavi sakuu' ña jaan' tu'un jaan', te nanduu' nja ndee naa ña koo' ndikin' kuun' nda'a'. ²⁰ Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyoo ndikin' ña ni kiku' te jaan' nduu' ndee naa nimá sava tukuu ne yivi', ne xini so'ó tu'un Ndiosí, te natiin' va'a nja a. Sava ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo, ña ni taxí oko uxí ndikin', te sava ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo, ña ni taxí uní xiko ndikin', te sava tukuu ne jaan' nduu' ndee naa itia trigo, ña ni taxí ciento ndikin' —ni kachi Jesús.

Sania'á Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' kaa tuún
(Lc. 8:16-18)

²¹ Nj ka'an tu Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:
—Ndee iin ne yivi' ndii, nakun' nja kaa tuún, te kanj nja a tixin iin xatun', nj ndee kanj tu nja a tixin iin tun' xtq. Süu' jaan' ndii nakun' nja a, te xani' nja a mii' sukun te tuvi' tuún a. ²² Kuächj ndii köo' ndee iin ña yoo si'e ña nätuvj, te köo' ndee iin tu ña xaa' si'e ne yivi' ña nätuvj saa Ndiosí. ²³ Ndo'ó, ne xini so'q ndii, chuyun xa'a' va ndo' ña ka'án i —nj kachi a.

²⁴ Te nj ka'an tu a xiin' nja ndii:
—Chuyun xa'a' va ndo' saa xini so'q ndo' ña ka'án i xiin' ndo'. Kuächj ndii, saa nii' xini so'q ndo' ña ka'án i jaan' ndii, nii' sakan' taxj i ña chuyun va ndo', te kundani ndo' a. Te taxj i ña ndee kundani kua'a' ka ndo' a. ²⁵ Kuächj ndii, yoo ka kundani savá ña ka'án i jaan' ndii, taxj i ña kundani kua'a' ka nja a. Ndisu yoo ka täx-i' so'q xa'a' a jaan' ndii, sanandosó' ña'a' i ña sie ña kundani nja —nj kachi a.

Ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' saa xa'nu' mii' ndjkin'

²⁶ Te nj ka'an tu Jesús ndii:
—Ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' ndii, nduu' a ndee naa xka'ndía xiin' ndjkin' ña nj kiku' iin te yivi' nuu' ñu'u'. ²⁷ Te yivi' jaan' ndii, kixín ra, te ndokoó ra. Te ndjkin' jaan' ndii, ndutía a, te xa'nu' a ñuu nduu' a, uun iin ke'in' nduu' a. Te ndee xini te jaan' saa ndutía ndjkin' jaan'. ²⁸ Sakan' ña mii' ñu'u' jaan' nduu' ña sakua'nu' ña'a'. Xi'na ka itun' a xikoó, ikan' te kiee' yoko' a, ya'á sie te xikoó tu ndjkin' a. ²⁹ Te kij' nakuixa' ndjkin' jaan' ndii, kua'an ra te xa'ndia ra a xiin' ichi ki'i', kuächj ndii xa nj kije savj' —nj kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' ndjkin' ma'á ña nani' mostaza
(Mt. 13:31-35; Lc. 13:18-19)

³⁰ Te nj ka'an tu Jesús ndii:
—¿Ndee ña nakuitá xiin' ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', uun ndee ña ka'án ndiaa va'a ka nakata e' xiin' a te kuvj kundani ndo' a? ³¹ Ña xa'ndia chuun' a jaan' ndii, nduu' a ndee naa ndjkin' mostaza. Ndjkin' jaan' ndii, ña lulu ma'á ka nduu' a te sakan' sakuu' nu-u' ndjkin' ña chi'i' e'. ³² Ndisu kij' xa'nu' a ndii, sukun ka itun' a te sakan' sakuu' nuu' ku'u xitjn', te na'nu' va nda'a' nu' nata'ví'. Sakan' na kuii' ndee saa ti' ta'nu' ndjvi' kuvj kundjje kati' nda'a' nu' —nj kachi Jesús.
³³ Te xiin' kua'a' ña ka'án ndiaa ndee naa ña jaan' nj ka'an Jesús xiin' ne jaan' saa kuvj kundani kujti' nja. ³⁴ Te xa nuu' ña ka'án ndiaa jaan' kujti' nj ka'an a xiin' ne yivi' jaan'. Ndisu nuu' te nda'a' xa'a' a ndii, nj sa-nakuachi' ndi' ña'a' a tuky xaan'.

So'q ni xaa a kij' ni ka'an chuun' Jesús, te nj xikuijn tachi' ndjee'

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

³⁵ Kij' ni xaa ñuu kivi' jaan' ndii, nj ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—To'q' ndo' tuky ta'vi' xioo mjni —nj kachi a.

³⁶ Sakan' te nj nakoo ra ne yivi' kua'a' jaan', te kua'an ra xiin' a tixin tundoo' mii' xa naá a jaan'. Te kua'an tu ki'in' ne yivi' xiin' savá ka tundoo'. ³⁷ Sakan' te nj xa'a' xika' ndjee' tachi' nuu' tjku' jaan'. Te nj xa'a' a satuvi' a tjku' nuu' mjni jaan', te ko'ni' ra' tixin tundoo' jaan', te xa kua'an chitu' nu'. ³⁸ Ndisu Jesús ndii, su'ma' tundoo' jaan' kandu'u' a kixín a nuu' ña ki'i' xini a. Ikan' te nj sandoto' ña'a' ra ka'án ra ndii:

—¿Táku'e, ndoto nuu' un'! ¿Ñáá ndi'ni yo'ó naa' ndo'nu'u' e'? —nj kachi ra xiin' a.

³⁹ Sakan' te nj ndokoo a, te nj ka'an chuun' a xiin' tachi' ndjee' jaan' xiin' tjku' mjni jaan' ndii:

—Taxjn' koo un', nakunaá taxjn' un' —nj kachi a.

Xaka'án e, te nj xikuijn ndoo tachi' jaan', te nj nakunaá taxjn' tu tjku' mjni jaan'. ⁴⁰ Sakan' te nj ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndichun na yi'vi nia ndo'? ¿Ñáá ti'a'an tu inj ndo' xini ndo' yu'u'? —nj kachi a.

⁴¹ Te nj yi'vi xava'a ra ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tu te yivi' kaa', na kuii' ndee tachi' xiin' tjku' mjni ka'án chuun' ra xiin', te kandixa' ña'a' a? —nj kachi ra.

So'q ni xaa a kij' ni tava' Jesús ña ndjva'a nimá iin te ñu'u' Gadara

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 Sakan' te nj xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndee tuky ta'vi' yu'u' mjni jaan' nuu' ñu'u' ne Gadara. ² Te kij' ni nuu' a tundoo' jaan' ndii, xaka'án e', te nj ketá iin te yivi' iin yavi ndii, te nj nata'an' ra xiin' a. Te jaan' ndii, ña ndjva'a naá nimá ra. ³ Te xa yavi jaan' nj ndu'u' ra, te ndee iin ne yivi' nj kuvj satíin ña'a' nj ndee xiin' karena. ⁴ Te kua'a' va ichi' ndii, nj xikotiin ra xiin' karena ndu'u', uun xiin' kaa ña yoo tivj. Ndisu xa'ndia ra ña jaan', te sakuachi' ra a. Te ndee iin te yivi' kuvj satíin ña'a'. ⁵ Nj kika ra iin ke'in' xiin' ñuu tejn ku'u xiin' mii' ita' yavi ndii jaan' nde'í ra, te satuxu'ví xiin' mii' ra xiin' yuu' kua'an ra. ⁶ Kij' ni xinj ra Jesús ndee xika' ndii, nj ndava ra kua'an ra mii' iin' a, te nj xaa ra, te nj xikuijn xiti' ra nuu' a. ⁷ Te nj ka'an ti'e' ra xiin' a ndii:

—¿Ndichun kuaxi un' sataña'a' un' yu'u, Jesús, si'e Ndiosí ndu'u' ndjvi'? Ka'án nda'vi i xiin' un' ña sando'o' u'vi un' yu'u —nj kachi ra.

⁸ Nj ka'an ra sakan' xiin' a sakan' ña xa nj ka'an chuun' a xiin' ña ndjva'a jaan' ndii:

—Ñã ndivã'a, kuan ketã nimá te yivi' ñaa' —ni kachi a.

⁹ Te ni ndatu'un' ñã'a' Jesús ndii:

—¿Saa ñani' yo'ó? —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Legión ñani' i, sakan' ñã kua'a' va ndu —ni kachi ra.

¹⁰ Sakan' te ni ka'an nda'vi va ñã ndivã'a jaan' nuu' Jesús ñã tì'vi' ñã'a' a tũkyu xaan'. ¹¹ Yatĩn ikan' ni yoo iin itũn, te ndoso' iin tì'vi' chie kinj xaxi' ri' ku'u. ¹² Te ni ka'an nda'vi tũkyu a xiin' Jesús ndii:

—Saa un' ñã va'a, te tì'vi' un' ndu'u, te kun ko'ni ndu tixĩn kinj ka'a' —ni kachi a.

¹³ Sakan' te ni taxĩ Jesús ñã jaan'. Te ni kiejee ñã ndi-va'a jaan' nimá te yivi' jaan', te ni ko'ni a tixĩn kinj jaan'. Te ni taxta'an' ri' ni ñaka'a' ri' mii' nako' itũn jaan' ndee ni koyo ri' minj jaan', te ni xi'i' ri'. Yatin' uvi mií ni kuu ri'.

¹⁴ Te yivi', te ndiee' xito' kinj jaan' ndii, ni xĩnu ra kuan nu'u ra. Te ni ka'an ra xiin' ne ndiee' ñuu ra ndee ñã ni xka'ndia. Te ni ka'an tu ra xiin' ne ndiee' yatĩn ñuu jaan'. Te ni kiejee ne yivi' kuan kunj ndũchi' nuu' ñã ndee ñã ni xka'ndia ikan'. ¹⁵ Te ni ndekuje ñã mii' iin' Jesús, te ni xĩni ñã te ni ñu'u ñã ndivã'a nimá ndu'u' ra yatĩn nuu' Jesús ni'nu' ra toto, te xã kuvj tu xanini va'a ra. Kij' ni xĩni ne yivi' ñã jaan' ndii, ni yì'vi va ñã. ¹⁶ Te ne yivi', ne ni xĩni ndũchi' nuu' ñã ni xka'ndia jaan' ndii, ni ka'an ñã xiin' ingã ne yivi' ndee ñã ni xã Jesús xiin' te ni ñu'u ñã ndivã'a nimá jaan', xiin' ñã ni ndo'o kinj jaan'. ¹⁷ Sakan' te ni xã'a' ka'án nda'vi ñã xiin' Jesús ñã ketã a nuu' ñu'u' ñã jaan'. ¹⁸ Te kij' skó'nu' a tixĩn tundoo' kua'an a ndii, ni xikan te ni ñu'u ñã ndi-va'a nimá jaan' ñã saa Jesús ñã va'a te taxĩ a ñã ku'un ra xiin' a. ¹⁹ Ndisu ni taxĩ a ku'un ra xiin' a. Süu' jaan' ndii ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuan nu'u vi'e un' mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' un', te ka'an un' xiin' ñã sakuu' ñã ka'nu' ñã ni xã xto'o e' Ndiosí xã'a' un'. Te ka'an tu un' xiin' ñã xã'a' saa ni kuvjta inj a xã'a' un' —ni kachi a.

²⁰ Sakan' te ni ketã te jaan' kua'an ra, te xã'a' ka'án ra xiin' sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Decápolis xã'a' ñã ka'nu' ñã ni xã Jesús xã'a' ra. Te ni ñandani sakuu' ñã kij' ni xĩni so'o ñã ñã ni ka'an ra jaan'.

So'o ni xã a kij' ni sanatiaku Jesús ñã si'e Jairo, te ni sanda'a tu a iin ñã ndo'o' kui'e níi'

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

²¹ Kij' ni ñandiko' Jesús xiin' tundoo' jaan' tũky ta'vi' yu'u' minj jaan' ndii, kua'a' ya'a ne yivi' ni ñakaya saa xinunduu xiin' a ikan', sakan' na ni nuu a te ni ndoo a iin' a ikan'. ²² Sakan' te ni xã iin te ñani' Jairo. Te jaan' ndii, te xa'ndia chuun' xã'a' vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan' nduu' ra. Te kij' ni xĩni ra Jesús ndii, ni kuyatĩn ra,

te ni xĩkuijn xiti' ra nuu' a, ²³ te ni ka'an nda'vi va ra xiin' a ndii:

—Ñã'a' si'e i ndii, xã kuni kuvj kuii a'. Ndisu saa un' ñã va'a te ku'un un', te chikanu' un' nda'a' un' xini' a' te nda'a a' te kutjaku a' —ni kachi ra.

²⁴ Sakan' te kua'an Jesús xiin' te jaan'. Te kua'an tu ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a. Ndee ku'ni' vi' ñã'a' ne yivi' jaan' kua'an ñã. ²⁵ Te tejn ne yivi' jaan' ka'ni iin ñã ndo'o' kui'e níi', te xã uxj uvi kuyã kua'an ñã ndo'o' a' kui'e jaan'. ²⁶ Te xã kua'a' va ni ndo'o' a' nda'a' kua'a' te tatan'. Te ni ndi'i ndoo xũ'un' a' ni xã'ni' a' xã'a' kui'e jaan'. Ndisu süu' so'o nda'a a', süu' jaan' ndii so'o kundiee' kã kui'e jaan' xiin' a'. ²⁷ Te kij' ni xĩni a' kuento ñã ka'án ne yivi' xã'a' Jesús ndii, ni kixĩn a' xatã a tejn ne yivi' kua'a' jaan', te ni tondia nda'a' a' toto a.

²⁸ Sakan' ñã ni ka'an a' xiin' nimá a' ndii: "Naa kuvj tondia i tee' toto kuiti' a ndii, nda'a i', ni kachi a' xiin' nimá a'. ²⁹ Te kij' ni tondia nda'a' a' toto a ndii, xã numi' sakan', te ni xĩkuijn ñã'a' ni' jaan'. Te ni xĩni a' ndii, ni kiejee ñã'a' kui'e jaan'. ³⁰ Xã numi' sakan', te ni xĩni tu Jesús ñã xiin' ñã ndiee' a ni nda'a iin ne yivi'. Ikan' te ni ñakoto a xatã a tejn ne yivi' jaan', te ni ka'an a ndii:

—¿Yoo ni tondia nda'a' toto i? —ni kachi a.

³¹ Sakan' te ni ñakuijn te nda'a' xã'a' a ndii:

—Koto un', saa vi' kua'a' ne yivi' ku'ni' yo'ó, te kusaa' ndatu'un' un' ndii: "¿Yoo ni tondia nda'a' toto i kachi un'?" —ni kachi ra.

³² Ndisu Jesús ndii, xito' a saa xinunduu xiin' a te kunj a yoo ni tondia nda'a' toto a. ³³ Te ñã'a' jaan' ndii, xã xini' a' ñã xã ni nda'a a' ñã ni tondia nda'a' a' toto a, sakan' na kuii' tee' ndee kisi' vi' ñã'a' ñã yì'vi a' ndii, ni kuyatĩn a', te ni xĩkuijn xiti' a' nuu' Jesús, te ni ka'an a' ndaku a' xiin' a sakuu' ñã ni xã a' te ni nda'a a'.

³⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Xã ni nda'a un', piã'un, xã'a' ñã inj un' xini un' yu'u. Kua'an te Ndiosí na taxĩ ñã manj' koo xiin' un', sakan' ñã xã ni nda'a un' nuu' kui'e ñã ni ndo'o un' —ni kachi a.

³⁵ Kij' kusaa' ka'án kã Jesús xiin' ñã jaan' ndii, ni ndekuje iin uvi te ni kiejee vi'e Jairo, te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jairo jaan' ndii:

—Tãkui'e, xã ni ndo'nu'u' ndi'i' ñã si'e un'. Sãtaña'a' kã un' nuu' maestro ñã'a' —ni kachi ra.

³⁶ Te Jesús ndii, ni xĩni so'o a ñã ni ka'an te jaan', ndisu ni ka'an a xiin' Jairo ndii:

—Kãkã nimá un', inj kuiti' un' kunj un' yu'u —ni kachi a.

³⁷ Te ni taxĩ a ku'un ndee iin ne yivi' jaan' xiin' a. Süu' jaan' ndii, Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, ñãni Jacobo jaan', kuiti' ni taxĩ a ku'un xiin' a. ³⁸ Te kij' ni xã a vi'e te xa'ndia chuun' jaan' xiin' te nda'a' xã'a' a jaan' ndii, ni xĩni a ñã kuaa' ne yivi' xaku' ñã, te kuaa' xi'i' xachi' tu ñã xã'a' ñã sie, ñã ni xi'i' jaan'. ³⁹ Sakan' te ni nda'ni a vi'e, te ni ka'an a xiin' ne ñu'u' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaa' ndo' te xaku' ndo' sakan' vi'?
Kuachij ndii kuasa' ni xi'i a', süu' jaan' ndii kixin kuiti' a'
—ni kachij a.

⁴⁰ Te ni xaku' ndija ichi ña'a' ne yivi' jaan'. Sakan' te ni
tava' Jesús sakuu' nja ki'e, te ni naka a yuva' si'i' ña' sie
jaan', xiin' te kua'an xiin' a jaan'. Te ni ko'ni nja xiin' a
mii' kandu'u' ña' ni xi'i jaan'. ⁴¹ Sakan' te ni tjin a nda'a'
ña' sie jaan', te ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Talita, cumi —ni kachij a. Tu'un jaan' kuni kachi ndii:
Ña' sie, xiin' yo'ó ka'an i, ndoko'o un'.

⁴² Xaka'an e', te ni ndoko'o ña' sie, ña' kumi' uxij uvi
kuiya jaan', te ni xa'a' a' xika' a'. Te kij' ni xini ne ita' xi-
in' Jesús ña' ni xaa a jaan' ndii, ni nandanij ya'a nja. ⁴³ Te
ni ka'an ndiee' va Jesús xiin' nja ña' ka'an nja xiin' ndee
iin ne yivi' ña' ni xaa a ikan'. Sakan' te ni ka'an tu a xiin'
yuva' si'i' ña' jaan' ña' taxij nja ña' kuxij a'.

So'ó ni xaa a kij' ni nandiko' Jesús ñuu a Nazaret
(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 Sakan' te ni ketaj Jesús ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a,
te ni nandiko' a ñuu mii' ni xa'nyu a. ² Te kij' ni xaa
kivi' sábado, ña' xinandiee' ne yivi' ndii, ni xa'a' a sani-
a'á a ne yivi' tixin vi'e mii' nakaya ne ñuu jaan'. Te
kua'a' ne ni nakaya ikan' kij' ni xini so'ó nja ña' ka'an a
ndii, ni nandanij nja, ka'an nja ndii:

—¿Mii' ka vi' tu ni sakuaan te kaa'? Te, ¿mii' tu kuaxij
ña' xini tuni ra? Te, ¿mii' ka vi' tu kuaxij ña' ndiee' ra te
kuvij xaa' ra chuun ka'nu' koo' chukuu' jaan'? ³ Te tuxi'
itun' kuiti' nduu' ra. Te xini e' ña' si'e María nduu' ra. Te
xini tu e' ñani ra Jacobo, xiin' José, xiin' Judas, xiin'
Simón. Te ñuu yo'o' ndiee' tu ña'a' ta'an' ra —ni kachij
xiin' ta'an' nja.

Xa'a' a jaan' na ni nasaa' nja, te ni kandixa' ña'a' nja.
⁴ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' nja ndii:

—Te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ña'a'
sakuu' ne yivi'. Ndisu ne ndiee' ñuu mij' ra xiin' ne iin
kuu' xiin' ra, xiin' ne ndiee' vi'e ra ndii, xito' ka'nu'
ña'a' nja —ni kachij a xiin' ne jaan'.

⁵ Te ni kuvij saa a ndee iin chuun ka'nu' koo' chukuu'
ikan'. Ndia'vi' kuiti' ne yivi' ni sanda'a a kij' chindu'u' a
nda'a' a xini nja. ⁶ Te ni nandanij va Jesús xa'a' ña' inji
ne jaan' xini ña'a' nja. Te ni xinu'ni a sakuu' ñuu ña'
ñu'u' yatij ikan' sania'á tu'un Ndiosí.

So'ó ni xaa a kij' ni tjanu' Jesús te nda'a' xa'a' a te
ku'un ka'an ndoso' ra tu'un a
(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ Sakan' te ni kana siin' Jesús te uxij uvi ta'an te nda'a'
xa'a' a, te ni tjanu' a uvi ta'an uvi ta'an ra te kun ka'an
ndoso' ra tu'un a. Te ni taxij tu a ndiee' ra te tava' ra ña'
ndiva'a ña' ñu'u' nimá ne yivi'. ⁸ Te ni ka'an chuun' a xi-
in' ra ña' kōni'i ra ndee iin ña'a' ku'un ra ichi', süu' jaan'
ndii tun' katuvi' kuiti' ra kōni'i ra. Te kōni'i ra tinda'a', ni

ndee ña' xaxij, ni ndee xu'un'. ⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ña'
ku'un ra xiin' ndixan' ña' xa' ki'i' kuiti' ra, te sakan' tu
toto' ña' xa' ni'nu' kuiti' ra ku'un ra xiin'. ¹⁰ Te ni ka'an ka
a xiin' ra ndii:

—Ndee ka vi'e ne yivi' mii' xaa ndo' ndii, ikan' kuiti'
kundiee ndo' ndee kiej ndo' ñuu jaan'. ¹¹ Te naa' xaa'
ndo' iin xaan' te nätiin' va'a ne yivi' ndo'ó, te ni ndee
täxi' so'ó tu nja ña' ka'an ndoso' ndo' ndii, kiej ndo'
ñuu jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ki'i' ndo'. Te xi-
in' ña' jaan' sakuni' ña'a' ndo' ña' koo nja tundo'o'. Ña'
nda'ku ka'an i xiin' ndo' ndii, chie ka tundo'o' kundo'o'
ne ñuu jaan' kij' sana'má Ndiosí ne yivi', te sakan' ne
ni ndiee ñuu Sodoma xiin' ñuu Gomorra —ni kachij
Jesús.

¹² Te ni kiku' ra kua'an ra ka'an ndoso' ra ña' nama ne
yivi' nimá nja xa'a' kuachij ña' xaa' nja. ¹³ Te ni tava' tu
ra kua'a' ña' ndiva'a nimá ne yivi'. Te ni xakin' ra xa'an
oliva xini' kua'a' ne kuni kuvij, te ni nda'a nja.

So'ó ni xaa a kij' ni xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta
Ndiosí
(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

¹⁴ Kanii' ikan' ni kiku' kuenta xa'a' Jesús. Te ni xini
so'ó tu Herodes, te xa'ndia chuun' kuu' nuu', kuento
ña' ka'an ne yivi' xa'a' Jesús. Sakan' ña' sava nja ka'an
ndii: “Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí ndii, ni
natiaku' ra, te suvi nduu' Jesús. Ña' jaan' na kuu' kumi'
ra ña' ndiee' te xaa' ra kua'a' chuun ka'nu' koo' chuku-
u'”, kachi nja. ¹⁵ Te sava tuky nja ka'an ndii: “Elías te ni
ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' Jesús”, kachi nja.
Te sava ni tuky nja ka'an ndii: “Iin te ka'an tiakú tu'un
Ndiosí kuiti' nduu' a ndee naa te ni xika' xta'an'”, kachi
nja.

¹⁶ Te ni ka'an Herodes kij' ni xini ra kuento jaan' ndii:

—Te jaan' nduu' Juan, te ni ka'an chuun' yu'u' te ni
kendoso' te xiin' sukun', te ni natiaku' ra —ni kachij ra.

¹⁷ Ni ka'an Herodes jaan' sakan', kuachij ndii suvi ra ni
ka'an chuun', te ni tjin te xiin' ra Juan jaan', te ni satiin'
ña'a' ra, te ni chinaá ña'a' ra vi'e kaa, ña' kuu' ña'
Herodías. Kuachij ndii ni tunda'a' Herodes xiin' a' tee'
ndee ña' si'i' Felipe, ñani ra, nduu' a'. ¹⁸ Sakan' na kuu'
ni ka'an Juan jaan' xiin' ra ndii: “Va'a yoo a ña' ni tun-
da'a' un' xiin' ña' si'i' ñani un'”, ni kachij ra. ¹⁹ Xa'a' a
jaan' na ña' Herodías jaan' ndii, ndasi' va a' Juan. Te
kuni ka'ni' a' ra, ndisu kuvij saa a' ña' jaan', ²⁰ kuachij
ndii xito' ka'nu' va Herodes Juan jaan', sakan' ña' xini
ra ndii, te xachuun' ndaku nduu' te jaan', te ndoo tu
nimá ra. Ña' jaan' na ni taxij ra ka'ni' ña'a' ña' jaan'. Te
ki'in' ichi' ni xini so'ó Herodes ña' ka'an Juan jaan', tee'
ndee ni ndi'ni nimá ra xa'a' ña' jaan' ndii, ni xtanij va ra
kuni so'ó ra ña' ka'an te jaan'.

²¹ Te kij' ni nakuiin kivi' ña' ni kaku Herodes jaan' ndii,
ni xini ña' Herodías ña' kivi' jaan' kuvij ka'ni' a' Juan
jaan'. Kuachij ndii ni xa'a' ra iin viko' sij', te ni xa'a' tu ra

ña xaxi' xakuaa'. Te ki'in' te kuu' ka'nu' ni tatü rā ndiee' ikan', te ndiee' tü ki'in' te xa'ndia chuun' nuu' te xiin', te ndiee' tü te kuu' ka'nu' nuu' ñu'u' Galilea.

²² Ikan' te ni nda'ni iin' ña' sava, ña' si'e Herodías jaan', mii' ndu'u' Herodes jaan' xixi' rā xiin' sakuu' te ni tatü rā, te ni taxa'a' siji' a' nuu' rā. Sakan' te ni ka'an Herodes xiin' a' ndii:

—Kakan' un' nuu' i ndee ka ña' kuni' un', pia'un, te tax'i i e nda'a' un' —ni kachi' rā.

²³ Te ni chikandia rā kuento rā ka'an rā ndii:

—Tax'i i nda'a' un' ndee ka ña' kakan' un' nuu' i, pia'un. Köo' a xaa' a naa' kakan' un' ndee ta'vi' sava ñu'u' mii' xa'ndia chuun' i —ni kachi' rā xiin' a'.

²⁴ Sakan' te ni keta' ña' sava jaan' mii' ndiee' te jaan', te ni ndatu'un' a' ña' Herodías, siji' a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña' kakan' i, naa'? —ni kachi' a'.

Sakan' te ni ka'an siji' a' jaan' xiin' a' ndii:

—Xini' Juan, te sakuchi' ne yivi', kakan' un' —ni kachi' a'.

²⁵ Sakan' te achi' va ni nandiko' ña' sava jaan' nuu' Herodes jaan' te ni ka'an a' xiin' rā ndii:

—Va'a, kuni' i ña' naka'an e' kuiti' te tax'i un' nda'a' i tixin' iin' ko'o' xini' Juan, te sakuchi' ne yivi' —ni kachi' a'.

²⁶ Sakan' te ni kusuchi' va iin' te jaan'. Ndisu ni kuni' rā nandiko' xata' rā xiin' kuento rā ña' ni tax'i rā nuu' a' nuu' sakuu' te ndiee' xixi' xiin' rā jaan'. ²⁷ Sakan' na xaka'an e', te ni ka'an chuun' rā xiin' iin' te xiin' rā ña' ku'un' na'in' rā xini' Juan jaan'. Sakan' te ni xa'an te xiin' vi'e kaa, te ni kendoso' rā sukun' te jaan'. ²⁸ Te ni na'in' rā a, te ni chinaa' rā a tixin' iin' ko'o', te ni tax'i rā a nda'a' ña' sava jaan'. Te ña' jaan' ni tax'i a' a nda'a' si'i' a'.

²⁹ Kij' ni xini' te nda'a' xa'a' Juan jaan' kuento ña' ni ndo'o' rā ndii, ni ndeku'e te jaan', te ni na'in' rā ñu'u' nde'i jaan', te ni nataan' rā a.

S'o'o ni xaa a kij' ni sakuxi' Jesús u'un mií te yivi'

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

³⁰ Ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni nakaya te ni tianu' Jesús ka'an ndoso' tu'un' a jaan'. Te ni ka'an rā xiin' a sakuu' ña' ni xaa rā xiin' ña' ni sania'á rā. ³¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—To'o' miji' e' sakan' mii' taxin' kaa', te kuv'i nandiee' e' iin' xa'a' —ni kachi' a'.

Sakan' ña' kua'a' xava'a' ne yivi' yoo nuu' a, ne kua'an ni ne xaa ni. Te ni ndee künia'a' a kuv'i a te sakan' tü te jaan'. ³² Sakan' te ni ko'ni rā iin' tundoo' te kua'an rā xiin' Jesús iin' xaan' mii' taxin' kaa'. ³³ Ndisu kua'a' ne yivi' ndii, ni xini' ña' kua'an tundoo' jaan', te ni nakuni' ña' yoo ñu'u' tixin' nu'. Sakan' na ni taxa'an' ña' kua'an xa'a' ña' yu'u' mini' mii' kua'an tundoo' jaan'. Te ni kiee' ne yivi' jaan' sakuu' ñu'u' te kua'an ña' mii' kua'an Jesús. Te xi'na' ka' ña' ni ndeku'e ikan', te sakan'

te ni xaa Jesús xiin' te kua'an xiin' a. ³⁴ Te kij' keta' a tixin' tundoo' jaan' ndii, ni xini' a ndiee' ne yivi' kua'a' ya'a jaan'. Te ni kuvita iin' a xa'a' ña, sakan' ña ndee naa mbee, ti' köo' te paxto, nduu' ña. Te ni xa'a' sania'á ña'a' a kua'a' nuu' ña'a. ³⁵ Te kij' ni kuaa' kua'an ndii, ni kuyatin' te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an rā xiin' a ndii:

—Táku'e, xa' ni kuaa' va vitin, te mii' köo' yoo ndiee' e'. ³⁶ Va'a ka sandutía un' ne yivi', te kiku' ña' ku'un' ña' xa'a' ku'u, uun' ñu'u' kuali' ña' ñu'u' yatin' te sata' ña' ña' kuv'i ña, sakan' ña' yo'o' ndii, köo' a yoo kuv'i ña' saa e' —ni kachi' rā.

³⁷ Ndisu ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Ndo'ó tax'i ña' kuv'i ña' —ni kachi' a'.

Te ni nakujin' rā ndii:

—¿Ñáá kuni' un' ña' ku'un' sata' ndu' ña' kuv'i ne kaa' xiin' xu'un' ña' ki'in' iin' te yivi' naa' sachuun' rā uvi' ciento kivi', te kuv'i tax'i e' ña' kuv'i ña? —ni kachi' rā.

³⁸ Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' rā ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? Kua'an koto ndo' —ni kachi' a'.

Te ni ka'an rā xiin' a kij' ni kundani' rā saa ta'an kuu' a ndii:

—U'un ta'an xita' va'a te uvi' ta'an tja'ka' kuiti' —ni kachi' rā.

³⁹ Sakan' te ni ka'an chuun' Jesús xiin' rā ña' ka'an rā xiin' ne yivi' te kundiee' ti'vi' ña' nuu' itia' kuiti'. ⁴⁰ Te ni xikundiee' ti'vi' ne yivi' jaan'. Sava ti'vi' ni ndiee' ciento ña, te sava ti'vi' ni ndiee' uvi' xiko' uxi' ña. ⁴¹ Sakan' te ni ki'in' Jesús u'un' saa' xita' va'a jaan' xiin' uvi' saa' tja'ka' jaan'. Te ni nakoto' a ndivi', te ni tax'i a' ña' chindani' Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a' xita' va'a jaan' xiin' uvi' saa' tja'ka' jaan', te ni tax'i ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ⁴² Sakan' te ni xixi' sakuu' ña' ndee' ni nda'ni ña. ⁴³ Ndi'i jaan' te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a ña'in' xiin' tja'ka'. Te ni sakutu' ña' uxi' uvi' ta'an íka' na'nu' xiin' ña' ni ndoo' ndoso' jaan'. ⁴⁴ Te ne ni xixi' jaan' ña' miji' ndi'i' te yivi' kuiti' ndii, u'un' mií ni kuv'i rā.

S'o'o ni xaa a kij' ni xika Jesús nuu' tikui mini'

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵ Xaka'an e', te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ko'ni rā tixin' tundoo' te ki'in' ichi' rā ku'un' rā tuku' ta'vi' yu'u' mini' jaan' te xaa rā ñu'u' ña' nani' Betsaida. Te kij' kua'an rā ndii, ni ndoo' a sandutía a ne yivi' kua'a' jaan'. ⁴⁶ Te kij' ndi'i' ni sandutía ña'a' a ndii, ni kaa' a iin' xiki' kua'an a, te ndatu'un' a xiin' Ndiosí. ⁴⁷ Te kij' ni kuv'i ñu'u' ndii, xa' ni kuv'ika' te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an rā xiin' tundoo' nuu' mini, te ni ndoo' iin' ndaa' Jesús ñu'u' jaan'. ⁴⁸ Te kij' xa' kitú' kua'an ndii, ni xini' Jesús ña' ndo'o' te jaan' te satuvi' rā tundoo' jaan' te kua'an nu', sakan' ña' kuv'i suma' tachi'. Ikan' te xa'a' Jesús kua'an xa'a' a nuu' mini' mii' ñu'u' rā. Te kij' ni

nani'i' ña'a' a ndii, ni xaa a ndee naa ña kuni xka'ndia kua'an a. ⁴⁹Te kij' ni xini te jaan' kuaxi xa'a' a nuu' tikui minj jaan' ndii, ni ka'an' ra ndii, i'na' nduu' a, te ni kuaa' ni'vi va ra. ⁵⁰Kuachj ndii sakuu' ra ni xini ña'a', te ni yi'vi va ra. Ndisu numi' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sandjani xiin' mii' ndo' te ku'an yi'vi ndo', sakan' ña yu'u nduu' i —ni kachj a.

⁵¹Sakan' te ni sko'nu' a tijin tundoo' mii' ñu'u' te jaan', te ni xikuijn tachi' jaan'. Ña jaan' na ni nandanj koo' chukuu' ra. ⁵²Sakan' ña tia'an kundani ra ndee ña kuni kachj a ña ni ndasakua'a' Jesús xita' va'a kij' ni sakuxi' a ne yivi' kua'a' jaan', sakan' ña xij ka nimá ra.

So'õ ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús ne kuni kuvj nuu' ñu'u' Genesaret
(Mt. 14:34-36)

⁵³Te kij' ni xka'ndia Jesús xiin' te jaan' minj jaan' ndii, ni xaa a iin ñu'u' ña nani' Genesaret. Te ni satiin ra tundoo' jaan' yu'u' minj jaan'. ⁵⁴Te kij' ni kiee ra xiin' a tijin tun' jaan' ndii, xaka'an e', te ni nakuni ne yivi' Jesús, ⁵⁵te ni xa'a' xaxa' nja kuento xa'a' a kanii' nuu' ñu'u' jaan' xiin' nda'a' a. Sakan' te ni xa'a' ne ndee' saa kua'an jkan', kuan ndiakaj nja ne kuni kuvj nuu' Jesús, mii' xini' nja kuento yoo a, ndiso' ña'a' nja nuu' tun' xto. ⁵⁶Te ndee ka xaan' xka'ndia a kua'an a ñuu' kuali' nduu' a, uun ñuu' na'nu' nduu' a, uun xa'a' ku'u' nduu' a ndii, ni tandiee ne yivi' ne kuni kuvj jaan' ichi' mii' xito' xka'ndia a. Te ni ka'an nda'vi nja xiin' a ña taxj a tondja nda'a' ne kuni kuvj jaan' tee' yu'u' toto kujti' a. Te sakuu' ne ni tondja nda'a' yu'u' toto a jaan' ndii, ni nda'a' nja.

Yo'o' sania'á Jesús ña va'a ka saa e' ña kuni Ndiosí, te saa e' ña kuni te yivi'
(Mt. 15:1-20)

7 Unta' ndii, ni nakaya te fariseo nuu' Jesús xiin' sa-va te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te jaan' ndii, ñuu' Jerusalén ni kiee ra. ²Kij' ni xini te jaan' ña sava te nda'a' xa'a' a ndii, ndikún ra xata' ña ka'an tu'un ndei' te yata', sakan' ña ni natija ra nda'a' ra ki'in' ichi' te kuxj ra, sakan' na ni xixj ra xiin' nda'a' kinj xtuu te jaan'. Te xa'a' a jaan' na ni ka'an kinj ra xa'a' te nda'a' xa'a' a jaan'. ³Sakan' ña te fariseo xiin' sakuu' ne ta'an' ndu, ne judío ndii, xixi' nja naa' tia'an natija nja nda'a' nja ki'in' ichi'. Sakan' xaa' nja xa'a' ña ndikún ni'j nja xata' ña xi xaá te xij' yata' ndu. ⁴Te kij' kua'an nja ya'vi, te nandiko' nja vi'e nja ndii, xixi' nja naa' tia'an natija nja nda'a' nja ki'in' ichi'. Ndisu yoo kua'a' ka ña ni xaa ne xij' yata' ndu xaa' nja naa kuu' ña nati-a' nja yaxin', xiin' kisi, xiin' sakuu' ndachuun', ña ni ku'a' xiin' kaa, xiin' tun' xto nja. ⁵Sakan' na ni nda-tu'un' ña'a' te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii:

—¿Ndichun na saxinú te nda'a' xa'a' yo'ó ña xi xaá e', ña ni nakoo te xij' yata' e'? Sakan' ña xixi' ra xiin' nda'a' kinj nuu' Ndiosí —ni kachj ra.

⁶Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii' ndii, ndaku va ni ka'an Isaías xa'a' ndo' kij' ni ka'an tiakú ra tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ne yivi' yo'o' ndii, xiin' yu'u' kujti' nja xito' ka'nu' nja yu'u'.

Ndisu nimá nja ndii, xika' yoo a nuu' i.

⁷Tiin' ka'nu' saka nja yu'u',

kuachj ndii ka'an chuun' nja ña xini tuni ne yivi' kujti'.

Te ka'an nja ña tu'un ndei' yu'u' nduu' a.

Ni kachj a. ⁸Sakan' ña xata' ndo' nakoo' ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún kixin' ndo' xata' ña xi xaá e', ña ni nakoo ne xij' yata' e', naa kuu' ña natia' ndo' yoo, xiin' ña natia' ndo' yaxin' ki'in' va ichi', xiin' kua'a' ka inga nuu' ña xaa' ndo' —ni kachj a.

⁹Te ni ka'an tu Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Chuyun va ndo' xiin' ña xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mii' ndo'. ¹⁰Kuachj ndii ni ke'j Moisés tu'un Ndiosí nuu' tutu mii' ka'an a ndii: “Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo'”, kachi a. Te ka'an tu a ndii: “Yoo ka kania'a xiin' yuva' si'i' nja ndii, kuni a ña kuvj nja”, kachi a. ¹¹Ndisu ndo'ó ka'an ndii, kuvj ka'an iin ne yivi' xiin' yuva' si'i' nja ndii: “Ña'a' i ndii, Corbán nduu' a. Xa'a' a jaan' na kuvj chindiee' i ndo'ó, sakan' ña sakuu' ña'a' i ndii, xa ni taxj kuento i ña nditja Ndiosí kunduu' a.” ¹²Te ndo'ó ka'an ndii, naa' ka'an iin ne yivi' sakan' ndii, kuni a ña chindiee' ka nja yuva' si'i' nja xiin' ña'a' nja. ¹³Te xiin' ña jaan' xa'nú ndo' ña ka'an chuun' Ndiosí, te ndikún ndo' ña xi xaá mii' ndo', ña saya'á nuu' ta'an' ndo', xiin' kua'a' ka inga nuu' ña xaa' ndo' —ni kachj a xiin' te jaan'.

¹⁴Sakan' te ni kana ni tukuu a ne yivi' kua'a' jaan', te ni kuyatin nja nuu' a, te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Kuni so'õ va sakuu' ndo' te kundani ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. ¹⁵Ndee iin ña xaxi' ne yivi' sativi' nimá nja nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii tu'un ña kiee' yu'u' nja nduu' ña sativi' nimá nja nuu' a. ¹⁶Ndo'ó, ne xini so'õ ndii, chuyun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i —ni kachj Jesús.

¹⁷Sakan' te ni nakoo Jesús ne yivi' jaan', te ni nda'ni a iin vi'e, te ni ndatu'un' ña'a' te nda'a' xa'a' a ndee ña kuni kachj ña ni ka'an ndiaa a jaan'. ¹⁸Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Na sakan' ndii, ni ndee ndo'ó ni kundani ña ni ka'an i jaan'? Ndee iin ña xaxi' e' kuvj sativi' nimá e' nuu' Ndiosí. ¹⁹Sakan' ña, ña xaxi' e' jaan' ndii, süu' nimá e' ko'ni' a, süu' jaan' ndii xiti' e' ko'ni' a, te xitá a kij' kua'an e' nuu' ku'u' —ni kachj a xiin' ra.

Te xiin' ña jaan' ni ka'an Jesús ña ndee iin ña xaxi' e' sativi' nimá e' nuu' Ndiosí. ²⁰Te ni ka'an ka Jesús ndii:

—Ndisu ña ka'an ne yivi' ndii, tijin nimá nja kuaxi a, te ña jaan' nduu' ña sativi' nimá nja nuu' Ndiosí.

²¹ Sakan' ña nimá ña kuaxi ña ña'a ña xanini ña. Naa kuu' ña kumi' ña musa ña, xiin' ña xiin' ña, xiin' ña xa'ni' ña ne yivi', ²² xiin' ña xakui'na' ña, xiin' ña ndioo' ñi va ña xa'a' ña'inga ne yivi', xiin' ña xaa' va ña ndee ka ña ña'a, xiin' ña xini xa'an' ña ne yivi', xiin' ña kinj va kuu' ña xiin' ñi ña, xiin' ña ndasi' nuu' ña xini ña ne yivi', xiin' ña kanja'a ña xa'a' ne yivi', xiin' ña ñuñu' ña, xiin' ña küu' kaxi' ña. ²³ Te sakuu' ña ña'a jaan' kiese' nimá ña, te sativi' ña'a' a nuu' Ndiosí —ñi kachi Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ña' si'e ñi ña' tuku'
(Mt. 15:21-28)

²⁴ Te ñi ketá Jesús ñkan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñu'u' yatín ñuu' Tiro xiin' ñuu' Sidón. Te ñi nda'ni a ñi vi'e, te ñi kuni a ña kuni ne yivi' ña ñkan' yoo a. Ndisu ñi kuvj tisi'e a, ²⁵ sakan' ña ñi xini ñi ña'a' kuento xa'a' a. Xaka'an e', te ñi xaa a', te ñi xikuiin xiti' a' nuu' a, sakan' ña yoo ñi ña' si'e a' ña' naá ña ndiva'a nimá. ²⁶ Te ña' griega, ña' ñi kije nuu' ñu'u' Sirofenicia nduu' a'. Te ñi ka'an nda'vi a' xiin' Jesús ña xta'ni' a ña ndiva'a jaan' nimá ña' si'e a' jaan'. ²⁷ Sakan' te ñi ka'an a xiin' a' ndii:

—Va'a ka xi'na taxí e' kuxi si'e e' ndee nda'ni ña, sakan' ña va'a na'in e' ña xaxi' nuu' ña, te ko'ni e' ña jaan' nuu' naya' —ñi kachi a.

²⁸ Te ñi nakuiin ña jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an un', tákui'e. Ndisu ndee naya' ndii, xaxi' ri' xi'e ña koyó tixin mesa yu'u' ne kuachi' kii' xixi' ña —ñi kachi a' xiin' a.

²⁹ Sakan' te ñi ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, naa, nandiko' un' vi'e un' vitin. Xa'a' a ña ñi ka'an un' kaa' ndii, xa ñi ketá ña ndiva'a jaan' nimá ña' si'e un' —ñi kachi Jesús xiin' a'.

³⁰ Te kii' ñi naxaa ña'a' jaan' vi'e a' ndii, ñi xini a' kandu'u' ña' lulu si'e a' jaan' nuu' tun' xto, te xa ñi ketá tu ña ndiva'a jaan' nimá a'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús ñi te so'o' i'in'

³¹ Tuku ñi ñi ketá Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a, te ñi xka'ndia a yatín ñuu' Tiro jaan' kua'an a xiin' ra. Te ñi xka'ndia tu a ñuu' Sidón xiin' ñu'u' Decápolis, te ñi xaa a yu'u' minj Galilea. ³² Te ñkan' ñi ndekuje ne yivi' nuu' a xiin' ñi te so'o' i'in'. Te ñi ka'an nda'vi ña xiin' a te tondia nda'a' ña'a' a te nda'a' ra. ³³ Sakan' te ñi naka sin' a te jaan' ndee ndoso'. Te ñi se'vi a nuu' nda'a' a uvi saa' so'o' ra. Te ñi kondia tiasi'i a nuu' nuu' nda'a' a jaan', te ñi tondia a yaa' ra xiin' tiasi'i a jaan'. ³⁴ Te ñi nakoto a ndivi', te ñi xaka ñi a, ka'an a ndii:

—Efata —ñi kachi a. Te ña jaan' kuni kachi a ndii: Nunja' vitin.

³⁵ Xaka'an e' sakan' te ñi nunja' so'o' ra, te ñi nanduu' va'a tu yaa' ra, te ñi xa'a' ka'an kaxi' ra. ³⁶ Te ñi ka'an

chuun' a xiin' ne yivi' jaan' ña ka'an ña xiin' ndee ñi ne yivi' xa'a' ña jaan'. Ndisu so'o' kiku' ka ña kuento xa'a' a tee' ndee taxí xachi' a saa ña ña jaan'. ³⁷ Te ñi nandanj ya'a ne yivi' jaan' ka'an ña ndii:

—Sakuu' ña xaa' ra ndii, ña va'a nduu' a. Te ndee ne so'o' nuniá' so'o' xaa' ra, te sanaka'an tu ra ne i'in' —ñi kachi ña.

So'o ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús kumi' mií ne yivi'
(Mt. 15:32-39)

8 Kivi' jaan' ndii, kua'a' ya'a tuku ne yivi' ñi nakaya nuu' Jesús, te köo' a kumi' ña kuxi ña. Sakan' te ñi kana a te nda'a' xa'a' a, te ñi ka'an a xiin' ra ndii:

² —Kuvita va ñi i xa'a' ne yivi' kua'a' kaa', sakan' ña xa kua'an unj kivi' ndiee' ña xiin' e', te köo' a kumi' ña kuxi ña. ³ Te naa' nativi' soko ña'a' i vi'e ña ndii, iyo kuniaa' ña ichi', sakan' ña xika' ñi kije sava ña —ñi kachi a.

⁴ Sakan' te ñi ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Ndisu mii' taxin' kaa' ndiee' e', tákui'e. ¿Saa kuvj taxí e' ña kuxi ne yivi' kua'a' kaa' te nda'ni ña? —ñi kachi ra.

⁵ Sakan' te ñi ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Saa ta'an xita' va'a kumi' ndo'? —ñi kachi a.

Te ñi nakuiin ra ndii:

—Uxa ta'an a —ñi kachi ra.

⁶ Sakan' te ñi ka'an chuun' a nuu' ne yivi' te kundije ña nuu' ñu'u' jaan'. Te ñi ki'in a xa saa' xita' va'a jaan', te ñi taxí a ña chindani Ndiosí. Te ñi sakuachi' ña'a' a, te ñi taxí ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a jaan'. Te ñi xaxa' ra ña jaan' nda'a' ne kua'a' jaan'. ⁷ Te ñi kumi' tu te nda'a' xa'a' a jaan' ndia'vi' tjaka' kualí, te ñi ki'in a ri', te ñi taxí tu a ña chindani Ndiosí. Te ñi ka'an chuun' a xiin' ra ña xaxa' tu ra ti' jaan' nda'a' ne yivi' jaan'. ⁸ Ni xixi' ne yivi' jaan' ndee ñi nda'ni ña, te ñi nakaya ra xa ta'an íka' na'nu' va, ña xaxi' ña ñi ndoo ndoso'. ⁹ Te ne ñi xixi' jaan' ndii, ñi kuu' ña yatin' kumi' mií. Sakan' te ñi sandutía ña'a' Jesús. ¹⁰ Ndi'i jaan' te ñi sko'nu' a tixin ñi tundo' xiin' te nda'a' xa'a' a, te kua'an a nuu' ñu'u' Dalmanuta.

Xikán ne yivi' ñi chuun ka'nu' koo' chukuu' nuu' Jesús
(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

¹¹ Sakan' te ñi ndekuje te fariseo nuu' Jesús, te ñi xa'a' iin' taan ra xiin' a ndee ñi te koto kua'a' ña'a' ra. Sakan' na kuui' ñi ka'an ra xiin' a ña saa a ñi chuun ka'nu' ña taxi' Ndiosí. ¹² Ni xaka ñi a ka'an a ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' ñi yivi' vitin ndii, xikán ndo' chuun ka'nu' nuu' i, ndisu ka'an ndaku i xiin' ndo' ndii, ndee ñi chuun ka'nu' saa i nuu' ndo' —ñi kachi a.

¹³ Te ñi ndoo ra ita' ra ñkan', te ñi sko'nu' a tundo' jaan', te kua'an a tuku ta'vi' minj Galilea jaan'.

Ka'án Jesús xa'a' ña vä'a ña sania'á te fariseo

(Mt. 16:5-12)

¹⁴ Te nda'a' xa'a' Jesús ndii, ni nandosó' rā koni'i rā xita' vä'a, te iin ndaa' kuiti' a ni'i' rā ñu'u' rā tixin tundo' jaan' kua'an rā. ¹⁵ Te ni ka'an chuun' Jesús xiin' rā ndii:

—Koto na xito' xiin' mii' ndo' nuu' yuchi' levadura, ña tiin' te fariseo xiin' te nduu' kuenta Herodes —ni kachi a.

¹⁶ Te ni xa'a' ka'án xiin' ta'an' rā ndii:

—Ka'án a sakan' xiin' e', sakan' ña köo' xita' vä'a ndiso' e' —kachi rā.

¹⁷ Te ni xini Jesús ña ndatu'un' xiin' ta'an' rā, te ni ka'an a xiin' rā ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' xiin' ta'an' ndo' xa'a' xita' vä'a? ¿Ñáá kusaa' küvi nakanj ndo' ña ka'án i te kundanj ndo' a? ¿Ñáá xii ka nimá ndo' ndee vitin? ¹⁸ Yoo nduchi' nuu' ndo', ndisu xito' ndo' xiin' a, te yoo tu so'o ndo', ndisu xini so'o ndo'. ¿Ñáá näka'an' ndo' ña ni xaa i? ¹⁹ Kii' ni sakuachi' i u'un ta'an xita' vä'a, te ni xixi u'un mií ne yivi' ndii, ¿saa ta'an íka' na'nu' va chitu' ña xaxi' ni ndoo ndoso' ni nachi' ndo'? —ni kachi a xiin' rā.

Te ni ka'an rā ndii:

—Uxi uvi ta'an nu' —ni kachi rā.

²⁰ Sakan' te ni ka'an tukuy a xiin' rā ndii:

—Te kii' ni sakuachi' i uxā ta'an xita' vä'a, te ni xixi kumi' mií ne yivi' ndii, ¿saa ta'an íka' na'nu' va chitu' ña xaxi' ña ni ndoo ndoso' ni nachi' ndo'? —ni kachi a xiin' rā.

Te ni ka'an rā ndii:

—Uxā ta'an nu' —ni kachi rā.

²¹ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' rā ndii:

—¿Ñáá ni ndee sakan' kundanj ndo'? —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nuu' ñuu Betsaida

²² Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Betsaida, te ni ndekuij ne yivi' nuu' a xiin' iin te kui'e nuu'. Te ni ka'an nda'vi nja xiin' a ña tondja nda'a' ña'a' a te nda'a' rā. ²³ Ikan' te ni tijn a nda'a' te kui'e nuu' jaan'. Te ni naka ña'a' a, te kua'an a nuu' ñuu jaan' xiin' rā. Te ni kondja tiasij' a nduchi' nuu' rā, te ni tondja nda'a' ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a naa' xa kuvj xito' rā sie. ²⁴ Sakan' te ni xito te jaan', te ni ka'an rā ndii:

—Kuvj xini i ne yivi', ndisu naa iin' itun' kuiti' iin' nja nuu' i, te kuan kuaxi nja xika' nja —ni kachi rā.

²⁵ Sakan' te ni tondja nda'a' ni tukuy a nduchi' nuu' rā jaan', te ni xa'a' rā xito' tukuu' rā. Te xa ni nda'a' rā, te kuvj xito' kaxi' rā sakuu' ña yoo. ²⁶ Ndi'i jaan', te ni t'ivi' ña'a' a vi'e rā, te ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Ndä'ni ka un' ñuu yo'o', ni ndee kä'an tu un' xiin' ne ndee' ñuu yo'o' ña ni nda'a' un' —ni kachi a.

Ka'án Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakahú yoo'

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

²⁷ Te ni ketā Jesús ikan', te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu ña nduu' nda'a' ñuu Cesarea Filipino, te ni ndatu'un' a te jaan' kii' kua'an rā ichi' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, kachi ne yivi'? —ni kachi a.

²⁸ Te ni ka'an rā xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'án ña Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, nduu' un', te sava tuky nja ka'án ña Elías nduu' un', te sava tuky nja ka'án ña inga te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtā'an' nduu' un' —ni kachi rā.

²⁹ Sakan' te ni ka'an a xiin' rā ndii:

—Te ndo'ó ndii, ¿yoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakuijn Pedro ka'án rā xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakahú ne yivi' —ni kachi rā.

³⁰ Ndisu ni ka'an chuun' ndije' a xiin' rā ña kä'an rā xiin' ndee iin ne yivi' yoo nduu' a.

Ka'án Jesús ndee ña kund'o'o a te kuvj a

(Mt. 16:21-23; Lc. 9:22-27)

³¹ Sakan' te ni xa'a' Jesús sania'á ña'a' a ña kuni a ña kund'o'o u'vi va ña nduu' tu te yivi', te sandije' kui'e ña'a' te xixa nuu' ñuu, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te ka'ni' ña'a' rā, ndisu natjaku a kivi' ña unj. ³² Te ni ka'an kaxi' a ña jaan' xiin' rā. Sakan' te ni xtā'ni' siin' ña'a' Pedro, te ni xa'a' kani' kuento ña'a' rā. ³³ Ikan' te ni ndjko kuijn Jesús, te ni nakoto a nuu' inga ka te nda'a' xa'a' a jaan', te ni kani' kuento a Pedro ka'án a ndii:

—Kua'an ndja'a' ña'a'. Ka'án un' ndee naa ña ndiva'a. Te xänini un' saa kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii xanini un' naa xanini ne yivi' kuiti' —ni kachi a.

Ka'án Jesús saa kuni a saa e' te kundikun e' ichi' a

(Mt. 16:24-28; Lc. 9:23-27)

³⁴ Sakan' te ni kana Jesús te nda'a' xa'a' a xiin' ne yivi' kua'a', te ni ka'an a ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuni a ña nakoo nja ña kuni miji' nja, te na koo tu'va tu nja te kund'o'o nja ndee naa kund'o'o i nuu' krusin, te kundikun nja yu'u. ³⁵ Kuachj ndii, yoo ka kuni sakahú xiin' mii' miji' ndii, kuvj nja. Ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu nja xa'a' ichi' yu'u xiin' xa'a' tu'un va'a ndii, natijn nja kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. ³⁶ Te kuäsa' kuni tu kivi' ñuu iin ne yivi' naa' kanando nja sakuu' ña'a' ña yoo iin yivi', te kuvj nja nuu' Ndiosí. ³⁷ Sakan' ña köo' ndee iin ña'a' iin yivi' ña kuvj chikandja nja xa'a' kivi' ñuu, ña

kōo' kivi' ndi'i'. ³⁸ Te yoo ka kuchani xa'a' yu'u xiin' xa'a' tu'un i nuu' ne ndiso' kuachi ndiee' vitin, ne xa'ni ndoso' Ndiosí ndee' naa xaa' iin ne kumi' musa ndii, iin kachi kuchani tu yu'u, ña nduu' tu te yivi', xa'a' ne jaan' nuu' Ndiosí kii' kixin tukuu' i iin yivi' xiin' ña ndiee' yuva' i Ndiosí, xiin' ña ndiee' sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' a.

9 Te ni ka'an ka tu a xiin' nja ndii:
—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ka'ni sava ne yivi' tein ndo'ó yo'o' vitin ndii, kivi' nja ndee' kuni nja ña xaa' ña xa'ndia chuun' Ndiosí xiin' ña ndiee' a —ni kachi a.

So'ó ni xaa' a kii' ni nanduu' ndatun' va nuu' Jesús, te ni yi'e tu toto a
(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

² Iñu ta'an kivi' ni xka'ndia, te ni naka Jesús Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, te kua'an siin' a xiin' ra iin tindu' sukun. Te ni xini te jaan' ña ni nanduu' ndatun' va a.

³ Te toto a ndii, ni nanduu' yi'é koo' chukuu' a, te yaa kachi' vi' a. Ndee iin ne yivi' iin yivi' ndee' mii' ka kii' nati'a' nja ndii, kivi' ndasayaa nja toto naa toto a jaan'.

⁴ Ikan' te ni xini ra ña ni tuvi Elías xiin' Moisés, te ndatu'un' ra xiin' Jesús. ⁵ Ikan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Va'a ña kuaxi ndu yo'o', tákui'e. Na kasa'a ndu uni ta'an tja'va'. Iin a kunduu' yo'ó, te iin a kunduu' Moisés, te iin a kunduu' Elías —ni kachi ra.

⁶ Ni ka'an ra sakan' xiin' Jesús sakan' ña xini ka ra ndee ña ka'an ra, sakan' ña ni yi'vi va uni saa' te jaan'.

⁷ Sakan' te ni nuu' iin viko', te ni tisa'vi a sakuu' te ita' ikan'. Te tein viko' jaan' ni ka'an iin tachi' yu'u' ndii:

—Ña ñaa' nduu' si'e manij' i. Kuni so'ó ndo' ña ka'an a xiin' ndo' —ni kachi a.

⁸ Te xaka'an e', te ni nakoto te jaan' saa xinunduu' mi-i' ita' ra jaan', ndisu ndee' iin kōo' ni xini ka ra. Ndee iin ndaa' Jesús kuiti' ni xini ra ikan'.

⁹ Te kii' naka'a' a xiin' ra tindu' jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ña ka'an ra xiin' ndee' iin ne yivi' ña ni xini ra ikan'. Süu' jaan' ndii ndee' kii' natjaku ña nduu' tu te yivi', te kivi' ka'an ra xa'a' ña jaan'. ¹⁰ Te ni saxinu' ra ña ni ka'an chuun' a xiin' ra jaan'. Ndisu ni xa'a' ndatu'un' ta'an' ra ndee ña kuni kachi a ña natjaku tukuu' a jaan'. ¹¹ Te ni ndatu'un' ra Jesús ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿ndichun na ka'an te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí ña xi'na ka Elías nandiko', sakan' vi' te kixin ña sakakú ne yivi'? —ni kachi ra.

¹² Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndixa nduu' a ndii, xi'na ka Elías kixin, te sakoo' tu'va ra sakuu' ña yoo. Te ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' yu'u, ña nduu' tu te yivi', ña sando'o' kua'a' te yivi' yu'u, te sandiee' kui'e tu ra yu'u. ¹³ Ndisu ka'an yu'u xiin' ndo' ña xa ni kixin Elías jaan', te ni xaa

ne yivi' saa ka ni kuni nja xiin' ra naa ka'an tutu Ndiosí xa'a' ra —ni kachi a.

So'ó ni xaa' a kii' ni sanda'a Jesús iin te sava, te naá ña ndiva'a nimá

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

¹⁴ Kii' ni xaa' Jesús xiin' te uni ta'an jaan' ndienü mii' ndiee' inga te nda'a' xa'a' a ndii, ni xini a kua'a' ya'a ne yivi' saa xinunduu' xiin' ra. Te ita' tu sava te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí kani' ta'an' kuento ra xiin' te jaan'.

¹⁵ Kii' ni xini sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' kuaxi Jesús ndii, ni nandan nja, te ni taxa'an' nja kua'an nakuatu ña'a' nja. ¹⁶ Te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an' ndo' kuento xiin' te ka'a'? —ni kachi a xiin' ra.

¹⁷ Sakan' te ni ka'an iin te ka'ni tein ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, si'e i kuaxi ndiaká i nuu' un', sakan' ña ña ndiva'a naá nimá ra, te xaa' i'in' ña'a' a. ¹⁸ Mii' ka xika' ra te kani' ña'a' a, te suku' ña'a' a ñu'u', te tava' a pele yu'u' ra, te sake'i' a nu'u' ra, te xaitun' ña'a' a. Xa ni ka'an i xiin' te nda'a' xa'a' un' te xtani' ra a nimá si'e i ka'a', ndisu ni kivi' xtani' ra a —ni kachi ra xiin' Jesús.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ne iní xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin. ¿Saa ka vi' ta'an ka kivi' koo' i xiin' ndo'? Te, ¿saa ka vi' ta'an ka kivi' kundieni i ña xaa' ndo'? Nja'a' ndo' yo'o' xiin' te sava ñaa' —ni kachi a.

²⁰ Sakan' te ni kixin ndiaká ña'a' nja nuu' a. Te kii' ni xini ña ndiva'a jaan' Jesús ndii, ni kisi ndiee' va a te sava jaan', te ni nduva' ra ñu'u' xiko' kava' ra xika' ra ikan'. Te ni kije' pele yu'u' ra. ²¹ Sakan' te ni ndatu'un' Jesús yuva' te jaan' ndii:

—¿Ama' vi' ndo'o' ra sakan'? —ni kachi a.

Te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Ndee kii' lulu vi' ra. ²² Kua'a' va ichi' skó'ni' ña'a' ña ndiva'a jaan' nuu' ñu'u' xiin' nuu' tikui te ka'ni' ña'a' a. Sakan' na kiii' naa' yoo ña kivi' saa un' xa'a' ra ndii, kuvita ini un' xa'a' ra, te chindiee' un' ndu'u' —ni kachi ra.

²³ Ikan' te ni ka'an ni tukuu' Jesús xiin' ra ndii:

—Kä'an un' "naa' kivi'", kuachi ndii sakuu' a kivi' saa i xa'a' ne ini xini yu'u' —ni kachi a.

²⁴ Xaka'an e', te ni ka'an ti'e' yuva' te sava jaan' ndii:

—Iní i xini i yo'ó, tákui'e. Ndisu taxí un' ña kuini va'a ka i kuni i yo'ó —ni kachi ra.

²⁵ Te kii' ni xini Jesús ña ni xa'a' nakutu' ne yivi' kua'a' ya'a jaan' mii' iin' a ndii, ni ka'an ndiee' a xiin' ña ndiva'a jaan' ndii:

—Yo'ó, espíritu ña ndiva'a, ña xaso'o' te xaa' i'in' tu un' ndii. Ka'an chuun' i xiin' un', kua'an keta' nimá te sava ñaa', te kōo' kivi' ka nandiko' un' —ni kachi a.

²⁶ Sakan' te ni nde'i' ra, te ni kisi ndiee' va ña'a' a. Te ni keta' ña ndiva'a jaan' nimá ra, te kua'an a. Te ni

ndoꝝ ra kandu'u' ra ñu'u' ndee naa te xa ni xi'i. Te kua'a' ne yivi' jaan' ni ka'an ña xa ni xi'i' ra. ²⁷ Ndisu ni tjin Jesús nda'a' ra, te ni ndani'i' ña'a' a. Te ni xikuijn ndich'i ra.

²⁸ Te kii' ni nda'ni a jin vi'e ndii, ni ndatu'un' siin' ña'a' a te nda'a' xa'a' a ka'an ra ndii:

—¿Ndishun na ni kivi' xta'ni' ndu ña ndiva'a' jaan'? —ni kach'i ra.

²⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndiva'a' naa ña jaan' ndii, kuni a ña ka'an va e' xiin' Ndiosí, te kuni tu a ña koo nditja e', te kivi' xta'ni' e' ña jaan' —ni kach'i a.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' ña kundo'o a te kivi a

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

³⁰ Kii' ni keta a ikan' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xka'ndia a ñu'u' Galilea, ndisu ni kuni a ña kuni ña'a' ndee jin ne yivi', ³¹ kuach'i ndii te nda'a' xa'a' a sa-nia'a' a kua'an a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a' ña'a' ne yivi' nda'a' te ka'nu', te ka'ni' ña'a' ra. Ndisu kivi' ña un'i te natjaku a —ni kach'i a xiin' ra.

³² Ndisu ni kundani te jaan' ña ka'an a xiin' ra, te ni yivi' ra ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ña jaan'.

Ka'an Jesús yoo nduu' ne ka'nu'

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

³³ Te kii' ni xaa a ñuu Capernaum ndii, ni nda'ni a jin vi'e xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee xa'a' kani' ta'an ndo' kuento kii' kuaxi e' ichi'? —ni kach'i a.

³⁴ Ndisu ni nakuijn ra, sakan' ña ni kani' ta'an' kuento ra ichi' xa'a' yoo nduu' te jaan' kunduu' te ka'nu' ka nu-u' ra. ³⁵ Sakan' te ni xikundu'u' a, te ni kana a te ux'i uvi jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yoo ka kuni kunduu' ne ka'nu' ka ndii, kuni a kunduu' nja ne so'o' ndi'i' nuu' sakuu' ndo', te kunduu' tu nja ne kaka nuu' nuu' sakuu' ndo' —ni kach'i a xiin' ra.

³⁶ Sakan' te ni ki'in a jin te lulu xani a ma'in' te jaan'. Ndi'i' jaan', te ni na'in ña'a' a naa nda'a' a, te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

³⁷ —Yoo ka natiin' jin te lulu ndee naa te yo'o' xa'a' a ña nduu' nja kuenta i ndii, yu'u natiin' nja. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, süu' yu'u ku'ti' natiin' nja. Süu' jaan' ndii natiin' tu nja ña ni tjanu' yu'u —ni kach'i a.

Ka'an Jesús ña ne nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nja

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

³⁸ Sakan' te ni ka'an Juan xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, ni xini ndu jin te tava' ña ndiva'a' nimá ne yivi' xiin' ña ndiee' un'. Te ni xika ndu sajn kuiu' ña'a'

ndu, kuach'i ndii süu' te xika' xiin' e' nduu' ra —ni kach'i ra.

³⁹ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Sajin kuiu' ña'a' ndo', sakan' ña ndee jin ne yivi' küvi kanja'a xa'a' i kii' ndi'i' xaa' nja chuun ka'nu' koo' chukuu' jaan' xiin' ña ndiee' i. ⁴⁰ Kuach'i ndii, yoo ka nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nja. ⁴¹ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka taxi' tee' tikui nda'vi so'o' ko'o' ndo'o' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta ña ni tjanu' Ndiosí sakan' ne yivi' ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí —ni kach'i Jesús xiin' ra.

Ka'an Jesús ña iyo va kundo'o ne kaviko' ne xa ini xini ña'a' te saa nja kuach'i

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

⁴² Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Te ne yivi' ne kaviko' jin ne lulu, ne ini xini yu'u ndee naa te yo'o', te saa nja kuach'i ndii, ndee chaa' ka na kotijn jin yuu' molino sukun' ne kaviko' ña'a' jaan', te sko'ni' nja ndee ma'a' tixin miji. ⁴³ Naa' nda'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuach'i ndii, va'a' ka kendoso' un' un'. Kuach'i ndii ndee chaa' ka kunduu' un' te tikundu' jin ndaa' nda'a', te natijn un' kivi' ñuu ña ko'o' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvi saa' nda'a' un' vi'e ndi'aya' mii' ko'o' kivi' nda'vá ñu'u. ⁴⁴ Te ikan' ndii, ko'o' kivi' xi'i' tikuxi', te ni ndee ko'o' kivi' nda'va tu ñu'u.

⁴⁵ Te naa' xa'a' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuach'i ndii, va'a' ka kendoso' un' un'. Kuach'i ndii ndee chaa' ka kunduu' un' te tikundu' jin ndaa' xa'a', te natijn un' kivi' ñuu ña ko'o' kivi' ndi'i', te sakan' ña ku'un un' xiin' uvi saa' xa'a' un' vi'e ndi'aya' mii' ko'o' kivi' nda'vá ñu'u.

⁴⁶ Te ikan' ndii, ko'o' kivi' xi'i' tikuxi', te ni ndee ko'o' kivi' nda'va tu ñu'u. ⁴⁷ Te naa' nduchi' nuu' un' xaa' sakan' te xaa' un' kuach'i ndii, va'a' ka xta'ni' un' un'. Kuach'i ndii ndee chaa' ka kunduu' un' te kui'e jin ndaa' nduchi' nuu', te ki'vi un' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, te sakan' ña ku'un un' xiin' uvi saa' nduchi' nuu' un' vi'e ndi'aya' mii' ko'o' kivi' nda'va ñu'u. ⁴⁸ Te ikan' ndii, ko'o' kivi' xi'i' tikuxi', te ni ndee ko'o' kivi' nda'vá tu ñu'u.

⁴⁹ Ñu'u nduu' ndee naa jin' ña xaa' u'va sakuu' ndo'o', ndee naa xaa' u'va ne yivi' ña nasoko' nja nuu' Ndiosí. ⁵⁰ Iin' ndii, ña va'a' nduu' a, ndisu naa' t'ivi' a ndii, küvi ka ndasava'a e'. Sakan' na kiii' kundiee man'i xiin' ta'an' i'in ndo'o', te kunduu' ndo' ndee naa jin' va'a' —ni kach'i Jesús.

Ka'an Jesús ña va'a' nata'vi' ta'an' ne yivi'

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 Ndi'i' jaan', te ni keta Jesús ikan' te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tuku ta'vi' itja Jordán, te ni xaa a nuu' ñu'u' Judea. Te tuku sakan' ni nakaya kua'a' ya'a ne yivi' nuu' a mii' iin' a, te ni sania'a' ña'a' a naa xi xaá

a. ² Sakan' te ni kuyatın sava te fariseo nuu' a te koto ku'a' a ña'a' ra ka'án ra ndii:

—Tákui'e, ¿ñáá kande'i' ña nata'vi' ta'an' iin te yivi' xi-in' ña' si'i' ra? —kachi ra.

³ Sakan' te ni ñakujiin a nuu' ra ndii:

—¿Ndee ña ni ke'i' Moisés xta'an' xa'a' ña jaan'? —ni kachi a.

⁴ Te ni ñakujiin te jaan' ndii:

—Moisés ndii, ni taxí ra ña ke'i' iin te yivi' iin tutu mii' ka'án a ña nakoo' ra ña' si'i' ra, te xiin' ña jaan' kuví ñata'vi' ta'an' ña —ni kachi ra.

⁵ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un ndei' jaan' ndii, ni ñakoqo ña'a' Moisés xa'a' ña xii va nimá ndo'. ⁶ Ndisu ndee ña nuu' kii' ni xa'a' Ndiosí iin yivi' ndii, ni xa'a' a tiaa, te ni xa'a' tu a ña'a'.

⁷ Sakan' na kuu' ñakoqo tiaa yuva' si'i' ra te nduuiin ra xi-in' ña' si'i' ra, ⁸ te uvi saa' ña ndii, iin ndaa' ñanduú ña. Xa'a' a jaan' na súu' uvi ta'an ka kuu' ne jaan', súu' jaan' ndii iin ndaa' nduu' ña. ⁹ Sakan' na kuu' ne ni ndasajin Ndiosí ndii, v'a'a' ñata'vi' ña'a' ndee iin ne yivi' —ni kachi Jesús.

¹⁰ Te kii' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a vi'e ndii, ni ndatu'un' ni tukuu' ña'a' ra xa'a' ña nata'vi' ta'an' ne yivi' jaan'. ¹¹ Ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Yoqo ka nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i' ra te tunda'a' ra xiin' tukú ña'a' ndii, xaa' ra kuachí xiin' tukú ña'a' jaan' nuu' ña' si'i' nuu' ra. ¹² Te naa' ña'a' nata'vi' ta'an' xiin' i' a', te tundaa' a' xiin' tukú te yivi' ndii, xaa' tu ña' jaan' kuachí xiin' inga te yivi' jaan' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni sañu'u' Jesús ne kualí

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³ Unta' ndii, ni ndekuje ne yivi' xiin' ne kualí nuu' Jesús te tondia nda'a' ña'a' a, te sañu'u' ña'a' a. Ndisu te nda'a' xa'a' a ndii, ni xa'a' xi'é ra nuu' ne kuaxi xiin' ne kualí jaan'. ¹⁴ Te kii' ni xini Jesús ña xaa' te jaan' ndii, ni xi'e a nuu' ra ka'án a xiin' ra ndii:

—Taxí ndo' na kixin ne kualí nuu' i, te ñakasi ña'a' ndo', kuachí ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne iní xini ña'a' ndee naa iní ne kualí ka' xini ña yuva' si'i' ña.

¹⁵ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, yoqo ka taxí' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña ndee naa taxi' ne kualí ka' xa'ndia chuun' yuva' si'i' ña nuu' ña ndii, kuví kunduu ne jaan' kuenta a ne xa xa'ndia chuun' a nimá —ni kachi a.

¹⁶ Sakan' te ni numi a ne kualí jaan', te ni chindiee a nda'a' a xini ña, te ni xañu'u' ña'a' a.

So'o ni ka'an Jesús xiin' iin te vika'

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷ Te kii' ki'in' Jesús ichi' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ndava' iin te yivi' ni xaa ra, te ni xikuijn xiti' ra nuu' a ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Tákui'e, ña va'a nimá, ¿ndee ña kuni a saa i, te ñatjin i kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i'? —ni kachi ra.

¹⁸ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—Kii' ka'án un' ña ña va'a nimá nduu' yu'u ndii, ¿ndichun ka'án un' ña jaan'? Kuachí ndii iin ndaa' Ndiosí kuiti' nduu' ña va'a nimá. ¹⁹ Xa xini un' tu'un ndei' Ndiosí, ña ka'án ndii: “Kümi' un' musa un'. Kä'ñi' un' ne yivi'. Säkui'na' un'. Kä'an un' tun vixi. Künduu un' te uvi nimá. Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'” —ni kachi a xiin' ra.

²⁰ Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' Jesús ndii:

—Tákui'e, xa saxinú i sakuu' ña jaan' ndee kii' nduu' i te sava —ni kachi ra.

²¹ Sakan' te ni ñakoto'ni Jesús nuu' ra, te ni kundani ña'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndee iin ndaa' tjo' ña'a' kuni ka saa un'. Kua'an te xiko' un' sakuu' ña kumi' un', te taxí un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu', sakan' te kumi' un' ña vika' ndivi'. Te kixin un', te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

²² Te kii' ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni kunda'vi va ku-ni ra, te ni kusuchi' iní ra ni ketā ra kua'an ra, sakan' ña te vika' va nduu' ra.

²³ Sakan' te ni ñakoto Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a saa xinunduu xiin' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vixi xava'a nuu' ne vika', te taxí ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña —ni kachi a.

²⁴ Te kii' ni xini so'o te nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, ni ñandani va ra. Te ni ka'an ni tukuu Jesús xiin' ra ndii:

—Pi'a'un, xa vixi nduu' a nuu' iin ne ndani ña vika', te taxí ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña. ²⁵ Vixi ka nuu' ne vika' te taxí ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ña, ndee naa ña küvi tu xka'ndia ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —ni kachi a.

²⁶ Te nda'a' xa'a' a jaan' ndii, so'o ndiee' ka ni ñandani ra ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yoqo tu kuví kaku nuu' kuachí ña? —kachi xiin' ta'an' ra.

²⁷ Sakan' te ni ñakoto ndiaa ña'a' Jesús, te ni ka'an a ndii:

—Ne yivi' ndii, küvi saa ña ña jaan', ndisu Ndiosí ndii, kuví saa ña'a' a, sakan' ña sakuu' ña'a' kuví xaa' ña jaan' —ni kachi a xiin' ra.

²⁸ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákui'e, koto un', ndu'u ndii, ni ñakoqo ndu sakuu' ña kumi' ndu, te ndikún ndu yo'ó —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, sakuu' ne yivi', ne ni ñakoqo vi'e ña, uun tiaa ta'an' ña, uun ña'a' ta'an' ña, uun yuva' si'i' ña, uun si'e ña, uun ñu'u' ña xa'a' ña ndikún ña yu'u xiin' xa'a' tu'un va'a ndii, ³⁰ sañu'u' kua'a' va ña'a' Ndiosí vitin iin yivi' yo'o'. Taxí a nda'a' ña kua'a' va vi'e ña, te taxí tu a kua'a' va ne kunduu ta'an' ña, xiin' kua'a' va ne kunduu si'i' ña, xiin' kua'a' va ne kunduu si'e ña. Te taxí a kua'a' va ñu'u' nda'a'

nja. Tee' ndee sando'o' ña'a' ne yivi', ndisu nuu' ku'un e' ndii, taxí a kivi' ñuu ña ña kōo' kivi' ndi'i' tuku iin yivi'. ³¹ Ndisu kua'a' va ne nduu' ne nuu' vitin ndii, ne so'ō' ndi'i' nanduu ña nuu' ku'un e'. Te kua'a' tu ne nduu' ne so'ō' ndi'i' vitin ndii, ne nuu' nanduu ña nuu' ku'un e' —ñi kachi a.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' ña kundō'o a te kuví a

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³² Te kij' kua'an kaa' Jesús ichi' ñuu Jerusalén ndii, ni'i' ichi' a nuu' te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an a. Te nandani te jaan', te yi'vi tu ra ndikún ña'a' ra kua'an ra. Sakan' te tuku ni ñi ñaka siin' a te uxí uvi jaan', te ni xa'a' a ka'an a xiin' ra ña kundō'o a ndii:

³³ —Xini ndo' ña ichi' ñuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vitin. Te ijan' sanakua'a te yivi' yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' nda'a' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí, te katun' te jaan' yu'u, te nakuita kuento ra ña kuni a kuví i, te sanakua'a tu ra yu'u nda'a' te tuku'. ³⁴ Te te jaan' ndii, sandiee kui'e ra yu'u, te kondia tiasi'i tu ra yu'u, te suku' yo'ō' u'vi tu ra yu'u, te ka'ni' ra yu'u. Ndisu kivi' ña uní te natjaku i —ñi kachi Jesús.

So'ō ni ka'an Jesús xiin' Juan xiin' Jacobo ñani ra

(Mt. 20:20-28)

³⁵ Sakan' te ni kuyatin Jacobo xiin' Juan nuu' Jesús. Te jaan' ndii, si'e Zebedeo nduu' uvi saa' ra. Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, kuni ndu ña saa un' iin ña va'a ña kakan ndu nuu' un' vitin —ñi kachi ra.

³⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndee ña kuni ndo' saa i xa'a' ndo'? —ñi kachi a.

³⁷ Te ni ka'an ra ndii:

—Saa un' ña va'a te taxí un' kundiee ndu xiin' un' mi-i' ka'ndia chuun' un' mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'. Iin ndu kunduu' nda'a' kua'a un', te iin tuku ndu kunduu' nda'a' itin un' —ñi kachi ra.

³⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kündani ndo'ó ndee ña xikán ndo' nuu' i. ¿Ñáá kundieni ndo'ó koo ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundō'o yu'u? ¿Ñáá kundieni ndo' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa ña xiin' yu'u? —ñi kachi a.

³⁹ Te ni nakuiin te jaan' ndii:

—Uun ndo', kundieni ndu —ñi kachi ra.

Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndi'xa nduu' a ndii, kundieni ndo'ó koo ndo' tundo'o' chie koo' chukuu' ña kundō'o yu'u, te kundieni tu ndo' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó ndee naa saa ña xiin' yu'u. ⁴⁰ Ndisu ña kundiee ndo' nda'a' kua'a i, uun nda'a' itin i ndii, süu' yu'u kuni a taxi' ña jaan'. Süu' jaan' ndii ne xa yoo tu'va ña jaan' xa'a' kuiti' natjin a —ñi kachi a.

⁴¹ Te kij' ni xini so'ō inga te uxí ta'an ña jaan' ndii, ni nasa'a' ra ni xini ra Jacobo xiin' Juan jaan'. ⁴² Ijan' te ni kana Jesús sakuu' ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' ña kua'a' te kuu' nuu' nuu' ne tuku' ndii, sananduu' ña'a' ra ndee naa ña'a' ra, te te kuu' ka'nu' ka tein ña ndii, xiko' ni'i' ña'a' ra te ña ka'an mii' ra yoo. ⁴³ Ndisu süu' sakan' kunduu a tein ndo'ó. Süu' jaan' ndii yoo ka kuni kunduu te ka'nu' ka tein ndo'ó ndii, kuni a kunduu ra te kaka nuu' nuu' ndo'. ⁴⁴ Te yoo ka kuni kunduu te nuu' tein ndo'ó ndii, kuni a ña kunduu ra te kaka nuu' nuu' sakuu' ndo'. ⁴⁵ Kuachi ndii, ni ndee yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuaxi i te kaka nuu' ne yivi' nuu' i. Süu' jaan' ndii kuaxi i te kaka nuu' i nuu' ña, te cha'vi i xiin' kivi' ñuu i xa'a' kuachi kua'a' ne yivi' —ñi kachi Jesús.

So'ō ni xa'a a kij' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nduchi nuu', te nani' Bartimeo

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

⁴⁶ Sakan' te ni xa'a Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jericó. Te kij' keta' a ñuu jaan' kua'an a xiin' te jaan' xiin' kua'a' ya'a ka ne yivi' ndii, ndu'u' iin te kui'e nduchi nuu', te nani' Bartimeo, yu'u' ichi' mii' xka'ndiá a kua'an a jaan' xikán ra limuxtan. Te jaan' ndii, si'e Timeo nduu' ra. ⁴⁷ Kij' ni xini so'ō ra ña Jesús, ña ni kije ñuu Nazaret, nduu' ña xka'ndiá kua'an ijan' ndii, ni xa'a' nde'í ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Jesús, yo'ó ña nduu' siani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' i —ñi kachi ra.

⁴⁸ Te kua'a' ne yivi' ni xi'e nuu' ra, te koo taxin' yu'u' ra, ndisu so'ō ti'e' ka ka'an ra ndii:

—Yo'ó ña nduu' siani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' i —ñi kachi ra.

⁴⁹ Sakan' te ni xikuiin Jesús, te ni ka'an chuun' a ña kana ña'a' ra, te kixin ra mii' iin' a. Sakan' te ni kana ña'a' ña ka'an ña xiin' ra ndii:

—Käka nimá un', ndondichi un'. Kana' ra yo'ó —ñi kachi ña.

⁵⁰ Sakan' te ni xta'ni' ra toto tití ra skana' ra a ijan', te yachi va ñi ndondichi ra, te ni xa'a ra ndee mii' iin' Jesús. ⁵¹ Te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ndee ña kuni un' saa i xa'a' un'? —ñi kachi a.

Te ni nakuiin te kui'e nduchi nuu' jaan' ndii:

—Táku'e, kuni i ndii, nakoto'ni i saa un' —ñi kachi ra.

⁵² Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an nu'u, xa ñi nda'a un' xa'a' a ña ini un' xini un' yu'u —ñi kachi a.

Ñi ka'an so'ō a ña jaan' xiin' ra, te xaka'an e', te ni nunja' nduchi nuu' ra, te ni xikundikun ña'a' ra kua'an ra ichi'.

So'ŋ nĭ xaa a kii' nda'ni' Jesús ñuu Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 Kii' xaa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén ndii, nĭ xaa ña ñuu Betfagé xiin' ñuu Betania, ña ñuu' yatĭn xa'a' xikĭ' ña nani' Olivos, ĭkan' te nĭ tĭ'vi' a uvĭ ta'an te nda'a' xa'a' a ² ka'án a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu lulu, ña tuvi' kandu'u' tukū ta'vi' kaa'. Te kii' ko'ni' ndo' kua'an ndo' ñuu kaa' ndii, kuni' ndo' tiin ĭin mburru, ti' sakan' xinú. Ti' jaan' ndii, ndee ĭin ne yivi' tĭa'an kundu'u' xata' ri'. Ndaxin' ndo' ri', te kixĭn ndo' xiin' ri' yo'o'. ³ Te naa' ndatu'un' yoo ka ndo'ó ndii: “¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa'?”, ka'an ndo' xiin' nĭa ndii: “Nuu' xto'o e' kuni' ri' ĭin xa'a', ndi'i jaan' te kixĭn ndiaka tukuu a ri' yo'o'”, kachi' ndo' —nĭ kachi' a.

⁴ Sakan' te nĭ kĭee te jaan' kua'an ra te nduku' ra ri'. Te kii' nĭ xaa ra ñuu jaan' ndii, nĭ xĭni' ra tiin mburru jaan' y'e' vĭ'e ne yivi' yatĭn yu'u' ichi', te nĭ ndaxin' ra ri'. ⁵ Te nĭ ka'an sava ne yivi', ne ita' yatĭn jaan', xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa'? —nĭ kachi' nĭa.

⁶ Sakan' te nĭ ka'an ra xiin' ne jaan' saa nii' nĭ ka'an Jesús xiin' ra. Sakan' te nĭ taxĭ nĭa ndaxin' ra ri'. ⁷ Te nĭ naka' ra ri' te kua'an ra xiin' ri' mii' ĭin' Jesús. Te nĭ tandĭee ra toto, ña titi' ra xata' ri', te nĭ xĭkundu'u' a xata' ri'. ⁸ Te kua'a' ya'a tu ne yivi' ndii, nĭ xakĭn nĭa toto ña ndiso' nĭa ichi'. Te sava tukū nĭa nĭ xa'nu' nda'a' nii' ĭtun', te nĭ xakĭn nĭa ichi' mii' xka'ndíá Jesús kua'an a jaan'. ⁹ Te ne yivi', ne ni'i' ichi' kua'an nuu' a, xiin' ne ndikún xata' a ndii, ti'e' va nĭ kuaa' nĭa ka'án nĭa ndii:

—¡Na natĭin xto'o e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va a ña kuaxĭ kuenta a kaa'! ¹⁰ ¡Sañu'u' va tu a ña kuaxĭ ka'ndĭa chuun' kaa' ndee naa nĭ xaa te xii' ya-ta' e' David! ¡Na natĭin Ndiosí, ña ndu'u' ndienu, ña xaka'nu' ña'a' e'! —nĭ kachi' nĭa.

¹¹ Te kii' nĭ xaa a ñuu Jerusalén ndii, nĭ nda'ni' a nuu' kĭ'e yukun' ka'nu'. Te nĭ xĭto a saa xinunduu ĭkan'. Sakan' te nĭ ketā a kua'an a ñuu Betania xiin' te uxĭ uvĭ ta'an te nda'a' xa'a' a, sakan' ña xakuaa' nduu' a.

So'ŋ nĭ xaa a kii' nĭ xa'an koto Jesús ĭin tun' ndoko' higuera
(Mt. 21:18-19)

¹² Te tukū kivĭ' kii' keta' Jesús ñuu Betania kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, nĭ xĭ'i' a soko. ¹³ ĭkan' te nĭ xĭni' a ĭin' ĭin' tun' ndoko' higuera ndee xika', te yoo yuku nu'. Sakan' na nĭ xa'an koto a naa' yoo ndoko' nu'. Te kii' nĭ kuyatĭn a mii' ĭin' nu' ndii, nĭ xĭni' a ña kōo' ndoko' nu', süu' jaan' ndii yuku kuĭti' nu' yoo. Sakan'

ña süu' kivĭ' ña yoo ndoko' nu' nduu' a jaan'. ¹⁴ Sakan' te nĭ ka'an Jesús xiin' nu' ndii:

—Kōo' kivĭ' kaxĭ' ka ndee ĭin ne yivi' ndoko' yo'ó —nĭ kachi' a.

Te nĭ xĭni' so'o te nda'a' xa'a' a ña nĭ ka'an a xiin' tun' jaan'.

So'ŋ nĭ xaa a kii' nĭ xa'an Jesús nuu' kĭ'e yukun', te nĭ taxĭ' a ne xiko' xiin' ne sata'
(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹⁵ Nĭ xaa Jesús ñuu Jerusalén xiin' te nda'a' xa'a' a, te nĭ nda'ni' a nuu' kĭ'e yukun'. Te nĭ xa'a' a taxĭ' u'vi' a ne xiko' ña'a' xiin' ne sata' nuu' kĭ'e jaan'. Te nĭ sandĭko kavā tu a mesa te nama' xu'un' xiin' teĭ te xiko' palma, ¹⁶ te nĭ taxĭ a xka'ndĭa ndee ĭin ne yivi' nuu' kĭ'e yukun' jaan' xiin' ña'a' nĭa. ¹⁷ Te nĭ xa'a' Jesús sania'a' a ne yivi' jaan' tu'un' Ndiosí ka'án a xiin' nĭa ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: “Vĭ'e ĭ ndii, ĭin xaan' mii' ndatu'un' sakuu' nuu' ne yivi' ĭin yivi' xĭin' ĭ nduu' a”, kachi' a. Ndisu' ndo'ó ndii, xā nĭ ndasan-duu' ndo' a vĭ'e ne kui'na' —nĭ kachi' a.

¹⁸ Te kii' nĭ xĭni' sutu kuu' nuu' xiin' te sania'a' tu'un' ndei' Ndiosí ña nĭ xaa Jesús ĭkan' ndii, nĭ xa'a' nduku' ra saa kuvĭ ka'ni' ña'a' ra. Sakan' ña yĭ'vi' ña'a' ra, kuachĭ ndii sakuu' ne yivi' nandanĭ va xa'a' ña sania'a' a. ¹⁹ Ndisu' kii' nĭ xa'a' kuu' ñuu ndii, nĭ ketā Jesús ñuu Jerusalén jaan' te kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a.

So'ŋ nĭ ka'an Jesús xa'a' tun' ndoko' higuera, tun' nĭ saichĭ a
(Mt. 21:19-22)

²⁰ Te nĭa'a' tukū kivĭ' kii' xka'ndíá Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a kua'an a mii' ĭin' tun' higuera jaan' ndii, nĭ xĭni' ra ña xā nĭ ichi' ndee tĭo'o nu'. ²¹ ĭkan' te nĭ naka'an' Pedro, te nĭ ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro, koto un', tun' ndoko' higuera, tun' nĭ sancha'an' un' kaa' ndii, nĭ ichi' nu' —nĭ kachi' ra.

²² Sakan' te nĭ ka'an a xiin' sakuu' ra ndii:

—ĭni' va ndo' kuni' ndo' Ndiosí. ²³ Sakan' ña ña ndaku ka'an ĭ xiin' ndo' ndii, yoo ka' ka'an xiin' ĭku' kaa' ndii: “Kua'an ketā mii' ĭin' un' ñaa' te ku'un' skō'ni' xiin' mji' un' ndee mĭni' ka'nu'”, kachi' nĭa, te sãxi' nĭa nimá nĭa ndee sie, te ĭni' xna'a nĭa xini' nĭa Ndiosí ña xinu' ña ka'án nĭa jaan' ndii, xinu' xna'a a. ²⁴ Ña jaan' na ka'án ĭ xiin' ndo' ña sakuu' ña kakan' ndo' nuu' Ndiosí kĭ'i' ĭni' ndo' xini' ña'a' ndo' ndii, taxĭ' ña'a' a nda'a' ndo'. ²⁵ Te kii' ka'án ndo' xiin' Ndiosí ndii, koo' ka'nu' ĭni' ndo' xa'a' yoo ka' nduu' ne yivi' naa' nĭ xaa nĭa ña nĭa'a' xiin' ndo'. Sakan' te koo' ka'nu' tu' ĭni' yuva' e', ña ndu'u' ndĭvi', xa'a' kuachĭ ndo'. ²⁶ Kuachĭ ndii, naa' kōo' ka'nu' ĭni' ndo' xa'a' ne jaan' ndii, kōo' ka'nu' tu' ĭni' yuva' e', ña ndu'u' ndĭvi', xa'a' kuachĭ ndo' —nĭ kachi' a.

Ndatu'ún' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndje'e' a

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

27 Te ni xaa tukuu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ñuu Jerusalén. Te kij' xika' a nuu' kije yukun' ka'nu' ndii, ni ndekuje sutu kuu' nuu' nuu' a xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu' jaan'. 28 Te ni nda-tu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo ni taxi ndje'e' nuu' un' te xaa' un' ña xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachi ra.

29 Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó jin ña'a. Te naa' nakujin ndo' a ndii, nakujin tu yu'u yoo ni taxi ndje'e' i, te xaa' i ña ka'. 30 ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí? ¿Ñáá Ndiosí ni sakuiso' chu-un' ña'a', uun ñáá te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a'? —ni kachi a.

31 Te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ndee ña kuví ka'an e'? Naa' ka'an e' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an ra xiin' e' ndii: “¿Ndichun na ni kandixa' ña'a' ndo'?” 32 Te kuví ka'an e' ña te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a' —ni kachi ra.

Sakan' ña yivi' ra ne yivi' kua'a' jaan', kuachi ndii sakuu' ña kandixa' ña jin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ni nduu Juan jaan'. 33 Sakan' na kuu' ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Xini ndu yoo —ni kachi ra.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, ka'an i xiin' ndo' yoo ni taxi ndje'e' i te xaa' i ña ka' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa xa'a' te tatú ña'a

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 Sakan' te ni xa'a' ka'an Jesús jin ña ka'an ndiaa nuu' te ka'nu' jaan' ndii:

—Jin te xiin' ñu'u' ndii, ni chi'i ra kua'a' yo'o' uva, te ni ndasi i'nu ra a, te ni xatja tu ra mii' kuejn ra uva jaan', te kasa'a ra vino xiin' a. Te ni xa'a ni tu ra jin vi'e sukun mii' kuví koto ndoso' ra kanii' nuu' ñu'u' jaan'. Sakan' te ni nduku' ra te tatú te koto ña jaan', te ni ketá ra kua'an ra tukú ñu'u'. 2 Te kij' ni xaa kivi' ña ni nakuxa nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' ra jin te xika' nuu' nuu' ra, te kun naso te jaan' chaa' uva ña ndoo nda'a' te xiin' ñu'u' jaan'. 3 Ndisu kij' ni ndekuje te xika' nuu' jaan' ndii, ni tjin ña'a' te tatú jaan', te ni kanj' u'vi ña'a' ra, te ni sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra. 4 Te ni ti'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu te tatú jaan' ndii, ni kyun yuu' ña'a' ra, te ni satuxu'ví ra xini' te jaan'. Te mii' va ni kuu' ra xiin' te jaan' sanandiko' ña'a' ra. 5 Te ni ti'vi' tukuu' ra inga te xika' nuu' nuu' ra, mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu te tatú jaan' ndii, ni xa'ni' ra te jaan'. Te jin sakan' ni ti'vi' xiin'

ñu'u' jaan' kua'a' va te xika' nuu' nuu' ra, te sava te jaan' ni satuxu'ví ra, te sava tukú ra ndii, ni xa'ni' ña'a' ra.

6 Te ndee jin ndaa' kuiti' si'e mii' ra ndoó. Te kundani ya'a ra te jaan'. Sakan' te so'ó' ndi'i' ndii, ni ti'vi' tu ra te jaan' ka'an ra xiin' nimá ra ndii: “Koto ka'nu' ra tiaa si'e e'", ni kachi ra. 7 Ndisu ni ka'an xiin' ta'an' te tatú jaan' kij' ni xaa si'e, te xiin' ñu'u' jaan' ndii: “Te ka' nanduu te xiin' ñu'u' yo'o' kij' kuví yuva' ra. To'ó' ndo' te ka'ni' e' ra, sakan' te yoo' nanduu te xiin' ñu'u' yo'o'", ni kachi ra. 8 Sakan' te ni tjin ña'a' ra xa'ni' ra, te ni xa'ni' ra ñu'u' nde'i' te jaan' i'kan', te ni skana' ra a tukú xaan'.

9 ¿Ndee ña tuu ndo'ó saa te xiin' ña'a yo'ó' uva jaan' xiin' te tatú jaan'? Kixin ra te ka'ni' ra sakuu' te tatú jaan', te taxi ra yo'o' uva jaan' nda'a' tukú te yivi' —ni kachi a.

10 I'kan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi' ndo'ó ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii?

Yuu', ña ni xtanj' te xa'a vi'e ndii, ña jaan' ni nanduu yuu' kuu' nuu' xa'a' xiki' vi'e?

11 Ña jaan' ni xaa xto'ó e' Ndiosí, te nandanj' xava'a e'. Sakan' yoso' a —ni kachi Jesús.

12 Te ni xika te kuu' ka'nu' jaan' tjin ra Jesús, sakan' ña ni kundani ra ña ni tjin kuachi ña'a' a xiin' ña ka'an ndiaa jaan'. Ndisu ni kuví saa ra ña jaan' xa'a' a ña yivi' ra ne yivi'. Sakan' na ni nakoo ña'a' ra, te ni kiee ra kua'an ra.

So'ó' ni nakujin Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13 I'kan' te ni ti'vi' te kuu' ka'nu' jaan' sava te fariseo xiin' sava te nda'a' xa'a' Herodes te koto kua'a' ra Jesús xiin' tu'un yu'u' a. 14 Kij' ni ndekuje ra mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Táku'e, xini' ndu ña ña ndaku kuiti' ka'an un'. Te kuän yivi' un' ña ka'an ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nakaxin un' ne yivi'. Süu' jaan' ndii sania'á un' ichi' Ndiosí xiin' ña ndixa kuiti'. Xa'a' a jaan' na kuu' ka'an xiin' ndu, ¿ñáá va'a yoo a ña cha'vi e' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, xu'un' yoo', uun ñáá va'a yoo a? —ni kachi ra.

15 Ndisu Jesús ndii, ni xini' a ña te xasuvi' xiin' mii' kuiti' nduu' te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, kuni koto kua'a' ndo' yu'u' xiin' tu'un yu'u' i. Taxi ndo' na koto i jin xu'un' —ni kachi a.

16 Sakan' te ni taxi ra jin xu'un' nda'a' a. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nuu' nduu' ña ni ñanja xata' xu'un' yo'o', te yoo kivi' yoso' xata' a? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, xiin' kivi' ra nduu' a —ni kachi ra.

¹⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kuii' tax'i e' nda'a' César ña nduu' ña'a César, te nda'a' Ndiosí na tax'i e' ña nduu' ña'a Ndiosí —ni kachi a.

Te ni nandaní va ra xa'a' ña ni ka'an a ña jaan'.

Sq'o ni nakuiin Jesús nuu' te saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'í

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

¹⁸ Sakan' te ni kixin te saduceo nuu' Jesús. Te jaan' ndii, ka'an ra ña kōo' ña natiaku ne yivi' kii' xi'í ña, sakan' na kuii' ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

¹⁹ —Tákuie, yoso' ña ni ke'i Moisés mii' ka'an ra xiin' e' ña naa' ni xi'i ñani iin te yivi', te kōo' si'e ra ni yoo xiin' ña' si'i' ra ndii, ñani ra jaan' kuni a tunda'a' xiin' ña' jaan', te koo si'e ra xiin' a'. Te si'e te jaan' nandu ndee naa si'e ñani ra, te ni xi'i jaan'. ²⁰ Va'a, unta' ndii ni yoo uxá ta'an ñani. Te ni tunda'a' te nuu', ndisu ni xi'i ra ña kuni ká koo si'e ra xiin' ña' si'i' ra. ²¹ Sakan' te ni tunda'a' ñani ra, te uvi, xiin' ña' jaan'. Ndisu ni xi'i tu te jaan' ña kuni ká koo si'e ra xiin' a'. Te iin kachi ni ndo'o tu ñani ra, te uni. ²² Te iin kachi ni ndo'o sakuu' te uxá ta'an jaan' xiin' ña' jaan', kōo' si'e ra ni yoo xiin' a' ndee ndi'i ra ni xi'i. Te so'o' ndi'i, te ni xi'i tu ña'a' jaan'. ²³ Sakan' na kuii' kii' natiaku ña ndii, ¿yoo ña' si'i' kunduu tu ña' jaan', kuachi ndii uxá saa' te jaan' ni tunda'a' xiin' a'? —ni kachi ra xiin' Jesús.

²⁴ Sakan' te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, vā'a ka'an ndo', sakan' ña kundani ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, te ni ndee xini tu ndo' saa xachuun' ña ndiee' a. ²⁵ Kuachi ndii, kii' natiaku ne ni xi'i ndii, tunda'a' ká ndee iin ne yivi' ikan'. Süu' jaan' ndii kunduu ña ndee naa ángele ña ndiee' ndivi'. ²⁶ Ndisu xa'a' ña naa' natiaku ne xi'í ndii, kuv'i ká'vi ndo' tutu ña ni ke'i Moisés, saa ni ka'an Ndiosí xiin' ra tein iñu' ña xixí, kii' ni ka'an a ndii: “Yu'u nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachi a. ²⁷ Sakan' na kuii' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne ni xi'i nduu' a, süu' jaan' ndii Ndiosí ne tiaku nduu' a, sakan' ña tiaku sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosí. Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, kundani xachi' ndo' ña ka'an tu'un Ndiosí —ni kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ká ña ka'an chuun' Ndiosí

(Mt. 22:34-40)

²⁸ Te kii' ni xini sq'o iin te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni kuu' kuento te saduceo jaan' xiin' Jesús, te va'a ni nakuiin a ndii, ni kuyatin ra nuu' a, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee ña nduu' tu'un ndei' ka'nu' ká ña ka'an chuun' Ndiosí? —ni kachi ra.

²⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tu'un ndei' ka'nu' ká ndii, ña yo'o' nduu' a: “Ne vi'e Israel, kuni sq'o ndo', xa iin ndaa' xto'o' e' Ndiosí kuiti' nduu' xto'o' e'. ³⁰ Sakan' na kuii' kundani ndo' xto'o' e' Ndiosí xiin' kanii' nimá ndo', xiin' kanii' ña nduu' ndo', xiin' sakuu' ña xanini ndo', xiin' sakuu' ña ndiee' ndo'", ña kaa' nduu' ña ka'nu' ká. ³¹ Te ña uvi ndii, yatin' iin kachi ka'nu' a xiin' ña kaa', ka'an a ndii: “Kundani ndo' sakuu' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa kundani xiin' mii' mii' ndo'", sakan' kachi a. Te kōo' ká inga tu'un ndei' ña ka'nu' ká te sakan' ña uvi ta'an jaan' —ni kachi Jesús.

³² Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Va'a va ni ka'an un', tákuie. Kumi' un' ña ndaku ki-i' ka'an un' ña iin ndaa' ña jaan' kuiti' nduu' Ndiosí, xto'o' e', te kōo' ká inga a, süu' jaan' ndii xa ña jaan' kuiti'. ³³ Te ña kundani e' Ndiosí xiin' kanii' nimá e', xiin' sakuu' ña xanini e', xiin' sakuu' ña ndiee' e', te kundani e' sakuu' ne yivi' xiin' e' ndee naa kundani xiin' mii' mii' e' ndii, ña ka'nu' ká nduu' a te sakan' sakuu' ña nasoko' e' nuu' Ndiosí xiin' ña xa'mi' e' kiti' nuu' a —ni kachi ra.

³⁴ Kii' ni xini sq'o Jesús ña va'a ni ka'an te jaan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuyatin' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá un' —ni kachi a.

Te ndee iin ne yivi' ni kundieni ká ndatu'un' ña'a'.

Sania'a' Jesús yoo siani' xika' nduu' Cristo, ña sakakú yoo'

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Kii' sania'a' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' te ni ndatu'un' a ndii:

—¿Ndichun na ka'an te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí ña siani' xika' David nduu' Cristo, ña tianu' Ndiosí sakakú ne yivi'? ³⁶ Kuachi ndii ndee mii' David ni ka'an kii' ni saka'an ña'a' Espíritu Santo ndii:

Ni ka'an xto'o' e' Ndiosí xiin' xto'o' i ndii:

“Kundu'u' nda'a' ku'a i

na sandoó kui'e xachi' i te ndasi' yo'ó.”

Ni kachi a, ni kachi ra. ³⁷ Sakan' na kuii' naa' mii' David jaan' ka'an ña xto'o' ra nduu' Cristo jaan' ndii, ¿saa kuv'i ka'an te sania'a' tu'un ndei' jaan' ña nduu' a siani' xika' David jaan'? —ni kachi Jesús.

Te ne yivi' kua'a' jaan' ndii, va'a va kuni ña xini sq'o ña'a' ña.

Ka'an Jesús xa'a' ña vā'a ña xaa' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Te ni ka'an tu Jesús kii' sania'a' a ndii:

—Koto xiin' mii' va ndo' nuu' ña kuu' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí, sakan' ña te xasuvi' xiin' mii' kuiti' nduu' te jaan'. Xtani va ra kui'nyu ra toto nani', ña ndiaa ya'vi'

ka, te xtani tu ra ña nakuaty va'a ña'a' ne yivi' ma'in' ya'vi' mii' chitu' kaa'. ³⁹ Te xtani va tu ra ña kundiee ra nuu' tej ka'nu', tun' ita' tixin vi'e mii' nakaya ne yivi' xaka'nu' nja Ndiosí, te xtani tu ra kundiee ra nuu' tej, tun' kuu' nuu', mii' yoo vjko'. ⁴⁰ Te tu'un' u'vi' tu ra ña vika' nda'a' ne kuaan' vi'e nja. Te xini xa'an' ra ña na'a' va ka'an' ra xiin' Ndiosí, ndianí te nandaní ne yivi'. Te jaan' ndii, chie ka tundo'o' koq ra —ni kachi Jesús.

Taxi' iin ña' kuaan' nda'vi kuu' ljmuxtan

(Lc. 21:1-4)

⁴¹ Unta' kij' ndu'u' Jesús yatín nuu' a mii' iin' xatun' mii' kayá xu'un' ljmuxtan ndii, ni xini a taan' ne yivi' ljmuxtan tixin nu'. Te kua'a' ne vika' ndii, kua'a' va xu'un' taan' nja tixin nu'. ⁴² Ikan' te ni xaa tu iin' ña' kuaan' nda'vi kuu', te ni taan' a' uvi' ta'an' xu'un' ya'a' kualí tixin xatun' jaan'. Te xu'un' jaan' ndii, sie va ndiaa ya'vi' a.

⁴³ Sakan' te ni kana a te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a iin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ña' kuaan' nda'vi kuu' kaa' ni taan' kua'a' ka xu'un' tixin xatun' kaa' te sakan' sakuu' inga ne ni taan' tu xu'un' tixin nu'.

⁴⁴ Sakan' ña sakuu' tuky nja ndii, ni taan' nja xu'un' ña ni ndoo ndoso' nda'a' nja. Ndisu ña' kaa' ndii, tee' ndee nda'vi kuu' a' ndii, ni taan' ndi'i a' xu'un' ña xito' kutjaky a' xiin' —ni kachi a.

Ka'an Jesús xa'a' ña nduxin xachi' yukun' ka'nu'

(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 Kij' keta' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu' te kua'an a ndii, ni ka'an iin te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Taku'e, kotó un', xa na'nu' yuu' ni tjin ra ni xa'a' ra yukun' kaa', te ndatun' va ni xa'a' ra a —ni kachi ra.

² Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—¿Xa'a' vi'e na'nu' nia kaa' ka'an un' nu'? Ña kaa' ndii, sakuu' a nduxin ndoo, te kütoto ta'an' ka ndee iin yuu' —ni kachi a.

Ka'an Jesús ndee ña xka'ndia kij' xa kuyatin' ndi'i iin yivi'

(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Ikan' te kua'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a xiki' ña nani' Olivos, ña kandu'u' xto'ni' mii' iin' yukun' jaan'. Te ni xikundu'u' a xini' iku' jaan', ikan' te ni ndatu'un' siin' ña'a' Pedro, xiin' Jacobo, xiin' Juan, xiin' Andrés, ka'an ra ndii:

⁴ —Ka'an xiin' ndu, ¿ama koq ña ni ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Te ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndia, te kundani ndu ña xa kuyatin' koq a? —ni kachi ra.

⁵ Sakan' te ni xa'a' Jesús ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto xiin' mii' va ndo', taxí ndo' kuní xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó. ⁶ Sakan' ña kixin kua'a' te yivi', te tjin

ndiaa kivi' i, te ka'an ra ña mii' ra nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi', te kuní xa'an' ra kua'a' ne yivi'. ⁷ Te kij' kuní ndo' kuento ña yoo ñu'u' mii' ka iin yivi', te kuní tu ndo' ña yoo a xika' iin yivi' ndii, kundí'ni ndo', kuachi ndii kuní a ña koq ña jaan'. Ndisu tia'an kundí' iin yivi' kij' sakan'. ⁸ Kuachi ndii kunta'an' iin t'vi ne ñu'u' iin yivi' xiin' tuky t'vi ne yivi'. Te kunta'an' tu ne ndee' iin ñuu' xiin' ne ndee' tuky ñuu'. Te kanii' xaan' taan ndiee' iin yivi', te koq tu soko, te sanasaá ta'an' ne yivi' mii' ka iin yivi'. Te sakuu' ña jaan' ndii, sakan' xa'ndu ña xito' koq kujti' nduu' a.

⁹ Ndisu ndo'ó ndii, kotó xiin' mii' ndo'. Sakan' ña sanakua'a te yivi' ndo'ó nda'a' te xixa, te kutun' ra ndo'ó tixin vi'e mii' nakaya ne ta'an' e'. Te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te ndiso' chuun'. Te iin kachi saa tu ra xiin' ndo' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' xa'a' ña ndikún ndo' yu'u, te ndiee yu'u' ndo' nuu' te jaan' xa'a' i. ¹⁰ Ndisu ña nuu' ndii, kuní a ña ka'an ndoso' ne yivi' kanii' iin yivi' tu'un va'a xa'a' i, sakan' vi' te kundí' iin yivi'. ¹¹ Kij' naka ra ndo'ó, te sanakua'a ra ndo'ó nda'a' te jaan' ndii, kundí'ni ndo' ndee ña ka'an ndo'. Kuachi ndii, süu' ndo'ó nduu' ne ka'an kivi' jaan', süu' jaan' ndii Espíritu Santo nduu' ña saka'an ndo'ó.

¹² Te te nduu' ñani ndii, sanakua'a ra inga ñani ra, te ka'ni' ña'a' te yivi'. Te sakan' tu saa yuva' xiin' si'e ra. Te ne nduu' si'e ndii, kunta'an' nja xiin' yuva' si'i' nja te ka'ni' ña'a' nja. ¹³ Te sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' ña ndikún ndo' ichi' yu'u. Ndisu yoo ka kundieni naa kundieni nuu' tundo'o' jaan' ndee so'o' ndi'i' ndii, natiin nja kivi' ñuu' ña koq kivi' ndi'i'.

¹⁴ Ndisu kij' kuní ndo' ña kiní kaa' iin' a mii' xata'an kuin a naa ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', te ni nani' Daniel ndii, ne ndee' ñuu' Judea kij' sakan' ndii, na kunu nja ku'un nja tein iku'. (Ndo'ó ne ka'vi' ña yo'o' ndii, kuní a saa ndo' ña nduxa' te kundani ndo' a.) ¹⁵ Te yoo ka ndee' xini' vi'e nja kij' sakan' ndii, na nda'ni nja vi'e nja nachii' nja ña'a nja. ¹⁶ Te yoo ka naa xa'a' ku'u kij' sakan' ndii, na nändjiko' nja vi'e nja xa'a' toto nja. ¹⁷ U'vi va kundoo' ña' ñu'u' si'e xiin' ña' sachichin' si'e kivi' jaan'. ¹⁸ Ka'an va ndo' xiin' Ndiosí, te na taxí a ña xaa kivi' jaan' yoo vixin. ¹⁹ Kuachi ndii, kivi' jaan' ndii, koq tundo'o' ña ndee iin kivi' tia'an koq ndee kij' ni xa'a' Ndiosí iin yivi' te ndee vitin, te ni ndee koq' ka tu a koq. ²⁰ Te naa' sakuu' xto'o' e' Ndiosí kivi' jaan' ndii, ndee iin ne yivi' kaku. Ndisu sakuu' ña'a' a xa'a' ña kundani a ne ni nakaxin a ndikún ichi' a.

²¹ Te naa' ka'an yoo ka xiin' ndo' kivi' jaan' ndii: "Aan', kotó ndo', yo'o' yoo Cristo, ña sakakú yoo'", uun ka'an nja ndii: "Aan', kotó ndo' kaa' yoo Cristo, ña sakakú yoo'", kachi nja ndii, kändjixa' ña'a' ndo'.

²² Kuachi ndii kixin te xini xa'an', te ka'an ña Cristo nduu' ra. Te sakan' tu kixin te ka'an tiakú tun vixi. Te yivi' jaan' ndii, saa ra chuun' ka'nu' xini xa'an' xiin'

chuyun ka'nu' ña nandanj ne yivi'. Te naa' ni kuvj ndii, ndee ne ni nakaxin Ndiosí ndikún ichi' a kunj xa'an ra. ²³ Ndisu ndo'ó ndii, koo tu'va ndo'. Te naka'an' ndo' ña ni ka'an i ña ka' xiin' ndo' ña kunj ka koo a.

So'ó saa a kij' nandjiko' Jesús iin yivi'
(Mt. 24:29-35,42-44; Lc. 21:25-36)

²⁴ Ndisu kij' ndi'j xka'ndja tundo'o' kivi' jaan' ndii, nda'va ñu'u, te sakan' tu yoo' ndii, nātuun ka a. ²⁵ Te koyo tu tiuun', te taan ndiee' sakuu' ña ndiee', ña yoo ndivi'. ²⁶ Sakan' te kixin yu'u, ña nduu' tu te yivi', nuu' viko' xiin' kua'a' ya'a ña ndiee' xiin' ña yi'é ndatun' koo' chukuu'. ²⁷ Sakan' te ti'vi' i kua'a' ángele, te nakaya a ne ni nakaxin Ndiosí, ne ndiee' kumi' saa' xaan' iin yivi' mii' kuaxi tachj', ndee mii' xa'a' iin yivi' te ndee mii' xa'a' ndivi'.

²⁸ Kundanj ndo' ña ka'án ndija yo'o' xa'a' saa xaa' tun' higuera, kij' nduu' itja' nda'a' nu', te naka'ndi yuky nu' ndii, xiní ndo' ña xa kuyatin' kuu' kuun savi'. ²⁹ Te sakan' tu kij' kunj ndo' koo ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, kundanj ndo' ña xa kuyatin' kuu' kixin tukuy yu'u, ña nduu' tu te yivi'. ³⁰ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ña kunj ka kuvj sakuu' ne ndiee' iin yivi' vitin te xka'ndja sakuu' ña jaan'. ³¹ Ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ndii, ndoñu'u' a, ndisu tu'un yu'u' yu'u' ndii, koo' kivi' ndoñu'u' a.

³² Ndisu ndee kivi' xiin' ndee hora xka'ndja ña jaan' ndii, ndee iin ne yivi' xiní a, ni ndee ángele, ña ndiee' ndivi' ni ndee yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, xiní ña jaan'. Süu' jaan' ndii mii' yuva' e' Ndiosí kuiti' xiní ama'aa xaa kivi' jaan'. ³³ Xa'a' a jaan' na koo tu'va va ndo', te ka'an va ndo' xiin' Ndiosí, kuachj' ndii xiní ndo' ama'aa kuiti' xaa kivi' jaan'.

³⁴ Naa' xaa' iin te yivi' kij' kua'an xika' ra ndii, nakoo' ra vi'e ra nda'a' te xika' nuu' nuu' ra. Te nakoo' tu ra chuyun nuu' i'in te jaan'. Te ni ka'an chuun' tu ra xiin' te xito' yi'e' ra ña na koto va'a va ra a. ³⁵ Ña jaan' na kuu' koto naa xito' xiin' mii' ndo', kuachj' ndii xiní ndo' a-maa nandjiko' te xiin' vi'e. Kuain' nandjiko' ra ñu'u nuu', uun na ñu'u, uun kij' kana' nduchié, uun kij' xa kitú'. ³⁶ Saa' iin kij' iin kixin kuiti' ra, te kunj ra ndiee' ndo' kixin ndo'. ³⁷ Te ña ka'án i xiin' ndo' ka' ka'án i xiin' sakuu' ne yivi' ña koo tu'va ña —ni kachj' Jesús.

So'ó ni xaa a kij' ni ndatu'un' tuni te kuu' ka'nu' saa kuvj ka'ni' ra Jesús
(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 Te kij' kunj ka uvj ta'an kivi' te koo viko' pascua, ña xi xixi' ña xita' va'a, ña koo' yuchi' levadura saká xiin', te sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni nanduku' ra saa saa ra te tjin ra Jesús xiin' ña maña, te ka'ni' ña'a' ra. ² Te ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—Saa e' ña jaan' kij' yoo viko' koto ka nakuchi ne ndiee' ñu'u yo'o' —ni kachj' ra.

So'ó ni xaa a kij' ni sakaa' iin ña'a' xa'an xavixin' xini' Jesús ñu'u Betania
(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ Kij' ndu'u' Jesús ñu'u Betania vi'e Simón, te ni kunj kuvj kui'e te'i ndii, ndu'u' a xixi' a nuu' mesa. Te ni xaa iin ña'a' xiin' iin limita yuu', ña ni ku'a'a' xiin' alabastro. Te chitu' vi' ña jaan' ñu'u' xa'an xavixin' koo' chukuu', ña nduu' mii' ndi'i' nardo, ña ndiaa ya'vi' xava'a. Te ni ta'vi' a' limita jaan', te ni sakaa' a' xa'an jaan' xini' Jesús. ⁴ Te sava te ndiee' ikan', kij' ni xini' ra ña ni xaa ña'a' jaan' ndii, ni nasaa' ra ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—Va'a xachi' xitía saka xa'an xavixin' ka'. ⁵ Sakan' ña va'a ka naa' ni ke'vi' a te kondja ya'vi' a xu'un' ña ki'in iin te yivi' naa' sachuun' ra unj ciento kivi', te xiin' xu'un' jaan' kuvj chindiee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachj' ra.

Te ni kuchitun ndiee' ra ña'a' jaan'. ⁶ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na koo a' sakan', kuachj' ndii iin chuyun va'a ni xaa a' xa'a' i. ¿Ndichun na sataña'a' ña'a' ndo'? ⁷ Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, ndee ndi'i' ni kivi' koo ña xiin' ndo', te kuvj chindiee' ña'a' ndo' ama'aa ka kunj ndo'. Ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi'i' ni kivi' kaka i tejin ndo'. ⁸ Ña'a' yo'o' ndii, ni xaa a' ña ni kuvj saa a' xa'a' i vitin, ni sakaa' a' xa'an xavixin' ñu'u' nde'i' i te koo' tu'va a, te ndiee' a kij' kuvj i. ⁹ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña mi-i' ka iin yivi' mii' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a xa'a' i ndii, ka'an tu ña xa'a' ña ni xaa ña'a' yo'o' xiin' i, te naka'an' ña'a' ne yivi' —ni kachj' Jesús.

So'ó ni xaa a kij' ni taxi Judas kuento ra ña sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'
(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Sakan' te, Judas Iscariote, iin te uxj uvj ndii, ni xa'an ndatu'un' ra xiin' sutu kuu' nuu' te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'. ¹¹ Kij' ni xini' so'ó sutu jaan' ña ni ka'an te jaan' ndii, va'a ni kunj ra, te ni taxi ra kuento ra ña taxi ra xu'un' nda'a' Judas xa'a' ña jaan'. Sakan' te ni xa'a' Judas nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'.

So'ó ni xaa a kij' ni xixi' Jesús ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua
(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Kivi' nuu' ña xixi' ña xita' va'a, ña koo' yuchi' levadura saká xiin', kij' xa'ni' ña mbee' kualii' xa'a' viko' pascua ndii, ni ka'an te nda'a' xa'a' Jesús xiin' a ndii:

—¿Mii' kunj un' ku'un sava'a ndu ña kuxi e' xakuaa' xa'a' viko' pascua? —ni kachj' ra.

¹³ Sakan' te ni tɪ'vi' a uvi ta'an te nda'a' xa'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu ka'nu' ka'a', te ikan' kunj ndo' iin te yivi', te ni'i' iin yoo tiku kua'an ra. Kundikun ña'a' ndo'. ¹⁴ Te ka'an ndo' xiin' te xiin' vi'e mii' nda'ni te jaan' ndii: "Ka'an xto'o e' ndii: ¿Mii' yoo cuarto mii' kuxi i ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' i?, kachi a", kachj ndo'. ¹⁵ Te sania'á te jaan' ndo'ó iin cuarto chie ña iin' xata' vi'e ninu, te xa yoo tu'va cuar-to jaan'. Te ikan' sava'a ndo' ña kuní a kuxi e' —ni kachj Jesús.

¹⁶ Ni kiej te nda'a' xa'a' a jaan' kua'an ra ñuu jaan' te ni xka'ndia xna'a' a saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra jaan'. Te ni xava'a' ra ña xaxi' xa'a' viko' pascua ikan'.

¹⁷ Te kij' ni kuyñuu nuu' ndii, ni xaa Jesús ikan' xiin' uxj uvi ta'an te nda'a' xa'a' a jaan'. ¹⁸ Te ni xikundiee ra xixi' ra nuu' mesa xiin' Jesús, ikan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña iin ndo'ó, te xixi' xi-in' i, sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' —ni kachj a.

¹⁹ Sakan' te ni xa'a' kusuchi' inj sakuu' te jaan', te ni xa'a' ndatu'un' ña'a' i'in ra ndii:

—¿Tee' yu'u kachi un' ni? —ni kachj i'in ra.

²⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Iin ndo'ó te uxj uvi, te sé'vi inga' xita' va'a xiin' i tixin ko'o' i vitin, nduu' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan'. ²¹ Ndee saa kanj ndii yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo i kua'an i naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' i. Ndisu chie va tundo'o' kundio' te sanakua'a yu'u, ndee va'a ka nduu' a nuu' te jaan' naa' ni tuvj ra —ni kachj a.

²² Te kij' ndu'u' Jesús xixi' a xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te ni taxj a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxj ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a ka'an a ndii:

—Ki'in ndo' a te kuxj ndo', ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'i i —ni kachj a.

²³ Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxj a ña chindani Ndiosí. Te ni taxj ña'a' a nda'a' te jaan'. Te ni xi'i' sakuu' ra sie sie. ²⁴ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te' naá tixin ña yo'o' nduu' nii' i, ña kuitja xa'a' kuachj kua'a' ne yivi', te xiin' ña ka'a' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' nja. ²⁵ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, kō'o' ka i vino te' kuvā'a xiin' uva ndee kij' xaa' kivi' ña kō'o' tukuu i vino xaa' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachj a.

Yo'o' ka'an Pedro ña nakoó iin ndaa' ra Jesús

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

²⁶ Te kij' ndi'i ni xita ra yaa nuu' Ndiosí ndii, ni kiej ra kua'an ra xiki' ña nani' Olivos. ²⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Sakuu' ndo'ó nakoó iin ndaa' yu'u ñuu nunu' naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Taxj i ka'ni'

te yivi' te paxto, te kiku mbee sana ra", kachi a. ²⁸ Ndisu kij' natjaku i ndii, xi'na yu'u ku'un ñu'u' Galilea, te sakan' ndo'ó —ni kachj a.

²⁹ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tee' ndee nakoó sakuu' te ka'a' yo'ó ndii, kuasa' yu'u —ni kachj ra.

³⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña ñuu vitin, kij' kuní ka kanā nduchié ichi' ña uvi ndii, xa uní ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u —ni kachj a.

³¹ Ndisu Pedro ndii, ni xa ndiee' ka ra ka'an ra ndii:

—Tee' ndee xata'an kuvj i xiin' un' ndii, ka'an i ña xini i yo'ó —ni kachj ra.

Te iin ni nda'a' ni ka'an sakuu' ra xiin' a.

Ka'an Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' nani' Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Te kij' ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a iin xaan' mii' nani' Getsemaní, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundiee ndo' yo'o', na ku'un ka'an i xiin' Ndiosí —ni kachj a.

³³ Te ni nakā a Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan ndoso' ikan', te ni xa'a' ndi'ni nimá a, te suchi' tu inj a. ³⁴ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Suchi' xava'a inj nimá i ndee xa yoo' i kuvj i. Ndoó ndo' yo'o', te kundito ndo' —ni kachj a.

³⁵ Sakan' te ni xa'an a ndoso' jaan', te ni xikuijn xiti' a nuu' ñu'u', te ni ka'an a xiin' Ndiosí ña naa' kuvj te kō'o' a tundo'o' jaan' ³⁶ ka'an a ndii:

—Tata yuva' i, sakuu' a kuvj nuu' yo'ó. Tāxi un' kundio' i tundo'o' chie yo'o', ña nduu' ndee naa tiku uva. Ndisu sãa un' ña kuní yu'u, süu' jaan' ndii ña kuní mii' un' —ni kachj a.

³⁷ Ikan' te ni nandiko' a mii' ndiee' te jaan', te ndiee' ra kixin ra. Te ni ka'an a xiin' Pedro ndii:

—Simón, ¿ndichun na kixin un'? Saa ka vi' tu ni kuvj kundito un' ndee iin ndaa' hora. ³⁸ Koo ñu'u' inj va ndo' te ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' te kōyo ndo' nuu' ña xito' kua'a ña kinj ndo'ó. Kuní nimá ndo' saa ndo' ña kuní Ndiosí, ndisu ñu'u' nde'i ndo' ndii, kundieni a —ni kachj a xiin' ra.

³⁹ Te ni xa'an ni tukuu a, te ni ka'an a xiin' Ndiosí naa ña xa ni ka'an a ña nuu'. ⁴⁰ Te kij' ni nandiko' tukuu a mii' ndiee' ra jaan' ndii, ni xini a ndiee' ra kixin ra, sakan' ña chitu' vi' nduchi' nuu' te jaan' ñu'u' ma'na. Te xini ra ndee ña nakuin ra nuu' a. ⁴¹ Te kij' ni nandiko' ni tukuu a ichi' ña unj, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Kixin ka ndo'ó, te nandiee' ndo' ndee vitin unun? Xava'a ndokoó ndo' vitin. Xa ni xaa hora ña sanakua'a ra yu'u, ña nduu' tu te yivi', nda'a' te ndiso' kuachj.

⁴² Ndondichj ndo' te ku'un e'. Koto ndo', xa kuyatin' te sanakua'a yu'u nda'a' te jaan' —ni kachj a.

So'o ni xaa a kii' ni tiin te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Te kii' kusaa' iin' ka Jesús ka'án a, te ni xaa Judas, te ni nduu' iin te uxí uví ta'an te nda'a' xa'a' a, xiin' kua'a' va te yivi' ndiso' ra ichi xiin' itun'. Te te jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te xixa nuu' ñuu ni tianu' ña'a'. ⁴⁴ Te te sanakua'a ña'a' ndii, xa ni ka'an ra saa nia'a ra yoo nduu' Jesús ka'án ra ndii:

—Te chito i nuu' kii' nakuatu ña'a' i nduu' te jaan', te jaan' tiin ndo', te satiín kutu' va ña'a' ndo', te kundiaka ña'a' ndo' ku'un ndo' —ni kachi ra.

⁴⁵ Sakan' na ni kuyatin Judas mii' iin' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro —ni kachi ra.

Te ni chito ra nuu' a. ⁴⁶ Sakan' te ni tiin te yivi' jaan' Jesús. ⁴⁷ Ndisu iin te iin' xiin' a ikan' ndii, ni xta'ni' ra ichi ra, te ni xandia ra so'o te xika' nuu' nuu' sutu ka'nu'. ⁴⁸ Sakan' te ni ndatu'un' Jesús te kuaxi tiin ña'a' jaan' ndii:

—Ndichun na kuaxi ndo', te tiin ndo' yu'u xiin' ichi xiin' itun' ndee naa iin te kui'na' vi'? ⁴⁹ Kua'a' kivi' ni iin i tein ndo' sania'á i nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni tiin' ndo' yu'u. Ndisu kuni a xka'ndia ña yo'o' te xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí —ni kachi Jesús.

⁵⁰ Sakan' te ni nakoo ña'a' sakuu' te nda'a' xa'a' a, te ni xinu ra.

So'o ni ndo'o iin te sava

⁵¹ Ndisu iin te sava ndikun xata' Jesús kua'an a ndisuku' ra iin toto kuiti', te ni tiin ña'a' te xiin'. ⁵² Te ndii te sava jaan' ndii, ni nakoo ra toto jaan', te ni xinu iin' vichi' ra.

So'o ni xaa a kii' ni sana'má te kuu' ka'nu' Jesús

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55,63-71; Jn. 18:12-14,19-24)

⁵³ Sakan' te ni xan ndiaká te yivi' jaan' Jesús nuu' sutu ka'nu'. Te ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ñuu xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ikan'. ⁵⁴ Te Pedro ndii, ni xikundikun na ra xika' xika' kua'an ra xiin' te yivi' jaan' ndee ni nda'ni' ra nuu' ki'e sutu ka'nu' jaan'. Te ni xikuandu'u' ra ikan' xituni' ra nuu' ñuu xiin' te xiin', te xito' yukun'.

⁵⁵ Te sutu kuu' nuu' jaan' xiin' sakuu' te kuu' ka'nu', te ni nakaya ikan' ndii, nanduku' ra kuachi Jesús te kuví ka'an ra ña xata'an kuví a xa'a' ña jaan'. Ndisu koo' ndee iin a ni na'in ra. ⁵⁶ Sakan' ña, tee' ndee kua'a' ne yivi' ni tiin kuachi ndii' ña'a', ndisu ni nakuita ña ka'án i'in nia. ⁵⁷ Sakan' te ni ndondichi sava ra, te ni xa'a' tiin kuachi ndii' ña'a' ra ka'án ra ndii:

⁵⁸ —Ni xini so'o ndu'u' ka'án ra ndii: "Tani i yukun' ka'nu' yo'o', ña ni kua'a' xiin' nda'a' te yivi', te kivi' ña

uni nakani i inga a. Te ña jaan' ndii, süu' xiin' nda'a' te yivi' kua'a' a", ni kachi ra —ni kachi te jaan'.

⁵⁹ Ndisu ni ndee sakan' ndii, ni nakuita ña ndiee' yu'u' ne yivi' jaan' xa'a' a. ⁶⁰ Sakan' te ni ndondichi sutu ka'nu' jaan', te ni xikuijn ndichi ra ma'in' ne yivi' jaan', te ni ndatu'un' ra Jesús ndii:

—Ndichun na koo' a kuví ka'an xachi' un' xa'a' un'? ¿Ñáá ña ndixa nduu' ña tiin' kuachi te yivi' ka' yo'ó? —ni kachi ra.

⁶¹ Ndisu Jesús ndii, ni yoo taxin' yu'u' a, te ni nakuijn xachi' a. Sakan' te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' sutu jaan' ka'án ra ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' Cristo, si'e ña nduu' Ndiosí, ña xata'an tiin' ka'nu' e'? —ni kachi ra.

⁶² Te ni ka'an Jesús ndii:

—Uun, süvi nduu' i. Te kuni ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kii' kundu'u' i xiin' kua'a' Ndiosí ka'nu' koo' chuku-u', te kuni tu ndo' kii' kixin i nuu' viko' ndivi' —ni kachi a.

⁶³ Sakan' te ni ndata' sutu jaan' toto ra xa'a' a ña ni nasa' ra, te ni ka'an ra ndii:

—Kuni ka ne yivi' ndiee yu'u' nuu' e', ⁶⁴ sakan' ña sakuu' ndo' ni xini so'o ña kania'a ra xa'a' Ndiosí. ¿Saa tuu ndo'? —ni kachi ra.

Te sakuu' te yivi' jaan' ni ka'an ña xata'an kuví a.

⁶⁵ Te ni xa'a' sava ra kondia tias'i ña'a' ra, te ndasi tu ra nuu' a, te sa'ndia' ra nuu' a, te ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Nakuni un' yoo ni kani yo'ó —kachi ra.

Te ni sa'ndia' tu te xiin', te xito' yukun', nuu' a.

Ka'án Pedro ña xini ra Jesús

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:55-62; Jn. 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Te kii' ndu'u' Pedro nuu' ki'e ninu ndii, ni kuyatin iin ña' xika' nuu' nuu' sutu ka'nu' jaan'. ⁶⁷ Te kii' ni xini a' ndu'u' ra ikan' xituni' ra, te ni nakoto ndi'e' ña'a' a', te ni ka'an a' xiin' ra ndii:

—Ni xika tu yo'ó xiin' Jesús, te ni kije ñuu Nazaret, ka' —ni kachi a'.

⁶⁸ Ndisu ni kije yu'u' ra ka'an ra xiin' a' ndii:

—Xini ña'a' i, ni ndee xini tu i ndee xa'a' ka'án un' —ni kachi ra.

Sakan' te ni keta ra yi'e' mii' xaá uun ne yivi', te ni ka-ña iin nduchié. ⁶⁹ Sakan' te ni xini ni tukuu ña'a' ña' xika' nuu' jaan', te ni xa'a' a' ka'an a' xiin' ne ita' yatin jaan' ndii:

—Te ka' ndii, iin te ndiaka' ta'an' xiin' Jesús ka' nduu' ra —ni kachi a'.

⁷⁰ Ndisu tukuu ni ni ka'an ra ña xini ña'a' ra.

Te iin kani' ni xka'ndia te tukuu ni ni ka'an ne ndiee' yatin jaan' xiin' ra ndii:

—Ña ndaku xna'a' nduu' a ndii, iin te ndiaka' ta'an' xiin' te ka' nduu' yo'ó. Kuachi ndii te Galilea nduu' un', te nakuita tu ndatu'un' ndo' —ni kachi nia.

⁷¹ Sakan' te ni xa'a' ra kani'a' xiin' mii' miji' ra, te ka'an tu ra kivi' Ndiosi' ndii:

—Xini' Ndiosi' na xini' yu'u te yivi', te ka'an ndo' xa'a' kaa'. Na kani' a yu'u naa' xini' xa'an' i —ni kachi' ra.

⁷² Te ni kana nduchi'e ichi' na uvi. Sakan' te ni nak'a'an' Pedro na xa ni ka'an Jesus xiin' ra ndii: “Kij' kuni' ka kana nduchi'e uvi ichi' ndii, xa uni' ichi' ni ka'an un' na xini' un' yu'u”, ni kachi' a.

Te kij' ni nak'a'an' ra na jaan' te ni xa'a' xaku' ra.

So'o ni xaa a kij' ni iin Jesus nuu' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

15 Ni kitu' so'o, te ni nakaya sakuu' sutu kuu' nuu', xiin' te xixa nuu' nuu', xiin' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosi', xiin' sakuu' te ka'nu'. Ndi'i jaan', te ni sating' ra Jesus, te ni xan ndiaka' na'a' ra nda'a' Pilato. ² Sakan' te ni ndatu'un' Pilato Jesus ndii:

—¿Naá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —ni kachi' ra.

Te ni nakujin' a ndii:

—Xa miji' un' ni ka'an sakan' —ni kachi' a.

³ Te xa'a' a na kua'a' va nuu' na'a' tiin' kuachi' na'a' sutu kuu' nuu' jaan', ⁴ sakan' na tuky ni ni ndatu'un' na'a' Pilato ndii:

—¿Ndichun na koo' a kuvj ka'an xachi' un'? Koto un' saa vi' kua'a' na'a' tiin' kuachi' ra yo'ó —ni kachi' ra.

⁵ Ndisu ni ndee sakan' ndii, ni nakujin' xachi' Jesus, te ni nandanj va Pilato.

So'o ni xaa a kij' na xa yoo kuvj nduu' Jesus

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

⁶ Va'a, sakuu' ichi' kij' nasuku' viko' jaan' ndii, xi saña' ra iin te nu'u' vi'e kaa, te saña' ra ndee ka te kuni' miji' ne yivi'. ⁷ Te naa iin te nani' Barrabás vi'e kaa xiin' inga te na'a' xa'a' na ni xa'ni' ra te yivi' kij' ni kuinta'an' ra xiin' te xiin' romano. ⁸ Sakan' te ni kuyatj ne kua'a' jaan' nuu' Pilato, te ni ka'an na xiin' ra na saxinu' ra na saña' ra iin te naa vi'e kaa naa xi xaá ra saa kuiya.

⁹ Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' na ndii:

—¿Naá kuni' ndo' na saña' i te yo'ó, te nduu' rey ndo'ó, ne judío? —ni kachi' ra.

¹⁰ Ni ka'an ra sakan', kuachi' ndii ni kundani' ra na ni sanakua'a' sutu kuu' nuu' jaan' Jesus xa'a' a na ndasi' nuu' ra xini' na'a' ra kujti'. ¹¹ Ndisu sutu kuu' nuu' jaan' ndii, ni chu'u' ra ne yivi' kua'a' jaan' te ka'an na na va'a' ka na saña' ra Barrabás. ¹² Te ni ka'an ni tukuy Pi-lato xiin' na ndii:

—¿Te ndee na kuni' ndo' saa i xiin' te yo'ó, te ka'an ndo' nduu' rey ndo'ó, ne judío? —ni kachi' ra.

¹³ Te tuky ni ni ka'an ti'e' ne jaan' ndii:

—Nuu' krusin' kuxi un' te naa' —ni kachi' na.

¹⁴ Te ni ka'an ni tukuy Pilato xiin' na ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee na na'a' ni xaa ra? —ni kachi' ra.

Ndisu ni kuaa' ti'e' ka ne jaan' ka'an na ndii:

—Nuu' krusin' kuxi un' te naa' —ni kachi' na.

¹⁵ Te xa'a' a na ni kuni' Pilato ndoo va'a' ra xiin' ne yivi' jaan' ndii, ni saña' ra Barrabás. Sakan' te ni ka'an chu-un' ra, te suku' yo'o' te xiin' ra Jesus. Ndi'i jaan', te ni sanakua'a' na'a' ra te kuxi na'a' te jaan' nuu' krusin'.

¹⁶ Sakan' te ni xan ndiaka' te xiin' Jesus tijin' vi'e ka'nu'. Te ijan' ni nakaya sakuu' te xiin', te xachuun' ijan'. ¹⁷ Sakan' te ni sakui'nu' ra Jesus toto ndixin' kua'a' ndukun'. Te ni xa'a' ra iin corona yo'o' i'ny', te ni chindu'u' ra a xini' a. ¹⁸ Sakan' te ni xa'a' xandi'i' ra xiin' a nakuatu' na'a' ra xtun ka'an ra ndii:

—Yoo va'a' yo'ó, te nduu' rey ne judío —ni kachi' ra.

¹⁹ Ijan' te ni kutun' ra xini' a xiin' iin tun' yoo', te ni kondia' tiasi' tu na'a' ra, te ni kundij' ra xiin' a xikuita' xiti' ra nuu' a ki'in' ka'nu' na'a' ra xtun. ²⁰ Te kij' ndij' ni kundij' ra xiin' a ndii, ni xta'ni' ra toto ndixin' kua'a' ndukun' jaan', te ni sanakui'nu' na'a' ra toto mii' a. Sakan' te kua'an ra xiin' a te kuxi na'a' ra nuu' krusin'.

So'o ni xaa a kij' ni kuxi te xiin' Jesus nuu' krusin

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

²¹ Kij' ni kiee te xiin' kua'an ra xiin' Jesus ndii, ni nata'an' ra xiin' iin te ni kiee nuu' Cirene, te nani' Simón, te nduu' yuva' Alejandro xiin' Rufo. Te jaan' ndii, xa'a' ku'u' ni xa'an ra, te ni nandiko' ra. Te ni tijn' u'vi' na'a' te xiin' jaan' na konij' ra krusin' Jesus ku'un' ra. ²² Te ni xan ndiaka' ra Jesus iin xaan' mii' nani' a Gólgota. Te kivi' jaan' kuni' kachi' a iki' xini' ndii. ²³ Te ni xika' ra sako'o' na'a' ra vino te saká xiin' suxa' na nani' mirra, ndisu ni xiin' a koo' a ra'. ²⁴ Sakan' te ni kuxi na'a' te xiin' nuu' krusin'. Ndi'i jaan', te ni katj ra toto a, te kuni' ra yoo nda'a' ndoo i'in a.

²⁵ Ka' iin na'a' ni kuxi ra Jesus nuu' krusin' jaan'. ²⁶ Te ni ke'i' ra iin tu'un' yu'u' nuu' iin vitu', te ni chindu'u' ra a xini' krusin' jaan' xa'a' na ni tijn' kuachi' na'a' ra ka'an a ndii: “Te yo'o' nduu' rey ne judío”, kachi' na ni ke'i' ra jaan'.

²⁷ Te tata'vi' xiin' a ni kuxi ra iin te kui'na' nuu' inga krusin', iin ra nda'a' kua'a' a, te inga ra nda'a' itj a.

²⁸ Sakan' te ni xinu' tu'un' Ndiosi', na yoso' nuu' tutu' a, mii' ka'an a ndii: “Ni chika'ni na'a' te yivi' tejn te na'a'”, kachi' a.

²⁹ Te ne xka'ndia' ijan' ndii, ni xandi'i' na xiin' a seko' na xini' na te ka'an na ndii:

—Jan', yo'ó, te ka'an na tani' un' yukun' ka'nu' e', te nakani' un' tuky a kivi' na uni' ndii, ³⁰ sakakú xiin' mii' ki'i', kuan nuu' un' nuu' krusin' naa' —ni kachi' na.

³¹ Sutú kuu' nuu' xiin' te sania'a' tu'un' ndei' Ndiosi' ndii, nii' sakan' ni xandi'i' tu te jaan' xiin' a ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Inga ne yivi' ni sakakú ra, ndisu kuvj sakakú xiin' mii' miji' ra. ³² Saa ni Cristo, te ni tjanu' Ndiosi' sakakú yoo' nduu' te kaa', te nduu' tu ra rey nuu' yoo', ne Is-

rael chj, na nuu ki'i' ra nuu' krusín vitin naa' ndixa, te kandixa' ña'a' e' —ni kachj ra.

Te ni xandi'i' tu uvi saa' te ndondia nuu' inga krusín jaan' xiin' a.

So'õ ni xaa a kij' ni xi'i' Jesús nuu' krusín

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

³³ Te kij' ni xaa iin ke'in' ndii, ni kuu iin yavi kanii' iin yivi' ndee ni xa'an' ndiko' a kaa unj xakuaa'. ³⁴ Te kaa unj jaan' ni nde'i' ti'e' Jesús ka'an' a ndii:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —ni kachj a. Ña jaan' kuni kachj a kij' ndiko kuiín a ndii: Ndiosí mii' i, Ndiosí mii' j, ¿ndiochun na ni nakoo un' yu'u'?

³⁵ Te ni ka'an' xiin' ta'an' savá ne ita' ikan' kij' ni xini so'õ nia ni ka'an' ña jaan' ndii:

—Kuni so'õ ndo', Elías kana' ra —ni kachj nia.

³⁶ Ikan' te ni ndava iin te iin' ikan', te ni ki'in' ra iin pachj, te ni se'vi ra a vino iya'. Te ni satiín ra a nuu' iin tun' yoo', te ni katanj ra a nuu' Jesús te ko'õ a ra' ka'an' ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndiatu' e' te kuni e' naa' kixin Elías te sanuu' ña'a' ra nuu' krusín kaa' —ni kachj ra.

³⁷ Sakan' te ni nde'i' ti'e' ka Jesús, te ni xi'i' a. ³⁸ Sakan' te toto, ña ta'nu' i'nu' tixin yukun' ka'nu' ndii, ni ndata' a. Ni xa'a' a ndee ndienü, te ni kije nuu' a ndienü.

³⁹ Te ni ka'an' te xiin' kuu' nuu', te iin' yatín nuu' Jesús, kij' ni xini ra saa ni xaa te ni xi'i' a ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, si'e' Ndiosí ni nduu' te kaa' —ni kachj ra.

⁴⁰ Te ni ita' tu ndia'vi' ña'a' ndee ndoso' jaan' xito' ndi'e' nia ña ni yoo ikan'. Te tein ne jaan' ni ka'ni María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María, si'i' José xiin' ñani ra Jacobo, te savá. ⁴¹ Ña'a' jaan' ndii, ni ndikun nia Jesús, te ni xika nuu' tu nia nuu' a kij' ni xika a ñu'u' Galilea. Te ni ita' tu kua'a' ka inga ña'a', ne ni kije ñu'u' jaan', te ni kaa tu nia ñuu' Jerusalén xiin' a.

So'õ ni xaa a kij' ni ndiee ñu'u' nde'i' Jesús

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁴² Te xakuaa' kij' sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' nia ndii, ⁴³ ni xaa José, te ñuu' Arimatea. Te jaan' ndii, iin te ka'nu' tein te xa'ndia chuun' nduu' ra. Te ni ndiatu inj tu te jaan' ña xa'a' ka'ndia chuun' Ndiosí iin yivi' yo'o'. Te ni xandi'eni xiin' mii' ra, te ni nda'ni ra mii' ndu'u' Pilato, te ni xikan ra ñu'u' nde'i' Jesús nuu' te jaan'. ⁴⁴ Te ni nandanj va Pila-to jaan' kij' ni xini ra kuento ña xa ni xi'i' Jesús. Sakan' na ni kana ra te xiin' kuu' nuu' jaan', te ni ndatu'un' ña'a' ra naa' xa ni xi'i' xna'a' a. ⁴⁵ Te kij' ni taxj te xiin' kuu' nuu' jaan' ña ndaku nuu' ra ndii, ni taxj ra ñu'u' nde'i' Jesús nda'a' José. ⁴⁶ Sakan' te ni sata' José jaan' iin toto yaa ndiká, te ni sanuu' ra ñu'u' nde'i' Jesús. Ikan' te ni tisuku' ra a toto jaan'. Te ni xa'an' chinaá ra

a tixin yavi ndii, ña ni xatia ra toko' kava'. Te ni satuvi' ra iin yuu' ña ndasi ra yu'u' yavi jaan'. ⁴⁷ Te María Magdalena xiin' María si'i' José ndii, ni xini nia mii' ni chi-naá ra ñu'u' nde'i' a jaan'.

So'õ ni xaa a kij' ni natjaku Jesús

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 Kij' ni xka'ndia kivi' sábado, ña xinandiee' nia ndii, María Magdalena, xiin' Salomé, xiin' María si'i' Jacobo ndii, ni sata' nia xa'an' xavixín' te ku'un' kak-in nia a ñu'u' nde'i' Jesús. ² Te nia'a va, kij' sakan' kuaxi ketá kuiti' ñu'u' kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, ni xa'an' tukuu nia yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i' Jesús. ³ Te ni ka'an' xiin' ta'an' nia ndii:

—¿Yoo tu satuvi' yuu' ña ndasi' yu'u' yavi ndii jaan'? —ni kachj nia.

⁴ Ndisu kij' ni nakoto nia ikan' ndii, ni xini nia ña xa ni nundia'a yuu' jaan', saa ni iin yuu' chie va nduu' a. ⁵ Te kij' ni ko'ni nia yavi ndii mii' ni kandu'u' ñu'u' nde'i' Jesús jaan' ndii, ni xini nia ndu'u' iin te savá nda'a' kua'a' ni'nu' ra toto yaa nanj', te ni yivi' xava'a nia.

⁶ Ndisu ni ka'an' te jaan' xiin' nia ndii:

—Kuän yi'vi ndo'. Ndo'ó ndii, Jesús, ña ni kije ñuu' Nazaret, ña ni xi'i' nuu' krusín, nanduku' ndo'. Köo' ka ñu'u' nde'i' a kandu'u' yo'o', xa ni natjaku a. Koto ndo' mii' ni chinaá ña'a' ra. ⁷ Ndisu kua'an' ndo' te ka'an' ndo' xiin' Pedro xiin' inga te nda'a' xa'a' a ña xi'na mii' a ni'i' ichi' nuu' ra kua'an' a ñu'u' Galilea, te ikan' kuni ña'a' ra saa nii' ni ka'an' a xiin' ra saa' —ni kachj ángele jaan'.

⁸ Sakan' te ni kije ne jaan' yavi jaan' taxa'an' nia kua'an' nia, sakan' ña kisi' vi' ña'a' ña yi'vi nia. Te ndee iin ña'a ni ka'an' nia xiin' ndee iin ne yivi' ichi' xa'a' ña jaan' xa'a' ña yi'vi nia.

So'õ ni xaa a kij' ni tuvj Jesús nuu' María Magdalena

(Jn. 20:11-18)

⁹ [Te kij' ni natjaku Jesús nia'a kivi' nuu' xa'a' ximana jaan' ndii, xi'na ka nuu' María Magdalena, ña ni tava' a uxá ta'an' ña ndiva'a nimá, ni satuvi' xiin' mii' a.

¹⁰ Sakan' te ni xa'an' sakuni' tu'un' a' te nda'a' xa'a' a. Te xa' ndiee' suchi' inj va, te xaku' tu ra. ¹¹ Te kij' ni xini te jaan' kuento ña xa ni natjaku Jesús, te ni xini ña'a' ña' jaan' ndii, ni kandixa' ra.

So'õ ni xaa a kij' ni tuvj Jesús nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a

(Lc. 24:13-35)

¹² Ni ya'a, te siin' kaa' Jesús ni tuvj a nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a kij' ñu'u' ra ichi' kua'an' ra xa'a' ku'u.

¹³ Sakan' te ni nandiko' te jaan', te ni ka'an' ra xiin' inga te nda'a' xa'a' a ña ni xini ña'a' ra. Ndisu tuky ni ni kandixa' te jaan'.

**Ka'án chuun' Jesús xiin' tẹ nda'a' xa'a' a ña ka'an ndo-
so' ra tu'un a**

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁴ Ndi'i' ndoso', tẹ ni tuvị a nuu' tẹ uxị iin ta'an jaan' kii' ndiee' ra nuu' mesa. Tẹ ni kanị kuento ña'a' a xa'a' a ña ni kandixa' ña'a' ra xiin' xa'a' ña xij nimá ra. Kuachị ndii ni kandixa' ra ña ni ka'an ne yivi' xiin' ra ña ni natiakụ a. ¹⁵ Tẹ ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' kanii' iin yivi' tẹ ka'an ndoso' ndo' tu'un va'a nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. ¹⁶ Ne kuini kunị ña jaan' tẹ kuchị ni kuenta i ndii, kaku ni nuu' kuachị ni. Ndisu ne kuini kunị ña jaan' ndii, ne katun' kunduu ni nuu' Ndiosí xa'a' kuachị ni. ¹⁷ Tẹ ña yo'o' nduu' chuyun ka'nu' ña sa'a ne inị xini yu'u kii' ka'an ndoso' ni: Xiin' ndiee' i tava' ni ña ña ndiva'a nimá ne yivi', tẹ

ka'an tu ni tukụ tu'un, ¹⁸ tẹ naa' tjin nda'a' kuein' ni koq', tẹ kaxi' ña'a' ri' ndii, köo' a kundoo' ni. Tẹ naa' ko'o' kuein' ni tatān' xatu ndii, köo' a kundoo' ni. Tẹ naa' chindiee ni nda'a' ni xini' ne kuni kuvị ndii, nda'a' ne jaan' —ni kachị Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni ndaa Jesús ndivi'

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Sakan' tẹ kii' ndi'i' ni ka'an xto'o e' Jesús xiin' ra ndii, ni ndaa a ndivi', tẹ ni xikundu'u' a nda'a' kua'a Ndiosí. ²⁰ Tẹ nda'a' xa'a' a jaan' ndii, ni kiee ra, tẹ ni xa'a' ka'an ndoso' ra tu'un va'a kanii' mii' kua'an ra. Tẹ chindiee' ña'a' xto'o e', tẹ nia'a a ña ña ndaku nduu' ña ka'an ra jaan' xiin' chuyun ka'nu' ña xaa' ra. Sakan' na kunduu a.]

San Lucas

Ni ke'i Lucas tutu yo'o te kua'an a nda'a iin te nani Teófilo

1 Kua'a' va te yivi' ndii, ni xika ra ke'i yukun ra sakuu' ña ni xka'ndia tein e'. ² Te ni ke'i ra saa nii' ni sania'a ña'a' ne ni xini nduchi' nuu' ña jaan' ndee ña nuu', te ne jaan' nduu' ne ni na'in chuun' te ka'an ndo-so' tu ña tu'un jaan'. ³ Xa'a' a jaan' na sakan' tu yu'u ndii, ni sakuaan kuie i ndee mii' ni xa'a' ña jaan', te ni tuu' i ña va'a ña ke'i yukun i sakuu' a nuu' yo'ó, tákui'e, Teófilo, ⁴ te kundani va'a un' ña ndixa, ña ni sania'a ne yivi' yo'ó.

So'q ni xaa a kij' ni ka'an ángele xiin' Zacarías

⁵ Kij' ni nduu Herodes, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni yoo iin sutu, te ni nani' Zacarías. Te ni nduu ra iin te ni ta'an' xiin' iin ti'vi' sutu, te nduu' kuenta Abías. Te ña si'i Zacarías jaan' ndii, kuenta ne vi'e Aarón ni nduu' a', te ni nani' a' Elisabet. ⁶ Te uvi' saa' ne jaan' ndii, ni xachuun' ndaku ña nuu' xto'o e' Ndiosí, sakan' ña ni saxinu ña sakuu' ña ka'an chuun' tu'un ndei' a. ⁷ Ndisu ni yoo si'e ña, sakan' ña Elisabet ndii, ña' ni kuví koo si'e nduu' a'. Te uvi' saa' ña ndii, ne xixa va' ni nduu' ña. ⁸ Unta' ndii, ni xaa Zacarías te saxinú ra chuun' sutu, sakan' ña ni tondia kivi' ña saa' sutu, te ni ta'an' xiin' ra, chuun' nuu' Ndiosí. ⁹ Te naa xi xaá sutu ndii, ni katín ra te kuni ra yoo kuni a' ndi'vi' yukun' ka'nu' xto'o e', te chu'ma ra tixin a. Te nda'a' Zacarías ni nama a te ndi'vi' ra jaan'. ¹⁰ Kij' chu'ma ra ndii, kua'a' va ne yivi' ndiee' ki'e ka'an xiin' Ndiosí. ¹¹ Te iin ni tuví tjo' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, nuu' ra iin' a' xiin' ku'a'a' mii' xixí suxa chu'ma jaan'. ¹² Te kij' ni xini ra ángele jaan' ndii, ni nandaní va' ra, te ni yi'vi' xava'a ra. ¹³ Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Zacarías, kuän yi'vi' un', xa ni xini so'q Ndiosí ña ni xikan un' nuu' a. Te Elisabet, ña' si'i un' ndii, koo iin tiaa si'e a', te chindu'u' un' kivi' ra Juan. ¹⁴ Te nakuatia' va nimá un' xa'a' ña tuví ra, te nakuatia' tu kua'a' ne yivi' xa'a' ña jaan', ¹⁵ sakan' ña te ka'nu' kunduu' ra nuu' xto'o e' Ndiosí. Te kö'o ra vino, te' kuva'a xiin' uva, ni ndee kö'o tu ra ndixi. Te kutu' nimá ra xiin' Espíritu Santo ndee ña kuni ká tuví ra. ¹⁶ Te kua'a' ne vi'e un' Israel sanandiko' tukuu' ra nuu' ichi' xto'o e' Ndiosí. ¹⁷ Te xina' Juan jaan' ki'in' ichi' nuu' xto'o e', te kixin' ra xiin'

ña ndiee' Ndiosí naa ña ni taxí a nda'a' Elías, te sanandiko' ra nimá yuva' si'i' nuu' si'e ña, te kuni tu ne so'q saa' kuu' ne xachuun' ndaku. Te xiin' ña jaan' sakoo' tu'va ña'a' ra te natjin ña xto'o e' —ni kachi a.

¹⁸ Sakan' te ni ka'an ra ndii:

—¿Saa kuví tu xka'ndia ña ka'an un' jaan'? Sakan' ña yu'u ndii, iin te xixa nduu' i, te xixa va' tu ña' si'i' i —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an ángele jaan' xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' Gabriel, te xika' nuu' nuu' Ndiosí. Ña jaan' ni ti'vi' yu'u te taxí i tu'un va'a yo'o' nuu' un'.

²⁰ Ndisu vitin' ndii, xa'a' a ña ni kandixa' un' ña ni ka'an i xiin' un' kaa' ndii, kuví i'in' un', te kuví ka'an ka un' ndee tondia kivi' ña xinu, ña ni ka'an i xiin' un' kaa' —ni kachi a.

²¹ Te ndiee' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' ndiatu' ña Zacarías, te xa ni xa'a' ndi'ni ña xa'a' a ña ni kuví kuachí va' ra tixin yukun' jaan'. ²² Te so'q' ndi'i', kij' ni ketá ra tixin yukun' ndii, kuví ka'an ka ra xiin' ña. Sakan' te ni kundani ña ña ni tuví iin' ña'a' nuu' ra tixin yukun' jaan'. Te ndee xiin' nda'a' ra ni sakuni' ra ne yivi' jaan', sakan' ña ni kuví i'in' ra. ²³ Te kij' ni xinu kivi' ña ni xaa ra chuun' sutu ndii, kuan nu'u' ra vi'e ra.

²⁴ Te kij' ni xka'ndia ña jaan' ndii, ni nakujsó ña' si'i' ra Elisabet. Te ni ndoo' a' vi'e a' u'un' yoo' ka'an a' xiin' nimá a' ndii: ²⁵ "Xto'o e' Ndiosí ni sañu'u' yoo' te koo iin' si'e e' vitin, sakan' te ka'an kui'e ka ne yivi' xiin' e'", kachi a' xiin' nimá a'.

So'q ni xaa a kij' ni ka'an ángele xiin' María

²⁶ Te kij' ni tondia iñu yoo' ña ndiso' Elisabet ndii, ni ti'vi' Ndiosí ángele Gabriel jaan' te kua'an a iin' ñuu' ña nani' Nazaret, ña naá tein' iku' nuu' ñu'u' Galilea, ²⁷ te koto a iin' ña' ndu'u' sie, ña' nani' María. Te xa ni taxí ña' jaan' kuento a' ña tunda'a' a' xiin' iin' te nani' José. Te jaan' ndii, siani' xika' tákui'e David ni nduu' ra. ²⁸ Te kij' ni xaa ángele jaan' mii' ndu'u' María, te ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Nakuatu' i yo'ó, te va'a va' kuni xto'o e' Ndiosí xini a yo'ó, te yoo a xiin' un'. Te sañu'u' ka yo'ó te sakan' sakuu' inga ña'a' —ni kachi a.

²⁹ Ndisu kij' ni xini a' ángele jaan' ndii, ni nandaní xa' va'a a' xa'a' ña ni ka'an a xiin' a', te ni ndatu'un' xiin'

mii' mji' a' ndee ña kuni kachi tu ña ni ka'an ángele jaan'. ³⁰ Te ni ka'an ka ángele xiin' a' ndii:

—Kuän yi'vi un', María, sakan' ña va'a va kuni Ndiosí xini a yo'ó. ³¹ Kuächí ndii nakuiso un', te sákaku' un' iin te kuañu'u, te chindu'u' un' kivi' ra Jesús. ³² Te jaan' ndii, te ka'nu' kundu'u ra, te künani' ra si'e Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu'. Te taxí xto'o e' Ndiosí ka'ndia chu-un' ra ndee naa ni xaa David, te xij' yata' ra, xta'an'.

³³ Te ka'ndia chuun' ra nuu' ne ta'an' un', ne siani' xika' Jacob, ndee ndi'i ni kivi', te köo' kivi' kun ndiko' ña ka'ndia chuun' ra —ni kachi a.

³⁴ Sakan' te ni ka'an María xiin' a' ndii:

—¿Saa kuví koo si'e yu'u? Sakan' ña ña' ndu'u' sie nduu' i —ni kachi a'.

³⁵ Sakan' te ni ka'an ángele jaan' xiin' a' ndii:

—Espíritu Santo kixin koto yo'ó, sakan' ña ña ndiee' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' tisa'vi yo'ó xiin' kati' a. Sakan' na kuu' si'e un', ña su'un, ña tuvi jaan' ndii, si'e Ndiosí künani' a. ³⁶ Te sakan' tu Elisabet, ña' iin' kuu' xiin' un', ña' ka'an ne yivi' kuví koo si'e ndii, xa kua'an kuyatin' iñu yoo' ndiso' a' tee' ndee iin ña' xixa va ndu-u' a', ³⁷ sakan' ña nuu' Ndiosí ndii, sakuu' a kuví —ni kachi a.

³⁸ Sakan' te ni ka'an María xiin' ángele jaan' ndii:

—Yu'u ndii, ña' xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí nduu' i. Na saa a xiin' i saa ni' ni ka'an un' jaan' —ni kachi a'. Sakan' te ni keta ángele jaan' kua'an a.

So'ó ni xaa a kij' ni xa'an ndi'e' María mii' ndu'u' Elisabet

³⁹ Ndia'vi' kivi' te ni xa'an ki'i' va María iin ñuu ña naa tein' iku' nuu' ñu'u' Judea, ⁴⁰ te ni xaa a' vi'e Zacarías, te ni nakuatu a' Elisabet. ⁴¹ Te kij' ni xini so'ó ña jaan' ña nakuatu' ña'a' María ndii, ni kandeda si'e a' tixin a'. Sakan' te ni chitu' nimá a' xiin' Espíritu Santo, ⁴² te ni ka'an ti'e' a' ndii:

—Sañu'u' ka Ndiosí yo'ó te sakan' sakuu' ña'a' iin yivi', te sañu'u' tu a si'e un', ña sákaku' un'. ⁴³ ¿Yoo vi' nduu' yu'u' naa kuaxi koto si'i' xto'o i yu'u? ⁴⁴ Sakan' ña saa ni xini so'ó i ña ni nakuatu un' yu'u, te ni kandeda si'e i tixin i ña va'a kuni ra. ⁴⁵ Te sañu'u' va xto'o e' Ndiosí yo'ó xa'a' a ña ni kandi'xa' un' ña saxinú a ña ni ka'an ángele xiin' un' —ni kachi a'.

Xaka'nu' María Ndiosí

⁴⁶ Sakan' te ni ka'an María ndii:

Xaka'nu' nimá i xto'o e' Ndiosí.

⁴⁷ Te nakuatia' nimá i nuu' Ndiosí, ña sakakú yu'u.

⁴⁸ Sakan' ña ni naka'an' a xa'a' yu'u, ña' nda'vi so'ó xika' nuu' nuu' a.

Ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, ka'an ne yivi' ña ni sañu'u' va Ndiosí yu'u.

⁴⁹ Kuächí ndii Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' ni xaa kua'a' chuyun ka'nu' xiin' i.

Te ña su'un ndi'i nduu' a.

⁵⁰ Te köo' kivi' ndi'i' ña kuvita iní a xa'a' ne xaka'nu' ña'a'.

⁵¹ Ni xaa a chuyun ka'nu' xiin' nda'a' a,

te ni sanduxín tu a ña chituní te ñuñu' xiin' nimá ra.

⁵² Ni tava' a ndiee' te kuu' ka'nu',

te ni xaka'nu' a ne nda'vi so'ó.

⁵³ Ni sanda'ni a ne xí'f soko xiin' ña'a,

te ne vika' ndii, ni natí'vi' nda'a' xiko' ña'a' a.

⁵⁴ Ni chindiee' a yoo', ne Israel, ne xika' nuu' nuu' a, sakan' ña ni naka'an' a ña kuvita iní a xa'a' e'.

⁵⁵ Sakan' ña xa sakan' ni taxí a kuento a nuu' te xij' yata' e' naa kuu' Abraham,

xiin' sakuu' tu ne siani' xika' ra ndee ndi'i' ni kivi'.

Ni kachi María.

⁵⁶ Te ni ndoo' a' xiin' Elisabet yatin' uní yoo'. Ndi'i jaan', te ni nandiko' a' vi'e a'.

So'ó ni xaa a kij' ni kaku si'e Elisabet

⁵⁷ Te kij' ni xaa kivi' ña tuvi si'e Elisabet ndii, ni tuvi iin tiaa. ⁵⁸ Te kij' ni xini ne ndiee' yatín xiin' ne iin kuu' xiin' a' kuento ña ni kuvita iní xto'o e' Ndiosí xa'a' a' ndii, va'a va ni kuni ña xini ña'a' ña. ⁵⁹ Va'a, kij' ni xinu unia kivi' ña ni tuvi te kuañu'u jaan' ndii, ni xa'an ña xiin' ra te kua'a' tuni iin' ra. Te ni kuni ne yivi' ña künani' ra Zacarías naa nani' yuva' ra. ⁶⁰ Ikan' te ni ka'an si'i' te kuañu'u jaan' xiin' ña ndii:

—Ü'un', Juan künani' ra —ni kachi a'.

⁶¹ Sakan' te ni ka'an ña xiin' a' ndii:

—¿Ndichun kuni un' künani' ra sakan'? Köo' ndee iin ne iin kuu' xiin' ndo' nani' sakan' —ni kachi ña.

⁶² Te ni xa'a' ña seko' ña nda'a' ña nuu' yuva' ra ndatu'un' ña'a' ña saa kuni ra künani' si'e ra. ⁶³ Sakan' te ni xikan' ra iin vitu' sie, te ni ke'i' ra nuu' nu' ndii:

“Juan nduu' kivi' ra”, kachi a. Te ni nandaní va sakuu' ne yivi' jaan'. ⁶⁴ Xa ka'an e', te ni ndixaa tu'un ra, te ni xa'a' xaka'nu' ra Ndiosí. ⁶⁵ Te sakuu' ne ndiee' yatín jaan' ndii, ni yi'vi xava'a' ña, te iin kani' tein' iku' nuu' ñu'u' Judea ni kiku' kuento xa'a' ña jaan'. ⁶⁶ Te sakuu' ne ni xini so'ó ña jaan' ndii, ni taxa'a' ña a nimá ña ka'an xiin' ta'an' ña ndii:

—¿Ndee nuu' te yivi' kundu'u tu te kuañu'u jaan' kij' kua'nu' ra? —ni kachi ña.

Sakan' ña xto'o e' Ndiosí yoo xiin' ra.

So'ó ni xaa a kij' ni saka'an' Espíritu Santo Zacarías, te ni xaka'nu' ra Ndiosí

⁶⁷ Te ni chitu' nimá Zacarías, yuva' te kuañu'u jaan', xiin' Espíritu Santo, te ni ka'an tiakú ra tu'un Ndiosí ndii:

⁶⁸ Ka'nu' va Ndiosí, ña nduu' xto'o yoo', ne Israel,

sakan' ña xa ni kixin a, te ni sandoó ndiká a yoo'.
 69 Te ni t'vi' a iin ña ndiee' koo' chukuu' sakahú yoo'.
 Te ña jaan' ndii, siani' xika' David, te ni xika nuu' nuu'
 Ndiosí, nduu' a
 70 saa nii' ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' ña jaan' ndee
 ña nuu'
 kii' ni ka'an a xiin' yu'u' te ni ka'an tiakú tu'un a, te
 nduu' nditja a,
 71 ña sakahú a yoo' nuu' ne ndasi' ta'an' xiin' e' xiin'
 sakuu' ne xi'é xini yoo'.
 72 Te sakan' tu kuvita ini a xa'a' ne xii' yata' e'.
 Te sakan' tu naká'an' a xa'a' kuento su'un, ña ni ndoo
 a xiin' ña.
 73 Te kuento jaan' nduu' ña ni taxí a nuu' Abraham,
 te ni nduu' xii' yata' e', ña taxí a 74 kaka ndituni e' iin
 yivi'.
 Te sakahú tu a yoo' nuu' ne ndasi' ta'an' xiin' e', te
 kuví kaka nuu' e' nuu' a,
 75 te kaka ndoo e' nuu' a, te sachuun' ndaku tu e'
 ndee ndi' ni kivi'.
 76 Te yo'ó, si'e mii' j, te ka'an' tiakú tu'un Ndiosí ka'nu'
 koo' chukuu' kunduu' un',
 sakan' ña xi'na un' ku'un nuu' xto'o e', te sako' tu'va
 un' ne yivi' te natjin ña'a' ña.
 77 Te sakuni' un' ne yivi' ña sakahú ña'a' a xa'a' a ña
 koo' ka'nu' ini a xa'a' kuachí ña.
 78 Te xa'a' a ña kuvita ini Ndiosí xa'a' e' ndii, ni t'vi' a
 ndee ndivi' iin ña nduu' ndee naa iin ñu'u, ña nayi'é iin
 kivi' xa'a'.
 79 Te taxí a ñu'u nuu' yoo', ne xika' ichi' iin yavi, ne
 ñu'u' nda'a' te kui'e,
 te sakahú a yoo' nuu' ichi' mii' koo' ña maní' nimá e'.
 Ni kachí ra.
 80 Te te kuañu'u jaan' ndii, so'o kuaxi ku'anu ka ra i'in
 kivi' kua'an, te so'o nakunaá ka tu ndiee' ra xaa' Es-
 píritu Ndiosí. Te ni xika ra mii' taxin' kaa' ndee ni xaa
 kivi' ña satuvi xiin' mii' ra nuu' ne Israel.

So'o ni xaa a kii' ni kaku Jesús

(Mt. 1:18-25)

2 Kivi' jaan' ni ka'an chuun' tu Augusto, te ni
 xa'ndia chuun' kuu' nuu', ña nakoso' sakuu' ne
 ndiee' nuu' ñu'u' mii' xa'ndia chuun' ra. 2 Ña yo'o' ni
 nduu' ichi' nuu' ña ni nakoso' ne yivi' kii' nduu' Cirenio,
 te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Siria. 3 Sakan' na kuu' i'in
 ne yivi' ni xa'an nakoso' ñu'u' mii' ña. 4 Sakan' na ni ke-
 ta José ñu'u' Nazaret, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea, te
 kua'an ra ñu'u' Belén, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Judea.
 Sakan' ña ñu'u' Belén jaan' ni kaku David, te kuenta ne
 vi'e David jaan' nduu' ra. 5 Te nakoso' ra xiin' María,
 ña xa ni taxí kuento ña tunda'a' a' xiin' ra, te xa ñu'u'
 si'e a'. 6 Te kii' ndiee' ña ñu'u' Belén jaan' ndii, ni xaa
 kivi' ña tuvi si'e a'. 7 Te ni tuvi tiaa si'e a', te nuu'. Te ni
 tisuku' a' iin tia'ndia, te ni chikandu'u' ña'a' a' tixin

tundoo' mii' xaxi' kiti' ña'a, sakan' ña ni ni'i' ña iin vi'e
 mii' kundiee' nuu' ña.

So'o ni xaa a kii' ni tuvi ángele nuu' sava te paxto

8 Te yatín ñu'u' Belén jaan' ndiee' te paxto xa'a' ku'u
 ñu'u' xito' ra mbee sana ra. 9 Te iin ni tuvi tjo' iin ángele,
 ña xika' nuu' nuu' xto'o e', nuu' ra, te ni yie' ñu'u' xto'o
 e' jaan' saa xinunduu' xiin' ra ndatun' koo' chukuu' yie'
 a, te ni yivi' xa'va'a ra. 10 Ndisu ni ka'an ángele jaan' xi-
 in' ra ndii:

—Kuän yivi' ndo', sakan' ña ni'i' i iin tu'un va'a ña
 sakuatia' nimá sakuu' ne yivi' kuaxi j. 11 Kuachí ndii
 vitin ni kaku iin ña sakahú ne yivi', te ni kaku a ñu'u
 Belén, mii' ni kaku David, te ña jaan' nduu' Cristo xto'o
 e', ña ni tjanu' Ndiosí. 12 Te kuví nakuni' ña'a' ndo',
 sakan' ña kuni' ndo' iin ña kuañu'u' ndisuku' a tia'ndia,
 te kandu'u' a tixin iin tundoo' mii' xaxi' kiti' ña'a —ni
 kachí a.

13 Te iin ni tuvi tjo' iin t'vi' chie ya'a ángele, ña ndiee'
 ndivi', xiin' ángele jaan' xaka'nu' a Ndiosí ka'an a ndii:

14 Na natjin Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e' ndee mii'

ndu'u' a ndienu,

te iin yivi' yo'o' taxi' a ña maní' koo' xiin' ne va'a kuni
 a xini a.

Ni kachí a.

15 Te kii' kuan nu'u sakuu' ángele jaan' ndivi', te ni
 ka'an xiin' ta'an' te paxto jaan' ndii:

—To'o' ki'i' ndo' ñu'u' Belén te kuni' e' ña ni xka'ndia
 jkan', ña ni sakuni' xto'o e' Ndiosí nuu' e' —ni kachí xi-
 in' ta'an' ra.

16 Te numi' va ni kije ra kua'an ra, te kii' ni xaa ra
 jkan' ndii, ni xini ra María xiin' José xiin' ña kuañu'u
 jaan' kandu'u' a tixin iin tundoo' mii' xaxi' kiti' ña'a.

17 Te kii' ni xini ña'a' ra ndii, ni kiku' ra kuento ña ni
 ka'an ángele jaan' xa'a' ña kuañu'u' jaan' xiin' ra. 18 Te
 sakuu' ne ni xini so'o kuento jaan' ndii, ni nandaní va
 ña xa'a' ña ni ka'an ra jaan'. 19 Te María ndii, ni taxá'a
 a' kuento jaan' nimá a' xanini a' xa'a' a. 20 Te ni
 nandiko' te paxto jaan' kua'an ra xaka'nu' ra Ndiosí, te
 taxi' tu ra ña chindani a xa'a' sakuu' ña ni xini so'o ra,
 xiin' ña ni xini nduchi' nuu' ra. Kuachí ndii ni xka'ndia
 ña jaan' saa nii' ni ka'an ángele jaan' xiin' ra.

So'o ni xaa a kii' ni xa'an yuva' si'i' Jesús xiin' a yukun' ka'nu'

21 Te kii' ni xinu unia kivi' ña ni tuvi a ndii, ni xa'a te
 yivi' tuni iin' a, te ni chindu'u' yuva' si'i' a kivi' a Jesús,
 naa ni ka'an ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, jaan' xi-
 in' ña kii' tia'an nakuiso' ña'a' si'i' a.

22 Te kii' ni xinu kivi' ña kuni' a sandoo xiin' mii' ña,
 naa ka'an tu'un ndei' Ndiosí ña ni ke'i Moisés ndii, ni
 xa'an ña xiin' Jesús ñu'u' Jerusalén te sanakua'a ña'a'
 ña nuu' xto'o e' Ndiosí, 23 naa yoso' tu'un ndei' a jaan'

ndii: “Sakuu' tiaa si'e ne yivi', te tuví nuu' ndii, nditja xto'ó e' kunduyu ra”, kachi a. ²⁴ Sakan' na ni xa'an nja, te ni nasoko' nja nuu' xto'ó e', naa ka'an tu'un ndei' a jaan': “iin na'a paloma uun iin na'a ndjkukú”, sakan' kachi a.

²⁵ Te ni ndu'u' iin te ni nani' Simeón ñuu' Jerusalén. Te jaan' ndii, ni yoo ndaku nimá ra nuu' Ndiosí, te ni xaa ra sakuu' ña kuni a. Te ni ndiatu va ra ña kixin ña ti'vi' Ndiosí te saki'ví a nimá ne ñuu' ra Israel. Te ni yoo Espíritu Santo xiin' te jaan'. ²⁶ Te ni sakuni' ña'a' Espíritu Santo ña küvi' ra ndee kuni nduchi' nuu' ra Cristo, ña tjanu' xto'ó e' Ndiosí sakakú ne ñuu' ra. ²⁷ Te ni saka'an Espíritu Santo nimá ra, te ni xa'an ra nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'. Te ikan' ndu'u' ra kij' ni xaa María xiin' José xiin' te kuañu'u' si'e nja, te saxinú nja ña ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí. ²⁸ Te ni na'in ra te kuañu'u' jaan' ni'i' ra, te ni taxi ra ña chindani Ndiosí ka'an ra ndii:

²⁹ —Tákui'e, xa ni xinú kuento ña ni taxi un' nuu' i, vitin ndii xa kuví taxi un' ña kuví mani' yu'u, te xika' nuu' nuu' un'.

³⁰ Sakan' ña xa ni xinú nduchi' nuu' i ña ni tjanu' un' te sakakú a ndu'u,

³¹ te xa ni xa'a' un' nia'a ña'a' un' nuu' sakuu' ne yivi'.

³² Te yo'ó' kunduyu ndee naa ñu'u' nuu' ne tuku', te natjin ndu, ne Israel, ña xito' ka'nu' ne yivi' xa'a' a. Ni kachi ra xiin' Ndiosí.

³³ Te yuva' si'i' a ndii, ni nandani va nja xa'a' ña ni ka'an Simeón jaan' xa'a' a. ³⁴ Sakan' te ni sañu'u' Simeón uní saa' nja. Te ni ka'an ra xiin' si'i' a María ndii:

—Koto un', pia'un, te kuañu'u' yo'o' kunduyu te saa sakan' te kua'a' ne ta'an' e', ne Israel, kuxioo nuu' Ndiosí, te kua'a' tu nja kuyatin nuu' a, te ña jaan' kunduyu tu ña nia'a Ndiosí, te kua'a' ne yivi' saxioo ña'a'.

³⁵ Sakan' te natuvi' ña xanini si'e nimá kua'a' ne yivi'. Ndisu yo'ó ndii, kua'a' va tuxu'ví nimá un' ndee naa ña ni tuxu'ví xiin' iin ichi —ni kachi ra.

³⁶ Te ikan' tu ni yoo iin ña'a' ña' ni nani' Ana, te ña' ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' a'. Te si'e iin te ni nani' Fanuel nduu' a', te jaan' ndii, kuenta ne vi'e Aser ni nduu' ra. Ña' jaan' ndii, iin ña' xixa va ni nduu' a', te uxá kuiya kuiti' ni ndu'u' a' xiin' ii' a', te ni xi'i' ra. ³⁷ Te xa kua'an kumi' xiko kumi' kuiya ña ni kuu' kuaan' a'. Te koo' kivi' ni ketá a' nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'.

Süu' jaan' ndii iin ke'in' nduu' a' uun ñuu' nduu' a' ndii, ikan' ndu'u' a' xika' nuu' a' nuu' Ndiosí ka'an xiin' a, te yoo nditja a'. ³⁸ Te kij' ndi'i' ni ka'an Simeón xiin' Ndiosí ndii, ni xaa tu Ana jaan', te ni taxi a' ña chindani Ndiosí. Te ni ka'an a' xa'a' te kuañu'u' jaan' xiin' sakuu' ne ndiatu' iin ña sandoó ndiká ne ndiee' ñuu' Jerusalén nuu' ña ndo'o' nja.

So'ó ni xaa a kij' ni nandiko' yuva' si'i' Jesús ñuu' Nazaret

³⁹ Kij' ndi'i' ni saxinú nja sakuu' ña ka'an chuun' tu'un ndei' xto'ó e' ndii, ni nandiko' nja ñuu' nja Nazaret, ña naá nuu' ñu'u' Galilea. ⁴⁰ Te i'in kivi' kua'an kuaxi kua'nu' ka Jesús, te nakunaá ka tu ndiee' a, te so'ó kundichi ka a xiin' ña xini tuní, te chindiee' va ña'a' Ndiosí.

So'ó ni xaa a kij' ni nduu' Jesús te lulu te ni ndoo a nuu' ki'e yukun' ka'nu'

⁴¹ Te saa kuiya kua'an yuva' si'i' Jesús ñuu' Jerusalén viko' pascua. ⁴² Te kij' ni kumi' Jesús uxí uví kuiya ndii, ni kaa nja xiin' a ñuu' Jerusalén xa'a' viko' jaan' naa xi xaá ne yivi' kij' yoo viko' jaan'. ⁴³ Te kij' ni xka'ndia viko' jaan', te ni nandiko' nja kua'an nu'u' nja ndii, ni ndoo Jesús ñuu' Jerusalén jaan'. Ndisu ni xiní yuva' si'i' a naa' ni ndoo a ikan'. ⁴⁴ Te ni xanini nja ña kua'an a xiin' ne yivi', ne kua'an xiin' nja. Te ndee xakuaa' vi' ni xa'a' nanduku' ña'a' nja tein ne iin kuu' xiin' nja xiin' tein sakuu' ne kua'an xiin' nja jaan'. ⁴⁵ Te xa'a' a ña ni na'in ña'a' nja ndii, ni nandiko' tukuu' nja ñuu' Jerusalén jaan', te nanduku' ña'a' nja. ⁴⁶ Ni ya'a uní kivi', te ni xan kuni nja ndu'u' a nuu' ki'e yukun' ka'nu' tein te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí xini so'ó a ña ka'an te jaan', te ndatu'ún' ña'a' a. ⁴⁷ Te sakuu' ne ni xiní so'ó ña ka'an a ndii, ni nandani va nja xa'a' a ña va'a kundani a xiin' ña va'a nakuiin' a nuu' te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí jaan'. ⁴⁸ Te kij' ni xiní ña'a' yuva' si'i' a ndii, ni nandani nja. Sakan' te ni ka'an si'i' a xiin' a ndii:

—Yuva' i, ¿ndiochun naa ni xaa un' sakan' xiin' ndu? Yuva' un' xiin' yu'u' ndii, ni ndi'ni va ndu ni xaa un' xika' ndu nanduku' ndu yo'ó —ni kachi a'.

⁴⁹ Te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—¿Ndichun nanduku' ndo' yu'u? ¿Ñáá xini ndo' ña chuyun nuu' yuva' i kuni a saa i? —ni kachi a.

⁵⁰ Ndisu ni kundani ne jaan' ndee xa'a' ni ka'an a ña jaan' xiin' nja. ⁵¹ Sakan' te ni nakaa' Jesús xiin' ne jaan', te ni nandiko' nja ñuu' Nazaret. Te ni saxinú a sakuu' ña ka'an yuva' si'i' a. Te si'i' a ndii, ni taxa'a' a sakuu' ña jaan' nimá a'. ⁵² Te i'in kivi' kua'an kuaxi kua'nu' ka Jesús xiin' ña xini tuní, te so'ó kuxati'é' ka a, te va'a va kuni Ndiosí xini ña'a' a, te sakan' tu ne yivi'.

So'ó ni xaa a kij' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí itia Jordán

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

3 Xa xa'un kuiya kua'an ña xa'ndia chuun' rey Tiberio ñuu' Roma xiin' nda'a' a, te kij' sakan' ni nduu' Poncio Pilato, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Judea, ña nduu' nda'a' ñuu' Roma jaan', te rey Herodes xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Galilea, te rey Felipe ñani

Herodes jaan' ndii, xa'ndia chuun' ra nuu' ñu'u' ña naní' Iturea xiin' Traconite, te rey Lisaniás xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Abilinia. ² Te kij' sakan' ndii, Anás xiin' Caifás nduu' sutu ka'nu'. Te ni ka'an Ndiosí xiin' Juan, si'e Zacarías, mii' taxin' kaa'. ³ Te ni xa'an ndoo Juan yoso' mii' kandu'u' itia Jordán ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' kuenta ña nama ña nimá ña xa'a' kuachí ña xaa' ña, te koo ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ña, te kuchí ña kuenta a. ⁴ Te xa'a' Juan jaan' ni ke'i Isaiás, in te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xt'an', nuu' tutu mii' ni ka'an ra ndii:

Tiakú ka'an ti'e in tachí' yu'u' mii' taxin' kaa' ndii:

"Ndasava'a ndo' ichi' mii' kixin' xto'o e',
te ndasandaku tu ndo' a.

⁵ Kani' yoso' ndii, ndunda a,
te ndunda tu mii' tetuvi',
te ndunda tu ichi' mii' yakua' a,
te mii' kiji' kaa' a ndii, nduva'a a,

⁶ te kuni' sakuu' ne yivi' in yivi' ña tianu' Ndiosí sakakú yoo'."

Kachi a.

⁷ Te ni ka'an Juan jaan' xiin' ne kua'a', ne ni ndekuie jkan' te kuchí ña kuenta Ndiosí ndii:

—Ndo'ó ndii, ndee naa si'e koo' nduu' ndo'. ¿Yoo ni ka'an xiin' ndo' ña kuví kaku ndo' nuu' ña sando'o' Ndiosí ndo'ó nuu' ku'un e', sakan' kuítí? ⁸ Nia'a ndo' xiin' ña va'a ña xaa' ndo' ña xa ni nama xna'a ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí, ña ni xaa' ndo'. Te ká'an ñuñu' ndo' ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', te xiin' ña jaan' kuví kaku ndo'. Sakan' ña ka'an kaxi' i xiin' ndo' ña kuví sanandu' Ndiosí yuu' kaa' sjani' xika' Abraham jaan'. ⁹ Ndiosí ndii, xa yoo tu'va a, te sando'o' a ne xaa' kuachí ndee naa yoo tu'va in te yivi' xiin' yacha te ka'ndia ra itun' tata. Te jaan' ndii, ka'ndia ra ndee tjo'o sakuu' tun' tata jaan', tun' táxi' nduu' va'a, te ka'mi ra nu'. Sakan' tu saa Ndiosí —ni kachi ra.

¹⁰ Sakan' te kua'a' ne yivi' ni ndatu'un' ña'a' ndii:

—¿Ndee ña kuni' a saa ndu, tákui'e? —ni kachi ña.

¹¹ Te ni ka'an ra xiin' ña ndii:

—Ne kumi' uví ta'an ndin' ndii, na samani' ña in ndaa' a ne koo' a kumi'. Te ne kumi' ña xaxi' ndii, na samani' ña a ne koo' a kumi' —ni kachi ra.

¹² Te ni ndekuie tu te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñu'u' Roma te kuchí ra kuenta Ndiosí. Te ni ka'an tu ra xiin' Juan ndii:

—¿Ndee ña kuni' a saa ndu, tákui'e? —ni kachi ra.

¹³ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Säkaa' ka' ndo' xu'un' ña kendiaa' ya'vi' ndo'. Süu' jaan' ndii, kendiaa' ya'vi' kuítí' ndo' saa kuni' a —ni kachi Juan.

¹⁴ Te ni ndekuie tu te xín', te ni ka'an ra xiin' Juan ndii:

—Te ndu'u' tuky, ¿ndee ña kuni' a saa ndu? —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Tü'un u'vi ndo' ña'a nda'a' ndee in ne yivi', te tün kuachí nianí tu ndo' ne yivi'. Te na ndoo va'a nimá ndo' xiin' xu'un' ña xiku'un' ya'vi' ndo' —ni kachi ra.

¹⁵ Te ne yivi' ndii, sakuu' ña ni ndiatu iní, te ka'an ña xiin' nimá ña ña tee' kuain' Juan jaan' nduu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakakú yoo. ¹⁶ Ndisu Juan ndii, ni ka'an ra nuu' sakuu' ña ndii:

—Yu'u ndii, xiin' tikui kuítí' sakuchi' i ndo'ó, ndisu ña kuaxi xata' i ndii, ña koo' chukuu' ka nduu' a te sakan' yu'u. Te yu'u ndii, ni ndee va'a i kundu'u te ndaxin' in' ndixan' ki'i' a. Ña jaan' ndii, sakuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndiee' Espiritu Santo, te sakuchi' tu a ndo'ó xiin' ñu'u'. ¹⁷ Ña jaan' ndii, xa yoo tu'va a te nata'vi' a ne yivi' naa xaa' te yivi' kii' nativi ra trigo, te tava' ra mi'in' a xiin' ña tiin' ra te kisi' ra a. Trigo va'a ndii, taxa'a' ra yaka, te mi'in' a ndii, ka'mi ra a nuu' ñu'u' ña koo' kivi' nda'vá —ni kachi ra.

¹⁸ Xiin' ña kaa' ni, te xiin' kua'a' ka nuu' ña'a ni ndiaa yu'u' Juan ne jaan' ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' ña. ¹⁹ Te saki'in' kuento Juan jaan' rey Herodes, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Galilea, kuachí ndii ni ndu'u' ra xiin' Herodías, ña' si'i ñan' ra, Felipe. Te ni saki'in' kuento tu ra te jaan' xa'a' kua'a' inga ña ña'a ña ni xaa ra.

²⁰ Ndisu nuu' sakuu' ña ña'a, ña ni xaa Herodes jaan' ndii, ni xaa ka ra inga a, ndee ni ka'an chuun' ra xiin' nda'a' xa'a' ra, te ni sko'ni' ra Juan vi'e kaa.

S'o'o ni xaa a kii' ni chichi tu Jesús itia Jordán

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

²¹ Te kij' sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí ndii, ni xaa tu Jesús, te ni sakuchi' ña'a' ra. Te kij' ka'an a xiin' Ndiosí ndii, ni nunia' ndivi'. ²² Te ni nuu' Espiritu Santo ndivi', naa kaa' paloma kaa' a, te ni ndoo a xiin' Jesús. Sakan' te ni ka'an in tachí' yu'u' ndee ndivi' ndii:

—Yo'ó nduu' si'e mani' i, te va'a va' kuni i xini i yo'ó —ni kachi a.

Ña yo'o' nduu' kivi' ne ni nduu' ne ichi' yata' Jesús

(Mt. 1:1-17)

²³ Jesús, kij' ni xa'a' a ka'an ndoso' a ichi' Ndiosí ndii, ni kumi' a yatin' oko uxí kuiya. Te ni tuu ne yivi' ña si'e José ni nduu' a, te José jaan' ni nduu' si'e Elí, ²⁴ te Elí jaan' ni nduu' si'e Matat, te Matat jaan' ni nduu' si'e Leví, te Leví jaan' ni nduu' si'e Melqui, te Melqui jaan' ni nduu' si'e Jana, te Jana jaan' ni nduu' si'e José, ²⁵ te José jaan' ni nduu' si'e Matatías, te Matatías jaan' ni nduu' si'e Amós, te Amós jaan' ni nduu' si'e Nahúm, te Nahúm jaan' ni nduu' si'e Esli, te Esli jaan' ni nduu' si'e Nagai, ²⁶ te Nagai jaan' ni nduu' si'e Maat, te Maat jaan' ni nduu' si'e Matatías, te Matatías jaan' ni nduu' si'e Semei, te Semei jaan' ni nduu' si'e José, te José jaan' ni nduu' si'e Judá, ²⁷ te Judá jaan' ni nduu' si'e Joana, te

Joana jaan' ni nduu si'e Resa, te Resa jaan' ni nduu si'e Zorobabel, te Zorobabel jaan' ni nduu si'e Salatiel, te Salatiel jaan' ni nduu si'e Neri, ²⁸ te Neri jaan' ni nduu si'e Melqui, te Melqui jaan' ni nduu si'e Adi, te Adi jaan' ni nduu si'e Cosam, te Cosam jaan' ni nduu si'e Elmodam, te Elmodam jaan' ni nduu si'e Er, ²⁹ te Er jaan' ni nduu si'e Josué, te Josué jaan' ni nduu si'e Eliezer, te Eliezer jaan' ni nduu si'e Jorím, te Jorím jaan' ni nduu si'e Matat, ³⁰ te Matat jaan' ni nduu si'e Leví, te Leví jaan' ni nduu si'e Simeón, te Simeón jaan' ni nduu si'e Judá, te Judá jaan' ni nduu si'e José, te José jaan' ni nduu si'e Jonán, te Jonán jaan' ni nduu si'e Eliaquím, ³¹ te Eliaquím jaan' ni nduu si'e Melea, te Melea jaan' ni nduu si'e Mainán, te Mainán jaan' ni nduu si'e Matata, te Matata jaan' ni nduu si'e Natán, ³² te Natán jaan' ni nduu si'e David, te David jaan' ni nduu si'e Isaí, te Isaí jaan' ni nduu si'e Obed, te Obed jaan' ni nduu si'e Booz, te Booz jaan' ni nduu si'e Salmón, te Salmón jaan' ni nduu si'e Naasón, ³³ te Naasón jaan' ni nduu si'e Aminadab, te Aminadab jaan' ni nduu si'e Aram, te Aram jaan' ni nduu si'e Esrom, te Esrom jaan' ni nduu si'e Fares, te Fares jaan' ni nduu si'e Judá, ³⁴ te Judá jaan' ni nduu si'e Jacob, te Jacob jaan' ni nduu si'e Isaac, te Isaac jaan' ni nduu si'e Abraham, te Abraham jaan' ni nduu si'e Taré, te Taré jaan' ni nduu si'e Nacor, ³⁵ te Nacor jaan' ni nduu si'e Serug, te Serug jaan' ni nduu si'e Ragau, te Ragau jaan' ni nduu si'e Peleg, te Peleg jaan' ni nduu si'e Heber, te Heber jaan' ni nduu si'e Sala, ³⁶ te Sala jaan' ni nduu si'e Cainán, te Cainán jaan' ni nduu si'e Arfaxad, te Arfaxad jaan' ni nduu si'e Sem, te Sem jaan' ni nduu si'e Noé, te Noé jaan' ni nduu si'e Lamec, ³⁷ te Lamec jaan' ni nduu si'e Matusalén, te Matusalén jaan' ni nduu si'e Enoc, te Enoc jaan' ni nduu si'e Jared, te Jared jaan' ni nduu si'e Mahalaleel, te Mahalaleel jaan' ni nduu si'e Cainán, ³⁸ te Cainán jaan' ni nduu si'e Enós, te Enós jaan' ni nduu si'e Set, te Set jaan' ni nduu si'e Adán, te Adán jaan' ni nduu si'e Ndiosí.

**So'ŋ ni xaꝓ a kij' ni kunj' ña ndiᵛa'a sanama' a Jesús nu-
u' kuꝓchi**

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

4 Te chitu' vi' nimá Jesús xiin' Espíritu Santo, te ni ketá a itia Jordán, te ni ñaka ña'a Espíritu jaan' te kua'an a mii' taxin' kaa', ² te ikan' ni xika a nii' uvi' xiko kivi', te ni xito kuꝓa ña'a ña ndiᵛa'a. Te ni xixi a sakuu' kivi' jaan', sakan' na ndee ndi'i' ndoso' ndii, ni xi'i va a sokŋ. ³ Te ni ka'an ña ndiᵛa'a jaan' xiin' a ndii:

—Naa' ndixa xna'a si'e Ndiosí nduu' un' ndii, ka'an chuun' un' xiin' yuu' ñaa' te nandu u a xita' va'a, te kuxi un' —ni kachi a.

⁴ Te ni ñakuin Jesús nuu' ña jaan' ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Süu' xi-ta' va'a kujiti' kunj' nuu' ne yivi' te kutiaky ña. Süu'

jaan' ndii, kuní tu sakuu' tu'un ña kieve' yu'u' Ndiosí te kutiaky ña”, kachi a —ni kachi Jesús.

⁵ Te ni ñaka ña ndiᵛa'a Jesús te kua'an a xiin' a xini' iin' iku' sukun va, te iin' ni nia'a kujiti' ña'a a sakuu' ñuu kuu' nuu' iin' yivi'. ⁶ Te ni ka'an ña ndiᵛa'a jaan' xiin' a ndii:

—Nda'a' yo'ó taxí i sakuu' a kaꝓ xiin' ña vika' a te ka'ndia chuun' un' nuu' a, sakan' ña xa ni natin i sakuu' ñuu kaa', te kuxi taxí e nda'a' yo'ó ka kunj' mii' i.

⁷ Sakan' na kuui' naa' kuin xiti' un' te koto ka'nu' un' yu'u' ndii, sakuu' ña kaꝓ kunduu ña'a un' —ni kachi a xiin' Jesús.

⁸ Te ni ka'an Jesús xiin' ña ndiᵛa'a jaan' ndii:

—Kua'an ketá nuu' i yo'ó', ña ndiᵛa'a, sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Xto'ŋ ndo' Ndiosí kujiti' saka'nu' ndo', te nuu' ña jaan' kujiti' kaka nuu' ndo'”, kachi a —ni kachi Jesús xiin' ña ndiᵛa'a.

⁹ Sakan' te ni ñaka ña ndiᵛa'a Jesús, te kua'an a xiin' a ñuu Jerusalén. Te ni saka' a Jesús xini' yukun' ka'nu' mii' sukun ka. Te ni ka'an a xiin' Jesús ndii:

—Naa' ndixa xna'a si'e Ndiosí nduu' un' ndii, sanama' xiin' mii' un' ndee ndieny, ¹⁰ kuꝓchi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ka'an chuun' Ndiosí xiin' ángele, ña xika' nuu' nuu' a te koto a yo'ó.

¹¹ Te tin ña jaan' nda'a' un' te ñama xachi' un' ndee ñu'u'

te tüxu'vi xa'a' un' saa yuu'.

Sakan' kachi a —ni kachi ña ndiᵛa'a jaan' xiin' Jesús.

¹² Te ni ñakuin Jesús nuu' a ndii:

—Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: “Koto kuꝓa ndo' xto'ŋ ndo' Ndiosí”, kachi a —ni kachi Jesús xiin' ña jaan'.

¹³ Te kij' ndi'i' ni xito kuꝓa ña ndiᵛa'a jaan' Jesús xiin' sakuu' ña jaan' ndii, ni ñakoo ña'a' a iin xa'a'.

**So'ŋ ni xaꝓ a kij' ni xa'a' Jesús ka'an ndoso' a nuu' ne
ndiee' ñu'u' Galilea**

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ Te ni ñandiko' Jesús ñu'u' Galilea chitu' vi' nimá a xiin' ña ndiee' ña taxi' Espíritu Santo. Te ni kiku kuento xa'a' a sakuu' ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' jaan' xiin' ñuu ña ñu'u' yatín. ¹⁵ Te kua'an a tixin' i'in vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan' te sania'á ña'a' a xa'a' tu'un Ndiosí. Te sakuu' ne yivi' jaan' ka'an va'a xa'a' a.

So'ŋ ni xaꝓ a kij' ni ñandiko' Jesús ñuu a Nazaret

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Ni ñandiko' Jesús ñuu Nazaret mii' ni xa'nu a. Te ni xka'ndia a tixin vi'e mii' nakayá ne ñuu jaan' naa xi xa'a a saa kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi'. Te ni xikuin ndichí a te ka'vi a ña yoso' nuu' tutu Ndiosí. ¹⁷ Ikan' te ni taxí te xito' vi'e jaan' tutu ña ni ke'i Isaías, te ni

ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtá'an'. Ní nunia' Jesús tutu jaan', te ní xini a mii' yoso' ña ka'an ndii:

¹⁸ Espíritu xtó'o e' Ndiosí yoo xiin' i, sakan' ña ña jaan' ní taxí ndíee' i te ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ne nda'vi kuu'.

Te ní tianu' a yu'u te naxinaá va'a i nimá ne suchi' va ini.

Te ní tianu' tu a yu'u te ka'an ndoso' i ña xa kuví ndoo ndiká ne ní xiku'un nda'a' ña ndiva'a.

Te ní tianu' tu a yu'u te nunia' i nduchi' nuu' ne kui'e nuu'.

Te ní tianu' tu a yu'u te sandoó ndiká i ne ndo'o' nuu' ne kataví ndoso' ña'a'.

¹⁹ Te ní tianu' tu a yu'u te ka'an ndoso' i ña xa ní tondia kivi' ña chindíee' xtó'o e' Ndiosí yoo'.

Ña jaan' ní ka'vi Jesús.

²⁰ Sakan' te ní natuvi' Jesús tutu jaan', te ní nataxi ña'a' a nda'a' te xito' ví'e jaan'. Te ní xikundu'u' a. Te sakuu' ne ndíee' ví'e jaan' ndii, ní xtó'ni nia nuu' a.

²¹ Te ní xa'a' ka'an Jesús xiin' nia ndii:

—Kivi' vitin ní xinu' ña yoso' nuu' tutu yo'o' nuu' sakuu' ndo'ó —ní kachí a.

²² Te sakuu' ne yivi' jaan' ka'an va'a xa'a' Jesús, te nandaní va nia xa'a' ña ndatun' va ka'an a. Te ní ka'an xiin' ta'an' nia ndii:

—¿Saa tu kuví ndatun' niatu ka'an te kaa', sakan' ña si'e José kujiti' nduu' ra? —ní kachí nia.

²³ Te ní ka'an Jesús xiin' nia ndii:

—Xini yu'u ña kuni ka'an ndo' xiin' i naa ka'an ne yivi' ndii: “Yo'ó, te tatan' ndii, satatan' xiin' mii' mii' un' te kuví kuni ndu a. Ñuu Capernaum ndii, kua'a' chuyun ka'nu' ní xaa un' xa'a' ne yivi' jaan', sakan' na kuui' sakan' tu saa un' ña jaan' ñuu mii' un' yo'o'", ña jaan' kuni ka'an ndo' xiin' i —ní kachí a.

²⁴ Te ní ka'an ka a ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ndee iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, nátiin' va'a ña'a' ne ñuu mii' ra.

²⁵ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ní yoo va ne kuaan' kanii' nuu' ñu'u' Israel yo'o' kii' ní xika Elías xtá'an'.

Kivi' jaan' ndii, uní kuiya yoso' sava ní kuun savi', te ní yoo va sokó kanii' nuu' ñu'u' yo'o'.

²⁶ Ndisu ní t'ivi' Ndiosí Elías jaan' te chindíee' ra ndee iin ne kuaan' jaan'. Süu' jaan' ndii ní t'ivi' ña'a' a te chindíee' ra iin ña' kuaan', ña' ní ndu'u' ñuu Sarepta, ña nduu' nda'a' ñuu Sidón. ²⁷ Te ní yoo va tu ne kumi' kui'e te'i kanii' nuu' ñu'u' Israel yo'o' kii' ní xika Eliseo, te ní ka'an tiakú tu'un Ndiosí xtá'an'. Ndisu ní sanda'a ra ndee iin ne jaan'. Süu' jaan' ndii te ní nani' Naamán, te Siria, kujiti' ní sanda'a ra —ní kachí a.

²⁸ Te kii' ní xini so'ó ne ndíee' tixin ví'e jaan' ña ní ka'an a ndii, ní nasaá xava'a sakuu' nia. ²⁹ Sakan' na ní ndondichi nia, te ní xtá'ni' xa'a nia Jesús ví'e jaan' chinda'a' ña'a' nia, te kua'an nia xiin' a ndee nuu' ñuu Nazaret jaan'. Te ní ndekuie nia ndee yu'u' ta'vi yatín

mii' nduu' xa'a' ñuu jaan' te sanama' ña'a' nia ndee ndienü. ³⁰ Ndisu Jesús ndii, ní xka'ndia a tein ne jaan', te ní ketá a kua'an a.

So'ó ní xaa a kii' ní xtá'ni' Jesús ña ndiva'a nimá iin te yivi'

(Mr. 1:21-28)

³¹ Te ní nakaá' Jesús ndee ñuu Capernaum, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea. Ikan' te ní sania'a a ne yivi' tixin ví'e mii' nakayá ne ñuu jaan' kivi' sábado, ña xinandíee' nia. ³² Te ní nandaní nia saa sania'a' ña'a' a, sakan' ña ní ka'an a xiin' ña ndíee'. ³³ Te ní yoo iin te naá ña ndiva'a nimá tixin ví'e jaan', te ní nde'i ti'e' ña ndiva'a jaan' ka'an a ndii:

³⁴ —Kua'an Jesús, te Nazaret, nakoo un' ndu.

¿Ndichun kuaxi sataña'a' un' ndu? ¿Ñáá kuaxi un' te sandoñu'u' un' ndu? Xini yu'u yoo nduu' yo'ó. Ña sü'un kuenta Ndiosí nduu' un' —ní kachí a.

³⁵ Ikan' te ní ka'an ndíee' Jesús xiin' ña jaan' ndii:

—Taxin' koo yu'u' un', te kua'an ketá nimá te ñaa' —ní kachí a.

Te ní sanduva ña ndiva'a jaan' te yivi' jaan' tein ne yivi' jaan', te ní ketá a kua'an a. Ndisu ní satuxu'vi' ña'a' a. ³⁶ Te sakuu' ne jaan' ndii, ní nandaní xava'a nia, te ní ka'an xiin' ta'an' nia ndii:

—¿Mii' tu kuaxi tu'un ña kumi' ña ndíee' ña ka'an te yivi' kaa'? Sakan' ña xiin' ña ndíee', te xiin' tu'un ndíee' ka'an chuun' ra nuu' ña ndiva'a, te xini so'ó a, te kíee a nimá ne yivi' —ní kachí xiin' ta'an' nia.

³⁷ Te ní kiku' kuento xa'a' Jesús kanii' nuu' ñu'u' jaan'.

So'ó ní xaa a kii' ní sanda'a Jesús ña' tiso Simón Pedro

(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

³⁸ Te ní ketá Jesús ví'e jaan', te kua'an a ví'e Simón. Te ña' tiso Simón jaan' ndii, ka'ni' ndíee' tiin' ña'a' kandu'u' a ví'e jaan'. Te kii' ní xaa Jesús ikan' ndii, ní ka'an nda'vi ne yivi' xiin' a xa'a' ña' jaan'. ³⁹ Sakan' te ní xito ndoso' Jesús ña' jaan', te ní ka'an ndíee' a xiin' ka'ni' jaan', te ní kíee ña'a' a. Xa ka'an e', te ní ndokoo a', te ní xa'a' a' nduku' a' ña kuxi a xiin' te jaan'.

So'ó ní xaa a kii' ní sanda'a Jesús kua'a' ne yivi'

(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

⁴⁰ Te xakuua' ña xa ketá ñu'u' ndii, sakuu' ne kumi' ne kuni kuví xiin' ki'in' nuu' kui'e ndii, ní xan ndiaká ña'a' nia nuu' Jesús. Te ní tondia nda'a' a i'in ne jaan', te ní sanda'a ña'a' a. ⁴¹ Te ní kíee tu kua'a' ña ndiva'a ña ñu'u' nimá ne yivi' jaan', te ka'an ti'e' a xiin' Jesús ndii: —Yo'ó nduu' si'e Ndiosí —kachi a.

Ndisu Jesús ndii, ní ka'an ndíee' a xiin' ña ndiva'a jaan', te ní taxí a ka'an ña jaan', sakan' ña xini ña jaan' ña Cristo, ña ní tianu' Ndiosí sarakú yoo', nduu' Jesús jaan'.

Ka'án Jesús xiin' Ndiosí iin xaan' mii' taxin' kaa'

(Mr. 1:35-39)

⁴² Tē njā'a vā kuaxi kitú', tē nj ndokoo Jesús, tē nj ketā a vī'e jaan', tē kua'an a iin xaan' mii' taxin' kaa' xa'a' ku'u. Tē nj xa'an nandyku' ñā'a' ne yivi' kua'a' jaan', tē nj ndekuie njā mii' iin' a jaan', tē nj xika njā nakasi ñā'a' njā, tē ndoo a ñuu njā. ⁴³ Ndisu nj ka'an Jesús xiin' njā ndii:

—Kuní a ku'un i inga ñuu tē ka'an ndoso' tu i tu'un va'a xa'a' saa kuní Ndiosí ka'ndiā chuun' a nimá ne yivi', kuachí ndii xā chuun jaan' nj ketā i nuu' Ndiosí kuaxi i —nj kachi a.

⁴⁴ Sakan' tē nj xa'an a ka'an ndoso' a tu'un va'a jaan' tixin' iin' vī'e mii' nakayá ne ndiee' ñuu ñā ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan'.

So'o nj xaa a kij' nj kana Jesús Simón Pedro tē kunduu ra nda'a' xa'a' a

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

5 Unta' kij' iin' Jesús yu'u' miní ñā nani' Genesaret ndii, kua'a' xava'a ne yivi' nj yoo ikan' ndee nj ku'ni' ñā'a' njā xa'a' a ñā kuni kuní so'o njā tu'un Ndiosí. ² Tē nj xini Jesús ita' uvi ta'an tundoo' yatín yu'u' miní jaan'. Tē ita' so'o nu', sakan' ñā xā nj kiee tē tava' tja'ka' tē natia ra ñunu' ra. ³ Sakan' tē nj sko'nu' a tixin' tundoo' Simón, tē nj xikan a ñā kuxika' ra sie xiin' nu' yu'u' miní jaan'. Sakan' tē nj xikundu'u' a, tē ndee tixin' tun' jaan' nj xa'a' a sania'á a ne yivi' kua'a' jaan'. ⁴ Tē kij' ndi'i nj ka'an a xiin' ne jaan', tē nj ka'an a xiin' Simón jaan' ndii:

—To'o' ndo' xiin' tundoo' yo'o' ndee mii' kunu kaa', tē sko'ni' ndo' ñunu' tē tijn ndo' tja'ka' —nj kachi a.

⁵ Tē nj nakujin Simón nuu' a ndii:

—Maestro, nii' ñuu ndi'e' nj xika ndiee' va ndu tava' ndu tja'ka', tē koo' xachi' ri' nj tijn ndu. Ndisu xa'a' a ñā yo'ó ka'án ndii, va'a ku'un e' tē sko'ni' ndu ñunu' tixin' tiku' —nj kachi ra.

⁶ Tē kij' nj sko'ni' ra ñunu' jaan' ndii, kua'a' xava'a tja'ka' nj tijn ra, tē ñunu' ra ndii, xā yoo a tia'ndiā a.

⁷ Sakan' tē nj kana nda'a' ra tē ndiaka' ta'an' xiin' ra, tē ñu'u' inga tundoo', tē chindiee' ñā'a' ra. Tē nj xaa tē jaan', tē nj sakutu' xava'a ra uvi saa' tundoo' jaan' ndee xaku' va, tē ndeka'nu nu'. ⁸ Tē kij' nj xini Simón Pedro ñā nj yoo ikan' ndii, nj xikujin xiti' ra nuu' Jesús, tē nj ka'an ra ndii:

—Táku'e, kuxioo un' nuu' i, sakan' ñā tē ndiso' kuachí nduu' i —nj kachi ra.

⁹ Nj ka'an Simón jaan' sakan' xa'a' ñā nj nandaní yivi' va ra xiin' tē ndiaka' ta'an' xiin' ra xa'a' a ka nj tijn ra kua'a' ya'a tja'ka'. ¹⁰ Tē sakan' tu inga tē ndiaka' ta'an' xiin' ra, tē nduu' Jacobo, xiin' Juan, tē nduu' si'e Zebe-

deo ndii, nj nandaní yivi' ra. Tē nj ka'an Jesús xiin' Simón ndii:

—Kuán yivi' un', taa. Sakan' ñā ndee vitin tē ndee nuu' ku'un e' ndii, tava' ndo' ne yivi' nuu' kuachí njā tē kundikun njā yu'u' —nj kachi a.

¹¹ Tē kij' ndi'i nj xta'ni' Simón tundoo' xiin' tē ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan' ndee yu'u' miní ndii, nj nakoo ra nu' xiin' sakuu' a, tē kua'an ra xiin' Jesús.

So'o nj xaa a kij' nj sanda'a Jesús iin tē kumi' kui'e te'i

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹² Iin kivi' kij' xika' Jesús iin ñuu ndii, nj xaa iin tē kumi' kui'e te'i kanii' ñu'u' nde'i ra. Tē kij' nj xini ñā'a' ra ndii, nj xikujin xiti' ra, tē nj katandiee ra nuu' ra ndee nuu' ñu'u' nuu' Jesús, tē nj ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Táku'e, naa' kuní un' ndii, kuví sanda'a un' yu'u' nuu' kui'e ñā ndo'o' i —nj kachi ra.

¹³ Tē nj sanakaá a nda'a' a, tē nj tondia nda'a' ñā'a' a ka'án a xiin' ra ndii:

—Kuni sanda'a i yo'ó. Nda'a' kij' un' —nj kachi a.

Tē xā numi' sakan', tē nj kiee ñā'a' kui'e jaan'.

¹⁴ Sakan' tē nj ka'an chuun' a xiin' ra ñā ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' saa nj xaa a, tē nj nda'a ra. Tē nj ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Kua'an, tē nia'a xiin' mii' un' nuu' sutu ñā xā nj nda'a un'. Tē nasoko' un' ñā'a' nuu' Ndiosí xa'a' ñā xā nj nda'a un', naa nj ka'an chuun' Moisés, tē kuní ne yivi' ñā nj nda'a xna'a un' —nj kachi a.

¹⁵ Tē ndii, so'o kiku' tē kiku' ka kuento xa'a' Jesús. Tē kua'a' xava'a ne yivi' nakayá nuu' a tē kuní so'o njā ñā ka'án a, tē sanda'a tu ñā'a' a nuu' kui'e ñā ndo'o' njā.

¹⁶ Ndisu Jesús ndii, kua'an chito a mii' kataxin' tē nda-tu'un' a xiin' Ndiosí.

So'o nj xaa a kij' nj sanda'a Jesús iin tē kui'e xa'a'

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ Tē unta' tu, kij' sania'á Jesús ne yivi' ndii, nj xikundiee kua'a' tē fariseo xiin' kua'a' tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Nj kiee tē jaan' sakuu' ñuu ñā ñu'u' nuu' ñu'u' Galilea, xiin' ñuu Jerusalén, xiin' sakuu' inga nda'a' a ñā ñu'u' nuu' ñu'u' Judea. Tē yoo ñā ndiee' xto'o e' Ndiosí xiin' Jesús tē sanda'a a ne yivi'. ¹⁸ Ikan' tē nj ndekuie kumi' ta'an tē yivi' ndiso' ra iin tē kui'e xa'a', kanu' ra nuu' iin tun' xto. Tē jaan' ndii, nj xika ra ko'ni' ra vī'e xiin' tē kui'e xa'a' jaan' tē chikandu'u' ñā'a' ra nuu' Jesús. ¹⁹ Ndisu nj kuví kuyatín ra nuu' a xa'a' ñā kua'a' va ne yivi' ñu'u' vī'e a jaan', sakan' na nj kaa ra xini' vī'e xiin' tē kuni kuví jaan', tē nj sanundia'á ra ndi-a'vi' chio. Sakan' tē nj sanuu' ra tun' xto mii' kandu'u' tē kuni kuví jaan' ma'in' vī'e jaan' nuu' a. ²⁰ Tē kij' nj xini Jesús ñā ini' tē yivi' jaan' xini ñā'a' ra ndii, nj ka'an a xiin' tē kuni kuví jaan' ndii:

—Tę yivi' kua'a, ka'án i xiin' un' ña xa ni ndoyo kuächi un' —ni kachi a.

²¹ Sakan' te, te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii, ni xa'a' ka'án ra xiin' nimá ra ndii: “¿Yoo nduu' te yivi' kaa', tuu ra, na kanija'a ra xa'a' Ndiosí? Sakan' ña Ndiosí kuiti' yoo ndiee' te sandoyo' a kuächi ne yivi'.” ²² Ndisu Jesús ndii, ni xini a ña ka'án te jaan' xiin' nimá ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Vä'a ka'án ndo' xiin' nimá ndo' xa'a' i. ²³ ¿Ndee ña nduu' ña xaku' ka vixi ka'an i xiin' te kaa', tuu ndo'ó? ¿Ñáá ña xa ni ndoyo kuächi ra uun ñáá ña ndokoó ra te ku'un ra? ²⁴ Sakan' na kuii' nia'a yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndo'ó ña kumi' i ndiee' iin yivi' te sandoyo' i kuächi ne yivi' —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an a xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Xiin' yo'ó ka'án i. Ndokoó un', te na'in un' tun' xto un', te nu'u un' vi'e un' —ni kachi a.

²⁵ Xaka'án e', te ni ndondichi ra, te ni na'in ra tun' xto ra mii' ni kandu'u' ra, te nuu' ni'nu' sakuu' ne yivi' jaan', te ni keta ra xaka'nu' ra Ndiosí kua'an ra. ²⁶ Te ni nandanj va sakuu' ne yivi' jaan', te ni xaka'nu' nia Ndiosí, te yi'vi xava'a nia ka'án nia ndii:

—Vitjn ndii, ni xini e' iin chuyun ka'nu' koo' chukuu' —kachi nia.

So'ó ni xaa a kii' ni kana Jesús Leví Mateo

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ Ndi'i jaan' te ni keta Jesús kua'an a, te ni xini a iin te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuy Roma, te nani' Leví. Te jaan' ndii, ndu'u' ra mii' kendiaa' ya'vi' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nia'a, te kundikun un' yu'u —ni kachi a.

²⁸ Sakan' te ni ndondichi ra, te ni nakoo ra sakuu' chuyun nuu' ra, te ni xikundikun ña'a' ra. ²⁹ Te ni xa'a' Leví jaan' iin viko' chie vi'e ra xa'a' Jesús. Te kua'a' te kendiaa' ya'vi' xa'a' ñuy Roma ni kixin xiin' tuku ne yivi', te ni xixi nia xiin' ra xiin' Jesús nuu' mesa. ³⁰ Te te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni ka'an kui'e ra xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Vä'a xachi' xixi' ndo', te xi'i' ndo' xiin' te kendiaa' ya'vi' ñaa' xiin' inga ka te xaa' tu kuächi —ni kachi a.

³¹ Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Ne va'a kuni ndii, kuni nia te tatan', süu' jaan' ndii ne kuni kuvj kuiti' kuni ra. ³² Te yu'u ndii, kuäxi i te ka-na i ne tuu ña xachuun' ndaku nia. Süu' jaan' ndii kuäxi i, te kana i ne xini ña yoo kuächi nia te nama nia nimá nia —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús ña nduu' a ndee naa iin te tunda'á'

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

³³ Sakan' te ni ka'an ka te jaan' xiin' a ndii:

—Tę nda'a' xa'a' Juan ndii, yoo nditja chito va ra. Te ka'án chito va tu ra xiin' Ndiosí. Te sakan' tu xaa' te

nda'a' xa'a' te fariseo. Ndisu te nda'a' xa'a' yo'ó ndii, xixi' ra, te xi'i' ra tiaan tiaan —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá kuvj iin ndiee' e' ne yivi', ne ñu'u' mii' yoo ña tunda'á', te koo nditja nia kii' ndu'u' ka te tunda'á' xiin' nia? ³⁵ Ndisu xaa iin kivi' kii' tu'un ne yivi' te tunda'á' jaan', te kii' sakan' ndii, kuni a kaka nditja ne jaan' —ni kachi a.

³⁶ Te ni ka'an tu a iin ña ka'án ndiaa xiin' te fariseo xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii:

—Ndee iin ne yivi' xändia iin tu'un' toto xaa', te na'-ma' ndiaa nia toto yata'. Naa' saa nia sakan' ndii, ka'ndia saka nia ña xaa' jaan', te nakuitá a xiin' toto yata' jaan'. ³⁷ Te ndee iin tu ne yivi' ndii, täan' nia vino xaa' tixin iin' yata'. Sakan' ña naa' saa nia sakan' ndii, kii' kuiya' ra' ndii, tia'ndia iin' jaan', te kuitja ndoo ra', te ndo'nu'u' saka tu iin' jaan'. ³⁸ Sakan' na kuii' kuni a ña täan' e' vino xaa' tixin iin' xaa'. ³⁹ Te ndee iin ne yivi' kii' xi'i' nia vino yata' va ndii, kuni ko'ó ka nia te' xaa', sakan' ña ka'án nia ndii, xavixin' ka te' yata' jaan' —ni kachi Jesús.

Jesús nduu' ña kumi' ndiee' nuu' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' ne Israel

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

6 Iin kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', kii' xka'ndía Jesús kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a mii' yoo trigo ndii, ni xa'a' te jaan' tu'un' ra yoko' trigo jaan', te kuun' nda'a' ra a, te xaxi' ra ndikin' a kua'an ra. ² Te ni ka'an sava te fariseo ndii:

—¿Ndichun na xaa' ndo' ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachi ra.

³ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá tia'an ka'vi' ndo' tutu Ndiosí mii' ka'án a xa'a' ña ni xaa David xta'an' kii' ni xi'i' ra soko xiin' te ndiaka' ta'an' xiin' ra? ⁴ Te jaan' ndii, ni xka'ndia ra tixin vi'e Ndiosí, te ni nachii' ra xita' va'a su'un, te ni xixi ra a, te ni taxj tu ra a xixi te ndiaka' ta'an' xiin' ra jaan', tee' ndee sutu kuiti' xata'an kuxi ña jaan' —ni kachi a xiin' ra.

⁵ Te ni ka'an tu a ndii:

—Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kumi' i ndiee' ndee xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' e' —ni kachi a.

So'ó ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nda'a'

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

⁶ Te inga kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, ni xka'ndia Jesús tixin vi'e mii' nakaya ne ñuy jaan', te sania'á ña'a' a. Te ni ka'ni iin te kui'e nda'a' kua'a' ikan'.

⁷ Te sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii, ni chuyun xa'a' va ra te kuni ra naa' sanda'a a te kui'e nda'a' jaan' kivi' jaan', sakan' te kuvj koo iin xa'a' ña tijn kuächi ra Jesús. ⁸ Ndisu Jesús ndii, xa xini a saa

xanini nimá tē yivi' jaan'. Tē ni ka'an a xiin' tē kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Ndondichí, tē kuiin un' mā'in' kaa' —ni kachi a.

Tē ni ndondichí tē jaan', tē ni xikuiin ndichí rā ikan'.
 9 Sakan' tē ni ka'an Jesús xiin' tē kuni tjin kuachí ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndee ña taxi' tu'un ndei' Ndiosí saa e' kivi' sába-do, ña xinandíee' e'? ¿Ñáá ña va'a taxi' a saa e', uun ña ña nja'a taxi' a saa e'? ¿Ñáá sáakakú e' ne yivi', uun ka'ni' ndi'i' e' nja, kachi a? Nakuuin ndo' —ni kachi Jesús.

10 Tē kii' ndi'i' ni xito ndiaa a nuu' i'in tē ita' saa xinunduú ikan' ndii, ni ka'an a xiin' tē kui'e nda'a' jaan' ndii:

—Sanakaá un' nda'a' un' —ni kachi a.

Sakan' tē ni sanakaá rā nda'a' rā, tē ni nda'a a. 11 Tē ni naka'mj va xini' tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' tē fariseo, tē ni ndatu'un' xiin' ta'an' rā saa kuví nakasi rā Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni nakaxin Jesús uxí uví ta'an tē nda'a' xa'a' a

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

12 Kii' sakan' ndii, ni kaa Jesús iin iku', tē ndatu'un' a xiin' Ndiosí. Tē ni ndoo a ikan' nii' ñuu ndatu'un' a xiin' a. 13 Tē kii' ni kitu' ndii, ni kana a sakuu' tē ndikún ichi' a, tē ni nakaxin a uxí uví ta'an tē jaan'. Tē ni chindu'u' a kivi' rā apóstoles, tē tjanu a sania'á ichi' a. 14 Iin tē jaan' nani' Simón, tē ni chindu'u' Jesús inga kivi' rā Pedro, xiin' ñani rā, tē nani' Andrés, tē inga rā nani' Jacobo, xiin' Juan, ñani rā, tē inga tukú rā nani' Felipe, tē inga tukú rā nani' Bartolomé, 15 tē inga tukú rā nani' Mateo, tē inga tukú rā nani' Tomás, tē inga tukú rā nani' Jacobo, tē jaan' ndii, si'e Alfeo nduu' rā, tē inga tukú rā nani' Simón, tē jaan' ndii, kuenta iin t'vi' tē nani' Zelote nduu' rā. 16 Tē inga tukú rā nani' Judas, tē nduu' ñani Jacobo, tē inga tukú rā nani' Judas Iscariote, tē jaan' nduu' tē ni sanakua'a Jesús so'o' ndi'i' nda'a' tē kuu' ka'nu'.

So'o ni xaa a kii' ni nakaya kua'a' ne yivi', tē ni sanda'a' ña'a' Jesús

(Mt. 4:23-25)

17 Ndi'i' jaan', tē ni nakaa' Jesús iku' jaan' xiin' tē nda'a' xa'a' a jaan', tē ni xikuiin a iin xaan' mii' kandaá. Tē ikan' ni nakaya kua'a' xava'a ne ndikún ichi' a xiin' kua'a' xava'a ne yivi', ne ni kije ñuu Jerusalén, xiin' inga ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Judea, xiin' ne ni kije yoso' ñuu Tiro xiin' ñuu Sidón. Ni xaa ne jaan' tē kuni so'o nja ña ka'an a. Tē ni xaa tu nja tē sanda'a ña'a' a nuu' kui'e ña ndo'o' nja. 18 Tē ni sanda'a tu a ne ndo'o' xaa' ña ndiva'a ña ñu'u' nimá nja. 19 Tē sakuu' ne yivi' ni xika tondia ña'a', sakan' ña xiin' ndije' ña kumi' a ni sanda'a a sakuu' ne kuni kuví jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sania'á Jesús xa'a' ne sañu'u' va Ndiosí

(Mt. 5:1-12)

20 Sakan' tē ni ndoni'i' Jesús nuu' a mii' ita' tē nda'a' xa'a' a, tē ni ka'an a ndii:

—Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, ne nda'vi kuu', sakan' ña xa'ndia chuun' a nimá ndo'.

21 'Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, ne xi'í soko vitin, sakan' ña sanda'ni a ndo'ó.

'Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, ne xaku' vitin, sakan' ña kuaku ndo'.

22 'Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó kii' kundasi' ne yivi' ndo'ó, tē saxio' nja ndo'ó, tē ka'an kijní nja xiin' ndo', tē kanja'a nja xiin' ndo' xa'a' a ña ndikún ndo' yu'u, ña nduu' tu tē yivi'. 23 Kii' sakan' ndii, va'a va kuni i'in ndo'ó, tē si'i' tu kuni ndo', sakan' ña iin ña va'a koo' chukuu' ni'i' ndo' ndivi'. Kuachí ndii sakan' tu ni sando'o' ne xii' yata' e', tē ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an'.

24 'Ndisu ndo'ó, ne vika' ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña xa kumi' ndo' ña xakuatia' nimá ndo' iin yivi' yo'o' kuiti'.

25 'Ndo'ó, ne xika' chitu' vitin ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña kuxi'i' va ndo' soko.

'Ndo'ó, ne xakú vitin ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña kuaku suchi' iní va ndo'.

26 'Ndo'ó, ne ka'an va'a sakuu' ne yivi' xa'a' vitin ndii, nda'vi va kuu' ndo', sakan' ña iin kachi ni xaa tu ne xii' yata' e' xta'an' xa'a' tē ni ka'an tiakú tun vixi'.

Sania'á Jesús yoo' ña kundani e' ne ndasi' yoo'

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 'Ndisu ka'an i xiin' ndo'ó, ne xini so'o ña ka'an i vitin ndii: Kundani ndo' ne ndasi' ndo'ó. Tē saa ndo' ña va'a xa'a' ne xi'é xini ndo'ó. 28 Tē ka'an va'a ndo' xiin' ne sanacha'an' ndo'ó. Tē ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne kanja'a xiin' ndo'. 29 Tē naa' ni sa'ndia' yoo ka iin ta'vi' nuu' ndo' ndii, taxí tu ndo' tukú ta'vi' nuu' ndo' sa'ndia' nja. Tē naa' yoo ka tu'un toto titi ndo' ndii, taxí tu ndo' ndiní ndo' nda'a' nja. 30 Tē yoo ka xikán ña'a' ndo' ndii, taxí tu ndo' a. Tē yoo ka xakui'na' ña'a' ndo' ndii, nakan ka ndo' a nuu' nja. 31 Tē saa kuni ndo' saa ne yivi' xiin' ndo' ndii, sakan' tu saa ndo'ó xiin' nja.

32 'Tē naa' kundani ndo' ne ndani ndo'ó kuiti' ndii, koo' ndee iin ña va'a xaa' ndo' na sakan', kuachí ndii ndee ne koo' Ndiosí nuu' xaa' ña jaan'. 33 Tē naa' saa ndo' ña va'a xa'a' ne xaa' ña va'a xa'a' ndo' kuiti' ndii, koo' ndee iin ña va'a xaa' ndo' na sakan', kuachí ndii ndee ne koo' Ndiosí nuu' xaa' ña jaan'. 34 Tē naa' satatu ndo' ña'a' ndo' nuu' ne ndiatu' iní ndo' nataxi a tē koo ya'vi' a ndii, koo' ndee iin ña va'a xaa' ndo' na sakan', kuachí ndii ndee ne koo' Ndiosí nuu' satatu

ta'an' ña'a nja, te natiin' kua'a' ka nja xata' a. ³⁵ Ndisu ndo'ó ndii, kundani' ndo' ne ndasi' ndo'ó, te saa ndo' ña va'a xa'a' ne jaan', te satatu ndo' ña'a ndo' te kundiatu ini ndo' nataxi nja a, te natijn ndo' iin ña va'a va, kunduyu ndo' si'e Ndiosí ña ka'nu' koo' chukuu'. Sakan' ña ña jaan' ndii, va'a ini a xini a ne taxí' ña chindani a, te va'a tu ini a xini a ne nja'a. ³⁶ Na kunduyu ndo' ne kuvita ini xa'a' ne yivi' ndee naa xaa' yuva' e' Ndiosí kuvita ini a xa'a' nja.

Yo'o' sania'á Jesús ña vā'a saa e' kuenta kuu' ne yivi'
(Mt. 7:1-5)

³⁷ Nätava' ndo' kuenta kuu' ne yivi', te nätava' tu Ndiosí kuenta kuu' ndo'ó. Kätun' ndo' ne yivi', te kätun' Ndiosí ndo'ó. Koo ka'nu' ini ndo'ó xa'a' ne yivi', te koo ka'nu' tu ini a xa'a' ndo'. ³⁸ Taxí ndo'ó ña'a ndo' nda'a' ne yivi', te taxí tu Ndiosí ña jaan' nda'a' ndo'. Ña jaan', kij' taxí ña'a' a ndii, chunku'va va'a ña'a' a, te chunkutu' ña'a' a, te kisi' a ku'va jaan' te naku'un va'a ka a, te sakutu' kati'i' a nuu' toto ndo' ndee kuitja vi' ña'a jaan'. Kuachí ndii, xiin' ku'va ña chu'un' ndo' ña jaan', chu'un tu Ndiosí ña taxí a nda'a' ndo' —ni kachi Jesús.

³⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' nja iin ña ka'án ndiaa ndii: —Xini e' ña küvi kundjaka iin te kui'e nuu' tuku te kui'e nuu' ku'un ra ichi', kuachí ndii koyo uvi saa' ra ta'vi'. ⁴⁰ Iin te sakuaan ndii, süu' te xini ka nduu' te jaan' te sakan' te sania'á ña'a'. Ndisu kij' ndi'i sakuaan ra ña xini tuni jaan' ndii, kunduyu ra ndee naa te sania'á ña'a' jaan'. ⁴¹ Vä'a xaa' un' xito' un' naá xi'e itun' nduchi' nuu' ta'an' un', te xaa' un' kuenta kuu' tikundu tun' naá nduchi' nuu' miji' un'. ⁴² Vä'a xaa' un' ña ka'án un' xiin' ta'an' un' ndii: "Taxí na xta'ni' i xi'e itun' ña naá nduchi' nuu' un', ñani i', kij' xaa' un' kuenta kuu' tikundu tun' naá nduchi' nuu' miji' un'. Te xasuvi' xiin' miji', va'a ka xi'na xta'ni' un' tikundu tun' naá nduchi' nuu' miji' un'. Te sakan' kuví koto'ni kaxi' un' te xta'ni' un' xi'e itun' ña naá nduchi' nuu' ta'an' un' jaan'.

Yo'o' sania'á Jesús ña xiin' ña ka'án ne yivi' kuví nakuni e' ndee nuu' ne yivi' nduu' nja
(Mt. 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ Ndee iin itun' va'a küvi kuun nduu' nja'a nda'a', te ndee iin tun' nja'a küvi kuun nduu' va'a nda'a'. ⁴⁴ Kuachí ndii, i'in itun' tata' ndii, kuví nakuni e' nu' xiin' nduu' ña kuun' nda'a' nu'. Sakan' ña küvi ka'ndia e' higo nda'a' tun' iñu', ni ndee küvi tu ka'ndia e' uva nda'a' iñu' kuij'. ⁴⁵ Te sakan' tu iin ne yivi' va'a ndii, xaa' nja ña va'a ña ñu'u' nimá nja, te ne nja'a ndii, xaa' nja ña nja'a ña ñu'u' nimá nja. Sakan' ña ña taxa'a chitu' nja nimá nja jaan' nduu' ña ka'án nja.

Yo'o' ka'án ndiaa Jesús xa'a' uvi ta'an te xa'a' vi'e
(Mt. 7:24-27)

⁴⁶ Ndichun na ka'án ndo' xiin' i ndii: "Yo'ó nduu' xto'o i, yo'ó nduu' xto'o i", te xaa' ndo' ña ka'án i? ⁴⁷ Yoo ka kuaxi nuu' i, te xini so'o nja ña ka'án i, te xaa' nja a ndii, sania'á i ndo'ó yoo xiin' nakuitá nja. ⁴⁸ Nakuitá ne jaan' xiin' iin te ni xava'a vi'e ra. Te jaan' ndii, kunu va ni xatja ra chichi xa'a' vi'e ndee ni tondja ra yuu' chie mii' ni sakania' ra xa'a' vi'e jaan'. Te kij' ni kiee kua'a' teñu'u' itja ndee ni ndaa ra', te ni kondja ndiee' ra' xa'a' vi'e jaan' ndii, ni nduva a, sakan' ña ni xa'a' ra a xata' yuu'. ⁴⁹ Ndisu yoo ka xini so'o ña ka'án i, te xaa' nja a ndii, nakuitá nja xiin' iin te ni xava'a vi'e ra. Te jaan' ndii, ni xa'a' ra vi'e jaan' nuu' ñu'u' kuiti', te ni sakania' ra xa'a' a. Te kij' ni kiee kua'a' teñu'u' itja, te ni ndaa ra', te ni kondja ndiee' ra' xa'a' vi'e jaan' ndii, ni nduva a, te ni nduxin xachi' a —ni kachi Jesús.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús te xika' nuu' nuu' iin te xiin'
(Mt. 8:5-13)

7 Te kij' ndi'i ni ka'an Jesús sakuu' ña jaan' nuu' ne jaan' ndii, ni ketā a kua'an, te ni xaa a ñuu Capernaum. ² Te ikan' ni ndu'u' iin te xa'ndia chuun' nuu' ciento te xiin'. Te xa kuni küvi kuii iin te xika' nuu' nuu' ra, te kundani ya'a ra. ³ Te kij' ni xini te jaan' kuento xa'a' Jesús ndii, ni ti'vi' ra iin uvi te xixa nuu' ne judío te ka'an nda'vi ra xiin' Jesús, te kixin sanda'a a te xika' nuu' nuu' ra jaan'. ⁴ Te ni ndekui'e te jaan' mii' iin Jesús, te ni ka'an nda'vi ra xiin' a ndii:

—Iin te xata'an ña chindiee' ña'a' un' nduu' ra, ⁵ sakan' ña ndani ra ne ñuu e', te ni xa'a miji' tu ra iin vi'e mii' nakayá ndu —ni kachi ra.

⁶ Te ni ketā Jesús kua'an a xiin' ra. Te kij' xa kuyatin' a vi'e te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni ti'vi' ra iin uvi te xini ta'an' xiin' ra, te kua'an ka'an te jaan' xiin' Jesús. Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ka'án te xa'ndia chuun' ndii: "Tákuie, sändi'ni xiin' miji' un' koo' nduu' xachi' yu'u na ndi'vi' un' vi'e i, ⁷ xa'a' a jaan' na ni ndee ni kundieni i ña ku'un nata'an' i xiin' un'. Sakan' na kuii' ka'an chuun' kuiti' un', te nda'a te xika' nuu' nuu' i. ⁸ Kuachí ndii yoo tu te xa'ndia chuun' nuu' yu'u, te yoo' tu te xiin' te xa'ndia chuun' yu'u nuu'. Te kij' ka'án i xiin' iin ra: Kua'an' ndii, kua'an ra. Te kij' ka'án i xiin' inga ra: Nja'a ndii, kuaxi ra. Te kij' ka'án i xiin' te xika' nuu' nuu' i: Saa un' ña yo'o' ndii, xaa' ra ña jaan'", kachi ra —ni kachi te xini ta'an' xiin' ra jaan' xiin' a.

⁹ Te kij' ni xini so'o Jesús ña jaan' ndii, ni ndani a ni xini a te xa'ndia chuun' jaan'. Te ni ndiko kuiin a, te ni ka'an a xiin' ne ndikun ña'a' jaan' ndii:

—Ñā ndāku ka'án i xiin' ndo' ndii, tiā'an kunī i ndee iin ne ta'an' e', ne Israel, ne ini xini yu'u ndee naa ini te jaan' —ni kachi a.

¹⁰ Te kij' ni nandiko' te ni ti'vi' te xiin' jaan' vi'e ndii, xa ni nda'a te xika' nuu' jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni sanatiaku Jesús si'e iin ña' kuaan' ñuu Naín

¹¹ Te kij' ni xka'ndia ndia'vi' kivi' ndii, ni ketā Jesús, te kua'an a ñuu ña nani' Naín. Te kua'an tu kua'a' ne ndikún ichi' a xiin' kua'a' xava'a ka ne yivi' xiin' a. ¹² Te kij' ni kuyatin a yi'e' ñuu jaan' ndii, ni xini a ña kua'an nataan' ne yivi' iin te ni xi'i. Te ni xi'i jaan' ndii, iin ndaa' ra sakan' nduu' si'e iin ña' kuaan', te kua'a' va ne ñuu jaan' kua'an xiin' a'. ¹³ Te kij' ni xini xto'o e' ña' jaan' ndii, ni kuvita ini a xa'a' a', te ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Kuäku un' —ni kachi a.

¹⁴ Te ni kuyatin a mii' kanu' te ni xi'i jaan', te ni tondia nda'a' a ña'a' a, te ni xikuita te ndiso' ña'a', te ni ka'an Jesús ndii:

—Te luj, xiin' yo'ó ka'án i, ndoko'o un' —ni kachi a.

¹⁵ Sakan' te ni ndoko'o te ni xi'i jaan', te ni xa'a' ka'án ra. Te ni sanakua'a ña'a' Jesús nda'a' si'i' ra. ¹⁶ Te ni yi'vi xava'a sakuu' ne yivi' jaan' kij' ni xini ña ña jaan', te ni xaka'nu' ña Ndiosí ka'án ña ndii:

—Iin te ka'nu' ka'án tiakú tu'un Ndiosí ni tuvi tein e' —ni kachi ña.

Te ni ka'an tu ña ndii:

—Ndiosí ndii, kuaxi chindije' a yoo', ne nduu' kuenta a —ni kachi ña.

¹⁷ Te ni kiku kuento xa'a' Jesús kanii' nuu' ñu'u' Judea xiin' sakuu' ñuu ña ñu'u' yatin jaan'.

Ka'án Jesús xiin' ne yivi' xa'a' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Mt. 11:2-19)

¹⁸ Te nda'a' xa'a' Juan ndii, ni ndatu'un' ndi'i ra nuu' te jaan' xa'a' sakuu' ña xaa' Jesús. Te ni kana Juan jaan' uvi ta'an ra, ¹⁹ te ni ti'vi' ña'a' ra nuu' Jesús, te nda-tu'un' ña'a' ra ndii: “Ñáá yo'ó nduu' ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ndu'u, uun va'a ka ndiatu' ndu xaa inga ra?, kachi ndo'”, ni kachi Juan xiin' te jaan'. ²⁰ Sakan' na kij' ni ndekuie te jaan' mii' iin' Jesús, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, ni ti'vi' ndu'u te ndatu'un' ndu yo'ó ndii: Ñáá yo'ó nduu' ña ni ka'an Ndiosí ti'vi' a sakakú ndu'u, uun ñáá kuní a ndiatu' ndu xaa inga ra? —ni kachi ra.

²¹ Xa sava ni hora jaan' ni sanda'a Jesús kua'a' ne ku-ni kuví xiin' ki'in' nuu' kui'e xiin' kui'e xii, te ni tava' tu a kua'a' ña ndiva'a nimá ne yivi', te ni sanda'a tu a

kua'a' ne kui'e nduchi' nuu'. ²² Te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Kua'an ndo' te ka'an ndo' xiin' Juan ña ni xini nduchi' nuu' ndo' xiin' ña ni xini so'o ndo'. Ne kui'e nduchi' nuu' ndii, nuniá' nduchi' nuu' ña, ne kui'e xa'a' ndii, nakaka' ña, ne kumi' kui'e te'i ndii, nda'a ña, ne so'o' ndii, nuniá' so'o ña, ne ni xi'i ndii, natiaku ña, te ne nda'vi kuu' ndii, ka'án ndoso' i tu'un va'a nu-u' ña. ²³ Te sañu'u' va Ndiosí ne nako'o ña ini ña xini ña yu'u —ni kachi a.

²⁴ Te kij' ni kije te jaan' kua'an ra ndii, ni xa'a' Jesús ndatu'un' a ne yivi' xa'a' Juan ndii:

—Yoo ni xa'an koto ndo' kij' ni xa'an ndo' mii' taxin' kaa'? Ñáá ni xan koto ndo' iin te yivi', te xiko' ndee naa xiko' tun' yoo' xaa' tachi'? ²⁵ Süu' sakan' nduu' a. ZYoo ni xan koto ndo' na sakan'? Ñáá iin te yivi' te ni'nu' toto ndatun' va? Süu' sakan' nduu' a, sakan' ña te yivi', te ni'nu' toto ndatun' jaan' te ndiee' sij' ra ndii, vi'e rey ndiee' te jaan'. ²⁶ Sakan' na kuii', zyoo nduu' ra ni xa'an koto ndo'? Ñáá iin te ka'án tiakú tu'un Ndiosí? Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, suvi xna'a ra, ndisu ya'a ka te sakan' te ka'án tiakú tu'un Ndiosí kuiti' nduu' te jaan'. ²⁷ Sakan' ña xa'a' Juan jaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Koto un', ti'vi' i xi'na iin te xika' nuu' nuu' i, te te jaan' sakoo' tu'va ne yivi' xa'a' un'.

Sakan' kachi a.

²⁸ Te ka'án i xiin' ndo' ña tiā'an tuvi iin te ka'nu' ka iin yivi' te sakan' Juan jaan', ndisu tein ne xa xa'ndia chu-un' Ndiosí nimá ndii, ne yivi' ne nda'vi so'o kuiti' nduu' ne ka'nu' ka ikan' te sakan' Juan jaan'. ²⁹ Te sakuu' ne ni xini so'o ña ni ka'an te jaan', ndee te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma ndii, ni nia'a ña ña ña ndaku xaa' Ndiosí, sakan' na ni chichi ña kuenta a ni xaa Juan jaan'. ³⁰ Ndisu te fariseo xiin' te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni xasiin' ra ña kuní Ndiosí xa'a' ra, sakan' ña ni nama ra nimá ra, ña jaan' na ni sakuchi' ña'a' Juan kuenta a.

³¹ ZNdee ña nakata i xiin' ne ndiee' iin yivi' vitin? Te, zyoo xiin' nakuitá ña? ³² Nakuitá ña xiin' ndee naa ne kuachi', ne xasiki' xiin' ta'an' ma'in' ya'vi, te ka'án xiin' ta'an' ña ndii: “Ni tiví ndu tun' yoo', te ni taxa'a' ndo'. Ni xita ndu yaa nda'vi kua'an, te ni xaku ndo'”, kachi xi-in' ta'an' ña. ³³ Sakan' kuu' ña, kuachi ndii ni kixin Juan te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, te ni xixi va'a ra, te ni ndee ni xi'i tu ra vino. Te ni ka'an ndo' ña ña ndi-va'a naá nimá ra. ³⁴ Ikan' te ni xaa yu'u, ña nduu' tu te yivi', te xixi va'a i, te xi'i i, te ka'án ndo' ña iin te xixi ndasi' nuu' nduu' i, te nduu' tu i iin te xini. Te ka'án tu ndo' ña nduu' i te ndiaka' ta'an' xiin' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma xiin' tuky te xaa' kuachi, kachi ndo'.

³⁵ Ndisu ne kumi' ña ndichi ndii, nia'a ña a xiin' ña xaa' ña —ni kachi Jesús.

So'ŋ ni xaꝯ a kii' ni xa'an Jesús vi'e iin tɛ fariseo, tɛ nani' Simón

³⁶ Iin tɛ fariseo ni ka'an nda'vi xiin' Jesús tɛ kun kuxi a vi'e ra. Tɛ ni ndi'vi a, tɛ ni xikundu'u' a tɛ kuxi a nuu' mesa. ³⁷ Ikan' tɛ ni xaꝯ iin ña'a', ña' xaa' kuachi, sakan' ña ni xini' a' kuento ña ndu'u' Jesús vi'e tɛ fariseo jaan' xixi' a, tɛ ni' a' a' iin lĩmita yuu' ña ni ku'a' xiin' alabastro mii' naá xa'an xavixín' xava'a'. ³⁸ Tɛ ni kuyatĩn a' xata' Jesús xaku' a' iin' xiti' a' xa'a' a, tɛ ni xa'a' xitía tĩkui nduchi' nuu' a', tɛ ni chijĩ xa'a' Jesús, sakan' tɛ ni sanayaa' a' a' xiin' ixi' xini' a', tɛ ni chĩto tu a' a', tɛ ni sakaan' a' xa'an xavixín' jaan' xa'a' a. ³⁹ Kii' ni xini' tɛ fariseo, tɛ ni kana Jesús, tɛ kuxi a vi'e ra jaan', ña xaa' ña'a' jaan' xiin' a ndii, ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: "Tɛ yivi' kaa' ndii, naa' tɛ ka'an tiakú tu'un Ndiosí xna'a' nduu' ra ndii, ñakuni ra ndee nuu' ña'a' nduu' ña' tondía ña'a' kaa', sakan' ña ña' xaa' kuachi nduu' a'", ni xanini ra xiin' nimá ra. ⁴⁰ Ikan' tɛ ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Simón, yoo iin ña kuni ka'an i xiin' un' —ni kachi a. Sakan' tɛ ni ka'an tɛ jaan' ndii:

—Maestro, ka'an xiin' i —ni kachi ra.

⁴¹ Sakan' tɛ ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yoo uvi ta'an tɛ yivi', tɛ ni tatũ xu'un' nuu' iin tɛ satatu xu'un'. Iin ra ndii u'un ciento ndiso' ika' ña'a' ra. Tɛ inga ra ndii, uvi xiko uxi ndiso' ika' ña'a' ra. ⁴² Tɛ kii' ni kuyi sanandiko' uvi saa' ra xu'un' ña ni tatũ ra jaan' ndii, ni yoo ka'nu' ini tɛ satatu xu'un' jaan' xa'a' uvi saa' ra. Tɛ ka'an xiin' i vitĩn, ¿ndee tɛ yivi' jaan' nduu' tɛ nia'a' ña kundani ka ra tɛ satatu xu'un' jaan'? —ni kachi Jesús.

⁴³ Tɛ ni ñakuiin Simón ndii:

—Tuu i ndii, tɛ ni ndiso' ika' kua'a' ka ña'a' jaan' nduu' tɛ kundani ka ña'a' —ni kachi ra.

Tɛ ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an un' —ni kachi a.

⁴⁴ Sakan' tɛ ni ñakoto a nuu' ña'a' jaan', tɛ ni ka'an a xiin' Simón ndii:

—¿Xa ni xini un' ña xaa' ña'a' kaa' xiin' i? Kii' ni xaꝯ i vi'e un' ndii, ni taxĩ un' tĩkui natia i xa'a' i. Ndisu ña'a' yo'o' ndii, xiin' tĩkui nuu' a' ni sachii' a' xa'a' i, tɛ xiin' ixi' xini' a' ni sanayaa' a' a. ⁴⁵ Tɛ ni ndee nuu' i ni chĩto un'. Ndisu ña'a' yo'o' ndii, tia'an vikuiin a' chito a' xa'a' i ndee kii' ni xaꝯ i vi'e un'. ⁴⁶ Tɛ ni ndee xa'an oliva ni sakaan' un' xini' i. Ndisu ña'a' yo'o' ndii, ni sakaan' a' xa'an xavixín' xava'a' xa'a' i. ⁴⁷ Xa'a' a jaan' na ka'an i xiin' un' ndii, tee' ndee kua'a' ya'a kuachi ndiso' ña' kaa' ndii, xa ni ndoyo a, sakan' ña kua'a' va kundani a' yu'u. Ndisu yoo ka tuu ña sie kuiti' kuachi ña ni ndoyo ndii, sie kuiti' kundani ña yu'u —ni kachi a.

⁴⁸ Tɛ ni ka'an a xiin' ña' jaan' ndii:

—Xa ni ndoyo kuachi un' —ni kachi a.

⁴⁹ Tɛ, tɛ yivi' tɛ ndee' xixi' xiin' Jesús ndii, ni xa'a' ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Yoo nduu' tɛ kaa', tuu ra, na ka'an ra ña xa ni ndoyo kuachi ña' kaa'? —ni kachi ra.

⁵⁰ Tɛ ni ka'an ka Jesús xiin' ña' jaan' ndii:

—Xa'a' a ña ini un' xini un' yu'u ndii, xa ni kaku un' nuu' kuachi un'. Kua'an tɛ Ndiosí na taxĩ ña manĩ' koo xiin' un' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an a xa'a' ña'a', ne ni chĩndiee' ta'an' xiin' Jesús

8 Tɛ kii' ni xka'ndia ña jaan' ndii, ni xa'an Jesús xiin' tɛ uxi uvi nda'a' xa'a' a jaan' saa ñuu xiin' nda'a' a ka'an ndoso' a tu'un va'a xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi'. ² Tɛ kua'an tu ndia'vi' ña'a', ne ni ndiaká ta'an' xiin' a. Sava ne jaan' ni sanda'a a nuu' kui'e, tɛ sava tukũ ña ni tava' a ña ndiva'a nimá. Iin ña'a' jaan' nani' María Magdalena, ña ni tava' Jesús uxá ta'an ña ndiva'a nimá. ³ Tɛ inga ña'a' jaan' nani' Juana, ña' si'i Chuza, tɛ ndiso' chuun' xa'a' ña'a' Herodes. Tɛ inga ka ña'a' jaan' nani' Susana, xiin' ki'in' tukũ ña'a', ne ni chĩndiee' ña'a' xiin' ña'a' ña.

So'ŋ kua'an ña ni sania'á Jesús xa'a' iin ñu'u' mii' kiku' iin tɛ yivi' ndikin'
(Mt. 13:1-15; Mr. 4:1-20)

⁴ Tɛ kii' ni ñakaya kua'a' koo' chukuu' ne yivi', ne ni kiee ki'in' ñuu, tɛ kuni ña Jesús ndii, ni ka'an a iin ña ka'an ndiaa nuu' ña:

⁵ —Unta' ndii, ni ketá iin tɛ yivi' kua'an kiku' ra ndikin' trigo mii' xika' ra. Tɛ kii' kiku' ra ndikin' jaan' ndii, sava a ni koyo nuu' ichi', tɛ ni xain ne yivi' a. Tɛ ni ndekuie tu saa, ti' ta'nu' ndivi', tɛ ni xaxi' ri' a. ⁶ Tɛ sava tukũ ndikin' ni koyo mii' yaxin' va ndoso' ñu'u' xata' yuu'. Tɛ kii' ni ndutia a ndii, ni ichi xachi' a, sakan' ña ni nayaa ñu'u' mii' ita' a. ⁷ Tɛ sava tu tukũ a ni koyo tein ku'u iñu'. Tɛ kii' ni xa'nu' iñu' jaan' ndii, ni tavi a itia trigo jaan', tɛ ni xa'ni' ndi'i' ña'a' a. ⁸ Tɛ sava ka tukũ a ni koyo nuu' ñu'u' ña'ma. Tɛ ni ndutia a, tɛ ni xa'nu' a, tɛ ni kũun ya'a ndikin' a. Tɛ i'in itia trigo jaan' ni taxĩ ndee ciento vi' ndikin' —ni kachi a.

Kii' ndi'i' ni ka'an Jesús ña jaan', ikan' tɛ ni ka'an ti'e' ka a ndii:

—Ndo'ó, ne xini so'o' ndii, chuyun xa'a' va ndo' ña ni ka'an i —ni kachi a.

Yo'o' sanakuachi' Jesús ña ka'an ndiaa jaan'
(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹ Tɛ nda'a' xa'a' Jesús ndii, ni ndatu'un' ña'a' ra saa kuni kachi ña ni ka'an ndiaa a jaan'. ¹⁰ Tɛ ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, taxi' Ndiosí ña kundani ndo' ña xini mii' kuiti' a xa'a' saa xa'ndia chuun' a nimá ne yivi'. Ndisu

nuu' inga ne yivi' ndii, xiin' ña ka'án ndiāa kuṽi' ka'án i. Sakan' te tee' ndee xito' nja ndii, kōo' xachi' a kuṽi' kuni nja. Te tee' ndee xini so'o te xini so'o nja ndii, kũndanj nja a.

Ka'án Jesús ndee ña kuni kachj ña ka'án ndiāa xa'a' te kiku' ndikin' jaan'
(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

¹¹ 'Ña yo'o' kuni kachj ña ka'án ndiāa i jaan'. Ndikin' jaan' nduu' ndee naa tu'un Ndiosí. ¹² Te ichi' mii' ni koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'o tu'un Ndiosí. Te kij' ndi'i' xini so'o nja a ndii, kuaxi ña ndiva'a, te tu'un' a ña jaan' nimá nja te kuṽi' nja kuni nja Ndiosí te kaku nja nuu' kuachi nja. ¹³ Te ñu'u' yaxin' va ña ndoso' xata' yuu' mii' ni koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava tuky ne yivi', ne xini so'o tu'un Ndiosí, te va'a kuni nja natiin' nja a. Ndisu kōo' tjo'o a nimá nja, xa'a' a jaan' na iin kanj' tjo' kandixa' nja, te kij' ndo'o' nimá nja ndii, nakoo' nja tu'un jaan'. ¹⁴ Te ñu'u' mii' yoo ku'u' iñu', mi-i' ni koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa nimá sava ne yivi', ne xini so'o tu'un Ndiosí. Ndisu kiee' so'o nja kua'an nja, te xa'a' ndi'ni va nimá nja xa'a' ña yoo iin yivi', xiin' xa'a' ña vika', xiin' ña sij' ña yoo iin yivi'. Te tavi sakuu' ña jaan' tu'un jaan', te nanduu' a ndee naa ña kōo' ndikin' kuun' nda'a'. ¹⁵ Te ñu'u' ña'ma mii' ni koyo sava ndikin' jaan' nduu' ndee naa ne xini so'o tu'un jaan', te xika' ndaku nja xiin' a, te ini nja xini nja a xiin' nimá va'a. Te kundieni nja xaa' nja ña ka'án tu'un jaan'.

Sania'á Jesús iin ña ka'án ndiāa xa'a' ka tuún
(Mr. 4:21-25)

¹⁶ 'Ndee iin ne yivi' nākun' ka tuún, te kanj nja tixin iin kisj, ni ndee kani tu nja a tixin iin tun' xto. Süu' jaan' ndii nakun' nja a, te xani' nja a mii' sukun te kuṽi' tuvi' nuu' ne xka'ndiá tixin vi'e. ¹⁷ Kuachi ndii kōo' ndee iin ña iin' sa'vi ña nätuvi, te kōo' tu ndee iin ña ñu'u' si'e ña nätuvi sa Ndiosí, te kuni ne yivi' a naá kivj'. ¹⁸ Chuyun xa'a' va ndo' sa xini so'o ndo' ña ka'án i xiin' ndo'. Kuachi ndii, yoo ka kundani sava ña ka'án i jaan' ndii, taxj i ña kundani kua'a' ka nja a. Ndisu yoo ka täx-i' so'o xa'a' a jaan' ndii, ndee ña sie, ña tuu nja kundani nja, nandosoj nja sa i —ni kachj a.

So'o ni xaa a kij' ni kixin si'i' Jesús xiin' ñani a nanduku' ña'a' nja
(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

¹⁹ Sakan' te ni xaa si'i' Jesús xiin' ñani a vi'e mii' iin' a. Ndisu ni kuṽi' kuyatın nja nuu' a sakan' ña chitu' ni'i' va ne yivi'. ²⁰ Ni ka'an iin ne yivi' xiin' a ndii:
—Tákui'e, si'i' un' xiin' ñani un' ndii, ki'e ita' nja, te kuni kuni nja yo'ó —ni kachj nja.

²¹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ne jaan' ndii:
—Ndee naa si'i' xiin' ñani i nduu' sakuu' ne xini so'o tu'un Ndiosí, te xaa' nja ña ka'án a —ni kachj a.

So'o ni xaa a kij' ni ka'an chuun' Jesús, te ni xikuiin tachi' ndjee'
(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

²² Unta' ndii, ni skō'nu' Jesús tixin iin tundoo' xiin' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:
—To'o' ndo', te xka'ndja e' tuky ta'vi' xioo minj —ni kachj a.

Sakan' te ni ketā a kua'an a xiin' ra. ²³ Te kij' kua'an ra nuu' minj jaan' ndii, ni kixin Jesús. Te ni xa'a' xika' ndjee' tachi', te ni xa'a' ko'ni' tikiu tixin tundoo' jaan', te xa ndeka'ny xa ndeka'ny nu'. ²⁴ Te ni sandoto' ra Jesús ka'án ra xiin' a ndii:

—jTákui'e, tákui'e, xa kuni ndoñu'u' e'! —ni kachj ra.

Te ni ndokoo a, te ni ka'an chuun' a xiin' tachi' xiin' tikiu minj, te ni xikuiin ndoo tachi' jaan', te ni nākunaā taxin' tu tikiu minj jaan'. ²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—jÑáá tiā'an tu ini ndo' xini ndo' yu'u? —ni kachj a.

Te ni nandanj yi'vi ra ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—jYoo nduu' tu te yivi' ka'a', na kuii' ndee tachi' xiin' tikiu minj ka'án chuun' ra xiin', te kandixa' ña'a' a? —ni kachj ra.

So'o ni xaa a kij' ni tava' Jesús ña ndiva'a nimá iin te ñu'u' Gadara
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

²⁶ Sakan' te ni xaa Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndee tuky ta'vi' yu'u' minj Galilea jaan', nuu' ñu'u' ne Gadara. ²⁷ Te kij' ni nuu' Jesús tundoo' jaan' ndii, ni kixin nāta'an' iin te Gadara xijn' a, te jaan' ndii, ña ndiva'a naá nimá ra. Te xa na'a' va sando'o' ña'a' a te kōo' toto ni'nu' ra, te ni ndee ndü'u' tu ra vi'e. Süu' jaan' ndii yavi ndii ndu'u' ra. ²⁸ Te kij' ni xini ra Jesús ndii, ti'e' va ni nde'i' ra te ni xikuiin xiti' ra nuu' a ka'án ra ndii:

—jNdichun kuaxi un' sataña'a' un' yu'u, Jesús si'e Ndiosí ndu'u' ndivi'? Ka'án nda'vi i xiin' un' ña sando'o' u'vi un' yu'u —ni kachj ra.

²⁹ Ni ka'an ra sakan' xiin' a sakan' ña xa ni ka'an chuun' a xiin' ña ndiva'a jaan' ña ketā a nimá ra. Kuachi ndii xa na'a' va xiko' ni'i' ña'a' ña ndiva'a jaan'. Tee' ndee satifñ ña'a' ne yivi' xiin' karena ndu'u', uun xiin' ka'a' ña yoo tivj, ndii xa'ndia ra ña jaan', te taxi' ña'a' ña ndiva'a jaan' te kua'an ra mii' taxin' kaa'. ³⁰ Te ni nda-tu'un' ña'a' Jesús ndii:

—jSaa nani' yo'ó? —ni kachj a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Legión nani' i —ni kachj ra.

Ni ka'an ra ña jaan', kuachi ndii kua'a' va ña ndiva'a ni kō'ni nimá ra. ³¹ Sakan' te ni ka'an nda'vi va ña ndi-

va'a jaan' nuu' Jesús, ña t'i'vi' ña'a' a yavi kunu va.
³² Yatın ikan' ni yoo iin itun te ndoso' iin t'i'vi' chie kinj
 xaxi' ri' ku'u. Te ni ka'an nda'vi tukuu a xiin' Jesús ña
 taxı a ña kun ko'ni a tıxın kinj jaan'. Sakan' te ni taxı
 Jesús ña ko'ni a tıxın ri'. ³³ Te ni kiee ña ndıva'a jaan'
 nimá te yivi' jaan', te ni ko'ni a tıxın kinj jaan'. Te ni taxı
 ta'an' ri' ni naka'a' ri' miil' nako' itun jaan' ndee ni koyo
 ri' minj te ni ka'a ndoo ri' te ni xi'i ri'.

³⁴ Te yivi' te ndiee' xito' kinj jaan' ndii, ni xınu ra kuan
 nu'u ra kii' ni xini ra ña ni ndo'o ti' jaan'. Te ni ka'an ra
 xiin' ne ndiee' ñuu ra ndee ña ni xka'ndia. Te ni ka'an
 tu ra xiin' ne ndiee' yatın ñuu jaan'. ³⁵ Te ni kiee ne yivi'
 kuan kunj nduchi' nuu' nja ndee ña ni xka'ndia ikan'.
 Te ni ndekuje nja miil' iin' Jesús, te ni xini nja, te ni ñu'u
 ña ndıva'a nimá ndu'u' ra nuu' Jesús, ni'nu' ra toto, te
 xa kuvı tu xanini va'a ra. Kii' ni xini ne yivi' ña jaan'
 ndii, ni yi'vi va nja. ³⁶ Te ne yivi' ne ni xini nduchi' nuu'
 ña ni xka'ndia jaan' ndii, ni ka'an nja xiin' jnga ne yivi'
 ña ni sanda'a Jesús te ni ñu'u ña ndıva'a nimá jaan'.
³⁷ Te sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Gadara jaan' xiin'
 nda'a' a ndii, ni ka'an nda'vi nja nuu' Jesús, ña na
 ku'un a, sakan' ña ni yi'vi xava'a nja. Te kii' skó'nu' a
 tıxın tundoo' kua'an a ndii, ³⁸ ni xikan te ni ñu'u ña ndı-
 va'a nimá jaan' ña saa Jesús ña va'a te taxı a ña ku'un
 na ra xiin' a. Ndisu ni ndei' ña'a' Jesús ka'an a xiin' ra
 ndii:

³⁹ —Kuan nu'u vi'e un', te ka'an un' xiin' ne yivi' saku-
 u' ña ka'nu' ña ni xaa Ndiosı xa'a' un' —ni kachi a.

Sakan' te ni nandiko' ra ñuu ra, te ni ka'an ra xiin'
 sakuu' ne yivi' jaan' sakuu' ña ka'nu' ña ni xaa Jesús xi-
 in' ra.

**So'o ni xaa a kii' ni sanatiaku Jesús ña' si'e Jairo, te ni
 sanda'a tu a iin ña' ndo'o' kui'e nii'**

(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

⁴⁰ Te kii' ni nandiko' Jesús ndii, ni natıin manı' va ña'a'
 ne yivi' kua'a' jaan', sakan' ña xa ndiee' nja ndiatu'
 ña'a' nja. ⁴¹ Sakan' te ni kuyatın iin te nanı' Jairo nuu'
 Jesús. Te jaan' ndii, te xa'ndia chuun' xa'a' vi'e miil'
 nakaya ne ñuu jaan' nduu' ra. Te ni xıkuıin xiti' ra nuu'
 a, te ni ka'an nda'vi va ra xiin' a ña ku'un a vi'e ra.
⁴² Sakan' ña yoo iin ndaa' kulı' ña' sie si'e ra ña' kumi'
 uxı uvı kuiya tıo', te xa yoo a' kuvı a'.

Te kii' kua'an Jesús xiin' ra ndii, ndee ku'ni' vi' ña'a'
 ne yivi' jaan' kua'an nja. ⁴³ Te teın ne yivi' jaan' ka'ni iin
 ña' ndo'o' kui'e nii', te xa uxı uvı kuiya kua'an ña
 ndo'o' a' kui'e jaan'. Te xa ni ndı'i ndoo xu'un' a' ni
 xa'ni' a' nda'a' ki'in' te tatan', ndisu ndee iin ra ni kuvı
 sanda'a ña'a'. ⁴⁴ Te ni kuyatın a' xata' Jesús, te ni
 tondia nda'a' a' yu'u' toto a. Te xaka'an e' te ni xıkuıin
 nii' a' jaan'. ⁴⁵ Ikan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Yoo ni tondia nda'a' yu'u? —ni kachi a.

Te xa'a' a ña sakuu' nja ni ka'an ña ni tondia nda'a'
 ña'a' nja ndii, ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Koto un', tákuie, saa vi' kua'a' ne yivi' ku'ni' yo'ó,
 te chinda'a' nja yo'ó, te kusaa' ndatu'un' un' ndii, yoo
 ni tondia nda'a' toto i, kachi un' —ni kachi ra.

⁴⁶ Ndisu ni ka'an Jesús ndii:

—Xini i ña ni tondia iin ne yivi' yu'u, sakan' ña ni xini i
 ña ni kiee ña ndiee' i, te ni nda'a' iin ne yivi' —ni kachi
 a.

⁴⁷ Te kii' ni xini ña'a' jaan' ña küvi tısi'e xiin' mii' a'
 ndii, kisi' yi'vi ña'a' a. Te ni kuyatın a', te ni xıkuıin xiti'
 a' nuu' Jesús. Te ni ka'an a' xiin' a nuu' sakuu' ne yivi'
 jaan' ndee xa'a' ni tondia a' yu'u' toto a, xiin' saa vi'
 numı' ni nda'a' a'. ⁴⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' a'
 ndii:

—Xa ni nda'a' un', pia'un, xa'a' a ña inı un' xini un'
 yu'u. Kua'an te Ndiosı na taxı ña manı' koo xiin' un'
 —ni kachi a.

⁴⁹ Kii' kusaa' ka'an ka Jesús xiin' ña' jaan' ndii, ni xaa
 iin te ni kiee vi'e Jairo, te xa'ndia chuun' jaan', te ni
 ka'an ra xiin' Jairo jaan' ndii:

—Tákuie, xa ni ndo'nu'u' ndı'i ña' si'e un'. Sataña'a'
 ka un' nuu' maestro ña'a' —ni kachi ra.

⁵⁰ Te Jesús ndii, ni xini so'o a ña ni ka'an te jaan', te ni
 ka'an a xiin' Jairo ndii:

—Kaka nimá un', inı kuitı' un' kuni un' yu'u, te ña'
 si'e un' ndii, natıaku a' —ni kachi a.

⁵¹ Te kii' xka'ndia Jesús vi'e Jairo jaan' ndii, ni taxı a
 xka'ndia ndee ka ne yivi' miil' kandu'u' ña' ni ndo'nu'u'
 jaan', süu' jaan' ndii Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, xiin'
 yuva' si'i' ña' sie jaan' kuitı' ni taxı a xka'ndia xiin' a.

⁵² Te kii' sakan' ndii, kuaa' sakuu' ne yivi' xaku' suchi'
 inı nja xa'a' ña' ni xi'i jaan'. Te ni ka'an Jesús xiin' ne
 jaan' ndii:

—Kuaku ka ndo' xa'a' ña' sie ka'a. Kuachi ndii kuasa'
 ni xi'i a', süu' jaan' ndii kixın kuitı' a' —ni kachi a xiin'
 nja.

⁵³ Te ni xaku ndiaa ichı ña'a' ne yivi' jaan', sakan' ña
 xini nja ña xa ni xi'i a'. ⁵⁴ Te ni tıın a nda'a' ña' sie jaan',
 te ti'e ni ka'an a ndii:

—Ña' sie, ndokoo un' —ni kachi a.

⁵⁵ Sakan' te ni natıaku a'. Te iin ni ndokoo tıo' a'. Te ni
 ka'an chuun' Jesús xiin' yuva' si'i' ña' jaan', ña taxı nja
 ña kuxı a'. ⁵⁶ Te ni nandanı va yuva' si'i' ña' sie jaan'. Te
 ni ka'an ndiee' va Jesús xiin' nja ña ka'an nja xiin' ndee
 iin ne yivi' ña ni xaa a sakan'.

**So'o ni xaa a kii' ni tı'vi' Jesús te nda'a' xa'a' a te ku'un
 ka'an ndoso' ra tu'un a**

(Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

9 Te ni nakaya Jesús te uxı uvı ta'an te nda'a' xa'a'
 a, te ni taxı a ndiee' ra te kuvı tava' ra sakuu' nuu'
 ña ndıva'a ña ñu'u' nimá ne yivi'. Te ni taxı tu a ndiee'
 ra te kuvı sanda'a ra ne kuni kuvı. ² Te sakan' tu ni
 tıanı' ña'a' a te ka'an ndoso' ra xa'a' saa xa'ndia chu-

un' Ndiosí nimá ne yivi' te sanda'a tu ra ne yivi'. ³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Köni'i ndo' ndee iin ña'a ku'un ndo' ichi'. Köni'i ndo' tun' katuvi' ndo', ni ndee tindaa' ndo', ni ndee ña xaxi', ni ndee xu'un', ni ndee inga ndini. ⁴ Ndee ka vi'e ne yivi' mii' xaa ndo' ndii, ikan' kujiti' kundjee ndo' ndee kjee ndo' ñuu jaan'. ⁵ Te naa' xaa' ndo' iin xaan', te nätiin' va'a ne yivi' ndo'ó ndii, kjee ndo' ñuu jaan', te sakoyó ndo' yaka' ndixan' ki'i' ndo'. Te xiin' ña jaan' sakuni' ña'a' ndo' ña koo nja tundo'o' —ni kachi Jesús.

⁶ Sakan' te ni kjee ra kua'an ra saa ñuu ka'an ndoso' ra tu'un va'a, te sanda'a ra ne kuni kivi' mii' ka kua'an ra.

So'ó ni xaa a kii' ni xi'i Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí

(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

⁷ Kii' ni xini so'ó Herodes, te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu', sakuu' ña ni xaa Jesús ndii, ni ndi'ni va ra xa'a' a. Sakan' ña savá ne yivi' ka'an ndii: “Ni natjaku Juan, te te jaan' nduu' Jesús”, kachi nja. ⁸ Te savá tuky nja ka'an ndii: “Elías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' ra”, kachi nja. Te savá tuky nja ka'an ndii: “Iin te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an' nduu' ra, te ni natjaku ra”, kachi nja. ⁹ Ndisu ni ka'an Herodes xiin' nimá ra ndii: “Yoo' ni ka'an chuun', te ni kendoso' ra sukun' Juan jaan'. Sakan' na kuu', zyoo nduu' tu' Jesús, te xini so'ó e' ndatu'un' ne yivi' xa'a' jaan'?", ni kachi ra xiin' nimá ra. Te ni kuni ra nata'an' ra xiin' Jesús.

So'ó ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús u'un mif te yivi'

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

¹⁰ Kii' ni nandiko' te ni tjanu' Jesús ka'an ndoso' jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' a sakuu' ña ni xaa ra mii' ni xa'an ra. Sakan' te ni naka siin' ña'a' a, te kua'an a iin xaan' mii' taxin' kaa' xiin' ra yatın iin ñuu ña nani' Betsaida. ¹¹ Ndisu kii' ni xini ne yivi' kua'a' xava'a jaan' mii' kua'an Jesús ndii, ni xikundikun ña'a' nja. Te kii' ni ndekuje nja nuu' a ndii, ni natjin maní' ña'a' a, te ni sania'á ña'a' a xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', te ni sanda'a tu ña'a' a. ¹² Te kii' ni kuqa' kua'an ndii, ni kuyatın te nda'a' xa'a' a nuu' a, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, sandutiá un' ne yivi' kua'a' kaa' te kiku nja ku'un nja xa'a' ku'u, uun ñuu kualí' ña ñu'u yatın, te ni'i' nja mii' kusun nja, te sata' tu nja ña kuxi nja, sakan' ña yo'o' ndii, köo' a yoo kuxi nja saa e' —ni kachi ra.

¹³ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó taxí ña kuxi nja —ni kachi a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—U'un ta'an so'ó xita' va'a xiin' uvi ta'an tjaka' kujiti' kumi' ndu. Küvi sata' ndu ña xaxi' xa'a' sakuu' ne yivi' kaa', ran' —ni kachi ra.

¹⁴ Sakan' ña kuyatin' u'un mií kuu' mii' ndi'i' te yivi' kujiti'. Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Natandjee ti'vi ndo' ne yivi' kaa', uvi xiko uxi nja kundjee i'in ti'vi saa ndo' —ni kachi a.

¹⁵ Te sakan' ni xaa ra, te ni xikundiee sakuu' ne yivi' jaan'. ¹⁶ Sakan' te ni ki'in Jesús u'un saa' xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tjaka' jaan'. Te ni nakoto a ndivi', te ni taxí a ña chindani Ndiosí. Sakan' te ni sakuachi' a xita' va'a jaan' xiin' uvi saa' tjaka' jaan', te ni taxí ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan'. ¹⁷ Sakan' te ni xixi sakuu' nja ndee ni nda'ni nja. Ndi'i' jaan', te ni nakaya te nda'a' xa'a' a jaan' xita' va'a ña'in' xiin' tjaka'. Te ni sakutu' ra uxi uvi ta'an íka' na'nu' xiin' ña ni ndoo ndoso' jaan'.

Ka'an Pedro ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú yoo'

(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

¹⁸ Unta' kii' ni kuxioo Jesús te ka'an a xiin' Ndiosí ndii, ni yoo yatın te nda'a' xa'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' yu'u, kachi ne yivi'? —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Sava ne yivi' ka'an ña Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, nduu' un', te sava tuky nja ka'an ña Elías nduu' un', te sava tuky nja ka'an ña inga te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', te ni natjaku ra, nduu' un', kachi nja —ni kachi ra.

²⁰ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Te ndo'ó tuky, zyoo nduu' yu'u, kachi ndo'? —ni kachi a.

Te ni nakujin Pedro ka'an ra xiin' a ndii:

—Yo'ó nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi' —ni kachi ra.

²¹ Ndisu ni ka'an chuun' ndiee' a xiin' ra ña kã'an ra xiin' ndee iin ne yivi' yoo nduu' a.

Ka'an Jesús ndee ña kundoo' a te kuyi a

(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31)

²² Te ni ka'an tu Jesús xiin' ra ndii:

—Kuní a ña kundoo' u'vi va yu'u, ña nduu' tu te yivi'. Te sandiee kui'e te xixa nuu' ñuu yu'u, xiin' sutu kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Te ka'ni' ra yu'u, ndisu natjaku i kivi' ña uní —ni kachi a.

Ka'an Jesús saa kuní a saa e' te kundikun e' ichi' a

(Mt. 10:38-39; Mr. 8:34—9:1)

²³ Te ni ka'an tu Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' jaan' ndii:

—Naa' yoo ka kuni kundikun ichi' yu'u ndii, kuní a ña nakoo nja ña kuní mii' nja, te na koo tu'va tu nja te

kundo'o nja i'jin kivi' kua'an ndee naa kundo'o i nuu' krusin, te kundikun nja yu'u. ²⁴ Kuachj ndii, yoo ka kuni sakaku' xiin' mii' mii' ndii, kuvj nja. Ndisu yoo ka taxi' kivi' nuu nja xa'a' ichi' yu'u ndii, natjin nja kivi' nuu nja ko'o' kivi' ndi'. ²⁵ Te kuasa' kuní tu kivi' nuu iin ne yivi' naa' kanando nja sakuu' na'a' nja yoo iin yivi', te kuvj nja nuu' Ndiosí. ²⁶ Te yoo ka kuchani xa'a' yu'u xiin' xa'a' tu'un i ndii, iin kachi kuchani tu yu'u, na nduu' tu te yivi', xa'a' ne jaan' nuu' Ndiosí kij' kixin tukuu i iin yivi' xiin' na ndiee' yuva' i Ndiosí, xiin' na ndiee' sakuu' ángele na xika' nuu' nuu' a. ²⁷ Na ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ka'ni sava ne yivi' tein ndo'ó yo'o' vitin ndii, kuvj nja ndee kunj nja saa xa'ndia chuun' Ndiosí —nj kachj a.

So'o ni xaa a kij' ni nandu ndatun' va nuu' Jesús, te ni yi'e tu toto a
(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

²⁸ Kij' ndi' i ni ka'an Jesús na jaan' ndii, ni xka'ndia yatin' unja kivi', te ni naka a Pedro xiin' Jacobo xiin' Juan, te kua'an siin' a xiin' ra iin tindu' sukun te ka'an a xiin' Ndiosí. ²⁹ Te kij' ka'an Jesús xiin' a ndii, ni nandu ndatun' va nuu' a, te toto a ndii, ni nandu yaa ndee yi'é vi' a. ³⁰ Ikan' te ni tuvj uvj ta'an te yivi', te ndatu'un' ra xiin' a, te jaan' nduu' Moisés xiin' Elías. ³¹ Te ni tuvj ra xiin' na yi'é ndatun' koo' chukuu'. Te ndatu'un' ra xiin' Jesús xa'a' na kundo'o a te kuvj a te saxinu' a na saa a nuu' Jerusalén. ³² Te Pedro xiin' te ndiee' xiin' ra jaan' ndii, kuni kusun xava'a ra, ndisu ni yoo nuu' iin ra ni xaa na ni xini ra, na yi'é ndatun' koo' chukuu' Jesús xiin' uvj saa' te ita' xiin' a jaan'. ³³ Kij' kua'an Moisés xiin' Elías, te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Va'a na kuaxi ndu yo'o', tákui'e. Na kasa'a ndu unj ta'an tja'va'. Iin a kundu'u' yo'ó, te iin a kundu'u' Moisés, te iin a kundu'u' Elías —nj kachj ra xiin' a.

Ndisu xini ra ndee na nduu' na ka'an ra. ³⁴ Kij' ka'an ka Pedro na jaan' iin' ra, te ni nuu iin viko', te ni tisa'vi na'a' a, te kij' tisa'vi na'a' a ndii, ni yivi' va unj saa' ra. ³⁵ Te tein viko' jaan' ni ka'an iin tachj' yu'u' ndii:

—Na naa' nduu' si'e manj' i. Kunj so'o ndo' na ka'an a xiin' ndo' —nj kachj a.

³⁶ Te kij' ndi' i ni ka'an tachj' yu'u' jaan' ndii, ni xini ra na iin ndaa' kuitj' Jesús iin' ikan'. Te ni ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' xa'a' na ni xini ra jaan' ndee ni ya'a kua'a' kivi'.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te sava, te naa na ndiva'a nimá
(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

³⁷ Te tuku kivi' kij' ni naka'a Jesús xiin' te jaan' xini' iku' jaan' ndii, kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ni xa'an na-ta'an' xiin' a. ³⁸ Sakan' te ni ka'an ti'e iin te ka'ni tein ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Tákui'e, ka'an nda'vi i xiin' un' na saa va un' na va'a, te chindiee' un' si'e i. Sakan' na iin ndaa' kulu' ra sakan' kumi' i. ³⁹ Te iin na ndiva'a tiin' na'a', te iin sande'í tjo' na'a' a, te xa'ni' i' i' na'a' a, te tava' a pele yu'u' ra, te satuxu'vi na'a' a. Te kij' ndi' i' mii' kuu' a xiin' ra ndii, xij va sandie'ni' na'a' a. ⁴⁰ Te xa ni ka'an nda'vi i xiin' te nda'a' xa'a' un' te xta'ni' ra a na ndiva'a jaan' nimá si'e i kaa', ndisu ni kuvj xta'ni' ra a —nj kachj ra.

⁴¹ Sakan' te ni ka'an a xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ne iin xini Ndiosí nduu' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin, te ne nja'a nduu' tu ndo'. ¿Saa ka vi' ta'an' kivi' ka ko'o' i xiin' ndo' te kundienj i na xaa' ndo'? Nja'a yo'o' xiin' te luj si'e un' naa' —nj kachj a.

⁴² Kij' kuyatin' te luj jaan' kua'an ra mii' iin' Jesús ndii, ni sanduva na'a' na ndiva'a jaan' ndee nuu', te ni xa'ni' i' i' na'a' a. Ikan' te ni ka'an ndiee' Jesús xiin' na ndiva'a jaan', te ni ket'a a nimá ra. Te ni sanda'a na'a' Jesús, te ni sanakua'a na'a' a nda'a' yuva' ra. ⁴³ Te sakuu' ne yivi' jaan' ndii, ni nandanj nja xa'a' na ka'nu' na ni xaa Ndiosí ikan'.

Tuku ni ka'an Jesús xa'a' na kundo'o a te kuvj a
(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Te kij' ita' ka ne yivi' nandanj nja xa'a' sakuu' na xaa' Jesús ndii, ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

⁴⁴ —Taxi so'o va ndo', te nandosq' ndo' na ka'an i xiin' ndo' vitin. Yu'u, na nduu' tu te yivi' ndii, sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' —nj kachj a.

⁴⁵ Ndisu ni kundani te jaan' na ka'an a xiin' ra. Sakan' na tia'an nunja' xini' ra te kundani ra tu'un jaan'. Te ni yivi' ra ndatu'un' na'a' ra xa'a' na jaan'.

Ka'an Jesús yoo nduu' ne ka'nu'
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

⁴⁶ Sakan' te ndee ndiee' ni xa'a' kani' ta'an' kuento te nda'a' xa'a' a jaan' xa'a' ndee te jaan' nduu' te ka'nu' ka tein ra. ⁴⁷ Ndisu kij' ni xini Jesús saa xanini nimá ra ndii, ni k'i' iin a iin te lulu, te ni xani na'a' a xiin' a. ⁴⁸ Te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Yoo ka natiin' iin te lulu yo'o' xa'a' a na nduu' ra kuenta i ndii, yu'u natiin' nja. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, natiin' tu nja na ni tianu' yu'u. Sakan' na ne ko'o' nduu' xachi' tein ndo' ndii, ne jaan' nduu' ne ka'nu' ka —nj kachj a.

Ka'an Jesús na ne nakasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' nja
(Mr. 9:38-40)

⁴⁹ Sakan' te ni ka'an Juan xiin' Jesús ndii:

—Tákui'e, ni xini ndu iin te tava' na ndiva'a nimá ne yivi' xiin' na ndiee' un'. Te ni xika ndu sajn kúin na'a'

ndu, kuach̄i ndii süü' te xika' xiin' e' nduu' ra —ni kach̄i ra.

⁵⁰ Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Saj̄n kuiín ña'a' ndo', kuach̄i ndii, yoō kā nākasi yoo ndii, ne chindiee' yoo nduu' n̄a —ni kach̄i a.

Xi'é Jesús nuu' Santiago xiin' nuu' Juan

⁵¹ Te kij' xā kuyatin' nand̄iko' Jesús ndjivi' ndii, iin ndaa' ni tax̄i in̄i a ñā ku'un ā ñuū Jerusalén. ⁵² Te ni t̄i'vi' ā iin uv̄i te nda'a' xa'a' ā iin ñuū ne Samaria, te ku'un kuie ra nand̄yku' ra mii' kuv̄i nand̄iee' n̄a iin xa'a'.

⁵³ Ndisu ne ndiee' ñuū jaan' ndii, n̄i xiin n̄a nat̄iin ña'a' n̄a, sakan' ña ni x̄in̄i n̄a ña ñuū Jerusalén kua'an a.

⁵⁴ Kij' ni x̄in̄i te nda'a' xa'a' a, Juan xiin' Jacobo, ña ni xka'nd̄iā ikan', te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, ¿ñáá kuní un' ña ka'an chuun' e' naa ni xāa Elías, te koyō ñu'u nd̄ivi', te kōkō xachi' n̄a? —ni kach̄i ra.

⁵⁵ Sakan' te ni nd̄ikō kuiín Jesús, te ni saki'in' ña'a' a kuento ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ni ndeē x̄in̄i ndo' ndeē espíritu tiín nd̄iāa ndo'. ⁵⁶ Kuach̄i ndii, yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, n̄i xāa i iin yivi' te sandoñu'u' i ne yivi'. Süü' jaan' ndii n̄i xāa i te s̄akakú ña'a' i —ni kach̄i a.

Sakan' te kua'an ra xiin' a ingā ñuū.

So'ō ni ka'an Jesús xiin' te ni kun̄i kundikun ña'a'

(Mt. 8:18-22)

⁵⁷ Kij' naá Jesús i'chi' xiin' te nda'a' xa'a' a kua'an a, te ni ka'an iin te yivi' xiin' a ndii:

—Tákuie, ku'un i xiin' un' mii' kā kua'an un' —ni kach̄i ra.

⁵⁸ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ingūi ndii, yavi' ri' yoo, te s̄aa, ti' ta'nu' nd̄ivi' ndii, cho'ō ri' yoo. Ndisu yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ndeē mii' nand̄iee' i kōo' vi' —ni kach̄i a.

⁵⁹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ingā ra ndii:

—Kundikun un' yu'u —ni kach̄i a.

Ikan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, x̄i'n̄a tax̄i un' na ku'un nataan' i yuva' i —ni kach̄i ra.

⁶⁰ Ikan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nakoō un' na nataan' ne xā ni xi'i' nuu' Ndiosí ne yivi' xiin' n̄a. Ndisu yo'ó ndii, kua'an te ka'an ndoso' un' tu'un va'ā xa'a' s̄aa xa'ndiā chuun' Ndiosí nimá ne yivi' —ni kach̄i a.

⁶¹ Te ni ka'an ingā ra xiin' a ndii:

—Tákuie, kundikun yu'u yo'ó, ndisu x̄i'n̄a tax̄i un' na ku'un ndei' i ne ndiee' vi'e i —ni kach̄i ra.

⁶² Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Ndeē iin te natiin' xa'a' tun' yata' ta'vi' ñu'u', naa' xito' xata' ra kua'an ra ndii, v̄a'ā ra ta'vi' ñu'u'. Sakan' tu nduu' a xiin' ne xikundikun i'chi' yu'u naa' xito' xata'

n̄a nuu' ña yoo' iin yivi' ndii, v̄a'ā n̄a ko'ni ne yivi', te ka'nd̄iā chuun' Ndiosí nimá n̄a —ni kach̄i a.

Ti'vi' Jesús un̄i x̄ikō ux̄i te yivi' te ku'un ka'an ndoso' ra tu'un va'ā xa'a' i'chi' a

10 Kij' ndi'i ña jaan' ndii, ni nakax̄in xto'ō e' inga un̄i x̄ikō ux̄i ta'an te ndikun i'chi' a, te ni ti'vi' a uv̄i ta'an uv̄i ta'an ra, te ku'un ra s̄akuu' ñuū xiin' nda'a' a mii' kuní a ku'un a. ² Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ndii, yoo kua'a' ne yivi', te nduu' n̄a ndeē naa ña sav̄i', ndisu kōo' kua'a' te yivi' xachuun' xa'a' n̄a te s̄ania'á ña'a' ra. Sakan' na kuii' ka'an nda'vi ndo' xiin' Ndiosí, ña nduu' xto'ō ña sav̄i' kaa', te ti'vi' a te s̄achuun' xa'a' a. ³ Kua'an ndo' te s̄aa ndo' chuun jaan'. Ndisu kuní a kund̄an̄i ndo' ña ti'vi' i ndo'ó ndeē naa mbēe tein kua'a' lobo. ⁴ Kij' ku'un ndo' ndii, kōn̄i' i ndo' x̄u'un', te kōn̄i' i tu ndo' tinda' ndo', te ni ndeē kōn̄i' i tu ndo' ingā na'a ndixan' ndo', te n̄akuat̄u ta'an ndi' i tu ndo' xiin' ne yivi' i'chi'. ⁵ Te ndeē ka vi'e mii' xāa nuu' ndo' ndii, x̄i'n̄a kā ña yo'ō' ka'an ndo': "Na koō na ña man̄i' nimá ne ndiee' vi'e yo'ō", kach̄i ndo'. ⁶ Te naa' yoo' sav̄a ne xata'an nat̄iin ña man̄i' jaan' ndii, ndoō a xiin' n̄a, te naa' kōo' n̄a ndii, nand̄iko' tukuu' a xiin' ndo'. ⁷ Te xā iin ndaa' vi'e jaan' ndoō ndo', te kux̄i ndo', te ko'ō tu ndo' ndeē kā ña tax̄i ne xiin' vi'e jaan'.

Kuach̄i ndii, te xachuun' ndii, xata'an ña ki'in ra ña tiaku ra. Te nd̄yku' kā ndo' ingā xaan' mii' kund̄ieē ndo'. ⁸ Kij' ko'ni ndo' ndeē kā ñuū, te nat̄iin man̄i' n̄a ndo'ó ndii, kux̄i ndo' ndeē kā ña tax̄i n̄a nda'a' ndo', ⁹ te sanda'a ndo' ne kuni kuv̄i ñuū jaan', te ka'an ndo' xiin' n̄a ndii: "Xā kuyatin' kuii ka'nd̄iā chuun' Ndiosí nimá ne yivi'." ¹⁰ Ndisu kij' ko'ni ndo' ndeē kā ñuū, te nat̄iin man̄i' n̄a ndo'ó ndii, kieē ndo' ya'ya ñuū n̄a jaan' ka'an ndo' ndii: ¹¹ "Ndeē yaka' ñuū ndo', ña ni ti-so ndixan' ndu ndii, s̄akoyó ndu a te kund̄an̄i ndo' ña v̄a'ā kuni Ndiosí xini a ndo'ó. Ndisu kuní a ña kund̄an̄i ndo' ña xā kuyatin' kuii ka'nd̄iā chuun' Ndiosí nimá ne yivi'", kach̄i ndo'. ¹² Ka'an i xiin' ndo' ña kivi', ña s̄a-na'má Ndiosí ne yivi' ndii, sando'o' kua'a' kā a ne jaan' te sakan' ne n̄a'a ne ni ndieē ñuū Sodoma.

Yo'ō ka'an Jesús ña nda'vi vā kund̄o'ō ne ndiee' ñuū mii' n̄i xiin n̄a in̄i n̄a kun̄i ña'a' n̄a

(Mt. 11:20-24)

¹³ Nda'vi vā kuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuū Corazín, xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuū Betsaida. Naa' ni xaa' i chuun ka'nu', ña ni xāa i ñuū ndo'ó jaan', ñuū Tiro xiin' ñuū Sidón ndii, xta'an' vi' ni namā ne jaan' nimá n̄a ni'nu' n̄a toto ndei', te ndiee' n̄a nuu' ya'a' nu'u'. ¹⁴ Sakan' na kuii' chiē kā tundo'ō kund̄o'ō ndo'ó kivi' ña s̄ana'má Ndiosí ne yivi' te sakan' ne ndiee' ñuū Tiro xiin' ñuū Sidón jaan'. ¹⁵ Te ndo'ó, ne ndiee' ñuū Capernaum ndii,

tuu ndo' ña kaa ndo' ndee ndivi', ndisu ndee yavi ndii ko'ni Ndiosí ndo'ó —ni kachi a.

¹⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' te uni xiko uxi jaan' ndii:

—Ne xini so'o ña ka'an ndo'ó ndii, ña ka'an yu'u xini so'o tu ña, te ne saxio' ndo'ó ndii, yu'u saxio' tu ña, te yoo ka saxio' yu'u ndii, saxio' tu ña Ndiosí ña ni tiví' yu'u iin yivi' yo'o' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni nandiko' te uni xiko uxi jaan'

¹⁷ Kii' ni nandiko' te uni xiko uxi jaan' mii' ni xa'an ra ndii, va'a va kuni ra, te ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, ndee ña ndiva'a kandixa' ña ka'an chuun' ndu xiin' a xiin' ña ndíee' un' —ni kachi ra.

¹⁸ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ni xini yu'u ni nama ña ndiva'a kuu' nuu' ndivi' ndee naa ñu'u savi'. ¹⁹ Koto ndo', xa ni taxi i ndíee' ndo', te kanando ndo' koo' xiin' tisu'ma. Te ni taxi tu i ndíee' ndo' nuu' ña ndiva'a, ña ndasi' ta'an' xiin' e', te ndee iin ña jaan' sätuxu'ví ndo'ó. ²⁰ Ndisu nakuatia' nimá ndo' xa'a' a ña kumi' ndo' ndíee' nuu' ña ndiva'a jaan'. Süu' jaan' ndii nakuatia' nimá ndo' xa'a' a ña xa yoso' kivi' ndo' nuu' tutu Ndiosí ndivi' —ni kachi a.

Nakuatia' nimá Jesús xaa' Espíritu Santo

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Xa hora sakan' te ni nakuatia' ya'a nimá Jesús ni xaa Espíritu Santo, te ni ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

—Tataa, xaka'nu' yu'u yo'ó, yuva' i. Yo'ó nduu' xto'o nuu' ndivi' xiin' nuu' iin yivi'. Ni tisi'e un' ña ndíee' un' nuu' ne xini tuni xiin' nuu' ne ndichi, ndisu ni nia'a un' ña jaan' nuu' ne nda'vi kuu' nimá. Uun ndo', tataa, ni xaa un' sakan' xa'a' ña ña jaan' ni xtani mii' un' —ni kachi a.

²² Te ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' ne ita' ikan' ndii:

—Ni sanakua'a yuva' i sakuu' ña yoo nda'a' i. Te ndee iin koo' xini yoo nduu' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí. Süu' jaan' ndii yuva' i jaan' kuiti' xini yoo nduu' i. Te ndee iin koo' xini yoo nduu' yuva' i jaan'. Süu' jaan' ndii yu'u, ña nduu' si'e a, kuiti' xini ña'a' xiin' ne kuni yu'u nia'a ña'a' i nuu' —ni kachi a.

²³ Sakan' te ni ndiko kii'n Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a, te ni ka'an siin' a xiin' ra ndii:

—Sañu'u' va Ndiosí ndo'ó, ña xini nduchi' nuu' ndo' ña yoo vitin. ²⁴ Kuachi ndii ka'an i xiin' ndo' ña kua'a' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xiin' te ni xa'ndia chuun' ku-u' nuu' ndii, ni kuni ra kuni nduchi' nuu' ra ña xini nduchi' nuu' ndo', ndisu ni xini ra a. Te ni kuni tu ra kuni so'o ra ña xini so'o ndo', ndisu ni xini so'o ra a —ni kachi a xiin' ra.

Sanía'á Jesús xa'a' ña va'a ña ni xaa iin te ni kiee ñu'u' Samaria

²⁵ Sakan' te ni nuta iin te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí, te xa'a' a ña ni kuni ra koto ku'a' ra Jesús na ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Maestro, ¿ndee ña kuni a saa i te ni'i' i kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'? —ni kachi ra.

²⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndee ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí? ¿Saa kundani un' ña ka'an a? —ni kachi a.

²⁷ Sakan' te ni ka'an ra ndii:

—Ka'an a ndii: “Kundani ndo' xto'o e' Ndiosí xiin' kanii' nimá ndo', xiin' kanii' ña nduu' ndo', xiin' sakuu' ña ndíee' ndo', xiin' sakuu' ña xini tuni ndo'. Te kundani tu ndo' sakuu' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa kundani xiin' mii' mii' ndo'” —ni kachi ra.

²⁸ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Va'a ni nakuiin un', ña jaan' saa un' te natiin un' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i' —ni kachi a.

²⁹ Ndisu xa'a' a ña ni kuni te yivi' jaan' natiaa ra, na ni ndatu'un' ka ra Jesús ndii:

—Te, ¿yoo nduu' ne yivi' xiin' i? —ni kachi ra.

³⁰ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Unta' ndii, ni keta iin te yivi' ñuu' Jerusalén, te kua'an nakaa' ra ñuu' Jericó. Te kii' kua'an ra ichi' ndii, ni kandekeye te kui'na', te ni na'in ndoo ra ña'a te jaan' ndee toto ra, te ni sätuxu'ví va ña'a' ra, ndee chaa' va te ka'ni' ña'a' ra. Te ni nakoo ña'a' ra te kua'an ra. ³¹ Te va'a ña ichi' jaan' tu ni nakaa' iin sutu kua'an ra. Ndisu kii' ni xini ra kandu'u' te jaan' ichi' ndii, ni xka'ndia xioo ra xiin' ichi' jaan' kua'an ra. ³² Te sakan' tu ni xaa iin te levita, te xachuun' tixin yukun' ka'nu'. Kii' ni xini ra kandu'u' te jaan' ichi' ndii, ni xka'ndia xioo ra xiin' ichi' jaan' kua'an ra. ³³ Ndisu kua'an tu iin te Samaria ichi' jaan', te kii' ni xini ra kandu'u' te jaan' ndii, ni kuvita va ini ra xa'a' te jaan'. ³⁴ Sakan' te ni xaa ra mii' kandu'u' te jaan', te ni natiaa ra xiin' vino, te ni saka' tu ra xa'an oliva mii' ni tuxu'ví te jaan', te ni tisu'u' ra a toto. Ndi'i jaan', te ni sakaa' ña'a' ra xata' mburru sana ra, te ni xan ndiaka ña'a' ra iin vi'e tatú, te ni xito ña'a' ra. ³⁵ Te tuku kivi', kii' ni keta ra kua'an ra ndii, ni tava' ra uvi ta'an xu'un' yuu' plata, te ni taxi ra a nda'a' te xiin' vi'e jaan' ka'an ra xiin' ra ndii: “Saa un' ña va'a, te koto va'a un' te kaa', te naa' ka'ni' un' kua'a' ka xu'un' te sakan' ña ni taxi i nda'a' un' ñaa' ndii, kii' nandiko' i te nacha'vi i yo'ó”, ni kachi ra —ni kachi Jesús xiin' te jaan'.

³⁶ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' te jaan' ndii:

—Te uni saa', te ni xini te ni tuxu'ví ni xaa te kui'na' jaan' ndii, ¿ndee te jaan', tuu yo'ó ndii, ni nia'a xna'a' ña nduu' ra te yivi' xiin' te ni tuxu'ví jaan'? —ni kachi Jesús.

³⁷ Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:
 —Te ni kuvita in'i xa'a' te jaan' —ni kachi ra.
 Te ni ka'an Jesus xiin' ra ndii:
 —Va'a, kua'an, te iin kachi saa un' xiin' ne yivi' —ni kachi a.

So'q ni xaa a kii' ni xa'an Jesus vi'e Marta xiin' Maria

³⁸ Kii' naa Jesus ichi' kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii, ni xaa a iin niyu lulu, te niyu jaan' ndu'u' iin na' nani' Marta, te ni natiin na'a' na' jaan' vi'e a'. ³⁹ Te ni yoo iin na'a' ta'an' a' nani' Maria, na' ni xikundu'u' yat'in xa'a' Jesus xini so'q a' na' sania'a' a'. ⁴⁰ Ndisu Marta jaan' ndii, ndi'ni ka' a' xa'a' kua'a' chuyun na' yoo nuu' a', sakan' na ni kuyat'in a' nuu' Jesus, te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Takuie, zhaa' tuvi' nuu' un' na' naa' taxin' ndu'u' na' ta'an' i, te yu'u' ndii, yoo kua'a' chuyun nuu' i? Ka'an kii' xiin' a' na ndondichi' a' te chindiee' a' yu'u' —ni kachi a'.

⁴¹ Ikan' te ni ka'an Jesus xiin' a' ndii:

—Marta kua'a, xa' ndi'ni yo'ó, ndee ximi' koo nimá un' xa'a' kua'a' chuyun. ⁴² Ndisu iin ndaa' kuiti' na'a' nduu' na' kuni a, te na' ni nakaxin Maria nduu' na' va'a' ka. Te koo' kuv'i tu'un a' nda'a' a' —ni kachi a.

Yo'o' sania'a' Jesus saa ka'an e' xiin' Ndiosí
 (Mt. 6:9-15; 7:7-11)

11 So'q ni xka'ndia a unta' kii' ndi'i ni ka'an Jesus xiin' Ndiosí, ni ka'an iin te nda'a' xa'a' a' xiin' a' ndii:

—Takuie, saa un' na' va'a, te sania'a' un' ndu'u' saa ka'an ndu' xiin' Ndiosí naa ni xaa Juan ni sania'a' ra te nda'a' xa'a' ra saa ka'an te jaan' xiin' Ndiosí —ni kachi ra.

² Sakan' te ni ka'an a xiin' sakuu' ra ndii:

—Kii' ka'an ndo' xiin' Ndiosí ndii, so'q kachi ndo':
 Yuva' ndu, na' ndu'u' ndivi',
 na' tijn ka'nu' sakuu' ne yivi' kivi' un'.
 Te na kixin un' te ka'ndia chuun' un' nimá ndu,
 te na saa un' na' ka'an nimá un' iin yivi' yo'o', saa nii' xaa' un' na' jaan' ndivi'.

³ Te i'in kivi' kua'an tax'i un' na' xaxi', na' kuni nuu' ndu.

⁴ Te na koo ka'nu' in'i un' xa'a' kuachi ndu ndee naa xaa' ndu'u' yoo ka'nu' in'i ndu xa'a' sakuu' ne xaa' na' va'a' xiin' ndu.

Te tax'i un' koto kua'a' tundo'o' ndu te koyo ndu nuu' kuachi, suu' jaan' ndii sakaku' un' ndu nuu' na' ndiva'a. Kachi ndo' xiin' a' —ni kachi a' xiin' ra.

⁵ Te ni ka'an tu a' ndii:

—Saa e' kuenta ndii, yoo iin te xini ta'an' xiin' iin ndo'ó, te ku'un ndo' vi'e ra na niyu, te ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Nani' roj, nani' roj, saa va' un' na' va'a, te satatu un' yu'u' un'i ta'an' xita' va'a, ⁶ sakan' na' ni xaa iin te

xini ta'an' xiin' i, te kuaxi xika' va, te koo' a' tax'i i kuxi ra", kachi ndo'. ⁷ Te nakuiin te jaan' ndee tixin vi'e ra ka'an ra ndii: "Sataña'a' un' yu'u, xa' ni ndasi i' yie', te ne kuachi' si'e i' ndii, xa' kixin na' ndee' na' xiin' i' nuu' tun' xto, sakan' na' kuu' kuu' ndokoo i' te tax'i e' nda'a' un'", kachi ra xiin' ndo'. ⁸ Ka'an i' xiin' ndo' na' tee' ndee kuni ndokoo ra, te tax'i ra xita' va'a' nda'a' ndo' xa'a' a' na' iin te xini ta'an' xiin' ndo' nduu' ra ndii, ndokoo ra, te tax'i ra ndee ka' na' kuni nuu' ndo' xa'a' na' kayu'u' te kayu'u' ndo' nuu' ra. ⁹ Te ka'an i' xiin' ndo' na' kakan ndo' na'a' nuu' Ndiosí, te tax'i na'a' a' nda'a' ndo'.

Nduku' ndo' na' jaan' nuu' a, te natiin ndo' a. Sakaxan' ndo' yie', te nunia' na'a' a' nuu' ndo'. ¹⁰ Kuachi' ndii, sakuu' ne xikan' na'a' nuu' Ndiosí ndii, tax'i a' na' jaan' nda'a' na, te sakuu' ne nduku' na' jaan' nuu' a' ndii, natiin na' a, te sakuu' ne sakaxan' yie' ndii, nunia' na'a' a' nuu' na.

¹¹ Kuachi' ndii koo' ndee iin ndo'ó, te nduu' yuva', tax'i iin yuu' nda'a' tiaa' si'e ndo' kii' xikan' ra iin xita' va'a' kuxi ra. Ni ndee tax'i tu' ndo' iin koo' nda'a' si'e ndo' jaan' kii' xikan' ra iin tika' nuu' ndo' kuxi ra. ¹² Te koo' tu' ndee iin ndo'ó tax'i iin tisu'ma' nda'a' tiaa' si'e ndo' kii' xikan' ra iin ndivi' kuxi ra. ¹³ Naa' xini ndo'ó, ne yoo kuachi, tax'i ndo' na' va'a' nda'a' si'e ndo' ndii, saa ka' vi' tu' yuva' e' Ndiosí, na' ndu'u' ndivi' ndii, tax'i a' Es-piritu Santo kuna' nimá ne xikan' na'a' nuu' a' —ni kachi a.

Ka'an kini te yivi' xa'a' Jesus
 (Mt. 12:22-30; Mr. 3:20-27)

¹⁴ Unta' ndii, iin' Jesus xta'ni' a' iin na' ndiva'a' na' ni xaa' i'in' iin te yivi'. Te kii' ni ket'a na' jaan' nimá te jaan' ndii, ni naka'an tukuy ra, te ni nandan' va' ne yivi'.

¹⁵ Ndisu sav'a na' ni ka'an xiin' ta'an' ndii:

—Na' ndiva'a' kuu' nuu', na' nani' Beelzebú, taxi' ndiee' te kaa', te kuv'i tava' ra na' ndiva'a' nimá ne yivi' —ni kachi ne jaan'.

¹⁶ Te sav'a tukuy na' ni xito kua'a' na'a', sakan' na' ni xikan' na' nuu' Jesus na' saa a' iin chuyun ka'nu', na' taxi' Ndiosí, te kuni na' a. ¹⁷ Ndisu Jesus ndii, ni xini a' saa xanini na, te ni ka'an a' ndii:

—Naa' nata'vi' ne yivi', ne ndiee' iin niyu ka'nu' kuu' nuu', te kunta'an' na' ndii, ndo'nu'u' niyu jaan', uun naa' nata'vi' ne ndiee' tixin iin vi'e te kunta'an' na' ndii, nduxin tu' na' jaan'. ¹⁸ Te nii' sakan' nduu' tu' a' naa' kunta'an' na' ndiva'a' kuu' nuu' xiin' nda'a' xa'a' a' ndii, san-do'nu'u' xiin' mii' mii' a. Ka'an i' na' jaan' xiin' ndo', sakan' na' ka'an ndo' na' xiin' ndiee' Beelzebú tava' i' na' ndiva'a', na' nu'u' nimá ne yivi'. ¹⁹ Naa' ndixa' xna'a' na' xiin' ndiee' Beelzebú tava' i' na' ndiva'a', na' nu'u' nimá ne yivi' ndii, zyoo taxi' ndiee' te nduu' kuenta ndo'ó, te tava' ra na' ndiva'a' jaan' nimá ne yivi'? Sakan' na' kuu' te jaan' nia'a' na' suu' na' ndaku nduu' na' ka'an ndo' xa'a' i'. ²⁰ Ndisu naa' tava' i' na' ndiva'a' jaan' xiin' na'

ndiee' Ndiosí ndii, xiin' ña jaan' nia'á i ña xa ni xa'a' Ndiosí xa'ndia chuun' a tejin ndo'.

²¹ 'Naa' yoo iin te ndiee', te kumi' kua'a' ña xiin' ndii, yoo tu'va ra te koto ra vi'e ra. Sakan' na kuii' koo' a ndo'o' ña yoo tixin vi'e ra. ²² Ndisu kij' xaa iin te ndiee' ka te sakan' te jaan' ndii, kanando ña'a' ra, te tu'un ra sakuu' ña xiin', ña ini te jaan' xini ra, te xaxa' ra sakuu' ña va'a ña ni kumi' te jaan'. ²³ Yoo ka xachuun' inga' xiin' yu'u ndii, ne ndasi' ta'an' xiin' i nduu' nja, te yoo ka chindiee' ta'an' xiin' i ndii, ne xikuita'nú nuu' i nduu' nja.

Ka'án Jesús ña ndo'o' ka iin ne yivi' kij' nandiko' ña ndi-va'a nimá nja mii' ni naa a

(Mt. 12:43-45)

²⁴ 'Kij' keta' iin ña ndi'va'a nimá iin ne yivi' ndii, kua'an a te xika' a mii' kaa' ichi nanduku' a mii' nandiee' a. Te kij' kuasa' ni'i' ña'a' a, te ka'án xiin' mii' mii' a ndii: "Nandiko' tukuu e' nimá te yivi' vi'e e' mii' ni keta e'", kachj a. ²⁵ Te kij' nandiko' a ikan' ndii, ndatun' nimá te jaan', ndee naa kaa' iin vi'e ña xa ni nati'vi', te ni ndasandoo ne yivi' tixin a. ²⁶ Sakan' te kua'an nakaya a inga uxá ta'an ña ndi'va'a, ña kinj ka kuu' te sakan' mii' a, te ko'ni sakuu' a nimá te jaan', te kundiee a ikan'. Sakan' na kuii' te yivi' jaan' ndii, kinj ka kuu' ra so'o' ndi'i' te sakan' ña nuu' —ni kachj a.

Sañu'u' va Ndiosí ne xini so'o' tu'un a, te saxinú nja ña ka'án a

²⁷ Kij' iin' Jesús ka'án a ña jaan' ndii, iin ña'a', ña' ka'ni tejin ne yivi' kua'a' jaan', ni ka'an ti'e' xiin' a ndii: —Sañu'u' va Ndiosí ña'a', ña' ni sakaku' yo'ó, te ni sachichin' a' yo'ó —ni kachj a'.

²⁸ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Sañu'u' ka a ne xini so'o' tu'un a, te saxinú nja ña ka'án a —ni kachj a.

Ña yo'o' ka'án Jesús xa'a' ne xikán ña saa a iin chuun ka'nu' nuu' nja

(Mt. 12:38-42)

²⁹ Te kij' so'o' nakaya kua'a' ka ne yivi' mii' iin' Jesús ndii, ni xa'a' ka'án a xiin' nja ndii:

—Ndo'ó, ne nja'a ndiee' iin yivi' vitin ndii, kuni kunj ndo' iin chuun ka'nu' ña xaa' Ndiosí. Ndisu taxj ka Ndiosí kunj ndo' inga chuun ka'nu', süy' jaan' ndii ña ni xaa a xiin' Jonás kujtj' nia'a i nuu' ndo'. ³⁰ Kuachj ndii, naa ni xaa Ndiosí iin chuun ka'nu' xiin' Jonás xta'an' nuu' ne ni ndiee' ñu'u ña ni nani' Nínive ndii, iin kachi tu' saa a xiin' yu'u, ña nduu' tu' te yivi', nuu' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin. ³¹ Ña' ni nduu' reina nuu' ñu'u Sabá xta'an' ndii, tijn kuachj a' ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin, kij' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ndee mii' xan ndi'i' iin yivi' ni kije a', te ni kixin a', te ni

xini so'o' a' ña xini tuni te ni nduu' rey Salomón. Ndisu te iin' ka'án xiin' ndo' vitin ndii, te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' Salomón jaan'. ³² Sakan' tu' ne ni ndiee' xta'an' ñu'u Nínive jaan' ndii, tijn kuachj nja ndo'ó, ne ndiee' iin yivi' vitin kij' sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', sakan' ña ni nama nja nimá nja kij' ni xini so'o' nja tu'un va'a ña ni ka'an ndosó' Jonás. Ndisu ña iin' ka'án xiin' ndo' vitin ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' Jonás jaan'.

Ka'án Jesús ña xachuun' nduchi' nuu' e' ndee naa kaa tuún

(Mt. 5:15; Mt. 6:22-23)

³³ 'Ndee iin ne yivi' nakun' kaa tuún, te kanj nja a mii' kasi'e, te ni ndee nakun' tu' nja a, te kanj nja a tixin iin xatun'. Süy' jaan' ndii nakun' nja a, te kataxko' nja a, te kuvj tuvi' nuu' ne xka'ndiá tixin vi'e. ³⁴ Nduchi' nuu' e' ndii, ndee naa kaa tuún xa'a' nimá e' nduu' a. Sakan' na kuii' naa' yoo va'a nduchi' nuu' e' ndii, chitu' nimá e' xiin' ñu'u ña taxi' Ndiosí. Ndisu naa' yoo va'a a ndii, kanii' nimá e' yoo iin' yavi'. ³⁵ Sakan' na kuii' koto va' ndo' saa' iin kij' nda'va' ñu'u ña yoo nimá ndo', te kuu' iin' yavi' a. ³⁶ Te naa' chitu' nimá ndo' xiin' ñu'u ña taxi' Ndiosí, te ndee iin sie koo' iin' yavi' a ndii, ndatun' xava'a' yi'é nimá ndo' ndee naa ndatun' yi'é iin kaa tuún —ni kachj Jesús.

Ka'án Jesús xa'a' ña va'a ña xaa' te fariseo xiin' xa'a' ña va'a ña xaa' te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

³⁷ Te kij' ndi'i' ni ka'an Jesús nuu' ne yivi' ndii, ni xaka ña'a' iin te fariseo ña ku'un kuxj a vi'e ra. Sakan' te kua'an a, te ni xka'ndia a tixin vi'e ra, te ni xikundu'u' a, te kuxj a nuu' mesa xiin' ra. ³⁸ Te fariseo jaan' ndii, ni nandanj ra kij' ni xini ra ña ni saxinú a saa kunj a natia a nda'a' a ki'in' ichi' ña kunj ka kuxj a. ³⁹ Ndisu ni ka'an xto'o' e' xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, te fariseo ndii, natia' ndo' xata' yaxin' xiin' xata' ko'o' kujtj'. Ndee naa yoo mii' ndo', sakan' ña tix- in nimá ndo' ndii, chitu' vi' a xiin' mii' ndi'i' ña ni xakuina' ndo' xiin' ña nja'a ña xaa' ndo'. ⁴⁰ Ndo'ó ndii, te küu' kaxi' nduu' ndo'. ¿Ñáá xini ndo' ña Ndiosí ni xa'a' ñu'u' nde'i' ndo', te suvi' tu' a ni xa'a' nimá ndo'? ⁴¹ Va'a ka chindiee' ndo' ne nda'vi kuu' xiin' iin kanii' nimá ndo', te kij' saa ndo' sakan' ndii, ndundo'o kanii' ndo'.

⁴² 'Ndisu ndo'ó, te fariseo ndii, chie va' tundo'o' kundoo' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña cha'vi' ndo' uxj nu'ni xata' i'in ciento nu'ni ña nduu' miny' menta, xiin' miny' ruda. Te sakan' tu' xaa' ndo' xiin' ndee ka yuva' ña chi'i' ndo'. Ndisu nakoo' ndo' ña ka'nu' ka, ña xachuun' ndaku xiin' ña ndani' ndo' Ndiosí. Ña kaa' ni kunj a saxinú ndo', te saa na xaa' tu' ndo' ña jaan'.

⁴³ 'Ndo'ó, tē fariseo ndii, chie vā tundo'ó' kundo'ó ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña xtaní vā ndo' kundiee ndo' nuu' tei, tun' kuu' nuu', tun' ita' tixin vi'e mii' nakayá ne yivi', tē xtaní tū ndo' ña nakuatu vā'a ne yivi' ndo'ó ma'in' ya'vi' mii' chitu' kaa'.

⁴⁴ 'Ndo'ó, tē fariseo, xiin' ndo'ó, tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí ndii, tē xasuvi' xiin' mji' nduu' ndo', tē chie vā tundo'ó' kundo'ó' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña nduu' ndo' ndee naa ñaña', ña küvi' kunj ne yivi' tee' ndee xika' nja xata' a —ñi kachí a.

⁴⁵ Ikan' tē ñi ka'an iin tē sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí xiin' a ndii:

—Táku'e, kij' ka'an un' sakan' xiin' tē kaa' ndii, ka'an kinj tū un' xiin' ndu —ñi kachí ra.

⁴⁶ Ikan' tē ñi ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, tē sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí ndii, chie vā tundo'ó' kundo'ó' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña chituní ndo' ña ndei' vie xava'a nuu' ne yivi', tē ka'an chuun' ndo' xiin' nja ña saxinú nja ña jaan', ndisu mji' ndo' ndii, ñi ndee xiin' iin ndaa' nuu' nda'a' ndo' küni tondja ndo' ña jaan'.

⁴⁷ 'Ndo'ó, tē fariseo ndii, chie vā tundo'ó' kundo'ó' ndo' nda'a' Ndiosí. Sakan' ña xa'a ndo' ñaña' mii' ñu'u' ñu'u' nde'i tē ñi ka'an tiakú tu'un Ndiosí, tē ñi xa'ni' tē xii' yata' ndo'. ⁴⁸ Sakan' na kuui' xiin' ña jaan' nia'á ndo' ña xiní ndo' xa'a' ña jaan', tē nakuitá ndo' kuento xiin' ña ñi xaa tē xii' yata' ndo' jaan'. Sakan' ña tē jaan' ñi xa'ni' ña'a', tē ndo'ó xa'a ñaña' ra.

⁴⁹ 'Sakan' na kuui' ñi ka'an Ndiosí xiin' ña xiní tuní mji' a ndii: "Ti'vi' i nuu' ndo' tē ka'an tiakú tu'un i xiin' tē nda'a' xa'a' i. Tē sava tē jaan' ndii, ka'ni' ña'a' ndo', tē sava tuku ra kundikun u'vi' ndo' taxí' ña'a' ndo'", ñi kachí a. ⁵⁰ Sakan' na kuui' ndo'ó nduu' ne nacha'vi' nuu' Ndiosí xa'a' níi' sakuu' tē ñi ka'an tiakú tu'un a, ndee tē ñi xi'i' ndee kij' ñi xikandu'u' iin yivi'. ⁵¹ Nacha'vi' ndo' ndee xa'a' níi' Abel, tē ndee níi' Zacarías, tē ñi xi'i' tixin yukun' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ndo'ó ne ndiee' iin yivi' vitin, nacha'vi' xa'a' sakuu' ña jaan' saa Ndiosí.

⁵² 'Ndo'ó, tē sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí ndii, chie vā tundo'ó' kundo'ó' ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña xikuita'nú ndo' nuu' ne yivi' tē kundani nja xa'a' Ndiosí, sakan' ña ñi ndee mji' ndo' kundani xa'a' Ndiosí, tē ñi ndee taxí' tū ndo' ña kundani inga ne yivi' xa'a' a —ñi kachí a.

⁵³ Kij' ndi'i ñi ka'an Jesús ña jaan' ndii, ñi xa'a' nasaá' xava'a tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí xiin' tē fariseo, tē ñi xa'a' ndatu'un' ña'a' ra xa'a' ki'in' ña'a' vixi. ⁵⁴ Ñi xaa ra sakan' ndee ñi tē ka'an a iin ña küvi' tijn kuachi' ña'a' ra.

Ka'an Jesús ña kundu'u e' ndee naa tē fariseo

(Mt. 10:26-27)

12 Ikan' tē ñi nakaya ki'in' mii' ne yivi' mii' iin' Jesús ndee xe'ni' xa'a' ta'an' nja. Sakan' tē ñi xa'a' a ka'an a xiin' tē nda'a' xa'a' a ndii:

—Koto xiin' mji' ndo' nuu' ña xasuvi' xiin' mji' tē fariseo, ña nduu' ndee naa yuchi' levadura. ² Kuachi' ndii, sakuu' ña xaa' si'e yoo ka ndii, nako'o tuvi' a, tē sakuu' ña yoo si'e ndii, sakuu' ne yivi' kunj a. ³ Tē ndee ka ña ñi ka'an ndo' ñuu ndii, iin ke'in' xachi' natuvj a nuu' ne yivi', tē sakuu' ña ñi ka'an yaa' ndo' tixin iin vi'e ndasi ndii, ka'an ndoso' ti'e' ne yivi' a ndee xini' vi'e —ñi kachí a.

Küyivi e' ne yivi' xiin' e', Ndiosí kuiti' kuní a kuyivi e'

(Mt. 10:26-31)

⁴ Tē ñi ka'an ka Jesús ndii:

—Ndo'ó, tē xiní ta'an' xiin' i ndii, ka'an i xiin' ndo' ña küyivi' ndo' tē küvi' ka'ni' ñu'u' nde'i' ndo', sakan' ña kö'o' a küvi' saa ka ra xiin' ndo' so'o' ndi'i'. ⁵ Ndisu ka'an i xiin' ndo' yoo kuní a küyivi' ndo'. Kuní a küyivi' ndo' ña kumi' ndiee' tē ti'vi' a ndo'ó vi'e ndi'aya' kij' xa ñi xi'i' ndo'. Uun ndo', ña jaan' kuní a küyivi' ndo'. ⁶ Xiní sakuu' e' ña küvi' sata' e' u'un ta'an' saa xiin' sie kuiti' xuyun' kuachi', ndisu Ndiosí ndii, xiní a xa'a' i'in' ti' jaan'. ⁷ Tē saa ka vi' tū ndo'ó ndii, ndee ixi' xini' ndo' xiní a saa ta'an' kuu'. Sakan' na kuui' küyivi' ndo', sakan' ña ndiaa ya'vi' ya'a' ka ndo'ó nuu' Ndiosí tē sakan' kua'a' saa.

Na ndiee yu'u' e' nuu' ne yivi' ña nduu' e' kuenta Jesús

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Tē ka'an tū i xiin' ndo' ña yoo ka ndiee' yu'u' xa'a' i nuu' ne yivi' ndii, ndiee yu'u' tū yu'u', ña nduu' tū tē yivi', nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, xa'a' ne jaan'. ⁹ Ndisu yoo ka ka'an ña xiní nja yu'u' ndii, ka'an tū yu'u' nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ña xiní i ne jaan'. ¹⁰ Tē yoo ka kanja'a xa'a' yu'u', ña nduu' tū tē yivi' ndii, koo ka'nu' iin' Ndiosí xa'a' nja. Ndisu yoo ka kanja'a xa'a' Espíritu Santo ndii, kö'o' ka'nu' iin' a xa'a' nja. ¹¹ Tē kij' kundjaka ra ndo'ó vi'e mii' nakayá e', uun kij' kundjaka ra ndo'ó vi'e mii' xa'nú tē yivi' kuachi', uun kij' kundjaka ra ndo'ó nuu' tē xa'ndia chuun' nuu' ñuu ndii, kündi'ni' ndo' ndee ña nakuuin' ndo' nuu' tē jaan'. Ñi ndee kündi'ni' tū ndo' saa ka'an ndo' nuu' ra, ¹² sakan' ña kij' xaa hora ña nakuuin' ndo' ndii, mji' Espíritu Santo sania'á ndo'ó ndee ña kuní a ka'an ndo' —ñi kachí a.

Ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xa'a' iin te vika', te küu' kaxi'

13 Ikan' te ni ka'an iin te iin' tejin ne kua'a' xava'a jaan' ndii:

—Tákuie, ka'an un' xiin' ñani i na nata'vi' ra ña'a ndu ña ni ndoo nda'a' i ni xaa yuva' ndu —ni kachj ra.

14 Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te yivi', süu' te xa'nú kuachj nduu' yu'u nuu' ndo', ni ndee süu' te nata'vi' ña'a tu nduu' i nuu' ndo' —ni kachj a.

15 Sakan' te ni ka'an ka a xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Koto xiin' mji' va ndo' nuu' sakuu' ña ndioo' jni va ne yivi' xa'a', te kuxioo ndo' nuu' a, sakan' ña süu' xa'a' ña kumi' ne yivi' kua'a' ña'a te ndiaa ya'vi' kivi' ñuu nja —ni kachj a.

16 Sakan' te ni ka'an Jesús iin ña ka'án ndiaa xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Ni yoo iin te vika' ndii, kua'a' va ña savi' ni nakaya ra nuu' ñu'u' ra. 17 Te ni xa'a' ka'án ra xiin' nimá ra ndii: “¿Ndee ña saa tu e' xiin' sakuu' ña savi' ka'a', sakan' ña ñani mii' taxa'a e' e?”, ni kachj ra. 18 Sakan' te ni ka'an ka ra xiin' nimá ra ndii: “Xa xini i ndee ña saa e'. Sandu-va e' yaka e', te kasa'a e' ña na'nu' ka, te ikan' taxa'a e' sakuu' ña savi' ka'a' xiin' sakuu' ña'a ña kumi' e'.

19 Sakan' te ka'an i xiin' nimá i ndii: Nimá mji' i, kua'a' va ña'a ni taxa'a e' xa'a' kua'a' va kuiya. Ña jaan' na kuii' nandiee' e', te kuxi e', te ko'o e', te sasana' xiin' mji' e'", ni kachj ra. 20 Ndisu ni ka'an Ndiosí xiin' te jaan' ndii: “Yo'ó, te küu' kaxi', ñuu vitin kuvj un', te sakuu' ña'a ña ni taxa'a un' ndii, ¿yoo ña'a kunduu a?”, ni kachj Ndiosí xiin' ra. 21 Sakan' kundoo' tu ne taxa'a ña vika' xa'a' mji' nja, ndisu nda'vi kuu' nimá nja nuu' Ndiosí —ni kachj a.

Xito' Ndiosí yoo', ne nduu' si'e a

(Mt. 6:25-34)

22 Sakan' te ni ka'an ka Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ndii:

—Sakan' na kuii' ka'án i xiin' ndo' ndii, kündi'ni ndo' xa'a' ña kaxi' ndo' te kutjaku ndo', ni ndee xa'a' toto ña kui'nu ndo'. 23 Kuachj ndii yoo ña ka'nu' ka xa'a' kivi' ñuu e' te sakan' ña xaxi' e', te yoo ña ka'nu' ka xa'a' ñu'u' nde'i e' te sakan' toto ña ni'nu' e'. 24 Chuyun xa'a' va ndo' saa xaa' tikaka'. Ti' jaan' ndii, chi'i' ri', te nakaya tu ri' ña savi', te taxa'a' tu ri' a yaka, ndisu Ndiosí xamaní' ña'a'. Te ndiaa ya'vi' ya'a ka ndo'ó nuu' Ndiosí te sakan' tikaka' jaan'. 25 Ndo'ó, ne ndi'ni xava'a ndii, küvi ndasasukun xiin' mji' ka ndo' ni ndee iin kon- do nda'a'. 26 Te naa' küvi saa ndo' ña kualí kuso'o jaan' ndii, ¿ndichun ndi'ni ndo' xa'a' inga ña'a?

27 Chuyun xa'a' ndo' saa xa'nu' ita lirio. Ita jaan' ndii, xachuun' a, te künu' a toto. Ndisu ka'án i xiin' ndo' ña ni ndee rey Salomón ni ni'nu' toto ndatun' va ndee naa ndatun' ita jaan', tee' ndee te vika' xava'a ni nduu ra.

28 Naa' sakan' xandatun' Ndiosí ita, ña yoo xa'a' ku'u, ña ita' vitin, te tiaan xixi a nuu' ñu'u ndii, saa ka vi' tu ndo'ó taxj a ña va'a ka nda'a' ndo', tee' ndee sie va jni ndo' xini ña'a' ndo'. 29 Xa'a' a jaan' na kündi'ni ndo' xa'a' ña kuxj ndo' ni ndee xa'a' ña ko'o ndo', sändi'ni xiin' mii' ndo' xa'a' ña jaan'. 30 Kuachj ndii sakuu' ña jaan' xika' nduku' ne nduu' kuenta iin yivi', ndisu ndo'ó ndii, xa xini yuva' e' Ndiosí ña kuni' ña jaan' nuu' ndo'. 31 Ndee chaa' ka nduku' ndo' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ndo', te taxj tu a sakuu' ña jaan' nda'a' ndo'.

Ka'án Jesús xa'a' ña kaya e' ña vika' e' ndivi'

(Mt. 6:19-21)

32 Kuän yi'vi ndo' tee' ndee köo' kua'a' ndo', mbee mji' i, sakan' ña yuva' e' Ndiosí ndii, va'a kuni a, te taxj a ña ka'ndia chuun' ndo' xiin' a. 33 Xiko' ndo' ña kumi' ndo', te taxj ndo' xu'un' a nda'a' ne kuni a nuu', taxa'a ndo' ña vika' ndo' ndivi' mii' köo' kivi' kuyata' a, ni ndee köo' kivi' tu ndi'i a, ni ndee küvi ki'vi tu te kui'na' te na'in ra a, ni ndee kuxi küvi sativi' ña'a'. 34 Kuachj ndii mii' yoo ña vika' ndo' jaan' yoo tu nimá ndo' —ni kachj a.

Ka'án Jesús ña kuni a kunduu e' ndee naa ne xika' nuu ne yoo tu'va

35 Te ni ka'an tu Jesús ndii:

—Koo tu'va va ndo' sakuu' ichi', kotijn kutu' toko' ndo', kotuun na tuún tu ka tuún nuu' ndo'. 36 Kunduu ndo' ndee naa ne xika' nuu', ne ndiatu' xto'o nja kii' nandiko' ra kii' ndi'i ña tunda'a', sakan' te kii' xaa te jaan', te sakaxan' ra yi'e' ndii, achj va nunia' nja yi'e' jaan' nuu' ra. 37 Va'a va kje'e ne xika' nuu' jaan' kii' kuni xto'o nja ña ndiatu' tu'va ña'a' nja kii' nandiko' ra. Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, satíin kutu' ra toko' ra, te tandiee ra ne jaan' nuu' mesa, te taxj ra ña kuxi nja.

38 Tee' ndee nandiko' ra xakuyatin' tondia na ñuu, uun kuaxi kitú', te kuni ra ndiee' tu'va ne xika' nuu' jaan' ndiatu' ña'a' nja ndii, va'a va kje'e nja. 39 Ndisu kuni a kundani ndo' ña yo'o', naa' xini iin te xiin' vi'e ndee ho- ra ki'vi iin te kui'na' vi'e ra ndii, koo tu'va ra te taxj ra sakui'na' te jaan' ña kumi' ra. 40 Sakan' tu ndo'ó ndii, koo tu'va ndo', sakan' ña xini ndo' amaa nandiko' yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachj a.

Yo'o' sania'á Jesús saa xaa' uvj ta'an te xika' nuu'

(Mt. 24:45-51)

41 Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' Jesús ndii:

—Tákuie, ¿ñáá ka'án un' ña ka'án ndiaa jaan' nuu' ndu'u kujiti', uun ñáá ka'án tu un' ña jaan' nuu' sakuu' ne yivi'? —ni kachi ra.

⁴² Sakan' te ni ka'an xto'o e' xiin' ra ndii:

—Naa' yoo iin te xika' nuu', te xachuun' ndaku, te kuu' kaxi' tu ra ndii, te jaan' sakuiso' chuun' xto'o ra, te ka'ndia chuun' ra nuu' inga te xachuun' nuu' xto'o ra jaan', te taxí ra ña kuxi te jaan' sava ni hora ña kuni a. ⁴³ Va'a va keta te ndiso' chuun' jaan' naa' kii' nandiko' xto'o ra jaan', te kuni ra ña xaa' te jaan' chuun' jaan'. ⁴⁴ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, taxí xto'o jaan' ña ka'ndia chuun' te jaan' nuu' sakuu' ña kumi' ra. ⁴⁵ Ndisu naa' ka'an te ndiso' chuun' jaan' xiin' nimá ra ndii: "Kuu' kuachí va xto'o e' te nandiko' a", kachi ra, sakan' te xa'a' ra kutun' ra inga ne xika' nuu' nuu' xto'o jaan', ña'a' xiin' tiaa, te xa'a' ra kuxi saka ra, te ko'o ndii' ra ndee xini ra, ⁴⁶ te nandiko' xto'o jaan' kivi' ña koo' a naá nimá ra xiin' hora ña xini ra, te sando'o' u'vi xava'a ña'a' xto'o jaan', te skoni' ña'a' a mii' ñu'u' inga ne xachuun' ndaku. ⁴⁷ Te ne xika' nuu', ne xini ndee ña kuni xto'o ña, ndisu sätu'va xiin' mii' ña, te xaa' tu ña ña kuni xto'o ña ndii, kaxi' kua'a' xava'a ña. ⁴⁸ Ndisu ne xika' nuu', ne xini ndee ña kuni xto'o ña, te ni xaa ña ña va'a ndii, sie kaxi' ña. Kuachi ndii, yoo ka ni natiin kua'a' chuun' ka'nu' nda'a' Ndiosí ndii, xa'a' kua'a' ña'a' nakan a kuenta nuu' ña. Te yoo ka ni kujini kua'a' a ni xini a ndii, xa'a' kua'a' ka ña'a' nakan a kuenta nuu' ña.

Nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús
(Mt. 10:34-36; Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

⁴⁹ Ni xaa i te sandatin i ñu'u' iin yivi', te saa ka vi' kuni nimá i ña xa xixi a. ⁵⁰ Ndisu kuni a ña kundoo' i iin tun-do'o' chie va, te kuví i, te ndo'o' va nimá i ndee xinu tundo'o' jaan'. ⁵¹ ¿Ñáá xanini ndo'ó ña ni xaa i te natandiee maní i ne yivi' iin yivi'? Ka'án i xiin' ndo' ña süu' sakan' nduu' a. Süu' jaan' ndii ni xaa i te nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' i. ⁵² Kuachi ndii, ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, iin xaan' mii' ndiee' u'un ta'an ne yivi' ndii, nata'vi' ta'an' ña, sakan' ña uní ta'an ña kunduu' kuenta i, te uvi ta'an ña kasi'e kuni ne jaan'. Uun kunduu' uvi ta'an ña kuenta i, te uní ta'an ña kasi'e kuni ne jaan'. ⁵³ Sakan' ña yuva' ndii, nata'vi' ta'an' ra xiin' tiaa si'e ra, te tiaa si'e ndii, nata'vi' ta'an' ra xiin' yuva' ra. Te ña' nduu' si'i' ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' ña'a' si'e a', te ña'a' si'e ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' si'i' a'. Te ña' tiso ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' xanu a', te ña xanu ndii, nata'vi' ta'an' a' xiin' tiso a' —ni kachi a.

⁵⁴ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ne yivi' kua'a' va jaan' ndii:

—Kii' xito' ndo' nuta' viko' mii' keta' ñu'u' ndii, ka'án ndo' ña kuu' savi', te kuun' xna'a' ra'. ⁵⁵ Te kii' xika' tachi' ña kuaxi' su'ma' iin yivi' ndii, ka'án ndo' ña kuu' i'ni' va, te kuu' i'ni' xna'a'. ⁵⁶ Ndo'ó, ne xasuvi' xiin' mii' ndii, kundani' ndo' saa xachuun' ndivi' xiin' ña xka'ndia'

nuu' ñu'u' iin yivi'. Ndisu ndichun na chuun xa'a' ndo' ndee ña xka'ndia' yo'o' kivi' vitin xaa' yu'u'.

Ka'án Jesús ña nako' e' ña maní' xiin' ne xika' kuachi xiin' e'
(Mt. 5:25-26)

⁵⁷ ¿Saa tu kivi' saa kuenta mii' ndo', te nakuni ndo' ndee ña nduu' ña ndaku? ⁵⁸ Kii' chindu'u' iin ne yivi' kuachi xa'a' ndo', te kua'an ndo' xiin' ña vi'e kuachi ndii, saa ndo' ña nduxa' te nako' ndo' ña maní' xiin' ne jaan' kii' kua'an ndo' ichi', saa iin kii' kañuu' ña ndo'ó, te ku'un ndiaká ña ndo'ó ndee nuu' te xa'nú kuachi, te te jaan' ku'un ndiaká ndo'ó nda'a' te xiin', te te xiin' jaan' taan' ndo'ó ndee vi'e kaa. ⁵⁹ Te ka'án i xiin' ndo' ña koo' kivi' keta' ndo' ikan' ndee nacha'vi' ndo' sakuu' ña kuni a cha'vi' ndo' —ni kachi a.

Kuni a nama e' nimá e' nuu' Ndiosí

13 Te kii' sakan' ndii, ni xaa ndia'vi' ne yivi' ndatu'un' ña nuu' Jesús xa'a' ña ni nasaka' Pila-to ní' ndia'vi' te Galilea, xiin' ní' kiti' ña ni nasoko' ra nuu' Ndiosí. ² Sakan' te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—¿Ñáá xanini ndo'ó ña kua'a' ka kuachi ndiso' te Galilea jaan' te sakan' inga te ñuu' ra na ni ndo'o' ra sakan'? ³ Ka'án i xiin' ndo' ña süu' sakan' nduu' a. Nii' sakan' kundoo' tu ndo'ó naa' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña xaa' ndo'. ⁴ Naka'an' ndo' xa'a' ne xa'un uní ta'an, ne ni xi'i' kii' ni nduva' vi'e sukun ña nani' Siloé. ¿Ñáá xanini ndo'ó ña kua'a' ka kuachi ndiso' ne jaan' te sakan' inga ne ñuu' Jerusalén? ⁵ Ka'án i xiin' ndo' ña süu' sakan' nduu' a. Nii' sakan' kundoo' tu ndo'ó naa' nama ndo' nimá ndo' xa'a' kuachi ña xaa' ndo' —ni kachi a.

Sania'á Jesús xa'a' iin tun' higo, tun' koo' nduu' kuun' nda'a'

⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús iin ña ka'án ndiaa ndii:

—Iin te yivi' ndii, kumi' ra iin tun' higuera iin xaan' mii' ni nachi'i' ra yo'o' uva. Te ni xa'an ra xito' ra naa' yoo nduu' nda'a' nu'. Ndisu koo' a iin'. ⁷ Sakan' te ni ka'an ra xiin' te xito' yo'o' uva jaan' ndii: "Koto un', xa uní kuiya kuaxi i koto i naa' iin' ndoko' nda'a' tun' higuera yo'o', ndisu koo' a iin' nda'a' nu'. Ndee chaa' ka ka'ndia un' nu', te kasi saka nu' nuu' ñu'u' i", ni kachi ra. ⁸ Sakan' te ni ka'an te xito' yo'o' uva jaan' ndii: "Tákuie, taxí un' na ndoo ka nu' ndee kuiya vitin, te katia i saa xinunduu' xa'a' nu', te taan' i mi'in' te'i. ⁹ Te naa' kuu' ndoko' nda'a' nu' kuiya ki'in' ndii, va'a. Ndisu naa' koo' a kuu' ndii, ka'ndia i nu'", ni kachi te jaan' —ni kachi Jesús.

So'ŋ nĭ xaa a kii' nĭ sãnda'a Jesúŝ iĭn ñã'a' ñã' nĭ kũtoŝo

¹⁰ Unta' iĭn kivi' sãbado, ñã xinãndiee' ne yivi' ndii, sania'á Jesúŝ ne yivi' tĭxĭn iĭn vi'e mii' nakayá nĭã. ¹¹ Te ĭkan' ka'nĭ iĭn ñã'a', ñã' xã kua'ãn xa'un unĭ ta'an kuiya ñã kuni kuvĭ a' xaa' iĭn ñã ndiva'a. Ñã' jaan' ndii, nĭ kũtoŝo va a', te ndee sie kũvi ndundaku a'. ¹² Kii' nĭ xĭnĭ ñã'a' Jesúŝ ndii, nĭ kãna ñã'a' a, te nĭ ka'ãn a xiin' a' ndii:

—Nakui'e, xã nĭ seĭn' un' nuu' kui'e ñã ndo'o' un' —nĭ kachĭ a.

¹³ Sakan' te nĭ tandiee a ndã'a' a xata' a', te xaka'án e', te nĭ ndundaku a', te nĭ xaka'nu' a' Ndiosí. ¹⁴ Ndisu te xa'ndia chuun' xa'a' vi'e jaan' ndii, xi'e va ra xa'a' a ñã nĭ sãnda'a Jesúŝ ñã'a' jaan' kivi' sãbado, ñã xinãndiee' ne yivi' jaan'. Te nĭ ka'ãn ra xiin' ne yivi' ndii:

—Yoo iñu ta'an kivi' ñã xachuun' e'. Kivi' jaan' kĭxĭn ndo' te sãnda'a te kaa' ndo'ó, te kĭxĭn ndo' kivi' sãbado, ñã xinãndiee' e' —nĭ kachĭ ra.

¹⁵ Sakan' te nĭ ka'ãn xto'o' e' xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te xasuvi' xiin' mii', i'ĭn ndo' ndaxin' sĭndiki' sanã ndo' uun mburru sanã ndo' kivi' sãbado, ñã xinãndiee' e', mii' ita' ri' xaxĭ' ri' ñã'a, te kua'ãn ndo' xiin' ri' te ko'o' ri' tĭkui. ¹⁶ Te ñã'a' yo'o' ndii, sĭãni' xika' Abraham nduu' a', te xã kua'ãn xa'un unĭ kuiya tiin' ñã'a' kui'e yo'o' xaa' ñã ndiva'a. Sakan' na kuu' va'a nduu' a ñã ndaxĭn' a' nuu' kui'e ñã ndo'o' a' kivi' sãbado, ñã xinãndiee' e', te ndã'a a' —nĭ kachĭ a.

¹⁷ Kii' nĭ ka'ãn Jesúŝ ñã jaan' ndii, nĭ sãka'an' a sãkuu' ne xtãni ñã xaa' a. Te sãkuu' ne yivi' kua'a' ya'a jaan' ndii, va'a ya'a kuni nimá nĭã xa'a' sãkuu' chuun' ka'nu' ndatun' koo' chukuu' ñã nĭ xaa a.

Yo'o' ka'án Jesúŝ iĭn ñã ka'án ndiaa xa'a' ndĭkin' ma'á ñã nani' mostaza

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

¹⁸ Te nĭ ka'ãn tu Jesúŝ ndii:

—¿Ndee ñã nakuitá xiin' ñã xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi', uun ndee ñã xiin' va'a kã nakatã e', te kuvĭ kundãni ndo' a? ¹⁹ Ñã xa'ndia chuun' a jaan' ndii, nduu' a ndee naa ndĭkin' mostaza, ñã nĭ kĭ'ĭn iĭn te yivi', te nĭ chĭ'i' ra a mii' xika' ra. Te kii' nĭ xa'nu' a jaan' ndii, nĭ kuu' chie kã ĭtun' a. Te ndee sãã, ti' ta'nu' ndivi', kuvĭ kundiee kãti' ndã'a' nu' —nĭ kachĭ a.

Ka'án Jesúŝ iĭn ñã ka'án ndiaa xa'a' yuchi' levadura

(Mt. 13:33)

²⁰ Nĭ ka'ãn tu a ndii:

—¿Ndee ñã nakatã i' xiin' ñã xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' te kundãni ndo' a? ²¹ Nduu' a ndee naa yuchi' levadura kii' ki'in' iĭn ñã'a' a, te nasakã a xiin' unĭ ta'an yaxin' yuchi' harina, te saki'ví pachĭ a sãkuu' ĭxan' —nĭ kachĭ a.

Sania'á Jesúŝ ñã kunĭ a sandiee' e' te ndi'vi' e' yi'e' tein' kuenta ndivi'

(Mt. 7:13-14,21-23)

²² Kii' kua'ãn Jesúŝ ĭchi' ñuu' Jerusalén ndii, sania'á a tu'yun Ndiosí i'ĭn ñuu' xiin' ndã'a' a ñã ñu'u' yu'u' ĭchi' jaan' mii' xka'ndiá a kua'ãn a. ²³ Te iĭn ne yivi' nĭ ndã-tu'yun' ñã'a' ndii:

—Tákui'e, ¿ñãá ndia'vi' kũtĭ' ne yivi' kakú nuu' kuãchi nĭã? —nĭ kachĭ nĭã xiin' Jesúŝ.

Sakan' te nĭ ka'ãn a xiin' ne yivi' ndii:

²⁴ —Sandiee' va ndo'ó, te ko'ni ndo' yi'e' tein', sakan' ñã ka'án i' xiin' ndo' ñã kua'a' va ne yivi' nanduku' sãã sãã nĭã, te ndi'vi' nĭã yi'e' tein' jaan', ndisu kũvi xka'ndiã nĭã. ²⁵ Kii' sakan' ndii, ndondĭchi' te xiin' vi'e, te ndasĭ kutu' ra yi'e' jaan' nuu' ndo'. Sakan' te ndo'ó, ne ita' kĭ'e ndii, sãkaxan' ndo' vitu' yi'e' te ka'ãn ndo' xiin' ra ndii: “Tákui'e, tákui'e, sãã va un' ñã va'a te nu'nia' un' yi'e' nuu' ndu”, kachĭ ndo'. Te ka'ãn te jaan' xiin' ndo' ndii: “Xĭnĭ i' yoo nduu' ndo'”, kachĭ ra. ²⁶ Sakan' te xa'a' ka'ãn ndo' ndii: “Nĭ xixĭ ndu, te nĭ xĭ'i' ndu xiin' un', te nĭ sania'á un' ndu' yã'yã mii' ndiee' ndu”, kachĭ ndo'. ²⁷ Ndisu ka'ãn nĭ tukuu' te xiin' vi'e jaan' xiin' ndo' ndii: “Xã ka'án i' xiin' ndo' ñã xĭnĭ i' yoo nduu' ndo'.

Kuan sãkuu' ndo'ó, ne xaa' ñã nĭã'a”, kachĭ ra. ²⁸ Te ĭkan' kuãku' u'vi' ndo', te ke'i' vi' ñakaxĭ' nu'ndu' ndo' kii' kuni' ndo' Abraham xiin' Isaac xiin' Jacob xiin' sãkuu' te nĭ ka'ãn tiakú tu'yun Ndiosí ndiee' ra mii' xa'ndia chuun' a, te kii' kuni' tu'ndu' ñã ndo'ó ndii, kĭ'e nĭ ndoo ndo'. ²⁹ Sakan' ñã kĭxĭn kua'a' ne kĭe mii' keta' ñu'u, xiin' mii' ketã ñu'u, xiin' su'mã' iĭn yivi', xiin' xĭni' iĭn yivi', te kundiee nĭã nuu' mesa, te kuxĭ nĭã mii' xa'ndia chuun' Ndiosí. ³⁰ Sava ne nduu' ne nuu' vitĭn ndii, ne so'o' ndi'i' kunduu' nĭã kii' sakan'. Te sava ne nduu' ne so'o' ndi'i' vitĭn ndii, ne nuu' kunduu' nĭã kii' sakan' —nĭ kachĭ a.

Xaku' Jesúŝ xa'a' ñuu' Jerusalén

(Mt. 23:37-39)

³¹ Xã kivi' sakan' nĭ ndekuie ndia'vi' te fariseo, te nĭ ka'ãn ra xiin' Jesúŝ ndii:

—Kua'an ketã yo'o' te ku'un un', sakan' ñã kuni kã'ni' Herodes yo'ó —nĭ kachĭ ra.

³² Sakan' te nĭ ka'ãn Jesúŝ xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' te ka'ãn ndo' xiin' ĭnguĭ jaan' ñã vitĭn xiin' tiaãn ndii, tava' i' ñã ndiva'a nimá ne yivi', te san-da'a i' ne kuni kuvĭ, te kivi' ñã unĭ saxinu' i' chuun' nuu' i'.

³³ Ndisu vitĭn, tiaãn, xiin' ĭsa ndii, kunĭ a ñã kua'ãn na kua'ãn i' ĭchi' ñã kua'ãn ñuu' Jerusalén, sakan' ñã xã-ta'ãn ñã kuvĭ iĭn te ka'án tiakú tu'yun Ndiosí ĭngã ñuu, ñã ndũu' ñuu' Jerusalén. ³⁴ Ndo'ó kua'a, ndo'ó kua'a, ne ndiee' ñuu' Jerusalén, ne xa'ni' te ka'án tiakú tu'yun Ndiosí, te kuun' yuu' ndo' te tianu' a nuu' ndo' ndee

kuyi ra. Ki'in' va ichi' ni kuni i ndasajin i ndo'ó ndee naa xaa' iin nduxi' ña ndasajin' ri' nduxi' kuali' si'e ri' tixin ndixin ri', ndisu ni xiin ndo'. 35 Ña ndaku ka'an i xi-in' ndo' ndii, nduxin ñuu ndo', te ka'an tu i xiin' ndo' ña küni ka ndo' yu'u ndee xaa kivi' ña ka'an ndo' xa'a' i ndii: "Sañu'u' va xto'o e' Ndiosí ña kuaxi kuenta a", kachi ndo' —ni kachi Jesús.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te kumi' kuiñu kui'e

14 Unta' iin kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' ndii, iin te fariseo, te xa'ndia chuun' ndii, ni xaka ra Jesús te kun kuxi a vi'e ra. Te sava tuky ra ndiee' ikan' xito' maña ra Jesús. 2 Te nuu' a jaan' ni yoo iin te yivi', te kumi' kuiñu kui'e. 3 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te sanakuachi' tu'un ndei' Ndiosí xiin' te fariseo ndii:

—¿Ñáa va'a nduu' a nuu' tu'un ndei' Ndiosí ña sanda'a e' ne kuni kuyi kivi' sábado, ña xinandiee' e'? —ni kachi a.

4 Ndisu ni nakuiin ra, sakan' te ni tondia nda'a' a te kuni kuyi jaan', te ni sanda'a ña'a' a, te ni ndei' ña'a' a. 5 Te ni ka'an a xiin' te yivi' jaan' ndii:

—Naa' sakan' te iin ndo'ó ni nama iin mburru uun iin sindiki' sana ndo' iin pozo kivi' sábado, ña xinandiee' e' ndii, ¿ñáa xtä'ni' ki'i' ndo' ri'? —ni kachi a.

6 Te koo' a ni kuyi nakuiin ra nuu' a.

So'o ni ka'an Jesús saa e' kij' kua'an e' mii' yoo iin viko'

7 Te kij' xito' Jesús saa nakaxin ne yivi', ne ni xaa viko' jaan', tei tun' kuu' nuu' mii' kundiee nia, te ni ka'an xi-in' nia iin ña ka'an ndiaa ndii:

8 —Kii' tatu iin ne yivi' ndo'ó iin viko' ña tunda'a' ndii, kundiee ndo' nuu' tei tun' kuu' nuu', saa' iin kij' ni tatu nia iin te ka'nu' ka te sakan' ndo'ó, 9 te kij' xaa' te jaan' ndii, kixin te ni tatu ndo'ó jaan', te ka'an ra xiin' ndo' ndii: "Taxi tei ñaa' kunduu' te yo'o", kachi ra. Te sakan' kuchani ndo', te kun kunduu' ndo' nuu' tei nda'vi so'o. 10 Ndisu kij' tatu ne yivi' ndo'ó viko' jaan' ndii, va'a ka kunduu' ndo' nuu' iin tei nda'vi so'o, sakan' te kij' kixin te ni tatu ndo'ó ndii, ka'an ra xiin' ndo' ndii: "Chee kua'a, xka'ndia un', te kunduu' un' tei kuu' nuu' ka'", kachi ra. Te sakan' natiin ndo' ña tiin' ka'nu' nuu' sakuu' ne yivi', ne ndiee' jaan'. 11 Sakan' ña yoo ka xachié xiin' mii' ndii, sanuu' ña'a' Ndiosí. Te yoo ka sanuu' xiin' mii' ndii, sachié ña'a' a —ni kachi a.

12 Sakan' te ni ka'an tu Jesús xiin' te fariseo, te ni tatu ña'a' jaan' ndii:

—Kij' kasa'a un' viko', te taxi un' ña xaxi' iin ke'in' uun xakuua' ndii, tatu un' ne xin' ta'an' xiin' un', ni ndee ñani un', ni ndee ne iin kuu' xiin' un', ni ndee ne vika', ne ndiee' yatın vi'e un', saa' iin kij' tatu tu ne jaan' yo'ó te kuxi un', te xa ña jaan' kuiti' kunduu ya'vi un'. 13 Ndisu kij' kasa'a un' iin viko' vi'e un' ndii, kana

un' ne nda'vi kuu', xiin' ne kui'e nda'a' uun xa'a', xiin' ne küvi kaka, xiin' ne kui'e nduchi' nuu' kuiti', 14 te xiin' ña jaan' sañu'u' Ndiosí yo'ó, sakan' ña ne jaan' ndii, küvi tatu nia yo'ó te kuxi un' vi'e nia, ndisu yo'ó ndii, natiin un' iin ña va'a nda'a' Ndiosí kij' natia ku ne yoo ndaku nimá nuu' a —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' te ni tatu kua'a' ne yivi', ne ku'un viko' vi'e ra (Mt. 22:1-10)

15 Kij' ni xini so'o iin te ndu'u' ikan' ña jaan' te ni ka'an ra ndii:

—Sañu'u' va Ndiosí yoo ka kuxi viko' ndivi' mii' xa'ndia chuun' a —ni kachi ra.

16 Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Iin te yivi' ndii, ni ka'an tuni ra ña sava'a ra kua'a' va ña xaxi' xa'a' xakuua', te kua'a' va ne yivi' ni tatu ra.

17 Te kij' xa yoo' tu'va ña xaxi' xakuua' ndii, ni ti'vi' ra te xika' nuu' nuu' ra, te ka'an ra xiin' ne jaan' ndii: "To'o' ndo', sakan' ña xa yoo tu'va sakuu' a", ni kachi ra.

18 Ndisu sakuu' nia ni xa'a' xikán ña ka'nu' ini nuu' te jaan'. Ne nuu' ni ka'an ndii: "Sakan' ni sata' i iin ñu'u', te ña jaan' kuni kun koto i. Saa un' ña va'a, te koo ka'nu' ini un' xa'a' i", ni kachi nia. 19 Te inga nia ni ka'an ndii: "Ni sata' i u'un na'a toro, te ti' jaan' kun koto i saa xachuun' ri'. Saa un' ña va'a, te koo ka'nu' ini un' xa'a' i", ni kachi nia. 20 Te inga nia ni ka'an ndii: "Sakan' ni tunda'a' i, sakan' na küvi ku'un i", ni kachi nia. 21 Ni nandiko' te xika' nuu' jaan', te ni ka'an ra sakuu' ña jaan' xiin' xto'o ra. Te ni nasaa' te xiin' vi'e jaan', te ni ka'an ra xiin' te xika' nuu' nuu' ra jaan' ndii: "Kua'an ki-i' sakuu' ya'ya ka'nu' xiin' ya'ya tein', te naka un' ne nda'vi kuu', xiin' ne kui'e nda'a', xiin' ne kui'e xa'a', xi-in' ne kui'e nduchi' nuu'." 22 Kij' ndi'i ni saxinu ra ña ni ka'an xto'o ra jaan', te ni ka'an ra ndii: "Tákuie, xa ni saxinu i saa ni ka'an un' xiin' i, ndisu ndo'ó ndoso' ka mii' kundiee ne yivi'", ni kachi ra. 23 Sakan' te ni ka'an xto'o jaan' xiin' ra ndii: "Kua'an ichi' ka'nu' xiin' ichi' ku'u, te ka'an ndiee' un' xiin' ne yivi' na kixin nia, te ku-tu' vi'e i. 24 Kuachj ndii ka'an i xiin' ndo' ña ndee iin ne yivi', ne ni tatu nuu' i jaan' ndii, taxí i kuxi nia viko' vi'e i, ndo'", ni kachi xto'o jaan' —ni kachi Jesús.

Ka'an Jesús ndee ña kuni a saa e', te kundikun e' ichi' a (Mt. 10:37-38)

25 Kua'a' va ne yivi' kua'an xiin' Jesús, te ni nandiko' kuiin a, te ni ka'an a xiin' nia ndii:

26 —Naa' kuni kundikun yoo ka ichi' yu'u, te kundani ya'a ka nia yuva' nia, xiin' si'i' nia, xiin' ña' si'i' ra, xiin' si'e nia, xiin' ñani ra, xiin' tiaa ta'an' nia, xiin' ña'a' ta'an' nia, xiin' ndee kivi' ñuu mii' nia te sakan' yu'u ndii, küvi kunduu nia ne ndikún ichi' i. 27 Yoo ka küni kundoo' ndee naa kundoo' yu'u nuu' krusin, te

kundikun nja yu'u ndii, kuvj kunduy nja ne ndikun ichi' j. ²⁸ Saa e' kuenta na kuni kasaa' a iin ndo' o iin vi' e sukun. ¿Naá süu' xi' na kunduy' u' ndo', te natava' ndo' kuenta saa kuu' xu' un' kuni a ka' ni' ndo' te xinu vi' e jaan'? ²⁹ Naa' saa ndo' sakan', te xa' a' ndo' sakanian' ndo' xa' a' vi' e jaan', te kuvj saxinu ndo' a ndii, xa' a' ne yivi' sandi' i nja xiin' ndo' ³⁰ ka' an nja ndii: "Jjan'! Te kaa' ndii, sie ni xanin' ra, sakan' na ni xa' a' ra xa' a' ra vi' e, te ni kuvj saxinu ra a", kachj nja.

³¹ 'Uun saa e' kuenta ndii, yoo iin rey, te kumi' ra uxj mií kuiti' te xiin'. Te kuni a na kunta' an' ra xiin' tuky rey. Ndisu inga rey ndii, kumi' ra oko mií te xiin'. Naa' sakan' nduu' a ndii, na nuu' ndii, kuni a kunduy' u' te kumi' uxj mií te xiin' jaan', te natava' ra kuenta naa' kuvj kanando ra te kumi' oko mií te xiin' jaan'. ³² Te naa' natava' ra kuenta na kuvj kanando na' a' ra ndii, sakan' te tjanu' ra iin ti' vi' te yivi' te nakan ra na man' i nuu' tuky rey jaan' kii' ndee xika' kuaxi' te jaan'. ³³ Sakan' na kuu' yoo ka kuni nakoo sakuu' na kumi' nja ndii, kuvj kunduy nja ne ndikun ichi' j.

Sania'á Jesús na va' a ka iin' kii' tvi' a

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

³⁴ 'Iin' ndii, na va' a nduu' a, ndisu naa' ndi' i' na u' va' a ndii, koo' a kuvj saa e' te nanduy u' va' a. ³⁵ Ni ndee va' a ka a kunduy tatan' na nasaka xiin' nu' u', ni ndee va' a tu a ko' ni' e' nuu' si' vi' te ka' ni' a xiko xa' an, ndee na kuitja kuiti' nduu' a. Ndo' o, ne xini so' o ndii, chuun xa' a' va' ndo' na ni ka' an j —ni kachj Jesús.

Ka'án Jesús iin na ka'án ndiaa xa' a' iin mbee ti' ni xita i'nu

(Mt. 18:10-14)

15 Kii' sania'á Jesús iin' a ndii, kua' a' va te kendiaa' ya' vi' xa' a' nuu' Roma xiin' kua' a' tu ne ka' an va' a ne yivi' xa' a' ni ndekuie nuu' a te kuni so' o tu na' a' nja. ² Sakan' te ni xa' a' ka' an kui' e te fariseo xiin' te sania'á tu' un' ndei' Ndiosí xa' a' Jesús ndii:

—Te xini ta' an' xiin' ne xaa' kuachj nduu' te kaa', te ndee xixi' ra xiin' nja —ni kachj ra.

³ Sakan' te ni ka' an Jesús na ka' an ndiaa yo' o' nuu' ra ndii:

⁴ —Naa' sakan' te kumi' iin ndo' o ciento mbee, te ni xita iin ri' ndii, ¿naá nakoo ndo' ti' kumi' xiko xa' un' kumi' jaan', te ku' un' nanduku' ndo' ti' ni xita jaan' ndee na' in ndo' ri'? ⁵ Te kii' na' in ndo' ri' ndii, nakuatia' va nimá ndo', te chindu' u' ndo' ri' soko ndo'. ⁶ Te kii' xa' ndo' vi' e ndo' ndii, nakaya ndo' ne xini ta' an' xiin' ndo', xiin' ne ndiee' yatj, te ka' an ndo' xiin' nja ndii: "Nja' a' ndo' vi' e j te kundiee sii' sakuu' e', sakan' na xa ni na' in j mbee sana j, ti' ni xita", kachj ndo'. ⁷ Ka' an j xiin' ndo' na ni' sakan' tu va' a ka kuni sakuu' na ndiee' ndivi' xa' a' iin ne xaa' kuachj kii' nama' nja nimá nja

xa' a' kuachj na xaa' nja, te sakan' xa' a' kumi' xiko xa' un' kumi' ne tuu na ne ndaku nimá nduu' nja nuu' Ndiosí, te kuni a nama nja nimá nja.

Ka'án Jesús iin na ka'án ndiaa xa' a' iin xu' un' yuu' na ni xita

⁸ 'Uun saa e' kuenta ndii, iin na' a' kumi' uxj ta' an xu' un' yuu' plata, te ni xita iin ndaa' a ndii, ¿naá nakun' a' iin ka' tuun, te nat' vi' a' te kaka ndi' i' a' nanduku' a' a kanii' tijin vi' e ndee na' in a' a? ⁹ Te kii' na' in a' xu' un' jaan' ndii, nakaya a' ne xini ta' an' xiin' a', xiin' ne ndiee' yatj vi' e a', te ka' an a' xiin' nja ndii: "Nja' a' ndo' vi' e j, te kundiee sii' sakuu' e', sakan' na xa ni na' in j xu' un' j na ni xita", kachj a'. ¹⁰ Ka' an j xiin' ndo' na iin sakan' tu va' a kuni angele, na xika' nuu' nuu' Ndiosí, xa' a' iin ne xaa' kuachj kii' nama' nja nimá nja —ni kachj a'.

Ka'án Jesús iin na ka'án ndiaa xa' a' iin yuva', te ni xita iin tiaa si' e, te ni nandjiko' ra

¹¹ Te ni ka' an tu a ndii:

—Iin te yivi' ndii, ni yoo uvj ta' an tiaa si' e ra. ¹² Te ni ka' an te xanuu' xiin' yuva' ra ndii: "Tataa, taxj un' nda' a' i na xata' an ndoo nda' a' j xa' a' a na nduu' j si' e un'", ni kachj ra. Sakan' te ni taxj yuva' ra na xata' an natj in ra.

¹³ 'Ndia' vi' kivi' ni xka' ndia, te ni xiko' ra sakuu' na' a' na ni taxj yuva' ra nda' a' ra, te ni ketj ra kua' an ra iin nuu' xika' va. Te jkan' ni xa' ni' saka ndoo ra xu' un' ra xika' sii' ra. ¹⁴ Te kii' ni sandi' i' ndoo ra xu' un' jaan' ndii, sakan' te ni xaa iin soko chie va nuu' jaan', te ni xa' a' kuni na kutjaku ra. ¹⁵ Sakan' te ni xan nduku' ra chuun nuu' iin te nuu' jaan'. Te ni ti' vi' na' a' te jaan' na koto ra kinj sana ra mii' nu' u' ri' xa' a' ku' u'. ¹⁶ Te yoo vi' kaa' nimá ra kuni kaxi' ra soq' na' nu' na xaxi' kinj jaan', ndisu ndee iin ne yivi' ni taxj na kaxi' ra a.

¹⁷ 'Ndisu kii' ni nakuna' kaxi' nimá ra, te ni ka' an ra xiin' nimá ra ndii: "Xa kua' a' te tatu xachuun' mii' xika' yuva' e', te sakuu' te jaan' ndii, yoo kua' a' na xaxi' ra ndee ndoo ndoso' vi' a, te yoo vitj in ndii, xa yoo e' kuvj e' soko. ¹⁸ Nandjiko' e' nuu' yuva' e', te ka' an e' xiin' a ndii: Tataa, ni xaa j kuachj nuu' Ndiosí xiin' nuu' yo' o.

¹⁹ Sakan' na kuu' xata' an ka ka' an un' na si' e un' nduu' j. Saa un' xiin' j ndee naa iin te tatu kuiti' un'. Na jaan' ka' an e' xiin' yuva' e' kii' nandjiko' e' nuu' a", ni kachj ra xiin' nimá ra.

²⁰ 'Sakan' te ni ki' in ra ichi', te kuan nu' u' ra nuu' yuva' ra. Te kii' xika' ka kuaxi' ra, te ni xini na' a' yuva' ra, jkan' te ni kuvita ini yuva' ra jaan' ni xini na' a' ra. Te ni ndava ra xan nan' i' na' a' ra, te ni numi' na' a' ra te ni chito na' a' ra. ²¹ Ikan' te ni ka' an tiaa si' e ra jaan' xiin' ra ndii: "Tataa, ni xaa j kuachj nuu' Ndiosí xiin' nuu' yo' o.

Sakan' na kuii' xāta'an ka' ka'an un' ña si'e un' nduu' i', ni kachi' ra.

²² Ndisu ni ka'an yuva' ra jaan' xiin' te xika' nuu' nuu' ra ndii: "Xta'ni' ki'i' ndo' iin toto ña va'a ka, te tax'i ndo' a kui'nu si'e i yo'o', tax'i tu ndo' iin ka' x'u'un' nda'a' ku'un' nda'a' ra, te tax'i tu ndo' ndixan' ki'i' ra. ²³ Te kua'an naka' ndo' iin sindiki' xa'an ka, te ka'ni' ndo' ri' kuxi' e', te saka'nu' e'. ²⁴ Sakan' ña ndee naa ni xi'i' tiaa si'e i ka' nuu' i, ndisu ni natjaku' ra, ni ndo'nu'u' ra nu-u' i, ndisu xa ni na'in tukuu' ña'a' i vitin', ni kachi' ra. Sakan' te ni xa'a' sakuu' nja xaka'nu' nja.

²⁵ Ndisu si'e ra, te xkua'a' ndii, xa'a' ku'u' naa ra xachuun' ra. Te kii' ni nandiko' ra, te ni kuyatin' ra vi'e mii' ndu'u' ra ndii, ni xini' so'o' ra yaa, te ni xini' so'o' tu ra ña taxa'a' ne yivi'. ²⁶ Te ni kana' ra iin te xika' nuu', te ni ndatu'un' ña'a' ra ndee ña yoo ikan'. ²⁷ Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii: "Ñani' un' ni nandiko', te ni ka'an chuun' yuva' un' te ko'o' iin viko' si'i', te ni xa'ni' ndu sindiki' xa'an ka. Sakan' ña ni nandiko' va'a ñani' un' jaan' nuu' yuva' un'", ni kachi' te jaan'.

²⁸ Ndisu te xkua'a' jaan' ndii, ni nasa'a' va' ra, sakan' na ni xiin' ra xka'ndia' ra vi'e. Sakan' te ni keta' yuva' ra, te ni ka'an nda'vi' ra xiin' ra ña xka'ndia' ra vi'e. ²⁹ Ndisu ni ka'an ra xiin' yuva' ra ndii: "Xini' kaxi' un' saa ta'an' kuiya' kua'an ña xika' nuu' i nuu' un', te ko'o' kivi' ka'an yu'u' i te saxinu' i ña ka'an un'. Te ndee iin tixu'u' lulu tia'an tax'i un' te kasa'a' i viko' si'i' xiin' te xini' ta'an' xiin' i. ³⁰ Ndisu vitin' ña ni xa'a' si'e un', te ni xa'ni' saka x'u'un' un' xiin' ña'a' ña' xiko' xiin' mii' ndii, ni xa'ni' un' sindiki' xa'an ka xa'a' te ka'a'", ni kachi' ra.

³¹ Ikan' te ni ka'an yuva' ra xiin' ra ndii: "Yuva' i, saku-u' kivi' ndu'u' yo'o' xiin' i, te sakuu' ña kumi' i ndii, ña'a' yo'o' nduu' a. ³² Ndisu ni kuni' a ña saka'nu' e' vitin' xiin' viko' ka'a', te va'a' kuni' e'. Sakan' ña ndee naa ni xi'i' tiaa ñani' un' ka'a' nuu' i, ndisu ni natjaku' ra, ni ndo'nu'u' ra nuu' i, ndisu xa ni na'in tukuu' ña'a' i vitin', ni kachi' ra —ni kachi' Jesús.

Ka'an Jesús iin ña ka'an ndiaa xa'a' iin te ndiso' chuun', te xachuun' ndaku

16 Te ni ka'an tu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii: —Ni yoo iin te vika'. Te jaan' ndii, ni kumi' ra iin te ndiso' chuun' nuu' ña vika' ra. Unta' ndii, ni ndekuie ne yivi' nuu' te vika' jaan', te ni tijn kuachi' nja te jaan' ña ni xa'ni' saka ndoo' ra x'u'un' te vika' jaan'. ² Sakan' te ni kana' ña'a' te vika' jaan', te ni ka'an ra xiin' ra ndii: "¿Ndichun ka'an kiji' ne yivi' xa'a' un' xiin' i? Viti' ndii, kuni' i ña nataxi' un' kuenta xa'a' sakuu' x'u'un' i xiin' ña'a' i, sakan' ña kundu'u' ka un' te kuiso' chuun' nuu' ña'a' i", ni kachi' ra. ³ Sakan' te ni ka'an te jaan' xiin' nimá ra ndii: "Xto'o' e' ndii, xta'ni' ra yoo' nuu' chuyun' yo'o'. ¿Ndee ña saa e' vitin'? Ko'o' ndiee' e', te saa e' chuyun' vie, te kuchani' e' kakan' e' jimuxtan. ⁴ Aan, xa

xini' e' ndee ña saa e', te ko'o' ne natjin' yoo' vi'e nja kii' xta'ni' xto'o' e' yoo' nuu' chuyun' yo'o'", ni kachi' ra xiin' nimá ra.

⁵ Sakan' te ni kana' ra iin ndaa' iin ndaa' te ndiso' ika' nuu' xto'o' ra. Te ni ka'an ra xiin' te nuu' ndii: "¿Saa ndiso' ika' un' xto'o' i?", ni kachi' ra. ⁶ Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii: "Ciento ta'an yoo' na'nu' xa'an oliva ndiso' ika' i", ni kachi' ra. Sakan' te ni ka'an te ndiso' chuun' jaan' xiin' ra ndii: "Ña yo'o' nduu' tutu' mii' yoso' ña ndiso' ika' un', kundu'u' kii', te nama' un' un' te ka'an a ña ndiso' ika' un' uvi' xiko' uxi' kuiti' a'", ni kachi' ra.

⁷ Sakan' te ni ka'an ra xiin' inga' te ndiso' ika' ndii: "¿Saa ndiso' ika' un' xto'o' i?", ni kachi' ra. Sakan' te ni ka'an te jaan' ndii: "Ciento kotensio ndikin' trigo ndiso' ika' i", ni kachi' ra. Sakan' te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii: "Ña yo'o' nduu' tutu' mii' yoso' ña ndiso' ika' un', na'in a, te ke'i' un' nuu' a kumi' xiko' kotensio kuiti'", ni kachi' ra. ⁸ Te ni tijn ka'nu' xto'o' jaan' te ndiso' chuun', te xachuun' ndaku jaan', xa'a' a ña ki'i' va' kuu' ra xiin' ña ni xa'a' ra jaan'. Kuachi' ndii ki'i' ka' kuu' ne nduu' kuenta iin yivi' vitin' xiin' ta'an' mii' nja te sakan' ne nduu' kuenta Ndiosí. ⁹ Te ka'an i xiin' ndo' ña xiin' ña vika' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, kaya' ndo' ne kuni' ta'an' xiin' ndo', sakan' te kii' ko'o' ka' ña jaan' kumi' ndo' ndii, natjin' Ndiosí ndo'o', te kundiee' ndo' vi'e a ndee ndi'i' ni kivi'.

¹⁰ Yoo' ka' xachuun' ndaku nuu' chaa' kuiti' ña'a' ndii, sachuun' ndaku tu nja nuu' kua'a' ña'a'. Te yoo' ka' xachuun' ndaku nuu' chaa' kuiti' ña'a' ndii, sachuun' ndaku tu nja nuu' kua'a' ña'a'. ¹¹ Sakan' ña naa' ni xachuun' ndaku ndo' nuu' ña vika', ña nduu' kuenta iin yivi' ndii, ini' tu Ndiosí kuni' a ndo'o' xiin' ña vika' xna'a' ña nduu' kuenta mii' a. ¹² Naa' ni xachuun' ndaku ndo' nuu' ña vika' ña nduu' kuenta inga' ne yivi' ndii, tax'i a natjin' tu ndo' ña xata'an natjin' ndo'. ¹³ Te ndee iin ne xika' nuu' ndii, kivi' kaka' nuu' nja nuu' uvi' ta'an' xto'o'. Kuachi' ndii kundasi' nja iin te jaan', te kundani' nja inga' ra, uun' koto'ni' nja yu'u' iin te jaan', te koto'ni' nja yu'u' inga' ra. Ña jaan' na iin kachi' kivi' kaka' nuu' ndo' nuu' Ndiosí, te kaka' nuu' tu ndo' nuu' ña vika' —ni kachi' a.

¹⁴ Te fariseo ndii, ni xa'a' kundi'i' ra xiin' Jesús kii' ni xini' so'o' ra sakuu' ña ni ka'an a jaan', sakan' ña ndioo' ini' va' ra x'u'un'. ¹⁵ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii: —Mii' ndo'o' xakuu' nuu' ne yivi' ña nduu' ndo' te xachuun' ndaku, ndisu Ndiosí ndii, xini' a saa iin' nimá ndo'. Sakan' ña ña chindiaa ya'vi' ya'a' ne yivi' ndii, ña kiji' iin' nduu' a nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' tu'un' ndei' Ndiosí

¹⁶ Tu'un' ndei' Ndiosí xiin' ña ni ka'an te ni ka'an tiaku' tu'un' a jaan' ndii, ni xa'ndia' chuun' a nuu' ne yivi' ndee kii' ni tuvi' Juan, te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí.

Te ndee kij' sakan' ni xa'a' ka'an ndoso' i xa'a' ña kuni a ko'ni ne yivi' nda'a' Ndiosi te ka'ndia chuun' a nimá nja. Te sakuu' nja xanduxa' ndiee' te ko'ni nja ikan'.
 17 Ndisu vixi ka nduu' a ña ndoñu'u' iin chiin' tu'un ndei' Ndiosi te sakan' ña ndoñu'u' ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi'.

Ka'an Jesús ña vā'a nata'vi' ta'an' ne tunda'á'
 (Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 Yoo ka nata'vi' ta'an' xiin' ña' si'i ra, te tunda'á' ra xiin' tukū ña'a' ndii, xaa' ra kuachi xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosi, te yoo ka nduu' te tunda'á' xiin' ña'a' jaan' ndii, xaa' tu ra kuachi xiin' ña' jaan' nuu' Ndiosi.

Sania'á Jesús xa'a' iin te vika' xiin' iin te nda'vi kuu' nani' Lázaro

19 Ni yoo iin te vika', te ni ni'nu ra mii' ndi'i' toto kua'a ndykun' va'a koo' chukuu', xiin' toto ya'vi va, te saa kivi' xaka'nu' ra xaxi' ra mii' ndi'i' ña xaxi' ña ya'vi koo' chukuu'. 20 Te ni yoo tu iin te nda'vi kuu' nani' Lázaro. Te jaan' ndii, kanii' iin' ra te'í, te ndu'u' ndiaa ra ye'e' te vika' jaan'. 21 Te ni xikan va nimá ra kaxi' ra xi'e ña koyó tixin mesa te vika' jaan'. Te ndee naya' kuaxi, te ñundiaa' ri' iin ra mii' te'í.

22 Ni xaa iin kivi' ña ni xi'i' te nda'vi kuu' jaan', te ni kixin ángele, te ni na'in ña'a' a, te ni chindu'u' ña'a' a xiin' Abraham. Te ni xi'i' tu te vika' jaan', te ni nataan' ña'a' ne yivi'. 23 Te ndee ñuu ndii mii' naá ra tundo'o' ni ndon'i' ra nuu' ra, te ni xini ra ndee xika' ndu'u' Abraham, te ndu'u' tu Lázaro xiin' ra. 24 Sakan' te ni ka'an ti'e' te vika' jaan' ndii: "Táku'e Abraham, kuvita ini un' xa'a' i, te ka'an chuun' un' xiin' Lázaro, te sachii' ra tee' nuu' nda'a' ra xiin' tikui, te kixin satoó ra ra' nuu' yaa' i, sakan' ña ndo'o' u'vi xava'a' i nuu' ñu'u' yo'o'", ni kachi ra. 25 Ndisu ni ka'an Abraham xiin' ra ndii: "Yuva' i, naka'an' un' ña kij' ni xika un' iin yivi' ndii, ni na'in un' ña va'a, te Lázaro yo'o' ndii, vā'a ni ndo'o' ra. Ndisu vitin ndii, ndu'u' va'a ra yo'o', te yo'ó yoo tundo'o' ñaa'. 26 Te siin' tukū ndii, yoo iin ta'vi' kunu koo' chukuu' tein e', sakan' na kuu' tee' ndee kuni xka'ndia yoo ka ndiee' yo'o' ñaa' ndii, kuví xka'ndia nja, te ni ndee kuví xka'ndia tu ndo'ó mii' ndiee' ndu'u' yo'o'", ni kachi Abraham. 27 Sakan' te ni ka'an te vika' ndii: "Táku'e, naa' sakan' ndii, ka'an nda'vi i xiin' un' ña t'vi' un' Lázaro te ku'un ra v'e' yuva' i. 28 Sakan' ña yoo u'un ta'an ka ñan' i, te sakuni' tu'un ra te jaan', te kixin ra mii' yoo tundo'o' yo'o'", ni kachi ra. 29 Ndisu ni ka'an Abraham ndii: "Te jaan' ndii, kumi' ra tu'un ndei' Ndiosi, ña ni ke'i Moisés, xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a. Na chuun xa'a' ra ña ka'an ña jaan'", ni kachi ra. 30 Ikan' te ni ka'an te vika' jaan' ndii: "Táku'e Abraham, kändixa' ra xiin' ña jaan' kuiti', ndisu naa' natjaku iin ne xa ni xi'i', te ku'un nja nuu' ra ndii, nama

ra nimá ra xa'a' kuachi ra", ni kachi ra. 31 Sakan' te ni ka'an Abraham xiin' ra ndii: "Naa' kuni kunj' so'o' ra tu'un ndei' Ndiosi, ña ni ke'i Moisés, xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a ndii, kändixa' tu ra tee' ndee natjaku iin ne xa ni xi'i', te ku'un nja nuu' ra", ni kachi ra —ni kachi Jesús.

Ka'an Jesús ña iyo va kundo'o' ne kaviko' ne xa ini xini ña'a' te saa nja kuachi
 (Mt. 18:6-7,21-22; Mr. 9:42)

17 Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ndii: —Yoo' kua'a' ña kaviko' yoo' te saa e' kuachi, ndisu iyo va kundo'o' ne kaviko' ne yivi' te saa nja kuachi jaan'. 2 Ndee chaa' ka na satiin ne yivi' iin yuu' molino sukun' ne jaan', te sk'o'ni' ña'a' nja tixin minj' te sakan' ña kunduu nja ne kaviko' ne kualii', ne ini xini yu'u' yo'o', te saa nja kuachi. 3 Sakan' na kuu' koto xiin' mii' va ndo'.

'Naa' xaa' iin ñan' ta'an' ndo' kuachi xiin' ndo' ndii, ku'un ndo', te saki'in' ña'a' ndo' kuento. Te naa' ni na-ma ra nimá ra ndii, koo ka'nu' ini ndo' xa'a' ra. 4 Te naa' uxá ta'an ichi' iin ndaa' kivi' saa te jaan' kuachi xiin' ndo'ó, te nandiko' ra uxá ta'an ichi' nuu' ndo' xikán ra ña manj' nuu' ndo' ka'an ra ndii: "Koo ka'nu' ini un' xa'a' i' ndii, koo ka'nu' ini ndo' xa'a' ra —ni kachi a.

Xikán te nda'a' xa'a' Jesús ña chindiee' ña'a' a te ini kua'a' ka ra kuni ña'a' ra

5 Ni ka'an ra xiin' xto'o' e' ndii:

—Táku'e, chindiee' un' ndu'u' te ini kua'a' ka ndu kuni ndu yo'ó —ni kachi ra.

6 Sakan' te ni ka'an xto'o' e' xiin' ra ndii:

—Naa' ini ndo' xini ndo' yu'u', tee' sie ndee naa lulu ma'á ndikin' mostaza kuiti' ndii, kuví ka'an chuun' ndo' xiin' tun' tju'un yo'o' ndii: "Kua'an ketá un' xiin' sakuu' tjo'o' un', te nachi'i' xiin' mii' un' tixin tikui minj' ka'nu'", kachi ndo', te kändixa' nu' ña ka'an ndo'.

Sania'á Jesús saa kuni a kuu' ne xika' nuu' nuu' Ndiosi

7 Naa' iin ndo'ó yoo iin te xika' nuu' nuu', te ni nandiko' ra ni xa'an ta'vi' ra ñu'u', uun ni xito ra mbee ndii, ñáá ka'an ndo' xiin' ra ndii: "Xka'ndia te kuxi un' nuu' mesa"? 8 Süu' ña jaan' ka'an ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndo' ndii: "Sava'a un' ña kuxi i, te koo tu'va un' te kaka nuu un' nuu' i ndee ndi'i' kuxi i te ko'o' i, sakan' vi' te kuví kuxi yo'ó, te ko'o' un'", kachi ndo'. 9 Te tãxi tu ndo' ña chindani te xika' nuu' nuu' ndo' jaan' xa'a' ña ni saxinú ra ña ni ka'an chuun' ndo' xiin' ra saa ra. 10 Te sakan' tu ndo'ó, kij' ndi'i' saxinu ndo' ña ka'an chuun' Ndiosi xiin' ndo' saa ndo' ndii, ka'an ndo' xiin' a ndii: "Táku'e, te xika' nuu' nuu' kuiti' un' nduu' ndu, sakan' ña ña ni ka'an chuun' xiin' kuiti' ndu ni xaa ndu", kachi ndo' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús uxí ta'an te kumi' kui'e te'i

11 Kij' naá ka Jesús ichi' kua'an a ñuu Jerusalén, te xka'ndiá a nuu' ñu'u' Samaria yatín xa'in' ñu'u' Galilea ndii, 12 ni xaa a nuu' iin ñuu lulu, te ni kandekuie uxí ta'an te kumi' kui'e te'i, te ni xikuita ra ndee ndoso' nuu' a. 13 Te ti'e' ni kuaa' te kuni kuví jaan' ka'án ra ndii:

—Tákuie Jesús, kuvíta ini un' xa'a' ndu —ni kachi ra.

14 Te kij' ni xini ña'a' Jesús ndii, ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' nuu' sutu, te koto ndiáa ra ndo'ó —ni kachi a.

Te kij' kua'an ra ndii, ni nda'a ra. 15 Sakan' te iin te jaan', kij' ni xini ra ña ni nda'a ra ndii, ni nandjiko' ra ichi', te xaka'nu' ti'e' ra Ndiosí. 16 Te ni xaa ra, te ni xikuin xiti' ra ndee ni katandjee ra nuu' ra ndee nuu' ñu'u' nuu' Jesús taxi' ra ña chindani a. Te jaan' ndii, te Samaria nduu' ra. 17 Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—¿Ñáá süu' uxí ta'an kuu' te ni sanda'a i? ¿Mii' kua'an iin ta'an ka ra? 18 ¿Ñáá iin ndaa' te tuku' yo'o' kujiti' ni nandjiko' te saka'nu' ra Ndiosí? —ni kachi a.

19 Sakan' te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Ndondichi un', te ku'un un', xa ni nda'a un' xa'a' a ña ini un' xini un' yu'u —ni kachi a.

Ndee ña koo kij' nandjiko' Jesús

(Mt. 24:23-28,36-41)

20 Unta' ndii, ni ndatu'un' te fariseo Jesús amaá xa'a' ka'ndiá chuun' Ndiosí. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' kixin ña xa'ndia chuun' Ndiosí ndii, kuví kuní ña'a' e' xiin' nduchi' nuu' e'. 21 Te ndee iin ne yivi' ka'an ndii: “Koto ndo', yo'o' yoo ña xa'ndia chuun' Ndiosí”, uun “Kaa' yoo a.” Kuachi ndii xa yoo ña xa'ndia chuun' a tein ndo' —ni kachi a.

22 Sakan' te ni ka'an a xiin' te nda'a xa'a' a ndii:

—Naá kivi' ndii, kuní nimá ndo' kuní nuu' ndo' iin kivi' kij' nandjiko' yu'u, ña nduu' tu te yivi', ndisu kuni xachi' ndo' xaa kivi' jaan'. 23 Te ka'an ne yivi' xiin' ndo' ndii: “Koto ndo', kaa' ni xaa a”, uun “Yo'o' naá a”, kachi ña xiin' ndo'. Ndisu kú'un ndo', te ni ndee kundikun tu ndo' xata' ña. 24 Kuachi ndii, kij' nandjiko' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuní sakuu' ne yivi' yu'u ndee naa yi'é ñu'u' savi' kanii' ndivi'. 25 Ndisu ña nuu' ndii, kuní a ña kundoo' kua'a' i, te natijn ne ndee iin yivi' yo'o' yu'u.

26 Ndee naa ni xaa ne yivi' xta'an' kij' ni tiaku Noé ndii, sakan' tu saa ne ndee iin yivi' kij' nandjiko' yu'u, ña nduu' tu te yivi'. 27 Ne yivi' jaan' ndii, ni xixi ña, ni xii' ña, te ni tunda'a' ña ndee kivi' ni ndivi' Noé tixin tundoo' chie, te ni ndoñu'u' sakuu' ne yivi' jaan' xiin' tikiu kua'a'. 28 Te iin kachi ni xaa tu ne ni ndee ñuu Sodoma kij' ni xika Lot ndii, ni xixi ña, te ni xii' ña, te ni sata' ña, te ni xiko' ña, te ni chi'i ña ña'a, te ni xa'a

niá vi'e ña. 29 Te kij' ni ketá Lot ñuu jaan' ndii, ni kiee ñu'u' xiin' yuu' ndatin ndivi', te ni koyo a nuu' ñuu Sodoma jaan', te ni ndoñu'u' sakuu' ne yivi' jaan'. 30 Te iin kachi tu saa ne yivi' kij' nandjiko' yu'u, ña nduu' tu te yivi'.

31 'Kivi' jaan' ndii, naa yoo ndee' xini' vi'e ña ndii, na xka'ndiá ka ña tixin vi'e ña te na'in ña ña'a ña. Te yoo ka naá xachuun' nuu' ñu'u' ña ndii, na nandjiko' ka ña vi'e ña te na'in ña ña'a ña. 32 Naka'an' ndo' saa ni ndo' ña' si'i Lot, te ni xii' a'. 33 Te yoo ka kuni sarakú xiin' mii' mii' ndii, kuví ña, ndisu yoo ka taxi' kivi' ñuu xa'a' ichi' yu'u ndii, natijn ña kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. 34 Ka'án i xiin' ndo' ña ñuu kivi' jaan' ndii, naa' ndee' uvi' ta'an ne yivi' kixin inga' ña nuu' tun' xto ndii, iin ña ku'un nda'a' Ndiosí, te iin ña ndoo.

35 Te naa' ndiko' inga' uvi' ta'an ña'a' ndii, iin a' ku'un nda'a' Ndiosí, te iin a' ndoo. 36 Te naa' ñu'u' inga' uvi' ta'an te yivi' xa'a' ku'u ndii, iin ra ku'un nda'a' Ndiosí, te iin ra ndoo —ni kachi a.

37 Sakan' te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—¿Tákuie, mii' koo ña ka'án un' jaan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sakuu' e' xini' ndii, mii' kandu'u' ña te'i nakayá tikoxii —ni kachi a.

Yo'o' sania'á Jesús xa'a' iin te xa'nú kuachi xiin' xa'a' iin ña'a' kuaan'

18 Te ni ka'an tu Jesús xiin' te nda'a xa'a' a iin ña ka'án ndiáa te sania'á ña'a' a ña ka'an te ka'an ra xiin' Ndiosí, te iin kiiin ra 2 ka'án a ndii:

—Ni yoo iin te xa'nú kuachi iin ñuu, te jaan' ndii, ni xito ka'nu' ra Ndiosí, te ni tiin' ka'nu' tu ra ne yivi'. 3 Te ñuu jaan' ni ndu'u' tu iin ña' kuaan'. Te ña' jaan' ndii, kua'an te kua'an a' mii' ndu'u' te jaan', te ka'án a' xiin' ra ndii: “Tákuie, saa un' ña va'a, te ka'nu ndaku un' kuachi xa'a' i nuu' te ndasi' yu'u”, ni kachi a'. 4 Kua'a' va' ichi' ndii, ni xiin' ra saa ra ña ndaku xiin' ña' jaan', ndisu ni ya'a kivi', te ni xanini ra xiin' nimá ra ndii:

“Te'e' ndee xito' ka'nu' e' Ndiosí, te ni ndee tiin' ka'nu' tu e ne yivi', 5 ndisu xa'a' a ña kayu'u' a' nuu' e' ndii, ka'nu ndaku e' kuachi xa'a' a', koto ka kayu'u' te kayu'u' ka a' nuu' e', te sakusuxan' a' xini' e'”, ni kachi ra xiin' nimá ra —ni kachi a.

6 Te ni ka'an tu xto' e' Jesús ndii:

—Saa kuenta ndo' ña ni ka'an te xa'nú kuachi, te xachuun' ndaku jaan'. 7 Naa' ndee te jaan' ni xaa ña ndaku xiin' ña' kuaan' jaan' ndii, saa ka vi' tu yoo tu'va ya'a ka Ndiosí, te saa a ña ndaku xiin' ne ni nakaxin a xika' ichi' a, ne ka'án te ka'án xiin' a nduvi' xiin' ñuu. ¿Ñáá tuu ndo' ña chindjee' yachi a ne nduu' kuenta a jaan'? 8 Ka'án i xiin' ndo' ña yachi va' saa Ndiosí ña ndaku xiin' ne nduu' kuenta a jaan', ndisu kij' nandjiko' yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ¿ñáá tuu ndo' ndii, koo

kua'a' ka ne iní kuní yu'u nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o'? —ní kachí a.

Sọ'ọ ní sǎnia'á Jesús xa'a' uví ta'an tẹ ka'án xiin' Ndiosí

⁹ Tẹ ní ka'án Jesús iin ña ka'án ndiaa xiin' sava tẹ yivi', tẹ tuu ña mii' kuítí' rā nduu' tẹ xachuun' ndaku nuu' Ndiosí, tẹ sandiee' kui'e rā sakuu' tuku ne yivi', ka'án a ndii:

¹⁰ —Unta' ndii, ní xaa uví ta'an tẹ yivi' nuu' kí'e yukun' ka'nu' tẹ ka'án rā xiin' Ndiosí. Iin rā ndii, tẹ fariseo nduu' rā. Tẹ inga rā nduu' tẹ kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma. ¹¹ Tẹ fariseo jaan' ndii, ní xikuijn ndichí rā, tẹ sọ'ọ ní ka'án rā xiin' Ndiosí xa'a' mii' rā: “Ndiosí, yu'u ndii, taxi' í ña chindani un', sakan' ña xika' í naa xika' tuku tẹ yivi' naa kuu' tẹ xakui'na', xiin' tẹ xachuun' ndaku, xiin' tẹ kumi' musa, xiin' naa kuu' tẹ ka'a', ña nduu' rā tẹ kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma. ¹² Yu'u ndii, xika' nditja í uví ichi' i'ín ximana kua'an, tẹ taxi' í iin ña'a xa'a' i'ín uxí ña'a sakuu' ña kanando í kii' xachuun' í', ní kachí rā. ¹³ Ndisu tẹ kendiaa' ya'vi jaan' ndii, iin' mii' rā ndee ndoso' ka'án rā xiin' Ndiosí, tẹ ní ndee ní ndani'í rā nuu' rā ndivi'. Süu' jaan' ndii kuun' iki' rā tja'ni rā ka'án rā ndii: “Ndiosí, koo ka'nu' iní un' xa'a' yu'u, sakan' ña tẹ ndiso' kuachí nduu' í", ní kachí rā. ¹⁴ Tẹ ka'án í xiin' ndo' ña kii' kuan nu'u' tẹ kendiaa' ya'vi jaan' ndii, xa ní sandoyo' Ndiosí kuachí rā nuu' a. Ndisu tẹ fariseo jaan' ndii, ní sandoyo' a kuachí rā, sakan' ña yoo ka xachié xiin' mii' ndii, sanuu' ña'a' Ndiosí. Tẹ yoo ka sanuu' xiin' mii' ndii, sachié ña'a' a —ní kachí a.

Sọ'ọ ní xaa a kii' ní sañu'u' Jesús ne kualí

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Ní ndekuje tẹ ne yivi' xiin' ne kualí, tẹ tondja nda'a' ña'a' Jesús, tẹ sañu'u' ña'a' a. Tẹ kii' ní xini tẹ nda'a' xa'a' a ña jaan' ndii, ní xi'e rā nuu' ne kuaxi xiin' ne kualí jaan'. ¹⁶ Ndisu ní kana Jesús ne kualí jaan' nuu' a. Tẹ ní ka'án a xiin' tẹ nda'a' xa'a' a ndii:

—Taxi' ndo' na kixin ne kualí nuu' í, tẹ nakaši ña'a' ndo'. Kuachí ndii xa'ndia chuun' Ndiosí nimá ne iní xini ña'a' ndee naa iní ne kualí ka'a' xini nja yuva' si'i' nja. ¹⁷ Ña ndaku ka'án í xiin' ndo' ndii, yoo ka taxi' ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja ndee naa taxi' ne kualí ka'a' xa'ndia chuun' yuva' si'i' nja nuu' nja ndii, kivi' kunduu' ne jaan' kuenta a ne xa xa'ndia chuun' a nimá —ní kachí a.

Sọ'ọ ní ka'án Jesús xiin' iin tẹ vika'

(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

¹⁸ Tẹ ní ndatu'un' iin tẹ kuu' ka'nu' Jesús ndii: —Táku'e, ña va'a nimá, zndee ña kuní a saa í tẹ natin í kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'? —ní kachí rā.

¹⁹ Sakan' tẹ ní ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—Kii' ka'án un' ña ña va'a nimá nduu' yu'u ndii, zndichun ka'án un' ña jaan'? Kuachí ndii iin ndaa' Ndiosí kuítí' nduu' ña va'a nimá. ²⁰ Xa xini un' tu'un ndei' Ndiosí, ña ka'án ndii: “Kümü' un' musa un'. Kā'ni' un' ne yivi'. Sākui'na' un'. Kā'an un' tun vixi. Koto ka'nu' un' yuva' si'i' un'” —ní kachí Jesús.

²¹ Sakan' tẹ ní ka'án tẹ jaan' xiin' Jesús ndii:

—Xa saxinú í sakuu' ña jaan' ndee kii' nduu' í tẹ sava —ní kachí rā.

²² Tẹ kii' ní xini sọ'ọ Jesús ña ní ka'án rā jaan', tẹ ní ka'án a xiin' rā ndii:

—Ndee iin ndaa' tjo' ña'a kuní ka saa un'. Xiko' un' sakuu' ña kumi' un', tẹ taxi' un' xu'un' a nda'a' ne nda'vi kuu', sakan' tẹ kumi' un' ña vika' ndivi', tẹ kixin un', tẹ kundikun un' yu'u —ní kachí a.

²³ Ndisu kii' ní xini sọ'ọ rā ña jaan' ndii, ní kusuchi' va iní rā, sakan' ña tẹ vika' va nduu' rā. ²⁴ Tẹ kii' ní xini Jesús ña ní kunda'vi va kuni tẹ jaan', sakan' tẹ ní ka'án a ndii:

—Vixi xava'a nuu' ne vika', tẹ taxi' nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja. ²⁵ Sakan' ña vixi ka nuu' ne vika', tẹ taxi' nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá nja, ndee naa ña kivi' tu xka'ndia ndee iin camello yavi xa'a' iin tiku —ní kachí a.

²⁶ Tẹ ní ka'án ne ní xini sọ'ọ ña jaan' xiin' a ndii:

—Naa' sakan' ndii, zyoo tu kivi' kaku nuu' kuachí nja? —ní kachí nja.

²⁷ Sakan' tẹ ní ka'án a xiin' nja ndii:

—Ne yivi' ndii, kivi' saa nja ña jaan', ndisu Ndiosí ndii, kivi' saa ña'a' a —ní kachí a.

²⁸ Sakan' tẹ ní ka'án Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, koto un', ndu'u ndii, ní nako ndu sakuu' ña kumi' ndu, tẹ ndikun ndu yo'ó —ní kachí rā.

²⁹ Sakan' tẹ ní ka'án a xiin' tẹ nda'a' xa'a' a ndii:

—Ña ndaku ka'án í xiin' ndo' ndii, sakuu' ne yivi', ne ní nako vi'e nja, uun yuva' si'i' nja, uun tiaa ta'an nja, uun ña' si'i' rā, uun si'e nja xa'a' ña kuní nja ka'ndia chuun' Ndiosí nimá kua'a' ka ne yivi' ndii, ³⁰ sañu'u' kua'a' va ña'a' Ndiosí vitin iin yivi' yo'o'. Tẹ nuu' ku'un e' ndii, taxi' a kivi' ñuu nja ña koo' kivi' ndi'i' tuku iin yivi' —ní kachí Jesús xiin' rā.

Tuku ní ka'án Jesús xa'a' ña kundọ'ọ a tẹ kivi' a

(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

³¹ Tẹ ní kana siin' Jesús tẹ uxí uví ta'an tẹ nda'a' xa'a' a, tẹ ní ka'án a xiin' rā ndii:

—Xini ndo' ña ichi' ñuu Jerusalén kaa' e' kua'an e' vitin, tẹ ikan' xinu sakuu' ña ní ke'í tẹ ní ka'án tiakú tu'un Ndiosí xta'an xa'a' yu'u, ña nduu' tu tẹ yivi'.

³² Kuachí ndii sanakua'a tẹ yivi' yu'u nda'a' tẹ tuku', tẹ sandiee' kui'e rā yu'u, tẹ kania'a tu rā xiin' í, tẹ kondia tiasi'í tu rā yu'u, ³³ tẹ siku' yo'o' u'vi tu rā yu'u, tẹ ka'ni' rā yu'u. Ndisu kivi' ña uní tẹ natiaqu í —ní kachí Jesús.

³⁴ Ndisu ndee sie ni kundani te jaan' ña ni ka'an a xi-in' ra jaan', sakan' ña ni yoo si'e ña jaan' nuu' ra, sakan' na ni kundani xachi' ra ña jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni sanda'a Jesús iin te kui'e nduchi' nuu' yatın ñuu Jericó
(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

³⁵ Te kii' xa kuyatin' Jesús kua'an a ñuu Jericó ndii, ndu'u' iin te kui'e nduchi' nuu' yu'u' ichi' ikan' xikán ra limuxtan. ³⁶ Te kii' ni xini so'o ra ña kua'a' ne yivi' xka'ndiá kua'an ndii, ni ndatu'un' ra yoo nduu' a yoo. ³⁷ Te ni ka'an ne yivi' jaan' xiin' ra ña Jesús, te ni kije ñuu Nazaret, nduu' te xka'ndiá kua'an. ³⁸ Ikan' te ni xa'a' nde'i ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Jesús, yo'ó ña nduu' siani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' i —ni kachi' ra.

³⁹ Te ne yivi', ne ni'i' ichi' nuu' Jesús kua'an nia ndii, ni xi'e nia nuu' ra te koo taxin' yu'u' ra, ndisu so'o ti'e' ka ka'an ra ndii:

—Yo'ó, ña nduu' siani' xika' David, kuvita ini un' xa'a' i —ni kachi' ra.

⁴⁰ Sakan' te ni xikuijn Jesús, te ni ka'an chuun' a ña kixin ndiaka ña'a' ne yivi' nuu' a. Te kii' ni xaa ra nuu' a jaan', te ni ndatu'un' ña'a' a ka'an a ndii:

⁴¹ —¿Ndee ña kuní un' saa i xa'a' un'? —ni kachi' a.

Te ni nakuijn te kui'e nduchi' nuu' jaan' ndii:

—Tákui'e, kuní i ndii, nakoto'ni i saa un' —ni kachi' ra.

⁴² Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Nakoto'ni un'. Xa'a' a ña ini un' xini un' yu'u' na xa ni nda'a un' —ni kachi' a.

⁴³ Xaka'an e', te ni nda'a ra, te ni xa'a' ra ndikún ra Jesús xaka'nu' ra Ndiosí. Te sakuu' ne ni xini ña ni nda'a te jaan' ndii, ni xaka'nu' tu ne jaan' Ndiosí.

So'o ni xaa a kii' ni xa'an Jesús vi'e Zaqueo

19 Ni nda'ni Jesús ñuu Jericó kii' xka'ndiá a kua'an a. ² Te ñuu jaan' ndu'u' iin te yivi' nani' Zaqueo. Te jaan' nduu' te xa'ndia chuun' nuu' te kendiaa' ya'vi xa'a' ñuu Roma, te te vika' va nduu' ra. ³ Te ni kuní va ra kuní ra Jesús, ndisu kuví kuní ña'a' ra, sakan' ña kua'a' va ne yivi' ita' nuu' ra, te te chiki' nduu' ra.

⁴ Sakan' na ni ndava' ra ni ki'in ichi' ra, te ni kaa ra iin i-tun' yatın ikan' te kuní ra Jesús, sakan' ña ikan' xto' xka'ndia a. ⁵ Te kii' ni xaa Jesús mii' iin' itun' jaan' ndii, ni nakoto a ninu, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Zaqueo, kuan nuu kii', sakan' ña kivi' vitin kuní a nandiee' i vi'e un' —ni kachi' a.

⁶ Sakan' te ni nuu ki'i' ra, te kuatia' ini ra kii' naka' ña'a' ra kua'an a vi'e ra. ⁷ Te kii' ni xini ne yivi' jaan' ña ni ki'vi Jesús vi'e Zaqueo jaan' ndii, ni xa'a' ka'an kiní nia xa'a' a, ka'an nia ña ni ndi'vi a, te nandiee' a vi'e iin te ndiso' kuachi'. ⁸ Ni xikuijn ndichi' Zaqueo, te ni ka'an ra xiin' xto'o e' ndii:

—Tákui'e, ta'vi' sava sakuu' ña kumi' i saman' i ne nda'vi kuu', te naa' ni xakui'na' siki' i ña'a' yoo ka ndii, sanandiko' i ña jaan' kumi' ichi' kua'a' ka a nda'a' nia —ni kachi' ra.

⁹ Sakan' te ni ka'an a ndii:

—Vitin ni sakakú Ndiosí te yo'o' xiin' ne ndiee' vi'e ra, sakan' ña iin siani' xika' Abraham nduu' tu ra xa'a' a ña ini ra xini ra Ndiosí ndee naa te jaan'. ¹⁰ Sakan' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, ni xaa i iin yivi', te nanduku' i ne ni kuxika' nuu' Ndiosí te sakakú ña'a' i —ni kachi' a.

Sania'á Jesús xa'a' iin te ni nanduu' rey
(Mt. 25:14-30)

¹¹ Kii' ndii' ni xini so'o ne yivi' ña jaan', te ni ka'an a iin ña ka'an ndiaa' nuu' nia, sakan' ña tuu nia ndii, xa'a' a ña xa kuyatin' a kua'an ñuu Jerusalén ndii, numi' te xa'a' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nuu' nia. ¹² Sakan' na kii' ni ka'an a xiin' nia ndii:

—Yoo iin tiaa' si'e iin rey, te jaan' ndii, ni keta' ra kua'an ra inga' ñuu te nakuiso chuun' ra te kunduu' ra rey, ndii' jaan', te nandiko' ra te ka'ndia chuun' ra nuu' ñuu ra. ¹³ Ndisu ña kuní ka ku'un ra, te ni kana' ra uxí ta'an te xika' nuu' nuu' ra. Te ni taxí ra kua'a' xu'un' nda'a' i'in te jaan'. Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

“Sachuun' ndo' xiin' xu'un' i yo'o' ndee nandiko' i”, ni kachi' ra. ¹⁴ Ndisu ne ñuu ra ndii, ndasi' ña'a' nia, sakan' na ni tianu' nia iin ti'vi te kun ka'an xiin' te sa-nakuiso' chuun' ña'a', te ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

“Kuní ndu'u' ña kunduu' te jaan' rey nuu' ndu”, ni kachi' ra. ¹⁵ Te ni nandiko' te jaan' kii' ndii' ni na'in chuun' ra ña nduu' ra rey, te ni ka'an chuun' ra ña kixin te xika' nuu' nuu' ra jaan', te ni taxí ra xu'un' nda'a', te kundani' ra saa kuu' xu'un' ni kanando i'in ra. ¹⁶ Sakan' te ni xaa te nuu' nuu' ra ka'an ra ndii: “Tákui'e, xu'un' ña ni taxí un' nda'a' i ndii, uxí ichi' ka kuu' xu'un' ni kanando a ni xaa i”, ni kachi' ra. ¹⁷ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' ra ndii: “Va'a va ni xaa un', iin te xika' nuu' va'a nduu' un'. Xa'a' a ña ni xachuun' ndaku un' xiin' ña sie ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' uxí ta'an ñuu”, ni kachi' ra. ¹⁸ Sakan' te ni xaa tuky' ra nuu' rey jaan' ka'an ra ndii: “Tákui'e, xu'un' ña ni taxí un' nda'a' i ndii, u'un' ichi' ka kuu' xu'un' ni kanando a ni xaa i”, ni kachi' ra. ¹⁹ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' ra ndii: “Sakuiso' chuun' tu i yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' u'un' ta'an ñuu”, ni kachi' ra. ²⁰ Sakan' te ni xaa tu inga' ra nuu' rey jaan', te ni ka'an ra ndii:

“Tákui'e, yo'o' ni'i' i xu'un' un', ña ni taxí un' nda'a' i, ña ni ndu'u' va'a tixin iin pein ni xaa i. ²¹ Kuachi' ndii ni yi'vi i xini yo'ó, sakan' ña iin te kui'e va nduu' un'. Te nakaya un' ña'a' mii' koo' a ni chindu'u' un', te kendiaa' un' ña'a' mii' ni chi'i un'", ni kachi' ra. ²² Sakan' te ni ka'an rey jaan' ndii: “Iin te xika' nuu' nia'a nduu' un'. Xiin' tu'un' yu'u' mii' un' katun' i yo'ó. Sakan' ña xini

un' ña iin te kui'e va nduu' i, te nakaya i ña'a mii' kōo' a ni chĩndu'u' i, te kendiaa' tu i ña'a mii' ni chĩ'i i. ²³ Na sakan' ndii, ɓndichun na ni chĩnaa' un' xu'un' i ñaa' mii' taxa'a ne yivi' xu'un' te na'in i e xiin' xata' a kij' nandjiko' i?', ni kachi ra. ²⁴ Sakan' te ni ka'an rey jaan' xiin' te ita' nuu' ra ndii: "Na'in ndo' xu'un' kaa' nda'a' te kaa', te taxĩ ndo' a nda'a' te kumi' uxĩ ta'an a", ni kachi ra. ²⁵ Sakan' te ni ka'an ra xiin' rey jaan' ndii: "Táku'e, xa kumi' te kaa' uxĩ ta'an xu'un'", ni kachi ra. ²⁶ Sakan' te ni ka'an rey jaan' ndii: "Ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka kumi' ña'a ndii, na'iin ka ña a, te yoo ka kōo' a kumi' ndii, ndee ña sie ña kumi' ña kije nda'a' ña. ²⁷ Te ne yivi', ne kundasi' yu'u, ne ni kuni' ña kunduu' i rey nuu' ña ndii, kua'an ndo', te naka ña'a' ndo', te xaa ña yo'o', te ka'ni' ña'a' ndo' nuu' i", ni kachi ra —ni kachi Jesús.

So'o ni xaa a kij' nda'ni' Jesús ñuu Jerusalén

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

²⁸ Te ndi'i so'o ni ka'an Jesús ña jaan', te ni keta a kua'an kaa a ñuu Jerusalén xiin' te nda'a' xa'a' a. ²⁹ Te kij' xa kuyatin' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a jaan' ñuu Betfagé, xiin' ñuu Betania, ña ñu'u' yatĩn xa'a' xiki' ña nani' Olivos ndii, ikan' te ni ti'vi' a uvi' ta'an te jaan' ³⁰ ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo' ñuu lulu, ña tui' kandu'u' tuky ta'vi' kaa'. Te kij' ko'ni ndo' kua'an ndo' ñuu kaa' ndii, kuni ndo' tiin iin mburru, ti' sakan' xinú. Ti' jaan' ndii, ndee iin ne yivi' tia'an kunduu' xata' ri'. Ndaxin' ndo' ri', te kixin' ndo' xiin' ri' yo'o'. ³¹ Te naa' ndatu'un' yoo ka ndo'ó ndii: "ɓNdichun na ndaxin' ndo' mburru ñaa'?", ka'an ndo' xiin' ña ndii: "Nuu' xto'o e' kuni' ri' iin xa'a'", kachi ndo' —ni kachi a.

³² Sakan' te ni kije te jaan' kua'an ra te nduku' ra ri', te ni xin'i ra ri' saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra. ³³ Te kij' ita' ra ndaxin' ra ri' ndii, ni ka'an ne xiin' sana' ri' xiin' ra ndii:

—ɓNdichun ndaxin' ndo' mburru sie ñaa'? —ni kachi ña.

³⁴ Sakan' te ni ka'an ra xiin' ne jaan' ndii:

—Ndaxin' ndu' ri' sakan' ña nuu' xto'o e' kuni' ri' iin xa'a' —ni kachi ra.

³⁵ Sakan' te kua'an ra xiin' ri' mii' iin' Jesús, te ni tandjee ra toto ña titi' ra xata' ri'. Te ni saka' ña'a' ra xata' ri'. ³⁶ Te kij' kua'an Jesús yoso' a mburru jaan' ndii, xakin ne yivi' toto ña ndiso' ña ichi' mii' xka'ndía a kua'an a jaan'. ³⁷ Te kij' xa kuyatin' ña mii' nakuitaá ichi' ña kua'an xiki' ña nani' Olivos jaan' ndii, sakuu' ne yivi' kua'a' ne ndikún ichi' a jaan' ndii, ni xa'a' kuaa' ti'e sii' ña, te xaka'nu' tu ña Ndiosí xa'a' sakuu' chuu' ka'nu' koo' chukuu' ña ni xin'i ña xaa' Jesús ³⁸ ka'an ña ndii:

—Sañu'u' va xto'o e' ña kuaxi' kuenta a kaa', ña ndu-u' ña xa'ndia chuun' nuu' e', te taxi' a ndee ndivi' ña

yoo e' ña man'i' xiin' a! ;Na na'iin Ndiosí, ña ndu'u' ndienu, ña xaka'nu' ña'a' e'! —ni kachi ña.

³⁹ Sakan' te ni ka'an sava te fariseo, te ka'ni tein ne yivi' jaan', xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, kasi'e un' nuu' ne ndikún ichi' un' kaa' te ka'an ña ña jaan' —ni kachi ra.

⁴⁰ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ka'an i xiin' ndo' ña naa' koo taxin' yu'u' ne kaa' ndii, xa'a' yuu' kuaa' ti'e a ña ka'an ne kaa' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni xaku Jesús xa'a' ñuu Jerusalén

⁴¹ Te kij' ni kuyatin' kuu' ka Jesús ñuu Jerusalén, te ni xin'i a naa' ñuu jaan' ndii, ni xaku a xa'a' a ⁴² ka'an a ndii:

—Ndo'ó, ne ndee' ñuu Jerusalén, saa ka vi' kuni' yu'u' ña kundani' ndo' kivi' vitin' saa saa ndo', te koo ña man'i' nimá ndo'. Ndisu' yoo si'e ña jaan' nuu' ndo' vitin'. ⁴³ Sakan' ña xaa kivi' ña kixin' te ndasi' ta'an' xiin' ndo', te kasa'a' ra nama' saa xinunduu' ñuu ndo', te kunduu' ra ndo'ó, te nakasi' ra ndo'ó kani' xaan', ⁴⁴ te sanduxin' ra ñuu ndo', te ka'ni' ra ndo'ó xiin' si'e ndo', te ndee iin yuu' ñuu ndo' kütoto' ta'an' ka, sakan' ña ni kuni' ndo' nakuni' ndo' kivi' ña ni kixin' Ndiosí te sakahú a ndo'ó —ni kachi Jesús.

So'o ni xaa a kij' ni xa'an Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni taxi' a ne xiko' xiin' ne sata'

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

⁴⁵ Te ni nda'ni' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xa'a' a taxi' u'vi' a ne xiko' ña'a' xiin' ne sata' nuu' ki'e jaan'.

⁴⁶ Te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Vi'e i ndii, iin xaan' mii' ndatu'un' ne yivi' xiin' i nduu' a", kachi a. Ndisu' ndo'ó ndii, xa ni ndasandu' ndo' a vi'e ne kui'na' —ni kachi a.

⁴⁷ Te i'in kivi' kua'an sania'á Jesús ne yivi' nuu' ki'e yukun' jaan'. Te sutu' kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'yn ndei' Ndiosí, xiin' te xixa' nuu' ñuu jaan' ndii, xika' ra kuni' ka'ni' ña'a' ra. ⁴⁸ Ndisu' kōo' a ni kuvi' saa ra xiin' a, sakan' ña sakuu' ne yivi' ndee' xini so'o ña sania'á ña'a' a.

Ndatu'un' te ndiso' chuun' kuu' nuu' Jesús yoo taxi' ndiee' a

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

20 Unta' kij' iin' Jesús sania'á a ne yivi' nuu' ki'e yukun' ka'nu' ka'an ndoso' a tu'yn va'a' ndii, ni ndekuie' sutu' kuu' nuu', xiin' te sania'á tu'yn ndei' Ndiosí, xiin' te xixa' nuu' ñuu jaan', ² te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Ka'an un' xiin' ndu. ¿Yoo ni taxí ndiee' nuu' un' te xaa' un' ña xaa' un'? ¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó? —ni kachí ra.

³ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndatu'un' tu yu'u ndo'ó iin' ña'a, te kuní i ña nakuuin' ndo' a. ⁴ ¿Yoo ni sakuiso' chuun' Juan, te ni sakuichi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí? ¿Ñáá Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a, uun' ñáá te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a? —ni kachí a.

⁵ Te ni ndatu'un' xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ndee ña kuví ka'an e'? Naa' ka'an e' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, ka'an ra xiin' e' ndii: "¿Ndichun na ni kandi'xa' ña'a' ndo'?" ⁶ Te naa' ka'an e' ña te yivi' ni sakuiso' chuun' ña'a' ndii, iyo ka'ni' sakuu' ne yivi' ka' yoo' xiin' yuu'. Kuachi' ndii xini' kaxi' ña ña te ni ka'an tiakú tu'un' Ndiosí ni nduu' ra —kachi ra.

⁷ Te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Xini' ndu yoo —ni kachí ra.

⁸ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Sakan' tu yu'u ndii, ka'an i xiin' ndo' yoo ni taxí ndiee' i te xaa' i ña ka' —ni kachí a.

Yo'o' ka'án Jesús iin' ña ka'án ndiaa' xa'a' te tatú ña'a
(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

⁹ Te ni xa'a' Jesús ka'án a nuu' ne yivi' jaan' iin' ña ka'án ndiaa' ndii:

—Iin' te xiin' ñu'u' ndii, ni chi'i' ra kua'a' yo'o' uva, te ni nduku' ra te tatú, te koto' ña jaan', te ni keta' ra kua'an' ra tukú ñu'u' ki'in' kuiya. ¹⁰ Te kii' ni xaa' kivi' ña ni nakuixa' nduu' uva jaan' ndii, ni ti'vi' ra iin' te xika' nuu' nuu' ra, te kun' naso' te jaan' chaa' uva ña ndoo' nda'a' te xiin' ñu'u' jaan'. Ndisu' kii' ni xaa' te xika' nuu' jaan' ndii, ni tjin' ña'a' te tatú jaan', te ni kaní u'vi' ña'a' ra, te ni sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra. ¹¹ Te ni ti'vi' tukuu' ra inga' te xika' nuu' nuu' ra mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu' te tatú jaan' ndii, ni kaní tu' ra te jaan', te mii' va' ni kuu' ra xiin' ra, te ni sanandiko' nda'a' xiko' ña'a' ra. ¹² Te ni ti'vi' tukuu' ra inga' te xika' nuu' nuu' ra mii' ñu'u' te tatú jaan', ndisu' ni kaní tu' ra te jaan', te ni xta'ni' tu' ña'a' ra nuu' ñu'u' jaan'.

¹³ Sakan' te ni ka'an te xiin' ñu'u' jaan' xiin' nimá ra ndii: "¿Ndee ña saa' e' vitin'? Aan, xa' xini' i' ndee ña saa' e'. Ti'vi' e' si'e' e', te ndani' va'a' e'. Kuain' te koto' ka'nu' ña'a' ra kii' kuní ña'a' ra", ni kachí ra xiin' nimá ra.

¹⁴ Ndisu' ni ka'an xiin' ta'an' te tatú jaan' kii' ni xini' ra kuaxi' te jaan' ndii: "Te ka' nanduu' te xiin' ñu'u' yo'o' kii' kuví yuva' ra. To'o' ndo', te ka'ni' e' ra, te sakan' nanduu' yoo' te xiin' ñu'u' yo'o'", ni kachí ra. ¹⁵ Sakan' te ni tjin' ña'a' ra xta'ni' ra xa'a' uva jaan', te ni xa'ni' ña'a' ra. ¿Ndee ña tuu' ndo'ó saa' te xiin' ña'a' yo'o' uva jaan' xiin' te tatú jaan'? ¹⁶ Kixin' ra, te ka'ni' ra sakuu' te tatú jaan', te taxí ra yo'o' uva jaan' nda'a' tukú te yivi' —ni kachí a.

Te ni ka'an sakuu' ne yivi' kii' ni xini' so'o' ña ña jaan' ndii:

—Ndee iin' kivi' saa' Ndiosí sakan' —ni kachí ña.

¹⁷ Te ni nakoto'ni Jesús nuu' ña, te ni ka'an a ndii:

—Na sakan' ndii, ¿ñáá ti'a'an' kundani' ndo' ndee ña kuni kachí ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'án a ndii? Yuu', ña ni xta'ni' te xa'a' vi'e' ndii, ña jaan' ni nanduu' yuu' kuu' nuu' xa'a' xiki' vi'e'.

¹⁸ Te yoo' ka' namá xata' yuu' jaan' ndii, ka'nu' ña'a' a. Ndisu' yoo' ka' xata' namá yuu' jaan' ndii, sakuachi' xi'e' xachi' ña'a' a —ni kachí a.

¹⁹ Te sutu' kuu' nuu' xiin' te sania'á tu'un' ndei' Ndiosí ndii, xa' hora sakan' ni xika' ra tjin' ra Jesús, sakan' ña ni kundani' ra ña ni tjin' kuachi' ña'a' a xiin' ña ka'án ndiaa' jaan'. Ndisu' ni kuví saa' ra ña jaan' xa'a' a ña yi'vi' ra ne yivi'.

So'o' ni nakuuin' Jesús nuu' te fariseo xa'a' xu'un' yoo'
(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

²⁰ Sakan' te ni ti'vi' ra sava' te xito' maña, te xakuu' ña nduu' ra te xachuun' ndaku, te kuví koto' kua'a' ra Jesús xiin' tu'un' yu'u' a, te xiin' ña jaan' kuví sanakua'a' ña'a' ra nda'a' te xa'ndia chuun' ñuu' Roma. ²¹ Te ni ka'an te xito' maña jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, xini' ndu ña ña ndaku kuiti' ka'án un', te kuän yi'vi' un' ña ka'án ne yivi' xa'a' un', sakan' ña nākaxin un' ne yivi'. Süu' jaan' ndii sania'á un' ichi' Ndiosí xiin' ña ndixa' kuiti'. ²² Xa'a' a jaan' na kii' ka'an xiin' ndu: ¿ñáá va'a' yoo' a ña cha'vi' e' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma, xu'un' yoo' uun' ñáá va'a' yoo' a? —ni kachí ra.

²³ Ndisu' Jesús ndii, ni xini' a ña ña'a, ña chituní te jaan', sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii:

²⁴ —Taxí ndo' na koto' i iin' xu'un' yoo' jaan' —ni kachí a.

Te ni taxí ra iin' xu'un' nda'a' a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo' nuu' nduu' ña ni ñañia' xata' xu'un' yo'o', te yoo' kivi' yoso' xata' a? —ni kachí a.

Te ni ka'an ra ndii:

—Nuu' César, te xa'ndia chuun' ñuu' Roma xiin' kivi' ra nduu' a —ni kachí ra.

²⁵ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa'a' a jaan' na kii' taxí e' nda'a' César ña nduu' ña'a' César, te nda'a' Ndiosí na taxí e' ña nduu' ña'a' Ndiosí —ni kachí a.

²⁶ Te ni kuví sanama' ña'a' ra xiin' ndee iin' tu'un' yu'u' a nuu' ne yivi' jaan', te ni nandani' va' ra xa'a' ña ni ka'an a ña jaan', te ni xko' taxin' yu'u' ra.

So'ŋ nĭ nakuĭin Jesús nuu' tē saduceo xa'a' ña natiaku ne xi'í

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

²⁷ Sakan' tē nĭ kixĭn sava tē saduceo nuu' Jesús. Tē jaan' ndii, kändixa' rā ña natiaku ne yivĭ' kĭj' xi'í nĭa. Sakan' na kuuĭ' nĭ ndatu'un' ña'a' rā ndii:

²⁸ —Tákuĭ'e, yoso' ña nĭ ke'ĭ Moisés mii' ka'án rā xiin' e' ña naa' nĭ xi'ĭ ñani ĭin tē yivĭ', tē kōŋ' si'e rā nĭ yoo xi-in' ña' si'ĭ' rā ndii, ñani rā kunĭ a tunda'a' xiin' ña' jaan' tē kōŋ' si'e rā xiin' a'. Tē si'e rā jaan' nanduu' ndee naa si'e ñani rā, tē nĭ xi'ĭ jaan'. ²⁹ Va'a, unta' ndii, nĭ yoo uxā ta'an ñani. Tē nĭ tunda'a' tē nuu', ndisū nĭ xi'ĭ rā ña kunĭ ká kōŋ' si'e rā xiin' ña' si'ĭ' rā. ³⁰ Sakan' tē nĭ tunda'a' ñani rā, tē uvĭ, xiin' ña' jaan'. Ndisū nĭ xi'ĭ tē jaan' ña kunĭ ká kōŋ' si'e rā xiin' a'. ³¹ Tē ĭin kachi nĭ ndo'o tē ñani rā, tē unĭ. Tē ĭin sakan' nĭ ndo'o sakuu' tē uxā ta'an jaan', kōŋ' si'e rā nĭ yoo xiin' a' ndee ndĭjĭ' rā nĭ xi'ĭ. ³² Tē so'o' ndi'i', tē nĭ xi'ĭ tē ña'a' jaan'. ³³ Sakan' na kuuĭ' kĭj' natĭaku nĭa ndii, yoo ña' si'ĭ' kunduu' tē ña' jaan', kuachi ndii uxā sãa' tē jaan' nĭ tunda'a' xiin' a'? —nĭ kachi rā.

³⁴ Sakan' tē nĭ nakuĭin Jesús nuu' rā ndii:

—ĭin yivĭ' yo'o' ndii, tunda'á' tē yivĭ' xiin' ña'a'.

³⁵ Ndisū ne ka'an Ndiosí ña natĭaku ingā ĭin yivĭ' ndii, tunda'a' ká ne jaan' ĭkan'. ³⁶ Kuachi ndii kŭvĭ ká kuvĭ nĭa, sakan' ña kunduu' nĭa ndee naa ángele, ña ndiee' ndĭvi'. Tē nduu' nĭa si'e Ndiosí xa'a' a' ña nĭ sanatiaku ña'a' a'. ³⁷ Ndisū xa'a' ña naa' natiaku ne xi'í ndii, ndee Moisés nĭ sania'á xa'a' ña jaan' kĭj' nĭ ka'an rā xa'a' xto'o' e' Ndiosí, ña nĭ ka'an a' xiin' rā teĭn ĭñu', ña xixĭ, ña nduu' a' Ndiosí Abraham, tē nduu' tē a' Ndiosí Isaac, tē nduu' tē a' Ndiosí Jacob. ³⁸ Sakan' na kuuĭ' Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne nĭ xi'ĭ nduu' a', süu' jaan' ndii Ndiosí ne tiaku nduu' a', sakan' ña tiaku sakuu' ne yivĭ' nuu' Ndiosí —nĭ kachi a'.

³⁹ Tē nĭ nakuĭin sava tē sania'á tu'un' ndei' Ndiosí ka'án rā xiin' a' ndii:

—Sava xava'a' nĭ ka'an un', tákuĭ'e —nĭ kachi rā.

⁴⁰ Tē nĭ kundĭeni ká rā ndatu'un' ña'a' rā xa'a' ingā ña'a'.

Sania'á Jesús yoo sĭani' xika' nduu' Cristo, ña sãaká yoo'

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

⁴¹ Tē nĭ ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—¿Ndichun na ka'án ne yivĭ' ña sĭani' xika' David nduu' Cristo, ña tianu' Ndiosí sãaká ne yivĭ'? ⁴² Kuachi ndii ndee mĭj' David nĭ ka'an nuu' tutu Salmos ndii:

Nĭ ka'an xto'o' e' Ndiosí xiin' xto'o' ĭ ndii:

“Kundu'u' nda'a' ku'a' ĭ

⁴³ na sãdoó kui'e xachi' ĭ tē ndasi' yo'ó.”

Nĭ kachi a, nĭ kachi rā. ⁴⁴ Sakan' na kuuĭ' naa' mĭj' David jaan' ka'án ña xto'o' rā nduu' Cristo jaan' ndii, ¿sãa kuvĭ ka'án nĭa ña nduu' a' sĭani' xika' rā? —nĭ kachi Jesús.

Ka'án Jesús xa'a' ña vã'a ña xaa' tē sania'á tu'un' ndei' Ndiosí

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

⁴⁵ Tē kĭj' xini so'o' sakuu' ne yivĭ', tē nĭ ka'an Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' a' ndii:

⁴⁶ —Koto xiin' mĭj' va' ndo' nuu' ña kuu' tē sania'á tu'un' ndei' Ndiosí, sakan' ña tē xasuvi' xiin' mĭj' kujĭt' nduu' tē jaan'. Xtani va' rā kujĭnu' rā toto nani', ña ndiaa ya'vi' ká, tē xtani tē rā ña nakuatu va'a' ña'a' ne yivĭ' ma'in' ya'vi' mĭj' chitu' kaa'. Tē xtani va' tē rā ña kundĭee rā nuu' tē ka'nu', tun' ita' tixĭn vĭ'e mĭj' nakayá e', tē xtani tē rā kundĭee rā nuu' tē, tun' kuu' nuu', kĭj' yoo vĭko'. ⁴⁷ Tē tu'un' u'vĭ tē rā ña vika' nda'a' ne kuaan' vĭ'e nĭa. Tē xini xa'an' rā ña na'a' va' ka'án rā xiin' Ndiosí, ndiani' tē nandanĭ ne yivĭ'. Tē jaan' ndii chĭe ká tundo'o' kōŋ' rā —nĭ kachi Jesús.

Taxi' ĭin ña' kuaan' nda'vi kuu' ĭmuxtān

(Mr. 12:41-44)

21 Nĭ ndani' Jesús nuu' a, tē nĭ xĭnĭ a' taan' ne yivĭ' ĭmuxtān tixĭn xatun' mĭj' kayá xu'un' ĭmuxtān.

² Tē nĭ xĭnĭ tē a' ña nĭ taan' ĭin ña' kuaan' nda'vi kuu' uvĭ ta'an xu'un' ya'a' kualĭ' tixĭn xatun' jaan'. ³ Sakan' tē nĭ ka'an Jesús ndii:

—Ña ndaku ka'án ĭ xiin' ndo' ndii, ña' kuaan' nda'vi kuu' kaa' nĭ taan' kua'a' ká xu'un' tixĭn xatun' kaa' tē sakan' sakuu' ingā ne nĭ taan' tē xu'un' tixĭn nu'.

⁴ Sakan' ña sakuu' tukū nĭa ndii, nĭ taan' nĭa xu'un' ña nĭ ndoo ndoso' nda'a' nĭa. Ndisū ña' kaa' ndii, tee' ndee nda'vi kuu' a' ndii, nĭ taan' ndĭjĭ' a' xu'un' ña xito' kutĭaku a' xiin' —nĭ kachi a'.

Ka'án Jesús xa'a' ña nduxĭn xachi' yukun' ka'nu'

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

⁵ Tē kĭj' ndatu'un' sava ne yivĭ' xa'a' ña ndatun' va' yu-u' yukun' ka'nu' jaan', xiin' xa'a' tumanĭ' ndatun' va' ña nĭ taxĭ ne yivĭ', ña nĭ satĭtĭ rā toko' nama yukun' jaan' ndii, nĭ ka'an Jesús ndii:

⁶ —Xaa' kĭvĭ' ña sakuu' ña xito' ndiaa ndo' kaa' ndii, nduxĭn ndoo a, tē kŭtoto ta'an' ká ndee ĭin yuu' —nĭ kachi a'.

Ka'án Jesús ndee ña xka'ndĭa kĭj' xã kuyatin' ndĭjĭ' ĭin yivĭ'

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

⁷ Tē nĭ ndatu'un' ña'a' tē nda'a' xa'a' a' ndii:

—Tákuĭ'e, ¿ama kōŋ' ña nĭ ka'an un' xa'a' jaan'? ¿Tē ndee ña ka'nu' nduu' ña xka'ndĭa tē kundani' ndu' ña xã kuyatin' kōŋ' a' —nĭ kachi rā.

⁸ Tē nī ka'ān Jesús xiin' rā ndii:

—Kōtō xiin' mji' vā ndo', tāxi ndo' kunjī xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó. Sakan' ñā kixin kua'a' te yivi', te tiin ndiaa kivi' i, te ka'ān rā ñā mii' rā nduu' Cristo, ñā nī tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi', te xa kuyatin' kuii ndi'i iin yivi', kachi' rā. Ndisu ndo'ó ndii, kündikun ndo' xata' rā. ⁹ Tē kij' kunjī ndo' kuento ñā yoo ñu'u' tuky iin yivi', te nakuitá tei' tū ne yivi' nuu' te xa'ndia chuun' ndii, kündi'ni ndo'. Kuachī ndii kuní a ñā xī'nā ká ñā jaan' kōō, ndisu süu' xa ndikun te kixin ñā kundī'i iin yivi' kij' sakan' —nī kachi' a.

¹⁰ Sakan' te nī ka'ān ká Jesús xiin' rā ndii:

—Kunta'an' iin tī'vi ne ñu'u' iin yivi' xiin' tuky tī'vi ne yivi'. Tē kunta'an' tū ne ndiee' iin ñuu' xiin' ne ndiee' tuky ñuu'. ¹¹ Tē kanii' xaan' taan ndiee' iin yivi', te kōō tū soko, te kōō vā tū kui'e, te kuyi'vi xava'a ne yivi' xa'a' ñā iyo vā jaan', te kōō tū ñā iyo vā ndivi' kij' sakan'. ¹² Ndisu ñā kuní ká kōō sakuu' ñā jaan' ndii, natijn te yivi' ndo'ó, te sando'o' u'vi rā ndo'ó, te sanakua'a rā ndo'ó nda'a' te kuu' nuu', te xa'ndia chuun' xa'a' vī'e mii' nakayá e', te kō'ni te jaan' ndo'ó vī'e kaa. Tē sanakua'a tū rā ndo'ó nda'a' rey xiin' nda'a' te xa'ndia chuun' ka'nu' xa'a' a ñā ndikún ndo' yu'u', ¹³ te ndiee yu'u' ndo' xa'a' i nuu' te ka'nu' jaan'. ¹⁴ Sakan' na kuii' chituní ndo' xiin' nimá ndo' ñā ka'ān ndo' xa'a' ndo' nuu' te jaan', ¹⁵ kuachī ndii mii' yu'u' taxī ñā xini tuní ndo', te taxī tū i kuento ñā ndichi vā ka'ān ndo' nuu' te jaan'. Tē ndee iin te ndasi' ta'an' xiin' ndo' jaan' kōō' chukuu' nakuiin rā nuu' ñā ka'ān ndo' jaan'. ¹⁶ Tē ndo'ó ndii, ndee yuva' si'i' ndo', xiin' ta'an' mii' ndo', xiin' ne iin kuu' xiin' ndo', xiin' ne xini' ta'an' xiin' ndo' ndii, sanakua'a ñā ndo'ó nda'a' te ka'nu' jaan'. Tē sava ndo' ndii, ká'ni' te jaan' ndo'ó. ¹⁷ Tē sakuu' ne yivi' kundasi' ndo'ó xa'a' ñā ndikún ndo' yu'u'. ¹⁸ Ndisu ndo'ó ndii, ndee iin ixi' xini' ndo' ndo'ñu'u' saka. ¹⁹ Tē naa' kundieni naa kundieni ndo' nuu' tundo'o' jaan' ndii, natijn ndo' kivi' ñuu' ñā kōō' kivi' ndi'i'.

²⁰ Va'a, te kij' kunjī ndo' ñā sáa xinunduu ñuu' Jerusalén yo'o' yoo te xiin' ndii, kunjī ndo' ñā xa kuyatin' kuii ndo'ñu'u' xachi' a. ²¹ Tē ne ndiee' ñu'u' Judea kij' sakan' ndii, na kuny ñā ku'un ñā tejn iku', te yoo ká ndiee' tixin ñuu' yo'o' kij' sakan' ndii, na kuny ki'i' ñā, te yoo ká naá xa'a' ku'u' kij' sakan' ndii, na nāndiko' ká ñā ñuu' yo'o'. ²² Sakan' ñā kivi' jaan' nduu' ñā sando'o' Ndiosí ne ndiee' ñuu' yo'o', te xinū sakuu' ñā ka'án tū'un a xa'a' ñuu' yo'o'. ²³ U'vi vā kundō'o' ñā' ñu'u' si'e xiin' ñā' sachichin' si'e kivi' jaan'. Kuachī ndii kundō'o' vā sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' yo'o', te kua'a' vā sando'o' Ndiosí ne ndiee' ñuu' yo'o'. ²⁴ Sava ñā ká'ni' rā xiin' ichi, te sava ñā tiin rā, te ku'un ñā xiin' rā ki'in' vā ñuu' iin yivi' mii' ndiee' ne tuku'. Tē ne tuku' jaan' ndii, viko' ni'i' ñā ñuu' Jerusalén ndee skachi' xinū kivi' ñā ta'va' Ndiosí ne jaan'.

So'o sáa a kij' nandiko' Jesús iin yivi'

(Mt. 24:29-35,42-44; Mr. 13:24-37)

²⁵ 'Kij' sakan' ndii, kōō ñā iyo vā nuu' ñu'u' xiin' nuu' yoo', xiin' nuu' tiuun'. Tē ne yivi' nuu' ñu'u' iin yivi' ndii, sana xini' ñā, te kuyi'vi vā ñā xa'a' ñā iyo vā ni'i' minjī ka'nu', xiin' ñā ndiee' vā nū'tā tikui nuu' minjī jaan'.

²⁶ Tē ne yivi' jaan' ndii, kuniaa' xachi' ñā ñā yi'vi ñā xanini ñā xa'a' ñā xito' xka'ndia nuu' ñu'u' iin yivi', sakan' ñā ndee ñā ndiee' ñā yoo ndivi' ndii, taan ndiee' a. ²⁷ Sakan' te kunjī ñā yu'u', ñā nduu' tū te yivi', ñā kuaxi' i nuu' iin viko' xiin' kua'a' ya'a' ñā ndiee' xiin' ñā yi'é ndatun' koo' chukuu'. ²⁸ Kij' xa'a' xka'ndiá ñā jaan' ndii, sandieni xiin' mii' ndo', te ndani' i ndo' nuu' ndo', sakan' ñā xa kuyatin' kuii kaku' ndo' sáa Ndiosí —nī kachi' a.

²⁹ Tē nī ka'ān tū Jesús xiin' rā iin ñā ka'án ndiaa ndii:

—Kōtō ndo' naa xaa' tun' higuera, uun ndee ká inga nuu' itun'. ³⁰ Kij' xini ndo' xa'a' naka'ndi yuku tun' jaan' ndii, kundani' ndo' ñā xa kuyatin' kuii kuyun savi'. ³¹ Tē sakan' tū kij' kunjī ndo' kōō ñā nī ka'ān i xiin' ndo' jaan' ndii, kundani' ndo' ñā xa kuyatin' kuii ká'ndia chuun' Ndiosí iin yivi'. ³² Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ñā kuní ká kuyi' sakuu' ne ndiee' iin yivi' vitin, te xka'ndia sakuu' ñā jaan'. ³³ Ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ndii, ndo'ñu'u' a, ndisu tū'un yu'u' yu'u' ndii, kōō' kivi' ndo'ñu'u' a.

³⁴ 'Kōtō xiin' mii' ndo', te ndiō'o' inji nimá ndo' xa'a' ñā siji, ñā yoo iin yivi', xiin' xa'a' ñā kō'o' xka'ndia ndo' vino, xiin' xa'a' ñā ndi'ni nimá ndo' xa'a', ñā yoo iin yivi' yo'o'. Sakan' ñā iyo xaa' kivi' jaan' kij' kōō' a naá nimá ndo'. ³⁵ Kuachī ndii xaa' ñā jaan' nuu' sakuu' ne yivi', ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' iin yivi', ndee naa iin yo'o' ñā sékun te yivi'. ³⁶ Xa'a' a jaan' na kōō tū'vā vā ndo', te ka'ān vā ndo' xiin' Ndiosí, te kuyi' sakakú a ndo'ó nuu' sakuu' ñā kōō jaan', te ká'an nuu' ndo' kuita' ndo' kivi' jaan' nuu' yu'u', ñā nduu' tū te yivi' —nī kachi' Jesús.

³⁷ Tē sania'á Jesús tū'un Ndiosí nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' iin ke'in', te ñuu' kua'ān a xiki' ñā nani' Olivos, te ikan' ndo'ó a. ³⁸ Tē sakuu' ne yivi' kua'ān ñā'a' nuu' ki'e yukun' jaan', te kunjī so'o' ñā'a' ñā.

So'o nī xaa' a kij' nī ndatu'un' tuní te kuu' ka'nu' sáa kuyi' ká'ni' rā Jesús

(Mt. 26:1-5,14-16; Mr. 14:1-2,10-11; Jn. 11:45-53)

22 Xa kuyatin' kōō viko' ñā nani' pascua, ñā xi xixi' ne yivi' xita' vā'a' ñā kōō' yuchi' levadura saká xiin'. ² Tē sutu kuu' nuu' xiin' te sania'á tū'un ndei' Ndiosí ndii, xa'a' ñā yi'vi rā ne yivi' na nī nanduku' rā sáa sáa rā te ká'ni' si'e rā Jesús.

³ Tē nī skō'nu' ñā ndivā'a' nimá Judas, te nani' tū Iscariote, te nduu' iin te uxī uvi' ta'an te nda'a' xa'a' Jesús. ⁴ Tē nī xa'ān ka'ān rā xiin' sutu kuu' nuu' xiin' te

xa'ndia chuun' nuu' te xito' yukun' saa saa ra te sanakua'a ra Jesús nda'a' te jaan'. ⁵ Kij' ni xini so'o sutu jaan' ña ni ka'an te jaan' ndii, va'a ni kuní ra, te ni taxi ra kuento ra ña taxi ra xu'un' nda'a' Judas xa'a' ña jaan'. ⁶ Te ni taxi Judas jaan' kuento ra ña sanakua'a ra Jesús kij' koo' ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a. Sakan' te ni xa'a' nanduku' ra saa saa ra te sanakua'a ña'a' ra nda'a' te jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xixi Jesús ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

⁷ Te ni tondia kivi' ña xixi' ne yivi' xita' va'a, ña koo' yuchi' levadura saká xiin', kij' xa'ni' ña mbee kualí xa'a' viko' pascua. ⁸ Sakan' na kuii' ni t'vi' Jesús Pedro xiin' Juan ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an ndo', te sava'a ndo' ña kuxi e' xakuaa' xa'a' viko' pascua —ni kachi a.

⁹ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Mii' kuní un' sava'a ndu ña xaxi' jaan'? —ni kachi ra.

¹⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kij' ko'ni' ndo' ñu'u kua'an ndo' ndii, kuní ndo' iin te yivi', te ni' i' iin yoo t'kui, kua'an ra. Kundikun ña'a' ndo' ndee v'e mii' sko'nu' ra, ¹¹ te ka'an ndo' xiin' te xiin' v'e jaan' ndii: “Ka'an xto'o e' ndii: ¿Mii' yoo cuarto mii' kuxi i' ña xaxi' xakuaa' xa'a' viko' pascua xiin' te nda'a' xa'a' i?, kachi a”, kachi ndo'. ¹² Te sania'a te jaan' ndo' iin cuarto chie, ña iin' xata' v'e ni'u, te xa yoo tu'va cuarto jaan'. Te ikan' sava'a ndo' ña kuní a kuxi e' —ni kachi Jesús.

¹³ Te ni xa'an te jaan', te ni xka'ndia xna'a a saa nii' ni ka'an Jesús xiin' ra jaan'. Te ni xava'a ra ña xaxi' xa'a' viko' pascua ikan'.

¹⁴ Kij' ni xaa hora ndii, ni xikundu'u' Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a te kuxi ña nuu' mesa. ¹⁵ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ndiee' xikan' nimá i' ña kuxi inga' i' xiin' ndo' ña xaka'nu' e' xa'a' viko' pascua yo'o' ña kuní ka kundoo' u'vi' i. ¹⁶ Sakan' ña ka'an i' xiin' ndo' ña saka'nu' ka i' ña kaa' ndee skachi' xaa' kivi' ña kuxi inga' i' xiin' ndo' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí —ni kachi a.

¹⁷ Sakan' te ni ki'in a iin copa, te ni taxi a ña chindani Ndiosí. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ki'in ndo' ña yo'o', te ko'o sakuu' ndo' sie sie.

¹⁸ Sakan' ña ña ndaku ka'an i' xiin' ndo' ndii, koo' ka i' vino, te' kuv'a xiin' uva, ndee kij' xaa' ña ka'ndia chuun' Ndiosí nimá ne yivi' —ni kachi a.

¹⁹ Ndi'i jaan', te ni ki'in a xita' va'a, te ni taxi a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxi ña'a' a nda'a' ra ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña yo'o' nduu' ñu'u' nde'i i, ña xito' kuví xa'a' ña va'a ndo'. Sakan' na ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e'

ndii, na saa ndo' ña kaa' naka'an' ndo' ña ni xi'i i xa'a' ndo' —ni kachi a.

²⁰ Iin kachi ni xaa tu a kij' ndi'i ni xixi a xakuaa' jaan' xiin' te jaan' ndii, ni ki'in a iin copa, te ni ka'an a ndii:

—Te' naá tixin ña yo'o' nduu' ní' i, ña kuitia xa'a' kuachi' ndo'o, te xiin' ña kaa' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a iin kuento xaa' xa'a' ndo'. ²¹ Ndisu te sanakua'a yu'u nda'a' te ndasi' yu'u ndii, nuu' mesa yo'o' ndu'u' ra xiin' i vitin xixi' ra xiin' e'. ²² Sakan' ña yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, xa ikan' yoo i kua'an i saa nii' ni chituní Ndiosí ña kundoo' i. Ndisu chie va tundo'o' kundoo' te sanakua'a yu'u —ni kachi a.

²³ Ikan' te ni xa'a' ndatu'un' ta'an' mii' te jaan' ña yoo tu nduu' te sanakua'a ña jaan'.

Sania'a Jesús ndee ne yivi' nduu' ne ka'nu' ka

²⁴ Te ni xa'a' kani' ta'an' kuento te nda'a' xa'a' Jesús xa'a' yoo nduu' te ka'nu' ka tein mii' ra. ²⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ndii, sakuiso' chuun' ra ne nduu' ne ta'an' ra. Te kuu' nuu' jaan' ndii, xtani va ra ña ka'an ne yivi' ña te xito' ñu'u nduu' ra, kachi ña. ²⁶ Ndisu ndo'o ndii, saa ndo' sakan'. Sü'u jaan' ndii te nduu' te ka'nu' ka tein ndo'o ndii, na kuu' ra ndee naa te kuasa' ka'nu', te te ni' i' ichi' nuu' ndo' ndii, na kuu' ra ndee naa te xika' nuu' nuu' ndo'. ²⁷ Sakuu' e' xini ndii, te xixi' nuu' mesa ndii, te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' te xaxa' ña xaxi'. Ndisu yu'u ndii, yo'o' iin' i tein ndo' ndee naa iin te xika' nuu' nuu' ndo'. ²⁸ Ndisu ndo'o ndii, xi yoo te xi yoo ndo' xiin' i' kij' yoo tundo'o' nuu' i. ²⁹ Xa'a' a jaan' na kuii' sakuiso' chuun' i ndo'o ña ka'ndia chuun' ndo' saa nii' ni sakuiso' chuun' yuva' e' yu'u ña xa'ndia chuun' i. ³⁰ Sakan' te kuxi ndo' te ko'o ndo' xiin' i mii' ka'ndia chuun' i, te kundiee ndo' nuu' tei ka'nu', te ka'ndia chuun' tu i'in ndo'o nuu' uxí uvi' t'vi' ne ta'an' e', ne Israel —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Pedro ña nakoo iin ndaa' ra Jesús

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

³¹ Te ni ka'an tu xto'o e' ndii:

—Koto un', Simón, ña ndiva'a kuu' nuu' ndii, xa ni xikan' ndei' a nuu' Ndiosí te kisi' a ndo'o ndee naa xaa' te yivi' kij' kuun' ra trigo. ³² Ndisu yu'u ndii, xa ni ka'an nda'vi i' xiin' Ndiosí xa'a' un' te nakoo un' ña iní un' xini un' yu'u. Te kij' nandiko' tukuu' un' nuu' ichi' i' ndii, sandieni un' ñaní un', ne xika' ichi' i' xiin' un' —ni kachi a.

³³ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Táku'e, sü'u' v'e kaa kuiti' xa yoo tu'va i te ku'un i' xiin' un'. Sü'u' jaan' ndii, xa yoo tu'va tu i' ndee kuví i' xiin' un' —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Pedro, ka'án i xiin' un' ña kij' kuní ka kãã ndyuchié ndii, xa uní ichi' nî ka'an un' ña xini un' yu'u —nî kachi a.

Xa ni xaa tundo'o' kundo'o' Jesús

³⁵ Tê ni ka'an Jesús xiin' tē nda'a' xa'a' a ndii:

—Kij' nî tî'vi' i ndo'ó, tē nî ka'an i xiin' ndo' ña kōñi' ndo' xū'un' ndo', nî ndee tinda'a' ndo', nî ndee ndixan' ndo' ndii, ¿ñáá nî kuní ña'a' nuu' ndo'? —nî kachi a.

Tē nî nakujin ra ndii:

—Ü'un', kōo' a —nî kachi ra.

³⁶ Tê ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndisu vitin ndii, yoo ka kumi' xū'un' ndii, na kōñi' i ra a, tē yoo ka kumi' tinda'a' ndii, na kōñi' i ra a, tē yoo ka kōo' ichi' kumi' ndii, na xiko' ra toto tití ra, tē sata' ra jin a. ³⁷ Kuachi ndii ka'án i xiin' ndo' ña kuní a xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: “Nî ndasanduu ña'a' nē yivi' ndee naa tē ña'a”, kachi a. Sakan' ña sakuu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' yu'u ndii, kuní a xinu a —nî kachi Jesús.

³⁸ Sakan' tē ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Koto un', tákui'e. Yo'o' yoo uvi' ta'an ichi' —nî kachi ra.

Ikan' tē ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa sakan' kujiti' —nî kachi a.

Ka'án Jesús xiin' Ndiosí jin xaan' mii' nani' Getsemaní

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Tê ni ketã Jesús kua'an a xiki' ña nani' Olivos naa xi xaá a. Tē nî xikundikun ña'a' tē nda'a' xa'a' a kua'an ra xiin' a. ⁴⁰ Tê kij' nî xaa a ikan', tē nî ka'an a xiin' ra ndii:

—Ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' tē kōyo ndo' nuu' ña xito' kua'a' ña kiji' ndo'ó —nî kachi a.

⁴¹ Tê nî kuxi'oo a nuu' ra ndee naa xika' skana' e' jin yuu', tē nî xikuijin xiti' a, tē nî ka'an a xiin' Ndiosí ndii:

⁴² —Tata yuva' i, naa' kuní un' ndii, tãxi un' kundo'o' i tundo'o' chie yo'o', ña nduu' ndee naa tikui uva. Ndisu sãã un' ña kuní yu'u, süu' jaan' ndii, ña kuní miji' un' sãã un' —nî kachi a.

⁴³ Sakan' tē ni tuvi jin ángele, ña nî kije ndivi', tē taxí a ndiee' Jesús. ⁴⁴ Tē ndiee' ka ka'án a xiin' Ndiosí, sakan' ña nî ndi'ni xava'a a. Tē koyó teti'in' a nuu' ñu'u' ndee naa koyó níi' mbo'lo na'nu'. ⁴⁵ Ndi'i' nî ka'an a xiin' Ndiosí, sakan' tē nî ndondichi' a, tē nî xaa a mii' ndiee' tē nda'a' xa'a' a, tē nî xini a ndiee' ra kixin' ra xa'a' a ña suchi' va ini ra. ⁴⁶ Tē nî ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ndichun na kixin' ndo'? Ndoko' ndo', tē ka'an ndo' xiin' Ndiosí, sakan' tē kōyo ndo' nuu' ña xito' kua'a' ña kiji' ndo'ó —nî kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni jin tē yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Tē kij' kusaa' iin' ka Jesús ka'án a, tē nî tuvi jin tî'vi nē yivi' kuaxi' nja. Tē jin tē uxi' uvi, tē nani' Judas, ni'i' ichi' nuu' nja kuaxi' nja. Tē nî kuyatin' ra ndee nuu' Jesús, tē nî chito va ña'a' ra. ⁴⁸ Sakan' tē nî ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ñáá xiin' ña nî chito un' ka'a' sanakua'a un' yu'u, ña nduu' tu tē yivi', nda'a' tē ka'a'? —nî kachi a.

⁴⁹ Tē kij' nî xini tē nda'a' xa'a' Jesús ña xka'ndiá' ikan', tē nî ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, ¿ñáá va'a' kuyun ichi' ña'a' ndu? —nî kachi ra.

⁵⁰ Tē nî satuxu'ví jin tē nda'a' xa'a' Jesús jaan' jin tē xika' nuu' nuu' sutu ka'nu', nî xa'ndia ra so'o kua'a' tē jaan'. ⁵¹ Tē nî ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xava'a, vikuijin un' —nî kachi a.

Tē nî tondia nda'a' a so'o tē nî tuxu'ví jaan', tē nî sanda'a' ña'a' a. ⁵² Ikan' tē nî ka'an a xiin' sutu kuu' nuu', xiin' tē xa'ndia chuun' nuu' tē xito' yukun' jaan', xiin' tē xixa nuu' ñuu, tē nî ndekuie jin ña'a' jaan' ndii:

—¿Ndichun na kuaxi' ndo' tē jin ndo' yu'u xiin' ichi' xiin' itun' ndee naa jin tē kui'na'? ⁵³ Kua'a' kivi' nî jin i tein ndo' sania'a' i nuu' ki'e yukun' ka'nu', tē nî jin ndo' yu'u. Ndisu xa nî xaa hora ña sãã ndo' sakan', hora ña xa'ndia chuun' ña ndiva'a' jin yivi' —nî kachi a.

Ka'án Pedro ña xini ra Jesús

(Mt. 26:57-58,69-75; Mr. 14:53-54,66-72; Jn. 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Sakan' tē nî jin tē jaan' Jesús, tē nî xan ndiaka ña'a' ra vi'e sutu ka'nu'. Tē Pedro ndii, nî xikundikun na ra xika' xika' kua'an ra. ⁵⁵ Tē kij' nî ña'mi' tē yivi' ñu'u' nuu' ki'e sutu jaan' ndii, nî xikundiee ra xituni' ra sãã xinunduu' xiin' a, tē nî xikundu'u' tu Pedro tein tē jaan'.

⁵⁶ Ndisu kij' nî xini jin ña' xika' nuu' ndu'u' ra xituni' ra ndii, nî nakoto ndi'e' ña'a' a', tē nî ka'an a' ndii:

—Nî xika' tu tē ka'a' xiin' tē jaan' —nî kachi a'.

⁵⁷ Ndisu nî kije yu'u' Pedro ka'án ra ndii:

—Xini ña'a' i, naa' —nî kachi ra.

⁵⁸ Jin kanj' va xka'ndia, tē nî xini ña'a' inga tē yivi', tē nî ka'an ra ndii:

—Jin tē ndiaka' ta'an' xiin' tē ka'a' nduu' tu yo'ó —nî kachi ra.

Ndisu tuky nî nî ka'an Pedro ndii:

—Süvi yu'u, tãã —nî kachi ra.

⁵⁹ Nî xka'ndia kuyatin' jin hora, tē nî ka'an inga tē yivi' xa'a' Pedro ndii:

—Ña ndaku xna'a' nduu' a ndii, xika' tu tē yo'o' xiin' tē ka'a', sakan' ña jin tē Galilea nduu' ra —nî kachi ra.

⁶⁰ Nî ka'an nî tukuy Pedro ndii:

—Xini i ndee xa'a' ka'án un', tãã —nî kachi ra.

Tē na nī ñā jaan' ka'án rā, tē nī kañā nduchié.
⁶¹ Sakan' tē nī ndikō kuiín xtō'ō e', tē nī ñakoto ā nuu' Pedro. Tē nī ñakā'an' Pedro ñā xā nī ka'ān ā xiin' rā ndii: "Kij' kuní ká kañā nduchié ndii, xā unī ichi' nī ka'ān un' ñā xini' un' yu'u", nī kachī ā.

⁶² Tē kij' nī ketā rā ikan' ndii, nī xaku suchi' inī vā rā.

Sō'ō nī xāā ā kij' nī kañi tē xíin' Jesús

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

⁶³ Tē yivi', tē ndiaa Jesús ndii, nī xā'a' kundi'i' rā xiin' ā, tē nī kañi ñā'a' rā, ⁶⁴ tē nī sātíin rā pein nuu' ā, tē nī kañi ká ñā'a' rā ka'án rā xiin' ā ndii:

—Ñakunī un' yoo nī kañi yo'ó —nī kachī rā.

⁶⁵ Tē kua'a' ká nī kañiā'a' rā xiin' ā.

Sō'ō nī xāā ā kij' nī sana'má tē kuu' ka'nu' Jesús

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

⁶⁶ Kij' nī kitu' ndii, nī ñakaya tē xixā nuu' ñuu, xiin' su-tu kuu' nuu', xiin' tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí. Tē nī kixin ndiakā tē yivi' Jesús mii' nī ñakaya tē ka'nu' jaan', tē nī ndātu'un' ñā'a' rā ndii:

⁶⁷ —¿Ñáá yo'ó nduu' Cristo, ñā kuaxi sakakú ne yivi'? Ka'ān un' xiin' ndu —nī kachī rā.

Tē nī ka'ān Jesús xiin' rā ndii:

—Naa' ka'ān i xiin' ndo' ñā suvi i ndii, kändixa' ndo'.

⁶⁸ Tē sakan' tū naa' ndātu'un' i ndo'ó ndii, kūvi ñakujiin ndo', tē nī ndee sändie'ni' tū ndo' yu'u. ⁶⁹ Ndisu ndee vitin tē ndee nuu' ku'un e' ndii, kūni ndo' yu'u, ñā ndu-u' tū tē yivi', kundu'u' i xiin' kuāā Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' —nī kachī ā.

⁷⁰ Sakan' tē nī ndātu'un' ñā'a' sakuu' rā ndii:

—Naa' sakan' ndii, ¿yo'ó nduu' Si'e Ndiosí, uun? —nī kachī rā.

Tē nī ka'ān Jesús xiin' rā ndii:

—Naa' ka'án ndo', ñāā' nduu' ā —nī kachī ā.

⁷¹ Sakan' tē nī ka'ān xiin' ta'an' rā ndii:

—Kuní ká ne ndiee yu'u' xā'a' rā nuu' e', sakan' ñā xā yu'u' miji' rā nī ka'ān rā ñā nī xini' sō'ō e' kaā' —nī kachī tē ka'nu' jaan'.

Sō'ō nī xāā ā kij' nī iin Jesús nuu' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

23 Sakan' tē nī nutā sakuu' tē ñu'u' jaan', tē nī xan ndiakā rā Jesús ndā'a' Pilato. ² Sakan' tē nī xā'a' rā tiin' kuāchi rā Jesús ka'án rā ndii:

—Tē yivi' yo'ō' ndii, nī xini' ndu kuni ñatā'vi' rā ne ñuu ndu. Tē tāxi' tū rā ñā cha'vi' ndu xū'un' yoo' ndā'a' César. Tē ka'án tū rā ñā suvi rā nduu' Cristo, ñā sakakú ne yivi', sakan' na kuu' rey nduu' rā, kachi rā —nī kachī tē jaan'.

³ Sakan' tē nī ndātu'un' Pilato Jesús ndii:

—¿Ñáá yo'ó nduu' rey nuu' ne judío? —nī kachī rā.

Tē nī ñakujiin ā ndii:

—Xā miji' un' nī ka'ān sakan' —nī kachī ā.

⁴ Sakan' tē nī ka'ān Pilato xiin' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Kō'ō' ndee iin kuāchi ndiso' tē yivi' kaā' —nī kachī rā.

⁵ Ndisu ndiee' ká ka'án tē jaan' ndii:

—Tē kaā' ndii, natandiee' kiji' rā ne ñuu ndu xiin' ñā sania'á rā, nī xā'a' xaa' rā ñā jaan' ndee ñu'u' Galilea, tē nī xāā rā ndee ñu'u' Judea yo'ō' —nī kachī rā.

Sō'ō nī xāā ā kij' iin Jesús nuu' Herodes

⁶ Kij' nī xini' sō'ō Pilato ñā jaan' ndii, nī ndātu'un' rā naa' tē nī kiee ñu'u' Galilea nduu' Jesús. ⁷ Tē kij' nī xini' rā ñā nī kiee ā ñu'u' Galilea mii' xa'ndia chuun' Herodes ndii, nī ka'ān chuun' rā ñā kundiakā sakuu' tē xixā jaan' Jesús ndā'a' Herodes jaan', sakan' ñā kivi' jaan' ndii, ndu'u' tū tē jaan' ñuu Jerusalén jaan'. ⁸ Kij' nī xini' Herodes Jesús ndii, vā'a' vā nī kūni rā, kuāchi ndii kua'a' vā kivi' nī xka'ndiā ñā kuní rā ñata'an' rā xiin' ā, sakan' ñā nī xini' sō'ō rā ndātu'un' kua'a' ne yivi' xā'a' Jesús, tē kuní rā kūni nduchi' nuu' rā iin chuun' ka'nu' ñā sāā ā. ⁹ Tē nī ndātu'un' rā Jesús ki'in' nuu' ñā'a', ndisu nī ñakujiin ā nuu' rā. ¹⁰ Tē ikan' ndiee' tū sutu ku-u' nuu' xiin' tē sania'á tu'un ndei' Ndiosí tiin' kuāchi u'vi' ñā'a' rā. ¹¹ Sakan' tē nī sändiee' kui'e' ñā'a' Herodes xiin' tē xíin' rā, tē nī kundi'i' rā xiin' ā chindu'u' rā toto xihū vā'a' xatā' ā, tē nī sanandiko' ñā'a' rā ndā'a' Pilato. ¹² Tē kivi' jaan' nī ñandu' Pilato xiin' Herodes tē xini' ta'an', sakan' ñā ñā nuu' ndii, nī ndasi' ta'an' rā.

Sō'ō nī xāā ā kij' ñā xā yoo kūvi nduu' Jesús

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:38—19:16)

¹³ Sakan' tē nī ka'ān chuun' Pilato, tē nī ñakaya sutu kuu' nuu', xiin' tē xa'ndia chuun' nuu' ñuu, xiin' sakuu' ne ñuu jaan', ¹⁴ tē nī ka'ān rā xiin' ñā ndii:

—Nī kixin ndiakā ndo'ó tē yivi' yo'ō' ndā'a' i, tē ka'án ndo' ñā kuni ñatā'vi' rā ne ñuu ndo'. Ndisu yu'u' ndii, nī sana'má ñā'a' i nuu' ndo' ita' ndo' kaā', tē nī xini' i ñā kō'ō' ndee iin kuāchi ñā satavi' ñā'a' ndo' jaan' nī xāā rā. ¹⁵ Tē nī ndee Herodes nī ñā'in kuāchi tē kaā', sakan' na nī sanandiko' tuku ñā'a' rā nuu' i. Sakan' ñā kō'ō' ñā xatā'an kūvi rā xā'a' nī xāā rā. ¹⁶ Xā'a' ā jaan' na kuu' ka'ān chuun' i, tē kaxi' vā rā, ndi'i jaan', tē sandoó ndiká ñā'a' i —nī kachī rā.

¹⁷ Tē sakuu' ichi' kij' nasukú viko' jaan' ndii, kuní ā ñā saña' Pilato iin tē naá vi'e kaā. ¹⁸ Ndisu iin nī ndā'a' nī kuāā' sakuu' ne yivi' kua'a' jaan' ka'án ñā ndii:

—Tē ñāā' ká'ni' un', tē saña' un' Barrabás —nī kachī ñā.

¹⁹ Tē Barrabás jaan' ndii, naá rā vi'e kaā xā'a' ñā nī kyunta'an' rā xiin' tē xíin' romano, xiin' xā'a' ā ñā nī xā'ni' rā iin tē yivi'.

²⁰ Tę ni ka'an tukuy Pilato xiin' ne yivi' jaan' xa'a' ña ni kunj ra saña' ra Jesús. ²¹ Ndisu ne jaan' ndii, so' o ti'e' ka ka'an nja ndii:

—Nuu' krusin kuxi un' te ñaa', nuu' krusin kuxi un' te ñaa' —ni kachi nja.

²² Tę ni ka'an ni tukuy Pilato xiin' nja ichi' ña unj ndii:

—¿Ndichun? ¿Ndee ña nja'a ni xaa ra? Koo' ndee jin kuachj ña xata'an kuvj ra xa'a' ni ña'in yu'u. Xa'a' a jaan' na kuui' ka'an chuun' j, te kaxi' ra, ndi'i jaan', te sandoo ndika ña'a' i —ni kachi ra.

²³ Ndisu ne jaan' ndii, so' o ti'e' ka ka'an nja ña nuu' krusin na kuxi ña'a' ra. Te xa'a' a ña ti'e' va ni kuaa' nja xiin' sutu kuu' nuu' nuu' Pilato ndii, ni xinu xna'a' ña ndioo' inj nja jaan'. ²⁴ Sakan' na ni ñakuin yu'u' Pilato saxinu ra ña kuni ne jaan'. ²⁵ Tę ni ka'an chuun' ra, te ni saña' te kuni ne jaan', te naa vi'e' kaa xa'a' ña ni kuntu'an' ra xiin' te xiin' romano, xiin' xa'a' a ña ni xa'ni' ra jin te yivi'. Ndisu ni sanakua'a ra Jesús te kuvj a saa ka'an nimá ne jaan'.

So' o ni xaa a kij' ni kuxi te xiin' Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:32-56; Mr. 15:21-41; Jn. 19:17-30)

²⁶ Kij' ni kiee te xiin' kua'an ra xiin' Jesús ndii, ni nata'an' ra xiin' jin te ni kiee ñuu Cirene, te nani' Simón. Tę jaan' ndii, mii' xika' ra ni xa'an' ra, te ni ñandiko' ra. Tę ni tjin u'vi' ña'a' te xiin' jaan' ña koni'i' ra krusin kundikun ra xata' Jesús ku'un ra. ²⁷ Tę kua'a' va ne yivi', te kua'a' va tu ña'a' xaku' suchi' inj ndee tana' ndii nja ndikun nja xata' Jesús kua'an nja. ²⁸ Tę ni ñakoto xata' Jesús nuu' ne jaan', te ni ka'an a xiin' nja ndii:

—Ndo'ó, ña'a', ne ndiee' ñuu Jerusalén, kuaku ndo' xa'a' yu'u. Süu' jaan' ndii kuaku ndo' xa'a' mii' ndo' xiin' xa'a' si'e' ndo', ²⁹ sakan' ña xaa kivi' ña ka'an ndo' ndii: “Va'a va kuni ña'a' ña' kuvj koo' si'e', xiin' ña' koo' kivi' ni sakitu' si'e', xiin' ña' koo' kivi' ni sachichin' si'e'”, kachj ndo'. ³⁰ Tę kij' sakan' ndii, xa'a' ne yivi' ka'an nja xiin' iku' ndii: “Tavi ndo' ndu, te ndo'ó, xiki' ndii, tisi'e' ndo' ndu”, kachj nja. ³¹ Kuachj ndii, naa' xaa' ra sakuu' ña kaa' xiin' yu'u, te nduu' ndee naa itun' i' ndii, saa ka vi' tu saa ra xiin' ndo'ó, ne nduu' ndee naa itun' ichi —ni kachi a.

³² Tę ndiaka' tu te xiin' jaan' uvj ta'an te nja'a, te ka'ni' tu ña'a' ra. ³³ Tę kij' ni xaa ra jin xaan' mii' nani' iki' xini' te ni xi'i ndii, ni kuxi ra Jesús nuu' krusin ikan'. Tę te nja'a jaan' ndii, tata'vi' xijn' a ni kuxi ña'a' ra nuu' inga krusin, jin ra nda'a' kua'a' a, te inga ra nda'a' itin a. ³⁴ Tę ni ka'an a kij' ndiandu'u' a nuu' krusin ndii:

—Tataa, koo ka'nu' inj un' xa'a' te kaa', sakan' ña xini' ra ndee ña xaa' ra —ni kachi a.

Ndi'i jaan', te ni katin te xiin' toto a, te kuni ra yoo nda'a' ndoo i'in a.

³⁵ Tę ita' ne yivi' kua'a' jaan' xito' ndi'e' nja Jesús ikan', te ndee te ka'nu' jaan' ndii, kundi'i' ra xiin' a ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—Inga ne yivi' ni sakahú ra, na sakahú xiin' mii' mii' ra vitj naa' ndixa xna'a' ndii, Cristo, te ni ñakaxin Ndiosi sakahú ne yivi', nduu' ra —ni kachi ra.

³⁶ Tę nii' sakan' xandi'i' tu te xiin' xiin' a taxi' ra vino iya' ko' o a, ³⁷ te ka'an ra xiin' a ndii:

—Naa' ndixa xna'a' yo'ó nduu' rey ne judío ndii, sakahú xiin' mii' ki'i' un' —kachi ra.

³⁸ Tę ni ke'i' ra jin tu'un' yu'u' nuu' krusin jaan' xa'a' ña ni tjin kuachj ña'a' ra ka'an a ndii: “Tę yo'o' nduu' rey ne judío”, kachi a. Tę yu'u' jaan' ndii, yoso' a xiin' tu'un' griego, xiin' tu'un' latin, xiin' tu'un' hebreo.

³⁹ Tę jin te nja'a, te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusin xijn' Jesús ndii, ni xandi'i' ra xiin' a ka'an ra ndii:

—Naa' ndixa xna'a' yo'ó nduu' Cristo, ña sakahú ne yivi' ndii, sakahú xiin' mii' mii' un', te sakahú tu un' ndu'u' —ni kachi ra.

⁴⁰ Ndisu ni xi'e' inga te nja'a jaan' nuu' te jaan' ka'an ra ndii:

—¿Ñaa' ni ndee Ndiosi y'i'vi' yo'ó, tee' ndee xa yoo un' nuu' tundo'o' yo'o'? ⁴¹ Yoo' ndii, xata'an yoo e' tundo'o' yo'o', sakan' ña xa'a' ña nja'a, ña ni xaa e', nacha'vi' e', ndisu te kaa' ndii, koo' xachi' ña nja'a ni xaa ra —ni kachi ra.

⁴² Sakan' te ni ka'an ka ra ndii:

—Jesús, ñaka'an' na un' xa'a' i kij' xa'a' un' ka'ndia chuun' un' —ni kachi ra.

⁴³ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' un' vitin ndii, kunduu' un' xiin' i ndivi' mii' ndatun' va kaa' —ni kachi a.

So' o ni xaa a kij' ni xi'i Jesús nuu' krusin

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Tę kij' ni xaa jin ke'in' ndii, ni kuy jin yavi' kanii' jin yivi' ndee ni xa'an' ndiko' a kaa unj xakuaa'. ⁴⁵ Tę ni xi'i' ñu'u, te ni ndata' ma'in' toto ña ta'nu' i'nu' tixin yukun' ka'nu'. ⁴⁶ Sakan' te ni ka'an ti'e' Jesús ndii:

—Tataa, nda'a' yo'ó nataxi' i nimá i —ni kachi a.

Tę ndi'i so' o ni ka'an a ña jaan', te ni xi'i' a. ⁴⁷ Kij' ni xini' te xiin' kuu' nuu' jaan' ña ni yoo jaan' ndii, ni saka'nu' ra Ndiosi ka'an ra ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, te ni xachuun' ndaku ni nduu' te kaa' —ni kachi ra.

⁴⁸ Tę sakuu' ne yivi' kua'a', ne ni xito' ndi'e' ña ni yoo ikan' ndii, kuun' iki' nja tia'ni nja ni ñandiko' nja xa'a' ña suchi' va inj nja. ⁴⁹ Ndisu sakuu' ne xini' ta'an' xiin' Jesús, xiin' ña'a', ne ni ndikun ña'a' ni kixin' nja ndee Galilea ndii, ni ita' tu ne jaan' ndee ndoso' jaan' xito' ndi'e' nja ña ni yoo ikan'.

So' o ni xaa a kij' ni ndiee ñu'u' nde'i Jesús

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰ Ni yoo jin te yivi', te ni nani' José, te ni kiee ñuu Ari-matea, ña kanduu' nuu' ñu'u' Judea. Tę jaan' ndii, jin

te ka'nu' tein te xa'ndia chuun' nduu' ra. Te nduu' tu ra te yivi' va'a, te xachuun' ndaku tu ra. ⁵¹ Te ni ndiatu in ra xa'a' ña ka'ndia chuun' Ndiosí iin yivi' yo'o'. Sakan' na ni ñakuita kuento ra xiin' kuento ña ni ndoo te kuu' ka'nu' jaan', ni ndee xiin' ña ni xaa te jaan' xiin' Jesús. ⁵² Sakan' na ni xa'an ra nuu' Pilato, te ni xikan ra ñu'u' nde'i Jesús. ⁵³ Te kii' ndi'i ni sanuu' ra ñu'u' nde'i a jaan' ndii, ni tjsuku' ra a iin toto ndiká. Te ni xa'an chjnaa ra a tixin yavi ndii mii' tia'an kynaã ñu'u' nde'i ndee iin ne yivi', ña ni xatja ra toko' kava'. ⁵⁴ Te kivi' jaan' ndii, kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' kivi' sábado, ña xinandiee' nja, nduu' a. Te ña'a' ka te xa'a' kivi' jaan'. ⁵⁵ Te ña'a', ne ndikún ni kixin xiin' Jesús ndee ñu'u' Galilea ndii, ni xa'an nja, te ni xini nja yavi ndii jaan', te ni xini tu nja saa ni chjnaa ra ñu'u' nde'i a. ⁵⁶ Te kii' ni ñandiko' nja mii' ndiee' nja ndii, ni xava'a nja suxa xavixin' xiin' xa'an xavixin', te ni ñandiee' nja kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi' saa ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí.

So'õ ni xaa a kii' ni natjaku Jesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

24 Te nja'a va kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, ni xa'an tukuu ña'a' jaan' yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Jesús ni'i' nja xa'an xavixin' ña ni xava'a nja jaan', te ni xa'an tu inga ka ña'a' xiin' nja. ² Te ni xini nja ña xa ni nundia'a yuu' ña ndasi yu'u' yavi jaan'. ³ Te kii' ni ko'ni nja yavi ndii jaan' ndii, koo' ka ñu'u' nde'i xto'o' e' Jesús kandu'u' ikan'. ⁴ Kii' ndi'ni ne jaan' ita' nja ikan' ndii, numi' va te ni tuvi uvi ta'an te yivi' ni'nu' ra toto yie ndatun' va, te ni xikuita ra xiin' nja jaan'. ⁵ Te xa'a' a ña ni yi'vi va ne jaan', te ni katandiee nja nuu' nja ndee ñu'u' ndii, ni ka'an te yivi' jaan' xiin' nja ndii:

—¿Ndishun nanduku' ndo' tein ne ni xi'i' ña xa tiaku? ⁶ Koo' ka a naá yo'o', süu' jaan' ndii xa ni natjaku a. Naka'an' ndo' ña ni ka'an a xiin' ndo' kii' xika' ka a nu-u' ñu'u' Galilea ndii: ⁷ "Yu'u, ña nduu' tu te yivi' ndii, kuní a ña sanakua'a te yivi' yu'u nda'a' ne ndiso' kuachj, te kuyi' i nuu' krusin, te natjaku i kivi' ña uní", ni kachj a xiin' ndo' —ni kachj te jaan' xiin' nja.

⁸ Sakan' te ni nakaa'an' nja ña ni ka'an Jesús xiin' nja. ⁹ Te kii' ni ñandiko' nja mii' ndiee' te uxi iin jaan' ndii, ni ka'an nja sakuu' ña jaan' xiin' ra, te sakan' tu xiin' inga ne ndikún Jesús. ¹⁰ Ña'a', ne ni xini ña ni yoo jaan' ndii, María Magdalena nduu' iin a', xiin' Juana, xiin' María, si'i' Jacobo, xiin' sava inga ña'a', ne ni xa'an xiin' nja. ¹¹ Ndisu ne ndikún ichi' Jesús ndii, ni xanini nja ña ña kuasa' kuní nduu' ña ka'an ña'a' jaan', te ni kuní nja kandixa' ña'a' nja. ¹² Saa ni ndii, ni ndava Pedro, te kua'an ra yavi ndii jaan', te kii' ni xto'ni ra tixin a ndii, ni xini ra ña koo' ka xna'a' ñu'u' nde'i Jesús naá ikan', ndee toto, ña ni ndisuku' kuiti' a, ndiee' tixin yavi jaan'. Sakan' te ni ñandiko' ra vi'e nandaní va ra xa'a' ña ni yoo ikan'.

So'õ ni xaa a kii' ni tuvi Jesús nuu' uvi ta'an te nda'a' xa'a' a ichi' ña kua'an ñuu Emaús

(Mr. 16:12-13)

¹³ Sava ni kivi' ña ni natjaku Jesús jaan', te ñu'u' uvi ta'an te ndikún ichi' a ichi' ña kua'an ñuu Emaús kua'an ra. Te ñuu jaan' ndii, kuyatin' uxi iin kilómetro xika' naá a te kandu'u' ñuu Jerusalén. ¹⁴ Te ndatu'un' xiin' ta'an ra kua'an ra xa'a' sakuu' ña ni yoo. ¹⁵ Te kii' ndatu'un' ra kua'an ra ndii, ni kuyatin' Jesús xata' ra, te kua'an a inga a xiin' ra. ¹⁶ Ndisu ni ñakuni ña'a' ra ni xaa Ndiosí. ¹⁷ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndee xa'a' ndatu'un' ndo' kua'an ndo'? —ni kachj a.

Sakan' te ni xikuita te jaan', nda'vi kuni ra. ¹⁸ Sakan' te ni ka'an iin te ñani' Cleofas xiin' a ndii:

—Iin ndaa' yo'õ kuiti' nduu' te xka'ndia kua'an ñuu Jerusalén, te xini ndee ña ni yoo ikan' iku kañuu kuiti' —ni kachj ra.

¹⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Yoo nduu' a ni yoo? —ni kachj a.

Sakan' te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Ña ni ndo' Jesús, te ni kiee ñuu Nazaret. Te jaan' ndii, ni ka'an tiakú ra tu'un Ndiosí, te ni ka'an tu ra a xiin' ña ndiee', te ni xaa tu ra kua'a' chuun ka'nu' koo' chukuu' nuu' Ndiosí xiin' nuu' kua'a' va ne yivi'. ²⁰ Te sutu kuu' nuu' xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu ni sanakua'a ña'a' nda'a' te romano te ka'ni' ña'a' ra, te ni xa'ni' ña'a' te jaan' nuu' krusin. ²¹ Ndisu ndu'u' ndii, ni ndiatu in ndu ña te jaan' nduu' te sandoó ndiká yoo', ne vi'e Israel, nda'a' te ndasi' yoo'. Te xa uní kivi' kua'an vitin ña ni yoo sakuu' ña jaan'. ²² Te sakan' tu sava ña'a', ne nduu' ti'vi xiin' ndu ndii, ni sandi'ni nja ndu. Sakan' ña nja'a' ndi'e' ni xa'an nja yavi mii' naá ñu'u' nde'i Jesús, ²³ ndisu koo' ka a ni xini nja naá. Te ni ñandiko' nja, te ni ka'an tu nja ña ni tuvi ndia'vi' ángele nuu' nja, te ni ka'an a xiin' nja ña xa ni natjaku Jesús. ²⁴ Ndi'i jaan', te ni xa'an iin uvi te nduu' ti'vi xiin' ndu yavi jaan', te ni xini ra ña naa ni ka'an ña'a' jaan', xna'a' nduu' a. Ndisu ni xini ra Jesús —ni kachj ra.

²⁵ Sakan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa küu' kaxi' tu ndo'õ, ran'. Xa kuachí tu kandixa' ndo' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an'.

²⁶ ¿Ñáá xini ndo' ña ni kuní a kundoo'õ Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakakú ne yivi', sakuu' ña jaan' ña kuní ka nu'u a ndivi' mii' natjin a ña ki'in' ka'nu'? —ni kachj a.

²⁷ Sakan' te ni xa'a' sanakuachi' a sakuu' ña yoso' nu-u' tutu Ndiosí, ña ka'an xa'a' a, ni xa'a' a ndee ña ni ke'i Moisés xiin' ña ni ke'i sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an'.

²⁸ Te kii' xa kuyatin' ra ñuu mii' kua'an ra ndii, ni xaa Jesús ndee naa ña ya'a kua'an. ²⁹ Ndisu ni ka'an ndiee' ra xiin' a ndii:

—Ndoq un' xiin' ndu yo'o', xa ni kuaa' va, sakan' te tüvi' ka —ni kachi' ra.

Sakan' te ni ko'ni ra iin vi'e, te ni ndoo a ikan' xiin' ra.

³⁰ Kij' ndu'u' Jesús te kuxi' a nuu' mesa xiin' ra ndii, ni ki'in a xita' va'a, te ni taxí a ña chindani Ndiosí, te ni sakuachi' ña'a' a, te ni taxí ña'a' a nda'a' ra. ³¹ Sakan' te ni nunja' nduchi' nuu' ra, te ni nakuni' ra ña Jesús nduu' a. Ndisu xaka'án e', te ni ndi'i a so'o nuu' ra.

³² Te ni xa'a' ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Süü' ni tüü e' ña ndee naa xixí vi' nimá e' kij' ñu'u' e' ichi' kuaxi' e', te sanakuachi' a ña yoso' nuu' tutu Ndiosí nuu' e' kuaxi' a xiin' e'? —ni kachi' xiin' ta'an' ra.

³³ Xa hora sakan' te ni nandiko' ra ñuu Jerusalén, te ni ndekuie' ra mii' nakayá te uxí iin nda'a' xa'a' a xiin' inga ne ndikún ichi' a. ³⁴ Te ni ka'an ne jaan' xiin' ra ndii:

—Ña ndaku xna'a' nduu' a ndii, ni natjaku xto'o e', xa ni tuví tu a nuu' Simón Pedro —ni kachi' ña.

³⁵ Sakan' te ni ka'an tu te jaan' xiin' ne jaan' sakuu' ña ni xka'ndia xiin' ra ichi', xiin' saa ni nakuni' ra Jesús kij' ni sakuachi' a xita' va'a.

So'o ni xaa a kij' ni tuví Jesús nuu' te ndikún ichi' a
(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

³⁶ Kij' ka'án ka te jaan' xa'a' ña jaan' ita' ra, te iin ni tuví tjo' Jesús iin' ndichí a ma'in' mii' ndiee' ña jaan', te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Na koq na ña maní' xiin' nimá ndo' —ni kachi' a.

³⁷ Ndisu ni yi'vi xava'a' ña, sakan' ña ni xanini' ña ña iin i'na' nduu' a. ³⁸ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Ndichun na yi'vi ndo'? Te, ¿ndichun na kuachí kändixa' ndo' xiin' nimá ndo'? ³⁹ Koto' ndo' nda'a' i xiin' xata' xa'a' i. Yu'u' nduu' i. Tondia nda'a' ndo' yu'u' te kuní ndo' ña suvi' i. Sakan' ña i'na' ndii, koo' ñu'u' nde'i a, te ni ndee koo' tu iki' a ndee naa ña xito' ndo' kumi' yu'u' vitin —ni kachi' a.

⁴⁰ Te kij' ndi'i ni ka'an a ña jaan', te ni nia'a a nda'a' a xiin' xa'a' a nuu' ña. ⁴¹ Te xa'a' a ña va'a va kuni ña, te

nandaní xava'a' tu ña ndii, kusaa' kuni ka kändixa' xna'a' ña ña suvi' nduu' a. Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ñáá yoo ña xaxi' xaa' ndo'? —ni kachi' a.

⁴² Sakan' te ni taxí ña iin ta'vi' tjaka' yatan' xiin' tutu yoko nda'a' a, ⁴³ te ni natijn ña'a' a, te ni xixi' ña'a' a nuu' ña. ⁴⁴ Sakan' te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Ña ni ndo'o i jaan' ndii, xa ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' a kij' ni xika i xiin' ndo', ña kuni a xinü sakuu' ña yoso' xa'a' yu'u' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i' Moisés, xiin' ña ni ke'i' te ni ka'an tiakú tu'un a, xiin' ña yoso' nuu' tutu Salmos —ni kachi' a.

⁴⁵ Sakan' te ni nunia' a nimá ña, te ni taxí a kundani kaxi' ña xa'a' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí. ⁴⁶ Te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Ña yo'o' nduu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' Cristo, ña tjanu' a sakakú ne yivi', ña kuni a kivi' a, te natjaku a kivi' ña uní. ⁴⁷ Te xiin' ndiee' a ka'an ndoso' ne yivi' nuu' sakuu' inga ne yivi' iin yivi' xa'a' ña nama ña nimá ña xa'a' kuachi' ña xaa' ña, te koq ka'nu' ini Ndiosí xa'a' ña. Te ñuu Jerusalén xa'a' ka'an ndoso' ña a. ⁴⁸ Ndo'ó nduu' ne ni xini' nduchi' nuu' ña ni ndo'o i jaan'. ⁴⁹ Va'a, yu'u' ndii, ti'vi' i ña xa ni ka'an yu-va' e' Ndiosí xiin' i taxí a koq xiin' ndo'. Ndisu ndo'ó ndii, ndoo ndo' kundiee' ndo' ñuu Jerusalén yo'o' ndiatu' ndo' ndee skachi' natijn ndo' ndiee' ña kuaxi' ndivi' —ni kachi' a.

So'o ni xaa a kij' ni ndaa Jesús ndivi'
(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Ni ya'a, te ni xaka Jesús te nda'a' xa'a' a, te kua'an a xiin' ra ndee ñuu Betania. Te ikan' ni ndani'i a nda'a' a, te ni xañu'u' ña'a' a. ⁵¹ Te kij' iin' a xañu'u' ña'a' a ndii, ni kuxika' a nuu' te jaan', te ni ndaa' a ndivi'. ⁵² Te kij' ndi'i ni xito' ka'nu' ña'a' ra ndii, va'a va kuni ra ni nandiko' ra kua'an ra ñuu Jerusalén. ⁵³ Te saa kivi' ñu'u' ra nuu' ki'e yukun' ka'nu' xaka'nu' ra Ndiosí. Sakan' na kunduu' a.

San Juan

Jesús nduu' Tu'yun Ndiosí, te ni kixin a iin yivi'

1 Ña nuu' kij' ti'an koo iin yivi' ndii, xa yoo ña ndu-u' Tu'yun, te Tu'yun jaan' kandu'u' mii' yoo Ndiosí, te ña jaan' nduu' Ndiosí. ² Te ndee ña nuu' ni kandu'u' ña jaan' mii' yoo Ndiosí. ³ Xiin' nda'a' ña jaan' ni xa'a Ndiosí sakuu' ña'a, te ndee iin ña yoo koo' naa' ni xa'a ña'a' ña jaan'. ⁴ Ña jaan' nduu' xa'ndu' kivi' ñuu, te ña taxi' kivi' ñuu jaan' nduu' ñu'u' ña nia'á ichi' Ndiosí nu-u' ne yivi'. ⁵ Te ñu'u' jaan' yí'é mii' iin yavi', te ña iin yavi' jaan' ndii, koo' chukuu' a nda'va ña'a' a.

⁶ Ni ti'vi' Ndiosí iin te yivi', te ni nani' Juan, ⁷ te ndiee yu'u' ra xa'a' ñu'u' jaan', te ini sakuu' ne yivi' kunj' ña'a' nja. ⁸ Ni nduu' Juan jaan' ñu'u' jaan', süu' jaan' ndii ni kixin ra te ndiee yu'u' ra xa'a' ñu'u' jaan' kujti'. ⁹ Te ña nduu' ñu'u' ndixa, ña yí'é nuu' sakuu' ne yivi' ndii, xa kuaxi a iin yivi'. ¹⁰ Ña jaan' ndii, ni xika a iin yivi', te ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' ndii, ni nakunij' ña'a' nja, tee' ndee xiin' nda'a' a ni xa'a' Ndiosí iin yivi'. ¹¹ Ni kixin a mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' a, ndisu ni natijn ña'a' nja. ¹² Ndisu sakuu' ne ni natijn ña'a', te ini tu nja xini ña'a' nja ndii, ni taxi a ndiee' nja te nduu' nja si'e Ndiosí. ¹³ Ne jaan' ndii, nduu' nja si'e Ndiosí xa'a' a ña nduu' nja si'e ne ichi' yata' nja, ni ndee süu' xa'a' a ña ni nakasi' iin' ne yivi', ni ndee süu' xa'a' a ña sakan' ni ka'an nimá te yivi'. Süu' jaan' ndii nduu' nja si'e a xa'a' a ña sakan' ni kunj' mii' Ndiosí. ¹⁴ Te ña nduu' Tu'yun jaan' ndii, ni nanduu a iin te yivi', te ni ndu'u' a tejn e'. Te ni xini ndu' ña ka'nu' va ña nduu' a, te xiin' a jaan' ni nia'a' a ña süvi xna'a' a nduu' ña iin ndaa' tilu' si'e Ndiosí. Te ni kumi' tu a kua'a' va ña kundani a ne yivi', te sakan' tu ni nia'a' a ña ndixa xa'a' Ndiosí. ¹⁵ Juan ndii, ni ndiee yu'u' tu te jaan' xa'a' ña jaan' ka'an ti'e' ra ndii:

—Xa'a' ña ka'a' ni ka'an i kij' ni ka'an i xiin' ndo' ndii: “Ña kuaxi xata' i nduu' ña ka'nu' ka te sakan' yu'u', sakan' ña xa yoo a ndee kij' ti'an tuvi yu'u'” —ni kachi ra.

¹⁶ Te xa'a' a ña kumi' a sakuu' ña ndiee' jaan' ndii, nda'a' a natiin' sakuu' yoo' ña xamaní' va'a ka vi' vitin. ¹⁷ Kuaxi ndii nda'a' Moisés ni saya'á Ndiosí tu'yun ndei' a nuu' e', ndisu nda'a' Jesús ni natijn e' ña xamaní' va'a ka, te ni natijn tu e' ña kundani e' ña ndixa xa'a' mii' a. ¹⁸ Ndee iin kivi' ti'an kunj' nuu' ndee iin ne yivi' Ndiosí, ndisu ña iin ndaa' tilu' si'e a, ña iin ndaa'

ñá yoo' xiin' a jaan', nduu' ña ni nia'a' nuu' e' sa'a kuu' yuva' e' Ndiosí.

Sq'o ni xaa a kij' ni ndiee yu'u' Juan, te ni sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí, xa'a' Jesús

(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

¹⁹ Ña yo'o' nduu' ña ni ndiee yu'u' Juan jaan' kij' ni ti'vi' te judío kuu' nuu' ndee ñuu' Jerusalén savá sutu xiin' savá te Levita, te xachuun' tu tixin yukun' ka'nu', te ndatu'un' ra Juan jaan' ndii:

—¿Ndee nuu' chuyun ndiso' yo'ó? —ni kachi ra.

²⁰ Te Juan jaan' ndii, ni ti'asi yu'u' ra, süu' jaan' ndii ni ndiee yu'u' ndaku ra ka'an ra ndii:

—Süu' yu'u' nduu' Cristo tianu' Ndiosí sakakú yoo' —ni kachi ra.

²¹ Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuyun ndiso' un' na sakan'? ¿Ñáá Elías nduu' un'? —ni kachi ra.

Te ni nakuijn Juan ndii:

—Ü'un', süvi i —ni kachi ra.

Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí, te ndiatu' e', ndu-u' un'? —ni kachi ra.

Te ni nakuijn ra ndii:

—Süvi i —ni kachi ra.

²² Te ni ndatu'un' ka' ña'a' ra ndii:

—¿Ndee nuu' chuyun ndiso' un' na sakan'? Ka'an un' xiin' ndu, te kivi' nataxi ndu kuento nuu' te ni ti'vi' ndu'u. ¿Ndee ña ka'an un' xa'a' mii' un'? —ni kachi ra.

²³ Te ni nakuijn Juan jaan' nuu' ra ndii:

—Yu'u' nduu' te ka'an ti'e' mii' ichi' kaa' ndii:

“Ndasandaku ndo' ichi' mii' kixin xto'o e'”, sa'a nii' ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un' a —ni kachi Juan.

²⁴ Te yivi', te ni xa'an ikan' ndii, te fariseo ni ti'vi' ña'a'. ²⁵ Te tuku ni ni ka'an te jaan' xiin' Juan ndii:

—¿Ndichun na sakuchi' un' ne yivi' kuenta Ndiosí naa' süu' Cristo, ña ni tianu' Ndiosí sakakú yoo', nduu' un', te ni ndee süu' Elías nduu' tu un', te ni ndee süu' te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí ndiatu' e' kixin nduu' un'? —ni kachi ra.

²⁶ Te ni nakuijn Juan nuu' te jaan' ndii:

—Xiin' tikui kujti' sakuchi' yu'u' ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu tejn e' xika' iin ña xini ndo'. ²⁷ Te ña jaan' na'in chuun' nuu' yu'u', sakan' ña ña ka'nu' ka nduu' a te

sakan' yu'u, te ni ndee vā'a i kunduu te ndaxin' iin' ndixan' ki'i' a —ni kachi ra.

²⁸ Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndia ñuu Betábara, ña kandu'u' tuku ta'vi' itia Jordán, mii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí.

Jesús nduu' mbee lulu, ña kuaxi nda'a' Ndiosí

²⁹ Te tuku kivi' ndii, ni xini Juan jaan' kuaxi Jesús. Te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', ka' kuaxi ña nduu' mbee lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí, te ña ka' sandoyo' kuachi ne yivi' iin yivi'. ³⁰ Xa'a' ña ka' ni ka'an i kii' ni ka'an i ndii: “Ña na'in chuun' nuu' yu'u ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' yu'u, sakan' ña xa yoo a ndee kii' tia'an tui i.” ³¹ Te ndii, ni nakuni yu'u yoo nduu' a, ndisu ni xaa i sakuchi' i ne yivi' kuenta Ndiosí te nakuni ña'a' yoo', ne Israel —ni kachi ra.

³² Te sakan' tu Juan ndii, ni ndiee yu'u' ra ka'an ra ndii:

—Ni xini i nuu' Espiritu Ndiosí ndee ndivi' ndee naa nuu' paloma, te ni xikui'nu ña'a' a. ³³ Te ndii, ni nakuni yu'u yoo nduu' ña ka', ndisu ña ni sakuiso' chuun' yu'u te sakuchi' i ne yivi' kuenta a xiin' tikui kuiti' ni ka'an xiin' i ndii: “Kuni un' nuu' Espiritu Santo ndee ndivi', te iin kui'nu a iin te yivi', te jaan' nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta i xiin' ña ndiee' Espiritu Santo jaan'”, ni kachi a xiin' i. ³⁴ Te ni xini yu'u ña sakan' ni xaa a xiin' ña ka', te ndiee' yu'u' i ña ña ka' nduu' si'e Ndiosí —ni kachi Juan.

So'o ni xaa a kii' ni xa'a' ndikun ne yivi' Jesús

³⁵ Ni kitu' tuku kivi' ndii, iin' ni tukuu Juan jaan' xiin' uvi ta'an te ndikun ichi' ra. ³⁶ Te kii' ni xini ra ña xka'ndia Jesús kua'an a ikan', te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', ka' kua'an ña nduu' mbee lulu, ña nduu' kuenta Ndiosí —ni kachi ra.

³⁷ Te kii' ni xini so'o te uvi ta'an jaan' ña ni ka'an ra ndii, ni xikundikun ra Jesús jaan'. ³⁸ Te ni nandiko' kii' Jesús, te ni xini a ña ndikun te jaan' xata' a, te ni nda-tu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nduu' a nduku' ndo', taa? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, ¿mii' ndu'u' un'? —ni kachi ra xiin' a. (Te Rabí jaan' kuni kachi a Maestro.)

³⁹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—To'o' ndo' xiin' i, te kuni ndo' —ni kachi a.

Te ni xa'an ra, te ni xini ra mii' ndu'u' a, te ni ndoo ra ikan' xiin' a kivi' jaan', sakan' ña xa ka kumi' xakuua' i nduu' a. ⁴⁰ Iin te jaan' ndii, ñani Simón Pedro nduu' ra, te Andrés nani' ra. Te jaan' nduu' iin te uvi ta'an te ni xini so'o ña ni ka'an Juan jaan', te ni xikundikun ra Jesús. ⁴¹ Te ña nuu' ña ni xaa Andrés jaan' ndii, Simón

ñani ra ni xa'an' koto ra, te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ni xa'an kuni ndu' ña nduu' Mesías —ni kachi ra. (Te Mesías jaan' kuni kachi a Cristo, ña tianu' Ndiosí sakakú yoo'.)

⁴² Te ni naka ña'a' ra te kua'an ra nuu' Jesús. Te kii' ni xini Jesús te jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yo'ó nduu' Simón, si'e Jonás. Te vitin ndii, Cefas kuni nani' un' saa i —ni kachi a xiin' ra. (Te Cefas jaan' kuni kachi a Pedro uun Kava'.)

So'o ni xaa a kii' ni iní Natanael ni xini ra Jesús

⁴³ Te tuku kivi' ndii, ni kuni Jesús ku'un a ñu'u' Galilea, te ni nata'an' a xiin' iin te nani' Felipe, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kundikun un' yu'u, taa —ni kachi a xiin' ra.

⁴⁴ Te Felipe jaan' ndii, ñuu Betsaida ni kiee ra mii' nduu' tu ñuu Andrés xiin' Pedro. ⁴⁵ Te Felipe jaan' ndii, ni xa'an nanduku' ra Natanael, te kii' ni xini ña'a' ra ndii, ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ni xini ta'an' ndu xiin' te ni ka'an Moisés xa'a' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, te ni ka'an tu te ni ka'an tiakú tu'un a xa'a' te jaan', Jesús, si'e José, te ni kiee ñuu Nazaret, nduu' ra —ni kachi ra.

⁴⁶ Te ni ka'an Natanael xiin' ra ndii:

—Jan', ndee iin ña va'a xa'a' yoo' kuví keta ñuu Nazaret jaan' —ni kachi ra.

Sakan' te ni ka'an Felipe xiin' ra ndii:

—Va'a, to'o' te kuni nduchi' nuu' ña'a' un' —ni kachi ra.

⁴⁷ Kii' ni xini Jesús ña kuaxi Natanael jaan' nuu' a, te ni ka'an a xa'a' ra ndii:

—Aan', ka' kuaxi te ta'an' e', iin te xata'an nduu' te Israel. Te nasa'á nimá nduu' ra —ni kachi a.

⁴⁸ Te ni ka'an Natanael xiin' a ndii:

—¿Saa kuví xini un' yoo nduu' yu'u? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kii' tia'an ka'an Felipe xiin' un', kii' iin' un' xa'a' tun' higuera ndii, ni xini i yo'ó —ni kachi a.

⁴⁹ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, yo'ó nduu' si'e Ndiosí. Yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' yoo', ne Israel —ni kachi ra.

⁵⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto ka ni ka'an i ña ni xini i yo'ó xa'a' tun' higuera jaan' kuiti' na kandixa' un' ña ña jaan' nduu' i. Ndisu ña ka'nu' ka kuni un' te sakan' ña jaan' —ni kachi a.

⁵¹ Te ni ka'an ka a xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kuni ndo' ña xa ni nunia' yi'e' ndivi', te kuni ndo' kua'a' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ndaa' a ndivi', te nuu' a nuu' yu'u, ña nduu' tu te yivi' —ni kachi a.

So'ŋo ni xaa a kii' ni yoo' iin ña tunda'á' ñuy Caná

2 Ni ya'a unĭ ta'an kivi', te ni yoo' iin ña tunda'á' ñuy Caná, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, te naá tu sĭ'i' Jesús vĭko' jaan'. 2 Te ni xa'an tu Jesús xiin' te nda'a' xa'a' a ĩkan', saĥan' ña ni ta'tu ña'a' ne yivi'. 3 Te kii' yoo ka vĭko' jaan' ndii, ni ndi'i' vino, ĩkan' te ni ka'an sĭ'i' Jesús xiin' a ndii:

—Kōo' ka vino xaa' nĭa —ni kachĭ a'.

4 Te ni ka'an Jesús xiin' sĭ'i' a ndii:

—Nanaa, ɔndichun na ka'an un' xiin' yu'u' xa'a' ña jaan'? Kuni ka xaa hora ña nia'a ĩ nuu' ne yivi' chuun ña yoo nuu' ĩ —ni kachĭ a'.

5 Saĥan' te ni ka'an sĭ'i' a jaan' xiin' te xaxa' vino jaan' ndii:

—Saa ndo' ndee ka ña ka'an ra xiin' ndo', taa —ni kachĭ a'.

6 Ni yoo iñu ta'an tinaja na'nu', ña ni kua'a xiin' yuu' ĩkan', te kuyatin' unĭ ta'an yoo na'nu' tĭkui kuvĭ ku'un tĭxin ĩ'in a. Tinaja jaan' ndii, tĭkui te' sandoo' xiin' mii' ndu'u, ne judío, nuu' Ndiosí xĭñu'ú tĭxin a. 7 Te ni ka'an Jesús xiin' te xaxa' vino jaan' ndii:

—Saĥutu' ndo' saĥuu' tinaja kaa' tĭkui —ni kachĭ a'.

Te ni saĥutu' kati'i' ra a. 8 Saĥan' te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Tava' ndo' sie ra' vitĭn, te kundĭakā ndo' ra' nda'a' te ndiso' chuun' xa'a' vĭko' —ni kachĭ a'.

Te ni xan ndĭakā ra ra' nda'a' te jaan'. 9 Te kii' ni xĭ'i' te jaan' sie tĭkui, te' ni nandu'u vino ndii, xĭnĭ ra naa' tĭkui ni nduu' ra'. Ndisu xĭnĭ te xaxa', te ni tava' ra' jaan', ña tĭkui ni nduu' ra'. Te ni kana' te ndiso' chuun' jaan' te tunda'á'. 10 Te ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Xinĭ e' ña saĥuu' ne yivi' ndii, xĭ'na ka vino va'a xaxa' a' nĭa, te kii' xa kuni tuxĭ' ra' ne ni ta'tu nĭa, te xa'a' nĭa xaxa' nĭa vino nda'vi. Te ndii yo'ó ndii, ni taxā'a un' te' va'a ka ndee vitĭn te xaxa' ra' —ni kachĭ a'.

11 Ña jaan' nduu' chuun' ka'nu' ña nuu', ña ni xaa Jesús. Te ñuy Caná, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan', ni xaa a ña jaan', te xiin' ña jaan' ni nia'a a ña ndiee' ña kumi' a. Te ni ĩni ka te nda'a' xa'a' a xini ña'a' ra.

12 Ni ya'a ña jaan', te ni naĥaa' Jesús ñuy Capernaum, ni naĥaa' sĭ'i' a, te ni naĥaa' tu ñani a, te ni naĥaa' tu te nda'a' xa'a' a. Te ni ndoo nĭa ndia'vi' kivi' ñuy jaan'.

So'ŋo ni xaa a kii' ni taxi' Jesús te ndasanduu' yukun' ka'nu' ndee naa ya'vi

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

13 Xa kuyatin' vĭko' pascua, ña xaka'nu' ndu, ne judío, saĥan' na kuu' ni kaa Jesús ñuy Jerusalén. 14 Te ni xĭnĭ a ndiee' te yivi' xiko' ra toro, xiin' mbee, xiin' paloma, nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan'. Te ni xĭnĭ tu a ndiee' te nama' xu'un'. 15 Te ni chunta'an' a ĩin uvĭ yo'o', te ni

taxi' u'vi a saĥuu' te ndiee' nuu' ki'e jaan', xiin' mbee, xiin' toro. Te ni kĭku' a xu'un' te nama' xu'un' jaan', te ni sanduva a mesa ra. 16 Te ni ka'an a xiin' te xiko' paloma jaan' ndii:

—Tava' ndo' saĥuu' ña'a ndo' kaa' nuu' ki'e yukun' yo'o', te ndasandu'u ndo' vi'e yuva' ĩ ndee naa ya'vi —ni kachĭ a'.

17 Saĥan' te ni naĥaa'an' te nda'a' xa'a' a ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Xa yoo ĩ kuvĭ ĩ xa'a' a ña ndo'o' ĩ xa'a' vi'e un'", kachi a.

18 Xa'a' a jaan' na ni ndatu'un' ĩin uvĭ te judío kuu' nuu' Jesús ndii:

—ɔNdee chuun' ka'nu' saa un', te nia'a un' ña ndiso' chuun' un', te xaa un' ña ni xaa un' kaa'? —ni kachĭ a'.

19 Te ni naĥuĭin a nuu' ra ndii:

—Naa' tani' ndo' yukun' ka'nu' yo'o' ndii, kivi' ña unĭ, te xa ni naĥani' ĩ tuku a —ni kachĭ a'.

20 Saĥan' te ni ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—ĭjan'! Uvĭ xĭko iñu ta'an kuiya, te ni xĭnu yukun' ka'nu' yo'o'. Te yo'ó ka'an ña unĭ ta'an kivi' kuitĭ', te ndani' ĩ un' tuku a —ni kachĭ a'.

21 Ndisu yukun' ña ni ka'an Jesús jaan' xa'a' ndii, ñu'u' nde'i a nduu' a. 22 Saĥan' na kuu' kii' ni xĭ'i' a, te ni naĥaku a ndii, ni naĥaa'an' te nda'a' xa'a' a ña ni ka'an a jaan'. Te ni kandixa' ra ña yoso' nuu' tutu Ndiosí xa'a' a xiin' ña ni ka'an mĭi' Jesús.

Xinĭ Jesús saa ĩin' nimá saĥuu' ne yivi'

23 Kii' yoo Jesús ñuy Jerusalén xa'a' vĭko' pascua jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ni kandixa' ña'a' xa'a' ña ni xĭnĭ nĭa ña ka'nu' ña ni xaa a. 24 Ndisu Jesús ndii, ni ĩni a xĭni a ne jaan', saĥan' ña xĭnĭ a saa ĩin' nimá saĥuu' ne yivi'. 25 Te ni kuni ndee ĩin ne yivi' ka'an xiin' a xa'a' ĩn-ga ne yivi', saĥan' ña xa xĭnĭ mĭi' a saa ĩin' nimá saĥuu' e'.

So'ŋo ni xaa a kii' ni ka'an Jesús xiin' Nicodemo ña tuku ni kuni a naĥaku ne yivi'

3 Yoo ĩin te fariseo nani' Nicodemo. ĩin te ni'i' chuun' nuu' ne judío, ne ta'an' e', nduu' ra. 2 Te jaan' ndii, ni xa'an ra nuu' Jesús ĩin ñuy, te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Rabí, xĭnĭ ndu ña Ndiosí ni taxĭ chuun' nda'a' yo'ó, te nduu' un' maestro nuu' ndu'u. Kuachĭ ndii ndee ĩin ne yivi' kuvĭ saa chuun' ka'nu', ña xaa' yo'ó, naa' kōo' Ndiosí yoo xiin' nĭa, te chĭndiee' ña'a' a —ni kachĭ a'.

3 Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an ĩ xiin' un' ña naa' kaku ĩin ne yivi' tuku ĩchi' saa Ndiosí ndii, kuvĭ kuni nĭa ña ka'ndĭa chuun' a nimá nĭa —ni kachĭ a'.

4 Te ni ka'an Nicodemo xiin' a ndii:

—¿Saā t̄ȳ kuv̄ī k̄ak̄ū īin̄ n̄ē x̄ā x̄ix̄ā t̄uk̄ū īchī,̄ t̄aā?
¿Ñáá̄ kuv̄ī kī'v̄ī t̄uk̄ūū n̄īā t̄ix̄in̄ sī'ī n̄īā t̄ē k̄ak̄ū t̄uk̄ūū
n̄īā? —n̄ī k̄achī r̄ā.

⁵ T̄ē n̄ī ka'ān̄ Jesús̄ xiin' r̄ā ndii:

—Ñ̄ā nd̄ak̄ū ka'ān̄ ī xiin' un' ñ̄ā naa' k̄ak̄ū īin̄ n̄ē yivi'
xiin' t̄īkuī kūīt̄ī, t̄ē k̄ak̄ū n̄īā xiin' Esp̄iritū ndii, k̄ū̄v̄ī
n̄at̄īin̄ n̄īā ñ̄ā ka'nd̄īā chuun' N̄dios̄ī nimá̄ n̄īā. ⁶ Yoō k̄ā
kaku' xaa' yūva' sī'ī ndii, kuenta n̄ē yivi' kūīt̄ī nduu'
n̄īā. T̄ē yoō k̄ā kaku' xaa' Esp̄iritū ndii, kuenta N̄dios̄ī
nduu' n̄īā. ⁷ N̄ā̄ndan̄ī un' ñ̄ā n̄ī ka'ān̄ ī xiin' un' ñ̄ā kuní
ā̄ n̄ak̄ak̄ū un' t̄uk̄ū īchi'. ⁸ Naa' kuu' tach̄i' ndii, xika' ā̄
mii' k̄ā kuní ā̄, t̄ē xinī so'ō un' ni'ī xika' ā̄. N̄dis̄ū x̄iní un'
mii' n̄ī k̄ix̄in̄ ā̄, t̄ē x̄iní t̄ū un' mii' kua'ān̄ ā̄. Īin̄ k̄achī xaa'
t̄ū Esp̄iritū xiin' s̄ak̄uu' n̄ē n̄ī s̄ak̄aku' ā̄ t̄uk̄ū īchi' —n̄ī
k̄achī ā̄.

⁹ T̄ē n̄ī ka'ān̄ Nicodemo xiin' ā̄ ndii:

—¿Saā t̄ȳ kuv̄ī xka'nd̄īā ñ̄ā ka'ān̄ un' jaan'? —n̄ī k̄achī
r̄ā.

¹⁰ T̄ē n̄ī ka'ān̄ Jesús̄ xiin' r̄ā ndii:

—T̄ē sania'á̄ nduu' yo'ó nuu' n̄ē ñ̄ūū e', n̄ē Israel, t̄ē,
¿saā t̄ȳ nā k̄ū̄ndan̄ī un' ñ̄ā ka'ān̄ ī xiin' un' jaan'? ¹¹ Ñ̄ā
nd̄ak̄ū ka'ān̄ ī xiin' un' ndii, ka'ān̄ nd̄ū ñ̄ā x̄iní nd̄ū, t̄ē
ndiee' yu'u' nd̄ū xa'a' ñ̄ā x̄inī nd̄uchi' nuu' nd̄ū. N̄dis̄ū
ndo'ó ndii, n̄ī n̄at̄īin̄ ndo' ñ̄ā ndiee' yu'u' nd̄ū. ¹² Naa'
k̄ū̄nī k̄and̄ix̄a' ndo' ñ̄ā ka'ān̄ ī xiin' ndo' xa'a' ñ̄ā yoō īin̄
yivi' yo'o' ndii, ¿saā t̄ȳ k̄and̄ix̄a' ndo' naa' ka'ān̄ ī xiin'
ndo' xa'a' ñ̄ā yoō nd̄ivi'? ¹³ Sakan' ñ̄ā ndēē īin̄ n̄ē yivi' n̄ī
ndāā nd̄ivi' mii' ndu'u' N̄dios̄ī. N̄dis̄ū yu'u', ñ̄ā nduu' t̄ū
t̄ē yivi' ndii, īkan' n̄ī k̄iēē ī, t̄ē n̄ī t̄uv̄ī ī nuu' ñ̄u'u' īin̄ yivi'
yo'o'. ¹⁴ Naa' n̄ī ch̄indu'u' Moisés̄ koō' nuu' īin̄ ītun' mii'
īchī kaa' xta'an' ndii, sakan' t̄ū t̄j̄andu'u' t̄ē yivi' yu'u,
ñ̄ā nduu' t̄ū t̄ē yivi', nuu' ītun', ¹⁵ t̄ē s̄ak̄uu' n̄ē īnī xinī
yu'u' ndii, kōō' kivi' kuv̄ī n̄īā nuu' N̄dios̄ī, sū̄u' jaan' ndii
n̄at̄īin̄ n̄īā kivi' ñ̄ūū ñ̄ā kōō' kivi' ndi'i'.

So'ō nia'á N̄dios̄ī ñ̄ā kundanī ā̄ n̄ē yivi' īin̄ yivi'

¹⁶ Kūach̄ī ndii kundanī ya'ā N̄dios̄ī n̄ē yivi' īin̄ yivi',
sakan' na n̄ī t̄i'vi' ā̄ yu'u, ñ̄ā nduu' si'ē ā̄ ñ̄ā īin̄ nd̄aa'
tilu', īin̄ yivi' yo'o'. T̄ē yoō k̄ā īnī xinī yu'u' ndii, kōō' kivi'
kuv̄ī n̄īā nuu' N̄dios̄ī, sū̄u' jaan' ndii n̄at̄īin̄ n̄īā kivi' ñ̄ūū
ñ̄ā kōō' kivi' ndi'i'. ¹⁷ Kūach̄ī ndii n̄ī t̄i'vi' ā̄ yu'u, ñ̄ā ndu-
u' si'ē ā̄, xāā ī īin̄ yivi' t̄ē k̄atun' ī n̄ē yivi' jaan' xa'a'
kūach̄ī n̄īā. Sū̄u' jaan' ndii n̄ī t̄i'vi' ā̄ yu'u xāā ī t̄ē s̄akakú
ñ̄a'a' ā̄ xiin' nd̄a'a' ī nuu' kūach̄ī n̄īā. ¹⁸ Sakan' na yoō
k̄ā īnī xinī yu'u' ndii, k̄atun' ñ̄a'a' N̄dios̄ī xa'a' kūach̄ī
n̄īā, n̄dis̄ū yoō k̄ā īnī xinī yu'u' ndii, xā n̄ī k̄atun' n̄īā nuu'
ā̄, sakan' ñ̄ā n̄ī īnī n̄īā kunī n̄īā yu'u, ñ̄ā īin̄ nd̄aa' tilu'
si'ē N̄dios̄ī. ¹⁹ T̄ē xa'a' ñ̄ā yo'ō' nduu' ñ̄ā k̄atun' N̄dios̄ī
n̄ē jaan', ñ̄ā n̄ī xāā yu'u' īin̄ yivi' yo'o', t̄ē nduu' ī ndēē
naa' ñ̄u'u' nuu' n̄īā, n̄dis̄ū n̄ī k̄ū̄ndan̄ī k̄ā n̄īā ñ̄ā k̄ak̄ā
n̄īāā n̄īā t̄ē sakan' ñ̄u'u' jaan', sakan' ñ̄ā xachuun' n̄īa'a
n̄īā. ²⁰ Kūach̄ī ndii, s̄ak̄uu' n̄ē xachuun' n̄īa'a ndii, ndasi'
n̄īā ñ̄u'u' jaan', t̄ē k̄ū̄yatin' n̄īā nuu' ā̄ kotō k̄ā nat̄uv̄ī ñ̄ā

n̄īa'a ñ̄ā xaa' n̄īā. ²¹ N̄dis̄ū n̄ē xaa' ñ̄ā nd̄ix̄ā ndii, kuyat-
in' n̄īā nuu' ñ̄u'u' jaan', t̄ē nat̄uv̄ī ñ̄ā xaa' n̄īā ñ̄ā kuní
N̄dios̄ī —n̄ī k̄achī ā̄.

Ndiee' yu'u' k̄ā Juan xa'a' Jesús

²² N̄ī ya'a' ñ̄ā jaan', t̄ē n̄ī xa'ān̄ Jesús̄ xiin' t̄ē nd̄a'a'
xa'a' ā̄ nuu' ñ̄u'u' Judea, t̄ē n̄ī ndoō nuu' ā̄ īkan' xiin' r̄ā.
T̄ē n̄ī s̄akuchi' ā̄ n̄ē yivi' kuenta N̄dios̄ī. ²³ T̄ē naá t̄ȳ Juan
sakuchi' r̄ā n̄ē yivi' kuenta N̄dios̄ī yat̄in̄ ñ̄ūū Enón, ñ̄ā
kandu'u' yat̄in̄ ñ̄ūū Salim, sakan' ñ̄ā yoō kua'a' t̄īkuī
īkan'. T̄ē n̄ī k̄ix̄in̄ n̄ē yivi', t̄ē n̄ī ch̄ich̄ī n̄īā kuenta N̄dios̄ī
n̄ī xāā r̄ā. ²⁴ Sakan' ñ̄ā kuní sko'ni' t̄ē ndiso' chuun' Juan
jaan' vi'ē k̄ā kivi' jaan'.

²⁵ T̄ē kivi' jaan' ndii, n̄ī kan̄i ta'an kuento t̄ē ndikún
īchi' Juan jaan' xiin' īngā t̄ē judío xa'a' saā kuní ā̄ saā
n̄ē yivi', t̄ē sandōo xiin' mii' n̄īā nuu' N̄dios̄ī. ²⁶ T̄ē n̄ī k̄ix̄-
in̄ ka'ān̄ t̄ē ndikún īchi' Juan jaan' xiin' r̄ā ndii:

—Rabí, t̄ē n̄ī īin̄ xiin' un' t̄uk̄ū ta'vi' yu'u' it̄īā Jordán,
t̄ē nduu' t̄ē n̄ī nd̄iēē yu'u' un' xa'a' ndii, sakuchi' r̄ā n̄ē
yivi' kuenta N̄dios̄ī. T̄ē s̄akuu' n̄ē yivi' kua'ān̄ mii' iin' r̄ā
—n̄ī k̄achī r̄ā.

²⁷ T̄ē n̄ī ka'ān̄ Juan xiin' t̄ē jaan' ndii:

—Ndēē īin̄ n̄ē yivi' k̄ū̄v̄ī n̄a'in̄ chuun' naa' tāxī N̄dios̄ī
ā̄ nd̄a'a' n̄īā ndēē nd̄ivi'. ²⁸ X̄ā m̄ij̄i' ndo'ó nduu' t̄ē n̄ī x̄iní
so'ō ñ̄ā n̄ī ka'ān̄ ī ndii: "Sū̄u' yu'u' nduu' Cristo, ñ̄ā
s̄akakú n̄ē yivi'. Sū̄u' jaan' ndii n̄ī tāxī N̄dios̄ī ch̄uyun̄
nda'a' ī t̄ē ki'in̄ īchi' ī nuu' ñ̄ā jaan'." Sakan' n̄ī k̄achī ī.
²⁹ S̄akuu' e' x̄iní ñ̄ā nd̄a'a' t̄ē tunda'á' yoō ñ̄a' tunda'á'.
N̄dis̄ū t̄ē x̄iní ta'an' xiin' r̄ā ndii, xā īkan' iin' r̄ā, t̄ē xika'
nuu' r̄ā nuu' t̄ē jaan'. T̄ē k̄ij̄i' xinī so'ō r̄ā ndatu'un' t̄ē
jaan' xa'a' ñ̄a' tunda'á' xiin' r̄ā ndii, va'ā vā kuni r̄ā.
Xa'a' ā̄ jaan' na sakan' t̄ū yu'u' ndii, xā n̄ī x̄in̄ū ñ̄ā kuati-
a' nimá ī jaan' vit̄in̄. ³⁰ Ñ̄ā jaan' ndii, kuní ā̄ ñ̄ā so'ō k̄ūū
ka'nu' k̄ā ā̄, t̄ē yu'u' ndii, so'ō nuu' k̄ā ñ̄ā kuu' ka'nu' ī.

Ñ̄ā n̄ī k̄iēē nd̄ivi' nduu' Jesús

³¹ Ñ̄ā n̄ī k̄iēē nd̄ivi' ndii, ka'nu' k̄ā ñ̄ā nduu' ā̄ nuu'
s̄akuu' n̄ē yivi'. T̄ē n̄ē n̄ī k̄ak̄ū īin̄ yivi' yo'o' ndii, kuenta
īin̄ yivi' yo'o' kūīt̄ī nduu' n̄īā, t̄ē xa'a' ñ̄ā yoō īin̄ yivi'
yo'o' kūīt̄ī ndatu'un' n̄īā. N̄dis̄ū ñ̄ā n̄ī k̄iēē nd̄ivi' jaan'
ndii, ka'nu' k̄ā ñ̄ā nduu' ā̄ nuu' s̄akuu' n̄ē yivi'. ³² Ñ̄ā n̄ī
x̄iní ñ̄ā jaan', xiin' ñ̄ā n̄ī x̄iní so'ō ā̄ ndiee' yu'u' ā̄ xa'a',
t̄ē ñ̄ā ndiee' yu'u' ā̄ jaan' ndii, ndēē īin̄ n̄ē yivi' n̄at̄īin̄ ā̄.
³³ N̄dis̄ū yoō k̄ā n̄at̄īin̄ ñ̄ā ndiee' yu'u' ā̄ jaan' ndii,
nakuni n̄īā ñ̄ā N̄dios̄ī ndii, ñ̄ā nd̄ix̄ā xn̄a'ā nduu' ā̄.
³⁴ Kūach̄ī ndii, ñ̄ā n̄ī t̄i'vi' N̄dios̄ī jaan' ndii, t̄u' un' yu'u'
m̄ij̄i' N̄dios̄ī ka'ān̄ ā̄, sakan' ñ̄ā n̄ī tāxī ndoō ā̄ nd̄iēē' Es-
p̄iritū ā̄ nd̄a'a' ñ̄ā jaan'. ³⁵ N̄dios̄ī, yūva' ā̄ ndii, kundanī
ā̄ si'ē ā̄, sakan' na n̄ī s̄akuiso' chuun' ñ̄a'a' ā̄ nuu' s̄aku-
u' ñ̄ā yoo. ³⁶ Yoō k̄ā īnī xinī si'ē ā̄ jaan' ndii, n̄at̄īin̄ n̄īā
kivi' ñ̄ūū ñ̄ā kōō' kivi' ndi'i'. N̄dis̄ū yoō k̄ā k̄ū̄ní īnī kunī
ñ̄a'a' ndii, n̄at̄īin̄ n̄īā kivi' ñ̄ūū ñ̄ā kōō' kivi' ndi'i' jaan'.

Süü' jaan' ndii ne xa yoo koo tundo'o' nduu' nja saa Ndiosí —ni kachí Juan xiin' te ndikún ichi' ra jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni ndatu'un' Jesús xiin' iin ña'a' ña' Samaria

4 Te ni xini te fariseo kuento ña kua'a' ka ne yivi' ndikún ichi' Jesús ni xaa a te sakan' Juan. Te ni xini tu ra kuento ña kua'a' ka ne yivi' chichi' kuenta Ndiosí mii' iin' a te sakan' mii' naá Juan jaan'. ² (Ndisu mii' Jesús ndii, koo' ne yivi' sakuchi' vi' a. Te nda'a' xa'a' a nduu' te sakuchi' ne yivi' kuenta Ndiosí.) ³ Te kij' ni xini xt'o' e' kuento ña ni xini te fariseo jaan' kuento jaan' ndii, ni ketá a ñu'u' Judea jaan', te ni nandiko' a kua'an a ñu'u' Galilea. Te kua'an tu te nda'a' xa'a' a xiin' a.

⁴ Te ni kuní a ña xka'ndia a ñu'u' Samaria te xaa a mi-i' kua'an a. ⁵ Te ni xaa a nuu' iin ñuu ña ñani' Sicar, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Samaria jaan'. Kandu'u' ñuu jaan' yatín xiin' ñu'u' ña ni taxí Jacob nda'a' si'e ra José xtá'an' iin yivi'. ⁶ Te ikan' iin' pozo ña ni xa'a' Jacob jaan'. Te xa'a' a ña ni xavi Jesús ni kixin a ichi' jaan' ndii, ni xikundu'u' a yatín yu'u' pozo jaan'. Yatín sava kivi' nduu' a kij' sakan'. ⁷ Sakan' te ni xaa iin ña'a', ña' Samaria, te kixin a' tikuí, te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Saa un' ña va'a, te sakakán un' sie tikuí ko'o i, ñaa —ni kachí a.

⁸ Te te nda'a' xa'a' a ndii, koo' ra ndiee' xiin' a, sakan' ña ña xaxi' kua'an satá' ra ñuu jaan'. ⁹ Ndisu xa'a' a ña nita'an' va'a ne judío xiin' ne Samaria jaan' ndii, ni ka'an ña'a' jaan' xiin' Jesús ndii:

—¡Jan'! ¿Ndichun na xikán un' tikuí nuu' yu'u? Yo'ó ndii, te judío nduu' un', te yu'u ndii, ña' Samaria nduu' i —ni kachí a'.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Naa xini un' ndee ña nduu' ña va'a, ña xamaní' Ndiosí ne yivi', te naa' xini tu un' yoo nduu' ña xikán tikuí nuu' un' ndii, mii' un' kakan tikuí nuu' i, te taxí i tikuí, te' taxi' kivi' ñuu nda'a' un' —ni kachí a.

¹¹ Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Tákuí'e, koo' ndee iin ña'a' ni' un' te tava' un' tikuí, te pozo yo'o' ndii, kunu xava'a a. Sakan' na kuíi', ¿mii' yoo tikuí, te' taxi' kivi' ñuu jaan' xaa' un'? ¹² ¿Ñáá xanini yo'ó ña te ka'nu' ka nduu' un' te sakan' xii' yata' ndu Jacob? Ña jaan' ni xa'a' pozo yo'o', te ni ndoo a nda'a' ndu, te yo'o' ni xii' a tikuí xiin' si'e a, xiin' kiti' sana nja —ni kachí a'.

¹³ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Sakuu' ne xi'i' tikuí pozo yo'o' ndii, nana'a' te ichi' ni tukuu iní nja. ¹⁴ Ndisu yoo ka xi'i' tikuí, te' taxi' yu'u jaan' ndii, koo' kivi' ka ichi' tukuu iní nja, sakan' ña tikuí, te' taxí yu'u ko'o nja jaan' ndii, kande'ta vi' ra' tix-in iní nja, te taxí ra' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i' nda'a' nja —ni kachí a.

¹⁵ Te ni ka'an a' xiin' a' ndii:

—Tákuí'e, taxí tikuí, te' ka'an un' xa'a' jaan', ko'o i, te ichi' ka iní i, te sakan' kixin ka i tava' i ra' yo'o' —ni kachí a'.

¹⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Va'a, ñaa. Kua'an te naka un' ii' un' te kixin ndo' yo'o' —ni kachí a.

¹⁷ Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Koo' ii' i —ni kachí a'.

Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ña ndaku ka'an un' ña ka'an un' ndii, koo' ii' un', ¹⁸ kuachí ndii xa u'un ta'an ii' un' ni yoo, te te ndu'u' xi-in' un' vitín ndii, süü' ii' un' nduu' ra. Te xiin' ña jaan' ni ka'an un' ña ndixa ndo' —ni kachí a xiin' a'.

¹⁹ Te ni ka'an ña' jaan' xiin' a' ndii:

—Tákuí'e, tuu i ndii, iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' un'. ²⁰ Te xii' yata' ndu ndii, xini' iku' kaá' ni xaka'nu' ra Ndiosí, ndisu ndo'ó, ne judío, ka'an ndii, ñuu Jerusalén nduu' mii' kuní a saka'nu' e' Ndiosí, kachi ndo' —ni kachí a'.

²¹ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Kandixa' un' ña ka'an i xiin' un', ñaa, ña xa kuyatin' kivi' ña kuni' a ña ku'un ndo' xini' iku' kaá', uun ñuu Jerusalén te saka'nu' ndo' yuva' e' Ndiosí. ²² Ndo'ó ndii, xini' ndo' yoo nduu' ña xaka'nu' ndo', ndisu ne judío ndii, xini' ndu yoo xaka'nu' ndu, sakan' ña nda'a' ndu klee ña sakakú Ndiosí ne yivi'. ²³ Ndisu xa tondía kivi' ña saka'nu' xna'a' ña'a' ne yivi', te xa ni xaa a vitín. Ne jaan' ndii, saka'nu' nja yuva' Ndiosí xiin' ña ndiee' Espíritu a, te saka'nu' ndaku ña'a' nja saa kuní mii' a. Kuachí ndii sakan' kuní yuva' e' Ndiosí ña saka'nu' ña'a' ne yivi'. ²⁴ Ndiosí ndii, Espíritu nduu' a, te ne xaka'nu' ña'a' ndii, kuní a ña saka'nu' ña'a' nja xiin' ña ndiee' Espíritu a, te xaka'nu' ndaku ña'a' nja saa kuní mii' a —ni kachí a xiin' a'.

²⁵ Te ni ka'an ña'a' jaan' xiin' a' ndii:

—Xini i ña kixin Mesías, ña tianu' Ndiosí sakakú yoo', ña ka'an tu ne yivi' nduu' Cristo. Te kii' kixin ña jaan' ndii, sanakuachi' ndi' a sakuu' ña yoo nuu' e' —ni kachí a'.

²⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Ña jaan' nduu' yu'u, ña ndatu'un' xiin' un' —ni kachí a.

²⁷ Ikan' te ni xaa te nda'a' xa'a' a, te ni nandaní ra ña ndatu'un' a xiin' iin ña'a'. Ndisu ndee iin ra ni ndatu'un' ña'a' ndii: “¿Yoo nduu' a ni ndatu'un' ña'a' un', uun ndee xa'a' ndatu'un' un' xiin' a'?” ²⁸ Te ña' jaan' ndii, ni nako'o a' yoo a' te kua'an a' ñuu a' jaan', te ni ka'an a' xiin' ne yivi' ndii:

²⁹ —To'o' ndo' te kuni' ndo' iin te yivi', te ni ka'an xiin' i sakuu' ña ni xaa i. Tee' te jaan' nduu' Cristo, ña sakakú yoo', cho' —ni kachí a'.

³⁰ Sakan' te ni klee ne yivi' ñuu jaan' te kuan koto ña'a' nja.

³¹ Tę kij! kua'an ña' jaan' ndii, ni ka'an nda'vi te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Kundu'u' te kuxi un', Rabí —ni kachi ra.

³² Ndisu ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kumi' yu'u jin ña xaxi', ña xini ndo'ó —ni kachi a.

³³ Sakan' na kuii' ni ka'an xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Ñáá ni kixin ndiaká tu ne yivi' ña ni xixi a? —ni kachi ra.

³⁴ Tę ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xaa' i ña kuni ña ni ti'vi' yu'u te saxinu e ndii, ña jaan' nduu' ndee naa ña xaxi' nuu' i. ³⁵ Ndo'ó ka'an ndii: "Kumi' ta'an yoo' ka kuni, te nakaya e' ña savi'", kachi ndo'. Ndisu yu'u ka'an xiin' ndo' ndii, ndani'i ndo' nuu' ndo', te koto ndo' ña savi' ña ita' ndiakán', xa ni chichi ndoo a. ³⁶ Tę te nakaya a ndii, ña va'a kanando ra, te ña nakaya ra jaan' nduu' ne natiin kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i. Sakan' te va'a inga' kuni naa kuu' te ni chi'i a xiin' te nakaya a jaan'. ³⁷ Sakan' na kui' i' ña ndaku ka'an ne yivi' kij' ka'an nia ndii: "Iin ndaa' ra nduu' te chi'i', te inga ra nduu' te nakaya ña savi'", kachi nia. ³⁸ Yu'u ndii, ni ti'vi' i ndo'ó te nakaya ndo' ña savi' mii' ni chi'i' ndo', süu' jaan' ndii tuky te yivi' ni sando'o' xiin' mii', ndisu ndo'ó nduu' te ni kiee va'a nuu' chuyun ña ni xaa te jaan' —ni kachi a.

³⁹ Tę kua'a' va ne Samaria, ne ndiee' ñuu jaan' ndii, ni ini nia ni xini nia Jesús xa'a' ña ni ndiee yu'u' ña'a' jaan' kij' ni ka'an a' ndii: "Ni ka'an te jaan' xiin' i sakuu' ña ni xaa i." ⁴⁰ Xa'a' a jaan' na kuii' ni ndekuię ne ñuu jaan' nuu' a, te ni ka'an nia xiin' a ña ndoo a ñuu nia jaan'. Tę ni ndoo a ikan' uvi' ta'an kivi'. ⁴¹ Tę kua'a' ka ne yivi' jaan' ni ini xini ña'a' xa'a' ña ni ka'an a xiin' nia. ⁴² Tę ni ka'an nia xiin' ña'a' jaan' ndii:

—Süu' ini kuiti' ndu xini ña'a' ndu xa'a' ña ni ka'an un' jaan'. Kuachi ndii ni xini so'o tu ndu'u' ña ka'an a. Tę xini tu ndu ña ña kaa' xna'a' nduu' Cristo, ña sakaku ne yivi' iin yivi' nuu' kuachi nia —ni kachi nia.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús tiaa si'e iin te xachu-un' nuu' rey

⁴³ Tę kij' ni xka'ndia uvi' ta'an kivi' jaan' ndii, ni na'in tukuy a ichi' te kua'an a ñu'u' Galilea. ⁴⁴ Sakan' ña mii' Jesús ni ka'an ña ndee iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, koo' xito' ka'nu' ña'a' ñuu mii' ra. ⁴⁵ Tę kij' ni naxaa a ñu'u' Galilea ndii, ni natiin va'a ña'a' ne yivi', sakan' ña kua'a' nia ni xini chuyun ka'nu' ña ni xaa a ñuu Jerusalén kij' ni yoo viko' pascua. Kuachi ndii ni xa'an tu ne jaan' kij' ni yoo viko' jaan'.

⁴⁶ Sakan' te ni xaa tukuy a ñuu Caná, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Galilea jaan', mii' ni sananduu' a tikiui vino. Tę ñuu Capernaum ni yoo iin te xachuun' nuu' iin rey, te jaan' ndii, ni kuni kuví si'e ra. ⁴⁷ Kij' ni xini te jaan' kuento ña ni kiee Jesús ñu'u' Judea, te ni naxaa a ñu'u' Galilea ndii, ni xa'an ra mii' iin' a, te ni ka'an nda'vi ra

xiin' a ña saa a ña va'a, te naka'a' a ñuu ra, te sanda'a a tiaa si'e ra, te xa kuni kuví kuii. ⁴⁸ Tę ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' kuni ndo' xaa' i chuyun ka'nu', uun ña nandaní ne yivi' ndii, koo' kivi' ini ndo' kuni ndo' yu'u, ran' —ni kachi a.

⁴⁹ Tę ni ka'an te ndiso' chuun' vie jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, to'o' ki'i' xiin' i ña kuni ka kuví si'e i —ni kachi ra.

⁵⁰ Tę ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuan nu'u vi'e un'. Xa ni nda'a si'e un' jaan' —ni kachi a.

Tę ni kandixa' te jaan' ña ni ka'an Jesús xiin' ra, te ni ketá ra kuan nu'u ra. ⁵¹ Tę kij' naka'a' ra kua'an nu'u ra ndii, ni kixin nata'an' te xika' nuu' nuu' ra xiin' ra, te ni ka'an te jaan' xiin' ra ña xa ni nda'a si'e ra. ⁵² Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' te xiin' si'e ndee hora ni xa'a' va'a kuni si'e ra jaan'. Tę ni nakuiin te jaan' ndii:

—Ka iin iku ni kiee ña'a' ka'ni' —ni kachi ra.

⁵³ Sakan' te ni xini te nduu' yuva' jaan' ña savá ni hora jaan' ni ka'an Jesús xiin' ra ndii: "Xa ni nda'a si'e un'", ni kachi a. Xa'a' a jaan' na ini ra xini ra Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. ⁵⁴ Tę ña jaan' nduu' chuyun ka'nu', ña uvi, ña ni xaa Jesús kij' ndi'i ni kiee a ñu'u' Judea, te ni naxaa a ñu'u' Galilea jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni sanda'a Jesús iin te küvi kaka

5 Tę ni ya'a ña jaan', te ni yoo iin viko' ne judío, ne ta'an e', ñuu Jerusalén. Tę ni kaa Jesús ñuu jaan'. ² Tę yatın yi'e' ña nani' Mbee naá iin pila ña nani' Betesda xiin' tu'un hebreo. Tę yu'u' mini jaan' ita' tu u'un ta'an tia'va'. ³ Tę ndiee' kua'a' xava'a ne kuni kuví tixin tia'va' jaan'. Savá nia nduu' ne kui'e nuu', te savá nia nduu' ne küvi kaka, te savá tuky nia nduu' ne ni xi'i xa'a', uun ne ni xi'i nda'a'. [Tę ndiatu' nia ña kanda tikiui pila jaan'. ⁴ Sakan' ña xaa ndii, nuu' iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, te sakanda a ra'. Tę yoo ka nda'ni nuu' kij' ndi'i sakanda a ra' ndii, nda'a nia ndee ka nuu' kui'e ndo'o' nia.] ⁵ Tę tein ne jaan' kandu'u' iin te yivi', te xa kua'an oko xa'un un' kuiya kuni kuví. ⁶ Tę kij' ni xini ña'a' Jesús ikan', te ni xini a ña xa na'a' va kuni kuví ra ndii, ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá kuni nda'a un', taa? —ni kachi a.

⁷ Tę ni ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, koo' ndee iin ne yivi' ni'i' i chindiee' yu'u, te skoni' nia yu'u pila kaa' kij' kanda tikiui. Tę kij' kuan skonu' i tixin ra' ndii, xi'na inga ne yivi' skoni' —ni kachi ra.

⁸ Tę ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndondichi un', te na'in un' tun' xto un', te kaka un' —ni kachi a.

⁹ Xaka'an e', te ni nda'a ra, te ni na'in ra tun' xto ra, te ni xa'a' xika' ra. Tę kivi' sábadó, ña xinandiee' ne

yivi', nduu' a kiji' sakan'. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kuii' ni ka'an te judío kuu' nuu' xiin' te ni kuni kuvj jaan' ndii:

—Kivi' sábado, ña xinandiee' e', nduu' a vitin, sakan' na su'un ni'i' un' tun' xto ña'a' —ni kachi ra.

¹¹ Te ni nakuijn te jaan' nuu' ra ndii:

—Te ni sanda'a yu'u ni ka'an xiin' i ndii: “Na'in un' tun' xto un', te kaka un'”, ni kachi ra xiin' i —ni kachi ra.

¹² Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—Yoo nduu' tiaa, te ni ka'an xiin' un' na'in un' tun' xto un', te kaka un'? —ni kachi ra.

¹³ Te ni kuni kuvj jaan' ndii, xini ra yoo nduu' ña ni sanda'a ña'a', kuachi ndii kua'a' ne yivi' yoo ikan', te ikan' ni naka'ni Jesús. ¹⁴ Ni ya'a, te ni xini ña'a' Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto un', vitin ña xa ni nda'a un' ndii, saa ka un' kuachi, koto ka kund'o' u'vi ka un' —ni kachi a.

¹⁵ Sakan' te kua'an te jaan', te ni ka'an ra xiin' te judío kuu' nuu' jaan' ña Jesús nduu' ña ni sanda'a ña'a'. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na ni sando'o' te judío jaan' Jesús, te ni chituni ra ka'ni' ña'a' ra xa'a' a ña xaa' a chuyun jaan' kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi'. ¹⁷ Te ni ka'an a xiin' te jaan' ndii:

—Yuva' i Ndiosí ndii, xachuun' na xachuun' a, te sakan' tu xaa' yu'u —ni kachi a.

¹⁸ Xa'a' a jaan' na ndiee' ka nduku' te jaan' saa kuvj ka'ni' ña'a' ra. Süu' xa'a' a ña xaa' a ña xata'an saa e' kivi' sábado, ña xinandiee' ne yivi', kuiti' kuni ka'ni' ña'a' ra. Süu' jaan' ndii sakan' tu xa'a' a ña ka'an a ña Ndiosí nduu' yuva' a, te xiin' ña jaan' ndasaiin' kachi xiin' miji' a xiin' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña kumi' a ndiee' xa'a' a ña si'e miji' Ndiosí nduu' a

¹⁹ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' te jaan' ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ña nduu' si'e miji' Ndiosí ndii, xaa' a ndee iin ña'a' xiin' ña ka'an' miji' a. Süu' jaan' ndii ña xini a xaa' yuva' a kuiti' xaa' a. Sakan' ña sakuu' ña xaa' yuva' a ndii, iin kachi tu xaa' ña'a' si'e a jaan'. ²⁰ Kuachi ndii, yuva' ndii, ndani a si'e a, te nia'a' ña'a' a sakuu' ña xaa' a. Te nia'a' ña'a' a chuyun ka'nu' ka te sakan' ña xini nduchi' nuu' ndo' vitin, te ndanani ka ndo'. ²¹ Sakan' ña naa xaa' yuva' sanatiaku a ne ni xi'i, te taxi' a kivi' ñu'u ña ndii, iin kachi xaa' tu si'e a taxi' a kivi' ñu'u yoo ka kuni miji' a. ²² Kuachi ndii, yuva' a ndii, sana'má a ndee iin ne yivi', süu' jaan' ndii sakuu' chuyun jaan' ni taxi' a nda'a' si'e a jaan', te sana'má ña jaan' ne yivi' xa'a' kuachi ña. ²³ Sakan' te sakuu' ne yivi' koto ka'nu' ña'a' naa xito' ka'nu' ña yuva' a Ndiosí. Te yoo ka xito' ka'nu' si'e a jaan' ndii, xito' ka'nu' tu ña yuva' a, ña ni tianu' ña'a'.

²⁴ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, ne taxi' so'o' tu'un ña ka'an i, te ini ña xini ña ña ni tianu' yu'u ndii, kumi'

ñia kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi'i'. Te katun' ka ña xa'a' kuachi ña, sakan' ña tee' ndee ni xika ña ichi', ña kua'an mii' kuvj ña ndii, xa kumi' ña kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi'i' vitin. ²⁵ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, xa kuyatin' kivi', te vitin nduu' kivi' jaan', ña kuni so'o' ne nduu' ndee naa ne ni xi'i nuu' Ndiosí tachi' yu'u', si'e a. Te ne taxi' so'o' nuu' ña jaan' ndii, natijn ña kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi'i'. ²⁶ Kuachi ndii, naa xaa' yuva' taxi' a kivi' ñu'u ne yivi' ndii, nii' sakan' tu ni taxi' a ndiee' si'e a jaan', te taxi' ña jaan' kivi' ñu'u ne yivi'. ²⁷ Te sakan' tu ni taxi' a ndiee' ña jaan', te sana'má a ne yivi' xa'a' ña nduu' a ña nduu' tu te yivi'. ²⁸ Nandanani ndo' xa'a' ña ka'a', sakan' ña xa kuyatin' kivi' ña kuni so'o' sakuu' ne ñu'u' tixin yavi ndii tachi' yu'u' a, ²⁹ te ne ni xaa' ña va'a' ndii, natjaku ña, te natijn ña kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi'i'. Ndisu ne ni xaa' ña ña'a' ndii, natjaku ña, te koo ña tundo'o'.

Ndiosí nduu' ña ndiee' yu'u' xa'a' Jesús

³⁰ Kivi' xachi' saa yu'u ndee iin ña'a' xiin' ña ka'an' miji' i. Saa nii' xini so'o' i ka'an yuva' i sana'má i, te sana'má ndaku i. Sakan' ña xaa' i ña kuni miji' i, süu' jaan' ndii ña kuni yuva' i, ña ni tianu' yu'u kuiti', xaa' i. ³¹ Naa' miji' yu'u' kuiti' ndiee' yu'u' xa'a' i ndii, süu' ña ndixa nduu' ña ndiee' yu'u' i jaan', kachi ndo'o'. ³² Yoo inga ña ndiee' yu'u' xa'a' i, te xini i ndii ña ndixa nduu' ña ndiee' yu'u' ña jaan' xa'a' i. ³³ Ni tianu' ndo'o' te yivi' te ndatu'un' ra Juan, te ni ndiee' yu'u' te jaan' ña ndixa xa'a' i. ³⁴ Ndisu tiin' ndiaa yu'u' ña ndiee' yu'u' ne yivi' xa'a' i. Ka'an kuiti' i ña jaan' xiin' ndo' te kuvj kaku ndo' nuu' kuachi ndo'. ³⁵ Juan jaan' ni nduu ndee naa kaa tuún, te ni tuun a, te ni yi'e a mii' iin yavi. Te ndo'o' ndii, va'a' ni kuni ndo' iin xa'a' ni xini so'o' ndo' ña ni ka'an ra.

³⁶ Ndisu kumi' yu'u iin ña ndiee' yu'u' ña ndiaa ya'vi' ka te sakan' ña ni ndiee' yu'u' Juan jaan'. Sakan' ña chuyun ña ni taxi' yuva' i nda'a' i te saxinu e' ndii, xa miji' chuyun jaan' nduu' ña nia'a' ña yuva' i nduu' ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'o'. ³⁷ Te sakan' tu yuva' i, ña ni tianu' yu'u ndii, ña jaan' ndiee' yu'u' xa'a' i. Ndee iin kivi' xini so'o' ndo' tachi' yu'u' a, te ni ndee tia'an kuni tu ndo' saa kaa' a. ³⁸ Te ni ndee ndoo' tu tu'un a nimá ndo', sakan' ña ini ndo' xini ndo' yu'u, ña ni tianu' a.

³⁹ Sakuaan ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, sakan' ña xanini ndo' ña kuvj natijn ndo' kivi' ñu'u ña koo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña xaa' ndo' ña ka'an a. Ndisu ña yoso' jaan' ka'an xa'a' yu'u. ⁴⁰ Te ndo'o' ndii, küni kuini ndo' kuni ndo' yu'u te kumi' ndo' kivi' ñu'u jaan'.

⁴¹ Ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u ndii, nätiin' yu'u a. ⁴² Sakan' ña xini i saa iin' nimá ndo', ña ndani ndo' Ndiosí. ⁴³ Yu'u ndii, kuaxi i kuenta yuva' i, te nätiin' ndo' yu'u. Naa' inga te yivi' kixin kuenta miji' ra ndii, natijn ña'a' ndo'. ⁴⁴ Kivi' ini ndo' kuni ndo' yu'u, sakan'

ña ña tiin' ka'nu' ta'an' miji' i'jin ndo' natiin' ndo', te ndüku' ndo' ña tiin' ka'nu' iin ndaa' Ndiosí ku'iti'.
 45 Vikiuin ndo' ña xanini ndo' ña yu'u tiin kuachi' ndo'ó nuu' yuva' i, sakan' ña xa yoo iin te yivi', te tiin' kuachi' ndo'ó. Moisés, te ndiatu' i'ini ndo', nduu' ra. 46 Sakan' ña naa' kandixa' ndo' ña ni ka'an te jaan' ndii, kandixa' tu ndo' ña ka'an yu'u, sakan' ña xa'a' yu'u ka'an ña ni ke'i te jaan' nuu' tutu. 47 Ndisu naa' kändixa' ndo' ña ni ke'i te jaan' ndii, küvi tu kändixa' ndo' ña ka'an yu'u xiin' ndo' —ni kachi' Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni sakuxi' Jesús u'un mií te yivi'
 (Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

6 Ni ya'a ña jaan', te ni keta Jesús kua'an a tuku ta'vi' miní Galilea, ña nani' tu Tiberias. 2 Te kua'a' va ne yivi' ni ndikun ña'a' xa'a' a ña ni xini ña chuyun ka'nu' ña xaa' a kii' ni sanda'a a ne kuni küvi. 3 Sakan' te ni kaa Jesús iin xiki', te ni xikundu'u' a ikan' xiin' te nda'a' xa'a' a. 4 Te xa kuyatin' viko' pascua, ña xito' ka'nu' ne judío. 5 Kii' ni ndani'i Jesús nuu' a, te ni xini a kuaxi kua'a' koo' chukuu' ne yivi' jaan' ndii, ni ka'an a xiin' Felipe ndii:

—¿Mii' tu küvi sata' e' ña xaxi', te saman'i' e' sakuu' ne yivi' kaa'? —ni kachi' a.

6 Ni ka'an a ña jaan' xiin' ra te kuni a ndee ña ka'an ra, sakan' ña xa xini a ndee ña saa a. 7 Te ni nakuiin Felipe nuu' a ndii:

—Te'e' ndee sachuun' e' uvi ciento kivi' ndii, niani xu'un' te ki'in e' ña kuxi i'jin ne yivi' kaa' tee' sie sie —ni kachi' ra.

8 Te ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a, te nani' Andrés, te nduu' ñani Simón Pedro, xiin' a ndii:

9 —Yoo iin te sie yo'o', te kumi' ra u'un ta'an xita' va'a yuchi' cebada xiin' uvi ta'an tja'ka'. Ndisu, ¿mii' kuní ña kaa' nuu' ne yivi' kua'a' kaa'? —ni kachi' ra.

10 Te ni ka'an Jesús ndii:

—Ka'an chuun' ndo' xiin' ne yivi' te kundiee ña —ni kachi' a.

Te yoo kua'a' itia ikan', te ni xikundiee ne jaan'. Ña mii' ndi'i' te yivi' ku'iti' ndii, kuyatin' u'un mií ni kuu' ra.

11 Te ni ki'in Jesús xita' va'a jaan', te ni taxi a ña chindani Ndiosí xa'a' a, te ni taxi ña'a' a nda'a' te nda'a' xa'a' a. Te ni xaxa' te jaan' a nda'a' sakuu' ne yivi' kua'a', ne ndiee' jaan', te iin kachi' ni xaa tu a xiin' tja'ka' jaan'. Te i'in ne yivi' jaan' ni ki'in saa ka kuu' ña kuní mii' ña. 12 Te kii' ni nda'ni ña ndii, ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a ndii:

—Nakaya ndo' ña xaxi' ña'in', ña ni ndoo ndoso', te ndöñu'u' saka a —ni kachi' a.

13 Sakan' te ni nakaya ra ña ni ndoo ndoso' jaan', te ni sakutu' ra uxí uvi ta'an íka' na'nu' xiin' xita' va'a ña'in', ña ni ndoo ndoso', ña ni kuu' u'un ta'an jaan'.

14 Sakan' na kuui' ni ka'an ne yivi' jaan' kii' ni xini ña chuyun ka'nu' ña ni xaa jaan' ndii:

—Te kaa' xna'a' nduu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te ni tianu' a kixin iin yivi' —ni kachi' ña.

15 Ndisu kii' ni kundani Jesús ña xa xito' tiin u'vi ña'a' ña, te ndasanduu' ña'a' ña rey ña ndii, ni kaa a mii' sukun ka xini' iku' jaan' kua'an iin ndaa' mii' a.

So'o ni xaa a kii' ni xika Jesús nuu' tikui miní
 (Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

16 Kii' ni kuaa' ndii, ni nakaa' te nda'a' xa'a' a yu'u miní jaan', 17 te ni ko'ni ra iin tundoo', te ni xa'a' xka'ndía ra miní jaan' nandiko' ra ñuu Capernaum, te xa ni küñuu. Te tia'an kixin Jesús mii' ñu'u' ra jaan'.

18 Te ni xa'a' nuta' tikui miní jaan', sakan' ña ndiee' va xika' tachi'. 19 Kii' xa kua'an tundoo' jaan' xiin' ra yatin' iñu ta'an kilómetro nuu' tikui jaan' ndii, ni xini ra kuaxi xa'a' Jesús nuu' tikui miní jaan', te kuyatin' a tundoo' jaan', te ni yi'vi va ra. 20 Ndisu ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuän yi'vi ndo', yu'u nduu' i —ni kachi' a.

21 Sakan' na ni natiiin va'a ña'a' ra tixin tundoo' jaan', te ndee iin kaní' va te ni xaa nu' yu'u' miní mii' kua'an ra jaan'.

Nanduku' ne yivi' Jesús

22 Kii' ni kitu' tuku kivi' ndii, ne yivi' kua'a' koo' chuku-u', ne ni ndoo tuku ta'vi' miní jaan' ndii, ni xini ña ña iin ndaa' tundoo' ni iin ikan'. Te ni xini tu ña ña ni sko'nu' Jesús tixin tun' jaan' xiin' te nda'a' xa'a' a, süu' jaan' ndii mii' te jaan' ku'iti' kua'an. 23 Te ni ndekuie te ñuu Tiberias xiin' inga tundoo' yatín yu'u' miní mii' ni yoo maní' ne kua'a' jaan' ni xaa xto'o e' kii' ndi'i' ni taxi a ña chindani Ndiosí. 24 Sakan' na kuui' kii' ni xini ne jaan' ña köo' Jesús xika' ikan', te ni ndee köo' tu te nda'a' xa'a' a ndii, sakan' te ni ko'ni ña tixin tundoo' jaan', te ni nandjiko' ña ñuu Capernaum te nanduku' ña Jesús ikan'.

Yo'o' ka'an Jesús ña suvi a nduu' ña xaxi' xna'a' ña taxi' Ndiosí

25 Va'a, kii' ni xini ña'a' ne jaan' tuku ta'vi' miní jaan', te ni ka'an ña xiin' a ndii:

—Rabí, ¿ama ni xaa un' yo'o'? —ni kachi' ña.

26 Te ni ka'an Jesús xiin' ña ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña ndo'ó ndii, süu' nanduku' ndo' yu'u xa'a' a ña ni xini ndo' chuyun ka'nu' ña nia'á Ndiosí jaan'. Süu' jaan' ndii nanduku' ndo' yu'u xa'a' a ña ni taxi' i ña ni xixi' ndo' ndee ni nda'ni ndo'.

27 Sachuun' ka ndo' xa'a' ña xaxi' ña xka'ndía, süu' jaan' ndii va'a ka sachuun' ndo' xa'a' ña xaxi' ña köo' kivi' xka'ndía, te natiiin ndo' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. Yu'u, ña nduu' tu te yivi', nduu' ña taxi' ña jaan'. Kuachi' ndii yu'u nduu' ña ni ka'an tuni Ndiosí, yuva' e', taxi' ña jaan' —ni kachi' Jesús.

28 Sakan' te ni ka'an ña xiin' a ndii:

—¿Ndee ña kuní a saa ndu, tákui'e, te saa ndu chuun ña kuní Ndiosí? —ni kachí ña.

²⁹ Te ni ka'an a xiin' ña ndii:

—Chuun ña kuní kujití' Ndiosí saa ndo' ndii, ñi ndo' kuní ndo' yu'u, ña ni tjanu' a —ni kachí a.

³⁰ Sakan' na ni ka'an ña xiin' a ndii:

—¿Ndee chuun ka'nu' xaa' un' te kuní ndu a, te kändixa' ndu yo'ó? ¿Ndee ña kuví saa un', uún? ³¹ Xini e' ña ne xii' yata' e' ndii, ni xaxí' ña ña xaxí' ña ni ñani' maná kij' xka'ndíá ña mii' ichi va kaa'. Saa nii' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: “Ña xaxí', ña ni kíee ndivi', ni taxí' ra ni xaxí' ne yivi'", kachi a —ni kachí ña.

³² Sakan' na ni ka'an Jesús xiin' ña ndii:

—Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, süu' Moisés nduu' te ni taxí' xna'a ña xaxí', ña ni kíee ndivi', ni xaxí' ne jaan'. Süu' jaan' ndii yuva' i Ndiosí nduu' ña ni taxí' ña xaxí' jaan'. Te vitin ndii, taxi' yuva' i ña xaxí' xna'a ña ni kixin ndivi'. ³³ Kuachí ndii, ña xaxí' ña taxi' Ndiosí ndii, ña jaan' nduu' ña ni kíee ndivi', te ni xaa a iin yivi', te taxi' a kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i' nuu' ne yivi' iin yivi' —ni kachí a.

³⁴ Sakan' na ni ka'an ña xiin' a ndii:

—Tákui'e, taxí' un' ña xaxí' jaan' ndi'i' ni kivi' nda'a' ndu —ni kachí ña.

³⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ña ndii:

—Yu'u nduu' xita' va'a ña taxi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. Te yoo ka kuaxi nuu' i, te xikundikún ña yu'u ndii, köo' kivi' ka kuxi' ña soko. Te ne ñi xini yu'u ndii, köo' kivi' ka ichi ñi ña. ³⁶ Ndisu naa ni ka'an i xiin' ndo' ndii, tee' ndee xa ni xini ndo' yu'u ndii, ñi ndo' xini ndo' yu'u. ³⁷ Sakuu' ne taxi' yuva' nda'a' i ndii, kixin ña nuu' i, te ne kuaxi nuu' i ndii, sanandiko' ña'a' i, ³⁸ sakan' ña ni nuu' i ndivi' te saa i ña kuní ña ni tjanu' yu'u, te süu' ña kuní mii' i. ³⁹ Te ña yo'o' nduu' ña kuní ña ni tjanu' yu'u ndii, ña sakuu' ne ni taxí' a nda'a' i ndii, ndee iin ña kuíta saa i, süu' jaan' ndii sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁰ Kuachí ndii, kuní yuva' i ña yoo ka nakuni yu'u, ña nduu' si'e a, te ñi ña xini ña yu'u ndii, natijn ña kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', te sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i' —ni kachí a.

⁴¹ Sakan' na kuii' sava te judío ndii, ni xa'a' ka'án i'ni ra xa'a' Jesús koto ka ni ka'an a ña suvi' a nduu' ña xaxí' ña ni kíee ndivi'. ⁴² Te ni ka'an ra ndii:

—Xini e' ña si'e José nduu' ra, sakan' ña xini e' yuva' si'i' ra. ¿Saa kuví ka'án ra ña ndivi' ni kíee ra, te ni xaa ra? —ni kachí te jaan'.

⁴³ Ikan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Vikuijn ndo' ña ndatu'un' yaa' ndo' xa'a' i tein ta'an' ndo'. ⁴⁴ Ndee iin ne yivi' küvi kixin nuu' i naa' t'i'vi' ña'a' yuva' i, ña ni tjanu' yu'u, te sanatiaku i ña kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁵ Yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a ndii: “Mii' Ndiosí sania'a' sakuu' ne yivi'", kachi a. Sakan' na kuii' sakuu' ne xini so'o' ña ka'án Ndiosí xiin' ña, te ni natijn ña ña ka'án a ndii,

kixin ña nuu' i. ⁴⁶ Yuva' i Ndiosí ndii, ndee iin ne yivi' tía'an kuní nduchi' nuu' ña'a', süu' jaan' ndii ña ni kíee mii' ndu'u' a kujití' xa ni xini ña'a'. ⁴⁷ Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña yoo ka ñi xini yu'u ndii, kumi' ña kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. ⁴⁸ Yu'u nduu' ña xaxí', ña taxi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'. ⁴⁹ Maná ni xaxí' ne xii' yata' ndo' kij' ni xka'ndíá ña mii' ichi kaa', ndisu ni xi'i ña ndee saa ka ni. ⁵⁰ Ndisu ña xaxí', ña ka'án yu'u xa'a' jaan', nduu' ña ni kíee ndivi', te yoo ka xaxí' ña jaan' ndii, küvi ña. ⁵¹ Yu'u nduu' ña xaxí', ña ni kíee ndivi', te taxi' i kivi' ñuu, te yoo ka xaxí' ña yo'o' ndii, kutiaku ña ndee ndi'i' ni kivi'. Te ña xaxí' yo'o' nduu' ñu'u' nde'i i, ña taxí' i te natijn ne yivi' iin yivi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i' —ni kachí a.

⁵² Sakan' te ni xa'a' te judío jaan' kani' ta'an' mii' ra kuento ka'án ra ndii:

—Jan', ¿saa tu kuví taxí' te kaa' ñu'u' nde'i ra kaxi' e'? —ni kachí ra.

⁵³ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'án i xiin' ndo' ña naa' kaxi' ndo' ñu'u' nde'i yu'u, ña nduu' tu te yivi', te köo' tu ndo' nii' i ndii, köo' kivi' natijn ndo' kivi' ñuu jaan'. ⁵⁴ Yoo ka xaxí' ñu'u' nde'i i, te xi'i' tu ña ní' i ndii, natijn ña kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', te sanatiaku ña'a' i kivi' so'o' ndi'i'.

⁵⁵ Sakan' ña ndixa xna'a' ndii, ña xaxí' nduu' ñu'u' nde'i i, te ña va'a köo' e' nduu' tu ní' i. ⁵⁶ Te yoo ka xaxí' ñu'u' nde'i i, te xi'i' ña ní' i ndii, iin ndaa' nduu' ña xi-in' i, te iin ndaa' nduu' tu yu'u xiin' ña. ⁵⁷ Yuva' e' Ndiosí, ña ni t'i'vi' yu'u ndii, tiaku a, te ña jaan' xaa' sakan' te tiaku tu yu'u, te sakan' tu ne xaxí' ñu'u' nde'i yu'u ndii, kutiaku ña saa i. ⁵⁸ Yu'u nduu' ña xaxí', ña ni kíee ndivi', te näkuitá a xiin' ña ni xaxí' ne xii' yata' e', ña ñani' maná, sakan' ña ni xi'i ña. Ndisu yoo ka xaxí' ñu'u' nde'i i yo'o' ndii, kutiaku ña ndee ndi'i' ni kivi' —ni kachí a.

⁵⁹ Ña yo'o' ni ka'an a kij' sania'a' a vi'e mii' nakayá ne yivi' ñuu Capernaum.

Yo'o' ka'án Pedro ña Jesús nduu' ña ka'án tu'un va'a, ña taxi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i'

⁶⁰ Te kua'a' te ndikún ichi' a ni ka'an kij' ndi'i' ni xini so'o' ra ña ni ka'an a jaan' ndii:

—Xa vixi ña ka'án ra. ¿Yoo tu kuví saxinu' a? —ni kachí ra.

⁶¹ Te kij' ni xini Jesús xiin' nimá a ña ka'án i'ni te jaan' xa'a' ña ni ka'an a jaan', te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá xa kusoo' ñi ndo' xa'a' a ña ni ka'an i jaan' kujití'? ⁶² ¿Ñáá kuu' saa' kanini ka ndo' sakan' naa' kuní ndo' yu'u, ña nduu' tu te yivi', kua'an kaa i ndivi' mii' ni ndu'u' i ña nuu'? ⁶³ Espiritu Ndiosí nduu' ña taxi' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', te ñu'u' nde'i ndo' ndii, ndee sie chindiee' a. Te tu'un ña ni ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, nda'a' Espiritu jaan' kuaxi a, te taxi' tu a kivi' ñuu

jaan'. ⁶⁴ Ndisu yoo sava ndo'ó, ne ĩni xini yu'u —ni kachi a.

Ni ka'an a ña jaan', sakan' ña ndee ña nuu' xini a yoo ĩni xini ña'a', te xini tu a yoo sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu'. ⁶⁵ Te ni ka'an ka a ndii:

—Xa'a' a jaan' na ni ka'an i xiin' ndo' ña ndee ĩin ne yivi' küvi kixin nuu' i naa' t'ivi' ña'a' yuva' e' Ndiosí —ni kachi a.

⁶⁶ Xa'a' a jaan' na kuii' ndee kij' sakan' ndii, kua'a' va te ndikún ichi' a jaan' ni nakoo ña'a', te ni ndikun ka ña'a' ra. ⁶⁷ Sakan' na ni ka'an Jesús xiin' te uxí uví ta'an, te nda'a' xa'a' a ndii:

—Te'e' kuni nakoo tu ndo'ó yu'u ni? —ni kachi a.

⁶⁸ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákuie, ¿yoo nuu' ku'un ndu? Yo'ó kuítí' nduu' ña ka'án tu'un va'a, ña taxi' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'.

⁶⁹ Te ndu' ndii, xa ĩni ndu xini ndu yo'ó, te xa xini tu ndu ña yo'ó nduu' Cristo, si'e Ndiosí tiaku, ña ni tjanu' a sakahú ne yivi' —ni kachi a.

⁷⁰ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Mii' yu'u ni nakaxin i'in ndo'ó, te uxí uví ta'an.

Ndisu ĩin ndo' nduu' ña ndiva'a —ni kachi a.

⁷¹ Xa'a' Judas, si'e Simón Iscariote, ni ka'an a ña jaan', sakan' ña te jaan' nduu' te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu', tee' ndee ĩin te uxí uví nduu' ra.

Ndee ñani mii' Jesús ni ĩni kuni ña'a' ña nuu'

7 Kii' ni xka'ndia ña jaan', te ni xika Jesús nuu' ñu'u' Galilea, sakan' ña ni kuni a kaka a ñu'u' Judea, kuachí ndii ni xika te judío, te kuu' nuu', ka'ni' ña'a' ra.

² Te xa kuyatin' viko' ne judío, ña ndiee' ña tixin tia'va'.

³ Sakan' na kuii' ni ka'an ñani a xiin' a ndii:

—Kua'an keta yo'o', te ku'un un' nuu' ñu'u' Judea, te kuni tu te ndikún ichi' un' chuun ña xaa' un' íkan'.

⁴ Kuachí ndii ndee ĩin ne yivi' xachuun' si'e naa' kuni satuví xiin' mii' ña nuu' ne yivi' ĩin yivi'. Naa' ndixa xna'a' kumi' un' ndiee', te xaa' un' ña jaan' ndii, nia'a' xiin' mii' un' nuu' ne yivi' —ni kachi a.

⁵ Sakan' ña ndee ñani mii' a jaan' ni ĩni kuni ña'a'.

⁶ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Tia'an xaa hora ña va'a ku'un yu'u íkan', ndisu ndo'ó ndii, kuví ku'un ndo' ndee ka hora kuni mii' ndo'. ⁷ Ne yivi' ĩin yivi' ndii, kōo' ndee ĩin xa'a' ña kundasi' ña ndo'ó, ndisu ndasi' ña yu'u, sakan' ña satuví i ña ña'a' ña xaa' ña. ⁸ Kua'an kaa ndo'ó viko' jaan', yu'u ndii, kü'un ña'a' i, sakan' ña tia'an xaa hora ña va'a ku'un i íkan' —ni kachi a.

⁹ Ndi'i ni ka'an a ña jaan' xiin' ra, te ni ndoo a ñu'u' Galilea jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni kaa tu Jesús viko' tia'va'

¹⁰ Ndisu kij' ni ya'a ña ni kaa ñani Jesús viko' jaan', te ni keta tu a jaan' kua'an kaa viko' jaan', tee' ndee ni

kaa tuvi' a, süu' jaan' ndii, ndee naa ni kaa si'e a. ¹¹ Te judío, te kuu' nuu' ndii, xika' ra nanduku' ra Jesús viko' jaan' ka'án xiin' ta'an' ra ndii:

—¿Mii' tu' xika' te jaan'? —kachi a.

¹² Te sakuu' ne yivi' kua'a' ndatu'un' xa'a' Jesús. Sava ña ka'án ña ĩin te yivi' va'a nduu' a, te sava ña ka'án ña süvi a, sakan' ña ĩin te xini xa'an' ne yivi' nduu' a, kachi ña. ¹³ Ndisu ni ndatu'un' si'e kuítí' ña xa'a' a, sakan' ña yivi' ña te judío jaan'.

¹⁴ Te kij' xa kuma'in' viko' jaan' ndii, ni ki'vi Jesús nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni xa'a' a sania'a' a ne yivi'.

¹⁵ Sakan' na ni nandaní va te judío jaan' ka'án ra ndii:

—Jan', ¿saa kej' tu xini tuni ya'a te kaa', sakan' ña ni sakuaan ra nuu' e'? —ni kachi a.

¹⁶ Te ni nakuijín Jesús ndii:

—Ña sania'a' i ndii, süu' ña xini tuni mii' i nduu' a, süu' jaan' ndii ña xini tuni ña ni tjanu' yu'u nduu' a.

¹⁷ Yoo ka kuni saa ña kuni Ndiosí ndii, kundani ña naa' ña xini tuni, ña taxi' Ndiosí, nduu' ña sania'a' i, uun naa' ña xini tuni, ña ka'an' mii' i, nduu' a. ¹⁸ ĩin te ka'án ña ka'an' mii' ndii, ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' kuítí' nduku' ra, ndisu te nduku' ña tijn ka'nu' ña'a' ña ni tjanu' ña'a' ndii, ña ndixa ka'án te jaan', te süu' te uvi

nimá nduu' tu ra. ¹⁹ Ña ndixa nduu' a ndii, Moisés ni sayaa' tu'un ndei' Ndiosí nda'a' ndo'ó, ndisu ndee ĩin ndo' saxinú a. ¿Ndichun na kuni ka'ni' ndo' yu'u? —ni kachi a.

²⁰ Te ni ka'an ne yivi' kua'a' jaan' xiin' a ndii:

—Ña ndiva'a naá nimá un'. ¿Yoo kuni ka'ni' yo'ó? —ni kachi ña.

²¹ Te ni ka'an Jesús xiin' ña ndii:

—ĩin ndaa' kuítí' chuun ka'nu' ni xaa i, te nandaní va sakuu' ndo'. ²² Moisés ni sayaa' ña xa'a' ndo' tuni ĩin' te kualí, tee' ndee süu' mii' ra ni chikandu'u' ndei' jaan', süu' jaan' ndii te xii' yata' ya'a ka. Te xaa' ndo'ó ña jaan' xiin' te kualí tee' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' e', nduu' a. ²³ Va'a, xa'a' ña küni ka'nu' ndo' tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés, xa'a' ndo' tuni ĩin' te kualí tee' ndee kivi' sábado, ña xinandiee' e', nduu' a. Sakan' na kuii', ¿ndichun na xi'é ndo' xini ndo' yu'u xa'a' ña ni sanda'a' i kanii' ĩin' te kuni kuví kivi' sábado, ña xinandiee' e'?

²⁴ Va'a yoo a ña natava' ndo' kuenta ña kuni ka kundani kaxi' ndo' saa yoo va'a ka natava' ndaku ndo' kuenta kuu' ne yivi' —ni kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús mii' ni kije a

²⁵ Sakan' te ni ka'an sava ne ndiee' ñuu' Jerusalén jaan' ndii:

—Saa ni te yivi' nanduku' ña'a', te ka'ni' ña'a' ra chi.

²⁶ Koto ndo', mii' chitu' kaa' iin' ra ka'án ndoso' ra, te kōo' ka'án ndee ĩin ña'a' xiin' ra. ¿Te'e' kuein' xa ni kandixa' tu te xandia chuun' nuu' ñuu' e' ña te kaa' nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakahú yoo'? ²⁷ Ndisu

te kaꝑ' ndii, xini e' mii' ni kijeꝑ ra, te ndii, kii' kixin ña nduu' Cristo, ña tjanu' Ndiosí sáakú yoo' ndii, ndee iin ne yivi' künii mii' kijeꝑ a —ni kachi nja.

²⁸ Sakan' te ti'e' ni ka'an Jesús kii' sania'á a nuu' ki'e yukun' jaan' ndii:

—Ka'an ndo'ó ña xini ndo' yu'u, te xini tu ndo' mii' ni kijeꝑ i. Süu' kuaxi ña ka'an' mii' i, ndisu ña ni tjanu' yu'u ndii, ña xachuun' ndaku nduu' a, te xini ña'a' ndo'ó. ²⁹ Yu'u ndii, xini ña'a' i, sakan' ña nuu' a kuaxi i. Te ña jaan' ni ti'vi' yu'u —ni kachi a.

³⁰ Sakan' te ni xika te jaan' tjin ra Jesús, ndisu ndee iin ra ni kuvj tjin ña'a', sakan' ña ti'an tondja kivi' nuu' Ndiosí. ³¹ Ndee saa kanj ndii, kua'a' va ne yivi', ne ka'ni tein ne kua'a' jaan' ndii, ni ini nja xini nja Jesús, te ka'an xiin' ta'an' nja ndii:

—Kii' xaꝑ Cristo, ña tjanu' Ndiosí sáakú yoo' ndii, ¿ñaá kua'a' ka chuun ka'nu' saa te jaan' te sakan' ña xaa' te kaꝑ? —ni kachi nja.

So'ó ni xaa a kii' ni xika te xiin' tjin ra Jesús

³² Xa'a' jaan' na kii' ni xini te fariseo ña ndatu'un' ne jaan' xa'a' Jesús ndii, te jaan' xiin' sutu kuu' nuu' ndii, ni ti'vi' ra te xiin', te xito' yukun', te tjin ra Jesús.

³³ Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Ndee iin xa'a' ka yoo i xiin' ndo', te nandjiko' i nuu' ña ni tjanu' yu'u. ³⁴ Nanduku' ndo' yu'u, ndisu künj ka ndo' yu'u, te mii' ku'un i jaan' ndii, küvi ku'un ndo'ó —ni kachi a.

³⁵ Sakan' te ni ka'an xiin' ta'an' te judío ndii:

—¿Mii' tu kuni ku'un te kaꝑ te künj ña'a' e'? Tee' ku-ni ku'un ra mii' ndiee' ne ta'an' e', ne ni xitja i'nuu' kua'an tein ne tuku', te sania'á ra ndee ne tuku' jaan'.

³⁶ ¿Ndee ña kuni kachi ña ni ka'an ra: "Nanduku' ndo' yu'u, ndisu künj ka ndo' yu'u, te mii' ku'un i jaan' ndii, küvi ku'un ndo'ó"? —ni kachi xiin' ta'an' ra.

Yo'o' ka'an Jesús ña Espiritu Santo nduu' ndee naa tjkui, te' taxi' kivi' ñuu e'

³⁷ Kivi' ña ndi'i' ndoso' viko' jaan', ña nduu' kivi' ka'nu' ka ndii, ni xikuijn ndichj Jesús, te ni ka'an ti'e' a nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Naa' ichi inj yoo ka ndii, na kixin nja nuu' i, te taxj i tjkui ko'ó nja. ³⁸ Yosó' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' ne inj xini yu'u ndii: "Kandeta kua'a' tjkui, te' taxi' kivi' ñuu, nimá nja", kachi a —ni kachi Jesús.

³⁹ Ni ka'an Jesús ña jaan' xa'a' Espiritu Santo, ña xa kuyatin' natijn ne inj xini ña'a'. Kuachj ndii ti'an xaꝑ Espiritu Santo nimá ne jaan' kii' sakan', sakan' ña ti'an kuvj Jesús, te natjaku a, te ki'in ka'nu' ña'a' Ndiosí.

Yo'o' nata'vi' ta'an' ne yivi' xa'a' Jesús

⁴⁰ Sakan' te ni ka'an sava ne yivi' kua'a' jaan' kii' ni xini so'ó nja ña ni ka'an Jesús ndii:

—Ndixa xna'a' nduu' a ndii, te kaꝑ' nduu' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí —ni kachi nja.

⁴¹ Te sava tuky nja ka'an ndii:

—Te kaꝑ' nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sáakú yoo' —ni kachi nja.

Ndisu sava tuky nja ka'an ndii:

—Küvi tuvj Cristo, ña sáakú yoo', ñuu ña naá nuu' ñu'u' Galilea, ⁴² sakan' ña xa xini e' ndii, yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ña sjani' xika' David kunduu ña jaan', te ñuu Belén, mii' ni kijeꝑ te jaan', kijeꝑ tu ña jaan' —ni kachi nja.

⁴³ Sakan' te ni xa'a' nata'vi' ta'an' ne yivi' kua'a' jaan' xa'a' Jesús. ⁴⁴ Te sava ne jaan' ni kuni tjin ña'a' te ku'un a vi'e kaꝑ, ndisu ndee iin nja ni kundjeni saa ña jaan'.

Künj inj te xa'ndia chuun' künj ra Jesús

⁴⁵ Sakan' te ni nandjiko' te xiin' jaan' nuu' sutu kuu' nuu' jaan' xiin' nuu' te fariseo, te ni ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—¿Ndichun na köo' ra ndiaka' ndo' kuaxi ndo'? —ni kachi ra.

⁴⁶ Te ni nakuijn te xiin' jaan' ndii:

—Köo' kivi' ni xini so'ó ndu ka'an ndee iin te yivi' naa ka'an te jaan' —ni kachi ra.

⁴⁷ Sakan' na ni ka'an te fariseo jaan' xiin' ra ndii:

—¿Tee' xa ni xini xa'an' tu te jaan' ndo'ó ni? ⁴⁸ ¿Ñáá yoo iin ndaa' so'ó te xa'ndia chuun', uun te fariseo kandixa' ña ka'an te jaan', tuu ndo'? ⁴⁹ Ndisu ne yivi' jaan' ndii, ne xini ndee ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí nduu' nja, te ne xa yoo nacha'an' nduu' tu nja —ni kachi te fariseo jaan'.

⁵⁰ Ikan' tu ka'ni Nicodemo, te ni xan ndi'e' mii' ndu'u' Jesús iin ñuu. Te iin te xachuun' inga' xiin' te kuu' ka'nu' jaan' nduu' tu te jaan', te ni ka'an ra xiin' inga te ka'nu' jaan' ndii:

⁵¹ —Täxi' tu'un ndei' e' katun' e' iin te yivi' naa' ti'an künj so'ó ña'a' e', te künj e' ndee kuachj ni xaa ra —ni kachi ra.

⁵² Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—¿Ñáá te Galilea nduu' tu yo'ó? Sakuagan va'a un' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí, ndee iin xaan' kuasa' ka'an a ña kijeꝑ iin te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ñuu ña naá nuu' ñu'u' Galilea —ni kachi ra.

⁵³ Ikan' te inj ra kua'an nu'u vi'e ra.

So'ó ni xaa a kii' ni yoo ka'nu' inj Jesús xa'a' iin ña' ni natuvj xiin' te yivi'

8 Te Jesús kua'an xiki' ña nani' Olivos. ² Te kii' ni kitu' tuky kivi' ndii, ni nandjiko' tuky Jesús nuu' ki'e

yukun' jaan', te sakuu' ne yivi' ni ndekuie nuu' a, te ni xikundu'u' a sania'a' ña'a' a. ³ Sakan' te ni ndekuie tu te sania'a' tu'un ndei' Ndiosí, xiin' te fariseo ndiaka' ra iin ña'a', ña' ni natuvi xiin' te yivi', te ni xani ña'a' ra ma'in' nuu' Jesús. ⁴ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Maestro, ña' yo'o' ndii, ni natuvi a' xiin' te yivi'.

⁵ Nu'u' tutu tu'un ndei' Ndiosí ni ka'an chuun' Moisés xiin' e' ña' ña'a' naa ña' ka'a' ndii, kuni' a kuyun yuu' ña'a' e' ndee kuví a', kachi a. Te yo'ó, ¿ndee ña' ka'an un'? —ni kachi ra.

⁶ Ni ndatu'un' ña'a' ra ña' jaan', ndianí te ka'an a iin ña' kuví tiin kuachi ña'a' ra xa'a'. Ndisu Jesús ndii, ni nakutandíe a, te ni xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁷ Te xa'a' a ña' kayu'u' te kayu'u' te jaan' nuu' a, na ni nakuiin ndaku a, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Iin ndo'ó, ne kōo' ndee iin kuachi, na kuyun nuu' ña'a' yuu' —ni kachi a.

⁸ Te tuku sakan', ni nakutandíe a, te ni xa'a' a ke'i a nuu' ñu'u' xiin' nuu' nda'a' a. ⁹ Kii' ni xini so'o' ra ña' jaan' ndii, ni xa'a' kiese' i'in ra kua'an ra, xi'na' ka te xixa ka ni xa'a' kiese' kua'an ndee ni ndi'i ndoo' ra, te ni ndoo' ndee iin ndaa' Jesús xiin' ña' jaan' iin' a' ma'in' jaan'. ¹⁰ Sakan' te ni nakuiin ndaku Jesús, te ni nda-tu'un' a ña' jaan' ndii:

—¿Mii' kua'an sakuu' te tiin' kuachi yo'ó, naa? ¿Ñáá ni katun' ndee iin ra yo'ó? —ni kachi a.

¹¹ Te ni nakuiin ña' jaan' ndii:

—Ndee iin ra, tákui'e —ni kachi a'.

Te ni ka'an ka Jesús xiin' a' ndii:

—Ni ndee katun' tu yu'u' yo'ó, kua'an te ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, sãa ka un' kuachi —ni kachi a.]

Jesús nduu' ñu'u' ña' nia'a' sãa iin' nimá ne yivi'

¹² Te tuku ni, ni ka'an Jesús xiin' ne yivi' kua'a' jaan' ndii:

—Yu'u' nduu' ñu'u' ña' sayi'é nuu' ne yivi' iin yivi'. Yoo ka ndikun yu'u' ndii, kãka iin yavi' ña, süu' jaan' ndii sayi'é i nuu' ña, te ña jaan' taxi' kivi' ñu'u' ña ña kōo' kivi' ndi'i' —kachi a.

¹³ Ikan' te ni ka'an te fariseo xiin' a ndii:

—Yo'ó ndii, xa mii' un' nduu' un' te ndiee' yu'u' un' xa'a' un', sakan' na kuu' ndiaa ya'vi' ña ndiee' yu'u' un' jaan' —ni kachi ra.

¹⁴ Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Te'e' ndee xa mii' yu'u' nduu' i te ndiee' yu'u' i xa'a' i ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña xini i mii' ni kiee i, te xini tu i mii' kua'an i. Ndisu ndo'ó ndii, xini ndo' mii' ni kiee i, te ni ndee xini tu ndo' mii' kua'an i. ¹⁵ Ndo'ó ndii, natava' ndo' kuenta kuu' i ndee naa xaa' ne nduu' kuenta iin yivi'. Te yu'u' ndii, natava' i kuenta kuu' ndee iin ne yivi'. ¹⁶ Ndisu naa' natava' i kuenta kuu' ña ndii, ndiaa ya'vi' a, sakan' ña süu' iin ndaa' mii' i xaa' ña jaan', süu' jaan' ndii yuva' i, ña ni tianu' yu'u', xaa' inga'

a xiin' i. ¹⁷ Nuu' tu'un ndei' mii' ndo' yoso' ña ka'an ndii, naa' uvi' ta'an te yivi' ndiee' yu'u', te nakuitá ña ka'an ra ndii, ndiaa ya'vi' a, kachi a. ¹⁸ Va'a, xa mii' yu'u' nduu' i te ndiee' yu'u' i xa'a' i, te yuva' i, ña ni tianu' yu'u', nduu' inga ña ndiee' yu'u' tu xa'a' i —ni kachi a.

¹⁹ Sakan' te ni ka'an te fariseo jaan' xiin' a ndii:

—¿Mii' ndu'u' yuva' un' jaan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xini ndo' yu'u', ni ndee xini tu ndo' yuva' i. Naa' xini ndo' yu'u' ndii, xini tu ndo' yuva' i —ni kachi a.

²⁰ Te sakuu' ña jaan' ni ka'an Jesús kii' sania'a' a nuu' ki'e yukun' ka'nu' yatın mii' taan' ne yivi' limuxtan. Te ndee iin kōo' ni tiin' ña'a', sakan' ña tia'an tondia kivi' nuu' Ndiosí.

Yo'o' ka'an Jesús ña kuví ku'un te jaan' mii' ku'un a

²¹ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Yu'u' ndii, ku'un i, te nanduku' ndo'ó yu'u', ndisu kuiso ndo' kuachi ndo' te kuví ndo', sakan' ña mii' ku'un i jaan' ndii, kuví ku'un ndo'ó ikan' —ni kachi a.

²² Sakan' te ni ka'an te judío ndii:

—Te'e' xanini te ka'a' ka'ni' xiin' mii' ra, sakan' na ka'an ra ndii: "Mii' ku'un i jaan' ndii, kuví ku'un ndo'" —ni kachi ra.

²³ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ninu ni kiee ndo', te yu'u' ndii, ninu ni kiee i. Ndo'ó ndii, ne yivi' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ndo', te yu'u' ndii, süvi i. ²⁴ Sakan' na kuu' ni ka'an i xiin' ndo' ña kuiso ndo' kuachi ndo', te kuví ndo'. Sakan' ña naa' kändixa' ndo' ña yu'u' nduu' i ndii, kuiso ndo' kuachi ndo', te kuví ndo' —ni kachi a.

²⁵ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' yo'ó na sakan'? —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i ndee ña nuu' xiin' ndo' yoo nduu' i.

²⁶ Yoo kua'a' ña kuví ka'an i xa'a' ndo' xiin' ña kuví natava' i kuenta kuu' ndo', ndisu yu'u' ndii, ña ni xini so'o' i ka'an ña ni tianu' yu'u' kuiti' ka'an i nuu' ne yivi' iin yivi', te ña jaan' ndii, ña ndixa' ka'an a —ni kachi Jesús.

²⁷ Ndisu ni kundani te jaan' ña xa'a' yuva' e' Ndiosí ni ka'an a xiin' ra. ²⁸ Sakan' na ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kii' ndani' i ndo' yu'u', ña nduu' tu te yivi' ndii, nakuni' ndo' ña yu'u' nduu' i, te ndee iin chuun xaa' i kuenta mii' i, süu' jaan' ndii, sãa nii' ni sania'a' yuva' i yu'u' kuiti' ka'an i. ²⁹ Sakan' ña, ña jaan' ni tianu' yu'u', te yoo a xiin' i, ni nakoo iin ndaa' a yu'u', sakan' ña ndi'i' ni kivi' xaa' i ña xtaní a —ni kachi a.

³⁰ Te kii' ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, kua'a' va ne yivi' ni ini xini ña'a'.

Yo'o' ka'án Jesús ña sūvi a nduu' ña ndixā ña sandoó ndiká ne yivi' nuu' kuachī nja

³¹ Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' te judío, te inī xini ña'a' jaan' ndii:

—Naa' kujta nī'i ndo' nuu' tu'un ña sania'á i ndii, kunduu xna'a ndo' ne ndikún ichi' i, ³² te kundani ndo' ña ndixā, te ña ndixā jaan' sandoó ndiká ndo'ó nuu' ña xiko' ni'i' ndo'ó —nī kachī a.

³³ Te nī ka'an te jaan' xiin' a ndii:

—Sjani' xika' Abraham nduu' ndu'u. Ndeē iin kivi' tiā'an viko ni'i' ndeē iin te yivi' ndu'u. Sakan' na kuii', ¿ndichun ka'án un' ña ndo' ndiká ndu'? —nī kachī ra.

³⁴ Te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ña sakuu' ne xaa' kuachī ndii, ndeē naa tiin' u'vi ña'a' kuachī jaan', te xika' nuu' nja nuu' a. ³⁵ Iin ne xika' nuu' kujti' ndii, ndöo xachi' ne jaan' kunduu' nja vi'e xto'o nja jaan', ndisu si'e ne xiin' vi'e ndii, ndo' xachi' ne jaan' kunduu' nja ikan'. ³⁶ Sakan' na kuii' naa' yu'u, ña nduu' si'e Ndiosí, sandoó ndiká ndo'ó ndii, ndo' ndiká xachi' ndo'. ³⁷ Xiní i ña sjani' xika' Abraham nduu' ndo', ndisu kuni ka'ni' ndo' yu'u, sakan' ña küni natijn ndo' tu'un ña ka'án i. ³⁸ Yu'u ndii, ña nī xini nduchi' nuu' i xaa' yuva' i kij' nī yoo i xiin' a ka'án i, te ndo'ó ndii, ña xini so'o ndo' ka'án yuva' ndo' xaa' ndo' —nī kachī a.

Yo'o' ka'án Jesús ña si'e ña ndivā'a nduu' te kuni ka'ni' ña'a'

³⁹ Te nī ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—Abraham nduu' yuva' ndu' —nī kachī ra.

Te nī ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' ndixā xna'a yuva' ndo' nduu' Abraham ndii, iin kachi saā ndo' naa nī xaa te jaan'. ⁴⁰ Te vitin ndii, tee' ndeē ka'án i xiin' ndo' ña ndixā, ña nī xini so'o i nuu' Ndiosí ndii, kuni ka'ni' ndo' yu'u. Abraham ndii, kō'o' kivi' saā ra ña jaan' naa' tiaku ra. ⁴¹ Ndo'ó ndii, naa ña xaa' yuva' xna'a ndo' xaa' ndo' —nī kachī a.

Sakan' te nī ka'an ra xiin' a ndii:

—Ndu'u ndii, sū'u' si'e ña' xika' sij' xiin' ndeē ka te yivi' nduu' ndu', iin ndaā' kujti' yuva' ndu' yoo, te ña jaan' nduu' Ndiosí —nī kachī ra.

⁴² Te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' Ndiosí xna'a nduu' yuva' ndo' ndii, kundani ndo' yu'u, sakan' ña nuu' ña jaan' nī kjeē i, te nī xaa i. Te sū'u' kuenta miji' i kuaxi i, sū'u' jaan' ndii Ndiosí nī ti'vi' yu'u te kuaxi i. ⁴³ ¿Ndichun na kundani ndo' ña ka'án i? Kundani ndo' a sakan' ña küni natijn ndo' ña ka'án i xiin' ndo'. ⁴⁴ Yuva' ndo'ó ndii, ña ndivā'a nduu' a, te ña kuni ña jaan' kujti' xaa' ndo'. Ña jaan' ndii, ña xa'ni' ne yivi' nduu' a ndeē ña nuu', te kō'o' kivi' xachu-un' ndaku a, sakan' ña sū'u' ña kumi' ña ndaku nduu' a. Te kij' ka'án a tūn vixi ndii, ka'án a saā kuu' miji' a,

sakan' ña ña vixi nduu' a, te sūvi a nduu' xa'ndu saku-u' tūn vixi. ⁴⁵ Te yu'u ndii, xa'a' a ña ña ndixā ka'án i xiin' ndo' ndii, küni kändixa' ndo' a. ⁴⁶ ¿Yoo nduu' ndo'ó kuvī tijn kuachī yu'u, te nia'a ndo' ña nī xaa i kuachī jaan'? Ña ndixā ka'án i xiin' ndo', ¿ndichun na kändixa' ndo' a? ⁴⁷ Ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, natiin' va'a nja tu'un ka'án Ndiosí, te ndo'ó ndii, nätiin' va'a ndo' a, sakan' ña sū'u' kuenta a nduu' ndo' —nī kachī a.

Yo'o' ka'án Jesús ña xā yoo a ndeē kij' tiā'an kō'o' Abraham

⁴⁸ Sakan' te nī ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Ñā ndaku xna'a ka'án ndu' kij' ka'án ndu' ña iin te Samaria nduu' un', sakan' ña naá ña ndivā'a nimá un' —nī kachī ra.

⁴⁹ Te nī ka'an a xiin' ra ndii:

—Kō'o' ña ndivā'a naá nimá yu'u. Yuva' i kujti' tiin' ka'nu' i, te ndo'ó ndii, tiin' ka'nu' ndo' yu'u. ⁵⁰ Yu'u ndii, nduku' i ña tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u. Yoo iin ña nduku' ña jaan', te ña jaan' nduu' ña kande'i' ka'an ña jaan'. ⁵¹ Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ña yoo ka ita' nī'i nuu' ña ka'án i ndii, kō'o' kivi' kuvī nja —nī kachī a.

⁵² Sakan' te nī ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Vitijn kundani xna'a ndu' ña naá ña ndivā'a nimá un', sakan' ña Abraham xiin' sakuu' te nī ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, nī xi'i ra. Te yo'ó ka'án ña yoo ka ita' nī'i nuu' ña ka'án un' ndii, kō'o' kivi' kuvī nja, kachi un'. ⁵³ ¿Ñáá tuu yo'ó ña te ka'nu' ka' nduu' un' te sakan' te xij' yata' e' Abraham? Te jaan' ndii, nī xi'i ra, te nī xi'i tu sakuu' te nī ka'an tiakú tu'un Ndiosí. ¿Yoo nduu' yo'ó, tuu un', na ka'án un' sakan'? —nī kachī ra.

⁵⁴ Te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' tijn ka'nu' xiin' mii' miji' i ndii, ndiaa ya'vi' a. Yuva' i nduu' ña tiin' ka'nu' yu'u, ña ka'án ndo'ó nduu' Ndiosí ndo'. ⁵⁵ Ndisu xiní ña'a' ndo', te yu'u ndii, xiní ña'a' i. Te naa' ka'an i ña xiní ña'a' i ndii, te xini xa'an' kunduu' i ndeē naa ndo'ó. Ndisu xiní ña'a' i, te saxinú i tu'un ka'an' a. ⁵⁶ Abraham, te xij' yata' ndo' jaan' ndii, va'a va nī kuni ra kij' nī xini ra ña kixin i iin yivi' yo'o', te nī xini xna'a ra a, te va'a va nī kuni ra —nī kachī a.

⁵⁷ Sakan' te nī ka'an te judío jaan' xiin' a ndii:

—Jan', nī ndeē uvi xiko uxi kuiya kümi' un', ¿saā kuvī ka'án un' ña xā nī xini un' Abraham? —nī kachī ra.

⁵⁸ Sakan' te nī ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ñā ndaku ka'an i xiin' ndo' ña kij' kuni ka' kō'o' Abraham ndii, yu'u nduu' i —nī kachī a.

⁵⁹ Sakan' te nī kī'in ra yuu' te kuyun yuu' ña'a' ra. Ndisu nī naka'ni si'e a tein ne yivi' kua'a' jaan', te nī ketā a nuu' ki'e yukun' ka'nu' jaan' kua'an a.

Yo'o' ni sãnda'a Jesús iin tẽ kui'e ndũchi' nuu'

9 Tẽ kij' xka'ndiá Jesús kua'an a ndii, ni xinj a iin tẽ kui'e ndũchi' nuu', tẽ xã sãkan' kaa' ndeẽ ni tuvĩ ra. 2 Tẽ ni ndãtu'un' ñã'a' tẽ ndã'a' xa'a' a ndii:

—Rabí, ¿yoo ni xã kuãchi na kui'e ndũchi' nuu' tẽ kaa' ni tuvĩ ra? ¿Ñáá mii' ra, uun ñáá yuva' si'i' ra? —ni kachĩ ra.

3 Tẽ ni ñakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Ni ndeẽ tẽ kaa' ni xã kuãchi, tẽ ni ndeẽ yuva' si'i' ra ni xã kuãchi na kaa' ra sãkan'. Süu' jaan' ndii sãkan' kaa' ra tẽ nia'a Ndiosí chũun ka'nu' a kivi' ñuu ra sãã i. 4 Kuni a sãã i chũun ñã ni sãkuiso' chuun' ñã ni tãnu' yu'u sãã i ñã kuni kã kuãã'. Sãkan' ñã kij' kuñuu ndii, kõo' kuvĩ sãchuun' kã. 5 Vitĩn ñã yoo i iin yivi' yo'o' ndii, nduu' i ñuu' ñã nia'á sãã kuu' Ndiosí —ni kachĩ a.

6 Tẽ kij' ndi'i' ni ka'an a ñã jaan' ndii, ni køndiã tias'i' a ñuu'u', tẽ ni xa'a a nde'i, tẽ ni sãka' ñã'a' a ndũchi' nuu' tẽ kui'e nuu' jaan'. 7 Tẽ ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kua'an, tẽ nañiã un' nuu' un' pila ñã nani' Siloé —ni kachĩ a xiin' ra.

(Tẽ Siloé jaan' kuni kachĩ a tĩkui tẽ ni ñachikanu'.) Sãkan' tẽ ni ketã ra kua'an ra, tẽ ni nañiã ra nuu' ra, tẽ kij' ni ñandiko' ra vi'e ra ndii, xã kuvĩ xto'ni' ra. 8 Sãkan' tẽ ne ndiee' yatĩn vi'e ra xiin' ingã ne xini ñã tẽ kui'e nuu' ni nduu' ra ndii, ni ka'an xiin' ta'an' niã ndii:

—Tẽ kaã' nduu' tẽ xi ndu'u' xikán xũ'un' yi'e' yũkun' nuu'? —ni kachĩ niã.

9 Sava niã ka'an ndii:

—Suvĩ ra.

Tẽ sava tũku niã ka'an ndii:

—Suvĩ ra, tee' ndee naa kaa' tẽ jaan' kaa' ra —ni kachĩ niã.

Tẽ ni ka'an mii' tẽ jaan' xiin' niã ndii:

—Yu'u nduu' i —ni kachĩ ra.

10 Sãkan' na kuu' ni ndãtu'un' ñã'a' niã ndii:

—¿Sãã ni xãã a, tẽ ni nunia' ndũchi' nuu' un'? —ni kachĩ niã xiin' ra.

11 Tẽ ni ñakuiin ra ndii:

—Tẽ yivi', tẽ nani' Jesús, ni xa'a nde'i, tẽ ni sãka' ra a ndũchi' nuu' i, tẽ ni ka'an ra xiin' i ndii: “Kua'an, tẽ nañiã un' nuu' un' pila Siloé”, ni kachĩ ra. Sãkan' tẽ ni xa'an nañiã i nuu' i, tẽ ni nunia' ndũchi' nuu' i —ni kachĩ ra.

12 Sãkan' tẽ ni ndãtu'un' ñã'a' niã ndii:

—¿Mii' yoo tẽ jaan'? —ni kachĩ niã.

Tẽ ni ñakuiin ra nuu' niã ndii:

—Xini i —ni kachĩ ra.

Sõ'o ni xãã a kij' ni ndãtu'un' tẽ fariseo sãã ni xãã, tẽ ni nunia' ndũchi' nuu' tẽ kui'e nuu' jaan'

13 Tẽ ni xan ndiãka ne yivi' tẽ ni nduu' tẽ kui'e nuu' jaan' nuu' tẽ fariseo. 14 Tẽ kivi' sãbado, ñã xinãndiee'

ne yivi', ni xa'a Jesús nde'i, tẽ ni nunia' a ndũchi' nuu' tẽ jaan'. 15 Sãkan' na kuu' ni ndãtu'un' tũ ñã'a' tẽ fariseo jaan' sãã ni xãã a, tẽ ni nunia' ndũchi' nuu' ra. Tẽ ni ka'an tẽ jaan' ndii:

—Ni sãka' ra nde'i ndũchi' nuu' i, tẽ ni nañiã i nuu' i, tẽ kuvĩ xito' i vitĩn —ni kachĩ ra.

16 Sãkan' na ni ka'an sava tẽ fariseo jaan' ndii:

—Tẽ ni xãã ñã kaa' ndii, süu' kuenta Ndiosí nduu' ra, sãkan' ñã xa'nú ra kivi' sãbado, ñã xinãndiee' e' —ni kachĩ ra.

Tẽ sava tũku ra ka'an ndii:

—Naa' tẽ ndiso' kuãchi nduu' ra ndii, kũvi sãã ra chũun ka'nu' ñã xaa' ra jaan' —ni kachĩ ra.

Xa'a' a jaan' na ni nakuitã kuento ra. 17 Sãkan' na ni ndãtu'un' tukuu' ra tẽ ni nduu' tẽ kui'e nuu' jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' tẽ ni nunia' ndũchi' nuu' un' jaan', tuu un'? —ni kachĩ ra.

Tẽ ni ñakuiin ra ndii:

—Iin tẽ ka'an tiakú tũ'un' Ndiosí nduu' ra —ni kachĩ ra.

18 Ndisu tẽ judío, tẽ sana'má ñã'a' jaan' ndii, ni kãndixa' ra naa' tẽ kui'e nuu' ni nduu' tẽ jaan'. Sãkan' na kuu' ni kãna ra yuva' si'i' tẽ jaan', 19 tẽ ni ndãtu'un' ñã'a' ra ndii:

—¿Ñáá si'e ndo'ó nduu' tẽ yo'o', tẽ ka'an ndo' ni tuvĩ kui'e ndũchi' nuu'? Naa' sãkan' ndii, ¿sãã kuvĩ xto'ni' ra vitĩn? —ni kachĩ ra.

20 Tẽ ni ñakuiin yuva' si'i' tẽ jaan' ndii:

—Xini ndu ndii, si'e ndu nduu' tẽ kaa', tãkui'e. Tẽ xini tũ ndu ñã tẽ kui'e ndũchi' nuu' nduu' ra ni tuvĩ ra.

21 Ndisu xini ndu sãã ni xãã a, tẽ kuvĩ xito' ra vitĩn, ni ndeẽ xini tũ ndu yoo ni nunia' ndũchi' nuu' ra. Nãtu'un' ndo' mii' ra, tẽ xixã nduu' ra, kuvĩ ka'an ra xiin' ndo' yoo ni xãã ñã jaan' —ni kachĩ niã.

22 Ni ka'an yuva' si'i' ra ñã jaan' xa'a' a ñã yivi' niã tẽ judío jaan', sãkan' ñã xã ni ñakãta tẽ jaan' kuento ra ñã naa' yoo kã ndiee' yu'u' ñã Jesús nduu' Mesías, ñã sakakú ne yivi' ndii, xtã'ni' xãchi' ñã'a' ra, tẽ kũnduu' kã ne jaan' kuenta vi'e mii' nakayá ne yivi' ñuu' jaan'.

23 Xa'a' a jaan' na kuu' ni ka'an yuva' si'i' tẽ jaan' ndii: “Ndãtu'un' ndo' mii' ra, tẽ xixã nduu' ra”, ni kachĩ niã.

24 Sãkan' tẽ ni kãna ra tẽ ni nduu' tẽ kui'e nuu' jaan' i'chi' ñã uvĩ, tẽ ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ndiosí kuni a tĩin ka'nu' un', sãkan' ñã xini ndu ndii, iin tẽ ndiso' kuãchi nduu' tẽ jaan' —ni kachĩ ra.

25 Sãkan' tẽ ni ka'an tẽ jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' tẽ ndiso' kuãchi nduu' ra, xini yu'u, iin ndaa' kuiti' ñã'a' xini i ndii, tẽ kui'e nuu' ni nduu' i, tẽ vitĩn ndii, kuvĩ xto'ni' i —ni kachĩ ra.

26 Tẽ tũku ni ni ka'an ra xiin' tẽ jaan' ndii:

—¿Ndee ñã ni xãã ra xiin' un'? ¿Sãã ni xãã ra, tẽ ni nunia' ra ndũchi' nuu' un'? —ni kachĩ ra.

27 Tẽ ni ka'an tẽ jaan' xiin' ra ndii:

—Xa ni ka'an i xiin' ndo', te kuni kandixa' ndo'.
¿Ndichun na kuni kunj so'q tukuy ndo' ña xa ni ka'an
i? ¿Ñáá kuni kundikun tu ndo'ó ichi' te jaan'? —ni kachi
ra.

²⁸ Sakan' te ni kanja'a ra xiin' te jaan' ka'an ra ndii:

—Yo'ó nduu' te ndikún ichi' te jaan', ndisu ndu'u
ndii, te ndikún ichi' Moisés nduu' ndu'. ²⁹ Xini ndu' ña ni
ka'an Ndiosí xiin' Moisés, ndisu te jaan' ndii, xini ndu'
mii' ni kije ra —ni kachi ra.

³⁰ Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ña jaan' nduu' ña nandanj va' yu'u ña xini' ndo'ó
mii' ni kije ra, ndisu ni sanda'a ra nduchi' nuu' i. ³¹ Xini
e' ndii, xaa' Ndiosí kuenta ña ka'an ne ndiso' kuachi,
ndisu xaa' a kuenta ña ka'an ne ki'in' ka'nu' ña'a', te
xaa' ña ña kuni a. ³² Ndee ni xikandu'u' iin yivi' ndii,
tia'an kunj e' kuento ña ni nunia' iin te yivi' nduchi' nu-
u' iin ne kui'e nduchi' nuu' ndee ni tuvi' ña. ³³ Naa' süu'
te ni kije nuu' Ndiosí nduu' te jaan' ndii, köo' xachi' a
kuvj saa ra —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó, te ndiso' kuachi ndee ni tuvi' un', ¿yoo nduu'
yo'ó, tuu un', na kuni sania'á un' ndu'u? —ni kachi ra.

Sakan' te ni xta'ni' xachi' ña'a' ra vi'e mii' nakayá ne
ñuu' jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús yoo nduu' ne kui'e nuu' nuu' Ndiosí

³⁵ Ni xini Jesús kuento ña ni xta'ni' ra te jaan' vi'e
jaan', te kij' ni xini ña'a' a, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Ñáá inj un' xini un' ña nduu' si'e Ndiosí? —ni
kachi a.

³⁶ Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—¿Yoo nduu' ña jaan', tákui'e, te inj i kunj ña'a' i?
—ni kachi ra.

³⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa ni xini ña'a' un', te suvi' i nduu' ña ndatu'un' xi-
in' un' vitin —ni kachi a.

³⁸ Ikan' te, ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, inj i xini i yo'ó —ni kachi ra.

Te ni xaka'nu' ña'a' ra. ³⁹ Te ni ka'an Jesús ndii:

—Ni xaa' i iin yivi' yo'o', te nia'a' ne yivi' saa yoo nimá
ña nuu' Ndiosí, sakan' te nunja' nduchi' nuu' ne kui'e
nuu', te ne tuu ña tuvi' nuu' ña ndii, kukui'e nuu' ña
—ni kachi a.

⁴⁰ Te ni xini so'q sava te fariseo, te ita' yatj nuu' a
jaan', ña ni ka'an a, te ni ka'an ra ndii:

—¿Ñáá te kui'e nuu' nduu' tu ndu'u, kachi un'? —ni
kachi ra.

⁴¹ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Naa' te kui'e nuu' nduu' ndo' ndii, köo' kuachi
ndo', ndisu xa'a' a ña ka'an ndo' ña tuvi' nuu' ndo'
ndii, yoo na yoo kuachi ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' uvi' ta'an nuu' te paxto

10 'Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka kua'an
kaa nuu' nama mii' ñu'u' mbee, te xka'ndiá ra
yi'e ndii, iin te kui'na' nduu' ra, te nduu' tu ra te kui'-
na' mii' kuu'. ² Ndisu te nduu' xna'a' te paxto mbee
jaan' ndii, yi'e xka'ndiá ra. ³ Te xito' yi'e ndii, nunia' ra
a nuu' te paxto jaan', te xini so'q mbee tachi' yu'u' te
paxto, te kana' ra ri' xiin' kivi' ri', te tava' ra ri'. ⁴ Te kij'
tava' ra sakuu' sana mii' ra ndii, ni'i' ichi' ra nuu' ri'
kua'an ra, te ndikún ri' xata' ra, sakan' ña nakuni ri'
tachi' ra. ⁵ Ndisu iin te ndiva'a ndii, kundikun ña'a' ri',
süu' jaan' ndii kunu' ri' nuu' ra, sakan' ña xini' ri' tachi'
ra —ni kachi a.

⁶ Ni ka'an ndija Jesús ña jaan', ndisu ni kundani te
jaan' ndee ña kuni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús ña mii' a nduu' te paxto va'a

⁷ Te ni ka'an ka Jesús xiin' ra ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ndii, yu'u' nduu' ndee
naa yi'e korra mii' ñu'u' mbee. ⁸ Sakuu' te ni kixin xj'-
na ka te sakan' yu'u' ndii, te kui'na' nduu' ra, te nduu'
tu ra te kui'na' mii' kuu', sakan' na ni xaa' mbee jaan'
kuenta kuu' ra. ⁹ Yu'u' nduu' yi'e, te yoo ka ko'ni' yi'e
yo'o' ndii, kaku ña. Te kunduu' ña ndee naa mbee, ti'
ko'ni', te kije' ri', te ni'i' ri' itja kaxi' ri'. ¹⁰ Te kui'na'
ndii, kuaxi' ra te sakuina' ra, te ka'ni' ra, te sandoñu'u'
ra. Ndisu yu'u' ndii, kuaxi' i te koo kivi' ñuu' ndo', te koo
kua'a' a.

¹¹ Yu'u' nduu' te paxto va'a, te paxto va'a ndii, taxi' ra
kivi' ñuu' ra xa'a' mbee sana ra. ¹² Ndisu te xiku'un
ya'vi' ndii, te paxto tatú kuiti' nduu' ra. Te süu' te xiin'
sana mbee jaan' nduu' ra, sakan' na kij' xito' ra kuaxi
lobo ndii, nakoo' ra mbee jaan', te xinu' ra. Te tiin' lobo
jaan' mbee, te kiku' ña'a' ri'. ¹³ Sakan' xaa' ra, sakan'
ña te xiku'un ya'vi' kuiti' nduu' ra, te ndi'ni' ra xa'a'
mbee jaan'. ¹⁴ Yu'u' ndii, te paxto va'a nduu' i. Te xini i
mbee sana i, te xini tu ti' jaan' yu'u', ¹⁵ saa nii' xini yuva'
i Ndiosí yu'u' ndii, nii' sakan' tu xini ña'a' i. Te taxi' i kivi'
ñuu' i xa'a' mbee jaan'. ¹⁶ Te kumi' tu i inga ka mbee, ti'
ñu'u' tixin korra yo'o', ku'un naka tu i ti' jaan', te kunj
so'q ri' tachi' i. Te kunduu' ri' iin ndaa' ti'vi, te iin ndaa'
yu'u' kunduu' te paxto ri'. ¹⁷ Xa'a' a jaan' na kundani yu-
va' i yu'u', sakan' ña taxi' i kivi' ñuu' i, te kuvj i xa'a' ri',
te natjaku i. ¹⁸ Ndee iin ne yivi' kuvj tu'un kivi' ñuu' i xi-
in' ña kuni mii' ña, süu' jaan' ndii sanakua'a mii' yu'u'
a. Sakan' ña kumi' i ndije' te taxj i kivi' ñuu' i, te kumi'
tu i ndije' te natjaku i. Ña jaan' nduu' ña ni sakuiso'
chuyun yuva' i yu'u' saa i —ni kachi a.

¹⁹ Te kij' ni xini so'q te judío jaan' ña ni ka'an a ndii,
tuky ni ni nata'vi' ta'an ra. ²⁰ Kua'a' te jaan' ni ka'an
ndii:

—Ñā ndivā'a naá nimá tē kaā', sūu' tē kuu' kaxi' nduu' rā, ¿ndichun na xini sō'o ká ndo' ñā ka'án rā? —ni kachi rā.

²¹ Tē ingā rā ni ka'an ndii:

—Tu'un ñā ka'án tē kaā' ndii, sūu' ñā ka'án tē naá ñā ndivā'a nimá nduu' a, sakan' ñā iin tē naá ñā ndivā'a nimá ndii, kūvj nūnia' rā nduchi' nuu' ne kui'e nduchi' nuu' —ni kachi rā.

Kūni kändixa' tē judío jaan' ñā si'e Ndiosí nduu' Jesús

²² Kij' ni nāsukū viko' ñā xaka'nu' ne yivi' kivi' ñā ni sanga'ua' tukūy nīā yūkun' ka'nu' ndā'a' Ndiosí ndii, yoo' vixin' nduu' a. ²³ Tē xika' Jesús mii' iin' yūkun' ka'nu' vi'e ndiká xa'a' ñā nani' yi'e' Salomón. ²⁴ Sakan' tē ni xinu'nduu' ñā'a' tē judío, tē kuu' nuu', tē ni ndā-tu'un' ñā'a' rā ndii:

—¿Amā vi' kun ndiko' ñā ndiatu' ndu xaa' un'? Naa' yo'ó nduu' Cristo, ñā sakakú ne yivi' ndii, ka'an kaxi' un' xiin' ndu —ni kachi rā.

²⁵ Tē ni ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Xā ni ka'an i xiin' ndo' tē kändixa' ndo'. Chuyun ka'nu' ñā xaa' i kuenta yuva' i Ndiosí nduu' ñā nia'á yoo' nduu' i. ²⁶ Ndisu ndo'ó ndii, kändixa' ndo', sakan' ñā sūu' mbeē sanā i nduu' ndo' naa xā ni ka'an i xiin' ndo'. ²⁷ Ne nduu' mbeē sanā i ndii, xini sō'o nīā tachī' i, tē yu'u ndii, xini ñā'a' i, tē ndikún nīā yu'u. ²⁸ Tē taxi' i kivi' ñūy nīā ñā kōo' kivi' ndi'i', tē kōo' tu kivi' kuvī nīā, ni ndee kōo' tu kuvī tu'un tu ñā'a' ndā'a' i. ²⁹ Tē yuva' i, ñā ni taxi' ne jaan' ndā'a' i, nduu' ñā ka'nu' ká tē sakan' sakuu' ñā yoo, tē kōo' kuvī tu'un ñā'a' ndā'a' a. ³⁰ Yu'u xiin' yuva' i Ndiosí ndii, iin' ndāā' nduu' ndu —ni kachi a.

³¹ Tē tukū sakan' ni ki'in tē judío jaan' yuu' tē kuyun yuu' ñā'a' rā. ³² Tē ni ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Kua'a' ya'a chuyun va'a ni xaā i kuenta yuva' i nuu' ndo' tē kuni ndo'. ¿Xa'a' ndee chuyun jaan' kuni kuyun yuu' ndo' yu'u? —ni kachi a.

³³ Tē ni nakujin tē judío jaan' ndii:

—Sūu' xa'a' ndee iin ñā jaan' kuni kuyun yuu' ndu yo'ó, sūu' jaan' ndii xa'a' a ñā kanjā'a un' xa'a' Ndiosí, sakan' ñā tē yivi' kujtī' nduu' un', tē ndasanduu' xiin' mii' mi' un' Ndiosí —ni kachi rā.

³⁴ Tē ni ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Nakā'an' ndo' ñā yoso' nuu' tu'un nde'i' Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Yu'u ni ka'an ndii, ndiosí nduu' ndo'", kachi a. ³⁵ Mij' Ndiosí ni ka'an ñā ndiosí nduu' ne ni xini sō'o tu'un a jaan', kōo' kuvī xka'ndiā ndoso' ñā yoso' nuu' tutu' jaan'. ³⁶ Tē yu'u ndii, Ndiosí ni sakuiso' chuyun' yu'u, tē ni ti'vi' a yu'u iin yivi' yo'o', sakan' na kuii', ¿ndichun ka'án ndo' ñā kanjā'a i xa'a' a xa'a' a ñā ka'án i ñā si'e a nduu' i? ³⁷ Naa' xaa' i chuyun kuenta yuva' i ndii, kändixa' ndo'. ³⁸ Ndisu naa' xaa' i ñā jaan' ndii, tee' ndee tiā'an kändixa' ndo' ndii, kändixa' ndo'

ñā chuyun Ndiosí nduu' a. Tē sakan' kundani ndo', tē kändixa' ndo' ñā yoo' yuva' i Ndiosí xiin' i, tē yoo tu yu'u xiin' a —ni kachi a.

³⁹ Sakan' na ni xika' tukūy rā tijn ñā'a' rā, ndisu ni kaku a ndā'a' rā, tē ni ketā a kua'an a. ⁴⁰ Tē kua'an ni tukūy a tukū ta'vi' itīā Jordán mii' ni sakuchi' Juan ne yivi' kuenta Ndiosí ñā nuu', tē ni ndoo a ikan'. ⁴¹ Tē kua'a' ne yivi' ni kixin' nuu' a tē ka'án nīā ndii:

—Tee' ndee ni xaa' Juan ndee iin chuyun ka'nu', ndisu sakuu' ñā ni ka'an rā xa'a' tē kaā' ndii, ñā ndixa' nduu' a —ni kachi nīā.

⁴² Tē kua'a' nīā ni ini xini Jesús ikan'.

Sō'o ni xaa' a kij' ni xi'i' Lázaro

11 Tē ni yoo iin tē kuni kuvī ni nani' Lázaro, tē ñūy Betania, ñā nduu' tu ñūy ñā' ku'va' rā María xiin'

Marta. ² Tē María jaan' nduu' ñā' kij' ni ya'a, tē ni sakaa' a' xa'an xavixín' koo' chukuu' xa'a' xto'ō e', tē ni sanga'aa' a' a xiin' ixi' xini' a'. Tē tiaā ta'an' a' nduu' Lázaro, tē kuni kuvī jaan'. ³ Sakan' na ni ti'vi' uvi' saa' ku'va' rā jaan' tu'un tē ka'an ne yivi' xiin' Jesús ndii:

“Táku'e, tē ndani un' ndii, kuni kuvī rā”, kachi nīā.

⁴ Tē ni ka'an Jesús kij' ni xini a tu'un jaan' ndii:

—Kui'e jaan' ndii, sūu' ñā ka'ni' xachi' ñā'a' nduu' a, sūu' jaan' ndii yoo a tē natiin Ndiosí ñā tiin' ka'nu' ñā'a' ne yivi', tē yoo tu a tē natiin yu'u, ñā nduu' si'e Ndiosí, ñā tiin' ka'nu' ne yivi' yu'u —ni kachi a.

⁵ Ndanī Jesús Marta, xiin' ñā' ta'an' a', xiin' Lázaro.

⁶ Ndee saa ká ni ndii, kij' ni xini a tu'un jaan' ndii, ni ndoo ká a uvi' ta'an kivi' mii' yoo a jaan'. ⁷ Kij' ni xka'ndiā kivi' jaan', tē ni ka'an a xiin' tē ndā'a' xa'a' a ndii:

—To'ō' tukuu' ndo' ñū'u' Judea —ni kachi a.

⁸ Tē ni ka'an rā xiin' a ndii:

—Rabí, sakan' ni xika' tjo' tē ndee' ikan' kuyun yuu' rā yo'ó, ¿ndichun na tukū ni kuni ku'un un' ikan'? —ni kachi rā.

⁹ Tē ni ka'an Jesús ndii:

—Xini e' ñā uxī uvi' hora kumi' i'in kivi'. Ne xika' iin ke'in' ndii, kākí'í nīā, sakan' ñā yoo ñū'u' nandii' nuu' nīā. ¹⁰ Ndisu ne xika' ñūy ndii, kākí'í nīā, sakan' ñā kōo' ñū'u' nandii' nuu' nīā —ni kachi a.

¹¹ Ikan' tē ni ka'an ká a ndii:

—Lázaro, tē xini ta'an' xiin' e' ndii, kixín rā, ndisu ku'un sandoto' ñā'a' i —ni kachi a.

¹² Sakan' tē ni ka'an tē ndā'a' xa'a' a jaan' xiin' a ndii:

—Táku'e, naa' kixín rā ndii, ndā'a' mij' rā —ni kachi rā.

¹³ Ni ka'an Jesús ñā jaan' xa'a' ñā ni xi'i' rā, ndisu tē ndā'a' xa'a' jaan' ndii, ni xanini' rā ñā ka'án a xa'a' ñā kixín e' kij' nandiee' e'. ¹⁴ Sakan' tē ni ka'an kaxi' Jesús xiin' rā ndii.

—Lázaro ndii, xā nī xi'ī rā. ¹⁵ Nakuatia' vā nimá ī xa'a' ndo'ó ñā kōō' e' nī yoo īkan', sakan' tē īnī kā ndo' kuni ndo' yu'u. To'o' ndo', ku'un koto ñā'a' e' —nī kachī ā.

¹⁶ Sakan' tē nī ka'an Tomás, tē nani' tū tē kuate, xiin' īngā tē ndā'a' xa'a' ā ndii:

—To'o', tē kuvī tū yoo' xiin' ā —nī kachī rā.

Yo'o' ka'án Jesús xiin' Marta ñā suvi ā nduu' ñā sanatiaku ne nī xi'ī

¹⁷ Kij' nī xāā Jesús ñūy Betania ndii, nī xini ā kuento ñā xā kua'an kumi' ta'an kivi' naá ñū'u' nde'ī Lázaro tixin yavi ndii. ¹⁸ Tē ñūy jaan' ndii, yatin' unī ta'an kilómetro xika' naá ā tē naá ñūy Jerusalén. ¹⁹ Tē kua'a' vā ne judío, ne ndiee' yatīn īkan', nī xāā mii' ndu'u' Marta xiin' María, tē koto ñā'a' nīā, tē saki'ví tū ñā'a' nīā xa'a' ā ñā nī xi'ī tiaā ta'an' ne jaan'. ²⁰ Kij' nī xini tū'un Marta ñā xā kuaxi Jesús ndii, nī ketā a' kua'an natīn ñā'a' a', ndisu María ndii, nī ndoō a' vi'e. ²¹ Tē nī ka'an Marta xiin' Jesús ndii:

—Táku'e, naa' nī yoo un' yo'o' ndii, kuvī tiaā ta'an' ī.

²² Ndisu xini ī ñā ndee' vitīn naa' kakan un' ndee kā ñā'a' nuu' Ndiosí ndii, taxī ñā'a' ā ndā'a' un' —nī kachī a'.

²³ Tē nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Natīaku tiaā ta'an' un' —nī kachī ā.

²⁴ Tē nī ka'an Marta xiin' ā ndii:

—Xinī ī ñā natīaku rā kivi' so'o' ndi'ī kii' natīaku sakuu' ne nī xi'ī —nī kachī a'.

²⁵ Tē nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—Yu'u nduu' ñā sanatiaku ne nī xi'ī, tē suvi tū ī nduu' ñā taxi' kivi' ñūy ne yivi'. Tē yoo kā īnī xini yu'u ndii, tee' ndee nī xi'ī nīā ndii, natīaku nīā sāā ī. ²⁶ Tē sakuu' ne tiaku, naa' īnī nīā xini nīā yu'u ndii, kōō' kivi' kuvī nīā. ¿Ñáá kandixa' un' ñā jaan'? —nī kachī ā xiin' ñā' jaan'.

²⁷ Tē nī ka'an a' xiin' ā ndii:

—Uun ndo', táku'e, kandixa' ī ñā yo'ó nduu' Cristo, ñā nduu' si'e Ndiosí, ñā nī ka'an ā tī'vi' ā īin yivi' —nī kachī a'.

Xaku' Jesús xa'a' ā ñā nī xi'ī Lázaro yatīn yavi kava' mii' naá ñū'u' nde'ī rā

²⁸ Kij' ndi'ī nī ka'an Marta ñā jaan', tē nī xa'an ka'an yaa' a' xiin' María ta'an' a' ndii:

—Xā nī xāā ñā nduu' maestro e', tē kuni ka'an ā xiin' un' —nī kachī a'.

²⁹ Kij' nī xini so'o' María ñā jaan' ndii, numi' vā tē nī nūṭā a', tē kua'an a' ndee' mii' iin' Jesús. ³⁰ Tia'an ndā'ni Jesús ñūy jaan', kuu' saa' iin' kā ā mii' nī nāta'an' ā xiin' Marta. ³¹ Tē ne judío, ne ndiee' vi'e a' saki'ví ñā'a' ndii, nī xini nīā ñā numi' vā nī nūṭā María tē kua'an a'. Sakan' na nī xikundikun ñā'a' nīā ka'an' nīā ñā kua'an kuākū a' yu'u' yavi ndii mii' naá ñū'u' nde'ī Lázaro

jaan'. ³² Kij' nī xāā a' mii' iin' Jesús, tē nī xini ñā'a' a' ndii, nī xikuijn xiti' a' nuu' ā tē nī ka'an a' ndii:

—Táku'e, naa' nī yoo un' yo'o' ndii, kuvī tiaā ta'an' ī —nī kachī a'.

³³ Kij' nī xini Jesús xaku' a', tē xaku' tū ne judío, ne kuaxi xiin' a' jaan' ndii, nī tuxu'ví nimá ā, tē nī kusuchi' tū īnī ā, ³⁴ ka'án ā ndii:

—¿Mii' nī chīnaá ñā'a' ndo'? —nī kachī ā.

Tē nī ka'an nīā xiin' ā ndii:

—To'o', tē kuni un', táku'e —nī kachī nīā.

³⁵ Tē nī xaku' Jesús. ³⁶ Sakan' tē nī ka'an ne judío jaan' ndii:

—Koto ndo', sāā vi' tū nī kundani ñā'a' rā —nī kachī nīā.

³⁷ Ndisu sava ne jaan' nī ka'an ndii:

—Tē kaā' nduu' tē nī nūnia' nduchi' nuu' tē kui'e nuu', ¿sāā tū nī kuvī sanda'a rā Lázaro jaan' tē kuvī rā? —nī kachī nīā.

So'o' nī xāā ā kij' nī sanatiaku Jesús Lázaro

³⁸ Tē tuxu' sakan' nī tuxu'ví nimá Jesús, tē nī kuyatīn ā yavi ndii jaan'. Tē toko' kava' iin' yavi jaan', tē ndasi' yu'u' ā xiin' īin yuu'. ³⁹ Tē nī ka'an Jesús ndii:

—Sanūndia'á ndo' yuu' kaā' —nī kachī ā.

Tē nī ka'an Marta, ñā' ku'va tē nī xi'ī jaan' ndii:

—Táku'e, xā xa'án rā vitīn, sakan' ñā xā kua'an kumi' ta'an kivi' nī xi'ī rā —nī kachī a'.

⁴⁰ Tē nī ka'an Jesús xiin' a' ndii:

—¿Ñáá nāka'an' un' ñā xā nī ka'an ī xiin' un' ñā naa' īnī un' xini un' yu'u ndii, kuni un' ñā nīā Ndiosí ñā ndiee' koo' chukuu' ā? —nī kachī ā.

⁴¹ Sakan' tē nī sanūndia'á rā yuu' jaan'. Tē nī nakoto ndiāā Jesús ndivi', tē nī ka'an ā ndii:

—Tataā, taxi' ī ñā chīndani un', sakan' ñā nī xini so'o' un' ñā nī ka'an ī xiin' un'. ⁴² Yu'u ndii, xinī ī ñā xini so'o' un' ñā ka'án ī xiin' un' sakuu' īchi'. Ndisu ka'án ī sakan' xa'a' ne yivi' kua'a' ne ita' yo'o', tē kandixa' nīā ñā yo'ó nī tianu' yu'u īin yivi' yo'o' —nī kachī ā.

⁴³ Ndi'ī nī ka'an ā ñā jaan', sakan' tē ti'e' nī ka'an ā ndii:

—Lázaro, nīā'a' yo'o' —nī kachī ā.

⁴⁴ İkan' tē nī ketā tē nī xi'ī jaan' ndisuku' toto ndā'a' rā xiin' xa'a' rā, tē ndisuku' īin pein nuu' rā. Tē nī ka'an Jesús xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Ndaxin' ndo' rā tē ku'un rā —nī kachī ā.

So'o' nī xāā ā kij' nī ndatu'un' tuní tē kuu' ka'nu' sāā kuvī ka'ni' rā Jesús

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

⁴⁵ Tē kua'a' vā ne judío, ne nī kixin koto María, ne nī xini ñā nī xāā Jesús īkan' ndii, nī īnī nīā nī xini ñā'a' nīā. ⁴⁶ Ndisu sava ne jaan' ndii, nī xa'an nīā nuu' tē fariseo, tē nī ka'an nīā xiin' rā ñā nī sanatiaku Jesús tē jaan'.

⁴⁷ Sakan' na kuu' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni nakaya ra te kuu' ka'nu' xiin' ra, te ni xa'a ra iin junta ka'nu' ka'an ra ndii:

—¿Ndee ña saa e'? Kuachi ndii kua'a' va chuun ka'nu' xaa' te jaan'. ⁴⁸ Naa' tax'i e' ña nakaa ra xaa' ra ña jaan' ndii, sakuu' ne yivi' kundikun ña'a', te kixin te xa'ndia chuun' ñuu Roma, te sandofnu'u' ra yukun' ka'nu' e' xiin' ñuu e' —ni kachi ra.

⁴⁹ Sakan' te, iin te jaan' te nani' Caifás, te nduu' sutu ka'nu' ka' kuya jaan', ni ka'an ndii:

—Ndo'ó ndii, koo' a xiní xachi' ndo'. ⁵⁰ Ni ndee xanini tu ndo' ña va'a ka kuv'i iin ndaa' kuiti' te yivi' xa'a' sakuu' ne ñuu e' te ndofnu'u' sakuu' e' —ni kachi ra.

⁵¹ Süu' ña ka'an' miji' te jaan', te ni ka'an ra ña jaan', süu' jaan' ndii xa'a' a ka nduu' ra sutu ka'nu' ka' kuya jaan' na ni ka'an tiakú ra ña kuv'i Jesús xa'a' kuachi sakuu' ne ñuu jaan'. ⁵² Te süu' xa'a' ne jaan' kuiti' kuv'i a, süu' jaan' ndii kuv'i tu a te nakaya a sakuu' si'e Ndiosí, ne ndo'ni tein ne yivi' iin yivi', te nduuiin ña.

⁵³ Xa'a' a jaan' na ndee kivi' jaan' ndii, ni nakata ra kuento ra ña ka'ni' ra Jesús.

⁵⁴ Sakan' na Jesús ndii, ni xika tuvi' ka a tein te judío jaan'. Süu' jaan' ndii ni keta a kua'an a ñuu ña nani' Efraín, ña kandu'u' nuu' iin ñu'u' yatín mii' taxin' kaa'. Te ikan' ni ndoo a xiin' te nda'a' xa'a' a.

⁵⁵ Te xa kuyatin' viko' pascua, ña xaka'nu' ne judío, sakan' na kua'a' ne yivi' ni ka' ñuu Jerusalén, te ndasandoo xiin' mii' ña nuu' Ndiosí ña kuni ka koo viko' jaan'. ⁵⁶ Kika' ne yivi' nanduku' ña Jesús, te ka'an xiin' ta'an' ña nuu' ki'e yukun' ka'nu' ndii:

—¿Saa tuu ndo'? ¿Ñáá kixin ra viko', uun kuasa'? —ni kachi ña.

⁵⁷ Te sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ndii, ni ka'an chuun' ra ña naa' xiní yoo ka mii' yoo a ndii, na ka'an ña xiin' ra te tjin ña'a' ra.

So'o ni xaa a kij' ni saka' María xa'an xavixín' xata' xa'a' Jesús ñuu Betania
(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

12 Iñu ta'an ka kivi' kuni te koo viko' pascua jaan', te ni xaa Jesús ñuu Betania mii' ndu'u' Lázaro, te ni xi'i, te ni sanatiaku ña'a' a. ² Te ikan' ni xava'a ne yivi' ña xaxi' iin xakuua' xa'a' a ña tiin' ka'nu' ña Jesús. Marta nduu' ña' xika' nuu' ikan', te Lázaro nduu' iin te ndu'u' xixi' xiin' Jesús nuu' mesa. ³ Sakan' te ni ki'in María yatin' sava litro xa'an xavixín' koo' chukuu', ña nduu' miji' ndi'i' nardo, ña ndiaa ya'vi' koo' chukuu', te ni saka' a' xata' xa'a' Jesús, te ni sanayaa' a' a xiin' ixi' xini' a'. Te ni chitu' kanii' tixin vi'e jaan' xiko xa'an xavixín' jaan'. ⁴ Ikan' te Judas Iscariote, te nduu' tu iin te nda'a' xa'a' Jesús, te sanakuua' ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu' sie ya'a, ni ka'an ndii:

⁵ —Va'a ka naa' ni ke'vi a, te kondia ya'vi a xu'un' ña ki'in iin te yivi' naa' sachuun' ra uni ciento kivi', te xiin'

xu'un' jaan' kuv'i chindiee' e' ne nda'vi kuu' —ni kachi ra.

⁶ Ndisu süu' ni ka'an ra ña jaan' xa'a' a ña ndi'ni xna'a' ra xa'a' ne nda'vi kuu', süu' jaan' ndii xa'a' ña te kui'na' nduu' ra. Te suvi' ra nduu' te xito' tinda'a' xu'un', te xaá ndii xakuina' ra xu'un' ña kié tixin ña jaan'. ⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Na koo a' sakan', kuachi ndii iin chuun va'a ni xaa a' xa'a' i. Ña' ka' ndii, ni tax'a'a a' xa'an xavixín' kaa', te ni xakin a' ñu'u' nde'i i, te koo tu'va a, te ndiee a' kij' kuv'i i. ⁸ Sakan' ña ne nda'vi kuu' ndii, ndee ndi'i' ni kivi' koo ña xiin' ndo', te kuv'i chindiee' ña'a' ndo' ama'a ka kuni ndo'. Ndisu yu'u ndii, süu' ndee ndi'i' ni kivi' kaka i tein ndo' —ni kachi Jesús.

Ndatu'un' tuni sutu kuu' nuu' ña ka'ni' tu ra Lázaro

⁹ Kua'a' va ne judío, kij' ni xini ña kuento ña ndu'u' Jesús ñuu Betania ndii, ni kixin koto ña'a' ña. Te süu' Jesús kuiti' ni kixin koto ña, süu' jaan' ndii ni kuni tu ña kuni ña Lázaro, te xa ni xi'i, te ni sanatiaku ña'a' Jesús. ¹⁰ Sakan' na ni ka'an tuni sutu kuu' nuu' ña ka'ni' tu ra Lázaro, ¹¹ sakan' ña te jaan' xaa' sakan', te kua'a' ne judío jaan' ni kuxioo nuu' ña sania'á sutu jaan', te ndikun ña Jesús.

So'o ni xaa a kij' nda'ni Jesús kua'an a ñuu Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

¹² Te ni kitu' tuku kivi' ndii, ni xini tu'un ne yivi' kua'a' koo' chukuu', ne kuaxi viko' ñuu Jerusalén jaan', ña kuaxi tu Jesús ñuu jaan'. ¹³ Sakan' na ni xa'nu ña ñuu', te ni'i' ña a kua'an nata'an' ña xiin' a, te ti'e kuaa' ña ka'an ña ndii:

—¡Na natin xt'o'o e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'! ¡Sañu'u' va a ña kuaxi kuenta a kaa', te ña kaa' nduu' ña xa'ndia chuun' nuu' yoo', ne vi'e Israel! —kachi ña.

¹⁴ Te Jesús ndii, yoso' a mburru sie, ti' ni tatü a jaan', naa ka'an ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ndii:

¹⁵ Kaka nimá ndo'ó, ne ndiee' ñuu Sión.

Koto ndo', kaa' kuaxi rey ndo',

ndu'u' a xata' iin mburru sie.

Sakan' kachi a.

¹⁶ Te nda'a' xa'a' a ndii, ni kundani ra ña ni yoo jaan' ña nuu', ndisu kij' ni natiaqu Jesús, te ni tjin ka'nu' ña'a' Ndiosí ndii, ni nakaa'an' ra ña xa yoso' sakuu' ña jaan' xa'a' a, te nii' sakan' xna'a' ni ndo'o a. ¹⁷ Te ne yivi', ne ni xini kij' ni kana Jesús Lázaro ndee tixin yavi ndii, te ni natiaqu ra ndii, ndiee' yu'u' te ndiee' yu'u' ña xa'a' ña ni xaa a jaan'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na ni kiee kua'a' ne yivi', te ni kixin nata'an' ña xiin' Jesús, sakan' ña ni xini ña kuento xa'a' chuun ka'nu' ña ni xaa a jaan'. ¹⁹ Sakan' na kuu' ni ka'an xiin' ta'an' te fariseo ndii:

—Koto ndo', sakuu' ne yivi' ndikun xata' te kaa', koo' a kuvi saa xachi' e' vitin —kachi ra.

Kuni a nakoo e' na kuni mii' e' xa'a' na ndikun e' ichi' Jesús

²⁰ Te ni ka'ni tu sava te griego tein ne ni kaa nuu jaan' te saka'nu' ra Ndiosi kii' yoo viko' jaan'. ²¹ Te ni kuyatin te jaan' nuu' Felipe, te Betsaida, na kandu'u' nuu' Galilea. Te ni ka'an ra ndii:

—Taku'e, kuni ndatu'un' ndu xiin' Jesús —ni kachi ra.

²² Sakan' te ni xa'an Felipe, te ni ka'an ra xiin' Andrés, te uvi saa' te jaan' ni xa'an tax'i kuento nuu' Jesús. ²³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Xa kuyatin' kivi' na tin ka'nu' Ndiosi na nduu' tu te yivi'. ²⁴ Na ndaku ka'an i xiin' ndo' na naa' ki'vi' in ndik-in' trigo tixin nuu', te kuvi a ndii, nata'vi' a. Ndisu naa' kuvi a tixin nuu' jaan' ndii, nata'vi' kua'a' a. ²⁵ Yoo ka kundani kivi' nuu' mii' ndii, kuvi na, ndisu yoo ka chindiaa ya'vi' kivi' nuu' mii' na in yivi' yo'o' xa'a' na ndani ka na yu'u ndii, natin na kivi' nuu' na koo' kivi' ndi'i'. ²⁶ Yoo ka kuni kaka nuu' nuu' i ndii, na kundikun na yu'u, te ne xika' nuu' nuu' i ndii, kundiee na mii' ndu'u' i, te tin ka'nu' tu na'a' yuva' i Ndiosi.

Yo'o' ka'an Jesús ndee na kundo'o a te kuvi a

²⁷ 'Ndi'ni va nimá i vitin. ¿Ndee na ka'an i? ¿Na'a ka'an i ndii, "Tataa, saka'ku un' yu'u nuu' na kundo'o i vitin"? Kuv'i ka'an i sakan', kuachi ndii xa xa'a' na jaan' kuaxi i. ²⁸ Tataa, nia'a un' na kumi' un' sakuu' na ndiee' —ni kachi Jesús.

Sakan' te ni tiaku ka'an in tachi' ndee ndivi' ndii:

—Xa ni nia'a i na ndiee' na kumi' i, te nia'a ka e —ni kachi a.

²⁹ Te ni ka'an ne yivi' kua'a', ne ita' ikan', ne ni xini so'o tachi' jaan', na sav'i ni nde'i, te sava tuku na ni ka'an ndii:

—In ángele, na yoo ndivi', ni ka'an xiin' ra —ni kachi na.

³⁰ Sakan' te ni ka'an Jesús ndii:

—Suu' xa'a' na va'a yu'u ni tiaku ka'an tachi' jaan', suu' jaan' ndii xa'a' ndo'o ni tiaku a. ³¹ Xa ni xaa kivi' na sana'má Ndiosi ne yivi' in yivi' yo'o', te vitin tu ndoo kui'e xachi' na ndiva'a, na xa'ndia chuun in yivi' yo'o'. ³² Te ki' ndani' ra yu'u nuu' nuu' in yivi' yo'o' ndii, saka'an i nimá sakuu' ne yivi' na kixin na nuu' i —ni kachi a.

³³ Te xiin' na jaan' ni sakuni' Jesús ne jaan' saa kuvi a.

³⁴ Te ni ka'an ne yivi' jaan' xiin' a ndii:

—Xini ndu na ka'an tu'un ndei' Ndiosi na Cristo, na saka'ku yoo ndii, koo a xiin' e' ndee ndi'i' ni kivi', sakan' na kuu', ¿ndichun ka'an yo'o' na kuni a ndani' ra na

nduu' tu te yivi'? ¿Yoo nduu' na nduu' tu te yivi' na ka'an un' xa'a' jaan'? —ni kachi na.

³⁵ Sakan' te ni ka'an Jesús xiin' na ndii:

—Ndee in xa'a' kuiti' yoo i te nduu' i nuu' nuu' ndo'. Kaka ndo' vitin na yoo i te sayi'é i nuu' ndo', te sakan' kanando na in yavi' ndo'o. Sakan' na ne xika' nia' ndii, xini na mii' kua'an na. ³⁶ Vitin na yoo i te sayi'é i nuu' ndo' ndii, kandi'xa' ndo' yu'u, te kunduu' ndo' kuenta ne yi'é nuu' jaan' nuu' —ni kachi a.

Kii' ndi'i' ni ka'an Jesús na jaan' ndii, kua'an a te ni tisi'e a nuu' ne jaan'.

Ni kuni ne yivi' in na kuni na Jesús

³⁷ Tee' ndee kua'a' va chuun ka'nu' ni xaa Jesús nuu' na ndii, ni in na kuni na'a' na. ³⁸ Sakan' ni xka'ndia a, te ni xinu na ni ka'an Isaías, te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosi xta'an' ki' ni ka'an ra ndii:

Taku'e, ndee in ne yivi' ni kandi'xa' na ni sana'á ndu.

Te sakan' tu ndee in koo' ni natiin' na ni nia'a un' xiin' na ndiee' un' nuu' na.

Ni kachi ra.

³⁹ Sakan' na kuu' ni kuvi kandi'xa' na a, xa'a' a jaan' na ni ka'an tu Isaías ndii:

⁴⁰ Ni ndasi a nduchi' nuu' na,

te ni xaxi tu a nimá na,

koto ka kuni na xiin' nduchi' nuu' na,

te kundani na xiin' nimá na,

te nandiko' na nuu' i, te sanda'a na'a' i.

⁴¹ Ni ka'an Isaías na jaan' ki' ni xini ra na ndiee' koo' chukuu' na kumi' Jesús, te ni ka'an ra xa'a' a. ⁴² Ndee saa ka ni ndii, kua'a' va te xa'ndia chuun ni in xini na'a'. Ndisu ni ndiee' yu'u' ra xa'a' a, sakan' na yi'vi ra na tava' xachi' na'a' te fariseo vi'e mii' nakaya ne nuu' jaan'. ⁴³ Sakan' na ni xani ka ra na ndoo va'a ra nuu' ne yivi' te sakan' na ndoo va'a ra nuu' Ndiosi.

Yo'o' ka'an Jesús na kuaxi a te saka'ku yoo'

⁴⁴ Te ni ka'an ti'e' Jesús nuu' ne yivi' jaan' ndii:

—Yoo ka in xini yu'u ndii, suu' in na xini na yu'u kuiti', suu' jaan' ndii in tu na xini na na ni tianu' yu'u in yivi' yo'o'. ⁴⁵ Te sakan' tu yoo ka xini yu'u ndii, xini tu na na ni tianu' yu'u in yivi' yo'o'. ⁴⁶ Yu'u nduu' nuu' na sayi'é nuu' ne yivi', te ni xaa i in yivi' yo'o'. Te yoo ka in xini yu'u ndii, ndoo naa' xachi' nimá na. ⁴⁷ Naa' yoo ka xini so'o na ka'an i, te saxinu na a ndii, suu' yu'u nduu' na katun' na'a', sakan' na ni xaa i te katun' i ne yivi' in yivi', suu' jaan' ndii ni xaa i te saka'ku na'a' i. ⁴⁸ Yoo ka saxio' yu'u, te kuni natin na na ka'an i ndii, xa yoo in na katun' na'a'. Tu'un na ni ka'an i jaan' ndu-u' na katun' na'a' kivi' so'o' ndi'i'. ⁴⁹ Sakan' na suu' na ka'an' mii' i nduu' na ni ka'an i jaan'. Suu' jaan' ndii yu-va' e' Ndiosi, na ni ti'vi' yu'u in yivi' yo'o', nduu' na ni ka'an chuun xiin' i ndee na ka'an i, te saa ka'an e. ⁵⁰ Te

xiní i ña ña ni ka'an chuun' a xiin' i ndii, taxi' a kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i, sakan' na kuii' ka'an i saa nii' ni ka'an yuva' e' xiin' i kuiti' —ni kachi a.

So'o ni xaa a kii' ni natia Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a

13 Kii' kuní ká kōo viko' Pascua ndii, xa xiní Jesús ña xa kuyatin' kivi' ña nakoo a iin yivi' yo'o', te nu'u a nuu' yuva' e' Ndiosí. Te ni kundani' ya'a a ne nduu' kuenta a iin yivi' yo'o', te iin sakan' kundani' ña'a' a ndee so'o' ndi'i'. ² Kii' ndiee' ra xixi' ra ndii, xa ni saka'an ña ndiva'a nimá Judas Iscariote, si'e Simón, ña sanakua'a ra Jesús nda'a' te kuu' ka'nu'. ³ Te xa xiní Jesús ña xa ni sakuiso' chuun' ña'a' yuva' e' Ndiosí nu-u' sakuu' ña yoo', te xiní tu a ña nuu' Ndiosí ni klee a, te ni xaa a iin yivi', te nuu' ña jaan' tu ku'un nu'u a.

⁴ Sakan' te ni ndondichi' a, te ni xtá'ni' a toto ndisuku' a, te ni satiín a iin pein tixin toko' a, ⁵ sakan' te ni taan' a tikui tixin iin xiko'o', te ni xa'a' a natia' a xa'a' te nda'a' xa'a' a, te ni sanayaa' a xa'a' ra xiin' pein tixin ña ni satiín a toko' a jaan'. ⁶ Kii' ni tondia a mii' ndu'u' Simón Pedro ndii, ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákuie, ¿ndichun na natia yo'ó xa'a' yu'u? —ni kachi ra.

⁷ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xaa' i yo'o' ndii, kundani' yo'ó a vitin, ndisu kundani' un' un' kii' ya'a —ni kachi a.

⁸ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Kōo' kivi' kujiin yu'u ña natia yo'ó xa'a' i —ni kachi ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' natia i xa'a' un' ndii, süu' kuenta ka i kunduu' un' —ni kachi a.

⁹ Sakan' te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—Tákuie, süu' xa'a' kuiti' i natia un', süu' jaan' ndii, natia tu un' nda'a' i xiin' xini' i —ni kachi ra.

¹⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ne xa ni chichi' ndii, ndee xa'a' kuiti' ña kuní a ndoo, sakan' ña xa ni ndoo kanii' ña, te ndo'ó ndii, xa yoo ndoo ndo', ndisu süu' sakuu' ndo' —ni kachi a.

¹¹ Xa xiní Jesús yoo sanakua'a ña'a' nda'a' te kuni ka'ni' ña'a', sakan' na kuii' ni ka'an a ndii: "Süu' sakuu' ndo'ó nduu' te ndoo", ni kachi a.

¹² Te kii' ndi'i' ni natia a xa'a' ra, te ni nakui'nu a toto ndisuku' a jaan', te ni xikundu'u' tukuu' a mii' iin' mesa, te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—¿Ñáá kundani' ndo' ndee ña kuni kachi ña ni xaa i xiin' ndo' vitin? ¹³ Ka'an ndo'ó ña maestro ndo' nduu' i, te ka'an tu ndo' ña xto'o' ndo' nduu' i, te va'a yoo a ka'an ndo' sakan' ña suvi xna'a' nduu' i. ¹⁴ Sakan' na kuii' naa' yu'u, ña nduu' xto'o' ndo' te nduu' tu i maestro ndo', te ni natia i xa'a' ndo' ndii, kuní a ña natia tu ndo'ó xa'a' i'in ta'an' ndo'. ¹⁵ Ni xaa i sakan' xiin' ndo', te saa tu ndo'ó saa nii' ni xaa yu'u xiin' ndo' vitin. ¹⁶ Ña

nda'ku ka'an i xiin' ndo' ndii, iin te xika' nuu' ndii, süu' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xto'o' ra, te ni ndee süu' te ka'nu' ka nduu' tu te sakuni' tu'un te sakan' te ni tjanu' ña'a'. ¹⁷ Naa' kundani' ndo' ña ka'an i xiin' ndo', te saa ndo' a ndii, sañu'u' va Ndiosí ndo'ó.

¹⁸ 'Süu' xa'a' sakuu' ndo'ó ka'an i, sakan' ña xiní yu'u yoo ni nakaxin i kunduu' kuenta i. Ndisu kuní a ña xinü ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Te xixi' inga' xiin' i ni nanduu te ndasi' yu'u", kachi a. ¹⁹ Ka'an i ña kaa' xiin' ndo' ndee vitin ña kuní ká kōo a, sakan' te kii' kōo a ndii, kandixa' ndo' ña yu'u nduu' i. ²⁰ Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka natiin' ne ti'vi' i ndii, yu'u natiin' ña. Te yoo ka natiin' yu'u ndii, natiin' tu ña ña ni ti'vi' yu'u iin yivi' yo'o' —kachi Jesús.

Yo'o' ka'an Jesús ña Judas nduu' te sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' nuu'

(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

²¹ Kii' ndi'i' ni ka'an Jesús ña jaan' ndii, ni ndi'ni nimá a, te ni ka'an a ndii:

—Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña iin ndo'ó sanakua'a yu'u nda'a' te kuu' nuu' —ni kachi a.

²² Sakan' te ni xa'a' xto'ni' nuu' ta'an' te nda'a' xa'a' a jaan' ña xiní ra yoo xa'a' ni ka'an a. ²³ Te iin te jaan', te ndani' ka a ndii, ndu'u' ra xiin' a. ²⁴ Sakan' te ni nia'a nda'a' Simón Pedro nuu' te jaan' ña ndatu'un' ra Jesús yoo' xa'a' ka'an a. ²⁵ Te ni kuyatin' ka te jaan' nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Tákuie, yoo nduu' ra? —ni kachi ra.

²⁶ Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Sachii' i iin ta'vi' xita' va'a tixin ko'o', te te taxi' i ña jaan' nda'a' nduu' te jaan' —ni kachi a.

Sakan' te ni sachii' a iin ta'vi' xita' va'a tixin ko'o', te ni taxi' ña'a' a nda'a' Judas, si'e Simón Iscariote. ²⁷ Kii' ndi'i' so'o' ni xixi' ra xita' va'a jaan', te ni sko'nu' ña ndi-va'a nimá ra. Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xito' un' saa un' ndii, numi' te saa un' un' —ni kachi a.

²⁸ Ndisu ndee iin te ndiee' xixi' xiin' a ni kundani' ndichun ni ka'an a sakan' xiin' ra. ²⁹ Te xa'a' a ña te xito' xü'un' nduu' te jaan' ndii, ni xanini' savá te nda'a' xa'a' a jaan' ña ni ka'an Jesús sakan' xiin' ra, te ku'un sata' ra ña kuní xa'a' viko', uun ña ku'un taxi' ra xü'un' nda'a' ne nda'vi' kuu'. ³⁰ Te kii' ndi'i' ni xixi' Judas xita' va'a jaan' ndii, ni ketá ra kua'an ra. Te xa ñuu' nduu' a kii' sakan'.

Yo'o' taxi' Jesús iin tu'un ndei' xaa'

³¹ Kii' ni ketá ra kua'an ra, te ni ka'an Jesús ndii:

—Vitin tiin' ka'nu' Ndiosí yu'u, ña nduu' tu te yivi', te natiin' tu Ndiosí ña tiin' ka'nu' xa'a' i. ³² Te xa'a' a ña natiin' Ndiosí ña tiin' ka'nu' xa'a' i ndii, ña'a' ka te tjin ka'nu' tu a yu'u. ³³ Te kua'a mii' i, ndee iin xa'a' sie

kujiti' yoo ka i xiin' ndo'. Nandyku' ndo' yu'u, te naa ni ka'an i xiin' ne judío, sakan' tu ka'an i xiin' ndo'ó vitin ña mii' ku'un yu'u jaan' ndii, küvi ku'un tu ndo'ó jkan'.³⁴ Taxi' i iin tu'un ndei' xaa' yo'o' nuu' ndo' ña kundani ta'an' ndo'. Kuni a kundani ta'an' ndo' ndee naa kundani yu'u ndo'ó.³⁵ Naa' ndani ta'an' ndo' ndii, xiin' ña jaan' kundani sakuu' ne yivi' ña te nda'a' xa'a' i nduu' ndo' —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Pedro ña yoo' tu'va ra te taxi ra ndee kivi' ñuu ra xa'a' Jesús

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

³⁶ Te ni ka'an Simón Pedro xiin' a ndii:

—¿Mii' kua'an un', tákui'e? —ni kachi ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Mii' kua'an i ndii, küvi kundikun un' yu'u vitin, ndisu küvi kundikun un' yu'u nuu' ku'un e' —ni kachi a.

³⁷ Te ni ka'an Pedro xiin' a ndii:

—¿Ndichun na küvi ku'un i xiin' un' vitin, tákui'e? Xa yoo tu'va i te taxi i ndee kivi' ñuu i xa'a' un' —ni kachi ra.

³⁸ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—¿Ndixa xna'a ndii, xa yoo tu'va un' te taxi un' ndee kivi' ñuu un' xa'a' i uun? Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña kii' kuni ka kaná nduchié ndii, xa uní ichi' ni ka'an un' ña xini un' yu'u.

Jesús nduu' ichi' ña kua'an nda'a' Ndiosí

14 'Kündi'ni ka nimá ndo', iní ndo' kuni ndo' Ndiosí, te iní tu ndo' kuni ndo' yu'u.² Vi'e yuva' i ndii, yoo kua'a' mii' küvi kundíee ndo'. Naa' süu' sakan' nduu' a ndii, ka'an i xiin' ndo' xa'a' a. Sakan' na kuii' na ku'un i te sava'a i mii' kundíee ndo'.³ Te kii' ndi'i ku'un i, te sava'a i mii' kundíee ndo' ndii, kixin tukuu i, te naka i ndo'ó, te ku'un ndo' xiin' i, te kundíee ndo' xiin' i mii' kundu'u i.⁴ Te xa xini ndo' ichi' mii' ku'un i —kachi Jesús.

⁵ Ikan' te ni ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Tákui'e, xini ndu mii' ku'un un'. Sakan' na kuii', ¿saa küvi kundani ndu mii' kua'an ichi' ña ku'un un'? —ni kachi ra.

⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' ichi', te yu'u tu nduu' ña ndixa, te yu'u tu nduu' ña taxi kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. Te ndee iin ne yivi' küvi naxaa nuu' yuva' e' Ndiosí naa' xaa nia nda'a' i.⁷ Naa' ni nakuni kaxi' ndo' yu'u ndii, nakuni tu ndo' yuva' i Ndiosí. Te ndee vitin ndii, xa ni nakuni ña'a' ndo', te xa ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndo' —kachi a.

⁸ Te ni ka'an Felipe xiin' a ndii:

—Tákui'e, nia'a un' ndu yuva' jaan', te xava'a sakan' kujiti' nuu' ndu —ni kachi ra.

⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Xa saa' va yoo i xiin' ndo', te ndichun na xini un' yu'u, Felipe? Yoo ka xini yu'u ndii, xa ni xini tu nia yuva' e' Ndiosí. Sakan' na kuii', ndichun xikan un' nuu' i ña nia'a i yuva' e' nuu' ndo'?¹⁰ ¿Ñáá kändixa' un' ña yoo' yuva' e' Ndiosí xiin' i, te yoo tu yu'u xiin' a? Tu'un ña ka'an i xiin' ndo' ndii, süu' ña ka'an' mii' i te ka'an e, süu' jaan' ndii yuva' e' Ndiosí, ña yoo xiin' i, nduu' ña xaa' ña ka'nu' xiin' nda'a' yu'u.¹¹ Kandixa' ndo' ña yoo i xiin' yuva' e' Ndiosí, te yoo tu ña jaan' xiin' i. Naa' koo' tukü ndii, kandixa' ndo' a xa'a' ña ka'nu' ña ni xini ndo' xaa i.¹² Ña ndaku ka'an i xiin' ndo' ña yoo ka iní xini yu'u ndii, saa tu ne jaan' ña ka'nu' ña xaa' i. Te ka'nu' ka ña saa ne jaan' te sakan' ña xaa' i, sakan' ña nuu' yuva' e' Ndiosí nu'u i.¹³ Te ndee ka ña kakan ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndíee' i ndii, saa i ña jaan', te xiin' ña jaan' tiiin ka'nu' ne yivi' yuva' e' Ndiosí xa'a' yu'u, ña nduu' si'e a.¹⁴ Naa' kakan ndo' ndee ka ña'a nuu' Ndiosí xiin' ña ndíee' i ndii, saa i ña jaan'.

Yo'o' ka'an Jesús ña ti'vi' a Espíritu Santo iin yivi'

¹⁵ 'Naa' ndani ndo' yu'u ndii, saxinú ndo' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'.¹⁶ Te kakan yu'u nuu' yuva' e' Ndiosí, te ti'vi' a inga ña chindíee' ndo'ó, te koo a xiin' ndo' ndee ndi'i' ni kivi'.¹⁷ Te ña jaan' nduu' Espíritu Santo, ña nia'a sakuu' ña ndixa xa'a' Ndiosí. Te ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, küvi natiiin nia a sakan' ña küvi kuni ña'a' nia, te ni ndee xini tu ña'a' nia. Ndisu ndo'ó ndii, xini ña'a' ndo' sakan' ña yoo a xiin' ndo', te koo a nimá ndo'.¹⁸ Nako nda'vi xachi' i ndo'ó, sakan' ña nandiko' tukuu i, te koo i xiin' ndo'.¹⁹ Ndee iin xa'a' sie kujiti', te küni ka ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi', yu'u. Ndisu ndo'ó ndii, kuni ndo' yu'u, te xa'a' a ña tiaku i ndii, kutiaku tu ndo'ó.²⁰ Te kivi' jaan' ndii, kuni ndo'ó ña yoo' yu'u xiin' yuva' i Ndiosí, te ndo'ó yoo' xiin' yu'u, te yu'u yoo' xiin' ndo'ó.²¹ Yoo ka natiin' ña ka'an chuun' i, te saxinú nia a ndii, ne jaan' nduu' ne nia'a ña ndani nia yu'u. Te yoo ka ndani yu'u ndii, ndani ña'a' yuva' i Ndiosí, te ndani tu ña'a' yu'u, te nia'a xiin' mii' i nuu' nia —ni kachi a.

²² Te ni ndatu'un' ña'a' Judas, ndisu süu' Judas Iscariote nduu' te jaan', ka'an ra ndii:

—Tákui'e, ndichun na nuu' ndu'u kujiti' nia'a xiin' mii' un', te nia'a xiin' mii' un' nuu' ne nduu' kuenta iin yivi'? —ni kachi ra.

²³ Te ni nakuiin Jesús ndii:

—Naa' yoo ka kundani yu'u ndii, saxinú nia ña ka'an i, te kundani ña'a' yuva' i, te kixin ndu, te koo ndu xiin' nia.²⁴ Te yoo ka kuni kundani yu'u ndii, saxinú nia ña ka'an i. Te tu'un ña xini so'o ndo' ka'an i ndii, süu' tu'un mii' i nduu' a, süu' jaan' ndii tu'un yuva' i, ña ni tianu' yu'u iin yivi' yo'o', nduu' a.²⁵ Ka'an i sakuu' ña jaan' vitin ña yoo ka i xiin' ndo'.²⁶ Ndisu ti'vi' yuva' e' Ndiosí ña chindíee' ndo'ó, ña nduu' Espíritu Santo, ña

kixin kuenta j, te ña jaan' sania'á ndo'ó sakuu' ña'a, te sanaka'an' tu a ndo'ó sakuu' ña ni ka'an i xiin' ndo'.

27 Taxi' i ña man' koo nimá ndo', te ña man' yoo nimá mii' i nduu' ña jaan'. Te ña nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, kuv' tax' a ña man' naa ña taxi' i jaan'. Kündi'ni nimá ndo', te ni ndee kuv'vi tu ndo'. 28 Xa ni xini so'o ndo' ni ka'an i xiin' ndo' ña nu'u j, te kixin i tukuu' i mii' yoo ndo' yo'o'. Naa' ndixa xna'a ndani ndo' yu'u ndii, nakuatia' nimá ndo' ña kua'an i nuu' yuva' e' Ndiosí, sakan' ña ka'nu' ka ña nduu' ña jaan' te sakan' yu'u. 29 Ka'an i ña jaan' xiin' ndo' vitin ña kuni ka koo a, sakan' te kij' koo a ndii, kandixa' ndo' a. 30 Ka'an kua'a' ka i xiin' ndo', sakan' ña xa kuaxi' ña ndi-va'a, ña kumi' ndiee' iin yivi' yo'o', tee' ndee koo' ndiee' kumi' ña jaan' nuu' yu'u. 31 Ndisu xaa' i saa nii' ni ka'an chuun' Ndiosí, yuva' j, xiin' j, te kuni ne yivi' iin yivi' ña ndani i yuva' i. Ndondichi' ndo', te ku'un kiee e' yo'o', te ku'un e'.

Yo'o' ka'an Jesús ña mii' a nduu' ndee naa yo'o' uva xna'a

15 'Yu'u nduu' yo'o' uva xna'a, te yuva' i nduu' ña xito' ña'a' a. 2 Te sakuu' nda'a' i mii' koo' nduu' kuun' ndii, xa'ndia ña'a' a. Te sakuu' nda'a' i mii' kuun' nduu' ndii, xaña'ma ña'a' a te kuun ka a. 3 Ndo'ó ndii, xa ni ndundoo nimá ndo' ni xaa' tu'un ña xa ni ka'an i xiin' ndo'. 4 Koo naa yoo inga' ndo' xiin' j, te koo naa yoo inga' tu yu'u xiin' ndo'. Sakan' tu iin nda'a' yo'o' uva ndii, koo' uva kuun' nda'a' a naa' yoo inga' a xiin' yo'o' a. Te sakan' tu ndo'ó, naa' yoo inga' ndo' xiin' i ndii, kuv' kunduyu' ndo' te va'a nda'a' nuu' ichi' Ndiosí. 5 Yu'u nduu' yo'o' uva, te ndo'ó nduu' nda'a' a. Yoo ka yoo inga' xiin' j, te yoo inga' tu yu'u xiin' ña ndii, kunduyu' ña ne va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' ña naa' yoo inga' ndo' xiin' i ndii, koo' xachi' ña va'a kuv' saa ndo'. 6 Yoo ka yoo naa yoo inga' xiin' i ndii, kuitja ña ndee naa xitá nda'a' yo'o' uva, te ichi' a. Sakan' te nakaya ne yivi' a, te ko'ni ña a nuu' ñu'u, te kooko a.

7 Naa' yoo inga' ndo' xiin' j, te tiin' kutu' tu ndo' tu'un ña sania'á i ndo'ó ndii, tax' Ndiosí ndee ka ña ku-ni kakan' ndo' nuu' a. 8 Kij' nduu' ndo' ne va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí ndii, nia'á ndo' ña nduu' xna'a ndo' te nda'a' xa'a' j, te xiin' ña jaan' natijn yuva' e' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi'. 9 Saa nii' ndani Ndiosí yu'u ndii, ni-i' sakan' ndani tu yu'u ndo'ó. Tijn kixin' ndo' ña ndani yu'u ndo'ó jaan'. 10 Naa' saxinú ndo' ña ka'an chuun' i ndii, tijn kixin' ndo' ña ndani i ndo'ó, saa nii' saxinú yu'u ña ka'an chuun' yuva' j, te tiin' kixin' i ña ndani a yu'u.

11 Ña jaan' ka'an i xiin' ndo', te kuatia' nimá ndo' saa nii' kuatia' nimá yu'u, te sakan' xinu' ña kuatia' nimá ndo'.

12 Ña yo'o' nduu' ña ka'an chuun' i xiin' ndo', ña kundani naa kundani ta'an' ndo' saa nii' kundani yu'u ndo'ó. 13 Koo' ndee iin ne kundani ya'a ka ne xini ta'an' xiin' ña te sakan' ne tax' kivi' ñu'u xa'a' ne xini ta'an' xiin' ña. 14 Ndo'ó nduu' te xini ta'an' xiin' i naa' xaa' ndo' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. 15 Ka'an ka i ña te xika' nuu' nuu' i nduu' ndo', sakan' ña iin te xika' nuu' ndii, xini ra ndee ña xaa' xt'o'o ra. Te vitin ka'an i ña te xini ta'an' xiin' i nduu' ndo', sakan' ña sakuu' ña ni ka'an yuva' i xiin' i ndii, ni ka'an i e xiin' ndo'. 16 Ni nakaxin ndo'ó yu'u, süu' jaan' ndii yu'u ni nakaxin ndo'ó, te ku'un ndo' te kunduyu' ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' Ndiosí, sakan' te kunduyu' naa nduu' ndo' te va'a va nda'a' nuu' ichi' a. Te ndee ka ña kakan' ndo' nuu' yuva' e' xiin' ña ndiee' i ndii, tax' ña'a' a nda'a' ndo'. 17 Ña yo'o' ka'an chuun' i xiin' ndo' ña kundani naa kundani ta'an' i'in ndo'.

Yo'o' ka'an Jesús ña kundasi' ne yivi' iin yivi', ne ndikún ichi' a

18 Kij' ndasi' ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndo'ó ndii, nakaa'an' ndo' ña xina' ka yu'u ni kundasi' ña. 19 Naa' sakan' te kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ndo' ndii, kundani ne yivi' kuenta iin yivi' yo'o' ndo'ó, ndisu süu' kuenta iin yivi' yo'o' ka nduu' ndo', sakan' ña ni nakaxin i ndo'ó tein ne jaan' te kunduyu' ndo' kuenta j, sakan' na kuui' ndasi' ña ndo'ó. 20 Nakaa'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' ña iin te xika' nuu' ndii, süu' te ka'nu' ka nduu' ra te sakan' xt'o'o ra. Sakan' na kuui' naa' ni sando'o' ne jaan' yu'u ndii, sando'o' tu ña ndo'ó. Te naa' ni saxinú ña ña ni sania'á i ndii, saxinu' tu ña ña sania'á ndo'ó. 21 Sakuu' nuu' ña jaan' saa ña xiin' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta j, sakan' ña xini ña ña ni tjanu' yu'u iin yivi' yo'o'.

22 Naa' ni kixin' i te ka'an i xiin' ña ndii, koo' kuach' ña. Ndisu vitin ña ni kixin' j, te ni ka'an i xiin' ña ndii, koo' a ni'i' ña ka'an ña xa'a' kuach' ña. 23 Yoo ka ndasi' yu'u ndii, ndasi' tu ña yuva' j. 24 Naa' ni xaa' i ña ka'nu' tein ña, ña koo' kivi' ni xaa' ndee iin ne yivi' ndii, koo' kuach' ña. Ndisu vitin ndii, tee' ndee xa ni xini ña ña ka'nu' ña ni xaa' j ndii, kusaa' ndasi' ña yu'u, te ndasi' tu ña yuva' j. 25 Ndisu ni xka'ndja ña jaan' te xinu' ña yoso' nuu' tu'un ndei' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Koo' ndee iin xa'a', te ni kundasi' ña yu'u", kachi a.

26 Ndisu kixin' ña chindiee' ndo'ó, ña t'vi' i kuenta yu-va' j. Te ña jaan' nduu' Espíritu Santo, ña sania'á saku-u' ña ndixa. Te kuaxi' ña jaan' nuu' yuva' e', te ndiee yu'u a xa'a' j. 27 Te ndiee yu'u' tu ndo'ó xa'a' j, sakan' ña xa yoo ndo' xiin' i ndee ña nuu'.

16 'Ni ka'an i sakuu' ña jaan' xiin' ndo', te nakoo ndo' ña ini' ndo' xini ndo' yu'u. 2 Tava' ra ndo'ó vi'e mii' nakaya ne ñu'u e', te ndee xaa' tu kivi' ña yoo ka ka'ni' ndo'ó ndii, kanini ña ña ña jaan' kuni Ndiosí

saa njā. ³ Saa rā sakan' xa'a' a ñā xini rā yuva' e' Ndiosí, te nj ndee xini tū rā yu'u. ⁴ Ka'án i ñā jaan' xiin' ndo', te kij' xaā kivi' ñā koō a ndii, naqa'an' ndo' ñā xa nj ka'an i xiin' ndo' xa'a' a.

Yo'o' ka'án Jesús xa'a' chuun ñā saa Espíritu Santo

'Nj ka'an i ñā jaan' xiin' ndo' ndee ñā nuu', sakan' ñā yoo i xiin' ndo'. ⁵ Ndisu vitin kua'an nu'u i nuu' ñā nj tjanu' yu'u iin yivi' yo'o', te ndee iin ndo'ó ndātu'un' yu'u: "¿Mii' kua'an un'?" ⁶ Süu' jaan' ndii nj kusuchi' va inj ndo' xa'a' ñā nj ka'an i ñā jaan' xiin' ndo'. ⁷ Ndisu ñā ndixa ka'án i xiin' ndo' ndii, va'a ka nduu' a nuu' ndo'ó ñā nu'u i, sakan' ñā naa' nü'u i ndii, kixin ñā chindjee' ndo'ó, ndisu naa' nu'u i ndii, t'vi' ñā'a' i, te koō a xiin' ndo'. ⁸ Te kij' kixin ñā jaan' ndii, sakan' a ne yivi' iin yivi' ñā ne ndiso' kuachi nduu' njā nuu' Ndiosí, te saku-ni' tū ñā'a' a ñā xachuun' ndaku yu'u, te sakan' tū ñā'a' a ñā sana'má ndaku Ndiosí. ⁹ Sakan' ñā sakan' a ne yivi' ñā ne ndiso' kuachi nduu' njā xa'a' a ñā nj inj njā kuni njā yu'u. ¹⁰ Te sakan' tū ñā'a' a ñā xachuun' ndaku i, sakan' ñā nu'u i nuu' yuva' e', te küni ka ndo' yu'u. ¹¹ Te sakan' tū sakan' ñā'a' a ñā sana'má ndaku Ndiosí, sakan' ñā xa nj katun' a ñā ndiva'a, ñā kumi' ndjee' iin yivi' yo'o'.

¹² Yoo kua'a' ka ñā kuni ka'an i xiin' ndo'. Ndisu küvi kundani ndo' sakuu' a vitin. ¹³ Te kij' kixin Espíritu Santo, ñā sania'á sakuu' ñā ndixa ndii, ñā jaan' sania'á ndo'ó sakuu' ñā ndixa, sakan' ñā ká'an a ñā ka'an' mii' a, süu' jaan' ndii ka'an a sakuu' ñā nj xini so'o a ka'án yuva' e' Ndiosí kuiti', te sakan' a ndo'ó ñā koō. ¹⁴ Te tijn ka'nu' ñā jaan' yu'u, sakan' ñā natijn a ñā ka'án i, te ka'an a ñā jaan' xiin' ndo'. ¹⁵ Sakuu' ñā kumi' yuva' e' ndii, ñā'a tū yu'u nduu' a, sakan' na nj ka'an i ñā natijn Espíritu Santo jaan' ñā ka'án i, te ka'an a ñā jaan' xiin' ndo'.

Yo'o' ka'án Jesús ñā iin xa'a' kuiti' kusuchi' inj te nda'a' xa'a' a

¹⁶ Ndee iin xa'a' sie kuiti', te küni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tukü nj küni ndo' yu'u, sakan' ñā nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u i —nj kachi Jesús.

¹⁷ Sakan' te nj ka'an xiin' ta'an' savā te nda'a' xa'a' a ndii:

—¿Ndichun tū ka'án a ndii: "Ndee iin xa'a' sie kuiti', te küni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tukü nj küni ndo' yu'u"? Te, ¿ndichun tū ka'án a ndii: "Sakan' ñā nuu' yuva' e' Ndiosí kua'an nu'u i", kachi a? —nj kachi rā.

¹⁸ Te nj ka'an tū rā ndii:

—¿Ndichun tū ka'án a ndii: "Ndee iin xa'a' sie kuiti'", kachi a? Kundani e' ndichun ka'án a sakan' —nj kachi rā.

¹⁹ Nj xini Jesús ñā kuni ndātu'un' ñā'a' rā xa'a' ñā jaan', sakan' na nj ka'an a xiin' rā ndii:

—¿Ndichun ndatu'un' ta'an' ndo' xa'a' ñā nj ka'an i ndii: "Ndee iin xa'a' sie kuiti', te küni ka ndo' yu'u, te sie ya'a te tukü nj küni ndo' yu'u"? ²⁰ Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, kuaku ndo', te tanā ndij va ndo'. Ndisu ne yivi' kuenta iin yivi' ndii, va'a va küni njā, te ndo'ó ndii, kusuchi' va inj ndo'. Ndisu ñā suchi' inj ndo' jaan' ndii, nanduu' a ñā va'a kuni ndo'. ²¹ Kundo'o ndo' ndee naa ndo'o' iin ñā'a' kij' xa kuyatin' kuii kaku si'e a', sakan' ñā xa nj xaā kivi' ñā kaku a, ndisu kij' ndi' tuvi si'e a' jaan' ndii, nandosō a' ñā nj ndo'o a', sakan' ñā va'a va kuni a' xa'a' a ñā nj sakan' a' iin tiaa iin yivi' yo'o'. ²² Naa sakan' suchi' inj ndo' vitin, ndisu kij' nandiko' i, te küni i ndo'ó ndii, va'a va küni nimá ndo'. Te ndee iin ne yivi' küvi sandoñu'u' ñā va'a kuni ndo' jaan'. ²³ Kivi' jaan' ndii, ndātu'un' ka ndo' yu'u xa'a' ndee iin ñā'a. Ñā ndaku ka'án i xiin' ndo' ndii, ndee ka ñā kakan ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ñā ndjee' i ndii, taxí ñā'a' a nda'a' ndo'. ²⁴ Ndee vitin ndii, tia'an kakan ndo' ndee iin ñā'a xiin' ñā ndjee' i nuu' Ndiosí. Kakan te kakan ndo' nuu' Ndiosí, te taxí a ñā jaan' nda'a' ndo', te xinü ñā va'a kuni ndo'.

Yo'o' ka'án Jesús ñā nuu' yuva' e' Ndiosí nj kixin a

²⁵ Sakuu' ñā nj ka'an i xiin' ndo' jaan' ndii, nj ka'an e xiin' ñā ka'án ndiaa, ndisu xa kuyatin' kivi' ñā ká'an ka i ñā ka'án ndiaa xiin' ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndi' i xiin' ndo' xa'a' yuva' e'. ²⁶ Kivi' jaan' ndii, kakan ndo' ndee ka ñā'a nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' ñā ndjee' i. Sakan' na ka'án i xiin' ndo' ñā küni ka a ñā kakan yu'u nuu' a xa'a' ndo', ²⁷ sakan' ñā xa mii' a jaan' ndani ndo'ó xa'a' a ñā ndani ndo' yu'u, te kandixa' ndo' ñā nuu' a nj kije i. ²⁸ Nu'u yuva' e' Ndiosí nj kije i, te nj xaā i iin yivi' yo'o'. Te vitin nakoo' i iin yivi' yo'o', te nu'u i nuu' a —nj kachi Jesús.

²⁹ Sakan' te nj ka'an te nda'a' xa'a' a xiin' a ndii:

—Vitin ndii, ka'án ndi' i va un' xa'a' Ndiosí, te ká'an ka un' xiin' ñā ka'án ndiaa. ³⁰ Vitin kundani ndu ñā xini un' sakuu' ñā'a, sakan' na küni a ndātu'un' un' ndee iin ne yivi' te küni un' ndee ñā küni njā, sakan' na kandixa' ndu ñā nuu' Ndiosí nj kije un' —nj kachi rā.

³¹ Te nj ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—¿Ñáá ndee vitin vi' kandixa' xa'a' ndo' ñā jaan'? ³² Va'a, xaā kivi', te vitin nduu' kivi' jaan', ñā kiku i'in ndo', te naqoo iin ndaa' ndo' yu'u, ndisu ndoo iin ndaa' i, sakan' ñā yuva' e' Ndiosí yoo xiin' i. ³³ Ka'án i sakuu' ñā jaan' xiin' ndo', te koō ñā mani' nimá ndo' xa'a' a ñā iin ndaa' nduu' ndo' xiin' i. Iin yivi' yo'o' ndii, kundoo va ndo', ndisu küni va ndo' küni ndo' yu'u, sakan' ñā xa nj kanando i nuu' iin yivi' yo'o' —nj kachi a.

Yo'o' ka'án Jesús xiin' Ndiosí xa'a' te nda'a' xa'a' a

17 Kii' ndi'i ni ka'an Jesús ña jaan', te ni ndani'i a nuu' a ndivi', te ni ka'an a ndii:

—Tataa, xa ni xaa kivi' ña nia'a un' nuu' ne yivi' ña tiin' ka'nu' un' yu'u, ña nduu' si'e un', te xiin' ña jaan' tiin' ka'nu' ne yivi' yo'ó saa yu'u. ² Xa mii' un' ni taxí ña ndjee' yu'u nuu' sakuu' ne yivi' iin yivi', te taxí i kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' nda'a' sakuu' ne ni taxí un' nda'a' i. ³ Te xiin' ña yo'o' ni'i' ne yivi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', ña kundani' ndi'i' ña yoo nduu' yo'ó, ña nduu' iin ndaa' Ndiosí xna'a, te kundani' ndi'i' tu ña yoo nduu' Jesucristo, ña ni ti'vi' un' iin yivi' yo'o'. ⁴ Ni tiin' ka'nu' yu'u yo'ó iin yivi' yo'o', sakan' ña ni saxinú i chuyun ña ni taxí un' nda'a' i saa i. ⁵ Te vitin, tataa, taxí un' ña tiin' ka'nu' un' yu'u mii' yoo un' ñaa', ña ni kumi' i kii' ni yoo i nuu' un' ndee ña kuní ka koo iin yivi' yo'o'.

⁶ Ni nia'a i ña ndiee' un' nuu' te yo'o', te ni nakaxin un' tein ne yivi' iin yivi', te ni taxí un' ra nda'a' i. Kuenta yo'ó ni nduu' ra, ndisu ni taxí un' ra nda'a' i, te ni saxinú ra tu'un un'. ⁷ Vitin ndii, xa xiní ra ña sakuu' ña ni taxí un' nda'a' i ndii, nda'a' yo'ó kuaxi a, ⁸ sakan' ña ni sayaa' i sakuu' tu'un ña ni taxí un' nda'a' i nuu' ra, te ni natijn va'a ra a. Te ni kandixa' ra ña yo'ó ni ti'vi' yu'u, te xiní xna'a ra ña nuu' yo'ó ni kiee i. ⁹ Xa'a' te yo'o' xikán i nuu' un', te süu' xa'a' ne nduu' kuenta iin yivi' xikán i, süu' jaan' ndii xa'a' te ni taxí un' nda'a' i yo'o' kuiti' xikán i nuu' un', sakan' ña kuenta yo'ó nduu' ra. ¹⁰ Te sakuu' ña nduu' kuenta i ndii, kuenta tu yo'ó nduu' a. Te sakuu' ña nduu' kuenta yo'ó ndii, kuenta tu yu'u nduu' a, te xiin' te yo'o' ni natijn i ña tiin' ka'nu'. ¹¹ Kōo' ka i koo iin yivi' yo'o', ndisu te yo'o' ndii, ndoo ka ra iin yivi' yo'o', sakan' ña nuu' yo'ó nu'u i. Tataa, ña su'un, koto un' xiin' ña ndjee' un' te ni taxí un' nda'a' i yo'o', te iin ndaa' na iin ndaa' kunduu' ra saa nii' iin ndaa' nduu' yoo'. ¹² Kii' yoo i iin yivi' yo'o' xiin' te ni taxí un' nda'a' i ndii, ni xito' ña'a' i xiin' ña ndjee' un', te ndee iin ra ni xita, süu' jaan' ndii iin ndaa' kuiti' ra ni xita, te xa sakan' ni kuni a kundoo' te xinú ña yoso' nuu' tutu un'.

¹³ Te vitin ña kua'an nu'u i nuu' un' ndii, ka'án i ña kaa' xiin' te yo'o' ña yoo ka i iin yivi' yo'o', te va'a ndi'i kuni ra saa nii' va'a ndi'i kuni yu'u. ¹⁴ Te xa'a' a ña ni taxí i tu'un un' nuu' ra ndii, ndasi' ña'a' ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o', sakan' ña süu' kuenta iin yivi' nduu' ra, saa nii' nduu' tu yu'u kuenta iin yivi' yo'o'. ¹⁵ Süu' xikán i ña tava' un' ra iin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii xikán i ña koto ña'a' un' nuu' ña ndiva'a. ¹⁶ Te yo'o' ndii, süu' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ra, saa nii' nduu' tu yu'u kuenta iin yivi' yo'o'. ¹⁷ Sanandu' un' ra nditia ña ndixa, te tu'un yo'ó nduu' ña ndixa jaan'.

¹⁸ Saa nii' ni ti'vi' un' yu'u iin yivi' yo'o' nuu' ne nduu'

kuenta iin yivi' ndii, nii' sakan' tu ti'vi' yu'u te yo'o' te ka'an ndoso' ra tu'un un' nuu' ne nduu' kuenta iin yivi'. ¹⁹ Te sanakua'a xiin' mii' i nuu' ña kuní un' nditia te yo'o', sakan' te sanakua'a xiin' mii' tu te yo'o' xa'a' ña ndixa.

²⁰ Süu' xa'a' te yo'o' kuiti' xikán i nuu' un', süu' jaan' ndii xikán tu i nuu' un' xa'a' ne iní kuni yu'u xiin' ña sania'a te yo'o'. ²¹ Sakan' te iin ndaa' kunduu' sakuu' ña saa nii' iin ndaa' nduu' yo'ó xiin' yu'u, te iin ndaa' nduu' tu yu'u xiin' yo'ó, tataa, te iin ndaa' kunduu' tu ne jaan' xiin' e', te kandixa' ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o', ña yo'ó ni ti'vi' yu'u. ²² Te ni taxí i ndiee' ndatun', ña ni taxí un' nda'a' i, nda'a' ña, te iin ndaa' kunduu' ña ndee naa iin ndaa' nduu' yoo'. ²³ Sakan' na iin ndaa' nduu' i xiin' ña te iin ndaa' nduu' tu yo'ó xiin' yu'u, te sakan' iin ndaa' xachi' kunduu' ña, te kuni ne nduu' kuenta iin yivi' ña yo'ó ni ti'vi' yu'u, te kuni tu ña ña ndani un' ne jaan' ndee naa ndani un' yu'u. ²⁴ Tataa, kuní i ña ne ni taxí un' nda'a' i ndii, taxí un' ña kundiee ña xiin' i mii' koo i, te kuni ña ña ndiee' ndatun' ña ni taxí un' nda'a' i, sakan' ña ni kundani un' yu'u ndee kii' tia'an ku'a' iin yivi' yo'o'. ²⁵ Tataa, yo'ó ndii, ña xachun' ndaku nduu' un', te ne nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, xiní ña yo'ó, ndisu yu'u ndii, xiní i yo'ó, te xiní tu te yo'o' ña yo'ó ni ti'vi' yu'u iin yivi' yo'o'. ²⁶ Te ni nia'a i nuu' ra saa kuu' un', te nia'a ka i ña jaan' nuu' ra te kundani ta'an ra ndee naa ndani un' yu'u, te iin ndaa' kunduu' ra xiin' i —ni kachi a xiin' Ndiosí.

Soo ni xaa a kii' ni tiin te yivi' Jesús

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

18 Kii' ndi'i ni ka'an Jesús xiin' Ndiosí, te ni keta a kua'an a xiin' te nda'a' xa'a' a tuku ta'vi' yivi' ña nani' Cedron. Te ni skonu' a xa'a' iin ña tata ña kanduu' i kan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ² Te xiní tu Judas, te xito' sanakua'a ña'a' nda'a' te kuu' ka'nu', mii' kanduu' ña tata jaan', sakan' ña kua'a' va' ichi' ni nduun Jesús i kan' xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'. ³ Sakan' na ni xaa Judas jaan' i kan' xiin' iin ti'vi' te xiin', te ni xaa tu te xiin', te xito' yukun' ka'nu'. Te te jaan' ndii, sutu kuu' nuu' xiin' te fariseo ni tianu' ña'a'. Te ndiso' ra kaa tuun xiin' choon tuun a nuu' ra, te ndiso' tu ra ichi. ⁴ Te Jesús ndii, xa xiní ndoo a ndee ña kundoo' a, sakan' na ni kuyatin a nuu' ra, te ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nanduku' ndo'? —ni kachi a.

⁵ Te ni nakuiin ra nuu' a ndii:

—Jesús, te ñuu' Nazaret —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Yu'u nduu' i —ni kachi a.

Te i kan' iin' tu Judas, te sanakua'a ña'a' nda'a' te jaan'. ⁶ Te kii' ni ka'an a xiin' ra: “Yu'u nduu' i", ndii, ni nandiko' xata' ra, te ni nduva' ndoo ra ñuu'. ⁷ Sakan' te tuku ni ni ndatu'un' ña'a' a ndii:

—¿Yoo nanduku' ndo'? —ni kachi a.

Tē nī nakujin tukuy rā nuu' a ndii:

—Jesús, tē ñuy Nazaret —nī kachī rā.

⁸ Tē nī ka'an a xiin' rā ndii:

—Xā nī ka'an i xiin' ndo' ñā suvi yu'u. Naa' yu'u nan-
duku' ndo' ndii, taxī ndo' na ku'un tē yo'o' —nī kachī a.

⁹ Nī ka'an a sakan' tē xinu ñā xā nī ka'an a ndii: "Tē nī
taxī un' nda'a' i ndii, ndee iin rā nī ndo'ñu'u", nī kachī
a.

¹⁰ Sakan' tē nī xta'ni' Simón Pedro ichi rā tixin iin', tē
nī xā'ndia rā so'o kua'a iin tē nani' Malco, tē xika' nuu'
nuu' sutu ka'nu'. ¹¹ Sakan' tē nī ka'an Jesús xiin' Pedro
ndii:

—Taxā'a un' ichi un' tixin iin' a, sakan' ñā naa' yuva' i
nī taxī ñā kund'o' i tundo'o' chie yo'o', ñā nduu' ndee
naa tikui uva' ndii, ¿ñāá xanini un' ñā xāta'an kund'o'
e? —nī kachī a.

**So'o nī xāa a kii' nī xan ndiakā rā Jesús nuu' sutu
ka'nu'**

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

¹² Sakan' tē sakuu' tē xīin', xiin' tē xā'ndia chuun' nu-
u' rā, xiin' tē xīin' judío, tē xito' yukun' ka'nu' ndii, nī
tjin rā Jesús, tē nī satíin ñā'a' rā. ¹³ Tē xi'nā ká nuu'
Anás nī xan ndiakā ñā'a' rā, sakan' ñā tiso Caifás nduu'
tē jaan', tē Caifás jaan' nduu' sutu ka'nu' kuiya jaan'.

¹⁴ Tē Caifás jaan' nduu' tē nī ka'an xiin' tē kuu' ka'nu'
nuu' ne judío ñā va'a ká iin ndaa' kuiti' tē yivi' kuvī
xā'a' sakuu' ne ñuy rā.

Yo'o' nduu' ichi' nuu' ñā ka'an Pedro ñā xini rā Jesús

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

¹⁵ Tē Simón Pedro xiin' ingā tē nda'a' xā'a' Jesús ndii,
ndikún rā xata' a kua'an rā. Tē tē nda'a' xā'a' a, tē ingā
jaan' ndii, xini ta'an' rā xiin' sutu ka'nu' jaan', sakan'
na nī nda'nī rā xiin' Jesús nuu' kī'e sutu jaan'. ¹⁶ Ndisu
Pedro ndii, nī ndoo rā iin' rā xata' xtī'e', sakan' na nī
ketā ingā tē nda'a' xā'a' Jesús jaan', tē xini ta'an' xiin'
sutu ka'nu' jaan', tē nī ka'an rā xiin' ñā' xito' yī'e' jaan'
ñā taxī a' xka'ndia Pedro. ¹⁷ Sakan' tē nī ka'an ñā' xito'
yi'e' jaan' xiin' Pedro ndii:

—¿Tee' tē nda'a' xā'a' tē kaā' nduu' tū yo'ó nī? —nī
kachī a'.

Tē nī ka'an rā ndii:

—Sūvi i —nī kachī rā.

¹⁸ Tē xā'a' ñā vixin va' ndii, ita' ne xika' nuu' nuu' sutu
jaan' xiin' tē xīin' tē xito' yukun' ka'nu' xitunī' nīa nuu'
ñu'u' ñā ndatin ikan', tē ikan' tū iin' Pedro xiin' nīa xitu-
nī' rā.

**So'o nī xāa a kii' nī sana'má tē kuu' ka'nu' ñuy
Jerusalén Jesús**

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

¹⁹ Sakan' tē nī xā'a' sutu ka'nu' ndatu'ún' rā Jesús
xā'a' tē nda'a' xā'a' a xiin' xā'a' ñā sania'á a. ²⁰ Tē nī
ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Yu'u ndii, sakuu' ichi' ka'an i xiin' ne yivi' nuu' chi-
tu', tē sakuu' ichi' tū nī sania'á i vi'e mii' nakayá ne yivi'
xiin' nuu' kī'e yukun' ka'nu' mii' nakayá sakuu' ne ñuy
e'. Tē kōo' ndee iin ñā'a nī sania'á sī'e i. ²¹ ¿Ndichun na
ndatu'ún' un' yu'u? Va'a ká ndatu'un' un' ne nī xini
so'o ñā nī ka'an i, ne jaan' xini ndee ñā nī ka'an i —nī
kachī a.

²² Tē kii' ndii' nī ka'an Jesús ñā jaan' ndii, iin tē xīin' xi-
to' yukun', tē iin' yatīn ikan' ndii, nī sa'ndia' rā nuu' a
ka'an rā ndii:

—¿Ñāá sakan' vi' nakuiin' yo'ó nuu' sutu ka'nu'? —nī
kachī rā.

²³ Tē nī ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Naa' nī kanī'a' i ndii, ka'an un' ndee ñā nduu' a. Te
naa' va'a nī ka'an i ndii, ¿ndichun na kuun' un' yu'u?
—nī kachī a.

²⁴ Sakan' tē nī tī'vi' Anás jaan' Jesús tíin ká a kua'an a
nuu' Caifás, tē nduu' sutu ka'nu'.

Yo'o' ka'an ká Pedro ñā xini rā Jesús

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

²⁵ Tē kii' xka'ndia sakuu' ñā jaan' ndii, iin' ndichī Pe-
dro xitunī' rā. Tē nī ka'an ne ita' ikan' xiin' rā ndii:

—¿Tee' iin tē nda'a' xā'a' tē kaā' nduu' tū yo'ó nī?
—nī kachī nīa.

Tē nī ka'an rā ndii:

—Sūvi i —nī kachī rā.

²⁶ Ikan' tē ingā tē xika' nuu' nuu' sutu ka'nu' jaan' nī
ka'an xiin' Pedro ndii:

—Nī xini tū yu'u yo'ó xā'a' ñā tātā xiin' Jesús —nī
kachī rā.

Tē jaan' ndii, tē iin kuu' xiin' tē nī xā'ndia Pedro so'o
jaan' nduu' rā. ²⁷ Tē tuky nī nī ka'an Pedro ñā xini rā
Jesús. Tē na nī ñā jaan' ka'an rā, tē nī kanā nduchié.

So'o nī xāa a kii' nī sanakua'a tē yivi' Jesús nda'a' Pilato

(Mt. 27:1-2,11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5,13-25)

²⁸ Sakan' tē nī nakā rā Jesús vi'e Caifás jaan', tē nī xan
ndiakā ñā'a' rā vi'e ka'nu' tē romano. Tē xā'a' a ñā xā
kitú' kui nduu' a kii' sakan' ndii, nī kō'nī rā vi'e ka'nu'
jaan', kōto ká ya'a rā ñā ka'an tū'un ndei' rā, tē kūvi
kuxī rā ñā xaxī' xakuaa' xā'a' viko' pascua. ²⁹ Xā'a' a
jaan' na nī ketā Pilato, tē nī ndatu'un' ñā'a' rā ndii:

—¿Ndee xā'a' tiin' kuachī ndo' tē ñāa'? —nī kachī rā.

³⁰ Sakan' tē nī ka'an tē jaan' ndii:

—Naa' süü' te nja'a nduu' ra ndii, kixin ndjaka ña'a' ndu nda'a' un' —ni kachi ra.

³¹ Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Va'a ka naka ña'a' ndo'ó, te sana'má ña'a' ndo' saa ka'an tuni tu'un ndei' mii' ndo' —ni kachi ra.

Te ni nakuiin te judío jaan' nuu' ra ndii:

—Täxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' ndu ndee iin te yivi' —ni kachi ra.

³² Sakan' ni xka'ndia ña jaan', te xinu ña ni ka'an Jesús kii' ni sakuni' a ndee nuu' ña xi'i' kuví a. ³³ Sakan' te ni nandiko' Pilato tixin vi'e ka'nu' ra, te ni kana ra Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Náa' yo'ó nduu' rey ne judío? —ni kachi ra.

³⁴ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Náa' ña ka'an' mii' un' te ka'an sakan', uun inga ne yivi' ni ka'an a xa'a' i nuu' un'? —ni kachi a xiin' ra.

³⁵ Te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—Xini un' ndii, süü' te judío nduu' yu'u. Ne ñuu' mii' un' xiin' sutu kuu' nuu' nduu' ne ni sanakua'a yo'ó nda'a' i. ¿Yoo nduu' a ni xaa un'? —ni kachi ra.

³⁶ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ña xa'ndia chuun' yu'u ndii, süü' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' a, naa' sakan' te kuenta iin yivi' yo'o' nduu' a ndii, kuvun ta'an' te xika' nuu' nuu' i, te täxi ra ña tiin te yivi' yu'u, te sanakua'a ra yu'u nda'a' te kuu' ka'nu' nuu' ndu, ne judío. Ndisu süü' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' ña xa'ndia chuun' i jaan' —ni kachi a.

³⁷ Sakan' te ni ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—Na sakan' ndii, ¿rey nduu' yo'ó un'? —ni kachi ra.

Te ni nakuiin Jesús ndii:

—Mii' yo'ó ka'an ña rey nduu' i. Yu'u ndii, xa xa'a' ña jaan' ni tui i, te xa xa'a' ña jaan' tu ni xaa i iin yivi' yo'o'. Ni xaa i te ndiee yu'u' i xa'a' ña ndixa, te sakuu' ne xaa' ña ndixa ndii, taxi' so'ó nja ña ka'an i —ni kachi a.

³⁸ Te ni ndatu'un' ña'a' Pilato ndii:

—¿Ndee ña nduu' ña ndixa nuu' yo'ó? —ni kachi ra.

Kii' ndi'i ni ka'an ra ña jaan', te ni ketā tukuu ra mii' ita' te judío, te ni ka'an ra ndii:

—Kōo' ndee iin ña nja'a ni xaa te yo'o' ni na'in i.

³⁹ Ndisu ña xi xaá ndo'ó i'in ichi' kii' nasukú viko' pas-cua ndii, xikán ndo' nuu' i ña saña' i iin te ñuu' ndo', te naá vi'e ka. ¿Náa' kuni ndo' ña saña' i te nduu' rey ndo'ó, ne judío vitin? —ni kachi ra.

⁴⁰ Sakan' te ni kuaa' ra ka'an ra ndii:

—Saña' un' te ñaa', süü' jaan' ndii Barrabás saña' un' —ni kachi ra.

Te Barrabás jaan' ndii, iin te kui'na' nduu' ra.

So'ó ni xaa a kii' ni ka'an chuun' Pilato te kuví Jesús nu-u' krusín

19 Sakan' te ni ka'an chuun' Pilato, te ni suku' yo'o' te xiin' Jesús ndee ni kui' xata' a. ² Ndi'i jaan', te

ni xa'a te xiin' iin corona yo'o' iñu', te ni chindu'u' ra a xini' a. Te ni sakui'nu ña'a' ra toto naní' kua'a ndukun'.

³ Te ka'an ra xiin' a ndii:

—Yoo va'a un', tákui'e, ña nduu' rey nuu' ne judío —kachi ra.

Te sa'ndia' ra nuu' a. ⁴ Sakan' te ni ketā tukuu Pilato, te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', ka'an chuun' i ña ketā ra ki'e te kuni ndo' ña ni na'in yu'u ndee iin kuachi ra —ni kachi ra.

⁵ Te ni ketā Jesús ndu'u' corona yo'o' iñu' jaan' xini' a, te ni'nu' a toto kua'a ndukun' jaan'. Te ni ka'an Pilato xiin' ne jaan' ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' ra ni xaa i —ni kachi ra.

⁶ Kii' ni xini' ña'a' sakuu' sutu kuu' nuu' xiin' te xiin', te xito' yukun' ka'nu' ndii, ni kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—iNuu' krusín kuví un' te ñaa'! iNuu' krusín kuví un' ra! —ni kachi ra.

Ikan' te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Naka ña'a' ndo'ó te kuví ña'a' mii' ndo' nuu' krusín, sakan' ña kōo' ndee iin kuachi te kaa' ni na'in yu'u —ni kachi ra.

⁷ Te ni ka'an te judío kuu' nuu' ndii:

—Kumi' ndu iin tu'un ndei' ña ka'an chuun' ña kuni' a kuví ra, sakan' ña ni ndasandu'u xiin' mii' ra si'e' Ndiosí —ni kachi ra.

⁸ Kii' ni xini' so'ó Pilato ña jaan' ndii, ni yí'vi ka ra. ⁹ Te ni ndi'vi tukuu ra tixin vi'e ka'nu' jaan', te ni ka'an ra xiin' Jesús ndii:

—¿Mii' ni kiee yo'ó? —ni kachi ra.

Ndisu ni nakuiin Jesús. ¹⁰ Sakan' te ni ka'an Pilato xiin' a ndii:

—¿Ndichun na kuni ka'an un' xiin' i? ¿Náa' xini un' ña kumi' i ña ndiee' te saña' i yo'ó, te kumi' tu i ña ndiee' te ka'an chuun' i te kuví te xiin' i yo'ó nuu' krusín? —ni kachi ra.

¹¹ Te ni nakuiin Jesús ndii:

—Ndee iin nuu' ña ndiee' kumi' un' nuu' yu'u naa' ni taxí Ndiosí a nda'a' un', xa'a' a jaan' na te ni sanakua'a yu'u nda'a' un' ndii, chie ka kuachi kumi' ra —ni kachi a.

¹² Ndee kii' sakan', te ni xa'a' nduku' ra saa kuví saña' ña'a' ra, ndisu ni ka'an ti'e' ka te judío jaan' xiin' ra ndii:

—Naa' saña' un' te ñaa' ndii, nduu' ka un' te xini ta'an' xiin' César, te xa'ndia chuun' ka'nu' ka. Sakan' ña yoo ka sananduu' xiin' mii' mii' rey ndii, te ndasi' ta'an' xiin' César nduu' ra —ni kachi ra.

¹³ Te kii' ni xini' so'ó Pilato ña jaan' ndii, ni ka'an chuun' ra, te ni ketā Jesús. Te ni xiku'ndu'u' Pilato jaan' mii' xa'nú ra kuachi iin xaan' mii' nani' Gabata xiin' tu'un hebreo, te ña jaan' kuni kachi a ndii: "Ki'e mii' kaa' yu-u'." ¹⁴ Kivi' ña sakoo' tu'va xiin' mii' ne yivi' xa'a' viko' pas-cua nduu' a kii' sakan', yatin' iin ke'in' nduu' a, te ni ka'an Pilato xiin' te judío jaan' ndii:

—Koto ndo', yo'o' iin' rey ndo' —ni kachi ra.

¹⁵ Ndisu ni kuaa' ti'e' te jaan' ka'an ra ndii:

—iKa'ni' kii' ra! iKa'ni' kii' ra! iNu'u' krusin kuxi un' ra!
—ni kachi ra.

Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—iNdichun na kuni ndo' na kuxi i rey ndo' nuu'
krusin? —ni kachi ra.

Te ni nakujin sutu kuu' nuu' jaan' ndii:

—iIn ndaa' Cesar kuiti' nduu' rey ndu! —ni kachi ra.

¹⁶ Sakan' te ni sanakua'a na a' Pilato nda'a' te xiin' ra
te kuxi na a' ra nuu' krusin. Sakan' na ni naka na a' ra
te kua'an ra xiin' a.

So'o ni xaa a kij' ni kuxi te xiin' Jesus nuu' krusin

(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)

¹⁷ Te ni ketaja Jesus ikan' ni'i' a krusin a kua'an a iin
xaan' mii' nani' a Golgota, te kivi' jaan' kuni kachi a xi-
in' tu'un hebreo ndii: "Iki' xini' ndii." ¹⁸ Te ikan' ni kuxi
na a' ra nuu' krusin. Te tata'vi' xiin' a ni kuxi ra iin te
yivi' nuu' iin krusin. Iin ra nda'a' kua'a a, te inga ra
nda'a' itin a. Te Jesus naa ma'in'. ¹⁹ Te ni ke'i' Pilato iin
tu'un' yu'u' nuu' iin vitu' mii' ka'an a ndii: "Jesus, te
nyu Nazaret yo'o', nduu' rey ne judio", kachi a.

Te ni ka'an chuun' ra na chindu'u' te xiin' na jaan'
xini' krusin Jesus. ²⁰ Te kua'a' ne judio ni ka'vi' tu'un
jaan', sakan' na mii' ni kuxi ra Jesus nuu' krusin jaan'
ndii, yatun nyu ni nduu' a. Te ni ke'i' ra na jaan' xiin'
tu'un hebreo, xiin' tu'un latin, xiin' tu'un griego.

²¹ Sakan' na kiii' ni ka'an sutu kuu' nuu' nuu' ne judio
xiin' Pilato ndii:

—Ke'i' un' rey ne judio, suu' jaan' ndii va'a ka ke'i' un'
na ka'an mii' ra ndii: "Yu'u nduu' rey ne judio, kachi ra"
—ni kachi sutu jaan'.

²² Te ni ka'an Pilato xiin' ra ndii:

—Na xa ni ke'i' i ndii, xa sakan' koo mii' a —ni kachi
ra.

²³ Te kij' ndii' ni kuxi te xiin' jaan' Jesus nuu' krusin
ndii, ni ki'in ra toto a, te ni nata'vi' kumi' saa' ra a, iin
ndaa' iin ndaa' a xa'a' i'in ra. Te ni ki'in tu ra toto na titi
a, te na jaan' ndii, kuasa' ni naku a, suu' jaan' ndii iin
ndaa' nduu' kanii' a. ²⁴ Sakan' na kiii' ni ka'an xiin'
ta'an' ra ndii:

—Ndäta' e' e, suu' jaan' ndii va'a ka katun e' xa'a' a,
te kuni e' yoo nda'a' ndoo a —ni kachi ra.

Sakan' te ni xinu na yoso' nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an
a ndii: "Ni nata'vi' te yivi' toto i, te ni katun ra xa'a' toto
titi i", kachi a. Te sakan' xa'a' ni xaa te xiin' xiin' toto a
jaan'.

²⁵ Te yatun xa'a' krusin Jesus jaan' iin' si'i' a, xiin' na'
ta'an' si'i' a, na' nani' Maria, na' nduu' na' si'i' Cleofas,
xiin' Maria Magdalena. ²⁶ Te kij' ni xinu Jesus iin' si'i' a
ikan', te ni xinu tu a iin' te nda'a' xa'a' a, te ndani a xiin'
na jaan' ndii, ni ka'an a xiin' a' ndii:

—Nanaa, koto un', ndee naa si'e un' nduu' te iin'
xiin' un' naa' vitin —ni kachi a.

²⁷ Ndi'i jaan' te ni ka'an a xiin' te nda'a' xa'a' a jaan'
ndii:

—Koto un', ndee naa si'i' un' nduu' na naa' vitin —ni
kachi a.

Te ndee kivi' jaan' ni natun na a' ra te ndu'u' a' vi'e
ra.

So'o ni xaa a kij' ni xi'i' Jesus nuu' krusin

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49)

²⁸ Te kij' ni xka'ndia sakuu' na jaan' ndii, ni xinu Jesus
na xa ni saxinu a sakuu' na kuni Ndiosi saa a. Sakan'
na kiii' ni ka'an a te xinu na yoso' nuu' tutu jaan' ndii:

—Ichi va i tikui —ni kachi a.

²⁹ Te iin' iin kisi ikan', te chitu' vi' a naa vino iya',
sakan' te ni se'vi ra iin pachu vino jaan', te ni satin ra a
nuu' nda'a' nduku hisopo, te ni satondia ra yu'u' a.

³⁰ Kij' ndii' ni xi'i' Jesus vino iya' jaan', te ni ka'an a ndii:
—Xa ni saxinu i sakuu' a —ni kachi a.

Sakan' te ni nako' xini' a, te ni ketaja nimä a.

So'o ni xaa a kij' ni saki'vi te xiin' iin kaa xiin' nuu' toko' Jesus

³¹ Kivi' na sakoo' tu'va xiin' mii' te judio xa'a' na yoo
viko' pasqua nduu' a kij' sakan', te ni kuni ra na ndoo
nyu'u' nde'i jaan' nuu' krusin ndee xaa' kivi' sabado, na
xi nandiee' ra, sakan' na kivi' ka'nu' va nduu' a nuu' ra.
Sakan' na ni xikan' ra na va'a nuu' Pilato na ka'an chu-
un' ra, te ka'ny te xiin' si'in te ndondia nuu' krusin
jaan', te sanuu' tu ra nyu'u' nde'i te jaan'. ³² Sakan' na ni
xa'an te xiin', te ni xa'ny ra si'in te nyu', te ndiaa'
ndu'u' nuu' inga krusin xiin' Jesus, te ni xa'ny tu ra
si'in inga te ndiaa' ndu'u' nuu' inga krusin tutu ta'vi'
xiin' a. ³³ Ndisu kij' ni xaa ra nuu' krusin mii' taxko'
Jesus ndii, ni xinu ra na xa ni xi'i' a, sakan' na ni xa'ny ra
si'in a. ³⁴ Te ndii ni tui iin te xiin' jaan' kaa xiin' nuu'
toko' a, te xaka'an e' te ni kiee' ni xiin' tikui. ³⁵ Te ni
xinu sakuu' na yo'o' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' a, te na
ka'an ra ndii, na ndixa nduu' a, te xini ra na na ndixa
ka'an ra, sakan' te kandra' tu ndo'o a. ³⁶ Sakan' na ni
xka'ndia sakuu' na jaan' te xinu na yoso' nuu' tutu
Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Ndee iin iki' a ni xa'ny te yivi'",
kachi a. ³⁷ Te sakan' tu yoso' a inga xaan' nuu' tutu a
mii' ka'an ndii: "Koto ndiaa ne yivi', te ni tui ra kaa
xiin' toko'", kachi a.

So'o ni xaa a kij' ni ndiee' nyu'u' nde'i Jesus

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸ Kij' ndii' ni xka'ndia sakuu' na jaan' ndii, ni xa'an
Jose, te ni kiee' nyu Arimatea, te ni ka'an nda'vi ra xiin'
Pilato na taxu te jaan' na'in ra nyu'u' nde'i Jesus. Te jaan'
ndii, iin te ni ndikun ichi' Jesus nduu' ra, ndisu ni

ndikun sij'e ña'a' rā xa'a' a ña' yivi' rā te ka'nu' nuu' ne judío. Te ni taxí Pilato jaan' ña' na'in rā ñu'u' nde'i a jaan'. Sakan' te ni xa'an na'in rā a. ³⁹ Sakan' tu Nicodemo, te ni xa'an ndi'e' iin ñuu mii' ndu'u' Jesús ndii, ni xaa rā ni'i' rā yatin' oko uxí kilo ña' xavixín' va, ña' ni nasaka' xiin' mirra xiin' áloe. ⁴⁰ Sakan' te ni na'in uvi saa' rā ñu'u' nde'i Jesús, te ni tjsukuy' rā a toto, ña' ni xakin' rā xa'an xavixín' jaan', saa' xi xaá ne judío kij' nataan' nja' ñu'u' nde'i ne ni xi'i'. ⁴¹ Te yatín mii' ni xi'i' Jesús nuu' krusín ndii, kandu'u' iin ña' tata. Te tejn ña' tata jaan' yoo iin yavi ndii xaa' mii' tia'an kunaá ndee iin ñu'u' nde'i ne yivi'. ⁴² Te ikan' ni chinaá rā ñu'u' nde'i a jaan' xa'a' a ña' yatín ka' iin' yavi jaan', te siin' tuku' ndii xa' kuyatin' kuii xaa' kivi' ña' sakoo' tu'va' xiin' mii' te judío xa'a' ña' yoo vjko' pasqua.

So'ō ni xaa' a kij' ni natjaku Jesús

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

20 Tikuiin ka' nja'a' va' kivi' nuu' xa'a' ximana, te ni xa'an María Magdalena yavi ndii mii' naá ñu'u' nde'i Jesús. Te ni xini' a' ña' xa' ni nyndia'a' yuu' ña' ndasi yu'u' yavi jaan'. ² Sakan' te ni ndava' a' kua'an' a' mii' ndu'u' Simón Pedro xiin' inga' te ndikún ichi' Jesús, te kundani va' a. Te ni ka'an' a' xiin' rā ndii:

—Ni na'in te yivi' ñu'u' nde'i xto'o' e' tixin' yavi ndii, te xini' e' mii' ni chikandu'u' rā a —ni kachi' a'.

³ Ikan' te ni ndava' Pedro xiin' inga' te ndikún ichi' Jesús jaan' kua'an' koto' rā yavi jaan'. ⁴ Iin kachi ni taxa'an' uvi saa' rā, ndisu ndiee' ka' ni ndava' inga' rā te sakan' Pedro, te xi'nā ka' rā ni xaa' yavi jaan'. ⁵ Te ni nakutandje' rā xto'ni' rā tixin' yavi jaan', te ni xini' rā ndiee' toto ña' ni ndisukuy' ñu'u' nde'i Jesús, ndisu ni ndi'vi' rā. ⁶ Sakan' te ndikún Simón Pedro xata' te jaan' ni xaa' rā, te ni nda'ni' rā tixin' yavi jaan', te ni xini' rā ndiee' toto ña' ni ndisukuy' ñu'u' nde'i Jesús. ⁷ Te ni xini' tu' rā ndu'u' toto ña' ni ndisukuy' xini' Jesús. Ndisu iin' ta'nú a' te ndu'u' siin' mii' a. ⁸ Sakan' te ni nda'ni' tu' te nda'a' xa'a' a, te ni xaa' nuu' yavi jaan', te ni xini' rā ña' ni yoo jaan', te ni kandixa' rā a. ⁹ Kuachí ndii tia'an' kundani' rā kij' sakan' mii' yoso' a' nuu' tutu' Ndiosí ña' ka'án ña' ni kunj' a' natjaku' a. ¹⁰ Te ni nandjiko' te nda'a' xa'a' a jaan' mii' ndiee' rā.

So'ō ni xaa' a kij' ni tuvi Jesús nuu' María Magdalena

(Mr. 16:9-11)

¹¹ Te María jaan' ndii, ni ndoo' a' iin' a' xaku' a' yatín yu'u' yavi jaan'. Te kij' iin' a' xaku' a' jaan', te ni nakutandje' a', te koto'ni' a' tixin' yavi jaan' ndii, ¹² ni xini' a' uvi ta'an' ángele ni'nu' a' toto yaa', te ndiee' a' mii' ni kandu'u' ñu'u' nde'i Jesús. Iin' a' mii' ni yoo xini' a', te inga' a' mii' ni yoo xa'a' a. ¹³ Te ni ka'an' a' xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pja'un? —ni kachi' a.

Te ni nakuiin' ña' jaan' ndii:

—Xaku' i sakan' ña' ni na'in te yivi' ñu'u' nde'i xto'o' i, te xini' i mii' ni chikandu'u' rā a —ni kachi' a'.

¹⁴ Kij' ndi'i' ni ka'an' a' ña' jaan', te ni nakoto' xata' a' ndii, ni xini' a' iin' Jesús ikan', ndisu ni nakuní ña'a' a'.

¹⁵ Te ni ndatu'un' ña'a' Jesús ndii:

—¿Ndichun na xaku' un', pja'un? ¿Yoo nanduku' un'? —ni kachi' a.

Te ni xanini' ña' jaan' ña' tee' te xito' ña' tata jaan' nduu' rā, sakan' na' ni ka'an' a' xiin' rā ndii:

—Táku'e, naa' yo'ó ni na'in a' ndii, ka'an' un' xiin' i mii' ni chikandu'u' un' a, te ku'un' na'in e —ni kachi' a'.

¹⁶ Te ni ka'an' Jesús xiin' a' ndii:

—María —ni kachi' a.

Ikan' te ni nandjiko' kuiin' a', te ni ka'an' a' tu'un' hebreo xiin' a' ndii:

—Raboni —ni kachi' a'. Te ña' jaan' kuni kachi' a' maestro.

¹⁷ Ikan' te ni ka'an' Jesús xiin' a' ndii:

—Töndja' un' yu'u', sakan' ña' tia'an' kaa' i nuu' yuva' i. Ndisu kua'an' mii' ndiee' ñani' i, te ka'an' un' xiin' rā ndii: “Xa' kua'an' kaa' i nuu' yuva' i, ña' nduu' tu' yuva' ndo'ó, nuu' Ndiosí i, ña' nduu' tu' Ndiosí ndo'ó” —ni kachi' a.

¹⁸ Sakan' te kua'an' María Magdalena mii' ndiee' te nda'a' xa'a' a te ka'an' a' xiin' rā ña' ni xini' a' xto'o' e', te ndatu'un' tu' a' nuu' rā sakuu' ña' ni ka'an' ña' jaan' xiin' a'.

So'ō ni xaa' a kij' ni tuvi Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

¹⁹ Kij' ni xa'a' kuñuu' xakuua' kivi' nuu' xa'a' ximana jaan' ndii, ndasi kutu' yi'e' vi'e' mii' ndiee' te nda'a' xa'a' Jesús xa'a' a ña' yivi' rā te judío kuu' nuu'. Sakan' te ni nda'ni' Jesús vi'e' jaan', te ni xikuiin' a' ma'in' rā, te ni ka'an' a' xiin' rā ndii:

—Na koo' na ña' maní' xiin' nimá ndo' —ni kachi' a.

²⁰ Ndi'i' so'ō ni ka'an' a' ña' jaan', te ni nia'a' a' nda'a' a' xiin' toko' a' nuu' rā. Te ni nakuatia' va' rā kij' ni xini' rā xto'o' e'. ²¹ Te ni ka'an' tukuu' Jesús xiin' rā ndii:

—Na koo' na ña' maní' xiin' nimá ndo'. Saa' nii' ni ti'vi' yuva' e' Ndiosí yu'u' te ka'an' ndoso' i xa'a' a' ndii, nii' sakan' ti'vi' tu' yu'u' ndo'ó te ka'an' ndoso' ndo' xa'a' i —ni kachi' a.

²² Te kij' ndi'i' ni ka'an' a' ña' jaan' ndii, ni kondja' tachí' yu'u' ña'a' a, te ni ka'an' a' xiin' rā ndii:

—Natjijn' ndo' Espíritu Santo. ²³ Yoo ka' koo' ka'nu' iin' ndo' xa'a' kuachí ndii, koo' ka'nu' tu' iin' Ndiosí xa'a' kuachí nja, te yoo ka' koo' ka'nu' iin' ndo' xa'a' kuachí ndii, koo' ka'nu' tu' iin' Ndiosí xa'a' kuachí nja —ni kachi' a.

Yo'o' ka'án Tomás ña kändixa' ra ña ni natjaku Jesús naa' küni ña'a' ra

²⁴ Iin te uxj uvj te nda'a' xa'a' Jesús, te nani' Tomás, te nani' tu te kuate ndii, köo' ra ndu'u' xiin' inga te nda'a' xa'a' a jaan' kij' ni kixin a nuu' te jaan'. ²⁵ Sakan' na ni ka'an inga te nda'a' xa'a' a jaan' xiin' ra ndii:

—Ni xini ndu xto'o e' —ni kachj ra.

Ndisu ni ka'an Tomás xiin' ra ndii:

—Naa' küni i mii' nia'a' ni kuxi ra clavo nda'a' a, te tuvj i nuu' nda'a' i ikan', te se'vi tu i nda'a' i toko' a mii' ni tuxu'ví a ndii, kändixa' xachi' i —ni kachj ra.

²⁶ Kij' ni ya'a' unia kivi', te ndee' tukuu' te nda'a' xa'a' a jaan' tixin vi'e jaan', te ndu'u' tu Tomás xiin' ra kij' sakan'. Tee' ndee ni ndasi kutu' yi'e' vi'e jaan' ndii, ni xaa Jesús, te ni xikuiin a ma'in' ra tixin vi'e jaan', te ni nakuatj ña'a' a ka'án a ndii:

—Na koq na ña manj' xiin' nimá ndo' —ni kachj a.

²⁷ Sakan' te ni ka'an a xiin' Tomás ndii:

—Tuvj nuu' nda'a' un' yo'o', te koto un' nda'a' i, sa- nakaá un' nda'a' un', te tuvj un' un toko' i mii' ni tux- u'ví i. Te künduy ka un' te kändixa', süu' jaan' ndii kün- duu un' iin te kändixa' —ni kachj a.

²⁸ Ikan' te ni ka'an Tomás xiin' a ndii:

—Xto'o mji' i nduu' yo'ó, te Ndiosí mji' tu i nduu' un' —ni kachj ra.

²⁹ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Kandixa' un' vitin xa'a' a ña ni xini nduchi' nuu' un' yu'u, ndisu sañu'u' va Ndiosí ne kandixa' tee' ndee ni xini nja yu'u —ni kachj a.

Yo'ó ka'án Juan xa'a' ndichun ni ke'i ra tutu yo'o'

³⁰ Ni xaa tu Jesús kua'a' ka chuyun ka'nu' nuu' te nda'a' xa'a' a, te ni ke'i sakuu' a nuu' tutu yo'o'. ³¹ Ndis- u ni ke'i ña yo'o' te kändixa' ndo'ó ña Jesús nduu' Cristo, ña sakakú yoo', te suvj tu a nduu' si'e Ndiosí. Te naa' kandixa' ña'a' ndo' ndii, natjin ndo' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i' xiin' ña ndiee' a.

So'o ni xaa a kij' ni tuví Jesús nuu' uxá ta'an te nda'a' xa'a' a

21 Ni ya'a ña jaan', te ni satuví xiin' mii' tukuu' Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a yu'u' minj Tiberias. So'o ni xaa a. ² Ñu'u' inga' te nda'a' xa'a' a, te nduu' Simón Pedro, xiin' Tomás, te nani' tu te kuate, xiin' Natanael, te ni kije ñuy Caná, ña naá nuu' ñu'u' Galilea, xiin' uvj ta'an tiaa si'e Zebedeo, xiin' inga uvj ta'an ka te nda'a' xa'a' a. ³ Sakan' te ni ka'an Simón Pe- dro xiin' te jaan' ndii:

—Ku'un tava' i —ni kachj ra.

Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ku'un tu ndu'u' xiin' un' —ni kachj ra.

Te ni kije ra kua'an ra, te ni ko'ni ra tixin iin tundoo', ndisu nii' ñuu jaan' köo' xachi' tjaka' ni tava' ra. ⁴ Te kij' xa kitú' ndii, ni xini ra iin' Jesús yu'u' minj jaan', ndisu ni nakuni ña'a' ra. ⁵ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Pia'un, ¿ñaá xa ni tava' ndo' tjaka' kuxi ndo'? —ni kachj a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Köo' ri' —ni kachj ra.

⁶ Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Sko'ni' ndo' ñunuy' ndo' xiin' kua'a' tundoo' ñaa' te tava' ndo' ri' —ni kachj a.

Sakan' te ni sko'ni' ra a ikan', te ni sekun ra kua'a' koo' chukuu' ri' ndee küvi ka xta'ni' ra ñunuy' jaan' tjkuí. ⁷ Te te nda'a' xa'a' a, te ndani a, ni ka'an xiin' Pe- dro ndii:

—Xto'o e' Jesús nduu' ña iin' kaa' —ni kachj ra.

Kij' ni xini so'o Simón Pedro ña xto'o e' Jesús nduu' ña jaan' ndii, xaka'án e', te ni naku'nu ra toto ra, sakan' ña xa ni tava' ra a, te ni sko'nu' ki'i' va ra minj jaan' te xaa ra mii' iin' a. ⁸ Te inga te nda'a' xa'a' a ndii, ni kixin mji' ra xiin' tundoo' jaan' kañuu' ra ñunuy' tjaka', sakan' ña xaku' xika' ñu'u' ra yu'u' minj, yatin' ciento metro kuíti' xika'. ⁹ Kij' ni nuu' ra ñu'u' ndii, ni xini ra ñu'u' tikeí, te kanu' iin tjaka' yatan' ri', te ni xini tu ra iin xita' va'a. ¹⁰ Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Taxi ndo' sava tjaka', ti' sakan' ni tava' ndo' ñaa' —ni kachj a.

¹¹ Sakan' na ni sko'nu' Simón Pedro tixin tundoo', te ni xita' ra ñunuy' jaan' ndee yu'u' minj mii' ichi kaa', te chitu' vi' a ñu'u' tjaka' na'nu'. Ciento uvj xiko uxj unj kuu' ri', tee' ndee kua'a' ya'a' ri' ndii, ni tia'ndia ñunuy' jaan'. ¹² Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Ni'a' ndo', te kuxi ndo' —ni kachj a.

Te ndee iin te nda'a' xa'a' a jaan' ni kundjeni nda- tu'un' ña'a' yoo' nduu' a, sakan' ña xa xini ra ña xto'o e' nduu' a. ¹³ Sakan' te ni kuyatin Jesús, te ni na'in a xi- ta' va'a, te ni taxi ña'a' a nda'a' ra, te sakan' tu ni xaa a xiin' tjaka'. ¹⁴ Ña yo'o' nduu' ichi' ña unj ña ni tuvj Jesús nuu' te nda'a' xa'a' a ndee kij' ni natjaku a.

Yo'o' ka'án Jesús xiin' Pedro ña koto ra ne nduu' kuen- ta a, ndee naa xito' iin te yivi' mbee sana ra

¹⁵ Kij' ndi'i' ni xixi ra, te ni ndatu'un' Jesús Simón Pe- dro ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñaá ndani kua'a' ka un' yu'u te sakan' ña ndani un' te yo'o'? —ni kachj a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Uun ndo', tákuí'e, xini un' ña ndani i yo'ó —ni kachj ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto ne nduu' kuenta i ndee naa xito' iin te yivi' mbee sana ra —ni kachj a.

¹⁶ Te ni ndatu'un' tukuu' ña'a' a ichi' ña uvj ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani va un' yu'u? —ni kachi a.

Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Uun ndo', tákui'e, xiní un' ña ndani i yo'ó —ni kachi ra.

Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Koto un' ne nduu' kuenta i ndee naa xaa' iin te xito' mbee sana ra —ni kachi a.

¹⁷ Te ni ka'an ni tukuu a xiin' ra ichi' ña un' ndii:

—Simón, si'e Jonás, ¿ñáá ndani un' yu'u? —ni kachi a.

Te ni kusuchi' va ini ra xa'a' a ka xa un' ichi' ni ndatu'un' ña'a' a naa' ndani ña'a' ra. Sakan' na ni ka'an ra xiin' a ndii:

—Tákui'e, sakuu' ña yoo xiní yo'ó, sakan' na kuu' xiní un' ña ndani yu'u yo'ó —ni kachi ra.

Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Koto un' ne nduu' kuenta i ndee naa xaa' iin te xito' mbee sana ra. ¹⁸ Ña ndaku ka'an i xiin' un' ña kii' ni nduu' un' te sava' ndii, ni nakui'nu' mii' un' toto un', te ni xa'an un' mii' ka ni kun' nimá un', ndisu' kii' kujaxa un' ndii, katani un' nda'a' un', te inga ne yivi' sakanui'nu' yo'ó toto un', te ku'un' nia' xiin' un' mii' kuni' ku'un' un' —ni kachi a.

¹⁹ Ni ka'an Jesús ña jaan', te nia'a' a saa kundo'o ra ki-i' kivi' ra, te xiin' ña jaan' natii' Ndiósí ña tiin' ka'nu'.

Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Kundikun ichi' i —ni kachi a.

Yo'o' ka'an Jesús xa'a' te nda'a' xa'a' a, te ndani ka a

²⁰ Sakan' te ni nakoto xata' Pedro, te ni xini ra inga te nda'a' xa'a' Jesús, te ndani ka a, ndikun ra xata' kuaxi ra. Te jaan' nduu' te ni kuyat'in nuu' Jesús, te ni ndatu'un' ña'a' ra kii' ndiee' ra xixi' ra ndii: “¿Yoo nduu' te sanakua'a yo'ó nda'a' te kuu' ka'nu' tákui'e?”, ni kachi ra. ²¹ Te ni ndatu'un' Pedro Jesús kii' ni xini ra te jaan' ndii:

—Tákui'e, te te ka'a', ¿ndee ña kundo'o ra? —ni kachi ra.

²² Te ni ka'an Jesús xiin' ra ndii:

—Naa' kuni' i ña tiaku ra ndee kii' nandiko' i iin yivi' yo'o' ndii, ¿yoo nduu' a ndi'ni yo'ó? Yo'ó ndii, kundikun ichi' i —ni kachi a.

²³ Xa'a' a jaan' na ni kiku' kuento tein ñani ta'an' e' ña kivi' te nda'a' xa'a' a jaan', ndisu' ni ka'an Jesús ña kivi' ra, süu' jaan' ndii ni ka'an a ndii: “Naa' kuni' i ña tiaku ra ndee kii' nandiko' i iin yivi' yo'o' ndii, ¿yoo nduu' a ndi'ni yo'ó?”, ni kachi a.

²⁴ Te nda'a' xa'a' a jaan' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' sakuu' ña jaan', te ni ke'i' ra a, te xiní e' ña ña ndixa' ndiee' yu'u' ra. ²⁵ Te yoo kua'a' ka ña ni xaa' Jesús.

Sakan' na kuu' naa' ni xikoso' i'in ña jaan' nuu' tutu' ndii, tuu yu'u' ña ñani nuu' ñu'u' iin yivi' kundiee' tutu' ña ka'an xa'a' a naa' sakan' te ni ke'i' a. Sakan' na kunduu' a.

Hechos

**Ni ka'an Jesús ña tì'vi' a Espíritu Santo koo xiin' yoo',
ne ndikún ichi' a**

1 Tutu ña ni tì'vi' nuu' i nda'a' un', xkuaa' Teófilo ndii, ka'án a xa'a' sakuu' ña ni xaa Jesús xiin' xa'a' sakuu' ña ni sania'á a ndee kii' ni xa'a' a xiin' chuun nuu' a, ² xiin' ndee kii' ni kaa a ndivi'. Te kii' kuní ka kaa a ndivi' ndii, xiin' ña ndíee' Espíritu Santo ni ka'an chuun' a nuu' te ni nakaxin a sania'á ichi' a ndee ña kuní a saa ra. ³ Te kii' ni xka'ndia ña ni xi'i' a, te ni natia'ku a ndii, nii' uvi xikó kivi' ni tuvi a nuu' te jaan' xiin' kua'a' nuu' ña sania'á kaxi' ña'a' a ña ni natia'ku xna'a a. Te ni ka'an tu a xiin' ra xa'a' saa kuní Ndiosí ka'ndia chuun' a nimá ne yivi'. ⁴ Te unta' kii' ndu'u' inga' ka Jesús xiin' te jaan' ndii, ni ka'an chuun' a xiin' ra ndii:

—Kundi'atu ndo' ñuu' Jerusalén ndee saxinú Ndiosí, yuva' e', kuento a ña ni taxí a nuu' ndo' saa ni xini so'o ndo' ni ka'an i. ⁵ Sakan' ña Juan ndii, xiin' tikui ni sákuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu Ndiosí ndii, ndee ndia'vi' kivi' kuní, te sákuchi' a ndo'ó kuenta a xiin' ña ndíee' Espíritu Santo —ni kachí a.

**So'o ni xaa a kii' ni ndani'i Ndiosí Jesús te kua'an a
ndivi'**

⁶ Te te ni nakaya xiin' Jesús jaan' ni ndatu'un' ña'a' ndii:

—Táku'e, ¿ñáá vitin taxí un' ña xa'a' ka'ndia chuun' mji' ndu, ne ta'an' un', ne Israel? —ni kachí ra xiin' a.

⁷ Te ni nakuiin Jesús nuu' ra ndii:

—Kōo' xa'a' ña kundani' ndo'ó ama'a, uun ndee kivi' kujtí' xaa ña koo ña xa ni chituní yuva' e' Ndiosí xiin' ña ndíee' mji' a. ⁸ Ndisu kii' vikui'nu Espíritu Santo ndo'ó ndii, natiin ndo' ña ndíee' a, te ndíee' yu'u' ndo' xa'a' i nuu' ne ndíee' ñuu' Jerusalén, xiin' iin kanii' nuu' ñu'u' Judea, xiin' iin kanii' nuu' ñu'u' Samaria. Te iin sakan' tu saa ndo' ña jaan' ndee mii' xan ndi'i iin yivi' —ni kachí a xiin' ra.

⁹ Ndi'i so'o ni ka'an a ña jaan', te ni xa'a' a kua'an kaa a ndivi', te ita' te jaan' xito' ndi'e' ña'a' ra ndee ni na'in ña'a' iin viko', te ni xini ka ña'a' ra. ¹⁰ Te kii' ita' ka te jaan' xito' te xito' ra ndivi' saa kuxika' Jesús kua'an kaa a ndii, numi' va te ni tuvi uvi ta'an te yivi' ni'nu' ra toto yaa ita' ra xiin' te jaan'. ¹¹ Te ni ka'an te uvi ta'an jaan' xiin' ra ndii:

—Ndo'ó, te ñuu' Galilea, ¿ndichun na ita' ndo' xito' ndiaa ndo' ndivi'? Jesús, ña ni xika xiin' ndo' kaa' te kua'an a ndivi' ndii, saa nii' yoo' a xini ndo' kua'an kaa a ndivi' ndii, nii' sakan' tu koo a kii' nandiko' a —ni kachí te jaan'.

**Nakaxin te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a iin te nani'
Matías, te na'in chuun' ra nuu' Judas**

¹² Sakan' te ni kíee te jaan' xini' xiki' ña nani' Olivos. Te xiki' jaan' ndii, yatín iin' a saa kuví ku'un xa'a' ne judío iin kivi' sábado, ña xinandíee' nia. ¹³ Kii' ni xaa ra ñuu' jaan' ndii, ni kaa ra vi'e, te ni ko'ni ra ndienu mii' ndíee' nuu' sakuu' ra. Te ikan' ka'ni Pedro, xiin' Juan, xiin' Jacobo, xiin' Andrés, xiin' Felipe, xiin' Tomás, xiin' Bartolomé, xiin' Mateo. Te ka'ni tu Jacobo, te nduu' si'e Alfeo, xiin' Simón, te ni xika xiin' iin tì'vi', te nani' Zelote, xiin' Judas, te nduu' ñani Jacobo. ¹⁴ Te sakuu' te jaan' ndii, nakayá ra, te ka'án inga' ra xiin' Ndiosí xiin' iin ndaa' nimá ra. Te ka'ni tu sava ña'a' xiin' ra, te ka'ni tu María si'i' Jesús, xiin' ñani a ikan'.

¹⁵ Kii' sakan' ndii, ni xikuin ndichí Pedro ma'in' ne ini xini Jesús xiin' e', ne kuu' yatin' ciento oko, ndíee' ikan', te ni ka'an ra ndii:

¹⁶ —Ñani ta'an' i, ni kuní a ña ni xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ña ni saka'án Espíritu Santo David xta'an' iin yivi', kii' ni ka'an ra xa'a' Judas, te ni ni'i' ichi' nuu' te yivi', te ni xa'an tijn ra Jesús. ¹⁷ Kuachí ndii iin te ni ndi-aka ta'an' xiin' ndu'u' ni nduu' Judas jaan', te ni ndiso chuun' tu ra ña sania'á ra ichi' a xiin' ndu. ¹⁸ (Te jaan' ndii, xiin' xu'un', ña ni xiku'un ya'vi' ra xa'a' ña nia'a ña ni xaa ra, ni sata' ra iin ñu'u', te nuu' ñu'u' jaan' ni na-ma ra, te ni tuvi ra xini' ra ñu'u' jaan' ndee ni ka'ndi ma'in' ra, te ni kíee sakuu' xiti' ra. ¹⁹ Te ni xini sakuu' ne ndíee' ñuu' Jerusalén kuento ña ni ndo'o te jaan'. Sakan' na kuui' ni chindu'u' nia kivi' ñu'u' jaan', Acéldama. Te ña jaan' kuni kachí a xiin' tu'un mji' nia ndii, ñu'u' níi'.) ²⁰ Sakan' na yoso' tu a nuu' tutu Salmos mii' ka'án a ndii:

Na nduxin xachi' mii' ni ndu'u' ra,
te na kōo' kundíee xachi' ka ikan'.

Sakan' yoso' a. Te yoso' tu a ndii:

Na na'in chuun' tukú te yivi' nuu' ra.

Sakan' yoso' a.

²¹ Ña jaan' na kuui' kuní a nakaxin e' iin te xa ndiaka' ta'an' xiin' ndu sakuu' kivi' ña ni xika xto'o e' Jesús tein

e', ²² ndee kij' ni sākuchi' ña'a' Juan, te ndee kij' ni kaā Jesús jaan' ndivi'. Ña jaan' na kuii' kuni a ña kunduyu iin te jaan', te ndiee yu'u' inga' xiin' ndu xa'a' ña ni natjaku Jesús —ni kachi Pedro.

²³ Sakan' na kuii' ni nakaxin ne yivi' uvi ta'an te yivi'. José, te nani' tu Barsabás, te nani' tu ra Justo. Te inga ra nani' Matías. ²⁴ Sakan' te ni ka'an nja xiin' Ndiosí ndii:

—Xto'ó ndu Ndiosí, xa'a' a ña yo'ó xini saa iin' nimá sakuu' ne yivi' ndii, nia'a un' ndu ndee te uvi ta'an yo'o' ni nakaxin un', ²⁵ te ña'in chuyun ra ña kunduyu tu ra te tjanu' Jesús sania'á ichi' a. Kuachi ndii ni nakoō Judas chuyun jaan', te kua'an ra mii' ni xata'an ku'un ra —ni kachi nja.

²⁶ Sakan' te ni katin nja xa'a' uvi saa' te jaan', te ni xini nja ña Matías nduu' te ni nakaxin Ndiosí. Te ndee kij' sakan' ndii, ni natjin nja Matías jaan', te ni nduyin ra xiin' uxí iin ka te xa nduu' te ni tjanu' Jesús sania'á ichi' a.

So'ó ni xaa a kij' ni xikui'nyu Espíritu Santo ne nduu' kuenta Jesús

2 Te kij' ni xaa viko' Pentecostés ndii, iin xaan' ndiee' inga' sakuu' ne iní xini Jesús jaan'. ² Te numi' va, te ni ni'i ndiee' ndivi' ndee naa xaa' a kij' xka'ndiá iin tachí' ndiee' va, te ni ni'i kanii' tixin vi'e mi-i' ndiee' inga' ne jaan'. ³ Sakan' te ni xini nja ña tui ña iin' ndee naa ñu'u ndatin, te ni nata'vi' a, te iin ndaa' iin ndaa' a ni xikundiee xini' i'in ne jaan'. ⁴ Te sakuu' ne jaan' ni xikui'nyu Espíritu Santo, te ni xa'a' ka'an i'in nja tuky tu'un saa nii' saka'an ña'a' Espíritu Santo jaan'.

⁵ Kij' sakan' ndii, ni ndiee te judío, te saxinú ña kuni Ndiosí, te ni kiee iin kanii' nuu' ñu'u' iin yivi' ñuuy Jerusalén jaan'. ⁶ Te kij' ni xini so'ó nja ña ni ni'i jaan' ndii, ni nakaya kua'a' xava'a nja mii' ndiee' ne iní xini Jesús jaan', te ni nandaní koo' chukuu' nja, sakan' ña i'in nja ni xini so'ó ña tu'un mii' nja ka'an ne jaan'. ⁷ Te ni sana iní nja, te ni nandaní xava'a tu nja, te ni xa'a' ka'an xiin' ta'an nja ndii:

—¡Susí rajn! Ne ni kiee ñu'u' Galilea nduu' sakuu' ne kaā nu'. ⁸ Ndisu, ¿saa tu kuví xini so'ó i'in yoo' ña ka'an nja tu'un mii' e', ña ni tui e' xiin'? ⁹ Sakan' ña tejn e' yo'o' ndii, ka'ni ne ni kiee ñu'u' Partia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Media, xiin' ne ni kiee ñu'u' Elam, xiin' ne ni kiee ñu'u' Mesopotamia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Judea, xiin' ne ni kiee ñu'u' Capadocia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Ponto, xiin' ne ni kiee ñu'u' Asia, ¹⁰ xiin' ne ni kiee ñu'u' Frigia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Panfilia, xiin' ne ni kiee ñu'u' Egipto, xiin' ne ni kiee ñu'u' Libia, ña kandu'u' ya'in ñuuy Cirene, xiin' ne ni kiee ñuuy Roma, ne ndiee' ñuuy yo'o', ne nduu' ne judío, xiin' ne ni nakundikun ña kandixa' ne judío. ¹¹ Te ka'ni tu ne ni kiee ñu'u' Creta, xiin' ne ni kiee ñu'u' Arabia. Ndisu sakuu' yoo' xini so'ó

xiin' tu'un mii' e' ka'an nja xa'a' chuyun ka'nu' koo' chukuu' ña xaa' Ndiosí —ni kachi nja.

¹² Te ni sana iní sakuu' nja, te xini ka nja ndee ña saa nja, te ndatu'un' ta'an nja ndii:

—¿Ndee ña kuni kachi tu sakuu' ña ni xini so'ó e' kaā? —kachi xiin' ta'an nja.

¹³ Ndisu sava tuky nja xandi'i' tjo' ka'an ndii: —Xini xava'a ne kaā' —kachi nja.

So'ó ni xaa a kij' ni ka'an ndoso' Pedro

¹⁴ Sakan' te ni ndondichí Pedro xiin' te uxí iin ta'an te nda'a' xa'a' Jesús xiin' ra. Te ni ka'an ti'e' Pedro xiin' ne kua'a' jaan' ndii:

—Ndo'ó, ne judío, ne ta'an' i, ne ni kiee tuky xaan', xiin' ndo'ó, ne ndiee' ñuuy Jerusalén yo'o' ndii, kuní so'ó ndo', te chuyun xa'a' va ndo' ña ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña xka'ndiá yo'o'. ¹⁵ Kuäsa' xini ne yo'ó' naa xani-ni ndo'ó, kuachi ndii sakan' ka iin nja'a kujiti' nduu' a. ¹⁶ Süu' jaan' ndii xa ni ka'an tiakú Joel xta'an' xa'a' ña xini ndo' kaā' kij' ni ka'an ra ndii:

¹⁷ Ni ka'an Ndiosí ndii: Kivi' so'ó' ndi' ndii, taan' i Espíritu i nimá sakuu' ne yivi'. Xa'a' a jaan' na tiaa si'e ndo' xiin' ña'a' si'e ndo' ndii, ka'an tiakú nja tu'un i. Te ne sava ndii, kuní nja ña satuví xiin' mii' mii' i nuu' nja.

Te te xixa ndii, nia'a xiin' mii' i nuu' ra xiin' xani.

¹⁸ Te sakan' tu te xika' nuu' nuu' i, xiin' ña'a' ne xika' nuu' nuu' i ndii, taan' i Espíritu i nimá nja te ka'an tiakú nja tu'un i.

¹⁹ Te ndieny ndivi' ndii, saa i ña nandaní va ne yivi'. Te nuu' ñu'u' iin yivi' ndii, saa i chuyun ka'nu' nuu' nja.

Naa kuu' xiin' níi', xiin' ñu'u', xiin' viko' ñu'ma.

²⁰ Ñu'u' ndii, kuy iin yavi xachi' a, te yoo' ndii, nanduy kua'a a ndee naa níi' ña kuni ka xaa kivi' chie ña ka'nu' koo' chukuu', ña ni chituní xto'ó e'.

²¹ Te yoo' ka kakan nuu' xto'ó e' Ndiosí ndii, sakahú ña'a' a nuu' kuachi nja. Ni kachi Joel.

²² 'Sakuu' ndo'ó, ne vi'e Israel xiin' i ndii, kuní so'ó ndo' ña ka'an i: Xa xini ndo'ó ña Jesús, ña ni kiee ñuuy Nazaret ndii, ni nia'a Ndiosí nuu' ndo' ña suvi a ni tjanu' ña jaan', te ni xaa a ña nia'á, xiin' ña nandaní va ne yivi', xiin' chuyun ka'nu' nuu' ndo'. ²³ Te xa ni xini Ndiosí ña sanakua'a iin te yivi' Jesús jaan' nda'a' ndo', sakan' ña mii' a ni chituní ña jaan' ndee ña kuni ka koo a. Te xiin' nda'a' te nja'a ni xa'ni' ña'a' ndo' nuu' krusín. ²⁴ Ndisu ni sanatiaku ña'a' Ndiosí, sakahú ña'a'

a nuu' tundo'o' ña taxi' ña xi'i jaan', sakan' ña koo' ndiee' ña xi'i jaan' nuu' Jesús jaan'. ²⁵ Kuach'i ndii xa ni ka'an tu David xa'a' a ndii:

Xini i ña yoo xto'o e' xiin' i sakuu' kivi'.

Sakan' ña nda'a' kua'a' i yoo a,
te naa' yoo ña jaan' xiin' i ndii,
koo' ndee' iin ña kuyi' kisi' nimá i.

²⁶ Xa'a' a jaan' na va'a va kuni nimá i
te xita' sii' tu i yaa.

Te ndee' ñu'u' nde'i i ndii, nandiee' ndiatu' iní a.

²⁷ Kuach'i ndii nako'o xachi' un' yu'u' tixin yavi' ndii,
ni ndee' tax'i tu un' ña tivi' ñu'u' nde'i te nduu' kuenta un'.

²⁸ Te xa ni nia'a un' yu'u' ndee' ña nduu' ichi' va'a,
ña taxi' kivi' ñu'u' ña koo' kivi' ndi'i.

Te sakuu' vi' un' nimá i xiin' ña sii' xa'a' a ña yoo un' xiin' i.

Ni kach'i ra.

²⁹ Ñani ta'an' i, tax'i ndo' ka'an kaxi' i xiin' ndo' xa'a' te xii' yata' e' David. Te jaan' ndii, ni xi'i ra, te ni chinaa' ña'a' te yivi' tixin iin ñaña'. Te iin' ka ñaña' jaan' ndee' vitin ñu'u' yo'o'. ³⁰ Te ka'an tiaku' tu'un' Ndiosí ni nduu' David jaan', te xa ni xini tu ra ña ni tijn ndiaa' xiin' mii' mii' Ndiosí kii' ni tax'i a kuenta a nuu' ra ña iin te siani' xika' ra kunduu' te ka'ndia' chuun' kuu' nuu', te kunduu' ra mii' ni xa'ndia' chuun' ra. ³¹ Sakan' na ndee' ña kuni ka natjaku' ña kunduu' Cristo, ña sakakú yoo', te ni ka'an tuvi' iní ra xa'a' ñu'u' nde'i a, ña ndoo' xachi' a tixin yavi' ndii, ni ndee' tivi' tu a. ³² Te Jesús jaan' ndii, ni sanatiaku' ña'a' Ndiosí. Te sakuu' ndu'u' nduu' ne ndiee' yu'u' xa'a' ña jaan'. ³³ Te kii' ndi'i ni tijn ka'nu' Ndiosí Jesús ndee' ni chindu'u' ña'a' nda'a' kua'a' a, te ni natjin Jesús jaan' Espíritu Santo nda'a' yuva' e' Ndiosí, ña ni tax'i a kuenta a xa'a', ikan' te ni tax'i ña'a' Jesús jaan' nda'a' ndu. Te Espíritu Santo jaan' nduu' ña xaa' ña xini ndo', xiin' ña xini so'o ndo' kaa' vitin.

³⁴ Sakan' ña süu' David nduu' te ni kaa' ndivi'. Ndisu ni ka'an ra ndii:

Ni ka'an xto'o e' Ndiosí xiin' xto'o i ndii:

Kundu'u' nda'a' kua'a' i

³⁵ na sandoó kui'e xachi' i te ndasi' yo'ó.

Ni kach'i a xiin' ña jaan'.

³⁶ Sakan' na kuu' kuni a kundani kaxi' sakuu' ndo'ó, ne ta'an' i, ne Israel, ña Jesús, ña ni xi'i nuu' krusin ni xaa' ndo' ndii, ni sakuiso' chuun' ña'a' Ndiosí, te nduu' a xto'o e', te nduu' tu a Cristo, ña sakakú yoo' —ni kach'i Pedro.

³⁷ Kii' ni xini so'o ña ña ni ka'an ra jaan' ndii, ni kusuchi' xava'a iní ña. Sakan' na ni ndatu'un' ña Pedro xiin' inga te ni tjanu' Jesús ndii:

—Ñani ta'an' ndu, zndee ña kuni a saa ndu na sakan'? —ni kach'i ña.

³⁸ Te ni nakuijn Pedro nuu' ña ndii:

—Ñama ndo' nimá ndo' xa'a' kuach'i ña xaa' ndo', te kuchi' i'in ndo' kuenta Jesucristo te koo' ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ndo'. Te tax'i tu a Espíritu Santo kuna'a nimá ndo'. ³⁹ Kuach'i ndii ni chikandu'u' Ndiosí kuenta a jaan' xa'a' ndo'ó, xiin' xa'a' si'e ndo', xiin' xa'a' sakuu' ne ndiee' xika' iin yivi', ne kuni xto'o e' Ndiosí kana a —ni kach'i ra.

⁴⁰ Te xiin' kua'a' ya'a ka tu'un va'a ni ndiee' yu'u' ra nuu' ña, te ni ndiaa' yu'u' tu ña'a' ra ka'an ra xiin' ña ndii:

—Saxinú ndo' ña ka'an i yo'o', te kaku ndo' nuu' tundo'o' ña kundo'o' ne ña'a, ne ndiee' iin yivi' vitin —ni kach'i ra.

⁴¹ Sakan' na kuu' ne ni natjin tu'un ña ni ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús ndii, ni chich'i ña kuenta a. Te kii' sakan' ndii, ni nduijn yatin' uní mii' ka ne yivi' xiin' ne xa iní xini Jesús. ⁴² Te ni ita ni' ña nuu' ña ni sania'a te ni tjanu' Jesús jaan', te iin ndaa' ni nduu' nimá sakuu' ña, te ni xixi inga' tu ña, te ni ka'an inga' tu ña xiin' Ndiosí.

So'o ni ndiee' inga' ne iní xini Jesús ña nuu'

⁴³ Te ni nandaní va sakuu' ne jaan', sakan' ña kua'a' va ña nandaní ne yivi' xiin' chuun ka'nu' ni xaa' te ni tjanu' Jesús jaan'. ⁴⁴ Te sakuu' ne iní xini Jesús ndii, iin ndaa' va ni nduu' ña, te ni chindiee' ta'an' tu ña xiin' ña kumi' ña. ⁴⁵ Ni xiko' ña ñu'u' ña xiin' ña kumi' ña, te ni nata'vi' ña xu'un', ña ni ki'in ña xa'a' a, nda'a' sakuu' inga' ne iní xini Jesús saa kuni nuu' i'in ña. ⁴⁶ Te saa kivi' nakaya ña yi'e' yukun' ka'nu' xaka'nu' ña Ndiosí. Te ni xixi inga' ña ña xaxi' xakuua' kuenta Jesús vi'e' ña. Te ni yoo tu ña xaxi' inga' ña ña'a' xa'a' ña va'a kuni ña, te vita kuu' nimá ña kii' xaa' ña ña jaan'. ⁴⁷ Xaka'nu' ña Ndiosí, te va'a va kuni sakuu' ne ñu'u' jaan' xini ña'a' ña. Te i'in kivi' kua'an ndii, nakaya ka xto'o e' ne sakakú a nuu' kuach'i ña, te nduijn' ña xiin' ne xa nduu' kuenta a jaan'.

So'o ni xaa' a kii' ni sanda'a Pedro iin te kui'e xa'a'

3 Pedro xiin' Juan ndii, kua'an kaa' ra yi'e' yukun' ka'nu' ka uní xakuua', ña nduu' hora ña xi ka'an ne judío xiin' Ndiosí. ² Te iin te kui'e xa'a' ndee' ni tuvi' ra ndii, saa kivi' kua'an ndiaka' ña'a' ne yivi' yi'e' yukun' ka'nu' mii' nani' a yi'e' ndatun'. Chindu'u' ña'a' ña ikan' te kakan' ra xu'un' nuu' ne xka'ndia' kua'an yukun' jaan'. ³ Kii' ni xini ra kuan ko'ni Pedro xiin' Juan nuu' ki'e' yukun' jaan' ndii, ni xa'a' xikan' ra xu'un' nuu' te jaan'. ⁴ Te ni nakoto' ndi'e' kaxi' ña'a' uvi' saa' te jaan', te ni ka'an Pedro xiin' te kui'e xa'a' jaan' ndii:

—Koto'ni un' nuu' ndu —ni kach'i ra.

⁵ Te ni xito' ndi'e' kaxi' va te kuni kuyi' jaan' nuu' uvi' saa' te jaan' ndiatu' iní ra ña saman'i' ña'a' te jaan' ña'a'. ⁶ Ndisu ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Köo' xü'un' i te çhindje'e' i yo'ó. Ndisu çhindje'e' i yo'ó xiin' ña kumi' i. Xiin' ña ndje'e' Jesucristo, ña ni kje'e' ñuu Nazaret, kuijn ndich'i un' te kaça un' —ni kachi ra.

7 Sakan' te ni tiin Pedro nda'a' ku'a'a te jaan', te ni ndanji'i ña'a' ra. Te xaça'an e', te ni nako'o ndje'e' xa'a' ra xiin' sukun' xa'a' ra. 8 Te iin ni ndondich'i tjo' ra. Te ni xa'a' xika' ra. İkan' te ni skö'nu' ra xiin' uvi' saa' te jaan' nuu' ki'e' yukun' jaan'. Xika' ra, te kandeta' ra xaka'nu' ra Ndiosí. 9 Te ni xini' sakuu' ne yivi' saa' xika' ra xiin' saa' xaka'nu' ra Ndiosí. 10 Te ni nakuni' ña'a' nja' ña te jaan' nduu' te ni ndu'u' xikán xü'un' yi'e' yukun' ña nani' yi'e' ndatun'. Te ni nandanj' xava'a' nja, te xini' ka nja' ndee ña kanini' nja' xa'a' ña ni nda'a' ra jaan'.

Ka'an ndoso' Pedro nuu' ki'e' yukun' ka'nu'

11 Te ni nda'a' jaan' ndii, ni nako'o ra Pedro xiin' Juan. Te sakuu' ne yivi', ne nandanj' xava'a' jaan' ndii, ni tax-ta'an' nja' kua'an nja' vi'e' ndika' xa'a' ña nani' yi'e' Salomón. 12 Te kii' ni xini' Pedro ne jaan', te ni ka'an ra xiin' nja' ndii:

—Ndo'ó, ne ta'an' ndu, ne Israel, çndichun na nandanj' va' ndo' xa'a' ña ni xka'ndia' ka'a'? Te, çndichun na xito' ndi'e' ndo' ndu'u' ndee' naa' ña ndje'e' mii' ndu, uun' ña saxinú va' ndu' ña kuni' Ndiosí na ni xaça sakan', te xika' te ka'a'? 13 Ndiosí, ña nduu' xtö'ö nuu' te xii' ya-ta' e' Abraham xiin' Isaac xiin' Jacob ndii, ni tiin ka'nu' a' si'e' a, ña nduu' Jesús. Te ndo'ó ndii, ni sanakua'a' ña'a' ndo' nda'a' Pilato, te ni tax'i ndo' saña' ña'a' ra ki-ji' xa' ni xindo'o nimá ra saa' ra ña jaan'. 14 Ndisu ndo'ó ndii, ni saxi'o'o ndo' ña su'un, ña nduu' tu' ña xachuun' ndaku' jaan', te ni xikan' ndo' ña saña' ra iin te xa'ni' ne yivi'. 15 Te ni xa'ni' ndo' ña taxi' kivi' ñuu' e' jaan', ndisu ni sanatiaku' ña'a' Ndiosí tejn ne ni xi'i. Te ndiee' yu'u' ndu'u' xa'a' ña jaan'. 16 Te xa'a' ña ini' ndu' xini' ndu' Jesús na ni sanda'a' a' xa'a' te yo'ö. Te xini' ndo'ó ña ni nda'a' ra, te xini' tu' ña'a' ndo'. Te xa'a' ña ini' ndu' xini' ndu' Jesús na ni sanda'a' xachi' ña'a' a' nuu' sakuu' ndo'ó.

17 Ne ñanji' ta'an' i, vitjn ndii, xini' yu'u' ña ni xaça sa'vi ini' ndo' ña jaan', te sakan' tu' te xixa' te kuu' nuu' ñuu' e'. 18 Ndisu xiin' ña ni ndo'ö a' jaan' ni saxinú Ndiosí ña xa' ni ka'an tuni' a' xtä'an', kii' ni saka'an' tiakú a' sakuu' te ni ka'an tu'un' a, ña ni kuni' a' kundo'ö Cristo, ña sakakú yoo'. 19 Xa'a' a' jaan' na kuui' namä ndo' nimá ndo' xa'a' kuach'i ña xaa' ndo', te nanduu' i'in' ndo' kuenta Ndiosí, te sandoyo' a' kuach'i ndo'. Sakan' te tax'i xtö'ö e' Ndiosí jaan' nandje'e' ndo' kii' xaa' kivi' ña ni çituní a. 20 Te ti'vi' tu' a' Jesucristo nuu' e' saa' xa' ni çituní a' xa'a' ña jaan' ndee' ña nuu'. 21 Te Jesús ndii, kuni' a' ña kundu'u' a' ndivi' ndee' ndasaxaa' Ndiosí sakuu' ña yoo' saa' nii' ni saka'an' a' te ni ka'an' tiakú tu'un' a' xtä'an' kivi', te nduu' nditja' a. 22 Sakan' tu' ni

ka'an Moisés xiin' ne xii' ya'ta' e' ndii: "Xtö'ö e' Ndiosí ndii, sakaku' a' tejn e' iin te ka'an' tiakú tu'un' a' ndee' naa' yu'u'. Kuni' so'ö ndo' sakuu' ña ka'an te jaan' xiin' ndo'. 23 Te yo'o ka' kändixa' ña ka'an te jaan' ndii, künduu' ka' nja' kuenta ne ñuu' e'", ni kachi Moisés jaan'.

24 Sakuu' te ni ka'an' tiakú tu'un' Ndiosí, ña ni xa'a' a' ndee' kii' ni xika' Samuel ndii, ni ka'an' ra xa'a' ña xka'ndia' kivi' vitjn. 25 Xa'a' a' jaan' na ndo'ó nduu' ne natijn ña va'a, ña ni ka'an te ni ka'an' tiakú tu'un' Ndiosí jaan' xa'a'. Te sakan' tu' natijn ndo' kuento ña ni ndoo' Ndiosí xiin' te xii' ya'ta' e' Abraham kii' ni ka'an' a' xiin' ra ndii: "Xa'a' ña saa' iin' siani' xika' un' sañu'u' i sakuu' ne yivi' iin' yivi'", ni kachi a' xiin' ra. 26 Te kii' ni sanatiaku' Ndiosí si'e' a' Jesús ndii, xi'na' ka' nuu' ndo'ó ni ti'vi' ña'a' a, te sañu'u' ña jaan' ndo'ó, te nako'o ndo' ña nja'a' ña xaa' ndo' —ni kachi Pedro.

So'ö ni xaça a' kii' ni ka'an Pedro xiin' Juan nuu' te kuu' nuu'

4 Iin' ka' Pedro xiin' Juan ka'an ndoso' ra nuu' ne yivi' jaan', ikan' te ni ndeku'e' sutu, xiin' te kuu' nuu' nuu' te xii'n, te xito' yukun' ka'nu', te ni ndeku'e' tu' savä te saduceo. 2 Te xi'é va' sakuu' te jaan' xa'a' ña sania'á Pedro xiin' Juan ne yivi', ka'an ndoso' ra xa'a' ña ni natjaku' Jesús, xa'a' a' jaan' na natjaku' tu' yoo'. 3 Te ni tiin ña'a' ra, te xa'a' a' ña xa' ni kuaa' kii' sakan' ndii, ni kó'ni ña'a' ra vi'e' ka'a' te sana'má ña'a' ra ndee' tuku' kivi'. 4 Ndisu kua'a' va' ne ni xini' so'ö tu'un' jaan' ndii, ni kändixa' nja' a. Te ña mii' ndi'i' te yivi' kuiti' ndii, yatin' u'un' mií kuu' ra.

5 Te ñuu' Jerusalén ikan' tuku' kivi' ndii, ni nakaya te xa'ndia' chuun' kuu' nuu', xiin' te xixa' nuu' ñuu, xiin' te sania'á tu'un' ndei' Ndiosí, 6 xiin' sutu' ka'nu', te nani' Anás, xiin' Caifás, xiin' Juan, xiin' Alejandro, xiin' sakuu' sutu' te iin' kuu' xiin' sakuu' sutu' jaan'. 7 Te ni xa'an' nakä te xii'n' Pedro xiin' Juan, te ni xata' ña'a' ra ma'in' te kuu' nuu' jaan'. Te ni ndatu'un' ña'a' te jaan' ndii:

—çYo'o ni tax'i ndje'e' ndo', uun' yo'o xiin' ña ka'an' chuun' ni xaça ndo' ña jaan'? —ni kachi ra.

8 Te chitu' vi' Pedro xiin' ña ndje'e' Espíritu Santo, te ni nakuijn ra ndii:

—Ndo'ó, te xa'ndia' chuun' nuu' ñuu' e', xiin' ndo'ó, te xixa' ndii, 9 ndatu'un' ndo' ndu'u' vitjn xa'a' ña ni xaça ndu' ña va'a' xa'a' iin te kuni' kuvj' yo'o', te kuni' ndo' saa' ni xaça a, te ni nda'a' ra. 10 Na kundani' sakuu' ndo'ó, xiin' sakuu' ne ta'an' e', ne Israel, ña xiin' ña ndje'e' Jesucristo, ña ni kje'e' ñuu' Nazaret, ni nda'a' te iin' xiin' ndu' yo'o'. Te Jesús jaan' ndii, xiin' tu'un' yu'u' ndo'ó ni xa'ni' ña'a' te yivi' nuu' krusin, te ni sanatiaku' ña'a' Ndiosí.

11 Te Jesucristo jaan' nduu' yuu' ña ni nako'o ndo'ó, te xa'a' vi'e, te yuu' jaan' ni nanduu' ña nuu' ña tiin' xa'a' vi'e. 12 Sakan' ña Jesús jaan' kuiti' kuvj' sakakú yoo' nuu' kuach'i e'. Kuach'i ndii ni sakuiso' chuun' Ndiosí inga

ña kumi' ña ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi', te saċakú a yoo' nuu' kuachí e' —ni kachi Pedro.

¹³ Te ni xini te kuu' nuu' jaan' ña Pedro xiin' Juan ndii, xiin' ña ndieni ka'an ra, te ni kundani tu ra ña ni saċuaan kua'a' te jaan', te ni kundani tu ra ña te nda'vi so'o nduu' tu ra. Saċan' na kuii' ni nandaní xava'a ra, te ni nakuni ra ña te ni xika xiin' Jesús nduu' te jaan'.

¹⁴ Te siin' tuku' ndii, ni xini tu ra ña iin' te ni nda'a jaan' xiin' te jaan'. Xa'a' a jaan' na koo' a ni kuví ka'an ra.

¹⁵ Xa'a' a jaan' na ni ka'an chuun' te kuu' nuu' jaan', te ni kiee te jaan' vi'e ka'nu' jaan', te ni xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' te kuu' nuu' jaan' ¹⁶ ka'an ra ndii:

—¿Ndee ña saa e' xiin' te yivi' ka'a'? Saċkuu' ne ndiee' ñu'u' Jerusalén yo'o' xini ña ni xa'a xna'a ra iin chuyun ka'nu'. Te kuví ka'an e' ña koo' ña jaan' ni yoo'. ¹⁷ Ndisu ña kuví saa e' te kiku ka kuento xa'a' ña jaan' ndii, na sayi'vi ña'a' e', te ndee vitin te ndee nuu' ku'un' e' ndii, ka'an ka ra xiin' ña ndiee' Jesús jaan' nuu' ndee iin ne yivi' —ni kachi xiin' ta'an' ra.

¹⁸ Te ni kana ña'a' ra, te ni ka'an chuun' ra xiin' te jaan' ña ka'an ka ra xa'a' ña ndiee' Jesús, te ni ndee sã-nia'á ka tu ra ne yivi' xa'a' a. ¹⁹ Ndisu Pedro xiin' Juan ndii, ni ka'an ra xiin' te kuu' nuu' jaan' ndii:

—Nakanini ndo' naa' va'a ka nduu' a nuu' Ndiosí ña kandixa' ndu ña ka'an ndo'ó te saċan' ña ka'an ña jaan'. ²⁰ Saċan' ña ndu'u' ndii, kuví vikuijn ndu ña ka'an ndu xa'a' ña ni xini nduchi' nuu' ndu xiin' xa'a' ña ni xini so'o ndu —ni kachi ra.

²¹ Te kij' ni ndi'í ni sayi'vi ka ña'a' te jaan' ndii, ni saña' ña'a' ra. Te koo' a ni kuví saa ka ra xiin' te jaan', saċan' ña saċkuu' ne yivi' xaka'nu' Ndiosí xa'a' ña ni xka'ndia xiin' te ni kuni kuví jaan'. ²² Kuachí ndii ya'a uvi xiko kuiya ni kumi' te jaan' kij' ni sanda'a ña'a' Ndiosí xiin' chuyun ka'nu' jaan'.

Ka'an ne iní xini Jesús xiin' Ndiosí

²³ Te kij' ni ndoo ndiká Pedro xiin' Juan ndii, ni xa'an ra mii' ndiee' ne iní inga' xini Jesús xiin' ra, te ni ka'an ra xiin' ne jaan' saċkuu' ña ni ka'an sutu kuu' nuu' xiin' ña ni ka'an te xixa nuu' ñu'u' jaan' xiin' ra. ²⁴ Te kij' ni xini so'o ne jaan' ña ni ka'an ra ndii, ni ka'an ti'vi ña xiin' Ndiosí ndii:

—Xto'o ndu, ña xa'ndia chuun' nuu' saċkuu' ña yoo, yo'ó nduu' ña ni xa'a ndivi', xiin' ñu'u', xiin' miji' ka'nu', xiin' saċkuu' ña kumi' ña jaan'. ²⁵ Xiin' ña ndiee' Espíritu Santo ni saċa'an yo'ó David, te xij' yata' ndu, te ni xika nuu' nuu' un' kii' ni ka'an ra ndii:

¿Ndichun na xi'é ne yivi' iin yivi' xini ña Ndiosí?

¿Te ndichun tu na chituní saka ña kuento ña, te kunta'an' ña xiin' a?

²⁶ Te saċkuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' kuu' nuu' iin yivi',

xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' ndii,

nakata' siki' ra kuento ra, te xatei' ra nuu' xto'o e' Ndiosí,

te xatei' tu ra nuu' Cristo, ña nduu' kuenta a.

Ni kachi David jaan'.

²⁷ Saċan' ña ña ndixa xna'a nduu' a ndii, ni nduujn Herodes xiin' Poncio Pilato, xiin' ne ta'an' ndu, ne Israel, xiin' ne tuku' ñu'u' yo'o', te ni xa'ni' ña Jesús si'e un', ña su'un, ña xika' nuu' nuu' un', ña ni saċkuiso' chuun' un'. ²⁸ Te xiin' ña ni xa'a ne jaan', saċinú yo'ó ña xa ni chituní mii' un' ndee ña nuu' xiin' ña ndiee' un' ña koo a. ²⁹ Te vitin, xto'o ndu, koto un' ña ni ka'an xatu va ra xiin' ndu, te taxí un' ndiee' ndu, ne xika' nuu' nuu' un', te ku'an yi'vi ndu te ka'an ndu xa'a' un' nuu' ne yivi'. ³⁰ Te ti'vi un' ña ndiee' un' te sanda'a un' ne kuni kuví, te saa tu un' chuyun ka'nu' xiin' ña nandaní ne yivi', te xiin' ña ndiee' si'e un' Jesús, ña su'un, saa un' saċkuu' ña jaan' —ni kachi ña.

³¹ Te kij' ndi'í ni ka'an ña xiin' Ndiosí ndii, ni taan mii' ndiee' ña jaan'. Te ni chitu' nimá saċkuu' ña xiin' Espíritu Santo. Te ni ka'an ña tu'un Ndiosí xiin' ña ndieni nuu' ne yivi'.

Iin ndaa' nimá ne iní xini Jesús

³² Te saċkuu' ne iní xini Jesús xiin' e' ndii, iin ndaa' nduu' nimá ña, te iin ndaa' tu xanini ña. Te ndee iin ña xanini ña ña'a ña kumi' ña ndii, ña'a mii' kuiti' ña nduu' a. Süu' jaan' ndii ña'a saċkuu' ña nduu' a. ³³ Te te ni tianu' xto'o e' Jesús ndii, xiin' kua'a' ka ña ndiee' ndiee' yu'u' ra xa'a' ña ni natiaku a. Te chindiee' va Ndiosí saċkuu' ne jaan'. ³⁴ Te koo' ndee iin ne ndo'o' xa'a' ña'a tejn ña, saċan' ña ne yoo iin uvi ta'an vi'e, uun ne yoo ñu'u' ndii, ni xiko' ña a, te ni taxí ña xu'un' ³⁵ nda'a' te ni tianu' Jesús jaan', te nata'vi ra a saa kuu' a kuni nuu' i'in ne ndo'o' xa'a' ña'a.

³⁶ Iin te nani' José, te ni tuví nuu' ñu'u' Chipre, te nduu' siani' xika' Leví ndii, ni chindu'u' tu te ni tianu' Jesús kivi' ra Bernabé, te ña jaan' kuni kachi a te xandieni ne yivi'. ³⁷ Te jaan' ndii, ni kumi' ra iin ñu'u', te ni xiko' ra a, te ni taxí ra xu'un' a jaan' nda'a' te ni tianu' Jesús.

So'o ni xa'a a kij' ni xika Ananías xiin' Safira kuni xa'an ña ne iní xini Jesús

5 Ni yoo iin te yivi', te ni nani' Ananías, te jaan' xiin' ña si'i ra Safira ndii, ni xiko' ña iin ñu'u' ña, ² ndisu ni nakata ña kuento ña, te ni ndoo ña xiin' chaa' xu'un' ña ni ki'in ña xa'a' ñu'u' jaan', te ni kixin ndiaká ra chaa' kuiti' xu'un' jaan' nda'a' te ni tianu' Jesús. ³ Te ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Ananías, ¿ndichun na ni taxí un' ni saċutu' ña ndi-va'a nimá un', te ni ka'an un' tun vixi nuu' Espíritu Santo, te ni ndoo un' xiin' chaa' xu'un' ña ni ki'in un' xa'a' ñu'u' un'? ⁴ Kij' ti'an xiko' un' ñu'u' jaan' ndii, ña'a mii'

un' nī nduuy a, tē kij' nī xīko' un' un' ndii, ñā'a mji' tū un' nī nduuy xu'un' ñā nī kī'in un' xa'a' a. ¿Ndichun na nī xaā un' ñā jaan'? Süu' nuu' tē yivi' kuiti' nī ka'an un' tūn vixi jaan', süu' jaan' ndii ndee nuu' Ndiosí nī ka'an un' ñā jaan' —nī kachi Pedro.

⁵ Tē kij' nī xīni so'o Ananías tū'un jaan' ndii, nī nduva rā ñu'u', tē iin nī xī'i tjo' rā. Tē nī yī'vi xava'a sakuu' nē nī xīni kuento xa'a' ñā nī ndo'o tē jaan'. ⁶ Sakan' tē nī kuyatīn india'vi' tē sava, tē nī tīsuku' rā toto ñu'u' nde'i Ananías jaan', tē nī xa'an' chinaá ñā'a' rā tixin yavi ndii.

⁷ Xa nī xka'ndiā yatin' unī ta'an hora, tē nī kī'vi ñā' si'i Ananías ikan'. Tē ñā' jaan' ndii, xīnī a' ndee ñā nī xka'ndiā ikan'. ⁸ Sakan' tē nī ndatu'un' ñā'a' Pedro ndii: —¿Ñāá so'o kuiti' kuu' xu'un' ñā nī kī'in ndo' xa'a' ñu'u' ndo'? Nakuiin un' —nī kachi rā.

Tē nī ka'an a' ndii:

—Uun ndo'. Sakan' kuiti' kuu' a —nī kachi a'.

⁹ Tē nī ka'an Pedro xiin' a' ndii:

—¿Ndichun na nī nakata ndo' kuento ndo' tē koto kuā'a ndo' Espiritu xto'o e? Ñāā', koto un', xa kuaxi tē nī xa'an nataan' i' un', tē vitin ndii, ku'un nataan' tū rā yo'ó —nī kachi rā.

¹⁰ Xa numi' sakan', tē nī nduva a' ñu'u', tē iin nī xī'i tjo' a' xa'a' Pedro mii' iin' rā jaan'. Tē kij' nī ko'ni tē sava jaan' ndii, xa nī xī'i a'. Sakan' na nī nā'in ñā'a' rā, tē nī xa'an nataan' ñā'a' rā xiin' a' mii' naá ñu'u' nde'i i' a'. ¹¹ Xa'a' a' jaan' na sakuu' nē nduu' kuenta Jesús xiin' sakuu' nē nī xīni kuento xa'a' sakuu' ñā nī xka'ndiā jaan' ndii, nī yī'vi xava'a' nīā.

So'o nī xaā a' kij' nī sanda'a tē nī tjanu' Jesús inga nē kuni kuvī

¹² Tē xiin' kua'a' chuun ka'nu' xiin' ñā nandanī nī sanda'a tē nī tjanu' Jesús jaan' nē yivi' ñuu jaan'. Tē sakuu' nē inī xini Jesús ndii, nakayá tē nakayá nīā vī'e kandiká xa'a' ñā nani' yī'e' Salomón. ¹³ Tē tukū nē yivi' ndii, ndee iin nīā nī kunī nduiin xiin' nē ndikún i'chi' Jesús xiin' e'. Ndisū nē ñuu jaan' ndii, nī ka'an va'a xava'a nīā xa'a' nē jaan'. ¹⁴ Tē nē inī xini xto'o e' ndii, so'o kuu' kua'a' ká nē yivi' nduiin' xiin' nīā i'in kivi' kua'an, so'o tiaā nī so'o ñā'a' nī. ¹⁵ Tē ndee nē kuni kuvī nī tava' nīā, tē nī tandiee ñā'a' nīā ya'ya nuu' tun' xto xiin' nuu' yivi'. Sakan' tē kij' xka'ndiā Pedro ndii, tondiā na tee' kunda'vi' kuiti' rā sava nē jaan' tē ndā'a' nīā. ¹⁶ Tē ndee nē ndiee' ñuu ñā ñu'u' yatīn ñuu Jerusalén ndii, kua'a' nīā nī kixin xiin' nē kuni kuvī xiin' nē ñu'u' ñā ndiva'a nimá, tē nī ndā'a' sakuu' nē jaan'.

So'o nī xaā a' kij' nī ñu'u' tē nī tjanu' Jesús vī'e kaa

¹⁷ Sakan' tē sutu ka'nu' xiin' sakuu' tē ndiee' inga' xiin' rā, tē nduu' iin tī'vi tē ndikún ñā sania'á tē saduceo ndii, nī xakuīñu va' rā tē nī tjanu' Jesús xa'a' ñā ndikún ñā'a' kua'a' nē yivi'. ¹⁸ Sakan' na kuii' nī ka'an chuun' rā

xiin' tē xīin' rā, tē nī xa'an tīin tē jaan' tē nī tjanu' Jesús, tē nī ko'ni ñā'a' rā vī'e kaa. ¹⁹ Ndisū iin ángele, ñā xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí ndii, nī nūnia' a' yī'e' vī'e kaa jaan' ñuu, tē nī tava' ñā'a' a, tē nī ka'an a' xiin' rā ndii:

²⁰ —Kua'an ndo' nuu' kī'e yukun' ka'nu', tē ka'an ndoso' ndo' nuu' nē yivi' xa'a' sakuu' tū'un yo'o', ñā taxi' kivi' ñuu ñā kōo' kivi' ndi'i' —nī kachi a.

²¹ Sakan' na nī saxinū rā sās nīi' nī xīni so'o rā, tē nīā'a va' kuaxi kitú' kivi' jaan' ndii, nī ko'ni rā nuu' kī'e yukun' ka'nu' jaan', tē nī xa'a' sania'á rā nē yivi'.

Tē nī ndekuīe sutu ka'nu' xiin' tē ndiee' inga' xiin' rā, tē nī nakana rā sakuu' tē kuu' nuu' xiin' rā xiin' sakuu' tē xixā kuu' nuu' nuu' nē Israel. Tē nī ka'an chuun' rā xiin' tē xīin' rā ñā ku'un rā vī'e kaa nakā rā tē nī tjanu' Jesús jaan', tē kixin ndiāka ñā'a' rā ikan'. ²² Ndisū kij' nī xaā rā vī'e kaa ndii, kōo' ká tē jaan' ñu'u' ikan'. Sakan' tē nī nandiko' rā, tē nī ka'an rā ndii:

²³ —Kij' nī xaā ndu vī'e kaa ndii, ndasi kutu' a, tē ita' tē xito' yī'e'. Ndisū kij' nī nūnia' ndu a' ndii, kōo' ká rā ñu'u' —nī kachi rā.

²⁴ Kij' nī xīni so'o sutu ka'nu' jaan', xiin' tē xa'ndia chuun' nuu' tē xito' yukun', xiin' sutu kuu' nuu' ñā jaan' ndii, nī ndi'ni va' rā, tē nī ndatu'un' ta'an' rā sās xka'ndiā ñā jaan' nuu' ku'un e'. ²⁵ Ndisū sakan' tē nī xaā iin tē yivi', tē nī ka'an rā ndii:

—Koto ndo', tē yivi', tē nī taan' ndo' vī'e kaa ndii, nuu' kī'e yukun' ndiee' rā sania'á rā nē yivi' —nī kachi rā.

²⁶ Sakan' tē nī xa'an tē xa'ndia chuun' nuu' tē xīin' xiin' ndā'a' xa'a' rā, tē nī nakā ñā'a' rā xiin' ñā manī', sakan' ñā yī'vi rā kuun yuu' ñā'a' nē yivi'. ²⁷ Tē kij' nī xaā rā xiin' tē jaan' ndii, nī saxka'ndiā ñā'a' rā nuu' tē xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', tē nī ka'an sutu ka'nu' xiin' rā ndii:

²⁸ —Xa nī ka'an chuun' ndiee' va' ndu xiin' ndo' ñā kā'an ndoso' ká ndo' xiin' ñā ndiee' tē yivi' jaan' nuu' nē yivi'. Ndisū ndo'ó ndii, xa nī chītu' vī' ñuu Jerusalén yo'o' nī xaā ndo' xiin' ñā sania'á ndo' xa'a' tē jaan', tē sataví kuachī tū ndo' ndu'u xa'a' ñā nī xī'i rā —nī kachi rā.

²⁹ Tē nī nakuiin Pedro xiin' inga' tē nī tjanu' Jesús ndii:

—Kunī a' ñā xī'nā ká Ndiosí kandixa' ndu tē sakan' tē yivi'. ³⁰ Tē Jesús ndii, nī xa'nī' ñā'a' ndo' kij' nī xikan' ndo' ñā kataxko' ñā'a' tē yivi' nuu' iin krusín. Ndisū Ndiosí, ñā nī xaka'nu' nē xī'i yata' e' ndii, nī sanatiaku ñā'a' a. ³¹ Tē xiin' ndiee' Ndiosí nī tīin ka'nu' a' Jesús jaan', tē nī chindu'u' ñā'a' a' ndā'a' kuā'a' a, tē nduu' ñā jaan' ñā kuu' nuu', tē nduu' tū a' ñā sakakú yoo' nuu' kuachī e', tē nāma nē ta'an' e', nē Israel, nimá nīā xa'a' kuachī ñā xaa' nīā, tē sās nīā ñā kunī Ndiosí, tē kōo' ka'nu' inī a' xa'a' nīā. ³² Tē ndu'u' nduu' tē ndiee' yu'u' xa'a' ñā nī ndo'o ñā jaan', tē ndiee' yu'u' tū Espiritu Santo, ñā nī taxī Ndiosí naá nimá nē kandixa' ñā'a', xa'a' ñā jaan' —nī kachi Pedro.

³³ Tę kij' nı xinj so'o te kuu' nuu' jaan' ña jaan' ndii, nı nasaq' xava'a ra ndee nı kunı ra ka'ni' ña'a' ra.

³⁴ Sakan' te nı ndondichı iin te fariseo, te nani' Gamaliel, te sanakuachi' tu'ın ndei' Ndiosı'. Tę nı ka'an chuun' ra ña tava' te yivi' te jaan' ki'e iin xa'a'. Tę Gamaliel jaan' ndii, xito' ka'nu' va ña'a' sakuu' ne ñuu jaan'. ³⁵ Tę nı ka'an ra xiin' te kuu' nuu' jaan' ndii:

—Tę ta'an' j, te Israel, kotō va ndo' ndee ña saq ndo' xiin' te yivi' kaa'. ³⁶ Kuachi' ndii nı yoo iin te nı nani' Teudas xtā'an', te nı ka'an ña nduu' ra iin te ka'nu'. Tę nı nduıin yatin' kumi' ciento te yivi' xiin' ra. Ndisu kiı' nı xa'ni' ña'a' te yivi' ndii, nı kiku sakuu' te ndikun ña sania'a' ra, te xa ikan' nı ndi'i ndoo ra. ³⁷ Tę kij' nı ya'a' ña jaan', te nı nuta Judas, te nı kiee ñu'u' Galilea, kivi' ña nakoso' ne yivi' xaa' te xa'ndia chuun'. Tę kua'a' ne yivi' nı nduıin tu xiin' te jaan', te nı xa'ni' tu te yivi' te jaan', te nı kiku ndoo sakuu' ne nı nduıin xiin' ra, te xa ikan' nı ndi'i ndoo tu ne jaan'. ³⁸ Xa'a' a jaan' na ka'an j xiin' ndo' vitin ndii, sātāña'a' ka ndo' te yivi' kaa', te na koo mji' ra sakan'. Sakan' ña naa' ña nı tuvi' xini' te yivi' nduu' ña sania'a' ra uun naa' kuenta te yivi' tu nduu' ña xaa' ra ndii, ndoñu'u' a. ³⁹ Ndisu naa' kuenta Ndiosı' nduu' a ndii, küvı sandoñu'u' ndo' a, te xiin' Ndiosı' kunta'an' tu ndo' naa' sakan' —nı kachi' ra.

⁴⁰ Tę nı natıin te xa'ndia chuun' jaan' ña nı ka'an ra. Sakan' te nı kana' ra te nı tıanü' Jesús jaan', te nı sukü' iin' ña'a' te yivi', te nı ka'an chuun' tu ra xiin' te jaan' ña ka'an ka ra xiin' ña ndiee' Jesús, ikan' te nı sandoó ndiká ña'a' ra.

⁴¹ Tę nı tıanü' Jesús jaan' ndii, va'a va kuni ra nı kiee ra nuu' te xa'ndia chuun' jaan' kua'an ra, sakan' ña nı xata'an nuu' Ndiosı' ña kundō' na ra xa'a' a ña inı ra xini ra Jesús. ⁴² Tę saq kivi' nı sania'a' ra naa kuu' nuu' ki'e yukun' ka'nu', xiin' naa kuu' vi'e ne yivi' ne kuu' mii', sakan' ña nı nakoo ra ña ka'an ndoso' ra ña Jesús nduu' ña nı ti'vi' Ndiosı' sakakü yoo'.

Nakaxin ne nduu' kuenta Jesús uxā ta'an te chındiee' ta'an' xiin' te nı tıanü' a

6 Tę kij' sakan' ndii, xa'a' a ña so'o kuu' kua'a' ka ne nduu' kuenta Jesús ndii, nı xa'a' ka'an kuachi ne judıo, ne ka'an tu'ın griego, xata' ne judıo, ne ka'an tu'ın hebreo, sakan' ña ne kuaan', ne nduu' kuenta ne griego jaan' ndii, nı natıin xalıvi' nıa' ña xaxi' saq kivi' saq xata'an natıin nıa, kachi nıa. ² Xa'a' a jaan' na nı nakaya te uxı uvi, te nı tıanü' Jesús, sakuu' ne nduu' tu kuenta a. Tę nı ka'an ra xiin' nıa' ndii:

—Vā'a yoo a ña nakoo' ndu' ña sania'a' ndu' tu'ın Ndiosı', te xaxa' ndu' ña'a'. ³ Ñanı ta'an' j, xa'a' a jaan' na nakaxın ndo' uxā ta'an te yivi' teın ndo'. Tę jaan' ndii, kunı a ña nduu' ra iin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', te kunı tu a ña chitu' vi' nimá ra xiin' Espıritu Santo, xiin' ña xini tunı. Sakan' te sakuiso' chuun' ña'a' e' nuu'

chuyun jaan'. ⁴ Sakan' te nakoo ndu' ña ka'an ndu' xiin' Ndiosı' nı ndee chuyun nuu' a ña ka'an ndoso' ndu' xa'a' Jesús —nı kachi' ra.

⁵ Tę nı nakuitā kuento sakuu' ne yivi' jaan' xiin' ña nı ka'an te jaan', te nı nakaxın nıa' Esteban, te jaan' ndii, iin te inı xava'a' xini Jesús nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espıritu Santo. Tę nı nakaxın tu nıa' Felipe, xiin' Prócoro, xiin' Nicanor, xiin' Timón, xiin' Parmena, xiin' iin te nı kiee ñuu' Antioquía, te nani' Nicolás. (Tę jaan' ndii, xa nı kandıxa' ra Ndiosı', ña kandıxa' te judıo.)

⁶ Sakan' te nı xata' nıa' te uxā ta'an jaan' nuu' te nı tıanü' Jesús, te nı ka'an te jaan' xiin' Ndiosı' xa'a' sakuu' te uxā ta'an jaan', ndi'i jaan' te nı tandıee' ra nda'a' ra xini' te jaan' sakuiso' chuun' ña'a' ra.

⁷ Tę tu'ın xto'o e' Ndiosı' ndii, so'o kiku' kua'a' ka a, te ne nduu' kuenta Jesús ndii, so'o nduu' kua'a' ya'a' ka nıa' ñuu' Jerusalén jaan'. Tę ndee' sutu' ndii, kua'a' ya'a' tu te jaan' nı kandıxa' ña ndıxa' xa'a' Jesús.

So'o nı xaa' a kij' nı tiin te yivi' Esteban

⁸ Tę Esteban jaan' ndii, nı chındıee' kua'a' va' ña'a' Ndiosı', sakan' ña nı taxı a ndıee' ra, te saq ra kua'a' ña nandanı ne yivi', xiin' chuyun ka'nu' teın nıa. ⁹ Sakan' te savā te nakayá iin vi'e ña nani' te xika' ndiká, te nı kiee ñuu' Cirene, xiin' ñuu' Alejandría, xiin' ñuu' Cilicia, xiin' nuu' ñu'u' Asia ndii, nı xa'a' kani' ta'an' kuento ra xiin' Esteban jaan'. ¹⁰ Ndisu nı kundıee' ra kani' ta'an' ra kuento xiin' Esteban jaan', sakan' ña te jaan' ndii, xiin' ña xini tunı ña taxi' Espıritu Santo ka'an ra. ¹¹ Sakan' na nı taxı te jaan' xu'un' nda'a' ndia'vi' te yivi', te ka'an ra ña nı xinj so'o ra kanıa'a' Esteban jaan' xa'a' Moisés xiin' xa'a' Ndiosı'. ¹² Tę xiin' ña jaan' nı sanasaá' te jaan' te ñuu' jaan'. Tę nı sanasaá' tu ra te xıxa nuu' ñuu', xiin' te sania'a' tu'ın ndei' Ndiosı'. Xa'a' a jaan' na nı tiin te yivi' Esteban, te nı xa'an ndıakā ña'a' ra mii' nakayá te xıxa kuu' nuu' jaan'. ¹³ Tę nı kana' ra te ka'an tun vixı jaan', te nı ka'an te jaan' ndii:

—Tę yivi' yo'o' ndii, xıkuiın ra ña kanıa'a' ra xa'a' yukun' su'ın yo'o', te kanıa'a' tu ra xa'a' tu'ın ndei' Ndiosı'. ¹⁴ Nı xinj so'o ndu' ka'an ra ña Jesús, te nı kiee ñuu' Nazaret ndii, sandoñu'u' ra yukun' yo'o', te nıa' tu ra ña xi xaá e', ña nı sayā'a' Moisés nda'a' e' —nı kachi' ra.

¹⁵ Tę sakuu' te kuu' nuu', te ndıee' jaan' ndii, nı xinj ra ña nuu' Esteban ndii, ndee' naa kaa' nuu' iin ángele kaa' a.

So'o nı naka'an Esteban xa'a' ra nuu' te kuu' nuu'

7 Tę nı ndatu'ın' sutu' ka'nu' Esteban ndii: —¿Ñáá' ña ndıxa' nduu' ña ka'an te yivi' kaa' xa'a' un'? —nı kachi' ra.

² Tę nı nakuiın Esteban ndii:

—Te yivi! ñanj i, xiin' ndo'ó, te xixa nuu' ñuy ndii, kunj so'ó ndo' ña ka'an i xiin' ndo'. Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' ndii, ni tuvi a nuu' te xii' yata' e' Abraham kij' ndu'u' ka ra ñu'u' Mesopotamia, ña kuní ka kund'u' ra ñuy Harán. ³ Te ni ka'an a xiin' ra ndii: “Kuan ketā ñuy un' tejin ne iin kuu' xiin' un', te ku'un kund'u' un' nuu' ñu'u' ña nia'a i yo'ó”, ni kachí a.

⁴ Sakan' te ni ketā ra nuu' ñu'u' ne Caldeo te kua'an kund'u' ra ñuy Harán jaan'. Ni ya'a ña ni xi'i yuva' ra, te ni saya'a ña'a' Ndiosí ñuy mii' ndiee' ndo' yo'o' vitin. ⁵ Ndisu ni taxí Ndiosí ndee tikun' ñu'u' jaan' kunduu ña'a ra. Te ndii ni taxí a kuento a ña taxí ña'a' a nda'a' ra xiin' nda'a' si'e ra xiin' nda'a' siani' xika' ra, tee' ndee köo' si'e ra kij' sakan'. ⁶ Ni ka'an Ndiosí xiin' ra ña kunduu ne siani' xika' ra ne ndiva'a, te kundiee nja nuu' ñu'u' tuky ne yivi'. Te kunduu tu nja ne viku'un kaka nuu' nuu' ne yivi' ikan'. Te mii' kuy ne ndiee' nuu' ñu'u' jaan' xiin' nja nii' kumi' ciento kuiya. ⁷ Te ni ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: “Ndisu mii' yu'u' katun' ne ñuy jaan', ne viko ni'i' ne kunduu siani' xika' un' jaan'. Ndi'i xka'ndia ña jaan', te kiee nja ñuy jaan', te saka'nu' nja yu'u' yo'o'", ni kachí a.

⁸ Te ni taxí tu Ndiosí chuun nuu' Abraham ña ku'a'a tuni iin' sakuu' te siani' xika' ra jaan', ña nia'a' ña ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' ra. Sakan' na kuii' kij' ni tuvi si'e ra Isaac ndii, ni xa'a ra tuni iin' te jaan' kij' ni xka'ndia unja kivi' ña ni tuvi ra. Te sakan' tu ni xa'a Isaac jaan' xiin' si'e ra Jacob. Te sakan' tu ni xa'a Jacob jaan' xiin' si'e ra, te uxí uvi, te xii' yata' yoo', te Israel.

⁹ Te xa'a a ña ndasi' nuu' te xii' yata' e' jaan' ndii, ni xiko' ra ñanj mii' ra, te ni nani' José, te ku'un te jaan' kuna'a ra sachuun' ra nuu' te ñuy Egipto. Ndisu Ndiosí ndii, ni yoo a xiin' José jaan', ¹⁰ te ni sakahú ña'a' a nuu' sakuu' ña ni ndo'ó ra. Te ni taxí a ña xini tuni ra nuu' Faraón, te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Egipto jaan', te va'a tu kuni ra xini ra José. Te ni sakuiso' chuun' ña'a' Faraón nuu' sakuu' ne ñuy Egipto xiin' nuu' sakuu' ña nduu' kuenta ra.

¹¹ Te ni yoo va soko kanii' ñu'u' Egipto xiin' kanii' ñu'u' Canaán kij' sakan'. Sakan' na ni ndo'ó xava'a ne ñuy jaan'. Te ni kuví ki'in ne xii' yata' e' ña xaxi'. ¹² Te kij' ni xini Jacob jaan' kuento ña yoo ndikin' trigo ñuy Egipto ndii, ni ti'vi' ra si'e ra, te xii' yata' e', ichi' ña nuu' ñuy jaan'. ¹³ Te kij' ni ti'vi' ña'a' ra ichi' ña uvi ndii, ni satuvi xiin' mii' José nuu' ñanj ra. Sakan' te ni kundani Faraón jaan' yoo nduu' ne iin kuu' xiin' José jaan'. ¹⁴ Sakan' te ni nakana José Jacob yuva' ra xiin' sakuu' ne iin kuu' xiin' ra ña ku'un kundiee nja ikan'. Te ña sakuu' nja ndii, uní xiko xa'un ni kuy nja. ¹⁵ Sakan' te ni naka'a' Jacob jaan' ñu'u' Egipto ni ndu'u' ra, te ikan' ni xi'i ra, te ikan' ni xi'i tu te xii' yata' e'. ¹⁶ Te iki' Jacob jaan' xiin' iki' José ndii, ñuy Siquem ni xa'an nataan' ra a yavi ndii mii' ni satā' Abraham nuu' si'e te nani' Hamor ñuy Siquem jaan'.

¹⁷ Te kij' xa kuyatin' kivi' ña saxinu Ndiosí kuento a ña ni taxí a nuu' Abraham jaan' ndii, ni kuy kua'a' va ne xii' yata' e' jaan' nuu' ñu'u' Egipto jaan'. ¹⁸ Te kij' sakan' ndii, ni na'in chuun' iin te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te xa'a nuu' ñu'u' Egipto. Te te jaan' ndii, xini ra xa'a' ña va'a ña ni xa'a José jaan' xa'a' ne ñuy ra. ¹⁹ Te jaan' ndii, ni xini xa'an' ra ne xii' yata' e' jaan' te mii' ni kuy ra xiin' nja. Te ni tijin u'vi tu ra ne jaan' ña nakoo nja te kuali' si'e nja, te sakan' tuvi, te kuví ra.

²⁰ Te kivi' jaan' ni kaku tu Moisés. Te ni xini Ndiosí ña iin te kuañu'u' luvi va kaa' ni nduu' ra. Te ni xito ña'a' yuva' si'i' ra nii' uní ta'an yoo'. ²¹ Te kij' ni nakoo ña'a' nja ndii, ni na'in ña'a' ña' si'e Faraón jaan', te ni sakuu'nu' ña'a' a' ndee naa si'e mii' a'. ²² Te ni sakuu' Moisés jaan' sakuu' ña xini tuni ne Egipto, xa'a' a jaan' na te koo' chukuu' va xiin' kuento ni nduu' ra, te sakan' tu xiin' chuun' ña xaa' ra.

²³ Kii' ni xinu ra uvi xiko kuiya ndii, ni saka'an a nimá ra ku'un ndi'e' ra mii' ndiee' ne iin kuu' xiin' ra, ne Israel. ²⁴ Te kij' ni xini ra satuxu'vi iin te Egipto jaan' iin te iin kuu' xiin' ra ndii, ni naka'an ra xa'a' te jaan', te ni sandutu' ra kuenta xa'a' te jaan' ni xa'ni' ra te Egipto jaan'. ²⁵ Te ni xanini Moisés ña kundani ne ta'an' ra jaan' ña ni ti'vi' ña'a' Ndiosí, te sakahú a ne jaan' nda'a' te Egipto jaan' saa ra. Ndisu ni kundani nja ña jaan'. ²⁶ Te tuky kivi' ndii, ni xini Moisés kunta'an' uvi ta'an te ta'an' ra jaan'. Te ni xika' ra sanakoó ra te jaan' ña mani' ka'an ra ndii: “Te yivi', ndo'ó ndii, iin ndaa' ichi' nduu' ndo', te va'a satuxu'vi ta'an' ndo'", ni kachí ra. ²⁷ Sakan' te ni chinda'a' te satuxu'vi tuky te ta'an' ra jaan' Moisés ka'an' ra ndii: “¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kunduu tu un' te xa'ndia kuachi nuu' ndu? ²⁸ ¿Te'e' kuni ka'ni' un' yu'u' ndee naa ni xa'ni' un' te Egipto iku ni?”, ni kachí ra. ²⁹ Te kij' ni xini so'ó Moisés ña jaan' ndii, ni xinu ra kua'an kunduu' ra nuu' ñu'u' ña nani' Madián ndee naa te tuku'. Te ikan' ni yoo uvi ta'an si'e ra.

³⁰ Te kij' ni xka'ndia uvi xiko kuiya ndii, ni tuvi iin ángele nuu' ra tejin iñu', ña ndatin, iin xaan' mii' ichi kaa' yatín iku' ña nani' Sinaí. ³¹ Sakan' te ni nandaní va Moisés kij' ni xini ra ña xixí iñu' jaan', te kij' ni kuyatin ka' ra te kuní va'a ra ña jaan' ndii, ni xini so'ó ra tachí' xto'ó e' Ndiosí ka'an a xiin' ra ndii: ³² “Yu'u' nduu' Ndiosí, ña ni xaka'nu' te xii' yata' un'. Yu'u' nduu' Ndiosí Abraham, te yu'u' nduu' tu Ndiosí Isaac, te yu'u' tu nduu' Ndiosí Jacob”, ni kachí a. Te Moisés ndii, kisi' vi' ña'a' a ña yi'vi ra, te ni kundieni ra koto ra mii' ni kixin tachí' yu'u' jaan'. ³³ Te ni ka'an xto'ó e' xiin' ra ndii: “Tava' un' ndixan' xa'a' un', sakan' ña ñu'u' mii' iin' un' ñaa' ndii, ñu'u' su'un nduu' a. ³⁴ Xa ni xini i saa sando'o' u'vi ne Egipto, ne ta'an' un', ne nduu' kuenta i. Te xa ni xini so'ó tu i ña tana' nja. Xa'a' a jaan' na ni nuu' i te sakahú ña'a' i. Te vitin ndii, nja'a' yo'o', te ti'vi' i yo'ó ñu'u' Egipto jaan', ni kachí a xiin' ra.

³⁵ Te xa Moisés jaan' nduu' te ni saxioo ne ta'an' e' jaan' kij' ni ka'an nia ndii: “¿Yoo ni sakuiso' chuun' yo'ó te ka'ndia chuun' un' nuu' ndu, te kynduu tu un' te ka'ndia kuachí nuu' ndu?”, ni kachi nia. Sava ni te jaan' nduu' te ni tjanu' Ndiosí, te kynduu ra te xa'ndia chuun' nuu' nia, te kynduu tu ra te sakakú ña'a' nda'a' ne Egipto jaan'. Te xiin' ña ndiee' ángele, ña ni tuví tejn iñu' ña ndatin jaan', ni saxinú ra chuun jaan'. ³⁶ Te Moisés jaan' tu nduu' te ni tava' ne xii' yata' e' jaan' nuu' ñu'u' Egipto. Te kij' tava' ña'a' ra ndii, ni xaa ra ña nandaní ne yivi', te ni xaa tu ra chuun ka'nu'. Te ni xaa tu ra a kij' ni xka'ndia nia miní ña nani' miní kua'a. Te ni xaa tu ra ña jaan' nii' uvi xiko kuiya kij' ni xika nia mii' ichi kaa'. ³⁷ Te Moisés jaan' tu nduu' te ni ka'an xiin' ne ta'an' e', ne Israel ndii: “Mij' Ndiosí saa sakan', te ketá iin te ka'an tiakú tu'un a ndee naa yu'u tejn ne ta'an' ndo'. Kuní so'ó ndo' ña ka'an te jaan'", ni kachi ra. ³⁸ Te kij' ni yoo ne ta'an' e', ne Israel, mii' ichi kaa' ndii, Moisés jaan' nduu' tu te ni xikui'ni xa'a' nia nuu' ángele, ña ni ka'an a xiin' ra iku' ña nani' Sinaí. Te te jaan' ni nduu' tu te ni natijn tu'un ña taxi' kivi' ñuu' e', te saya'á ra a nuu' yoo'.

³⁹ Ndisu ne ta'an' e' jaan' ndii, ni kuní nia taxi so'ó nia ña ni ka'an ra. Süu' jaan' ndii ni saxioo ña'a' nia. Te ni ka'an va nimá nia nandiko' nia ñuu' Egipto. ⁴⁰ Te ni ka'an nia xiin' Aarón ndii: “Va'a ka kasa'a un' ndiosí, ña k'ijin ichi' nuu' e' te koto a yoo'. Sakan' ña xini' e' yoo nduu' a ni ndo'ó Moisés, te ni tava' yoo' nuu' ñu'u' Egipto”, ni kachi nia. ⁴¹ Sakan' te ni xa'a nia iin ña kaa' ndee naa sindiki' lulu, te ni nasoko' nia kiti' nuu' a. Sakan' te ni xa'a nia iin viko' xa'a' ña ni xa'a xiin' nda'a' nia jaan'. ⁴² Xa'a' a jaan' na ni nakoo ña'a' Ndiosí xata' a te saka'nu' nia tiuun' ndiee' ndivi', naa yoso' ña ni ke'j te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

Ne vi'e Israel,
 süu' nuu' yu'u ni nasoko' ndo' kiti' sana ndo',
 te ni ndee süu' nuu' yu'u tu ni taxi ndo' tumaní' nii'
 uvi xiko kuiya
 kij' ni xika ndo' mii' ichi kaa'.

⁴³ Süu' jaan' ndii ni ndiso ndo' vi'e toto xa'a' ndiosí saka, ña nani' Moloc,
 xiin' xa'a' ndiosí saka, ña nduu' tiuun', ña nani' Refán,
 ña ni xa'a' ndo', te saka'nu' ndo' a.

Xa'a' a jaan' na katia xika' i ndo'ó ndee ndoso' ka nuu' ñuu' Babilonia.
 Sakan' yoso' a.

⁴⁴ Te ne xii' yata' e' jaan' ndii, ni kumi' nia iin vi'e toto mii' nia'á Ndiosí ña yoo a xiin' nia. Te ni xa'a Moisés vi'e jaan' saa nii' ni xini' ra kij' ni sania'á ña'a' Ndiosí nuu' ra. ⁴⁵ Te ne xii' yata' e' ndii, ni natijn nia vi'e toto jaan' nda'a' ne yata' nia, te ni ko'ni nia xiin' a ñu'u' ne tuku' kij' ni nduu' Josué te xa'ndia chuun' nuu' nia. Kij' ni ko'ni nia nuu' ñu'u' jaan' ndii, ni tava' Ndiosí ne ni ndiee ikan' nuu' ne xii' yata' e' jaan'. Te ikan' ni ita vi'e

toto jaan' ndee kij' ni xika David. ⁴⁶ Te David jaan' ndii, va'a kuni Ndiosí xini ña'a' a, te ni xikan ra ña ndei' nuu' a, te kasa'a ra iin vi'e mii' kynduu' Ndiosí, mii' saka'nu' ña'a' te xii' yata' e' Jacob. ⁴⁷ Ndisu si'e ra Salomón ni nduu' te ni xa'a vi'e jaan'.

⁴⁸ Ndee saa ka ni ndii, ndü'u' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', vi'e ña xa'a te yivi', naa ni saka'an a te ni ka'an tiakú tu'un a ndii:

⁴⁹ Ndivi' nduu' tej chie ka'nu' mii' ndu'u' i xa'ndia chuun' i.

Te nuu' ñu'u' iin yivi' nduu' mii' ita' xa'a' i.
 ¿Ndee nuu' vi'e kuví kasa'a ndo'ó kynduu' yu'u'?,
 kachi xto'ó e'.

Uun ndee xaan' mii' nandiee' i kuví kasa'a ndo'.

⁵⁰ ¿Ñáá süu' yu'u ni xa'a sakuu' ña yoo?

Ni kachi a —ni kachi Esteban.

⁵¹ Te ni ka'an ka ra ndii:

—Ndo'ó ndii, ne küu' kaxi' nduu' ndo', te xii' va tu nimá ndo'. Te ndee naa ne so'ó nduu' ndo'. Sakan' ña ndee iin ichi' saxinú ndo' ña kuní Espíritu Santo ndee naa ni xaa ne xii' yata' ndo'. ⁵² Ne jaan' nduu' ne mij' ni kyuu xiin' sakuu' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te suvi tu nia nduu' ne ni xa'ni' te jaan' kij' ni ka'an ra xa'a' ña kixin ña xachuun' ndaku. Te vitin ndii, ndo'ó ni sanaku'a'a ña jaan' nda'a' te yivi', te suvi tu ndo' ni xa'ni' ña'a'. ⁵³ Ndo'ó ndii, tee' ndee nda'a' ángele ni natijn ndo' tu'un ndei' Ndiosí ndii, ni saxinú ndo' a —ni kachi ra.

So'ó ni xaa a kij' ni xa'ni' te yivi' Esteban

⁵⁴ Te kij' ni xini' so'ó ra ña ni ka'an Esteban jaan' ndii, ni nasaa' va nimá ra ni xini' ña'a' ra ndee ke'j vi' nakaxi' nu'u' ra. ⁵⁵ Ndisu chitu' nimá Esteban jaan' naá Espíritu Santo, te ni xito ndiaa ra ndivi'. Te ni xini' ra ña ndatun' koo' chukuu' Ndiosí, te ni xini' tu ra iin' ndichi Jesús nda'a' ku'a' Ndiosí. ⁵⁶ Te ni ka'an ra ndii:

—Koto ndo', xito' i ña nunia' ndivi'. Te iin' ndichi ña nduu' tu te yivi' nda'a' ku'a' Ndiosí —ni kachi ra.

⁵⁷ Ikan' te ni ndasí te ndiee' jaan' so'ó ra kuaa' ti'e' ra, te ni kondia inga' ra Esteban jaan', ⁵⁸ te ni xtá'ni' ña'a' ra ndee nuu' ñuu', te ni xa'a' kuun' yuu' ña'a' ra. Te te yivi', te ni tjin kuachí ña'a' ndii, ni tandiee ra toto ra xa'a' iin te sava, te nani' Saulo, te koto te jaan' a.

⁵⁹ Te ni ka'an Esteban jaan' xiin' Ndiosí kij' kuun' yuu' ña'a' te yivi' ndii:

—Xto'ó i Jesús, natijn un' nimá i —ni kachi ra.

⁶⁰ Te ni xikuiin xiti' ra, te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—Xto'ó i, natava' un' kuenta xa'a' kuachí ña xaa' ra xiin' i yo'ó' —ni kachi ra.

Ndi'j ni ka'an ra ña jaan', te ni xi'j ra.

So'ŋo ni xaꝥ a kii' ni xa'a' sando'o' Saulo ne nduu' kuenta Jesús

8 Te Saulo jaꝥan' ndii, ni naꝥkuitꝥ kuento raꝥ xiin' te ni xa'ni' Esteban jaꝥan'. Kii' ndi'i ni xi'i te jaꝥan' ndii, kivi' jaꝥan' ni xa'a' ndikun u'vi va ne yivi' ne nduu' kuenta Jesús ñuu Jerusalem. Ndee te ni tianu' Jesús tjo' ni ndoo ñuu jaꝥan', ndisu saꝥkuu' inga nia ndii, ni xinu ndoo nia. Sava nia kua'an inga ñuu nuu' ñu'u' Judea, te sava tuky nia kua'an nuu' ñu'u' Samaria. ² Te sava te yivi', te xaa' ña kuni Ndiosí ndii, ni nataꝥan' ra ñu'u' nde'i Esteban jaꝥan', te ni xaku va ra xa'a' te jaꝥan'. ³ Te Saulo jaꝥan' ndii, ni xa'a' sando'o' va ra ne nduu' kuenta Jesús, ki'vi ra vi'e nia te tiin' ndiee' ra tiaꝥ ni xiin' ña'a' ni, te kañuu' ña'a' ra kua'an taꝥan' ña'a' ra vi'e kaꝥ.

So'ŋo ni xaꝥ a kii' ni ka'an Felipe xa'a' Jesús ñuu Samaria

⁴ Ndisu ne ni xinu ñuu Jerusalem jaꝥan' ndii, ka'an ndoso' nia tu'un va'a xa'a' Jesús mii' ka kua'an nia. ⁵ Te Felipe ndii, ni naꝥkaꝥ ra ñuu Samaria. Te ni xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne ndiee' ñuu jaꝥan' xa'a' Cristo, ña ni ti'vi' Ndiosí saꝥakú yoo'. ⁶ Te kua'a' ne yivi' nakaya ñuu jaꝥan', te ni xini so'ŋo nia xiin' iin kanii' nimá nia ña ni ka'an ra xa'a' a ña ni xini nia chuun ka'nu' ña xaa' ra. ⁷ Kuꝥchi ndii kua'a' ne ñu'u' ña ndiva'a nimá ndii, nde'i nia, te kiee' a nimá nia. Te ni nda'a tu ne kuví kaꝥ xiin' ne kui'e xa'a'. ⁸ Xa'a' a jaꝥan' na va'a xava'a kuni ne ndiee' ñuu jaꝥan'.

⁹ Te ni yoo iin te yivi', te nani' Simón, ñuu jaꝥan'. Te jaꝥan' ndii, xa yata' va xaa' ra ña tu'va, te ni nandaní va ne ñuu Samaria jaꝥan' ni xaa' ra, saꝥkan' ña ka'an ñuñu' ra ña iin te koo' chukuu' va nduu' ra. ¹⁰ Te saꝥkuu' ne yivi' ni xini so'ŋo kaxi' va ña ni ka'an te jaꝥan', ndee ne nda'vi so'ŋo, te ndee ne ka'nu', te ka'an nia ndii:

—Te yivi' kaꝥ' ndii, ña ndiee' koo' chukuu' Ndiosí nduu' ra —kachi nia.

¹¹ Ni kandixa' nia ña ka'an ra, saꝥkan' ña xa yata' va xini xa'an' ña'a' ra xiin' ña tu'va jaꝥan'. ¹² Ndisu kii' ni kandixa' nia tu'un va'a ña ka'an ndoso' Felipe xa'a' saꝥ xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e', xiin' xa'a' Jesucristo ndii, ni chichí nia kuenta a, tiaꝥ ni ña'a' ni. ¹³ Te ni kandixa' tu mii' Simón jaꝥan' ña ni ka'an Felipe jaꝥan', te ni chichí ra kuenta Jesús. Saꝥkan' te ni xa'a' ndikun ra Felipe jaꝥan' mii' ka kua'an ra. Te nandaní va ra xa'a' ña xini ra chuun ka'nu' xiin' ña nandaní ña ni xaꝥ Felipe jaꝥan'.

¹⁴ Te kii' ni xini te ni tianu' Jesús, te ndiee' ñuu Jerusalem, kuento ña ni natiiin ne Samaria tu'un Ndiosí ndii, ni ti'vi' ra Pedro xiin' Juan ikan'. ¹⁵ Te kii' ni xaꝥ te jaꝥan' ikan' ndii, ni ka'an ra xiin' Ndiosí xa'a' ne jaꝥan' te natiiin nia Espiritu Santo. ¹⁶ Kuꝥchi ndii tia'an natiiin

ndee iin ne jaꝥan' Espiritu Santo jaꝥan', saꝥkan' ña ni chichí nia kuenta xto'o e Jesús kuiti'. ¹⁷ Saꝥkan' te ni tondia nda'a' ra ne jaꝥan', te ni natiiin nia Espiritu Santo jaꝥan'.

¹⁸ Te kii' ni xini Simón jaꝥan' ña ni natiiin ne yivi' Espiritu Santo kii' ni tondia nda'a' ña'a' te ni tianu' Jesús ndii, ni ka'an ra taxí ra xu'un' nda'a' te jaꝥan' ¹⁹ ka'an ra ndii:

—Xiko' na ndo' ña ndiee' ña'a' ki'in yu'u, te yoo ka tondia nda'a' i ndii, natiiin nia Espiritu Santo —ni kachi ra.

²⁰ Ndisu ni ka'an Pedro xiin' ra ndii:

—Kua'an te ndoñu'u' inga' un' xiin' xu'un' un' ña'a'. Kuꝥchi ndii tuu un' ña kuví sata' un' xiin' xu'un' un' ña xamaní' Ndiosí ne yivi'. ²¹ Köo' xachi' kuenta ña xamaní' Ndiosí jaꝥan' kumi' yo'ó, saꝥkan' ña süu' te ndaku nimá nuu' Ndiosí nduu' un'. ²² Xa'a' a jaꝥan' na nama un' nimá un' xa'a' ña jaꝥan'. Te ka'an nda'vi un' xiin' xto'o e' Ndiosí, tee' koo ka'nu' na ini a xa'a' ña nia'a, ña ni xanini un' jaꝥan'. ²³ Kuꝥchi ndii xini i ña chitu' vi' nimá un' xiin' ña ndasi nuu' un', te tiin kutu' va nimá un' xaa' ña nia'a —ni kachi Pedro xiin' ra.

²⁴ Saꝥkan' te ni ka'an Simón ndii:

—Saꝥ ndo'ó ña va'a, te ka'an nda'vi ndo' xiin' xto'o e' xa'a' i, te kundo'o i ña ni ka'an un' jaꝥan' —ni kachi ra.

²⁵ Kii' ndi'i ni ndiee yu'u' unj saa' te jaꝥan' xa'a' Jesús, te sania'á tu ra tu'un va'a ndii, ni nandiko' ra ñuu Jerusalem. Te kii' kua'an ra ichi' ndii, ka'an ndoso' ra tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' kua'a' ne yivi', ne ndiee' nda'a' ñuu Samaria.

So'ŋo ni xaꝥ a xiin' iin te Etiopía kii' ni sania'á ña'a' Felipe xa'a' Jesús

²⁶ Te ni ka'an iin ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e', xiin' Felipe ndii:

—Saꝥkoo' tu'va xiin' mii' un', te ki'in un' ichi', ña kiee' ñuu Jerusalem, te xka'ndía a mii' ichi kaa', ña naꝥkaꝥ' ñuu Gasa —ni kachi a xiin' ra.

²⁷ Te ni ki'in ra ichi' kua'an ra. Saꝥkan' te ni nata'an' ra xiin' iin te ñuu Etiopía. Te jaꝥan' ndii, te ña'ma nduu' ra, te nduu' tu ra te ndiso' chuun' vie xa'a' xu'un' ña'a', ña' xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñuu Etiopía, ña' nani' Candace. Te jaꝥan' ndii, xa ni nandiko' ra ni xa'an ra ñuu Jerusalem te saꝥa'nu' ra Ndiosí. ²⁸ Te kii' kua'an nu'u' ra ñuu ra ndii, tixin carreta tun' kañuu' kuei naá ra kua'an ra, te ka'vi' ra tutu, ña ni ke'i Isafas, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí.

²⁹ Te ni ka'an Espiritu Ndiosí xiin' Felipe ndii:

—Kua'an, te kuyatín un' mii' kua'an carreta kaꝥ' —ni kachi a.

³⁰ Saꝥkan' na kuii' ni ndava ra, te ni xaꝥ ra mii' kua'an te jaꝥan'. Te ni xini so'ŋo ra ka'vi' te jaꝥan' tutu ña ni ke'i Isafas jaꝥan'. Te ni ka'an Felipe jaꝥan' xiin' ra ndii:

—¿Náá kundani un' ndee ña kuni kachì ña ka'vi' un' ñaa? —nì kachì rā.

³¹ Tē nì ñakujiin rā ndii:

—¿Saa kuvì kundani ì ndee ña kuni kachì a naa' kōo' ne sanakuachi' a nuu' ì? —nì kachì rā.

Sakan' tē nì ka'an nda'vi rā xiin' Felipe ña kaa tē jaan', tē kundu'u' rā xiin' rā tixin' carreta jaan'. ³² Tē tu-tu Ndiosí mii' yoso' ña ka'vi' rā kua'an rā jaan' ndii, so' o ka'an a:

Nì ndiaka ña'a' tē yivi' tē ka'ni' ña'a' rā ndeē naa xaa' rā xiin' mbee' kii' xa'ni' rā ri'.

Tē ndeē naa xaa' mbee' taxin' iin' ri' kii' xa'ndia tē yivi' ìxi' ri' ndii,

sakan' nì xaa' tu tē jaan', kōo' a nì ka'an xachi' rā.

³³ Tē kii' nì saka'an' tē yivi' nuu' tē jaan' ndii,

kōo' ndeē iin' tē nì xaa' ña ndaku xa'a' rā.

Xa'a' a jaan' na ndeē iin' ne yivi' kuvì kuni siani' xika' rā,

sakan' ña nì kendoso' tē yivi' kivi' ñuu' rā,

tē nì xta'ni' ña'a' rā nuu' ñu'u' iin' yivi'.

Sakan' yoso' a mii' ka'vi' rā jaan'. ³⁴ Sakan' tē nì ka'an tē jaan' xiin' Felipe ndii:

—Saa un' ña va'a tē ka'an un' xiin' ì. ¿Yoo xa'a' nì ke'ì tē nì ka'an tiakú tu'un Ndiosí jaan' ña yo' o? ¿Náá nì ke'ì rā a xa'a' mii' rā, uun nì ke'ì rā a xa'a' inga tē yivi'? —nì kachì rā.

³⁵ Tē nì xa'a' ka'an Felipe tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' rā xiin' ña yoso' jaan'. ³⁶ Tē ichi' ñu'u' rā kua'an rā, tē nì xaa' rā iin' xaan' mii' yoo tikuì, tē nì ka'an tē jaan' xiin' Felipe ndii:

—Koto un', yoo tikuì yo'o'. ¿Náá kuvì sakuchi' un' yu'u yo'o' kuenta Jesús vitin? —nì kachì rā xiin' Felipe.

³⁷ Tē nì ka'an Felipe xiin' rā ndii:

—Naa' inì un' xini un' Jesús xiin' iin' kani' nimá un' ndii, va'a kuvì —nì kachì rā.

Tē nì ka'an tē Etiopía jaan' ndii:

—Inì ì ña si'e Ndiosí nduu' Jesucristo —nì kachì rā.

³⁸ Ikan' tē nì ka'an chuun' rā ña vikuiin carreta jaan'. Tē nì nuu' uvì saa' rā tikuì jaan'. Tē nì sakuchi' ña'a' Felipe kuenta Jesús. ³⁹ Tē kii' nì kije rā tikuì ndii, nì xini' ka' rā Felipe jaan', sakan' ña yachi' va' nì ñaka' ña'a' Espíritu xto' o e'. Sakan' tē nì ketā rā kua'an rā kuatia' nimá rā.

⁴⁰ Tē Felipe ndii, nì xaa' rā ñuu' Asoto. Tē saa' ñuu' mii' xka'ndiá rā kua'an rā ndii, ka'an rā tu'un va'a ndeē nì xaa' rā ñuu' Cesarea.

So' o nì xaa' a kii' nì nama Jesús nimá Saulo

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

9 Tē Saulo jaan' kii' sakan' ndii, ndije' ka' ka'an u'vi' rā ña ka'ni' rā ne ndikún ichi' xto' o e' Jesús. Sakan' na kuu' nì xa'an rā nuu' sutu' ka'nu', ² tē nì xikan' rā tu-tu ña taxì rā nda'a' tē kumi' ña ndije' vi'e mii' nakayá ne judío ñuu' Damasco. Tē naa' yoo ne ndikún ichi' Jesús ñuu' jaan', tiaa uun ña'a' nduu' ña ndii, xiin' tutu

jaan' kuvì tiin' ña'a' rā, tē kundia'ka ña'a' rā ñuu' Jerusalén.

³ Ndisu kii' kuyatin' rā ñuu' Damasco jaan' kua'an rā ndii, xa'ka'an e', tē nì kije iin' ñu'u' ndeē ndivi', tē nì xinu'nduu' ña'a' a. ⁴ Tē nì nduva' rā ñu'u', tē nì xini' so' o rā iin' tachi' yu'u' ka'an a xiin' rā ndii:

—Saulo, Saulo. ¿Ndichun na sando'o' un' yu'u'? —nì kachì a.

⁵ Tē nì ndatu'un' ña'a' rā ndii:

—¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e? —nì kachì rā.

Tē nì ka'an tachi' yu'u' jaan' ndii:

—Yu'u' nduu' Jesús, ña sando'o' un'. Sando'o' xiin' mii' mii' un' ndeē naa xaa' iin' kiti' kii' kacha'ni' ri' kaa' xiin' nuu' kii' xaa' un' sakan' —nì kachì a.

⁶ Tē kisi' vi' a Saulo ña yi'vi' rā, tē nì ka'an rā ndii:

—Tákui'e, ¿ndeē ña kuni un' saa ì? —nì kachì rā.

Tē nì ka'an Jesús xiin' rā ndii:

—Ndondichì un', tē ndi'vi' un' ñuu' kaa', tē ka'an iin' tē yivi' xiin' un' ndeē ña kuni a saa un' —nì kachì a.

⁷ Tē yivi', tē kua'an xiin' Saulo jaan' ndii, nì xikuítā i'in' ni'vi' rā xini' so' o rā tachi' yu'u' jaan', ndisu nì xini' rā ndeē iin' tē yivi'. ⁸ Tē kii' nì ndondichì Saulo jaan', tē nì nunia' rā nduchi' nuu' rā ndii, nì kuvì kuni ka' rā. Sakan' na kuu' nì tiin' tē kua'an xiin' rā jaan' nda'a' rā ndiaka' ña'a' rā nì kō'ni' rā ñuu' Damasco jaan'. ⁹ Tē ikan' nì ndu'u' rā unì ta'an kivi'. Tē sakuu' kivi' jaan' ndii, nì kuvì koto'ni' rā, nì xixi' rā, tē nì xii' tu rā tikuì.

¹⁰ Tē ñuu' Damasco jaan' nì ndu'u' iin' tē ndikún ichi' Jesús, tē nani' Ananías. Tē jaan' ndii, nì satuvì xiin' mii' xto' o e' nuu' rā, tē nì ka'an a xiin' rā ndii:

—Ananías! —nì kachì a.

Tē nì ñakujiin rā ndii:

—Yo'o' yoo ì, tákui'e —nì kachì rā.

¹¹ Tē nì ka'an a xiin' rā ndii:

—Kua'an ki'ì' ya'ya' ña nani' Ya'ya' Ndaku. Tē ndatu'un' ne ndiee' vi'e Judas xa'a' iin' tē nani' Saulo, tē nì kije ñuu' Tarso. Vitin ndii, xiin' Ndiosí ka'an rā. ¹² Tē nì xini' rā iin' ña nì satuvì ì nuu' rā ña kuaxi iin' tē nani' Ananías vi'e mii' ndu'u' rā, tē tondíá nda'a' ña'a' rā, tē ñatuvì tukuu' nuu' rā —nì kachì Jesús xiin' Ananías.

¹³ Sakan' tē nì ñakujiin Ananías jaan' ndii:

—Tákui'e, xini' so' o ì ndatu'un' kua'a' ne yivi' xa'a' tē jaan' ña kua'a' va' sando'o' rā ne nduu' kuenta un', ne ndiee' ñuu' Jerusalén. ¹⁴ Tē ndeē yo'o' kumi' rā ña ndije' ña xa'ndia chuun' sutu' kuu' nuu', tē tiin' rā sakuu' ndu'u', ne ka'an ña yo'ó nduu' xto' o ndu' —nì kachì rā.

¹⁵ Ndisu nì ka'an ka' xto' o e' xiin' rā ndii:

—Kua'an, sakan' ña nì ñaxaxin' ña'a' ì, tē kaka' nuu' rā nuu' ì, tē ka'an ndoso' rā xa'a' ì nuu' ne tuku' xiin' nuu' tē xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nuu' ne ta'an un', ne Israel. ¹⁶ Sakan' ña nia'a' ña'a' yu'u' kua'a' nuu' tundo'o' ña kuni a kund'o'o' rā xa'a' ì —nì kachì a.

¹⁷ Sakan' te ni ketā rā kua'an rā, te ni ndi'vi rā vi'e jaan'. Te ni tondia nda'a' rā Saulo jaan', te ni ka'an rā xiin' te jaan' ndii:

—Ñanī i Saulo, xto'o e' Jesús, ña ni tuvī nuu' un' ichi' mii' ni kixin un', ni tī'vi' yu'u, te natuvi tukuu nuu' un', te kutu' nimá un' xiin' Espíritu Santo —ni kachi' rā.

¹⁸ Xaka'an e', te ni koyo iin nuu' ña iin' ndee naa machin nduchi' nuu' rā, te ni natuvi tukuu ā. Te ni ndondichi' rā, te ni chichi' rā kuenta Jesús. ¹⁹ Ikan' te ni xixi rā, te ni nakoo tukuu ndiee' rā.

Ka'an ndoso' Saulo xa'a' Jesús

Te ki'in' kivi' ni ndoo rā xiin' ne ndikún ichi' Jesús xiin' rā, ne ndiee' ñuu' Damasco jaan'. ²⁰ Numi' te ni xa'a' ka'an ndoso' rā xa'a' Jesús vi'e mii' nakayá ne judío ñuu' jaan' ka'an rā ña Jesús jaan' nduu' si'e Ndiosí. ²¹ Te sakuu' ne ni xini so'o ña ni ka'an rā ndii, ni nandanī xa'va'a nia ka'an nia ndii:

—Te kaa' nduu' te ni sando'o' xii va ne ndiee' ñuu' Jerusalén, ne ka'an ña ña jaan' nduu' xto'o nia. Te ni xaa tu rā yo'o', te tjin rā ne ka'an sakan', te naka ña'a' rā, te sanakua'a ña'a' rā nda'a' sutu kuu' nuu' —ni kachi' nia.

²² Ndisu Saulo jaan' ndii, so'o xandiee' ka rā i'in kivi' kua'an xiin' ña ka'an ndoso' rā jaan', te sasana' rā xini' te judío, te ndiee' ñuu' Damasco jaan'. Te nia'a' ña'a' rā xiin' ña jaan' ña Jesús nduu' Cristo, ña ni tjanu' Ndiosí sakahú yoo'.

So'o ni xaa a kii' ni xinu Saulo nuu' te judío

²³ Te ni xka'ndia kua'a' kivi', te ni ndatu'un' tuni te judío ña ka'ni' rā Saulo jaan'. ²⁴ Ndisu ni xini rā kuento xa'a' ña jaan'. Te nduvi' xiin' nii' ñuu ni xito te judío jaan' yi'e' ñuu' Damasco jaan', te ka'ni' ña'a' rā. ²⁵ Ndisu kii' ni kuyuu ndii, ni chinaa' ña'a' te ndikún ichi' Jesús xiin' rā tixin iin' íka', te ni sanuu' ña'a' rā xiin' yo'o' iin' yavi ña iin' toko' nama ña ndasi i'nu ñuu' jaan'.

Xika' Saulo ñuu' Jerusalén

²⁶ Te kii' ni xaa Saulo ñuu' Jerusalén ndii, ni xika rā ndu'uin rā xiin' ne ndikún ichi' Jesús ndiee' i'kan', ndisu ni yi'vi sakuu' ne jaan', sakan' ña ni kandixa' nia ña te ndikún ichi' Jesús xna'a' nduu' tu te jaan'. ²⁷ Ndisu Bernabé ndii, ni naka ña'a' rā, te ni xaa rā xiin' rā nuu' te ni tjanu' Jesús. Te ni ka'an Bernabé jaan' xiin' te jaan' saa ni nia'a' xiin' mii' xto'o e' Jesús nuu' Saulo jaan' ichi' mii' kua'an rā, te ni ka'an tu rā ña ni ka'an a xiin' te jaan'. Te ni ka'an tu rā saa ni ka'an ndoso' inī va Saulo jaan' xa'a' a ñuu' Damasco.

²⁸ Sakan' na ni ndoo Saulo xiin' te jaan' ñuu' Jerusalén. Kua'an kuaxi rā xika' rā ñuu' jaan' ka'an ndoso' nditunī rā xa'a' xto'o e' jaan'. ²⁹ Te ni ndatu'un' ndiee' rā xiin' te judío, te ka'an tu'un' griego, ndisu te

jaan' ndii ni xika nduu' rā ka'ni' ña'a' rā. ³⁰ Te kii' ni xini inga te ndikún ichi' Jesús ña jaan' ndii, ni naka ña'a' rā te kua'an rā ñuu' Cesarea. Ikan' te ni tī'vi' ña'a' rā ñuu' rā Tarso.

³¹ Te ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Judea, xiin' Galilea, xiin' Samaria ndii, ndiee' manī' nia. Te tiin' ka'nu' nia xto'o e' i'in kivi' kua'an. Te so'o kuu' kua'a' ka nia, te taxi' tu Espíritu Santo ndiee' nia.

So'o ni xaa a kii' ni nda'a' iin te nani' Eneas

³² Unta' kii' xika' ndi'e' Pedro kua'a' ñuu' mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni naka' rā ñuu' Lida, te kua'an ndi'e' tu rā mii' ndiee' ne nduu' kuenta Jesús ñuu' jaan'. ³³ Te i'kan' ni xini rā iin te kui'e xa'a' nani' Eneas, te xa kua'an unia kuiya kandu'u' te jaan' nuu' tun' xto' xaa' kui'e jaan'. ³⁴ Te ni ka'an Pedro xiin' rā ndii:

—Eneas, Jesucristo na sanda'a yo'ó. Ndoko' un', te natuvi' un' tun' xto' un' —ni kachi' rā.

Te xaka'an e', te ni ndoko' te jaan'. ³⁵ Te sakuu' ne ndiee' ñuu' Lida xiin' ne ndiee' iin ñu'u' mii' ndaa ña nani' Sarón ndii, ni xini nia ña ni nda'a' te jaan', te ni nandu' nia kuenta xto'o e' Jesús.

So'o ni xaa a kii' ni natjaku iin ña' nani' Dorcas

³⁶ Te ñuu ña nani' Jope ni ndu'u' iin ña'a' ña' ndikún ichi' Jesús xiin' e' ña' nani' Tabita. Te xiin' tu'un' griego nani' a' Dorcas. Te ña' jaan' ndii, ni xaa a' kua'a' xava'a' ña va'a' xa'a' ne yivi'. Te ni chindiee' tu a' ne nda'vi kuu'. ³⁷ Kivi' jaan' ndii, ni kuni kuvī Dorcas jaan'. Te so'o' ndi'i' ndii, ni xi'i' a'. Te kii' ndi'i' ni natia nia ñu'u' nde'i' a' ndii, ni chikandu'u' nia a' tixin vi'e ningu mii' sukun.

³⁸ Te yatīn naa ñuu' Lida mii' naa ñuu' Jope jaan'. Xa'a' a' ña xini ne ndikún ichi' Jesús ña ndu'u' Pedro ñuu' Lida jaan', sakan' na kuui' ni tī'vi' nia uvi' ta'an te yivi', te ku'un' ka'an nda'vi rā xiin' Pedro jaan'. Sakan' te ni xaa rā mii' ndu'u' Pedro jaan', te ni ka'an rā xiin' rā ndii:

—Táku'e kua'a, saa un' ña va'a' te ku'un' ki'i' un' xiin' ndu' ñuu' mii' ndiee' ndu —ni kachi' rā.

³⁹ Ikan' te ni ketā Pedro kua'an rā xiin' te jaan'. Te kii' ni xaa rā i'kan' ndii, ni naka ña'a' nia te kua'an nia tixin vi'e ningu mii' sukun jaan'. Te ni kuyatīn sakuu' ne kuaan' nuu' rā xaku' naa xaku' nia. Te ni sania'a' nia ki'in' nuu' toto, ña ni xa'a' Dorcas jaan' kii' ni tiaku' a'.

⁴⁰ Sakan' te ni tava' Pedro sakuu' ne yivi' jaan' ki'e, te ni xikuiin xiti' rā, te ni ka'an rā xiin' Ndiosí. Ikan' te ni nakoto ndoso' rā ñu'u' nde'i' a' jaan', te ni ka'an rā ndii:

—Tabita, ndoko' un' —ni kachi' rā.

Te ni nunia' a' nduchi' nuu' a', te kii' ni xini a' Pedro ndii, ni ndoko' a', te ni xikundu'u' a'. ⁴¹ Te ni tjin Pedro jaan' nda'a' a', te ni xikuiin ndichi' a'. Te ni kana rā ne kuaan' jaan' xiin' sakuu' inga ne nduu' tu kuenta Jesús.

Tę ni nia'a ña'a' ra nuu' niã ña xa ni natjaky a'. ⁴² Tę ni xini sakuu' ne ndiee' ñuu Jope kuento xa'a' ña jaan'. Te kua'a' ne jaan' ni iní xini xto'o e' Jesús. ⁴³ Tę ni ndoo Pedro ki'in' kivi' ñuu Jope jaan' xiin' iin te ndasava'a iin' kiti', te nani' Simón.

So'õ ni xaã a kii' ni xini Cornelio iin ángele

10 Ni ndu'u' iin te ni nani' Cornelio ñuu Cesarea. Te jaan' ndii, te kuu' ka'nu' nuu' iin ti'vi te xiin', te ni kijeë ñu'u' Italia, nduu' ra. ² Te jaan' ndii, ni xaã ra ña kuni Ndiosí, te ni xito ka'nu' ña'a' ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. Te ni chindiee' kua'a' ra ne nda'vi kuu' ñuu jaan'. Te ka'an chito va tu ra xiin' Ndiosí. ³ Iin kivi' yatin' kaã uní xakuaa' ndii, ni satuví a nuu' ra. Te ni xini kaxi' ra iin ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ña kuaxi a mii' ndu'u' ra. Te ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Cornelio —ni kachí a.

⁴ Tę ni xito ndi'e' yi'vi va ra ángele jaan'. Te ni ka'an ra xiin' a ndii:

—¿Ndee ña kuni un', tákuie? —ni kachí ra.

Tę ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Va'a kuni Ndiosí xiin' ña ka'an un' xiin' a, te sakan' tu ña chindiee' un' ne nda'vi kuu'. ⁵ Vitin' ndii, ti'vi un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te nani' tu ra Pedro. ⁶ Te jaan' ndii, ndu'u' ra vi'e te nani' Simón, te ndasava'a iin' kiti'. Te vi'e ra ndii, iin' a yatın yu'u' miní ka'nu' —ni kachí a.

⁷ Tę kii' kua'an ángele, ña ni ka'an xiin' ra jaan' ndii, ni kana ra uvi ta'an te xika' nuu' nuu' ra xiin' iin te xiin', te xaa' ña kuni Ndiosí. Te iní ra xini ra uní saa' te jaan'. ⁸ Tę kii' ndi'i ni sanakuachi' ra sakuu' ña ni xka'ndia jaan' nuu' te jaan' ndii, ni ti'vi' ña'a' ra ñuu Jope jaan'.

Xini Pedro iin ña satuví Ndiosí nuu' ra

⁹ Tę kivi' ña uvi kii' ñu'u' te jaan' ichi' yatın ñuu Jope jaan' kua'an ra ndii, ni kaã Pedro xini' vi'e te ka'an ra xiin' Ndiosí. Yatin' iin ke'in' nduu' a kii' sakan'. ¹⁰ Tę ni xi'i va Pedro soko, te ni kuni ra kuxi ra. Te kii' xava'a ne ndiee' ikan' ña kuxi ra ndii, ni xini ra iin ña ni satuví Ndiosí nuu' ra, ¹¹ ña nunia' ndivi', te nuu' iin ña kaa' ndee naa kaa' iin toto chie va ndee nuu' ñu'u', te tiin kumi' saa' xiki' a. ¹² Tę nuu' a jaan' ñu'u' sakuu' nuu' kiti', ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' sakuu' nuu' ti' kañuu' tij-in, xiin' sakuu' nuu' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ¹³ Tę ni ka'an iin tachi' yu'u' xiin' ra ndii:

—Pedro, ndondichí, te ka'ni' un' ti' ñaa', te kuxi un' ri' —ni kachí a.

¹⁴ Tę ni nakuiin Pedro ndii:

—Kuäsa' xachi' sakan' ran', tákuie, sakan' ña ndee iin ichi' tia'an kuxi i ti' kiji iin', ti' täxi' tu'un ndei' un' ña kuxi ndu —ni kachí ra.

¹⁵ Tę ni ka'an tukuu tachi' yu'u' jaan' ichi' ña uvi ndii:

—Ña xa ni ndasandoo Ndiosí ndii, ka'an yo'ó ña ña kiji iin' nduu' a —ni kachí a.

¹⁶ Tę uní ta'an ichi' ni xini so'õ ra tachi' yu'u' jaan', ikan' te ni kaã tukuu toto jaan' xiin' ti' jaan' ndee ndivi'. ¹⁷ Kusaa' ndu'u' ka Pedro ndi'ni xava'a ra xanini ra ndee ña kuni kachí ña ni xini ra jaan'. Te ni ndekuie te ni ti'vi' Cornelio jaan' yi'e' vi'e Simón, kii' ndi'i ni ndatu'un' ra xa'a' vi'e ndee ni xa'an kuni ra mii' iin' a. ¹⁸ Tę ni kana ra ne ndiee' ikan'. Te ni ndatu'un' ña'a' ra naa' ikan' ndu'u' iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. ¹⁹ Tę kii' xika' ka Pedro kuni kundani ra ndee xa'a' ka'an ña ni xini ra jaan' ndii, ni ka'an Espiritu Santo xiin' ra ndii:

—Pedro, nanduku' uní ta'an te yivi' yo'ó.

²⁰ Ndondichí un', kua'an nuu kii'. Te ka'an yu'u' un' te ku'un un' xiin' te jaan', sakan' ña yu'u' ni ti'vi' ña'a' —ni kachí a.

²¹ Tę ni nuu Pedro mii' ita' te jaan'. Te ni ka'an ra ndii:

—Yu'u' nduu' te nanduku' ndo' jaan'. ¿Ndee xa'a' kuaxi ndo'? —ni kachí ra.

²² Tę ni nakuiin te jaan' ndii:

—Chuyun nuu' Cornelio, te kuu' ka'nu' nuu' iin ti'vi te xiin', kuaxi ndu. Te jaan' ndii, xachuun' ndaku ra, te xito' ka'nu' va tu ra Ndiosí. Te sakuu' ne judío ka'an va'a xa'a' ra. Te iin ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, ni ka'an xiin' ra ña kana ra yo'ó, te ku'un un' vi'e ra, te kuni so'õ ra ndee ña ka'an un' —ni kachí te jaan'.

²³ Sakan' te ni saxka'ndia ña'a' Pedro vi'e, te ni ndoo ra ikan' ñuu jaan'. Te tuky kivi' ni keta ra kua'an ra xiin' te jaan', te kua'an tu sava ka te ndikun ichi' Jesús, te ndiee' ñuu Jope jaan', xiin' ra.

²⁴ Tę tuky kivi' ndii, ni xaã Pedro xiin' te jaan' ñuu Cesarea jaan'. Te Cornelio ndii, ni nakaya ra ne iin kuu' xiin' ra, xiin' ne xini ta'an' xava'a xiin' ra, te ndiatu' ra Pedro. ²⁵ Tę kii' kuan ndi'vi Pedro vi'e Cornelio jaan' ndii, ni xa'an natijn ña'a' ra. Te ni nakandu'u' ndiee' ra xa'a' te jaan', te ni ki'in ka'nu' ña'a' ra. ²⁶ Ndisu ni ndoni'i ña'a' Pedro ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ndondichí un'. Te yivi' kiti' nduu' tu yu'u' —ni kachí ra.

²⁷ Tę ndatu'un' ndatu'un' Pedro xiin' te jaan' kuan ko'ni ra vi'e. Te ni xini ra ndiee' kua'a' ne yivi', ne ni nakaya ikan'. ²⁸ Tę ni ka'an ra xiin' niã ndii:

—Xini' ndo'ó ña täxi' tu'un ndei' ndu'u', ne judío, ña nduiin ndu xiin' ne tuku', uun ku'un ndi'e' ndu vi'e ne jaan'. Ndisu ni nia'a' Ndiosí yu'u' ña va'a ka'an i ña ne kuäsa' kuni nduu' ndo' nuu' a, uun ne kiji iin' nduu' ndo', ni kachí a xiin' i. ²⁹ Ña jaan' na kiii' ni ka'an yu'u' i te kuaxi i kii' ni xini i kuento. Te vitin' kuni ndatu'un' i ndo'ó, ¿ndee xa'a' ni kana ndo' yu'u'? —ni kachí ra.

³⁰ Sakan' te ni nakuiin Cornelio ndii:

—Xa kua'an kumi' ta'an kivi' naa kuu' vitin kaã uní xakuaa', iin' yu'u' vi'e i ka'an i xiin' Ndiosí. Tę iin ni xikuiin tjo' iin ña kaa' ndee naa te yivi' nuu' i ni'nu' a

toto yi'é va. ³¹ Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Cornelio, xa ni xini so' o Ndiosí ña ka'an un' xiin' a. Te naka'an' tu a ña chindiee' un' ne nda'vi kuu'. ³² Sakan' na kuui' ti'vi' un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'. Te jaan' ndii, ndu'u' ra vi'e iin te nani' Simón, te ndasava'a iin' kiti', te ndu'u' yatın yu'u' miji ka'nu'", ni kachi a xiin' i. ³³ Na jaan' na kuui' yachi va ni ti'vi' i chuyun xiin' te yivi' mii' ndu'u' un'. Te va'a va ni xaa un' ña kuaxi un'. Te vitin ndii, ndiee' tu'-va sakuu' ndu nuu' Ndiosí, te kuni so' o ndu sakuu' ña ni ka'an chuun' xt'o' o e' xiin' un' ka'an un' xiin' ndu —ni kachi ra xiin' Pedro.

Ka'an ndoso' Pedro nuu' ne ni nakaya vi'e Cornelio

³⁴ Sakan' te ni xa'a' ka'an ndoso' Pedro ndii: —Xa kundani i vitin ña Ndiosí ndii, nakaxin a ne yivi'. ³⁵ Süu' jaan' ndii natiin' a ndee ka nuu' ne yivi', ne xito' ka'nu' ña'a', te xachuun' ndaku nia. ³⁶ Ndiosí ndii, ni ti'vi' a tu'un va'a nuu' ndu, ne Israel. Te tu'un va'a jaan' ka'an xa'a' ña na kundiee man'i e' xiin' Ndiosí xa'a' ña ni xaa Jesucristo, ña nduu' xt'o' o nuu' sakuu' ña yoo'. ³⁷ Te xini ndo' sakuu' ña ni yoo kanii' nuu' ñu'u' Judea. Ni xa'a' a ndee ñu'u' Galilea kii' ndi'i ni ka'an ndoso' Juan xa'a' ña chichi' ne yivi' kuenta Ndiosí. ³⁸ Te xini tu ndo' ña ni chindu'u' Ndiosí Espíritu Santo ini Jesús, ña ñuu Nazaret, te ni chindu'u' tu a ña ndiee' a. Te xini tu ndo' saa ni xika ña jaan' xaa a ña va'a, te sanda'a a sakuu' ne ni ndo' o ni xaa ña ndiva'a, sakan' ña Ndiosí yoo xiin' a. ³⁹ Te ndu'u' nduu' te ndiee' yu'u' xa'a' sakuu' ña ni xaa Jesús jaan' nuu' ñu'u' Judea xiin' ñuu Jerusalén. Ni ya'a, te ni xa'ni' ña'a' nia nuu' iin krusin itun'. ⁴⁰ Ndisu ni sanatiaku ña'a' Ndiosí kivi' ña uni, te ni taxí a ña tuxi a nuu' ndu. ⁴¹ Te ni tuxi a nuu' sakuu' ne yivi', süu' jaan' ndii nuu' ndu'u', te xa ni nakaxin Ndiosí te ndiee yu'u' ndu xa'a' ña jaan' kuiti', ndu'u' te ni xixi, te ni xii' tu xiin' a kii' ni natia ku a. ⁴² Te ni ka'an chuun' a xiin' ndu ña ka'an ndoso' ndu xa'a' a, te ndiee yu'u' tu ndu xa'a' a nuu' ne yivi' ña süvi a ndu-u' ña ni sakuiso' chuun' Ndiosí, te kunduu a ña sana'má ne tiaku xiin' ne ni xii'. ⁴³ Te xa'a' Jesús tu ni ndiee yu'u' sakuu' te ni ka'an tiaku tu'un Ndiosí xta'an', ña yoo ka ini xini ña jaan' ndii, koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' kuachi nia xiin' ña ndiee' a —ni kachi ra.

⁴⁴ Kii' kusaa' iin' ka Pedro ka'an ra tu'un jaan' ndii, ni nuu' Espíritu Santo, te ni tuxi' a sakuu' ne ndiee' xini so' o ña ka'an ra jaan'. ⁴⁵ Te xa'a' a ña ni taxí Ndiosí te ni tuxi' tu Espíritu Santo ne tuku' jaan' ndii, ni nandaní va te judío, te ini xini Jesús, te ni xaa xiin' Pedro jaan', ⁴⁶ sakan' ña ni xini so' o ra ka'an ne jaan' tu'un ña xini nia kii' xaka'nu' nia Ndiosí. Sakan' te ni ka'an ka Pedro ndii:

⁴⁷ —Küvi nakasi ndee iin e' ne kaa' ña kuchi nia kuenta Jesús, sakan' ña xa ni natiiin tu ne kaa' Espíritu Santo saa nii' ni natiiin yoo' a —ni kachi ra.

⁴⁸ Te ni ka'an chuun' ra ña kuchi nia kuenta xt'o' o e' Jesús. Sakan' te ni ka'an nia xiin' ra ña ndoo ka ra xiin' nia ndia'vi' kivi'.

So' o ni xaa a kii' ni nandiko' Pedro ñuu Jerusalén

11 Te ni tianu' Jesús xiin' inga ne ini xini Jesús ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Judea ndii, ni xini nia kuento ña ni natiiin tu ne tuku' tu'un Ndiosí. ² Sakan' na kuui' kii' ni kaa Pedro ñuu Jerusalén ndii, ni kani ta'an' kuento sava te ini xini Jesús xiin' ra, te ka'an ña kuni a koo tuni iin' e' kii' nanduu' e' kuenta Ndiosí, ³ ka'an ra ndii:

—Ndichun na ni xa'an' un' vi'e te tuku', te ni xixi un' xiin' ra? —ni kachi ra.

⁴ Sakan' te ni xa'a' sanakuachi' ndi'i Pedro saa ni xka'ndia sakuu' ña jaan', ka'an ra ndii:

⁵ —Ñuu Jope ndu'u' yu'u' ka'an i xiin' Ndiosí, te ni xini i iin ña ni satuvi a nuu' i, ña ndee ndivi' kuaxi nuu' iin ña kaa' ndee naa toto chie, te tiin kumi' saa' xiki' a, te ni xaa a ndee mii' ni ndu'u' i. ⁶ Kii' ni xt'o' ni i tixin a ndii, ni xini i ñu'u' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' ti' kui'e, xiin' ti' kañuu' tixin, xiin' saa, ti' ta'nu' ndivi'. ⁷ Te ni xini so' o i ka'an iin tachi' yu'u' xiin' i ndii: "Pedro, ndondichi un', te ka'ni' un' ti' ñaa', te kuxi un' ri'", ni kachi a. ⁸ Ndisu ni ka'an i ndii: "Kuasa' xachi' sakan' ran', tákuie, sakan' ña ndee iin' ichi' tia'an kuxi i ti' kiji' iin', ti' täxi' tu'un ndei' un' kuxi ndu", ni kachi i.

⁹ Te ni ka'an tukuu tachi' yu'u' jaan' xiin' i ndee ndivi' ichi' ña uvi ndii: "Na xa ni ndasandoo Ndiosí ndii, ka'an yo'ó ña ña kiji' iin' nduu' a", ni kachi a. ¹⁰ Te uni ta'an ichi' ni xaa a sakan', ikan' te ni kaa tukuu sakuu' a jaan' ndee ndivi'.

¹¹ 'Sava ni sakan', te ni xaa uni ta'an te yivi' vi'e mii' ndu'u' i jaan'. Te jaan' ndii, ndee ñuu' Cesarea ni kiee ra te kua'an naka ra yu'u'. ¹² Te ni ka'an Espíritu Santo xiin' i ña natiaa i te ku'un i xiin' ra. Te ni xa'an tu iñu saa' te ini xini xt'o' o e' yo' o' xiin' i. Te ni ko'ni ndu vi'e te ni tianu' te jaan'. ¹³ Te jaan' ndii, ni ndatu'un' ra nuu' ndu saa ni tuxi iin' ángele nuu' ra vi'e ra, te ni ka'an a xiin' ra ndii: "Ti'vi' un' te yivi' ñuu Jope, te ku'un naka ra iin te nani' Simón, te ka'an tu ne yivi' Pedro xiin'.

¹⁴ Te jaan' ka'an xiin' un' tu'un va'a, te kaku un' nuu' kuachi un', te kaku tu sakuu' ne iin' kuu' xiin' un'", ni kachi a xiin' ra. ¹⁵ Te kii' ni xa'a' ka'an ndoso' i ndii, ni tuxi' tu Espíritu Santo ne jaan' naa ni xaa xiin' yoo' ña nuu'. ¹⁶ Ikan' te ni naka'an' i ña ni ka'an xt'o' o e' kii' ni ka'an a ndii: "Juan ndii, xiin' tikui kuiti' ni sakuchi' ra ne yivi' kuenta Ndiosí. Ndisu ndo' o ndii, xiin' ña ndiee' Espíritu Santo kuchi ndo'", ni kachi a. ¹⁷ Va'a, naa' ni taxí Ndiosí te ni tuxi' tu Espíritu Santo ne jaan' saa nii' ni

xaa a xiin' yoo' xa'a' ña ñi e' xini e' xto'o e' Jesucristo ndii, kōo' nduu' xachi' yu'u te nakasi ña xaa' Ndiosí —ñi kachi Pedro.

¹⁸ Te kij' ni xini so'o te judío jaan' ña jaan' ndii, ni nuu' nimá ra. Te ni xaka'nu' ra Ndiosí ka'an ra ndii:

—Naa' sakan' ndii, taxi' tu Ndiosí ña nama' ne tuku' nimá ña xa'a' kuachi ña xaa' ña, te kumi' ña kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i' —ñi kachi ra.

So'o ni xaa a kij' ni kandixa' ne ñuu Antioquía tu'un va'a xa'a' Jesús

¹⁹ Te kij' ndi'i' ni xa'ni' te yivi' Esteban jaan' ndii, ni xa'a' sando'o' ne yivi' ne ndikún ichi' Jesús, ne ndiee' Jerusalén. Xa'a' a jaan' na ni kiku sava ña kua'an ña ndee nuu' ñu'u' Fenicia, xiin' ñu'u' Chipre, xiin' ñuu' Antioquía. Te ni ka'an ña tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ne judío xiin' ña kuiti'. ²⁰ Ndisu sava te ni kiee ñu'u' Chipre xiin' ñuu' Cirene, kij' ni ko'ni ra ñuu' Antioquía ndii, ni xa'a' ka'an tu ra tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús nuu' ne ka'an tu'un griego. ²¹ Te ni taxi' xto'o ndiee', te ni ka'an ndoso' jaan'. Te kua'a' va ne yivi' ni ñi xini xto'o e' jaan', te ni xikundikun ña ichi' a.

²² Te ni xini ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuu' Jerusalén, kuento xa'a' ña ni xka'ndia jaan', sakan' na ni ti'vi' ña Bernabé ñuu' Antioquía jaan'. ²³ Te kij' ni xaa te jaan' ñuu' jaan', te ni xini ra ña sañu'u' va Ndiosí ne jaan' ndii, ni nakuatia' nimá ra. Te ni xandieni ra sakuu' ña ña ñi na ñi xini xto'o e' xiin' kani' nimá ña. ²⁴ Ni xaa ra ña jaan' sakan' ña te yivi' va'a nduu' ra, te chitu' vi' tu nimá ra xiin' Espíritu Santo, te ñi va tu ra xini ra xto'o e'. Xa'a' a jaan' na kua'a' ka ne yivi' ni ñi xini xto'o e' jaan'.

²⁵ Ndi'i' jaan' te ni ketā Bernabé jaan' kua'an ra ñuu' Tarso, te nanduku' ra Saulo. ²⁶ Te kij' ni xan kuni ña'a' ra ndii, ni naka ña'a' ra, te ni nandiko' ra ñuu' Antioquía jaan'. Te ni ndiee' ra ñkan' xiin' ne nduu' kuenta Jesús nii' ñi kuiya, te ni sania'a' ra kua'a' xava'a' ne yivi'. Te ñuu' Antioquía jaan' nduu' mii' ni chindu'u' ne yivi' kivi' ne nduu' kuenta Jesús ichi' nuu' ña nani' ña Cristianos.

²⁷ Te kij' sakan' ndii, ni naka' ndia'vi' te ka'an tiakú tu'un Ndiosí ñuu' Jerusalén, te ni xaa ra ñuu' Antioquía jaan'. ²⁸ Te ni ndondichi' ñi te jaan', te nani' Agabo, te ni saka'an ña'a' Espíritu Santo ña koo va soko kani' nuu' ñu'u' jaan'. Te ni yoo xna'a' ña jaan' kij' ni nduu' te nani' Claudio, te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu'. ²⁹ Sakan' te i'in ne ndikún ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu' Antioquía jaan' ndii, ni ndoo ña kuento ña ti'vi' ña ña chindiee' ña ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñu'u' Judea, xiin' saa ni kundiee' ña. ³⁰ Te sakan' xna'a' ni xaa ña, ni ti'vi' ña Bernabé xiin' Saulo, te taxi' ra ña jaan' nda'a' te xix-a, te xito' ne nduu' kuenta Jesús ñu'u' Judea jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xa'ni' rey Herodes Jacobo, te ni chi-naá tu ra Pedro vi'e kaa

12 Kivi' jaan' ni ka'an chuun' rey Herodes, te ni tiin te yivi' ndia'vi' ne nduu' kuenta Jesús, te san-do'o' u'vi' ña'a' ra. ² Sakan' te ni ka'an chuun' ra, te ni xi'i' Jacobo, ñani' Juan, xiin' ichi' ni xaa te xiin' ra. ³ Te kij' ni xini Herodes jaan' ña va'a kuni ne judío ña ni xaa ra sakan' ndii, ni ka'an chuun' tu ra, te ni tiin tu te xiin' Pedro. Ni xaa ra ña jaan' sava ni kivi' ña nasukú ña xixi' ne yivi' xita' va'a ti'e', ña kōo' yuchi' levadura saká xi-in', kuenta viko' pascua. ⁴ Te kij' ni tiin ña'a' ra ndii, ni skoni' ña'a' ra vi'e kaa, te ni xata' ra kumi' ti'vi' te xiin', te kumi' ta'an kuu' ra i'in ti'vi' jaan', te koto' ra Pedro. Sakan' ña ni kuni Herodes jaan' xta'ni' ña'a' ra nuu' ne yivi' kij' xka'ndia viko' pascua jaan', te sana'má ña'a' ra. ⁵ Sakan' na kuii' Pedro ndii, vi'e kaa jaan' naá ra, ndisu ne nduu' kuenta Jesús ndii, ka'an te ka'an ña xi-in' Ndiosí xa'a' ra.

So'o ni xaa a kij' ni sandoó ndiká ñi ángele Pedro vi'e kaa

⁶ Te ñuu' kivi' ña xito' xta'ni' Herodes jaan' Pedro vi'e kaa, te sana'má ña'a' ra ndii, kixin te jaan' kandu'u' ra ma'in' uvi' ta'an te xiin', te tiin ra xiin' uvi' ta'an karena. Te ita' tu te xiin' xito' ra yi'e' vi'e kaa jaan'. ⁷ Te ñi ni tu-vi' ti'o' ñi ángele, ña xika' nuu' nuu' xto'o e' Ndiosí, te ni yi'e' ñi ñu'u' kani' ti'xin vi'e kaa jaan'. Te ni tondia' nda'a' ángele jaan' toko' Pedro, te ni sandoto' ña'a' a ka'an a xiin' ra ndii:

—Ndoko' kij' —ñi kachi a.

Ñkan' te ni ndaxin' karena ña tiin nda'a' ra jaan'. ⁸ Te ni ka'an ka ángele xiin' ra ndii:

—Satiin' kutu' un' ñi ki'i' toko' un', te naki'i' tu un' ndixan' un' —ñi kachi a.

Te sakan' ni xaa ra. Te ni ka'an ka a xiin' ra ndii:

—Ñaku'nu' un' toto' titi' un', te kundikun un' yu'u' —ñi kachi a.

⁹ Te ni xikundikun ña'a' Pedro, ndisu xini ra naa' ña ndixa' nduu' ña xaa' ángele jaan', süu' jaan' ndii tuu ra ña ñi ña satuví a nuu' ra kuiti' nduu' a. ¹⁰ Te kij' ni xka'ndia' ra te xiin' nuu', xiin' te uvi' ndii, ni xaa ra yi'e' kaa mii' xka'ndia' ya'ya. Te yi'e' jaan' ndii, ni nunia' mii' a. Te kij' ni ketā Pedro xiin' ángele jaan' kua'an ra ndee ni xaa ra inga ya'ya ndii, xaka'an e' te ni nako' ñi ndaa' ña'a' ángele jaan'.

¹¹ Sakan' te ni naku'un ñi Pedro, te ni ka'an ra xiin' nimá ra ndii: "Vi'tin' ndii, kundani' xna'a' ñi xto'o e' Ndiosí ni ti'vi' ángele, ña xika' nuu' nuu' a, te ni sakaku' a yu'u' nda'a' Herodes, xiin' nuu' sakuu' ña ña'a' ña kuni ne judío, ne ta'an' i, saa ña xiin' i", ni kachi ra.

¹² Te kij' ni nakuni' ra ña jaan' ndii, ni ketā ra kua'an ra vi'e' María, ña' nduu' si'i' Juan, te ka'an tu ne yivi' Mar-

cos xiin', mii' nī nākaya kua'a' va ne yivi' ka'an nīa xiin' Ndiosí. ¹³ Kij' nī ka'an ra, te nī sakaxan' ra yi'e' nuu' kī'e' ndii, nī ketā iin' nīa' xika' nuu' nīa' nani' Rode te kunī a' yoo sakaxan' yi'e' jaan'. ¹⁴ Te kij' nī nakunī a' nīa' tachī' Pedro nduu' a' ndii, va'a va nī kunī a' ndee nī nunia' a' yi'e'. Süü' jaan' ndii nī ndava' a' kua'an a' ka'an a' nīa' yi'e' jaan' iin' Pedro. ¹⁵ Te nī ka'an nīa' xiin' a' ndii:

—Ña' kuu' kaxi' nduu' un' —nī kachī nīa.

Ndisu' nīa' jaan' ndii, ndiee' ka' ka'an a' nīa' süvi' xna'a' ra. Sakan' te nī ka'an nīa' xiin' a' ndii:

—Ángele ra nduu' a' —nī kachī nīa.

¹⁶ Ndisu' Pedro ndii, sakaxan' te sakaxan' ra yi'e' jaan'. Te kij' nī nunia' nīa' yi'e' jaan', te nī xini' nīa' a' nīa' ndii, nī nandanī xava'a' nīa'. ¹⁷ Ndisu' nī katanī nda'a' ra te nīa' ra nīa' koq taxin' yu'u' nīa'. Te nī ndatu'un' ra nuu' nīa' saq nī xta'ni' nīa' a' xto'o' e' vi'e' kaq. Te nī ka'an tu' ra xiin' nīa' ndii:

—Ka'an ndo' xiin' Jacobo xiin' inga ne nduu' kuenta Jesús xiin' e' xa'a' nīa' yo'o' —nī kachī ra.

Sakan' te nī ketā ra kua'an ra tükü' xaan'.

¹⁸ Kij' nī kitu' tükü' kivi' ndii, nī kuqa' ndi'nī va te xīin', te xito' vi'e' kaq jaan', sakan' nīa' xini' ra mii' kua'an Pedro. ¹⁹ Sakan' na kuii' nī tī'vi' Herodes te xīin' te nanduku' ndoo va ra Pedro. Te xa'a' a' nīa' köo' te jaan' nī na'in' ra ndii, nī sana'má ra te xīin', te nī xito Pedro jaan', ikan' te nī ka'an ra nīa' ka'ni' te xīin' ra te xīin' jaan'. Ndi'i' jaan', te nī ketā Herodes jaan' nīu' u' Judea, te nī nakaa' ra nīu' Cesarea, te nī ndoo ra ikan'.

So'o nī xaa a' kij' nī xi'i' Herodes

²⁰ Te Herodes jaan' ndii, nī xi'e' va ra xini' ra ne ndiee' nīu' Tiro xiin' ne ndiee' nīu' Sidón. Sakan' na kuii' nī nakata ne jaan' kuento nīa' nīa' ku'un' ndatu'un' manī' nīa' xiin' Herodes. Te kij' nī xaa nīa' ikan' ndii, nī ndiaka nīa' iin' te vīkui'nī xaa' nīa' te nani' Blasto. Te jaan' ndii, iin' te ndiso' chuun' vi'e' va vi'e' Herodes jaan' nī nduu' ra. Sakan' na te jaan' nī chīndiee' nīa' a', te nī xikan' nīa' nīa' manī' nuu' Herodes jaan'. Sakan' nīa' nuu' nīu' u' te jaan' satā' sakuu' ne jaan' nīa' tiaku nīa.

²¹ Te kivi' nīa' nī chītunī Herodes jaan' ndii, nī nakui'nu' ra toto' nīa' ni'nu' ra xa'ndia chuun' ra, te nī xikundu' u' ra mii' xa'nú' ra kuachī. Te nī xa'a' ka'an ndoso' ra nuu' ne jaan'. ²² Ikan' te nī ka'an ti'e' ne jaan' ndii:

—Tachi' yu' u' iin' ndiosí nduu' nīa' ka'an kaq', süü' tachi' yu' u' te yivi' nduu' a' —nī kachī nīa.

²³ Xa' sakan' nī, te nī kanī iin' ángele, nīa' xika' nuu' nu- u' xto'o' e' Ndiosí, Herodes jaan', te nī xa'a' xaxi' nīa' a' tīkuxi' ndee nī xi'i' ra, sakan' nīa' nī xaka'nu' ra Ndiosí.

²⁴ Te tu'un' va'a' xa'a' xto'o' e' ndii, so'o' kíkū' ka' a', te kua'a' ka' tu' ne yivi' natiin' a'.

²⁵ Te Bernabé xiin' Saulo ndii, nī kīee' ra nīu' Jerusalén kij' ndi'i' nī saxinú' ra chuun' nuu' ra, te nī nandiko' ra

nīu' Antioquía, te nī xaka' tu' ra Juan, te ka'an tu' ne yivi' Marcos xiin'.

So'o nī xaa a' kij' nī kana' Ndiosí Bernabé xiin' Saulo te ka'an ndoso' ra xa'a' Jesús

¹³ Te tein' ne nduu' kuenta Jesús nīu' Antioquía ndii, nī yoo te ka'an tiakú tu'un' Ndiosí, te nī yoo tu' te sanakuachi' a. Te jaan' ndii, iin' ra nduu' Bernabé, te inga ra nani' Simón, te ka'an tu' ne yivi' te tuun' xiin' ra, te inga ka' ra nani' Lucio, te nīu' Cirene, te inga ka' ra nani' Manaén, te nī xa'nyu' inga' xiin' Herodes, te inga ka' ra nduu' Saulo. ² Unta' kij' nī yoo nditīa' ne jaan', te xaka'nu' tu' nīa' xto'o' e' Ndiosí ndii, nī ka'an Espíritu Santo xiin' nīa' ndii:

—Sasiin' ndo' Bernabé xiin' Saulo xa'a' chuun' nīa' nī kana' nīa' a' i' saq ra —nī kachī a.

³ Te kij' ndi'i' nī yoo nditīa' ne jaan', te nī ka'an tu' nīa' xiin' Ndiosí ndii, nī tondīa' nda'a' nīa' uvi' saq te jaan' ka'an nīa' xiin' Ndiosí xa'a' ra. Ndi'i' jaan', te nī ndei' nīa' a' nīa'.

Xika' Pablo xiin' Bernabé nīu' u' Chipre

⁴ Sakan' na kuii' nī tīany' nīa' a' Espíritu Santo, te nī nakaa' ra nīu' Seleucia, te ikan' nī ko'ni' ra tundoo', te kua'an ra ndee nuu' nīu' u' nīa' naá i'nyu' nīa' nani' Chipre. ⁵ Te kij' nī xaa ra nīu' Salamina, nīa' kandu' u' mii' xaá tundoo' jaan' ndii, nī ka'an ndoso' ra tu'un' Ndiosí tīxin' ki'in' vi'e' mii' nakayá ne judío. Te nī xika' tu' Juan chindiee' nīa' a' ra.

⁶ Te kij' ndi'i' nī xinu'ni' ra kanii' nuu' nīu' u' Chipre, nīa' naá i'nyu' jaan' ndii, nī xaa ra ndee nīu' Pafos. Te ikan' nī xini' ta'an' ra xiin' iin' te tu'va, te nani' Barjesús. Te jaan' ndii, iin' te judío, te ka'an tiakú tyn' vixi, nduu' ra. ⁷ Te ndu' u' ra vi'e' iin' te xa'ndia chuun', te nani' Sergio Paulo. Sergio jaan' ndii, iin' te kuu' kaxi' va' nduu' ra, te nī kunī va' ra kunī so'o' ra tu'un' Ndiosí, sakan' na nī ka- na' ra Bernabé xiin' Saulo. ⁸ (Te Elimas nani' te tu'va jaan' tu'un' griego.) Te nī xika' ra nakasī' ra Bernabé xiin' Saulo, sakan' nīa' nī kunī ra nīa' kuini' te xa'ndia chuun' jaan' kunī ra Jesús. ⁹ Te Saulo, te nani' tu' Pablo ndii, chitu' nimá ra xiin' Espíritu Santo. Te nī xito' ndi'e' ra te tu'va jaan'. ¹⁰ Te nī ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Yo'ó ndii, te xini' xa'an' va' nduu' un', te chitu' vi' nimá un' nīu' u' nīa' a', te si'e' nīa' ndiva'a' nduu' un'. Te ndasi' ta'an' tu' un' xiin' sakuu' nīa' ndixa. ¿Ndichun na xīkui'n un' nīa' xayakua' un' i'chi' ndaku' xto'o' e' Ndiosí? ¹¹ Te vītin' ndii, kanī xto'o' e' Ndiosí yo'ó, te nanduu' un' te kui'e' nuu', te nī ndee' nīu' u' küvi' kunī ka' un' ndia'vi' kivi' —nī kachī Pablo.

Te xa'ka'an' e', te nī kuu' iin' yaví nuu' ra, te tüvi' ka' a. Te nī xa'a' nanduku' nianí' ra ne tīin' nda'a' ra. ¹² Sakan' na kuii', kij' nī xini' te xa'ndia chuun' jaan' nīa' nī yoo

jaan' ndii, ni iní rā xini rā xto'ō e', te nandaní vā rā xa'a' ñā nī sania'á Pablo jaan'.

Xika' Pablo xiin' Bernabé ñūy Antioquía, ñā naá nuu' ñū'u' Pisidia

¹³ Te Pablo xiin' inga te kua'an xiin' rā ndii, ni ko'ni rā tundoo' ñūy Pafos jaan', te kua'an rā ndee ñūy Perge, ñā naá nuu' ñū'u' Panfilia. Ndisu kii' ni xāā rā ñūy Perge jaan' ndii, ni naqoo ñā'a' Juan, te ni nandiko' rā ñūy Jerusalén. ¹⁴ Te ñūy Perge jaan' ni kijeē rā, te ni xāā rā ñūy Antioquía, ñā naá nuu' ñū'u' Pisidia. Te kivi' sábado, ñā xinandiee' ne judío ndii, ni ko'ni rā xiin' nia vi'e mii' nakayá nia, te ni xikundiee rā ikan'. ¹⁵ Te kii' ndi'i ni ka'vi iin te yivi' tu'un ndei' Ndiosí xiin' ñā ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a ndii, ni ti'vi' te kuu' nuu' xa'a' vi'e jaan' iin te yivi', te ni ka'an rā xiin' Pablo xiin' Bernabé ndii:

—Ñani i, naa' yoo iin tu'un va'a te sandieni ndo' sakuu' e' ndii, saā ndo' ñā va'a te ka'an ndo' a —ni kachí rā.

Ka'an ndoso' Pablo xa'a' Jesús nuu' ne judío

¹⁶ Sakan' te ni ndondichí Pablo, te ni kataní nda'a' rā te koo taxin' yu'u' nia. Te ni ka'an rā ndii:

—Ne vi'e Israel, ne ta'an' i, xiin' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' tu' Ndiosí ndii, kuni so'ō ndo'. ¹⁷ Ndiosí yoo', ne vi'e Israel, ni naqaxin ne ichi' yata' e', te ni xakua'a' xava'a ñā'a' a kii' ni nduuy nia ne ndiva'a nuu' ñū'u' Egipto. Te xiin' ñā ndiee' a ni tava' ñā'a' a nuu' ñū'u' Egipto jaan'. ¹⁸ Te nii' uvi xiko kuiya ni kundieni a xa'a' ñā ni xāā ne jaan' mii' ichi' kaa'. ¹⁹ Te kii' ni xka'ndia ñā jaan' ndii, ni chindiee' Ndiosí ne ichi' yata' e' jaan', te ni sandoñu'u' nia uxā ta'an nuu' ne yivi', ne ni ndiee nuu' ñū'u' Canaán, te ni taxí a ñū'u' jaan' kunduy ñā'a' ne ichi' yata' e' jaan'. ²⁰ Te sakuu' ñā jaan' ni xka'ndia yatin' kumi' ciento uvi xiko uxi kuiya.

'Ni ya'a ñā jaan', te ni sakuiso' chuun' Ndiosí te kuu' nuu', te ki'in ichi' rā nuu' nia. Sakan' ni xika nia ndee kivi' ni nduuy Samuel, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí. ²¹ Ndi'i jaan', te ni xikan nia iin rey te ka'ndia chuun' nuu' nia. Te ni naqaxin Ndiosí Saúl, si'e Cís, te nduu' siani' xika' Benjamín. Te ni xā'ndia chuun' rā uvi xiko kuiya. ²² Te kii' ndi'i ni xtā'ni' ñā'a' Ndiosí ndii, ni sakuiso' chuun' a David, te kunduy rā rey, te ka'ndia chuun' nuu' nia. Te jaan' nduu' te xā ni ka'an a xa'a' ndii: "Xā ni xini i ñā David, si'e Isái ndii, iin te xtani vā nimá i nduu' rā, te jaan' saxinú sakuu' ñā kuni yu'u'", ni kachí a.

²³ Ni taxí Ndiosí kuento a ñā tein siani' xika' David jaan' ketā iin ñā sakakú yoo', ne vi'e Israel, nuu' kuachí e', ñā jaan' nduu' Jesús. ²⁴ Te ñā kuni ká xixin ñā jaan' ndii, ni ka'an ndoso' Juan nuu' sakuu' ne vi'e e' Israel xa'a' ñā kuni a namā nia nimá nia xa'a' kuachí ñā xaa'

nia, te naqakā nia ichi' Ndiosí, te kuchi nia kuenta a.

²⁵ Te kii' xā kuyatin' saxinú Juan jaan' chuun' nuu' rā ndii, ni ka'an rā ndii: "Sūy' yu'u' nduu' ñā sakakú yoo' jaan'. Sūy' jaan' ndii xatā' i kuaxi ñā jaan'. Te yu'u' ndii, ni ndee vā'a i kunduy te ndaxin' ndixan' ki'i' a", ni kachí rā.

²⁶ Ñani ta'an' i, ne nduu' siani' xika' Abraham, xiin' sakuu' ndo'ó, ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí ndii, tu'un va'a ñā ka'an xa'a' ñā sakakú Ndiosí yo'o' ndii, nuu' yoo' ni ti'vi' ñā'a' a. ²⁷ Kuachí ndii, ne ndiee' ñūy Jerusalén xiin' te xa'ndia chuun' nuu' nia ndii, ni nakuni nia Jesús, ni ndee ni kundani tu' nia ndee ñā ka'an ñā ni ka'an te ni ka'an tiakú xa'a' a, ñā xi ka'vi' te yivi' nuu' nia sakuu' kivi' sábado, ñā xinandiee' nia. Sakan' na kuui' ni saxinú nia ñā ni ka'an tiakú te jaan' xa'a' a kii' ni ndoo nia kuento ñā xata'an kivi' a. ²⁸ Tee' ndee koo' ndee iin xa'a' ñā xata'an kivi' a ndii, ni ka'an nia xiin' Pilato, te ni ka'an chuun' rā te ka'ni' ñā'a' te xiin' rā. ²⁹ Te kii' ni saxinú nia sakuu' ñā yoso' xa'a' ñā jaan' ndii, ni sanuu' rā ñū'u' nde'i a nuu' krusin itun', te ni chinaá ñā'a' rā yavi ndii. ³⁰ Ndisu Ndiosí ndii, ni sanatiaku ñā'a' a. ³¹ Te ñā jaan' ndii, ki'in' kivi' ni tuvi' a nuu' ne ni kijeē ndee nuu' ñū'u' Galilea, te ni kaā nia ñūy Jerusalén xiin' a. Te ne jaan' nduu' tu' ne ndiee' yu'u' xa'a' a vitin nuu' ne yivi'.

³² Te ndu'u' ndii, ka'an ndoso' ndu' nuu' ndo' xa'a' tu'un va'a ñā ka'an xa'a' ñā ni taxí Ndiosí kuento a nuu' ne xii' yata' e', ³³ te xā ni saxinú xachi' a ñā jaan' nuu' yoo', ne nduu' siani' xika' ne jaan' kii' ni sanatiaku a Jesús. Naa yoso' a nuu' tuty Salmos ñā uvi mii' ka'an a ndii: "Si'e i nduu' yo'ó, kivi' vitin satuví i ñā nduu' i yu-va' un'", kachi a. ³⁴ Te ni sanatiaku ñā'a' a, te koo' kivi' ti'vi' ñū'u' nde'i ñā jaan' naa ni ka'an ká Ndiosí ndii: "Sañu'u' xna'a' i ndo'ó xiin' ñā ni taxí i kuento i xa'a' nuu' David", kachi a. ³⁵ Te sakan' tu' yoso' a ingā Salmo mii' ka'an a ndii: "Taxi yo'ó ti'vi' ñū'u' nde'i te nduu' kuenta un'." Sakan' kachi a.

³⁶ Va'a, David jaan', kii' ndi'i ni xika nuu' rā nuu' ne ta'an' rā saā kuni Ndiosí ndii, ni xi'i' rā, te ni chinaá ñā'a' te yivi' mii' ñū'u' ne ichi' yata' rā. Te ni ti'vi' ñū'u' nde'i rā jaan'. ³⁷ Ndisu ñā ni sanatiaku Ndiosí jaan' ndii, ni ti'vi' ñū'u' nde'i a.

³⁸ Ndo'ó, ne ta'an' i, xa'a' jaan' na kuni a kundani ndo' ñā ka'an ndoso' ndu' ñā nda'a' Jesús jaan' kuiti' kuaxi ñā kivi' koo' ka'nu' iní Ndiosí xa'a' kuachí e', ³⁹ sakan' ñā xiin' tu'un ndei' Ndiosí, ñā ni ke'i Moisés ndii, ni kivi' kundaku nimá e' nuu' a ndee sie. Sakan' na kuui' nda'a' Jesús jaan' kuiti' kuaxi ñā nduu' ndaku nimá sakuu' yoo', ne iní xini ñā'a', nuu' Ndiosí.

⁴⁰ Sakan' na kuui' koto xiin' mii' ndo', koto ká kundoo' ndo' ñā ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii:

⁴¹ Koto vā ndo'ó, ne kundi'i' xiin' i, te nandaní ndo', te ndoñu'u' ndo'. Sakan' ñā kivi' ñā xika' ká ndo' ndii,

saa i iin chuun ka'nu',
ña ndeva'a ni ka'an ne yivi' a xiin' ndo' ndii, kändixa'
ndo' a.

Sakan' yoso' a —ni kachj Pablo.

⁴² Te kij' ni ketä Pablo xiin' Bernabé vi'e mii' nakayá
ne judío jaan' ndii, ni ka'an nda'vi niä xiin' ra ña ka'an
ka ra xiin' niä xa'a' ña jaan' tuky kivi' sábado, ña xi-
nandiee' niä. ⁴³ Te kij' ndi'i ni ndutiä niä ndii, kua'a' ne
judío xiin' ne tuku', ne ndikún nditunj ña kandixa' ne
judío, ni xikundikun ña'a', te ka'an ra xiin' niä ña kuita
ni'i va niä nuu' ña ndani mii' ña'a' Ndiosí.

⁴⁴ Te tuky kivi' sábado, ña xinandiee' niä ndii, yatin'
sakuu' ne ñuu jaan' ni nakaya te kuni so'o niä tu'ün
va'a xa'a' xto'o e'. ⁴⁵ Ndisu kij' ni xini te judío, te kuu'
nuu', ña ni nakaya kua'a' xava'a ne yivi' jaan' ndii, ni
xakuiñu xava'a ra, te ni xa'a' ka'an kiji ra xa'a' ña
ka'an ndoso' Pablo jaan', te kanja'a tu ra xiin' ra.

⁴⁶ Ndisu Pablo xiin' Bernabé ndii, xiin' ña ndieni ni
ka'an ra ndii:

—Ni kuni a ña xi'na ka nuu' ndo'ó, ne ta'an' ndu,
ka'an ndoso' ndu tu'ün Ndiosí. Te ndii, xa'a' a ña küni
natijn ndo' a, te nia'á ndo' ña xata'an natijn ndo' kivi'
ñuu ña köo' kivi' ndi'i', sakan' na kuui' vitin ndii, ku'ün
ndu nuu' ne tuku', ⁴⁷ sakan' ña xa sakan' ni ka'an chu-
un' xto'o e' Ndiosí xiin' ndu naa yoso' a nuu' tutu a mi-
i' ka'an a ndii:

Ni sakuiso' chuun' i yo'ó,
te kunduu un' ndee naa ñu'u nuu' ne tuku',
te ku'ün un' ndee mii' xan ndi'i iin yivi',
te sania'á un' niä xa'a' ña sakakú ña'a' i.

Ni kachj a.

⁴⁸ Kij' ni xini so'o ne tuku' ña jaan' ndii, va'a va ni kuni
niä, te ni tijin ka'nu' niä tu'ün xto'o e'. Te sakuu' ne xa
ni nakaxin Ndiosí te natijn niä kivi' ñuu ña köo' kivi'
ndi'i' ndii, ni inj niä xini niä Jesús. ⁴⁹ Te ni kiku tu'ün
xto'o e' kanii' nuu' ñu'u' jaan'. ⁵⁰ Ndisu te judío jaan'
ndii, ni chy'u' ra sava ña'a', ne ka'nu' va, ne ita' ni'i va
nuu' ña kandixa' niä, xiin' ki'in' te kuu' nuu' ñuu jaan'.
Te ni xa'a' sando'o' ra Pablo xiin' Bernabé, sakan' na ni
taxi' ña'a' ra nuu' ñu'u' jaan'. ⁵¹ Sakan' te ni sakoyó te
jaan' yaka' xa'a' ra te nia'á ra ña xi'é Ndiosí xini a ne
jaan'. Te ni kiek ra kua'an ra ñuu Iconio. ⁵² Ndisu ne
ndikún ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Antioquía jaan' ndii,
chitu' vi' nimá niä xiin' ña va'a kuni niä, te chitu' vi' tu
nimá niä xiin' Espíritu Santo.

**So'o ni xaa a kij' ni ka'an ndoso' Pablo xiin' Bernabé
tu'ün va'a ñuu Iconio**

14 Te kij' ndiee' ra ñuu Iconio jaan' ndii, ni ko'ni in-
ga' ra vi'e mii' nakayá ne judío naa xi xaa ra, te
ni ka'an ndoso' va'a xava'a ra tu'ün va'a nuu' niä,
sakan' na kua'a' xava'a ne judío xiin' ne tuku' ni inj xini
Jesús. ² Ndisu ne judío, ne ni inj xini Jesús ndii, ni

chy'u' niä sava ne tuku', te ni ka'an kiji ne jaan' xa'a'
Pablo xiin' xa'a' Bernabé. ³ Ndee saa ka ni ndii, kua'a'
ya'a kivi' ni ndoo Pablo xiin' Bernabé jkan' ka'an ndo-
so' ndieni ra tu'ün va'a xa'a' xto'o e'. Te ña jaan' ni
chindiee' ña'a' a, te ni xaa ra chuun ka'nu' xiin' ña nan-
dani va ne yivi'. Te xiin' ña jaan' nia'á a ña ña ndixa
nduu' tu'ün ña ka'an ndoso' ra xa'a' ña ndani mii'
Ndiosí yoo'. ⁴ Te ni nata'vi' ne ndiee' ñuu jaan'. Sava
niä ni nduiin xiin' ne judío, te sava tuky niä ni nduiin
xiin' te ni tjanu' Jesús jaan'. ⁵ Xa'a' a jaan' na ni nakata
sava ne tuku' xiin' ne judío kuento niä, te ni chindiee'
tu ña'a' te xa'ndia chuun' ñuu niä, te mii' kuu niä xiin'
ra, te kuun yuu' tu ña'a' niä. ⁶ Te kij' ni xini te tianu'
Jesús jaan' kuento xa'a' ña jaan' ndii, ni xinu' ra kua'an
ra ñuu Litra xiin' ñuu Derbe, ña ñu'u' nuu' ñu'u' Li-
caonia. Te ni xa'an tu ra sakuu' ñuu ña ñu'u' yatjn jkan'
⁷ ka'an tu ra tu'ün va'a ñuu jaan'.

Kuun' yuu' ne yivi' Pablo ñuu Litra

⁸ Te ni yoo' iin te kui'e xa'a' ñuu Litra jaan'. Ndee iin
kivi' ni kuvi kaka ra, sakan' ña xa te kui'e xa'a' nduu' ra
ndee ni tui ra. ⁹ Te jaan' ndii, ni ndu'u' ra xini so'o ra
ñá ka'an ndoso' Pablo. Te ni xto'ni kaxi' Pablo nuu' ra,
te ni xini ra ña inj te jaan' ña kuvi sanda'a ña'a' Ndiosí.
¹⁰ Te ni ka'an ti'e' Pablo xiin' ra ndii:

—Kuijn ndichi ndaku un' xiin' xa'a' un' —ni kachj ra.
Te iin ni kandeta tio' te jaan', te ni xa'a' xika' ra. ¹¹ Te
kij' ni xini ne kua'a' jaan' ña ni xaa Pablo ndii, ni xa'a'
kuaa' niä ka'an niä xiin' tu'ün mii' niä Licaonia ka'an
niä ndii:
—Ndiosí ndii, te yivi' ni nanduu a, te ni nuu a nuu' e'
—kachi niä.

¹² Bernabé ndii, ndiosí Júpiter ni kachj niä xiin' ra, te
Pablo ndii, ndiosí Mercurio ni kachj niä xiin' ra, kofo ka
suyi ra nduu' te ka'an ka. ¹³ Te sutu, te xachuun' tijin
vi'e mii' xaka'nu' ne yivi' ndiosí Júpiter jaan' ndii, ni kix-
in ndiaká ra toro xiin' ita toso yi'e' ñuu jaan'. Sakan' ña
vi'e mii' xaka'nu' ne yivi' ndiosí Júpiter jaan' ndii, ndee
nuu' ñuu iin' a. Te te jaan' xiin' sakuu' ne kua'a' jaan'
ndii, ni kuni niä nasoko' niä ña jaan' nuu' Pablo xiin'
nuu' Bernabé. ¹⁴ Ndisu kij' ni xini Pablo xiin' Bernabé
ñá jaan' ndii, ni xtani xachi' ra ña jaan', sakan' na ni
ndata' ra toto ña titi ra, te taxa'an' ra ni ko'ni ra tejn
ne yivi' kua'a' jaan' ka'an ti'e' ra ndii:

¹⁵ —Kuni so'o ndo' ña ka'an i, ¿ndichun na xaa' ndo'
ña kaa'? Te yivi' ndee naa ndo'ó kuiti' nduu' tu ndu'u.
Te ka'an ndoso' ndu tu'ün va'a nuu' ndo' ña nakoo
ndo' ña xini xa'an' kaa', te nandjko' ndo' nuu' Ndiosí
tiaku, ña ni xa'a' ndivi', xiin' ñu'u' iin yivi', xiin' miji
ka'nu', xiin' sakuu' ña yoo nuu' sakuu' ña jaan'. ¹⁶ Nuu'
ni kixin ndii, ni taxi a ña kaka sakuu' nuu' ne yivi' saa
ka kuni mii' niä. ¹⁷ Tee' ndee sakan' ni xaa niä ndii, ni
xikuijn a ña xaa' a ña va'a nuu' niä, te nia'á ña'a' a ña

yoo a. Sakuun' a savi' te taxi' a kua'a' ña savi' nda'a' nja, xiin' ña xaxi' nja, xiin' ña va'a kuni nimá nja —ni kachj ra.

¹⁸ Te'e' ndee sakuu' ña jaan' ni ka'an ra xiin' nja ndii, ni ndo'o va ra, te ni sajn kuiin ra ne kua'a' jaan' ña na-soko' nja kiti' jaan' nuu' ra.

¹⁹ Ndisu ni ya'a, te ni ndekuie ndia'vi' te judío, te ni kiee ñuu Antioquía xiin' ñuu Iconio. Te jaan' ndii, ni na-ma ra nimá ne jaan', te ni kuun yuu' nja Pablo. Te xa'a' ña ni tuu nja ña xa ni xi'i' ra ndii, ni kañuu ña'a' nja xta'ni' nja ndee nuu' ñuu. ²⁰ Ndisu kii' ni xa'a ne ndikún ichi' Jesús, te ni xinunduu ña'a' nja ndii, ni ndoko'o ra, te ni ndi'vi' tukuu ra ñuu jaan'. Te tuku kivi' ni ketá ra kua'an ra xiin' Bernabé ñuu Derbe.

²¹ Te ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a nuu' ne ndiee' ñuu jaan', te ni nako'o kua'a' ne ndikún ichi' Jesús ni xa'a ra. Kii' ndi'i' ña jaan', te ni nandiko' ra ñuu Listra, xiin' ñuu Iconio, xiin' ñuu Antioquía ²² xandieni ra ne ndikún ichi' Jesús, te ndiaa yu'u' ña'a' ra ña kuni a kuita ni'i' nja nuu' ña iní nja xini nja a. Te ni ka'an ra xiin' nja ña kuni a kundoo'o va e' te xka'ndia e' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí. ²³ Te i'in ñuu jaan' ndii, ni sakuiso' chuun' ra te xixa te ka'ndia chuun' nuu' ne nduu' kuenta Jesús. Te kii' ndi'i' ni ka'an ra xiin' Ndiosí, te ni yoo nditia tu ra ndii, ni sanakua'a ra te jaan' nda'a' xto'o e' Jesús, ña xa iní ra xini ra.

Nandiko' Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquía, ña naá nuu' ñuu' Siria

²⁴ Xka'ndia so'o ra ñuu' Pisidia, te ni xa'a ra ñuu' Panfilia. ²⁵ Te kii' ndi'i' ni ka'an ndoso' ra tu'un va'a ñuu Perge ndii, ni naka'a' ra ñuu Atalia. ²⁶ Te ikan' ni kiee ra, te ni ko'ni ra tundoo' te kua'an ra ñuu Antioquía mii' ni sanakua'a ña'a' ne nakayá xa'a' Jesús nuu' ña ndani mii' ña'a' Ndiosí, te taxi' a ña ndiee' ra xa'a' chuun ña ni xa'a ra. ²⁷ Te kii' ni xa'a ra ñuu jaan', te ni nakaya ra ne nduu' kuenta Jesús ndii, ni ndatu'un' ndi'i' ra nuu' nja sakuu' ña ni xa'a Ndiosí xiin' ra, xiin' saa ni taxi' a ña iní tu ne tuku' kuni nja Jesús. ²⁸ Te ni ndoo ra ikan' kua'a' kivi' xiin' ne ndikún ichi' Jesús xiin' ra.

Ndatu'un' tuni ka'nu' te ni tjanu' Jesús xiin' te xixa ñuu Jerusalén

15 Te kivi' jaan' ndii, ni xa'a ndia'vi' te ni kiee ñuu' Judea ñuu Antioquía, te ni xa'a' sania'á ra ne nakayá xa'a' Jesús, ka'an ra ndii:

—Naa' ku'a'a tuni iin' ndo' naa ka'an tu'un ndei' Ndiosí, ña ni natijn Moisés ndii, kivi' kaku ndo' nuu' kuachj ndo' —ni kachj ra.

² Te Pablo xiin' Bernabé ndii, ni nakuitá kuento ra xiin' te jaan', xa'a' a jaan' na ndiee' va ni kanj ta'an' ra kuento. Sakan' na ni ndoo ne nakayá xa'a' Jesús kuento ña kaa Pablo xiin' Bernabé ñuu Jerusalén xiin' sava

ka te nakayá xiin' nja, te ndatu'un' ra xa'a' ña jaan' xiin' inga te ni tjanu' Jesús, xiin' te xixa kuenta a, te ndiee' ñuu jaan'. ³ Te ni ti'vi' ña'a' ne nduu' kuenta Jesús kua'an ra xka'ndia ra Fenicia xiin' Samaria ka'an ra ña kua'a' ne tuku' ni nanduu kuenta Jesús. Te va'a va kuni sakuu' inga ne nduu' kuenta Jesús xa'a' ña jaan'. ⁴ Kii' ni xa'a Pablo xiin' Bernabé ñuu Jerusalén ndii, ni natijn ña'a' te xixa, xiin' inga te ni tjanu' Jesús, xiin' sava ka ne nduu' kuenta Jesús. Te ni ndatu'un' ra nuu' sakuu' ne jaan' sakuu' ña ni xa'a Ndiosí xiin' ra. ⁵ Ndisu ni ndondichí sava te fariseo, te xa iní xini Jesús, te ni ka'an ra ndii:

—Kuni a ña kua'a tuni iin' te tuku' jaan', te ka'an chuun' e' xiin' ra te saxinú ra tu'un ndei' Ndiosí, ña ni ke'i Moisés —ni kachj ra.

⁶ Sakan' te ni nakaya te ni tjanu' Jesús, xiin' te xixa jaan' te ndatu'un' tuni ra xa'a' ña jaan'. ⁷ Te kii' ni kua'ndia va ndatu'un' ndiee' xiin' ta'an' ra ndii, ni ndondichí Pedro, te ni ka'an ra ndii:

—Ñanj ta'an' i, xini ndo'ó ña saa' ni nakaxin Ndiosí yu'u tein ndo', te ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ne tuku', te ni iní nja xini nja Jesús. ⁸ Te Ndiosí, ña xini saa iin' nimá e' ndii, ni nia'a a ne tuku' ña natiin' ña'a' a taxi' a Espíritu Santo naá nimá nja, saa nii' ni xa'a tu a xiin' yoo'. ⁹ Te kuasa' xachi' siin' ni xa'a a xiin' yoo' ni ndee xiin' ne jaan'. Sakan' ña ni ndasandoo tu a nimá ne jaan' xa'a' ña iní nja xini nja Jesús. ¹⁰ Sakan' na kuii', zndichun na xika' ndo' sataña'a' ndo' Ndiosí vitin taxi' ndo' chuun vie nuu' ne iní xini Jesús jaan', chuun ña kivi' saxinú yoo' ni ndee ni kivi' saxinú tu ña'a' ne xii' yata' e'? ¹¹ Sakan' ña yoo' ndii, kandixa' e' ña ni sakaku Ndiosí yoo' nuu' kuachj e' xa'a' ña kundani mii' xto'o e' Jesús yoo' kuiti', te nii' sakan' tu kundani a ne jaan' —ni kachj ra.

¹² Sakan' te ni xikundiee taxin' sakuu' ne kua'a' jaan' xini so'o tu nja ña ka'an Bernabé xiin' ña ka'an Pablo xa'a' chuun ka'nu' xiin' ña nandani va ne yivi', ña ni xa'a te jaan' tein ne tuku' ni xa'a Ndiosí.

¹³ Te kii' ndi'i' ni ka'an te jaan', te ni xa'a' Jacobo ka'an ra ndii:

—Ñanj ta'an' i, kuni so'o ndo' ña ka'an i xiin' ndo' vitin. ¹⁴ Xa ni ka'an Simón xiin' e' saa ni xa'a Ndiosí ndee ña nuu' ña ni kundani a ne tuku' jaan', te ni nakaxin a sava nja te kunduu tu nja kuenta a. ¹⁵ Te nakuitá ña jaan' xiin' ña ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii:

¹⁶ Kii' xka'ndia ña jaan' ndii, nandiko' i te nakasa'a' xa'a' tukuu' i vi'e David, mii' ni xa'ndia chuun' ra, ña xa ni nduva, te ndasava'a i mii' ni iin' a.

¹⁷ Ña jaan' saa i te nanduku' sakuu' inga ne yivi' yu'u, ña nduu' xto'o nja, xiin' sakuu' ne tuku', ne xa ni nakaxin i kunduu kuenta i.

¹⁸ Sakan' n̄i kach̄i xto'ŋ e', ña satuví ña jaan' ndee xta'an' iin yivi'. Sakan' kachi a.

¹⁹ Xa'a' a jaan' na tuu yu'u ndii, v̄a'a tax̄i e' chuyun vie nuu' ne tuku', ne xa xa'a' in̄i xini xto'ŋ e' Ndiosí. ²⁰ Süu' jaan' ndii va'a ka ke'j̄ e' iin tutu, te t̄i'vi' e' e nda'a' n̄ia mii' ka'án a ña kuní a nakoo n̄ia ña xixi' n̄ia ndei', ña n̄i nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te na k̄umi' n̄ia musa n̄ia, te na k̄uxi' n̄ia ndei' k̄iti', ti' n̄i xit̄ia n̄ii', te na k̄uxi' tu n̄ia n̄ii'. ²¹ Sakan' ña ndee xta'an' ndii, i'in ñuu n̄i yoo te ka'án ndoso' tu'un ndei' Ndiosí, ña n̄i nat̄iin Moisés, te ka'vi' tu ra a vi'e mii' nakaya n̄ia saa kivi' sábado, ña xi- nandiee' ne ta'an' e' —n̄i kach̄i ra.

Tutu ña kua'an nda'a' ne tuku'

²² Xa'a' a jaan' na te n̄i t̄ianu' Jesús, xiin' te xixa jaan', xiin' sakuu' inga ne nduu' kuenta Jesús ñuu Jerusalén jaan' ndii, n̄i nakuita inga' n̄ia kuento ña nakaxin n̄ia iin uvi te yivi', te t̄i'vi' ña'a' n̄ia xiin' Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquía. Te jaan' ndii, iin ra nani' Judas, te ka'án tu ne yivi' Barsabás xiin' ra, te inga ra nani' Silas. Te te kuu' nuu' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús nduu' uvi saa' te jaan'. ²³ Te xiin' te jaan' n̄i t̄i'vi' n̄ia tutu yo'ŋ ña ka'án ndii: "Ndu'u, te n̄i t̄ianu' Jesús, xiin' ne nakaya xa'a' a ñuu yo'ŋ, xiin' te xixa, te xito' ne jaan' ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne tuku', ne in̄i xini tu Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Siria xiin' ñu'u' Cilicia, xiin' ne ndee' ñuu Antioquía. ²⁴ Xa n̄i xini ndu kuento ña n̄i k̄iee sava te yivi' tejin ndu yo'ŋ, tee' ndee k̄oo' ra n̄i t̄i'vi' ndu. Te n̄i xaa ra mii' ndiee' ndo'ó, te n̄i sandi'n̄i ra nimá ndo' xiin' ña n̄i ka'an ra, te n̄i nasaka' tu ra ña xanini ndo' xa'a' a ña ka'án chuun' ra xiin' ndo', ña kasa'a' ndo' tuni iin' ndo'. Te ka'án tu ra ña kuní a saxinu' ndo' sakuu' ña ka'án tu'un ndei' Ndiosí. ²⁵ Xa'a' a jaan' na n̄i ndoo inga' ndu kuento ña nakaxin ndu ndia'vi' te yivi', te t̄i'vi' ndu ra xiin' ñani' man̄i' e' Bernabé xiin' Pablo mii' ndiee' ndo'. ²⁶ Te yo'ŋ ndii, xa xiyoó ra tax̄i ra kivi' ñuu ra xa'a' a ña saxinu' ra ña kuní xto'ŋ e' Jesucristo. ²⁷ Xa'a' a jaan' na t̄i'vi' ndu Judas xiin' Silas, te ndatu'un' ndi'i ra nuu' ndo' ña n̄i ndoo ndu kuento, ña yoso' nuu' tutu yo'ŋ. ²⁸ Sakan' ña n̄i nakuita ña kuní Espíritu Santo xiin' ndu ña t̄jachuun' ndu ndo'ó xiin' ndee iin' tuku ña'a, süu' jaan' ndii ña yo'ŋ kujt̄i' saa ndo': ²⁹ Kuní a ña nakoo ndo' ña xixi' ndo' ndei' ña n̄i nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te k̄uxi' ka tu ndo' n̄ii', te k̄uxi' ka tu ndo' ndei' ti' n̄i xit̄ia n̄ii', te k̄umi' tu ndo' musa ndo'. Naa' saxinu' ndo' ña jaan' ndii, va'a saa ndo'. Ndiosí na koo xiin' ndo'." Sakan' yoso' a nuu' tutu jaan'.

³⁰ Te kii' ndi'i n̄i ndei' ña'a' n̄ia ndii, n̄i k̄iee ra ñuu Jerusalén, te n̄i nakaa' ra ñuu Antioquía. Te n̄i nakaya ra ne nakaya xa'a' Jesús, te n̄i sanakua'a ra tutu jaan' nda'a' n̄ia. ³¹ Te kii' n̄i ka'vi' n̄ia a ndii, n̄i nakuatia' va n̄ia, sakan' ña n̄i saki'vi' ña'a' ña yoso' nuu' tutu jaan'.

³² Te Judas xiin' Silas, xa'a' a ña nduu' tu ra te ka'án tiakú tu'un Ndiosí ndii, n̄i xand̄ieni ña'a' ra xiin' kua'a' tu'un va'a, te n̄i nakata n̄i' tu ña'a' ra nuu' ichi' Jesús.

³³ Te kii' ndi'i n̄i ndoo ra ñuu jaan' ndia'vi' kivi' ndii, n̄i ndei' man̄i' ña'a' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' jaan', te nand̄iko' ra mii' ndiee' ne n̄i t̄i'vi' ña'a'. ³⁴ Ndisu Silas ndii, n̄i xtan̄i ra ndoo ka ra ikan'. ³⁵ Te n̄i ndoo tu Pablo xiin' Bernabé ñuu Antioquía jaan' sania' á inga' ra xa'a' xto'ŋ e', te ka'án ndoso' tu ra tu'un va'a xiin' kua'a' inga te yivi'.

Kani ta'an' kuento Pablo xiin' Bernabé xa'a' Juan

³⁶ Kii' n̄i ya'a ndia'vi' kivi', te n̄i ka'an Pablo xiin' Bernabé ndii:

—To'ŋ tukuu' sakuu' ñuu mii' n̄i ka'an e' tu'un va'a xa'a' xto'ŋ e' nuu' ne yivi', te kun̄i e' saa ndiee' ne jaan' —n̄i kach̄i ra.

³⁷ Ndand̄i n̄i kun̄i Bernabé ña ku'un tu Juan, te ka'án tu ne yivi' Marcos xiin', xiin' ra. ³⁸ Ndisu n̄i tuu Pablo ña v̄a'a nduu' a ña ku'un ka te jaan' xiin' ra, sakan' ña n̄i nakoo xiin' mii' ra ñu'u' Panfilia, te n̄i xiin' ka ra kundikun ra sachuun' inga' ra xiin' te jaan' chuyun nuu' xto'ŋ e'. ³⁹ Xa'a' a jaan' na Pablo xiin' Bernabé ndii, ndiee' va n̄i kan̄i ta'an' ra kuento ndee n̄i kusiin' ra. Sakan' na n̄i xaka Bernabé Marcos, te n̄i ko'ni ra tundoo', te kua'an ra nuu' ñu'u' Chipre.

⁴⁰ Te Pablo n̄i xaka Silas, te kua'an ra kii' ndi'i n̄i sanakua'a ña'a' inga ne ndikún ichi' Jesús nuu' ña ndani mii' ña'a' xto'ŋ e' Ndiosí. ⁴¹ Te n̄i xka'ndia ra nuu' ñu'u' Siria xiin' nuu' ñu'u' Cilicia nakata' n̄i' ra i'in t̄i'vi' ne nduu' kuenta Jesús.

Kua'an Timoteo xiin' Pablo xiin' Silas

16 Xi'na ka ñuu Derbe n̄i xaa ra, ndi'i jaan' te n̄i xaa ra ñuu Lистра, te ikan' ndu'u' iin te nani' Timoteo, te ndikún ichi' Jesús. Te si'e iin ña'a' judía, ña' in̄i xini Jesús nduu' te jaan', ndisu yuva' ra ndii, te griego ndu-u' ra. ² Te xa'a' a ña ka'án va'a va ne in̄i xini xto'ŋ e', ne ndiee' ñuu Lистра jaan' xiin' ñuu Iconio, xa'a' Timoteo jaan' ndii, ³ n̄i kun̄i Pablo ña ku'un te jaan' xiin' ra. Ndisu ña kuní ka ku'un ra ndii, n̄i ka'an chuun' ra ña koo tuni iin' te jaan', te k̄an̄ini k̄ini ne judío, ne ndiee' ñu'u' jaan'. Kuach̄i ndii, sakuu' ne ndiee' jaan' xini ña te griego nduu' yuva' ra. ⁴ Te kii' xka'ndía Pablo xiin' te kua'an xiin' ra saa ñuu kua'an ra ndii, sakuni' tu'un ra xa'a' tu'un ndei', ña n̄i chituní te n̄i t̄ianu' Jesús, xiin' te xixa, te ndiee' ñuu Jerusalén, ña kuní a saxinu' n̄ia a. ⁵ Sakan' na kiii' i'in t̄i'vi' ne nduu' kuenta Jesús ndii, n̄i xand̄ieni ka ña'a' ra nuu' ña in̄i n̄ia xini n̄ia Jesús, te so'ŋ kukua'á' ka n̄ia i'in kivi' kua'an.

So'õ nì xaa a kii' nì saturday a nuu' Pablo, ña xini ra iin te Macedonia

⁶ Te nì xka'ndia Pablo xiin' te kua'an xiin' ra nuu' ñu'u' Frigia xiin' ñu'u' Galacia, sakan' ña nì taxì Espiritu Santo ka'an ra tu'un Ndiosí nuu' ñu'u' Asia. ⁷ Te kii' nì xaa ra xa'in' ñu'u' Misia ndii, nì xika ra ku'un ra ñu'u' Bitinia. Ndisu nì taxì tu Espiritu Jesús ña ku'un ra ikan'. ⁸ Te nì xka'ndia ra ñu'u' Misia, te nì nakaa' ra ndee ñuu Troas, ña naá yu'u' minì ka'nu'. ⁹ Te ñuu jaan' nì saturday a nuu' Pablo ña iin' ndichì iin te ñu'u' Macedonia ka'an nda'vi ra xiin' ra ndii:

—Xka'ndia un' ñu'u' Macedonia te chindiee' un' ndu —kachi ra.

¹⁰ Te kii' nì saturday a ña jaan' nuu' Pablo ndii, nì chitu'-va ki'i' xiin' mii' ndu, te ku'un ndu ñu'u' Macedonia. Sakan' ña nì kundani ndu ña Ndiosí nduu' ña kana' ndu, te ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ne ndiee' ñu'u' jaan'.

So'õ nì xaa a kii' nì xa'an ndu xiin' Pablo ñuu Filipos

¹¹ Te nì ko'ni ndu iin tundo', tun' nì keta ñuu Troas jaan', te kua'an ndaku ndu ndee ñu'u' Samotracia. Te nì kitu' tuku kivi', te nì kiee ndu kua'an ndu ñuu Neápolis. ¹² Te ñuu jaan' nì kiee ndu te kua'an ndu ndee ñuu Filipos. Ñuu jaan' ndii, nda'a' ñuu Roma nduu' a, te kandu'u' a nuu' ñu'u' Macedonia jaan', te iin ñuu ka'nu' va' nduu' a. Ikan' nì ndiee' ndu ndia'vi kivi'.

¹³ Te iin kivi' sábado, ña xinandiee' ne ta'an' ndu, ne judío ndii, nì kiee ndu ñuu jaan', te nì xa'an ndu yu'u' itia mii' tuu ndu ña yoo iin xaan' mii' xi ka'an ne judío, ne ndiee' ikan' xiin' Ndiosí. Sakan' te nì xikundiee' ndu ikan', te nì xa'a' ka'an ndu xiin' ña'a', ne nì nakaya ikan', tu'un va'a xa'a' Jesús. ¹⁴ Te iin ña'a' jaan' nani' Lidia, ña' ñuu Tiatira. Te xiko' a' toto va'a, ña kua'a ndiaa'. Te ña' xaka'nu' Ndiosí nduu' a'. Te kii' ndu'u' a' xini so'õ a' ña ka'an Pablo ndii, nì nunia' xto'õ e' nimá a', te nì natijn a' tu'un va'a ña nì ka'an ra. ¹⁵ Te kii' ndi'i nì chichì a' cuenta Jesús xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e a' ndii, nì ka'an nda'vi a' xiin' ndu ndii:

—Naa' tuu ndo' ña inì i xini i xto'õ e' ndii, to'õ' ndo' te ndoo ndo' xiin' ndu vi'e i —nì kachì a'.

Te xa'a' a ña ndiee' va' nì ka'an a' xiin' ndu ndii, nì ndoo ndu ikan'.

So'õ nì xaa a kii' nì chinaá te yivi' Pablo xiin' Silas vi'e kaa

¹⁶ Unta' kii' kua'an tukuu ndu mii' ka'an ndu xiin' Ndiosí ndii, nì nata'an' iin ña' sava xiin' ndu. Ña' jaan' ndii, xiko' ni'i' ña'a' xto'õ a', te ndiee' ñuu jaan'. Te naá iin ña ndiva'a nimá a', ña xaa' sakan' te tuvi' inì a'. Te xiin' ña ndiee', ña taxi' ña jaan' ndii, kua'a' va' xu'un' nì

kanando a' xa'a' xto'õ a' jaan'. ¹⁷ Te nì xikundikun a' Pablo xiin' ndu'u' ka'an ti'e' a' ndii:

—Te yivi' kaa' ndii, te xika' nuu' nuu' Ndiosí ka'nu' xava'a nduu' ra. Te ka'an ra saa saa ndo' te kaku ndo' nuu' kuachì ndo' —kachi a'.

¹⁸ Te kua'a' va' kivi' nì xaa a' ña jaan' ndee nì kusuxan' xini' Pablo. Sakan' na nì ndiko' kuiin' ra, te nì ka'an ra xiin' ña ndiva'a ña naá nimá a' jaan' ndii:

—Xiin' ña ndiee' Jesucristo ka'an chuun' i xiin' un' ña kuan keta nimá ña' ñaa' —nì kachì ra.

Xaka'an e' te nì keta ña jaan', te kua'an a.

¹⁹ Te kii' nì xini' xto'õ ña' sava jaan' ña nì ndi'i ña ndiatu' inì ra kanando ka' ra xu'un' xiin' a' ndii, nì tijn ra Pablo xiin' Silas te nì ñuu ña'a' ra xan ndiaka' ra ma'in' ya'vi nuu' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu jaan'. ²⁰ Te nì sanakua'a' ña'a' ra nuu' te kuu' ka'nu' ka'an ra ndii:

—Te judío yo'õ' ndii, sasana' ra ne ñuu e' xiin' ña ka'an ndoso' ra. ²¹ Sakan' ña sania'a' ra iin nuu' ña ndei' ña va'a natijn e', te nì ndee' vasa' tu' xi xaá e', sakan' ña te romano nduu' yoo' —nì kachì ra.

²² Xa'a' a jaan' na nì nuta' tu' kua'a' ne yivi', ne nì nasaa' nì xini' nia' Pablo xiin' Silas. Sakan' te nì tjanu' te kuu' ka'nu' jaan' te xiiin', te nì tava' ra toto Pablo xiin' Silas, te nì ka'an chuun' tu' ra, te nì suku' nduku' va' ña'a' ra. ²³ Te kii' ndi'i nì kutun' ña'a' te xiiin' jaan' kua'a' va' ichi' ndii, nì taan' ña'a' ra vi'e kaa. Te nì ka'an chuun' te kuu' ka'nu' jaan' xiin' te xiiin' te xito' vi'e kaa ña koto va' ña'a' ra. ²⁴ Kii' nì natijn te xito' vi'e kaa jaan' ña nì ka'an chuun' te jaan' xiin' ra ndii, nì taan' ña'a' ra ndemaa' tijin vi'e kaa jaan' mii' kutu' va' kaa'. Te nì ko'ni tu' ra xa'a' te jaan' yavi iin itun' vie va'.

²⁵ Te xa' nañuu sava nduu' a, ndisu Pablo xiin' Silas ndii, ka'an ra xiin' Ndiosí te xita' tu' ra yaa nuu' a. Te sakuu' te ñu'u' vi'e kaa jaan' xini so'õ a. ²⁶ Te iin nì taan' ndiee' xava'a ndee nì kisi' a xa'a' vi'e kaa jaan'. Te xa' ndikun sakan', te nì nuni'a' tu' sakuu' yi'e' a, te nì ndaxin' tu' karena, ña tiin sakuu' te ñu'u' jaan'. ²⁷ Te kii' nì ndoto' te xito' vi'e kaa jaan', te nì xini' ra ña nuni'a' yi'e' jaan' ndii, nì xta'ni' ra ichi' ra, te ka'ni' xiin' mii' ra, sakan' ña nì xanini' ra ndii, xa' nì xinu' te ñu'u' vi'e kaa jaan'. ²⁸ Ndisu nì ka'an ti'e' Pablo xiin' ra ndii:

—Sätuxu'vi xiin' mii' un', sakan' ña yo'õ' ñu'u' sakuu' ndu —nì kachì ra.

²⁹ Sakan' te nì xikan' te xito' vi'e kaa jaan' ñu'u', te ki'i' nì ndava' ra ndeta' ra mii' naá Pablo xiin' Silas. Te kisi' vi' ña'a' a ña yi'vi' ra, te nì xikandu'u' ndiee' ra ndee' nuu' ñu'u' nuu' Pablo xiin' Silas. ³⁰ Ndi'i jaan' te nì tava' ña'a' ra ikan'. Te nì ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'ó, tákui'e, ¿ndee ña saa i, te kaku i nuu' kuachì i? —nì kachì ra.

³¹ Te nì nakuin te jaan' ndii:

—Inì un' kunì un' xto'õ e' Jesucristo, te kaku un' nuu' kuachì un', yo'ó xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e un' —nì kachì ra.

³² Sakan' te Pablo xiin' Silas ndii, ni ka'an ra tu'un xa'a' xto'o e' nuu' te jaan' xiin' nuu' sakuu' ne ndiee' vi'e ra. ³³ Te xa' nyu sakan' ni xaka' na'a' te xito' vi'e kaa jaan', te ni natia ra mii' ni tuxu'vi te jaan'. Sakan' te ni chich'i ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra kuenta Jesús.

³⁴ Te kij' ndiee' te jaan' vi'e ra ndii, ni tax'i ra na' ni xix'i te jaan', te va'a va' kuni ra xiin' sakuu' ne ndiee' vi'e ra xa'a' a' na' in'i na' xini na' Ndiosí.

³⁵ Kij' ni kity' kivi' jaan' ndii, ni ti'vi' te kuu' ka'nu' nyu jaan' in' uv'i te xiin' te ka'an ra xiin' te xito' vi'e kaa jaan' ndii:

—Saña' un' te yivi' naa' —ni kachi ra.

³⁶ Sakan' te ni ka'an te xito' vi'e kaa jaan' kuento jaan' xiin' Pablo ndii:

—Te kuu' ka'nu' ni ka'an chuun' xiin' i' na' saña' i' ndo'ó. Sakan' na kuu' xa' kuvi' kije ndo' te ku'un ndo', Ndiosí na ku'un na xiin' ndo' —ni kachi ra.

³⁷ Ndisu ni nakuijn Pablo nuu' te xito' vi'e kaa jaan' ndii:

—Xi'na' ni kutun' ra ndu'u nuu' kua'a' ne yivi', te ni ko'ni ra ndu' vi'e kaa tee' ndee' ni sana'má ra ndu'u, te na'in ra kuachi ndu. Te ndu'u ndii, te romano nduu' tu ndu'u. Te vitin' ndii, kuni ra tava' si'e ra ndu'u. Kuasa' xachi' sakan' ran', na kixin' mii' te kuu' ka'nu' jaan' te tava' ra ndu' —ni kachi Pablo.

³⁸ Te ni ka'an te xiin' jaan' xiin' te kuu' ka'nu' jaan' na' ni ka'an Pablo jaan', te ni yi'vi' ra kij' ni xini so'o ra na' te romano nduu' tu Pablo xiin' Silas. ³⁹ Xa'a' a' jaan' na ni xa'an tava' ra te jaan' vi'e kaa jaan', te ni xikan' ra na' ka'nu' in'i nuu' ra, te ni ka'an nda'vi ra xiin' ra na' kije ra nyu jaan'. ⁴⁰ Ni keta' so'o Pablo xiin' Silas vi'e kaa jaan', te kua'an ra vi'e Lidia. Te ikan' ni nduijn ra xiin' ne nakaya' xa'a' Jesús, te ni xandi'eni ra nimá na, ndi'i jaan' te ni kije ra kua'an ra.

So'o ni xaa a' kij' xika' Pablo nyu Tesalónica

17 Te Pablo xiin' Silas ndii, ni xka'ndia ra nyu na' nani' Anfipolis xiin' nyu na' nani' Apolonia, te ni xaa ra ndee' nyu Tesalónica, te ikan' ndii, yoo in' vi'e mii' nakaya' ne judío. ² Te Pablo ndii, un' ta'an kivi' sábado, na' xinandiee' ne judío, ni xa'an ra vi'e mii' nakaya' na' na' xi' xa'a' ra. Te ndiee' ni ndatu'un' ra nuu' ne jaan' xa'a' na' ka'an tu'un' Ndiosí. ³ Te ni sanakuachi' ra na' yoso' nuu' tutu' Ndiosí jaan' nuu' na', te sakuni' na'a' ra na' na' nduu' Cristo ni ti'vi' Ndiosí sakakú yoo' ndii, ni kuni' a' na' kuvi' a, ndi'i jaan', te natiaku' a. Te ka'an tu' ra ndii:

—Jesús, na' ka'an ndoso' i' xa'a' jaan' nduu' Cristo, na' ni ti'vi' Ndiosí sakakú yoo' —ni kachi ra.

⁴ Te sava' ne judío jaan' ndii, ni in'i na' xini na' Jesús, te ni nduijn na' xiin' Pablo xiin' Silas. Te sakan' tu' ni xaa kua'a' va' ne griego, ne ndikún Ndiosí na' kandixa' ne judío, xiin' ki'in' na'a', ne kuu' nuu'. ⁵ Ndisu te judío, te

ni kandixa' ndii, ni xakuinu' xava'a' ra Pablo xiin' Silas. Sakan' na kuu' ni nakaya' ra ki'in' te na'a' xika' sij' ya'ya, te sanasa'a' te jaan' ne ndiee' nyu jaan'. Te ni ki'vi' ndiee' ra vi'e in' te nani' Jasón nanduku' ra Pablo xiin' Silas, te tava' na'a' ra, te kundia'ka' na'a' ra vi'e ka'nu' nyu jaan'. ⁶ Ndisu xa'a' a' na' koo' te jaan' ni na'in' ra ndii, ni nakaya' ra Jasón xiin' inga' ka' te in'i tu' xini Jesús. Te ni ka'nyu' na'a' ra xan ndia'ka' ra nuu' te kuu' nuu' nuu' nyu jaan'. Te ni ka'an ti'e' ra ndii:

—Te yivi', te sativi' ne yivi' in' yivi' mii' ka' ndiee' na' jaan' ndii, ni xaa tu' ra nyu mii' ndiee' e' yo'o' vitin', ⁷ te Jasón kaa' ndii, ni natijn' na'a' ra vi'e ra. Te sakuu' te jaan' xka'ndia' kuento na' ka'an chuun' César, te xa'ndia chuun' ka'nu' ka', sakan' na' ka'an ra ndii, yoo inga' te xa'ndia chuun' ka'nu' ka' te nani' Jesús, kachi ra —ni kachi te jaan'.

⁸ Te ni nasaa' ne kua'a' jaan' xiin' te sanakuachi' kuento nyu jaan' kij' ni xini so'o na' na' ni ka'an ra.

⁹ Xa'a' a' jaan' na ni chikandia' Jasón xiin' inga' te yivi' jaan' xu'un', te ni sain' na'a' te jaan'.

So'o ni xaa a' kij' ni xika' Pablo xiin' Silas nyu Berea

¹⁰ Ni xaa so'o nyu, te ni ti'vi' ne in'i xini Jesús Pablo xiin' Silas ndee' nyu Berea. Te kij' ni xaa ra nyu jaan' ndii, ni xa'an ra vi'e mii' nakaya' ne judío. ¹¹ Ne ndiee' nyu jaan' ndii, ka'nu' ka' in'i na' te sakan' ne ndiee' nyu Tesalónica jaan'. Kuachi' ndii ni natijn' va'a' na' tu'un' va'a' xa'a' Jesús, te in' kivi' kua'an ndii, sakuaan' ndi'i na' na' yoso' nuu' tutu' Ndiosí te kuni' na' na' sakan' xna'a' nduu' a' na' sania'a' Pablo xiin' Silas. ¹² Na' jaan' na kuu' kua'a' va' ne judío jaan' ni in'i xini Jesús. Te sakan' tu' kua'a' na'a' griega, ne ka'nu' xiin' te yivi' ndii, ni in'i na' xini na' Jesús.

¹³ Ndisu kij' ni xini te judío, te ndiee' nyu Tesalónica, kuento na' ka'an ndoso' tu' Pablo tu'un' Ndiosí nyu Berea jaan' ndii, ni xa'an tu' ra ikan', te ni kiku' ra ne yivi' kua'a', ne ndiee' nyu jaan', sanasa'a' na'a' ra.

¹⁴ Ndisu ne in'i xini Jesús ndii, numi' va', te ni ti'vi' na' Pablo ndee' yu'u' miji' ka'nu'. Te Silas xiin' Timoteo ndii, ni ndoo' ra nyu Berea jaan'. ¹⁵ Te yivi', te ni xa'an xiin' Pablo ndii, ndee' nyu Atenas ni xa'an nakoo' na'a' ra. Te kij' ndi'i ni ka'an chuun' Pablo xiin' ra na' ka'an ra xiin' Silas xiin' Timoteo na' yachi' va' kixin' te jaan' nyu Atenas mii' ndu'u' Pablo jaan' ndii, ni nandi'ko' ra.

So'o ni xaa a' kij' ni xika' Pablo nyu Atenas

¹⁶ Te kij' ndu'u' Pablo nyu Atenas jaan' ndiatu' ra te jaan' ndii, ni tuxu'vi' va' nimá ra kij' ni xini na' na' chitu' vi' nyu jaan' yoo' ndiosí saka. ¹⁷ Xa'a' a' jaan' na ni nda-tu'un' ndi'i ra nuu' ne judío jaan' vi'e mii' nakaya' na', xiin' nuu' ne tuku', ne xaka'nu' Ndiosí. Te sakan' tu' ni xaa ra in' kivi' nuu' yoo' ka' xika' ya'vi'. ¹⁸ Te sava' te ndikún xata' na' na' sania'a' in' ti'vi' te nani' epicúreos xi-

in' sava te ndikun xata' ña ni sania'á jin tiví te nani' estoicos ndii, ni kaní ta'an' ra kuento xiin' Pablo. Te ni ka'an sava te jaan' ndii:

—¿Yoo nduu' tu a sania'á te ka'an saka kaq'? —ni kachi ra.

Te sava tuku ra ni ka'an ndii:

—Kuain' te ka'an ndoso' xa'a' inga nuu' ndiosí nduu' ra —ni kachi ra.

Ni ka'an te jaan' ña jaan' sakan' ña ni ka'an ndoso' Pablo tu'un va'a nuu' ra xa'a' Jesús, xiin' xa'a' ña natíaku e' kii' kuví e'.

¹⁹ Sakan' te ni xaka te jaan' Pablo te kua'an ra xiin' ra jin xaan' mii' nakayá te xini tuní mii' nani' a Areópago, te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Náa kuví sania'á un' ndu'u xa'a' ña xaa' ña ka'an ndoso' un' jaan'? ²⁰ Kuachi ndii ña siin' tu ka'an un' xtuu ndu, sakan' na kuni kundani ndu ndee xa'a' ka'an a —ni kachi ra.

²¹ Sakan' ña sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' xiin' ne tuku', ne ndiee' tu ikan' ndii, xa nuu' ndatu'un' ña uun xini so'o ña xa'a' ndee ka ña tuu ña nduu' ña xaa' nuu' ña.

²² Sakan' te ni xikuijn ndichí Pablo ma'in' ví'e Areópago jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Ndo'ó, ne ndiee' ñuu Atenas yo'o' ndii, xa kundani yu'u ña tiin' ka'nu' va ndo'ó ña kandixa' ndo'. ²³ Sakan' ña kii' ni xka'ndia i ya'ya ñuu ndo' mii' ita' yukun' kualii' mii' xaka'nu' ndo' kua'a' va ña kandixa' ndo' jaan' ndii, ni xini tu i jin' jin yukun' lulu mii' yoso' jin yu'u' ña ka'an ndii: “Xa'a' Ndiosí ña koo' xini.” Sakan' yoso' a. Suu xa'a' Ndiosí, ña xaka'nu' ndo' jaan' tee' ndee xini ndo' a, kuaxi yu'u ka'an ndoso' i nuu' ndo' vitin.

²⁴ Ña jaan' nduu' ña ni xa'a' jin yivi' te sakan' tu sakuu' ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi', xa'a' a jaan' na suvi a ndu'u' xt'o'o ndivi' xiin' ñu'u' jin yivi'. Te ndü'u' a ndee jin yukun' ña xa'a nda'a' te yivi', ²⁵ ni ndee koo' tu ndee jin e' kuví chindíee' ña'a' ndee naa kumi' e' jin ña kuni nu-u' a. Sakan' ña koo' a kuni xachi' nuu' a jaan', süu' jaan' ndii mii' a taxi' kivi' ñuu sakuu' e', xiin' ña na'in' tachi' e', xiin' sakuu' ña kuni nuu' e'. ²⁶ Te xiin' jin ndaa' te yivi' ni xa'a' Ndiosí sakuu' nuu' ne yivi' jin yivi', te kundíee i'in ne jaan' kanii' jin yivi'. Te kii' tia'an koo ndee jin e' ndii, ni ndoo a kuento amaa xiin' mii' kundíee e', ²⁷ te nandyku' ña'a' sakuu' e', tee' ndee nandyku' niani ña'a' e' ndii, na'in' ña'a' e', sakan' ña xika' yoo a nuu' i'in e'. ²⁸ Kuachi ndii suvi a xaa' sakan' te tiaku e', xiin' ña xiko' kii' e', xiin' ña yoo e'. Naa ni ka'an sava te ichi' ndo'ó, te ni ke'i' kuento ndatun' kua'an ndii: “Si'e Ndiosí nduu' e'”, ni kachi ra.

²⁹ Te xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' e' ndii, va'a kanini e' ña nduu' Ndiosí ndee naa ña xa'a nda'a' te yivi' xiin' oro, xiin' plata, xiin' yuu' saa xanini mii' ra. ³⁰ Te Ndiosí ndii, ni ka'an kuachi a xiin' ne yivi' xa'a' ña naa' ni kuví ña xt'a'an'. Ndisu vitin ndii, ka'an chuun' a xiin' sakuu'

yoo', ne ndiee' kanii' jin yivi', ña nama e' nimá e' xa'a' kuachi e' te saa e' ña kuni a. ³¹ Sakan' ña xa ni chin-du'u' a jin kivi' ña sana'má ndaku a sakuu' ne yivi' xa'a' kuachi ña. Te saa a ña jaan' xiin' nda'a' jin te yivi', te xa ni sakuiso' chuun' a xa'a' chuun jaan'. Te ni nia'a a nuu' sakuu' e' xa'a' ña jaan', sakan' ña ni sana-tiaku ña'a' a —ni kachi Pablo.

³² Te kii' ni xini so'o ne yivi' jaan' ña natiaku ne xii' ndii, sava ña ni xandi'i' xiin' Pablo, te sava tuku ña ni ka'an ndii:

—Inga kivi' kuni kuni so'o ka ndu xa'a' ña ka'an un' kaq' —ni kachi ña.

³³ Sakan' te ni ketá Pablo tein ne yivi' jaan' kua'an ra.

³⁴ Te sava ne yivi' jaan' ndii, ni natíjn ña tu'un va'a xa'a' Jesús ña sania'á Pablo, te ni nduujn ña xiin' ra. Te tein ne jaan' ka'ni jin te nani' Dionisio, jin te xa'ndia chuun' xa'a' Areópago jaan' nduu' tu te jaan'. Te ka'ni tu jin ña'a' nani' Dámaris, xiin' inga ka ne yivi' ikan'.

So'o ni xaa a kii' xika' Pablo ñuu Corinto

18

Te kii' ni ndi'i' ña jaan' ndii, ni ketá Pablo ñuu Atenas jaan' te kua'an ra ñuu ka'nu' ña nani'

Corinto. ² Te ikan' ni xini ta'an' ra xiin' jin te judío te nani' Aquila, te ni tuvi ñu'u' Ponto. Sakan' ndia'vi' kivi' kua'an ña ni kíee te jaan' ñu'u' Italia, te ni xaa ra ñuu Corinto jaan' xiin' ña si'i' ra Priscila. Sakan' ña Claudio, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' Roma, ni ka'an chuun' ña kíee sakuu' ne judío ñuu jaan'. Te ni nduujn Pablo xiin' ña. ³ Te xa'a' a ña jin ndaa' nuu' chuun xaa' Pablo xiin' Aquila jaan' ndii, ni ndoo ra ndu'u' ra xiin' ña, te sachuun' inga' ra xiin' ña, sakan' ña ne xa'a ví'e toto nduu' ña. ⁴ Te saa kivi' sábado, ña xinandíee' ne judío ndii, ni xa'an Pablo ví'e mii' nakayá ña, te ni ndatu'un' ra xiin' ña, xiin' ne griego xa'a' Jesús te ini ña kuni ña a.

⁵ Te kii' ni xaa Silas xiin' Timoteo ñuu Corinto jaan', ña ni kíee ra ndee ñu'u' Macedonia ndii, ndee xa nuu' tu'un va'a xa'a' Jesús ka'an ndoso' Pablo, te ndiee' yu'u' ra nuu' ne judío jaan' ña suvi a nduu' Cristo, ña ni tiví' Ndiosí sakakú yoo'. ⁶ Te ndii, xa'a' a ña xikuita'nú ne judío jaan' nuu' tu'un va'a ña ka'an ndoso' Pablo, te kanía'a tu ña xiin' ra ndii, ni kisi' ra toto ra ka'an ra ndii:

—Xa kuenta mii' ndo' nduu' ña kundo'o ndo' xa'a' kuachi ndo' nuu' Ndiosí, koo' kuachi kumi' ka yu'u xa'a' ña jaan'. Te ndee vitin ndii, nuu' ne tuku' ku'un ka'an ndoso' i tu'un va'a —ni kachi ra.

⁷ Sakan' te ni ketá Pablo mii' nakayá ne judío jaan' te kua'an ra ví'e jin te nani' Justo. Te jaan' ndii, xito' ka'nu' ra Ndiosí, te iin' ví'e ra yatín xiin' ví'e mii' nakayá ne judío jaan'. ⁸ Te Crispo, te kuu' nuu' tixin ví'e mii' nakayá ne judío jaan' ndii, ni ini' ra xini ra xt'o'o e' Jesús, te sakan' tu sakuu' ne ndiee' ví'e ra. Te ki'in'

tɔkɔ nɛ ñuu Corinto jaan', kij' ni xinɔ so'o nɛ ña ni ka'an ndoso' Pablo ndii, ni inɔ nɛ xini nɛ xto'o e' Jesús, tɛ ni chichi nɛ kuenta a.

⁹ Sakan' tɛ ni satuvi xiin' mii' xto'o e' Jesús nuu' Pablo ñuu, tɛ ni ka'an a xiin' ra ndii:

—Kuän yi'vi un' ka'an ndoso' un' xa'a' j, ka'an na ka'an un', tɛ vikuin un'. ¹⁰ Kuachi ndii yoo i xiin' un', tɛ koo' ndee iin nɛ yivi' kuvɔ tɛin yo'ó tɛ satuxuvi nɛ yo'ó, sakan' ña yoo kua'a' nɛ nduu' kuenta i ñuu yo'o' —ni kachi a xiin' ra.

¹¹ Sakan' na ni ndoo ra ikan' iin kuyɔ yoso' sava sani-a'á ra nɛ ñuu Corinto jaan' tu'un Ndiosí.

¹² Ndisu kij' ni nduu Galión tɛ xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñu'u' Acaya jaan' ndii, ni nakata sava nɛ judío kuento nɛ, tɛ ni tɛin nɛ Pablo, tɛ ni xan ndiaka ña'a' nɛ vi'e mii' xa'nú tɛ yivi' kuachi ¹³ ka'an nɛ ndii:

—Tɛ yo'o' ndii, tianu' ra nɛ yivi' tɛ saka'nu' nɛ Ndiosí ña nakuitá xiin' ña ka'an tu'un ndei' ndu —ni kachi nɛ.

¹⁴ Tɛ kij' xa xito' ka'an Pablo xa'a' ra ndii, ni ka'an Galión xiin' nɛ jaan' ndii:

—Naa' sakan' tɛ yoo xna'a' iin kuachi vi'e, uun iin ña nɛ a ña ni xa'a' tɛ yo'o' ndii, kunɔ so'o i ña ka'an ndo', nɛ judío. ¹⁵ Ndisu naa' kani' ta'an' ndo' xa'a' kuento kuiti', xiin' xa'a' ña kandixa' ndo', xiin' xa'a' tu'un ndei' mii' ndo' ndii, kuni kunduu yu'u tɛ xa'nú kuachi xa'a' ña jaan'. Sakan' na kuii' ña'a' mii' ndo' xini saa saa ndo' xiin' a —ni kachi ra.

¹⁶ Sakan' tɛ ni tava' ra nɛ jaan' vi'e mii' xa'nú ra kuachi jaan'. ¹⁷ Tɛ ni tɛin sakuu' nɛ jaan' Sóstenes, tɛ kuu' nuu' tɛxin vi'e mii' nakayá nɛ, tɛ ni kutun' ña'a' nɛ nuu' a mii' xa'nú Galión kuachi jaan'. Ndisu tɛ jaan' ndii, ni xa'a' ra kuenta kuu' vi' nɛ jaan'.

So'o ni xa'a' a kij' ni nandiko' Pablo ñuu Antioquía

¹⁸ Tɛ ni ndoo ka Pablo ñuu Corinto jaan' kua'a' kivi'. Ndi'j jaan', tɛ ni ndei' ra nɛ inɔ xini Jesús, nɛ ndiee' ikan', tɛ ku'un ra ñu'u' Siria. Tɛ kua'an tu Aquila xiin' Priscila xiin' ra. Tɛ ñuu Cencrea mii' ki'in nɛ tundoo', tun' kua'an nɛ jaan', ni kiee ti'e' xini' Pablo jaan', sakan' ña xa ni taxɔ ra kuento ra nuu' Ndiosí. ¹⁹ Tɛ kij' ni xa'a' nɛ ñuu Éfeso ndii, ni nako Pablo Aquila xiin' Priscila ñuu jaan'. Tɛ kua'an ra vi'e mii' nakayá nɛ judío, tɛ ni ndatu'un' ra xiin' nɛ nakayá ikan'. ²⁰ Tɛ ni ka'an nda'vi nɛ jaan' xiin' ra ña ndoo ka ra xiin' nɛ ndia'vi kivi', ndisu ni xiin' ra, ²¹ süu' jaan' ndii ni ndei' ña'a' ra ka'an ra xiin' nɛ ndii:

—Kixin ndi'e' tɛku i yo'o' naa' sakan' kuni Ndiosí —ni kachi ra.

Tɛ ni ki'in ra tundoo' ñuu Éfeso jaan', tɛ ni ketá ra kua'an ra.

²² Tɛ kij' ni xa'a' ra ñuu Cesarea ndii, ni ketá ra tundoo' jaan', tɛ ni ka'a' ra ñuu Jerusalén, tɛ kua'an nakuatɔ ra

nɛ nduu' kuenta Jesús. Ikan' tɛ ni naka'a' ra ñuu Antioquía.

²³ Tɛ ñuu Antioquía jaan' ni ndoo Pablo ndia'vi' kivi', ikan' tɛ ni ketá ra kua'an ra i'in ñuu ña ñu'u' nuu' ñu'u' Galacia xiin' nuu' ñu'u' Frigia nakata' ni'i ra nɛ nduu' kuenta Jesús nuu' ichi' a.

Ka'an ndoso' Apolos xa'a' Jesús ñuu Éfeso

²⁴ Tɛ kivi' jaan' ni xa'a' iin tɛ judío, tɛ nani' Apolos, ñuu Éfeso, tɛ jaan' ndii, ñuu Alejandría ni kiee ra, tɛ chuun va ra xiin' ña ka'an ndoso' ra, tɛ xini va tu ra saa yoo ña yoso' nuu' tutu Ndiosí. ²⁵ Tɛ jaan' ndii, ni sakuagan ndi'i tu ra xa'a' ichi' xto'o e' Jesús. Tɛ xiin' iin kanii' nimá ra ka'an ndoso' ra, tɛ ndaku va sania'á tu ra xa'a' Jesús, tɛ ndee xa'a' ña ni sakuachi Juan nɛ yivi' kuenta ña nama' nɛ nimá kuiti' nɛ xini ra. ²⁶ Tɛ ni xa'a' ra ka'an ndoso' nditunɔ ra vi'e mii' nakayá nɛ judío. Ndisu kij' ni xinɔ so'o Aquila xiin' Priscila ña ni ka'an ra jaan' ndii, ni xaka ña'a' nɛ mii' koo' yoo, tɛ ni sanakuachi' ndi'i ka nɛ ichi' Ndiosí nuu' ra.

²⁷ Tɛ xa'a' a ña kuni ku'un Apolos jaan' nuu' ñu'u' Acaya ndii, ni xandi'eni ña'a' nɛ nakayá xa'a' Jesús, nɛ ñuu Éfeso jaan', tɛ ni ke'i nɛ iin tutu nuu' nɛ nakayá xa'a' Jesús, nɛ ndiee' ñu'u' Acaya jaan', ña natiin va'a nɛ jaan'. Tɛ kij' ni xa'a' Apolos ikan' ndii, ni chindiee' kua'a' ra nɛ yivi', nɛ ni inɔ xini Jesús ni xa'a' Ndiosí xa'a' a ña ndani mii' ña'a' a. ²⁸ Sakan' suu ndiee' va ni sandoo' kuu'e' ra nɛ judío, nɛ inɔ xini Jesús, mii' chitu' kaa'. Tɛ xiin' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ni nia'a' ra nɛ jaan' ña Jesús nduu' Cristo, ña ni ti'vi' Ndiosí sarakú yoo'.

So'o ni xa'a' a kij' xika' Pablo ñuu Éfeso

19 Ndu'u' ka Apolos ñuu Corinto jaan', tɛ Pablo ndii, xa ndi'i ni xinu'ni ra kanii' tɛin iku', tɛ xa ni xa'a' ra ndee ñuu Éfeso. Tɛ ikan' ni xinɔ ta'an' ra xiin' sa-va tɛ ndikun ichi' Jesús. ² Tɛ ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá ni natiin ndo' Espiritu Santo kij' ni xa'a' inɔ ndo' xini ndo' Jesús? —ni kachi ra.

Tɛ ni nakuiin tɛ jaan' ndii:

—Ni ndee tia'an kunɔ so'o ndu naa' yoo iin Espiritu Santo —ni kachi ra.

³ Tɛ ni ndatu'un' tukuu' ña'a' Pablo ndii:

—Ndee nuu' ña chichi' ni natiin ndo'ó na sakan'? —ni kachi ra.

Tɛ ni nakuiin tɛ jaan' ndii:

—Ña chichi', ña ni sania'á Juan kuiti', ni natiin ndu —ni kachi ra.

⁴ Tɛ ni ka'an ka Pablo xiin' ra ndii:

—Ña ni chichi' ña ni sania'á Juan jaan' ndii, kuenta ña nama' e' nimá e' xa'a' kuachi ña xaa' e' kuiti' nduu' a. Tɛ ni ka'an tu ra xiin' nɛ yivi' ña inɔ nɛ kunɔ nɛ ña kuaxi xata' ra, tɛ ña jaan' nduu' Jesús, ni kachi ra —ni kachi Pablo.

⁵ Te kij' ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni chichij ra kuenta xto'o e' Jesús. ⁶ Te kij' ni tondia nda'a' ña'a' Pablo ndii, ni xikui'nu Espiritu Santo sakuu' te jaan', te ni xa'a' ka'an ra tu'un ña xini ra, te ni ka'an tiaku tu ra. ⁷ Te ña sakuu' te yivi' jaan' ndii, uxi uvi ta'an kuu' ra.

⁸ Te nii' unj ta'an yoo' ni xa'an Pablo vi'e mii' nakaya te judío ñuu jaan', te ni ndatu'un' ndieni ra xiin' te jaan', te ni xika ra sakandixa' ña'a' ra ña ka'ndia chu-un' Ndiosí nimá te jaan'. ⁹ Ndisu kua'a' va te jaan' ni xaxij nimá, te nuu' chitu' ni kania'a ra xa'a' ichi' xaa' ña ka'an ndoso' Pablo jaan'. Sakan' na ni kuxioo ra nuu' te jaan', te ni naka siin' ra te ini xini Jesús, te kua'an ra xiin' te jaan' vi'e mii' sania'a jin te nani' Tiranno. Te saa kivi' ni ndatu'un' ndi'i ra xiin' te jaan' ikan'. ¹⁰ Te sakan' ni xaa ra nii' uvi kuiya. Sakan' na kuii' ni xini so'o sakuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia jaan' tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús, ne judío xiin' ne griego.

¹¹ Te xiin' ña ndjee' Ndiosí ni xaa Pablo ki'in' chuun ka'nu' koo' chukuu'. ¹² Te ndee pein ra xiin' toto taa' nuu' ra ni ki'in ne yivi', te kua'an nia xiin' a mii' ndiee' ne kuni kuvj, te ni nda'a nia nuu' kui'e ña ndo'o' nia. Te sakan' tu ni kiee ña ndiva'a nimá nia.

¹³ Ndisu sava te judío, te xika ya'ya tava' ña ndiva'a nimá ne yivi' ndii, ni xaa na ra ña nduxa' ña tava' ra ña ndiva'a nimá ne yivi' xiin' ña ndjee' xto'o e' Jesús ka'an ra ndii:

—Xiin' ña ndjee' Jesús, ña ka'an ndoso' Pablo xa'a', ka'an chuun' ndu xiin' ndo'. Kua'an kiee ndo' —ni kachj ra.

¹⁴ Te xaa' ña jaan' ndii, te uxá ta'an si'e jin sutu ka'nu' judío, te ni nani' Esceva, nduu' ra. ¹⁵ Ndisu ni ka'an ña ndiva'a jaan' xiin' ra ndii:

—Jesús ndii, xini ña'a' j, te xini tu j yoo' nduu' Pablo. Ndisu ndo'o' ndii, zyoo' nduu' ndo' na ka'an ndo' ña jaan'? —ni kachj a.

¹⁶ Xa sakan' ni, te ni xikoso' ndi'i' ña'a' te yivi', te naa ña ndiva'a nimá jaan', te ni kanando ña'a' ra. Te mii' va ni kuu ra xiin' te jaan', ndee ni xinu jin' vichi' ti'e sakuu' ra vi'e jaan', te ni tuxu'vi xava'a tu ra.

¹⁷ Te kij' ni xini sakuu' ne ndiee' ñuu Éfeso kuento xa'a' ña jaan', ne judío xiin' ne griego ndii, ni yivi' xava'a nia. Te ni xito ka'nu' va nia ña ndjee' xto'o e' Jesús mii' ka. ¹⁸ Te kua'a' va tu ne sakan' ni xa'a' ini xini Jesús ndii, kuaxi nia na'má nia kuachj nia xa'a' ña nia'a ña xaa' nia. ¹⁹ Te kua'a' ne ni xaa ña tu'va ndii, ni ndasajin nia sakuu' tutu mii' yoso' tu'un tu'va jaan', te ni xa'mi nia a nuu' sakuu' ne yivi'. Te kij' ni natava' nia kuenta xa'a' ya'vi tutu jaan' ndii, ni ketá a uvi xiko uxi mii' xu'un' yuu' plata xa'a' sakuu' a. ²⁰ Xa'a' a jaan' na so'o ndjee' ka kikú tu'un va'a xa'a' xto'o e' Jesús, te kua'a' ka tu ne yivi' ini xini a. Sakan' ña xini nia ña kumi' a kua'a' ña ndjee'.

²¹ Kij' ndi'i' ni xka'ndia sakuu' ña ni yoo jaan' ndii, ni ka'an Pablo xiin' nimá ra ña ku'un ra ñuu Jerusalén kij'

ndi'i' xka'ndia ra ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Acaya. Te ni ka'an tu ra ndii:

—Kij' ndi'i' saa j ña jaan' ndii, kuni a ku'un tu j ñuu Roma —kachi ra.

²² Te ni ti'vi' ra uvi ta'an te xachuun' inga' xiin' ra ñu'u' Macedonia, Timoteo xiin' Erasto. Te mii' ra ndii, ni ndoo ra ñu'u' Asia jaan' ndia'vi' ka kivi'.

So'o ni xaa a kij' ni ka'an ndoso' Pablo ñuu Éfeso

²³ Te sava ni kij' sakan' ni xa'a' xi'é kua'a' ne ñuu jaan' xini nia ichi' xaa' ña ka'an xa'a' Jesús. ²⁴ Kuachj ndii ni yoo jin te xachuun' xiin' plata ñuu jaan' te nani' Demetrio. Te jaan' ndii, xa'a ra yukun' kuali' kuenta ndiosí Diana. Te kua'a' va xu'un' ni kanando te xachuun' nuu' ra xa'a' ña jaan'. ²⁵ Xa'a' a jaan' na ni nakaya ra te jaan' xiin' tuku te xaa' tu naa chuun jaan', te ni ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndo'o, te xaa' tu chuun yo'o' ndii, xini ndo' ña ña ka'a' tiaku e'. ²⁶ Ndisu xa xini e', te xa xini tu e' kuento ña süu' ñuu Éfeso yo'o' kuiti' xa ni sakandixa' Pablo jaan' kua'a' ne yivi' xiin' ña sania'a ra, süu' jaan' ndii yatin' kanii' nuu' ñu'u' Asia. Te ka'an ra ña ña xa'a nda'a' e' ndii, süu' ndiosí nduu' a. ²⁷ Te süu' chuun ña xaa' kuiti' e' iyo ndoñu'u', süu' jaan' ndii ndee vi'e mii' xaka'nu' sakuu' yoo' ndiosí chie Diana iyo ndoñu'u'. Te sakan' ndoñu'u' ña xaka'nu' ña'a' sakuu' ne ndiee' ñu'u' Asia xiin' ne ndiee' kanii' jin yivi' —ni kachj ra.

²⁸ Te kij' ni xini so'o ra ña jaan' ndii, ni nasaa' xava'a ra, te ni kuaa' ti'e' ra ka'an ra ndii:

—Ña' ka'nu' nduu' ndiosí yoo' Diana, ne ñuu Éfeso —kachi ra.

²⁹ Te jin kanj' tjo', te ni sana xini' ne yivi' kanii' ñuu jaan', te ni jin nia Gayo xiin' Aristarco. Te jaan' ndii, ñu'u' Macedonia ni kiee ra, te ndiaka' ta'an' ra xiin' Pablo. Ikan' te ni ki'vi' sakan' moto nia vi'e ñuu mii' nakaya ne yivi' ndiaka' nia uvi saa' te jaan'. ³⁰ Te Pablo ndii, ni kuni ra ku'un ra mii' ni nakaya ne ñuu jaan', ndisu ni taxj ne nakaya xa'a' Jesús xiin' ra ña ku'un ra.

³¹ Te sakan' tu sava te xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' Asia jaan', te xini ta'an' xiin' Pablo ndii, ni ti'vi' ra tu'un ka'an nda'vi ra ña kü'un ra vi'e ñuu jaan'.

³² Te ne yivi', ne ni nakaya vi'e ñuu jaan' ndii, nakuitá xachj' kuento nia, sava nia ka'an xa'a' jin ña'a, te tuku nia ka'an xa'a' tuku a. Te yatin' sakuu' nia xini ndee xa'a' ni ndujin nia ikan'. ³³ Te sava ne judío, ne ka'ni tein ne kua'a' jaan' ndii, ni chinda'a' nia jin te nani' Alejandro te ka'an ra xiin' ne kua'a' jaan'. Sakan' te ni katanj' nda'a' te jaan' nuu' nia ña koo taxin' yu'u' nia, te ni kuni ra ka'an ra xa'a' ne judío nuu' nia. ³⁴ Ndisu kij' ni xini nia ña te judío nduu' tu mii' ra ndii, ni xa'a' kuaa' sakuu' nia, te sakan' ni xaa nia yatin' uvi ta'an hora ka'an nia ndii:

—Ñá' ka'nu' va nduu' ndiosí yoo' Diana, ne ñuy Éfeso —ni kachi nja.

³⁵ Te kii' ni sajn kuiín ñá'a' te kuu' ka'nu' nuu' ñuy jaan', sakan' te ni ka'an ra xiin' nja ndii:

—Ndo'ó, ne ñuy Éfeso, sakuu' ne yivi' iin yivi' xini ña yoo', ne ndiee' ñuy Éfeso, nduu' ne kumi' kuenta ña xito' e' yukun' ndiosí ka'nu' Diana xiin' ña niania' a', ña ni nuu ndivi'. ³⁶ Te xa'a' a ña ña ndaku xna'a' nduu' ña jaan' ndii, kundiee taxin' ndo', te saa ndo' ndee iin ña'a xiin' tu'un kui'e. ³⁷ Sakan' ña te yivi', te ni kixin ndiaka ndo' yo'o' ndii, koo' a ni xakuina' ra yukun' e' ni ndee ni kanja'a tu ra xa'a' ndiosí e' jaan'. ³⁸ Sakan' na kuu' naa' yoo iin ña kuni chindu'u' Demetrio kuachi xa'a' uun te xachuun' xiin' ra ndii, xa yoo vi'e mii' xa'nú te yivi' kuachi. Ikan' yoo te xa'nú kuachi. Ikan' kuví ku'un chindu'u' ra kuachi xa'a' ta'an' ra. ³⁹ Te naa' yoo inga ka xa'a' kuni ka'an kuachi ndo' ndii, kii' koo junta ka'nu', te ndoo e' kuento xa'a' ña jaan' saa ka'an chuun' tu'un ndei' e'. ⁴⁰ Kuachi ndii, xa'a' ña ni nakuchi e' vitin ndii, iyo iin kuachi ne yivi' yoo' nuu' te xa'ndia chuun' ka'nu' ña xiin' a kundiee taxin' e'. Sakan' ña koo' ndee iin ña kuví ka'an e' xa'a' e' naa' ndatu'un' te jaan' yoo' ndee xa'a' ni xa'a' e' sakan' —ni kachi ra.

⁴¹ Te kii' ndi'i ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni sandutía ra ne jaan' vi'e jaan'.

So'qo ni xa'a a kii' xika' Pablo ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Grecia

20 Te kii' ni xikuiin ña ni nakuchi ne kua'a' jaan' ndii, ni nakaya Pablo ne ini xini Jesús ndiee' ñuy Éfeso jaan', te ni xandieni ña'a' ra. Ndi'i jaan', te ni ndei' ña'a' ra, te ni keta ra kua'an ra ñu'u' Macedonia. ² Te kii' ndi'i ni xka'ndia ra ñu'u' jaan' xandieni kua'a' ra ne ini xini Jesús ndiee' ikan' xiin' ña ka'an ra ndii, sakan' vi' te ni xa'a ra ñu'u' Grecia. ³ Te ni ndoo ra ikan' unj ta'an yoo'. Te kii' xa xito' ki'in ra tundoo', te ku'un ra ñu'u' Siria ndii, ni xini ra kuento ña ni ndatu'un' tuni ne judío ña ka'ni' ña'a' nja. Sakan' na kuu' ndee chaa' ka ni kuni ra nandiko' xa'a' ra nuu' ñu'u' Macedonia. ⁴ Te ni xa'an ki'in' te yivi' xiin' ra. Iin ra nani' Sópater, te ni kiee ñuy Berea, te inga ra nani' Aristarco xiin' inga te nani' Segundo. Te ñuy Tesalónica nduu' uvj saa' te jaan'. Te inga ra nani' Gayo, te ni kiee ñuy Derbe xiin' inga te nani' Timoteo. Te inga ra nani' Tíquico xiin' inga te nani' Trófimo. Te ñu'u' Asia nduu' uvj saa' te jaan'. ⁵ Te jaan' ndii, ni ki'in ichi' ra, te ni ndiatu ra ndu'u' ñuy Troas. ⁶ Te kii' ni ndi'i viko' kuenta ña xixi' ne judío xita' va'a ña koo' yuchi' levadura saká xiin' ndii, ni kiee ndu ñuy Filipos, te ni ko'ni ndu iin tundoo' te kua'an ndu. Te u'un ta'an kivi' ni ya'a, te ni xa'a ndu ñuy Troas jaan' mii' ndiatu' te jaan' ndu. Te ni ndoo ndu ikan' uxá ta'an kivi'.

So'qo ni xa'a a kii' ni ka'an ndoso' Pablo ñuy Troas, te ni ndei' ta'an ra xiin' ne yivi' ikan'

⁷ Te kivi' nuu' xa'a' ximana ndii, ni nakaya ndu te kuxi ndu ña xaxi' xakuua' kuenta ña ni xixi Jesús. Te xa'a' a ña kitu' tuky kivi' kiee ndu te ku'un ndu ndii, ni sania'a Pablo ne ini xini Jesús ndee ni kuu na ñuy. ⁸ Te cuarto vi'e sukun mii' ni nakaya ndu jaan' ndii, ni yoo kua'a' ka'a tu'un tixin a. ⁹ Te iin te sava, te nani' Eutico ndii, ndu'u' ra yu'u' ventana vi'e jaan' kuni kusun xava'a ra. Te xa'a' a ña na'a' va ni ka'an ndoso' Pablo na ni ka-nando ma'na te jaan'. Sakan' na kuu' ndee piso ña unj mii' ndiee' ndu jaan' ni kiee ra, te ni nama ra ndieny. Te kii' ni ndoni'i ña'a' ne yivi' ndii, xa ni xi'i ra. ¹⁰ Sakan' te ni nuu Pablo, te ni nakanu' ra xata' ñu'u' nde'i te jaan', te ni numi ra a. Te ni ka'an ra xiin' ne yivi' jaan' ndii:

—Kündi'ni ndo' sakan' ña xa ni natia'ku ra —ni kachi ra.

¹¹ Ikan' te ni ka'a ka Pablo cuarto jaan', te ni ta'vi' ra xita' va'a, te ni xixi ndu ña xaxi' xakuua' kuenta Jesús. Sakan' te ni nakaa ka ra ni ka'an ndoso' ra ndee ni kitu'. Sakan' te ni kiee ndu kua'an ndu. ¹² Te ni naka tiaku ne yivi' te sava jaan', te kuan nu'u nja xiin' ra, xa'a' a jaan' na va'a xava'a kuni nja.

Kua'an Pablo ñuy Mileto

¹³ Te ndu'u ndii, xi'na ndu ni ki'in ichi' kua'an ndu, sakan' na ni ko'ni ndu tundoo' te ndiatu' ndu Pablo ndee ñuy Asón, sakan' ña ni kuni ra ku'un xa'a' ra. ¹⁴ Te kii' ni nata'an' ndu xiin' ra ñuy Asón jaan' ndii, ni ndi'vi ra tundoo' te kua'an sakuu' ndu ndee ñuy Mitilene. ¹⁵ Te tuky kivi' ni kiee ndu ñuy jaan', te ni xka'ndia ndu nuu' ñu'u' Quío. Te kii' ni kitu' inga ka kivi' ndii, ni xka'ndia ndu yatín nuu' ñu'u' Samos. Te inga ka kivi' ndii, ni xa'a ndu ñuy Trogilio. Te tuky kivi' ni xa'a ndu ndee ñuy Mileto. ¹⁶ Sakan' ña ni chituní Pablo ña xka'ndia xioo ra ñuy Éfeso, sakan' ña ni kuni ra kuu kuachí ra nuu' ñu'u' Asia. Kuachi ndii ndi'ni ra xa'a ra ñuy Jerusalén, te naa' ni kuví ndii, xa ikan' yoo ra kii' koo viko' ka'nu' ña nani' Pentecostés.

Kani kuento Pablo te xito' ne nakaya xa'a' Jesús, ne ndiee' ñuy Éfeso

¹⁷ Te ni ti'vi' Pablo te yivi' te ka'an ra xiin' te xixa, te xito' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuy Éfeso jaan', te kixin ra ñuy Mileto jaan'. ¹⁸ Kii' ni xa'a te jaan' ikan', te ni ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Xini ndo'ó saa ni xachuun' i sakuu' kivi' kii' ni ndu'u' i xiin' ndo' ndee kivi' nuu' kii' ni xa'a i nuu' ñu'u' Asia yo'o', ¹⁹ te sakuu' kivi' tu ni xika nuu' i nuu' xto'o e' xiin' sakuu' ña nda'vi kuu' nimá i, xiin' ña ni xitia tikui nuu' i xa'a' ndo'ó, xiin' ña ni xa'a ne judío xiin' i kii' ni

sando'o' nja yu'u. ²⁰ Te xini ndo'o ña sakuu' ichi' ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' ña va'a miji' ndo', te chindjee' a ndo'o. Te ni sania'á i ndo'o tu'un va'a nuu' kua'a' ne yivi'. Te sakan' tu ni xaa i vi'e i'in ndo'. ²¹ Ni ka'an ndoso' i nuu' ne judío xiin' nuu' ne tuku' ña nama nja nimá nja xa'a' kuachi nja te saa nja ña kuni Ndiosí, te ini nja kuni nja xto'o e' Jesucristo.

²² Te vitin ndii, ndjee' xaka' Espiritu Santo yu'u ña ku'un i ñuu Jerusalén, te xini i ndee ña kundo'o i ikan'. ²³ Te ndii, xini kuiti' i ña i'in ñuu mii' kua'an i ndii, saku-ni' Espiritu Santo jaan' yu'u ña kunaá i vi'e kaá, te koó tu i kua'a' tundo'o'. ²⁴ Ndisu nuu' mii' i ndii, ndiaa ya'vi' xachi' kivi' ñuu i. Süu' jaan' ndii ndiaa ya'vi' ka ña sax-inú i chuyun ña ni sakuiso' chuun' xto'o e' Jesús yu'u, ña ndiee' yu'u' i xa'a' tu'un va'a, ña ka'an xa'a' ña ndani mii' Ndiosí yoo'.

²⁵ Te vitin ndii, ka'an i xiin' ndo' ña xini i ña ndee iin ndo'o, ne ni yoo i xiin' ka'an ndoso' i xa'a' saa xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e' ndii, kuni ka ndo' nuu' i. ²⁶ Ña jaan' na kuui' ka'an kaxi' i xiin' ndo' kivi' vitin ña koo' ka kuenta kumi' i xa'a' ndo'. ²⁷ Kuachi ndii ña koo' si'e i nuu' ndo' ndee iin ña kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii ni ka'an i sakuu' a xiin' ndo'.

²⁸ Xa'a' a jaan' na koto xiin' mii' va ndo', te koto va tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta xto'o e', ne ni taxi Es-piritu Santo kunduu ndo' te paxto nuu', te koto ña'a' ndo', kuachi ndii ni ndasanduu a ne jaan' kuenta a xi-in' nii' si'e mii' a. ²⁹ Sakan' ña xini yu'u ña kii' ku'un i ndii, ko'ni te yivi' tein ndo', te kuu' ra ndee naa lobo nja'a, ti' xika' kuni kaxi' mbee, sakan' ña kaka ra sativi' ra nimá ndo'o. ³⁰ Te tein mii' ndo' kije sava te ka'an tun vixi, te xita' ra ne ndikun ichi' Jesús, te kundikun nja xata' mii' ra. ³¹ Ña jaan' na kuui' kaka ñu'u' ini va ndo'. Te nakaa'an va ndo' ña nii' uní kuiya ni xikuin i ña saki'in' kuento i i'in ndo'. Te kua'a' va ichi' ndii, ndee ni xaku i.

³² Te vitin sanakua'a i ndo'o nda'a' Ndiosí xiin' nda'a' tu'un a ña ka'an xa'a' ña ndani mii' a yoo'. Ña jaan' ku-mi' ndjee' te kuyi nakata ni'i a yoo' nuu' ichi' a. Te ña jaan' tu kuyi saa sakan' te natijn na ndo' xiin' inga ne nduu' tu nditia a ña xa ni taxi a kuento a xa'a' nuu' e'. ³³ Koo' kivi' ni ndioo' ini i xa'a' ña'a' ndee iin ndo', naa kuu' oro, plata uun toto ndo'. ³⁴ Xini ndo'o ña ni xachu-un' i xiin' nda'a' i yo'o', te ni ki'in i ña ni kuni nuu' i xiin' ña ni kuni nuu' te ndiaka' ta'an' xiin' i. ³⁵ Te xiin' ña ni xaa i jaan' ni nia'a i ndo'o ña sakan' kuni a sachuun' u'vi e' te kuyi chindjee' e' ne natiin. Nakaa'an' e' ña ni ka'an xto'o e' Jesús kii' ni ka'an a ndii: "Sañu'u' ka Ndiosí yoo' kii' taxi' e' ña'a te sakan' ña natiin' e' ña jaan'." Sakan' ni kachi Jesús —ni kachi Pablo xiin' te xixa jaan'.

³⁶ Te kii' ndi'i ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni xikuin xiti' ra xiin' sakuu' te xixa jaan', te ni ka'an sakuu' ra xiin' Ndiosí. ³⁷ Ikan' te ni xaku ti'e sakuu' ra xiin' Pablo, te

ni nuyi ña'a' ra, te ni chito tu ra nuu' te jaan'. ³⁸ Sakan' ña suchi' xava'a ini te jaan' koto ka ni ka'an Pablo xiin' ra ña koo' kivi' ka kuni nuu' ta'an' ra. Te ni xa'an ndiaka ña'a' ra ndee mii' iin' tundo'o'.

Sokua'an Pablo ñuu Jerusalén

21 Te kii' ndi'i ni ndei' ndu te jaan' ndii, ni ko'ni ndu tundo'o' te kua'an ndaku ndu ndee nuu' ñu'u' Cos. Te tuku kivi' kua'an ndu, te ni xaa ndu ndee nuu' ñu'u' Rodas. Te ikan' ni kije ndu te kua'an ndu, te ni xaa ndu ndee ñuu Pátara. ² Te ñuu Pátara jaan' ni xini ndu iin tundo'o', tun' kua'an ñu'u' Fenicia. Te ni ko'ni ndu tun' jaan', te ni kije ndu kua'an ndu. ³ Te kii' kua'an ndu ndii, ni xini ndu kandu'u' ñu'u' Chipre nda'a' itin ndu, te kua'an ndaku ndu ndee ñu'u' Siria. Te ni xa'an nu' xiin' ndu ñuu Tiro, sakan' ña ikan' ni xka'ndia te yivi' nakoo ra ña'a, ña ñu'u' tixin tun' jaan'. Sakan' te ni nuu ndu ikan'.

⁴ Te ikan' ni xini ta'an' ndu xiin' ne nduu' kuenta xto'o e'. Te ni ndoo ndu xiin' ne jaan' uxá ta'an kivi'. Te ni sakuni' Espiritu Santo ne jaan' ña kundo'o' Pablo, sakan' na ni ka'an nja xiin' ra ña kü'un ra ñuu Jerusalén.

⁵ Ndisu kii' ni saxinú ndu kivi' jaan' ndii, ni kije ndu ñuu jaan' te kua'an ndu mii' ni ndoo tundo'o' jaan'. Te sakuu' ne jaan', tiaa xiin' ña' si'i ra xiin' si'e nja ndii, ni xan ndiaka nja ndu'u yu'u' mini nuu' ñuu jaan'. Te ni xikuita xiti' sakuu' ndu yu'u' mini jaan', te ni ka'an ndu xiin' Ndiosí. ⁶ Ikan' te ni ndei' ña'a' ndu, te ni ko'ni ndu tundo'o' jaan' kua'an ndu. Te ne jaan' ndii, ni nandiko' nja vi'e nja.

⁷ Te ndu'u ndii, ni kije ndu ñuu Tiro jaan' te kua'an ka ndu nuu' mini ndee ni xaa ndu ñuu Tolemaida. Te ikan' ni nakuatu ta'an' ndu xiin' ne nduu' kuenta Jesús, te ni ndoo ndu xiin' ne jaan' iin ndaa' kivi'. ⁸ Te tuku kivi' ni kije ndu ikan' te kua'an ndu, te ni xaa ndu ñuu Cesarea. Te ikan' ni xa'an ndu vi'e iin te ka'an ndoso' tu'un va'a, te nani' Felipe. Te jaan' nduu' iin te uxá ta'an te ni chindjee' te nda'a' xa'a' Jesús, te ni ndoo ndu vi'e ra jaan'. ⁹ Te jaan' ndii, yoo kumi' ta'an ña'a' si'e ra, te ne jaan' ndii, ne ndiee' iin ndaa' nduu' nja, te ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí nduu' tu nja.

¹⁰ Te kii' xa kua'an ndia'vi' kivi' ndiee' ndu ikan' ndii, ni xaa iin te ni kije ñu'u' Judea, te ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te nani' Agabo. ¹¹ Xaa so'o ra mii' ndiee' ndu jaan', te ni kuyatin ra nuu' ndu, te ni ki'in ra toto ña tiin toko' Pablo, te ni satiín ra a nda'a' ra xiin' xa'a' ra, te ni ka'an ra ndii:

—Ka'an Espiritu Santo xiin' i ndii, so'o satiín te judío ñuu Jerusalén te xiin' ña'a toto yo'o'. Te sanakua'a ña'a' ra nda'a' ne tuku', kachi a —ni kachi ra.

¹² Te kii' ni xini so'o ndu ña jaan' ndii, ndu'u' xiin' ne ndiee' ikan' ndii, ni ka'an nda'vi va ndu xiin' Pablo ña

kää rä ñuu Jerusalén. ¹³ Sakan' te ni ka'an rä xiin' ndu ndii:

—Kuäku ka ndo', sakan' ña sakusuchi' ndikui ndo' ini i. Kuächí ndii, süü' ña kotiin kuítí' i xa yoo tu'va i, süü' jaan' ndii xa yoo tu'va tu i ña kuví i ñuu Jerusalén jaan' xa'a' xtó'o e' Jesús —ni kachi' rä.

¹⁴ Te xa'a' a ña ni kuví nakasi ña'a' ndu ndii, ni xikuijn ndu ka'an xiin' ta'an' ndu ndii:

—Na xka'ndia saa kuní xtó'o e' Jesús —ni kachi' ndu.

¹⁵ Te kij' ni ya'a ndia'vi' kivi', te ni sakoo' tu'va xiin' miji' ndu, te ni kiee ndu kua'an kaa ndu ñuu Jerusalén.

¹⁶ Te ni xa'an ndia'vi' te ndikún ichi' Jesús, te ndiee' ñuu Cesarea jaan', xiin' ndu. Te ni xan ndiakä rä ndu vi'e iin te nani' Mnasón mi' ni ndoo ndu. Te jaan' ndii, ñu'u' Chipre ni kiee rä, te xa yata' va ndikún rä ichi' xtó'o e'.

Só'o ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñuu Jerusalén

¹⁷ Kij' ni xaa ndu ñuu Jerusalén ndii, ni natijn mani' va ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' jkan', ndu. ¹⁸ Te tuky kivi' kua'an ndi'e' ndu mi' ndu'u' Jacobo. Te jkan' ndiee' ti'vi' sakuu' te xixa, te xito' ne jaan'. ¹⁹ Te kij' ndi'i ni nakuatú ña'a' ndu ndii, jkan' te ni xa'a' ndatu'un' ndi'i Pablo nuu' te jaan' saa ni chindiee' ña'a' Ndiosí nuu' i'in chuyun ña ni sakuiso' chuun' ña'a' a tejn ne tuku'. ²⁰ Te kij' ndi'i ni xini so'o rä ña jaan' ndii, ni xaka'nu' rä Ndiosí, te ni ka'an rä xiin' Pablo ndii:

—Xa xini yo'ó, ñani i, ña ñuu Jerusalén yo'o' ndii, yoo kua'a' mi' ne ta'an' e', ne judío, ne xa ini xini xtó'o e'. Te sakuu' ne jaan' ndii, tiin' ka'nu' xava'a' nja tu'un ndei' Ndiosí. ²¹ Te xa xini nja ka'an ne yivi' xa'a' yo'ó ña sania'á un' sakuu' ne judío, ne ndiee' tejn ne tuku', ña na kuxioo nja nuu' tu'un ndei', ña ni sania'á Moisés, te ka'an un' xiin' nja ña na kasa'a' nja tuni iin' tiaa si'e nja, te ka'an tu un' xiin' nja ña na kändixa' nja ña xi xaá e'.

²² ¿Saa tu saa e' vitin? Sakan' ña kuni ne kua'a' jaan' kuento ña xa ni xaa un' yo'o'. ²³ Sakan' na kuui' va'a' ka saa un' ña ka'an ndu xiin' un' vitin: Yoo kumi' ta'an te yivi' tejn ndu yo'o', te kuni a ña saxinú rä ña ni taxí rä kuento rä, ña kaka nuu' rä nuu' Ndiosí. ²⁴ Naka ña'a' un' te ku'un un' yukun' ka'nu', te ndasandoo sutu ndo'ó nuu' Ndiosí. Te cha'vi un' xa'a' rä te kuví kiee ti'e' xini' rä xa'a' ña kuní a saa rä jaan'. Sakan' te kuni sakuu' ne yivi' ña süü' ña ndixa' nduu' ña ni xini so'o nja ka'an ne yivi' xa'a' un' jaan', süü' jaan' ndii xika' tu yo'ó saa ni' ka'an chuun' tu'un ndei' jaan'. ²⁵ Te ne tuku', ne xa ini xini Jesús ndii, xa ni ti'vi' ndu tutu nda'a' nja ña ni chituní ndu ña kuní a ña nakoo nja ña xixi' nja ndei', ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka, te kuxi' ka tu nja ní', te kuxi' ka tu nja ndei' ti' ni xitja ní', te kümi' ka tu nja musa nja —ni kachi' rä xiin' Pablo.

²⁶ Te tuky kivi' ndii, ni xaka' Pablo te jaan', te ni xa'an rä te ndasandoo ña'a' sutu xiin' te jaan' nuu' Ndiosí. Ndi'i jaan', te ni nda'ni Pablo yukun' ka'nu', te ni ka'an rä xiin' sutu ndee kivi' xinu ña nduu' ndoo' rä xiin' te jaan' nuu' Ndiosí, te taxí rä tumaní' nuu' a xa'a' i'in rä.

Só'o ni xaa a kij' ni tiin te yivi' Pablo ñuu Jerusalén

²⁷ Te kij' xa xito' xinu kuu' xa ta'an kivi' jaan' ndii, ni xini sava te judío, te ndiee' nuu' ñu'u' Asia, Pablo yukun' ka'nu' jaan'. Sakan' te ni sanakuchi' rä sakuu' ne yivi' kua'a' xava'a, ne ndiee' jkan', te ni tiin rä Pablo ²⁸ ka'an ti'e' rä ndii:

—Ndo'ó, ne ta'an' ndu, te Israel, nja'a' ndo' te chindiee' ndo' ndu'u, sakan' ña te yivi' yo'o' nduu' te sania'á sakuu' ne yivi' iin yivi' ña kani'a nja xa'a' ne ñuu e', xiin' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí, xiin' xa'a' yukun' ka'nu' su'un yo'o'. Te siin' tuku' ndii, ndee sava te griego ni ko'ni rä yukun' e' te sanduxín rä a kij' xaa' rä sakan' —ni kachi' rä.

²⁹ Ni ka'an te jaan' sakan', kuächí ndii ni xini rä xika' Pablo xiin' iin te ñuu Éfeso, te nani' Trófimo, te ni xanini rä ña ni xaka' Pablo te jaan', te ni ki'vi' rä yukun' jaan'. ³⁰ Sakan' na kuui' ni nakuchi sakuu' ne ndiee' ñuu jaan' te taxa'an' nja ndekuie' inga' nja. Te ni tiin te yivi' Pablo, te ni xta'ni' ña'a' rä ndee ki'e yukun' jaan'. Te xaka'an e', te ni ndasi rä yi'e' yukun' jaan'. ³¹ Te xa xito' ka'ni' ña'a' rä kij' ni xini tu'un te xiin', te xa'ndia chuun' nuu' iin ti'vi' te xiin', ña ni nakuchi va sakuu' ne ndiee' ñuu Jerusalén jaan'. ³² Numi' te ni naka rä ki'in' te xiin' xiin' sava tu te xiin' kuu' nuu' te taxa'an' rä naka' rä ndekuie' rä nuu' ne yivi' kua'a' jaan'. Te kij' ni xini ña'a' nja ndii, ni xikuijn nja ña kutun' nja Pablo.

³³ Sakan' te ni kuyatin te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an chuun' rä, te ni tiin rä Pablo, te satiín ña'a' rä xiin' uvi' ta'an karena. Te ni ndatu'un' te jaan' ne jaan' yoo nduu' Pablo, te yoo nduu' tu a ni xaa rä.

³⁴ Ndisu sava ne jaan' ka'an ti'e' iin ña'a, te sava tuky nja ka'an ti'e' inga' ña'a. Xa'a' a ña ni kuví kundani kaxi' rä ndee xa'a' tiin' kuächí nja Pablo xa'a' a ña kuaa' ti'e' nja ndii, ni ka'an chuun' rä ña naka ña'a' te xiin' jaan' te ku'un rä vi'e' mii' ndiee' rä. ³⁵ Te kij' ni xaa te xiin' jaan' xiin' Pablo kua'a' nja kua' mii' ndiee' rä ndii, ni ndoni'i' ña'a' rä sakan' ña ni sana va'a cho' ne kua'a' jaan'. ³⁶ Kuächí ndii xa xata' rä jaan' ndikún ne kua'a' jaan' ka'an ti'e' nja ndii:

—Na kuví rä —kachi nja.

Xikán Pablo ndei' ña ka'an rä xa'a' rä nuu' ne kua'a' jaan'

³⁷ Kij' xa xito' te xiin' jaan' sko'ni' ña'a' rä vi'e' mii' ndiee' rä ndii, ni ka'an Pablo tu'un griego xiin' te xa'ndia chuun' nuu' te xiin' jaan' ndii:

—¿Ñáa' kuví ka'an i xiin' un' iin xa'a'? —ni kachi' rä.

Tẹ ni ka'an te xa'ndia chuun' jaan' xiin' ra ndii: —Aan, kuyi tu ka'an yo'ó tu'un griego uun. ³⁸ Naa' sakan' ndii, zsuu' yo'ó nduu' te Egipto, te ni sakun-ta'an' te yivi' xiin' te xa'ndia chuun' xama'in', ndi'i jaan', te ni naka ra kumi' mií te xa'ni' ne yivi' te kua'an ra xiin' te jaan' mii' ichi kaa'? —ni kachi ra.

³⁹ Tẹ ni nakuijn Pablo ndii: —Yu'u ndii, te judío nduu' i, te ni kije i ñuy Tarso, ña nduu' iin ñuy ka'nu' ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Te xikan' i ña va'a nuu' un' ña taxi un' ka'an i xiin' ne yivi' kaa' —ni kachi ra.

⁴⁰ Tẹ kij' ni taxi te xiiin' jaan' ña ka'an Pablo ndii, ikan' te ni iin ra kuatọ jaan', te ni ndoni'i ra nda'a' ra te ka'an ra xiin' nia. Tẹ kij' ni xikuijn sakuu' nia ndii, ni ka'an ra xiin' nia tu'un hebreo ndii:

22 —Tẹ yivi', ñani i, xiin' ndo'ó, te xixa nuu' ñuy yo'o', kuni so'o ndo' ña ka'an i xa'a' i nuu' ndo' vitin —ni kachi ra.

² Tẹ kij' ni xini so'o nia ña ka'an ra xiin' nia tu'un hebreo ndii, ni xikuita taxin' ka nia. Tẹ ni ka'an ka ra ndii:

³ —Tẹ judío nduu' tu yu'u, te ni kije i ñuy Tarso, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Cilicia. Ndisu ñuy Jerusalén yo'o' ni xa'nu' i, te ni sakuaan ndi'i i saa nii' ka'an tu'un ndei' ne ichi' yata' e', nuu' Gamaliel. Tẹ xika' nuu' i nuu' Ndiosí ndee vitin xiin' kanii' nimá i naa xaa' sakuu' ndo'ó kivi' vitin. ⁴ Tẹ ni sando'o' u'vi va i ne ndikún ichi' Jesús ndee ni xi'i sava nia xa'a' a ña ni satiín ña'a' i, te ni taan' i nia vi'e kaa, naa' tiaa nduu' ra, uun ña'a' nduu' nia. ⁵ Sakan' tu sutu ka'nu' xiin' te xixa nuu' ñuy yo'o' ndii, kuyi ndije yu'u' ra xa'a' ña jaan', sakan' ña nda'a' te jaan' ni ki'in i tutu ña kua'an nda'a' ne ta'an' e', ne ndiee' ñuy Damasco. Tẹ ni keta i kua'an i ñuy jaan' te satiín i ne ndikún ichi' jaan', te naka ña'a' i, te xaa nia ñuy yo'o', te kundọ'o nia.

Ndiee' yu'u' Pablo saa ni nama Jesús nimá ra
(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Tẹ kij' kuyatin' iin ke'in' kij' naá i ichi' yatın ñuy Damasco jaan' kua'an i ndii, achi va ni kije iin ñu'u' yi'é koo' chukuu' ndee ndivi', te ni xinunduu a yu'u. ⁷ Tẹ ni nduva i ñu'u', te ni xini so'o i iin tachi' yu'u' ka'an a xiin' i ndii: "Saulo, Saulo, zndichun na sando'o' un' yu'u'?", ni kachi a. ⁸ Tẹ ni ka'an i ndii: "zYoo nduu' yo'ó, tákuie'?", ni kachi i. Tẹ ni ka'an a xiin' i ndii: "Yu'u nduu' Jesús, te ñuy Nazaret, te sando'o' un'", ni kachi a. ⁹ Tẹ yivi', te kua'an xiin' i ndii, ni xini ra ñu'u' jaan', ndisu ni kundani ra ña ni ka'an tachi' yu'u' jaan' xiin' i. ¹⁰ Tẹ ni ka'an i xiin' a ndii: "Ndee ña saa i, tákuie'?", ni kachi i. Tẹ ni ka'an a xiin' i ndii: "Ndokoo un' te ndi'vi un' ñuy Damasco, te ikan' ka'an iin te yivi' xiin' un' ndee ña kuni a saa un'", ni kachi a.

¹¹ Tẹ xa'a' a ña ni kuyi kuni i sakan' ña ni yi'e koo' chukuu' ñu'u' jaan' ndii, ni tiin te kua'an xiin' i jaan' nda'a' i, te ni naka ra yu'u te kua'an ndu ndee ni ko'ni

ndu ñuy Damasco jaan'. ¹² Tẹ ikan' ndu'u' iin te nani' Ananías, te jaan' ndii, xika' nuu' ra nuu' Ndiosí saa ka'an tu'un ndei' a. Tẹ ka'an va'a sakuu' ne ta'an' e', ne judío, ne ndiee' ñuy jaan', xa'a' ra. ¹³ Tẹ ni xaa ra mii' ni ndu'u' i jaan', te ni kuyatin' ra nuu' i, te ni ka'an ra xiin' i ndii: "Ñani Saulo, na natuvi nuu' un'", ni kachi ra xiin' i. Tẹ xaka'an e', te ni natuvi nuu' i, te ni nakoto ndiaa ña'a' i. ¹⁴ Tẹ ni ka'an ka ra xiin' i ndii: "Ndiosí, ña ni xaka'nu' ne xii' yata' e', ni nakaxin yo'ó te kuni un' ña kuni a, te kuni nduchi' nuu' un' Jesús, ña xachuun' ndaku, te kuni so'o un' tachi' a. ¹⁵ Tẹ ndije yu'u' un' xa'a' ña jaan' nuu' sakuu' ne yivi', te ka'an ndoso' un' xa'a' ña ni xini nduchi' nuu' un' xiin' xa'a' ña ni xini so'o un' jaan'. ¹⁶ Tẹ vitin ndii, kundiatu ka un'.

Ndondichi un' te kuchi un' kuenta a. Tẹ kakan un' nuu' a te sandoyo' a kuchi un'", ni kachi ra xiin' i.

¹⁷ Tẹ kij' ni nandiko' i ñuy Jerusalén yo'o', te iin i ka'an i xiin' Ndiosí yukun' ka'nu' ndii, ni satuvi a nuu' i ¹⁸ ña ni xini i xto'o e'. Tẹ ni ka'an a xiin' i ndii: "Yachi va te keta ki'i' un' ñuy Jerusalén ñaa'. Sakan' ña natin ne ñuy ñaa' ña ndiee' yu'u' un' xa'a' i'", ni kachi a. ¹⁹ Tẹ ni ka'an i xiin' a ndii: "Tákuie, xini kaxi' ne yivi' jaan' ña yu'u' nduu' te ni xa'an saa vi'e mii' nakaya ne judío, ne ta'an' e', te ni taan i ne iní xini yo'ó vi'e kaa, te ni kutton' tu nia ni xaa i. ²⁰ Tẹ sakan' tu kij' ni xa'ni' te yivi' Esteban, te ni ndije yu'u' xa'a' un' ndii, xta'an tu yu'u' ni iin ikan' xito' i toto te ni xa'ni' ña'a' jaan', te ni nakuita kuento i xiin' te jaan'", ni kachi i xiin' a. ²¹ Tẹ ni ka'an a xiin' i ndii: "Kua'an, sakan' ña ti'vi' i yo'ó nuu' ne tuku', ne ndiee' xika'", ni kachi a xiin' i —kachi Pablo.

So'o ni xaa a kij' ni yoo Pablo nda'a' te xiiin' romano

²² Tẹ ndee ña yo'o' kuiti' ni xini so'o ne kua'a' jaan' ni ka'an Pablo. Ikan' te ni xa'a' kuaa' ti'e' nia ka'an nia ndii:

—Xata'an kutiakı ka te yivi' ñaa', ka'ni' ña'a' ndo' —kachi nia.

²³ Tẹ xa'a' a ña kuaa' ti'e' nia, te seko' xi'é nia toto nia, te sakandeta' tu nia yaka' ndii, ²⁴ ni ka'an chuun' te xiiin', te xa'ndia chuun' jaan', ña sandi'vi te xiiin' ra Pablo txin vi'e ra jaan', te suku' yo'o' tu ña'a' ra te ndije yu'u' Pablo jaan' ndee xa'a' nduu' a ña kuaa' ndiaa ña'a' ne yivi' jaan'. ²⁵ Tẹ kij' xa ni satiín kutu' te xiiin' jaan' Pablo xiin' iin' te suku' yo'o' ña'a' ra ndii, ni ka'an Pablo xiin' iin te xiiin' kuu' nuu', te iin' yatın jaan' ndii:

—zÑáa taxi' tu'un ndei' ñuy Roma ña suku' yo'o' ndo' iin te romano naa' ti'a'an sana'má ña'a' te xa'ndia chuun'? —ni kachi ra.

²⁶ Tẹ kij' ni xini so'o te kuu' nuu' jaan' ña jaan' ndii, ni xa'an ka'an ra xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ra jaan' ndii:

—¿Saa saa un' vitin, kuachij ndii te romano nduu' tu te kaa'? —nĭ kachĭ ra.

²⁷ Te nĭ kuyatĭn te xa'ndia chuun' jaan' mii' iin' Pablo, te nĭ ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Ñáá ndixa xna'a' ndii, te romano nduu' tu yo'ó? —nĭ kachĭ ra.

Te nĭ nakujin Pablo nuu' ra ndii:

—Uun suvi ĭ —nĭ kachĭ ra.

²⁸ Te nĭ ka'an ka te xa'ndia chuun' jaan' xiin' Pablo ndii:

—Yu'u ndii, kua'a' xava'a xu'un' nĭ cha'vi ĭ, te nĭ nan-duu ĭ te romano —nĭ kachĭ ra.

Te nĭ ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Yu'u ndii, xa te romano nduu' ĭ ndee kii' nĭ tuvĭ ĭ —nĭ kachĭ ra.

²⁹ Ña jaan' na kuii' te xĭin', te xito' suku' yo'o' ña'a' jaan' ndii, xaka'an e', te nĭ kuxioo ra. Te ndee te xa'ndia chuun' jaan' nĭ yĭ'vi kii' nĭ xĭni ra ña te romano nduu' tu Pablo, sakan' ña nĭ ka'an chuun' ra, te nĭ xĭkotĭin Pablo xiin' karena.

Ka'an Pablo xa'a' ra nuu' te xixa kuu' nuu' nuu' ne judío

³⁰ Te tuky kivi' ndii, xa'a' a ña nĭ kunĭ te xa'ndia chuun' jaan' kundani kaxi' ra ndee xa'a' nĭ tiin kuachij ne judío Pablo jaan' ndii, nĭ ndaxin' ra karena ña tiin Pablo. Te nĭ ka'an chuun' ra ña nakaya tu sutu kuu' nuu' xiin' sakuu' te xixa kuu' nuu' ñuu' Jerusalén jaan'. Te nĭ xta'ni' ra Pablo vi'e kaa, te nĭ xani' ña'a' ra nuu' te jaan'.

23 Te nĭ xto'ni kaxi' Pablo nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te nĭ ka'an ra ndii:

—Ñani ta'an' ĭ, saxinĭ ĭ ña kunĭ Ndiosí ndee vitin xiin' ña naá va'a nimá ĭ nuu' a —nĭ kachi ra.

² Te sutu ka'nu', te nani' Ananías ndii, nĭ ka'an chuun' ra xiin' te ita' yatĭn jaan' ña sa'ndia' ra yu'u' Pablo.

³ Sakan' te nĭ ka'an Pablo xiin' Ananías jaan' ndii:

—Ndiosí na sa'ndia' yu'u' yo'ó, sakan' ña nduu' un' ndee naa nama vi'e, ña kinĭ kaa', te nĭ nake'ĭ yaa a. Ndu'u' un' ñaa' te sana'má un' yu'u' saa nii' ka'an tu'un' ndei' Ndiosí. Ndisu nĭ xka'ndia un' tu'un' ndei' jaan' ña nĭ ka'an chuun' un' te kani' ra yu'u' —nĭ kachĭ ra.

⁴ Ikan' te nĭ ka'an te ita' yatĭn jaan' xiin' Pablo ndii:

—Sakan' vi' tuky ka'an yo'ó xiin' sutu ka'nu', te xika' nuu' nuu' Ndiosí un' —nĭ kachĭ ra.

⁵ Te nĭ ka'an Pablo ndii:

—Ñani ĭ, xini yu'u' naa' sutu ka'nu' nduu' te kaa', sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ka'an kinĭ un' xiin' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ñuu' un'." Sakan' yoso' a —nĭ kachĭ ra.

⁶ Xa'a' a ña nĭ xini Pablo ña sava te jaan' nduu' te saduceo, te sava tuky ra nduu' te fariseo ndii, nĭ ka'an ti'e' ra xiin' te xixa kuu' nuu' jaan' ndii:

—Ñani ta'an' ĭ, yu'u' ndii, te fariseo nduu' ĭ, te te fariseo nĭ nduu' tu yuva' ĭ. Te tiin' kuachij ndo' yu'u' xa'a' a ña ndiatu' ĭni ĭ ña natĭaku e' kii' kuvĭ e' —nĭ kachĭ ra.

⁷ Te kii' nĭ ka'an ra ña jaan' ndii, nĭ xa'a' kani' ta'an' kuento te fariseo xiin' te saduceo, te nĭ nata'vi' ra.

⁸ Kuachij ndii, te saduceo ndii, kändixa' ra ña natĭaku ne nĭ xi'i', te nĭ ndee kändixa' tu ra ña yoo ángele, te nĭ ndee kändixa' tu ra naa' yoo espíritu. Ndisu te fariseo ndii, kändixa' te jaan' sakuu' ña jaan'. ⁹ Ikan' te nĭ xa'a' kuaa' ti'e' sakuu' te jaan'. Te nĭ ndondichĭ sava te sanakuachi' tu'un' ndei' Moisés, te nduu' te fariseo. Te nĭ ka'an ra ndii:

—Köo' xachi' kuachij te kaa' nĭ na'ĭn ndu. Naa' nĭ ka'an ĭin' ángele, uun naa' nĭ ka'an ĭin' espíritu xiin' ra ndii, vä'a kuun' ta'an' e' xiin' Ndiosí —nĭ kachĭ ra.

¹⁰ Te xa'a' a ña so'o' nĭ nasaa' kua'a' ka sakuu' te jaan' ndii, nĭ yĭ'vi te xa'ndia chuun' nuu' te xĭin' jaan' ña sakuachi' xi'e' ra Pablo. Ña jaan' na kuii' nĭ ka'an chuun' ra xiin' ndia'vi' te xĭin', te ko'ni' ra xta'ni' ña'a' ra tein te jaan', te ku'un' ndiaka tukyu ña'a' ra vi'e mii' ndee' ra xito' ra.

¹¹ Te kii' nĭ kuñuu kivi' jaan' ndii, nĭ tuvĭ xto'o' e' nuu' Pablo, te nĭ ka'an a xiin' ra ndii:

—Sandĭeni xiin' mji' un', sakan' ña saa nĭ ndee yu'u' un' xa'a' ĭ ñuu' Jerusalén ñaa' ndii, nii' sakan' tu kunĭ a ndee yu'u' un' xa'a' ĭ ñuu' Roma —nĭ kachĭ a.

Ndatu'un' tuní te judío saa saa ra te ka'ni' ra Pablo

¹² Te kii' nĭ kitu' ndii, nĭ ndatu'un' tuní sava te judío saa saa ra te ka'ni' ra Pablo. Te nĭ chĭkandĭa xiin' mji' ra nuu' ta'an' ra ña kuxi' ra, te kö'o' tu ra tikui ndee skachi' ka'ni' ña'a' ra. ¹³ Te ya'a' uvi xiko kuu' te nĭ chĭkandĭa xiin' mji' jaan'. ¹⁴ Te jaan' ndii, nĭ xa'an ra nuu' sutu kuu' nuu' xiin' nuu' te xixa nuu' ñuu' Jerusalén jaan', te nĭ ka'an ra xiin' te jaan' ndii:

—Ndu'u' ndii, nĭ chĭkandĭa xiin' mii' ndu ña kaxi' ndu ndee ĭin' ña'a' ndee skachi' ka'ni' ndu Pablo. ¹⁵ Ña jaan' na kuii' ndo'ó xiin' te xixa kuu' nuu' ndii, ka'an ndo' xiin' te xĭin', te xa'ndia chuun', te kixin' ndiaka ra Pablo nuu' ndo', te saa ndo' ndee naa kuni sana'má ndi'ĭ ka ndo' ra. Te ndu'u' ndii, ko'o' tu'va ndu te ka'ni' ña'a' ndu ña kunĭ ka xa'a' ra yo'o' —nĭ kachĭ ra.

¹⁶ Ndisu nĭ xini tiaa si'e' ña' ta'an' Pablo kuento ña nĭ ndatu'un' tuní si'e' te jaan'. Te nĭ xa'an ndatu'un' ra a nuu' Pablo mii' naá ra vi'e' mii' ndee' te xĭin' jaan'.

¹⁷ Sakan' te nĭ kana Pablo ĭin te xĭin' kuu' nuu', te nĭ ka'an ra xiin' ra ndii:

—Kua'an ndiaka te sava yo'o' nuu' te xĭin' xa'ndia chuun', sakan' ña yoo ĭin ña kuni ka'an ra xiin' te jaan' —nĭ kachĭ ra.

¹⁸ Saƙan' te ni xaka ña'a' te kuu' nuu' jaan' nuu' te xa'ndia chuun' jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Pablo, te naa' vi'e ka, ni kana yu'u, te ni ka'an ra xiin' i ña kixin ndiaka i te sava yo'o' nuu' yo'o', saƙan' ña yoo iin ña kuni ka'an ra xiin' un' —ni kachi ra.

¹⁹ Te te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ni tijn ra nda'a' te sava jaan', te ni naka siin' ña'a' ra. Te ni ndatu'un' ña'a' ra ndii:

—¿Yoo nduu' a kuni ka'an un' xiin' i? —ni kachi ra.

²⁰ Te ni ka'an te sava jaan' ndii:

—Te judío ndii, ni ndoo ra kuento ña kakan ra nuu' yo'o' te ku'un ndiaka un' Pablo nuu' te xixa kuu' nuu' tiaan, te sa, ra ndee naa kuni sana'ma' ndi' i ka ra te jaan'. ²¹ Ndisu yo'o' ndii, saa un' kuenta kuu' ra, saƙan' ña ya'a uvi xiko ta'an te yivi' xa ni chikandia xiin' mji' ra ña kuxi ra te ko'o' tu ra tikui ndee ka'ni' ra Pablo. Te vitin ndii, ndiee' tu'va ra ndiatu' ra ndee ña ka'an yo'o' —ni kachi te sava jaan'.

²² Saƙan' te ni ndei' ña'a' te xa'ndia chuun' jaan' ka'an chuun' ra xiin' te sava jaan' ña ka'an ra xiin' ndee iin ne yivi' ña ni ka'an ra xiin' te jaan' xa'a' ña jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni ti'vi' ra Pablo nuu' te ka'nu', te nani' Félix

²³ Te ni kana te xa'ndia chuun' jaan' uvi ta'an te kuu' nuu', te ni ka'an ra xiin' te jaan' ña saƙoo' tu'va ra uvi ciento te xiin', xiin' un' xiko uxi te xiin', te yoso' kuei, xiin' uvi ciento te xiin', te ni' i tun' xiin', te ku'un ra ñuu' Cesarea ka, iin ñuu'. ²⁴ Te ni ka'an chuun' tu ra ña saƙoo' tu'va ra kuei ti' koso' Pablo, te xaa va'a ra ñuu' jaan' nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te nani' Félix.

²⁵ Te ni ke' i te xiin' te xa'ndia chuun' jaan' iin tutu, te so'o ka'an a: ²⁶ "Yu'u, te nduu' Claudio Lisias ndii, ti'vi' i tutu yo'o' nda'a' yo'o', te ka'nu' xava'a, Félix, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndii. Natin un' ña nakuatu' i yo'o'.

²⁷ Te yo'o' ndii, ni tijn ña'a' ne judío, te xa' xito' ka'ni' kuii' ña'a' ña. Ndisu ni xa'an i xiin' te xiin', te xa'ndia chuun' i nuu', te ni saƙakú ña'a' i, saƙan' ña ni xini i kuento ndii, iin te romano, te ta'an' e', nduu' ra. ²⁸ Te xa'a' a ña ni kuni i kundani i ndee xa'a' tiin' kuachi ña'a' ña ndii, ni xa'an ndiaka ña'a' i nuu' te xixa nuu' ñuu' ña. ²⁹ Te ni xini i ña tiin' kuachi ña'a' ña xa'a' tu'un ndei' mji' ña. Ndisu ni xaa ra ndee iin ña xata'an kuyi ra xa'a' ni ndee ña kuna, ra vi'e ka. ³⁰ Te kii' ni xini i kuento ña ni ndatu'un' tuni ndia'vi' te yivi' ña ka'ni' ra te yo'o' ndii, xaka'an e', te ni ti'vi' ña'a' i nuu' yo'o'. Te ni ka'an chuun' tu i xiin' te tiin' kuachi ña'a' ña ku'un ra nuu' yo'o' te chindu'u' ra kuachi te yo'o' nuu' un'." Saƙan' kachi tutu jaan'.

³¹ Te ni naka te xiin' jaan' Pablo ñuu' jaan', te ni xan ndiaka ña'a' ra ndee ñuu' Antipatris saa nii' ni ka'an chuun' te xiin', te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ra. ³² Te ni

kitu' tuky kivi' ndii, ni nandiko' te xiin', te kua'an xa'a', ñuu' Jerusalén vi'e mii' ndiee' ra. Ndisu te xiin', te yoso' kuei ndii, kua'an naa kua'an ra xiin' Pablo. ³³ Kii' ni xaa ra ñuu' Cesarea ndii, ni taxi ra tutu jaan' nda'a' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan', te ni sanakua'a tu ra Pablo nda'a' te jaan'.

³⁴ Te kii' ni ka'vi' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tutu jaan', te ni ndatu'un' ra Pablo mii' ni kiee ra. Te kii' ni xini ra ña te ni kiee ñu'u' Cilicia nduu' ra ndii, ³⁵ ni ka'an ra ndii:

—Kuni so'o tukuu i ña ka'an un' kii' xaa te tiin' kuachi yo'o' —ni kachi ra.

Te ni ka'an chuun' ra ña kondia ña'a' te xiin' vi'e ka'nu', ña ni xa'a' iin te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu', te ni nani' Herodes.

So'o ni xaa a kii' ni naka'an Pablo xa'a' ra nuu' Félix

24 Te kii' ni xka'ndia u'un ta'an kivi' ndii, ni xaa sutu ka'nu', te nani' Ananías, xiin' sava te xixa nuu' ñuu' xiin' iin te xikui'ni xa'a' ne yivi', te nani' Tértulo. Te saƙuu' ra ni xaa nuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' tiin' kuachi ra Pablo. ² Te kii' ni kana te xa'ndia chuun' kuu' nuu' jaan' Pablo, te ni xaa ra ndii, ni xa'a' tiin' kuachi ña'a' Tértulo jaan' ka'an ra ndii:

—Taku'e, yo'o' te ka'nu' va' ndii, xa'a' ña xa'ndia chuun' va'a un', te xa' kua'a' kuiya ndiee' mani' va' ndu, te xa'a' a ña xini tuni un' ndii, xa' ni ndasava'a un' ñu'u' mii' ndiee' ndu, ³ saƙan' na kuii' saƙuu' ndu ndii, taxi' va' ndu ña chindani un' xa'a' saƙuu' ña jaan'. ⁴ Te xa'a' a ña kuni saƙuachi kua'a' ndu yo'o' ndii, ka'an nda'vi' i xiin' un' ña kuni so'o un' iin xa'a' ña ka'an i xiin' un' xa'a' ña vta kuu' nimá un'. ⁵ Te yivi' yo'o' ndii, ni xini ndu ña nduu' ra ndee naa kui'e, saƙan' ña nata'vi' ra saƙuu' ne ta'an' ndu, ne judío, mii' ka' ndiee' ña nuu' ñu'u' iin yivi'. Te siin' tuky ndii, te ni' i ichi' nuu' iin ti'vi' ne ni xasiin' xiin' mii', te ndikun ña ichi' te nazaret, nduu' ra. ⁶ Ni xika tu ra xe'na' ra xiin' yukun' ka'nu' ndu, xa'a' a jaan' na ni tijn ña'a' ndu, te ni kuni ndu sana'ma' ña'a' ndu saa ka'an tu'un ndei' mji' ndu. ⁷ Ndisu ni kixin Lisias xiin' te xiin' ra, te ni tu'un u'vi ña'a' ra nda'a' ndu, ⁸ te ni ka'an chuun' ra xiin' ndu ña kixin ndu nuu' yo'o'. Te kii' sana'ma' ña'a' un' xa'a' saƙuu' ña jaan' ndii, kuyi kuni un' ña ña ndaku nduu' ña tiin' kuachi ña'a' ndu —ni kachi ra.

⁹ Te saƙan' tu inga ka te judío, te ita' xiin' ra ikan' ndii, ni nakata ra kuento ra, te ni ka'an ra ña saƙan' xna'a' nduu' a.

¹⁰ Saƙan' te ni sania'a' nda'a' te xa'ndia chuun' jaan' nuu' Pablo ña ka'an ra, ikan' te ni xa'a' ka'an Pablo ndii:

—Xini yu'u' ña xa' ki'in' kuiya kua'an ña nduu' un' te xa'nu' kuachi nuu' ne yivi', ne ndiee' nuu' ñu'u' yo'o'. Ña jaan' na kuii' va'a va' kuni i te naka'an i xa'a' i nuu'

un' vi'tin. ¹¹ Naa' ndatu'un' un' ndii, kuv'i kuv'i un' ña ndee ux'i uv'i ta'an kivi' ti'a'an ya'a vi' ña ni kaa' i ñuu Jerusalén te saka'nu' i Ndiosí. ¹² Ni ndee nuu' ki'e yukun' ka'nu', te ni ndee vi'e mii' nakayá ne judío, ne ta'an' ndu, te ni ndee iin xaan' mii' ka ñuu jaan' ndii, ni xini te kaa' nata'vi' i ndee iin ne yivi', ni ndee ni xini tu ra sanakuchi i ne yivi' kua'a' i kan'. ¹³ Ni ndee kuv'i tu ni a'a te kaa' nuu' yo'ó ña ña ndixa nduu' ña tiin' kuachi ra yu'u vitin.

¹⁴ 'Ndisu ndiee' yu'u' i nuu' yo'ó ña xaka'nu' i Ndiosí, ña ni xaka'nu' ne xii' yata' ndu, saa sania'á ichi' xaa', ña ka'an te kaa' nduu' iin ti'vi' ne ni xasiin' xiin' mii'. Sakan' ña kandixa' i sakuu' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosí xiin' sakuu' ña ka'an ña ni ke'i te ni ka'an tiaku' tu'un a. ¹⁵ Te iin kachi ndiatu' ini i naa ndiatu' ini te kaa' ña Ndiosí ndii, sanatiaku a sakuu' ne yivi', naa' ne xachu-un' ndaku nduu' e', uun naa' ne xachuun' ndaku nduu' e'. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na xaa' i sakuu' ña nduxa' i'in kivi' kua'an te kuna a va'a nimá i nuu' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'.

¹⁷ 'Kii' ni xka'ndia ki'in' kuiya xika' i tuky xaan' ndii, ni naxaa i ñuu Jerusalén te tax'i xu'un' nda'a' ne nda'vi kuu' ñuu i, te nasoko' tu i tuman'i nuu' Ndiosí. ¹⁸ Te nani ña jaan' xaa' i, te ni xini sava te judío, te ni kiee ñu'u' Asia, naá i yukun' ka'nu' ndasandoo' sutu yu'u nuu' Ndiosí saa ka'an tu'un ndei' a. Ndisu koo' ne yivi' kua'a' ni yoo' i kan' xiin' i, ni ndee ni nata'vi' tu i ne yivi'. ¹⁹ Te ni xini naá i jaan' kuni a kixin' nuu' yo'ó, te tiin kuachi ra yu'u naa' yoo iin xa'a'. ²⁰ Uun naa' koo' tuky ndii, na ka'an tu mii' te kaa' naa' ni xini ra xaa' i ña nja'a kii' ni yoo' i nuu' te xixa kuu' nuu' ñuu Jerusalén. ²¹ Kuein' tiin' kuachi ra yu'u xa'a' ña ni ka'an ti'e' kuiti' i kii' ni yoo' i tein ra, kii' ni ka'an i ndii: "Tiin' kuachi ndo' yu'u xa'a' a ña ini i ña natiaku e kii' kuv'i e'" —ni kach'i Pablo.

²² Te xa'a' a ña xini kaxi' Félix jaan' xa'a' ichi' Jesús ndii, ni sajn kulin' ra ña sana'má ra Pablo, te ndee tuky kivi' nakaa' ra xiin' ña jaan'. Te ni ka'an ra ndii:

—Ndee kii' kixin' Lisias, te xiin' te xa'ndia chuun', sakan' vi' te ndoo' i kuento xa'a' ndo' —ni kach'i ra.

²³ Sakan' te ni ka'an chuun' ra xiin' te xiin' kuu' nuu' ña koo ndiaa ra Pablo, te na tax'i ra ña kuv'i saa ndiká ra sava ña'a tixin' vi'e chuun' jaan'. Te tax'i tu ra xka'ndia te xini ta'an' xiin' ra te kaka nuu' ra nuu' ra.

²⁴ Kii' ni ya'a ndia'vi' kivi' te ni xaa Félix xiin' ña si'i' ra Drusila, ña' jaan' ndii, ña' judía nduu' a'. Te ni ka'an chuun' ra ña kixin' Pablo nuu' nja. Te ni xini so'o nja ka'an ra xa'a' ña kuni a ini e' kuni e' Jesucristo. ²⁵ Ndisu kii' ni ndatu'un' Pablo xiin' nja xa'a' ña kuni a sachuun' ndaku e', xiin' xa'a' ña kuni a viko ni'i' xiin' mii' e', xiin' xa'a' ña sana'má Ndiosí yoo' kivi' nuu' ku'un e' ndii, ni yivi' xava'a Félix jaan', te ni ka'an ra ndii:

—Xava'a sakan' kuiti' vitin kua'an kii', te kii' kuni'a a i te kana tuky i yo'ó —ni kach'i ra.

²⁶ Te siin' tuku' ndii, ni ndiatu tu ini Félix jaan' ña tax'i Pablo xu'un' nda'a' ra te sandoó ndiká ña'a' ra. Sakan' na kuu' ki'in' ichi' ni kana ña'a' ra, te ni ndatu'un' ra xiin' te jaan'. ²⁷ Te kii' ni xka'ndia uv'i ta'an kuiya ndii, ni nja'in chuun' iin te nani' Porcio Festo nuu' Félix jaan'. Te xa'a' a ña ni kuni Félix jaan' ndoo va'a ra xiin' ne judío ndii, ni nakoq ra Pablo naá ra vi'e jaan'.

So'o ni xaa a kii' ni naka'an Pablo xa'a' ra nuu' Festo

25 Te kii' ni ndi'i un'i ta'an kivi' ña ni xaa Festo jaan' nuu' ñu'u' jaan' ndii, ni keta ra ñuu Cesarea jaan', te ni kaa ra ñuu Jerusalén. ² Te i kan' ni xaa ki'in' sutu kuu' nuu' xiin' ki'in' te judío kuu' nuu' nuu' Festo jaan', te ni xa'a' tiin' kuachi ra Pablo. ³ Te ni ka'an nda'vi ra xiin' Festo jaan' ña ka'an chuun' ra te kixin' ndiaká te xiin' Pablo ñuu Jerusalén jaan'. Ni xikan ra ña jaan' sakan' ña xa ni ndatu'un' tuni ra ña ka'ni' ra Pablo ichi'. ⁴ Ndisu ni ka'an Festo ña xava'a naá mii' Pablo vi'e chuun' ñuu Cesarea, te na'a' ka te nandiko' tu mii' ra i kan'. ⁵ Te ni ka'an ka ra xiin' te jaan' ndii:

—Na ku'un sava ndo'ó te kuu' nuu' xiin' i i kan', te tiin kuachi ña'a' ndo' naa' ni xaa ra iin ña nja'a —ni kach'i ra.

⁶ Te kii' ndi'i ni ndoo ra tein ne jaan' unja, uun ux'i ta'an ka kivi' ndii, ni nakaa' ra ñuu Cesarea. Te tuky kivi' ni xikundu'u' ra mii' xa'nú ra kuachi, te ni ka'an chuun' ra ña ku'un ndiaká te xiin' Pablo nuu' ra. ⁷ Te ki-i' ni xaa Pablo i kan' ndii, ni kat'i ña'a' te judío, te ni kiee ñuu Jerusalén jaan', tiin' kuachi ña'a' ra xiin' kua'a' kuachi vi'e, tee' ndee koo' a ni kuv'i nia'a ra xa'a' a. ⁸ Te ni ka'an Pablo xa'a' ra ndii:

—Koo' ndee iin ña nja'a ni xaa' i xa'a' tu'un ndei' ndu, ne judío, ni ndee xa'a' yukun' ka'nu' ndu, ni ndee koo' tu a ni xaa i xa'a' tu'un ndei' César, te xa'ndia chuun' kuu' nuu' —ni kach'i ra.

⁹ Ndisu xa'a' a ña ni kuni Festo jaan' ndoo va'a ra xiin' te judío jaan' ndii, ni ndatu'un' ra Pablo ndii:

—¿Naá ka'an nimá un' kaa un' ñuu Jerusalén te sana'má i yo'ó i kan' xa'a' ña jaan'? —ni kach'i ra.

¹⁰ Te ni nakuin' Pablo ndii:

—Vitin ndii, mii' xa'nú César kuachi iin' i, sakan' na yo'o' kuni a sana'má un' yu'u, sakan' ña xini kaxi' un' ña koo' ndee iin ña nja'a ni xaa i xiin' ne ta'an' i, ne judío. ¹¹ Sakan' ña naa' ni xaa i iin ña nja'a, ña kuni a kuv'i i xa'a' a ndii, koo' a ka'an i kuv'i i. Ndisu xa'a' a ña süy' ña ndaku nduu' ña tiin' kuachi te judío, te ta'an' i kaa', yu'u ndii, ndee iin koo' kumi' ña ndaku te sana'kua'a ra yu'u nda'a' te kaa'. Ña jaan' na kuu' xikan i ña na sana'má César yu'u —ni kach'i ra.

¹² Te kii' ndi'i ni ka'an Festo xiin' te chindiee' ta'an' xiin' ra xiin' kuento ndii, ni ka'an ra xiin' Pablo ndii:

—Xa'a' a ña ni xikan un' ña sana'má César yo'ó ndii, nuu' César jaan' ku'un un' —ni kach'i ra.

So'ŋ ni xaa a kii' ni iin Pablo nuu' Agripa

¹³ Te kii' ni xka'ndia ndia'vi kivi' ndii, ni xaa rey Agripa xiin' iin na' nani' Berenice ñuu Cesarea jaan' te nakuatŋ nia Festo. ¹⁴ Te xa'a' a ña ni ndoo nia ikan' ki'in' kivi' ndii, ni ndatu'un' Festo xiin' rey jaan' xa'a' tundo'o' Pablo ka'an ra ndii:

—Ni nakoo Félix iin te yivi' naa ra vi'e kaa yo'o. ¹⁵ Te kii' ni xa'an i ñuu Jerusalén ndii, ni tiin kuachi ña'a' sutu kuu' nuu' xiin' te xixa nuu' ne judío. Te ni xikan ra nuu' i ña ka'an chuun' i ña kuví te jaan'. ¹⁶ Te ni ka'an i xiin' te judío jaan' ña taxi' tu'un ndei' romano ña ka'ni' e' ne yivi' kii' tia'an naka'an nia xa'a' nia nuu' te tiin' kuachi ña'a'. ¹⁷ Ña jaan' na kuu' kii' ni kixin te judío jaan' yo'o' ndii, ni kuví kuachi i xiin' tundo'o' ra. Süu' jaan' ndii tukŋ kivi' ni xikundu'u' i mii' xa'nú i kuachi, te ni ka'an chuun' i ña kixin ndiaká te xiin' te jaan' nuu' i. ¹⁸ Te kii' ni xikuita te tiin' kuachi ña'a' jaan' ndii, köo' ña nia'a ña ni ndiatu i xa'a' ni tiin kuachi ña'a' ra.

¹⁹ Süu' jaan' ndii xa'a' iin uvi ña kandixa' mii' ra xa'a' Ndiosí ra kuiti' ni kaní ta'an te jaan' kuento xiin' Pablo jaan', xiin' xa'a' iin te xa ni xi'i, te ni nani' Jesús, te ka'an Pablo jaan' ña tiaku ra. ²⁰ Te xa'a' a ña ni kundani i ndee ña saa i xiin' ña ni kaní ta'an ra kuento xiin' te jaan' ndii, ni ndatu'un' i Pablo naa' ka'an nimá ra ku'un ra ñuu Jerusalén te sana'má ña'a' i ikan' xa'a' ña jaan'. ²¹ Ndisu Pablo jaan' ndii, ni xikan ra ña kundiatu ra te sana'má ña'a' César, te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Sakan' na ni ka'an chuun' i ña koo ndiaa ka ña'a' te xiin' ndee kii' kuví ti'vi' ña'a' i nda'a' César jaan' —ni kachi Festo.

²² Te ni ka'an Agripa jaan' xiin' Festo ndii:

—Kuni kuni so'o tu yu'u ña ka'an te jaan' —ni kachi ra.

Te ni ka'an Festo ndii:

—Tiaan te kuni so'o un' ra —ni kachi ra.

²³ Te tukŋ kivi' kii' ni xaa Agripa xiin' Berenice vi'e chuun' ndii, ni tiin ka'nu' xava'a ña'a' kua'a' ne yivi'. Te kua'a' tu te xiin' kuu' nuu' ni ndekuie xiin' ne jaan' xiin' kua'a' te xixa kuu' nuu' nuu' ñuu jaan'. Te ni ka'an chuun' Festo jaan' ña ku'un naka te xiin' Pablo te kixin ndiaká ña'a' ra ikan'. ²⁴ Sakan' te ni ka'an Festo ndii:

—Yo'ó, rey Agripa, xiin' sakuu' ndo'ó, te ndiee' yo'o' vitin, te yivi' te iin' nuu' e' yo'o' ndii, kua'a' va ne judío ka'an kuachi nuu' i ñuu Jerusalén xiin' ñuu yo'o' xa'a' ra kuaa' ti'e' nia ka'an nia ña kuni a kuví ra. ²⁵ Ndisu tuu yu'u ndii, köo' ndee iin ña xata'an kuví ra xa'a' ni xaa ra. Te ndii, xa'a' a ña ni ka'an mii' ra ña César Augusto sana'má ña'a' ndii, ni chituní i ti'vi' ña'a' i nda'a' te jaan'. ²⁶ Te xa'a' a ña köo' a ni' i ke' i xa'a' ra nuu' xt'o' e' César jaan' ndii, ni ka'an chuun' i te ni kixin ndiaká ña'a' ra nuu' ndo' yo'o' vitin, ndisu nuu' yo'ó ka vi' rey Agripa. Te kii' ndi' i sana'má ña'a' un' ndii, koo

na ña kuví ke' i xa'a' ra. ²⁷ Kuachi ndii tuu i ña süu' te kuu' kaxi' nduu' i naa' ti'vi' i iin te naa vi'e kaa nuu' César, te ka'an i ndee xa'a' tiin' kuachi ña'a' ne yivi' —ni kachi Festo.

So'ŋ ni xaa a kii' ni naka'an Pablo xa'a' ra nuu' Agripa

26 Sakan' te ni ka'an Agripa jaan' xiin' Pablo ndii: —Kuví naka'an un' xa'a' un' vitin —ni kachi ra.

Sakan' te ni katani nda'a' Pablo, te ni xa'a' naka'an ra xa'a' ra ndii:

² —Rey Agripa, va'a kuni i ña naka'an i xa'a' i nuu' yo'ó vitin xa'a' sakuu' ña tiin' kuachi te judío, te ta'an' i, yu'u. ³ Sakan' ña xini yo'ó sakuu' ña xi xaa ne judío, ne ta'an' i, xiin' sakuu' ña kani' ta'an' ne ñuu i kuento xa'a'. Ña jaan' na kuu' ka'an nda'vi i xiin' un' ña saa un' ña va'a, te kuni so'o un' xiin' ña maní' ña ka'an i xiin' un'.

Ka'an Pablo saa ni nduu ra xt'an

⁴ Sakuu' ne judío, ne ta'an' i, xini saa xika' i ndee kii' ni nduu i te sava tein ne ñuu i xiin' kii' ni ndu'u' i ñuu Jerusalén. ⁵ Ne jaan' ndii, xini tu nia ña ni xika i nuu' ña sania'á te fariseo ndee xt'an' vi'. Te kuví ndiee yu'u' nia xa'a' ña jaan' naa' kuni nia. Te te fariseo jaan' nduu' iin ti'vi' te xika' ndiee' ka xiin' tu'un ndei' Ndiosí, te sakan' sakuu' te ñuu i. ⁶ Te vitin ndii, tiin' kuachi ra yu'u xa'a' a ña ndiatu' iní i xa'a' kuento ña ni taxi Ndiosí nuu' ne xii' yata' i. ⁷ Te kuento jaan' nduu' ña ndiatu' iní ndu, ne uxi uvi' ti'vi', ne vi'e ne Israel natin ndu, xa'a' a jaan' na xaka'nu' chito ndu Ndiosí nduvi' xiin' ñuu. Rey Agripa, xa'a' kuento jaan' tiin' kuachi ne ta'an' i, ne judío jaan', yu'u. ⁸ ¿Ndichun na vixi nia tu nduu' a nuu' ndo'ó te kandixa' ndo' ña kuví sanatiaku Ndiosí ne ni xi'i'?

Ka'an Pablo saa ni sando'o' ra ne nduu' kuenta Jesús

⁹ Te yu'u ndii, ni tuu i ña kuni a saa i sakuu' ña ndux-a' te sandi'i' i ne iní xini Jesús, te ñuu Nazaret. ¹⁰ Te ni xaa i ña jaan' ñuu Jerusalén, te xiin' ña ndiee' sutu kuu' nuu' ni ka'an chuun' i, te ni ñuu' kua'a' ne nduu' kuenta ña jaan' vi'e kaa. Te ni nakuita tu kuento i xiin' te yivi' kii' ni xa'ni' ra sava ne jaan'. ¹¹ Te ki'in' va' ichi' ni xa'an i saa vi'e mii' nakaya ndu te sando'o' u'vi' ña'a' i, te kania'a nia xa'a' Jesús jaan'. Te xa'a' a ña ni xi'e xa-va'a i ni xini ña'a' i ndii, ni ndikun i sando'o' i nia ndee tukŋ ñu'u' mii' kua'an nia.

Ndiee' yu'u' ka Pablo saa ni nama Jesús nimá ra

(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

¹² Te ña jaan' kua'an saa i ñuu Damasco xiin' ña ndiee' ña xa'ndia chuun' sutu kuu' nuu', xiin' ña ni ka'an chuun' ra xiin' i. ¹³ Ndisu kii' naa i ichi' kua'an i ikan' iin ke'in' ndii, kuni ka'an i xiin' un', rey, ña ni xini i

nj kije ijn ñu'u ndee ndivi', ña yi'é koo' chukuu' ka te sakan' ñu'u, te nj xinunduu a yu'u xiin' te kua'an xiin' i. ¹⁴ Te nj nduva sakuu' ndu ñu'u', te nj xini so'o i iin tachi' yu'u' ña ka'an xiin' i xiin' tu'un hebreo ndii: "Saulo, Saulo ¿ndichun na sando'o' un' yu'u? Sando'o' xiin' miji' un' ndee naa ndo'o' toro kij' kacha'ni' ri' ka xiin' nuu'", nj kachi a. ¹⁵ Te nj ka'an i xiin' a ndii: "¿Yoo nduu' yo'ó, tákui'e?", nj kachi i. Te nj ka'an xt'o'o e' xiin' i ndii: "Yu'u nduu' Jesús, ña sando'o' un'. ¹⁶ Ndisu ndoko'o un', te kujin ndich'i un'. Sakan' ña nj satuv'i xiin' mii' i nuu' un', te ndasanduu i yo'ó te kaka nuu nuu' i, te ndije yu'u' tu un' xa'a' ña nj nia'a i nuu' un' xiin' xa'a' ña nia'a ka i nuu' un'. ¹⁷ Te sakaku' i yo'ó nuu' ne ñuu un' xiin' nuu' ne tuku' mii' tianu' i yo'ó ku'un un' vitin, ¹⁸ te sakuni' un' ne jaan' te nakoo nja ña xika' nja ichi' nja'a', te na kaka nja ichi' ña yi'é ñu'u i. Sakan' te kije nja nuu' ña xiko ni'i' ña'a' ña ndiva'a, te ko'ni nja nuu' ña vjko ni'i' ña'a' Ndiosí. Sakan' te xa'a' ña ini nja kunj nja yu'u koo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' kuach'i nja, te natijn tu nja ña va'a ña samaní Ndiosí ne nduu' nditja a", nj kachi a xiin' i.

¹⁹ Ña jaan' na kuui', rey Agripa, nj xaso'o i nuu' ña nj ka'an xiin' i ndee ndivi'. ²⁰ Süu' jaan' ndii xina'na ka nj ka'an ndoso' i ñuu Damasco, xiin' ñuu Jerusalén, xiin' saa kua'an ka nuu' ñu'u' Judea, xiin' tejin ne tuku', te nama nja nimá nja xa'a' kuach'i ña xaa' nja, te kundikun nja Ndiosí, te xiin' ña va'a ña xaa' nja nia'a nja ña xa nj nama xna'a nja nimá nja xa'a' kuach'i nja. ²¹ Xa'a' a jaan' na nj tijn te judío, te ta'an' i, yu'u nuu' ki'e yukun' ka'nu', te nj xika ra ka'ni' ra yu'u. ²² Ndisu xa'a' a ña nj chindje' Ndiosí yu'u ndii, kusaa' ka'an i tu'un a ndee vitin nuu' sakuu' ne yivi', naa' ne nda'vi so'o nduu' nja, uun naa ne ka'nu' nduu' nja. Te sania'a i nuu' nja saa nii' nj ka'an te nj ka'an tiaku' tu'un Ndiosí, xiin' ña nj ka'an Moisés ña kuní a koo. ²³ Te jaan' ndii, nj ka'an ra ña kuní a kund'o'o ña kunduu Cristo, te kij' kuví a ndii, xina'na ka a kunduu ña natjaku tejin ne nj xi'i, te kunduu a ñu'u, ña nia'a ichi' Ndiosí nuu' ne ta'an' a xiin' nuu' ne tuku'. Te ña nj ka'an te jaan' ndii, xa nj xinu a —nj kachi Pablo.

²⁴ Kij' ka'an ka Pablo ña jaan' xa'a' ra iin' ra ndii, i kan' te nj nde'i ti'e' Festo ka'an ra ndii:

—Te küu' kaxi' nduu' yo'ó, Pablo. Nj sakuaan kua'a' va un' ndee nj sana vi' xini' un' —nj kachi ra.

²⁵ Ndisu nj nakujin Pablo ndii:

—Süu' te küu' kaxi' nduu' i, xkuaa' Festo. Süu' jaan' ndii ña ndixa nduu' ña ka'an i, te ña kuu' kaxi' tu nduu' a. ²⁶ Kuach'i ndii xiní rey Agripa ña'a' xa'a' ña ka'an i yo'o'. Ña jaan' na kuui' ini i te ka'an i nuu' ra. Te xiní kaxi' i ña xiní ra sakuu' ña jaan', sakan' ña süu' ña nj yoo si'e nduu' a. ²⁷ Te yo'ó, rey Agripa, ¿ñaá kandida' un' ña nj ka'an te nj ka'an tiaku' tu'un Ndiosí? Xiní yu'u ña kandida' un' ña jaan' —nj kachi ra.

²⁸ Te nj ka'an Agripa xiin' Pablo ndii:

—Ndee xaku' va te sananduu' un' yu'u te ndikún ichi' Cristo —nj kachi ra.

²⁹ Te nj ka'an Pablo xiin' ra ndii:

—Ndee xaku', uun kua'a' ka, ndisu xikán va i nuu' Ndiosí ña süu' yo'ó kuiti' kunduu tu te ndikún ichi' Cristo, süu' jaan' ndii, kuní i ña kunduu tu sakuu' ne xini so'o ña ka'an i vitin ndee naa yu'u, ndisu süu' xiin' karena ña tiin i yo'o' —nj kachi ra.

³⁰ Kij' ndi'i nj ka'an Pablo ña jaan' ndii, nj ndondich'i rey jaan' xiin' te xa'ndia chuun' jaan', xiin' ña' nani' Berenice, xiin' sakuu' ne nj ndiee xiin' te ka'nu' jaan'.

³¹ Te kij' nj kije nja kua'an nja ndii, nj xa'a' ndatu'un' xiin' ta'an' nja ka'an nja ndii:

—Köo' xachi' a nj xa'a te yivi' jaan' ña xata'an kuví ra xa'a', uun kuna'a ra vi'e kaa —kachi nja.

³² Te nj ka'an Agripa xiin' Festo ndii:

—Kuví sandoó ndiká e' te jaan' naa' nj xikan ra ña sana'má ña'a' César —nj kachi ra.

S'o'o nj xa'a a kij' nj ti'vi' Festo Pablo ñuu Roma

27 Kij' nj ndoo Festo kuento ña ti'vi' ra ndu ñu'u' Italia xiin' iin tundoo' ndii, nj sanakua'a ra Pablo xiin' tuku te ñu'u' vi'e kaa nda'a' iin te xiin' kuu' nuu', te nani' Julio, te xachuun' inga' xiin' iin ti'vi' te xiin', te xika' nuu' nuu' Augusto César. ² Te nj ko'ni ndu iin tundoo', tun' nj kije ñuu Adramitio. Tun' jaan' ndii, xka'ndia nu' saa ñuu, ña ñu'u' yu'u' minj nuu' ñu'u' Asia. Te nj kije ndu kua'an ndu, te kua'an tu Aristarco, te ñuu Tesalónica, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Macedonia, xiin' ndu. ³ Te tuku kivi' nj xa'a ndu ñuu Sidón. Te Julio jaan' ndii, maní' nj kuví ra xiin' Pablo, sakan' ña nj taxí ra ku'un koto te jaan' ne xiní ta'an' xiin' ra, te chindje' ña'a' nja. ⁴ Te nj kije ndu i kan' te kua'an ndu xiin' tundoo' yatín xiin' ñu'u' Chipre mii' köo' tachi' ndije' tiasi nuu' ndu. ⁵ Te nj xka'ndia ndu minj ka'nu' yatín ñu'u' Cilicia xiin' ñu'u' Panfilia, te nj xa'a ndu ndee ñuu ña nani' Mira, ña kandu'u' nuu' ñu'u' Licia.

⁶ Te i kan' nj xini te xiin' kuu' nuu' jaan' iin tundoo', tun' nj kije ñuu Alejandría, tun' kua'an ñu'u' Italia. Te nj ka'an chuun' ra te nj ko'ni ndu tixin tun' jaan'. ⁷ Te kua'a' va kivi' nj ñu'u' ndu nuu' tjkuí sakan' ña kuie va kua'an tundoo' jaan', te nj ndo'o xava'a ndu te nj xa'a ndu nuu' ñuu, ña nani' Gnido, sakan' ña tachi' ndije' nj nakasi nuu' ndu, te xa'a' a ña kusaa' xika' ka tachi' ndii, nj xa'an' seko' ndu ndee ñuu ña naá i'ny, ña nani' Creta yatín Salmón. ⁸ Te xiin' kua'a' tundo'o' nj xa'an ndu saa yu'u' minj ndee nj xa'a ndu iin xaan' mii' nani' Puerto Va'a, ña kandu'u' yatín ñuu Lasea.

⁹ Te xa' kua'a' va kivi' nj xka'ndia ñu'u' ndu nuu' minj, te siin' tuku ndii, xa nj kuví kuain' va kaa' ña ku'un ndu xiin' tundoo' nuu' minj jaan' kij' sakan'. Sakan' ña xa kuyatin' yoo' vixin. Xa'a' a jaan' na nj sakuni' chito

Pablo te xa'ndia chuun' tijin tundoo' jaan' ¹⁰ ka'an ra ndii:

—Te yivi' rajn, tuu i ña naa' ku'un na ku'un e' ndii, kundoo' o kua'a' e' te ndoñu'u' tundoo' yo'o' xiin' saku-u' ña ndiso' nu'. Te ndee' miji' e' iyo kuvj —ni kachj ra.

¹¹ Ndisu te xiin' kuu' nuu' jaan' ndii ni kandixa' ka ra ña ni ka'an te xiin' ña'a nu' xiin' te satuvj' nu' te sakan' ña ni ka'an Pablo. ¹² Te xa'a' a ña vä'a kaa' yi'e' jaan' te ndoo' tundoo' jaan' yoo' vixin ndii, yatin' sakuu' ra ni ndoo' kuento ña ku'un na ku'un ndu, te naa' ni kuvj ndii, xaä ndu ñuu Fenice, ña nduu' yi'e' ñu'u' Creta jaan'. Te ña jaan' ndii, so'o xito' a mii' ketá ñu'u' xiin' mii' keta' a. Te ijan' ni kunj ra ndoo' ndu yoo' vixin jaan'.

So'o ni xaä a kii' ni sando'o' tachj' ndiee' ndu nuu' mini

¹³ Te ni xa'a' xika' kuie tachj' ña kuaxi xioo' mini, te ni tyu' ra ña kuvj ku'un ndu mii' kua'an ndu jaan'. Sakan' na kuu' ni saka' ra kaa' vie ña tiin nu', te ni kiee' ndu kua'an ndu yatjn yatjn ni yu'u' mini ñu'u' Creta jaan'.

¹⁴ Ndisu sie tij' ni xa'an ndu, te ni xa'a' xika' iin tachj' ndiee', ña nani' Euroclidón, ña ni kixin nuu' ñu'u' tuku ta'vi' xioo' mini, te ni kondia ndiee' a tundoo' jaan'.

¹⁵ Sakan' na ni kañuu' a nu' mii' kuni miji' a, te xa'a' a ña ni kuvj sanandiko' kuir ra nu' te ku'un nu' mii' kuaxi tachj' jaan' ndii, ni taxj ra ña ku'un nu' mii' chinda'a' ña'a' a. ¹⁶ Te kii' ni xka'ndia ndu xata' ñu'u' sie ña naä j'nu, ña nani' Clauda, mii' xaku ndiee' xika' tachj' ndii, ni ndoo' o xava'a ndu, te ni saka' ndu tundoo' lulu. ¹⁷ Te kii' ndi' ni saka' ndu nu' ndii, ni satiin va'a ra tundoo' chie jaan' xiin' yo'o'. Te xa'a' a ña yi'vi ra ña tijn tundoo' jaan' nuu' ñuti' mii' nani' a Sirte ndii, ni ndaxin' ra toto, ña xiku'un tachj' tun' ndoo' jaan', te ni taxj ra ña ku'un nu' mii' chinda'a' ña'a' tachj' jaan'. ¹⁸ Te tuku kivi' ndii, ndiee' ka xika' tachj' jaan', xa'a' a jaan' na ni xatja ra savä ña ndiso' tundoo' jaan' nuu' mini. ¹⁹ Te kivi' ña unj ndii, ni xatja nda'a' ndu savä ndachuun', ña tiin' ra tijn tundoo' jaan', nuu' mini. ²⁰ Te xa'a' a ña xa kua'a' va kivi' kua'an ña kuäsä' ka nandij', ni ndee' tiu-un' tüvi' ka ndiee', te sando'o' va tachj' ndiee' xava'a ña xika' jaan' ndu ndii, ni xa'ndia inj ndu ña kaku ndu. ²¹ Te xa'a' a ña xa kua'a' kivi' kua'an ña tia'an kuxi ndu ndii, ni xikuijn ndichj' Pablo ma'in' sakuu' ndu, te ni ka'an ra ndii:

—Va'a ka naa' ni kandixa' ndo' ña ni ka'an i jaan' te kiee' e' ñu'u' Creta kixin e'. Naa' sakan' ndii, kundoo' o e' ña iyo kaa' te ndoñu'u' tu ña'a' e' ña ni xatja e' kaa'.

²² Ndisu vitjn ndii, ka'an i xiin' ndo' ña sandijeni xiin' miji' ndo', kuachj ndii ndee' iin e' kuvj, tundoo' kuiti' ndoñu'u'. ²³ Kuachj ndii, Ndiosí, ña xaka'nu' i te xika' nuu' ty i nuu' ndii, ñuu ndi'e' ni satuvj a iin ángele a nuu' j. ²⁴ Te ni ka'an a xiin' i ndii: "Kuañ yi'vi un', Pablo. Kuni a ku'un un' nuu' César. Te xa'a' ña kundanj Ndiosí

yo'ó ndii, saka'ku a sakuu' te kua'an xiin' un' tundoo' yo'o'", ni kachj a. ²⁵ Xa'a' a jaan' na kuu' sandijeni xiin' miji' ndo', te yivi' rajn. Kuachj ndii inj i xini i Ndiosí ña koö a saa' nii' ni ka'an ángele jaan' xiin' j. ²⁶ Te ndii, kuni a ña ku'un tundoo', te kanj nu' yu'u' mini iin ñu'u' ña ndasi j'nu xiin' mini —ni kachj Pablo.

²⁷ Te xa' uxj kumi' ta'an kivi' kua'an ña chinda'a' tachj' jaan' tundoo' nuu' mini ka'nu' ña nani' Adriático. Te yatin' na ñuu ndii, ni tyu' sakuu' te xachuun' xiin' nu' ña xa kuyatin' ndu nuu' ñu'u'. ²⁸ Sakan' na kuu' ni ki'in kuvj te jaan' xiin' yo'o' te kunj ra saa' kunu mini jaan'. Te ni xinj ra ña kunu a oko nda'a'. Te sie ndoo' ka te tuku ni ni ki'in kuvj ra a xiin' yo'o' jaan', te ni xinj ra ña kunu a xa'un nda'a'. ²⁹ Te xa'a' ña yi'vi ra ña kanj ta'an' nu' xiin' yuu' ndii, ni sakoyö te jaan' kumi' ta'an kaa' ki'i' vie tijn tikui xiin' yo'o', te kotijn kutu' yo'o' jaan' su'ma' nu'. Te ni ka'an va nimá ra ña kitu' ki'i'.

³⁰ Te ni xiká te xachuun' xiin' tundoo' jaan' kunu' ra nuu' tundoo' jaan'. Ña jaan' na kuu' ni xa'a' sanuu' ra tundoo' lulu nuu' mini. Ni xaä ra ndee' naa' kuni sakoyö ty ra kaa' ki'i' vie tijn tikui xiin' yo'o', te kotijn kutu' yo'o' jaan' nuu' nu'. ³¹ Ndisu ni ka'an Pablo xiin' te xiin' kuu' nuu' xiin' te xiin' ra ndii:

—Naa' ndoo' te kaa' tijn tundoo' yo'o' ndii, kuvj kaku ndo'ó —ni kachj ra.

³² Ijan' te ni xa'ndia iin uvj te xiin' jaan' sakuu' yo'o' ña tiin' tun' lulu jaan', te kua'an ndi' nu' xiin' tikui.

³³ Te kii' xa' sakan' te kitu' kuu' ndii, ni xandijeni Pablo sakuu' ndu ña kuvj ndu, ka'an ra ndii:

—Xa kua'an uxj kumi' ta'an kivi' ña tia'an kuxi e' ndee' sie ña ndiatu' e' ndee' ña koö. ³⁴ Ña jaan' na kuu' ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña kuxi e', te koö ndiee' e', te kutjaku ka e'. Kuachj ndii ndee' iin ixi' xini e' ndoñu'u' —ni kachj ra.

³⁵ Te kii' ndi' ni ka'an ra ña jaan' ndii, ni ki'in ra iin xitá' va'a, te ni taxj ra ña chindani Ndiosí xa'a' a nuu' sakuu' ndu ita' ndu jaan', te ni ta'vi' ra a, te ni xa'a' xixi' ra a. ³⁶ Sakan' te ni xandijeni xiin' miji' sakuu' ndu, te ni xa'a' xixi' ty ndu'u. ³⁷ Te ña sakuu' ndu te ni ñu'u' tijn tundoo' jaan' ndii, ni kuvj ndu uvj ciento unj xiko xa'un iin. ³⁸ Te kii' ndi' ni xixi' ndu ndii, ni ko'ni te xachuun' xiin' tundoo' jaan' ndikin' trigo mini, te kuvj xaku vie nu'.

So'o ni xaä a kii' ni tanj tundoo' mii' kua'an Pablo

³⁹ Te kii' ni kitu' ndii, ni nakunj ra ñu'u' mii' ni ndekuie ra jaan'. Ndisu ni xinj ra ña yoo iin nda'a' mini mii' yoo kua'a' ñuti', te ni kunj ra ku'un chikandu'u' ra nu' ndee' nuu' ñuti' jaan' naa' ni kuvj. ⁴⁰ Te ni xa'ndia ra yo'o' ña tiin' kumi' saa' kaa' ki'i' jaan', te ni ndoo' a mini jaan'. Te ni sataya ty ra yo'o' ña tiin' kutu' tun' ndiko' ni'i' ra tundoo'. Te ni ndanj i ra toto, ña ta'nu' nuu' nu'. Te ni xiká ra ku'un ndaku ra xiin' nu' nuu' yu'u' mini jaan'.

41 Ndisu tundoo' jaan' ndii, ni xa'an xikui'ni nuu' nu' mii' ndiee' ma'to ñuti', te i'kan' ni tiin ndi'i nu' te ni kuv'i ka kanda nu'. Te su'ma' tundoo' ndii, ni xa'a' a tiachi' a xaa' ko'o nuu' mini jaan'.

42 Sakan' te ni ndoo te xiin' kuento ña ka'ni' ra sakuu' te ñu'u vi'e ka, te kua'an tixin tundoo' jaan', koto ka syntia' ra, te kunu ra. 43 Ndisu xa'a' a ña ni kuni te xiin' kuu' nuu' jaan' sakaku' ra Pablo ndii, ni tax'i ra saa te jaan' ña jaan'. Süu' jaan' ndii ni ka'an chuun' ra ña te xini syntia' ndii, xi'na ra sakoyó xiin' mii' nuu' tikui mini te naxaa ra ndee yu'u' mini. 44 Te sava tuky ra kiee xata' vixin' itun', uun kiee ra xiin' inga tu'un' tundoo' ña chachi' jaan'. Te sakan' ni xaa ndu, te ni kaku va'a sakuu' ndu, te ni xaa ndu ndee yu'u' mini.

So'õ ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñu'u' Malta

28 Te kij' xa ni kaku ndu ita' ndu yu'u' mini jaan' ndii, ni xini ndu kuento ña Malta nani' i'kan'. 2 Te ne ndiee' i'kan' ndii, ni natiin va'a va ña ndu. Kuachi' ndii ni na'mi ña ñu'u, te ni ka'an ña xiin' sakuu' ndu ña kutuni' ndu nuu' ñu'u jaan', sakan' ña kuun' va sav'i', te vixin xava'a xini ndu.

3 Sakan' te kij' ni nakaya Pablo sava tutun', te taan' ra nu' nuu' ñu'u jaan' ndii, ni keta jin ko'o xatu tein tun' jaan' xinu' ri' nuu' ña i'ni' ñu'u jaan', te ni tiin nu'u ri' nda'a' ra. 4 Te kij' ni xini ne ndiee' ñu'u' jaan' taa' xiko' ti' jaan' nda'a' ra ndii, ni ka'an xiin' ta'an' ña ndii:

—Te kaa' ndii, kuän vi' kuni e' ña jin te xa'ni' ne yivi' nduu' ra. Kuachi' ndii, tee' ndee ni kaku ra nuu' mini ndii, xa ni kani' ña'a' ndiosí, ña kendiaa' ya'vi' ndaku, te kutjaky ka ra —ni kachi' ña.

5 Ndisu ni kisi' Pablo nda'a' ra, te ni nama ko'o' jaan' nuu' ñu'u, te ko'o' a ni ndo'o ra. 6 Te sakuu' ña ndiatu ña nein nda'a' ra, uun jin kuv'i tjo' ra. Ndisu kij' ni kua'na' ndiatu' ña, te ni xini ña ña ko'o' a ndo'o' ra ndii, ni nama ña saa tuu ña ka'an ña ña jin ndiosí nduu' ra.

7 Te yatın i'kan' kandu'u' ñu'u' jin te nani' Publio. Te jaan' ndii, te kuu' nuu' nduu' ra nuu' ñu'u' ña ndasi i'nu xiin' mini jaan'. Te ni natiin ra ndu'u vi'e ra, te ni xito va'a ra ndu'u un'i ta'an kivi'. 8 Te yuva' te jaan' ndii, kuni kuv'i ra kandu'u' ra tiin' ña'a' ka'ni' xiin' tindaku' ni'. Te ni ndi'vi' Pablo mii' kandu'u' ra, te koto ña'a' ra. Te kij' ndi'i ni ka'an ra xiin' Ndiosí xa'a' te jaan' ndii, ni tondia nda'a' ña'a' ra, te ni sanda'a ña'a' ra. 9 Te kij' ni xka'ndia ña jaan' ndii, ni ndekue sakuu' tuky ne kuni kuv'i ndiee' ñu'u' jaan' nuu' Pablo, te ni nda'a' ña. 10 Te ne jaan' ndii, ni tiin man'i' va ña ndu'u xiin' kua'a' nuu' ña va'a. Te kij' ni ki'in ndu tundoo' kua'an ndu ndii, ni tax'i ña sakuu' ña ni kuni nuu' ndu.

So'õ ni xaa a kij' ni xaa Pablo ñu'u' Roma

11 Te kij' ni ndi'i un'i ta'an yoo' ña ndiee' ndu i'kan' ndii, ni ko'ni ndu jin tundoo', tun' ni kiee ñu'u' Alejandra. Tun' jaan' ndii, ni ndiatu nu' i'kan' ndee xka'ndia yoo' vixin. Te nuu' nu' ndii, ita' uvi' ta'an ndiosí, ña nani' ndiosí kuate. 12 Te kij' ni xaa ndu yi'e', ña kandu'u' ñu'u' Siracusa ndii, ni ndoo ndu i'kan' un'i ta'an kivi'. 13 Te ndee i'kan' ni kiee ndu te kua'an ndu yatın yatın yu'u' mini jaan' xiin' tundoo' jaan' te ni xaa ndu yi'e' ña kandu'u' ñu'u' Regio. Te ni ya'a tuky kivi' kij' ni xika tach'i' va'a, ña kuaxi xata' a mii' kua'an tundoo' jaan'. Te tuky ka kivi' ni xaa ndu ndee yi'e' ña kandu'u' ñu'u' Puteoli. 14 Te i'kan' ni xini ta'an' ndu xiin' sava ne ndikún Jesús. Te ni ka'an nda'vi ne jaan' xiin' ndu ña ndoo ndu i'kan' uxá ta'an kivi' xiin' ña, ndi'i jaan' te kua'an ndu ndee ñu'u' Roma. 15 Te kij' ni xini ne ndikún ichi' Jesús kuento ña ni xaa ndu ñu'u' Puteoli jaan' ndii, ndee ñu'u' Roma ni kiee sava ña, te ni kixin natiin ña ndu'u ndee ya'vi' ña nani' Apio. Te sava tuky ña ni kixin natiin ndu'u ndee jin xaan' mii' nani' un'i ta'an vi'e. Kij' ni xini Pablo ne jaan' ndii, ni tax'i ra ña chindani Ndiosí xa'a' ña, te ni kundieni nimá ra. 16 Te kij' ni xaa ndu ñu'u' Roma ndii, ni sanakua'a te xiin' kuu' nuu' jaan', te ñu'u' vi'e ka, te ndiaa ra kua'an ra jaan' nda'a' te xito' vi'e ka ñu'u' Roma jaan'. Ndisu ni ndu'u' siin' mii' Pablo jin vi'e xiin' jin te xiin', te xito' ña'a'.

Ka'an ndoso' Pablo nuu' te judío, te ndiee' ñu'u' Roma

17 Kij' ni xka'ndia un'i ta'an kivi' ndii, ni kana Pablo te judío, te kuu' nuu', te ndiee' ñu'u' jaan'. Kij' ni nakaya te jaan' ndii, ni ka'an ra xiin' ra ndii:

—Ñani ta'an' i, yu'u ndii ko'o' ndee jin ña ña'a ni xaa i xiin' ne judío, ne ta'an' e', te ni ndee ni xka'ndia tu i ña ni nakoo ne xii' yata' e' xaa' e'. Ndisu ni tiin te ta'an' e', te Jerusalén, yu'u ñu'u jaan', te ni sanakua'a ra yu'u nda'a' te xiin', te romano. 18 Te kij' ndi'i ni sana'má te romano jaan' yu'u ndii, ni kuni ra sandoó ndiká ra yu'u xa'a' a ña ko'o' kuachi, ña xata'an kuv'i i xa'a' ni xaa i.

19 Ndisu xa'a' a ña ni ka'an te judío, te ta'an' e' jaan', ña sandoó ndiká ra yu'u ndii, ni kuni a ña kakan i ña sana'má César yu'u. Ndisu ni xaa i sakan', te tiin kuachi te ñu'u e' jaan'. 20 Xa'a' a jaan' na ni kana i ndo'ó, te kuni i nuu' ndo', te ka'an i xiin' ndo'. Kuachi ndii, xa'a' a ña kandixa' i ña ndiatu' ini yoo', ne Israel, tiin karena yo'o' nda'a' i —ni kachi' ra.

21 Te ni ka'an te jaan' xiin' ra ndii:

—Ndee jin tutu tia'an natiin ndu nda'a' te ta'an' e', te ndiee' ñu'u' Judea, ña ka'an xa'a' yo'ó, te ndee jin tu te ndiee' i'kan' tia'an kixin yo'o', te chindu'u' ra kuachi xa'a' un', uun kania'a ra xa'a' un'. 22 Te ndii, kuni ndu kuni so'õ ndu saa xanini un' xa'a' ne kandixa' naa kandixa' un' jaan', sakan' ña xini' ndu kuento mii' ka

ña kɨnɨ v̄a ndatu'un' ne yivɨ' xa'a' ne ndikún ɨchi' xaa' jaan' —nɨ kachi' ra.

²³ Te nɨ chɨndu'ɨ' te jaan' ɨn kivi' ña kunɨ sɔ'o ka ra xa'a' ña jaan'. Te kua'a' v̄a ra nɨ kixɨn vɨ'e mii' ndu'ɨ' Pablo kiɨ' nɨ xaa' kivi' jaan'. Te nduvi' nɨ ka'an Pablo xiin' ra xa'a' saa kuvɨ kɔ'nɨ e' nda'a' Ndiosí, te ka'ndɨa chu-un' a nuu' e', te nɨ xik̄a ra sak̄andixa' ña'a' ra ña xa'a' Jesús ka'án tu'ɨn ndeɨ' Ndiosí, ña nɨ ke'ɨ Moisés, xiin' ña nɨ ke'ɨ te nɨ ka'an tiakú tu'ɨn a. ²⁴ Te sav̄a te jaan' nɨ k̄andixa' ña nɨ ka'an Pablo, te sav̄a tuky ra nɨ k̄andixa' ña jaan'. ²⁵ Te xa'a' ña nɨ nakuitá kuento ra ndii, nɨ xa'a' kiee' ra kua'an ra, sakan' na nɨ ka'an ka Pablo ña yɔ'o' xiin' ra ndii:

—V̄a'a' v̄a nɨ ka'an Espíritu Santo xiin' ne xii' yata' e', xiin' ña nɨ ke'ɨ Isaías, te nɨ ka'an tiakú tu'ɨn Ndiosí ndii:

²⁶ Kua'an te ka'an ɨn' xiin' ne yivɨ' ñaa' ndii:

Kunɨ sɔ'o te kunɨ sɔ'o ndo', ndisɨ k̄undani' xachi' ndo'.

Te kɔto te kɔto ndo', ndisɨ k̄uvi' xachi' kunɨ ndo'.

²⁷ Kuachɨ ndii nɨ xaxɨɨ nɨa nimá nɨa.

Te xini sɔ'o te xini sɔ'o nɨa, ndisɨ xaa' nɨa kuenta.

Te xito' te xito' nɨa, ndisɨ k̄uvi' kunɨ nɨa ña yoo jaan'.

Sakan' xaa' nɨa kɔto ka kunɨ sɔ'o nɨa.

Te xaa' tu' nɨa sakan' kɔto ka kunɨ nɨa.

Te xaa' tu' nɨa sakan' kɔto ka k̄undani' nɨa xiin' nimá nɨa.

Xa'a' a jaan' na n̄andiko' nɨa nuu' ɨ, te sanda'a ña'a' ɨ. Nɨ kachi' a.

²⁸ 'Xa'a' a jaan' na, kunɨ a ña k̄undani' ndo' vitɨn, ña Ndiosí ndii, nuu' ne tuku' ti'vi' a ña ka'án xa'a' ña sakakú a yoo'. Te ne jaan' ndii, kunɨ sɔ'o xna'a' nɨa a —nɨ kachi' ra.

²⁹ Te kiɨ' ndi'ɨ nɨ ka'an Pablo ña jaan' ndii, ndi'e'e' v̄a kani' ta'an' te judío jaan' kuento nɨ k̄i'e'e' ra kua'an ra.

³⁰ Te nii' uvɨ kuiya nɨ ndoo ka Pablo vɨ'e mii' nɨ t̄atu' ra ɨkan'. Te nɨ naɨɨn ra sakuu' ne nɨ xa'an kɔto ña'a' ɨkan'.

³¹ Kiɨ' sakan' ndii, ka'án ndoso' ra xa'a' saa kunɨ Ndiosí ka'ndɨa chuun' a nimá e', xiin' xa'a' xto'o' e' Jesucristo. Te nɨ xaa' ra ña jaan' xiin' ña ndi'eni, te k̄oo' tu' nɨ xikui-ta'nɨ nuu' ra xa'a' ña jaan'.

Romanos

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u nduu' Pablo, tē xika' nuu' nuu' Jesucristo, tē tianu' a sania'á ichi' a, sakan' ña Ndiosí nī sakuiso' chuun' yu'u tē ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' a. ² Tē xā nī taxī a kuento a xa'a' tu'un va'a jaan' nuu' ña su'un, ña nduu' tutu a, ña nī ke'i tē nī ka'an tiakú xa'a' Jesús ndee' xtā'an' iin yivi'. ³ Tē tu'un va'a jaan' ndii, ka'án a xa'a' si'e a, xtō'o e' Jesucristo. Tē kuenta ña nduu' a tē yivi' ndii, iin tē sjanī xika' David nduu' a. ⁴ Tē nī sanati-aku ña'a' Ndiosí xiin' ña ndiee' Espíritu Santo, tē xiin' ña jaan' nī nia'a a ña si'e a nduu' ña jaan'. ⁵ Tē xa'a' a ña ndani mii' Jesús ndu'u na nī sakuiso' chuun' a ndu, tē nī ti'vi' tu a ndu ña sania'á ndu ichi' a nuu' sakuu' ne yivi' iin yivi', tē inī nja kunī ña'a' nja, tē kändixa' tu ña'a' nja. Sakan' tē ña jaan' natiiin sakuu' ña xaka'nu' ña'a' nja. ⁶ Tē tein ne ka'án i xa'a' jaan' ka'nī tu ndo'ó, ne nī kana Ndiosí tē kunduu' ndo' kuenta Jesucristo. ⁷ Tē ke'i i tutu yo'o' nuu' sakuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Roma. Ndiosí ndii, ndani a ndo'ó, tē nī kana a ndo'ó, ña jaan' na nduu' ndo' kuenta a. Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí xiin' xtō'o e' Jesucristo ndo'ó, tē na taxī tu a ña manī' koq xiin' ndo'.

Kuni ku'un ndi'e' Pablo mii' ndiee' ne inī xini Jesús, ne ndiee' ñuu Roma

⁸ Ña nuu' ndii, taxi' i ña chindani Ndiosí xa'a' sakuu' ndo'ó xiin' ña ndiee' Jesucristo. Sakan' ña xini i kuento ña ka'án va'a sakuu' ne yivi' xa'a' ña inī ndo' xini ndo' a. ⁹ Tē xika' nuu' i nuu' Ndiosí xiin' kanii' nimá i ka'án ndoso' i tu'un va'a xa'a' si'e a. Tē xini Ndiosí ña naka'an' chito i xa'a' ndo' sakuu' ichi' kii' ka'án i xiin' a. ¹⁰ Tē sakuu' ichi' kii' ka'án i xiin' a ndii, xikán i nuu' a ña naa' kuní a ndii, kuain' so'o' ndi'i' ku'un ndi'e' na i mii' ndiee' ndo'. ¹¹ Kuachī ndii ka'án va nimá i kunī nduchi' nuu' i ndo'ó, tē ka'án va tu nimá i saya'á i iin ña chuyun va ña kuni taxī Espíritu Ndiosí nuu' ndo' tē sandiēni a nimá ndo' xa'a' ichi' a. ¹² Tē ndiatu' inī i ña sandiēni ta'an' e' xa'a' ña inī ka e' xini ña'a' e'.

¹³ Ndisu ndee' vitin ndii, yoo naa yoo ña xikuita'nú nuu' i tē xaa i mii' ndiee' ndo' jaan'. Ñani ta'an' i, kuní i ña kundani ndo' ña kua'a' va ichi' nī chitunī i ña ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' tē sanakoó ka i ne xika' ichi' Jesús naa nī xaa i tein inga ne tuku', ¹⁴ naa' ne griego nduu' nja, uun naa' süu' ne griego nduu' nja, naa' ne

xini tuní nduu' nja, uun naa' ne xini tuní nduu' nja ndii, kuní a ka'an ndoso' i tu'un va'a jaan' nuu' sakuu' nuu' ne jaan'. ¹⁵ Ña jaan' na saki'i' a nimá i ña ka'an ndoso' tu i tu'un va'a jaan' nuu' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Roma.

Tu'un va'a ndii, ndiee' Ndiosí nduu' a

¹⁶ Kuachī ndii kühani i ka'án i tu'un va'a jaan', sakan' ña ndiee' Ndiosí nduu' a, tē xiin' ña jaan' sakakú Ndiosí sakuu' ne inī xini ña'a'. Xi'na ka nuu' ndu'u, ne judío, nī xaa tu'un va'a jaan', tē sakan' nī xaa a nuu' ndo'ó, ne tuku'. ¹⁷ Sakan' ña ka'án tu'un va'a jaan' ña xa'a' ña inī kuiti' e' xini e' Jesús, xā nī xandaku Ndiosí nimá e', naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Ne nī xandaku Ndiosí nimá xa'a' ña inī kuiti' nja xini ña'a' nja ndii, kutiaku nja ndee' ndi'i' nī kivi'." Sakan' yoso' a.

Sakuu' e' ndiso' kuachī nuu' Ndiosí

¹⁸ Sakan' ña ndee' ndivi' satuvi' tu Ndiosí ña xi'é a xini a sakuu' ne xaa' ña nja'a, tē xachuun' ndaku tu nja, tē xiin' ña jaan' xikuita'nú nja nuu' ña ndixa xa'a' Ndiosí. ¹⁹ Tē ña kuní a kundani ne jaan' xa'a' Ndiosí ndii, xā xini nja a, sakan' ña mii' a nia'a ña jaan' nuu' nja. ²⁰ Kuachī ndii küvi' kunī e' Ndiosí xiin' nduchi' nuu' e', tē nī ndee' küvi' tu kunī e' ña ndiee' a, ña kōo' kivi' ndi'i', ndisu ndee' kii' nī xikandu'u' iin yivi', tē nī nia'a a nuu' e' ña sakan' nduu' a, tē xiin' ña nī xa'a a xini e' ndii yoo a. Xa'a' jaan' na kōo' ndee' iin ne küvi' ka'an ña xini nja naa' yoo Ndiosí. ²¹ Kuachī ndii, tee' ndee' xini ne jaan' ña yoo Ndiosí ndii, xito' ka'nu' ña'a' nja saa xata'an' koto ka'nu' ña'a' e', tē nī ndee' taxī tu nja ña chindani a. Xa'a' a jaan' na nī sana ña xini tuní nja, tē nī küu iin yavi' tu nimá nja ña küu' kaxi'. ²² Tē tee' ndee' ka'án ne jaan' ña ne chuyun va xika' ndaku nduu' nja ndii, ne küu' kaxi' nduu' nja. ²³ Tē tee' ndee' va'a koo' chukuu' kuu' Ndiosí, tē kōo' kivi' xi'f a ndii, xāka'nu' ña'a' nja. Süu' jaan' ndii xaka'nu' nja ña niania', ña nī xa'a' nda'a' nja, naa kuu' ne yivi' iin yivi', xiin' naa kuu' saa, xiin' naa kuu' ti' kumi' ta'an xa'a', xiin' naa kuu' ti' kañuu' tixin.

²⁴ Xa'a' a jaan' na nī sanakua'a ña'a' Ndiosí nuu' ña xe'na' ña ndioo' inī ne jaan' xa'a' jaan'. Ña jaan' na kui-i' xaa' ne jaan' ña kini jaan' xiin' ta'an' nja xiin' iin' nja. ²⁵ Koto ka nī nakoo ne jaan' ña ndixa xa'a' Ndiosí, tē nuu' a jaan' ndii, nī natiiin nja ña xini xa'an'. Kuachī ndii

xaka'nu' nja ña ni xa'a Ndiosí, te xika' nuu' nja nuu' ña jaan'. Te xaka'nu' nja ña ni xa'a sakuu' ña yoo, ña nduu' Ndiosí, ña kuni a saka'nu' sakuu' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

²⁶ Xa'a a jaan' na ni sanakua'a Ndiosí ne jaan' nuu' sakuu' ña nja'a, ña ndioo' iní nja xa'a'. Kuachí ndii ni nakoo ndee ña'a' naa ni chituní Ndiosí xa'a' a, te kandu'u' a' xiin' inga ña'a'. ²⁷ Te nii' sakan' tu xaa' te yivi', nakoo' ra ña ni chituní Ndiosí xa'a' ra xiin' ña'a'. Te ndiee' va ni ndioo' iní ra ni xini ta'an' ra, te kixín xiin' ta'an' ra. Te xaa' ra ña ka'an' nuu', xa'a' a jaan' na xata'an kundoo' ra nuu' mii' ra xa'a' ña kini jaan'.

²⁸ Te xa'a' a ña ni kuni ne jaan' kii' iní kuenta nja Ndiosí ndii, ni sanakua'a ña'a' a nuu' ña xanini saka nja te saa nja ña kini kuasa' kuni jaan'. ²⁹ Sakan' na xaa' ne jaan' sakuu' nuu' ña kuasa' nduu' ña ndaku jaan', naa kuu' ña kumi' nja musa nja, xiin' ña nja'a iní nja, xiin' ña ndioo' iní va nja xa'a' ña'a, xiin' ña kui'e nja, xiin' ña ndasi' nuu' nja, xiin' ña xa'ni' nja ne yivi', xiin' ña iin taan nja, xiin' ña xini xa'an' nja ne yivi', xiin' ña xika' nja'a nja, ³⁰ xiin' ña ndatu'un' nja tu'un ne yivi', xiin' ña kanja'a nja xiin' ne yivi', xiin' ña ndasi' nja Ndiosí, xiin' ña sandiee' kui'e nja ne yivi', xiin' ña ñu'u' nja, xiin' ña ka'an va'a nja xa'a' mii' nja, xiin' ña nata'vi' xini nja xa'a' ña nja'a ña kuni saa nja, xiin' ña kändixa' nja yuva' siji' nja, ³¹ xiin' ña nduu' nja ne küu' kaxi', xiin' ña säxinú nja kuento nja, xiin' ña ndäni nja ndee iní ne yivi', xiin' ña xini nja koo ka'nu' iní nja, xiin' ña küvita iní nja ndee sie. ³² Tee' ndee xini kaxi' ne jaan' ña xa ni ka'an tuní Ndiosí ña ne xaa' ña jaan' ndii, xata'an ña kuví nja, ndisu süu' xaa' kuiti' nja kuachí jaan', süu' jaan' ndii va'a kuni tu nja xiin' inga ne yivi' kii' xaa' nja kuachí jaan'.

Sana'má ndaku Ndiosí ne yivi'

2 Sakan' na kuui' yoo ka nduu' ndo'ó, ne katun' ne yivi' jaan' ndii, koo' a kuví ka'an ndo' xa'a' ndo' nuu' Ndiosí, kuachí ndii saa nii' xaa' ne jaan' xaa' tu mii' ndo'. Sakan' na kuui' kii' katun' ndo' ne jaan' ndii, katun' xiin' mii' mii' ndo'. ² Ndisu xini e' ña kii' katun' Ndiosí ne xaa' ña jaan' ndii, katun' ndaku ña'a' a. ³ Naa' katun' ndo' inga ne yivi' xa'a' kuachí ña xaa' nja, te xaa' tu mii' ndo' kuachí jaan' ndii, kändixa' ndo' na katun' Ndiosí mii' ndo' xa'a' kuachí jaan'. ⁴ ¿Ñáá tüvi' nuu' ndo' ña kii' xaa' ndo' sakan' ndii, chindija ya'vi' ndo' ña vta xava'a kuu' iní Ndiosí xa'a' ndo', xiin' ña ndasun iní a xa'a' ndo', xiin' ña kundieni tu a xini a ndo'ó? ¿Ñáá xaa' ndo' kuenta ña xa'a' ña vta xava'a kuu' iní Ndiosí na kuui' kuví naja ndo' nimá ndo' xa'a' kuachí ndo' nuu' a? ⁵ Ndisu xa'a' a ña xaxii ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosí, te xaya'vi' tu ndo' ña naja ndo' a xa'a' kuachí ndo' ña xaa' ndo' ndii, so'o nakayá moto ka tundoo' ña kundoo' ndo' kii' xaa' kivi' ña satuvi Ndiosí

ña xi'é a te sana'má ndaku a ne yivi'. ⁶ Te Ndiosí ndii, taxí a nda'a' iní ne yivi' xa'a' saa nii' ni xaa nja. ⁷ Te ne ni xaa naa xaa' ña va'a ndii, taxí a natiin nja kivi' ñuu nja ña koo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña nduku' nja ña kuni nja ña ka'nu' koo' chukuu' Ndiosí, xiin' xa'a' ña nduku' tu nja ña ka'an va'a a xa'a' nja, xiin' xa'a' a ña nduku' tu nja ña kutiakú nja xiin' a ndee ndi'i' ni kivi'. ⁸ Ndisu taxí a tundoo', te kasi'e tu a kuni a ne xaa' so'o nuu' a, te kändixa' nja ña ndaku xa'a' a, süu' jaan' ndii ña nja'a kändixa' nja. ⁹ Te koo kua'a' va tundoo' xiin' ña u'vi kundoo' sakuu' ne xaa' ña nja'a jaan', xi'na ka ne judío kundoo' ña jaan', te sakan' ne tuku'. ¹⁰ Ndisu taxí Ndiosí ña kuni ne xaa' ña va'a ña ka'nu' koo' chukuu' a, te ka'an va'a tu a xa'a' nja, te taxí tu a ña maní koo xiin' nja. Ña nuu' taxí a ña jaan' nda'a' ne judío, te sakan' taxí ña'a' a nda'a' ne tuku'. ¹¹ Sakan' ña iní kachi kuu' a xiin' sakuu' ne yivi'.

¹² Sakan' ña sakuu' ne ni kumi' tu'un ndei' Ndiosí, te xaa' nja kuachí ndii, katun' a ne jaan' tee' ndee ni kumi' nja tu'un ndei' a jaan'. Te sakan' tu sakuu' ne kumi' tu'un ndei' jaan', te xaa' nja kuachí ndii, sana'má a ne jaan' xa'a' tu'un ndei' jaan'. ¹³ Kuachí ndii, ne xini so'o kuiti' tu'un ndei' jaan' ndii, nduu' nja ne ndaku nimá nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii ne xini so'o tu'un ndei' jaan', te xaa' tu nja a nduu' ne ndaku nimá nuu' a. ¹⁴ Sakan' ña ne tuku' ndii, kümi' nja tu'un ndei' a jaan', ndisu kii' xaa' nja ña ndaku, ña ka'an tu'un ndei' jaan' xiin' ña xini tuní mii' nja ndii, nia'á nja ña xini nimá nja ndee ña nduu' ña ndaku xiin' ndee ña nduu' ña nja'a. ¹⁵ Te xiin' saa xika' nja nia'á nja ña yoo iní tu'un ndei' nimá nja, sakan' na kuui' xiin' ña xini tuní nja xini mii' nja ama'a xaa' nja ña va'a uun ña va'a. Te tu'un ndei', ña yoo nimá nja jaan' nduu' ña tii' kuachí ña'a', uun naka'an a xa'a' nja ¹⁶ kii' xaa' kivi' ña sana'má Ndiosí ne yivi' xa'a' ña yoo sije nimá nja xiin' nda'a' Jesucristo saa nii' yoo tu'un va'a ña ka'an ndo-so' i.

Säxinú ne judío tu'un ndei' Ndiosí

¹⁷ Ndo'ó, ne ta'an' i ndii, ka'an va'a ndo' xa'a' ndo' ña nduu' ndo' ne judío, te tiin' ndiaa ndo' tu'un ndei' Ndiosí, te ka'an ñu'u' ndo' ña nduu' ndo' kuenta Ndiosí. ¹⁸ Te xini kaxi' ndo' ndee ña kuni Ndiosí saa ndo'. Te sakuaan ndo' tu'un ndei' a jaan' te kundani ndo' ña va'a ka ña kuni a saa ndo'. ¹⁹ Te tuu ndo' ña kuví sania'á ndo' ichi' Ndiosí nuu' ne tuku', ne yoo sa'vi iní xa'a' a. Te tuu tu ndo' ña ne satuvi ichi' a nuu' ne yoo nja'a' nimá jaan' nduu' ndo'. ²⁰ Te tuu ndo' ña kuví sania'á ndo' ne naja' kuu'. Te tuu tu ndo' ña kuví sania'á ndo' ne tia'an kuixa iní. Te xa'a' a ña kumi' ndo' tu'un ndei' Ndiosí ndii, tuu ndo' ña xini va ndo' ña ndichi xiin' ña ndaku xa'a' ña kuni a. ²¹ Te ndo'ó, ne sania'á tuku ne yivi' ndii, ni ndee mii' ndo' säxinú ña sa-

nia'á ndo' jaan'. Te ndo'ó, ne sania'á ña vā'a sakuina' e' ndii, suvi ndo' nduu' ne xakuina'. ²² Te ndo'ó, ne ka'án kumi' ndo' musa ndo' ndii, suvi ndo' nduu' ne xaa' ña jaan'. Te ndo'ó, ne ndasi' ndiosí saka ndii, xakuina' ndo' ña'a ña yoo tixin yukun' a. ²³ Te ka'án ñuñu' ndo' xa'a' ña kumi' ndo' tu'ün ndei' jaan'. Ndisu suvi ndo' xaa' sakan', te tiin' ka'nu' ne yivi' Ndiosí, sakan' ña xka'ndiá ndo' tu'ün ndei' a jaan'. ²⁴ Kuachí ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Xa'a' ña xika' va'a' ndo'ó ichi' Ndiosí kani'a'a ne tuku' xa'a' Ndiosí." Sakan' yoso' a.

²⁵ Sakan' ña naa' yoo tuni iin' e' ndii, ndiaa ya'vi a naa' saxinú e' tu'ün ndei' jaan'. Ndisu naa' säxinú e' tu'ün ndei' jaan' ndii, ndee naa köo' a kumi' e'. ²⁶ Ndisu ne köo' tuni jaan' iin' te saxinú ña ña ka'án tu'ün ndei' a jaan' ndii, natiin' ña'a' a tee' ndee köo' tuni iin' ña. ²⁷ Te ne köo' tuni jaan' iin' te saxinú va'a ña ña ka'án tu'ün ndei' jaan' ndii, nia'á ña jaan' ña xata'an katun' Ndiosí ndo'ó, sakan' ña tee' ndee yoo tuni iin' ndo', te kumi' tu'ündo' tu'ün ndei' jaan' ndii, säxinú ndo' a. ²⁸ Kuachí ndii, süu' nduu' e' ne judío xa'a' a ña nduu' e' si'e ne judío kuiti', te ni ndee süu' nduu' tu' e xa'a' a ña yoo tuni iin' kuiti' e'. ²⁹ Süu' jaan' ndii ne nduu' xna'a' ne judío ndii, ndee tixin nimá ña kuaxi ña jaan', te tuni ña kumi' ña ndii, nimá ña yoo a ni xaa Espiritu Santo, te süu' ni xa'a' a ña jaan' xa'a' a ña saxinú ña ña ka'án tu'ün ndei' jaan'. Te ne kumi' ña jaan' ndii, süu' te yivi' ka'án va'a' xa'a' ña, süu' jaan' ndii mii' Ndiosí.

3 Tee' kuein' xanini ndo'ó ña ka'án i ña köo' xata' a ña nduu' e' ne judío, te ni ndee köo' tu' xata' a ña yoo tuni iin' e'. ² Süu' yoo kua'a' xata' a, kuachí ndii ndee ña nuu' ni iní Ndiosí xini a yoo', ne judío, te ni sanna'kua'a' a tu'ün a nda'a' e'. ³ Küvi kanini e' ña säxinú tu' Ndiosí kuento a ña ni taxí a nuu' e' xa'a' a ña ni saxinú sava' e' kuento a. ⁴ Süu' saxinú xna'a' ña'a' a, sakan' ña Ndiosí ndii, sakuu' ichi' ka'án ndaku a, te köo' kivi' xini xa'an' a jaan' tee' ndee sakuu' ne yivi' nduu' ne xini xa'an', naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Xiin' ña ka'án un' nia'á un' ña iin' ña xachuun' ndaku nduu' un',

te kii' sana'má ne yivi' yo'ó ndii, keta va'a un'.

Sakan' yoso' a.

⁵ Tee' kuein' ka'an ndo' xiin' i ña naa' xiin' ña xachuun' ndaku e', te kuví kuní e' ña xachuun' ndaku Ndiosí xiin' kuento a, ña ni taxí a nuu' e' ndii, xachuun' ndaku Ndiosí jaan' kii' sando'o' a yoo' xa'a' kuachí e' naa' sakan', kachí ndo'. (Ka'án i sava' xanini ne yivi' iin' yivi'.)

⁶ Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Naa' sakan' nduu' a ndii, küvi sana'má ndaku Ndiosí ne yivi' iin' yivi'. ⁷ Tee' kuein' ka'an ka iin' ndo' xiin' i ndii: "Naa' xiin' kuachí ña xaa' i so'ó tuví kua'a' ka ña ndixa xa'a' Ndiosí, te kua'a' ka tu' ne yivi' xaka'nu' ña'a' ndii, köo' ndee iin' xa'a' ña kusaa' katun' ka a yu'ü ndee naa iin' ne ndiso' kuachí."

Sakan' kachí ndo'. ⁸ Naa' sakan' nduu' a ndii, tee' ka'an sava' ndo' ña na sava' e' ña ña'a, te sakan' kua'a' ka ne yivi' saka'nu' Ndiosí, kachí ndo'. Te sakan' tiin' kuachí sava' ne yivi' ndu'ü ka'án kiní ña xa'a' ndu' ña ña jaan' sania'á ndu'. Ndisu ne jaan' ndii, ne xa' yoo katun' sava' Ndiosí nduu' ña.

Köo' ndee iin' ne xika' ndaku nuu' Ndiosí

⁹ Naa' sakan' nduu' a ndii, zñáá va'a ka ne yivi' nduu' ndu, ne judío, te sakan' ne tuku' jaan'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Kuachí ndii, naa' xa' ni ka'an ndu ndii, naa' ne judío uun ne tuku' nduu' e' ndii, iin' kachi xiko' ni' kuachí yoo'. ¹⁰ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Köo' ndee iin' ne xachuun' ndaku nuu' Ndiosí.

Köo' ndee iin' ndaa' ña.

¹¹ Te köo' tu' ne kuní xna'a' ña kundani ña ña kuní Ndiosí.

Te köo' ni tu' ne kuní xna'a' ña nduku' ki'i' ña nuu' Ndiosí.

¹² Te sakuu' ña ni kuxi'oo xachi' nuu' Ndiosí.

Te ni nanduyu ña ne kuäsa' kuní nuu' a.

Te köo' ka ndee iin' ne xaa' ña ndaku.

Köo' ka ndee iin' ndaa' ña.

¹³ Yu'u' ña ndii, ndee na yavi ndii ña nunia' nduu' a, te xa' nuu' ña xini xa'an' kieve' yu'u' ña.

Te xa' nuu' ña xatu' nduu' kuento ña kieve' yu'u' ña kii' ka'án ña.

Ndee naa' ña xatu', ña ñu'u' yu'u' ko'o' xatu', nduu' a.

¹⁴ Te chitu' vi' yu'u' ña kieve' ña kani'a' a ña xa'a' ne yivi',

Te chitu' vi' tu' yu'u' ña ñu'u' ña kiní yoo iní ña.

¹⁵ Te ki'i' va' kua'an ña te xa'ni' ña ne yivi'.

¹⁶ Te mii' ka' xka'ndiá ña ndii, ña nduxin xiin' ña suchi' iní kuiti' nakoo' ña.

¹⁷ Te xini ña kundiee maní' ña xiin' ne yivi'.

¹⁸ Te köo' kivi' yi'vi ña Ndiosí.

Sakan' yoso' a.

¹⁹ Ndisu xini e' ña sakuu' ña ka'án tu'ün ndei' Ndiosí ndii, ka'án a xiin' ne xiko' ni' a, sakan' te köo' a kuví ka'an ndee iin' ne jaan' xa'a' ña nuu' Ndiosí, te kuní tu' sakuu' ne yivi' iin' yivi' ña ndiso' kuachí ña nuu' Ndiosí, te sana'má ña'a' a. ²⁰ Sakan' na kii' ndee iin' e' kuäsa' kundaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña saxinú e' ña ka'án tu'ün ndei' a jaan'. Kuachí ndii ni taxí Ndiosí tu'ün ndei' jaan', te kuví kuní e' ña ne ndiso' kuachí nduu' e' nuu' a.

Xandaku Ndiosí nimá e' xa'a' ña iní e' xini e' Jesucristo

²¹ Ndisu vitin' ndii, xa' ni nia'a' Ndiosí sava' kuví sandaku a nimá e' nuu' a, te süu' xa'a' a ña saxinú ka' e' ña ka'án tu'ün ndei' jaan' nduu' a, sakan' ña xa' mii' tu'ün ndei' jaan' xiin' ña ni ka'an te ni ka'an tiakú tu'ün

Ndiosí xtá'an' ka'án sãã kuvj sandaku a nimá e'. ²² Te ñã xandaku Ndiosí nimá e' jaan' ndii, xa'a' a ñã iní e' xini e' Jesucristo kuiti' xaa' a ñã jaan' xa'a' sakuu' e'. Sakan' ñã Ndiosí ndii, nãkaxin a yoo, ²³ te xa'a' a ñã sakuu' e' xaa' kuachí ndii, xika' yoo' e' nuu' Ndiosí, te kuvj kuni e' ñã ndatun' a. ²⁴ Ndisu Ndiosí ndii, ni ndasandaku miji' a nimá e' xa'a' a ñã ndani' miji' a yoo', sakan' ñã xiin' ñã ni xi'i' Jesucristo ni sandoó ndiká a yoo' nuu' ñã ni kuni a kundoo' e' xa'a' kuachí e'. ²⁵ Sakan' ñã Cristo nduu' ñã ni chikandia Ndiosí, te ni xitija níí ñã jaan', te xiin' ñã ni xitija níí a jaan' ni sandoyo' Ndiosí kuachí e' xa'a' a ñã iní e' xini ñã'a' e', sakan' na ni nia'a' Ndiosí yoo' ñã xachuun' ndaku a. Te kuie tu iní a, sakan' na ni nakã a kuenta nuu' e' xa'a' kuachí ñã ni xaa' e' xtá'an'. ²⁶ Sakan' ni xaa' Ndiosí te nia'a' a yoo' ndee kivi' vitin ñã xachuun' ndaku a, sakan' te kuni e' ñã miji' kuiti' a nduu' ñã xachuun' ndaku, te miji' tu a xandaku nimá yoo', ne iní xini Jesús.

²⁷ Xa'a' a jaan' na kuii' koo' ndee iin xa'a' ñã kuvj ka'an ñuñu' e', sakan' ñã süu' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí ni xandaku a nimá e'. Süu' jaan' ndii xa'a' a ñã iní e' xini e' Jesús kuiti' ni xaa' a ñã jaan'. ²⁸ Sakan' na kuii' kundani' e' ñã xandaku Ndiosí nimá e' xa'a' a ñã iní e' xini e' Cristo kuiti', te süu' xa'a' a ñã xaa' e' ñã ka'án chuun' tu'un ndei' a. ²⁹ Sakan' ñã Ndiosí ndii, süu' Ndiosí ne judío kuiti' nduu' a, süu' jaan' ndii nduu' tu a Ndiosí ne tuku'. ³⁰ Sakan' ñã yoo iin ndaa' kuiti' Ndiosí, te iin ndaa' ñã jaan' kuiti' nduu' ñã xandaku nimá sakuu' yoo', ne iní xini Jesús. Naa kuu' ne yoo tuni iin', xiin' ne koo' tuni jaan' iin' ndii, iin kachi xandaku a nimá ñã xa'a' ñã iní ñã xini ñã Jesús. ³¹ Naa' iní e' xini e' Jesús ndii, ¿tee' tuu ndo' ñã koo' ka ndjee' tu'un ndei' Ndiosí jaan' nuu' e'? Kuãsa' xachi' sakan' ran', süu' jaan' ndii so'o' chindiaa ya'vi' ka e' tu'un ndei' a jaan' kii' iní e' xini e' Jesús.

Ni xandaku Ndiosí nimá Abraham nuu' a xa'a' a ñã ni iní ra xini ñã'a' ra

4 Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ndee ñã kuvj ka'an e' xa'a' ñã ni kundani' Abraham, te xii' yata' e', xa'a' ñã iní e' jaan'? ² Kuachí ndii, naa' sakan' te ni xandaku Ndiosí nimá ra xa'a' a ñã ni xaa' ra ñã ka'án tu'un ndei' a ndii, kuvj ka'an va'a' ra xa'a' ra nuu' e', ndisu nuu' Ndiosí ndii, koo' a kuvj ka'an ra. ³ Sakan' ñã sakan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Xa'a' a ñã ni iní Abraham ni xini ra Ndiosí na ni ka'an a ñã te ndaku nimá ni nduu' ra nuu' a." Sakan' yoso' a. ⁴ Te vitin ndii, xini e' ñã kii' xachuun' yoo' ka te xiku'un ya'vi' ñã ndii, süu' ñã xamaní' ñã'a' ne yivi' nduu' ñã jaan', süu' jaan' ndii ñã ndiso' ika' ñã'a' ñã nduu' a. ⁵ Ndisu Ndiosí, ñã ndasandaku nimá ne ñã'a' ndii, ka'an a ñã ne ndaku nimá nduu' e' xa'a' a ñã iní e' xini ñã'a' e', te süu' xa'a' a ñã xaa' e' ñã va'a'. ⁶ Naa ni ka'an tu David xa'a' ne

sañu'u' va Ndiosí xiin' ñã ndasandaku a nimá ñã nuu' a, tee' ndee koo' ñã va'a' ni xaa' ñã. ⁷ Ni ka'an ra ndii: Sañu'u' va Ndiosí xiin' ñã yoo ka'nu' iní a xa'a' ñã ñã'a' ñã ni xaa' ñã, te sandoyo' tu a kuachí ñã.

⁸ Te va'a' va tu kuni ne sañu'u' a xiin' ñã nãtava' ka a kuenta xa'a' kuachí ñã. Ni kachi ra.

⁹ Te ñã sañu'u' Ndiosí ne jaan' ndii, süu' nuu' ne judío, ne yoo tuni iin' kuiti', taxí Ndiosí a. Süu' jaan' ndii taxí tu ñã'a' a nuu' ne tuku', ne xã'a tuni jaan' iin'. Xa ni ka'an i sãã ka'án tu'un Ndiosí ñã ni iní Abraham ni xini ra a, te ni ka'an a ñã te ndaku nimá ni nduu' ra nuu' a. ¹⁰ Ndisu kii' ni ka'an Ndiosí ñã te ndaku nimá nduu' Abraham jaan' ndii, ¿ñãá xa yoo tuni jaan' iin' ra kii' sakan', uun ñãá tia'an koo a iin' ra, tuu ndo'? Süu' tia'an koo a iin' ra kii' sakan', süu' jaan' ndii ndee ni ya'a, te ni xa'a' ra tuni jaan' iin' ra. ¹¹ Te ni xa'a' ra tuni jaan' iin' ra, te ni nduu' a ñã nia'a' ñã xa ni yoo ndaku nimá ra nuu' Ndiosí xa'a' a ñã ni iní ra xini ñã'a' ra. Xa'a' a jaan' na süu' ra ni nanduyu xii' yata' sakuu' ne iní xini Ndiosí tee' ndee koo' tu tuni jaan' iin' ñã ndii, ka'án Ndiosí ñã ne ndaku nimá nduu' tu ñã nuu' a xa'a' a ñã iní ñã xini ñã'a' ñã. ¹² Te sakan' tu süu' Abraham jaan' nduu' te xii' yata' ne judío, ne yoo tuni jaan' iin', te süu' xa ñã jaan' kuiti' yoo iin ñã, süu' jaan' ndii iní tu ñã xini ñã Ndiosí sãã nii' ni iní te xii' yata' e' Abraham jaan' ni xini ra Ndiosí kii' tia'an koo tuni iin' ra.

Ni taxí' Ndiosí kuento a nuu' Abraham xa'a' a ñã iní ra xini ñã'a' ra

¹³ Kuachí ndii, kii' ni taxí Ndiosí tu'un a nuu' Abraham xiin' nuu' siani' xika' ra ñã kunduyu ra te xiin' ñã'a' ñu'u' iin yivi' ndii, süu' ni taxí ñã'a' a xa'a' a ñã ni saxinú ra tu'un ndei' a, süu' jaan' ndii ni taxí a ñã jaan' ñã te ndaku nimá nduu' ra nuu' a xa'a' a ñã ni iní ra xini ñã'a' ra. ¹⁴ Sakan' ñã, naa' ne xika' sãã ka'án chuun' tu'un ndei' jaan' nduu' ne kunduyu ne xiin' ñã'a' ñu'u' iin yivi' ndii, iní saka e' xini e' Ndiosí naa sakan' nduu' a, te tu'un a ñã ni taxí a nuu' Abraham jaan' ndii, koo' ka ndjee' a naa' sakan'. ¹⁵ Kuachí ndii, ne saxinú tu'un ndei' jaan' ndii, sando'o' ñã'a' Ndiosí, ndisu mii' koo' tu'un ndei' xa'ndia chuun' ndii, koo' tu ne xa'nú a.

¹⁶ Sakan' na kuii', xa'a' a ñã iní e' xini e' Ndiosí ndii, taxí miji' a ñã va'a' nda'a' e', ñã ni taxí a kuento a xa'a' nãtiin sakuu' yoo', ne nduu' siani' xika' Abraham. Te süu' nuu' ne kumi' tu'un ndei' kuiti' ni taxí a ñã jaan', süu' jaan' ndii ni taxí tu ñã'a' a nuu' sakuu' ne iní xini Ndiosí sãã nii' ni iní Abraham jaan' ni xini ñã'a' ra. Sakan' na te jaan' nduu' xii' yata' sakuu' e', ¹⁷ naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Xa ni ndasanduyu i yo'ó xii' yata' kua'a' va ne yivi' iin yivi'",

kachi a. Te Abraham jaan' ndii, iní ra ní xini ra Ndiosí, te ní xini ra ña kuví sanatiaku a ndee ne ní xi'i, te kuví tu ka'án a xa'a' ña ti'a'an koo ndee naa xa yoo a. ¹⁸ Te ní kandi'xa' Abraham ña ní ka'an Ndiosí xiin' ra tee' ndee koo' ka ndee iin xa'a' ña kundi'atu iní ka ra, ndisu ní ndiatu iní ra kaa' sakan'. Te sakan' na ní nandu'u ra te xi'i' yata' kua'a' va ne yivi' iin yivi' saa nii' ní ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: "Sakan' vi' kua'a' kuví s'ani' xika' un'", ní kachi a. ¹⁹ Te ní sanuu' Abraham jaan' ña iní ra xini ra Ndiosí, tee' ndee ní kumi' ra yatin' ciento kuiya, te sakan' tu ní kundani' kaxi' ra ña ñu'u' nde'i' ra ndii, ndee naa ña xa ní xi'i' ní nduu' a, te kuví tu koo si'e Sara. ²⁰ Tee' ndee sakan' ní nduu' a ndii, ní sanuu' ra ña iní ra xini ra Ndiosí, süu' jaan' ndii ní kandi'xa' ra kuento ña ní taxí a nuu' ra jaan', te so'o ndee' ka iní naa iní ra ní xini ra Ndiosí xaka'nu' ña'a' ra, ²¹ sakan' ña xini kaxi' ra ndii, ndee' koo' chukuu' a te saxinu' a kuento a ña ní taxí a nuu' ra jaan'. ²² Xa'a' a ña iní ra xini ra Ndiosí jaan' na ní ka'an a ña te ndaku nimá nduu' ra nuu' a. ²³ Te süu' xa xa'a' mii' kuiti' Abraham jaan' yoso' a mii' ka'án ña ní xandaku Ndiosí nimá ra nuu' a. ²⁴ Süu' jaan' ndii yoso' tu a xa'a' yoo'. Sakan' ña xandaku tu Ndiosí nimá yoo' xa'a' a ña iní e' xini ña'a' e' xa'a' a ña ní sanatiaku a xto'o e' Jesús tein ne ní xi'i'. ²⁵ Ní sanakua'a Ndiosí Jesús jaan', te ní xi'i' a xa'a' kuachi e'. Te ní sanatiaku tu ña'a' a te kunduu' e' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí.

Xa ní xandaku Ndiosí nimá e' nuu' a

5 Sakan' na kuii', xa'a' a ña iní e' xini e' Jesús na xa ní xandaku Ndiosí nimá e', sakan' na xa yoo e' ña maní' xiin' Ndiosí xa'a' a ña ní xaa xto'o e' Jesucristo. ² Te sakan' tu ní nunia' Jesús jaan' ichi' nuu' e' xa'a' a ña iní e' xini ña'a' e', te kuví natiiin e' ña ndani' mii' Ndiosí yoo', te ita' ní'i' e' nuu' ña jaan' vitin. Te va'a va kuni e' xa'a' a ña ndiatu' iní e' ña kuni e' mii' ndatun' koo chukuu' kaa' mii' yoo' Ndiosí. ³ Ndisu süu' xa'a' ña jaan' kuiti' va'a kuni e', süu' jaan' ndii va'a tu kuni e' ki-i' yoo tundo'o' nuu' kivi' ñuu e', sakan' ña xiin' ña jaan' kuixa ña kundieni iní e'. ⁴ Te xiin' ña kundieni iní e' jaan' kuixa iní e' nuu' ichi' Ndiosí. Te xiin' ña kuixa iní e' jaan' chindiee' a yoo', te ndiatu' iní e'. ⁵ Te ña ndiatu' iní e' jaan' ndii, saka'an' a yoo', kuachi ndii xa ní sko'nu' Espíritu Santo nimá e' ña kundani' Ndiosí yoo' kii' ní natiiin e' Espíritu Santo jaan' ní xaa a. ⁶ Sakan' na kuii' kii' kusaa' ndiso' kuachi ka e' ndii, ní xi'i' Cristo xa'a' yoo', ne xaa' ña ña'a, kii' ní xinu' kivi' ña ní ka'an tuni Ndiosí. ⁷ Kuachi ndii vixi xava'a te taxí iin ne yivi' ña kuví ña xa'a' inga ne yivi', tee' ndee ne xachuun' ndaku va nduu' ne jaan'. Ndee saa kaní ndii, tee' kuain' yoo iin ne kundieni kuví ña xa'a' iin ne yivi' va'a xna'a. ⁸ Ndisu ní nia'a Ndiosí ña kundani' a yoo', sakan' ña kii' kusaa' ndiso' ka e' kuachi e' jaan' ndii, ní

xi'i' Cristo xa'a' e'. ⁹ Sakan' na kuii', xa'a' a ña xa ní xandaku Ndiosí nimá e' xiin' nii' Cristo ndii, kaku e' nuu' ña sando'o' Ndiosí yoo'. ¹⁰ Kuachi ndii, naa' kii' kusaa' nduu' ka e' ne ndasi' ta'an' xiin' Ndiosí, te ní nako'o a ña maní' xiin' e' xa'a' a ña ní xi'i' si'e a xa'a' kuachi e' ndii, kachi ka vi' e' vitin ña xa ní natandee maní' Cristo yoo' xiin' Ndiosí ndii, saka'ku a yoo' xa'a' a ña ní natia'ku Jesús. ¹¹ Te süu' ña jaan' kuiti', süu' jaan' ndii va'a tu kuni e' xini e' Ndiosí xa'a' ña ní xaa xto'o e' Jesucristo jaan', sakan' ña ní nako'o e' ña maní' xiin' Ndiosí ní xaa a.

Kuachi Adán xiin' ña ní xaa Jesucristo xa'a' kuachi jaan'

¹² Te xa'a' ña ní xaa iin ndaa' kuiti' te yivi', te nani' Adán, ní koo kuachi sakuu' ne yivi' iin yivi', te xa'a' kuachi jaan' ní kuví, te ní xa'a' xi'i' tu sakuu' ne yivi' jaan', kuachi ndii sakuu' ña xaa' kuachi jaan'. ¹³ Sakan' ña kii' ti'a'an taxí Ndiosí tu'un ndei' a ndii, xa ní xaa ne yivi' iin yivi' kuachi. Ndisu mii' koo' tu'un ndei' ndii, koo' tu ne kuví xka'ndia ña ka'án a. ¹⁴ Ndee saa ka ní ndii, ndee kii' ní xika Adán, te ndee kii' ní xika Moisés ndii, ní xi'i' ne yivi' tee' ndee koo' ndee iin tu'un ndei' ní xa'nú ne jaan' ndee naa' ní xaa Adán jaan'. Te Adán jaan' ní nduu' ndee naa iin nuu' ña xito' kixin.

¹⁵ Ndisu iin ña va'a' ka ní natiiin yoo' nda'a' Ndiosí te sakan' ña ní natiiin e' xa'a' kuachi ña ní xaa Adán jaan'. Sakan' ña xa'a' kuachi ña ní xaa te iin ndaa' jaan' kuiti', te ní xi'i' kua'a' va ne yivi'. Ndisu ña va'a', ña ní taxí mii' Ndiosí nda'a' yoo' xa'a' ña ní xaa iin ndaa' kuiti' te yivi' ndii, xa'a' ña va'a' kua'a' ka tu ne yivi' nduu' a. Te te yivi' jaan' nduu' Jesucristo. ¹⁶ Te sakan' tu ña va'a, ña ní taxí mii' Ndiosí nda'a' e' ndii, nákuita a xiin' kuachi te iin ndaa' jaan'. Kuachi ndii, xa'a' kuachi te iin ndaa' jaan' kuiti' ní xa'a' katun' Ndiosí ne yivi' iin yivi', te xata'an koo ña tundo'o'. Ndisu ña va'a ña taxí' Ndiosí nda'a' e' ndii, tee' ndee kua'a' kuachi ne yivi' iin yivi' ndii, xandaku a nimá e'. ¹⁷ Kuachi ndii, xa'a' kuachi iin ndaa' kuiti' te yivi' jaan', te ní xa'ndia chuun' ña xi'i' nuu' sakuu' ne yivi', sakan' tu xa'a' iin ndaa' kuiti' Jesucristo kumi' e' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i', sakan' ña kua'a' ña ndani' mii' Ndiosí yoo' ní natiiin e' xiin' ña ní ndasandaku a nimá e' nuu' a.

¹⁸ Xa'a' a jaan' na, saa nii' ní katun' Ndiosí sakuu' yoo', ne ndee' iin yivi', xa'a' kuachi iin ndaa' kuiti' te yivi' jaan' ndii, nii' sakan' tu xa'a' ña ní saxinu' iin ndaa' kuiti' Jesucristo ña kuni Ndiosí, ní ndasandaku a nimá e' nuu' a te natiiin e' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'.

¹⁹ Kuachi ndii, saa nii' xa'a' ña ní xaso'o' iin ndaa' kuiti' te yivi', ní nákuiso kuachi sakuu' ne yivi' nuu' Ndiosí ndii, nii' sakan' tu, xa'a' ña ní kandi'xa' iin ndaa' kuiti' te yivi', sandaku Ndiosí nimá sakuu' e'. ²⁰ Te siin' tuku' ndii, ní sko'nu' tu'un ndei' Ndiosí te kundani' ne yivi' ña yoo kua'a' kuachi ña. Ndisu kii' ní kuku'a'a' ka kuachi

ne yivi' ndii, so'o kũkua'a' ka ña ndani mji' ña'a' Ndiosí, ²¹ te sakan' naa xaa' kuächi' e' xa'ndia chuun' a te xi'í e' ndii, sakan' tu xa'ndia chuun' ña ndani mji' Ndiosí yoo' ndasandaku a nimá e' nuu' a, te taxí a kivi' ñuu' e' ña kōo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña ni xaa' xto'o' e' Jesu-cristo xa'a' e'.

Ni xi'i' inga' e' xiin' Cristo nuu' krusín, te ni ñatiaku inga' tu e' xiin' a

6 Naa' sakan' ndii, ¿ndee ña va'a' ka'an e' xa'a' ña jaan'? ¿Ñáá saa na xaa' e' kuächi' te kundani mji' ka Ndiosí yoo'? ² Kuäsa' xachi' sakan' ran', kuächi' ndii ne xa ni xi'i' nuu' kuächi' nduu' yoo', sakan' na kuu' kivi' kaka ka yoo' xaa' e' kuächi'. ³ Süu' xini kaxi' sakuu' yoo' ña saa nii' ni nduujin e' xiin' Cristo kij' ni chichi' e' kuenta a ndii, nii' sakan' tu ndee naa ni xi'i' na e' xiin' a. ⁴ Sakan' ña kij' ni chichi' e' kuenta Jesús ndii, ndee naa ni xi'i' inga' e' xiin' a, te ni ñu'u' inga' tu e' xiin' a tixin ñu'u'. Sakan' te saa nii' ni sanatiaku ña'a' yuva' e' xiin' ña ndee' ndatun' va ndii, ni sanatiaku tu a yoo' te kaka e' xiin' kivi' ñuu' xaa'.

⁵ Sakan' na kuu', naa' ni nduujin e' xiin' a ña ni xi'i' a ndii, nii' sakan' tu nduujin e' xiin' a saa nii' ni ñatiaku a. ⁶ Te xini e' ña kivi' ñuu' yata' e' ndii, ni kuxi inga' a nuu' krusín xiin' Cristo, sakan' te ndoñu'u' ña ndioo' iní iin' e' ña xaa' e' kuächi, te sakan' kaka nuu' ka e' nuu' kuächi jaan'. ⁷ Sakan' ña ne xa ni xi'i' ndii, xa ni sain' nja nuu' ña xaa' nja kuächi. ⁸ Te siin' tuku' ndii, naa' ni xi'i' e' xiin' Cristo ndii, iní e' ña kutiaku tu e' xiin' a. ⁹ Sakan' ña xini e' ña ni ñatiaku Cristo, te kōo' kivi' ka kuví a. Kuächi' ndii xa'ndia chuun' ka ña xi'i' jaan' nuu' a. ¹⁰ Sakan' ña kij' ni xi'i' Jesús ndii, xa unta' sakan' ni xi'i' a xa'a' kuächi' e', te kōo' kivi' ka kuví a. Ndisu vitin ndii, tiaku a xaa' a ña kuní Ndiosí. ¹¹ Te sakan' tu iin' kachi saa ndo'ó kuenta, ña ne xa ni xi'i' nduu' ndo' nuu' kuächi' ndo', ndisu tiaku ndo' vitin te saa ndo' ña kuní Ndiosí kuiti' xa'a' a ña ni nduujin ndo' xiin' xto'o' e' Jesu-cristo.

¹² Ña jaan' na kuu' na kaka nuu' ka ndo' nuu' kuächi' xiin' ñu'u' nde'i' ndo', ña kuví ñaa', te ni ndee saa tu ndo' ña ndioo' iní ñu'u' nde'i' ndo' ñaa'. ¹³ Te sakan' tu sanakua'a' ndo' i'in' tu'un' ñu'u' nde'i' ndo' nuu' kuächi' ndee naa ndachuun' ña sakuiniá ña nja'a. Süu' jaan' ndii ndee chaa' ka sanakua'a' xiin' mii' ndi'i' ndo' nda'a' Ndiosí ndee naa ne xa ni xi'i', te ni ñatiaku ni tukuu' nja. Xa'a' a jaan' na sanakua'a' ndo' i'in' tu'un' ñu'u' nde'i' ndo' nda'a' Ndiosí, te kunduu' a ndee naa ndachuun' ña kuví xaa' sakan', te xaa' ndo' ña ndaku. ¹⁴ Kuächi' ndii kuäsa' ka xa'ndia chuun' kuächi' nuu' kivi' ñuu' ndo', sakan' ña kōo' ka ndjee' tu'un' ndei' Ndiosí nuu' ndo', süu' jaan' ndii ña ndani mji' Ndiosí ndo'ó nduu' ña kumi' ndjee' nuu' ndo' vitin.

Kuní a kaka ndaku e' nuu' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'

¹⁵ Naa' sakan' ndii, ¿ñáá saa e' kuächi' vitin ña kumi' ka tu'un' ndei' Ndiosí ndjee' nuu' e', süu' jaan' ndii ña ndani mji' Ndiosí yoo' kumi' ndjee' nuu' e'? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. ¹⁶ Süu' xini kaxi' ndo'ó ña naa' sanakua'a' xiin' mii' ndo' nda'a' iin' ne yivi' te sachuun' ndo' nuu' nja ndii, ne jaan' xiko' ni'i' ndo'ó. Te sakan' tu yoo' a naa' sanakua'a' xiin' mji' e' nuu' kuächi' ndii, kuví xachi' e'. Ndisu naa' sanakua'a' xiin' mji' e' nda'a' Ndiosí te saxinú e' ña kuní a ndii, ndasandaku a nimá e'. ¹⁷ Ndisu chindani va Ndiosí ña tee' ndee ni xiko' ni'i' kuächi' ndo'ó ndii, xa ni kandixa' ndo' ña ndixa' xa'a' Jesús vitin xiin' iin' kani' nimá ndo' saa nii' yoo' a ni ñatiin' ndo'. ¹⁸ Te kij' xa ni ndoo' ndiká ndo' nuu' ndjee' kuächi' ndii, ni nandu' ndo' ne xika' nuu' nuu' ña ndaku ña kuní Ndiosí. ¹⁹ Ka'án i ña yo'o' xiin' ndo' xiin' ña ka'án ndi'aa jaan' xa'a' a ña ti'a'an kuví kundani va'a' ndo' ña ni sania'á i ndo'ó jaan'. Xta'an' ndii, ni sanakua'a' ndo' i'in' tu'un' ñu'u' nde'i' ndo' nuu' ña xe'na' xiin' nuu' ña nja'a, te ni nduu' ndo' ne xika' nuu' nuu' ña jaan'. Ndisu vitin ndii, na sanakua'a' ndo' i'in' tu'un' ñu'u' nde'i' ndo' jaan' nuu' ña ndaku ña kuní Ndiosí, te sakan' kunduu' ndo' xanu' nditi' Ndiosí kuiti'. ²⁰ Kuächi' ndii, kij' ni xiko' ni'i' kuächi' ndo'ó ndii, ni xika' nuu' ndo' nuu' ña ndaku ña kuní Ndiosí. ²¹ Ndisu kij' ni xiko' ni'i' kuächi' jaan' ndo'ó ndii, kōo' ndee iin' nuu' ña va'a' ni ki'in' ndo', süu' jaan' ndii sakuchani ndi'i' ña jaan' ndo'ó vitin, kuächi' ndii mii' ndi'i' ndoso' ña jaan' ndii, xi'í ne yivi' xaa' a. ²² Te ndii, vitin ña xa ni ndoo' ndiká ndo' nuu' kuächi' jaan', te ni nandu' ndo' ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ndii, kuní a kaka ndo' saa kuní mji' a kuiti', te ndi'i' ndoso' ñatiin' ndo' kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'. ²³ Sakan' ña ya'vi' e' ña ñatiin' e' xa'a' kuächi' e' ndii, ña kuní a kuví e' nduu' a. Ndisu tumaní' ña ñatiin' e' nda'a' Ndiosí xa'a' a ña iní e' xini e' xto'o' e' Jesucristo ndii, kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i' nduu' a.

Xa'a' a ña iní e' xini e' Jesús te sarakú a yoo', süu' xa'a' a ña saxinú e' tu'un' ndei' Moisés

7 Ne ñani ta'an' i, ka'án i xiin' ndo'ó, ne xini tu'un' ndei' Ndiosí. Xini ndo'ó ña tu'un' ndei' jaan' ndii, kumi' a ndjee' nuu' e' kij' tiaku kuiti' e'. ² Saa e' kuenta naa kuu' iin' ña'a' kij' tunda'á' a' ndii, kumi' tu'un' ndei' ña tunda'á' jaan' ndjee' nuu' a' kij' tiaku kuiti' i' a. Ndisu naa' kuví te jaan' ndii, kōo' ka ndjee' kumi' tu'un' ndei' jaan' nuu' ña'a' jaan'. ³ Ña jaan' na kuu', naa' tiaku ka i' a' jaan', te tunda'a' a' xiin' tuku' te yivi' ndii, iin' ña' xaa' kuächi' nuu' Ndiosí xiin' te yivi' jaan' nduu' a'. Ndisu naa' kuví i' a' jaan' ndii, ndoo' ndiká a' nuu' tu'un' ndei' jaan'. Te nduu' a' iin' ña' xaa' kuächi' nuu' Ndiosí tee' ndee tunda'a' a' xiin' tuku' te yivi'.

⁴ Sakan' tu ndo'ó, ne ñanĭ ta'an' ĭ ndii, ne nĭ xi'ĭ nduu' tu ndo' nuu' tu'yun ndei' Ndiosí xa'a' a ña nĭ xi'ĭ Cristo xa'a' kuachi e', sakan' na ĭin ndaa' nĭ nanduy ndo' xiin' a xa'a' a ña nĭ xi'ĭ a xa'a' kuachi e' jaan', te nĭ natĭaku a, te kuvĭ saa ndo' ña va'a ña xtanĭ Ndiosí. ⁵ Sakan' ña kĭj' nĭ xika e' xaa' e' ña kunĭ ĭin' mĭjĭ' e' xta'an' ndii, nĭ chu'u' ndĭ'ĭ tu'yun ndei' jaan' ña ndioo' ĭnĭ ĭin' e' yoo' te saa ka e' ña nĭa'a jaan' xiin' ĭin' e', sakan' te nĭ xata'an kuvĭ e' nuu' Ndiosí. ⁶ Ndisu vitĭn ndii, xa'a' a ña nĭ xi'ĭ e' nuu' tu'yun ndei' ña nĭ xiko ni'i' yoo' jaan' ndii, xa nĭ ndoo ndiká e' nuu' a jaan', te sakan' xika' nuu' e' nuu' Ndiosí xiin' ndĭee' xaa' ña taxi' Espĭritu Santo. Te sũu' xika' nuu' e' nuu' a saa ka'án chuun' tu'yun ndei' yata' ña nĭ ke'ĭ te yivi'.

Yo'o' ka'án Pablo xa'a' kuachi ña ñu'u' ĭin' ra

⁷ Tee' ka'an ndo' xiin' ĭ ña naa' sakan' nduu' a ndii, ħñáá kuachi nduu' tu'yun ndei' jaan'?, kachi ndo'. Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Ndisu naa' nĭ ka'an tu'yun ndei' jaan' ndee ña nduu' kuachi ndii, kundani yu'u ndee ña nduu' kuachi. Te nĭ ndee koo' kivi' kundani tu ĭ naa' kuachi nduu' a ña ndioo' ĭnĭ e' xa'a' ña'a ĭnga ne yivi' naa' nĭ ka'an tu'yun ndei' jaan' ndii: "Ndiöo' ĭnĭ ndo' xa'a' ña'a' ĭnga ne yivi'." Sakan' yoso' a. ⁸ Ndisu kuachi ña ñu'u' nimá ĭ jaan' ndii, tu'yun ndei' jaan' nĭ nduu' kueĭ a, te xiin' ña jaan' nĭ sakuiniá a sakuu' nuu' ña ndioo' ĭnĭ kĭnĭ nimá ĭ. Kuachi ndii, kĭj' xini yu'u ña ka'án tu'yun ndei' jaan' ndii, koo' tu ña ndĭee' kuachi jaan' nuu' ĭ. ⁹ Te kĭj' tĭa'an kunĭ yu'u ña ka'án chuun' tu'yun ndei' jaan' ndii, nĭ xanĭnĭ ĭ ña te yivi' va'a nĭ nduu' ĭ. Ndisu kĭj' nĭ kundani ĭ ña ka'án ña jaan' ndii, nĭ xa'a' xiko' ni'i' kuachi ĭ jaan' yu'u, te nĭ xata'an kuvĭ ĭ nuu' Ndiosí. ¹⁰ Te nĭ kundani ĭ ña xa' mĭjĭ' tu'yun ndei', ña nĭ xata'an taxĭ kivi' ñuu' ĭ ña koo' kivi' ndi'i' jaan', nduu' ña nĭ taxĭ te nĭ xata'an kuvĭ ĭ nuu' Ndiosí. ¹¹ Kuachi ndii tu'yun ndei' jaan' nĭ nduu' kueĭ kuachi jaan', te nĭ xini xa'an' a yu'u, te sakan' nĭ xata'an kuvĭ ĭ nuu' Ndiosí nĭ xaa' a. ¹² Sakan' na kuu' tu'yun ndei' jaan' ndii, ña su'yun nduu' a. Te ĭ'ĭn ña ka'án chuun' a ndii, ña su'yun nduu' a, te ña ndaku nduu' tu a, te ña va'a tu nduu' a. ¹³ Naa' sakan' nduu' a ndii, ħñáá tu'yun ndei' va'a ña ka'án chuun' Ndiosí jaan' nĭ nduu' ña nĭ xa'ni' yu'u nuu' Ndiosí? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Sũu' jaan' ndii kuachi nduu' ña nĭ ĭin ndiaa tu'yun ndei' jaan', te nĭ xa'ni' a yu'u nuu' Ndiosí, sakan' te nĭa'a kuachi jaan' ña yoo ndĭee' a nuu' ĭ. Sakan' nĭ ĭin ndiaa kuachi jaan' tu'yun ndei' jaan' te nĭa'a a ña nĭa'a koo' chukuu' kuachi jaan'. ¹⁴ Sakan' ña xa' xini e' ña tu'yun ndei' jaan' ndii, nĭ kĭee' a nuu' Ndiosí. Ndisu yu'u ndii, ĭin te yivi' ĭin yivi' kuitĭ' nduu' ĭ, te xiko' ni'i' kuachi kivi' ñuu' ĭ. ¹⁵ Xini ĭ yoo nduu' a ndo' o' ĭ, sakan' ña xaa' ĭ ña va'a ña kunĭ ĭ saa ĭ, sũu' jaan' ndii ña nĭa'a, ña ndasi' ĭ saa ĭ, nduu' ña xaa' ĭ. ¹⁶ Te vitĭn ndii, xa'a' a ña xaa' ĭ ña nĭa'a, ña kunĭ ĭ saa ĭ

jaan' ndii, kuni kachi a ndii ña va'a nduu' tu'yun ndei' Ndiosí jaan'. ¹⁷ Sakan' na kuu' sũu' xaa' mĭjĭ' yu'u kuachi jaan', sũu' jaan' ndii kuachi, ña ñu'u' ĭin' ĭ, nduu' ña xaa' sakan', te xaa' ĭ ña jaan'. ¹⁸ Te xini yu'u ña koo' ndee ĭin ña va'a ñu'u' ĭin' ĭ, sũu' ka'án ĭ xa'a' ñu'u' ndei' ĭ. Xa'a' a jaan' na tee' ndee kuni saa ĭ ña va'a ndii, kuvĭ saa e'. ¹⁹ Te sũu' ña va'a, ña kuni saa ĭ jaan' xaa' ĭ. Sũu' jaan' ndii ña nĭa'a, ña kuni ĭ saa ĭ jaan', xaa' ĭ. ²⁰ Te naa' xaa' ĭ ña kunĭ saa ĭ jaan' ndii, sũu' yu'u ka' xaa' ña nĭa'a jaan'. Sũu' jaan' ndii kuachi, ña ñu'u' ĭin' ĭ jaan', nduu' ña xaa' sakan', te xaa' ĭ ña jaan'.

²¹ Ña jaan' na kuu' sakan' ndo'o' ĭ, tee' ndee kuni saa ĭ ña va'a ndii, xa' ĭkan' yoo tu ña nĭa'a ĭin' ĭ, te taxĭ a saa ĭ ña va'a jaan'. ²² Sakan' ña ndee maa' tĭxin ĭnĭ ĭ ndii, xtanĭ ĭ saa ĭ ña ka'án tu'yun ndei' jaan'. ²³ Ndisu xini ĭ ña ĭin' ĭ ndii, yoo ĭnga ña xikuita'nú nuu' tu'yun ndei' jaan' ña kunĭ ĭ saa ĭ, te ña xikuita'nú jaan' nduu' kuachi ña ñu'u' ĭin' ĭ, te sũu' tu a nduu' ña xiko' ni'i' yu'u ndee naa ĭin te naá vi'e ka. ²⁴ ĭin te nda'vi va' kuu' nduu' yu'u. ħYoo tu kuvĭ sakakú yu'u nuu' ñu'u' ndei' ĭ yo'o', ña kuni ka'ni' yu'u nuu' Ndiosí? ²⁵ Chĭndani va' Ndiosí, sakan' ña nĭ sakakú xto'o' e' Jesucristo yu'u. Sakan' na kuu', tee' ndee xika' nuu' yu'u nuu' tu'yun ndei' Ndiosí xiin' ña kunĭ ĭ xtun, ndisú xiin' ĭin' ĭ ndii, xiko' ni'i' kuachi kivi' ñuu' ĭ.

Na kaka e' saa kunĭ Espĭritu Santo

8 Sakan' na kuu' vitĭn ndii, koo' ndee ĭin xa'a' ña ka-tun' Ndiosí yoo', ne ĭnĭ xini Cristo Jesús, sakan' ña sũu' xika' ka e' saa kunĭ ĭin' e', sũu' jaan' ndii xika' e' saa kunĭ Espĭritu Santo. ² Kuachi ndii, tu'yun ndei', ña nduu' kuenta Espĭritu, ña taxi' kivi' ñuu' e' xa'a' a ña ĭnĭ e' xini e' Cristo Jesús ndii, nĭ sakakú a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' kuachi yoo' xiin' nuu' ña xata'an kuvĭ e' xa'a'. ³ Kuachi ndii nĭ saxinú Ndiosí ña nĭ kuvĭ saxinú tu'yun ndei' jaan' xa'a' a ña itĭa' kuu' ĭnĭ ne yivi' nuu' ña nĭa'a. Xa'a' a jaan' na nĭ tĭan' a si'e a ĭin yivi' xiin' ĭin ñu'u' ndei' ndee naa ña kumi' yoo', ne xaa' kuachi, te nĭ sa-nga'ua xiin' mii' a te kuitĭa níi' a xa'a' kuachi e'. Te sakan' te nuu' ña nĭ xi'ĭ Jesús jaan', nĭ sakakú a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' kuachi yoo'. ⁴ Sakan' nĭ xaa' Ndiosí te saxinú ndaku Jesús nuu' e' sakuu' ña ka'án chuun' tu'yun ndei' jaan', sakan' ña yoo' ndii, xika' ka e' saa kunĭ ñu'u' ndei' e', sũu' jaan' ndii xika' e' saa kunĭ Espĭritu Santo.

⁵ Te ne xika' saa kunĭ ĭin' mĭjĭ' nĭa ndii, xanini nĭa xa'a' ña ndioo' ĭnĭ ĭin' nĭa jaan' kuitĭ'. Ndisu ne xika' saa kunĭ Espĭritu Santo ndii, xanini nĭa xa'a' ña kunĭ ña jaan' kuitĭ'. ⁶ Te yoo ka' ndi'ni xa'a' ña ndioo' ĭnĭ ĭin' nĭa jaan' ndii, kuvĭ xachi' nĭa nuu' Ndiosí, ndisú yoo ka' ndi'ni xa'a' ña xiko' ni'i' Espĭritu Santo jaan' kivi' ñuu' nĭa ndii, koo manĭ' nimá nĭa, te natĭin nĭa kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'. ⁷ Xa'a' a jaan' na ña ndioo' ĭnĭ ĭin' jaan' ndii, ña

ndasi' ta'an' xiin' Ndiosí nduu' a, te küní a sáxinú a ña ka'án chuun' tu'ün ndei' Ndiosí, te nì ndee küvi tu saa a ña jaan'. ⁸ Te ne xika' saa kuní iin' nja jaan' ndii, küvi sakuatia' nja Ndiosí.

⁹ Ndisu ndo'ó ndii, xika' ka ndo' saa kuní iin' ndo' jaan', süü' jaan' ndii xika' ndo' saa kuní Espíritu Santo naa' ndixa xna'a naá Espíritu Ndiosí nimá ndo'. Te yoo ka köo' Espíritu Cristo naá nimá ndii, süü' kuenta Cristo xna'a nduu' nja. ¹⁰ Ndisu naa' ndu'u' xna'a Cristo tixin nimá ndo' ndii, tee' ndee küvi ñu'u' nde'i ndo' xa'a' kuachí ndii, taxí Espíritu kutjaku ndo' xa'a' a ña xa nì xandaaku Ndiosí nimá ndo' nuu' a. ¹¹ Te naa' naá Espíritu Ndiosí, ña nì sanatiaku Jesús, nimá ndo' ndii, Ndiosí jaan' tu sanatiaku ñu'u' nde'i ndo' xa'a' ña naá Espíritu a jaan' nimá ndo'.

¹² Ñani ta'an' i, xa'a' a jaan' na kuu' kümi' e' ña ndei' te kaka ka e' saa kuní iin' mji' e'. ¹³ Kuachí ndii, naa' xika' ndo'ó saa kuní iin' mji' ndo' ndii, küvi xachi' ndo' nuu' Ndiosí, ndisu naa' xiin' ndiee' Espíritu Santo sandi'i' xachi' ndo' ña kuní iin' mji' ndo' jaan' ndii, kutjaku xna'a ndo'.

¹⁴ Kuachí ndii sakuu' ne taxi' ña ndiaka' ña'a' Espíritu Santo ndii, si'e Ndiosí nduu' nja. ¹⁵ Sakan' ña nì natiiin ndo'ó espíritu, ña tuku nì xiko' ni'i' ndo'ó, te kaka iyo ndo'. Süü' jaan' ndii Espíritu, ña nì sananduu' Ndiosí ndo'ó si'e a, nì natiiin ndo'. Te ña jaan' xaa' sakan' te ka'án e' xiin' Ndiosí ndii: "Tata yuva' i", kachi e'. ¹⁶ Te suvi tu Espíritu jaan' nduu' ña nduiin' xiin' espíritu e', te ndiee' yu'u' a nuu' a ña xa nduu' e' si'e Ndiosí. ¹⁷ Te xa'a' a ña si'e a nduu' e' ndii, natiiin tu e' ña nì taxa'a Ndiosí xa'a' e', te natiiin e' ña jaan' xiin' Cristo. Sakan' ña naa' ndo'o' e' saa nì ndo'o' a ndii, tiiin ka'nu' tu Ndiosí yoo' xiin' Cristo jaan'.

¹⁸ Kuachí ndii xiní kaxi' yu'u' ña ndee sie näkuitá tundo'o' ña yoo nuu' kivi' ñu'u' e' vitin xiin' ña ndatun' koo' chukuu' ña natiiin e' saa Ndiosí naá kivi'. ¹⁹ Sakan' ña sakuu' ña nì xa'a' Ndiosí ndiatu' ndi'ni' ña xa kivi' te ni-a'a Ndiosí yoo' nduu' xna'a si'e a. ²⁰ Kuachí ndii, süü' xa'a' a ña kuní mji' ña nì xa'a' Ndiosí na nì natiiin a ña tivi' a, süü' jaan' ndii xa'a' ña xa sakan' nì kuní mji' Ndiosí. Ndisu nì natiiin tu a ña ndiatu' ini' a ²¹ ña ndoo ndiká a nuu' ña xiko ni'i' ña'a' ña sativi' ña'a' jaan'. Te ndiatu' tu ini' a ña ndoo ndiká inga' a xiin' yoo', ne nduu' si'e Ndiosí, te natiiin na a ña ndundatun a xiin' e'. ²² Kuachí ndii xiní e' ña tana' inga' sakuu' ña nì xa'a' Ndiosí ndee vitin. Te ndo'o' u'vi' tu sakuu' a ndee naa ndo'o' iin' ña' sakaku' si'e. ²³ Te süü' ña jaan' kuiti' ndo'o' sakan', süü' jaan' ndii tana' u'vi' tu ini' yoo', ne nì taxí Ndiosí Espíritu Santo naá nimá, ña nduu' ndee naa ña nì chikandia a nuu' e', ña ndiatu' ini' e' xaa' kivi' ña natiiin nda'vi xachi' Ndiosí yoo', te natiiin e' sakuu' ña va'a nda'a' a kii' sanduxaa' xachi' a ñu'u' nde'i e'. ²⁴ Kuachí ndii, kii' nì sakakú Ndiosí yoo' ndii, nì natiiin e' ña ndiatu' ini' e' jaan', ndisu ña küvi kuní nuu' e' ndii,

küní a ña kundiatu ini' ka e' xa'a' ña jaan'. Sakan' ña köo' ndee iin' ne yivi' ndiatu' ini' xa'a' ña xa kumi' nja.

²⁵ Ndisu xa'a' ña ndiatu' ini' e' ña tia'an küvi kuní e' ndii, na kundiatu ndituní kuie e' xa'a' a.

²⁶ Te nii' sakan' tu chindiee' Espíritu Santo yoo' kii' itia' ini' nimá e', kuachí ndii xiní e' ndee ña kakan e' nuu' Ndiosí. Ndisu mji' Espíritu jaan' xikui'ni' xa'a' e' nuu' Ndiosí tee' ndee xiin' ña tana' ña küvi ka'an e' xiin' tu'ün e'. ²⁷ Te Ndiosí ndii, xa'a' a ña suvi a xachuun' ndi'i' xiin' nimá e' ndii, xa xiní a jaan' ndee ña kuní Espíritu ña naá nimá e' jaan'. Sakan' ña xikui'ni' Espíritu jaan' xa'a' yoo saa nii' kuní Ndiosí xa'a' a ña nduu' e' kuenta a.

Kanando e' nuu' sakuu' tundo'o' ña ndo'o' e'

²⁸ Te siin' tuku' ndii, xa xiní e' ña xa'a' a ña ndani e' Ndiosí, na sakuu' ña ndo'o' e' ndii, ña va'a nduu' a xaa' a, sakan' ña nì kana a yoo' saa nì chituní mji' a.

²⁹ Sakan' ña yoo' ne xa nì nakaxin Ndiosí ndee kii' tia'an ku'a'a iin' yivi' ndii, nì chituní a ña küu e' saa nii' kuu' si'e a. Te sakan' si'e a jaan' kunduu ñani ña xkua'a' nuu' kua'a' ne ta'an' a. ³⁰ Te yoo', ne xa nì chituní a ña köo e' sakan' ndii, nì kana tu a yoo', te yoo', ne nì kana a jaan' ndii, nì xandaaku tu a nimá e' nuu' a, te yoo', ne nì xandaaku a nimá jaan' ndii, nduu' e' kuenta mii' ndatun' kaa' mii' ndu'u' a.

³¹ Xa'a' a jaan' na kuu' küvi ka'an e' ña naa' Ndiosí yoo' xiin' e' ndii, yoo' küvi kanando yoo'? ³² Sakan' ña Ndiosí ndii, nì küu xi'ndia' a si'e a nuu' e', süü' jaan' ndii nì sanakua'a' ña'a' a, te nì xi'i' ña jaan' xa'a' kuachí sakuu' e'. Xa'a' a jaan' na nii' sakan' tu taxí inga' a xiin' si'e a jaan' nuu' e' sakuu' ña'a'. ³³ Naa' sakan' ndii, köo' xachi' ka ña küvi tiiin kuachí yoo', ne xa nì nakaxin Ndiosí ran'. Sakan' ña mji' a jaan' nduu' ña xa nì ka'an ña ne ndaku nimá nduu' e' nuu' a. ³⁴ Te sakan' tu köo' xachi' ka ña küvi katun' yoo' nuu' Ndiosí. Sakan' ña Cristo nduu' ña xa nì xi'i' xa'a' kuachí e'. Te süü' sakan' kuiti', süü' jaan' ndii xa nì natjaku tukuu a, te ndu'u' a nda'a' ku'a' Ndiosí xikui'ni' a xa'a' e'. ³⁵ Te sakan' nì tu köo' xachi' ña küvi saa sakan' te nakoo Cristo ña ndani a yoo', naa kuu' tundo'o', uun naa kuu' ña ndi'ni' nimá e', uun naa kuu' ña ndikún u'vi' ne yivi' yoo', uun naa kuu' soko, uun naa kuu' ña natiin e' xa'a' toto, uun naa kuu' ña kuain', uun naa kuu' ña xa'ni' ne yivi'. Ndee iin' ña jaan' küvi saa sakan'. ³⁶ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Xa'a' a ña ndikún ndu' ichi' un' ndii,

saa kivi' yoo' ndu' nuu' ña kuein' ña ka'ni' ne yivi' ndu'u'.

Te kuu' nja xiin' ndu' ndee naa xaa' ne yivi' xiin' mbee, ti' xa' xito' ka'ni' nja.

Sakan' yoso' a.

³⁷ Ndisu xa'a' a ña ndani Cristo yoo' ndii, miji' a saa sakan', te kanando xachi' e' nuu' sakuu' tundo'o' jaan'.
³⁸ Sakan' ña xini kaxi' yu'u' ña koo' xachi' ña kuvi saa sakan', te nakoo Cristo ña ndani a yoo', naa kuu' ña xii' e', uun naa kuu' ña xika' e' iin yivi', uun naa kuu' an-gele, uun naa kuu' ña xa'ndia chuun' ka'nu', uun naa kuu' ña kumi' ndiee', uun naa kuu' ña ndo'o' e' vitin, uun naa kuu' ña kundoo' e' nuu' ku'un e',³⁹ uun naa kuu' ña ndiee' mii' sukun va ndivi', uun naa kuu' ña ñu'u' ndee maa' va tixin ñu'u', ndee ndee ka ña ni ku'a' a ni xaa Ndiosí ndii, kuvi saa a sakan' te nakoo Ndiosí ña ndani a yoo', sakan' ña ni nia'a ña ndani a yoo' xa'a' ña ni xaa xto'o' e' Jesucristo xa'a' e'.

Nakaxin Ndiosí yoo' ka' kuni' miji' a kunduu' kuenta a

9 Xa'a' a ña nduu' i te ndikun Cristo ndii, ña ndixa ka'an i, süu' xini xa'an' i. Te Espiritu Santo ndiee' yu'u' nuu' nimá i ña ña ndixa ka'an i,² kii' ka'an i ña ndiee' va xikui'nú títu'un' yu'u', te ndiee' va tu ndi'ni u'vi' nimá i xa'a' ne ta'an' i.³ Kuachi' ndii xa' nakuiin' yu'u' yu'u' nacha'an i saa Ndiosí, tee' ndee ndondja i Cristo naa' xiin' ña jaan' kuvi sakahú a ne ta'an' i, ne Israel, ne nduu' ichi' i mii' kuaxi i.⁴ Sakan' ña ne Israel nduu' tu ne jaan', te ne jaan' tu nduu' ne xito' natjin nda'vi Ndiosí, te suvi tu nja nduu' ne ni nia'a Ndiosí ña ndiee' ndatun' va a, te suvi tu nja nduu' ne ni ndoo' a kuento a xiin', te suvi tu nja nduu' ne ni taxí a tu'un ndei' a nuu', te suvi tu nja nduu' ne ni ka'an Ndiosí xiin' saa saka'nu' ña'a' nja, te suvi tu nja nduu' ne ni chikandja Ndiosí kuento a xa'a'.⁵ Te sakan' tu ichi' yata' tu nja nduu' te xii' yata' e', te ni xika' va'a' ichi' Ndiosí, te kuenta te jaan' nduu' tu ichi' yata' Cristo kuenta ña nduu' a si'e' ne yivi'. Te Cristo jaan' nduu' tu Ndiosí, ña xa'ndia chuun' xa'a' sakuu' ña yoo'. Na saka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu' a.

⁶ Ndisu süu' ka'an i ña ni saxinú Ndiosí tu'un ña ni taxí a jaan' nuu' ne jaan'. Kuachi' ndii süu' sakuu' ne Israel jaan' nduu' kuenta Ndiosí,⁷ te ni ndee süu' sakuu' tu siani' xika' Abraham nduu' xna'a siani' xika' ra nuu' Ndiosí. Süu' jaan' ndii ni ka'an Ndiosí xiin' ra ndii: "Siani' xika' Isaac kuiti' kunduu' siani' xika' un'", ni kachi a.⁸ Ña jaan' na kuni kachi a ndii, ndee iin ne yivi' ndüu' si'e' Ndiosí xa'a' a ña nduu' nja siani' xika' Abraham kuiti'. Süu' jaan' ndii ne ni taxí a kuento a xa'a' nuu' Abraham jaan' kuiti' nduu' xna'a siani' xika' ra.
⁹ Kuachi' ndii ña yoo' nduu' kuento a ña ni taxí a ndii: "Kivi' naa vitin nandjiko' i kuiya ki'in, te Sara ndii, xa ni tuvi si'e' a'", ni kachi a.¹⁰ Te süu' xa' ña jaan' kuiti', süu' jaan' ndii sakan' tu Rebeca ndii, ni sakahu' a' te kuate si'e' a' xiin' iin ndaa' te yivi' kuiti', te jaan' nduu' xii' yata' e' Isaac.¹¹ Ndisu ña kuni ka' kaku te kuate jaan', te kii' kuni ka' tu saa uvi' saa' ra ña va'a, uun ña nja'a ndii,

xa' ni chituni Ndiosí ña nakaxin a iin te jaan', te süu' xa'a' ña ni xaa te jaan' ña va'a na ni nakaxin ña'a' Ndiosí,¹² sakan' ña ni ka'an a xiin' Rebeca ndii: "Te xkua'a' kaka nuu' nuu' te xanuu'", ni kachi a.¹³ Te sakan' tu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ni kundani i Jacob, ndisu ni kundasi i Esaú." Sakan' yoso' a.

¹⁴ Tee' ka'an ndo' xiin' i ña süu' ña xachuun' ndaku nduu' Ndiosí na xaa' a sakan', kachi ndo'. Kuasa' xachi' sakan' ran'.¹⁵ Kuachi' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ni ka'an a xiin' Moisés ndii: "Kuvita ini i xa'a' yoo' ka kuni' mii' i, te koo' ka'nu' ini i xa'a' yoo' ka kuni' mii' i." Sakan' yoso' a.¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuu' ña kuvita ini Ndiosí xa'a' e' ndii, süu' kuenta ña ka'an nimá e' nduu' a, te ni ndee süu' kuenta ña ndiee' mii' e' nduu' tu a. Süu' jaan' ndii kuenta ña ni chituni Ndiosí ña kuvita ini a xa'a' kuiti' e' nduu' a.¹⁷ Kuachi' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí ña ni ka'an a xiin' Faraón, te ni xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuu' Egipto, mii' ka'an a ndii: "Ni sakuiso' chuun' i yo'ó te nia'a i ña ndiee' i xiin' ña kundoo' un', te kiku' tu'un xa'a' i kanii' nuu' ñu'u' iin yivi'." Sakan' yoso' a.¹⁸ Xa'a' a jaan' na kuu' kuvita ini Ndiosí xa'a' ne kuni' mii' a kuvita ini a xa'a' kuiti', te xaxii a nimá ne kuni a saxii a nimá.

¹⁹ Ndisu tee' ka'an ndo' xiin' i ndii: "¿Ndee xa'a' ka'an Ndiosí ña ne ndiso' kuachi' nduu' e', sakan' ña kuvi xachi' sa'in kuni' e' ña xa' ni chituni a saa a xiin' e'?"

²⁰ Ndisu ka'an yu'u' xiin' ndo' ndii, ne yivi' iin yivi' kuiti' nduu' yoo'. Koo' nduu' xachi' yo'ó na nakaxin un' kuenta nuu' Ndiosí xa'a' ña xaa' a. Naa kuu' iin kisi' ndii, z'ñáá tuu' ndo'ó ña kuvi ka'an a xiin' te ni xa'a' ña'a' ndii: "¿Ndichun na ni xa'a' un' yu'u' so'o'?", kachi a.

²¹ Xini e' ña te xachuun' xiin' ñu'u' kixin' ndii, kumi' ra ndiee', te kasa'a' ra ndee ka' nuu' kisi' xiin' ñu'u' kixin' naa' kuni' ra. Kuvi kasa'a' ra iin a xa'a' chuun' va'a, te kuvi tu kasa'a' ra iin a xa'a' chuun' kualii' kuu' so'o'.

²² Te ndee naa sakan' tu yoo' Ndiosí, kii' kuni a nia'a a ña xi'e' a xini a kuachi', te kuni ne yivi' ña ndiee' a, sakan' na xiin' kua'a' ña kuiee' ini ni kundieni a xa'a' ne xa' ni yoo' tu'va, te sando'o' ña'a' a, te nduxin nja.²³ Te ni xaa' tu a sakan' te nia'a a ña ka'nu' va' ña nduu' a xiin' ne ni nakaxin a, te kuvita ini a xa'a' nja, te ne jaan' nduu' ne ni chituni a ndee ña nuu' ña kundiee' nja mii' ndatun' va' kaa'.²⁴ Te yoo' tu nduu' ne ni kana Ndiosí jaan'. Te süu' ndu'u' ne judío kuiti' ni kana a, süu' jaan' ndii ni kana tu a ndo'ó, ne tuku'.²⁵ Naa ni ka'an Ndiosí xiin' Oseas, te ni ka'an tiakú tu'un a ndii:

Ka'an i ña ne nduu' kuenta i nduu' ne ni nduu' kuenta i.

Te ka'an i ña kundani i ne ni ndani i.

²⁶ Te iin xaan' mii' ni ka'an i xiin' ne yivi' ndii:

"Ndo'ó ndii, süu' kuenta i nduu' ndo'",

ikan' ka'an i xiin' nja ña si'e' mii' yu'u' Ndiosí tiaku nduu' nja.

Ni kachi Ndiosi xiin' Oseas jaan'.

²⁷ Te ni ka'an ndoso' Isaías, te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosi, xa'a' ne Israel ndii:

Te'e' ndee yoo kua'a' ya'a ndu ne Israel, ndee naa ñuti' miji' ka'nu' ndii, chaa' kuñti' ndu kaku nuu' kuachi ndu.

²⁸ Kuachi ndii xa' kuyatin' kuii va' natava' ndaku xto'o e' kuachi

sakuu' ne ndee' iin yivi'.

Ni kachi ra. ²⁹ Te naa ni ka'an ka' Isaías jinga' xaan' ndii:

Naa' ni sakaku' xto'o e' Ndiosi, ña' ndije' koo' chuku-u', iin chaa' ne xii' yata' ndu ndii,

xa' ni ndoñu'u' ndu ndee' naa ni ndo'o ne ni ndee' ñuu' Sodoma xiin' ñuu' Gomorra.

Sakan' ni kachi ra.

Iñi ne Israel xini ña' Cristo

³⁰ Xa'a' a' jaan' na kuii', ña' yo'o' nduu' ña' ka'an ña' ni ka'an i' jaan'. Te ne tuku' ndii, tee' ndee ni nduku' ña' ña' ko'o' ndaku nimá ña' nuu' Ndiosi ndii, ni natijn ña' ña' ni xanda'ku a' nimá ña' jaan' nuu' a' xa'a' a' ña' iñi ña' xini ña'a' ña'. ³¹ Ndisu ne ta'an' i, ne Israel ndii, tee' ndee ni nduku' u'vi' ña' ña' sandaku Ndiosi nimá ña' nuu' a' xa'a' a' ña' xanduxa' ña', te saxinu' ña' tu'un ndei' a' ndii, ni natijn ña' ña' sandaku a' nimá ña' nuu' a'. ³² Ni ndo'o' ña' sakan' kuachi ndii, ni nduku' ña' ña' sandaku Ndiosi nimá ña' nuu' a' xa'a' a' ña' iñi ña' xini ña'a' ña'. Süu' jaan' ndii ni nduku' ña' ña' sandaku a' nimá ña' nuu' a' xa'a' a' ña' xaa' ña' ña' ka'an chuun' tu'un ndei' a'. Sakan' na ni kaki'i' ña' xiin' yuu', ña' kaki'í ne küní iñi. ³³ Naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a' ndii:

Chuun xa'a' va' ndo'. Xa' ni chindu'u' i' iin yuu' ñuu' Sión.

Te nuu' yuu' jaan' kaki'i' ne yivi' te nduva' ña'.

Ndisu yo'o' ka' iñi xini yuu' jaan' ndii, sākuchani ña'a' a'. Sakan' kachi a'.

10 Ñani ta'an' i, ña' ka'an nimá i' xa'a' ne ta'an' i, ne Israel, xiin' ña' ka'an i' xiin' Ndiosi xa'a' ña' ndii, ña' kaku na ña' nuu' kuachi ña' nduu' a'. ² Kuachi ndii kuvi' ndije' yu'u' i' xa'a' ne jaan' ña' xikán va' nimá ña' ña' kaka' nuu' ña' nuu' Ndiosi, ndisu xini ña' saa' kuni' a' saa' ña'. ³ Kuachi ndii ni kundani ña' saa' ni kuni' Ndiosi sandaku a' nimá ña' nuu' a'. Sakan' na ni xika' ña' sandaku miji' ña' nimá ña' nuu' a' xiin' ndije' miji' ña', te ka'an a' ña' ne ndaku nimá nduu' ña'. Te ni natijn ña' saa' ni kuni' Ndiosi sandaku a' nimá ña' nuu' a'. ⁴ Kuachi ndii Cristo nduu' mii' xini ña' ka'an tu'un ndei' Ndiosi. Sakan' te sandaku a' nimá sakuu' yoo', ne iñi xini ña'a'.

⁵ Te so'o' yoso' tu'un ndei' Ndiosi ña' ni ke'i' Moisés jaan' xa'a' ne xika' sandaku miji' nimá ña' nuu' Ndiosi xiin' tu'un ndei' jaan' ndii: "Yo'o' ka' saxinu' sakuu' ña' ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosi ndii, kutjaku ña' saa'

tu'un ndei' jaan'." Sakan' kachi a'. ⁶ Ndisu yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi ña' ne iñi xini ña'a' kuñti' nduu' ne yoo' ndaku nimá nuu' a', sakan' na ka'an a' ndii: "Käñini ndo' xiin' nimá ndo' ndii: ¿Yo'o' tu' kuvi' ndaa' ndivi', te ña'in ña' a'? (Kii' ka'an e' sakan' ndii, ndee' naa' kuni sanuu' e' Cristo.) ⁷ Ni ndee' ka'an tu' ndo' xiin' nimá ndo' ndii: ¿Yo'o' tu' nuu' ndee' yavi' kuni te ña'in ña' a'?" (Kii' ka'an e' sakan' ndii, ndee' naa' kuni xta'ni' e' Cristo tejn ne ni xi'i.) Sakan' yoso' a'. ⁸ Ndisu yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a' ndii: "Yatjn nuu' ndo', te yatjn tu' nimá ndo' yoo' tu'un va'a' jaan'", kachi a'. Te tu'un va'a' jaan' nduu' tu' ña' ka'an ndoso' ndu'u' nuu' ndo' vitjn te iñi ndo' kuni' ndo' Jesús. ⁹ Sakan' ña' naa' ka'an un' xiin' yu'u' un' ña' Jesús nduu' xto'o' nuu' sakuu' ña'a', te iñi un' xiin' nimá un' ña' ni sanatiaku ña'a' Ndiosi ndii, kaku un' nuu' kuachi un'. ¹⁰ Kuachi ndii xiin' nimá e' iñi e' xini ña'a' e' te xanda'ku Ndiosi nimá e' nuu' a'. Te xiin' yu'u' e' ka'an e' ña' nakuni ña'a' e' nuu' ne yivi' te sakaku' a' yoo' nuu' kuachi e'. ¹¹ Naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a' ndii: "Yo'o' ka' iñi xini ña'a' ndii, tãxi' a' kuchani ña'." Sakan' yoso' a'. ¹² Kuachi ndii iin ndaa' nduu' e' tee' ndee ne judío nduu' e', uun ne tuku' nduu' e'. Sakan' ña' iin ndaa' Ndiosi nduu' xto'o' nuu' sakuu' e', te sañu'u' kua'a' a' saa' ka' ta'an' ne yivi' xikán nuu' a'. ¹³ Kuachi ndii yoso' tu' a' nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a' ndii: "Yo'o' ka' kakan' nuu' xto'o' e' Ndiosi jaan' ndii, sakaku' ña'a' a' nuu' kuachi ña'", kachi a'.

¹⁴ Ndisu xini kaxi' e' ña' küvi' kakan' ne jaan' nuu' a' naa' ti'an' iñi ña' kuni' ña'a' ña'. Te küvi' tu' iñi ña' kuni' ña' xto'o' e' naa' ti'an' kuni' so'o' ña' tu'un a'. Te sakan' tu' küvi' kuni' so'o' ña' tu'un a' naa' ti'an' ka'an ndoso' ne yivi' nuu' ña' xa'a' a'. ¹⁵ Te, ¿yo'o' ku'un ka'an ndoso' tu'un a' naa' ni tjanu' ña'a' a'? Naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a' ndii: "Ña' va'a' va' nduu' a' kii' xa'a' ne ka'an ndoso' tu'un ña' nachindiee' manj' yoo' xiin' Ndiosi, te ka'an tu' ña' tu'un va'a'." Sakan' yoso' a'.

¹⁶ Ndisu ni natijn sakuu' ne ta'an' i, ne Israel, tu'un va'a' jaan'. Naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi mii' ni ka'an Isaías ndii: "Táku'e, kö'o' ni kandixa' tu'un ña' ka'an ndoso' ndu", ni kachi ra. ¹⁷ Ña' jaan' na kuii' kii' xini so'o' e' tu'un va'a' jaan', te xa'a' ña' iñi e' xini e' Ndiosi, te tu'un va'a' jaan' nduu' ña' ka'an xa'a' Jesucristo. ¹⁸ Ndisu ndatu'un' i' ndo'o' ndii: ¿Ñáá ni xini so'o' ne jaan' tu'un va'a' jaan'? Süu' ni xini so'o' ña' a' naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi mii' ka'an a' ndii:

Te iin kanii' nuu' ñu'u' iin yivi' ka'an ndoso' ne yivi' tu'un va'a' jaan'.

Te ndee' mii' xan ndi'i iin yivi' xa'a' tu'un ña'.

Sakan' yoso' a'. ¹⁹ Te ndatu'un' tu' i' ndo'o' ndii: ¿Ñáá ni kundani ne ta'an' i, ne Israel, tu'un va'a' jaan'? Süu' ni kundani ña' a' naa yoso' a' nuu' tutu' Ndiosi ña' ni ke'i' Moisés ndii:

Sakuiñu' ndo' yu'u' saa' i' xa'a' ne tuku', ne nduu' kuenta i'.

Tə sənəsaá' i ndo'ó xa'a' ne tuu tu ndo' ña ne küu' kaxi' nduu' nja.

Sakan' kachi Ndiosí, ni kachi a. ²⁰ Tə yoso' tu a nuu' tu-
tu Ndiosí mii' ka'an a ña ni xandıjəni xiin' mii' Isaiás, te
ni ka'an ra ndii:

Ni natiin ne tuku' jaan' yu'u tee' ndee ni nanduku' nja
yu'u.

Tə tee' ndee ni ndatu'un' nja xa'a' i ndii, ni satuví xiin'
mii' mii' i nuu' nja.

Sakan' yoso' a. ²¹ Ndisu yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí ña
ni ka'an Isaiás jaan' ndii: "Nduvi' ni katani nda'a' i nuu'
ndo'ó, ne so'o, ne xii nimá." Sakan' yoso' a.

Nakaxin Ndiosí chaa' kuiti' ne Israel, te ini nja kuni ña'a' nja

11 Sakan' na ndatu'un' i ndo'ó ndii: ¿Ñáá xanini
ndo' ña xa ni saxioo Ndiosí ne nduu' kuenta a
nuu' a? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Kuachi' ndii, sakan' tu
yu'u ndii, iin te Israel siani' xika' Abraham nduu' i, te
nduu' tu i kuenta ti'vi' ne iin kuu' xiin' Benjamín. ² Ni
saxioo Ndiosí nuu' a ne ni nakaxin a ndee xta'an' iin
yivi' nduu' kuenta a. Tee' näka'an' ka ndo' saa yoso' a
nuu' tutu Ndiosí xa'a' Elías kii' ni tijn kuachi' ra ne jaan'
nuu' a ka'an ra ndii: ³ "Tákuie, xa ni xa'ni' nja te ka'an
tiakú tu'un' un', te xa ni tani' tu nja sakuu' yuu' ña
ndiee' moto mii' ni saka'nu' ndu yo'ó. Tə ndee iin
nda'a' i so'o ni kaku. Tə kuni ka'ni' tu nja yu'u", ni kachi
ra. ⁴ Ndisu ni nakuiin Ndiosí nuu' ra ndii: "Xa ni xa siin' i
uxa mií te yivi' xa'a' mii' i, te xika' nuu' nuu' i xiin' un',
te köo' kivi' ni ita xiti' ra nuu' ndiosí saka ña nani' Baal,
te saka'nu' ra a", ni kachi Ndiosí. ⁵ Tə sakan' tu xaa'
Ndiosí ndee vitin' ndii, ni nakaxin a chaa' kuiti' ne ta'an'
i, ne Israel, xa'a' a ña ndani' mii' a ndu'u. ⁶ Tə naa' ni
nakaxin a ne jaan' xa'a' a ña ndani' mii' ña'a' ndii, süu'
xa'a' chuyun va'a ña ni xaa nja nduu' a. Süu' jaan' ndii
xa'a' a ña ndani' mii' a ne jaan' kuiti' nduu' a. Sakan' ña
naa' xa'a' a ña va'a ña xaa' nja ni nakaxin ña'a' a ndii,
süu' xa'a' a ña ndani' mii' ña'a' a kunduyu a, ndisu süu'
sakan' nduu' a. ⁷ Ña jaan' na kuu' ni nanduku' ne ta'an'
i, ne Israel, ña sandaku Ndiosí nimá nja nuu' a, te ni
natiin nja a, ndisu ne chaa' ne ni nakaxin Ndiosí ndii, ni
natiin ne jaan' a. Tə sakuu' tuku ka ne Israel jaan' ndii,
ni kuxij nimá nja nuu' Ndiosí. ⁸ Naa yoso' a nuu' tutu
Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ni sakuun' Ndiosí ma'na nuu' nimá ne Israel jaan' nu-
u' ichi' a,

te ni ndasi tu a nduchi' nuu' nja,

te ni ndasi ni tu a so'o nja,

te küvi kuni so'o nja tu'un' a ndee kivi' vitin.

Sakan' yoso' a. ⁹ Tə sakan' tu yoso' a nuu' tutu Ndiosí
mii' ni ka'an David ndii:

Na kunduyu mii' yoo viko' nja,

ndee naa iin ñunu',

xiin' ndee naa iin itun' mii' xiku'un' saa.

Tə kunduyu a ña viku'un' xa'a' nja,

te sando'o' ña'a' Ndiosí.

¹⁰ Tə na ndasi nduchi' nuu' nja te küvi kuni nja nuu'
Ndiosí.

Tə na kutoso xachi' nja nuu' kuachi' ña ndiso' nja.

Ni kachi ra.

Sakakú Ndiosí ne tuku' nuu' kuachi' nja

¹¹ Xa'a' a jaan' na ndatu'un' i ndo'ó ndii: Kii' ni kaki'i'
ne ta'an' i, ne Israel jaan' ndii, ¿ñáá xanini ndo' ña ni
nduyva xachi' nja? Kuäsa' xachi' sakan' ran'. Ni xka'ndia
ña jaan' te sakakú Ndiosí ne tuku', te sakuiñu a ne Is-
rael jaan' kuiti'. ¹² Xa'a' a ña ni xaso'o ne Israel jaan'
nuu' Ndiosí ndii, ni natiin ne yivi' iin yivi' kua'a' ña va'a,
ña taxi' Ndiosí. Tə xa'a' a ña ni saxioo nja ña kuni
Ndiosí taxí a nuu' nja ndii, ni sañu'u' kua'a' a ne tuku'
jaan', saa ka vi' tu kua'a' sañu'u' a yoo' kii' sanakua'a
xiin' mii' sakuu' ne Israel jaan' nda'a' Ndiosí.

¹³ Tə vitin' ka'an i xiin' ndo'ó, ne tuku', ña Cristo nduu'
ña ni tianu' yu'u, te sania'á i ichi' a nuu' ndo', te tiin'
ka'nu' i chuyun yo'o'. ¹⁴ Tə kuni i naa' sakuiñu ne ta'an' i
ndo'ó xa'a' a ña ni sakakú Ndiosí ndo'ó nuu' kuachi'
ndo', te sakan' küvi kaku tu savá ne jaan' nuu' kuachi'
nja. ¹⁵ Kuachi' ndii, naa' xa'a' a ña ni saxioo Ndiosí yat-
in' sakuu' ne ta'an' i, ne Israel jaan', te ni nako a ña
mani' xiin' sakuu' inga ne yivi' iin yivi' ndii, saa ka vi' tu
saa a kii' natiin tuku a ne Israel jaan'. Saa a xiin' nja
ndee naa natiaku tuku nja ndee tein ne ni xi'i, te
nako kivi' ñuyu nja ña köo' kivi' ndi'i'. ¹⁶ Tə naa' ña
su'un' nduu' xita' va'a, ña ni ku'a' ña nuu', ña nduu'
nditia nuu' Ndiosí ndii, ña su'un' nduu' tu kanii' xini' ix-
an'. Tə sakan' tu naa' ña su'un' nduu' tio'o itun' ndii, ña
su'un' nduu' tu nda'a' nu'.

¹⁷ Ndu'u ne Israel ndii, ndee naa tun' olivo tata tun'
xa ni ta'ny savá nda'a' nduu' ndu. Tə ndo'ó, ne tuku'
ndii, ndee naa nda'a' tun' olivo iku' nduu' ndo'. Tə
ni'ni' ndiaa nda'a' tun' olivo iku' jaan' toko' tun' olivo
tun' tata jaan' mii' ni ta'ny savá nda'a' tun' olivo tata
jaan'. Tə tio'o tun' tata jaan' taxi' sikui asin' va xa'a'
nda'a' tun' olivo iku' ña ni xikui'ni ndiaa jaan'. ¹⁸ Ndisu
ka'an ñuñu' ndo'ó, ne tuku', ña ne ka'nu' ka nduu'
ndo' te sakan' ne Israel, ne nduu' ndee naa nda'a' tun'
olivo tata ña ni ta'ny jaan'. Naa' ka'an ñuñu' ndo'
sakan' ndii, kuni a ña saa ndo' kuenta ña süu' ndo'ó,
ne tuku', taxi' sikui asin' va nuu' tio'o tun' tata jaan'.
Süu' jaan' ndii tio'o tun' tata jaan' taxi' sikui jaan' nuu'
ndo'ó.

¹⁹ Tee' ka'an ndo' ña xa ni ta'ny nda'a' tun' olivo tata
jaan', te nakui'ni ndiaa ndu'u. ²⁰ Ña ndaku ka'an ndo',
ndisu ne jaan' ndii, xa'a' a ña ni xiin' nja ini nja kuni nja
Cristo na nduu' nja ndee naa nda'a' tun' olivo ña ni
ta'ny jaan'. Tə ndo'ó, ne tuku' ndii, ni'ni' ndiaa ndo'

nda'a' tun' olivo jaan' xa'a' a ña iní kuiti' ndo' xini ndo' Cristo. Xa'a' a jaan' na vā'a kuñuñu' nimá ndee iin ndo' xa'a' ña jaan'. Süu' jaan' ndii nuu' ña jaan' ndii, va'a ka kuyi'vi ndo' Ndiosí. ²¹ Kuachi ndii, naa' ni yoo ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ne Israel, ne nduu' ndee naa nda'a' tun' olivo tata jaan' ndii, kōo' ka'nu' tu iní a xa'a' ndo'ó naa' saa ndo' saa nii' ni xaa ne jaan'. ²² Ña jaan' na chuyun xa'a' va' e' xa'a' ña ndasun iní Ndiosí xiin' xa'a' ña kui'e a. Sakan' ña kui'e a xini a ne ni kuni natijn ña ni kuni a sakakú ña'a' a, ndisu ndasun iní a xini a ndo'ó, ne ni natijn ña jaan'. Ndisu naa' nakoo ndo' ña ndasun iní a jaan' ndii, kunduu' tu ndo'ó ndee naa nda'a' tun' olivo, ña ni ta'nu jaan'. ²³ Te naa' nakoo ne jaan' ña iní nia xini nia Cristo ndii, kuyi' nachi'ni ni tukuu a ne jaan' mii' ni ndondia nia. Kuachi ndii ña ndee' koo' chukuu' nduu' Ndiosí te saa a sakan'. ²⁴ Kuachi ndii ndee naa nda'a' tun' olivo iku', ña ni tia'ndia te ni xikui'ni ndiaa a nda'a' tun' olivo tata jaan', nduu' ndo'ó. Sakan' ña tee' ndee nakuitá ndo' xiin' tun' olivo tata jaan' ndii, ni xikui'ni ndiaa ndo' nda'a' tun' jaan'. Saa ka vi' tu ne Israel, ne nduu' ndee naa nda'a' tun' olivo, ña ni ta'nu jaan' ndii, kuyi' ya'a nachi'ni tukuu Ndiosí ne jaan' mii' xa ni ndondia nia jaan'.

Kaku sakuu' ne Israel xaa'a nuu' kuachi nia

²⁵ Ñani ta'an' i, kuni i ña kundani ndo' ña ni chituni si'e Ndiosí xa'a' ne Israel jaan', sakan' te kuñuñu' nimá ndo'. Sava ne Israel ndii, ni xa xii nia nimá nia, te sakan' kundo'o nia ndee skachi' ndi'ni xinu ne tuku', ne ni nakaxin Ndiosí, ne iní kuni Cristo. ²⁶ Ndi'i ña jaan' te sakakú Ndiosí sakuu' ne Israel nuu' kuachi nia. Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Te xaa iin ña sakakú ne ndee' ñuu' Jerusalén, ña keta tein nia,

te ndasandoo a ne nduu' siani' xika' Jacob nuu' kuachi nia.

²⁷ Te kuento yo'o' ndoo i xiin' ne jaan' kii' sandoyo' i kuachi nia.

Ni kachi a. ²⁸ Te xa'a' a ña ni natijn ne Israel jaan' tu'un va'a xa'a' Cristo ndii, ndasi' nia Ndiosí, te ña jaan' ndii, ña va'a ndo'ó nduu' a. Ndisu xa'a' a ña nduu' nia ne ni nakaxin Ndiosí ndii, kua'an na kua'an a ña ndani ña'a' a xa'a' a ña ni ndoo a kuento a xiin' te xii' yata' ndu.

²⁹ Sakan' ña Ndiosí ndii, tü'un a nda'a' e' ña xa ni xamani' a yoo', ni ndee nakoo tu a ne xa ni kana a te kaka nia ichi' a. ³⁰ Sakan' tu ndo'ó, ne tuku' ndii, ni saxinú ndo' ña kuni Ndiosí nuu' ni kixin. Ndisu kuvita iní a xa'a' ndo' vitin xa'a' a ña saxinú ne Israel jaan' ña kuni a. ³¹ Sakan' tu ne jaan' vitin ndii, saxinú nia ña kuni Ndiosí, ndisu natijn na nia ña kuvita iní a xa'a' nia naa kuvita iní a xa'a' ndo'ó. ³² Kuachi ndii mii' Ndiosí ni ndasi i'nu sakuu' ne yivi' nuu' ña so'o, sakan' te kuyi' kuvita iní a xa'a' sakuu' e'.

Xaka'nu' Pablo Ndiosí xa'a' a ña xini tuni a

³³ Ña ndichi xava'a nduu' Ndiosí xiin' ña xini tuni, te sakuu' ña yoo kundani a, te kōo' ndee iin ne kuyi' sa-nakuachi' ña chituni a, ni ndee kōo' tu ne kuyi' nakuni saa yoo ichi' a. ³⁴ Te kōo' tu ndee iin ne xini ña xanini xto'o e' jaan', te ni ndee kōo' tu ni ka'an ña kaa' va'a xiin' a. ³⁵ Te ni ndee kōo' tu ne yivi' ne kuyi' satatu ndee iin ña'a nuu' Ndiosí, te sakan' nakan nia ña'a jaan' nuu' a. ³⁶ Sakan' ña sakuu' ña yoo ndii, mii' a ni xa'a' ña'a', te xa'a' a ña kuni Ndiosí na yoo a, te xa'a' mii' a yoo sakuu' ña jaan'. Te na natijn a sakuu' ña tiin' ka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Va'a ka taxí e' kivi' ñuu e' te kunduu a tumani' nditia Ndiosí

12 Ñani ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña xa'a' a ña kuvita iní Ndiosí xa'a' e' ndii, na sanaku'a na ndo' kivi' ñuu ndo' nda'a' a ndee naa iin tumani' ña yoo tiaku te kunduu a nditia Ndiosí, ña va'a kuni a xini a. Kuachi ndii sakan' kuni a saka'nu' ña'a' e'. ² Te kaka ka tu ndo' iin yivi' saa nii' xika' sakuu' ne yivi' iin yivi' vitin. Süu' jaan' ndii taxí ndo' ña ndasaxaa' Ndiosí nimá ndo' xiin' ña xanini ndo', sakan' te kuyi' kundani kaxi' ndo' ndee ña nduu' ña va'a ña kuni Ndiosí saa ndo', xiin' ña xtaní a, xiin' ña xachuun' ndaku.

³ Te xa'a' a ña ndani mii' Ndiosí yu'u na ni sakuiso' chuun' a yu'u te ka'an i xiin' sakuu' ndo'ó ña ka'an ñuñu' ndo' xa'a' mii' ndo' ya'a ka te sakan' ña kuni a, süu' jaan' ndii kuni a ña kanini kuiti' ndo' xa'a' mii' ndo' saa naá nimá ndo', xiin' saa ni taxí Ndiosí ña iní ndo' xini ña'a' ndo'. ⁴ Sakan' ña, naa kuu' yoo' ndii, yoo ñu'u' nde'i i'in e', te kua'a' tu'un' kuu' a, ndisu xa yoo xa yoo chuyun nuu' i'in a. ⁵ Te nii' sakan' tu sakuu' yoo' ndii, tee' ndee kua'a' e' ndii, iin ndaa' nduu' e' xa'a' a ña iní e' xini e' Cristo.

⁶ Xa xiin' ña chuyun ni taxí Ndiosí nda'a' i'in e' saa kuni mii' a sañu'u' a yoo'. Naa' chuyun va' yoo ka xiin' ña ka'an tiakú nia tu'un a ndii, na saa nia ña jaan' saa kuu' ña iní kuiti' nia xini ña'a' nia. ⁷ Te naa' ña chindiee' nia ne yivi' nduu' ña chuyun ña ni natijn nia nuu' Ndiosí ndii, na chindiee' ña'a' nia. Te naa' ña sania'á nia ne yivi' nduu' a ndii, na sania'á ña'a' nia. ⁸ Te naa' ña sandieni nia nimá ne yivi' nduu' a ndii, na sandieni ña'a' nia. Te naa' ña taxí nia ña'a' nduu' a ndii, na taxí nia a xiin' kanii' nimá nia. Te naa' ña ka'ndia chuun' nia nuu' ne nakayá xa'a' Jesús nduu' a ndii, na ka'ndia chuun' nia xiin' iin kanii' nimá nia. Te naa' ña kuvita iní nia xa'a' ne yivi' nduu' a ndii, na va'a kuni nia kii' xaa' nia a.

Saa xika' e' iin yivi' kij' nduu' xna'a e' ne xika' ichi' Cristo

⁹ Te na kundani ta'an' ndaku ndo', te na kundasi' ndo' ña nja'a, te kuni a ña kundikun kixin' ndo' ña va'a. ¹⁰ Te kuni tu a ña kundani ta'an' i'in ndo' ndee naa iin ndaa' yuva' si'i' ndo'. Te kuni ni tu a ña koto ka'nu' ta'an' i'in ndo'. ¹¹ Te sachuun' ndiee' ndo', te kusuxan' ndo'. Te kuni a ña kaka nuu' ndo' nuu' xto'o e' Ndiosi xiin' iin kanii' nimá ndo'. ¹² Te na nakuatia' va ndo' xa'a' ña ndiatu' kutu' ini e'. Te sakan' tu na kukuie ini ndo' kij' yoo tundo'o' nuu' ndo', te na ka'an te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosi. ¹³ Te na chindiee' ndo' inga ne nduu' tu kuenta Cristo ne kuni ña'a nuu'. Te na natijn va'a ndo' ne xaá vi'e ndo'.

¹⁴ Ka'an ndo' xiin' Ndiosi ña sañu'u' a ne sando'o' ndo'ó, na ka'an ndo' xiin' a ña sañu'u' ña'a' a, te süu' sanacha'an' ña'a' ndo'. ¹⁵ Te na nakuatia' ndo' xiin' ne kuatia'. Te sakan' tu na kuaku ndo' xiin' ne xaku'. ¹⁶ Te na kundiee manij' xiin' ta'an' ndo'. Te sakan' tu na küñuñu' ndo', süu' jaan' ndii nduujin ndo' xiin' ne nda'vi so'o. Ni ndee na kaniñi tu ndo' ña ne xini tuni ka nduu' miji' ndo'.

¹⁷ Te na sanandiko' ndo' ña va'a nuu' ne yivi' xa'a' ña va'a ña xaa' nja xiin' ndo'. Süu' jaan' ndii na kaka ndo' saa ndo' ña va'a xa'a' sakuu' ne jaan'. ¹⁸ Te na saa va ndo' ña nduxa' te kaka manij' ndo' xiin' sakuu' ne yivi'. ¹⁹ Ndo'ó, ne ndani i ndii, sanandiko' ndo' ña nja'a nuu' ne yivi' xa'a' ña nja'a ña xaa' nja xiin' ndo'. Süu' jaan' ndii taxij' ndo' na sando'o' ña'a' miji' Ndiosi. Kuachij' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosi mii' ka'an a ndii: "Miji' yu'u nakan kuenta nuu' ne xaa' ña nja'a xiin' ne yivi', te nacha'vi i ne jaan' xa'a' ña ni xaa nja", kachi xto'o e'. ²⁰ Te siin' tukuj' ndii, yoso' tu a tukuj' xaan' ndii: "Naa' iin ne ndasi' ndo'ó xí'í soko ndii, taxij' ndo' ña kuxij' nja. Te naa' ichi ini nja ndii, taxij' ndo' tikui ko'o nja. Kuachij' ndii, naa' saa ndo' ña jaan' ndii, ka'an nuu' nja xa'a' ña nja'a ña ni xaa nja xiin' ndo' jaan'." Sakan' yoso' a. ²¹ Taxij' ndo' ña kanando ña nja'a ndo'ó, süu' jaan' ndii miji' ndo'ó kanando nuu' ña nja'a jaan' xiin' ña va'a.

13 Te na kandixa' sakuu' ndo' sakuu' te xa'ndia chuun' nuu' nuu'. Kuachij' ndii ko'o' ndee iin te jaan' kumi' ndiee' te ka'ndia chuun' ra naa' taxij' Ndiosi a. Sakan' na kuui' te xa'ndia chuun' jaan' ndii, miji' Ndiosi ni sakuiso' chuun' ña'a' te ndiee' ra. ² Ña jaan' na kuui' yoo ka xikuita' tei' nuu' ña ka'an te xa'ndia chuun' jaan' ndii, xikuita' tei' tu nja nuu' ña chikandu'u' Ndiosi xa'a' ña xa'ndia chuun' te jaan'. Te ne xikuita' tei' jaan' ndii, katun' nja xa'a' ña xikuita' tei' nja jaan'.

³ Sakan' ña te xa'ndia chuun' ndii, süu' yoo ra te sayi'vi ra ne xaa' ña va'a, süu' jaan' ndii yoo ra te sayi'vi ra ne xaa' ña nja'a. Xa'a' a jaan' na naa' küni ndo' kuyi'vi ndo' nuu' te xa'ndia chuun' jaan' ndii, ña va'a saa ndo'

te ka'an va'a ra xa'a' ndo'. ⁴ Kuachij' ndii, te xa'ndia chuun' jaan' ndii, Ndiosi ni taxij' chuun' jaan' nuu' ra te kundiee manij' ndo'. Ndisu naa' xaa' ndo' ña nja'a ndii, kuni a kuyi'vi ndo' te jaan', sakan' ña kümi' saka ra ña ndiee' te sando'o' ra ne yivi'. Kuachij' ndii Ndiosi ni taxij' chuun' jaan' nuu' ra te sando'o' ra ne xaa' ña nja'a.

⁵ Ña jaan' na kuui' kuni a ña kandixa' ndo' te xa'ndia chuun' nuu' ndo'. Süu' xa'a' a ña kuyi' sando'o' kuitij' ra ndo'ó kandixa' ña'a' ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña jaan' xa'a' a ña naá kaxi' nimá ndo'. ⁶ Ña jaan' na kuni a ña cha'vi ndo' nda'a' te jaan' xu'un' yoo', kuachij' ndii Ndiosi ni taxij' chuun' jaan' nuu' ra. Te xa' nditja ña xa'ndia chuun' ra jaan' xika' ra i'in kivi'. ⁷ Te nacha'vi ndo' sakuu' ne ndiso' ika' ndo'. Te naa' ndiso' ika' ndo' ndee ka xu'un' yoo' ndii, nacha'vi ndo' a nda'a' te jaan'. Te naa' ndiso' ika' ndo' xu'un' yoo' kuenta nuu' ndo' ndii, nacha'vi ndo' a. Te nuu' ne xata'an ña xito' ka'nu' ña'a' ne yivi' ndii, na koto ka'nu' tu ña'a' ndo'. Te naa' nuu' ña xata'an ña tijn ka'nu' ña'a' ne yivi' ndii, na tijn ka'nu' tu ña'a' ndo'.

⁸ Kuiso' ika' ndo' ndee iin ne yivi'. Kuachij' ndii, ña kuni kuitij' a kuiso' ika' ta'an' ndo' ndii, ña kundani ta'an' ndo' nduu' ña jaan'. Sakan' ña naa' kundani e' ne yivi' xiin' e' ndii, xa' saxinu' e' ña ka'an tu'un ndei' Ndiosi.

⁹ Kuachij' ndii, naa' ka'an tu'un ndei' Ndiosi ndii: "Kümi' ndo' musa ndo'. Te ka'ni' tu ndo' ne yivi'. Te sakui'na' ndo'. Te ka'an ndo' tun vixi. Te ndio'o' ini ndo' xa'a' ña'a' ne yivi'." Te sakuu' tu'un ndei' jaan' xiin' sakuu' ka tukuj' tu'un ndei' Ndiosi ndii, nakuita' a xiin' ña kundani e' ne yivi' xiin' e' jaan' saa nii' ndani xiin' mii' miji' e'. ¹⁰ Te yoo ka ndani ne yivi' ndii, ko'o' kivi' sando'o' nja ne jaan' xiin' ña nja'a. Ña jaan' na kuui' kij' ndani e' ne yivi' ndii, xa' saxinu' e' tu'un ndei' Ndiosi.

¹¹ Ña jaan' kuni a saa ndo', sakan' ña xa' kua'an va kivi'. Sakan' na kuui' ndoto nuu' ndo', sakan' ña xika' ndo' iin yivi' ndee naa ne iin' va ma'na nuu'. Kuachij' ndii xa' kuyatin' ka kivi' ña kixin' Cristo te sakaku' a yoo' te sakan' kij' ni xa'a' ini e' xini ña'a' e'. ¹² Xa' kuyatin' ndi'i' nuu, te xa' kuyatin' kivi' ña nandiko' a. Sakan' na kuui' na vikuiin' e' ña xaa' e' ña nja'a, ña xaa' ne yivi' mi-i' iin yavi. Te na ko'o' tu'va e' xiin' tu'un ndatun' Ndiosi, te kunta'an' e' xiin' ña nja'a jaan'. ¹³ Te na kaka va'a e' ndee naa iin ke'in' nduu' a. Te na kasa'a ndo' viko' loco, te saxini xiin' miji' tu ndo'. Te saa tu ndo' ña xíin, ni ndee ña kiji' kuu' ndo' xiin' iin' ndo'. Te kani ta'an' ndo' kuento xiin' ne yivi', ni ndee künduy' tu ndo' ne ndasi' nuu'. ¹⁴ Ndisu nuu' a jaan' ndii, kundikun ni'i' ndo' ichi' xto'o e' Jesucristo. Te vikuiin' ndo' ña xanini ndo' saa kuyi' ki'in' ndo' ña ndio'o' ini nuu' nde'i' ndo'.

Yo'o' ka'án Pablo sãã kuní a kuü e' xiin' ne itia' inji nuu' ichi' Cristo

14 Te natiin va'a naa natiin' va'a ndo' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e', ne itia' inji nuu' ichi' a. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, kãni ta'an' ndo' kuento xiin' nja. ² Naa kuu' sava ndo'ó ndii, xanini ndo' ña kuvj kuvj ndo' sakuu' nuu' a, ndisu tuku ndo', ne itia' ña inji ndii, xanini ndo' ña kuvj kuvj ndo' yuva kuiti'. ³ Te ndo'ó, ne xixi' sakuu' nuu' a ndii, kã'an ichi' ndo' xiin' ne xixi' sakuu' nuu' a jaan'. Te ndo'ó, ne xixi' sakuu' nuu' a jaan' ndii, natava' ndo' kuenta kuu' ne xixi' sakuu' nuu' a jaan'. Sakan' ña ni natiin tu Ndiosí ne jaan'. ⁴ Te koo' xachi' xa'a' a ña natava' ndo'ó kuenta kuu' ne xika' nuu' nuu' xto'o' e' Ndiosí. Mii' a jaan' ka'an naa' xika' nuu' va'a nja uun naa' xika' nuu' va'a nja nuu' a. Ndisu kaka ni'i nja ichi' a, kuachi' ndii kumi' xto'o' e' Ndiosí jaan' ndiee' te chindiee' ña'a' a.

⁵ Yoo sava ne yivi' ndii, ka'nu' ka sava kivi' nuu' nja te sakan' tuku a, ndisu sava nja ndii, jin kachi nduu' sakuu' kivi' nuu' nja. Sakan' na kuii' i'in ne ka'an ña jaan' ndii, kuní a ña koo ña ndaku nuu' nja ña ña kandixa' nja jaan' ndii, ña va'a nduu' a. ⁶ Te ne tuu ña ka'nu' ka sava kivi' ndii, xa'a' xto'o' e' xaa' nja a. Te ne koo' kivi' ka'nu' nuu' ndii, xa'a' xto'o' e' xaa' nja a. Te ne xixi' sakuu' nuu' a ndii, xa'a' xto'o' e' xixi' nja a, sakan' ña taxi' nja ña chindani Ndiosí. Te ne xixi' sakuu' nuu' a jaan' ndii, xa'a' xto'o' e' xixi' nja a, sakan' ña taxi' tu ne jaan' ña chindani Ndiosí. ⁷ Kuachi' ndii ndee jin e' tiaku xa'a' mii' e' kuiti'. Te ndee jin tu e' kuvj xa'a' mii' e'. ⁸ Te naa' tiaku e' ndii, xa'a' xto'o' e' tiaku e' te sãã e' ña kuní a. Te naa' ni xi'i' e' ndii, kuenta xto'o' e' nduu' e'. Ña jaan' na kuii' naa' tiaku e', uun naa' ni xi'i' e' ndii, kuenta xto'o' e' nduu' e'. ⁹ Kuachi' ndii ni xi'i' Cristo, te ni natia'ku a, te sakan' kunduu a xto'o' nuu' ne ni xi'i' xiin' nuu' ne tiaku.

¹⁰ Te ndo'ó ndii, koo' ndee jin xa'a' ña natava' ndo' kuenta kuu' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e'. Te koo' tu ndee jin xa'a' ña ka'an ichi' ndo' xa'a' nja. Kuachi' ndii sakuu' e' kuita ndichi' nuu' Cristo mii' sana'má a yoo'.

¹¹ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ka'an kaxi' i xiin' ndo' ña xa'a' ña tiaku i ndii, nuu' yu'u kuita xiti' sakuu' ne yivi'

te ndiee yu'u' nja ña yu'u' nduu' Ndiosí.

Kachi a. ¹² Ña jaan' na kuii' i'in yoo' nataxi kuenta nuu' Ndiosí xa'a' mii' e'.

¹³ Ña jaan' na kuii' vikuiin e' ña natava' e' kuenta kuu' ta'an' e'. Te nuu' a jaan' ndii, ndee chaa' ka chituní e' ña kunduu e' ña kaviko' ne nduu' kuenta Cristo xiin' e' te sãã nja kuachi'. ¹⁴ Te xini kaxi' yu'u ña nuu' xto'o' e' Jesús ndii, koo' ndee jin ña xaxi' ña kiji' iin' mii'. Ndisu naa' yoo ka tuu ña yoo ña xaxi' ña kiji' iin' ndii, ña kiji' iin' nduu' a nuu' mii' ne jaan'. ¹⁵ Sãã e' kuenta ndii,

naa' satuxu'ví ndo' nimá jin ne nduu' kuenta Cristo xiin' xa'a' ña xaxi' ndo' ndii, kuasa' ka nia'a' ndo' sãã ndani e' ne jaan'. Xa'a' a jaan' na sanduxín ndo' xiin' ña xaxi' ndo' jaan' jin ne xa ni xi'i' Cristo xa'a'. ¹⁶ Ña jaan' na kuii' tãxi' ndo' ña kanja'a ne yivi' xa'a' ña xini ndo' nduu' ña va'a ña xaa' ndo'. ¹⁷ Kuachi' ndii, ña xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e' ndii, süu' kuenta ña xaxi' uun ña xi'i' nduu' a. Süu' jaan' ndii kuenta ña xachuun' ndaku e', xiin' ña xika' maní' e' jin yivi', xiin' ña va'a kuni e' nduu' a. Te sakuu' ña jaan' ndii, Espiritu Santo taxi' a nuu' e'. ¹⁸ Kuachi' ndii, yoo ka xika' nuu' nuu' Cristo sakan' ndii, va'a kuni Ndiosí xini ña'a' a. Te va'a tu kuni ne yivi' xini ña'a' nja.

¹⁹ Ña jaan' na kuii' na kundikun ni'i e' ña kundiee maní' xiin' ta'an' e', te sakuu' nuu' naa sakuu' nuu' ta'an' e' nuu' ichi' Ndiosí. ²⁰ Xa'a' a jaan' na vikuiin ndo' ña sanduxín ndo' ña xaa' Ndiosí nimá ne ta'an' e' xiin' Cristo xa'a' ña xaxi' ndo'. Ña ndaku nduu' a ndii, ña va'a nduu' ndee ka nuu' ña xaxi'. Te ndii, va'a xaa' ndo' xaxi' ndo' ña xaxi', ña kaviko' tuku ne ta'an' e' jaan', te sãã nja kuachi'. ²¹ Ndee va'a ka küxi e' ndei' ni ndee kö'o' tu e' vino, ni ndee ndiaa ka inga ña'a, te sanama' tu ña'a' e' nuu' kuachi', te ni ndee sãã tu e' ña kandixa' ne jaan' ndii, kuachi' nduu' a, te ni ndee satuxu'ví e' nimá ne jaan' xa'a' ña jaan'. ²² Te naa' kandixa' ndo'ó ndii, va'a sãã ndo' ndee ka ña jaan' naa' sãã ndo' a nuu' Ndiosí kuiti'. Sakan' ña sañu'u' va Ndiosí i'in ndo'ó, ne tiin' kuachi' xiin' mii' kij' xaa' ndo' ña kandixa' ndo' nduu' ña ndaku. ²³ Ndisu ne kandixa' ña va'a kaxi' nja sava ña'a, te xaxi' nja a ndii, katun' xiin' mii' mii' nja, sakan' ña kandixa' nja ña ña va'a nduu' a. Te sakuu' ne xaa' ña jaan', te kandixa' nja ña süu' ña va'a nduu' a ndii, kuachi' nduu' a nuu' Ndiosí.

15 Sakan' na kuii' yoo', ne xixa ña inji xini Jesús ndii, kuní a ña kundieni e' nuu' ne itia' ña inji xini nja a, te na kãka e' xa'a' ña va'a ña kuní mii' kuiti' e'.

² Süu' jaan' ndii kuní a ña sakuatia' e' ne ndikun ichi' Jesús xiin' e', te na nduku' tu e' ña va'a sãã e' xa'a' nja, te kuanu' naa kuanu' nja nuu' ichi' Ndiosí. ³ Kuachi' ndii ni ndee mii' Cristo ni nduku' ña va'a xa'a' mii' a. Süu' jaan' ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ña ni kanja'a ne yivi' xa'a' un' ndii, xa'a' yu'u ni kanja'a nja." Sakan' yoso' a. ⁴ Kuachi' ndii sakuu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, ña ni ke'i xta'an' jin yivi' ndii, ni ke'i a, te sania'a' a yoo' ña kuie koo inji e', te sandieni tu a yoo', te kundiatu inji e' ña ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' nuu' e'.

⁵ Ndiosí, ña taxi' ña kuie yoo inji e' xiin' ña xandieni yoo', na chindiee' ndo'ó te kundiee maní' naa ndee' maní' xiin' ta'an' ndo' ndee naa kuní Cristo Jesús, ⁶ te xiin' jin ndaa' nimá ndo' saka'nu' inga' ndo' Ndiosí, ña nduu' yuva' xto'o' e' Jesucristo.

Na sania'á e' tu'un va'a nuu' ne tuku'

⁷ Xa'a' a jaan' na kuii' natijn maní' ta'an' i'in ndo' ndee naa ni natijn maní' tu' Cristo yoo', te natijn Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' ne yivi'. ⁸ Naka'an' ndo' ña Cristo Jesús ndii, ni kixin a, te ni xika nuu' a nuu' ne ta'an' j, ne Israel, te xiin' ña jaan' ni nia'a a ña Ndiosí ndii, ña xachuun' ndaku nduu' a, sakan' ña ni saxinú a ña ni ka'an a xiin' ne xii' yata' i. ⁹ Te sakan' tu' ni kixin a te saka'nu' ne tuku' Ndiosí xa'a' ña kuvita inji a xa'a' nja. Naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Xa'a' a jaan' na ka'an i xiin' ne tuku' ña ña ka'nu' va' nduu' yo'ó,

te saka'nu' i yo'ó xita' i nuu' un'.

Sakan' yoso' a. ¹⁰ Te yoso' tu' a ndii:

Nakuatia' nimá ndo'ó, ne tuku', xiin' ndu'u, ne Israel, ne nduu' kuenta Ndiosí.

Sakan' yoso' a. ¹¹ Te yoso' tu' a ndii:

Ne tuku', na saka'nu' sakuu' ndo'ó xto' o' e' Ndiosí.

Te na ka'an ndatun' sakuu' ndo'ó, ne yivi' iin yivi' xa'a' Ndiosí.

Sakan' yoso' a. ¹² Te yoso' tu' a nuu' tutu' a mii' ni ke'i Isaías ndii:

Te kaku' iin siani' xika' Isaí.

Te jaan' ndii, ka'ndia' chuun' ra nuu' sakuu' ne tuku'.

Te inji ne jaan' kuni' ña'a' nja.

Sakan' yoso' a. ¹³ Te mii' Ndiosí, ña taxi' ña ndiatu' inji e', na taxi' tu' a ña va'a kuni ndo', te taxi' tu' a ña maní' koo nimá ndo' xa'a' a ña inji ndo' xini ña'a' ndo'. Te koo kua'a' xava'a' ña kundiatu' inji ndo' saa ña ndiee' Espíritu Santo.

Chuyun nuu' Pablo ña ni taxi' Ndiosí saa ra tein ne tuku'

¹⁴ Ñanj ta'an' i, yu'u ndii, inji xna'a' i ña xaa' ndo' saku-u' nuu' ña va'a xiin' ta'an' ndo'. Te xini kaxi' ndi'i ndo' ndee ña kuni' Ndiosí kuni' ndo'. Te ne chuyun va' nduu' ndo' ña kondia' yu'u' ta'an' ndo'. ¹⁵ Ndisu ni ke'i i tutu' yo'o' mii' ka'an ndiee' a xa'a' sava' ña'a, te sanaka'an' i ndo'ó xa'a' ña jaan'. Xaa' i sakan' kuachi' ndii, Ndiosí nduu' ña ni xamaní' yu'u' chuyun yo'o', ¹⁶ te kunduyu' i te xika' nuu' nuu' Cristo Jesús xa'a' ne tuku', ña jaan' na nduu' i te ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Ndiosí nuu' nja. Sakan' xaa' i te kunduyu' ne tuku', ne inji xini Ndiosí, ndee naa ña nasoko' i nuu' a, ña nduu' ña va'a kuni a xini a, te sakan' nduu' ne jaan' nditja Ndiosí xiin' ña ndiee' Espíritu Santo.

¹⁷ Ña jaan' na kuii' kuví ka'an kuation' i xa'a' ña ni xaa' Cristo Jesús xiin' nda'a' i xiin' chuyun ña xaa' i nuu' Ndiosí. ¹⁸ Kuachi' ndii ka'an njny kuiti' i xa'a' ña ni xaa' Cristo xiin' nda'a' i, sakan' ña xiin' ña ni ka'an i, te xiin' ña ni xaa' i, ni taxi' so'o' ne tuku' jaan' tu'un va'a.

¹⁹ Sakan' ña xiin' ña ndiee' ña taxi' Espíritu Ndiosí ni xaa' i chuyun ka'nu' xiin' ña nandaní ne yivi'. Sakan' na

ni xa'a' i ndee ñuyú Jerusalén ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo sakuu' ñuyú ndee ni xaa' i nuu' ñu'u' Ilírico.

²⁰ Xa'a' a jaan' na ka'an ndiee' xachi' nimá i ña ka'an ndoso' i tu'un va'a mii' tia'an kuni' so'o' ne yivi' xa'a' Cristo. Sakan' xaa' i te sania'á ka' i ne xa' ni xa'a' inga ne yivi' sania'á nja xa'a' ichi' Ndiosí. ²¹ Süu' jaan' ndii ni xaa' i naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ne ni ka'an ne yivi' xiin' xa'a' ña jaan' ndii, kuni' ña'a' nja.

Te ne ni xini so'o' xa'a' ña jaan' ndii, kundani nja xa'a' a.

Sakan' yoso' a.

Chituní Pablo ña ku'un ndi'e' ra te kuni' ra ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuyú Roma

²² Xa'a' a jaan' na ni kuví ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' tee' ndee kua'a' va' ichi' ni ka'an nimá i. ²³ Ndisu vitin ña xa' ni ndi'i chuyun nuu' i yo'o', te xa'a' a ña kua'a' kuiya xikán nimá i ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' ndii, ²⁴ chituní i ña xka'ndia' i mii' ndiee' ndo' jaan' kii' ku'un i ñu'u' España. Te kuví chindiee' ndo' yu'u, te naka'a' i ku'un i ñu'u' España jaan' kii' ndi'i va'a kuni' inga' nimá e' ndia'vi' kivi'. ²⁵ Ndisu vitin ndii, kua'an i ñuyú Jerusalén te chindiee' i ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' e'.

²⁶ Kuachi' ndii, ne nakaya' xa'a' Jesús, ne ndiee' ñu'u' Macedonia xiin' ñu'u' Acaya ndii, ni ka'an nimá mii' nja ña ndasajin nja xu'un' te chindiee' nja ne nda'vi kuu', ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' e', ne ndiee' ñuyú Jerusalén. ²⁷ Te ni ka'an nimá mii' nja saa nja ña jaan', tee' ndee kande'i' ña chindiee' nja ne jaan' xa'a' a ña xij'na ne Israel jaan' ni taxi' tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ne tuku' jaan'. Sakan' na kuni' tu' a ña chindiee' nja ne jaan' xiin' ña va'a ña kumi' nja. ²⁸ Ña jaan' na kuii' kii' saxinú i chuyun va'a yo'o', ña nataxi' i xu'un' jaan' xa'a' ne nda'vi kuu' jaan' ndii, xka'ndia' i mii' ndiee' ndo', te ijan' te ku'un i ñu'u' España. ²⁹ Te xini i ña kii' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, xaa' i xiin' sakuu' ña kuni' sañu'u' ndi'i Cristo yoo'.

³⁰ Ñanj ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' xa'a' a ña inji e' xini e' xto' o' e' Jesucristo, xiin' xa'a' a ña ndani ta'an' e' xiin' ña ndiee' Espíritu Santo ndii, chindiee' ndo' yu'u' ña ka'an ndiee' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i. ³¹ Te iin sakan' ka'an tu' ndo' xiin' a ña sakahú a yu'u' nuu' ne kuni inji kuni' Jesús, ne ndiee' ñuyú Jerusalén, xiin' inga ne ndiee' nuu' ñu'u' Judea. Te ka'an tu' ndo' xiin' a ña tijin maní' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' ñuyú Jerusalén jaan', xu'un' jaan'. ³² Sakan' te naa' kuni' Ndiosí ndii, nii' sakan' va'a kuni' na nimá i xaa' i ndee mii' ndiee' ndo' jaan', te nandiee' i iin xa'a' tein ndo'.

³³ Te na koo na Ndiosí ña taxi' ña maní' yoo nimá e' xiin' sakuu' ndo'. Sakan' na kunduyu' a.

Ti'vi' Pablo cha'an' sava ne ndiee' nyu Roma

16 Te sakan' tu ka'an nda'vi i xiin' ndo' na natjin va'a ndo' na ta'an' e' Febe, na jaan' ndii, na xiin' ne nakaya xa'a' Jesus nyu Cencrea nduu' a'. ² Te xa'a' a na kuenta xto'o e' nduu' a' ndii, natjin manj' na'a' ndo' sa xata'an natiin' manj' e' ne nduu' kuenta a' xiin' e'. Te chindjee' na'a' ndo' xiin' ndee ka na kuni nuu' a', sakan' na xa ni chindjee' kua'a' a' ne yivi', te ni chindjee' tu a' yu'u.

³ Kua'an Ndiosí na koo Priscila xiin' i' a' Aquila, ne xachuun' inga' xiin' i nuu' Cristo Jesús. ⁴ Te ni sando'o' xiin' mii' na te sakahú na yu'u, ndee kuain' ni ku na. Te suu' yu'u kuiti' taxi' na chindani Ndiosí xa'a' ne jaan'. Suu' jaan' ndii sakan' tu ne tuku', ne nakaya xa'a' Jesús ndii, taxi' na na chindani a xa'a' ne jaan'. ⁵ Te kua'an Ndiosí koo tu ne nakaya xa'a' Jesús, ne nduiin' vi'e ne jaan'.

Te kua'an Ndiosí koo tu te ndani va i, te nduu' Epene-to. Te xi'na ka te jaan' ni in' xini Cristo te sakan' sakuu' ne ndiee' nuu' nyu' Asia.

⁶ Te kua'an Ndiosí koo tu María, na xa xika' nuu' kua'a' tein ndo'.

⁷ Kua'an Ndiosí koo Andrónico xiin' Junia. Te judío, te ta'an' i, nduu' tu te jaan'. Te ni nyu' inga' ndu vi'e ka xa'a' tu'un va'a xa'a' Jesús. Te ka'an va'a va te nda'a' xa'a' Cristo xa'a' te jaan'. Te xi'na ka te jaan' ni in' xini Cristo te sakan' yu'u.

⁸ Kua'an Ndiosí koo Amplias, te ndani va i, te nduu' kuenta xto'o e'.

⁹ Kua'an Ndiosí koo Urbano, te xachuun' inga' xiin' ndu nuu' Cristo Jesús. Te sakan' tu kua'an Ndiosí koo Estaquis, te ndani i. ¹⁰ Kua'an Ndiosí koo Apeles, te ni na'a' nuu' kua'a' tundo'o' na in' ra xini ra Cristo. Kua'an Ndiosí koo tu Aristóbulo xiin' ne in' kuu' xiin' ra.

¹¹ Kua'an Ndiosí koo Herodión, te nduu' te judío, te ta'an' i. Kua'an Ndiosí koo Narciso xiin' ne in' kuu' xiin' ra, ne in' xini xto'o e'.

¹² Kua'an Ndiosí koo Trifena xiin' Trifosa. Te xachuun' ne jaan' kuenta xto'o e'. Kua'an Ndiosí koo tu Pérsida, na ndani e', na xachuun' va tu kuenta xto'o e'.

¹³ Kua'an Ndiosí koo Rufo, te xika' nuu' va'a nuu' xto'o e', te kua'an Ndiosí koo tu si'i' ra, na nduu' ndee naa si'i' tu yu'u.

¹⁴ Kua'an Ndiosí koo Asíncrito, xiin' Flegonte xiin' Hermas, xiin' Patrobas xiin' Hermes. Kua'an Ndiosí koo tu nani ta'an' e', ne nakaya xa'a' Cristo xiin' ne jaan'.

¹⁵ Kua'an Ndiosí koo Filólogo xiin' Julia xiin' Nereo xiin' na ta'an' ra. Te kua'an Ndiosí koo tu Olimpas xiin' sakuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' ne jaan'.

¹⁶ Chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' na jaan' nakuatu ta'an' ndo'. Te ti'vi' sakuu' i'in ti'vi' ne nakaya xa'a' Cristo cha'an' ndo'.

¹⁷ Nani ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' na koto xiin' mii' ndo' nuu' ne kuni nata'vi' ndo'o. Ne jaan' ndii, kuni kaviko' na ndo'o xiin' na xini xa'an' na nakuita xiin' na ndixa xa'a' Jesús, na ni kandixa' ndo'. Kuxioo naa kuxioo' ndo' nuu' ne jaan'. ¹⁸ Kuachí ndii, ne yivi' jaan' ndii, suu' xika' nuu' na nuu' xto'o e' Jesucristo. Suu' jaan' ndii xika' nuu' na xa'a' na xikan' in' mii' kuiti' na. Te xiin' kuento ndatun' va ka'an na. Te sakan' tu xiin' kuento vixi sachie' na ne yivi'. Sakan' xaa' na xini xa'an' na ne naa' kuu'. ¹⁹ Kuachí ndii xini sakuu' ne yivi' na saxinu' ndo' tu'un va'a xa'a' Cristo, te sakuatia' va na jaan' nima i. Ndisu kuni i na chuun' va koo in' ndo' nuu' na va'a, te koo sa'vi in' ndo' nuu' na na'a. ²⁰ Te Ndiosí, na taxi' na manj' ndii, na'a' ka te kue'ni a na ndiva'a nuu' ndo'. Te na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo ndo'o.

²¹ Timoteo, te xachuun' inga' xiin' i ndii, ti'vi' ra cha'an' ndo'. Te in' kachi xaa' Lucio xiin' Jasón xiin' Sosípater. Te judío, te ta'an' i, nduu' tu te jaan'.

²² Ti'vi' tu yu'u te nani' Tercio, cha'an' ndo', te ni ke'i tutu yo'o'. Te nduu' tu yu'u kuenta xto'o e' Jesús xiin' ndo'. ²³ Ti'vi' Gayo cha'an' ndo'. Te jaan' ndii, natiin' va'a ra yu'u xiin' sakuu' ne nakaya xa'a' Jesús yo'o'. Te ti'vi' tu Erasto cha'an' ndo'. Te jaan' ndii, te xito' xu'un' xa'a' nyu' yo'o' nduu' ra. Te ti'vi' tu nani ta'an' e' Cuarto cha'an' ndo'. ²⁴ Te na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo sakuu' ndo'o. Sakan' na kunduu a.

Tuku ni xaka'nu' Pablo Ndiosí

²⁵ Te na saka'nu' e' Ndiosí, na kuví taxi' na ndiee' ndo' te kuita ni'i ndo' xiin' na kandixa' ndo' sa nakuita xiin' tu'un va'a, na ka'an ndoso' i nuu' ndo' xa'a' Jesucristo. Te nakuita tu na ka'an ndoso' i jaan' xiin' na ni yoo si'e ni xa Ndiosí ndee kii' tia'an' kua'a in' yivi' xa'an' kivi'. ²⁶ Ndisu vitin' ndii, xa ni satuví Ndiosí na ndixa xa'a' Jesús, na ni yoo si'e jaan', na ni ke'i te ni ka'an tiakú tu'un a jaan', sa nii' ni ka'an tuni mii' Ndiosí jaan', na yoo ndee ndi'i' ni kivi', te kuni sakuu' ti'vi' ne tuku' na ndixa jaan', te kuví kuni sakuu' ne yivi' kuni na'a' na, te kuví tu kandixa' na'a' na. ²⁷ Te in' ndaa' Ndiosí na ndichi va jaan' na saka'nu' e' ndee ndi'i' ni kivi' xa'a' na ni xa Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

1 Corintios

Ti'vi' rā cha'an' nīa

1 Yu'u nduu' Pablo, tē nī kana Ndiosí xa'a' a nīa kuní mii' a tē kunduu' i tē tianu' Jesucristo sania'á ichi' a. Ti'vi' yu'u xiin' nīanī e' Sóstenes ² cha'an' sakuu' ndo'ó, nē nakayá xa'a' Ndiosí, nē ndiee' nīuu' Corinto, nē ndoo nuu' Ndiosí xa'a' nīa nī xaa Cristo Jesús. Tē nī kana a ndo'ó tē kunduu' ndo' nditīa a xiin' sakuu' nē yivi', nē ndiee' mii' ká iin yivi', nē nakuni nīa Jesucristo nduu' xto'ó nīa ndee' naa nduu' tū a xto'ó yoo'. ³ Na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'ó e' Jesucristo, ndo'ó, tē na taxī tū a nīa manī' koo xiin' ndo'.

Taxi' Pablo nīa chindani Ndiosí

⁴ Saa kivi' taxi' i nīa chindani Ndiosí e' xa'a' ndo', tē sakan' tū xa'a' a nīa ndani mii' Ndiosí ndo'ó nī xaa Cristo Jesús. ⁵ Kuachi' ndii nīa jaan' nī xaa sakan', tē nī sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó xiin' nīa chuyun va' ndo' sania'á ndo' tū'yun a, tē nī taxī tū a nīa ndichi va' ndo'. ⁶ Tē xiin' nīa jaan' nia'á ndo' nīa nī tuxi' va' tū'yun va'a, nīa nī sania'á ndo' ndo'ó xa'a' Cristo, nimá ndo'. ⁷ Xa'a' a jaan' na kōo' ká ndee' iin nīa chuyun va' nīa xaxa' Ndiosí nuu' e' kuní nuu' ndo'ó nīa ndiatu' ndo' kii' xaa' kivi' nīa nandiko' xto'ó e' Jesucristo. ⁸ Ndiosí tū taxī ndiee' ndo' tē kujitā nī' i ndo' nuu' ichi' a ndee' so'ó' ndi'i', sakan' tē kōo' xa'a' nīa kuvī sanandiko' a ndo'ó kii' xaa' kivi' nīa kixin' xto'ó e' Jesucristo jaan'. ⁹ Sakan' nīa Ndiosí ndii, xachuum' ndaku a, tē suvi' a nī kana ndo'ó tē iin ndaa' nduu' ndo' xiin' xto'ó e' Jesucristo si'e a.

Vā'a nata'vi' ta'an' nē ndikún ichi' Jesús

¹⁰ Nīanī ta'an' i, xiin' ndiee' xto'ó e' Jesucristo ka'án nda'vi' i xiin' ndo' nīa nakuitā kuento ndo', tē nāta'vi' ta'an' ndo'. Süu' jaan' ndii kundiee' manī' ndo', tē iin kachi kaninī ndo', tē iin kachi tū nīa'ā chituní ndo' xa'a'. ¹¹ Ka'án i sakan' xiin' ndo', nīanī ta'an' i, sakan' nīa xini i kuento xaa' nē vi'e Cloé nīa nata'vi' ta'an' ndo'. ¹² Sakan' nīa savā ndo' ka'án ndii, kuenta Pablo nduu' ndo', tē savā tū ndo' ka'án ndii, kuenta Apolos nduu' ndo', tē savā nī tū ndo' ka'án ndii, kuenta Pedro nduu' ndo', tē savā ká tū ndo' ka'án ndii, kuenta Cristo nduu' ndo', kachi ndo'. ¹³ Nīáá xanini ndo'ó ndii, nī nāta'vi' Cristo? Uun, nīáá xanini ndo' ndii, Pablo nī xi'i nuu' krusín xa'a' ndo'? Uun, nīáá kuenta Pablo nī chichi

ndo'? ¹⁴ Taxi' i nīa chindani Ndiosí nīa ndee' iin ndo'ó nī sakuuchi' i kuenta Jesús. Süu' jaan' ndii Crispo xiin' Gayo kujitī' nī sakuuchi' i kuenta Jesús. ¹⁵ Sakan' na kuii' ndee' iin nē yivi' kuvī ka'an nīa nī chichi nīa kuenta i. ¹⁶ Nī sakuuchi' tū i nē vi'e Estefanas kuenta Jesús. Ndisu' nāka'an' i naa' nī sakuuchi' i inga ká nē yivi'. ¹⁷ Kuachi' ndii nī tianu' Cristo yu'u tē sakuuchi' i nē yivi' kuenta a, süu' jaan' ndii nī tianu' a yu'u tē ka'an ndoso' i tū'yun va'a nuu' nē yivi'. Tē süu' xiin' tū'yun ndichi nī xaa i nīa jaan', sakan' tē chindiaa ya'vi' i nīa nī xi'i Cristo nuu' krusín.

Cristo nduu' nīa ndiee' Ndiosí, tē suvi' tū a nduu' nīa ndichi a

¹⁸ Sakan' nīa tū'yun va'a nīa ka'án xa'a' nīa nī xi'i Jesús nuu' krusín xa'a' kuachi' e' ndii, nīa siki' nduu' a nuu' nē kua'an mii' ndoñu'u' nimá nīa. Ndisu' nuu' yoo, nē xā nī kaku nuu' kuachi' e' ndii, nīa ndiee' Ndiosí nduu' a. ¹⁹ Naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'án a ndii: Sandoñu'u' i nīa xini tuní tē yivi' tē xini tuní, tē saxioo' tū i nīa kundani tē xini tuní jaan'. Sakan' kachi a.

²⁰ Xā nī sasana' ndoo' Ndiosí nīa xini tuní nīa yoo iin yivi' yo'o', naa kuu' tē kumi' nīa xini tuní jaan', xiin' tē sania'á nīa ndichi, xiin' tē kani ta'an' kuento xa'a' nīa ndichi jaan'. ²¹ Kuachi' ndii, xiin' nīa xini tuní Ndiosí nī xindo' nimá a nīa kōo' kivi' kunī nīa nuu' a xiin' nīa xini tuní nīa yoo iin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii nī xindo' nimá a nīa sakakú a nē inī xini nīa sania'á ndu'u, tee' ndee nīa siki' nduu' a nuu' savā nē yivi'. ²² Kuachi' ndii, nē ta'an' ndu, nē judío ndii, kuni kunī nīa chuyun ka'nu' tē kuvī kandixa' nīa. Tē nē tuku' ndii, kuni kunī so'ó nīa nīa ndichi tē kuvī kandixa' nīa. ²³ Ndee' saa kanī ndii, xa'a' a nīa nī xi'i Cristo nuu' krusín ka'án ndoso' ndu. Tē tū'yun yo'o' ndii, sanasaá' va' a nē judío, tē nuu' nē tuku' ndii, siki' kujitī' nduu' a. ²⁴ Ndisu' nuu' yoo', nē nī kana Ndiosí nuu' ichi' a ndii, Cristo jaan' nduu' nīa ndiee' a, tē nduu' tū a nīa ndichi a, kōo' a xaa' naa' nē judío nduu' e', uun naa' nē tuku' nduu' e'. ²⁵ Kuachi' ndii, tee' ndee' siki' kujitī' nduu' tū'yun Ndiosí jaan' nuu' nē yivi', ndisu' nīa ndichi ká nduu' a tē sakan' sakuu' nīa xini tuní nīa yoo iin yivi' ka'a'. Tē nīa xaa' Ndiosí, tē tuu nē yivi' nīa kōo' nīa ndiee' a ndii, ndiee' kua'a' ká a tē sakan' nīa ndiee' nīa kumi' nē yivi' iin yivi' yo'o'.

²⁶ Chuyun xa'a' ndo' ña kij' ni kana Ndiosí ndo'ó nuu' ichi' a ndii, ndia'vi' kujiti' ndo' nduu' ne ndichi nuu' ne yivi' iin yivi', te ndia'vi' tu ndo' nduu' ne ndíachuun', uun ne iin kuu' xiin' ne ka'nu'. ²⁷ Sakan' ña ni nakaxin Ndiosí ne ñaa' kuu' tuu ne yivi' iin yivi' te saka'an' a ne tuu ña ndichi nja. Te ni nakaxin tu a ne nda'vi so'ó tuu ne yivi' iin yivi' te saka'an' a ne tuu ña yoo ndiee' nja. ²⁸ Te ni nakaxin ni tu Ndiosí ne nda'vi va kuu', xiin' ne küni kotó ne yivi' nuu', xiin' ne kuasa' kuní xachi' tuu ne yivi' iin yivi', sakan' ni xaa' a te saka'an' a ne tuu ndii, ne ka'nu' nduu' mii' nja. ²⁹ Sakan' ni xaa' Ndiosí te ndee iin ne yivi' küvi sañuñu' xiin' mii' nuu' a. ³⁰ Mii' Ndiosí ni ndasajin ndo'ó xiin' Cristo Jesús, te xa'a' ña ni xaa' a ndii, nduu' e' ne ndichi, te nduu' tu e' ne ndaku nimá nuu' a, te nduu' tu e' nditia a te saa' e' ña kuní a, te sakan' tu ni sandoó ndiká a yoo' nuu' kuachi' e'. ³¹ Sakan' ni xaa' Ndiosí sakan' ña naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an' a ndii: "Naa' kuni ka'an ninu yoo ka ndii, na ka'an ninu nja xa'a' ña ni xaa' xto'ó e' Ndiosí xa'a' nja", kachi a.

Ka'an Pablo ña ni xi'i Cristo nuu' krusin xa'a' kuachi' e'

2 Ñanj ta'an' i, sakan' na kij' ni xa'an ka'an ndoso' i mii' ndiee' ndo' tu'yun ña ni natjin i nda'a' Ndiosí ndii, ni tiin' i tu'yun ña xasuvi', ni ndee ni tiin' tu i ña ndichi. ² Süu' jaan' ndii ni chituní i ña ka'an i xiin' ndo' xa'a' Jesús kujiti' xiin' xa'a' ña ni xi'i a nuu' krusin xa'a' kuachi' e'. ³ Te ni yoo ndiee' i, te ndee kisi' vi' a yu'u ña yi'vi i kij' ni xika i mii' ndiee' ndo' jaan'. ⁴ Te kij' ni ka'an ndoso' i tu'yun va'a xa'a' Jesús nuu' ndo' ndii, ni tiin' i tu'yun ña xasuvi' ña ndichi ne yivi' iin yivi' yo'o'. Süu' jaan' ndii ña ndiee' Espiritu Santo ni nia'a ndo'ó xiin' tu'yun ña ni ka'an ndoso' i jaan'. ⁵ Sakan' te kotjin ndiaa ña iní ndo' xini ndo' Jesús jaan' ña ndiee' Ndiosí, te kotjin ndiaa a ña ndichi ne yivi' iin yivi' yo'o'.

Kumi' e' ña ndichi xaa' Espiritu Santo

⁶ Ndisu ka'an ndu xiin' ña ndichi nuu' ne xa ita' ni'i nuu' ichi' Jesús. Te ndii, ña ndichi ña ka'an ndu jaan' ndii, süu' ña ndichi iin yivi' yo'o' nduu' a, ni ndee süu' ña ndichi ne xini tuní xa'ndia chuun' iin yivi' yo'o' ndu-u' a. Ne jaan' ndii, xa kua'an ndoñu'u' nja. ⁷ Te ndu'u ndii, sania'á ndu ña ndichi ña ni yoo si'e, ña xini mii' kujiti' Ndiosí ndee kij' tia'an kasa'a a iin yivi', ña ni chituní a xa'a' e' te natjin e' ña ndatun' saa a. ⁸ Te ña ndichi jaan' ndii, ndee iin te xa'ndia chuun' iin yivi' yo'o' ni kundani a. Sakan' ña naa' ni kundani ra a ndii, ka'ni' ra xto'ó e', ña ndatun' koo' chukuu', nuu' krusin. ⁹ Te ndii, naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: Ña'a ña köo' kivi' ni xini nduchi' nuu' ne yivi', xiin' ña köo' kivi' ni xini so'ó nja, xiin' ña köo' kivi' ni xanini nja nduu' ña ni xava'a Ndiosí xa'a' ne ndani ña'a'.

Sakan' yoso' a. ¹⁰ Ndisu ni satuvi Ndiosí sakuu' ña jaan' nuu' e' ni xaa' Espiritu Santo, sakan' ña Espiritu Santo jaan' ndii, xini a sakuu' ña yoo' si'e ndee maa' nimá Ndiosí. ¹¹ Kuachi' ndii ndee iin e' xini saa xanini inga ne yivi', süu' jaan' ndii iin ndaa' mii' nja xiin' nimá kujiti' nja xini yoo nduu' a xanini nja. Sakan' tu ndee iin e' xini yoo nduu' a xanini Ndiosí, süu' jaan' ndii Espiritu Santo kujiti' nduu' ña xini ña xanini a. ¹² Te yoo' ndii, ni natjin e' espiritu ña nduu' kuenta iin yivi' yo'o', süu' jaan' ndii ni natjin e' Espiritu ña kuaxi nda'a' Ndiosí te kuví kundani e' sakuu' ña ni samaní a yoo'. ¹³ Te sania'á ndu xa'a' ña jaan' xiin' tu'yun ña sania'á Espiritu Ndiosí ndu'u, te süu' sania'á ndu a xiin' ña xini tuní mii' ndu. Süu' jaan' ndii xiin' tu'yun ña natiin' ndu nuu' Espiritu Santo sania'á ndu xa'a' ña ka'an xa'a' Ndiosí. ¹⁴ Ndisu ne yivi', ne köo' Espiritu Santo naá nimá ndii, küvi natjin nja ña sania'á Espiritu Santo jaan', sakan' ña nuu' ne jaan' ndii, siki kujiti' nduu' a, te ni ndee küvi tu kundani nja a. Sakan' ña ne naá Espiritu Santo nimá kujiti' kuví kundani ña jaan'. ¹⁵ Sakan' ña ne naá Espiritu Santo nimá ndii, kuví nakuni nja sakuu' ña'a, ndisus ne jaan' ndii, ndee iin ne yivi' küvi nakuni ña'a'. ¹⁶ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Köo' xini ña xanini xto'ó e' Ndiosí, te köo' tu kuví sania'á ña'a'", sakan' yoso' a. Ndisu kundani yoo' ña jaan' sakan' ña xanini e' saa xanini Cristo.

Xachuun' inga' Pablo xiin' Apolos nuu' Jesús

3 Ñanj ta'an' i, ni kuví ka'an i xiin' ndo' ndee naa xaa' i xiin' ne xa xaa' ña kuní Espiritu Santo. Süu' jaan' ndii ni ka'an i xiin' ndo' ndee naa ne xaa' ña ka'an nimá mii', uun ndee naa ne kuañu'u nuu' ichi' Cristo. ² Ni sania'á i ndo'ó ña xaku vixi kujiti' ndee naa xaa' e' xiin' ne kuañu'u ne chichin', ña sako'o' e' nja lechin kujiti', te taxí e' kaxi' nja ña xaxi' naa ña xaxi' yoo' ne xixa. Sakan' ni xaa' i sakan' ña ndo'ó ndii, ni kuví natjin ndo' ña ndichi xa'a' Ndiosí, te tia'an kuví natjin ndo' a ndee vitin, ³ sakan' ña kusaa' xaa' ka ndo' ña ka'an nimá mii' ndo', naa kuu' ña kuiñu ndo', xiin' ña kani' ta'an' ka ndo' kuento, xiin' ña nata'vi' ta'an' ndo'. Te xiin' ña jaan' nia'á ndo' ña kusaa' nduu' ka ndo' ne xaa' ña ka'an nimá mii' kujiti' ndo' ndee naa ne yivi' ne xini yoo Ndiosí. ⁴ Sakan' süu, kij' ka'an sava ndo' ndii: "Yu'u ndii, kuenta Pablo nduu' i", kachi ndo'. Te sava tuky ndo' ka'an ndii: "Yu'u ndii, kuenta Apolos nduu' i", kachi ndo'. Te kij' xaa' ndo' sakan' ndii, iin kachi xaa' ndo' te sakan' xaa' ne xaa' ña ka'an nimá mii' kujiti'.

⁵ ¿Yoo' nduu' Pablo, xanini ndo'ó, uun yoo' nduu' Apolos, xanini tu ndo'? Ndu'u ndii, te xika' nuu' nuu' Ndiosí kujiti' nduu' ndu, te xiin' ña sania'á ndu iní ndo' xini ndo' Jesús. Ndisu i'in ndu ni xaa' ña ni ka'an chuun' xto'ó e' Ndiosí xiin' kujiti' ndu. ⁶ Yu'u ni chii' tu'yun a

nimá ndo', te Apolos ni koso a, ndisy miji' Ndiosí ni saku'nu' a. ⁷ Xa'a' a jaan' na süy' te ka'nu' ka nduu' te chi'i', te ni ndee te kosó. Süy' jaan' ndii miji' Ndiosí nduu' ña ka'nu' ka, sakan' ña süv' a saku'nu' ña'a'. ⁸ Sakan' ña te chi'i' xiin' te kosó ndii, iin kachi te nduu' ra, tee' ndee xakoo xakoo ya'vi' ra xa'a' chuyun ña ni xaa i'in ra. ⁹ Sakan' ña ndu'u' ndii, te xaa' chuyun nuu' Ndiosí kuiti' nduu' ndy, te ndo'ó nduu' ndee naa ñu'u' mii' xachuun' a, te nduu' tu ndo' ndee naa vi'e a ña xa'a a.

¹⁰ Te xa'a' a ña ndani miji' Ndiosí yu'u' ndii, ni taxí a kumi' i ña chuyun, te nduu' i ndee naa te xa'a vi'e. Xa'a' a jaan' na sakan' i xa'a' vi'e, te tuky te yivi' saka' vi'e jaan'. Ndisy kuní a ña koto va'a te saka' vi'e jaan' saa saka' ra a. ¹¹ Sakan' ña ndee iin ne yivi' küvi sakan' xa'a' inga vi'e mii' xa iin' ña jaan'. Te xa'a' vi'e ña xa iin' jaan' ndii, Jesucristo nduu' a. ¹² Kuachi ndii, xa'a' vi'e jaan' ndii, küvi saka' e' xiin' oro, uun xiin' plata, uun xiin' yuu' ndatun', uun xiin' itun', uun xiin' itia, uun xiin' ñuu' nda'a' tun' koko. ¹³ Ndisy i'in chuyun ña ni xaa i'in e' natuvi kii' koto ku'a' a ña'a' Ndiosí kivi' so'o' ndi'i'. Sakan' ña xiin' ñu'u' koto ku'a' a i'in ña jaan' naa' chuyun va'a nduu' a, uun naa' süvi a. ¹⁴ Naa' köo' a ni ndo'o' vi'e ña ni saka' yoo ka ndii, natijn nja ña va'a ña taxí Ndiosí nda'a' nja. ¹⁵ Ndisy naa' koto a ndii, ndoñu'u' xachi' chuyun ña ni xaa nja. Tee' ndee kaku miji' nja ndii, kundoo' o nja ndee naa ne xka'ndia nuu' ñu'u'.

¹⁶ ¿Ñáá xini ndo' ña yukun' Ndiosí nduu' ndo', te naá Espíritu Santo nimá ndo'? ¹⁷ Sakan' ña naa' xika' yoo ka sandoñu'u' nja yukun' Ndiosí jaan' ndii, sandoñu'u' tu Ndiosí miji' ne jaan'. Kuachi ndii, yukun' jaan' ndii, ña süy' un nduu' a, te xa miji' ndo'ó nduu' yukun' jaan'.

¹⁸ Künj xa'an' xiin' mii' miji' ndee iin ndo'. Naa' xanini savá ndo'ó ña ndichi ndo' xiin' ña xini tuní iin yivi' yo'o' ndii, küy ndo' ndee naa ne xini tuní xiin' ña ndichi jaan', sakan' te küvi kunduy ndo' ne xini tuní xna'a' nu'u' ña ndichi Ndiosí. ¹⁹ Kuachi ndii, ña ndichi ña nduu' kuenta iin yivi' yo'o' ndii, ña küu' kaxi' nduu' a nuu' Ndiosí naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an' a ndii: "Nakasi Ndiosí ne ndichi nuu' ña xini tuní saka miji' nja." ²⁰ Te ka'an' tu a ndii: "Xini xto'o' e' Ndiosí ña ña xanini ne ndichi ndii, ña küu' kaxi' nduu' a", kachi a. ²¹ Xa'a' a jaan' na va'a kuñuñu' ndo' xa'a' ña ndikun' ndo' iin te yivi' iin yivi' yo'o'. Sakan' ña sakuu' ña'a' nduu' kuenta miji' ndo', ²² naa kuu' yu'u', te nduu' Pablo, xiin' te nduu' Apolos, xiin' te nduu' Pedro, xiin' iin yivi' yo'o', xiin' kivi' ñu'u', xiin' ña xi'i', xiin' ña xka'ndia vitin, xiin' ña xka'ndia nuu' ku'un' e' ndii, sakuu' ña jaan' nduu' kuenta miji' ndo'. ²³ Te ndo'ó nduu' kuenta Cristo, te Cristo jaan' nduu' kuenta Ndiosí.

Ka'an' Pablo xa'a' ña xaa' ra tein ne nakayá xa'a' Jesús

4 Xa'a' a jaan' na kuní a ña kundani ndo' ña ndu'u' ndii, te xika' nuu' nuu' Cristo kuiti' nduu' ndy, te ni saku' choon' a ndy te sania'á ndy ña xini miji' kuiti' Ndiosí. ² Te yoo ka ni tiso choon', te saa nja iin chuyun ndii, kuní a ña nia'a' nja ña ne xachuun' ndaku nduu' nja. ³ Yu'u' ndii, ndi'ni xachi' i naa' natava' ndo'ó kuenta kuu' i, uun naa' natava' te yivi' kuenta kuu' i mii' xa'nú ra kuachi. Ndee miji' ndii, natava' i kuenta ña kuu' mii' i. ⁴ Ndisy tee' ndee xini kaxi' i ña naa' va'a nimá i ndii, süy' xa'a' a jaan' na nduu' i te ndaku xachi' nimá nuu' Ndiosí. Kuachi ndii xto'o' e' Jesús nduu' ña sana'má yu'u'. ⁵ Xa'a' a jaan' na natava' ndo' kuenta kuu' ndee iin ne yivi' ña kuní ka xaa kivi' so'o' ndi'i', süy' jaan' ndii ndiatu' ndo' ndee nandiko' xto'o' e' Jesús. Sakan' ña ña jaan' nduu' ña sanatuví sakuu' ña xaa' si'e e' xiin' sakuu' ña xanini nimá e', te natijn i'in e' ña tiin' ka'nu' saa xata'an natijn e' nda'a' Ndiosí.

⁶ Ñani ta'an' i, ni ka'an' i xa'a' ña xaa' Apolos xiin' ña xaa' miji' i xa'a' ña va'a miji' ndo'. Sakan' te kuní ndo' saa xaa' ndy, te ña jaan' kundikun ndo' saa ndo', te saa kuiti' ndo' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, sakan' te ndee iin ndo' sãñuñu' xiin' miji' mii' ña xtani ka ndo' saa xaa' iin ra te sakan' inga ra. ⁷ Kuachi ndii, zyoo nduu' ndo'ó, tuu ndo', na natava' ndo' kuenta kuu' te jaan'? Te, zyoo nduu' ña kumi' ndo' ni taxi' Ndiosí nda'a' ndo'? Sakuu' a ni taxí a jaan'. Naa' süv' a ni taxí a ndii, zndichun na xañuñu' xiin' miji' ndo' ndee naa' ni ki'in ndo' a xiin' ña ndiee' miji' ndo'?

⁸ Xanini ndo' ña köo' a kuní xachi' ka nuu' ndo', te xa vika' va' ndo', te xa nduu' tu ndo' ndee naa ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuasa' ka kuní ndy nuu' ndo'. Va'a ya'a' naa' sakan', te nduu' xna'a' ndo' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', te küvi ka'ndia chuun' na ndu'u' xiin' ndo'. ⁹ Kuachi ndii tuu yu'u' ndii, ndu'u', te tianu' Jesús sania'á ichi' a ndii, ni xata yukun Ndiosí ndy ndee so'o' ndi'i' ndee naa te xa ni xaa ndei' ña küvi ra. Sakan' ña xa ni nanduy ndy ndee naa ña sii' iin yivi' yo'o' nuu' ángele xiin' nuu' ne yivi'. ¹⁰ Te xa'a' a ña saxinú ndy ña kuní Cristo na nduu' ndy ndee naa te küu' kaxi' nuu' ne yivi', ndisy ndo'ó ndii, ne kuu' kaxi' va' nduu' ndo' ni xaa' Cristo, kachi miji' ndo'. Ndu'u' ndii, köo' ndiee' ndy, ndisy ndo'ó ndii, ndiee' va' ndo' nuu' miji' ndo'. Ndo'ó ndii, xito' ka'nu' ne yivi' ndo'ó, ndisy ndu'u' ndii, ndasi' nja ndy. ¹¹ Ndee kivi' vitin ndii, xi'i' va' ndy sokó, te ichí tu ndy tikui, te kuní tu toto ndy, te mii' tu kuu' ne yivi' xiin' ndy, te köo' tu vi'e mii' ndiee' ndy. ¹² Te xavi xa' va'a ndy xachuun' ndy te tiaku ndy, te kij' kani'a' a ne yivi' xiin' ndy ndii, ka'an' ndy xiin' Ndiosí ña sãñu'u' ña'a' a, te kij' miji' kuu' nja xiin' ndy ndii, kundieni ndy xa'a' nja. ¹³ Te kij' kani'a' a nja xiin' ndy ndii, ka'an' va'a ndy xiin' nja. Te ndee vitin ndii, xaa' nja xiin' ndy ndee

naa xaa' e' xiin' mji'in' ña yoo iin yivi' kui'ti', uun ndee na xaa' e' xiin' ña xa ni ndoo ndoso'.

¹⁴ Süu' ke'i i ña yo' o' te saka'an' i ndo'ó, süu' jaan' ndii ke'i e te chituni' i ndo'ó ndee naa si'e mii' i, sakan' ña ndani va i ndo'ó. ¹⁵ Sakan' na tee' ndee kumi' ndo' uxí mii' te sania'á ndo'ó ichi' Cristo, ndisu yuva' ndo' ndii, iin ndaa' kui'ti' kuu' ra. Te yu'u nduu' yuva' ndo' jaan', sakan' ña süvi' i ni ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Jesús nuu' ndo', te ni natiiin ndo' a. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña kundikun ndo' ña xaa' i. ¹⁷ Xa'a' a jaan' tu na ni ti'vi' i Timoteo nuu' ndo', te nduu' ndee naa si'e i, te ndani va i, te te yo' o' ndii, xika' ndaku va ra ichi' xto' o' e' Jesús. Te yo' o' sa- naka'an' ndo'ó saa xika' yu'u nuu' ichi' Cristo xiin' saa sania'á i ne nakaya xa'a' Jesús mii' ka kua'an i. ¹⁸ Ndisu sava' ndo' ndii, xa ni kuñuñu' va ndo', te tuu ndo' ña ndee naa köo' kivi' ku'un ka i mii' ndiee' ndo'. ¹⁹ Ndisu naa ni taxí xto' o' e' ndii, ku'un achi' i mii' ndiee' ndo', te kunj i naa ndixa kumi' xn'a' te ñuñu' jaan' ña ndiee' Ndiosí, uun xanu'u' tu'un nda'vi so' o' kui'ti' ka'an ra. ²⁰ Kuachi' ndii, kij' xa'ndia chuun' Ndiosí nimá e' ndii, süu' tu'un nda'vi so' o' kui'ti' ka'an e', süu' jaan' ndii ni- a'á e' ña kumi' e' ña ndiee' a. ²¹ ¿Saa kuní ndo' xaa i mii' ndiee' ndo'? ¿Ñáá kuní ndo' ña xaa i xiin' iin nduku te kutun' i ndo'ó, uun ñáá kuní ndo' ña xaa maso i xiin' ña ndani va i ndo'ó?

Ka'an chuun' Pablo ña xta'ni' nja tein nja te xaa' kuachi' xiin' si'i' nda'vi ra

5 Xini i kuento ña yoo iin te yivi', te kumi' musa tein ndo', te ña jaan' ndii, ndee ne tuku' xaa' a, sakan' ña te jaan' ndii, si'i' nda'vi ra ndiaka' ra. ² Te ndo'ó ndii, kusaa' xañuñu' ka ndo' tee' ndee xaa' te jaan' sakan'. Naa' va'a iin yivi' ndii, kusuchi' iní ndo' xa'a' ña jaan', te xta'ni' ndo' te xaa' ña kinj jaan' tein ndo'. ³ Te yu'u ndii, tee' ndee köo' i yoo tein ndo' ndii, kanini' ndo' ndee naa ndu'u' i xiin' ndo'. Tee' ndee xika' ndu'u' i ndii, xa ni katun' i te xaa' ña kinj jaan'. ⁴ Te kij' nakaya ndo' xa'a' xto' o' e' Jesucristo xiin' ña ndiee' a ndii, köo' tu nimá yu'u xiin' ndo', te xiin' ña ndiee' xto' o' e' Jesu- cristo ⁵ sanakua'a ndo' te xaa' ña kinj jaan' nda'a' ña ndiva'a, te sakan' ndoñu'u' xachi' ña ndioo' iní ñu'u' nde'i ra, te kaku nimá ra kij' nandiko' xto' o' e' Jesu- cristo.

⁶ Te ndo'ó ndii, va'a ña kusaa' xañuñu' ka ndo'. ¿Ñáá xini' ndo' ña sie kui'ti' yuchi' levadura te saki'ví pachí a sakuu' ixan' xita' va'a? ⁷ Xa'a' a jaan' na kuxioo' ndo' nuu' kuachi' naa ña ni xaa' te yivi' jaan', ña nduu' ndee naa yuchi' levadura yata', ña saki'ví pachí xita' va'a te sätivi' a ndo'ó. Te sakan' kunduu' ndo' ndee naa ixan' xaa' ña köo' yuchi' jaan' saká xiin'. Te mii' ndo'ó nduu' ndee naa xita' va'a jaan', ña xi xixi' e' kij' nasukú viko' pascua. Sakan' ña Cristo nduu' ndee naa mbee sie, ti'

xa'ni' ne yivi' viko' pascua jaan', te ni nasoko' xiin' mii' mii' a xa'a' kuachi' e'. ⁸ Sakan' na kuii' kuní a ña saka'nu' e' viko' pascua jaan' kuenta Jesús xiin' ña ndoo nimá e' xiin' ña ndixa, te kunduu' a ndee naa xita' va'a ti'e' ña köo' yuchi' levadura yata' jaan' saká xiin'. Sakan' ña yuchi' jaan' ndii, nduu' a ndee naa kuachi' xi- in' ndee naa ña nja'a.

⁹ Xa ni ka'an i xiin' ndo' xiin' inga tutu ña ni ti'vi' nuu' i ña kundjaka ta'an ndo' xiin' ne kumi' musa. ¹⁰ Ndisu süu' xiin' ña ni ka'an i jaan' kuni kachi' i ña kuxioo xachi' ndo' nuu' ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi', naa kuu' ne kumi' musa, xiin' ne ndioo' iní va xa'a' ña'a in- ga ne yivi', xiin' ne kui'na', xiin' ne xaka'nu' ndiosí sa- ka. Sakan' ña naa' kuxioo xachi' ndo' nuu' ne jaan' ndii, kunj a ña kiee xachi' ndo' nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o'. ¹¹ Ña ni kunj yu'u ka'an i ndii, ña kundjaka ta'an ka ndo' xiin' ne ka'an ña ndikun nja ichi' Jesús, ndisu ku- mi' nja musa nja, te nduu' tu nja ne ndioo' iní va xa'a' ña'a inga ne yivi', te xaka'nu' tu nja ndiosí saka, te tiin' kuachi' nianí tu nja ne yivi', te nduu' tu nja ne xini, te kui'na' tu nja. Te xiin' ne jaan' ndii, ni ndee kuxi inga' ndo'. ¹² Kuachi' ndii köo' ndee iin xa'a' ña sana'má yu'u ne nduu' kuenta iin yivi'. Ndisu ndo'ó nduu' ne kuní a sana'má ne nduu' kuenta Jesús xiin' ndo'. ¹³ Sakan' ña mii' Ndiosí sana'má ne nduu' kuenta iin yivi' jaan'. Xa'a' a jaan' na xta'ni' ndo' te xaa' ña kinj, te ndiaka' si'i' nda'vi jaan' tein ndo'.

Ñakoo ndo' ña mani' xiin' ta'an ndo' tein mii' ndo' kij' yoo tu'un kui'e

6 Kij' yoo iin ndo' tu'un kui'e xiin' iin ne xika' ichi' Jesús xiin' e' ndii, va'a xaa' ndo' naa' ku'un ndo' nuu' te ndiso' chuun' vi'e kuachi, te tiin kuachi ta'an' ndo', süu' jaan' ndii kuní a ña ku'un ndo' nuu' te xa'n- dia chuun' nuu' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e', te ka'an ndo' ña jaan' xiin' ra. ² Kuachi' ndii, yoo', ne nduu' kuenta Ndiosí, nduu' ne sana'má ne yivi' iin yivi' kivi' so' o' ndii'. Naa' sakan' nduu' a ndii, ¿ndichun na küvi ka'ny ndo' kuachi' kualí kuso' o' jaan'? ³ ¿Ñáá xini' ndo' ña yoo' sana'má ndee ángele nuu' ku'un e'? Naa' sakan' nduu' a ndii, küvi ka vi' ka'ny ndo' kuachi' ña yoo iin yivi' yo'o'. ⁴ Xa'a' a jaan' na kij' yoo ndo' tu'un kui'e tein ndo' ndii, köo' ndee iin xa'a' ña ku'un ka'an kuachi' ndo' xa'a' ta'an' ndo' nuu' te xa'ndia chuun' vi'e kuachi, te nduu' kuenta Jesús. ⁵ Ka'an i ña yo' o' xi- in' ndo', sakan' te kuka'an nuu' ndo'. ¿Saa ka vi' tu köo' ndee iin ne küvi ka'ny kuachi' xa'a' tu'un kui'e ña yoo tein mii' ndo' jaan'? ⁶ Sakan' ña süu' kunta'an' mii' kui'ti' ndo', süu' jaan' ndii ndee nuu' te xa'ndia chuun' vi'e kuachi, te nduu' kuenta Jesús, kua'an ndo' kun- ta'an' ndo'.

⁷ Sakan' na kuii', xa'a' a ña kunta'an' ndo' jaan' kui'ti' ndii, nia'á ndo' ña ita' ni'i' ndo' nuu' ichi' Jesús. Ndee

va'a ka naa' kundjieni ndo' ña saa ka kuu ne yivi' xiin' ndo', te va'a ka naa' kundjieni tu ndo' kij' xakui'na' nja ña'a ndo'. ⁸ Ndisu ndo'ó nduu' ne saa ka kuu' xiin' ne yivi' ndee ne ta'an' ndo', ne nakaya' xiin' ndo' xa'a' Jesús, te xakui'na' tu ndo' ña'a nja.

⁹ Saa ka vi' tu tüvi' nuu' ndo' ña ne xaa' ña nja'a ndii, kunduu nja kuenta ña xa'ndia chuun' Ndiosí. Künj xa'an' xiin' mii' mji' ndo', sakan' ña ne xaa' ña xiin' ndii, kundiee nja ikan', te sakan' tu ne xaka'nu' ndiosí saka, te sakan' ni tu ne kumi' musa, te sakan' ni tu te yivi', te sananduu' xiin' mii' ña'a', te sakan' tu te yivi', te kixín xiin' inga te yivi', ¹⁰ te ni ndee ne kui'na', te ni ndee ne ndioo' iní va xa'a' ña'a' inga ne yivi', te ni ndee ne nduu' ne xini, te ni ndee ne tiin kuachí nianí, te ni ndee ne xini xa'an' ne yivi', te na'in' nja xu'un' ne jaan' ndii, ndee in ne jaan' kundiee mii' xa'ndia chuun' Ndiosí jaan'. ¹¹ Te sakan' ni xaa' sava ndo'ó nuu' ni kixín. Ndisu vitin ndii, xa ni ndasandoo Ndiosí ndo'ó nuu' kuachí ndo', te xa ni ndasanduu tu a ndo'ó nditja mii' a, te nduu' ndo' ne ni xanda'ku a nimá nuu' a xiin' ña ndiee' xt'o' e' Jesucristo, te sakan' tu xiin' ña ndiee' Espíritu Ndiosí.

Kuxioo e' nuu' ña xiin

¹² "Sakuu' nuu' a kuví saa i'", kachi ne yivi', ndisu süu' sakuu' a nduu' ña chindiee' yoo'. "Sakuu' nuu' a kuví saa i'", kachi nja, ndisu vä'a taxí e' ña viko ni'i' ndee in ña jaan' yoo'. ¹³ Te sakan' tu ka'an' sava nja ndii: "Ña xaxí' e' ndii, ña kuni tixín e' nduu' a, te tixín e' ndii, ña kuni ña xaxí' nduu' a", kachi nja. Ndixa' ka'an' nja, ndisu sando'nu'u' Ndiosí uví saa' ña jaan'. Te ndii, ñu'u' nde'i' e' ndii, süu' ni xa'a' ña'a' xt'o' e' Ndiosí te saa e' ña xiin' a. Süu' jaan' ndii ni xa'a' ña'a' a xa'a' mji' a, te süu' tu a nduu' xt'o' e' ñu'u' nde'i' e' jaan'. ¹⁴ Saa nii' ni sanatiaku Ndiosí xt'o' e' Jesús ndii, nii' sakan' tu sanatiaku a yoo' xiin' ña ndiee' a. ¹⁵ Saa ka vi' tu xini ndo' ña kuenta Cristo nduu' ñu'u' nde'i' e'. ¿Ñáá xanini ndo' ña kuví sandujin e' ñu'u' nde'i' e', ña nduu' kuenta Cristo, xiin' ñu'u' nde'i' in ña'a' ña' xiin? Vä'a xachi' sakan' ran'.

¹⁶ Saa ka vi' tu xini ndo' ña te sanduiin' ñu'u' nde'i' ra xiin' ñu'u' nde'i' in ña'a' ña' xiin' ndii, in ndaa' nanduu' ra xiin' ña'a' jaan', naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an' a ndii: "In ndaa' ñu'u' nde'i' nanduu' uví saa' nja." Sakan' yoso' a. ¹⁷ Ndisu ne sanduiin' xiin' mji' xiin' xt'o' e' Jesús ndii, in ndaa' nanduu' nimá nja xiin' a.

¹⁸ Sakan' na kuui' kunu ndo' nuu' ña xiin, kuachí ndii, ndee ka tuky nuu' kuachí ña xaa' ne yivi' ndii, süu' xiin' ñu'u' nde'i' nja xaa' nja a. Ndisu ne xaa' ña kijn' jaan' ndii, xiin' ñu'u' nde'i' nja xaa' nja a. ¹⁹ Saa ka vi' tu xini ndo' ña ñu'u' nde'i' ndo' jaan' ndii, nduu' a ndee naa yukun' Espíritu Santo ña ni taxí Ndiosí nuu' ndo', te naa a nimá ndo'. Te süu' ña'a' mji' ndo' nduu' ñu'u' nde'i' ndo' jaan', ²⁰ kuachí ndii ya'vi va ni cha'vi Ndiosí

xa'a' ndo'. Sakan' na kuni a ña saka'nu' ña'a' ndo' xiin' ñu'u' nde'i' ndo' xiin' nimá ndo', sakan' ña ña'a' mji' a nduu' ña jaan'.

Ka'an Pablo saa kuni a kundiee ne yivi' kij' tunda'a' nja

7 Te vitin kuni nakujin i ña ni ndatu'un' ndo' yu'u nuu' tutu, ña ni t'vi' ndo' nuu' i, ña ka'an' naa' va'a ña kusun te yivi' xiin' ña'a'. ² Ndisu xa'a' a ña iyo va koyo e' nuu' ña xiin' ndii, tuu yu'u ña va'a ka ña i'in te yivi' ndii, koo ña' si'i' ra, te i'in ña'a' ndii, koo ii' a. ³ Te ii' ña'a' ndii, kuni a ña saxinú ra ña kusun ra xiin' ña' si'i' ra, te sakan' tu ña' si'i' in te yivi' ndii, kuni a ña saxinú a' ña kusun a' xiin' ii' a'. ⁴ Ña'a' ndii, süu' ña'a' mji' a' nduu' ñu'u' nde'i' a', süu' jaan' ndii ña'a' ii' a' nduu' a. Te sakan' tu te yivi' ndii, süu' ña'a' mji' ra nduu' ñu'u' nde'i' ra, süu' jaan' ndii ña'a' ña' si'i' ra nduu' a. ⁵ Xa'a' a jaan' na ka'an' yu'u' ndo' ña kusun xiin' ta'an' ndo'. Ndisu naa' ni ndoo ndo' kuento ña koo ii' ndo' in xa'a' te ka'an' ndo' xiin' Ndiosí ndii, va'a sakan'. Te kij' ndi' ña jaan' ndii, kuni a ña kusun xiin' ta'an' ni tukuu' ndo', saa' in kij' te samaña ña ndiva'a' ndo'ó, te koyo ndo' nuu' kuachí xa'a' a ña kundieni ndo'.

⁶ Sakuu' ña yo' o' ka'an' i xiin' ndo' saa tuu mji' yu'u, ndisu süu' in ña ka'an' chuun' i nuu' ndo' nduu' a.

⁷ Tuu yu'u ndii, va'a ka naa' ndoo in ndaa' sakuu' ne yivi' ndee naa yu'u, ndisu i'in ne yivi' ndii, ni taxí Ndiosí ña siin' kaka nja in yivi'. Sava nja ni taxí a ña ndoo mji' nja saa yoo nja, te sava tuky nja ni taxí a ña tunda'a' nja.

⁸ Sakan' na kuui' ka'an' i xiin' ne ndiee' in ndaa', xiin' ne kuaan' ña va'a ka ndoo mji' nja kundiee nja saa yoo nja ndee naa yu'u. ⁹ Ndisu naa' kundieni nja ña koo ii' nja nuu' ña kuni kusun xiin' ta'an' nja ndii, ndee chaa' ka na tunda'a' nja te sakan' ña ndiee' va' ndo' o' nja xa'a' ña kuni kusun xiin' ta'an' nja.

¹⁰ Ne xa ni tunda'a' ndii, ña yo' o' ka'an' chuun' i nuu' nja, ndisu süu' ña ka'an' chuun' mji' i nduu' a, süu' jaan' ndii, ña ka'an' chuun' xt'o' e' nduu' a. Ña ña'a' ndii, kuni a ña näkoo a ii' a'. ¹¹ Te naa' xa ni nata'vi' ta'an' in ña'a' xiin' ii' a' ndii, na tunda'a' ka a', uun na näkoo nja ña maní' xiin' ta'an' nja. Te sakan' tu tiaa ndii, na nata'vi' ta'an' ra xiin' ña si'i' ra.

¹² Te ña kuni i ka'an' i xiin' sakuu' inga ndo' vitin ndii, süu' ña ni ka'an' chuun' xt'o' e' Jesús nduu' ka a. Naa' yoo in te ndikún ichi' Jesús xiin' e', te ndikún ña' si'i' ra ichi' Jesús, ndisu xindoó nimá a' ña kunduu' a' xiin' ra ndii, na nata'vi' ta'an' ra xiin' a'. ¹³ Te naa' yoo in ña'a', ña' ndikún ichi' Jesús xiin' e', te ndikún ii' a' ichi' Jesús, ndisu xindoó nimá ra ña kunduu' ra xiin' a' ndii, na nata'vi' ta'an' a' xiin' ra'. ¹⁴ Sakan' ña in te yivi', te ndikún ichi' Jesús ndii, nduu' ra nditja Ndiosí nuu' a xa'a' a ña ndikún ña' si'i' ra ichi' Jesús. Te in kachi tu in ña'a' ña' ndikún ichi' Jesús ndii, nduu' a' nditja

Ndiosí nuu' a xa'a' ña ndikún jì' a' ìchi' Jesús. Naa' süu' sakan' nduu' a ndii, süu' ne ndoo nduu' si'e nja nuu' Ndiosí. Ndisu nditja Ndiosí nduu' tu si'e nja jaan' vitin. ¹⁵ Ndisu naa' kuni nata'vi' ta'an' ne ndikún ìchi' Jesús jaan' ndii, na saa nja a. Sakan' ña ne ndikún ìchi' Jesús ndii, kuasa' kande'i' ña kundjaka ta'an' ka nja xiin' ne jaan'. Sakan' ña Ndiosí ndii, kuni a ña kundjee manì' e'. ¹⁶ Ndo'ó, ña'a', xini ndo' naa' kuein' kuvj sakundikún ndo' jì' ndo' ìchi' Jesús. Te ndo'ó, te yivi', xini tu ndo'ó naa' kuein' kuvj sakundikún ndo' ña' si'i' ndo' ìchi' Jesús.

¹⁷ I'in ndo' kuni a kaka saa ni ka'an tuni xto'o e' xiin' ndo' kii' ni kana a ndo'ó te kaka ndo' ìchi' a. Ña ka'a' nduu' ña sania'á i sakuu' xaan' mii' nakaya ne yivi' xa'a' Jesús. ¹⁸ Naa' xa' yoo tuni jìn' sava ndo'ó kii' ni kana Ndiosí ndo'ó te kaka ndo' ìchi' Jesús ndii, na ndoo mji' a jìn' ndo', te naa' sava ndo' ni yoo a jìn' ndii, kasa'a' ndo' a jìn' ndo'. ¹⁹ Kuasa' chindiee' a ña kasa'a' e' tuni jìn' e', uun naa' kasa'a' e' jìn' e'. Ña ka'nu' ka nduu' a ña saxinu' e' ña ka'an chuun' Ndiosí xiin' e'. ²⁰ Sakan' na kuu' na kaka i'in e' saa yoo e' kii' ni kana Ndiosí yoo te kaka e' ìchi' a. ²¹ Naa' ni xiko ni'i' jìn xto'o ndo'ó kii' ni kana Ndiosí ndo'ó nuu' ìchi' a ndii, kundjini ndo' xa'a' ña jaan'. Ndisu naa' kuvj ndoo ndika ndo' nuu' xto'o jaan' ndii, saa ndo' a. ²² Kuachi ndii, naa' ni xiko ni'i' ña'a' jìn xto'o kii' ni kana ña'a' xto'o e' Ndiosí ndii, ni sandoó ndika ña'a' a te kunduu' nja kuenta a, ndisu ne ni xika ndika kii' ni kana ña'a' xto'o e' Ndiosí ndii, ne xika' nuu' nuu' Cristo ni nanduu' nja. ²³ Sakan' ña kii' ni sandoó ndika Ndiosí yoo' ña ni xi'i' Cristo xa'a' e' ndii, kua'a' va ni cha'vi' a. Xa'a' a jaan' na kuni a ña taxi' ndo' viko ni'i' ndee jìn ne yivi' ndo'ó. ²⁴ Sakan' na kuu', ñani ta'an' i, na kaka nuu' i'in ndo' nuu' Ndiosí saa ni yoo ndo' kii' ni kana a ndo'ó te kaka ndo' ìchi' a.

²⁵ Te xa'a' ne tia'an tunda'a' ndii, koo' ndee jìn ña ka'an chuun' xto'o e' taxi' i, ndisu kuvj taxi' i ña tuu mji' i, te kuvj jìn ndo' kuni ndo' yu'u xa'a' a ña ni kuvita jini Ndiosí xa'a' i. ²⁶ Tuu yu'u ndii, va'a' ka na kaka i'in e' saa yoo e' kii' ni kana Ndiosí yoo' te kaka e' ìchi' a xa'a' a ña ni kuvj tundo'o' kaa' jìn yivi' ña ndiee' e' vitin. ²⁷ Naa' yoo ña si'i' ndo' ndii, nata'vi' ta'an' ndo' xiin' a', te naa' koo' a' ndii, nduku' ña'a' ndo'. ²⁸ Naa' tunda'a' ndo' ndii, kuasa' xaa' ndo' kuachi, te naa' jìn ña'a' ndu'u' sie tunda'a' ndii, kuasa' tu xaa' ña' jaan' kuachi, ndisu ne tunda'a' jaan' ndii, koo' tundo'o' nuu' nja jìn yivi' yo'o', te yu'u ndii, kuni i ña kundoo' nja ña jaan'.

²⁹ Ñani ta'an' i, ña yo'o' nduu' ña kuni ka'an i xiin' ndo'. Xa' kua'an ndii' kivi', xa'a' a jaan' na ne xa' ni tunda'a' ndii, kuni a ña kundjee nja ndee naa' ne tia'an tunda'a' nduu' nja, ³⁰ te ne xaku' ndii, kuni a ña kuvj nja ndee naa' ne kuasa' xaku', te ne va'a' kuni ndii, kuni a ña ndee naa' kuasa' va'a' tu kuni nja, te ne sata' ña'a' ndii, ndee naa' koo' xachi' a kumi' nja, ³¹ te ne sasana'

xiin' mii' xiin' ña'a' ña yoo jìn yivi' yo'o' ndii, kuvj nja ndee naa' kuasa' sasana' xiin' mii' xachi' nja nuu' a. Sakan' ña, ña yoo jìn yivi' vitin ndii, xa' kuyatin' ndo'nu'u' a.

³² Ka'an nimá yu'u ña kundjini ndo' xa'a' ndee jìn ña'a', sakan' ña te ndu'u' jìn ndaa' ndii, xa'a' xto'o e' kuiti' ndi'ni ra' xiin' xa'a' saa saa ra' te kusii' jini a saa ra.

³³ Ndisu te xa' ni tunda'a' ndii, ndi'ni ra' xa'a' ña'a' ña yoo jìn yivi', sakan' ña ndi'ni ra' xa'a' saa saa ra' te sasi' ra' jini ña' si'i' ra. ³⁴ Te sakan' tu ña'a', ña' yoo jìn', xiin' ña' ndu'u' sie ndii, nakuita' ndo'o' nja, sakan' ña ña' koo' jìn' ndii, ndi'ni a' xa'a' ña xika' nuu' a' nuu' xto'o e' kuiti' xiin' xa'a' ña kunduu' a' xanu' nditja a xiin' ñu'u' nde'i' a' xiin' nimá a'. Ndisu ña' yoo jìn' jaan' ndii, ndi'ni a' xa'a' ña yoo jìn yivi', sakan' ña ndi'ni a' xa'a' saa saa a' te sasi' a' jini jìn' a' jaan'. ³⁵ Ka'an i ña yo'o' xiin' ndo' xa'a' ña va'a' mji' ndo', süu' xaa' i sakan' xa'a' a ña kuni nakasi' i ndo'ó. Süu' jaan' ndii kuni chindjee' i ndo'ó te sachuun' ndaku ndo', te kuvj kaxi' tu ndo', te sakan' tu te koo' ndee jìn ña vikuita'nu' nuu' ndo' te kaka nuu' ndo' nuu' xto'o e'.

³⁶ Ndisu naa' yoo sava te yivi', te yoo jìn ña'a' si'e ndu'u' sie, te tuu ra' ndii, xa' ña'a' xinu' nduu' a' te xani' ni ra' ña va'a' ka nduu' a' ña tunda'a' a', na satunda'a' ña'a' ra. Te xiin' ña jaan' ndii, koo' kuachi xaa' ra.

³⁷ Ndisu te xa' ni xindo' nimá ña tunda'a' ña' si'e ra, te koo' ndee jìn xa'a' ña satunda'a' ra ña jaan', te koo' tu ndee jìn ña xikuita'nu' nuu' ra, te saa ra ña kuni ra xa'a' ña jaan', te xa' ni taxi' jini tu ra ña sätunda'a' ra ña'a' si'e ra jaan' ndii, va'a' xaa' ra. ³⁸ Xa'a' a jaan' na te satunda'a' ña' si'e jaan' ndii, va'a' xaa' ra, te te sätunda'a' ña'a' ndii, va'a' ka xaa' ra.

³⁹ Ña'a', ña' xa' ni tunda'a' ndii, jìn ndaa' ni nanduu' a' xiin' jìn' a' ña tiaku ra. Ndisu naa' kuvj ra ndii, ndoo ndika a' te kuvj tunda'a' a' xiin' yoo ka kuni a', ndisu na tunda'a' a' xiin' te xika' ìchi' xto'o e' Jesús. ⁴⁰ Tee' ndee kuvj tunda'a' a' ndii, tuu yu'u ña va'a' ka kunduu' a' a' naa' tunda'a' ka a', te kumi' i Espiritu Santo, te tuu yu'u ndii, suvi' a saka'an yu'u ña yo'o'.

Ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka

8 Te vitin kuni ka'an i xiin' ndo' xa'a' ndei' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka. Ña ndixa' nduu' a' ndii, sakuu' e' xini xa'a' ña jaan', te ña xini e' jaan' ndii, xa'nu'u' a' yoo', ndisu ña ndani e' ne yivi' ndii, sakua'nu' a' yoo' nuu' ìchi' Jesús. ² Te yoo ka' tuu ña xa' xini nja xa'a' ña jaan' ndii, kusaa' tia'an kundani nja saa kuni a' ña kundani xna'a' nja a. ³ Ndisu ne ndani Ndiosí ndii, xini a' ne jaan'.

⁴ Te xa'a' a' ña, naa' va'a' kaxi' e', uun va'a' kaxi' e' ña xaxi' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan' ndii, xini kaxi' e' ña süu' ña tiaku nduu' ndiosí saka jaan', te xini tu e' ña jìn ndaa' tilu' kuiti' Ndiosí yoo. ⁵ Tee' ndee

yoo kua'a' ña ka'án ne yivi' nduu' ndiosí, uun xto' o ña ndivi', uun nuu' ñu'u' iin yivi', sakan' ña yoo kua'a' ña jaan' nuu' ne yivi' iin yivi', ⁶ ndisu nuu' yoo' ndii, yoo iin ndaa' kuiti' Ndiosí, yuva' e', ña ni xa'a sakuu' ña'a ña yoo, te xa'a' ña jaan' tiaku e'. Te yoo iin ndaa' kuiti' xto' o e', te ña jaan' nduu' Jesucristo, te xiin' nda'a' ña jaan' ni xa'a' Ndiosí sakuu' ña'a, te suvi' tu a taxi' kivi' ñuu' e'.

⁷ Te ndisu süu' sakuu' ne ndikún ichi' Jesús xiin' e' xini' ña ndixa jaan', sakan' ña sava ña ndii, ni kaan ña ña ni xaka'nu' ña ndiosí saka jaan', te ndee vitin, xa'a' a ña itja' iní ña ndii, kii' xixi' ña ndei', ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan' ndii, xanini ña ña xa ni tivi' ña. ⁸ Ndisu ña natiin' Ndiosí yoo' ndii, süu' kuenta ndee nuu' ña xaxi' e' nduu' a, uun ndee nuu' ña xaxi' e. Ni ndee süu' ne ka'nu' ka nduu' e' xa'a' a ña xaxi' e' iin nuu' ña xaxi', uun ni ndee süu' ne nda'vi so' o nduu' e' xa'a' a ña xaxi' e'.

⁹ Ndisu koto ndo', koto ka sakoyó ndo' ne itja' iní nuu' ichi' Ndiosí nuu' kuachi xiin' ña yoo ndiká ndo' te xixi' ndo' ndee ka nuu' ña xaxi' jaan'. ¹⁰ Sakan' ña saa e' kuenta ndii, naa' iin ndo'ó, ne xa xini' xa'a' ña xaxi' jaan' ku'un te kuxi ndo' a tixin yukun' ndiosí saka jaan', te na'in nda'a' iin ne ta'an' e', ne itja' iní xini Jesús, ndo'ó ndii, kuein' ka'an tu nimá ne jaan' kuxi ña ña ni nasoko' ne yivi' jaan' tee' ndee xanini ña ña va'a saa ña ña jaan'. ¹¹ Sakan' na xa'a' a ña xini' ndo'ó ña kōo' a xaa' a saa e' ña jaan' ndii, xiin' ña jaan' sanama' ndo' ne itja' iní xini Cristo, ne ni xi'i' tu a xa'a'. ¹² Sakan' na kuii' kii' xaa' ndo' ña jaan' ndii, satuxu'ví ndo' nimá ne itja' ña iní xini Jesús, sakan' ña xiin' ña xaa' ndo' jaan' ni tuu' ne jaan' ndii, ni xaa ña kuachi, te ndee naa xiin' mii' Jesucristo xaa' ndo' kuachi. ¹³ Sakan' na kuii', naa' xa'a' ña xixi' i ndei' jaan' te xaa' inga ne ta'an' i kuachi ndii, kōo' kivi' kuxi ka i ndei' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka jaan', te saa ka ne ta'an' i jaan' kuachi jaan' xa'a' ña kuu' yu'u'.

Ka'án Pablo ña nduu' ra te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a

9 Xini' ndo'ó ña kumi' yu'u' ndei' te saa i naa xaa' in-ga te ndikún ichi' Jesús, te xini' tu ndo' ña nduu' i te tianu' a sania'á ichi' a, te xini' ni tu ndo' ña ni xini nduchi' nuu' i Jesús, ña nduu' xto' o e', te nduu' ndo'ó kuenta a xa'a' ña ni ka'an i tu'un a nuu' ndo'. ² Naa' süu' te tianu' a sania'á ichi' a nduu' i nuu' tuku ne yivi' ndii, suvi' xna'a nduu' i nuu' ndo'ó, sakan' ña ni sanandu' i ndo'ó kuenta a, te xiin' ña jaan' kuvj kuni ne yivi' ndii, suvi' nduu' i.

³ Ña yo' o' ka'an i xiin' ne kani'a' a xiin' i: ⁴ Xata'an tu ña taxj ndo'ó ña kaxi' ndu'u' xiin' ña ko' o ndu xa'a' chuyun ña xaa' ndu. ⁵ Xata'an tu ña naká ndu iin ña'a' xika' ichi' Jesús te kunduyu a' ña' si'i' ndu, te kaka a' xiin' ndu naa xaa' tuku te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a,

xiin' naa xaa' ñanji mii' xto' o e', xiin' naa xaa' Pedro. ⁶ Ñáá yu'u' xiin' Bernabé kuiti' kuni a sachuun' tuku nuu' chuyun te kutiaku ndu? ⁷ Kōo' ndee iin te xini' xiku'un ya'vi' xiin' xu'un' mii' ra xa'a' chuyun ña xaa' ra. Te kōo' ndee iin te chi'i' uva te xaxi' ra nduu a, te sakan' tu kōo' ndee iin te kumi' mbee te xi'i' ra lechin ri'.

⁸ Te kani'ni ndo' naa' yu'u' kuiti' ka'án sakan'. Kuachi ndii sakan' tu ka'án tu'un ndei' Ndiosí. ⁹ Sakan' ña tu'un ndei', ña ni ke'i' Moisés jaan', ka'án ndii: "Chü'un ndo' tinda' yu'u' toro kii' sakoyó ri' ndikin' trigo." Sakan' kachi a. Te kii' ka'án Ndiosí sakan' ndii, süu' xa'a' ti' jaan' kuiti' ndi'ni a, ¹⁰ süu' jaan' ndii xa'a' yoo' ndi'ni a, kuachi ndii xa'a' yoo' ni ke'i' tu'un jaan'. Sakan' ña te ta'vi' ñu'u' xiin' te sakoyó ndikin' trigo jaan' ndii, xaa' ra chuyun jaan' xa'a' a ña ndiatu' iní ra ña natiin ra ña savi', ña xata'an natiin ra xa'a' chuyun jaan'. ¹¹ Xa'a' a ña ndu'u' ni chi'i' tikin' ña nduu' tu'un Ndiosí nimá ndo' ndii, ñáá xata'an ña taxj ndo'ó ña kutiaku ndu? ¹² Naa' tuku te yivi' taxj ndo'ó ña tiaku ra ndii, saa ka vi' tu kuni a ña saa ndo' sakan' xa'a' ndu'u'.

Ndisu ndu'u' ndii, tia'an kakan ndu'u' a nuu' ndo', süu' jaan' ndii sakuu' a kundieni ndu, te sakan' ndee iin ña'a' vikuita'nu nuu' ña ka'án ndoso' ndu tu'un va'a xa'a' Cristo. ¹³ Xini' ndo'ó ña te xachuun' tixin yukun' ka'nu' ndii, xa ña yoo tixin yukun' jaan' xixi' ra chaa' a, te te xachuun' mii' nasoko' ra kiti' nuu' Ndiosí ndii, xixi' ra chaa' ndei' ri'. ¹⁴ Te sakan' tu ni ka'an chuun' xto' o e' Jesús ña ne sania'á tu'un va'a ndii, na kutiaku ña xiin' chuyun jaan'. Sakan' ni kachi a. ¹⁵ Ndisu ndee iin ichi' tia'an kakan i ndee iin ña'a' nuu' ndo' ña kutiaku i, ni ndee süu' ke'i' i ña yo' o' nuu' ndo' sakan' ña kuni i ña saman' ndo' yu'u' ña jaan'. Ndee va'a ka kuvj i te sakan' ña kencia' ndo'ó ña sakutu' nimá i ña ki'in' i xu'un' nda'a' ndo'. ¹⁶ Sakan' ña nuu' yu'u' ndii, ña ka'án ndoso' i tu'un va'a ndii, süu' iin ña sachié xiin' mii' mii' nduu' a, kuachi ndii Ndiosí ni tianu' yu'u' ña kuni a saa e, sakan' ña nda'vi va kuu' i naa' ka'án ndoso' e.

¹⁷ Sakan' na kuii' naa' xaa' i ña yo' o' xa'a' ña kuni mii' i ndii, xata'an ña natiin i iin ña manj', ndisu naa' xaa' e' xa'a' a ña ni tjachuun' Ndiosí yu'u' ndii, kōo' a kuvj saa i. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na kōo' a kuvj ki'in xachi' i, süu' jaan' ndii ña manj' ña natiin' yu'u' ndii, nduu' a ña sakutu' nimá i ña ki'in' i xu'un' nda'a' ndo' xa'a' ña ka'án ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo nuu' ndo'. Sakan' ña xikán i ña kutiaku i nuu' ndo' tee' ndee kande'i' saa i ña jaan' xa'a' a ña ka'án ndoso' i tu'un va'a jaan' nuu' ndo'.

¹⁹ Xa'a' a ña xiko' ni'i' ndee iin ne yivi' yu'u' ndii, yoo ndiká i te kaka nuu' i nuu' sakuu' ne yivi', sakan' te kua'a' ka ne yivi' kandi'a' Cristo saa i. ²⁰ Kii' ndu'u' i tein ne ta'an i, ne judío ndii, kuu' i ndee naa ne jaan' te natiin ña ichi' Jesús. Te kii' ndu'u' i tein ne xika' saa ka'án chuun' tu'un ndei' Ndiosí ndii, tee' ndee xika' yu'u' saa ka'án tu'un ndei' jaan' ndii, kuu' i ndee naa

ne jaan' te kuvj natijn nja ichi' Jesús. ²¹ Te sakan' tu xaa' i kij' ndu'u' i tejn ne xika' saa ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, kuu' i ndee naa ne jaan' te natijn nja ichi' Jesús. Tee' ndee xaa' i sakan', ndisy xika' i saa ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí xa'a' a ña xika' i saa ka'an chuun' Cristo. ²² Te sakan' tu xaa' i kij' ndu'u' i tejn ne itja' iní nuu' ichi' Jesús ndii, kuu' i ndee naa ne jaan' te kuaj nuu' nja nuu' ichi' Jesús. Sakan' na kuii' sakuu' ña jaan' xaa' i xa'a' sakuu' ne yivi' te natijn sava nja ichi' Jesús. ²³ Te sakuu' ña jaan' xaa' i xa'a' tu'un va'a jaan' te kuu' kua'a' ka ne yivi' iní kuní Jesús, te ketaj va'a i xi-in' tu'un va'a jaan'.

²⁴ Xiní ndo'ó ña kij' katjn ta'an' ne yivi' taxa'an' nja ndii, sakuu' nja kuní a taxa'an', ndisy iin ndaa' kujti' nja kanando. Xa'a' a jaan' na kuní a ña kujta ni'i ndo' nuu' ichi' Jesús ndee naa ne taxa'an' jaan', te kuvj kanando ndo' ña taxí Ndiosí. ²⁵ Sakan' tu te yivi', te sakoo' tu'va xiin' mii', te katjn ta'an' ra ndii, sando'o' xiin' mii' xava'a' ra. Te corona, ña katjn ta'an' ra xa'a' jaan' ndii, iin kaní' te tiví' a, ndisy naa' kujta ni'i ndo' nuu' ichi' Jesús ndii, natijn ndo' iin corona ña koo' kivi' tiví'. ²⁶ Xa'a' a jaan' na yu'u' ndii, kua'an ndaku i nuu' ichi' Ndiosí, te süu' ndava' nianí i, ni ndee kün'ta'an' i xiin' ña ndiva'a' naa xaa' ne xatia iki' nda'a' nja tejn tachí'. ²⁷ Süu' jaan' ndii sando'o' i ñu'u' nde'i i te tiin' ndiee' e, te saxinú a ña kuní Ndiosí, saa' iin kij' ndoo' kui'e i so'o' ndi'i' kij' ndi'i' ka'an ndoso' i tu'un a nuu' inga ne yivi'.

Ka'an Pablo ña va'a saka'nu' e' ndiosí saka

10 Ñanj ta'an' maní' i, kuní i ña nãndoso' ndo' ña ne xij' yata' ndu' ndii, ni ni'i' ichi' iin viko' nuu' nja nia'a' ña'a' a mii' kua'an nja, te ni xka'ndia nja miní kua'a. ² Te sakuu' ne jaan' ndii, ndee naa ni chichí nja kuenta Ndiosí xiin' viko' jaan', xiin' tikui miní jaan', te ni ko'ni nja tijin ña ka'an chuun' Moisés. ³ Te sakuu' tu nja ni xixi' ña xaxí', ña ni taxí Ndiosí. ⁴ Te sakan' ni tu, sakuu' nja ni xi'i' tikui, te ni taxí Ndiosí, te yuu' mii' ni kje'e tikui jaan' ndii, ndee naa mii' Jesucristo nduu' a, te ni ndikun ña'a' a mii' ka kua'an nja. ⁵ Ndisu yatin' sakuu' nja ndii, ni xtaní Ndiosí ña ni xaa' nja, xa'a' a jaan' na ni xi'i' nja mii' ichi kaa' jaan'.

⁶ Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndia te sakuni' a yoo' ña va'a' ndioo' iní e' xa'a' ña'a' naa ni xaa' ne jaan'. ⁷ Kündüu' ndo' ne xaka'nu' ndiosí saka naa ni xaa' sava ne jaan', naa yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ni xikundiee ne yivi' jaan', te ni xixi' nja, te ni xi'i' tu nja vino, ikan' te ni xa'a' nja kusii' iní nja nuu' ndiosí saka jaan'", kachi a. ⁸ Sakan' na va'a' koo' musa e' naa ni xaa' sava ne jaan', te xa'a' a jaan' na ni xi'i' oko uní mií nja iin ndaa' kujti' kivi'. ⁹ Te sakan' tu va'a' koto kua'a' e' Ndiosí xto'o' e' naa ni xaa' sava ne jaan', te ni xaxí' ña'a' koo', te ni xi'i' nja. ¹⁰ Te ka'an i'ni tu e' xiin' Ndiosí naa

ni xaa' sava ne jaan', te ni xa'ni' ña'a' ángele, ña kumi' ndiee' te xa'ni' a ne yivi'.

¹¹ Te sakuu' ña jaan' ni xka'ndia xiin' ne jaan' te sakuu' ni' a yoo', te saa' e' naa ni xaa' ne jaan'. Te yoso' a nuu' tutu' Ndiosí te sania'a' a yoo', ne ndiee' kivi' so'o' ndi'i' vitin. ¹² Xa'a' a jaan' na yoo' ka' tuu ña ita' ni'i' nja nuu' ichi' Ndiosí ndii, na koto xiin' mii' nja saa' iin kij' te saa' nja kuachí. ¹³ Sakuu' ña xito' kua'a' ña ndo'o' ndo'ó ndii, iin kachi ndo'o' tu sakuu' ne yivi' a. Ndisu Ndiosí ndii, xachuun' ndaku a, sakan' na taxí a ña koto kua'a' ña kiní ndo'ó ya'a' ka te sakan' ña kuvj kundieni ndo'. Süu' jaan' ndii taxí tu a ndiee' ndo' te kuvj ketaj va'a' ndo' nuu' ña xito' kua'a' jaan'.

¹⁴ Ne ta'an' maní' i, xa'a' a jaan' na kuii' kunu' ndo' nuu' ña nduu' ndiosí saka jaan'. ¹⁵ Ka'an' i xiin' ndo' ndee naa ne xa' naá nimá, te kuvj saa' ndo' kuenta naa' va'a' yoo' ña ka'an' i xiin' ndo' jaan'. ¹⁶ Kij' xi'i' i'in e' sie vino, te taxi' e' ña chindani Ndiosí xa'a' a ña ni sañu'u' a yoo' ndii, iin ndaa' nanduu' e' xiin' Cristo xiin' ní' a. Te sakan' tu kij' xixi' i'in e' sie xita' va'a' ndii, iin ndaa' nanduu' e' xiin' ñu'u' nde'i a. ¹⁷ Tee' ndee kua'a' e' ndii, iin ndaa' kujti' xita' va'a' xixi' sakuu' e', xa'a' a jaan' na iin ndaa' nanduu' e'.

¹⁸ Saa' ndo' kuenta saa' xaa' a xiin' te vi'e Israel, te xix-i' ndei' ña nasoko' ne yivi' nuu' Ndiosí ndii, iin ndaa' nduu' ra xiin' mii' nasoko' ra kiti' jaan'. ¹⁹ Te süu' ka'an' i ña yoo' ndiee' ndiosí saka. Te süu' ka'an' tu i ña ndiaa' ya'vi' ndei' ña nasoko' ne yivi' nuu' a. ²⁰ Sakan' nduu' a, kuachí ndii, kij' nasoko' ne tuku' jaan' ndii, nuu' ña ndiva'a' nasoko' nja te süu' nuu' Ndiosí xaa' nja a, te küní i ña nduujin ndo' xiin' ña ndiva'a' jaan'. ²¹ Sakan' ña va'a' ko'o' e' vino jaan' kuenta xto'o' e' Jesús, te ko'o' tu e' ra' kuenta ña ndiva'a' jaan'. Te va'a' tu ña kuxi' e' sie xita' va'a' jaan' kuenta Jesús, te kuxi' tu e' e' kuenta ña ndiva'a' jaan'. ²² ¿Ñáá xini' ndo' ña sataña'a' e' xto'o' e' Ndiosí, te sakuiñu' a yoo' kij' xaa' e' sakan'? ¿Ñáá nakuitá yoo' xiin' ña jaan', tuu' ndo'?

Kündi'ni e' xa'a' ña va'a' inga ne yivi'

²³ "Sakuu' nuu' a kuvj saa' i", kachi ne yivi', ndisy süu' sakuu' a nduu' ña chindiee' yoo'. "Sakuu' nuu' a kuvj saa' i", kachi nja, ndisy va'a' taxí e' ña viko' ni'i' ndee iin ña'a' jaan' yoo'. ²⁴ Na kündi'ni e' xa'a' ña va'a' mii' kujti' e', süu' jaan' ndii, na kündi'ni e' xa'a' ña va'a' inga ne yivi'. ²⁵ Kuxi' ndo' ndee ka' ndei' ña ke'ví mii' ke'ví ndei', te küní a ndatu'un' ndo' mii' ni kixin a te kündi'ni ndo'. ²⁶ Sakan' ña ña'a' xto'o' e' Ndiosí nduu' kanii' iin yivi' xiin' sakuu' ña yoo' nuu' a.

²⁷ Naa' kana' iin ne ndüu' ne ndikun' ichi' Jesús ndo'ó vi'e nja te kuxi' ndo' ndii, kuvj ku'un' ndo' naa' kuni ku'un' ndo', te kuxi' ndo' ndee ka' ña kaní nja nuu' ndo'. Te küní a ndatu'un' ndo' mii' ni kixin a te kündi'ni ndo'. ²⁸ Ndisu naa' ka'an' iin te yivi' xiin' ndo' ndii: "Ndei' kaa'

ndii, ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka nduu' a." Naa' sakan' ndii, kuxi' ndo' a xa'a' ña va'a' te ni ka'an sakan', te kundini' ni ra. ²⁹ Kii' ka'an i sakan' ndii, ka'an i xa'a' ña kundini' inga te yivi', süu' xa'a' ña kundini' ndo'.

Kuein' ndatu'un' sava' ndo'ó yu'u' ndii: "¿Ndichun na kuni' a ña ka'nu' ini' yu'u' nuu' ña yoo ndiká i kuxi' i xa'a' ña ndi'ni' inga ne yivi'?" ³⁰ Naa' taxi' i ña chindani' Ndiosí xa'a' ña xaxi' i ndii, ¿ndichun na tiin' kuachi' ne yivi' yu'u' xa'a' a?" Kuein' sakan' kachi' sava' ndo'. ³¹ Va'a, naa' xixi' ndo', uun naa' xii' ndo', uun naa' xaa' ndo' ndee ka' tuku nuu' ña'a' ndii, saa' va'a' ndo' a te natijn Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e'. ³² Va'a' naa' sakaki'í ndo' ne yivi' te saa' ña kuachi' nuu' Ndiosí, ni ndee ne judío, ni ndee ne tuku', ni ndee ne nakayá xa'a' Jesús xiin' e'. ³³ Sakan' tu' yu'u' ndii, sakuu' ña xaa' i ndii, xaa' e' te sakuatia' i ne yivi', sakan' ña nduku' i ña va'a' mii' kuiti' i, süu' jaan' ndii nduku' tu' i ña va'a' inga ne yivi' te natijn ña Jesús, te kaku' ña nuu' kuachi' ña.

11 Saa' ndo' naa' xaa' yu'u' ña xaa' i naa' xaa' Cristo.

Saa' kuni' a' kuu' e' mii' nakayá e' xa'a' Jesús

² Ñani' ta'an' i, ka'an' va'a' i xa'a' ndo' sakan' ña naka'an' ndo' xa'a' i saa' kivi', te taxa'a' ndo' ña ni sani-a' á i ndo'ó saa' nii' ni ka'an' e' xiin' ndo'. ³ Te vitin' ndii, kuni' i ña kundani' ndo' ña Cristo nduu' ndee naa' xini' sakuu' te yivi', te te yivi' nduu' ndee naa' xini' ña' si'i' ra, te Ndiosí nduu' ndee naa' xini' Cristo. ⁴ Te sakuu' te yivi', naa' tisa'ví ra' xini' ra' kii' ka'an' ra' xiin' Ndiosí, uun kii' ka'an' tiakú ra' tu'un' ña ni taxí a' nuu' ra' ndii, xito' ka'nu' ra' Cristo, ña nduu' ndee naa' xini' ra' jaan' kii' xaa' ra' sakan'. ⁵ Ndisu' naa' tisa'ví iin' ña'a' xini' a' kii' ka'an' a' xiin' Ndiosí, uun kii' ka'an' a' tiakú a' tu'un' ña ni taxí a' nuu' a' ndii, xito' ka'nu' a' ii' a', te nduu' ndee naa' xini' a'. Sakan' ña nduu' a' ndee naa' iin' ña' ni kije ti'e' xini'. ⁶ Naa' tisa'ví iin' ña'a' xini' a' ndii, ndee chaa' ka' na ka'ndia' a' ixi' xini' a' jaan'. Ndisu' naa' ka'an' nuu' a' ña ka'ndia' a' ixi' xini' a' jaan', uun ña kije ti'e' xini' a' ndii, ndee chaa' ka' na tisa'ví a' xini' a'. ⁷ Te te yivi' ndii, kuni' a' ña tisa'ví ra' xini' ra, kuachi' ndii, ni xa'a' ña'a' Ndiosí saa' kaa' mii' a' xiin' saa' ndatun' a. Ndisu' ña'a' nduu' ña' ndatun' ka' ni ketá ini' tiaa. ⁸ Kuachi' ndii, ni ketá tiaa ini' ña'a' ña nuu', süu' jaan' ndii ña'a' ni ketá ini' tiaa ña nuu'. ⁹ Te sakan' tu' ni xa'a' Ndiosí tiaa jaan' xa'a' ña va'a' ña'a' jaan', süu' jaan' ndii ni xa'a' a' ña'a' jaan' xa'a' ña va'a' tiaa jaan'. ¹⁰ Xa'a' a' jaan' na kuni' a' ña tisa'ví ña'a' xini' a', te nia'a' a' ña ki'in' ka'nu' a' tiaa xiin' ña ki'in' ka'nu' a' ángele.

¹¹ Ndisu' ni chituni' xto'o' e' Ndiosí ña kōo' tiaa naa' kōo' ña'a' ni ndee kōo' tu' ña'a' naa' kōo' tiaa. ¹² Kuachi' ndii, tee' ndee ña ndaku nduu' a' ña ña'a' ndii, ni ketá a' ini' tiaa te nuu', ndisu' ña ndaku nduu' tu' a' ña ña'a' sakaku' te yivi'. Te ndii, sakuu' e' kuaxi' nda'a' Ndiosí.

¹³ Mii' ndo'ó kuví natava' kuenta naa' va'a' ka' ña tisa'ví ña'a' xini' ña te ka'an' ña xiin' Ndiosí. ¹⁴ Xini' ndo' saa' ndee' yoo' ña iin' ña ka'an' nuu' nduu' a' nuu' te yivi' ña sakuu' nu' ra' ixi' xini' ra. ¹⁵ Te ndisu' ña'a' ndii, iin' ña va'a' nduu' a' nuu' a' ña sakuu' nu' a' ixi' xini' a', te nduu' tu' a' ña ndatun' a', kuachi' ndii ixi' xini' a' jaan' tisa'ví xini' a'. ¹⁶ Naa' yoo' ka' kuni' kuu' kuento xa'a' ña ka'a' ndii, kuni' a' kundani' ña ña ka'a' nduu' ña xi' xaa' ndu'u' xiin' ne nakayá xa'a' Jesús xiin' e' mii' ka'.

Kani kuento Pablo ne yivi', ne va'a' xaa' kii' xixi' ña kuenta Jesús

¹⁷ Ña kuni' ke'i' i vitin' ndii, kuví ka'an' va'a' i xa'a' ndo', sakan' ña kii' nakayá ndo' xa'a' Jesús ndii, kuni' a' ña chindjee' a' ndo'ó, ndisu' süu' sakan' nduu' a' xiin' ndo', süu' jaan' ndii sativi' ndi'i' a' ndo'ó. ¹⁸ Sakan' ña, ña nuu' ña kuni' ka'an' i xiin' ndo' ndii, xini' i kuento ña nata'vi' ta'an' ndo' kii' nakayá ndo', te xanini' yu'u' ndii, ña ndixa' nduu' a'. ¹⁹ Kuachi' ndii kuni' vi' a' ña natá'vi' ta'an' ndo'ó te kuví kuni' ndo' yoo' nduu' xna'a' ne xika' va'a' ichi' Jesús xtun, kachi' ndo'. ²⁰ Te kii' nakayá ndo' xixi' ndo' kuenta ña xaxi' xakuu' ña ni xixi' Jesús ndii, süu' xaa' va'a' ndo' a'. ²¹ Sakan' ña xixi' inga' ndo' a, süu' jaan' ndii i'in' ndo' xixi' a' ama'a' ka' kuni' mii' ndo', te inga' ndo' xi'í soko, te inga' tuku' ndo' saxini' xiin' mii'. ²² Te kii' xaa' ndo' sakan' ndii, saka'an' ndo' ne nda'vi kuu', te xito' ka'nu' tu' ndo' inga' ne nakayá xa'a' Jesús. Naa' kuni' kuxi' ndo', te kuni' ko'o' tu' ndo' ndii, va'a' ka' na vi'e' ndo' saa' ndo' ña jaan'. ¿Ñáá xanini' ndo' ña ka'an' va'a' i xa'a' ndo' xa'a' ña jaan'? Kuasa' xachi' sakan' ran'.

Ka'an' Pablo saa' kuni' a' kuxi' e' kuenta Jesús

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

²³ Kuachi' ndii ña yo'o' nduu' ña ni taxí mii' xto'o' e' nda'a' yu'u', te yu'u' tuku' saya'a' a' nuu' ndo'ó. Ña nuu', kii' ni sanaku'a' a' te yivi' xto'o' e' Jesús jaan' ndii, ni ki'in' a' iin' xita' va'a', ²⁴ te kii' ndi'i' ni taxí a' ña chindani' Ndiosí xa'a' a' ndii, ni sakuachi' ña'a' a', te ni taxí ña'a' a' nda'a' te nda'a' xa'a' a' ka'an' a' xiin' ra' ndii: "Ki'in' ndo' a' te kuxi' ndo', ña yo'o' nduu' nuu' nde'i' i ña xito' kuví xa'a' ña va'a' ndo'ó. Sakan' na ndee vitin', te ndee nuu' ku'un' e' ndii, na saa' ndo' ña ka'a' naka'an' ndo' ña ni xi'i' i xa'a' ndo'", ni kachi' a'.

²⁵ Iin' kachi' ni xaa' tu' a' kii' ndi'i' ni xixi' a' xakuu' jaan' xiin' te jaan' ndii, ni ki'in' a' iin' copa vino, te ni ka'an' a' ndii: "Te' naá tixin' ña yo'o' nduu' ní' i, te xiin' ña ka'a' taxi' xa'a' Ndiosí ña chikandu'u' a' iin' kuento xaa' xa'a' ndo'. Sakan' na ndee vitin', te ndee nuu' ku'un' e' ndii, i'in' ichi' kii' xaa' ndo' ña ka'a' ndii, na saa' ndo' a' naka'an' ndo' ña ni xi'i' i xa'a' ndo'", ni kachi' a'.

²⁶ Sakan' na kuui' ndee vitin', te ndee nuu' ku'un' e' ndii, i'in' ichi' kii' xixi' ndo' xita' va'a' ka'a', te xi'i' ndo' vi-

no kaꝑ' ndii, xa'a' ña ni xi'i' xto'o e' Jesús xa'a' kuꝑchi e' sanaka'an' ta'an' ndo' ndee nandjiko' tukuy a.

Kündi'i e' xiin' ña xixi' e' kuenta Jesús

²⁷ Xa'a' a jaꝑan' na yoo ka xixi' xita' va'a jaꝑan', uun xi'i' nja vino jaꝑan', te tiin ka'nu' nja a ndii, kuꝑchi xaa' nja xa'a' a ña xandi'i' nja xiin' ñu'u' nde'i' xto'o e' xiin' nii' a. ²⁸ Sakan' na kuii' kuní a ña natava' i'in ndo' kuenta saa ita' ndo' nuu' ichi' Jesús ña kuní ka kuxi ndo' xita' va'a xiin' ña ko'o ndo' vino jaꝑan'. ²⁹ Sakan' ña naa' tiin ka'nu' ndo' ñu'u' nde'i' Jesús jaꝑan' xiin' nii' a kij' xixi' ndo' xita' va'a te xi'i' ndo' vino jaꝑan' ndii, ña sando'o' Ndiosí ndo'ó nduku' ndo' kij' xaa' ndo' sakan'. ³⁰ Xa'a' a jaꝑan' na kua'a' va ndo' kuni kuví, te kua'a' tu ndo' ni kuvita va, te kua'a' ni tu ndo' xa ni xi'i'. ³¹ Naa' xi'na ka natava' e' kuenta saa ita' e' nuu' ichi' Jesús ndii, sando'o' Ndiosí yoo'. ³² Ndisu natava' xto'o e' Ndiosí kuꝑchi e', te taxi' a tundo'o' ndo'o' e' te kundani e', sakan' te katun' a yoo ndee naa xaa' a xiin' ne yivi' ne nduu' kuenta iin yivi'.

³³ Ñani ta'an' maní i, sakan' na kuii' kij' nakaya ndo' te kuxi ndo' kuenta Jesús ndii, ndiatu' ndo' ndee nakaya sakuu' ne ta'an' ndo' te kuxi ndo' a. ³⁴ Xa'a' a jaꝑan' na, naa' xi'i' sava ndo' soko ndii, va'a ka vi'e ndo' kuxi ndo' te taxí Ndiosí tundo'o' kundano' ndo' xa'a' ña va'a ña xaa' ndo' mii' nakaya ndo'. Te tukuy nuu' ña'a ndii, ndee kij' xaa i mii' ndiee' ndo', te ndasava'a e'.

Kumi' yoo' ña chuyun va ña xaxa' Ndiosí nuu' e'

12 Ñani ta'an' i, kuní yu'u' ña kundani kaxi' ndo' xa'a' ña chuyun va ña xaxa' Espíritu Santo nuu' e'. ² Xini ndo'ó ña kij' tia'an kunduyu ndo' ne xini yoo Ndiosí ndixa ndii, ni xika sana' ndo' ndee naa ne kui'e nuu' ña kuu' ña xaka'nu' ndo' ndiosí saka, ña küvi ka'an. ³ Sakan' na kuii' kuní i ña kundani ndo' ña ko'o' ndee iin ne yivi' kuví sanacha'an' Jesús xiin' ña ndiee' Espíritu Santo. Te ko'o' tu ndee iin ne yivi' kuví ka'an ndii, Jesús nduu' xto'o' nuu' sakuu' ña'a, naa' ko'o' ña ndiee' Espíritu Santo kumi' nja.

⁴ Yoo ki'in' nuu' ña chuyun va te kuví saa e' chuyun Ndiosí, ndisu iin ndaa' Espíritu Santo nduu' ña xaxa' i'in ña jaꝑan'. ⁵ Te yoo ki'in' tu nuu' saa sachuun' e' nuu' Ndiosí, ndisu iin ndaa' xto'o' e' nduu' ña xika' nuu' i'in e' nuu'. ⁶ Te sakan' tu yoo ki'in' nuu' saa nia'á Ndiosí ndiee' a xiin' nda'a' yoo', ndisu iin ndaa' Ndiosí nduu' ña xaa' sakuu' ña jaꝑan'. ⁷ Ndisu Ndiosí nduu' ña xaxa' i'in ña chuyun va jaꝑan' xiin' ña ndiee' Espíritu Santo xa'a' ña va'a sakuu' e'. ⁸ Xiin' ña ndiee' Espíritu Santo ña xaxa' a nuu' sava e' ña ka'an e' tu'un ndichi, te xiin' ña jaꝑan' tu ka'an sava e' ña xini tuni mji' kujiti' Ndiosí. ⁹ Te xiin' ña ndiee' Espíritu Santo ña xaxa' a nuu' sava e' natiin' e' ña ini xava'a e' xini e' Ndiosí, te xiin' ña jaꝑan' tu kuví sanda'a sava e' ne kuni kuví. ¹⁰ Te xiin' ña

jaꝑan' tu kuví saa sava e' chuyun ka'nu' koo' chukuu', te xiin' ña jaꝑan' tu kuví ka'an tiakú sava e' tu'un ña natiin' e' nuu' Ndiosí, te xiin' ña jaꝑan' ni tu kuví nakuni sava e' ndee nuu' espíritu kumi' i'in ne yivi', te xiin' ña jaꝑan' tu kuví ka'an sava e' tukuy nuu' tu'un ña xini e', te xiin' ña jaꝑan' tu kuví sanakuachi' sava e' tukuy tu'un ña ni ka'an ne jaꝑan'. ¹¹ Ndisu sakuu' nuu' ña jaꝑan' ndii, iin ndaa' Espíritu Santo nduu' ña xaxa' a, te i'in ña jaꝑan' xaxa' a nuu' i'in e' saa kuní mji' a.

Iin ndaa' nduu' e' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Jesús

¹² Kuꝑchi ndii, naa kuu' ñu'u' nde'i' e' ndii, tee' ndee kua'a' xaan' ñu'u' ta'an' a ndii, iin ndaa' ñu'u' nde'i' nduu' a. Sakan' tu nduu' a xiin' yoo', ne nduu' kuenta Jesús ndii, iin ndaa' nduu' e' xiin' a. ¹³ Te sakuu' yoo' ndii, ni chichi' e' kuenta Jesús xiin' ña ndiee' iin ndaa' Espíritu Santo, te iin ndaa' ni nanduyu e'. Ko'o' a xaa' naa' ne judío nduu' e', uun naa' ne tuku' nduu' e', uun naa' xiko' ni'i' iin xto'o' yoo', uun naa' ne xika' ndiká nduu' e' ndii, iin ndaa' Espíritu Santo ni natiin e'.

¹⁴ Te siin' tuku' ndii, sakan' tu ñu'u' nde'i' e' ndii, süu' iin ndaa' tu'un' kujiti' kuu' a, süu' jaꝑan' ndii kua'a' ya'a tu'un' kuu' a. ¹⁵ Naa' sakan' te ka'an iin xa'a' e' ndii: "Xa'a' a ña süu' nda'a' nduu' i ndii, süu' kuenta ñu'u' nde'i' nduu' i", süu' xa'a' a jaꝑan' na nduu' xna'a' xa'a' jaꝑan' kuenta ñu'u' nde'i' e'. ¹⁶ Te naa' ka'an iin so'o' e' ndii: "Xa'a' a ña süu' nduchi' nuu' nduu' i ndii, süu' kuenta ñu'u' nde'i' nduu' i", süu' xa'a' a jaꝑan' na nduu' xna'a' so'o' e' jaꝑan' kuenta ñu'u' nde'i' e'. ¹⁷ Naa' sakan' te saa kua'an iin' e' kunduyu nduchi' nuu' e' ndii, küvi kuni so'o' e', te naa' sakan' te saa kua'an iin' e' kunduyu so'o' e' ndii, küvi ta'ni e' xiko. ¹⁸ Ndisu Ndiosí ndii, ni tandiee a i'in tu'un' ñu'u' nde'i' e' jaꝑan' mii' ni xani mji' a. ¹⁹ Kuꝑchi ndii, naa' sakan' te iin ndaa' nuu' tu'un' kujiti' kunduyu iin kanii' e' ndii, küvi ko'o' ñu'u' nde'i' e'. ²⁰ Ña ndaku nduu' a ña xini e' ndii, kua'a' ya'a tu'un' kuu' ñu'u' nde'i' e', ndisu iin ndaa' ñu'u' nde'i' nduu' kanii' a.

²¹ Xa'a' a jaꝑan' na küvi ka'an nduchi' nuu' e' xiin' nda'a' e' ndii: "Kuasa' kuní un' nuu' i." Te ni ndee küvi tu ka'an xini e' xiin' xa'a' e' ndii: "Kuasa' kuní ndo'ó nuu' i." ²² Süu' jaꝑan' ndii tu'un' ñu'u' nde'i' e', ña tiin' kua'a' ka e' ndii, kuní kua'a' ka a, ²³ te tu'un' ñu'u' nde'i' e', ña tuu e' ndii, ña xaku ka'nu' nduu' a ndii, ña jaꝑan' nduu' ña tisa'vi va'a ka e', te ña küni a nia'a e' nuu' ne yivi' ndii, kuní a tisa'vi va'a ka e' ña jaꝑan'. ²⁴ Te tu'un' ñu'u' nde'i' e', ña ndatun' ndii, küni a ña tiin ka'nu' kua'a' ña'a' e'. Kuꝑchi ndii xa sakan' ni chituni Ndiosí xa'a' i'in tu'un' a jaꝑan', sakan' te ña xaku ka'nu' ndii, xata'an ña ko'o ka'nu' ka ña'a' e'. ²⁵ Sakan' te kani ta'an' tu'un' ñu'u' nde'i' e' jaꝑan', süu' jaꝑan' ndii kundini i'in a xa'a' ta'an' a. ²⁶ Te kij' ndo'o' iin tu'un' ñu'u' nde'i' e' ndii, sakuu' tu'un' ñu'u' nde'i' e' jaꝑan' ndo'o' xiin' a,

te kij! natiin' iin tu'un' ñu'u' nde'i e' jaan' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' ndii, sakuu' inga tu'un' ñu'u' nde'i e' va'a kuni xiin' a.

²⁷ Sakan' na kuu' sakuu' ndo'ó ndii, kuenta ñu'u' nde'i Cristo nduu' ndo', te i'in ndo' ndii, iin ndaa' tu'un' ñu'u' nde'i a nduu' ndo'. ²⁸ Te mii' nakayá ndo' xa'a' Jesús ndii, ña nuu' ni kuni Ndiosí ña koo te tianu' Jesús sania'á ichi' a, te ña uvi' ndii, ña koo te ka'án tiakú tu'un' a, te ña un' ndii, ña koo te sania'á ne yivi' tu'un' a, te ni kuni ni tu' a ña koo te xaa' chuyun ka'nu' koo' chukuu', te sakan' tu' ni kuni a ña koo te sanda'a ne kuni kuv'j, te ni kuni ka' tu' a ña koo te chindiee' ne yivi', xiin' ña koo te xa'ndia chuun' nuu' ne ndikún ichi' Jesús, xiin' ña koo te ka'án tu'un' ña xini' ra. ²⁹ Süu' sakuu' e' nduu' ne ni tianu' Jesús sania'á ichi' a, te ni ndee süu' sakuu' tu' e' nduu' ne ka'án tiakú tu'un' Ndiosí. Süu' sakuu' e' nduu' ne sania'á ne yivi' tu'un' a, te ni ndee süu' sakuu' tu' e' xaa' chuyun ka'nu' koo' chukuu', ³⁰ te ni ndee süu' sakuu' tu' e' sanda'a ne kuni kuv'j. Te sakan' tu' süu' sakuu' e' ka'án tu'un' ña xini' e', te ni ndee küvi' tu' sanakuachi' sakuu' e' tu'un' jaan'.

³¹ Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka' na nduku' ndo' ña chuyun ña va'a ka. Te yu'u' ndii, kuni sania'á i' ndo'ó iin' ichi' va'a ka.

Kuní a ña kundani ta'an' e' saa kuní Ndiosí

13 Naa' saa e' kuenta ndii, kuv'j ka'án yu'u' ki'in' nuu' tu'un' iin' yivi' uun' kuv'j ka'án i' ndee tu'un' ña ndatu'un' ángele. Ndisu' naa' ndäni' i' ne yivi' ndii, ndee naa' kaa' ña sakaxan' ne yivi' ku'iti' nduu' i', uun' ndee naa' iin' ti'e' ña sakaxan' ne yivi' ku'iti' nduu' i'. ² Te naa' saa tu' e' kuenta ndii, kumi' i' ña xaxa' Ndiosí nuu' e', te kuv'j ka'án tiakú i' tu'un' a, te kuv'j kundani' tu' i' sakuu' ña yoo si'e' ña xini' iin' ndaa' mii' ku'iti' Ndiosí, te kundani' tu' i' sakuu' nuu' ña'a, te ini' kua'a' tu' i' xini' Ndiosí ndee kuv'j ka'án chuun' i' xiin' iin' iku', te ku'un' ndia'a' a mii' ndu'u' a. Ndisu' naa' ndäni' i' ne yivi' ndii, ku'asa' kuní xachi' i' naa' sakan'. ³ Te naa' saa ka' tu' e' kuenta ndii, na'atavi' i' sakuu' ña kumi' i', te tax'i' e' nda'a' ne nda'vi' kuu', te sanaku'a' xiin' mii' tu' i' te kooko' ñu'u' nde'i i' nuu' ñu'u' ndatin. Ndisu' naa' ndäni' i' ne yivi' ndii, ku'asa' kuní xachi' i' na sakan'.

⁴ Kij' ndani' xna'a' e' ne yivi' ndii, kuie' kuu' ini' e' xa'a' ña, te va'a' tu' nimá e' xini' e' ña, te ku'asa' tu' ndasi' nuu' e', te sakan' tu' ku'asa' ñu'nu' e', te sakan' ni' tu' xachié xiin' mii' mii' e', ⁵ te ku'asa' tu' mii' kuu' e' xiin' ne yivi', ni ndee ku'asa' tu' nduku' e' ña kuní nuu' mii' ku'iti' e', ni ndee ku'asa' ni' tu' nasaá' yachi' e', te sakan' tu' ku'asa' taxa'a' e' ka'ni' nimá e'; ⁶ te ku'asa' tu' va'a' kuni e' kij' xachuun' ndaku' ne yivi', süu' jaan' ndii kuantia' ini' e' kij' xachuun' ndaku' ne yivi'. ⁷ Kij' ndani' e' ne yivi' ndii, yoo ka'nu' ini' e' xa'a' sakuu' ña xaa' ña, te ini' tu' e' kuni e' ña ndee ka' ña ka'án ña, te sakan' tu' kundiatu

ini' e' ña kiee' va'a' ña nuu' sakuu' ña'a, te kundieni' tu' e' nuu' sakuu' ña xaa' ña xiin' e'.

⁸ Sakan' ña, ña ndani' ta'an' e' jaan' xiin' ña ndani' Ndiosí yoo' ndii, koo' kivi' ndi'i' a, ndisu' ña ka'án tiakú ne yivi' tu'un' Ndiosí, xiin' ña ka'án ne yivi' tu'un' ña xini' ña, xiin' ña kundani' ne yivi' ña yoo si'e', ña xini' mii' ku'iti' Ndiosí ndii, ndi'i' a naá kivi'. ⁹ Kuachi' ndii sava' ku'iti' xini' e' ña xini' tuni' Ndiosí vitin, te sava' tuky' ka'án tiakú e' tu'un' a jaan', ¹⁰ ndisu' kij' xaa' ña kundani' ndi'i' e' ña kuní Ndiosí xiin' ña ndiee' a ndii, sakan' te ña sie, ña xini' e' jaan' ndii, ndi'i' a.

¹¹ Kij' ni' nduu' yu'u' te lulu' ndii, ni' ka'án i' saa ka'án ne kualí, te ni' xani'ni' tu' i' saa xanini' ne kualí, te sakan' tu' ni' xaa' kuenta i' saa xaa' kuenta ne kualí, ndisu' kij' ni' xixa' i' ndii, ni' nakoo' i' ña ni' kuy' i' saa kuu' ne kualí jaan'. ¹² Vitin' ndii küvi' kuni' kaxi' e' sakan' na xito' e' ndee naa' kij' xito' iin' ne yivi' nuu' ña nuu' iin' yuu' peko ku'iti', ndisu' naá kivi' ndii, kuni' nuu' e' sakuu' ña xini' Ndiosí. Vitin' ndii xini' kaxi' i' saa xini' i' Ndiosí, ndisu' naá kivi' ndii, kundani' kaxi' i' saa kaa' Ndiosí ndee naa' xini' a yu'u'. ¹³ Te sakan' na kuu' vitin' ndii, yoo un' ta'an' ku'iti' ña koo' kivi' ndi'i', ña nduu' ña ini' e' xini' e' Ndiosí, xiin' ña ndiatu' ini' xna'a' e', xiin' ña ndani' e' ne yivi'. Ndisu' ña ka'nu' ka' tein' un' saa' ña jaan' ndii, ña ndani' e' ne yivi' nduu' a jaan'.

Saa kuní a kuy' ne ka'án tuky' tu'un' ña xini' ña

14 Sakan' na kuu' ndee chaa' ka' na sanduxa' ndi'ni' ndo' xa'a' ña ndani' ta'an' ndo', te sakan' tu' xa'a' ña chuyun ña xaxa' Espiritu Santo nuu' ndo'. Ndisu' san-duxá' ndi'ni' ka' ndo' xa'a' ña ka'án tiakú ndo' tu'un' Ndiosí. ² Kuachi' ndii, ne ka'án tu'un' ña xini' ña ndii, xiin' Ndiosí ndatu'un' ña, te süu' xiin' ne nakayá xa'a' Jesús ndatu'un' ña. Sakan' ña koo' ne yivi' kuv'j kundani' ña ka'án ne jaan', kuachi' ndii ña yoo si'e' ña xini' mii' ku'iti' Ndiosí ka'án ña xiin' ña ndiee' Espiritu Santo. ³ Ndisu' ne ka'án tiakú tu'un' Ndiosí ndii, xiin' ne nakayá xa'a' Jesús ka'án ña te ku'nu' ka' ne jaan' nuu' ichi' a, te sandieni' tu' ña'a' ña nuu' ichi' a, te sakan' tu' te saki'vi' ña'a' ña kij' ndo'o' ne jaan'. ⁴ Te ne ka'án tu'un' ña xini' ña ndii, mii' ku'iti' ña chindiee' a te kua'án ku'nu' ña nuu' ichi' Ndiosí. Ndisu' ne ka'án tiakú tu'un' Ndiosí ndii, chindiee' ña ne nakayá xa'a' Jesús te ku'nu' tu' ne jaan' nuu' ichi' a. ⁵ Xa'a' a jaan' na kuní yu'u' ña ka'án sakuu' ndo'ó tu'un' ña xini' ndo', ndisu' ña kuní ndiee' ka' i' ndii, ña ka'án tiakú ndo' tu'un' Ndiosí. Sakan' ña, ña va'a' ka' nduu' a jaan' te sakan' ña ka'án e' tuky' tu'un' ña xini' e' kij' koo' ne sanakuachi' ña ka'án e' jaan', te chindiee' a ne nakayá xa'a' Jesús.

⁶ Ñani' ta'an' i', saa e' kuenta ndii, ku'un' i' mii' ndiee' ndo' te ka'án ndoso' i' nuu' ndo' xiin' tu'un' ña xini' ndo' ndii, ku'asa' chindiee' xachi' a ndo'ó. Ndisu' naa' ka'án i' xiin' ndo' xiin' ña satuví Ndiosí nuu' i', uun' naa' ka'án i'

xiin' ndo' xiin' ña xini tuní ña xini mii' kujtí' Ndiosí, uun naa' ka'an i xiin' ndo' xiin' ña ka'án tiakú i tu'yun Ndiosí, uun naa' ka'an i xiin' ndo' xiin' ña ndixá xa'a' Jesús, ña jaan' ndii, chindjee' a ndo'ó. ⁷ Naa kuu' tun' yoo' xiin' ñuu' ndii, kuví ñakuní e' ndee nuu' yaa ka'án i'in a naa' iin ndaa' nduu' ndusu a. ⁸ Te naa' tiví kaxi' iin te xiin' ndachuun', tun' nichí' kij' kua'an rá mii' yoo ñu'u' ndii, ndee iin te xiin' rá sáko'o' tu'va xiin' mii' te kunta'an' rá. ⁹ Sakan' tu xka'ndia' naa' ka'án ndo'ó iin tu'yun ña koo' kundani, zsaá kuví kundani ne yivi' yoo nduu' a ka'án ndo'? Ndee naa xiin' tachí' kujtí' ka'án ndo'.

¹⁰ Xini e' ndii, yoo kua'a' nuu' tu'yun iin yivi', te sakuu' ña jaan' ndii, xa yoo xa yoo ndusu xa'a' i'in a. ¹¹ Ndisu naa' xini yu'u' ndee ña kuni kachí' tu'yun jaan' ndii, ndee naa te tuku' kunduu' i nuu' ne ka'án tu'yun jaan', te ne jaan' ndii, ndee naa ne tuku' kunduu' ña nuu' i xa'a' ña kundani i tu'yun ña ka'án ña. ¹² Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, xa'a' ña xikán va iní ndo' chuun ña xaxa' Espiritu Santo nuu' e' ndii, kakan va tu iní ndo' te kumi' ndo' kua'a' ka ña chindiee' ne nakayá xa'a' Jesús te kua'nu ka ndo' nuu' ichi' a.

¹³ Xa'a' a jaan' na yoo ka ka'án tu'yun ña xini ña jaan' ndii, na kakan ña ña xini tuní nuu' Ndiosí, te kuví sanakuachi' ña tu'yun jaan' kii' ka'án ña a. ¹⁴ Kuachí' ndii, naa' ka'an yu'u' xiin' Ndiosí xiin' tu'yun ña xini i ndii, tee' ndee xini espíritu i ña ka'án i xiin' Ndiosí jaan', ndisu ña xanini i ndii, kundani xachi' a ña ka'án i xiin' tu'yun jaan'. ¹⁵ ¿Ndee ña kuni a saa i naa' sakan'? Ka'an i xiin' Ndiosí xiin' espíritu i, te ka'an tu i xiin' Ndiosí xiin' ña xanini i. Kata i yaa nuu' Ndiosí xiin' espíritu i, te kata tu i yaa jaan' xiin' ña xanini i. ¹⁶ Kuachí' ndii, naa' xaka'nu' ndo'ó Ndiosí xiin' tu'yun ña xaxa' Espiritu Santo, te xini so'ó iin ne xika' ichi' Jesús, ne kundani tu'yun jaan' ndii, kuví ka'an ña: "Sakan' na kunduu' a", kij' taxi' ndo' ña chindani Ndiosí, sakan' ña kundani ña ndee ña ka'án ndo'. ¹⁷ Kij' taxi' ndo' ña chindani Ndiosí ndii, va'a ya'a xaa' ndo', ndisu chindiee' a inga ne yivi'.

¹⁸ Te yu'u' ndii, taxi' va i ña chindani Ndiosí xa'a' ña ka'án chito ka i tu'yun jaan' te sakan' sakuu' ndo'ó. ¹⁹ Ndisu mii' nakayá e' xa'a' Jesús ndii, ndee chaa' ka ña ka'an i u'yun ta'an yu'u' tu'yun ña kuví kundani e' te sakan' kuví chindiee' i inga ne yivi', te sakan' ña ka'an i uxí mii' yu'u' tuku' nuu' tu'yun ña koo' kundani.

²⁰ Ñani ta'an' i, kaniñi ndo' naa xanini ne kuachí' kualí, süu' jaan' ndii kaniñi ndo' ndee naa ne xixa iní nuu' ichi' Jesús. Te sakan' tu kuu' ndo' ndee naa ne kuachí' kualí ne xini xa'a' ña ña'a. ²¹ Yoso' tu'yun ndei' Ndiosí nuu' tutu a mii' ka'án a ndii:

Ne yivi', ne nduu' kuenta i ka'a' ndii,
xiin' tu'yun ña ka'án inga ne yivi' ka'an i xiin' ña,
te ka'an tu i xiin' ña xiin' tu'yun ne kuaxi tuku' xaan'.
Ndisu ni ndee sakan' ndii,
taxí so'ó ña ña ka'an i, kachi xto'ó e'.

²² Sakan' na kuii', ña ka'án e' tu'yun ña xini e' ndii, kuenta ña ña'á Ndiosí nuu' ne iní xini Jesús nduu' a, te süu' xa'a' ña va'a ne iní xini Jesús nduu' a. Ndisu ña ka'án tiakú e' tu'yun Ndiosí ndii, kuenta ña ña'á a nuu' ne iní xini Jesús nduu' a, te süu' xa'a' ña va'a ne iní xini Jesús nduu' a. ²³ Süu' jaan' ndii, naa' ndiee' tiví sakuu' ndo'ó mii' nakayá ndo' xa'a' Jesús, te ka'án tu ndo' tu'yun ña xini ndo', te ko'ni ne xaa' nuu' ichi' Jesús, uun iin ne iní xini Jesús ndii, ka'an ne jaan' ña ne loco nduu' ndo'ó na xaa' ndo' sakan'. ²⁴ Ndisu naa' ndiee' tiví sakuu' ndo'ó mii' nakayá ndo' xa'a' Jesús, te sakuu' tu ndo' ka'án tiakú tu'yun Ndiosí, te ko'ni ne xaa' nuu' ichi' Jesús, uun ne iní xini Jesús ndii, kij' kuni so'ó ña ña ka'án ndo' jaan' ndii, ñakuní ña ña ne ndiso' kuachí' nduu' ña nuu' Ndiosí, te xata'an ña katun' ña'a' Ndiosí xa'a' kuachí' ña jaan'. ²⁵ Te natuvi tu ña yoo si'e nimá ña, xa'a' a jaan' na vikuiñi xiti' ña nuu' Ndiosí te saka'nu' ña'a' ña, te ka'an ña ña ndixá xna'a' ndii, yoo Ndiosí tein ndo' mii' nakayá ndo' xa'a' Jesús.

Kuni a saka'nu' va'a e' Ndiosí mii' nakayá e' xa'a' Jesús

²⁶ Ne ta'an' i, xa'a' a jaan' na kij' nakayá ndo' ndii, kuví kata sava ndo' yaa nuu' Ndiosí, te sava tu ndo' kuví sania'á tu'yun a, te sava tuku' ndo' kuví ka'an yoo nduu' ña ni ña'á Ndiosí nuu' ndo', uun ka'an ndo' tu'yun ña xini ndo', te kuví tu sanakuachi' sava ndo' tu'yun jaan'. Ndisu sakuu' ña xaa' ndo' jaan' ndii, na saa ndo' a te saka'nu' ta'an' ka ndo' nuu' ichi' Jesús. ²⁷ Naa' ka'án sava ndo' tu'yun ña xini ndo' ndii, na ka'an uvi' ta'an kujtí' ne yivi' a, uun ndee uní ta'an ña. Te xa ka'an xa ka'an ña a, te kuni tu a ña sanakuachi' iin ne yivi' ña ka'án ne jaan'. ²⁸ Te naa' koo' ne kuví sanakuachi' tu'yun ña ka'án ne jaan' ndii, ndee chaa' ka koo' taxin' yu'u' ña mii' nakayá ndo' xa'a' Jesús, te na ka'an ña ña jaan' xiin' nimá kujtí' ña nuu' Ndiosí.

²⁹ Te sakan' tu ne ka'án tiakú tu'yun Ndiosí ndii, na ka'an uvi' ta'an, uun ndee uní ta'an kujtí' ña. Te sava ña kuni so'ó ña ka'án ne jaan', te kuví kundani ña saa kuni a saa ña ña jaan'. ³⁰ Te naa' ña'á Ndiosí yoo ka nduu' a nuu' inga ne ndu'u' ikan' ndii, na vikuiñi ne ka'án jaan', te taxí ña ña ka'an inga ña ña ni satuvi Ndiosí nuu' ña. ³¹ Sakan' te kuví ka'an tiakú i'in ndo'ó, ne kuví ka'án tiakú tu'yun Ndiosí kij' kuni a ka'an ndo' a, te kuví tu kuni so'ó sakuu' ndo', te kuví ni tu sandjeni ta'an' ndo'. ³² Kuachí' ndii, ne ka'án tiakú tu'yun Ndiosí ndii, kumi' ña ndiee' nuu' ña jaan', te kuví ka'an ña a amaa ka kuni mii' ña. ³³ Sakan' ña Ndiosí ndii, süu' ña sasana' yoo' nduu' a, süu' jaan' ndii natandiee' maní' a yoo'.

Saa xaa' tu sakuu' tiví sakuu' xaan' mii' nakayá ne nduu' kuenta Jesús, ³⁴ kuni a ña na kundiee' taxin' ña'a' kij' nakayá ndo' xa'a' Jesús, sakan' ña koo' ndei' ña ka'an ña, süu' jaan' ndii kuni a ña koo' taxin' ña naa

ka'án tu'yn ndei' Ndiosí. ³⁵ Naa' yoo ña kuni ndatu'yn' nja ndii, na ndatu'yn' nja ii' nja vi'e nja, sakan' ña ka'an va kaa' a ña ka'án iin ña'a' mii' nakayá e' xa'a' Jesús.

³⁶ ¿Ñáá xanini ndo'ó ña suvi' ndo' nduu' ne ni nata'vi' xini' tu'yn Ndiosí, te xa' ndo'ó kuiti' tu' nduu' ne ni xini' so'ó a? ³⁷ Naa' yoo ka' tuu ña kuví ka'an tiakú nja tu'yn Ndiosí, uun tuu nja ña kumi' nja ña chuyun ña xaxa' Espiritu Santo ndii, na nakuni' nja ña xto'ó e' nduu' ña ka'án chuun' xiin' i, te ke'i i ña yo'ó. ³⁸ Ndisu' naa' nakuni' yoo ka' ña xto'ó e' nduu' ña ka'án chuun' xiin' i, te ke'i i ña yo'ó' ndii, sakan' tu' ne jaan' ndii, nakuni' ña'a' xto'ó e' jaan'.

³⁹ Ne ta'an' maní' i, sakan' na kuu' ndo'ó ndii, kuní a ña sanduxa' ka' ndo' ña ka'an tiakú ndo' tu'yn Ndiosí, te nakasi' ndo' nuu' ne ka'án tu'yn ña xini' nja. ⁴⁰ Ndisu' kuní a ña sakuu' ña xaa' ndo' ndii, na saa' va'a' ndo' a, te na saa' yukun' tu' ndo' a.

Ni natia'ku Cristo

15 Ne ta'an' i, vitin' ndii kuni sanaka'an' i ndo'ó xa'a' tu'yn va'a' ña xa' ni ka'an ndoso' i nuu' ndo', te ni natijn' ndo' a, te ita' ni' i ndo' saa' ka'án a ndee' vitin'. ² Te sakan' tu' xiin' ña ka'án tu'yn va'a' jaan' kuví kaku' ndo' nuu' kuachí ndo' naa' kuita' ni' i na ita' ni' i ndo' nuu' ña ka'án a saa' nii' ni sania'á i ndo'ó. Te naa' kuasa' ndii, ni natijn' saka' ndo' a.

³ Kuachí ndii xina' ka' ni sania'á i ndo'ó tu'yn va'a' ña ni natijn' tu' mii' i ña ni xi' i Cristo xa'a' kuachí e', te ni saxinú a ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí xa'a' a, ⁴ te ni kuxi' tu' ña'a' ne yivi' tixin' ñu'u', te ni sanatiaku' ña'a' Ndiosí kivi' ña unj, te ni saxinú a ña yoso' nuu' tutu' Ndiosí xa'a' a, ⁵ te ni tuvi' a nuu' Pedro, ikan' te ni tuvi' ni tu' a nuu' sakuu' inga' te uxí uvi' te nda'a' xa'a' a. ⁶ Te ni ya'a, te ni tuvi' a nuu' ya'a' u'yn ciento ne ta'an' e', ne xika' ichi' a. Te ki'in' ne jaan' ndii, kusaa' tiaku ka' nja ndee' vitin', te sava' tuky' nja xa' ni xi' i. ⁷ Te ni ya'a' ka, te ni tuvi' ni tu' a nuu' Jacobo, te ni ya'a' ka' sie, te ni tuvi' a nuu' sakuu' te ni tianu' a sania'á ichi' a. ⁸ Te ndi'i' ndoso', te ni tuvi' tu' a nuu' yu'u, te nduu' ndee' naa' iin' te kuañu'u, te ni tuvi' kii' xa' ni xka'ndia' kivi' ña tuvi' ra. ⁹ Kuachí ndii yu'u' nduu' te lulu' ma'á ka' te tianu' Jesús sania'á ichi' a, te ndee' xata'an' ña kunani' i te tianu' a, sakan' ña ni sando'o' va' i ne nakayá xa'a' Ndiosí. ¹⁰ Ndisu' xa'a' a ña ndani' mii' Ndiosí yu'u' na nduu' i te ni tianu' Jesús sania'á ichi' a, te ña ndani' mii' Ndiosí yu'u' ndii, ni natiin' saka' e, süu' jaan' ndii xa' xachuun' kua'a' ka' i xiin' a te sakan' sakuu' te tianu' Jesús jaan'. Ndisu' süu' xiin' ña ndjee' mii' i xaa' i chuyun jaan', süu' jaan' ndii xiin' ña ndjee' ña xamaní' va' Ndiosí yu'u' xaa' i sakuu' a.

¹¹ Sakan' na kuu' köo' a xaa' a yoo' ni ka'an ndoso' tu'yn va'a' jaan' nuu' ndo', naa' yu'u, uun naa' inga' te

ni tianu' Jesús jaan', sakan' ña iin' kachi sania'á ndu' a te sakan' ni natijn' ndo'ó a.

¹² Te ndii, naa' xa'a' ña ni sanatiaku' Ndiosí Cristo tejn' ne ni xi' i ka'án ndoso' ndu' ndii, ¿ndichun na ka'án sava' ndo'ó ña natia'ku' ne yivi' kii' kuví nja? ¹³ Sakan' ña naa' natia'ku' ne yivi' kii' kuví nja' ndii, ni ndee' Cristo ni natiaku' naa' sakan' nduu' a. ¹⁴ Te naa' ni natiaku' Cristo ndii, ña saka' kuasa' kuní nduu' ña ka'án ndoso' ndu' naa' sakan' nduu' a, te ña saka' nduu' tu' ña inj' ndo'ó xini' ña'a' ndo'. ¹⁵ Te naa' ndixa' xna'a' natia'ku' ne yivi' ki' i' kuví nja' ndii, te xini' xa'an' ndiee' yu'u' xa'a' Ndiosí nduu' ndu, sakan' ña ka'án ndoso' ndu' ña ni sanatiaku' a Cristo. Ndisu' naa' ndixa' xna'a' sanatiaku' Ndiosí ne yivi' kii' kuví nja' ndii, ni sanatiaku' tu' a Cristo. ¹⁶ Kuachí ndii, naa' ndixa' xna'a' sanatiaku' Ndiosí ne yivi' kii' kuví nja' ndii, ni sanatiaku' tu' a Cristo. ¹⁷ Te naa' ni sanatiaku' Ndiosí Cristo ndii, ña saka' nduu' tu' ña inj' ndo'ó xini' ña'a' ndo', te kusaa' ndiso' ka' ndo' kuachí ndo' nuu' Ndiosí. ¹⁸ Te sakan' tu' ne ndikún' ichi' Jesucristo, ne ni xi' i' ndii, ni ndoñu'u' saka' nja' naa' sakan' xna'a' nduu' a. ¹⁹ Naa' xa' iin' yivi' yo'o' kuiti' ndiatu' inj' e' xa'a' Cristo, te köo' ña natia'ku' e' jaan' naá kivi' ndii, ne ndo'o' saka' kua'a' so'ó nduu' e' naa' sakan'.

²⁰ Ndisu' vitin' ndii, xa' ni natia'ku' xna'a' Cristo tejn' ne ni xi' i, te suvi' a nduu' ña ni natia'ku' nuu' nuu' sakuu' yoo', ne natia'ku' tu' saa' Ndiosí kita'an. ²¹ Kuachí ndii xa'a' kuachí iin' ndaa' kuiti' te yivi' xi' i' ne yivi' iin' yivi', sakan' tu' xa'a' iin' ndaa' kuiti' te te yivi' natia'ku' e' kii' kuví e'. ²² Sakan' ña xa'a' kuachí ña ni xaa' Adán xi' i' tu' sakuu' ne yivi' iin' yivi', sakan' tu' xa'a' ña ni natia'ku' Cristo ndii, sakuu' e' köo' kivi' ñu'u' ña köo' kivi' ndi' i' saa' Ndiosí. ²³ Ndisu' i'in' e' natia'ku' saa' Ndiosí amaa' ka' kuní mii' a, xina' Cristo ni sanatiaku' a, te kii' nandiko' Cristo jaan', te sanatiaku' tu' a yoo', ne nduu' kuenta' a. ²⁴ Te ikan' kuaxi' ña ku'yn ndiko' ña saxinu' Cristo chuyun nuu' a, te sanakua'a' a ña xa'ndia' chuun' a jaan' nda'a' yuva' e' Ndiosí kii' ndi' i' sando'o' kui'e' xachi' a sakuu' ne xa'ndia' chuun', xiin' sakuu' ne kumi' ndjee' te xa'ndia' chuun' nja, xiin' sakuu' ña ndjee' ña ndiva'a.

²⁵ Kuachí ndii kuní a ña ka'ndia' chuun' Cristo ndee' ndi' i' sando'o' kui'e' xachi' a sakuu' ña ndasi' ta'an' xiin' a. ²⁶ Te ña kumi' ndjee' nuu' ña xa'ni' yoo' nduu' ña ndasi' ta'an' xiin' e', ña sandoñu'u' a so'ó' ndi' i'. ²⁷ Sakan' ña ni taxí Ndiosí viko' ni' i' Cristo sakuu' ña yoo. Te kii' ka'án ña ni taxí Ndiosí viko' ni' i' Cristo sakuu' ña yoo' ndii, süu' kuni kachi' a ña viko' ni' i' tu' Cristo ndee' mii' Ndiosí. Kuachí ndii mii' Ndiosí ni taxí te viko' ni' i' Cristo sakuu' ña jaan'. ²⁸ Ndisu' kii' ndi' i' sakuu' ña jaan' viko' ni' i' Cristo ndii, sakan' te xa' mii' Cristo, si'e' a, taxí ña viko' ni' i' ña'a' Ndiosí, sakan' ña mii' a ni taxí te viko' ni' i' Cristo sakuu' ña jaan'. Sakan' te iin' ndaa' mii' kuiti' Ndiosí ka'ndia' chuun' kuu' nuu' nuu' sakuu' nuu' ña yoo.

²⁹ Naa' kändixa' sava ndo'ó ña natjaku e' kij' kuvj e' ndii, ne yivi', ne chichi' xa'a' ne xa ni xi'i ndii, kuvj xachi' chindjee' ña'a' nja naa' sakan' te natjaku ne ni xi'i. Köo' ndee jin xa'a' ña kuchij nja xa'a' ne ni xi'i jaan' naa' sakan' nduu' a. ³⁰ Te köo' tu ndee jin xa'a' ña sakuquein' xiin' mii' ndu'u saa kivj' kua'an xa'a' ichi' Jesús naa' natjaku ne ni xi'i. ³¹ Ne ta'an' j, ka'an kaxi' j xiin' ndo' ña saa kivj' sakuquein' xiin' mii' j xa'a' ichi' Jesús xa'a' ña va'a kuni nimá j xa'a' ña ni xaa xto'o e' Jesucristo xa'a' ndo'. ³² Kij' ni xika j ñuu Éfeso ndii, ni kanj ta'an' kuento j xiin' kua'a' ne yivi', ne nduu' ndee naa kiti' iku'. Naa' ndixa xna'a ña natjaku ne ni xi'i ndii, köo' xachi' xata' a jaan'. Ndee chaa' ka saa e' naa ka'an ne yivi' ndii: "Kuxi e', te ko'o e' vitin, te tiaa kuvj e'." Sakan' kachi nja. ³³ Künj xa'an' xiin' mii' ndo': "Ña ndiaka ta'an' ndo' xiin' ne xini xa'an' jaan' ndii, sativi' nja ña va'a ña xi xaá ndo'." ³⁴ Natchinaá kaxi' ndo' inj ndo', te saa ka ndo' kuachij nuu' Ndiosí, kuachij ndii, sava ndo'ó ndii, ndee Ndiosí xini ndo'. Ka'an j sakan' te ka'an nuu' ndo'.

Ka'an Pablo saa natjaku e' saa Ndiosí

³⁵ Ndisu tee' kuein' ndatu'un' sava ndo'ó yu'u ndii: "¿Saa tu natjaku ne ni xi'i? ¿Te xiin' ndee nuu' ñu'u' nde'i natjaku nja?" kachij ndo'. ³⁶ Ne küu' kaxi' xna'a nduu' ndo', sakan' ña kuni a ña kuvj jin tikin' ña nuu' kij' chi'i' e' te nata'vi' a. ³⁷ Te ña chi'i' e' ndii, süu' itun' a tun' nakun jaan' nduu' nu', süu' jaan' ndii tikin' kujiti' a chi'i' e', naa' ndikin' trigo nduu' a, uun naa' ndee ndiaa ka nuu' inga tikin' chi'i' e'. ³⁸ Ndisu mii' Ndiosí nduu' ña taxi' itun' tikin' jaan' saa xtanj mii' a ko'o tun' jaan', te xa siin' xa siin' iin' itun' ni taxj Ndiosí xa'a' i'in tikin'. ³⁹ Süu' xa jin ndaa' nuu' kuu' sakuu' ñu'u' nde'i, süu' jaan' ndii xa jin kuu' ñu'u' nde'i ne yivi', te xa jin kuu' tu ñu'u' nde'i kiti', te xa jin kuu' ni tu ñu'u' nde'i tjaka', te sakan' tu xa jin kuu' ñu'u' nde'i saa. ⁴⁰ Te sakan' tu xa tuky ni xa'a Ndiosí ña yoo ndivi' te sakan' ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi', ndisu xa siin' ndatun' ña yoo ndivi', te xa siin' tu ndatun' ña yoo nuu' ñu'u' jin yivi'. ⁴¹ Te sakan' tu xa siin' yi'é ñu'u', te xa siin' ni tu yi'é yoo', te xa siin' ka ni tu yi'é tiuun'. Kuachij ndii, i'in tiuun' ndii, xa yoo xa yoo siin' saa yi'é ri'.

⁴² Jin kachi saa tu Ndiosí xiin' ñu'u' nde'i e' kij' kuvj e', te natjaku e' ndii. Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tijin ñu'u' ndii, ña te'i nduu' a, ndisu ñu'u' nde'i e', ña natjaku nuu' Ndiosí ndii, ña köo' kivj' te'i kunduy a jaan'.

⁴³ Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tijin ñu'u' ndii, ña kuasa' kuni nduu' a, ndisu ñu'u' nde'i e', ña natjaku saa Ndiosí ndii, ña ndatun' xava'a kunduy a. Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tijin ñu'u' ndii, köo' ka ndjee' a, ndisu ñu'u' nde'i e', ña natjaku saa Ndiosí ndii, ko'o kua'a' ña ndjee' a. ⁴⁴ Ñu'u' nde'i e', ña kua'an tijin ñu'u' ndii, kuenta jin yivi' ka' nduu' a jaan', ndisu ñu'u' nde'i e',

ñá natjaku saa Ndiosí ndii, kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí kunduy a jaan'. Sakan' ña naa' yoo ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta jin yivi' ndii, yoo tu ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí.

⁴⁵ Sakan' tu yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Te Adán, te ni yoo ña nuu' ndii, Ndiosí ni taxj kivj' ñuu' ra." Ndisu Adán, te ni yoo ña uvj, ña nduu' Jesús ndii, Espiritu ña taxi' kivj' ñuu' e' nduu' a. ⁴⁶ Ndisu süu' xi'na ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, kumi' e', süu' jaan' ndii xi'na ka ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta jin yivi', kumi' e', sakan' vi' te natjin e' ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí. ⁴⁷ Te yivi', te ni yoo ña nuu' ndii, kuenta jin yivi' ni nduu' ra, ndisu te yivi', te uvj, ña nduu' xto'o e' Jesús ndii, kuenta ndivi' nduu' a. ⁴⁸ Ñu'u' nde'i yoo', ne yivi' jin yivi' ndii, nakuitá xiin' ñu'u' nde'i Adán, te ni xa'a Ndiosí xiin' ñu'u' kujiti'. Te ñu'u' nde'i, ña nduu' kuenta ndivi' ndii, nakuitá a xiin' ñu'u' nde'i ña kumi' Jesús ndivi'. ⁴⁹ Te saa nii' nakuitá ñu'u' nde'i e' xiin' ñu'u' nde'i te yivi', te ni xa'a Ndiosí xiin' ñu'u' kujiti' ndii, nii' sakan' tu nakuitá ñu'u' nde'i e' xiin' ñu'u' nde'i ña kumi' Jesús ndivi'. ⁵⁰ Te kuni ka'an j xiin' ndo'ó, ñanj ta'an' j ndii, ñu'u' nde'i xiin' ní' ndii, kuvj kundjee a mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, te ni ndee kuvj tu ko'ni ñu'u' nde'i, ña te'i jaan', mii' köo' kivj' te'i ña'a jaan'.

⁵¹ Te vitin kuni yu'u' ña kundani ndo' jin ña yoo si'e, ña xini jin ndaa' mii' kujiti' Ndiosí. Süu' sakuu' e' kuvj, ndisu sakuu' e' ndii, nama a ñu'u' nde'i e' saa Ndiosí. ⁵² Te ña jaan' ndii, numi' va xka'ndia a ndee naa kij' nakuaní e' jin xa'a' te nakoto'ni' kujiti' e' kij' ndi'i nde'i ndachuun' tun' nichí' so'o' ndi'i. Sakan' ña kivj' so'o' ndi'i jaan' ndii, nde'i ndachuun' tun' nichí', te ne ni xi'i ndii, natjaku nja xiin' ñu'u' nde'i ña köo' kivj' kuvj ka. Te yoo', ne tiaku kij' sakan' ndii, nama Ndiosí ñu'u' nde'i e'. ⁵³ Sakan' ña kuni a ña nama Ndiosí ñu'u' nde'i e', ña te'i kaa', te köo' kivj' te'i ka a. Te sakan' tu nama Ndiosí ñu'u' nde'i e', ña xi'i kaa', te köo' kivj' kuvj ka a.

⁵⁴ Te kij' xa ni nama Ndiosí ñu'u' nde'i e' kaa', te köo' kivj' te'i ka a, xiin' kij' xa ni nama tu a ñu'u' nde'i e' kaa', te köo' kivj' kuvj ka a ndii, sakan' te xinu tu'un Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Te ña kumi' ndjee' nuu' ña xa'ni' yoo' ndii, xa ni ndo'nu'u' xachi' a xa'a' ña ni ka-nando e' xiin' ña ndjee' Ndiosí. ⁵⁵ Yo'ó, ña xa'ni' rain, zmii' kua'an ña kanando un' ndu? Yo'ó, yavi ndii rain, zmii' kua'an ña sando'o' un' ndu ndee naa kij' xaxi' ti-su'ma?" ⁵⁶ Sakan' ña kuachij e' nduu' ndjee' ña xa'ni' jaan', te sando'o' a yoo', te ña ndjee' kuachij e' nduu' tu'un ndei' Ndiosí. ⁵⁷ Ndisu chindani Ndiosí ña xa ni taxj a ña ni kanando e' ña xa'ni' jaan' xa'a' ña ni xaa xto'o e' Jesucristo xa'a' e'.

⁵⁸ Ñanj ta'an' maní' j, xa'a' a jaan' na kuni a ña kua'an na kua'an ndo' ña kujita ni'i va ndo' nuu' ichi' Jesús. Te kua'an na kua'an tu ndo' ña xaa' ndo' chuun'

nuu' xto' o e' jaan', sakan' ña xini ndo' ña chuyun nuu' xto' o e', ña xaa' ndo' jaan' ndii, xaa' saka ndo' a.

Kaya ne iní xini Jesús ndiee' ñuu Corinto xu'un' te chindiee' nia inga ne iní tu xini Jesús

16 Te vitin kuni ka'an i xa'a' ña kayá xu'un' te chindiee' ndo' inga ne nduu' kuenta Jesús ndii, saa ndo' a saa nii' ni ka'an chuun' i xiin' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' ñuu Galacia. ² Te i'in ndo'ó ndii, i'in kivi' nuu' xa'a' ximana xta'ni' siin' ndo' chaa' xu'un' ña xiku'un ya'vi' ndo' kii' xachuun' ndo', te taxá'a ndo' a. Sakan' te kii' xaa' i ndii, nakaya ki'i' ka ndo' ña jaan'. ³ Te kii' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, ke'i' i iin tutu taxí i nda'a' ne ni nakaxin ndo', te ku'un nia ñuu Jerusalén xiin' xu'un' ña ni kaya ndo' jaan', te ti'vi' ña'a' i ikan'. ⁴ Te naa' kuni a ña ku'un tu yu'u xiin' ne jaan' ndii, ku'un i xiin' nia.

Ka'an tuni Pablo ña ku'un ra ñuu Corinto

⁵ Kii' ndi'i xka'ndia i ñu'u' Macedonia, sakan' te ku'un i mii' ndiee' ndo', sakan' ña xi'na ka ikan' kuni a xka'ndia i. ⁶ Tee' kuein' ndoo i iin xa'a' mii' ndiee' ndo', uun kuein' ikan' ndu'u' i ndee xka'ndia yoo' ña vixin, te kuví chindiee' ndo' yu'u, te ku'un i mii' kuni a ku'un i. ⁷ Kuachí ndii, kuni i ña xka'ndia xaa' kuiti' i mii' ndiee' ndo' vitin, süu' jaan' ndii kuni i ña ndoo i mii' ndiee' ndo' ndia'vi' kivi' naa' ni kuni xto' o e'. ⁸ Ndisu ndoo i ñuu Éfeso yo'o' ndee tondia viko' Pentecostés, ⁹ sakan' ña yoo kua'a' va ne kuni kuni so' o tu'un Ndiosí ñuu yo'o', te va'a va kivi' nduu' a te ka'an ndoso' i tu'un a jaan', tee' ndee yoo kua'a' tu ne ndasi' yu'u.

¹⁰ Te naa' xaa' Timoteo mii' ndiee' ndo' ñaa' ndii, koto ña'a' ndo', te va'a kuni ra kundu'u' ra xiin' ndo', sakan' ña te xaa' chuyun nuu' xto' o e' nduu' tu te jaan' ndee naa yu'u. ¹¹ Te xa'a' a jaan' na kiii' ndee iin ndo' ka'an kui'e xa'a' ra, süu' jaan' ndii chindiee' ña'a' ndo' te kuví ya'a ra ku'un mani' ra, te kuví xaa' nata'an' ra xiin' i mii' xika' i yo'o'. Sakan' ña ndiatu' i ña kixin ra xiin' inga ñani ta'an' e'.

¹² Te te nduu' ñani e' Apolos ndii, ni ka'an nda'vi va i xiin' ra ña ku'un na ra mii' ndiee' ndo' xiin' inga ñani

ta'an' e', te ni xii' xachi' ra ku'un ra vitin, ndisu ku'un ra tuku ichi' kii' kuni'a ra.

Ti'vi' Pablo cha'an' ne ndikun ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Corinto

¹³ Ndo'ó, ne ta'an' i ndii, ku'un naa ñu'u' tu'va iní ndo', te ku'ta ni'i naa ita' ni'i tu ndo' nuu' ña iní ndo' xini ndo' Jesús, te sakan' tu na ku'xa naa xixa' ka ni tu iní ndo' nuu' ichi' a, te na kaka ni'i ndituni tu ndo'. ¹⁴ Te sakuu' ña xaa' ndo' ndii, saa ndo' a xa'a' ña ndani ta'an' ndo'.

¹⁵ Ñani ta'an' i, xini kaxi' ndo'ó ña ne vi'e Estéfanos ndii, ne ni natin nuu' tu'un va'a xa'a' Jesús ñuu Acaya nduu' nia, te xini tu ndo' ña ni chindiee' kua'a' tu nia ne nduu' kuenta Jesús xiin' e'. ¹⁶ Ka'an nda'vi yu'u xiin' ndo' ña saxinu ndo' ña ka'an ne yivi', ne nduu' ndee naa ne jaan', te sakan' tu sakuu' ne chindiee' xiin' ne xachuun' u'vi' tu ndee naa ne jaan' nuu' chuyun xa'a' xto' o e'. ¹⁷ Va'a va kuni i ña ni kixin ne ni kije mii' ndiee' ndo' mii' ndu'u' i yo'o', te nduu' Estéfanos, xiin' te nduu' Fortunato, xiin' te nduu' Acaico, sakan' ña xa ni ku'ni i vitin, tee' ndee kuví kuni nduchi' nuu' i ndo'ó. ¹⁸ Sakan' ña ni saki'vi nia nimá i te sakan' tu nimá ndo'ó. Te ne yivi', ne nduu' naa ne jaan' ndii, kuni a ña tjin mani' ña'a' ndo'.

¹⁹ Sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' nda'a' ñu'u' Asia ndii, ti'vi' nia cha'an' ndo'. Te ñani e' Aquila xiin' ku'va e' Priscila xiin' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús vi'e nia ndii, ti'vi' kua'a' tu ne jaan' cha'an' ndo' kuenta xto' o e'. ²⁰ Te sakan' tu ti'vi' sakuu' ne ta'an' e', ne xika' ichi' Jesús ñuu Éfeso yo'o', cha'an' ndo'. Te chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatu ta'an' ndo'.

²¹ Te cha'an' ndo' ña ti'vi' i nda'a' ndo' yo'o' ndii, mii' yu'u, te nduu' Pablo, ke'i' a xiin' nda'a' i.

²² Naa' ndani yoo ka nduu' ne yivi' xto' o e' Jesucristo ndii, na nacha'an nia saa Ndiosí. Te xto' o e' ndii, xa kuaxi a.

²³ Te na sañu'u' na xto' o e' Jesucristo sakuu' ndo'ó.

²⁴ Te ndani i sakuu' ndo'ó xa'a' a ña iin ndaa' nduu' e' xiin' xto' o e' Jesucristo jaan'. Sakan' na kundu'u a.

2 Corintios

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u nduu' Pablo, tē Jesucristo nī tjanu' yu'u tē sania'á i ichi' a sãa kuní Ndiosí. Tē yu'u xiin' ñānī e' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, nē nakayá xa'a' Ndiosí ñuu Corinto, tē ti'vi' tū ndu cha'an' sakuu' nē nduu' kuenta a, nē ndiee' kanii' nuu' ñu'u' Acaya. ² Na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó, tē na taxī tū a ñā manī' koo xiin' ndo'.

Ka'án Pablo xa'a' ñā nī ndo'ó rā

³ Ka'nu' va' ñā nduu' Ndiosí, yuva' xto'ó e' Jesucristo, tē nduu' tū a ñā kuvita inī xa'a' e', tē saki'ví tū a yoo'. ⁴ Tē sakan' tū saki'ví a ndu'u nuu' sakuu' ñā ndo'ó' ndu, tē sakan' kuvī saki'ví tū ndu'u nē yoo nuu' ndee ka nuu' tundo'ó' sãa nīi' nī saki'ví Ndiosí ndu'u. ⁵ Kuachī ndii, kii' kua'a' ka ndo'ó' ndu xa'a' Cristo ndii, kua'a' ka tū saki'ví Ndiosí ndu'u nuu' tundo'ó' jaan' xiin' nda'a' Cristo. ⁶ Ndisu naa' ndo'ó' ndu ndii, ndo'ó' ndu tē ki'ví ndo'ó, tē ndo'ó' tū ndu, tē kaku ndo'. Tē naa' ki'ví ndu'u ndii, ki'ví ndu'u tē ki'ví tū ndo'ó, sakan' tē kuvī sandiēni nditunī ndo' nuu' tundo'ó' ñā ndo'ó' ndo' jaan' ndee naa ndo'ó' ndu'u. ⁷ Tē inī va' tū ndu xini ndu Ndiosí xa'a' ndo'ó, sakan' ñā xini ndu ñā ndo'ó' ndo' sãa nīi' ndo'ó' ndu, xa'a' a jaan' na inī kachi tū saki'ví Ndiosí ndo'ó ndee naa xaa' a xiin' ndu'u. ⁸ Ñānī ta'an' ndu, kunī ndu ñā kundani' ndo' sãa vi' kua'a' nī ndo'ó' ndu nuu' ñu'u' Asia. Kua'a' xava'a' nī ndo'ó' ndu ya'a' ka tē sakan' ñā kuvī kundani' ndu, ndee nī xani'ni ndu ñā kuvī ndu. ⁹ Nī xini inī ndu ndee naa tē xa' yoo kuvī, ndisu nī ndo'ó' ndu ñā jaan' tē inī ndu kuni' ndu ndiee' mii' ndu, süu' jaan' ndii inī kuiti' ndu kuni' ndu Ndiosí, ñā sanatiaku nē nī xi'i'. ¹⁰ Tē nī sakakú Ndiosí ndu'u nuu' ñā iyō va' ñā nī xi'i' ndu jaan', tē sakakú ka a ndu'u, tē inī ndu ñā sakakú ka tū a ndu'u nuu' tundo'ó'. ¹¹ Tē naa' chindiee' ndo'ó' ndu'u ñā ka'an' na ka'an' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu, tē naa' kua'a' ka tū ndo' ka'an' xiin' a xa'a' ndu ndii, kua'a' ka nē yivi' taxi' ñā chindani' a xa'a' kua'a' ñā nī chindiee' a ndu.

Ka'án Pablo ndichun na nī xa'an' rā ñuu Corinto

¹² Ndu'u ndii, yoo inī xa'a' ñā kuvī ka'an' ninu' ndu xa'a' ndu, ñā xachuun' va'a' ndu kachi nimá ndu, tē

xika' ndaku tū ndu in yivi', tē xaa' ka vi' ndu sakan' tēin' ndo'ó. Tē süu' xika' ndu sakan' xiin' ndiee' ñā xini tuni' in yivi', süu' jaan' ndii Ndiosí nduu' ñā chindiee' ndu tē xika' ndu sakan'. ¹³ Sakan' ñā nī ke'i' ndu ñā vixi tē kuvī ka'vi' ndo' a, tē kuvī tū kundani' ndo' a. Tē ndiatu' inī i ñā kundani' va'a' ndo' a ¹⁴ sãa nīi' xa' xa'a kundani' ndo' a sie vitin. Tē kii' nandiko' xto'ó e' Jesús ndii, va'a' kuni' nimá ndo' xa'a' ndu, tē va'a' tū kuni' nimá ndu'u xa'a' ndo'ó.

¹⁵ Tē xa'a' a ñā inī i nī xini i ndo'ó ndii, nī kuni' i xka'ndia i ñā nuu' mii' ndiee' ndo', tē sakan' kuvī xka'ndia i uvi' ta'an' ichi' mii' ndiee' ndo' jaan', tē natiin' tukuu' ndo' ñā sañu'u' Ndiosí ndo'ó. ¹⁶ Sakan' ñā nī xani'ni i xka'ndia i mii' ndiee' ndo' kii' ku'un i ñu'u' Macedonia, tē xka'ndia ka tū i jkan' kii' nandiko' i, sakan' tē kuvī chindiee' ndo' yu'u tē ku'un i ñu'u' Judea. ¹⁷ Tē ndiatu' inī i ñā kani'ni ndo' na kii' nī ndoo i kuento ñā ku'un i mii' ndiee' ndo' ndii, nī xani'ni va'a' i, uun nī xaa i ndee naa xaa' nē yivi', nē xini' yoo Ndiosí, kii' ka'an' nja uvi' ta'an' yu'u', ka'an' nja uun, ndisu inī kachi ka'an' tū nja ü'un'. ¹⁸ Ndisu xini kaxi' Ndiosí ñā süu' ka'an' ndu xiin' ndo' uun, tē ka'an' tū ndu ü'un'. ¹⁹ Kuachī ndii nī ka'an' ndo'ó' Silvano xiin' Timoteo xiin' yu'u, xa'a' Jesucristo, si'e Ndiosí, nuu' ndo', tē ñā jaan' ndii, koo' kivi' ka'an' a uun, tē ka'an' tū a ü'un', süu' jaan' ndii xa'a' a jaan' ka'an' Ndiosí uun kuiti'. ²⁰ Kuachī ndii xiin' ñā nī xaa Jesús nī xinu' sakuu' kuento ñā nī taxī Ndiosí nuu' e'. Sakan' na kii' kii' xaka'nu' e' Ndiosí ndii, ka'an' e' ñā sakan' na kunduu' a xa'a' ñā nī xaa Cristo jaan'. ²¹ Tē ndu'u nī xiin' ndo'ó' nī ndii, Ndiosí nduu' ñā xata' nī' yoo' nuu' ichi' Cristo, tē nī sakuiso' chuun' tū a yoo', ²² tē nī chindu'u' tū a sello a nimá e', tē ñā jaan' nduu' Espíritu Santo ñā nī chikandia a nuu' e' tē kuni' e' ñā natiin' xna'a' e' ñā nī taxī a kuento a xa'a' jaan'.

²³ Ndisu Ndiosí nduu' ñā xini sãa kaa' nimá i, sakan' na xini tū a ñā süu' xini xa'an' i ndo'ó. Tē naa' tia'an' ku'un i ñuu Corinto ndii, xa'a' a ñā nī kuni' i sakusuchi' i inī ndo' na nī xaa i sakan'. ²⁴ Süu' kuni' viko' ni'i' ndu ndo'ó' nuu' ñā inī ndo' xini ndo' Jesús, kuachī ndii xini kaxi' ndu ñā xa' inī va'a' ndo' xini ndo' a. Süu' jaan' ndii kuni' chindiee' ndu ndo'ó' tē va'a' ka kuni' ndo'.

2 Xa'a' a jaan' na nī chitunī i ñā kü'un tukuu' i mii' ndiee' ndo' tē sakusuchi' i inī ndo'. ² Kuachī ndii, naa' sakusuchi' yu'u inī ndo'ó' ndii, zyoo saki'ví yu'u kii'

ya'a naa' süü' ndo'ó? Iin ndaa' ndo'ó, ne sakusuchi' i iní kuiti'. ³ Te ña ni ti'vi' i nda'a' ndo' ndii, ni ke'i e sakan' te kij' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, küní i ña nuu' a ña saki'vi' ndo' yu'u ndii, sakusuchi' ndo' iní i. Te kij' va'a kuni yu'u ndii, iní i ña va'a tu kuní sakuu' ndo'ó. ⁴ Kuachí ndii, kij' ni ke'i i tutu ña ni ti'vi' i nda'a' ndo' ndii, ni ndi'ni xava'a i, te ni kusuchi' ya'a tu iní i ndee ni xaku i. Ndisu ni ke'i i e te sakusuchi' i iní ndo', süü' jaan' ndii ni ke'i e te kundani ndo' ña kundani xava'a i ndo'ó.

Yoo ka'nu' iní Pablo xa'a' te ni xaa kuachí

⁵ Te kuni ka'an i xiin' ndo' ña te ni sakusuchi' iní i jaan' ndii, süü' yu'u kuiti' ni sakusuchi' ra iní, süü' jaan' ndii kuví ka'an e' ña ni sakusuchi' tu ra iní sakuu' ndo'ó. ⁶ Ndisu xa yoo sakan' kuiti' ña sando'o' yatin' sakuu' ndo'ó te jaan'. ⁷ Xa'a' a jaan' na ndee chaa' ka koo ka'nu' iní ndo' xa'a' te jaan', te saki'vi' tu ña'a' ndo', saa' iin kij' kuví ndi'i ra saa titu'un'. ⁸ Sakan' na kuii' ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña nia'a ni tukuu' ndo' te jaan' ña ndani ña'a' ndo'. ⁹ Kuachí ndii, xa'a' a jaan' na ni ti'vi' i tutu jaan' nda'a' ndo' te koto kua'a i ndo'ó, te kuní i naa' saxinú ndo' sakuu' ña ka'an chuun' i xiin' ndo'. ¹⁰ Sakan' ña yoo ka yoo ka'nu' iní ndo'ó xa'a', xa'a' ña ni xaa nia ndii, yoo ka'nu' tu iní yu'u xa'a' nia naa' yoo iin ña koo ka'nu' iní e' xa'a' ne jaan'. Xaa' i sakan' xa'a' ña va'a ndo'ó xiin' xa'a' ña sakan' tu kuni Cristo, ¹¹ sakan' te kánando ña ndiva'a yoo', sakan' ña xa xini e' ña kiní ña kuni saa ña ndiva'a jaan' xiin' e'.

Ndi'ni Pablo xa'a' Tito

¹² Kij' ni xaa i ñuu Troas te ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo ndii, ni taxí xto'ó e' Ndiosí ña kuví ka'an ndoso' i ikan'. ¹³ Ndisu xa'a' a ña ni xini i ñani i Tito ndii, va'a xachi' ni kuní i, sakan' na ndee chaa' ka ni ndei' i ne ndiee' jaan', te ni keta i kuaxi i ñuu' Macedonia te kuní ta'an' i xiin' ra.

Kanando e' xa'a' ña ndikún e' ichi' Cristo

¹⁴ Ndisu chindani va Ndiosí ña suvi' a xaa' sakan' te kanando ndu sakuu' ichi' xa'a' a ña ndikún ndu Cristo Jesús, te suvi' tu a xaa' sakan' te nduu' ndu te ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Jesús. Saa kua'an iin yivi' kiku ndu tu'un jaan' ndee naa iin xiko xavixin'. ¹⁵ Kuachí ndii nduu' ndu' ndee naa xiko suxa chú'ma xavixin', ña ni nasoko' Cristo nuu' Ndiosí, te xiko jaan' nduu' tu'un va'a ña ka'an ndoso' ndu nuu' ne xika' ichi' ña kaku nia nuu' kuachí nia, xiin' nuu' ne xika' ichi' ña kua'an mii' koo nia tundo'o'. ¹⁶ Te nuu' ne kua'an mii' koo nia tundo'o' jaan' ndii, xiko tu'un ña ka'an ndoso' ndu ndii, nduu' a ndee naa xiko ña xa'ni', ndisu nuu' ne xika' ichi' ña kaku nia nuu' kuachí nia ndii, xiko tu'un ña ka'an ndoso' ndu ndii, nduu' a ndee naa xiko

ña taxi' kivi' ñuu nia. Te, zyoo xini tuní va'a te kuví saa nia chuun jaan' nuu' Ndiosí? ¹⁷ Sakan' ña ndu' ndii, süü' xiko' ndu tu'un Ndiosí naa xaa' inga ne ka'an ndoso' a, süü' jaan' ndii xini Ndiosí ña ka'an ndoso' ndaku ndu tu'un a jaan', kuachí ndii suvi' a ni tjanu' ndu. Te sakan' tu ña iin ndaa' nduu' ndu xiin' Cristo.

Ka'an Pablo ña ni ndoo Ndiosí iin kuento xaa' nuu' e'

3 Te kij' ka'an ndu sakan' ndii, süü' ka'an ndu a te kaní'i xiin' mii' ni tukuu' ndu. Sakan' ña küní ndu iin tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu nuu' ndo', ni ndee küní tu a ña ke'i ndo'ó iin tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu nuu' inga ne yivi' naa xaa' inga te yivi'. ² Te küní tutu jaan' nuu' ndu, sakan' ña xa ndo'ó nduu' tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu, ña kuni nuu' ndu. Te ndiaka' ndu ndo'ó nimá ndu mii' ka kua'an ndu, te ka'an tu ndu xa'a' ndo' nuu' sakuu' ne yivi', sakan' na xini nia ndo'ó, te xini tu nia kivi' ñuu ndo'. ³ Sakan' ña nia'a ndo'ó ña nduu' ndo' tutu ña ka'an va'a xa'a' ndu, ña ni ke'i mii' Cristo, te ni'i' ndu a mii' ka kua'an ndu. Te ni ke'i ña'a' Cristo xiin' tuun' nuu' tutu, süü' jaan' ndii xiin' ndiee' Espíritu Santo, ña taxi' Ndiosí tiaku, ni ke'i a ña jaan', te ni ndee ni ke'i tu ña'a' a xata' yuu', süü' jaan' ndii nuu' nimá ndo' ni ke'i a ña jaan'.

⁴ Te vitin ndii, Cristo nduu' ña xaa' sakan', te iní ndu xini ndu Ndiosí ña sakuu' ña jaan' ndii, ña ndixa xna'a nduu' a. ⁵ Süü' xiin' ña chuun va mii' ndu na kuví xaa' ndu ña jaan', süü' jaan' ndii Ndiosí nduu' ña xaa' chuun va ndu nuu' chuun jaan'. ⁶ Te sakan' tu Ndiosí nduu' ña ni xaa chuun va ndu, te kaka nuu' ndu nuu' a saa ka'an chuun' kuento xaa' ña ni ndoo a xiin' e'. Te kuento xaa', ña ni ndoo a xiin' e' jaan' ndii, süü' yoo kuei a nuu' tu'un ndei' ña ni ke'i, süü' jaan' ndii yoo kuei a nuu' ña ndiee' Espíritu Santo. Te tu'un ndei' jaan' ndii, ka'an chuun' a ña kuví e', ndisu Espíritu Ndiosí ndii, taxi' a kivi' ñuu e' ña koo' kivi' ndi'i'.

⁷ Te tu'un ndei', ña ka'an chuun' ña kuví e' jaan' ndii, ni ke'i ña'a' Ndiosí xata' yuu'. Te kij' ni taxí ña'a' a nda'a' Moisés ndii, ni yi'e koo' chukuu' a, sakan' na ne vi'e Israel ndii, ndee ni kuví koto'ni nia nuu' ra, sakan' ña ni yi'e xava'a nuu' ra. Ndisu tee' ndee ni yi'e kua'a' a ndii, kuie kuie ni nda'va a. ⁸ Saa ka vi' tu ndatun' yi'é tu'un xaa', ña ni ndoo Ndiosí nuu' e' jaan', ña yoo kuei nuu' ndiee' Espíritu Santo jaan'. ⁹ Kuachí ndii, naa' tu'un ndei', ña ka'an chuun' ña kuví e' xa'a' kuachí e' jaan', ni yi'e ndatun' ya'a ndii, saa ka vi' tu ndatun' ni yi'e tu'un xaa', ña ka'an ña xa ni xanda'ku Ndiosí nimá e' nuu' a. ¹⁰ Kuachí ndii, tee' ndee ni yi'e koo' chukuu' tu'un ndei', ña ni taxí Ndiosí ña nuu' ndii, näkuitá ña yi'é ña jaan' xiin' ña yi'é ña xaa', ña taxi' a nda'a' yoo'. ¹¹ Sakan' ña, naa' ni yi'e tu tu'un ndei', ña kuie kuie ni ni ndi'i' ndii, saa ka vi' tu yi'e ña xaa', ña koo' kivi' ndi'i'.

¹² Tę xa'a' a ña inĭ ndu xini ndu ña xaa' jaan', na ka'an nditunĭ ndu xa'a' a. ¹³ Tę nĭ xaa' ndu ndee naa nĭ xaa Moisés, ña nĭ tisa'ví ra nuu' ra xiin' ĩn toto tę küni ne vĭ'e Israel ña nda'vá ña yĭ'é nuu' ra. ¹⁴ Ndisu ña kundani ne jaan' ndii, nĭ xa xĭi nĭa. Tę ndee kivi' vitĭn, kij' ka'vi' nĭa tu'un ndei' ña nĭ taxĭ Ndiosí nda'a' nĭa xtā'an' ndii, kusaa' tiasi ka' toto jaan' nuu' nĭa, tę küvĭ kundani nĭa tu'un ndei' a jaan', sakan' ña tĭa'an kundia'a' toto jaan', kuachĭ ndii ĩn ndaa' ña inĭ e' xini e' Cristo kuĭtĭ' saku'ndia'á ña jaan'. ¹⁵ Tę ndee kivi' vitĭn, kij' ka'vi' nĭa tu'un ndei' Ndiosí, ña nĭ natĭin Moisés xtā'an' ndii, toto jaan' tiasi nuu' ña kundani nĭa. ¹⁶ Ndisu kij' natiin' yoo ka' xtō' o e' Jesús ndii, kundia'a' toto jaan' saa a.

¹⁷ Kuachĭ ndii, xtō' o e' jaan' ndii, Espĭritu nduu' a, tę mii' yoo Espĭritu xtō' o e' jaan' ndii, ne xa' yoo ndiká ndiee' ĩkan'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na sakuu' yoo' ndii, kōo' ka' toto jaan' tiasi ka' nuu' e'. Tę nduu' e' ndee naa yuu' ta-ta, ña yĭ'é tę nia'á e' ña ka'nu' koo' chukuu' xtō' o e' jaan', tę sakan' kua'an na kua'an e' ña nduva'a' ka' e' ndee skachi' naxaa' e' koo' e' saa nĭi' kaa' mĭi' xtō' o e' jaan'. Tę sakuu' ña jaan' ndii, mĭi' Espĭritu xtō' o e' ndu-u' ña xaa' a.

Ka'an ndoso' ndaku Pablo tu'un va'a' xa'a' Jesús

4 Xa'a' a jaan' na xĭkuiĭn ndu ña xaa' ndu chuun nuu' Ndiosí, ña nĭ sakuiso' chuun' a ndu xa'a' a ña nĭ kuvĭta inĭ a xa'a' ndu. ² Tę kōo' ndee ĩn ña'a' xaa' sĭ'e ndu, nĭ ndee kōo' tu' ña ka'an kaa' xaa' ndu, tę sakan' tu' xini xa'an' ndu ndee ĩn ne yivi', nĭ ndee nāma' nĭ tu' ndu tu'un Ndiosí. Süu' jaan' ndii ĩn ndaa' Ndiosí xini ña ña ndĭxa xna'a' nduu' ña ka'an ndu, tę kuvĭ inĭ ndo' küni ndo' a. ³ Ndisu naa' yoo ka' kundani tu'un va'a' ña ka'an ndoso' ndu jaan' ndii, kundani nĭa a sakan' ña ne xika' ĩchi' ña kua'an mĭi' koo' tundo'o' nduu' nĭa. ⁴ Tę ne jaan' ndii, küvĭ kundani nĭa tu'un va'a' jaan', sakan' ña ña ndĭva'a, ña nduu' ndiosí nuu' ñu'u' ĩn yivi' yo'o', nĭ ndasĭ ña kundani nĭa tę küvĭ kundani nĭa tu'un va'a' jaan', tę natuvĭ nuu' nĭa xiin' ña yĭ'é tu'un va'a' ndatun' koo' chukuu' jaan', ña ka'an xa'a' Cristo. Tę nĭ ndaku nĭi' Cristo jaan' saa kaa' mĭi' Ndiosí. ⁵ Kuachĭ ndii süu' xa'a' mĭi' ndu ka'an ndoso' ndu, süu' jaan' ndii xa'a' xtō' o e' Jesucristo ka'an ndoso' ndu, tę nduu' ndu tę xika' nuu' nuu' kuĭtĭ' ndo' xa'a' a ña xika' nuu' ndu nuu' Jesús. ⁶ Tę Ndiosí nĭ ka'an chuun', tę nĭ natuun ñu'u' ña nuu' kĭi' nĭ yoo nĭaa' ĩn yivi', tę süvĭ tu' a nduu' ña nĭ xaa' sakan', tę nĭ natuun ñu'u' a jaan' nimá ndu'u, tę nĭ a'a' ndu a nuu' ĩnga ne yivi', tę kuvĭ kundani nĭa ña ña ndatun' koo' chukuu' nduu' Ndiosí. Tę nĭa'á Ndiosí ña ndatun' a jaan' xiin' nda'a' Jesucristo.

Inĭ ndu xini ndu Ndiosí kĭi' yoo tundo'o'

⁷ Tę ndu'u ndii, ndee na kĭsĭ ña nĭ kua'a' xiin' ñu'u' kixin' nduu' ndu, tę ñu'u' ña ndiaa' ya'vi' xava'a' jaan'

nimá ndu, ña nduu' tu'un va'a. Tę xiin' ña jaan' nĭa'á Ndiosí ña ña ndĭee' ka'nu' koo' chukuu' jaan' ndii, ña ndĭee' mĭi' a nduu' a, tę süu' ña ndĭee' mĭi' ndu nduu' a. ⁸ Sakan' na kuĭi' tee' ndee yoo kua'a' tundo'o' nuu' kivi' ñuu' ndu ndii, küvĭ kanando a ndu, tę tee' ndee yoo kua'a' tu' ña sandi'ni ndu'u ndii, küvĭ sanuu' a nimá ndu. ⁹ Tee' ndee ndikún ne yivi' taxi' nĭa ndu'u ndii, kuāsa' yoo' ĩn ndaa' ndu. Tee' ndee saku' ne yivi' ndu'u ñu'u' ndii, kuāsa' sandoñu'u' nĭa ndu. ¹⁰ Tę mĭi' ka' kua'an ndu ndii, ndo'o' ndu xiin' ñu'u' nde'i' ndu xa'a' ĩchi' Jesús. Sakan' tę küni tu' ne yivi' xa'a' kivi' ñuu' Jesús xiin' ña xaa' ndu. ¹¹ Kuachĭ ndii, vitĭn ña tiaku ndu ndii, saa kivi' kuein' kuu' ndu xiin' kivi' ñuu' ndu xa'a' ña ka'an ndoso' ndu xa'a' ĩchi' Jesús. Sakan' tę küni tu' ne yivi' xa'a' kivi' ñuu' Jesús xiin' nda'a' ña xaa' ndu xiin' ñu'u' nde'i' ndu. ¹² Sakan' na kuĭi' ndu'u xa' yoo kuvĭ, tę natĭin ndo'ó kivi' ñuu' ña kōo' kivi' ndi'i'.

¹³ Sakan' ña inĭ ndu xini ndu Ndiosí ndee naa nĭ inĭ tę nĭ ke'i' mĭi' yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mĭi' ka'an a ndii: "Inĭ ĩ xini ĩ Ndiosí, sakan' na ka'an ĩ xa'a' a", kachi a. Tę sakan' tu' ndu'u ndii, kandixa' ndu Ndiosí, sakan' na ka'an ndu xa'a' a. ¹⁴ Kuachĭ ndii xini ndu ña Ndiosí nĭ sanatiaku xtō' o e' Jesús teĭn ne nĭ xĭ'i, tę sanatiaku tu' a ndu'u xiin' Jesús jaan', tę sanakua'a' inga' Jesús jaan' ndu'u xiin' sakuu' ndo'ó nuu' Ndiosí. ¹⁵ Tę sakuu' ña jaan' ndo'o' ndu xa'a' ña va'a' ndo'ó, sakan' tę kua'a' ka' ne yivi' natĭin ña ndani mĭi' ña'a' Ndiosí, tę kua'a' ka' tu' nĭa taxĭ ña chĭndani a. Sakan' tę ña jaan' natĭin sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e'.

¹⁶ Xa'a' a jaan' na nüu' nimá ndu, kuachĭ ndii, tee' ndee so'o' xixa' ñu'u' nde'i' ndu kua'an a, ndisü nimá ndu ndii, so'o' nakoó ka' ndĭee' a ĩ'in kivi' kua'an.

¹⁷ Kuachĭ ndii, tundo'o' kualĭ, ña ndo'o' ndu ĩn yivi' yo'o' ndii, ĩn kanĭ' kuĭtĭ' yoo a, tę ña xka'ndĭá kuĭtĭ' nduu' tu' a. Ndisu xa'a' ña jaan' taxĭ Ndiosí nda'a' ndu ña va'a' koo' chukuu' ña kōo' kivi' ndi'i'. ¹⁸ Sakan' ña xĭ-to' ndu ña kuvĭ küni nduchi' nuu' ndu, süu' jaan' ndii xito' ndu ña küvĭ küni ndu. Tę ña kuvĭ xini e' ndii, ña xka'ndĭá kuĭtĭ' nduu' a, ndisü ña küvĭ küni e' ndii, ña kōo' kivi' ndi'i' nduu' ña jaan'.

5 Kuachĭ ndii xini ndu ña naa' ndoñu'u' ñu'u' nde'i' ndu, ña nduu' ndee naa ĩn vĭ'e toto, ña ĩn' ĩn kanĭ' kuĭtĭ' ĩn yivi' yo'o' ndii, taxĭ Ndiosí nda'a' ndu ĩn ña kōo' kivi' ndoñu'u' ndi'vi'. Tę ña jaan' ndii, süu' tę yivi' nĭ xa'a' a. ² Tę xa'a' a jaan' na tana' ndu ña kusaa' tiaku ka' ndu ĩn yivi' yo'o' xa'a' a ña xikán va' inĭ ndu ña nama' kĭi' ñu'u' nde'i' ndu yo'o', tę nakundixĭn ndu ñu'u' nde'i' ña nduu' kuenta ndi'vi'. ³ Sakan' na kuĭi' kumi' ndu ñu'u' nde'i' xaa' ndi'vi', sakan' tę künduu' ndu ĩn tę kōo' ñu'u' nde'i' ĩkan'. ⁴ Tę vitĭn ña kusaa' tiaku ka' ndu xiin' ñu'u' nde'i' yo'o' ndii, tana' ndĭi' u'vĭ inĭ ndu, kuachĭ ndii küni ndu ña künduu' ndu ĩn tę kōo' ñu'u' nde'i', süu' jaan' ndii küni ndu ña nama' kĭi' ñu'u' nde'i' ndu, ña xĭ'i' ka'a', xiin' ña kōo' kivi' kuvĭ. ⁵ Tę mĭi' Ndiosí

nduu' ña ni xava'a ndu'u xa'a' ña jaan', te ni chinaa' Espiritu Santo nimá ndu, ña jaan' ni chikandia a nuu' ndu.

⁶ Xa'a' a jaan' na saa kivi' ini ndu xika' ndu iin yivi', te xini tu ndu ña vitin ña tiaku ndu xiin' ñu'u' nde'i yo'o' ndii, xika' yoo ndu nuu' xto'o e'. ⁷ Sakan' ña ña jaan' kujiti' ini ndu xini ndu te xika' ndu iin yivi', te süu' ndi'ni ndu xa'a' ña xini nduchi' nuu' ndu. ⁸ Sakan' na kuu' ini ndu te xika' ndu iin yivi', te ka'an nimá ndu ña nakoq kii' ndu ñu'u' nde'i ndu yo'o', te ku'un kundjee ndu mi-i' ndu'u xto'o e' jaan'. ⁹ Sakan' na kuu' saa kivi' xandux-a' ndu, te sasi' ndu ini xto'o e' jaan', naa' yoo ndu xiin' ñu'u' nde'i yo'o', uun naa' yoo ndu xiin' ñu'u' nde'i xaa'. ¹⁰ Kuach'i ndii sakuu' yoo' kuni a kuyat'in nuu' Cristo mii' xa'nú a kuach'i, te i'in e' nat'in ña xata'an nat'in e' xa'a' ña va'a, uun ña nja'a ña ni xaa e' kii' ni xika e' iin yivi' yo'o'.

Ni nakoq e' ña man'i xiin' Ndiosí ni xaa Cristo

¹¹ Te xa'a' ña xini ndu ña kuni a kuyi'vi e' xto'o e' jaan' ndii, xika' ndu sakandixa' ndu ne yivi', sakan' ña Ndiosí ndii, xa xini a saa xika' ndu nuu' a, te ndiatu' ini i ña xini tu ndo'ó ndu'u xiin' nimá ndo'. ¹² Te kii' ka'an ndu sakan' ndii, süu' ka'an ndu a te kani'i' xiin' mii' ni tukuu' ndu nuu' ndo', süu' jaan' ndii ka'an ndu a te kuv'i ka'an ninu' na ndo'ó xa'a' ndu, te kuv'i tu nakuiin ndo' nuu' ne xasuvi' xiin' mii' mii' xa'a' ña xaa' kujiti' nja, te süu' xaa' nja a xiin' iin ndaa' nimá nja. ¹³ Sakan' ña, naa' te loco nduu' ndu tuu ne yivi' ndii, xa'a' chuun nuu' Ndiosí nduu' ndu te loco, te naa' te kuu' kaxi' nduu' ndu tuu nja ndii, xa'a' ña va'a mii' ndo' nduu' ndu te kuu' kaxi'. ¹⁴ Kuach'i ndii xa'a' a ña ndani Cristo ndu'u na xaki'i' a ndu, te xaa' ndu ña kaa', sakan' ña xa ni kundani ndu ña iin ndaa' ña jaan' kujiti' ni xi'i' xa'a' kuach'i sakuu' e'. Xa'a' a jaan' na iin kachi ni xi'i' tu sakuu' e' xiin' a kii' ni xi'i' a. ¹⁵ Te xa'a' a ña ni xi'i' a xa'a' kuach'i sakuu' e' ndii, kuni a ña kutjaku e' xa'a' ña jaan' kujiti', te süu' kutjaku ka e' xa'a' mii' e'. Süu' jaan' ndii kutjaku e' te saa e' ña kuni ña ni xi'i' jaan', te ni natjaku a xa'a' ña va'a mii' e'.

¹⁶ Sakan' na kuu' ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, xänini ka ndu xa'a' inga ne yivi' naa xanini ne yivi' iin yivi'. Ña ndixa nduu' a ña ni xanini tu ndu'u xtā'an' ña ndee Cristo ndii, te yivi' nda'vi so'o kujiti' nduu' a. Ndisu vitin ndii, süu' sakan' ka xanini ndu xa'a' a.

¹⁷ Xa'a' a jaan' na naa yoo ka ini xini Cristo ndii, ne yivi' xaa' ni nandu nja, te ña ni ndu nja ña nuu' ndii, xa ni ndoo ña jaan'. Sakan' na kuu' vitin ndii, ne yivi' xaa' nduu' kani' nja. ¹⁸ Te sakuu' ña kaa' kuaxi nda'a' Ndiosí, ña ni nakoq e' ña man'i xiin' xiin' nda'a' Cristo, te ni ka'an chuun' Ndiosí xiin' ndu ña ka'an ndu xiin' ne yivi' ndee ña kuni a saa nja, te nakoq nja ña man'i xiin' a. ¹⁹ Te ka'an tu ndu xiin' nja ña xiin' nda'a' Cristo

ni nakoq Ndiosí ña man'i xiin' ne yivi' iin yivi', te koo ka'nu' xachi' ini a xa'a' kuach'i nja. Ña jaan' nduu' ña ni ka'an chuun' Ndiosí xiin' ndu ña ka'an ndu xa'a' a nuu' ne yivi'. ²⁰ Sakan' na kuu' te tianu' Cristo nuu' a ka'an ndoo' xa'a' a nduu' ndu, xa'a' a jaan' na ndee naa mii' Ndiosí ka'an nda'vi xiin' nda'a' ndu nuu' ndo' ña nakoq ndo' ña man'i xiin' a. Xa'a' a jaan' na ka'an nda'vi ndu nuu' ndo' xa'a' Cristo ña nakoq ndo' ña man'i xiin' Ndiosí. ²¹ Kuach'i ndii, tee' ndee koo' ndee iin kuach'i ni xaa Cristo ndii, kuach'i yoo' ni sakuiso' ña'a' Ndiosí, te kunduu e' ne ndaku nimá nuu' a xa'a' ña ni xaa Cristo.

6 Te vitin ña te xaa' chuun nuu' Ndiosí nduu' ndu ndii, ka'an nda'vi ndu xiin' ndo'ó ña nat'in saka ndo' ña ndani mii' Ndiosí ndo'ó. ² Kuach'i ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Kii' ni kuni a ña chindiee' i ndo'ó ndii, ni chindiee' i ndo'ó,

te kii' ni kuni a ña sakakú i ndo'ó ndii, ni sakakú i ndo'ó.

Sakan' yoso' a.

Chuun xa'a' ndo' ña ka'an ndu xiin' ndo', vitin ni xaa kivi' ña chindiee' Ndiosí ndo'ó, te vitin tu ni xaa kivi' ña sakakú a ndo'ó.

³ Kuasa' xaa' ndu ndee iin ña va'a xiin' ndee iin ne yivi' te kani'a nja xa'a' chuun nuu' Ndiosí ña xaa' ndu.

⁴ Süu' jaan' ndii xiin' sakuu' ña ndo'o' ndu nia'á ndu ne yivi' ña te xika' nuu' nuu' Ndiosí nduu' ndu. Naa kuu' ña kuie ini ndu nuu' tundo'o', xiin' naa kuu' ña natiin ndu, xiin' naa kuu' ña sandi'ni a ndu, ⁵ xiin' naa kuu' ña suku' yo'o' te yivi' ndu'u, xiin' naa kuu' ña xiñu'ú ndu vi'e kaa, xiin' naa kuu' ña katí kua'a' ne yivi' ndu, te kani nja ndu, xiin' naa kuu' ña xachuun' u'vi ndu, xiin' naa kuu' ña kixín va'a ndu, xiin' naa kuu' ña xika' soko ndu, ⁶ te xiin' naa kuu' ña xika' ndoo ndu, xiin' naa kuu' ña sania'á ndu ña ndixa ña xini ndu, xiin' naa kuu' ña kuie ini ndu xa'a' ne yivi', xiin' naa kuu' ña maso ndu, xiin' naa kuu' ña xachuun' Espiritu Santo nimá ndu, xiin' naa kuu' ña ndani ndu ne yivi' xiin' iin ndaa' nimá ndu, ⁷ xiin' naa kuu' ña ka'an ndoo' ndu tu'un ña ndixa xna'a, xiin' naa kuu' ña taxi' Ndiosí ña ndiee' ndu. Te tiin ndiaa ndu ña nduu' ña xachuun' ndaku ndu jaan', te xiin' ña jaan' naka'an ndu xa'a' ndu kii' yoo' tundo'o' nuu' ndu, uun kii' kiee' va'a ndu. ⁸ Xaa tuky ndii tiin' ka'nu' ne yivi' ndu, te xaá tuky ndii kani'a nja xa'a' ndu, te xaá tuky ndii ka'an va'a ne yivi' xa'a' ndu, te xaá tuky ndii tun vixi' ka'an nja xa'a' ndu. Te sakan' tu ka'an nja ña te xini xa'an' nduu' ndu, tee' ndee ña ndixa xna'a nduu' ña ka'an ndu. ⁹ Kuu' nja xiin' ndu ndee naa te koo' xini, tee' ndee xini kaxi' nja ndu'u, te xa yoo ndu kuv'i ndu, ndisu koto ndo' kusaa' tiaku ka ndu, sando'o' nja ndu, ndisu tia'an kuv'i ndu. ¹⁰ Naa iin' te suchi' ini iin' ndu, ndisu saa kivi' va'a kuni ndu, naa iin' te natiin iin' ndu, ndisu kua'a' va' ne

yivi' nduu' vika' xaa' ndu' xiin' ña ndixá, naa iin' te kōo' xachi' ña'a iin' ndu', ndisu kumi' ndu' sakuu' nuu' ña'a.

¹¹ Ndo'ó, ne ta'an' ndu', ne nakayá xa'a' Jesús ñuu' Corinto ndii, ni ka'an kaxi' va' ndu' xiin' ndo', te ni ka'an ndu' xiin' ndo' xiin' iin' kanii' nimá ndu'. ¹² Te tüku' ni ku-u' ndu' xiin' ndo', ndisu ndo'ó ndii, tuku' ka' kuu' ndo' xiin' ndu'. ¹³ Te xa'a' a' ña' nduu' i' ndee' naa yuva' ndo' ndii, ka'an nda'vi i' xiin' ndo' ndee' naa xaa' iin' yuva' xiin' si'e ra' ña' taxí na ndo' nuniá' kanii' nimá ndo' nuu' i', ndee' naa xaa' yu'u' ña' nuniá' i' kanii' nimá i' nuu' ndo'.

Nduu' e' ndee' naa vi'e' Ndiosí tiaku

¹⁴ Ndo'ó ndii, süu' iin' kachi ka' xika' ndo' te sakan' ne iní xini Jesús, sakan' na kuu' ki'in' ta'an' kutu' ka' ndo' xiin' ne jaan'. Kuachi' ndii ki'in' ta'an' ña' ndaku xiin' ña' ña'a, te ni ndee' ki'in' ta'an' tu' ñu'u' xiin' ña' iin' yavi'.

¹⁵ Sakan' tu' Cristo ndii, ni ki'in' ta'an' a' xiin' ña' ndiva'a', ni ndee' va'a' tu' ki'in' ta'an' kutu' iin' ne iní xini Jesús xiin' ne iní xini a'. ¹⁶ Yuku' Ndiosí ndii, ki'in' ta'an' a' xiin' yuku' ndiosí saka. Sakan' ña' yoo' ndii, yuku' mji' Ndiosí tiaku nduu' e', naa ni ka'an mji' a' ndii:

Kundu'u' inga' i' xiin' ne yivi' ka'a', te kaka' inga' tu' i' xiin' ña',

te yu'u' kunduyu' Ndiosí ña', te ne ka'a' kunduyu' kuenta i'.

Ni kachi' a'. ¹⁷ Te ni ka'an ka' tu' xto'o' e' Ndiosí ndii:

Ndo'ó, ne nduu' kuenta i' ndii, kua'an kije' ndo' tein ne yivi' ña'a',

te kuxi'oo' ndo' nuu' ña'.

Sakan' te töndja' ndo' ndee' iin' ña' ña'a' ña' xaa' ña', te sakan' kuví na'jin yu'u' ndo'ó.

¹⁸ Te yu'u' kunduyu' yuva' ndo',

te ndo'ó kunduyu' tiaa' si'e i' xiin' ña'a' si'e i', kachi' xto'o' e' Ndiosí, ña' ka'nu' koo' chukuu'.

7 Ne ta'an' maní i', ña' jaan' nduu' ña' ni taxí Ndiosí kuento a' xa'a' nuu' e'. Xa'a' a' jaan' na kuni' a' ña' ndasandoo' xiin' mii' xachi' e' nuu' sakuu' ña' satívi' ñu'u' nde'i' e', xiin' espíritu e'. Te xa'a' a' ña' yivi' e' Ndiosí ndii, na sanduxa' e' te kunduyu' xachi' e' nditja' kuíti' a'.

Va'a' kuni Pablo ña' ni nama' ne ñuu' Corinto nimá ña'

² Xa'a' a' jaan' na saa' ndo' ña' va'a' te na'jin va'a' ndo' ndu'u', sakan' ña' xini' ndo' ña' kuäsa' ni xaa' ndu' ña' ña'a' xiin' ndee' iin' ne yivi', ni ndee' kuäsa' tu' ni satívi' ndu' ndee' iin' ne yivi', te kuäsa' ni tu' ni xini xa'an' ndu' ndee' iin' ne yivi'. ³ Te süu' ka'an i' sakan' xa'a' a' ña' kuni saka'an' i' ndo'ó, kuachi' ndii xa' ni ka'an i' xiin' ndo' ña' ndani' kua'a' i' ndo'ó. Naa' tiaku i' uun' naa' kuví i' ndee' saa' ka' ni ndii, ndani' na ndani' i' ndo'ó. ⁴ Ndítuní va' yu'u' te ka'an i' xiin' ndo'ó xa'a' ña' ka'a', te ka'an va'a' va' tu' i' xa'a' ndo' nuu' ne yivi'. Tee' ndee' kua'a' ndo'ó ndu' ndii, va'a' va' kuni i', te naa' va'a' tu' nimá i'.

⁵ Sakan' ña' ndee' kii' ni xaa' ndu' nuu' ñu'u' Macedo-nia yo'o' ndii, tia'an kuví nandiee' ndu'. Süu' jaan' ndii xanu'u' tundo'o' yoo' nuu' kivi' ñuu' ndu' saa' kua'an. Ne yivi', ne ndasi' ndu'u' ndii, sando'o' ña' ndu', te ndo'ó tu' ndu' xaa' ña' ndi'ni' nimá ndu'. ⁶ Ndisu Ndiosí ndii, saki'ví a' ne nda'vi kuni iní, te ni saki'ví a' ndu'u' kii' ni xaa' Tito mii' ndiee' ndu' yo'o', ⁷ te süu' xa'a' a' ka' ni xaa' Tito kuíti' na ni saki'ví a' ndu'u', süu' jaan' ndii sakan' tu' xa'a' a' ña' va'a' kuni ra' ni xaa' ndo'ó. Te xa' ni ndatu'un' tu' ra' nuu' ndu' ña' ka'an va' nimá ndo' kuni' ndo' ndu', te sakan' tu' ni ka'an ra' xiin' ndu' ña' suchi' va' iní ndo' xa'a' kuachi' ña' ni xaa' ndo', te ni ka'an tu' ra' xiin' i' ña' kusaa' nakuitá ka' ndo' xiin' i'. Xa'a' a' jaan' na so'o' va'a' ka' ni kuni i'.

⁸ Kuachi' ndii tee' ndee' ni kusuchi' iní ndo' ni xaa' i' xiin' tutu' ña' ni ti'vi' i' nda'a' ndo' jaan' ndii, kuäsa' ka' suchi' iní i' xa'a' ña' jaan' vitin'. Ña' ndixa' nduu' a' ña' saa' ndii, ni kusuchi' tu' iní yu'u' kii' ni xini i' kuento ña' ni sakuuchi' tutu' jaan' iní ndo'ó. ⁹ Te vitin' ndii, va'a' va' kuni i' xa'a' ña' jaan', süu' va'a' kuni i' koto' ka' ni sakuuchi' i' iní ndo' xiin' tutu' jaan', süu' jaan' ndii koto' ka' ni kusuchi' iní ndo' xa'a' kuachi' ndo', ña' ni xaa' ndo' jaan' nuu' Ndiosí, te ni nama' ndo' nimá ndo' xa'a' a'. Te ña' ni kusuchi' iní ndo' jaan' ndii, ña' ni kuni' mji' Ndiosí nduu' a'. Xa'a' a' jaan' na kuäsa' ni xaa' ndu' ndee' iin' ña' va'a' xiin' ndo'. ¹⁰ Kuachi' ndii, kii' kusuchi' iní e' saa' kuni' mji' Ndiosí xa'a' a' ña' ni xaa' e' kuachi' ndii, kuni' nama' e' nimá e' xa'a' kuachi' ña' ni xaa' e' jaan', te sarakú Ndiosí yoo', te kōo' ndee' iin' xa'a' ña' kusuchi' ka' iní ndu' xa'a' a' ña' ni sakuuchi' ndu' iní ndo'ó. Ndisu ña' kusuchi' iní ne yivi' iin' yivi' ndii, kuenta ña' xi'f' kuíti' nduu' ña' jaan'. ¹¹ Te vitin' ndii, koto' ndo' saa' vi' ni nama' nimá ndo' ni xaa' ña' ni kusuchi' iní ndo' nuu' Ndiosí xa'a' a' ña' ni xaa' ndo' kuachi' jaan'. Ña' jaan' ni xaa' sakan', te ni nakuitá kuento ndo' ña' saa' ka' ndo' ña' ni xaa' ndo' jaan', te ndee' xa'a' yu'u' ni naka'an' ndo', te ni xtaní tu' ndo' kuachi' ña' ni xaa' ne yivi' jaan', te ni yivi' tu' ndo' Ndiosí xa'a' ña' ni xaa' ndo' kuachi' jaan'. Ndii' jaan' te ni kuni' tu' ndo' ña' kuni' ndo' yu'u', ni yoo' tu'va' ndo' te saa' ndo' ña' ni ka'an i', te ni sando'o' ndo' te ni xaa' kuachi' jaan'. Te xiin' sakuu' ña' ni saxinu' ndo' ña' ni ka'an i' jaan' ndii, nia'a' ndo' ña' xa' ni sanduva'a' ndo' tu'un' kui'e' jaan' tein' ndo'. ¹² Xa'a' a' jaan' na kii' ni ke'i' i' tutu' jaan', te ni ti'vi' e' nda'a' ndo' ndii, süu' ni ti'vi' e' xa'a' yoo' ni xaa' kuachi' jaan', uun' xa'a' yoo' ni ndo'ó xa'a' kuachi' jaan'. Süu' jaan' ndii ni xaa' i' sakan' te nia'a' ndo' nuu' Ndiosí saa' vi' ndi'ni' ndo' xa'a' ndu'u'. ¹³ Te xa'a' ña' jaan' na ni saki'ví a' nimá ndu', ndisu kua'a' ka' ni saki'ví a' nimá ndu' kii' ni xini' ndu' ña' va'a' va' kuni' Tito kii' ni xaa' ra' yo'o' xa'a' ña' ni xandi'eni' ña'a' sakuu' ndo'ó. ¹⁴ Sakan' na kuu' ña' ni ka'an va'a' i' xa'a' ndo'ó nuu' Tito ndii, kuäsa' ni saka'an' ndo' nuu' i', sakan' ña' sakuu' ña' ka'an ndu' xiin' ndo' ndii, ña' ndixa' nduu' a', te sakan' tu' sakuu' ña' ni ka'an va'a' ndu' xa'a'

ndo' xiin' te jaan' ndii, ña ndixa nduu' tu a jaan'. ¹⁵ Te ña ndani va ra ndo'ó ndii, so' o kua'an ku'an'ny ka a kii' naka'an' ra ña ni saxinu sakuu' ndo' ña ni ka'an ra xiin' ndo', xiin' ña ni natijn va'a tu ña'a' ndo', xiin' ña yivi' ndo', te ni tijin ka'nu' tu ña'a' ndo'. ¹⁶ Te yu'u ndii, va'a va kuni i ña kuvj inji i kuni i ndo'ó xiin' iin kanii' nimá i.

Kaya ne inji xini Jesús xu'un' xa'a' inga ne ndikún ichi' a

8 Ne ta'an' ndu, vitin kuni ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' sa'a vi' xamaní' Ndiosí ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia. ² Sakan' ña tee' ndee kua'a' ya'a ndo'o' nja, te kua'a' ya'a tu natiin nja ndii, va'a va kuni nja, te sakan' tu kua'a' xu'un' xito' nja ndee naa ne vika' vi' nduu' nja. ³ Te kumi' yu'u' ña ndaku ña xiin' ña ka'an nimá mii' nja te xito' nja xu'un' jaan' sa'a kundiee' nja, te xaá ndii, ndee ya'a ka te sakan' sa'a kundiee' nja. ⁴ Ndee ni ka'an nda'vi va nja xiin' ndu ña taxj ndu ña koto na nja xu'un', te chindiee' na nja ne nduu' inga' kuenta Ndiosí xiin' e'. ⁵ Te süu' xu'un' kuiti' ni xito nja, süu' jaan' ndii ni xa'a nja kua'a' ka te sakan' ña ni ka'an ndu xiin' nja. Sakan' ña ña nuu' ndii, ni sanakua'a xiin' mii' nja nda'a' xto'o' e' Jesús, te ni nakuita tu kuento nja xiin' ndu'u' xa'a' ña kuni sa'a nja ña kuni Ndiosí. ⁶ Tito nduu' te ni xa'a' nakaya xu'un' jaan' tein ndo', sakan' na kuu' ni ka'an nda'vi ndu xiin' ra ña saxinu ra chuyun va'a jaan' sa'a ni' i' ni taxj xa'a' ra a tein ndo'. ⁷ Sakan' ña ndo'ó ndii, chuyun va ndo' nuu' ndee ndee ka ña xaa' ndo': naa ku-u' ña inji ndo' xini ndo' Jesús, xiin' ña chuyun va ndo' xiin' tu'un va'a, xiin' ña chuyun tu ndo' xiin' ña xini tuni, xiin' ña taxi' ndo' kivi' te chindiee' ndo' ne yivi', xiin' ña ndani ndo' ndu'u. Xa'a' a jaan' na vitin ndii, kuni a ña sa'a tu ndo' ña nduxa', te saxinu ndo' chuyun va'a yo'o' xa'a' ne yivi'.

⁸ Te süu' ka'an chuun' i ña jaan' xiin' ndo', süu' jaan' ndii kuni kuiti' i ña kuni ndo' sa'a nia'a' tuky ne ndikún ichi' Jesús ña yoo tu'va nja te chindiee' nja ne natiin, te sakan' te kuvj nia'a' tu ndo'ó ña ndani xna'a' ndo' ne yivi'. ⁹ Kuachj ndii xa xini ndo'ó ña ndani mii' xto'o' e' Jesucristo ndo'ó, sakan' suu' xa'a' a ña ndani a ndo'ó, na tee' ndee ña vika' nduu' a ndii, ni xanda'vi xiin' mii' mii' a, te xiin' ña ni xanda'vi xiin' mii' mii' a jaan' ni nanduy ndo'ó ne vika'. ¹⁰ Te xa'a' ña va'a mii' ndo' na kuni kondija yu'u' i ndo'ó xa'a' ña jaan', kuachj ndii xa ndee kuiya ndi'i vi' ni xa'a' mii' ndo' nakaya ndo' xu'un' jaan'. Te süu' ni xa'a' kuiti' ndo' xaa' ndo' ña jaan', süu' jaan' ndii mii' tu ndo' ni taxj xa'a' xiin' ña jaan'. ¹¹ Sakan' na kuu' vitin ndii, na saxinu tu ndo' a sa'a kundiee' mii' ndo', sa'a ni' va'a ni kuni ndo' te ni taxj xa'a' ndo' xiin' a, sakan' tu na saxinu ndo' a.

¹² Kuachj ndii, naa' ndixa xna'a' ka'an nimá yoo ka chindiee' nja ndii, natiin' Ndiosí sa'a kundiee' mii' nja taxj nja, sakan' ña Ndiosí ndii, xikán jaan' nuu' e' ña

xini a ndii, köo' a kumi' e'. ¹³ Sakan' ña süu' ka'an i ña yo'o', te kuvj ndo'ó so'ko xa'a' a ña chindiee' ndo' inga ne natiin, süu' jaan' ndii xaa' i sakan' te iin kachi kumi' e' ña köo manj' e'. ¹⁴ Te vitin ndii, kumi' ndo'ó ña tiaku ndo', ndisu ne jaan' ndii, köo' a kumi' nja, te naá kivi' kii' köo' a kumi' tu ndo'ó ndii, ne jaan' chindiee' tu ndo'ó xiin' ña kutiaky ndo', te iin kachi kumi' e' ña köo manj' e'. ¹⁵ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Köo' a ni ndoo ndoso' nda'a' ne ni nakaya kua'a' ña xaxi', te ni ndee köo' tu a ni kuni nuu' ne ni nakaya xaku ña jaan'", kachi a.

¹⁶ Ndisu chindani va Ndiosí ña ni saka'an a nimá ñani e' Tito, te ni ndi'ni tu ra xa'a' ndo' ndee naa yu'u.

¹⁷ Sakan' ña kii' ni ka'an chuun' ndu xiin' ra ña ku'un ra mii' ndiee' ndo' ndii, ni ka'an yu'u' ra, süu' jaan' ndii xiin' ña ka'an nimá mii' ra te kua'an ra ikan'. Sakan' ña ndi'ni va ra xa'a' ndo'. ¹⁸ Te ni ti'vi' tu ndu inga ñani e' xiin' Tito jaan', te ñani e', te ni ti'vi' ndu jaan' ndii, sakuu' xaan' mii' nakayá ne yivi' xa'a' Jesús ndii, ka'an va'a va ne jaan' xa'a' ra xa'a' ña xaa' va'a ra chuyun nuu' Ndiosí xa'a' tu'un va'a. ¹⁹ Te siin' tuky ndii, ñani e', te kua'an xiin' Tito jaan' ndii, ne nakayá yo'o' xa'a' Jesús ni nakaxin ña'a', te ku'un tu ra xiin' ndu kii' ku'un ndiaka ndu ña ni kaya ne ta'an' e'. Te ña xaa' ndu kaa' ndii, xaa' ndu a te natijn mii' xto'o' e' ña xaka'nu' ña'a' e', te xaa' tu ndu a, te nia'a' ndu ña ndi'ni xna'a' ndu xa'a' ne natiin. ²⁰ Xaa' tu ndu sakan', kuachj ndii kuni ndu ña ka'an kuni ndee iin ne yivi' xa'a' ndu xa'a' ña kaya ndu tumani' chie jaan'. ²¹ Sakan' na kuu' xaa' ndu ña nduxa', te xachuun' ndaku ndu nuu' xto'o' e' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'. ²² Te ti'vi' ka tu ndu inga ka ñani ta'an' e' xiin' te uvi' ta'an' jaan'. Te ñani e', te ti'vi' ndu jaan' ndii, xa ki'in' ichi' ni nia'a' ra ndu'u' ña xachuun' ndaku xna'a' ra chuyun nuu' Ndiosí, te vitin ka vi' ndi'ni ra xa'a' ndo', sakan' ña inji ra xini ra ndo'ó. ²³ Te ñani e' Tito ndii, xa xini ndo' ña iin te xachuun' inga' xiin' i xa'a' ña va'a mii' ndo'ó nduu' ra. Te inga ka tuky uvi' ta'an te ta'an' e' ndii, ne nakayá xa'a' Jesús ni tianu' ña'a'. Te sakan' tu xiin' nda'a' te jaan' natijn mii' Cristo ña tiin' ka'nu'. ²⁴ Xa'a' a jaan' na nia'a' na ndo' te jaan' ña ndani xna'a' ña'a' ndo', te kuni na ne nakayá xa'a' Jesús, ne ni ti'vi' ña'a', ña ndani xna'a' ña'a' ndo', te kuni tu nja ña ni ka'an va'a saka ndu xa'a' ndo' nuu' nja.

9 Te xa'a' xu'un' ña nakayá, te chindiee' e' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e', ne natiin ndii, kuni a ña ke'i ka i ña jaan' nuu' ndo'. ² Kuachj ndii xa xini yu'u' ña kuni va ndo'ó chindiee' ña'a' ndo'. Xa uun ni te ka'an va'a i xa'a' ndo' nuu' ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia yo'o'. Ka'an i ña ndo'ó, ne ndiee' nuu' ñu'u' Acaya ndii, xa ndee kuiya ndi'i vi' ni xa'a' ndo' kaya ndo' xu'un' xa'a' ne natiin jaan' te chindiee' ña'a' ndo'. Xa'a' a ña yoo tu'va ndo' te sa'a ndo' ña jaan' ndii, kua'a' va tu ne Macedonia ni kuni chindiee' nja ne jaan'. ³ Ndisu ti'vi' i

te ta'an' e' yo'o' saꝑ' iin kij' te ka'án va'a saka i xa'a' ña xaa' ndo' jaan'. Sakan' te koꝝ tu'va xna'a ndo' xiin' xu'un' ña kaya ndo' jaan'. ⁴ Saa' iin kij' ku'un sava ne ta'an' e', ne ndiee' nuu' ñu'u' Macedonia yo'o', xiin' i mii' ndiee' ndo', te kunj' ña ña ku'asa' yoo' tu'va ndo' xiin' xu'un' jaan', te kuka'an ndu nuu' ña xa'a' a ña inj' va ndu xini ndu ndo'ó, ndisu kuka'an ka vj' nuu' ndo'ó. ⁵ Xa'a' a jaan' na nj' kunj' a ña ka'an nda'vi i xiin' ñanj' ta'an' e' yo'o', te konj' i ichi' ra ku'un ra mii' ndiee' ndo', te chindjee' ra ndo'ó te kaya ndo' xu'un' ña xa ni ndoo ndo' kuento taxj' ndo', te kunduu a ña nj' ka'an nimá mji' ndo' taxj' ndo', te kundu a ña xikán u'vi ndu'u nuu' ndo'.

⁶ Ndisu naka'an' ndo' ña yo'o' ndii: "Yoo ka sie chi'i' ndii, sie tu ña'a nakaya ña, te yoo ka kua'a' chi'i' ndii, kua'a' tu ña'a nakaya ña." ⁷ Te i'in ndo' ndii, kunj' a ña taxj' ndo' saa ka nj' ka'an nimá mji' ndo', te kusuchi' inj' ndo' kij' taxi' ndo' a, nj' ndee taxj' tu ndo' a xa'a' a ña tin' u'vi ne yivi' ndo'ó. Kuachj' ndii ndanj' Ndiosí ne va'a kuni te taxi' ña ña jaan'. ⁸ Te ña ndjee' koꝝ chukuu' nduu' tu Ndiosí, mji' tuku' a jaan' sañu'u' va ndo'ó, te koo' ndee iin ña'a kundoo' ndo' xa'a', te koꝝ ña kuni a kutjaku ndo' saa kivi', te ndee ñanj' a te chindjee' ka ndo' xiin' ña jaan' ne koo' a kumi'. ⁹ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a xa'a' ne va'a nimá ndii:

Nj' taxj' kua'a' ña ña'a ña nda'a' ne nda'vi kuu', te naka'an' Ndiosí ndee ndi'i' nj' kivi' ña nj' xachuun' ndaku ña jaan'.

Sakan' yoso' a. ¹⁰ Te Ndiosí nduu' ña taxi' tikjn' te chi'i' ne yivi' a, te suvj' tu a taxi' ña xaxi' e', sakan' na kuu' taxj' tu a ña nakaya kua'a' ka ndo' ña'a ndo' ña nj' chij' ndo', te sañu'u' kua'a' ka a ndo'ó, te kuvj' chindjee' ka ndo' ne natiín. ¹¹ Sakan' te kumi' ndo' sakuu' nuu' ña vika', te kuvj' chindjee' ndo' kua'a' ka ne nda'vi kuu'. Te ña taxj' ndo' nda'a' ndu'u jaan', te xaxa' ndu a, saa sakan' te kua'a' ka tu ne yivi' taxj' ña chindani Ndiosí xa'a' ña jaan'. ¹² Kuachj' ndii, xiin' tumanj' ña chindiee' ndo'ó ne ta'an' e' jaan' ndii, süu' ne jaan' kujti' taxi' ndo' ña kuni nuu', süu' jaan' ndii xandieni tu ña'a' ndo', te taxj' va ña ña chindani Ndiosí. ¹³ Sakan' ña kij' natijn' ne jaan' ña chindiee' ña'a' ndo' ndii, saka'nu' ña Ndiosí, kuachj' ndii kunj' ña saa ña'á ndo'ó ña saxinú xna'a ndo' tu'un va'a ña ka'án xa'a' Cristo. Te saka'nu' tu ña Ndiosí xa'a' a ña taxi' ndo' kua'a' xu'un' te chindjee' ña'a' ndo', te chindjee' tu ndo' sakuu' ne natiín. ¹⁴ Te sakan' tu ka'an va ña xiin' Ndiosí xa'a' ndo', sakan' ña ndanj' ña ndo'ó xa'a' a ña nj' sañu'u' va ña'a' Ndiosí xiin' nda'a' ndo'. ¹⁵ Chindani va Ndiosí xa'a' a ña kua'a' va nj' xamanj' a yoo', te koo' tu'un ña kuvj' sanakuachi' e' tumanj' jaan'.

Naka'án Pablo xa'a' chuun ña nj' sakuiso' ña'a' Ndiosí xaa' ra

10 Ka'án nda'vi yu'u, te nduu' Pablo, xiin' ndo'ó saa nii' xaa' Cristo, ña maso kuu' a, te va'a tu nimá a. Sakan' ña xini i kuento ña ka'án sava ndo' ña iyo va i kij' ndu'u' i tejn' ndo', ndisu kij' ndu'u' i tuku' xaan' ndii, tiakú xachi' yu'u' i xa'a' ndo', kachi ndo'. ² Xa'a' a jaan' na ka'án nda'vi i xiin' ndo' ña nduku' ndo' ña tiakú yu'u' i jaan' kij' koꝝ i tejn' ndo', sakan' ña xa yoo nditunij' i ña ka'an kaxi' i xiin' ne tiin' kuachj' ndu'u jaan', ña ka'án ña ña xika' ndu ndee naa xika' ne nduu' kuenta iin yivi'. ³ Kuachj' ndii, tee' ndee te yivi' iin yivi' nduu' ndu ndii, kuenta'an' ndu naa kuenta'an' ne yivi' iin yivi' yo'o'. ⁴ Kuachj' ndii, ña tiin' ndiaa ndu te kuenta'an' ndu ndii, süu' naa ña tiin' ndiaa ne yivi' iin yivi' nduu' a, süu' jaan' ndii ndjee' mji' Ndiosí nduu' a. Te kumi' a ndjee' te sanduxin a ña ndjee' ña ndiva'a, ⁵ te xiin' ña jaan' sandoñu'u' ndu ña xini tuni xini xa'an' ña kumi' ne yivi' iin yivi'. Te ña jaan' taxi' tu ndjee' ndu, te sanduxin ndu sakuu' ña ka'án ñuñu' ña, te xikuita'nú ña nuu' ña ka'án xa'a' Ndiosí. Te ña jaan' tu taxi' ndjee' ndu, te nakasi ndu sakuu' ña xanini ne yivi' iin yivi', te kixin ndiaká ña'a' ndu nuu' Cristo, te kandixa' ña'a' ña. ⁶ Te xa yoo tu'va ndu te sando'o' ndu sakuu' ne xaso'o' nuu' Cristo kij' kunj' ndu ña xa nj' kandixa' ña'a' sakuu' ndo'ó.

⁷ Chuun xa'a' va ndo' saa kuu' ne yivi'. Naa' tuu yoo ka ña xini kaxi' ña ña kuenta Cristo nduu' ña ndii, kuni a ña nakunij' tu ña ña kuenta Cristo nduu' tu ndu'u. ⁸ Tee' ndee ndee va'a' ndjee' ka ka'án chuun' yu'u vitjn' xa'a' a ña nj' taxj' xto'o' e' ndjee' jaan' nda'a' i ndii, ku'asa' ka'an' nuu' i. Sakan' ña nj' taxj' a ndjee' jaan' nda'a' i te sakuu'nu' i ndo'ó nuu' ichi' Jesús, te süu' nj' taxj' a ndjee' jaan' nda'a' i te sativi' i ndo'ó, ne inj' xini ña'a'. ⁹ Te kuni i ña kaninj' ndo' ña tee' kuni say-ij'vi i ndo'ó xiin' tutu, ña nj' tiji'vi' i kua'an nda'a' ndo'. ¹⁰ Kuachj' ndii, xini i kuento ña ka'án sava ndo' ndii, vixi va te saxinú e' ña nj' ke'ij' i nuu' tutu jaan', te ndjee' va tu ka'án ña yoso' nuu' a, ndisu kij' yoo i tejn' ndo' ndii, iyo va i te kuvj' tu ndatun' ka'an i, kachi ndo'. ¹¹ Sakan' na kuu' kuni i ña kundani tu te ka'án sakan' xa'a' i ña saa nii' nj' ke'ij' ndjee' i nuu' tutu yo'o' kij' ndu'u' xika' i ndii, nii' sakan' tu ndjee' ka'an i xiin' ndo' kij' koꝝ i mii' ndiee' ndo'.

¹² Sakan' ña koo' kivi' saa ndu naa xaa' te ka'án va'a xa'a' mji' jaan', nj' ndee naka'a xiin' mii' tu ndu xiin' te jaan', kuachj' ndii te ka'án va'a xa'a' mji' jaan', te xa xiin' ta'an' mji' tu ra nakata' xiin' mii' ra ndii, iin te küu' kaxi' nduu' ra. ¹³ Ndisu ndu'u ndii, ka'an va'a ndu xa'a' chuun ña xaa' ndu ya'a ka te sakan' saa kuni Ndiosí, süu' jaan' ndii Ndiosí nduu' ña ña'á ndu'u saa kuni a saa ndu chuun nuu' a, te ña jaan' tu nj' xaa sakan', te

nj xaꝓ ndu ndeꝑ mii' ndiee' ndo'ó. ¹⁴ Xi'na ndu nj xa'an mii' ndiee' ndo'ó ña nyu', sakan' na kuii' kuꝓsa' ya'á ndu ña kuni Ndiosí saa ndu. Kuꝓchi ndii xi'na ndu nj xa'a' ka'an ndoso' tu'un va'a ña ka'an xa'a' Cristo nuu' ndo'. ¹⁵ Kuꝓsa' ka'an va'a ndu xa'a' mii' ndu xa'a' chuyun ña nj xaꝓ tuky te yivi', süu' jaan' ndii ndiatu' inj ndu ña saa ña kua'an kua'nyu ka ña inj ndo'ó xini ndo' Jesús, te kuvj kua'a' ka ndo' kumi' ndu ña ndiee' nuu' saa kuni Ndiosí sachuun' ndu. ¹⁶ Te ndiatu' tu inj ndu ña ku'un ka'an ndoso' ndu tu'un va'a jaan' xika' ka te mii' ndiee' ndo'ó, mii' tia'an ku'un ndeꝑ iin te yivi', te sakan' ka'an va'a ndu xa'a' mii' ndu xa'a' chuyun ña nj xaꝓ tuky te yivi'. ¹⁷ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Naa' kuni ka'an va'a yoo ka xa'a' mii' njā ndii, ndeꝑ chaa' ka na ka'an va'a njā xa'a' ña nj xaꝓ xt'o'ó e' Ndiosí xa'a' njā." Sakan' yoso' a. ¹⁸ Kuꝓchi ndii, süu' ne ka'an va'a xa'a' mii' nduu' ne keta' va'a nuu' xt'o'ó e' Ndiosí, süu' jaan' ndii ne ka'an va'a mii' ña jaan' xa'a' nduu' ne keta' va'a nuu' a.

11 Ndiatu' inj i ña kundieni xini' ndo' kuni ndo' yu'u, tee' ndee ka'an i ndeꝑ naa iin te küu' kaxi'. Va'a ka na kundieni xini' ndo' kuni ndo' yu'u. ² Kuꝓchi ndii, ña xakuiñu yu'u ndo'ó ndii, ndeꝑ nda'a' Ndiosí kuꝓxi a. Sakan' ña xa nj chituní i ña xiin' iin ndaa' kujti' te yivi' tunda'a' ndo' saa i, te te yivi' jaan' ndii, Cristo nduu' a. Sakan' na kuii' kii' kundia'ka i ndo'ó nuu' a ndii, kuni a ña ndoo ko'o ndo' ndeꝑ naa iin ña'a' ña ndu'u' sie ndeꝑ xaa' kivi' ña tunda'a' a'. ³ Ndisu xika' nimá i ña naa nj xaꝓ ko'o' nj xini' xa'an' ri' Eva ndii, kuein' tu kuni xa'an' te jaan' ndo'ó, te sasana' ra xini' ndo', te na'ko'o ndo' ña ita' ni' i ndo' ichi' Cristo. ⁴ Sakan' ña ndo'ó ndii, kundieni maní' xini' ndo' kuu' yoo ka kuꝓxi ka'an ndoso' siin' nuu' ndo' xa'a' Jesús, te sakan' ña xa nj ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a', te natiin' tu ndo' inga espíritu siin' te sakan' Espíritu Santo, ña xa nj natiiin' ndo', te natiin' ka tu ndo' inga nuu' tu'un siin' te sakan' tu'un va'a, ña xa nj ka'an ndoso' ndu nuu' ndo'. ⁵ Te kuꝓsa' tuu yu'u ña te xanuu' ka nduu' i te sakan' te ka'an mii' ña nduu' ra te chuyun va' ka'an ndoso' jaan'. ⁶ Tee' ndee süu' iin te chuyun va' xiin' kuento nduu' i, ndisu kumi' i ña chuyun xaa' ña ndichi ña nj taxj Ndiosí. Te ña jaan' ndii, xa ki'in' ichi' xi nia'á ndu a nuu' ndo'.

⁷ Kuein' tuu ndo' ña nj xaꝓ i kuꝓchi ña nj ki'in' i xu'un' nda'a' ndo' kii' nj sania'á i ndo'ó tu'un va'a ña ka'an xa'a' Ndiosí, sakan' ña nj sanuu' xiin' mii' mii' i te kanj' i i ndo'ó. ⁸ Te nda'a' tuky ti'vi ne nakayá xa'a' Jesús nj ki'in' i xu'un', te nj sania'á i ndo'ó. ⁹ Kii' nj ndu'u' i mii' ndiee' ndo' ñaa', te kii' nj kuni yoo ka nduu' ña'a' nuu' i ndii, kö'o' kivi' nj xa'an i vi'e ndeꝑ iin ndo' te kakan e nuu' ndo', sakan' ña ne ta'an' e', ne nduu' kuenta Jesús, ne nj kjeꝑ ñu'u' Macedonia yo'o', nj chindiee' yu'u xiin' ña tiaku i. Te nj xanduxa' i, te nj xikan i ña'a' nuu' ndeꝑ iin ndo', te nj ndeꝑ kakan tu e' nuu' ndo'.

¹⁰ Saa nii' xini' kaxi' yu'u ña xini' xna'a' i ña ndixa xa'a' Cristo ndii, nii' sakan' tu xini' kaxi' i ña ndeꝑ iin ne ndiee' nuu' ñu'u' Acaya ñaa' küvi savikuiñ yu'u, te na'ko'o i ña va'a kuni i xa'a' ña ki'in' i xu'un' te sania'á i ndo'ó. ¹¹ Tee' kuein' tuu ndo' ña xaa' i sakan' xa'a' a ña ndani i ndo'ó. Kuꝓsa' xachi' sakan' ran', xini' Ndiosí ña ndani kua'a' i ndo'ó.

¹² Ndisu yu'u ndii, saa na xaa' i ña xa xaa' i jaan', sakan' te kö'o' xachi' a kuvj ka'an ninu te ñuñu' xa'a' mii' ra xa'a' ña jaan', te nakata' xiin' mii' ra xiin' ndu. ¹³ Sakan' ña te jaan' ndii, te ka'an ndoso' tun vixi' kujti' nduu' ra, te xini' xa'an' ra ndo'ó ka'an ra ña te tianu' Cristo sania'á ichi' a nduu' ra, kachi ra. ¹⁴ Te kö'o' a nandani e' xa'a' ña xaa' te jaan' sakan', kuꝓchi ndii sakan' tu xaa' mii' ña ndiva'a sananduu' xiin' mii' a ndeꝑ naa ángele, ña yi'é. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na kuii' kö'o' a nandani tu e' xa'a' ña xaa' te xika' nuu' nuu' ña ndiva'a jaan', ña sananduu' xiin' mii' ra ndeꝑ naa te ka'an ndoso' xna'a' xa'a' ña ndaku. Ndisu kivi' so'o' ndi'i' ndii, ku'un ra vi'e tundo'o' mii' xata'an ku'un ra xa'a' ña xaa' ra ña jaan'.

Yo'o' ka'an Pablo ña ndo'o' ra xa'a' a ña nduu' ra te ka'an ndoso' tu'un va'a xa'a' Jesús

¹⁶ Tuky nj ka'an i xiin' ndo' ña ndeꝑ iin ndo' kaniñi ña te küu' kaxi' nduu' i, ndisu tee' ndee sakan' nduu' a ndii, natiiin' ndo' yu'u kaa' sakan', te sakan' kuvj tu ka'an va'a yu'u xa'a' mii' i sie. ¹⁷ Te ña xito' ka'an i yo'o' ndii, süu' xt'o'ó e' nj ka'an chuun' a xiin' i, süu' jaan' ndii ka'an i ndeꝑ naa iin te küu' kaxi', te kuvj ka'an va'a i xa'a' mii' i. ¹⁸ Xa'a' ña yoo va te ka'an va'a xa'a' mii' xa'a' ña kuu' mii' ra ndii, kuvj tu saa yu'u sakan'. ¹⁹ Tee' ndee tuu ndo' ña ne kuu' kaxi' nduu' ndo' ndii, kundieni xini' ndo' kuu' te küu' kaxi' jaan'. ²⁰ Sakan' ña kundieni xini' ndo' kuu' ndeꝑ te tiachuun' ndo'ó, te xa nda'a' ndo'ó tiaku ra, te xini' xa'an' tu ra ndo'ó, te sakan' tu xachié xiin' mii' ra nuu' ndo', te ndeꝑ sa'ndia' ra nuu' ndo'. ²¹ Ka'an' va nuu' i ka'an i xiin' ndo' ña ndu'u' ndii, ya'a' kuie nj kuy ndu xiin' ndo', sakan' na nj xaa' ndu naa xaa' te jaan'.

Ndisu naa' inga te yivi' ka'an va'a xa'a' mii' ndii, sakan' tu saa yu'u, tee' ndee ña küu' kaxi' nduu' ña jaan'. ²² ¿Ñáá te vi'e hebreo nduu' te jaan', kachi ra? Suvj tu yu'u. ¿Ñáá te nyu' Israel nduu' te jaan', kachi ra? Suvj tu yu'u. ¿Ñáá te vi'e Abraham nduu' te jaan', kachi ra? Suvj tu yu'u. ²³ Ka'an te jaan' ña te xika' nuu' nuu' Cristo nduu' ra xtun, yu'u ka vi' te sakan' te jaan'. Tee' ndee ka'an i ndeꝑ naa iin te küu' kaxi', xa kua'a' ka nj xachuun' yu'u te sakan' te jaan', te xa kua'a' ka tu ichi' xi xaxi' i nda'a' te yivi' te sakan' te jaan', xa kua'a' ka tu ichi' xi naá i vi'e kaꝓ te sakan' te jaan', sakan' tu xa kua'a' ka ichi' xa yoo i kuvj i te sakan' te jaan'. ²⁴ U'un ta'an ichi' xa nj suku' yo'o' te Israel yu'u.

Tə j'in ichi' jaan' ndii, oko xa'un kumi' ichi' ni sūku' rə a j'in j. ²⁵ Unj ta'an ichi' xə ni sūku' nduku' tē yivi' yu'u, tē j'in ichi' ni kuun yuu' tu tē yivi' yu'u, tē sakan' tu xə unj ta'an ichi' xə ni ndeka'nu' tundo'o' mii' kua'an j nuu' minj ka'nu', tē ni ndoo j nuu' tikui minj ka'nu' jaan' j'in ndaa' kivi' xiin' j'in ndaa' űuu. ²⁶ Xə kua'a' və xaan' xi xa'an j, tē ki'in' itja xi xka'ndija j xiin' kua'a' tundo'o'. Xi ndokuein' j xaa' tē kui'na', tē sakan' tu xi ndokuein' j xaa' tē űuu miji' j, tē xə xi ndokuein' tu j xaa' tē tuku'. Sakan' tu xi ndokuein' j űuu ka'nu', uun mii' taxin' kaa', uun nuu' minj ka'nu', tē xə xi ndokuein' tu j tējn tē xini xa'an' ka'an' űa tē xika' ichi' Jesús xiin' e' nduu' rə. ²⁷ Xə kua'a' və tu xi xachuun' j, sakan' na ni xəvi və j, tē xə kua'a' tu ichi' ni kixin j ndee sie, tē ki'in' tu ichi' ni xi'j və j soko, tē ni ichi' tu j tikui, tē xə ki'in' tu ichi' ni xixi j ndee sie sakan' na ni yoo nditia j, tē sakan' tu xə ki'in' ichi' ni yoo toto j, tē ni xini vixin və j. ²⁸ Tē sūu' xə űa jaan' kuiti' ndo'o' j, sūu' jaan' ndii səə kivi' kua'an ndi'ni kua'a' kə j xa'a' sakuu' nē nakayá xa'a' Jesús. ²⁹ Sakan' na kuu' kii' kōo' ndiee' sava ndo'ó nuu' ichi' Jesús ndii, ndee naa kōo' tu ndiee' yu'u, tē kii' kaviko' nē yivi' yoo kə nduu' ndo'ó tē xaa' ndo' kuachi' ndii, sanasaá və nja yu'u.

³⁰ Naa' yoo j'in xa'a' űa kuní a ka'an və a j xa'a' miji' j ndii, kuvi səə j sakan' xa'a' a űa nia'á űa kōo' xachi' ndiee' j. ³¹ Sakan' űa Ndiosí, űa xata'an saka'nu' e' ndee ndi'ni ni kivi', yuva' xto'o' e' Jesucristo, xini űa sūu' xini xa'an' j. ³² Kii' ni xika j űuu Damasco ndii, j'in tē ni xa'ndija chuun' nuu' űuu jaan', tē ni chindu'u' rey tē nani' Areta ndii, ni ka'an chuun' rə xiin' tē xito' yi'e' űuu jaan', ndiaa ni tē natjin rə yu'u. ³³ Ndisu ni chindiee' sava nē yivi' yu'u, tē ni ketə j toko' nama űuu jaan' mii' yoo j'in ventana. Ni sko'ni' nja yu'u tixin j'in ika', tē ni nuu' j. Sakan' tē ni kuvi ni kaku j nda'a' tē űuu jaan'.

Ka'an Pablo xa'a' űa ni satuví xto'o' e' nuu' rə xiin' xa'a' űa ndo'o' rə

12 űa ndaku nduu' a űa kōo' xata' a űa ka'an və a e' xa'a' miji' e', ndisu yu'u ndii, kuní a űa ka'an j xa'a' űa ni satuví xto'o' e' nuu' j xiin' űa ni sakuni' a yu'u. ² Xini yu'u j'in tē yivi', tē j'ni xini Cristo, űa xə kua'an uxí kumi' kuiya ndii, ni naka űa'a' Ndiosí ndee ndivi' unj, ndee mii' ndu'u' a. Xini j naa' ni xa'an rə xiin' űu'u' nde'j rə, uun xiin' nimá kuiti' rə ni xa'an rə. Xini yu'u. J'in ndaa' Ndiosí kuiti' xini űa jaan'. ³ (Xini j naa' ni xa'an rə xiin' űu'u' nde'j rə, uun xiin' nimá kuiti' rə ni xa'an rə. Xini yu'u. J'in ndaa' Ndiosí kuiti' xini űa jaan'.) Ndisu xini yu'u xa'a' tē yivi' jaan' ⁴ űa ni naka űa'a' Ndiosí ndee ndivi' mii' ndu'u' a, mii' ndatun' xava'a kaa'. Tē jkan' ni xini so'o' rə tu'un űa xini miji' kuiti' Ndiosí ka'an a, tē kōo' ndee j'in nē yivi' nē kande' ka'an űa jaan'. ⁵ Xa'a' tē yivi' jaan' ndii, kuvi ka'an və a

j, ndisu səə j sakan' xa'a' miji' j. Sakan' űa xa'a' miji' j ndii, ka'an və a j xa'a' űa nia'á űa kōo' xachi' ndiee' j kuiti'. ⁶ Sakan' na kuu' tee' ndee ka'an və a j xa'a' miji' j ndii, sūu' j'in tē kuu' kaxi' kunduu' j, kuachi' ndii űa ndaku nduu' a ka'an j. Ndisu xaa' j űa jaan', sakan' tē kəninj nē yivi' xa'a' j űa j'in tē koo' chukuu' ya'a kə ndu-u' j tē sakan' səə xini nē jaan' xaa' j, uun tē sakan' űa xini so'o' nja ka'an j. ⁷ Tē koto kə ka'an və a ya'a j xa'a' miji' j xa'a' űa ndatun' koo' chukuu' űa ni xini j, űa ni ni-a'a' Ndiosí nuu' j jaan' ndii, ni kanj j'in űa v'vi j'in j ndee naa ki'vi' j'nu', tē űa xika' nuu' nuu' űa ndiva'a nduu' űa sando'o' yu'u jaan', sakan' tē kə'an və a ya'a j xa'a' miji' j. ⁸ Tē xə unj ichi' ni ka'an nda'vi j xiin' xto'o' e' Ndiosí űa tava' űa'a' a, ⁹ ndisu ni ka'an a xiin' j ndii: "űa kundani j yo'o' kuiti' nduu' űa kuní nuu' un', sakan' űa űa ndiee' j ndii, nia'á və a ya'a kə a kii' kōo' űa ndiee' nē yivi'", ni kachi' a. Xa'a' a jaan' na ndee chaa' kə və a ku-ni j, tē ka'an və a j xa'a' űa nia'á űa kōo' űa ndiee' j, sakan' tē nia'a və a kə j űa űa ndiee' Cristo xiko ni'i' yu'u. ¹⁰ Sakan' na kuu' və a kuni j kii' kōo' űa ndiee' j, uun kii' ka'an kijnj nē yivi' xiin' j, uun kii' natiin j, uun ki-i' miji' kuu' nē yivi' xiin' j, uun kii' ndo'o' j xa'a' a űa xaa' j chuyun nuu' Cristo. Sakan' űa kii' kōo' kə űa ndiee' j ndii, sakan' tē nduu' j tē ndiee' kə xaa' Ndiosí.

¹¹ Ni kuu' j ndee naa j'in tē kuu' kaxi' kii' ni ka'an və a j xa'a' miji' j nuu' ndo', ndisu ndo'ó kumi' kuachi' xa'a' űa jaan'. Kuachi' ndii ndo'ó nduu' nē ni kuní a ka'an və a xa'a' j, sakan' űa tee' ndee kōo' nduu' xachi' j ndii, küni kachi' a jaan' űa xanuu' kə j sie nuu' tē ka'an miji' űa nduu' rə tē chuyun və ka'an ndoso' jaan'. ¹² Sakan' űa űa nia'á űa tē tianu' xna'a' Cristo sania'á ichi' a nduu' ndu' ndii, űa yo'o' nduu' a, xiin' űa kuie j'ni ni kundieni ndu' nuu' sakuu' űa ndo'o' ndu' ni xəə ndu' chuyun ka'nu' mii' ndiee' ndo', tē ni xəə tu ndu' űa nandanj və nē yivi', tē ni xəə tu ndu' űa nia'á űa yoo ndiee' Ndiosí xiin' ndu'. ¹³ ¿Ndee űa və a ni xəə j xa'a' ingə nē nakayá xa'a' Jesús, tuu ndo', űa ni xaa' j xa'a' ndo'ó? Sūu' űa ni xəə kuiti' j xa'a' ndo' ndii, űa ndee j'in űa kutjaku j ni xikan j nuu' ndee j'in ndo'. jKoo' ka'nu' j'ni ndo' xiin' j naa' j'in kuachi' chie və nduu' űa jaan', tuu ndo'!

Ka'an Pablo űa ku'un ndi'e' rə ichi' űa unj űuu Corinto

¹⁴ Koto ndo', xə sakoo' tu'və xiin' mii' j, tē ku'un ndi'e' ni tukuu' j mii' ndiee' ndo' ichi' űa unj, ndisu kəkan ni tukuu' j űa kutjaku j nuu' ndee j'in ndo' vitin. Sakan' űa sūu' űa kumi' ndo' xika' ndikún j, sūu' jaan' ndii ndo'ó ndi'ni j xa'a'. Sakan' űa j'in yuva' ndii, sūu' nē kualí si'e' rə taxa'a' xu'un' űa kuní nuu' rə, sūu' jaan' ndii miji' rə taxa'a' űa kuní nuu' si'e' rə jaan'. ¹⁵ Tē yu'u ndii, xə yoo j sandi'i' j sakuu' űa kumi' j xa'a' ndo' xa'a' a űa ndani j ndo'ó. Tē sūu' űa kumi' j jaan' kuiti', sūu' jaan' ndii ndee miji' űu'u' nde'j j ndii xə yoo j sa-nakua'a e' xa'a' űa və a ndo'ó. Tee' ndee na səə kivi'

ndanj kua'a' ka i ndo'ó ndii, so'ó sie ka ndanj ndo'ó yu'u i'in kivi' kua'an. ¹⁶ Tee' ndee ni xikán i ndee iin ña kutjaku i nuu' ndo', ndisu ka'án sava ndo' ña xa'a' ña chuyun va i ndii, ni xini xa'an' siki' i ndo'ó. ¹⁷ ¿Ñáá tuu ndo' ña ni xini xa'an' i ndo'ó xiin' nda'a' sava ñani e', te ni tivi' i mii' ndiee' ndo' jaan'? ¹⁸ Ni ka'an nda'vi i xiin' Tito, te ni tivi' ña'a' i xiin' inga ka ñani ta'an' e', te ni xa'an ra mii' ndiee' ndo'. ¿Ñáá tuu ndo' ña ni xini xa'an' te jaan' ndo'ó? Xiní ndo'ó ña iin kachi xanini ndu, te iin ndaa' tu ichi' ndikún ndu.

¹⁹ Tee' kusaa' xanini ka ndo' ña ka'án ndu ña jaan' xa'a' ña naka'án ndu xa'a' mii' ndu, süu' sakan' nduu' a, süu' jaan' ndii ka'án i sakan' xiin' ndo' nuu' Ndiosí xa'a' a ña nduu' i te tianu' Cristo. Ne ta'an' maní' mii' i, sakuu' ña xaa' ndu jaan' ndii, xaa' ndu a, te kuvj kuānu na kuānu ka ndo' nuu' ichi' Jesús. ²⁰ Sakan' ña xika' nimá i ña kii' xaa' i mii' ndiee' ndo' ndii, kuein' kuāsa' ndiee' va'a ndo' saa ndiatu' iní yu'u, tee' kuein' tu ni ndee yu'u ndii, kuāsa' naá va'a nimá i xini ndo'ó kii' xaa i mii' ndiee' ndo' jaan' ndee naa ndiatu' iní ndo'. Sakan' ña tee' kuein' ndiee' tivi' ndo', tee' ndasi' nuu' ndo' xini ta'an' ndo', tee' xi'é ndo' xini ta'an' ndo', tee' nata'vi' ta'an' ndo', tee' ka'án ndo' tun vixi tein ndo', tee' chichi' ndo' ne yivi' xata' nja, tee' ñuñu' tu ndo', tee' so'ó ni tu ndo'. ²¹ Te sakan' tu xika' nimá i ña kii' ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo' ndii, tee' kuein' kuvka'an nuu' i nuu' Ndiosí, xa'a' ndo'ó xa'a' kuāchi ndo', tee' kuein' kuní a kuāku i xa'a' kua'a' ne ni xaa kuāchi saa', te tiā'an nāma nja nimá nja xa'a' kuāchi nja, naa kuu' ña kuu' xe'na' nja, xiin' ña kumi' nja musa nja, xiin' ña kiji' kuu' nja xiin' iin' nja.

Ka'án Pablo saa saa e', te kuní e' ña xika' xna'a e' ichi' Cristo

13 Ña yo'ó' nduu' ichi' ña uní ña ku'un i mii' ndiee' ndo'. Xiní ndo' ña ka'án tu'un Ndiosí ndii: "Kii' chindu'u' e' kuāchi xa'a' iin ne yivi' ndii, kuní a ña koo uvj ta'an', uun uní ta'an ne ndiee yu'u', te sakan' kuvj kunjani kuāchi jaan'", kachi a. ² Kii' ni xa'an i mii' ndiee' ndo' saa' ndii, xa ni sakuni' i ndo'ó, ne ni xaa' kuāchi jaan'. Te vitin ña xika' ndu'u' i ndii, sakuni' ni tukuu' i yoo ka xaa' ka kuāchi, xiin' sakuu' inga ne xa xa'a' xaa' tu a ña kunduu i te ka'nu' iní xa'a' nja kii' xaa tukuu i mii' ndiee' ndo', ³ sakan' ña kuní ndo' ña nia'a i ndo'ó naa' ndixa xna'a ña Cristo tianu' yu'u. Te Cristo ndii,

kuāsa' ii' kuu' a jaan' xiin' ndo', süu' jaan' ndii ndiee' xa'ndia chuun' a nuu' ndo'. ⁴ Kuāchi ndii, tee' ndee kōo' ña ndiee' Cristo jaan' kii' ni xi'i a nuu' krusin, ndisu vitin ndii, xiin' ña ndiee' Ndiosí tiaku a. Te sakan' tu ndu'u vitin ndii, tee' ndee kōo' ña ndiee' ndu ndee naa ni ndo'ó ña jaan' ndii, Ndiosí taxi' tu ña ndiee' ndu'u, te xachuun' ndu tein ndo'ó.

⁵ Chuyun xa'a' ndo' naa' ndixa xna'a xika' ndo' saa ka'án tu'un va'a xa'a' Jesús, te koto kuā'a xiin' mii' mii' ndo' nuu' ña jaan'. ¿Ñáá xaa' ka ndo' kuenta ña yoo Jesucristo xiin' ndo'? Te naa' kōo' ña nia'a ña yoo ña jaan' xiin' ndo' ndii, kōo' a yoo xiin' ndo'. ⁶ Ndisu ndiatu' iní yu'u ña xiní ndo' ña ndu'u ndii, yoo ña nia'a ña yoo a xiin' ndu. ⁷ Te ka'án va ndu xiin' Ndiosí xa'a' ndo' ña saa ndo' ndee iin ña nja'a. Ndisu süu' xaa' ndu sakan' xa'a' ña kuní ndu ña ka'an va'a ne yivi' xa'a' ndu, süu' jaan' ndii xaa' ndu sakan', te saa ndo'ó ña va'a, tee' ndee kanini ne yivi' ña kōo' ña nia'a ña yoo ndiee' Cristo xiin' ndu. ⁸ Kuāchi ndii kōo' kivi' nakasi ndu ña ndixa xa'a' Cristo, süu' jaan' ndii chi'ni' xiin' mii' kujiti' ndu xa'a' ña ndixa jaan'. ⁹ Xa'a' a jaan' na va'a va kuni ndu ña ndu'u kōo' ndiee', te ndo'ó nduu' ne yoo ka ndiee'. Te ka'án ka ndu xiin' Ndiosí ña na taxí na taxi' a ña so'ó xinu xachi' ndo' saa nii' kuní a. ¹⁰ Sakan' na kuii' ke'i i tutu yo'ó' ña kuní ka xaa' i mii' ndiee' ndo', sakan' te kii' xaa i ñaa' ndii, xaku ndiee' kuvj i xiin' ndo' xiin' ndiee' ña ni taxí xto'ó e' nda'a' i. Sakan' ña süu' ni taxí a ndiee' nda'a' i te sanduxin i ndo'ó, süu' jaan' ndii ni taxí ña'a' a te sakua'nu' i ndo'ó nuu' ichi' Jesús.

Ña ndeji' Pablo so'ó' ndi'i'

¹¹ Ne ta'an' maní' i, mii' so'ó' ndi'i' yo'ó' ndii, ka'án ka i xiin' ndo' ña sii' kundiee ndo', te saxinu tu ndo' ña kunduu xachi' ndo' saa kuní Ndiosí, te na sandieni ta'an' tu ndo' xiin' ña ka'án i yo'ó'. Sakan' tu iin ndaa' kunañ nimá sakuu' ndo', te kundiee maní' xiin' ta'an' ndo'. Te sakan' Ndiosí, ña ndanj yoo', te taxi' tu a ña maní' a yoo xiin' e', na koo na a xiin' ndo'. ¹² Chito nuu' ta'an' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatú ta'an' ndo'. ¹³ Sakuu' ne nduu' kuenta Jesús, ne ndiee' yo'ó', ti'vi' cha'an' ndo'. ¹⁴ Te na sañu'u' na xto'ó e' Jesucristo sakuu' ndo'ó, te na koo tu ña ndanj Ndiosí xiin' ndo', te sakan' tu na kundiee tivi' sakuu' ndo' xaa' Espíritu Santo. Sakan' na kunduu a.

Gálatas

Ti'vi' rā cha'an' nīa

1 Yu'u nduu' Pablo, tē Jesucristo nī tīanū' yu'u tē sania'á i' ichi' a. Süü' tē yivi' nī sakuiso' chuun' yu'u, nī ndee süü' tē yivi' tū nī tīanū' yu'u. Süü' jaan' ndii miji Jesucristo xiin' yuva' e' Ndiosí, ña nī sanatiaku ña'a', nī sakuiso' chuun' yu'u. ² Yu'u xiin' ñani' ta'an' e', nē ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' ndū cha'an' i' in tī'vi' ndo'ó, nē nakayá xa'a' Jesús, nuu' ñu'u' Galacia. ³ Na sañu'u' yuva' e' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó, tē na taxī tū a ña manī' koq xiin' ndo'. ⁴ Tē Jesús jaan' nduu' ña nī sanakua'a xiin' mii', tē nī xi'i' a xa'a' kuachī e', tē nī sākakú a yoo' nuu' ña nīa' a ña yoo iin yivi' vitin. Sakan' ña xa sakan' nī kunī Ndiosí, yuva' e'. ⁵ Tē ña jaan' kunī a natīin sakuu' ña ka'nu' ndee ndi'i' nī kivī'. Sakan' na kundūyū a.

Iin ndaa' Jesús kuītī' kuvī sākakú yoo' nuu' kuachī e'

⁶ Nandanī xava'a i' ña yachi' va nī kuxiōq ndo' nuu' Ndiosí, ña nī kanā ndo'ó xa'a' ña ndanī mii' a ndo'ó xa'a' ña nī xaa Cristo, tē vitin ndikún ndo' tuku nuu' tū'un va'a. ⁷ Ndisū kōq' tuku tū'un va'a ña kuvī saa sakan', tē kaku e'. Süü' jaan' ndii yoo sava tē yivi', tē kuni sasana' ndo'ó. Tē jaan' ndii, kuni namā rā tū'un va'a ña ka'án xa'a' Cristo. ⁸ Tee' ndee ndee yu'u naa' ka'an ndoso' i' iin tū'un ña nākuitá xiin' ña xa nī ka'an ndoso' ndū, uun iin ángele, ña kīēē ndīvi', naa' ka'an ndoso' a iin tū'un ña nākuitá xiin' ña xa nī ka'an ndoso' ndū ndii, na kundō'q xachi' ndū saa Ndiosí. ⁹ Tē saa nii' xa nī ka'an ndū ndii, sakan' tū ka'án i' vitin ña naa' ka'an ndoso' yoo ká iin tū'un ña nākuitá xiin' ña xa nī natīin ndo' ndii, na kundō'q xachi' nīa saa Ndiosí.

¹⁰ Kuachī ndii, süü' xa'a' ña ndoq va'a i' nuu' nē yivi' xika' i', süü' jaan' ndii xika' i' xa'a' ña ndoq va'a i' nuu' Ndiosí. Kānīnī ndo' naa' xika' i' tē ndoq va'a i' nuu' nē yivi', sakan' ña naa' kusaa' xika' i' xa'a' ña ndoq va'a i' nuu' nē yivi' ndii, süü' tē xika' nuu' nuu' Cristo nduu' i' naa' sakan'.

Ka'án Pablo saa nī ndo'q rā kii' nī kanā ña'a' Cristo

¹¹ Ñani' ta'an' i', kunī i' ña kundānī ndo'ó ña tū'un va'a ña ka'án ndoso' i' ndii, süü' ña nī natā'vi' xīni' nē yivi' nduu' a. ¹² Kuachī ndii nī natīin i' e nda'a' ndee iin nē

yivi', nī ndee nī sakuiaan i' e nuu' ndee iin tē yivi'. Süü' jaan' ndii Jesucristo nī nia'a' tū'un va'a jaan' nuu' i'.

¹³ Xa nī xīnī ndo' kuento saa nī xika' i' iin yivi' xtā'an' kii' nī xika' i' saa xika' nē judío, nē ta'an' i', ichi' Ndiosí. Tē xa nī xīnī tū ndo' kuento ña nī sando'o' u'vi' i' nē nakayá xa'a' Jesús tē sandoñu'u' i' nīa. ¹⁴ Tē kii' nī xika' i' saa xika' nē judío, nē ta'an' i', ichi' Ndiosí ndii, ndiee' ka nī kändixa' i' tē sakan' tuku tē iin kachi xiin' i', sakan' ña nī xito ka'nu' ya'a' ká i' ña xi xaá nē xii' yata' ndū tē sakan' tē jaan'. ¹⁵ Ndisū Ndiosí ndii, nī nakaxin a yu'u xa'a' a ña ndanī mii' a yu'u, ndee kii' kunī ká kaku i', tē nī xtānī a ¹⁶ ña nia'a' a Jesús, si'e' a jaan', nuu' i', tē ka'an ndoso' i' xa'a' ña jaan' nuu' nē tuku'. Tē nī xa'an i' tē ndatu'un' i' xiin' ndee iin tē yivi' ndee ña ka'an ndoso' i', ¹⁷ nī ndee nī kaa tū i' ñuū Jerusalén tē ndatu'un' i' tē nī tīanū' Jesús ña nuu' ká tē sakan' yu'u. Süü' jaan' ndii nī xa'an i' ñu'u' Arabia, tē nī nandiko' tukūyū i' ñuū Damasco.

¹⁸ Tē kii' nī xka'ndiā unī kuiyā ndii, nī xa'an i' mii' ndu'u' Pedro ñuū Jerusalén, tē nī ndoq i' xiin' rā xa'un kivī' i' kan'. ¹⁹ Ndisū nī xīnī ta'an' i' xiin' ingā tē tianū' Jesús sania'á ichi' a. Iin ndaa' so'q Jacobo, tē nduu' ñani' xto'ó e' Jesús, nī xīnī ta'an' xiin' i'. ²⁰ Tē ña ke'i' i' nuu' tūyū yo'o' ndii, xini' Ndiosí ña ña ndixā nduu' a.

²¹ Tē kii' nī ya'a' sie, tē nī xa'an i' ñu'u' Siria xiin' ñu'u' Cilicia. ²² Ndisū nē nakayá xa'a' Jesús ñu'u' Judea ndii, ti'a'an' kunī nuu' nīa yu'u. ²³ Nī xīnī so'q kuītī' nīa ña ka'án nē yivi' xa'a' i' ndii: "Tē nī sando'o' yoo' xtā'an' ndii, ka'án ndoso' rā nuu' nē yivi' tū'un va'a ña nī xika' rā sandoñu'u' rā", nī kachi' nīa. ²⁴ Tē nī xaka'nu' va' nīa Ndiosí xa'a' ña nī xaa a xiin' i'.

So'q nī xka'ndiā a kii' nī xa'an Pablo mii' ndiee' ingā tē sania'á ichi' Jesús

2 Tē kii' nī xka'ndiā uxī kumi' kuiyā ndii, nī kaa tukūyū i' ñuū Jerusalén xiin' Bernabé. Tē nī xaka' tū i' Tito kua'an rā xiin' ndū. ² Nī xa'an i' sakan' ña Ndiosí nī nia'a' nuu' i' ña kunī a ña ku'un i' i' kan'. Tē nuu' tē kuu' nuu' nuu' nē nakayá xa'a' Jesús kuītī' nī ndatu'un' ndi' i' i' xa'a' ña ka'án ndoso' i' xa'a' tū'un va'a nuu' nē tuku'. Nī ndatu'un' ndi' i' i' xa'a' ña jaan' nuu' rā koq ká xachuun' saka i', uun xa nī xachuun' saka i' kanīnī tē jaan'. ³ Ndisū nī xtānī rā ña nī ka'an i', sakan' na ndee Tito, tē nī xa'an xiin' ndū ndii, tee' ndee tē griego ndu-u' rā ndii, nī ka'an tē kuu' nuu' jaan' ña kunī a ku'a' tu-

nj iin' ra, ⁴ tee' ndee nj ko'ni si'e iin uvi te xini xa'an' ka'án ña xika' ra ichi' Jesús tejn ndu mii' nj nakaya ndu jaan'. Ni ko'ni ra ikan' te niani' ra ña xaa' ndu ña yoo ndiká ndu nuu' ichi' Cristo Jesús, ndiani te tuku nj sanandiko' ra ndu'u nuu' ña ka'án tu'un ndei'. ⁵ Ndisu ndee iin kani' nj natijn ndu'u ña ka'án te jaan', sakan' te nãma xachi' ndu tu'un va'a ndixa ña xa kandixa' ndo' jaan'.

⁶ Te koo' xachi' ña xaa' nj ka'an te kuu' nuu' nuu' ne nakaya xa'a' Jesús jaan' xiin' i. Nu'u' yu'u ndii, naa' te ka'nu' nduu' ra, uun süvi ra ndii, koo' a xaa' a, sakan' ña Ndiosí ndii, nakaxin a ne yivi'. ⁷ Süu' jaan' ndii nj xini te kuu' nuu' jaan' ña nj taxí Ndiosí chuyun nuu' i ña ka'án ndoso' i tu'un va'a nuu' ne tuku' iin kachi naa nj taxí a chuyun nuu' Pedro ña ka'án ndoso' ra tu'un va'a jaan' nuu' ne judío. ⁸ Kuachí ndii mii' Ndiosí nj taxí ndiee' Pedro te kunduu' ra te sania'á ichi' Jesús nuu' ne judío, te mii' tu a nj taxí ndiee' yu'u te kunduu' i te sania'á ichi' Jesús nuu' ne tuku'. ⁹ Sakan' na kuu' nj nakuní Santiago xiin' Pedro xiin' Juan, te nduu' te kuu' nuu' nuu' ne ndikún ichi' Jesús, ña nj samaní va' Ndiosí yu'u chuyun yo'o'. Sakan' na kuu' nj tijn ra nda'a' i xiin' nda'a' Bernabé te nia'a' ra ña nduiin' ra xiin' ndu. Te nj ndoo' ra kuento ña sachuun' ka ndu nuu' ne tuku', te te jaan' sachuun' ka nuu' ne judío. ¹⁰ Te kuu' nuu' jaan' ndii, iin ndaa' kuiti' a nj xikan' ra nuu' ndu ña chindiee' naa chindiee' ndu ne nda'vi kuu', nj kachi ra. Te ña jaan' nduu' ña xa kuaxi' i saxinú i xiin' iin kani' nimá i.

Sõ'o nj xaa' a kii' nj kani' kuento Pablo Pedro xa'a' ña va'a ña xaa' ra tejn ne tuku'

¹¹ Te kii' nj xaa' Pedro ñu'u' Antioquía ndii, nj kani' ña'a' i kuento, sakan' ña va'a xaa' ra. ¹² Kuachí ndii, kii' kuní ka xaa' te nj ti'vi' Jacobo ndii, nj xixi' ra xiin' ne tuku' jaan'. Ndisu kii' nj xaa' te nj ti'vi' Jacobo jaan' ndii, nj kuxi'oo Pedro jaan' nuu' ne tuku' jaan' xa'a' a ña yi'vi ra te yivi', te ka'án ña kuní a ku'a' tuni iin' sakuu' te tuku', te ndikún ichi' Jesús. ¹³ Te sakan' tu inga te judío, te ndikún ichi' Jesús ndii, nj kuxi'oo tu te jaan' nuu' ne tuku' jaan' naa nj xaa' Pedro jaan', ña nj xasuyi xiin' mi-i' ra. Te ndee Bernabé nj sanama' xiin' mii' nuu' ña siki' jaan' nj xaa' ra. ¹⁴ Te kii' nj xini i ña xika' ndaku sakuu' te jaan' nuu' ña ndixa xa'a' tu'un va'a xa'a' Jesús ndii, nj ka'an i xiin' Pedro nuu' sakuu' ne nakaya xa'a' Jesús ikan' ndii: "Yo'ó ndii, te ichi' ne ta'an' e', ne judío, ndu-u' un', ndisu xika' un' ndee naa süu' te judío nduu' un'. Sakan' na kuu', ndichun na kaviko' u'vi' un' ne tuku', ne ndikún ichi' Jesús, ña kuní a kaka' nã naa xika' ne judío? ¹⁵ Yoo' ndii, si'e ne judío nduu' e' ndee nj tuví e', te süu' te tuku', te xaa' kuachí nuu' tu'un ndei' Ndiosí, nduu' e'. ¹⁶ Sakan' ña xini e' ña süu' xa'a' a ña xaa' ndee iin ne yivi' ña ka'án tu'un ndei' Ndiosí sandaku a nimá nã, süu' jaan' ndii xa'a' a ña ini nã xini nã Cristo

Jesús kuiti'. Te sakan' tu yoo' ndii, xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo Jesús jaan' kuiti', te nj xandaku Ndiosí nimá e' nuu' a, te süu' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'án tu'un ndei' jaan'. Kuachí ndii ndee iin ne yivi' küvi kunduu' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña xaa' nã ña ka'án tu'un ndei' jaan'. ¹⁷ Sakan' na kuu' kii' xika' e' sandaku Ndiosí nimá e' xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo kuiti' ndii, ka'án sava ne judío ña xa'nú e' sava tu'un ndei' jaan'. ¿Ñáá Cristo nduu' ña xaa' sakan', te xaa' e' kuachí na sakan'? Kuasa' xachi' sakan' ran'. ¹⁸ Kuachí ndii, naa' ini nj tukuu' i kuní tu'un ndei' jaan', ña nj ini nj xini saa' ndii, tuku nj nanduu' i te ndiso' kuachí nuu' Ndiosí. ¹⁹ Sakan' ña yu'u ndii, ndee naa te xa' nj xi'i' nduu' i nuu' tu'un ndei' jaan' xa'a' ña ini ka' i ña küvi sakakú a yu'u, sakan' na tiaku i te xaa' i ña kuní Ndiosí. ²⁰ Te yu'u vitin ndii, xaa' i kuenta ndee naa nj xi'i' inga' i xiin' Cristo nuu' krusín. Sakan' na kuu' yu'u ndii, ña tiaku i xiin' ñu'u' nde'i' yo'o' vitin ndii, tiaku ka' i te saa' i ña kuní mii' i. Süu' jaan' ndii Cristo nduu' ña xiko' ni'i' kivi' ñu'u' i, te xika' i iin yivi' xa'a' a ña ini i xini i Cristo, si'e Ndiosí. Te kundani ña jaan' yu'u, sakan' ña nj sanaku'a' xiin' mii' a xa'a' i, te nj xi'i' a nuu' krusín xa'a' kuachí i. ²¹ Koo' kivi' nakoo' i ña ndani mii' Ndiosí yu'u, sakan' ña naa' küvi kundaku nimá e' nuu' Ndiosí xa'a' a ña saxinú e' tu'un ndei' jaan' ndii, nj xi'i' saka Cristo nuu' krusín naa' sakan', ndisu süu' sakan' nduu' a", nj kachi i xiin' ra.

Xa'a' ña ini e' xini e' Cristo kuiti' natiin' e' Espíritu Santo

3 Ndo'ó, ne Galacia, ne küu' kaxi' nduu' ndo' ndee naa nj sakuini' iin te yivi' xiin' ndo', sakan' ña nj kuxi'oo ndi'i' ndo' nuu' ña nj sania'á i ndo'ó ña nj xi'i' Jesucristo nuu' krusín xa'a' kuachí e'. ² Ña yo'o' kuiti' kuní i ña nakuiin' ndo' nuu' i: ¿Ñáá xanini ndo'ó ña nj natijn ndo' Espíritu Santo xa'a' a ña nj saxinú ndo' ña ka'án chuun' tu'un ndei' Moisés? Kuasa' xachi' sakan' ran'. Sakan' ña nj natijn ndo' Espíritu Santo jaan' xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' tu'un va'a ña ka'án xa'a' Jesús kuiti'. ³ Saa' tu tiakú xini' ndo'. Naa' nj natijn ndo' Espíritu Santo kii' nj xa'a' ini ndo' xini ndo' tu'un va'a jaan' ndii, ndichun na xika' ndo' ña ndasandaku ndo' nimá ndo' nuu' Ndiosí vitin xiin' ña ndiee' mii' ndo', na sakan'? ⁴ Nj ndo' o' kua'a' va' ndo'ó xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Jesús. ¿Ñáá nj ndo' o' saka ndo' sakuu' ña jaan'? Va'a va' naa' ni ndo' o' saka ndo' ña jaan'. ⁵ Sakan' ña süu' xa'a' a ña nj xaa' ndo' ña ka'án tu'un ndei' jaan' nj taxí Ndiosí Espíritu a naá nimá ndo', te nj xaa' a chuyun ka'nu' koo' chukuu' tejn ndo'. Süu' jaan' ndii xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' tu'un va'a jaan' nj xaa' a ña jaan'.

Ni ka'an Ndiosí ña te ndaku nimá nduu' Abraham xa'a' a ña ni ini ra xini ña'a' ra

⁶ Ni ini kuiti' Abraham, te xii' yata' ndu, ni xini ra Ndiosí, te ni ndasandaku a nimá ra nuu' a. ⁷ Sakan' na kuii' kuni a kundani ndo' ña ne ini xini Ndiosí nduu' xna'a siani' xika' Abraham jaan'. ⁸ Ndee xta'an' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ña naá kivi' kunduyu tu ne tuku' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí saa a xa'a' a ña ini nja kuni ña'a' nja. Sakan' na kuii' ni sakuni' Ndiosí Abraham tu'un va'a jaan' kii' tia'an xka'ndia a, sakan' na ni ka'an a xiin' ra ndii: "Xiin' nda'a' yo'ó sañu'u' i sakuu' ne yivi' iin yivi'", ni kachi a. ⁹ Sakan' na kuii' ne ini xini Jesús ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí naa ni sañu'u' a Abraham jaan' xa'a' a ña ni ini ra xini ña'a' ra.

¹⁰ Kuachí ndii, yoo ka kuni ña ndasandaku Ndiosí nimá nja nuu' a xa'a' ña saxinú nja ña ka'an chuyun tu'un ndei' a ndii, xa yoo nja nuu' ña nacha'an'. Kuachí ndii ka'an ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ndii: "Nacha'an sakuu' ne saxinú ndi' sakuu' ña ka'an tu'un ndei' jaan'", kachi a. ¹¹ Xini kaxi' e' ña sandaku Ndiosí nimá ndee iin e' xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an tu'un ndei' jaan', sakan' ña ka'an ña yoso' nuu' tutu a ndii: "Ne ni xandaku Ndiosí nimá xa'a' a ña ini kuiti' nja xini ña'a' nja ndii, kutjaku nja ndee ndi' ni kivi'", kachi a. ¹² Ndisu tu'un ndei' jaan' ndii, süu' kuenta ña ini e' xini e' Jesús nduu' a, sakan' ña ka'an ña yoso' nuu' tutu a ndii: "Ne saxinú sakuu' ña ka'an tu'un ndei' jaan' ndii, kutjaku nja xa'a' ña jaan'", kachi a. ¹³ Ni sandoó ndiká Cristo yoo' nuu' ña ni kuni a sanacha'an' tu'un ndei' jaan' yoo'. Sakan' ña ni xi'i a nuu' e', te ni tiso a ña nacha'an' jaan, naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Yoo ka nduu' ne xi'i nuu' nduyu ndii, nacha'an' nja", kachi a. ¹⁴ Sakan' ni xaa Cristo te sañu'u' tu Ndiosí ne tuku' xiin' kuento a, ña ni taxí a nuu' Abraham jaan'. Te xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo ndii, natiin' e' Espiritu Santo, ña xa ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' jaan'.

Sandoñu'u' tu'un ndei' jaan' kuento ña ni taxí Ndiosí nuu' Abraham

¹⁵ Ñani ta'an' i, kuni ka'an i xiin' ndo' iin ña ka'an ndiaa xa'a' te yivi'. Te yivi', kii' ndoó ra kuento xiin' ta'an' ra ndii, ke'i ra a nuu' tutu, te chindu'u' ra nuu' nda'a' ra nuu' a. Kii' xaa' ra sakan' ndii, ndee iin ra küvi nachikanu' ka ndee iin yu'u', ni ndee küvi tu sandoñu'u' ra ña jaan'. ¹⁶ Sakan' tu ni xaa Ndiosí ni taxí a kuento a nuu' Abraham xiin' nuu' siani' xika' ra. Sakan' na kuii' yoso' a ndii: "nuu' iin siani' xika' un'", sakan' yoso' a. Ndisu ka'an ña jaan' xa'a' kua'a' siani' xika' ra kii' ka'an a sakan'. Süu' jaan' ndii ka'an a xa'a' iin ndaa' kuiti' a, te ña jaan' nduu' Cristo. ¹⁷ Ña kuni ka'an i xiin' ndo' yo' o' ndii, xa ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' Abraham jaan' ña saxinú a ña ni ka'an a xiin' ra jaan'.

Te tu'un ndei', ña ni taxí Ndiosí nda'a' Moisés kii' xa ni ya'a kumi' ciento oko uxí kuiya ndii, küvi satívi' a kuento a ña xa ni taxí a nuu' Abraham jaan'. ¹⁸ Kuachí ndii, naa' xa'a' a ña saxinú e' tu'un ndei' jaan' natiin e' ña samaní' Ndiosí yoo' jaan' ndii, süu' xa'a' ña ni taxí a kuento a jaan' ka nduu' a naa' sakan'. Ndisu Ndiosí ndii, ni taxí a ña jaan' nuu' Abraham xa'a' a ña xa sakan' ni ndoo a kuento a nuu' ra.

Ka'an Pablo ndee xa'a' ni taxí Ndiosí tu'un ndei' a nda'a' Moisés

¹⁹ ¿Ndichun ni taxí Ndiosí tu'un ndei' jaan' naa' sakan'? Ni taxí ña'a' a te nia'a xna'a a ne yivi' ndee ña nduu' kuachí. Te ni kuni a ña sachuun' tu'un ndei' jaan' ndee kii' ni kixin siani' xika' Abraham jaan', ña ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' a jaan'. Te ni taxí Ndiosí tu'un ndei' jaan' nda'a' ángele, te ángele jaan' ni taxí a nda'a' Moisés, te ni saya'a ra a nuu' ne ñuu ra.

²⁰ Sakan' ña kii' ni taxí Ndiosí kuento a nuu' Abraham jaan' ndii, ni tiachuun' a inga ne yivi', sakan' ña iin ndaa' mii' a ni xaa sakuu' ña jaan'.

²¹ Sakan' na kuii', ¿ñaá kani' ta'an' tu'un ndei' jaan' xiin' kuento ña ni taxí Ndiosí jaan'? Kuasa' xachi' sakan' ran'. Kuachí ndii, naa' küvi taxí tu'un ndei' jaan' kivi' ñuu e', ña köo' kivi' ndi' ndii, küvi kunduyu e' ne ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña xaa' e' ña ka'an tu'un ndei' jaan'. ²² Ndisu ka'an ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ña xiko' ni' kuachí sakuu' ne yivi', sakan' te ne ini xini Jesucristo kuiti' küvi natiin ña ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' jaan'.

²³ Te kii' tia'an ini e' kuni e' Jesús ndii, ni nduu e' ndee naa ne ndasi i'nu ni xaa tu'un ndei' jaan' ndee kii' ni xaa kivi' ña nia'a Ndiosí ña kuni a ña ini e' kuni e' Cristo. ²⁴ Sakan' na kuii', ña kuni ka kixin Cristo ndii, tu'un ndei' jaan' ni nduu ndee naa iin te sania'a yoo'. Ndee naa sakan' ni xachuun' tu'un ndei' jaan' te kundiaa a yoo' nuu' Cristo, te sandaku Ndiosí nimá e' xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo jaan'. ²⁵ Ndisu vitin ndii, xa ni xaa kivi' ña ini e' xini ña'a' e', te kuasa' ka xito' tu'un ndei' jaan' yoo'.

²⁶ Te xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo Jesús jaan' ndii, si'e Ndiosí nduu' sakuu' e'. ²⁷ Kuachí ndii, sakuu' yoo', ne ni chichi kuenta Cristo ndii, ni xikui'nu a yoo'. ²⁸ Sakan' na köo' a xaa' a ndee ka nuu' ne yivi' nduu' e', naa' ne judío nduu' e', uun naa' ne tuku' nduu' e', naa' ne xiko' ni' iin xto'o' nduu' e', uun naa' ne xika' ndiká nduu' e', naa' tiaa nduu' e', uun naa' ña'a' nduu' e' ndii, iin ndaa' nduu' sakuu' e' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús. ²⁹ Te xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo ndii, ne vi'e Abraham jaan' nduu' e', sakan' na kuii' natiin e' ña ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' nuu' ne vi'e ra.

4 Te sakan' tu ka'an i ndii, iin te lulu, te natiin ña'a yuva', kii' tia'an xinu kuiya ra ndii, nduu' ra ndee

naa iin te xika' nuu' kuiti' tee' ndee kunduu ra te xiin' ña'a sakuu' a. ² Kij' lulu ra ndii, yoo ne xito' ña'a', te yoo tu ne xito' ña'a yuva' ra ndee xaa kivi' ña ni chindu'u' yuva' ra jaan'. ³ Te iin kachi tu ni nduu a xiin' yoo' kij' tia'an ini e' kuni e' Jesús ndii, ni nduu e' ne xachun' nuu' ña xiko' ni' ne yivi' iin yivi'. ⁴ Ndisu kij' ni xinu kivi' ña ni chituni Ndiosí ndii, ni t'vi' a si'e a. Te iin ña'a' ni sakaku' ña'a'. Te si'e a jaan' ndii, ni kaku a, te ni xika a saa ka'an chuun' tu'un ndei' Ndiosí. ⁵ Sakan' ni xaa a te sandoó ndiká a yoo' nuu' tu'un ndei' jaan', te kunduu e' si'e Ndiosí. ⁶ Te xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' e' ndii, ni sandoó a Espiritu si'e a jaan' nimá e' ña saka'an yoo' ndii: "Tata kua'a mii' i'", kachi e' xiin' Ndiosí. ⁷ Sakan' na kuui', süu' ne xika' nuu' kuiti' nduu' e', süu' jaan' ndii si'e Ndiosí nduu' e'. Te xa'a' a ña si'e a nduu' e' ndii, xa kande'i' sani'i' a yoo' sakuu' ña va'a a.

Ndi'ni Pablo xa'a' ne ini xini Jesús, ne ndee' nuu' ñu'u' Galacia

⁸ Kij' xini ndo' Ndiosí ndii, ni xiko ni' ndiosí saka ndo'. ⁹ Ndisu vitin ña xa xini ndo' Ndiosí, uun va'a ka ka'an e' ndii, ña xa xini Ndiosí ndo' ndii, zndichun na tuky ni kuni ko'ni ndo' nda'a' ña xiko' ni' ne yivi' iin yivi', te viko ni' a ndo'? Ña jaan' ndii, koo' ndee' a te kuasa' tu kuni a. ¹⁰ Kuachi ndii xito' ka'nu' ndo' kivi' ka'nu', te xa'a tu ndo' viko' yoo', te xa'a tu ndo' i'in viko' ña nasukú, te xito' ka'nu' tu ndo' kuiya. ¹¹ Xa'a' a jaan' na ndi'ni yu'u xa'a' ndo', saa' iin kij' xachun' saka i tein ndo'.

¹² Ñani ta'an i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña kaka ndo' naa xika' yu'u, sakan' ña yu'u ndii, ni xika i saa nii xika ndo'. Te ndo' ndii, ni xaa' ndo' ndee iin ña va'a xiin' i nuu' ni kixin. ¹³ Naka'an' ndo' ña kij' ni kuni kuví i ndii, ni taxí a kivi', te kuví ka'an ndoso' i tu'un va'a nuu' ndo' ña nuu'. ¹⁴ Tee' ndee ni ndo' ndo' xiin' i kij' ni kuni kuví jaan' ndii, ni kundasi' ndo' yu'u, te ni ndee ni saxioo tu ndo' yu'u. Süu' jaan' ndii ni natjin ndo' yu'u ndee naa iin ángele ña xika' nuu' nuu' Ndiosí, te ni natjin tu ndo' yu'u ndee naa mii' Cristo Jesús. ¹⁵ Kij' sakan' ndii, ni kuatia' va nimá ndo' xini ndo' yu'u. zMii' kua'an tu sakuu' ña jaan' vitin? Kuachi ndii kuví ndee yu'u i nuu' ndo' ña naa' ni kuví ndii, tava' xachi' ndo' nduchi' nuu' ndo', te taxí ndo' a nda'a' i kij' sakan'.

¹⁶ Te vitin ndii, xa'a' a ña ka'an i ña ndixa xiin' ndo' ndii, kundasi' ndi'ni ndo' yu'u.

¹⁷ Te ne yivi', ne kuni nama tu'un va'a jaan' ndii, nia'a nja ndo' ndee naa ndi'ni nja xa'a' ndo', ndisu va'a xaa' nja. Kuni sasiin' nja ndo' nuu' ndu'u, te kundini'ni kuiti' ndo' xa'a' mii' nja. ¹⁸ Te ña va'a nduu' a kundini'ni e' sakuu' ichi' xa'a' ña va'a, te süu' kij' yoo i xiin' ndo' kuiti'. ¹⁹ Ne kua'a i, ndo'o tukuy i xa'a' ndo' ndee naa ndo'o iin ña'a', ña sakaku'. Naa sakan' kundoo' naa

ndo'o i xa'a' ndo' ndee kij' saa ndo' ndee naa xaa' Cristo. ²⁰ Xava'a a naa' yoo i mii' ndee' ndo' naka'an e' sakan', te kuví ka'an vita ka i xiin' ndo', sakan' ña ndi'ni i xa'a' ña xaa' ndo'.

Yo'o' ka'an xa'a' ña ni ndo'o Agar xiin' ña ni ndo'o Sara

²¹ Ndo'o, ne kuni kuví nuu' ña ka'an chuun' tu'un ndei' jaan' ndii, ka'an ndo' xiin' i, zñaá xini xna'a ndo' ña ka'an tu'un ndei' jaan'? ²² Kuachi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a xa'a' Abraham, ña ni yoo uvi' ta'an tiaa si'e ra. Iin si'e ra ni yoo xiin' ña' ni xika nuu' nuu' ña' si'i ra. Te inga si'e ra ni yoo xiin' ña' ni yoo ndiká, ña ni nduu ña si'i ra jaan'. ²³ Si'e ña' ni xika nuu' jaan' ndii, ni tuví ra xa'a' a ña sakan' ni kuni mii' Abraham. Ndisu, si'e ña' ni yoo ndiká jaan' ndii, ni tuví ra te xinu kuento Ndiosí, ña ni taxí a nuu' Abraham jaan'.

²⁴ Te ña ni xka'ndia xiin' uvi' saa' ña'a' jaan' ndii, ña ka'an ndiaa nduu' a xa'a' uvi' saa' kuento ña ni ndoo Ndiosí xiin' ne ñu'u i. Iin a ka'an xa'a' iku' ña nani' Sinaí, ña jaan' nduu' ña' nani' Agar, te ña' jaan' tu nduu' ichi' yata', ne xiko' ni' xaa' tu'un ndei' Ndiosí. ²⁵ Te xiin' ña ni ndo'o Agar jaan' ka'an ndiaa a xa'a' iku' Sinaí, ña iin' ñu'u' Arabia. Te sakan' tu ka'an ndiaa ña ni ndo'o ña' jaan' xa'a' ne ñu'u' Jerusalén, sakan' ña xiko' ni' tu ña'a' tu'un ndei' jaan'. ²⁶ Ndisu xiin' ña ni ndo'o Sara, ña' ni yoo ndiká ndii, ka'an ndiaa a xa'a' ñu'u' Jerusalén, ña nduu' kuenta ndivi' mii' ndia'vi' ne yoo' ndiká. Te ñu'u jaan' nduu' ndee naa si'i' yoo', ne ini xini Jesús. ²⁷ Kuachi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mi' i' ka'an a ndii:

Yo'ó, ña' kuví koo si'e,

te tia'an tu kundoo' un' kui'e ne kuachi' ndii, sij' kuni un', te nde'i' ti'e' un' ña va'a kuni un'.

Kuachi ndii koo kua'a' ka si'e un' te sakan' iin ña' ndu'u' xiin' ij'.

Sakan' yoso' a.

²⁸ Ñani ta'an i, yoo' ndii nduu' e' ndee naa Isaac, sakan' ña si'e ne ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' nuu' Abraham nduu' tu e'. ²⁹ Ndisu te ni kaku kuenta iin yivi' jaan' ndii, ni sando'o' ra Isaac, te ni kaku kuenta Espiritu Santo. Nii' sakan' tu xaa' ne ndikún ni' tu'un ndei' jaan' xiin' e' vitin. ³⁰ Ndisu naka'an' ndo' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Taxi' un' ña' xika' nuu' jaan' xiin' si'e a'. Kuachi ndii xata'an ña natjin si'e ña' jaan' ña'a' yuva' ra xiin' si'e ña' yoo ndiká." Sakan' yoso' a. ³¹ Ñani ta'an i, xa'a' a jaan' na kuui', süu' si'e ña' ni xika nuu' jaan' nduu' yoo'. Süu' jaan' ndii si'e ña' yoo ndiká nduu' e'.

Xika' ndiká e' nuu' tu'un ndei' Moisés ni xaa Jesucristo

5 Ni sandoó ndiká Jesucristo ndo' te kunduu ndo' ne yoo ndiká. Xa'a' a jaan' na kuita ni' ndo' nuu' ña jaan', te taxí ndo' ña viko ni' inga ña'a' ndo'. ² Ko-

tɔ ndo', mji' yu'u Pablo ka'an xiin' ndo' ña naa' taxí ndo' ña ku'a'a tuni' iin' ndo' ndii, kɛta va'a xachi' ndo' nuu' ña ni xa'a Cristo. ³ Tɛ ka'an ka i xiin' yoo ka nduu' ndo'ó, tɛ taxi' kua'a tuni' iin' ndii, kande'i' saxinú ndo' sakuu' inga ña ka'an chuun' tu'un ndei' jaan'. ⁴ Ndo'ó, nɛ xika' kunduu nɛ ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña xaa' ndo' ña ka'an tu'un ndei' a jaan' ndii, xa ni kysiin' ndo' nuu' Cristo, tɛ xa ni nakoo ndo' ña ndani' mji' Ndiosí ndo'ó.

⁵ Ndisu yoo', nɛ ndiatu' ini ña sandaku Ndiosí nimá e' xa'a' a ña ini e' jaan' ndii, ndiatu' e' xiin' ña ndiɛe' Espiritu Santo. ⁶ Sakan' ña, xa'a' a ña ini e' xini e' Cristo Jesús ndii, koo' a xaa' naa' yoo tuni' iin' e', uun naa' koo' a. Ña ka'nu' ka ndii, ña ini e' xini e' Cristo, tɛ ña jaan' xaa' sakan' tɛ kundani' e' nɛ yivi'.

⁷ Ni xika' va'a ndo' ña nuu' ichi' Cristo. ⁸ Yoo ni nakasi nuu' ndo', tɛ ni ini ka ndo' kuni' ndo' ña ndixa'. ⁸ Süu' Ndiosí ni xa'a ña jaan', kuachi' ndii mji' ña jaan' ni kana ndo'ó nuu' ña ndixa' jaan'. ⁹ Naa ka'an e' ndii, iin ña xini xa'an' ndii nduu' a ndee' naa yuchi' levadura, ña sak-i'ví pachí xita' va'a. Sie tjo' a ndii kiku' i'nyu a kanii' tein ixan', tɛ saki'ví pachí a ña jaan'. ¹⁰ Tɛ yu'u ndii, ini xini i xto'o' e' ña iin kachi xanini ndo' xiin' i xa'a' ña ndixa' jaan', tɛ nɛ xini xa'an' ndo'ó jaan' ndii, kundoo' o ña saa Ndiosí, yoo ka nduu' ña.

¹¹ Ñani ta'an' i, naa' ña ndixa' nduu' ña ka'an tɛ jaan' ña kusaa' ka'an ndoo' i ña kuni' a ku'a'a tuni' iin' tɛ ini xini Jesús ndii, ¹² ndee' xa'a' na sando'o' nɛ Israel yu'u naa' sakan'? Kuachi' ndii, naa' sakan' nduu' a ndii, nasa' kua'a' ña saa tu'un va'a ña ka'an xa'a' ña ni xi' Cristo nuu' krusin'. ¹² Tee' naa' saña'ma xiin' mji' ndi' tɛ xini xa'an' ndo'ó jaan' ran'.

¹³ Ñani ta'an' i, ni kana Ndiosí ndo'ó tɛ koo ndiká ndo' nuu' tu'un ndei' Moisés jaan', ndisu kanini ndo' ña xa'a' ña yoo ndiká ndo' nuu' ña jaan', na kuví saa ndo' ña ndioo' ini iin' ndo'. Süu' jaan' ndii kaka nuu' nuu' ta'an' ndo' xa'a' a ña kundani' ta'an' ndo'.

¹⁴ Kuachi' ndii sakuu' tu'un ndei' Ndiosí kuví saxinú e' xiin' iin ndaa' yu'u' sie ña ka'an ndii: "Kundani' ndo' nɛ yivi' xiin' ndo' ndee' naa kundani' xiin' mii' mji' ndo'", kachi a. ¹⁵ Ndisu naa' chichi' ta'an' ndo', tɛ satuxu'ví ndo' nimá ta'an' ndo' ndii, koto xiin' mji' ndo'. Naa' saa naa xaa' ndo' ña jaan' ndii, sandoñu'u' ta'an' xachi' ndo'.

Kaka e' saa kuni' Espiritu Santo, tɛ süu' saa ndioo' ini mji' e'

¹⁶ Xa'a' a jaan' na ka'an i xiin' ndo' ña kaka naa xika' ndo' saa kuni' Espiritu Santo, tɛ sanda'ni ndo' nimá ndo' xiin' ña ndioo' ini ndo'. ¹⁷ Kuachi' ndii kani' ta'an' ña ndioo' ini ndo' jaan' xiin' ña kuni' Espiritu jaan'. Tɛ kani' ta'an' tu' ña kuni' Espiritu jaan' xiin' ña ndioo' ini ndo' jaan'. Ña ndasi' ta'an' nduu' uvi' saa' ña jaan',

sakan' na kuu' kuví saa ndo' ña kuni' mji' ndo'. ¹⁸ Ndisu xa'a' a ña ndiaka' Espiritu Santo yoo' ndii, xiko' ni' ka tu'un ndei' jaan' yoo'.

¹⁹ Kuän vi' kuni' e' saa kuu' nɛ xaa' ña ndioo' ini ña: kumi' ña musa ña, tɛ xiin' ña, tɛ kuu' xe'na' ña, tɛ xaa' ña ña kuni' kuu' xiin' iin' ña, ²⁰ tɛ xaka'nu' ña ndiosí saka, tɛ xaa' ña ña kuni', tɛ ndasi' ta'an' ña, tɛ xika' mani' xiin' ta'an' ña, tɛ kuiñu ña, tɛ xi'é ña, tɛ nata'vi' ta'an' ña, tɛ xasiin' xiin' mji' ña, tɛ kuu' mji' ña iin' t'vi', ²¹ tɛ ndasi' nuu' ña xini ña nɛ yivi', tɛ xa'ni' ña nɛ yivi', tɛ nduu' ña nɛ xini, tɛ xa'a ña viko' loco, tɛ sakan' xaa' ña xiin' kua'a' ka tuku nuu' ña'a. Tɛ sakuni' tukuu i ndo'ó naa ni sakuni' i ndo'ó xa'a' ña jaan' saa' ndii, nɛ xaa' ña jaan' ndii, kuví kundiee ña ndivi' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí.

²² Ndisu ña va'a, ña taxi' Espiritu Santo saa e' ndii, nduu' a ña kundani' e' nɛ yivi', tɛ nduu' tu' a ña kuatia' ini e', tɛ nduu' tu' a ña xika' mani' e', tɛ nduu' tu' a ña kuie kuu' ini e' xiin' nɛ yivi', tɛ nduu' tu' a ña chindiee' ña'a' e', tɛ nduu' tu' a ña va'a kuu' e' xiin' ña, tɛ nduu' tu' a ña xachuun' ndaku e' xiin' ña, ²³ tɛ nduu' tu' a ña maso kuu' e', tɛ nduu' tu' a ña xiko' ni' xiin' mji' e'. Tɛ kuasa' xa'nu' e' ndee' iin tu'un ndei' kii' xaa' e' sakuu' ña jaan'.

²⁴ Tɛ yoo', nɛ nduu' kuenta Cristo Jesús ndii, xa ni xa'nu' ini e' xa'a' ña ndioo' ini e' xiin' ña xikán nimá e', ndee' naa xa ni xi' ña jaan' nuu' krusin'. ²⁵ Naa' kumi' e' kivi' ñuu' xa'a' xaa' Espiritu Santo ndii, na taxí tu' e' ña kundjaka' a yoo' tɛ kaka e' saa kuni' a. ²⁶ Na kunduu' e' nɛ ñuñu', tɛ na sataña'a' ta'an' tu' e', tɛ sakan' tu' na ndasi' nuu' e' kuni' ta'an' e'.

Na chindiee' e' nɛ yivi'

6 Ñani ta'an' i, naa' ni nama yoo' ka nuu' ndee ka kuachi' ndii, ndo'ó, nɛ xika' ni' nuu' ichi' Jesús ndii, chindiee' ndo' nɛ jaan', tɛ nandiko' ña nuu' ichi' a jaan'. Ndisu maso kuu' ndo' kii' chindiee' ña'a' ndo'. Tɛ koto xiin' mji' va' ndo' kii' xaa' ndo' sakan', koto ka koto ku'a'a tu' kuachi' jaan' ndo'ó. ² Tɛ chindiee' naa chindiee' ta'an' ndo' xiin' ña ndo'ó ndo'. Tɛ kii' xaa' ndo' sakan' ndii, saxinú ndo' tu'un ndei' ña ni sania'á Cristo. ³ Kuachi' ndii naa' yoo' ka tuu ña nɛ ka'nu' ka nduu' mji' ña kii' süu' sakan' nduu' a ndii, xini xa'an' xiin' mii' mji' ña. ⁴ Sakan' na kuu' i' in ndo' kuni' a nava' kuenta xa'a' ña kuu' mji' ndo'. Naa' ña va'a xaa' ndo' ndii, kuví va'a kuni' ndo' xa'a' ña jaan'. Ndisu naka'a xiin' mii' ndo' xiin' inga nɛ yivi'. ⁵ Kuachi' ndii xa yoo xa yoo ña ka'an kuachi' xiin' i' in e'.

⁶ Nɛ sakuaan ndii, na chindiee' ña nɛ sania'á ña'a' tu'un Ndiosí xiin' sakuu' nuu' ña kumi' ña.

⁷ Tɛ kuni' xa'an' xiin' mji' ndo'. Kuví kuni' xa'an' e' Ndiosí, sakan' ña ndee ka nuu' ña chi' e' ndii, ña jaan' tu' na' in e'. ⁸ Sakan' ña nɛ chi' ña ndioo' ini mji' ña

ndii, ña kuvj xachi' nja ña ña'ñin nja. Ndisu ne xaa' ña kuni Espiritu ndii, ña'ñin nja ña kutjaku nja ndee ndi'i' ni kivi' saá Espiritu jaan'. ⁹ Sakan' na kuu' na ña'koó e' ña xaa' e' ña va'a, sakan' ña naa' xävi e' ña xaa' e' ña jaan' ndii, kii' xaa' kivi' ña ni chituni Ndiosí ndii, ña'ñin e' ña va'a nda'a' Ndiosí xa'a' ña jaan'. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kuu' na chindje'e' e' ne yivi' sakuu' ichi' kii' kuvj. Ndisu na chindje'e' kua'a' ka e' ne nduu' kuenta Jesús xiin' e'.

Ne yivi' xaa' nduu' e' vitin xa'a' a ña ini' e' xini e' Jesucristo

¹¹ Yo'o' ndii, mii' i ke'i a vitin xiin' letra na'nu' va xiin' nda'a' mii' i.

¹² Te yivi', te kuni tjin u'vi' ndo'ó te kua'a' tuni iin' ndo'ó jaan' ndii, xaa' ra sakan' te ndoo va'a ra xiin' ne yivi' kujti', sakan' ña kuni ra ña sando'o' ña'a' ne yivi' jaan'. Xa'a' a jaan' na ka'án ndoso' ra ña kaku e' xa'a' ña ni xaa' Cristo nuu' krusin' kujti'. ¹³ Sakan' ña ni ndee mii' te yoo tuni iin' jaan' säxinú ña ka'án tu'un ndei' jaan'.

Ndisu kuni ra ña koó tuni jaan' iin' ndo'ó te kuvj ka'an ninu' ra xa'a' ña ni xaa' ndo'ó jaan'.

¹⁴ Yu'u' ndii, kuäsa' xachi' ka'an ninu' i naa te jaan'. Ndisu ka'an ninu' kujti' i xa'a' ña ni xaa' xto'o' e' Jesucristo nuu' krusin'. Te xa'a' a ña ni xaa' ña jaan' nuu' krusin' jaan', na xaa' i kuenta ña xa' ni xi'i' i nuu' ña yoo iin' yivi', te xa' ni xi'i' tu' ña jaan' nuu' yu'u'. ¹⁵ Kuachi' ndii, xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús ndii, kümi' a kuenta naa' yoo tuni iin' e', uun naa' köo' a. Süu' jaan' ndii kümi' a kuenta xa'a' a ña nduu' e' ne ni sakuu' xaa' Ndiosí kujti'. ¹⁶ Te ndo'ó, ne nakuitá xiin' saá ka'an chuun' i yo'o' ndii, na taxí na Ndiosí ña maní' koó nimá ndo', te na kuvita tu' ini' a xa'a' sakuu' ndo'ó, ne nduu' xna'a' kuenta a.

¹⁷ Te ndee vitin, te ndee nuu' ku'un e' ndii, küni i ña kasa'a' ka ndee iin' ne yivi' tu'un kui'e' nuu' i. Kuachi' ndii tjin' ña ndondia iin' i nia'a' ña te xika' nuu' nuu' Jesús nduu' i.

¹⁸ Ñani ta'an' i, na sañu'u' na xto'o' e' Jesucristo ndo'ó. Sakan' na kunduyu a.

Efesios

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u nduu' Pablo, tē Jesucristo nī tjanu' yu'u tē sania'á i' ichi' a sāj kuní Ndiosí. Tē ti'vi' i' cha'an' sakuu' ndo'ó, nē ndiee' űyū Éfeso, nē nduu' kuenta Cristo Jesús, nē xika' ndāku ichi' a. ² Na sañu'u' vā yu-va' e' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó. Tē na taxī tū a űā manī' koo xiin' ndo'.

Sañu'u' Ndiosí yoo' xiin' sakuu' űā vā'a űā nduu' kuenta Jesucristo

³ Ka'nu' vā űā nduu' Ndiosí, yuva' xto'ó e' Jesucristo. Suvī a nduu' űā sañu'u' yoo' xiin' sakuu' nuu' űā vā'a, űā yoo ndivi', xa'a' a űā nduu' e' kuenta Cristo.

⁴ Kuāchi ndii nī nakaxin a yoo' xa'a' Cristo ndee kij' tīa'an kuā'a iin yivi' tē kunduu' e' nditīa miji' a, tē kōo' ndee iin xa'a' űā tīin kuāchi a yoo' nuu' a. ⁵ Tē xa'a' a űā ndanī a yoo' ndii, nī chītunī a kuento ndee űā nuu' űā kunduu' e' si'e a xa'a' űā nī xā Jesucristo, sakan' űā xā sakan' nī ndoo nimá miji' a sāj a. ⁶ Nī xā a sakan', tē saka'nu' űā'a' e' xa'a' a űā ndanī ndatun' a yoo', tē nī natīin yoo' űā jaan' xa'a' a űā nī xā si'e a, űā ndanī a. ⁷ Xiin' nī si'e a jaan' nī sandoó ndiká a yoo' nuu' űā nī kunī a kundoo' e' xa'a' kuāchi e', tē xiin' űā jaan' nī yoo' ka'nu' iin a xa'a' e', tē nī xā a sakan' xa'a' űā ndanī vā miji' a yoo'. ⁸ Tē xa'a' a űā ndanī xava'a a yoo' na nī natīin e' sakuu' űā ndichi xiin' űā xini tuní. ⁹ Tē xin' űā jaan' nī nia'a Ndiosí nuu' e' űā nī yoo' si'e, űā ka'án xa'a' űā xā nī chītunī a sāj a xiin' Cristo. ¹⁰ Tē saxinú Ndiosí űā nī chītunī a jaan' sava nī kivi' űā nī kunī miji' a, tē ndasajin a sakuu' űā yoo, tē ka'ndia chuun' Cristo nuu' sakuu' űā jaan', naa' űā yoo ndivi' nduu' a uun naa' űā yoo iin yivi' nduu' a.

¹¹ Tē xa'a' űā nī xā Cristo tū nī nakaxin Ndiosí yoo' tē natīin kua'a' e' űā vā'a jaan' nda'a' Ndiosí, űā nī chītunī miji' a ndee űā nuu', sakan' űā űā jaan' ndii, saxinú a sakuu' űā kuní a. ¹² Sakan' tē natīin Ndiosí űā xaka'nu' xiin' nda'a' yoo', xi'na' ka' nda'a' ndu'u, nē nī ndiatu xi'na' űā kixin Cristo. ¹³ Tē sakan' tū ndo'ó, kij' nī xini soto' ndo' tū'un ndixa, űā nduu' tū'un vā'a, űā ka'án xa'a' sāj kaku' e' nuu' kuāchi e', tē nī kandixa' ndo' a ndii, nī natīin ndo' Espiritu Santo naá nimá ndo' sāj nī taxī Ndiosí kuento a űā sāj a. Tē űā jaan' nduu' ndee naa sello űā nia'á űā kuenta Jesucristo nduu' ndo'. ¹⁴ Tē naá űā jaan' nimá e', tē kunī e' űā

natīin xna'a' e' sakuu' űā nī chītunī Ndiosí taxī a nda'a' e' ndee kij' xā kivi' űā sandoó ndiká xachi' a yoo', nē nduu' kuenta a, tē koo e' xiin' a, tē natīin a sakuu' űā ka'nu'.

Ka'án vā Pablo xiin' Ndiosí xa'a' nē iin xini Jesús, nē ndiee' űyū Éfeso

¹⁵ Tē xa'a' a jaan' na, kij' nī xini tū i' kuento űā iin vā ndo' xini ndo' xto'ó e' Jesús, tē ndanī tū ndo' sakuu' nē nduu' kuenta Ndiosí ndii, ¹⁶ xikuin tū yu'u űā taxi' i' űā chindani a xa'a' ndo' kij' ka'án i' xiin' a. ¹⁷ Tē suvī a nduu' Ndiosí xto'ó e' Jesucristo, tē nduu' tū a yuva' e', űā ka'nu' koo' chukuu'. Tē ka'án vā i' xiin' a űā na taxī a Espiritu a tē chindiee' a ndo'ó űā kundichi ndo', tē taxī tū a űā satuvī nuu' ndo' tē kundani vā'a ka' ndo' xa'a' a.

¹⁸ Tē xikán tū i' nuu' a űā sanatuún a nimá ndo' tē kundani kaxi' ndo' xa'a' űā ndiatu' iin e', űā nī kana a yoo' natīin e' sāj a. Tē kundani tū ndo' xa'a' űā ndatun' vā űā natīin ndo' nda'a' a, űā natiin' tū sakuu' nē nduu' kuenta a. ¹⁹ Tē kundani kaxi' tū ndo' űā űā ndiee' ya'a nduu' űā ndiee' a, űā tiin' a tē chindiee' a yoo', nē iin xini Jesús. Tē űā ndiee' jaan' tū ²⁰ nī tīin a kij' nī sanatiaku a Cristo, tē nī chindu'u' űā'a' a nuu' tei' ka'nu' nda'a' kuā'a a ndivi'. ²¹ Tē kumi' a ndiee' nuu' sakuu' űā xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' nuu' sakuu' űā kumi' ndiee', xiin' nuu' sakuu' űā kumi' űā ndiee', xiin' nuu' sakuu' xto'ó. Tē kumi' tū a chuun' ka'nu' ka' tē sakan' sakuu' űā kumi' ndiee' iin yivi' vitin xiin' inga iin yivi' nuu' ku'un e'. ²² Tē nī sanakua'a Ndiosí sakuu' űā yoo nda'a' Cristo, tē nī sakuiso' chuun' űā'a' a űā nduu' űā jaan' xini' xa'a' űā vā'a yoo', nē nduu' kuenta a. ²³ Tē sakuu' yoo' nduu' ndee naa űy'u' nde'i' Cristo. Tē yoo xinu' e' xiin' űā ndiee' Cristo, sakan' űā űā jaan' nduu' űā saxinú sakuu' űā yoo.

Sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuāchi e' xiin' nda'a' Cristo kuiti'

2 Tē Ndiosí tū nī sanatiaku ndo'ó kij' nī nduu' ndo' ndee naa nē xā nī xi'i' nuu' a xa'a' a űā nī xka'ndia ndo' űā ndaku, tē nī xā ndo' kuāchi, ² sakan' űā nī xika' ndo' sāj xika' nē nduu' kuenta iin yivi' yo'o', sakan' űā nī xika' ndo' xaa' ndo' űā kuní űā xa'ndia chuun' tein tachī'. Tē űā jaan' xiko' ni'i' nē kändixa' Ndiosí. ³ Kij' sakan' ndii, sakuu' e' nī xika' xaa' kuāchi jaan', sakan' űā nī toq tū iin e' xa'a' űā ndioq' iin miji'

e', te ni xaa tu e' ña ña'a, ña ka'an nimá mji' e' xa'a', xiin' ña xanini kiji' e'. Te xa'a' a jaan' na ni nduu e' ndee naa sakuu' ne yivi', ne xi'é Ndiosí xini a. ⁴ Ndisu Ndiosí ndii, kuvita xava'a ini a xa'a' e', sakan' ña kua'a' xava'a ndani a yoo'. ⁵ Te sakan' na tee' ndee ndee naa ne ni xi'i ni nduu e' nuu' a xa'a' kuachi' e' ndii, ni sanatiaku a yoo' nuu' a xiin' nda'a' Cristo. Ni sakahú a yoo' nuu' kuachi' e' jaan' xa'a' a ña ndani mji' a yoo'. ⁶ Te ni sanatiaku a yoo' naa' ni xaa a xiin' Cristo Jesús, te ni chindiee a yoo' xiin' a ndivi' mii' ndu'u' a. ⁷ Te nia'a a nuu' ku'un e' ña kua'a' va ndani mji' a yoo', sakan' ña ni xaa a ña va'a jaan' xiin' e' xa'a' ña ni xaa Cristo Jesús. ⁸ Kuachi' ndii, xa'a' a ña ndani mji' Ndiosí yoo', na ni sakahú a yoo' nuu' kuachi' e' xa'a' a ña ini e' xini e' Jesús. Sakan' ña kuví sakahú xiin' mii' mji' e', süu' jaan' ndii, Ndiosí xamaní' ña jaan' nuu' e'. ⁹ Te süu' xa'a' ña va'a ña xaa' e' sakahú a yoo', koto ka ka'an ni nu yoo ka. ¹⁰ Kuachi' ndii mji' Ndiosí nduu' ña ni xa'a' yoo', te xa'a' a ña iin ndaa' ni nduu e' xiin' Cristo Jesús na ni ndasaxaa' a yoo' te saa e' ña va'a ña ni chituní a saa e' ndee ña nuu'.

Ndasa iin' Cristo sakuu' nuu' ne yivi', te kundiee maní' e'

¹¹ Xa'a' a jaan' na kuní a ña ñaka'an' ndo' ña xta'an' ndii, ni ka'an te judío ña te koo' tuni iin' nduu' ndo'ó, te tuku', te mii' ra ndii, te yoo tuni iin' nduu' ra, sakan' na kuii' kuenta Ndiosí nduu' ra kachi ra, ndisu te yivi' kujiti' ni xa'a' tuni jaan' iin' ra. ¹² Te kii' sakan' ndii, ni nduu' ndo' kuenta Cristo, te ni nduu tu ndo' ne kuenta Ndiosí ndee naa ne Israel. Te ni yoo siin' ndo' nuu' sakuu' ña ni chituní Ndiosí, xiin' nuu' ña ni ndoo a kuento a xiin' ndu. Te ni yoo ña ndiatu' ini ndo' xa'a', te ni ndee xini tu ndo' Ndiosí ndixa kii' sakan'. ¹³ Ndisu vitin, xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo Jesús ndii, tee' ndee xika' ni yoo ndo' nuu' a saa' ndii, yatín yoo ndo' nuu' a vitin xa'a' a ña ni xitja níi' a kii' ni xi'i a nuu' krusín xa'a' kuachi' e'.

¹⁴ Kuachi' ndii ni tandiee maní' Cristo ndu'u, ne judío, xiin' ndo'ó, ne tuku', sakan' na iin ndaa' ni ndasanduu a yoo' xa'a' a ña ni sandoñu'u' a ña ndasi' ta'an' e', ña ni nduu ndee naa nama, ña ni ta'nu ma'in' tein e'. ¹⁵ Te xa'a' a ña ni xi'i a nuu' krusín ndii, ni sandoñu'u' a tu'un ndei' Ndiosí xiin' ña ka'an chuun' ña jaan'. Te sakan' ni ndasaiin a ndu'u, ne judío, xiin' ndo'ó, ne tuku', te kunduu e' iin ti'vi xaa', te kundiee maní' e'. ¹⁶ Te xiin' ña ni xi'i a nuu' krusín jaan' ni ndasaiin a yoo', te ni ñakoó uvi saa' ti'vi e' xiin' Ndiosí ña maní' ni xaa a. Te xiin' ña jaan' tu ni sandoñu'u' a ña ndasi' ta'an' e'. ¹⁷ Sakan' ña ni kixin Cristo Jesús iin yivi', te ni ka'an ndoso' a tu'un va'a, ña ka'an saa kundiee maní' e' xiin' Ndiosí, nuu' ndo'ó, ne tuku', ne ni yoo xika' nuu' Ndiosí, xiin' nuu' ndu'u, ne judío, ne ni yoo yatín nu-

u' a. ¹⁸ Sakan' na xa'a' ña ni xaa Cristo kuví ñaxaa sakuu' e' nuu' yuva' e' Ndiosí xiin' iin ndaa' Espíritu Santo.

¹⁹ Sakan' na kuii' ndo'ó ndii, süu' ne tuku' ka nduu' ndo', ni ndee nduu' ka tu ndo' ne ndiva'a. Süu' jaan' ndii kuenta Ndiosí nduu' tu ndo' xiin' ndu. Te nduu' tu ndo' ne vi'e Ndiosí xiin' ndu. ²⁰ Te ndo'ó ndii, ni xikuita ndo' nuu' ña ni sania'a te ni tjanu' Jesús sania'a' ichi' a, xiin' ña sania'a te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí. Te mii' Jesucristo nduu' ndee naa yuu' ña kua'an xiki' vi'e.

²¹ Sakan' te ku'un ta'an' va'a xa'a' vi'e jaan', te kaa va'a a ndee xinu a, te kunduu a yukun' su'un kuenta xto'o e' Jesús. ²² Te sakan' tu ndo'ó, xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' a ndii, kua'an kaa ndo' te kunduu tu ndo' yukun' Ndiosí mii' ndu'u' Espíritu a.

Ka'an Pablo xa'a' tu'un va'a ña ka'an ndoso' ra nuu' ne tuku'

3 Xa'a' a ña ka'an ndoso' yu'u, te nduu' Pablo, tu'un va'a xa'a' Cristo Jesús jaan' nuu' ndo'ó, ne tuku', na naá i vi'e kaa. ² Xa ni xini so'o ndo' ña Ndiosí ni sakuiso' chuun' yu'u te kundani ndo' ña kundani mii' a ndo'ó. ³ Sakan' ña xiin' ña satuvi' ni nia'a Ndiosí yu'u ña ni yoo si'e xa'a' mii' a, naa xa ni ke'i i sie ña jaan' nuu' ndo'. ⁴ Te kii' ka'vi te yivi' ña jaan' nuu' ndo', te kuví kundani ndo' ña kundani ndi'i yu'u ña ni yoo si'e ña ka'an xa'a' Cristo. ⁵ Nu'u' ni kixin ndii, ni sakuni' Ndiosí ña jaan' nuu' ne yivi'. Ndisu vitin ndii, xa ni sakuni' Espíritu Santo ña jaan' nuu' te ni ñakaxin Ndiosí, naa kuu' te ni tjanu' Jesús sania'a' ichi' a xiin' te ni ka'an tiakú tu'un a. ⁶ Te ña ni yoo si'e jaan' ndii, ña yo'o' nduu' a: ña xiin' tu'un va'a ndii, natiin' inga' ndo'ó, ne tuku', xiin' ndu'u, ne judío, ña va'a ña kumi' Ndiosí xa'a' yoo', te nanduu' tu ndo' iin ndaa' ti'vi xiin' ndu, te natiin' tu ndo' ña taxi' Ndiosí kuento a xa'a'. Te sakuu' ña jaan' natiin ndo' xa'a' ña ini ndo' xini ndo' Cristo Jesús. ⁷ Sakan' ña Ndiosí nduu' ña ni samani' yu'u ña nduu' i te xachuun' xa'a' tu'un va'a jaan' xa'a' a ña ndani mji' a yu'u, te ni xaa a ña jaan' xiin' i xiin' ña ndiee' a. ⁸ Te yu'u ndii, tee' ndee koo' te nduu' xachi' i tein sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, ndisu ni samani' a yu'u chuun yo'o' te ka'an ndoso' i tu'un va'a xa'a' Cristo nuu' ne tuku', te ndee iin ne yivi' kuví kundani sakuu' ña va'a ña xamaní' Cristo yoo'. ⁹ Te ni taxí tu a chuun jaan' nuu' i te sanakuachi' i nuu' ne yivi' ña ni chituní Ndiosí saa a ndee ña nuu', ña ni yoo si'e ndee xta'an' iin yivi'. Te mii' a ni xa'a' sakuu' ña yoo. ¹⁰ Ni chituní Ndiosí sakan', te vitin ndii, xiin' nda'a' ne nduu' kuenta a kuví kuni sakuu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu', xiin' ña kumi' ndiee' ña yoo ndivi', ña kua'a' nuu' ña ndichi Ndiosí. ¹¹ Te vitin ni saxinú a ña jaan' saa nii' ni chituní mii' a ndee kii' ti'a'an kua'a' iin yivi' xiin' ña ni xaa Cristo Jesús, ña nduu' xto'o e'. ¹² Te xa'a' ña ni xaa a jaan' ndii, kuví ini e' te kuyatin e' nuu' Ndiosí xa'a' a

ña iní e' xini e' Cristo. ¹³ Xa'a' a jaan' na kuii' ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña nuu nimá ndo' ña naá i v'e kaa xa'a' a ña ka'an ndoso' i tu'un va'a, sakan' ña xa'a' ña va'a mii' ndo' ndo'o' i ña jaan'.

Ka'an Pablo xiin' Ndiosí xa'a' ne ndikún ichi' Jesús, ne ndiee' ñuu Éfeso

¹⁴ Xa'a' a jaan' na xikuíin xiti' i nuu' Ndiosí, yuva' xto'o' e' Jesucristo, te ka'an i xiin' a. ¹⁵ Te ña jaan' nduu' yuva' nuu' ña ndiee' ndivi' xiin' nuu' yoo', ne ndiee' ñu'u' iin yivi'. ¹⁶ Te xa'a' a ña kumi' a ña vika' ndatun' ndii, ka'an nda'vi i xiin' a ña taxí a ña ndiee' iní nimá ndo' xiin' nda'a' Espíritu a, ¹⁷ te kunaá Cristo nimá ndo' xa'a' a ña iní ndo' xini ña'a' ndo', te na kunduu ña ndani a ndo'ó ndee naa tjo'o' itun', te kunduu tu a xa'ndu kivi' ñuu ndo'. ¹⁸ Te xiin' ña jaan' tu kuví kundani ndo'ó xiin' sakuu' inga ne nduu' kuenta Ndiosí ña ya'a ndiká ña ndani Cristo yoo', xiin' ña ya'a nani' ña ndani a yoo' jaan', xiin' ña ya'a kunu ña ndani a yoo' jaan', xiin' ña sukun ya'a ña ndani a yoo' jaan', ¹⁹ te kundani ndo' ña ndani ya'a Cristo yoo', te chie ya'a ka ña ndani ña jaan' yoo' te sakan' ña kuví kundani e', sakan' te kuví xaa ndo' kunduu ndo' ne yoo xinu saa kuní mii' Ndiosí.

²⁰ Te Ndiosí jaan' ndii, ndiee' koo' chukuu' a, te kuví saa a kua'a' ya'a ka te sakan' ña kuví kakan e' nuu' a, te kuví saa kua'a' xava'a ka tu a te sakan' ña kuví tuu e' xa'a' ña xachuun' ña ndiee' a xiin' nimá e'. ²¹ Te ña jaan' na natiin ndee ndi'i' ni kivi' ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi' xa'a' yoo', ne nduu' kuenta a, te na natiin tu a ña tiin' ka'nu' xa'a' ña ni xaa Cristo. Sakan' na kunduu a.

Nduiin' e' xaa' Espíritu Santo

4 Yu'u, te naá v'e kaa xa'a' a ña xaa' i chuyun nuu' xto'o' e' Jesús ndii, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña kaka naa xika' va'a ndo' saa kuní a kaka ndo' xa'a' a ña ni kana Ndiosí ndo'ó te kunduu ndo' kuenta a. ² Te kii' xika' ndo' sakan' ndii, nda'vi kuu nimá ndo', te maso tu kuu ndo', te kuie tu koo iní ndo', te kundieni tu ndo' kuní ta'an' ndo' xiin' ña ndani ta'an' ndo' jaan'. ³ Te saa va' ndo' ña nduxa', te kundiee' t'vi' ndo' saa Espíritu Santo xiin' ña ndiee' maní' ndo'. ⁴ Sakan' ña iin ndaa' t'vi' kuu' e' vitin, te iin ndaa' tu Espíritu Santo yoo nimá e', te ni kana tu Ndiosí yoo' te natiin e' iin ndaa' nuu' ña kundiatu iní e' xa'a'. ⁵ Te yoo iin ndaa' kuiti' tu xto'o' e'. Te yoo tu iin ndaa' ña chichi' e' kuenta Jesús. ⁶ Te yoo tu iin ndaa' Ndiosí, te ña jaan' nduu' yuva' sakuu' e'. Te ña jaan' xa'ndia chuun' nuu' sakuu' yoo', te suvi' tu a xaa' sakan' te xaa' e' chuyun nuu' a, te naá tu a nimá sakuu' e'.

⁷ Te i'in e' ni natiin nda'a' Cristo iin ña chuyun va' saa kuní mii' a. ⁸ Sakan' na yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Kii' ni kaa a mii' sukun va' ndivi' ndii,
kua'a' va' te tii' ni naka a,
te ni taxí a ña va'a nda'a' ne yivi'.

Sakan' yoso' a. ⁹ Te kii' ka'an ña yoso' jaan' ña ni kaa a ndii, kuni kachi a ña ña nuu' ndii, ni nuu a te ni kixin a ndee ndieny ka nuu' ñu'u' iin yivi'. ¹⁰ Sakan' na kuii' ña ni nuu ndieny jaan' ndii, suvi' tu a nduu' ña ni ndaa ndee mii' sukun va' ndivi', te ka'ndia chuun' ndi' a iin kanii' ndivi' xiin' iin yivi'. ¹¹ Te xa' mii' Cristo ni taxí ña chuyun va' sava' e' ña nduu' e' ne tianu' a sania'á ichi' a, te sava' e' nduu' ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí, te sava' tukú e' nduu' ne ka'an ndoso' tu'un va'a nuu' ne yivi', te sava' tukú e' nduu' ne xito' ne ndikún ichi' Jesús, te sava' tukú e' nduu' ne sania'á tu'un a. ¹² Sakan' xaa' a te sakoo' tu'va' a yoo', ne nduu' kuenta a, te kuví saa va'a sakuu' e' chuyun nuu' a, sakan' te kua'nu ka yoo', ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i' a, nuu' ichi' a, ¹³ ndee naxaa e' ña iin ndaa' kunduu e' xiin' ña iní e' xini e' si'e Ndiosí, xiin' ña kuní xna'a' ña'a' e'. Te naxaa tu e' kunduu e' ne xa' ni xa'nu xinu xachi' nuu' ichi' a ndee naa mii' Cristo. ¹⁴ Te kuu ka e' ndee naa ne kuachi' kualí', ne tia'an kuixa iní. Sakan' te kundikun e' yo'o' ni jaan' sakuu' nuu' ña xini xa'an', ña sania'á te saka, te saxio' ra yoo' xiin' ña maña, te ndasanduu' ra a ndee naa ña ndixa. ¹⁵ Süu' jaan' ndii kuní a ña kundikun e' ña ndixa ndani ta'an' e', te kua'nu e' ndee naxaa e' kuu e' ndee naa kuu' Cristo. Te ña jaan' nduu' ndee naa xini e'. ¹⁶ Te ña jaan' xiko' ni'i' yoo', ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i' a, naa xaa' xini e' ña xiko' ni'i' a ñu'u' nde'i' e', ña ñu'u' ta'an' a xiin' tuchi, te iin ndaa' nduu' a, te chindiee' ta'an' a nuu' i'in chuyun ña yoo nuu' i'in a. Te sakan' tu xaa' Cristo xiin' yoo' te kua'nu e' xiin' ña ndani ta'an' e'.

Na kaka e' saa kuní Jesús xiin' kivi' ñuu xaa'

¹⁷ Ña jaan' na kuii' ka'an ndiee' i xiin' ndo' xiin' ndiee' xto'o' e' ña kaka ka ndo' saa xika' inga ne tuku', ne xanini saka, ¹⁸ te yoo iin yavi tu ña xini tuni ña, te xika' yoo ña nuu' kivi' ñuu ña kuní Ndiosí taxí a, kuachi ndii yoo sa'vi iní ña xa'a' a ña ni xaxii ña nimá ña. ¹⁹ Te köo' ka ña ka'an nuu' ña, te ni sanakua'a xiin' mii' ña nuu' ña kiji' kuu' ña xiin' iin' ña, sakan' ña ka'an ndiee' va' nimá ña saa ña sakuu' nuu' ña xe'na'. ²⁰ Ndisu ndo'ó ndii, köo' ña jaan' ni sakuu' ndo' saa ndo' kii' ni xini so'o' ndo' xa'a' Cristo, ²¹ naa' ndixa xna'a' ni xini so'o' ndo' ña ka'an xa'a' a, te ni kundani ndo' saa nii' nakuitá ña ndixa xa'a' a jaan'. ²² Sakan' na kuii' kuní a ña nakoo ndo' kivi' ñuu yata' ndo', te tava' xachi' ndo' saa ni kuu ndo' saa, sakan' ña ni sativi' ña jaan' nimá ndo', te ni xini xa'an' ña jaan' ndo'ó xiin' ña

ndioo' kiji inji ndo'. ²³ Te taxí ndo' ña nama Ndiosí ña xanini ndo' ²⁴ te ndasanduyu a ndo'ó ne yivi' xaa', te kuu ndo' ndee naa kuu' miji' a, te kunduyu ndo' ne xachuun' ndaku nuu' ña ndixa, te kunduyu tu ndo' nditja a.

²⁵ Te ña jaan' na kuii' nako ndo' tun vixi, te ka'an ndaku xiin' ta'an' i'in ndo', sakan' ña iin ndaa' nduu' e'. ²⁶ Naa' nasaá' xiin' ta'an' ndo' ndii, saa ndo' kuachi. Te ndiátu' ndo' ndee keta vi' ñu'u te nako ndo' ña manij' xiin' ta'an' ndo', ²⁷ ni ndee taxí tu ndo' ña keta va'a ña ndiva'a xiin' ndo'. ²⁸ Te ne ni xakui'na' ndii, na sakuina' ka ña. Süu' jaan' ndii na sachuun' ndaku ña xiin' nda'a' ña, te kuví ki'in ña xu'un' te chindije' ña ne nda'vi kuu'. ²⁹ Te ka'an ndo' ndee iin ña kiji, süu' jaan' ndii ña va'a ka'an ndo' saa kivi' te ku'nyu ka ne xini so'o ña jaan' nuu' ichi' Jesús. Te kij' saa ndo' ña jaan' ndii, chindije' ndo' ne jaan'. ³⁰ Te saksusuchi' ndo' inji Espiritu Santo, kuachi ndii ña jaan' nduu' ndee naa iin sello ña ni natijn e', ña nia'a' ña nduu' e' kuenta Ndiosí, te kaku xna'a' e' kij' xaa kivi' ña kixin Cristo. ³¹ Te na nako ndo' sakuu' ña ñu'u' ka'ni' nimá ndo', xiin' ña nasaá' ndo', xiin' ña kui'e ndo', xiin' ña ti'e' yu'u' ndo', xiin' ña kani'a' ndo' xa'a' ne yivi', xiin' sakuu' nuu' ña ña'a' ndo'. ³² Süu' jaan' ndii va'a ka ndasun koo inji ndo', te kuvita tu inji ndo', te sakan' tu koo ka'nu' inji ndo' kuni' ta'an' ndo' saa nii' yoo ka'nu' inji Ndiosí xa'a' kuachi e' xa'a' ña ni xaa Cristo.

Na kaka e' saa kuni' Ndiosí kaka e'

5 Ña jaan' na kuii' kuu ndo' saa nii' kuu' Ndiosí xa'a' a ña si'e a, ne ndani va a, nduu' ndo'. ² Te kundani ndo' ne yivi' saa nii' ndani Cristo yoo', sakan' na ni sanakua'a xiin' miji' a, te ni xi'i a xa'a' e' ndee naa iin ña nasoko' ña xavixín' va nuu' Ndiosí.

³ Sakan' na kuii' tein ndo'ó ndii, na koo' ndee iin ne kumi' musa, ni ndee iin nuu' ña xe'na' naa ña jaan', ni ndee ne ndioo' inji va xa'a' ña'a. Sakan' ña ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, xata'an saa ña ña jaan'. ⁴ Te ni ndee xata'an tu ka'an kiji ndo', xiin' ña ka'an saka ndo', xiin' ña ka'an ndo' siki ka'an. Te sakuu' ña jaan' va'a saa yoo', ne nduu' kuenta Ndiosí, süu' jaan' ndii va'a ka taxí e' ña chindani a. ⁵ Kuachi ndii kuni' a kundani ndo' ña ndee iin ne kumi' musa, uun ne xaa' ña xe'na', uun ne ndioo' inji va xa'a' ña'a inga ne yivi', ne nduu' ndee naa ne xaka'nu' ndiosí saka ndii, ni'i' ña ña kundiee ña mii' xa'ndia chuun' Cristo xiin' Ndiosí. ⁶ Xa'a' jaan' na taxí' ndo' ña kuni' xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó xiin' ña maña. Kuachi ndii sando'o' Ndiosí ne so'o jaan'. ⁷ Ña jaan' na kuii' saa ndo'ó ña xaa' ne jaan'.

⁸ Sakan' ña nuu' ni kixin ndii, ni xika iin' yavi ndo' iin yivi'. Ndisu vitin ndii ñu'u xto'o e' tuún nuu' ndo' te xika' ndo'. Xa'a' a jaan' na kuni' a ña kaka va'a ndo'

ndee naa xika' ne yoo ña tuún nuu' jaan'. ⁹ Sakan' ña ne yoo ña tuún nuu' xika' ndii, va'a kuu' ña, te xachuun' ndaku ña, te iin ndaa' tu nimá ña, ¹⁰ sakan' ña nuu' sakuu' ña xaa' ña xika' nduku' ña ña xakuatia' xto'o e'. ¹¹ Te saa ndo' ña kuasa' kuni', ña xaa' ne xika' iin yavi jaan', süu' jaan' ndii kuxioo ndo' nuu' a, ¹² sakan' ña ndee kuchani e' ka'an e' xa'a' ña xaa' si'e ne jaan'. ¹³ Ndisu sakuu' ña yoo si'e natuvi xaa' ña tuún, sakan' ña ña tuún jaan' ndii, sakuu' ña'a sanatuvi a, ¹⁴ naa ka'an ne yivi' ndii:

Ndoto nuu' yo'ó, te kixín,
te ndokoo un' tein ne nduu' ndee naa ne xa ni xi'i,
te sayi'é Cristo nimá un'.
Kachi ña.

Taxí e' ña sakutu' Ndiosí nimá e' xiin' Espiritu Santo

¹⁵ Ña jaan' na kuii' koto xiin' miji' va ndo' saa xika' ndo', te kaka ndo' naa xika' ne sa'vi inji. Süu' jaan' ndii kaka ndo' naa xika' ne chuun va xika' ndaku. ¹⁶ Te i'in inji kua'an ndii, ña va'a saa ndo', sakan' ña kivi' vitin ndii, yoo va ña ña'a. ¹⁷ Ña jaan' na kuii' kunduyu ndo' ne küu' kaxi'. Süu' jaan' ndii saa ndo' ña nduxa' ña kundani ndo' ndee ña kuni' xto'o e'. ¹⁸ Te kö'o ndo' vino ndee xini ndo', sakan' ña sativi' xiin' mii' ndo', süu' jaan' ndii taxí ndo' ña sakutu' Ndiosí nimá ndo' xiin' Espiritu Santo. ¹⁹ Te ka'an xiin' ta'an' ndo' xiin' yaa Ndiosí ña yoso' nuu' tutu a, xiin' yaa ña xaka'nu' ña'a' e', xiin' yaa ña saka'an Espiritu nimá e'. Te kata ndo' yaa jaan' xaka'nu' ndo' xto'o e' Jesús xiin' nimá ndo'. ²⁰ Te xiin' ndiee' xto'o e' Jesucristo taxí ndo' ña chindani yuva' e' Ndiosí xa'a' sakuu' ña ndo'o' ndo'.

Ka'an Pablo saa kuni' a kundiee i'in ne tunda'a'

²¹ Te xa'a' a ña tiin' ka'nu' ndo' Cristo ndii, kaka nuu' nuu' ta'an' ndo' xiin' iin kanii' nimá ndo'. ²² Ña'a', ña' yoo ii' ndii, kuni' a ña kaka nuu' a' nuu' ii' a' saa nii' xaa' a' xiin' xto'o e' Cristo. ²³ Sakan' ña ii' a' jaan' nduu' ndee naa xini' a', ndee naa nduu' Cristo xini' sakuu' yoo', ne nduu' kuenta a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i a. Te sivi' tu a nduu' ña sakakú yoo'. ²⁴ Saa nii' xika' nuu' yoo', ne nduu' kuenta Jesucristo, nuu' a ndii, nii' sakan' tu kuni' a ña kaka nuu' ña'a' nuu' ii' a' nuu' sakuu' ña kuni' a.

²⁵ Te ndo'ó, te yoo ña' si'i ndii, kundani ña'a' ndo' saa nii' ndani Cristo sakuu' yoo', ne nduu' kuenta a, te ni sanakua'a xiin' miji' a, te ni xi'i a xa'a' e' ²⁶ te kunduyu e' nditja Ndiosí kuiti'. Te ni ndasandoo tu a yoo' xiin' tikui ni xaa tu'un a. ²⁷ Ni xaa a sakan' te sanakua'a a yoo, ne nduu' kuenta a, nuu' miji' a, te ndatun' xava'a koo e'. Te nimá e' ndii, kö'o' ndee sie ma'a' ña ke'i nuu' a, te ni ndee kö'o' tu ña kuti'vi nuu' a, te ni ndee kö'o' tu ndee iin nuu' ña va'a nuu' a. Süu' jaan' ndii nditja mii' a kuiti' kunduyu e', te kö'o' ndee sie ma'a' ña ke'i nimá e'.

²⁸ Sakan' tɔ, tɛ yoo ña' si'i ndii, kuní a kundani ña'a' ra ndee naa ndani ra ñu'u' nde'i mji' ra. Kuach'i ndii iin tɛ ndani ña' si'i ndii, ndani tɔ ra mji' ra. ²⁹ Sakan' ña ndee iin tɛ yivi' ndasi' ñu'u' nde'i mji' ra. Süu' jaan' ndii kuie xamaní xiin' mji' ra, tɛ kuie tɔ xito' xiin' mji' ra saa nii' xito' Cristo sakuu' yoo', nɛ nduu' kuenta a. ³⁰ Sakan' ña kuenta ñu'u' nde'i a nduu' e' xa'a' a ña nduu' e' ndee naa kuñu a xiin' iki' a. ³¹ "Xa'a' a jaan' na nakoo tiaa yu-va' si'i ra, tɛ nduün ra xiin' ña' si'i' ra, tɛ uví saa' nja ndii, iin ndaa' nanduü nja." ³² Ña kaa' ndii, iin nuu' ña vixi xava'a nduu' a, ndisu nakata' yu'u a xiin' ña ndo'o' Cristo xiin' yoo', nɛ nduu' kuenta a. ³³ Ndee saa kaní ndii, kuní a ña kundani i'in ndo'o', ña' si'i ndo' saa nii' ndani xiin' mii' mji' ndo', tɛ ña'a' ndii, kuní a ña koto ka'nu' a' i' a'.

Ka'án Pablo saa kuní a kuü yuva' si'i xiin' si'e nja, tɛ si'e jaan' xiin' yuva' si'i' nja

6 Nɛ kuachi', kandixa' ndo' yu'u' yuva' si'i' ndo' naa kuní xto'o' e', sakan' ña ña jaan' nduu' ña xata'an nuu' Ndiosí. ² Tu'ün ndei' nuu' ña nɛ taxí Ndiosí nuu' e' kii' nɛ ndoo a kuento a xiin' e' ka'án ndii: "Koto ka'nu' ndo' yuva' si'i' ndo' ³ tɛ natiiin ndo' ña maní' koo xiin' ndo', tɛ nakaa tɔ kivi' ñuü ndo' nuu' ñu'u' iin yivi'", kachi a.

⁴ Tɛ ndo'o', yuva' si'i' ndii, sãnaaa' ndo' si'e ndo', süu' jaan' ndii sania'a' ndo' nja, tɛ kondia yu'u' tɔ ña'a' ndo' saa kuní xto'o' e' Jesús.

Yo'o' ka'án Pablo xa'a' nɛ nɛ ke'vi xachuun' xiin' xa'a' xto'o' nja

⁵ Tɛ ndo'o', nɛ xiko' ni'i' iin xto'o' ndii, kandixa' ndo' sakuu' ña ka'án nɛ nduu' xto'o' ndo' iin yivi' yo'o' xiin' ndo'. Tɛ koto ka'nu' yi'vi ña'a' ndo', tɛ kaka nuu' ndo' nuu' nja xiin' iin ndaa' nimá ndo' saa nii' xika' nuu' ndo' nuu' Cristo. ⁶ Tɛ süu' kandixa' ña'a' ndo' kii' ita' nja xito' kuiti' nja ndo'o' tɛ ndoo va'a ndo' nuu' nja, süu' jaan' ndii kaka nuu' ndo' nuu' nja ndee naa nuu' Cristo xika' nuu' ndo' xiin' iin kanii' nimá ndo' saa kuní Ndiosí. ⁷ Tɛ kaka nuu' sini' ndo' nuu' nɛ jaan' ndee naa nuu' xto'o' e' Cristo xika' nuu' ndo'. Saa ndo' kuenta ña süu' nuu' nɛ yivi' kuiti' xika' nuu' ndo'. ⁸ Sakan' ña xa xini' ndo' ña i'in e' natiiin ña va'a saa xto'o' e' Cristo naa kivi' xa'a' ña va'a ña nɛ xaa e', naa' nɛ xiko' ni'i' iin xto'o' nduu' e' uun naa' nɛ xika' ndiká nduu' e'. ⁹ Tɛ ndo'o', nɛ nduu' xto'o' nɛ jaan' ndii, iin kachi kuü va'a ndo' xiin' nja, tɛ vikuiin ndo' ña sayi'vi ña'a' ndo', sakan' ña xa xini' ndo' ña iin ndaa' xto'o' ndo', ña ndu'u' ndivi' nduu' tɔ xto'o' nɛ jaan'. Tɛ ña jaan' ndii, iin kachi kuu' a xiin' sakuu' nɛ yivi'.

Nakuinu e' sakuu' ña taxi' Ndiosí tɛ kasi a yoo' nuu' ña ndiva'a

¹⁰ Ñani ta'an' i, ndee vitin tɛ ndee nuu' ku'ün e' ndii, nduku' ndo' ndiee' ndo' nuu' ña ndiee' xava'a ña taxi' xto'o' e'. ¹¹ Tɛ nakuinu ndo' sakuu' ña taxi' Ndiosí tɛ kasi a ndo'o' nuu' ña ndiva'a, tɛ kuví kuita ni'i' ndo' kii' xamaña ña jaan' ndo'o'. ¹² Sakan' ña süu' xiin' nɛ yivi' iin yivi' kunta'an' e', süu' jaan' ndii xiin' ña ndiva'a, xiin' ña xa'ndia chuun', xiin' ña kumi' ndiee' xa'ndia chuun' nuu' ñu'u' iin yivi', mii' iin yavi yo'o' vitin, xiin' ña ndiee' kua'a' tachi' kiji, ña xika' nuu' viko', kunta'an' e'. ¹³ Xa'a' jaan' na nakuinu ki'i' ndo' sakuu' ndachuun' ña taxi' Ndiosí tɛ kasi a ndo'o' nuu' ña ndiva'a jaan' kii' xaa kivi' kiji ña kunta'an' ndo' xiin' a. Tɛ kii' ndi'i' ña kunta'an' ndo' jaan' ndii, kusaa' ita' ni'i' ka ndo' nuu' ichi' Ndiosí. ¹⁴ Ña jaan' na kuui' kuita ni'i' ndo' ichi' a. Ña nduu' ña ndixa xa'a' Ndiosí ndii, tiiin ndo' a ndee naa iin' ña ki'i' toko' ndo'. Tɛ ña xachuun' ndaku ndii, tiiin ndo' a ndee naa ña kasi tia'ni ndo'. ¹⁵ Tɛ ña yoo tɔ va' ndo' tɛ ka'an ndoso' ndo' xa'a' tu'ün va'a saa ndiee' maní' e' xiin' Ndiosí ndii, tiiin ndo' a ndee naa ndixan' ki'i' ndo'. ¹⁶ Tɛ siin' tuku' ndii, ña ini' ndo' xini' ndo' Ndiosí tiiin ndo' ndee naa kaa ña tiasi xiin' mji' ndo', tɛ kuví nda'va ndo' sakuu' kuxi' ndatin, tun' xatia ña ndiva'a nuu' ndo'. ¹⁷ Tɛ ña nɛ sakakú Jesús ndo'o' nuu' kuach'i ndo' ndii, tiiin ndo' a ndee naa ti'e' ña kasi xini' ndo'. Tɛ tu'ün Ndiosí ndii, tiiin tɔ ndo' a ndee naa ichi' ña taxi' Espíritu Santo nda'a' ndo'. ¹⁸ Ka'an ndo' xiin' Ndiosí saa kivi', tɛ sakuu' nuu' saa ka'án e' xiin' a ndii, ka'an nda'vi ndo' xiin' a xiin' ña ndiee' Espíritu Santo, tɛ koo tɔ va' tɔ ndo' xiin' ña jaan', tɛ nakoo ndo' ña xikán ndo' nuu' a xa'a' sakuu' nɛ nduu' kuenta a. ¹⁹ Tɛ ka'an tɔ ndo' xiin' Ndiosí xa'a' yu'u' ña taxí a tu'ün a nuu' i, tɛ ka'an i xiin' ña ndieni nuu' nɛ yivi' kii' sakuni' i nja ña yoo si'e xa'a' tu'ün va'a, ña ka'án xa'a' Jesús. ²⁰ Tɛ yu'u' nduu' tɛ ndiso' chuun' xa'a' tu'ün va'a jaan', sakan' na tiin i xiin' kãrena naá i vi'e kaa. Ka'an va' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i tɛ kuví ka'an i xiin' ña ndieni nuu' nɛ yivi' saa kuní Ndiosí ka'an i.

Cha'an' so'o' ndi'i'

²¹ Tíquico, ñani maní' e', iin tɛ xika' nuu' ndaku nuu' xto'o' e' ndii, xaa ra mii' ndiee' ndo', tɛ ka'an ndi'i' ra xiin' ndo' xa'a' i tɛ kuni' ndo' saa ndu'u' i. ²² Ti'vi' ña'a' i xa'a' ña kaa', tɛ sakuni' ra ndo'o' saa ndiee' ndu, tɛ sandieni ra nimá ndo'. ²³ Na taxí na yuva' e' Ndiosí xiin' xto'o' e' Jesucristo ña maní' koo xiin' sakuu' ndo'o', tɛ sakan' tɔ nɛ ta'an' e', tɛ na taxí tɔ a ña kundani ta'an' ndo' xiin' ña ini' ndo' xini' ña'a' ndo'. ²⁴ Tɛ na sañu'u' na tɔ Ndiosí sakuu' nɛ ndani xto'o' e' Jesucristo xiin' iin kanii' nimá nja. Sakan' na kunduu a.

Filipenses

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u Pablo xiin' Timoteo ndii, tē xika' nuu' nuu' Jesucristo nduu' ndu, tē ti'vi' ndu cha'an' sakuu' ndo'ó, nē nduu' kuenta Ndiosí, nē iní xini Cristo Jesús, nē ndiee' ñuu' Filipos. Tē ti'vi' tū ndu cha'an' tē xito' ndo'ó, xiin' tē chindiee' ndo'ó. ² Na sañu'u' vā yuva' e' Ndiosí xiin' xtō'o e' Jesucristo ndo'ó, tē na taxí tū a ña maní' koo xiin' ndo'.

Ka'án Pablo xiin' Ndiosí xa'a' nē ndikún ichi' a xiin' rā

³ Taxi' i ña chindani Ndiosí i sakuu' ichi' kij' naka'an' i xa'a' ndo'. ⁴ Tē sakuu' ichi' ndii, kuation' nimá i tē ka'án i xiin' a xa'a' sakuu' ndo'ó, ⁵ sakan' ña xachuun' inga' e' xa'a' tu'un vā'a ndee kivi' nuu' ña nī xini sō'o ndo' tu'un jaan', tē ndee vitin'. ⁶ Tē ndituni yu'u ña chuun vā'a ña nī xa'a' Ndiosí xaa' a xiin' nimá ndo' ndii, kua'an naa kua'an a xaa' ña'a' a, tē saxinú ña'a' a ndee xaa kivi' ña nandiko' Jesucristo. ⁷ Tē kandej' xani ni i sakan' xa'a' sakuu' ndo', sakan' ña ndani kua'a' i ndo'ó. Kuachi ndii nī xachuun' inga' sakuu' ndo' xiin' i nuu' chuun ña nī samaní' Ndiosí yu'u, kij' naá i vī'e kaa xiin' kij' xika' ndiká i ndiee' yu'u' i xa'a' tu'un vā'a jaan', tē nia'á i ña ña ndaku nduu' a. ⁸ Ndiosí xini saa vī' kundani i sakuu' ndo'ó saa nī kundani vā Jesucristo yoo'. ⁹ Tē ka'án i xiin' Ndiosí xa'a' ndo' tē kundani ta'an' ya'a ka ndo', tē na saa ndo' a xiin' ña xini tuní, tē saa tu ndo' a xiin' ña ndichi. ¹⁰ Tē kuní i ña jaan' xa'a' ndo' tē kuví naxaxin ndo' ndee ña nduu' ña vā'a xa'a', tē kaka na kaka ndaku ndo', tē kōo' ndee iin ña kuví tjin kuachi nē yivi' ndo'ó ndee xaa kivi' ña nandiko' Jesucristo. ¹¹ Tē kumi' tū ndo' kua'a' vā ña ndaku ña xaa' ndo' xiin' ña ndiee' Jesucristo, tē xiin' ña jaan' kua'a' ka nē yivi' tjin ka'nu' Ndiosí, tē saka'nu' tū ña'a' nja.

Ka'án Pablo ña xa'a' Cristo kuiti' tiaku rā

¹² Ñani ta'an' i, kuní i ña kundani ndo' ña tu'un ndo'o' i yo'o' ndii, nī nakasi' a ña kiku' tu'un vā'a, süu' jaan' ndii sō'o chindiee' ka a xa'a' ña jaan'. ¹³ Sakan' na kuiti' ndee tē xiin', tē ndiaa vī'e ka'nu', xiin' sakuu' nē yivi' xini ña naá i vī'e kaa xa'a' ña xika' nuu' i nuu' Cristo. ¹⁴ Tē kua'a' ka ñani ta'an' e' ndii, iní ka rā xini rā xtō'o e' xa'a' a ña naá i vī'e kaa. Tē sō'o kumi' ka rā ña

ndieni tē ka'án ndoso' ndituni rā tu'un vā'a jaan' nuu' nē yivi'.

¹⁵ Ña ndixa nduu' a ña sava tē jaan' ndii, ka'án ndoso' rā xa'a' Cristo xa'a' ña ndasi' nuu' rā xini rā yu'u xa'a' chuun ña ndiso' i, uun xa'a' a ña kuni kanando rā yu'u kuiti'. Ndisu sava tuky rā ndii, ka'án ndoso' rā a xa'a' a ña vā'a nimá rā. ¹⁶ Tē ndasi' nuu' jaan' ndii, ka'án ndoso' rā xa'a' Cristo xa'a' a ña kuni katin ta'an' rā xiin' yu'u kuiti', tē xachuun' ndaku nimá rā. Süu' jaan' ndii kuni sanakuiniá ka rā tu'un kuiti' nuu' i vī'e kaa yo'o'. ¹⁷ Ndisu tē vā'a nimá jaan' ndii, ka'án ndoso' rā xa'a' Cristo xa'a' a ña ndani rā yu'u, sakan' ña xini rā ndii, naá i vī'e kaa xa'a' a ña naka'an' i xa'a' tu'un vā'a jaan'. ¹⁸ Tē ndii, kōo' a xaa' a naa' ka'án ndoso' rā a xa'a' a ña ndasi' nuu' rā, uun xa'a' a ña nduu' rā tē ndaku nimá, ndee saa kaní ndii, xa'a' Cristo ka'án ndoso' rā, tē vā'a vā kuni yu'u xa'a' ña jaan'. Tē vā'a na vā'a ka kuni i, ¹⁹ sakan' ña xini i ña xa'a' a ña ka'án ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i, xiin' xa'a' a ña chindiee' Espiritu Jesucristo yu'u ndii, ketā i vī'e kaa yo'o'. ²⁰ Tē ka'án nimá i, tē ndiatu' tū iní i ña ndoo kuiti' i nuu' Cristo, süu' jaan' ndii xini kaxi' i ña naa xa' xaa' ka i ndii, nia'a' tū i ña ka'nu' Cristo vitin tee' ndee tiaku i, uun tee' ndee kuví i. ²¹ Sakan' ña nuu' yu'u naa' tiaku i ndii, tiaku i tē xaa' i ña kuní Cristo, tē naa' kuví i ndii, xa' nī ketā vā'a i. ²² Tē naa' kutiakū ka i, tē kunduu' a nuu' i iin ña koo kua'a' ka nē iní kuni Cristo ndii, xini ndee ña vā'a ka. ²³ Sakan' ña vixi vā nuu' i tē kuni i ndee ña uví ta'an' jaan' nduu' ña vā'a ka. Kuachi ndii ka'án nimá i kuví i, tē kunduu' i xiin' Cristo, sakan' ña ña jaan' nduu' ña vā'a ya'a' ka. ²⁴ Ndisu xa'a' ña vā'a ndo'ó ndii, kuní a ña koo ka i xiin' ndo' iin yivi' yo'o'. ²⁵ Tē iní i ña ndoo ka i iin yivi' yo'o' xiin' sakuu' ndo' xa'a' ña vā'a mii' ndo', tē chindiee' i ndo'ó nuu' ña kuation' nimá ndo' ña iní ndo' xini ndo' Jesús, ²⁶ tē saka'nu' ka ndo' Cristo Jesús xa'a' a ña chindiee' a yu'u, xiin' xa'a' a ña koo tuky i xiin' ndo'.

²⁷ Ndisu ndee ka ña koo ndii, xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo ndii, kaka naa xika' ndo' naa ka'án chuun' tu'un vā'a xa'a' a. Tee' ndee xaa i uun xaa i mii' ndiee' ndo' ndii, kuni kuni i kuento ña ita' nī i ndo' xiin' iin ndaa' nimá ndo' nuu' ichi' a, tē xachuun' inga' tū ndo' nuu' ichi' a xa'a' tu'un vā'a ña kandixa' e' jaan'. ²⁸ Tē ndee sie küyivi' nuu' nē nakasi' ndo'ó xa'a' a ña kandixa' ndo' tu'un vā'a jaan'. Tē ña jaan' nia'á ña

ne ndoñu'u' nduu' nja, ndisuy ndo'ó ndii, nia'á ña jaan' ña ne kaky nduu' ndo', te miji' Ndiosí saa ña jaan'.
 29 Kuachi ndii, süu' ni taxí Ndiosí ña inji kuiti' e' xini e' Cristo, süu' jaan' ndii ni taxí tu a ña kundo'o' tu e' xa'a' a. 30 Sakan' ña ndo'o' ndo' naa ni xini ndo' ni ndo'o' i saa', xiin' saa xini ndo' kuento ña ndo'o' i vitin.

Nda'vi kuy nimá ndo' saa nii' nda'vi kuu' nimá Cristo Jesús

2 Sakan' na kuii', naa' ndixa xna'a saki'ví Cristo ndo'ó xa'a' a ña inji ndo' xini ña'a' ndo', te saki'ví tu a ndo'ó xa'a' a ña ndani a ndo'ó, te ni nduyin ndo' ni xaá Espiritu Santo te ndiee' maní' ndo', te kuvita inji ndo' xini ta'an' ndo' ndii, 2 sakuatia' ndi'i' ndo' nimá i kunduy ndo' iin ndaa' xini', te iin ndaa' tu ña ndani ta'an' ndo', te iin ndaa' tu nimá ndo', te iin ndaa' tu ña xanini ndo'. 3 Te saa ndo' ndee iin ña'a, te nata'vi' ta'an' ndo' xa'a' a ña ndasi' nuu' ndo' ni ndee xa'a' a ña ñuñu' ndo'. Süu' jaan' ndii xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo' kanini ndo' ña ne ka'nu' ka nduu' inga ne yivi' te sakan' miji' ndo'. 4 Te kanini ndo' xa'a' ña va'a miji' kuiti' ndo', süu' jaan' ndii kanini tu ndo' xa'a' ña va'a inga ne yivi'. 5 Sakan' na kuii' na kanini ndo'ó naa xanini Cristo Jesús. 6 Ña jaan' ndii, tee' ndee iin kachi nduu' a xiin' Ndiosí ndii, ni xa xii a xa'a' a ña iin kachi nduu' a xiin' Ndiosí. 7 Süu' jaan' ndii ni nakoo miji' ndoo a ña ka'nu' a, te ni nanduyin kachi a xiin' iin te xika' nuu', te ni ndasajin kachi xiin' mii' tu a xiin' te yivi'. 8 Te kiji' nduu' a te yivi' ndii, ni sanuu' xiin' mii' miji' a, te ni saxinu ndi'i' xechi' a ña kuni' Ndiosí ndee ni xi'i' a, te ndee nuu' iin krusin vi' ni xi'i' a. 9 Sakan' na kuii' ni kanini ña'a' Ndiosí ndee mii' ka'nu' ya'a, te ni chindu'u' a iin kivi' a ña ka'nu' ka te sakan' ndee ka tuky kivi' ña yoo. 10 Sakan' te nuu' Jesús vjkuita xiti' sakuu' ña ndiee' ndivi', xiin' sakuu' ña ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi', xiin' sakuu' ña ñu'u' tixin ñu'u', 11 sakan' te nakuni sakuu' ne yivi' iin yivi' ña Jesús nduu' xto'o' nuu' sakuu' ña'a, te xiin' ña jaan' natiin' Ndiosí, yuva' e', ña tiin' ka'nu'.

Ka'án Pablo ña kuni' a kunduy e' ndee naa ñu'u' nuu' ne yivi'

12 Ñani ta'an' maní' i, saa nii' kandixa' ndo' ña ka'án i sakuu' ichi' xiin' ndo', te süu' kiji' ndu'u' kuiti' i xiin' ndo', süu' jaan' ndii vitin ka vi' ndiee' kandixa' ndo' yu'u' ña koo' i ndu'u' xiin' ndo'. Te nia'a ndo' ña nduu' ndo' ne ni sakakú Ndiosí, te xiin' ña kundini' ndo' yivi' ndo' ndee kisi' a ndo'ó xaa' ndo' a. 13 Kuachi ndii miji' Ndiosí nduu' ña xaa' sakan', te ka'án nimá ndo' saa ndo' ña kuni' a, te svvi' tu a xaa' sakan', te saxinu ndo' ña jaan' xa'a' a ña sakan' ni kuni' miji' a.

14 Te ka'an yu'u' ndo' kiji' xaa' ndo' sakuu' ña'a, ni ndee kanj ta'an' tu ndo' kuento, 15 sakan' te kunduy ndo' ne xachuun' ndaku nuu' sakuu' ne yivi', te iin

kuachi nja ndo'ó. Te kunduy ndo' si'e Ndiosí, ne koo' kuachi tein ne nja'a, ne ni sativi' xiin' mii'. Te kunduy ndo' ndee naa ñu'u' ña yie', ña ndiee' ndivi', nuu' ne yivi' iin yivi' jaan'. 16 Tiin' kutu' ndo' tu'un ña taxi' kivi' ñu'u' e', sakan' te kiji' nandiko' Cristo ndii, kuvj ka'an kuatia' i xa'a' ña ni sando'o' saka xiin' mii' i, te ni ndee ni xachuun' saka tu i nuu' a tein ndo'. 17 Tee' ndee kuni' a kuitia' nii' i, te kiji' ta'an' a xiin' ña nasoko' ndo' nuu' Ndiosí, te ña jaan' nduu' ña inji ndo' xini ndo' a, saa e xiin' ña kuatia' nimá i, te sakuatia' tu i nimá sakuu' ndo'ó xiin' i. 18 Te sakan' tu ndo'ó ndii, kuatia' nimá ndo', te sakuatia' na ndo' nimá i xiin' nimá ndo'.

Ka'án Pablo xa'a' uvi' ta'an te chindiee' ta'an' xiin' ra, Epafrodito xiin' Timoteo

19 Ndiatu' i ña taxí xto'o' e' Jesús ti'vi' yachi i Timoteo mii' ndiee' ndo', te va'a kuni' i kiji' nandiko' ra te ka'an ra xiin' i saa ndiee' ndo'. 20 Sakan' ña koo' ka ndee iin ra xiin' i ndee naa te jaan', te ndi'ni xna'a xa'a' ndo' ndee naa yu'u'. 21 Kuachi ndii, sakuu' inga ra ndii, ndi'ni ra xa'a' ña kuni' miji' kuiti' ra, te ndi'ni ra xa'a' ña kuni' Cristo Jesús. 22 Ndisu xa xini' ndo' saa xachuun' ndaku Timoteo yo'o', ña xika' nuu' va'a ra nuu' tu'un va'a xiin' i ndee naa xaa' iin si'e, te xika' nuu' nuu' yuva' ra. 23 Sakan' na kuii' ndiatu' inji i ti'vi' yachi ra mii' ndiee' ndo' kiji' kuni' i kuento ndee ña kundoo' i. 24 Te inji i ña taxí xto'o' e' ña yachi ku'un tu yu'u' mii' ndiee' ndo' jaan'.

25 Ndisu vitin ndii, ni xata'an nuu' i ña sanandiko' tukuu' i ñani i Epafrodito mii' ndiee' ndo', te ni ti'vi' ndo', te saa ra chuyun nuu' i. Te chindiee' ta'an' ra xiin' i xachuun' inga' ndu ña kunta'an' ndu xiin' ña nja'a. 26 Ti'vi' ña'a' i mii' ndiee' ndo' sakan' ña nanduku' va ra sakuu' ndo'. Te ndi'ni va tu ra xa'a' a ña ni xini' ndo' kuento ña ni kuni' kuvj ra. 27 Ña ndixa' nduu' a ndii, ni kuni' kuvj va ra. Ndee chaa' va te kuvj ra. Ndisu ni kuvj ta inji Ndiosí xa'a' ra, te ni sanda'a ña'a' a. Te ni kuvj ta tu inji a ndee xa'a' yu'u', kuachi ndii ni taxí a ña kusuchi' kua'a' ka inji. 28 Sakan' na kuii' yachi va ti'vi' ña'a' i, te nandiko' ra mii' ndiee' ndo' jaan'. Te kiji' kuni' ña'a' ndo' ndii, kuatia' ni tukuu' nimá ndo', te kusuchi' ka inji yu'u'. 29 Natjin ña'a' ndo' saa kuni' xto'o' e' xiin' ña kuatia' a nimá ndo'. Te koto ka'nu' ndo' te yivi', te xaa' naa xaa' te yo'o', 30 sakan' ña ndee sie va te kuvj ra xa'a' a ña xachuun' ra nuu' Cristo Jesús, ña kuain' ni kuy ra xiin' kivi' ñu'u' ra kiji' ni xito' ra yu'u' xa'a' ndo'ó xa'a' a ña ni kuvj chindiee' mii' ndo' yu'u'.

Ka'án Pablo ña Cristo kuiti' kuni' a inji e' kuni' e'

3 Ñani ta'an' i, ka'án tu i xiin' ndo' ña kuatia' nimá ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta xto'o' e' Jesús. Yu'u' ndii, xävi i ña tuky ni ke'i i nuu' ndo' ña xa ni ke'i i jaan', te chindiee' tu a ndo'ó nuu' ichi' Ndiosí. 2 Koto

xiin' mii' ndo' nuu' te yivi' ñaa', te nduu' ndee naa naya' sana', te koto xiin' mii' ndo' nuu' ña ña'a ña xaa' ra, te koto xiin' mii' tu ndo' nuu' ña kuni kasa'a ra tuni iin' ndo'. ³ Sakan' ña yoo' ndii, kumi' xna'a e' ña jaan', ndisu nimá e' yoo a xa'a' a ña xaka'nu' e' Ndiosí xiin' ndiee' Espíritu Santo, te Jesucristo kuítì' ñi e' xini e', te ñi e' xini e' ña ndiee' mii' e' te koo ndaku nimá e' nuu' Ndiosí. ⁴ Sakan' tu yu'u ndii, yoo ña kuvì ñi i kuni i te koo ndaku nimá i nuu' Ndiosí xiin' ndiee' mii' i. Naa' yoo ka xanini ña kuvì koo ndaku nimá e' nuu' Ndiosí xiin' ndiee' mii' e' ndii, yu'u ka vi'. ⁵ Sakan' ña ni xa'a ña tuni iin' i kivi' ña unia ña ni tuvì i. Te ichi' ne Israel nduu' i. Te xii' yata' i ni nduu' Benjamín. Te te hebreo ndi' i nduu' i. Te kuenta ña nduu' i te fariseo ndii, ndikún va'a ka i tu'un ndei' Ndiosí. ⁶ Te kuenta ña xaa' i ña kuni Ndiosí ndii, ndee ne nakaya xa'a' Jesús ni taxi' u'vi' i, te kuenta ña ka'an chuun' tu'un ndei' jaan' ndii, ni saxinú i sakuu' a. ⁷ Ndisu vitin ndii, sakuu' ña ni tuu' i ni ndiaa ya'vi' nuu' i kii' sakan' ndii, kuasa' xachi' ka ndiaa ya'vi' a nuu' i vitin xa'a' ña ñi i xini i Cristo. ⁸ Ndisu süu' sakan' kuítì', ndee iin ña jaan' ndiaa ya'vi' ka nuu' i vitin kii' nakata' e' xiin' ña xini i xto'o i Cristo Jesús, ña ndiaa ya'vi' ya'a ka. Te xa'a' Cristo ni nako i sakuu' ña jaan', te nduu' a nuu' i ndee naa mi'in' kuítì', sakan' te ndee iin ndaa' Cristo kuítì' kondja ya'vi' nuu' i, ⁹ te nduun tu i xiin' a. Te nduku' i ña kunduu' i te ndaku nimá nuu' Ndiosí xa'a' ña saxinú i ña ka'an tu'un ndei' a, süu' jaan' ndii xa'a' a ña ñi i xini i Cristo kuítì' nduku' i ña jaan'. Sakan' ña mii' Ndiosí kuítì' ndu-u' ña xandaku nimá e' xa'a' a ña ñi e' xini e' Cristo. ¹⁰ Kuachi' ndii kuni kuni i Cristo, te kuni tu i ña ndiee' Ndiosí, ña ni sanatiaku ña'a' a, te kundoo' na i naa ni ndo'o a, ña xaa' i kuvì i ndee naa ni xi'i a, ¹¹ te xiin' ña jaan' ndiatu' ñi i ña natia'ku i tein ne ni xi'i.

Ka'an Pablo ña kuni xa'a' ra ndee mii' ni nia'a ña'a' Ndiosí xa'a' ra

¹² Süu' ka'an i ña xa' ni nani'i' i sakuu' ña jaan', ni ndee ka'an tu i ña xa' ni saxinu' i saa kuni Ndiosí kunduu' i, süu' jaan' ndii kua'an na kua'an i ña ndiatu' ñi i nani'i' i ña ni kana Cristo yu'u kunduu' i. ¹³ Ñani' i ta'an' i, süu' ka'an i ña xa' ni nani'i' i ña jaan'. Ndisu iin ndaa' a xaa' i ndii, nandoso' i xa'a' sakuu' ña ni nako i xata' i, te xanduxa' ka i ña nani'i' i ña ndu'u' nuu' i mii' kua'an i, ¹⁴ te ndii kua'an na kua'an i mii' ni nia'a Ndiosí naxaa' i ndee nani'i' i ña va'a ña ni kana Ndiosí yu'u natin' i xa'a' ña ñi i xini i Cristo Jesús. ¹⁵ Sakan' na kii' sakuu' yoo', ne xa' xixa' ñi nuu' ichi' Ndiosí ndii, kuni a kanini e' sakan'. Ndisu naa' siin' xanini sava' ndo'o xa'a' ña jaan' ndii, mii' Ndiosí sakuni' ndo'o ndee ña kuni a saa ndo'. ¹⁶ Ndee saa ka' ni ndii, kuni a ña iin ni nda'a' kaka' e' nuu' ichi' a naa xa' xika' e'.

¹⁷ Ñani' ta'an' i, kaka' ndo' ichi' Jesús saa' nii' xika' yu'u ichi' a, te chuun xa'a' tu ndo' saa' xika' ne xika' ichi' a naa xika' ndu'u'. ¹⁸ Naa xa' ni ka'an i xiin' ndo' ki'in' va' ichi' ndii, tuky' ni ka'an i xiin' ndo' vitin ndee xaku' i ña xika' kua'a' ne yivi', ne kuu' ndee naa chindiaa ya'vi' ña ña ni xa' Cristo nuu' krusin'. ¹⁹ Te kii' kuvì ne jaan' ndii, tundo'o' kuítì' koo ña, sakan' ña ña xikan' nimá kuítì' ña nduu' ndiosí nuu' ña, te ka'an ñu'nu' ña xa'a' ña ka'an ña xaa' ña, te ndi'ni ña xa'a' ña yoo iin yivi' kuítì'. ²⁰ Ndisu yoo' ndii, ndivi' kandu'u' ñuu' e', te ikan' ndiatu' ñi tu e' kixin xto'o' e' Jesucristo, ña sakaku' yoo'. ²¹ Te nama' a ñu'u' nde'i e', ña tivi', te kunduu' a ndee naa ñu'u' nde'i mii' a, ña ndatun' va'. Te saa a ña jaan' xiin' ndiee' a ña tiin' a te xa'ndia chuun' a nuu' sakuu' ña yoo'.

Kuachia' naa kuatia' nimá ndo' i'in kivi' kua'an xa'a' Jesús xto'o' e'

4 Sakan' na ka'an i xiin' ndo'o, ne ta'an' i, ne ndani' va' i, te kundini va' tu i xa'a' ndo', te va'a tu kuni i xini ndo'o, te nduu' ndo' ndee naa corona i, ña kuata' ni'i' na ita' ni'i' ndo' nuu' ichi' xto'o' e' Jesús. ² Ka'an' nda'vi' i xiin' Evodia, te sakan' tu xiin' Síntique, ña na nako ña ña man'i' xiin' ta'an' ña. Kuachi' ndii iin kachi' ne xika' ichi' xto'o' e' nduu' uvì saa' ña. ³ Te ka'an' nda'vi' tu i xiin' yo'o, Síctigo, te xachuun' inga' ndaku xiin' i, ña chindiee' un' ña'a' jaan'. Ne ni xachuun' u'vi' xiin' i xa'a' tu'un va'a' nduu' tu ne jaan', xiin' Clemente, xiin' inga' ne ni xachuun' inga' tu xiin' i. Te xa' yoso' kivi' sakuu' ne jaan' nuu' tutu' mii' yoso' kivi' ne natin' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'.

⁴ Vitin ka'an i ña kuatia' nimá ndo' saa' kivi' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta xto'o' e' Jesús. Te tuky' ni ka'an i xiin' ndo' ña kuatia' nimá ndo'. ⁵ Te nia'a' ndo' nuu' sakuu' ne yivi' ña ne va'a' nimá nduu' ndo'. Xa' kuyatin' tukuu' kixin xto'o' e' jaan'. ⁶ Sändi'ni xiin' mii' ndo' xa'a' ndee iin ña'a', ndee chaa' ka ka'an ndo' xiin' Ndiosí sakuu' ichi', te ka'an nda'vi' ndo' xiin' a xa'a' ña kuni nuu' ndo', te taxi' tu ndo' ña chindani' a. ⁷ Te taxi' a ña man'i' a, ña va'a' ya'a' ka te sakan' ña xini ne yivi' iin yivi', koo' nimá ndo', te ña jaan' koto nimá ndo' xiin' ña xanini ndo' xa'a' a ña ñi ndo' xini ndo' Cristo Jesús.

Xa'a' ña va'a' kuítì' kuni a kanini e'

⁸ Ñani' ta'an' i, mii' sandi'i' i yo'o' ka'an i ña kanini' ndo' xa'a' sakuu' ña nduu' ña ndixa, xiin' xa'a' sakuu' ña xata'an koto ka'nu' e', xiin' xa'a' sakuu' ña ndaku, xiin' xa'a' sakuu' ña ndoo, xiin' xa'a' sakuu' ña nda-tun', xiin' xa'a' sakuu' ña va'a' koo' chukuu' xa'a' ne yivi'. Naa' yoo ña xata'an saka'nu' e' ndii, xa'a' ña jaan' kuítì' kanini' ndo'. ⁹ Te sakuu' ña ni sania'a' i ndo'o, xiin' ña ni ka'an i, xiin' ña ni xini so'o' ndo' ka'an i, xiin' ña ni

xini ndo' xaa' i ndii, ña jaan' saa ndo'. Te na koo Ndiosí, ña taxi' ña maní' yoo nimá e', xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani ne ñuu Filipos xa'a' a ña ni chindiee' ña'a' nja

¹⁰ Kuatia' va nimá i nuu' xto'o' e' ña tuky sakan' ni naka'an' ndo' chindiee' ndo' yu'u. Xini i ña koo' kivi' ni nakoo ndo' ña naka'an' ndo' xa'a' i, ndisy ni kuvj kuni ndo' saa chindiee' ndo' yu'u. ¹¹ Süu' ka'an i ña yo'o' xa'a' a ña natiin i xa'a' ña'a. Kuachi ndii xa ni kaan i ña va'a kuni i nuu' ndee ka nuu' ña ndo'o' i. ¹² Xini i kunduu i te nda'vi kuu', te xini tu i kunduu i te vika'. Xa ni kaan i nuu' ndee ka ña ndo'o' i, naa kuu' ña kaka chitu i, uun ña kaka soko i, te xini tu i ña kumi' i kua'a' ña'a, uun ña kunduu i te natiin. ¹³ Kuvj xaa' i sakuu' ña jaan' sakan' ña Cristo chindiee' yu'u.

¹⁴ Ndee saa ka ni ndii, va'a ni xaa ndo' ña ni chindiee' ndo' yu'u nuu' ña ndo'o' i. ¹⁵ Xini kaxi' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Filipos, ña kij' ni ketá i ñu'u' Macedonia ñaa', te ni xa'a' i ka'an ndoso' i tu'un va'a ndii, ndee iin ti'vi ne nakayá xa'a' Jesús ni chindiee' yu'u, süu' jaan' ndii ndo'ó kujti' ni xaa ña jaan'. ¹⁶ Kuachi ndii, ndee kij' xika' i ñuu Tesalónica ndii, ki'in' ichi' ni ti'vi' ndo' ña

kutjaku i. ¹⁷ Süu' ka'an i ña yo'o' xa'a' a ña kuni i ña taxí ka ndo' ña kutjaku i, süu' jaan' ndii kuni i ña sañu'u' na Ndiosí ndo'ó xa'a' ña va'a ña xaa' ndo' jaan'. ¹⁸ Xa ni natiin i nda'a' Epafrodito sakuu' ña kutjaku i, ndee yoso' a nuu' i vitin xiin' ña ni ti'vi' ndo' jaan', niani ndee yoso' a kutjaku i. Ña jaan' ndii, ndee naa iin tumaní' xavixín' nduu' a nuu' Ndiosí, te va'a tu kuni a xini a ña jaan'. ¹⁹ Te miji' Ndiosí e', ña kumi' ña vika' ndatun' koo' chukuu', taxí sakuu' ña kuni nuu' ndo' saa Cristo Jesús. ²⁰ Na natiin yuva' e' Ndiosí ña xaka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Ti'vi' Pablo cha'an' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesucristo, te ndeji' ña'a' ra

²¹ Sakuu' inga ne ini xini Cristo Jesús, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ndiee' ñaa' ndii, kua'an Ndiosí koo nja. Te kua'an Ndiosí koo tu ndo'ó, kachi ñanj e', te ndiee' xiin' i yo'o'. ²² Sakan' tu sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nja cha'an' ndo', ndisy ne xika' nuu' nuu' César ka vi' ti'vi' cha'an' ndo'. ²³ Te na sañu'u' na xto'o' e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

Colosenses

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u nduu' Pablo, tē Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'á i ichi' a sãa kuní Ndiosí, tē xiin' Timoteo, ñanj ta'an' e' ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ² ñanj ta'an' ndu, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne xika' ndaku ichi' Cristo, ne ndiee' ñuu Colosas. Na sañu'u' va yuva' e' Ndiosí ndo'ó, tē na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Ka'án Pablo xiin' Ndiosí xa'a' ne iní xini Jesús xiin' rā

³ Sakuu' ichi' kij' ka'án ndu xiin' Ndiosí, yuva' xtó'o e' Jesucristo ndii, taxi' ndu ña chindani a xa'a' ndo'.

⁴ Sakan' ña ni xini ndu kuento ña iní ndo' xini ndo' Cristo Jesús, tē kundani tu ndo' sakuu' ne nduu' kuenta Ndiosí ⁵ xa'a' a ña ndiatu' iní ndo' ña natijn ndo' ña kumi' Ndiosí xa'a' ndo' ndivi'. Tē xa xini ndo' xa'a' ña jaan', sakan' ña xa ni xini so'o ndo' tu'un va'a ndixa ña ka'án xa'a' Jesús, ⁶ ña xa ni xaa ndee mii' ndiee' ndo'. Tē tu'un va'a jaan' ndii, kiku' a, tē sanduva'a a kivi' ñuu ne yivi' kanii' iin yivi' naa ni xaa a xiin' ndo'ó ndee kivi' nuu' ña ni xini so'o ndo' a, tē ni kundani xna'a ndo' xa'a' ña ndani mii' Ndiosí yoo'. ⁷ Tē Epafras, ñanj maní' ndu, ni sania'á ndo'ó ña jaan'. Tē jaan' ndii, tē xachun' xiin' ndu nduu' rā, tē xika' nuu' ndaku rā nuu' Cristo xa'a' ña va'a ndo'ó. ⁸ Tē ni ka'an rā xiin' ndu ña ndani ta'an' ndo' xaa' Espíritu Santo.

⁹ Xa'a' a jaan' na ndee kij' ni xini ndu ña ni ka'an rā xa'a' ndo' jaan' ndii, ka'án tē ka'án ndu xiin' Ndiosí xa'a' ndo', tē sakuni' ndi'i' a ndo'ó ña kuní a sãa ndo', tē sakutu' tu a ndo'ó xiin' ña xini tuní, xiin' ña kundani ña taxi' Espíritu Santo, ¹⁰ tē kaka ndo' sãa xata'an nuu' xtó'o e' Jesús, tē sakuatia' ndo' a xiin' sakuu' ña xaa' ndo', sakan' ña sãa ndo' ña va'a, tē kuānyu tu ndo' xiin' ña xini va'a ka ndo' Ndiosí. ¹¹ Tē xikán tu ndu nuu' a ña taxí a ndiee' ndo' xiin' ña ndiee' a ña ndatun' koo' chukuu' ña kumi' a, tē kuví kundijeni kuie ndo' nuu' sakuu' tundo'o'. ¹² Tē nakuatia' nimá ndo' taxi' ndo' ña chindani yuva' e' Ndiosí ña ni sakoo' tu'va yoo', tē natijn na e' ña xito' natijn ne nduu' kuenta a mii' xa'ndia chuun' a mii' ndatun' koo' chukuu', ¹³ sakan' ña ni sakakú a yoo' nuu' ña xiko' ni'i' ña iin yavi', ña nduu' kuenta ña ndiva'a, tē ni ndasanduy a yoo kuenta Cristo, si'e maní' a, ¹⁴ ña ni nacha'vi' xa'a' kuāchi e' xiin' nii' a, tē xiin' ña jaan' ni yoo' ka'nu' iní Ndiosí xa'a' kuāchi e'.

Ni nako'o e' ña maní' xiin' Ndiosí xa'a' ña ni ndo'o Jesu-cristo

¹⁵ Tē Cristo jaan' nduu' ña nakuitá xachi' xiin' Ndiosí, ña kuví kuní e', tē nia'a a yoo' sãa kuu' Ndiosí, tē xina'a a ni xiko'o tē sakan' sakuu' ña yoo'. ¹⁶ Sakan' ña suvi' a ni xa'a' sakuu' ña yoo ni xaa Ndiosí, ni xa'a' a ña yoo ndivi', xiin' ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi', ña kuví kuní e', xiin' ña kuví kuní e', naa kuu' ña kumi' ndiee' ka'nu', xiin' naa kuu' ña xa'ndia chuun' ka'nu', xiin' naa kuu' ña xa'ndia chuun', xiin' naa kuu' ña kumi' ndiee'. Cristo jaan' ni xa'a' sakuu' ña yoo, tē xa'a' mii' a ni xa'a' ña'a' a. ¹⁷ Tē ña jaan' ndii, xa yoo a ndee kij' tã'an koo ndee iin ña'a. Tē xiin' ndiee' a yoo yukun sakuu' ña yoo. ¹⁸ Tē ña jaan' nduu' xini' sakuu' ne nduu' kuenta a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i' a. Tē suvi' tu a nduu' xa'ndu sakuu' ña yoo, tē xina'a tu a ni natia'ku tein ne ni xi'i' tē kunduy a ña ka'nu' kuu' nuu' nuu' sakuu' ña yoo. ¹⁹ Sakan' ña mii' Ndiosí ni xani' ña nakuitá xachi' ña jaan' xiin' a, ²⁰ tē xiin' ña ni ndo'o a ni nako'o Ndiosí ña maní' xiin' sakuu' ña yoo, ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi', xiin' ña yoo ndivi' ndii, ni natandiee maní' a sakuu' ña jaan' xa'a' a ña ni xiti'a nii' Cristo jaan' nuu' krusin.

²¹ Sakan' tu ndo'ó sãa' ndii, xika' ni yoo' ndo' nuu' Ndiosí xa'a' a ña kini' ña ni xanini ndo', xiin' ña nia'a ña ni xaa ndo', tē ni kundasi' ndo' Ndiosí. Tē ndii, xa ni natandiee maní' Cristo ndo'ó xiin' Ndiosí vitin ²² xa'a' a ña ni xi'i' a xa'a' kuāchi ndo' kij' ni xika' a iin yivi', tē ndoo koo ndo' kij' sanaku'a'a a ndo'ó nuu' Ndiosí, tē ndoo tu nimá ndo', tē koo' ndee iin xa'a' ña tijn kuāchi Ndiosí yoo' nuu' a ²³ naa' ita' ni'i' ndo' nuu' ña iní e' xini e' Jesús, tē künundia'a ndo' nuu' a, tē kuxi'oo tu ndo' nuu' ña ndiatu' iní e' ña ni natijn ndo' kij' ni xini so'o ndo' xa'a' tu'un va'a, ña ka'án ndoso' tē yivi' kanii' iin yivi'. Tē ni sakuiso' chuun' tu Ndiosí yu'u' Pablo, tē ka'án ndoso' i ña jaan'.

Ndo'o' Pablo xa'a' ne ndikún ichi' Jesús

²⁴ Nakuatia' nimá i vitin nuu' ña ndo'o' i xa'a' ndo' xiin' ñu'u' nde'i' i, sakan' ña xiin' ña jaan' saxinú i ña ni ndo'o' Cristo xa'a' ne nduu' kuenta a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i' a. ²⁵ Tē ni sakuiso' chuun' Ndiosí yu'u' tē xika' nuu' i nuu' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Jesús, tē ka'án ndoso' xinu' i tu'un va'a ²⁶ ña ni yoo' si'e nuu' sakuu' ne yivi' ndee xta'an' iin yivi', xiin' ndee kij' ni xa'a' yoo ne

yivi'. Ndisu viti ndii, xa ni satuvi ña'a' Ndiosí nuu' ne nduu' kuenta a. ²⁷ Sakan' ña ni kunj a ña kundani ndo'ó, ne tuku', ne nduu' kuenta a, ña ka'nu' koo' chukuu' ña ni yoo si'e jaan'. Te Cristo nduu' ña jaan', te naá a nimá ndo', xa'a' a jaan' na ndiatu' ini ndo' ña kundiee ndo' mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'. ²⁸ Te xa'a' Cristo jaan' ka'an ndoso' ndu nuu' sakuu' ne yivi'. Ndi-aa yu'u' ña'a' ndu, te sania'á tu ña'a' ndu xiin' sakuu' ña xini tuni ña kuaxi nda'a' Ndiosí, te kuvj sanakua'a ña'a' ndu nuu' Ndiosí nduu' ña ne ndaku nimá xa'a' a ña ini ña xini ña Cristo Jesús. ²⁹ Xa'a' a jaan' na xachun' u'vi' i nuu' Cristo xiin' ña ndiee' ña taxi' a nuu' i, te saxinú i ña ni sakuiso' chuun' a yu'u.

2 Te kunj i ña kundani ndo' saa vi' xachuun' u'vi' va i xa'a' ndo'ó, xiin' xa'a' ne ndiee' ñu Laodicea, xiin' xa'a' sakuu' ne tia'an kunj saa kaa' nuu' i. ² Xaa' i sakan' te sandieni i nimá ndo', te iin ndaa' kunduu ña ndani ta'an' ndo', te kundani ndi'i ndo' sakuu' ña xini tuni, sakan' te kundani ndo' ña ndichi ña yoo si'e xa'a' yuva' e' Ndiosí, te ña ndichi jaan' nduu' Cristo. ³ Te ña jaan' nduu' ña kumi' sakuu' ña ndiaa ya'vi' koo' chuku-u', ña yoo si'e, ña xini tuni xiin' ña ndichi xava'a.

⁴ Ka'an i ña yo'ó' xiin' ndo' te kunj xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó xiin' kuento ndatun' saka. ⁵ Kuachi ndii, tee' ndee koo' i yoo xiin' ndo', ndisu yoo nimá i xiin' ndo', te nakuatia' i ña ndiee' mani' xiin' ta'an' ndo', te ita' ni'i tu ndo' nuu' ña ini ndo' xini ndo' Cristo.

⁶ Sakan' na kuu' xa'a' a ña ni natiiin ndo' Jesucristo nduu' xtó' ndo' ndii, kaka ndo' saa kunj a, ⁷ tiin' kutu' ña'a' ndo', te kujta kutu' tu ndo' nuu' tu'un a, te kujta ni'i ndo' nuu' ña ini e' xini e' Jesús saa nii' ni sania'á ra ndo'ó, te taxi' va ndo' ña chindani Ndiosí.

Ni sandoo ndiká Cristo yoo' nuu' kuachi e' te nduu' e' ne yivi' xaa'

⁸ Koto xiin' mii' va ndo', te kunj xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó xiin' ña xini tuni saka, ña kuasa' kunj, ña ka'an xa'a' ña xi xaa te yivi' kuiti', te ka'an tu a saa kunj ña xiko' ni'i' ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi', te süu' ka'an ña jaan' saa kunj Cristo. ⁹ Sakan' ña nakuitá kani-i' Cristo xiin' ña kuu' Ndiosí. ¹⁰ Te ndo'ó ndii, xa yoo xinu ndo' te saa ndo' ña kunj Ndiosí xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Cristo, te ña jaan' nduu' xini' nuu' sakuu' ña kumi' ndiee' xiin' ña xa'ndia chuun'. ¹¹ Te sakan' tu xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Jesús ndii, ni xa'a' a tunj ndo', ndisu süu' tunj naa ña xa'a' nda'a' te yivi' nduu' ña jaan', süu' jaan' ndii nduu' a ña tava' Jesús ña ndioo' ini iin' ndo' saa ndo' kuachi. Te ña jaan' nduu' ndee naa tunj ndo' ña ni xa'a' Cristo. ¹² Kij' ni chichi ndo' kuenta Cristo ndii, ndee naa ni kuxi tu ra ndo'ó xiin' a tixin ñu'u', te ni natjaku inga' tu ndo' xiin' a xiin' ndiee' Ndiosí xa'a' a ña ini ndo' xini ndo' Jesús, te

ndiee' jaan' nduu' ña ni tjin Ndiosí, te ni sanatiaku ña'a' a tein ne ni xi'i.

¹³ Te ndo'ó ndii, ni nduu' ndo' ndee naa ne ni xi'i nuu' Ndiosí xa'a' a ña ni xiko' ni'i' kuachi kivi' ñu'u' ndo', te ni nduu' ndo' kuenta Ndiosí xa'a' a ña koo' tunj iin' ndo'. Ndisu Ndiosí ndii, ni sanatiaku inga' a ndo'ó xiin' Cristo kij' ni yoo ka'nu' ini a xa'a' kuachi e', ¹⁴ sakan' ña ni sandoyo' a sakuu' ña yoso' xa'a' e', ña ni xka'ndia e' ña ka'an tu'un ndei' a, ña ni tjin kuachi yoo'. Ni tjin ña'a' a, te ni kuxi ña'a' a nuu' krusin, te sakan' ni sandoyo' a ña ka'an ña jaan' xa'a' kuachi e'. ¹⁵ Te sakan' ni tu'un a ña ndiee' nuu' sakuu' ña kumi' ndiee' jaan', xiin' nuu' ña xa'ndia chuun' kij' ni sandiee' kui'e tuvi' ña'a' a nuu' kua'a' ne yivi', xiin' ña ni xaa' Cristo nuu' krusin.

¹⁶ Xa'a' a jaan' na kuu' saa ndo' kuenta ña ka'an kiji ne yivi' xiin' ndo' xa'a' ña xixi' ndo', xiin' ña xi'i' ndo', ni ndee xa'a' a ña xito' ka'nu' ndo' kivi' ña tuu ne jaan' ka'nu', xiin' a xa'a' ña xito' ka'nu' ndo' kivi' ña nduu' itia' yoo', xiin' xa'a' a ña xito' ka'nu' ndo' kivi' sábado, ña xinandiee' ña. ¹⁷ Te sakuu' ña jaan' nduu' kunda'vi ña kixin, ndisu ña ka'an xna'a' ña jaan' xa'a' ndii, Cristo nduu' a. ¹⁸ Te taxi' ndo' nakasi ndee iin ne yivi' ndo'ó nuu' ña sani'i' Ndiosí ndo'ó, sakan' ña ne jaan' ndii, xasuvi' ña ña nda'vi ini ña, te xaka'nu' tu ña ángele, te ka'an ñu'u' ña ña satuvi' a nuu' ña, te chitu' vi' xini' ña ñu'u' ña kuasa' kunj. ¹⁹ Te ne jaan' ndii, ndikun ña Cristo, ña nduu' xini' sakuu' yoo', ne ini xini a, ne nduu' ndee naa ñu'u' nde'i a, xiin' mii' ñu'u' ta'an' iki' mii' tiin' tuchi xii ñu'u' nde'i jaan'. Sakan' ña saxka'ndia a sakuu' ña kunj a xa'a' yoo', ne ini xini a. Te sakan' sandiun' ña'a' a, te xa'nu' e' saa kunj Ndiosí.

²⁰ Naa' ndixa xna'a' xa ni xi'i' inga' ndo' xiin' Cristo nuu' ña xiko' ni'i' ne yivi', ne nduu' kuenta iin yivi' yo'ó' ndii, ¿ndichun na xika' ndo' ndee naa xika' ne nduu' kuenta iin yivi', te ndikun ndo' ña xaa' ne jaan'? ²¹ Naa kuu' ña ka'an ña ndii: "Künj nda'a' un' ña kaa', koto un' saa iin' ña yo'ó', töndia un' ña yo'ó' xiin' nda'a' un'", kachi ña. ²² Te sakuu' ña jaan' ndii, ka'an a xa'a' ña sania'á te yivi' xiin' ña ka'an chuun' mii' kuiti' ra, te ña ndo'ñu'u' kunduu a kij' ya'a' kivi' yoo a. ²³ Ña ndixa nduu' a ndii, sakuu' ña sania'á ne jaan' ndii, ndee naa ña xini tuni xna'a' xa'a' ichi' Ndiosí nduu' a, sakan' ña ka'an a saa kaka ña ichi' Ndiosí, xiin' saa kunda'vi ini ña, xiin' saa sandoo' xiin' mii' ña. Ndisu ndee sie chindiee' ndee iin ña jaan' yoo', te nako e' kuachi ña ndioo' ini iin' e.

Na kanini e' xa'a' ña yoo ndivi' kuiti'

3 Te xa'a' a ña ni natjaku inga' ndo' xiin' Cristo ndii, nduku' naa nduku' ndo' ña'a' ña yoo ndivi' mii' ndu'u' Cristo nda'a' ku'a' Ndiosí. ² Te kanini ndo' xa'a' ña nduu' kuenta ndivi', te kanini ndo' xa'a' ña nduu'

kuenta iin yivi'. ³ Te xa'a' a ña ni xi'i ndo' nuu' ña kuní iin' mii' ndo' ndii, nda'a' Ndiosí yoo si'e kivi' ñuu ndo' ni xaa Cristo. ⁴ Te kii' natuvj Cristo, ña taxi' kivi' ñuu e' ndii, natuvj tu ndo'ó xiin' a mii' ndatun' kaa'.

Na ñakoo e' sakuu' nuu' kuachi

⁵ Xa'a' a jaan' na kütjaku ka ndo' nuu' ña kuní iin' mii' ndo': naa kuu' ña kumi' ndo' musa ndo', xiin' ña xe'na' ndo', xiin' ña künj ndioo' iní ndo', xiin' ña ka'an nimá ndo' saa ndo' ña künj, xiin' ña ndioo' iní va ndo' xa'a' ña'a, te ndee naa iin ndiosí ndo' nduu' ña jaan'. ⁶ Te ne xaa' ña jaan' ndii, chie va tundo'o' taxí Ndiosí kundoo' nja. ⁷ Te ni xaa tu ndo'ó ña ka'an jaan' kii' ni xika ndo' xiko ni'i' ña jaan' kivi' ñuu ndo'. ⁸ Ndisu vitin ndii, kuní a ña ñakoo ndo' sakuu' ña yo'o': naa kuu' ña nasaá' ndo', xiin' ña kui'e ndo', xiin' ña chichi' iní ndo', xiin' ña kanja'a ndo' xa'a' ne yivi', xiin' ña va'a yu'u' ndo'. ⁹ Te künj xa'an' ta'an' ka ndo', sakan' ña vitin ndii xa ni ñakoo ndo' kivi' ñuu yata', xiin' sakuu' ña ni xaa ndo', ¹⁰ te xa ni nanduu ndo' ne yivi' xaa'. Sakan' na i'in kivi' kua'an nakuitá ka kuu' ndo' saa kuu' Ndiosí, ña ni xa'a yoo', ndee skachi' xaa kivi' ña kundani ndi'í ndo' xa'a' a. ¹¹ Te koo' a xaa' a naa' nduu' e' ne tuku', uun ne judío, naa' yoo tuni iin' e', uun naa koo' a, naa' ne nda'vi so'o nduu' e', uun ne iku' nduu' e', naa' ne xiko' ni'i' iin xto'o nduu' e', uun naa' ne xika' ndiká nduu' e'. Süu' jaan' ndii Cristo nduu' ña xa'ndia chuun' nuu' e', te suvi tu a naá nimá sakuu' e'.

¹² Te xa'a' a ña ni ñakaxin Ndiosí yoo', te nduu' tu e' kuenta a, te ndani a yoo' ndii, nia'a ndo' ña va'a kuu' ndo', xiin' ña kuvita iní ndo', xiin' ña ndasun iní ndo', xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo', xiin' ña maso kuu' ndo', xiin' ña kuie iní ndo'. ¹³ Te sakan' tu kundieni ndo' künj ta'an' ndo', te koo ka'nu' iní ndo' künj ta'an' ndo'. Te naa' yoo ndo' tun kui'e xiin' ta'an' ndo' ndii, koo ka'nu' iní ndo' xa'a' ta'an' ndo' saa nii' ni yoo ka'nu' iní Cristo xa'a' e'. ¹⁴ Te ña ka'nu' ka nuu' sakuu' ña jaan' ndii, ña kundani ta'an' ndo' nduu' a, sakan' ña ña jaan' nduu' ña ndasaiin' xachi' yoo'. ¹⁵ Te na koo na ña maní, ña taxi' Cristo, nimá ndo', kuachi ndii ni kana Ndiosí ndo'ó te kunduu ndo' ndee naa iin ndaa' ñu'u' nde'j, te kundjee maní' ndo'. Te taxí na ndo' ña chindani Ndiosí.

¹⁶ Te na koo kua'a' tu'un va'a xa'a' Cristo nimá ndo' te kuvj sania'á ta'an' ndo', te kuvj tu kondia yu'u' ta'an' ndo' xiin' sakuu' ña xini tuni ña kuaxi nda'a' Ndiosí. Te kata ndo' nuu' a taxi' ndo' ña chindani a xiin' yaa ña yoso' nuu' tutu Salmos, xiin' yaa ña kuie kua'an, xiin' yaa ña saka'an Espiritu nimá ndo'. ¹⁷ Sakan' na kuui' ndee ka ña ka'an ndo', uun ndee ka ña xaa' ndo' ndii, saa ndo' sakuu' ña jaan' xiin' ndiee' xto'o e' Jesús taxi' ndo' ña chindani yuva' e' Ndiosí xa'a' ña ni xaa Jesús.

Saa xata'an kaka ne ndikun ichi' Jesús

¹⁸ Ndo'ó, ña'a', ne yoo ii' ndii, kuní a ña kaka nuu' ndo' nuu' ii' ndo' xiin' iin kanii' nimá ndo' saa xata'an saa ne ndikun ichi' xto'o e' Jesús. ¹⁹ Ndo'ó, te yoo ña' si'i ndii, kundani ña'a' ndo', te mii' kuu' ndo' xiin' a'. ²⁰ Ndo'ó, ne kuachi' ndii, kandixa' ndo' sakuu' ña ka'an yuva' si'i' ndo' xiin' ndo'. Kuachi' ndii va'a kuni xto'o e' Jesús kii' xaa' ndo' ña jaan'. ²¹ Ndo'ó, yuva' si'i' ndii, mii' kuu' ndo' xiin' si'e ndo' koto ka kuu' soo iní nja. ²² Ndo'ó, ne xiko' ni'i' iin xto'o ndii, kandixa' ndo' sakuu' ña ka'an xto'o ndo' iin yivi' yo'o' xiin' ndo'. Te süu' kandixa' ña'a' ndo' kii' xito' ndi'e' kuiti' ne jaan' ndo'ó te ndoo va'a ndo' nuu' nja. Süu' jaan' ndii xiin' iin kanii' i' nimá ndo' kandixa' ña'a' ndo', sakan' ña xito' ka'nu' ndo' xto'o e' Jesús. ²³ Te ndee ka ña xaa' ndo' ndii, saa ndo' a xiin' iin kanii' nimá ndo' ndee naa xika' nuu' ndo' nuu' xto'o e' Jesús, te süu' nuu' ne yivi' kuiti'. ²⁴ Kuachi' ndii xiní ndo' ña natiin ndo' ña va'a nda'a' Ndiosí ndivi', sakan' ña nuu' xto'o e' Cristo xika' nuu' ndo' kii' xika' nuu' ndo' nuu' ne yivi' jaan'. ²⁵ Ndisu yoo ka xaa' ña nja'a ndii, nacha'vi mii' nja xa'a' ña jaan' saa Ndiosí, sakan' ña iin kachi kuu' ña jaan' xiin' sakuu' ne yivi'.

4 Ndo'ó, ne nduu' xto'o vitin ndii, sachuun' ndaku ndo' xiin' ne xika' nuu' nuu' ndo', te iin kachi tu kuu' ndo' xiin' nja naka'an' ndo' ña yoo tu iin xto'o ndo'ó ndivi'.

² Ñakoo ndo' ña ka'an chito ndo' xiin' Ndiosí, te koo tu'va ndo' kii' ka'an ndo' xiin' a taxi' ndo' ña chindani a. ³ Te kii' ka'an ndo' xiin' a ndii, kakan tu ndo' nuu' a te nunia' a ichi', te kuvj ka'an ndoso' ndu tu'un va'a xa'a' Cristo, ña ni yoo si'e nuu' ne yivi', ña naá i vi'e kaa xa'a'. ⁴ Te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i te kuvj ka'an ndoso' kaxi' i ña jaan' saa kuní a.

⁵ Te kaka ii' ndo' nuu' ne tia'an iní künj Jesús, te koo tu'va xava'a ndo' sakuu' ichi' kii' kuvj ndatu'un' ndo' xiin' nja. ⁶ Te sakuu' ichi' kii' ndatu'un' ndo' xiin' ne jaan' ndii, va'a va ka'an ndo', te sii' tu ka'an ndo'. Sakan' te kuvj nakuiin va'a ndo' nuu' i'in ne yivi'.

Cha'an' so'o' ndi'i'

⁷ Tíquico, ñaní maní' e', te xika' nuu' ndaku nuu' xto'o e' Jesús xiin' i, ka'an xiin' ndo' xa'a' i kii' xaa ra mii' ndiee' ndo'. ⁸ Ti'vi' i ra te ka'an ra xiin' ndo' saa ndiee' ndu, te sandieni ra nimá ndo'. ⁹ Te ti'vi' ña'a' i xiin' Onésimo, ñaní maní' e', te ni kiee ñuu ndo', te xika' nuu' ndaku nuu' xto'o e'. Te ka'an uvj saa' te jaan' xiin' ndo' sakuu' ña xka'ndiá yo'o'.

¹⁰ Ti'vi' Aristarco, te naá vi'e kaa xiin' i, cha'an' ndo'. Te sakan' tu ti'vi' Marcos, te nduu' saxin Bernabé, cha'an' ndo'. Te xa ni natiin ndo' iin tutu ña ka'an chuun' xa'a' ra. Te natiin va'a ña'a' ndo' naa' naxaa ra

ñaá'. ¹¹ Tē ti'vi' tū Jesús, tē nani' tū Justo, cha'an' ndo'. Tē unī ta'an yo'o' kuiti' nduu' tē judío, tē xachuun' inga' xiin' i tē ki'in' ká nē yivi' ká'ndiá chuun' Ndiosí nimá, tē xandieni kua'a' tū rā yu'u'. ¹² Ti'vi' nī tū tē ñuu ndo' Epafra's cha'an' ndo', tē xika' nuu' nuu' Cristo. Tē ka'án ndiee' rā xiin' Ndiosí xa'a' ndo' tē kuitā nī'i xá-vá'a ndo' nuu' i'chi' á, tē kuxá tū inī ndo' nuu' á, tē sax-inú ndo' sákuu' ñá kuní á. ¹³ Tē kuvj ndiee' yu'u' i ñá xachuun' u'vj vā rā xa'a' ndo' xiin' xa'a' nē ndiee' ñuu Laodicea xiin' xa'a' nē ndiee' ñuu Hierápolis. ¹⁴ Tē ti'vi' tū Lucas, tē tatan', tē ndani' e', cha'an' ndo', tē sakan' tū Demas.

¹⁵ Tē kua'an Ndiosí koo ñani' ta'an' e', nē ndiee' ñuu Laodicea. Tē kua'an Ndiosí koo tū Ninfas, tē sakan' tū nē nakayá xa'a' Jesús vi'e' a'. ¹⁶ Tē kii' ndi'i ká'vi rā tūtu yo'o' nuu' sákuu' ndo'ó ndii, sáya'á ndo' á ndá'a' nē nakayá xa'a' Jesús ñuu Laodicea tē ká'vi tū nē jaan' á. Tē ndo'ó tūku ká'vi tūtu ñá nī tīvi' i ndá'a' nē jaan' kii' tǎxi nǎ á ndá'a' ndo'. ¹⁷ Tē ka'an ndo' xiin' Arquipo ñá saxinú rā chuun ñá nī sákuiso' chuun' ñá'a' xtō'ō e'.

¹⁸ Mji' yu'u, tē nduu' Pablo, ke'i i xiin' ndá'a' i vitin. Ti'vi' tū i cha'an' ndo'. Naka'an' ndo' ñá vi'e' kaa naá i. Tē na sañu'u' na xtō'ō e' Jesucristo ndo'ó. Sakan' na kunduu á.

1 Tesalonicenses

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u Pablo, xiin' Silvano, xiin' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Tesalónica, ne nakayá xa'a' yuva' e' Ndiosí xiin' xa'a' xto'ó e' Jesu-cristo. Na sañu'u' va na a ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani Ndiosí xa'a' ne inji xini Jesús

² Sakuu' ichi' kij' ka'an ndu xiin' Ndiosí ndii, taxi' ndu ña chindani a xa'a' sakuu' ndo'. ³ Te naka'an' chito ndu xa'a' ndo' nuu' yuva' e' Ndiosí xa'a' saa xaa' ndo' chuyun va'a xa'a' ña inji ndo' xini ndo' Jesús, xiin' xa'a' ña xachuun' u'vi' va ndo' ña ndani ndo' inga ne yivi', xiin' xa'a' ña ita' ni'i ndo' nuu' ña ndiatu' inji e' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ⁴ Ñani ta'an' ndu, ndani Ndiosí ndo'ó, te xini ndu ña ni nakaxin a ndo'ó xa'a' mii' a. ⁵ Kuachí ndii, kij' ni ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ndo' ndii, süu' xiin' tu'un kuiti' ni xaa ndu a, süu' jaan' ndii xiin' ña ndiee' Ndiosí ni xaa ndu a, te sakan' tu xiin' ña ndiee' Espíritu Santo te kuní ne yivi' ña ña ndixa nduu' tu'un va'a jaan'. Te xini ndo' ña maní' ni kuu ndu kij' ni xika ndu tein ndo' xa'a' ña va'a mii' ndo'. ⁶ Te ni xaa ndo' saa nii' xaa' ndu'u xiin' saa xaa' xto'ó e'. Tee' ndee ni sando'o' u'vi' va ne yivi' ndo'ó ndii, ni natijn ndo' tu'un va'a jaan' nakuatia' nimá ndo' xaa' Espíritu Santo. ⁷ Te nuu' ña jaan' ni nia'a ndo' nuu' sakuu' ne inji xini xto'ó e', ne ndiee' ñu'u' Macedonia, xiin' ne ndiee' ñu'u' Acaya. ⁸ Süu' ne ndiee' ikan' kuiti' xa ni xini so'ó tu'un va'a xa'a' xto'ó e' ni xaa ndo', süu' jaan' ndii mii' ka kiku' tu'un jaan', sakan' ña xa ni xini so'ó ne yivi' ña inji ndo' xini ndo' Ndiosí. Ndee kuni' a ña ka'an ka vi' ndu xiin' ne yivi' xa'a' tu'un jaan', ⁹ kuachí ndii mii' ne jaan' ka'an saa ni natijn ndo' ndu'u xiin' saa ni nakoo ndo' ndiosí saka, te vitin xika' nuu' ndo' nuu' Ndiosí tiaku, ña nduu' Ndiosí xna'a. ¹⁰ Te ka'an tu nja saa ndiatu' ndo' ña kiee Jesús, si'e Ndiosí, ndivi', te xaa a inji yivi'. Te Ndiosí ni sanatiaku ña'a', te ni sakahú a yoo' nuu' ña sando'o' Ndiosí ne ndiso' kuachí nuu' ku'un e'.

Ka'an Pablo xa'a' saa xachuun' rā tein ne ñuu Tesalónica

2 Ñani ta'an' ndu, xini ndo' ña ni xa'an saka ndu mii' ndiee' ndo'. ² Te xini tu ndo' ña ni sando'o' ne yivi' ndu'u, te mii' tu ni kuu nja xiin' ndu ñuu Filipos. Ndisu Ndiosí ni taxí ndiee' ndu, te ni ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ndo', tee' ndee ndiee' ni xiku'ita'nu ne yivi' nuu' ndu. ³ Kuachí ndii, ña ka'an ndoso' ndu ndii, kuaxi' a nuu' ña sana', ni ndee kuaxi' tu a nuu' ña xanini kini, ni ndee kuaxi' tu a nuu' ña xini xa'an'. ⁴ Süu' jaan' ndii mii' Ndiosí ni sakuiso' chuun' ndu te ka'an ndoso' ndu tu'un va'a jaan', te nii' sakan' yoo a ka'an ndu, sakan' te nduku' ndu ña sakuatia' ndu ne yivi', süu' jaan' ndii nduku' ndu ña sakuatia' ndu Ndiosí, ña xini saa iin' nimá e' kuiti'. ⁵ Te xini tu ndo' ña koo' kivi' ni ka'an ndatun' ndu nuu' ndo' te sakan' dixa' ndu ndo'ó, ni ndee ni xini xa'an' tu ndu ndo'ó te ki'in ndu xu'un' nda'a' ndo'. Xini Ndiosí ña xaa' ndu sakan'. ⁶ Te ni ndee nduku' tu ndu ña koto ka'nu' ndee iin ne yivi' ndu'u, ni ndee ndo'ó uun ndee ka ne yivi' ndii, küni ndu ña saa nja sakan'. Tee' ndee te tianu' Jesús sania'á ichi' a ndu'u' ndu, te kumi' ndu ndiee' te tjachuun' ndu ndo'ó ndii, ni xaa ndu sakan'. ⁷ Süu' jaan' ndii kuie ni kuu ndu xiin' ndo' ndee naa xaa' iin ña'a' ña' ndani a si'e a', te xito' va'a a. ⁸ Te xa'a' a ña ndani xava'a ndu ndo'ó ndii, süu' tu'un va'a xa'a' Ndiosí kuiti' ni sania'á ndu ndo'ó, süu' jaan' ndii ndee kivi' ñuu ndu ni kuní ndu taxí tu ndu xa'a' ndo', sakan' ña ndani xava'a ndu ndo'ó, ndee naa nimá ndu nduu' ndo'. ⁹ Te naka'an' ndo'ó, ñani ta'an' ndu, saa ni xachuun' u'vi' va ndu, te ni saxavi xiin' mii' tu ndu ña xachuun' ndu nduvi' xiin' ñuu te sando'o' ndu ndee iin ndo'ó xa'a' ña tiaku ndu kij' ka'an ndoso' ndu tu'un va'a xa'a' Ndiosí nuu' ndo'. ¹⁰ Xini Ndiosí, te xini tu ndo'ó saa ni xika ndoo ndu nuu' Ndiosí nuu' ndo'. Te xini tu ndo' saa ni xachuun' ndaku ndu nuu' ndo'ó, ne inji xini ña'a'. Te koo' ndee iin xa'a' ña kivi' tijn kuachí ne yivi' ndu'u. ¹¹ Te xini tu ndo' ña ni kuu va'a ndu xiin' i'in ndo' ndee naa xaa' iin yuva' xiin' si'e ra. ¹² Sakan' ni xandjeni ndu ndo'ó, ni chi'ni kuej tu ndu ndo'ó xiin' kuento, te ni ka'an ndiee' ndu xiin' ndo' te kaka xata'an ndo' saa kuni' Ndiosí, ña ni kana yoo' te kundiee e' mii' xa'ndia chuun' a mii' ndatun' koo' chukuu' kaa'.

¹³ Ña jaan' na xikuiin ndu ña taxi' ndu ña chindani Ndiosí xa'a' a ña ni natijn va'a ndo' tu'un a kij' ni ka'an ndoso' ndu a nuu' ndo'. Te süu' ni natijn ndo' a ndee naa tu'un ne yivi', süu' jaan' ndii ni natijn ndo' a ndee naa tu'un Ndiosí. Te tu'un Ndiosí xna'a nduu' a, te xiin' tu'un jaan' xachuun' Ndiosí xiin' nimá ndo'ó, ne inji xini ña'a'. ¹⁴ Ne ñani ta'an' i, kij' ndo'o' ndo' xaa' ne ta'an' ndo' ndii, ndo'o' ndo' saa' nii ni ndo'o' inji t'vi ne nakayá xa'a' Ndiosí, ne nduu' kuenta Cristo Jesús, ne ndiee' ñu'u' Judea, ni xaa' ne judío, ne ta'an' ndu. ¹⁵ Te ne judío jaan' nduu' ne ni xa'ni' xto'o' e' Jesús, te suvi' tu' nja ni xa'ni' te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí xta'an', te suvi' ni tu' nja ni taxí' ndu'u. Te xaa' nja ña kuní Ndiosí, te ndasi' nja sakuu' ne yivi', ¹⁶ sakan' ña täxi' nja ka'an ndoso' ndu tu'un va'a nuu' ndo'ó, ne tuku', te kaku' ndo' nuu' kuachí ndo'. Te xiin' sakuu' ña xaa' nja jaan' ndii, so'o' kuu' kua'a' ka kuachí nja nuu' Ndiosí, ndisu ndiee' va' sando'o' ña'a' a.

Kuni ku'un ndi'e' ni tukuu' Pablo mii' ndiee' ne ñuu' Tesalónica

¹⁷ Ñani ta'an' ndu, tee' ndee ni kuxika' ndu nuu' ndo' ni xaa' ne yivi' jaan' iin xa'a' ndii, yachi' va' ni kuní ndu nandjiko' tukuu' ndu mii' ndiee' ndo', te koo' ndu xiin' ndo', sakan' ña ñu'u' ndo' nimá ndu tee' ndee xika' ndiee' ndu nuu' ndo'. ¹⁸ Ña jaan' na kuii' ni kuní ndu ku'un ndu mii' ndiee' ndo' jaan'. Yu'u, te nduu' Pablo ka' vj' ndii, ki'in' ichi' ni xika' i ku'un i mii' ndiee' ndo', ndisu ni nakasí ña ndiva'a nuu' ndu. ¹⁹ Kuachí ndii, žháá xini ndo' ña ndo'ó nduu' ne xaa' sakan' te ndiatu' inji ndu, xiin' ña kuation' nimá ndu, te kunduu' tu' ndo' ña kuví ka'an va'a ndu xa'a' ndu nuu' xto'o' e' Jesucristo kij' nandjiko' tukuu' a? ²⁰ Süu' ndo'ó nduu' ne xaa' sakan', te ka'an va'a ndu xa'a' ndu, te suvi' tu' ndo' xakuatia' nimá ndu.

Ni t'vi' Pablo Timoteo ñuu' Tesalónica

3 Xa'a' a jaan' na kuii', kij' ni kundjeni ka' ndu ndii, ni ndoo' ndu kuento ña ndoo' ndu ñuu' Atenas, ² te ni t'vi' ndu Timoteo, ñani e', mii' ndiee' ndo'. Te jaan' ndii, te xachuun' inga' xiin' ndu kuenta Ndiosí xa'a' tu'un va'a ña ka'an xa'a' Cristo nduu' ra. Ni t'vi' ña'a' ndu te nakata' ni'i ka' ra ndo'ó nuu' ña inji ndo' xini ndo' Jesús, te sandjeni tu' ra ndo'ó nuu' ña jaan', ³ koto' ka' kuxi'oo' ndo' nuu' ichi' a xa'a' a ña sando'o' ne yivi' ndo'ó. Kuachí ndii xini ndo' ña kuní a kundoo' e' ña jaan'. ⁴ Sakan' na kij' ni yoo' ndu xiin' ndo' ndii, ni saku'ni' ndu ndo'ó ña sando'o' ne yivi' yoo', te sakan' xna'a' ndo'o' e' vitin. ⁵ Xa'a' a jaan' na kij' ni kundjeni ka' yu'u' ndii, ni t'vi' i Timoteo mii' ndiee' ndo' te kuní i naa' kusaa' ndikún ka' ndo' ichi' Jesús. Kuachí ndii ni xanini i ña tee' kuain' xa' ni koyo' ndo' nuu' ña xito' kua'a' ña

ndiva'a' ndo'ó, te chuun' ña ni xaa' ndu tein' ndo' ndii, ni ndo'nu'u' saka' a.

⁶ Ndisu kij' ni nandjiko' Timoteo ni xa'an' ra' mii' ndiee' ndo' ndii, ni ka'an va'a' ra' xiin' ndu xa'a' ña inji ndo' xini ndo' Jesús, xiin' xa'a' ña ndani ta'an' ndo'. Te ndatun' va' naka'an' ndo' xa'a' ndu, te kuni kuní tu' ndo' nuu' ndu ndee' naa' kuní ndu'u' kuní ndu nuu' ndo'ó, ni kachi' ra' xiin' ndu. ⁷ Ñani ta'an' ndu, sakan' na kuii' tee' ndee' sando'o' va' ne yivi' ndu'u, te sakusuchi' tu' nja inji ndu ndii, ni xandjeni Ndiosí ndu'u' kij' ni xini ndu kuento ña ita' ni'i ndo' nuu' ña inji ndo' xini ndo' Jesús. ⁸ Te vitin' ndii, ni nakuna'a' va'a' nimá ndu kij' ni xini ndu ña ndikún ni'i ndo' ichi' xto'o' e' Jesús. ⁹ Ndee' xini ka' ndu ndee' ña ka'an ndu xiin' Ndiosí kij' taxí' ndu ña chindani a xa'a' ña nakuatia' xava'a' nimá ndu xa'a' ndo' nuu' a. ¹⁰ Sakan' na kuii' nduvi' xiin' ñuu' xikán ndiee' ndu nuu' a ña taxí' a kuní tukuu' ndu nuu' ndo', te saxinu' ndu ña kuní ka' kundani ndo' xa'a' ña inji ndo' xini ndo' Jesús.

¹¹ Na nunia' na yuva' e' Ndiosí, xiin' xto'o' e' Jesu-cristo ichi' te kuví xaa' tukuu' ndu mii' ndiee' ndo'. ¹² Te na chindjee' na xto'o' e' ndo'ó te kua'nu' ndo' nuu' ña ndani ta'an' ndo', te kundani' naa' kundani' ta'an' ka' tu' ndo', te kundani' tu' ndo' sakuu' ne yivi' ndee' naa' kundani' ndu'u' ndo'ó. ¹³ Te na chindjee' na a' nimá ndo', sakan' te koo' kuachí ndo', te koo' tu' ndee' iin' xa'a' ña tijn' kuachí Ndiosí, yuva' e', ndo'ó kivi' kij' nandjiko' xto'o' e' Jesucristo xiin' sakuu' ne nduu' kuenta mii' a.

Ka'an Pablo ña kuní a saa' e' ña xtaní Ndiosí

4 Te vitin, ñani ta'an' ndu, ka'an' nda'vi' ndu xiin' ndo', te ndiaa' yu'u' tu' ndu ndo'ó xa'a' a ña inji e' xini e' xto'o' e' Jesús ña kaka' na kaka' ndo' ña xakuatia' ndo' Ndiosí saa' ni sania'a' ndu ndo'ó. Tee' ndee' xa' xaa' ndo' a ndii, kuní a ña saa' va'a' ka' ndo' a. ² Kuachí ndii xa' xini ndo' ña ni sania'a' ndu ndo'ó saa' nii' ni sakuiso' chuun' xto'o' e' Jesús ndu'u. ³ Kuachí ndii kuní Ndiosí ña kaka' ndo' saa' kuní mii' a' kuiti', sakan' na kuii' kuxi'oo' ndo' nuu' ña xiin'. ⁴ Kuní a ña inji ndo' ndii, kundani' ndo' ña kuu' tuní ndo' xiin' iin' ndo', te kaka' ndoo' ndo' xiin' a. ⁵ Te ndi'oo' inji ka'an' ta'an' ndo' naa' xaa' ne tuku', ne xini yoo' Ndiosí. ⁶ Te mii' kuu' ndee' iin' ndo', ni ndee' küní xa'an' tu' ndo' ñani ta'an' ndo' nuu' naa' ña yo'o', sakan' ña sando'o' xto'o' e' ne xaa' ña jaan' naa' xa' ni ka'an' ndu xiin' ndo', te ni ndiaa' yu'u' ndu ndo'ó. ⁷ Kuachí ndii ni kana' Ndiosí yoo' te saa' e' ña xe'na', süu' jaan' ndii ni kana' a yoo', te kunduu' e' nditia' a. ⁸ Sakan' na kuii' yoo' ka' sanandiko' ña yo'o' ndii, süu' ña ka'an' ne yivi' sanandiko' nja, süu' jaan' ndii, ña ka'an' chuun' Ndiosí sanandiko' nja. Sakan' ña ña jaan' ni taxi' Espíritu Santo naá' nimá e'.

⁹ Te xa'a' a ña ndani ta'an' ndo' ndii, küní a ña ka'an' ka' i xa'a' ña jaan', sakan' ña mii' Ndiosí ni sania'a' ndo'ó ña ndani ta'an' ndo'. ¹⁰ Kuachí ndii ndani tu' ndo'

sakuu' ne inji inga' xini Jesús xiin' e', ne ndiee' ñu'u' Macedonia nda'a' ñuu' ndo'. Ndisu ka'an nda'vi ndu xiin' ndo', ñanj ta'an' ndu, ña kundani naa kundani ta'an' ka ndo'. ¹¹ Te kaka naa xika' ndo' ña ndiee' manij' ndo' xiin' sakuu' ne yivi'. Te xa'a' ña ka'an kuachij nuu' miji' kuiti' ndo' chuun' xa'a' ndo'. Te sachuun' ndo' xiin' nda'a' miji' ndo' te kutiakuj ndo' saa nii' ni ka'an chuun' ndu xiin' ndo' kij' ni jaan'. ¹² Te koto ka'nu' ne inji xini Jesús ndo'ó kij' kuni nja xaa' ndo' ña jaan', te kotijn ndiaa ndo' ndee iin ne yivi'.

So'o saa a kivi' ña nandiko' xto'o e'

¹³ Ñanj ta'an' ndu, kuni ndu ña kuni ndo' saa ndo'o' ne xa ni xi'i, te kusuchi' inji ndo' xa'a' nja ndee naa xaa' ne ndiatu' inji ña kundiee nja mii' ndu'u' Ndiosí.

¹⁴ Kuachij ndii kandixa' e' ña ni sanatiaku Ndiosí Jesús, te sakan' tu sanatiaku a ne ni xi'i, ne inji xini Jesús, te nduujin nja xiin' a ndivi'. ¹⁵ Sakan' na kuii' ka'an ndu xiin' ndo' vitin ña ni ka'an xto'o e' xiin' ndu ndii. Yoo', ne tiaku kij' nandiko' a ndii, ki'in ichi' e' nuu' ne xa ni xi'i jaan'. ¹⁶ Kuachij ndii miji' xto'o e' Jesús keta ndee ndivi' ka'an chuun' ti'e' a xiin' tachij yu'u' a, te ka'an ti'e' tu iin ángele kuu' nuu', te nde'i ti'e' tu iin ndachuun' Ndiosí. Te ne ni xi'i, ne inji xini Cristo ndii, xi'na ka nja natjakuj kij' sakan'. ¹⁷ Sakan' te yoo', ne tiaku kij' sakan', ne ni ndoo ka ndiee' ndii, iin xita' inga' tjo' Ndiosí yoo' xiin' ne jaan', te ku'un e' nuu' viko', te nduujin e' xiin' xto'o e' tejin tachij'. Te sakan' kundiee e' xiin' a ndee ndi'i' ni kivi'. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na kuii' sandieni ta'an' inji ndo' xiin' tu'un yo'o'.

5 Ñanj ta'an' ndu, kuni a ña ka'an i xiin' ndo' amaa kuiti' nandiko' xto'o e' Jesús, ni ndee kuni tu a ka'an i xiin' ndo' saa kuiti' xka'ndia a. ² Kuachij ndii xa xini kaxi' ndo' ña kij' xaa kivi' ña nandiko' xto'o e' ndii, iin xaa ki'i' kuiti' a ndee naa xaa' iin te kui'na' ñuu. ³ Kij' ka'an ne yivi' ndii: "Ndiee' manij' e', te koo' a yoo", kachi nja, sakan' te iin kixin kuiti' ña sandonu'u' ña'a' ndee naa iin kuaxi kuiti' ña ndo'o' iin ña'a' kij' xito' sakaku' a'. Te koo' a kuvij saa nja, te kaku nja. ⁴ Ndisu ndo'ó, ñanj ta'an' ndu ndii, yoo sa'vi inji ndo' xa'a' kivi' jaan' te tijn nianí a ndo'ó ndee naa tiin' nianí te kui'na' ne yivi'. ⁵ Sakan' ña sakuu' ndo'ó ndii, xa tuvi' nuu' nimá ndo' xaa' ñu'u' Ndiosí, te xika' ndo' ndee naa iin ke'in' nduu' a. Te nduu' e' ndee naa ne xika' ñuu, ni ndee nduu' tu e' ne xika' iin yavi. ⁶ Sakan' na kuii' taxij e' ña koo sa'vi inji e' xa'a' kivi' jaan' naa xaa' ne inji xini Jesús, süu' jaan' ndii koo tu'va e' xa'a' a, te koo ñu'u' inji tu e'. ⁷ Kuachij ndii, ne yoo sa'vi inji xa'a' kivi' jaan' ndii, kixin nja ñuu, te xi'i' tu nja vino ñuu, te xini nja. ⁸ Ndisu yoo', ne xa tuvi' nuu' nimá xaa' ñu'u' Ndiosí ndii, kuni a ña koo ñu'u' inji e', te tiasi ña inji e' xini e'

Jesús yoo', xiin' ña ndani ta'an' e'. Te ña ndiatu' inji e' sakakú Jesús yoo ndii, nduu' a ndee naa ti'e' ña kaxi xini' e'. ⁹ Kuachij ndii, süu' ni nakaxin Ndiosí yoo' te sando'o' a yoo', süu' jaan' ndii ni nakaxin a yoo' te sakakú a yoo' xa'a' ña ni xaa xto'o e' Jesucristo, ¹⁰ ña ni xi'i a xa'a' e', te kundiee inga' e' xiin' a naa ni xi'i e' uun naa' tiaku e'. ¹¹ Sakan' na kuii' sandieni ta'an' inji ndo', te chindiee' ta'an' tu ndo' ña kuaj nuu' ka ndo' nuu' ichi' Jesús naa xa xaa' ka ndo'.

Ndiaa yu'u' Pablo ne inji xini Jesús saa kuni a kaka nja

¹² Ñanj ta'an' ndu, ka'an nda'vi ndu xiin' ndo' ña koto ka'nu' ndo' ne xachuun' u'vi tejin ndo' chuun nuu' xto'o e', ña xito' nja ndo'ó, te sania'á tu nja ndo'ó ña ndikun ndo' ichi' a. ¹³ Te tijn ka'nu' va ndo' ne jaan', te kundani va tu ña'a' ndo' xa'a' chuun ña xaa' nja. Te kundiee manij' xiin' ta'an' ndo'. ¹⁴ Ñanj ta'an' ndu, ka'an nda'vi tu ndu xiin' ndo' ña kanj kuento ndo' ne suxan', te sandieni tu ndo' ne nuu' nimá, te chindiee' ni tu ndo' ne itia' inji, te sakan' tu kuie kuu inji ndo' xiin' sakuu' ne yivi'. ¹⁵ Chuun xa'a' va ndo' ña ndee iin ndo' sanandiko' ña nja'a xa'a' ña nja'a ña xaa' ne yivi' xiin' ndo', süu' jaan' ndii kaka ndo' xaa' ndo' ña va'a xiin' ta'an' ndo', te iin kachi tu saa ndo' a xa'a' sakuu' ne yivi'.

¹⁶ Kuatia' na kuatia' inji ndo'. ¹⁷ Te ka'an na ka'an ndo' xiin' Ndiosí. ¹⁸ Te taxij na taxi' ndo' ña chindani a xa'a' sakuu' ña ndo'o' ndo'. Kuachij ndii ña jaan' nduu' ña kuni Ndiosí saa e' xa'a' a ña inji e' xini e' Cristo Jesús.

¹⁹ Tiasij ndo' ña kuni saa Espiritu Santo. ²⁰ Te sanuu' tu ndo' ña ka'an tiakú ne yivi' xaa' Espiritu Santo jaan'. ²¹ Ndisu sakuaan ndi'i' ndo' a te kuni ndo' naa' Espiritu Santo jaan' nduu' ña saka'an tiakú ne yivi' jaan' uun süvi a. Te ña va'a kuiti' natijn ndo'. ²² Te na kuxioo tu ndo' nuu' sakuu' nuu' ña nja'a.

²³ Na taxij na Ndiosí ña manij' koo xiin' ndo', te na ndasandoo ndi'i' xachi' a ndo'ó. Te sakan' taxa'a a kani-i' ndo', naa kuu' espiritu ndo', xiin' nimá ndo', xiin' ñu'u' nde'i ndo', te koo' ndee iin xa'a' ña tijn kuachij a ndo'ó kij' nandiko' xto'o e' Jesucristo. ²⁴ Sakan' ña Ndiosí, ña ni kana yoo' ndii, xachuun' ndaku a te sax-inu a sakuu' ña jaan'.

Ndeji' Pablo ne inji xini Jesús

²⁵ Ñanj ta'an' ndu, ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu. ²⁶ Chito nuu' ta'an' sakuu' ndo' kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' nakuatu ta'an' ndo'. ²⁷ Ka'an chuun' i nuu' ndo' saa kuni xto'o e' ña ka'vi ndo' tutu yo'o' nuu' sakuu' ñanj ta'an' e'. ²⁸ Te na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo ndo'ó. Sakan' na kunduu' a.

2 Tesalonicenses

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u Pablo, xiin' Silvano, xiin' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' ndo'ó, ne ndiee' ñuu Tesalónica, ne nakayá xa'a' yuva' e' Ndiosí xiin' xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ² Na sañu'u' va na a ndo'ó, te na taxí tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Taxi' Pablo ña chindani Ndiosí, te ka'án tu rā ña sando'o' a ne sando'o' ne ndikún ichi' a

³ Ñani ta'an' ndu, kuní a ña taxí ndu ña chindani Ndiosí sakuu' ichi' xa'a' ndo'. Xata'an sã ndu sakan', kuachí ndii kua'an kua'nu te kua'an kua'nu ña iní ndo' xini ndo' Jesús, xiin' ña ndani ta'an' kã ndo' i'in kivi' kua'an. ⁴ Xa'a' a jaan' na ka'án kuatia' ndu nuu' i'in ti'vi', ne nakayá xa'a' Jesús, sã kundieni ndo' nuu' sakuu' nuu' ña sando'o' ne yivi' ndo'ó, xiin' sakuu' nuu' ña xandijí' nja xiin' ndo'. Te ka'án tu ndu sã vi' iní ndo' xini ndo' Jesús kiji' ndo'o' ndo' sakan'.

⁵ Te xa'a' a ña kundieni ndo' ña ndo'o' ndo' jaan' ndii, nia'á a ña xachuun' ndaku Ndiosí, te xata'an kundiee ndo' mii' xa'ndia chuun' a, sakan' na ndo'o' ndo' xa'a' ña jaan' vitin. ⁶ Te xa'a' a ña xachuun' ndaku Ndiosí ndii, sando'o' a ne sando'o' ndo'ó jaan'. ⁷ Te ndo'ó, ne ndo'o' vitin ndii, taxí a ña ndiee' ndo' xiin' ndu kiji' satuví xiin' mii' xto'ó e' Jesús ndee ndivi' xiin' kua'a' ángele, ña xika' nuu' nuu' a. ⁸ Te kixin a tein ñu'u' ndatin, te sando'o' a sakuu' ne xini yoo Ndiosí, ne ni kandixa' tu'ün va'a xa'a' xto'ó e' Jesucristo. ⁹ Ne jaan' ndii, kundio' nja ndee ndi'i' ni kivi' sã a kiji' sakan', te taxí a ña kundiee nja xiin' a. Ni ndee taxí tu a kundiee nja nuu' ña ndiee' ndatun' koo' chukuu' a. ¹⁰ Sakan' sã a kiji' xaã kivi' ña nandiko' a jaan', te koto ka'nu' ña'a' sakuu' ne nduu' kuenta a, te ndani tu nja kuni ña'a' nja. Te kundiee tu ndo'ó ikan' xiin' ne jaan' xa'a' a ña iní ndo' xini ndo' ña ni ndiee yu'u' ndu nuu' ndo'.

¹¹ Xa'a' a jaan' na ka'án te ka'án ndu xiin' Ndiosí xa'a' ndo' te kunduu ndo' ne xata'an xa'a' chuun' ña ni kã a ndo'ó, te xiin' ña ndiee' a na saxinú a ña va'a ña kuni ndo' sã ndo', xiin' ña va'a ña xaa' ndo' xa'a' a ña iní ndo' xini ndo' Jesús. ¹² Te xiin' ña xaa' ndo' jaan' natijn xto'ó e' Jesucristo ña tiin' ka'nu' ña'a' ne yivi', te natijn tu ndo'ó ña tijn ka'nu' jaan' xa'a' a ña kundani miji' Ndiosí xiin' xto'ó e' Jesucristo ndo'ó.

Xi'na kã te nja'a kixin, sakan' te kixin Jesús

2 Te vitin ka'an ndu xiin' ndo' xa'a' ña nandiko' xto'ó e' Jesucristo xiin' xa'a' sã nata'an' e' xiin' a. Ñani ta'an' ndu, xikán ndu nuu' ndo' ² ña taxí ndo' ña sandi'ni ne yivi' ndo'ó, ni ndee küyi'vi tu ndo' sã nja naa' ka'án nja ña ni satuví Espiritu Ndiosí nuu' nja ña xa ni kixin tukuu xto'ó e' Jesús, uun naa' ka'án ndoso' nja ña jaan', uun naa' ka'án nja ña ni natijn nja iin tutu nda'a' ndu'u' ña ka'án xa'a' ña jaan' ndii. ³ Taxí ndo' kuni xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó xiin' ndee kã nuu' ña xini xa'an'. Kuachí ndii, kiji' kuní kã xaã kivi' jaan' ndii, xi'na kã kivi', ña nakuita' tei' kua'a' va ne yivi' nuu' Ndiosí, xaã, xiin' ña tuví te xaa' kuenta kuu' tu'ün ndei' Ndiosí. Te jaan' ndii, te xa yoo ndo'ñu'u' xachi' nduu' rã. ⁴ Kuachí ndii xikuita'nú rã nuu' sakuu' ña ka'án ne yivi' nduu' ndiosí, xiin' nuu' sakuu' ña xaka'nu' ne yivi', te ndee tixin yukun' ka'nu' Ndiosí nda'ni rã kunduu' rã, te ka'an rã ña xa Ndiosí nduu' miji' rã. ⁵ Te naka'an' ndo' ña xa ni ka'an i xiin' ndo' xa'a' te jaan' kiji' ni ndu'u' i tein ndo'. ⁶ Xini kaxi' ndo' ña yoo iin ña nakasi te jaan' te satuví xiin' mii' rã ndee kiji' xaã kivi' ña kuni a sã rã ña jaan'. ⁷ Kuachí ndii xa ni xa'a' xachuun' ña ndiee' ña ndiva'a, ña yoo si'e jaan', ndee ña kuni kundia'a ndi'i' ña nakasi ña'a' kuiti' te tuví a. ⁸ Te sakan' te tuví te xaa' kuenta kuu' tu'ün ndei' Ndiosí jaan', te xto'ó e' ndii, ka'ni' ña'a' a xiin' tachi' yu'u' a, te sando'ñu'u' xachi' ña'a' a xiin' ndiee' ndatun' koo' chukuu' a ña kixin xiin' a. ⁹ Te kiji' tuví te jaan' ndii, ña ndiva'a sakuiso' chuun' ña'a' te sã rã kua'a' nuu' chuun' ka'nu' siki', xiin' kua'a' ña nia'á siki', xiin' kua'a' ña vixi siki' ña ndani ne yivi'. ¹⁰ Te tijn rã sakuu' nuu' ña xini xa'an' kiji' va, te kuni xa'an' rã ne kua'an ichi' vi'e ndiaya' xa'a' a ña ni kuni nja kandixa' nja ña ndixa te kaku nja nuu' kuachí nja. ¹¹ Xa'a' a jaan' na ti'vi' Ndiosí iin ndiee' ña kuni xa'an' ndiee' ne jaan' te kandixa' nja ña xini xa'an' jaan', ¹² sakan' na katun' Ndiosí sakuu' ne ni kandixa' ña ndixa, süu' jaan' ndii ni xtaní kã nja xaa' nja ña nja'a.

Kuita ni'i e' nuu' ichi' Jesús

¹³ Ndisu ndo'ó, ñani ta'an' ndu, ne ndani xto'ó e' Jesús ndii, kuní a ña taxí naa taxi' ndu ña chindani Ndiosí xa'a' ndo', sakan' ña xa ni nakaxin a ndo'ó ndee ña nuu' te kaku ndo' xiin' ña ndiee' Espiritu Santo, ña

xaa' sakan', te nduu' ndo' nditja Ndiosi, xiin' ña ini ndo' xini ndo' ña ndixa. ¹⁴ Xa'a' a jaan' na ni kana Ndiosi ndo'o xiin' tu'un va'a ña ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo' te kundjee na ndo' mii' ndatun' kaa', mii' yoo xto'o e' Jesucristo. ¹⁵ Ñani ta'an' ndu, sakan' na kuii' kujta ni'i ndo' nuu' ña ni saya'a ndu nuu' ndo', te kaka ndaku tu ndo' nuu' a, naa' nduu' a ña ni ka'an xiin' yu'u' ndu nuu' ndo', uun naa' nduu' a ña ni ke'i ndu nuu' tutu.

¹⁶ Te mii' xto'o e' Jesucristo xiin' yuva' e' Ndiosi, ña nduu' ña ndani yoo', te ni taxí mii' a ña saki'vi a yoo' ndee ndi'i ni kivi', te ni taxí tu a ña ndiatu' ini va'a e', ¹⁷ na sandjeni na tu a nimá ndo', te chindjee' tu a ndo'o xiin' sakuu' ña va'a ña saa ndo', uun ña ka'an ndo'.

Xikán Pablo ña ka'an ña xiin' Ndiosi te kiku ka tu'un a

3 Ñani ta'an' ndu, mii' ndi'i' ndoso' yo'o' ka'an ndu xiin' ndo' ña ka'an va ndo' xiin' Ndiosi xa'a' ndu te yachi kiku tu'un va'a xa'a' xto'o e', te natijn ka'nu' ne yivi' a ndee naa ni natijn ndo'o a. ² Te ka'an tu ndo' xiin' Ndiosi ña sakaku' a ndu'u nuu' ne ña'a. Kuachí ndii süu' sakuu' ne yivi' ini xini Jesús. ³ Ndisu xto'o e' ndii, xachuun' ndaku a, ña jaan' na kuii' sandjeni a ndo'o, te koto tu a ndo'o nuu' ña ndiva'a. ⁴ Te xa'a' a ña iin ndu'u e' xiin' xto'o e' Jesús ndii, ini ndu ña saxinú ndo' ña ni ka'an ndu xiin' ndo', te kua'an naa kua'an ndo' ña saxinú ndo' ña jaan'. ⁵ Te na chindjee' xto'o e' ndo'o, te kundani ka ndo' ne yivi' saa nii' ndani Ndiosi sakuu' e', te na taxí tu a ndee' ndo', te sandjeni xiin' mii' ndo' nuu' tundo'o' naa ni xandjeni xiin' mii' Cristo nuu' ña ni ndo'o a.

Ka'an Pablo ña kuní a sachuun' e' te kutjaku e'

⁶ Ñani ta'an' i, xiin' ña ndee' xto'o e' Jesucristo ka'an chuun' ndu xiin' ndo' ña kusiiin' ndo' nuu' sakuu' ne

suxan', ne ndikún ichi' Jesús, ne xika' saa ni sania'a ña'a' ndu. ⁷ Kuachí ndii xini mii' ndo'o saa kundikun ndo' xata' ña ni xaa ndu kii' ni yoo ndu xiin' ndo', ni nduu ndu te suxan' kii' sakan'. ⁸ Te ni ndee ni xaxi' so'o ndu ña'a ndee iin ne yivi', süu' jaan' ndii nduvi' xiin' ñuu ni xachuun' u'vi' ndu, sakan' ña ni kuní ndu sando'o' ndu ndee iin ndo'o. ⁹ Ni xaa ndu sakan' tee' ndee xata'an ña taxí ndo'o ña xaxi' jaan' kaxi' ndu. Ndisu ni kuní ndu sakan' te kundikun ndo' ichi' ña ni nia'a ndu jaan'. ¹⁰ Kuachí ndii sakan' tu kii' ni yoo ndu xiin' ndo' ndii, ni ka'an chuun' ndu ña naa' yoo ka küni sachuun' ndii, na küxi tu ña. ¹¹ Kuachí ndii ni xini ndu kuento ña yoo sava ne suxan' tein ndo', te küni sachuun' ña ndee iin nuu' chuyun, süu' jaan' ndii chi'ni' xiin' mii' ña nuu' ña xaa' tuky ne yivi' mii' köo' kana' ña'a'. ¹² Te ne jaan' ndii, ka'an chuun' ndu xiin' ña, te kani tu ña'a' ndu kuento xa'a' a ña ni sakuiso' chuun' xto'o e' Jesucristo ndu'u, ña na sachuun' maní' ña, te kutjaku ña. ¹³ Te ndo'o, ñani ta'an' ndu, na xavi' ndo' ña xaa' ndo' ña va'a.

¹⁴ Saa ndo' kuenta naa' yoo sava ne küni kandi'a' ña ka'an ndu nuu' tutu yo'o', te kii' in ta'an' ndo' xiin' ña, sakan' te kuka'an nuu' ña xa'a' ña xaa' ña jaan'.

¹⁵ Ndisu kundasi' ña'a' ndo', süu' jaan' ndii ka'an maní' ndo' xiin' ña xa'a' a ña ne ini xini xto'o e' xiin' e' nduu' ña.

Ti'vi' Pablo cha'an' so'o' ndi'i'

¹⁶ Te xto'o e', ña taxi' ña maní', na taxí na ña maní' a köo xiin' sakuu' ndo' saa kivi' xiin' amaa ka. Te na köo na a xiin' sakuu' ndo'. ¹⁷ Yu'u, te nduu' Pablo, ke'i i xiin' nda'a' mii' i cha'an' ndo'. Sakan' xaa' i xiin' sakuu' tutu ña ke'i i te nia'a i ña yu'u ni ke'i i a. Sakan' ke'i yu'u.

¹⁸ Na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo sakuu' ndo'o. Sakan' na kunduu a.

1 Timoteo

Ti'vi' rā cha'an' rā

1 Yu'ū nduu' Pablo, tē Jesucristo nī tjanu' yu'ū tē sania'á i' ichi' a, sakan' ña Ndiosí, ña nī sākakú yoo', xiin' Jesucristo, ña ndiatu' inī e' xa'a', nī sākuiso' chuun' yu'ū. ² Ti'vi' i' cha'an' un', Timoteo, tē nduu' un' ndeē naa si'e i' xa'a' a ña inī inga' e' xini e' Cristo. Na sañu'u' na yuva' e' Ndiosí xiin' xto'o e' Cristo Jesús yo'ó, tē na kuvita inī a xa'a' un', tē na taxī tū a ña manī' koo xiin' un'.

Ka'án Pablo ña kuní a koto xiin' mii' e' nuu' ne sania'á ña xini xa'an'

³ Kii' nī ketā i' kua'an i' ñu'u' Macedonia ndii, nī ka'an nda'vi i' xiin' un' ña ndoo un' ñuū Éfeso tē ka'an chuun' un' xiin' sava tē sania'á ña xini xa'an' ña na sajin kuiin rā ña jaan'. ⁴ Tē na sajin kuiin tū rā ña sania'á rā kuento yata', uun ña natava' rā kuenta yoo nī nduū ichi' yata' ne yivi', ña kōo' kivi' ndi'i'. Kuachi ndii kuento kuiti' sakani ta'an' ña jaan' ne yivi', tē tāxi' a ña kuānu' e' nuu' ña inī e' xini e' Jesús. ⁵ Tē nī ka'an chuun' i' ña jaan' xiin' un' tē sania'á un' ne yivi' ña ndanī ta'an' e', xiin' ña ndoo koo nimá e', xiin' ña naá kaxi' tū ña xani'ni e', xiin' xa'a' ña inī xna'a e' xini e' Jesús. ⁶ Tē xa nī kuxiōo sava tē yivi' nuu' ña jaan', tē ndee xa nuu' xa'a' ña kuāsa' kuní kuiti' kani' ta'an' rā kuento. ⁷ Tē kuni kunduu rā tē sania'á tū'un ndei' Ndiosí, kachi mii' rā, ndisū ndee kundani rā ña ka'án tū'un ndei' jaan' nī ndee ña sania'á nditunī va rā.

⁸ Ndisū yoo' ndii, xini e' ña ña va'a nduu' tū'un ndei' jaan' naa xachuun' ndaku e' xiin' a. ⁹ Tē xini tū e' ña sūū' yoo tū'un ndei' jaan' xa'a' ne xachuun' ndaku, sūū' jaan' ndii yoo a xa'a' ne xka'ndiá ndoso' a, xiin' xa'a' ne xaso'o nuu' a, xiin' xa'a' ne xaa' ña kuní Ndiosí, xiin' ne xtanī saā kuachi, xiin' ne xito' ka'nu' Ndiosí, xiin' ne xa'nú tū'un ndei' Ndiosí, xiin' ne xa'ni' yuva' si'i' mii' nīa, xiin' sakuu' inga ne xa'ni', ¹⁰ tē yoo tū a xa'a' ne kumi' musa, xiin' xa'a' tē yivi', tē kandu'u' xiin' inga tē yivi', xiin' xa'a' ne xiko' ne yivi', xiin' xa'a' ne vixi, xiin' xa'a' ne ndiee' yu'u' xiin' ña vixi, xiin' xa'a' ndee ka ña kani' ta'an' xiin' ña ndixa, ña sania'á e' xa'a' Jesús, ¹¹ ña nakuitá xiin' tū'un va'a ndatun' koo' chukuu', ña ka'án xa'a' Ndiosí, ña xata'an tiiin ka'nu' e', ña nī sākuiso' chuun' yu'ū tē ka'an ndoso' i' tū'un jaan'.

Ka'án Pablo ña nī kuvita inī Jesús xa'a' rā, tē nī sākuiso' chuun' ña'a' a

¹² Taxi' i' ña chindani xto'o e' Cristo Jesús, ña taxi' ndiee' i, sakan' ña nī xini a ña tē xachuun' ndaku nduu' i, tē nī sākuiso' chuun' a yu'ū. ¹³ Tee' ndee nī nduu' i tē kani'a xa'a' a, tē nī nduū tū i tē xandij' xiin' ne inī xini ña'a', tē nī nduū nī tū i tē tei' nuu' a kii' sakan', ndisū nī kuvita inī a xa'a' i, sakan' ña nī kandixa' ña'a' i, tē nī ndee nī kundani tū i ña nī xaa i. ¹⁴ Ndisū xa'a' a ña ndani kua'a' mii' xto'o e' Ndiosí yu'ū, na nī taxī a ña inī i xini ña'a' i, xiin' ña ndani i ne yivi' xaa' Cristo Jesús. ¹⁵ Ña ka'án i yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a, tē xata'an ña natiiin sakuu' ne yivi' a: ña nī kixin Cristo Jesús iin yivi', tē sākakú a ne ndiso' kuachi, tē yu'ū nduu' tē nuu', tē nī ndiso' kua'a' ka kuachi tē nī sākakú a. ¹⁶ Ndisū xa'a' a jaan' na nī kuvita inī Ndiosí xa'a' yu'ū, tē ndiso' kua'a' ka kuachi, tē nī nia'a Cristo Jesús xiin' i sakuu' ña kuie kuu' inī a. Tē nī nia'a tū a ña naa' inī ne yivi' kunī ña'a' nīa ndii, taxī a kivi' ñuū ña kōo' kivi' ndi'i' nda'a' nīa naa nī xaa a xiin' yu'ū. ¹⁷ Tē na natiiin na Ndiosí sakuu' ña tiin' ka'nu', xiin' sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' nī kivi'. Tē ña jaan' nduu' ña xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndee ndi'i' nī kivi'. Tē kōo' kivi' kuvī a, tē ndee iin ne yivi' kuvī kunī nduchi' nuu' ña'a', tē ña jaan' kuiti' nduu' Ndiosí. Sakan' na kunduu a.

¹⁸ Timoteo kua'a mii' i, ña yo'o' sakuiso' chuun' i yo'ó, ña nakuitá xiin' ña nī ka'an tiakú rā xa'a' un' saa'. Sakan' na ña jaan' na kunduu ndiee' un' tē kunta'an' naa kunta'an' va'a un' xiin' ña nīa. ¹⁹ Tē na kunduu tū a ndiee' un' tē kuiin nī' un' xiin' ña inī un' xini un' Jesús, tē kunaā kaxi' tū inī un'. Sakan' ña sava ne ndikún ichi' Jesús, ne nī xaa' ña jaan' ndii, nī sana nīa nuu' ña inī nīa jaan' ndee naa tundoo' kii' kani ta'an' nu'. ²⁰ Sakan' nī xka'ndiā a xiin' Himeneo xiin' Alejandro. Sakan' na nī sanakua'a ña'a' i nda'a' ña ndiva'a tē kundani rā ña va'a kani'a rā xa'a' Ndiosí.

Va'a ka ña ka'an e' xiin' Ndiosí xa'a' sakuu' ne yivi'

2 Ña yo'o' xikán i nuu' un' vitin ña ka'an nda'vi un' xiin' Ndiosí xa'a' sakuu' nuu' ne yivi', tē kakan tū un' nuu' a xa'a' nīa. Tē ka'an un' xiin' a xa'a' nīa, tē sakan' tū taxī un' ña chindani a xa'a' nīa. ² Sakan' tū saā un' xa'a' tē xa'ndia chuun', tē ka'nu' koo' chukuu', xiin' xa'a' sakuu' tē kumi' ndiee', tē kuvī kundiee manī'

e' iin yivi', te kundi'ni nimá e', te xaa' e' ña kuní Ndiosí, te kuu kaxi' tu e' xiin' ne yivi'. ³ Sakan' ña ña jaan' nduu' ña va'a, ña xtaní Ndiosí, ña ni sakakú yoo'. ⁴ Kuachi ndii kuní Ndiosí ña kaku sakuu' ne yivi' nuu' kuachi ña, te kuní tu a ña natíin ña ña ndixa xa'a' a. ⁵ Sakan' ña yoo iin ndaa' kuiti' Ndiosí, te yoo iin ndaa' kuiti' tu ña xikui'ni xa'a' sakuu' ne yivi' nuu' a. Te ña jaan' nduu' Jesucristo, ña nduu' tu te yivi', ⁶ ña ni sanakua'a kivi' ñuu a te ni xi'i a, te nduu' a ya'vi xa'a' kuachi sakuu' ne yivi'. Te ni xka'ndia sakuu' ña jaan' kivi' ña ni chituní mii' Ndiosí. ⁷ Xa'a' a jaan' na ni sakuiso' chuun' Jesús yu'u, te sania'á i ichi' a nuu' ne tuku', te ka'an ndoso' i tu'un a, te sania'á tu i ña jaan' te ini ne jaan' kuní ña'a' ña, te kuní tu ña ña ndixa. Te süu' xini xa'an' i ña ndixa ka'an i xa'a' Cristo.

Ka'an Pablo xa'a' te yivi' xiin' xa'a' ña'a'

⁸ Sakan' na kuu' kuní i ña mii' ka ka'an te yivi' xiin' Ndiosí ndii, na ndani'i ra nda'a' ra xiin' ña ndoo nimá ra, te na nasa'a' ra, te ni ndee kani' ta'an' tu ra kuento.

⁹ Te kuní tu i ña ña'a' ndii, xaku tjo' nataxi xiin' mii' ña kii' ni'nu' ña toto, te kuní i ña kuu' kaxi' ña xiin' toto ña te nia'a ña ña xaku'ita' ña te yivi', ni ndee sátiin ndatun' tu ña ixi' xini' ña, ni ndee kü'un tu oro nda'a' ña, te ni ndee kü'un tu yuu' ndatun', ña nani' perla, sukun' ña, ni ndee kü'nu tu ña toto ya'vi va. ¹⁰ Süu' jaan' ndii va'a ka kundi'ni ña ña saa ña chuun va'a, ña nakuitá xiin' ña ndiee' yu'u' ña'a', ña' xito' ka'nu' Ndiosí. Te ña jaan' kunduu' ndee naa ña nataxi xiin' mii' ña. ¹¹ Te kuní tu i ña koo taxin' yu'u' ña'a' kii' sani-a'á te yivi' tu'un Ndiosí, te na koto ka'nu' ña ña xaa' ra jaan' kundiee taxin' ña. ¹² Te táxi i ña sania'á ndee iin ña'a', te ni ndee táxi tu i ña viko ni'i' ña te yivi'. Va'a ka koo taxin' yu'u' ña. ¹³ Kuachi ndii xi'na ka ni xa'a' Ndiosí Adán, sakan' te ni xa'a' a Eva. ¹⁴ Te ni xini xa'an' ña ndiva'a Adán jaan', süu' jaan' ndii, ni xini xa'an' a Eva, sakan' te ni nama' a nuu' kuachi. ¹⁵ Ndisu ña'a' ndii, sakakú ña'a' Ndiosí xa'a' a ña yoo si'e' a' naa' iin' ni'i' a' nuu' ña ini' a' xini a' Jesús, xiin' ña ndani' a' ne yivi', xiin' ña xika' a' saa kuní Ndiosí kuiti', xiin' ña kaka kaxi' a'.

Yo'o' ka'an Pablo saa kuní a kuu te xito' ne nakayá xa'a' Jesús

3 Ka'an ne yivi' ña naa' kuni kunduu yoo ka te xito' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, ña ndaku nduu' a, ña iin chuun va'a ndioo' ini ra xa'a'. ² Ndisu iin te xito' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, kuní a ña kunduu ra te koo' ndee iin xa'a' ña kuví tiiin kuachi ña'a' ne yivi', te kuní tu a ña kunduu ra te iin ndaa' kuiti' ña' si'i, te kuní tu a ña koo ñu'u' ini ra, te kuní tu a ña kuu' kaxi' ra, te kuní tu a ña xito' ka'nu' ña'a' ne yivi', te kuní tu a ña natíin va'a ra ne yivi' vi'e ra, te kuní tu a ña koo tu'va ra te sa-

nia'á ra. ³ Te kuní a ña kunduu ra te xini, te kuní tu a ña kunduu ra te kui'e, te kuní tu a ña kunduu ra te ndioo' ini va xa'a' xu'un'. Süu' jaan' ndii kuní a ña kunduu ra te va'a nimá, te kaka maní' tu ra xiin' ne yivi'. ⁴ Te na kunduu ra te xa'ndia chuun' va'a vi'e mii' ra, te na sania'á va'a ra si'e ra, te kunduu ña ne so'o, te koto ka'nu' ña'a' ña. ⁵ Kuachi ndii, naa' küvi ka'ndia chuun' va'a iin te yivi' tixin vi'e mii' ra ndii, zsa'a tu kuví ka'an chuun' ra nuu' ne nakayá xa'a' Jesús, na sakan'? ⁶ Kuní tu a ña kunduu ra iin te sakan' xa'a' ndikún ichi' Jesús, koto ka sachié xiin' mii' ra, te nama' ra, te kundoo' ra saa Ndiosí naa ni ndoo' ña ndiva'a xa'a' a ña ni xachié xiin' mii' mii' a. ⁷ Te kuní tu a ña kunduu ra iin te ka'an va'a ne ini xini Jesús xa'a', sakan' te ni'i' ne yivi' ña kani'a' ña xa'a' ra, te viku'un ra saa ña ndiva'a jaan'.

Saa kuní a kuu te chindiee' ne nakayá xa'a' Jesús

⁸ Te te chindiee' ta'an' xiin' te xito' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, kuní a kunduu ra iin te ka'an va'a ne yivi' xa'a', te kuní tu a ña ndatu'un' ndaku ra, te kuní a ña koo' kua'a' ra vino, ni ndee ndioo' tu ini ra ña kii' in kua'a' ra xu'un' nda'a' ne yivi' xiin' ña xini xa'an'. ⁹ Te kuní a ña kaka naa kaka ra taxa'a ra ña ni satuví Ndiosí nuu' e' xa'a' a ña ini' e' xini e' Jesús. Te kuna'a va'a nimá ra kii' xaa' ra ña jaan'. ¹⁰ Ndisu ña nuu' ndii, kuní a ña kuní e' saa xika' ra, te naa' koo' ña kuví tiiin kuachi e' ra ndii, sakan' te kuví kunduu ra te chindiee' jaan'.

¹¹ Sakan' tu ña' si'i' ra ndii, kuní a ña kunduu a' ña' ka'an va'a ne yivi' xa'a'. Te kuní tu a ña kani'a' a' xa'a' ne yivi'. Süu' jaan' ndii kuu kaxi' a', te kaka ndaku a' xiin' sakuu' ña xaa' a'.

¹² Te chindiee' ne nakayá xa'a' Jesús jaan' ndii, kuní a ña kunduu ra te iin ndaa' kuiti' ña' si'i. Te kuní tu a ña kunduu ra te xa'ndia chuun' va'a nuu' si'e ra xiin' tixin vi'e ra. ¹³ Sakan' ña te chindiee' va'a ndii, xito' ka'nu' ña'a' ne ini xini Jesús, te kua'an kua'nu ka tu ña ini ra xini ra Cristo Jesús.

Ña yo'o' nduu' ña ndixa ña kandixa' e'

¹⁴ Ke'i i ña yo'o' nuu' tutu tee' ndee ndiatu' ini i ña xa'a' yachi' i mii' yoo un'. ¹⁵ Sakan' te naa' kuu kuachi i ndii, kuní un' saa kuu un' vi'e Ndiosí mii' nakayá ne yivi' xa'a' Ndiosí tiaku, ne taxi' ndiee' xa'a' ña ndixa, te nduu' tu ña ndee naa nduu' a. ¹⁶ Xini kaxi' e' ña ña ka'nu' ya'a nduu' ña ndixa, ña ni satuví Ndiosí nuu' e' kandixa' e':

Ni kixin Jesús iin yivi' nduu' a iin te yivi',
te Espiritu Santo ni nia'a ña ña xachuun' ndaku nduu' a,
te ni xini tu ña'a' ángele,
te ni ka'an ndoso' te yivi' xa'a' a nuu' ne tuku',
te ni kandixa' ña'a' ne yivi' iin yivi',
te ni natíin ña'a' Ndiosí ndivi' mii' ndatun' va kaa'.

Sakuni' tu' un Pablo ne ndikun ichi' Jesús xa'a' ne sani-a'a' ña xini xa'an'

4 Ndisu ka'an kaxi' Espiritu Santo xiin' e' vitin ña nakoo sava ne yivi' ña ndixa xa'a' ichi' Jesús kivi' so'o' ndi'i', te kandixa' ña espíritu, ña xini xa'an', te kundikun ña ña sania'a' ne saka'an ña ndiva'a'. ² Te ne sania'a' ña jaan' ndii, ne xini xa'an' xasuvi' xiin' miji' nduu' ña, te ni kuxijí nimá ña nuu' ña ndaku, te ndee sie küchani ka ña. ³ Te taxí' ka ña ña tunda'a' ne yivi', te taxí' tu ña ña kaxi' ne yivi' sava nuu' ña xaxi'. Ndisu Ndiosí ndii, ni xa'a' a sakuu' ña xaxi' jaan', te kuví kaxi' yoo', ne iní xini ña'a', ne xa xini ña ndixa, ne taxi' ña chindani a kiji' xaxi' e'. ⁴ Sakan' ña sakuu' ña ni xa'a' Ndiosí ndii, ña va'a' nduu' a, te ndee iin a va'a' kundasi' e' naa' taxi' e' ña chindani a kiji' natiin' e' ña jaan'. ⁵ Kuachí ndii kuñu'u' a xaa' tu' un Ndiosí, te kuñu'u' tu a kiji' ka'an e' xiin' a xa'a' a.

Saa kuní a kuu' iin te xika' nuu' va'a' nuu' Jesucristo

⁶ Te naa' sania'a' un' ña yo'o' nuu' ñani ta'an' e' ndii, te xika' nuu' va'a' nuu' Jesucristo kunduyu un', te xiin' ña ndixa, ña kandixa' e' xa'a' Jesús, ña ni sakuaan un', kua'an kua'nu un', te ndikun un' ña jaan' ndee vitin. ⁷ Xa'a' a jaan' na kuii', natiin' un' kuento ña sanduxin xiin' ña ndatu'un' saka ña'a' xixa. Süu' jaan' ndii koto xiin' miji' un', te saa va'a' ka un' ña kuní Ndiosí. ⁸ Kuachí ndii, tee' ndee xito' xiin' miji' e' xiin' ñu'u' nde'i' e' ndii, chindiee' kua'a' a. Te ña xaa' e' ña kuní Ndiosí ndii, chindiee' a nuu' sakuu' ña'a'. Sakan' ña chindiee' a yoo' iin yivi' yo'o' xiin' inga iin yivi' ña kixin nuu' ku'un e'. ⁹ Te ña ndaku nduu' ña yo'o', te xata'an natijn sakuu' ne yivi' a. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na xachuun' ndiee' u'vi' e', te ndo'o' nimá e', sakan' ña ndiatu' iní e' xa'a' Ndiosí tiaku, ña sakakú sakuu' ne yivi', kachi ka vi' yoo', ne iní xini ña'a'.

¹¹ Ña yo'o' kuní a ka'an chuun' un' nuu' ne yivi', te suvi' tu a kuní a sania'a' ña'a' un'. ¹² Taxí un' sandiee' kui'e ndee iin ne yivi' yo'o' xa'a' a ña nduu' un' te sava. Süu' jaan' ndii kunduyu un' te nia'a' va'a' nuu' ne iní xini Jesús, naa kuu' saa ndatu'un' un', xiin' saa kuu' un', xiin' saa ndani un' ne yivi', xiin' saa iní un' xini un' Jesús, xiin' saa yoo ndoo nimá un' nuu' Ndiosí xiin' nuu' ne yivi'. ¹³ Te ña kuní ka xaa i ndii, ka'vi naa ka'vi un' tutu Ndiosí nuu' ne yivi', sandieni un' nimá ña, te sania'a' tu ña'a' un' ndee xaa i. ¹⁴ Te koto un' ña chuun va, ña ni taxí Ndiosí nda'a' un' kiji' ni ka'an tiakú te xixa xa'a' un', kiji' ni chindiee' ra nda'a' ra xini un'. ¹⁵ Te kundí'ni un' xa'a' chuun jaan', te saxinú ndi'i' un', sakan' te kuní sakuu' ne yivi' ña kua'an kua'nu un' xiin' chuun ña ni taxí Ndiosí nda'a' un'. ¹⁶ Te koto xiin' miji' un', te koto tu un' ña ndixa ña sania'a' un', te kuin ni'i' un' nuu' ña jaan'. Kuachí ndii, kiji' xaa' un' sakan' ndii, sakakú xiin'

mii' miji' un', te sakakú tu un' ne xini so'o' ña ka'an un' jaan'.

Ka'an Pablo saa kuní a kuu' e' xiin' ne yivi'

5 Kási'e un' nuu' te xixa, süu' jaan' ndii kuie kondia yu'u' ña'a' un' ndee naa yuva un'. Te te sava ndii, ka'an un' xiin' ra ndee naa ñani un', ² te ka'an kuie tu un' xiin' ña' xixa ndee naa xaa' un' xiin' si'i' un', te ka'an kuie tu un' xiin' ña' sava ndee naa xaa' un' xiin' ña' ku'va miji' un', te xiin' nimá ndoo saa un' ña jaan'.

Ka'an Pablo xa'a' ña'a' ne kuaan'

³ Te ña' kuaan', ña' koo' xna'a' ne iin kuu' xiin' ndii, kuní a ña chindiee' ña'a' un'. ⁴ Ndisu naa' yoo iin ña' kuaan', ña' yoo si'e, uun siani' a' ndii, kuní a ña xi'na ka chindiee' ña' ña' jaan', saa xata'an saa ña, xa'a' a ña nduu' ña kuenta Jesús, te xiin' ña jaan' sanandiko' ña ña va'a' ña ni xaa yuva' si'i' ña xiin' ña. Sakan' ña ña jaan' nduu' ña xtaní Ndiosí. ⁵ Ña' kuaan', ña' iin ndaa' tilu' xna'a' ndii, ndiatu' iní a' xa'a' Ndiosí kuiti', te ka'an a' xiin' a nduvi' xiin' ñu xikan' a' nuu' a ña chindiee' ña'a' a. ⁶ Ndisu ña' kuaan', ña' xa xindoó nimá ña saa a' ña kuní iin' miji' a' ndii, tee' ndee tiaku a' ndii, ndee naa' ña' xa ni xi'i' nduu' a' nuu' Ndiosí. ⁷ Te ña yo'o' ka'an chuun' un' nuu' sakuu' ne nduu' kuenta Jesús, sakan' te koo' ndee iin xa'a' ña kuví tijn kuachí ña'a' ne yivi'. ⁸ Va'a' xaa' ne chindiee' ne iin kuu' xiin' ña, te ndii va'a' xachi' ka xaa' ne chindiee' ne ndiee' vi'e miji' ña, sakan' ña ne xaa' sakan' ndii, ni ndiko' xata' ña nuu' ichi' Jesús, te kiní ka kuu' ña te sakan' ne iní xini Jesús.

⁹ Ña' kuaan', ña' nakoso' kivi' mii' nakoso' kivi' ne kuaan', ne kuní a chindiee' ndo' ndii, kuní a ña kumi' a' ya'a' ka uní xiko' kuiya, te kuní tu a ña unta' kuiti' ni tunda'a' a'. ¹⁰ Te sakan' tu kuní a kunduyu a' iin ña' ka'an va'a' ne yivi' xa'a', xiin' xa'a' ña va'a' ña xaa' a', naa kuu' ña ni sakua'nu va'a' a' si'e a', te ni natiin va'a' tu a' ne yivi' vi'e a', te ni natia a' xa'a' inga ne nduu' kuenta Jesús, te ni chindiee' a' ne suchi' iní, te ni yoo tu'va a' sakuu' ichi', te saa a' sakuu' nuu' ña va'a'.

¹¹ Te ña'a' kuaan', ne sava ndii, taxí ndo' nakoso' kivi' ña ikan'. Kuachí ndii, kiji' ka'an ndiee' va' nimá ña xa'a' te yivi' ndii, saxinú ña kuento ña ni taxí ña nuu' Cristo, te kuní ña tunda'a' tukuu' ña. ¹² Te xiin' ña jaan' ndiso' kuachí ña xa'a' a ña ni saxinú ña kuento ña ni taxí ña nuu' a. ¹³ Te sakan' tu nanduu' ña ne suxan', te xa nuu' vi'e ne yivi' kuiti' xika' ndi'e' ña, te süu' ña jaan' kuiti' xaa' ña, süu' jaan' ndii nanduu' tu ña ne vixi, te chi'ni xiin' miji' ña mii' koo' kana' ña'a', te ka'an ña ña xata'an ka'an ña. ¹⁴ Ña jaan' na kuii' kuní i ña tunda'a' ne jaan', te koo si'e ña, te kumi' ña chuun tixin vi'e ña, te saxinú tu ña a, te koo' ndee iin xa'a' ña kuví ka'an kuachí ne ndasi' yoo' xa'a' e'.

¹⁵ Kuächĩ ndii xā nĩ kuxiōō sava ne kuaan' jaan' nuu' ichi' Jesús, te ndikún nĩa ña ndivā'a. ¹⁶ Sakan' na kuu', naa' iin ne ndikún ichi' Jesús xiin' e' yoo iin ña' kuaan' vi'e nĩa ndii, kuní a ña chĩndiēe' ña'a' nĩa, te xaku kua'a' chuun taxĩ nĩa nuu' yoo', ne nakayá xa'a' Jesús, sakan' te kuvĩ chĩndiēe' e' ne kuaan', ne iin ndaa' tilu' xna'a'.

Ka'án Pablo ña kuní a tijn ka'nu' e' te xixa, te xito' ne nakayá xa'a' Jesús

¹⁷ Te xixa, te ni'i' ichi' va'a nuu' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, xata'an ña koto ka'nu' ña'a' e', te taxĩ e' ña kutjaku ra. Te ndii, ña jaan' nduu' ña va'a ka saa e' xa'a' te xixa, te xachuun' ndiēe' va ña ka'án ndoso' ra xa'a' ichi' Jesús xiin' ña sania'á tu ra tu'un a. ¹⁸ Kuächĩ ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'án a ndii: "Chũ'un ndo' tinda' yu'u' toro kij' sakoyó ri' ndikin' trigo." Te yoso' tu a ndii: "Te xachuun' ndii, xata'an kijn ya'vi' ra." Sakan' yoso' a.

¹⁹ Naa' tiin' kuächĩ iin ne yivi' iin te xixa, te xito' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, kändixa' un' ña ka'án nĩa naa' kōō' uvĩ ta'an, uun unĩ ta'an ne tiin' kuächĩ ña'a'. ²⁰ Te naa' xaa' naa xaa' yoo ka kuächĩ ndii, kanĩ kuento ña'a' un' nuu' sakuu' ne nakayá xa'a' Jesús, te kuvĩ'vi inga ne jaan', te sãa nĩa ña jaan'.

²¹ Te nuu' Ndiosí, xiin' nuu' Jesucristo, xiin' nuu' sakuu' ángele, ña nĩ nakaxin a ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó ña ka'an chuun' un' ña yo'ó' nuu' sakuu' ne yivi'. Te kij' xaa' un' ña jaan' ndii, chĩtun koo inĩ un', nĩ ndee nakaxin tu un' ne yivi'. ²² Kanĩnĩ va'a va un' ña kuní ka chĩndu'u' un' nda'a' un' xini' yoo ka, te sakuiso' chuun' ña'a' un', koto ka kujso un' kuächĩ ña xaa' nĩa. Kaka ndoo un' nuu' Ndiosí.

²³ Te kō'ō ka un' xa mii' ndi'i' tĩkui, süu' jaan' ndii kō'ō tu un' sie vino xa'a' a ña ku'ví chito va tixin un'.

²⁴ Sava ne yivi' ndii, tui' va xaa' nĩa kuächĩ ndee ña kuní ka nandēe a, ndisu sava tuky nĩa ndii, ndee kij' nandēe kuächĩ nĩa, te sakan' vi' natuvi a. ²⁵ Te sakan' tu ña va'a ña xaa' e' ndii, yoo ña kuään' vi' kunĩ e', ndisu sava a ndii, kuvĩ kunĩ e' vitin, te ndii naá kivi' ndii, kunĩ e' sakuu' a.

6 Sakuu' ne inĩ xini Jesús, ne xiko' ni'i' iin xto'ō ndii, kuní a ña koto ka'nu' nĩa xto'ō nĩa te kanĩa'a ne yivi' xa'a' Ndiosí xiin' xa'a' ña ndixa ña sania'á e'. ² Te ne xiko' ni'i' iin ne inĩ xini Jesús ndii, va'a tijn ka'nu' nĩa ne jaan' xa'a' a ña nduu' inga' nĩa ne inĩ xini Jesús xiin' nĩa, süu' jaan' ndii kuní a ña kaka nuu' va'a ka nĩa nuu' ne jaan', sakan' ña xa'a' ña va'a ne ñanĩ manĩ' e', ne inĩ xini Jesús, xachuun' nĩa. Ña yo'ó' kuní a sania'á un' ne yivi', te suvi' tu a kondia yu'u' ña'a' un'.

Ndee chaa' ka va'a kuni e' xiin' ña kumi' e'

³ Naa' yoo ka sania'á xa'a' xto'ō e' Jesucristo, te näkuitá a xiin' ña ndixa ña sania'á e', te chĩndiēe' tu a ne yivi' te saa nĩa ña kuní Ndiosí ndii, ⁴ iin te ñuñu', te kũndanĩ xachi' ña xaa' nduu' ra. Te xtanĩ va ra iin taan ra xiin' ne yivi' xa'a' ña kuäsa' kuní ña ka'án ra, te xiin' ña jaan' sakaku' ra ña ndasi' nuu', xiin' tu'un kui'e, xiin' ña kanĩa'a xiin' ta'an' ne yivi', xiin' ña inĩ ka ne yivi' xini ta'an' nĩa. ⁵ Te kani' ta'an' te jaan' kuento xa'a' ña kuäsa' kuní, sakan' ña xa nĩ tivĩ' ña xanini ra, te xini ra ña ndixa, te tiin' ndiäa ra ña ndixa ña kändixa' e', te xiin' ña jaan' sanduvika' xiin' mii' ra. Kuxiōō un' nuu' te xaa' naa ña jaan'.

⁶ Naa' xaa' e' ña kuní Ndiosí, te va'a kuni e' xiin' ña kumi' e' ndii, ndee naa ne vika' nduu' e' nuu' a.

⁷ Kuächĩ ndii kij' nĩ tui' e' iin yivi' ndii, kōō' ña'a' ndiso' e'. Te sakan' tu kij' kuvĩ e' ndii, kōō' a kujso e' ku'un e'.

⁸ Xa'a' a jaan' na kuu', naa' kumi' e' ña xaxi' xiin' ña kuj'ny e' ndii, na va'a kunĩ nimá e'. ⁹ Sakan' ña, ne kuni kuvika' ndii, koyó nĩa nuu' ña xito' kua'a ña'a' ña kijn, te xiku'un nĩa nuu' kua'a' ña ndioo' inĩ nĩa. Te ña jaan' ndii, ña küu' kaxi' nduu' a, te sando'o' ña'a' a, te sando'o' nda'vi tu ña'a' a, ndee skachi' sandoñu'u' xachi' ña'a' a. ¹⁰ Kuächĩ ndii ña too va ne yivi' xu'un' nduu' xa'ndu sakuu' nuu' ña nĩa'a. Te xa'a' a ña ndioo' inĩ va nĩa ña jaan' na nĩ kuxiōō sava nĩa nuu' ña ndixa ña kändixa' e', te nĩ sando'o' kua'a' ña'a' ña jaan'.

Ndiaa yu'u' ka Pablo Timoteo

¹¹ Ndisu yo'ó, te nĩ sakuiso' chuun' Ndiosí ndii, kuxiōō un' nuu' sakuu' ña nĩa'a jaan', te kundikun naa ndikún un' ña xachuun' ndaku un', te saa un' ña kuní Ndiosí, te kujin niji' un' nuu' ña inĩ un' xini un' Jesús, te kundikun tu un' ña ndanĩ un' ne yivi', xiin' ña kuie inĩ un', xiin' ña maso kuvu un' xiin' ne yivi'. ¹² Te kua'an naa kua'an un' ña xanduxa' un' xa'a' ña ndixa, ña kändixa' e', te kujin niji' un' nuu' ichi' ña kua'an vi'e Ndiosí mii' kundu'u' un' ndee ndi'i' nĩ kivi'. Sakan' ña mii' Ndiosí nĩ kana yo'ó xa'a' ña jaan' kij' nĩ ndiēe yu'u' un' xiin' iin kanii' nimá un' nuu' kua'a' va ne yivi' ña nduu' un' kuenta Jesús.

¹³ Te nuu' Ndiosí, ña taxi' kivi' ñuü sakuu' ña'a, xiin' nuu' Jesucristo, ña nĩ ndiēe yu'u' va'a nuu' Poncio Pilato, sakuiso' chuun' i yo'ó, ¹⁴ te saxinú un' chuun' ña nĩ natijn un' nuu' a. Te taxĩ un' tivĩ' nimá un', te nĩ ndee taxĩ tu un' ndee iin xa'a' ña kuvĩ tijn kuächĩ ne yivi' yo'ó, sakan' saa un' ndee xaa kivi' ña nandiko' xto'ō e' Jesucristo. ¹⁵ Te mii' Ndiosí satuvĩ kivi' jaan' kij' kunĩ mii' a. Sakan' ña iin ndaa' ña jaan' kuiti' nduu' ña su'un, ña xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Te suvi' tu a nduu' ña xata'an tijn ka'nu' e', te ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te nduu' tu

a xto'ḡ nuu' sakuu' xto'ḡ. ¹⁶ Te iin ndaa' ña jaan' kuiti' kōḡ' kivi' kuvj, te yoo a tein' ñu'u, ña ndatun' va, te ndee iin ña'a küvi kuyatın nuu' a, te ndee iin ne yivi' tia'an kunj ña'a', nj ndee küvi tu kunj ña'a' nja xiin' nduchi' nuu' nja. Te na natijn a sakuu' ña tiin' ka'nu' ña'a' e', xiin' sakuu' ña xa'ndia chuun' ndee ndi'i' nj kivi'. Sakan' na kunduy a.

¹⁷ Ne vika' iin yivi' yo'o', ne inj xini Jesús ndii, ka'an chuun' un' xiin' nja ña kunduy nja ne ñuñu' nimá, te nj ndee chindu'u' tu nja ña ndiatu' inj nja nuu' ña vika' nja, sakan' ña yachj va xka'ndiá ña jaan'. Süu' jaan' ndii nuu' Ndiosí kuiti' chindu'u' nja ña ndiatu' inj nja, ña jaan' taxi' sakuu' ña kunj nuu' e', te koo va'a e'. ¹⁸ Te ka'an chuun' tu un' xiin' nja ña kunj a saa nja chuyun va'a, te na kunduy nja ndee naa ne vika' xiin' kua'a' chuyun va'a, te koo tu'va nja xiin' ña samanij nja

ne yivi', te nata'vi' nja ña nj xamanij' ña'a' Ndiosí. ¹⁹ Te kij' xaa' nja sakan' ndii, kaya nja ña vika' xna'a' ndivi', te xiin' ña jaan' kuvj ni'i' nja iin kivi' ñu'u xna'a' kivi' ña kixjn.

Ña ka'an chuun' so'ḡ' ndi'i' Pablo nuu' Timoteo

²⁰ Koto va'a un' ña nj sakuiso' chuun' Ndiosí yo'ó, Timoteo. Tãxi so'ḡ un' kuu' ne ka'an kuento ña san-duxin, ña yoo iin yivi', nj ndee ña kuäsa' kunj ña ka'an ne kani ta'an' kuento xa'a' ña xini tuni te yivi' iin yivi'. ²¹ Te sava ne inj xini Jesús xiin' e' ndii, xa'a' a ña nj chuyun xa'a' nja kuu' ña jaan' ndii, nj kuxioo nja nuu' ichi' a.

Na sañu'u' na Jesucristo yo'ó. Sakan' na kunduy a.

2 Timoteo

Ti'vi' ra cha'an' ra

1 Yu'u nduu' Pablo, te Jesucristo ni tjanu' yu'u te sania'á i ichi' a saa kuni Ndiosí, te ka'án ndoso' i xa'a' kuento ña ni ndoo Ndiosí xiin' e', ña taxi' a kivi' ñuu e' xa'a' a ña iní e' xini e' Cristo Jesús. ² Ti'vi' i cha'an' un', Timoteo, te nduu' un' ndee naa si'e i xa'a' a ña iní inga' e' xini e' Jesús. Na sañu'u' na Ndiosí, yu-va' e', xiin' xto'o e' Jesucristo, yo'ó, te na kuvita iní a xa'a' un', te na taxi' tu a ña mani' koo xiin' un'.

Xandieni Pablo Timoteo

³ Sakuu' ichi' kij' ka'án i xiin' Ndiosí, iin ke'in' nduu' a, uun ñuu nduu' a ndii, naka'an' i xa'a' un', te taxi' i ña chindani Ndiosí, ña xika' nuu' i nuu' xiin' nimá ndoo, saa ni xaa ne xii' yata' i. ⁴ Kij' naka'an' i ña ni xitja tikui nuu' un' kij' ni ndei' ta'an' e' ndii, kuni kuni i yo'ó, te va'a ndi' i kuni nimá i. ⁵ Naka'an' tu i ña iní xna'a' un' xini un' Jesús naa ni xaa xi'na xtaan' un' Loida xiin' sji' un' Eunice. Xiní kaxi' i ña iní tu yo'ó naa ne jaan'. ⁶ Xa'a' a jaan' na sanaka'an' i yo'ó ña taxí un' nda'va ña chuun va ña ni taxí Ndiosí nuu' un' kij' ni chindu'u' i nda'a' i xini' un'. ⁷ Kuachí ndii ni taxí Ndiosí iin espíritu ña iyo nuu' e', süu' jaan' ndii Espíritu mii' a ni taxí a nuu' e', te taxi' ña jaan' ña ndiee' e', te taxi' tu a ña ndani e' ne yivi', xiin' ña ndiko' ni' i xiin' mii' e'. ⁸ Sakan' na kuu' kuchani un' te ndiee yu'u' un' xa'a' xto'o e', ni ndee xa'a' yu'u' ña naá i vi'e kaa xa'a' a ña ndiee' yu'u' i xa'a' a. Süu' jaan' ndii kundieni un' nuu' tundo'o' ña ndo'o' un' xa'a' tu'un va'a xiin' ña ndiee' Ndiosí naa xaa' yu'u'. ⁹ Kuachí ndii ni sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachí e', te ni kana a yoo' te kunduu' e' kuenta a. Te süu' xa'a' ña va'a ña ni xaa e' na ni xaa a sakan' xa'a' e'. Süu' jaan' ndii ndee kij' tia'an koo iin yivi' ndii, ni chituní Ndiosí kuento ña kundani mii' a yoo' xa'a' ña saa Cristo Jesús. ¹⁰ Te vitin ndii, xa ni satu- ví Ndiosí ña ni chituní a jaan' ña ni kixin Cristo Jesús, ña ni sakakú yoo' nuu' kuachí e', te ña jaan' ni sandoñu'u' ndiee' ña xa'ni' yoo'. Te xiin' tu'un va'a ni satu- ví kaxi' a nuu' e' ña kuví natijn e' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. ¹¹ Te xa'a' tu'un va'a jaan' ndiso' chuun' i ña ndu- u' i te ka'án ndoso' a, te nduu' tu i te ni tjanu' Cristo sania'á tu'un jaan' nuu' ne tuku', te nduu' tu i maestro xa'a' ña jaan'. ¹² Xa'a' a jaan' na ndo'o' i yo'o' vitin. Ndisu kuchani i, sakan' ña xini i yoo' nduu' ña iní i xini i,

te iní xna'a' i ña kumi' ña jaan' ña ndiee', te koto va'a a ndee kivi' so'o' ndi'i' chuun ña ni xaa i, ña ni sanakua'a i nda'a' a. ¹³ Taxa'a' un' ña ni sania'á i yo'ó, te iní un' xini un' Cristo Jesús, te ndani un' ne yivi' xaa' a. ¹⁴ Te xiin' ndiee' Espíritu Santo, ña naá nimá un', koto va un' tu'un va'a ña ni sania'á i yo'ó.

¹⁵ Xa xini un' ña ni nakoo sakuu' ne ni kiee ñu'u' Asia yu'u', te ni nakoo tu Figelo xiin' Hermógenes yu'u'.

¹⁶ Na kuvita iní xto'o e' Jesús xa'a' ne vi'e Onesiforo, sakan' ña ki'in' ichi' ni xandieni ra yu'u', te ni kuchani ra xa'a' a ña naá i vi'e kaa. ¹⁷ Süu' jaan' ndii xaa so'o' ra ñuu Roma yo'o', te ni xa'a' nanduku' ndi'ni ra yu'u' ndee ni xan kuni ra mii' naá i. ¹⁸ Na kuvita iní xto'o e' Jesús xa'a' Onesiforo jaan' kivi' so'o' ndi'i'. Xiní kaxi' un' ña ni chindiee' va ra yoo' ñuu Éfeso.

Kuní a kuita ni' i e' nuu' ichi' Jesús tee' ndee yoo tundo'o' kivi' ñuu e'

2 Te yo'ó, yuva' i, kuin ni' i un' nuu' ña xamaní Ndiosí yoo' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo Jesús. ² Ña ni xini so'o' un' ni ka'an i nuu' kua'a' ne yivi' ndii, ña jaan' kuni a tiachuun' un' te xika' ndaku ichi' xto'o e', te tuu un' ña yoo tu'va xna'a' ra te sania'á ra ña jaan' nuu' tuky ne yivi'. ³ Na kundoo' inga' e' nuu' ichi' Jesucristo xa'a' a ña nduu' e' ndee naa te xii' va'a xa'a' a. ⁴ Te ndee iin te xii', te kuni ndoo va'a nuu' te tiachuun' ña'a' ndii, ndi'ni ra saa ra naa xaa' ne yivi' nda'vi so'o'. ⁵ Te sakan' tu te katjn ta'an' ndii, küvi natijn ra corona ña xata'an natijn ra naa' katjn ta'an' va'a ra saa ka'án tu'un ndei' xa'a' ña xasiki' jaan'. ⁶ Te sakan' ni tu iin te xachuun' u'vi xa'a' ku'u ndii, xi'na ra xata'an kaxi' ña savi' va'a ka kij' nakujxa a. ⁷ Kanin un' xa'a' ña ka'án i jaan', te mii' xto'o e' chindiee' yo'ó te kundani kaxi' un' sakuu' a.

⁸ Te naka'an' un' xa'a' Jesucristo, ña ni natjaky, ña nduu' siani' xika' David. Te tu'un va'a xa'a' ña jaan' ka'án ndoso' i. ⁹ Te xa'a' ña jaan' sando'o' te yivi' yu'u', te tiin i xiin' karena naá i vi'e kaa yo'o' ndee naa iin te xaa' ña nja'a. Ndisu tu'un Ndiosí ndii, kuasa' tiin a xiin' karena. ¹⁰ Xa'a' a jaan' na kundieni i saa ka ndo'o' i xa'a' ne ni nakaxin Ndiosí, te kuví natijn tu ne jaan' ña sakakú ña'a' a xa'a' ña ni xaa Cristo Jesús, sakan' te kundiee nia ndee ndi'i' ni kivi' mii' ndatun' kaa'. ¹¹ Te ña ka'an i yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a:

Naa' n̄i xi'ĩ inga' e' xiin' Cristo ndii, kuṭjaku inga' tu e' xiin' a.

¹² Naa' n̄i kundjēni e' nuu' tundo'o' xa'a' a ndii, ka'ndjā chuun' inga' tu e' xiin' a. Ndisu naa' ka'an e' ña xini ña'a' e' ndii, ka'an tu a jaan' nuu' Ndiosí ña xini a yoo'.

¹³ Naa' xāchuun' ndaku e' nuu' a ndii, kua'an naa kua'an ña jaan' xachuun' ndaku a xa'a' e'. Kuachj ndii k̄v̄i xachi' namā a saā kuu' a.

Kuní a kunduu e' te xachuun' va'a, te va'a kuni Ndiosí xini a

¹⁴ Te sanaka'an' un' ne in̄i xini Jesús ña n̄i ka'an i jaan'. Te sakuni' ndjēe' un' ne jaan' ña nuu' Ndiosí ka'an i ña v̄a' kani' ta'an' n̄i kuento xa'a' ña kuāsa' kuní. Sakan' ña sativi' ndi'i' ña'a' ña jaan' kii' xini so'o' n̄i a. ¹⁵ Nakundjēe' un' te kunduu un' iin te va'a kuni Ndiosí xini a ndēe naa iin te xachuun' va'a, te kōo' ndēe iin xa'a' ña kuchani ra nuu' Ndiosí, te sa-nakuachi' ndaku ra tu'un ndixā xa'a' a. ¹⁶ Chi'ni' xiin' m̄ji' un' xiin' te ndatu'un' kuento ña sanduxin xiin' ña kuāsa' kuní, sakan' ña te xaa' ña jaan' ndii, so'o' saxioo' ka ra ne yivi' nuu' ña kuní Ndiosí. ¹⁷ Te ña sania'á ra ndii, kikú a ndēe naa xaa' kui'e' te'i, ña kikú kanii' iin' e'. Te tein te jaan' ka'n̄i te nduu' Himeneo xiin' Fileto. ¹⁸ Te jaan' ndii, n̄i kuxioo ra nuu' tu'un ndixā, te xika' ra ka'an ra ña xa n̄i xka'ndjā ña sanatiaku Ndiosí ne n̄i xi'i, te sasana' ra ña in̄i savā ne yivi' xini n̄i Jesús. ¹⁹ Ndisu ña ndixā xa'a' Ndiosí ndii, nduu' a ndēe naa xa'a' v̄i'e ña iin kutu' mii' yoso' ña ka'an a ndii: "Xini xto'o e' ne nduu' kuenta a." Te yoso' tu a ndii: "Yoo ka nakuni ña Ndiosí nduu' xto'o n̄i ndii, kuní a kuxioo n̄i nuu' ña n̄i'a." Sakan' yoso' a.

²⁰ Te tixin iin v̄i'e chie ndii, yoo kua'a' nuu' ndachuun' ña tiin' ne yivi'. Yoo ña n̄i kuā'a xiin' oro, te yoo tu ña n̄i kuā'a xiin' plata, te yoo n̄i tu ña n̄i kuā'a xiin' ñu'u' kixin', te sakan' tu yoo ña n̄i kuā'a xiin' itun'. Te i'in ña jaan' ndii, xa yoo xa yoo chuun nuu' a. Savā a yoo xa'a' chuun ka'nu', te savā tuky a yoo xa'a' chuun kuali' kuso'o. ²¹ Ndeē naa ndachuun', ña yoo xa'a' chuun ka'nu' jaan', nduu' ne kuxioo' nuu' ña n̄i'a jaan'. Te nduu' n̄i nditjā xto'o e', te chuun va n̄i nuu' a, te yoo tu'va n̄i xa'a' ndēe ka chuun va'a.

²² Kynu un' nuu' kuachj ña xtanj ne savā xaa' n̄i, te kundikun un' ña xachuun' ndaku un', xiin' ña in̄i un' xini un' Jesús, xiin' ña ndanj un' ne yivi', xiin' ña yoo un' ña mani' xiin' ne yivi'. Saā inga' un' ña jaan' xiin' ne nakuni xiin' nimá ndoō ña Jesús nduu' xto'o n̄i.

²³ Chi'ni' xiin' m̄ji' un' xiin' ne kani' ta'an' kuento xa'a' ña kuāsa' kuní, xiin' xa'a' ña kuu' kaxi' n̄i, sakan' ña xa xini kaxi' un' ña ña jaan' sandutiá tu'un kui'e. ²⁴ Te iin te xika' nuu' nuu' xto'o e' ndii, kuni a kanj ta'an' ra kuento xiin' ne yivi', süu' jaan' ndii kuní a kunduu ra iin

te v̄i'ta nimá xiin' sakuu' ne yivi', te koo tu'va tu ra te sania'á ña'a' ra, te kuie kuu tu in̄i ra xiin' n̄i. ²⁵ Te sakan' tu kuní a ña kondjā yu'u' maso ra, te nakuitá kuento xiin' ña ndixā, tee' kuain' taxj na Ndiosí ña n̄i-mā te jaan' nimá ra, te sakuni' ña'a' a ña ndixā jaan'. ²⁶ Sakan' te ndoto nuu' ra, te ndjē'n̄i ra nda'a' ña ndi-va'a, ña n̄i saviku'un ña'a' te xaa' ra ña kuní m̄ji' a.

Koo kua'a' tundo'o' iin yivi' kivi' so'o' ndi'i'

3 Te vitin ndii, kuní i ña kundani un' ña kivi' so'o' ndi'i' ndii, koo kua'a' tundo'o' iin yivi'. ² Kuachj ndii koo kua'a' va ne ndanj xiin' m̄ji' kuiti', te koo kua'a' ne ndioo' in̄i va xa'a' xu'un', te koo kua'a' ne ka'an ñuñu', te koo kua'a' ne ñuñu', te koo kua'a' ne kanjā'a xa'a' Ndiosí xiin' xa'a' ne yivi', te koo kua'a' ne so'o' nuu' yuva' s̄i'i', te koo kua'a' ne tāxi' ña chindani, te koo kua'a' ne xito' ka'nu' Ndiosí, ³ te koo kua'a' ne ndanj ndēe sie, te koo kua'a' ne kōo' ka'nu' xachi' in̄i, te koo kua'a' ne kanjā'a xa'a' ne yivi', te koo kua'a' ne ndiko' ni'i' xiin' m̄ji', te koo kua'a' ne tei' in̄i, te koo kua'a' ne ndasi' sakuu' nuu' ña va'a, ⁴ te koo kua'a' ne siki', te koo kua'a' ne yachi' va kuu', ndisu xānini n̄i ña xka'ndjā naā kivi' xa'a' ña xaa' n̄i, te koo kua'a' ne ñuñu' ya'a, te koo kua'a' ne xtanj ya'a ka ña s̄i'i' te sakan' ña xtanj n̄i ña kuní Ndiosí. ⁵ Te ne jaan' ndii, kuu n̄i ndēe naa ne xito' ka'nu' xna'a Ndiosí, ndisu k̄n̄i n̄i namā Ndiosí kivi' ñuu n̄i xiin' ña ndjēe' a. Te ki'in' ta'an' un' xiin' ne jaan'.

⁶ Sakan' ña naa ne jaan' nduu' ne chuun va te xika' ndi'e' n̄i v̄i'e ne yivi', te saviku'un n̄i ña'a', ne itjā' ña in̄i nuu' ichi' Jesús, ne ndiso' kua'a' kuachj, te xa'a' a jaan' na xiko ni'i' ña'a' sakuu' nuu' ña ndioo' in̄i n̄i. ⁷ Te ne jaan' ndii, sakuaan te sakuaan n̄i, ndisu kōo' kivi' xaá n̄i kundani n̄i ña ndixā xa'a' Ndiosí. ⁸ Te kuu' n̄i ndēe naa n̄i kuu Janes xiin' Jambres kii' n̄i xikui-ta'ny ra nuu' Moisés xta'an' kivi', nii' sakan' xikuita'nú n̄i nuu' ña ndixā jaan'. Sakan' ña xa n̄i nduxin xachi' ña xanini n̄i, te kōo' chuun tu n̄i nuu' ña in̄i e' xini e' Jesús. ⁹ Ndisu n̄i kaa kua'a' n̄i xiin' ña xini xa'an' jaan', sakan' ña sakuu' ne yivi' kunj ña ne kuu' kaxi' nduu' n̄i naa n̄i ndo'o te uv̄i ta'an jaan'.

Sakuiso' chuun' Pablo Timoteo

¹⁰ Ndisu yo'ó ndii, xini kaxi' un' ña sania'á i, te xini tu un' saā xika' i, te xini tu un' ndēe ña kuni saā i xiin' kivi' ñuu i, te xini tu un' saā v̄i' in̄i i xini xto'o e', te xini tu un' saā kuie kuu' in̄i i xiin' ne yivi', te xini tu un' saā kundani i Ndiosí xiin' ne yivi', te xini tu un' saā v̄i' kundieni i nuu' ichi' Jesús, ¹¹ te xini tu un' saā v̄i' m̄ji' n̄i kuu te yivi' xiin' i, te xini tu un' saā v̄i' n̄i ndo'o i. Te xini tu un' saā n̄i ndo'o u'v̄i i kii' n̄i xika' i ñuu Antioquía, xiin' ñuu Iconio, xiin' ñuu Listra, xiin' kua'a' ña m̄ji' n̄i kuu te yivi' xiin' i. Ndisu n̄i sakakú xto'o e' yu'u nuu' sakuu'

ña jaan'. ¹² Te sakuu' yoo', ne kuni saa ña kuni Ndiosí, xa'a' a ña nduu' e' ne iní xini Jesús ndii, sando'o' ne yivi' yoo'. ¹³ Te nia'a, te xini xa'an' jaan' ndii, i'in kivi' kua'an so'o tivi' ka ra nuu' ña nia'a jaan'. Xini xa'an' ra ne yivi', te xini xa'an' ta'an' tu mii' ra.

¹⁴ Ndisu yo'ó ndii, kujin ni'i un' nuu' ña ni sakuu' un', sakan' ña xini kaxi' un' ña ña ndixa nduu' a, te xini tu un' yoo ni sania'a a yo'ó. ¹⁵ Te ndee kij' lulu un' te xa xini un' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí. Te ña jaan' ndii, kumi' a ndiee' te sania'a a yo'ó, te kuni un' ña kivi' kaku e' nuu' kuachi' e' xa'a' a ña iní e' xini e' Cristo Jesús.

¹⁶ Te sakuu' ña yoso' nuu' tutu Ndiosí ndii, mii' a ni saka'an nimá te yivi', te ni ke'i ra a. Xa'a' a jaan' na ña yoso' jaan' ndii, va'a a sania'a e' ne yivi', te va'a a sak-i'in' ndei' e' ne yivi', te va'a a nakata ndaku e' ne yivi', te va'a a sania'a ña'a' e' te sachuun' ndaku nia saa kuni Ndiosí. ¹⁷ Sakan' te koo tu va' yoo' te xaa' chuun' nuu' Ndiosí, te kivi' saa e' sakuu' nuu' chuun' va'a.

Ka'an ndoso' e' tu'un va'a

4 Nuu' Ndiosí xiin' nuu' Jesucristo, ña kixin sana'má ne tiaku xiin' ne ni xi'i' kii' nandiko' a te ka'ndia chuun' a ndii, sakuiso' chuun' i yo'ó ² ña vikuiin un' ña ka'an ndoso' un' tu'un va'a. Ka'an un' un amaa ka, naa' kivi' va'a nduu' a, uun naa' süvi' a. Te xiin' ña jaan' nakata ndaku un' ne yivi', te saki'in' ndei' tu ña'a' un', te sandieni tu un' nia xiin' ña kuie iní un' kii' sania'a un' ña jaan'. ³ Sakan' ña xaa kivi' ña natijn ne yivi' ña ndixa ña sania'a e' xa'a' Jesús, süu' jaan' ndii kuni nia kuni so'o nia ña xikan nimá mii' nia. Sakan' na nduku' nia moto vi' maestro, te sania'a ña'a' ña nakuita xiin' ña xtaní mii' nia. ⁴ Nakoo nia ña ndixa jaan' xata' nia, te kuni so'o nia kuento yu'u' te yivi' kuiti'. ⁵ Ndisu yo'ó ndii, koo ñu'u' iní va un' sakuu' ichi', te kundjeni un' nuu' tundo'o', te xanuun' tu'un va'a tjo' ka'an ndoso' un' nuu' ne yivi', ne tia'an iní kuni Jesús, te saxinú ndi'i tu un' sakuu' chuun' ña ni taxí Ndiosí nda'a' un' naa xaa' iin te xika' nuu' va'a.

⁶ Sakan' ña yu'u' ndii, xa yoo i kivi' i te kunduu a ndee naa iin tumaní' nuu' Ndiosí, sakan' ña xa ni xaa kivi' ña keta i iin yivi' yo'o'. ⁷ Ni kunta'an' va'a i xiin' ña nia'a, te xa ni saxinú i chuun' ña ni taxí xto'o e' nda'a' i, te koo' kivi' ni nakoo i ña ndixa ña kandixa e'. ⁸ Te vitin ndii, ndee ndiatu' iní i natijn i iin corona kivi' so'o' ndi'i', ña xata'an natijn ne xachuun' ndaku nda'a' xto'o e', ña

nduu' ña xa'nú ndaku kuachi'. Te süu' nda'a' yu'u' kuiti' taxí ña'a' a, süu' jaan' ndii taxí tu ña'a' a nda'a' sakuu' ne ndiatu' xiin' iin kanii' nimá nia ña nandiko' a.

Xikan Pablo ña va'a nuu' Timoteo

⁹ Saa un' sakuu' ña nduxa', te kixin koto yachi un' yu'u', ¹⁰ Sakan' ña xa ni nakoo Demas yu'u', te kua'an ra ñuu Tesalónica xa'a' a ña ni xtaní va ra ña nduu' kuenta iin yivi'. Te xa kua'an tu Crescente ñu'u' Galacia. Te Tito kua'an ñu'u' Dalmacia. ¹¹ Te ndee iin ndaa' so'o Lucas ndu'u' xiin' i. Naká tu un' Marcos, te kixin ra xiin' un', kuachi' ndii kivi' chindiee' ra yu'u' xiin' chuun' nuu' i. ¹² Tíquico ndii, ñuu Éfeso ni ti'vi' ña'a' i. ¹³ Kii' kixin un' ndii, koni'i un' toto nani' ni'nu' i ña ni nakoo i ñuu Troas mii' ndu'u' Carpo. Te koni'i tu un' tutu i, ndisu nakaa'an' ka un' xa'a' tutu iin' ña ni nakoo i ikan'.

¹⁴ Alejandro, te xachuun' xiin' kaa ndii, mii' va ni kuu ra xiin' i. Ndisu nacha'vi mii' ra nuu' xto'o e' xa'a' ña ni xaa ra jaan'. ¹⁵ Koto xiin' mii' tu yo'ó nuu' te jaan', sakan' ña ni xikuita'nu ndiee' va ra nuu' tu'un va'a ña sania'a e'.

¹⁶ Kii' ni naka'an i xa'a' i nuu' te romano ña nuu' ndii, ndee iin koo' ni naka'an xa'a' i, süu' jaan' ndii ni nakoo sakuu' ra yu'u'. Te ndiatu' iní i ña saa Ndiosí kuenta xa'a' ña ni xaa te jaan' xiin' i. ¹⁷ Ndisu xto'o e' ndii, yoo a xiin' i, te chindiee' a yu'u', sakan' te ni taxí a ña ndiee' i te kivi' ka'an ndoso' ndi'i i tu'un va'a, te sakan' ni xini so'o ña'a' sakuu' ne tuku' yo'o'. Te ni sakahá a yu'u' nuu' león. ¹⁸ Te sakahá xto'o e' yu'u' nuu' sakuu' ña nia'a, te kundia'ka va'a a yu'u' ndee ndivi' mii' xa'ndia chuun' a. Te na natijn Ndiosí sakuu' ña xaka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Ña ndeji' Pablo so'o' ndi'i'

¹⁹ Kua'an Ndiosí koo Priscila xiin' Aquila, xiin' ne vi'e Onesiforo. ²⁰ Erasto ndii, ñuu Corinto ni ndoo ra, te ñuu Mileto ni nakoo i Tróximo, sakan' ña kuni kivi' ra. ²¹ Saa un' sakuu' ña nduxa', te kixin un' ña kuni ka xaa yoo' ña vixin. Ti'vi' Eubulo xiin' Pudente xiin' Lino xiin' Claudia cha'an' un'. Te ti'vi' tu sakuu' inga ñani ta'an' e' cha'an' un'. ²² Te na koo na xto'o e' Jesucristo xiin' nimá un'. Na sañu'u' na Ndiosí sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu a.

Tito

Ti'vi' ra cha'an' ra

1 Yu'u nduu' Pablo, te xika' nuu' nuu' Ndiosí, te nduu' tu i te ni tjanu' Jesucristo sania'á ichi' a, te kujni ne ni nakaxin Ndiosí kunj nja Jesús, te kundani nja ña ndixa ña kandixa' e'. ² Xa'a' a jaan' na ndiatu' iní nja kivi' ñuu' ña köo' kivi' ndi'i', ña xa ni taxí Ndiosí kuento a xa'a' ndee xta'an' kij' tia'an kuä'a iin yivi', te ña jaan' ndii, xini xa'an' a. ³ Kij' ni xaa kivi' ña ni nakaxin a ndii, ni satuví a kuento jaan'. Te mji' Ndiosí, ña sakakú yoo', nduu' ña ni sakuiso' chuun' yu'u te ka'an ndoso' i ña jaan' nuu' ne yivi'. ⁴ Tito, yo'ó ndii, ndee naa si'e mji' xna'a i nduu' un' xa'a' a ña iní inga' e' xini e' Jesús, te ti'vi' i tutu yo'o' nda'a' un'. Te na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'o' e' Jesucristo, ña sakakú yoo', yo'ó, te na kuvita tu iní a xa'a' un', te na taxí tu a ña maní koo xiin' un'.

Saa kuní a kaka nuu te xixa te xa'ndia chuun' nuu' ne nakayá xa'a' Jesús

⁵ Kij' ni nakoo i yo'ó nuu' ñu'u' ña naá i'nu ña nani' Creta ndii, ni xaa i sakan' te ndasava'a un' ña kuní xin-u, naa kuu' ña sakuiso' chuun' un' te xixa, te ka'ndia chuun' nuu' ne nakayá xa'a' Jesús i'in ñuu, saa ni tja chuun' i yo'ó. ⁶ Te iin te xixa, te xa'ndia chuun' nuu' ne nakayá xa'a' Jesús ndii, kuní a ña kunduu ra iin te ka'án va'a ne yivi' xa'a', te iin ndaa' kuiti' ña' si'i' ra koo, te si'e ra ndii, kuní a ña iní nja xini nja Jesús, te kunduu nja ne nja'a, ni ndee kunduu tu nja ne so'o. ⁷ Kuachí ndii, te xito' ne nakayá xa'a' Jesús jaan' ndii, kuní a ña kunduu ra iin te ka'án va'a ne yivi' xa'a', sakan' ña chuyun nuu' Ndiosí xaa' ra. Te kuni a ña kunduu ra te ñuñu', ni ndee te i'ni', ni ndee te xini, ni ndee te kuinta'an' xiin' ne yivi', ni ndee te xini xa'an' ne yivi' te ki'in ra xu'un'. ⁸ Süu' jaan' ndii kuní a ña kunduu ra iin te natiin' maní' ne yivi' kij' xaá nja vi'e ra, iin te ka'án va nimá saa ña va'a, iin te kuu' kaxi', iin te xachuun' ndaku, iin te xika' ndoo nuu' Ndiosí, iin te xito' xiin' mi-i'. ⁹ Te sakan' tu kuní a ña kujin ni'i' ra saa ni' ni sakuaan ra tu'un va'a ña kandixa' e', te koo tu'va ra, te kaní kuento ra ne yivi' xiin' ña va'a ña sania'á ra xa'a' ña ndixa ña kandixa' e', te sakandixa' ra ne xikuita'nú nuu' tu'un va'a jaan'.

¹⁰ Kuachí ndii yoo kua'a' te so'o nuu' ña kandixa' e' jaan', te ka'án saka ra, te xini xa'an' tu ra ne iní xini

Ndiosí. Sakan' xaa' naa kuu' te ka'án ña kuní a ña kasa'a e' tuni iin' e'. ¹¹ Täxi' un' sania'á te jaan' ne ndikún ichi' Jesús, sakan' ña sasana' ra sakuu' ne ndiee' vi'e mii' ko'ni' ra sania'á ra. Te siin' tuku' ndii, süu' xa'a' Ndiosí xaa' ra chuyun jaan', süu' jaan' ndii xa'a' a ña kuni ki'in ra xu'un' kuiti' xaa' ra a. ¹² Xa'a' a jaan' na xa ni ka'an tiakú iin te ñuu Creta ñaa' xa'a' ne ñuu ra xta'an' ndii: "Ne ñuu i, ne Creta ndii, vixi va mji' ne jaan', te kuu' nja ndee na kiti' iku', te sakan' tu xixi' xka'ndia nja, te suxan' va tu nja", ni kachí ra. ¹³ Te ña ndaku ni ka'an ra, sakan' na kuní a ña kondia yu'u' ndiee' un' ne ndikún ichi' Jesús jaan', te nakuita ni'i' tukuu nja nuu' ña iní e' xini e' Jesús, ¹⁴ te saa tu nja kuenta kuu' kuento ña ni nata'vi' xini' te judío, ni ndee saa tu nja kuenta kuu' ña ka'án chuun' te yivi', te ni saxioo xiin' mji' nuu' ña ndixa xa'a' Ndiosí.

¹⁵ Ne iní xna'a xini Jesús ndii, ndoo nimá nja te ndoo tu sakuu' ña'a nuu' nja. Ndisu ne xa ni tivi' nimá, te iní tu nja xini nja Jesús ndii, köo' ndee iin ña ndoo nuu' ne jaan'. Kuachí ndii mji' ndi'i' ña kuäsa' kuní xanini nja, te natuvi' iní nja xa'a' ña nja'a, ña xaa' nja. ¹⁶ Ka'án ne jaan' ña xini nja Ndiosí, ndisu xiin' ña xaa' nja ndii, ni-a'á nja ña ne xini xa'an' nduu' nja. Te kiní va kuu' nja, te nduu' tu nja ne so'o, te sakan' tu köo' kivi' xaa' nja ndee iin nuu' ña va'a.

Saa kuní a sania'á Tito

2 Ndisu yo'ó ndii, ka'an kuiti' un' ña nakuitá xiin' ña ndixa ña kandixa' e'. ² Te xixa ndii, ka'an un' xiin' ra ña kuní a koo ñu'u' iní va ra, te kuní tu a ña kunduu ra iin te ka'án va'a ne yivi' xa'a', te kuní a ña kuu' kaxi' ra, te kuní a kujin ni'i' tu ra nuu' ichi' Jesús, te kuní a ña kujin ni'i' tu ra nuu' ña kundani ra ne yivi', te kujin ni'i' tu ra tee' ndee yoo tundo'o' nuu' kivi' ñuu ra. ³ Sakan' tu ña'a' xixa ndii, sania'á un' nja ña kuní a kaka ij' nja saa kuní Ndiosí. Te satavi' kuachí nianí nja ne yivi', te ni ndee kunduu tu nja ne xtani va ko'o vino, ndee va'a ka na sania'á nja ña va'a, ⁴ te kondia yu'u' nja ña'a' sava ña kundani ne jaan' ii' nja xiin' si'e nja. ⁵ Te na kondia yu'u' tu nja ne sava jaan' ña kunduu nja ne kuu' kaxi', te kunduu tu nja ne xika' ndoo, te koto maní' tu nja ne ndiee' vi'e nja, te va'a tu nimá nja kunj nja ne yivi', te sakan' tu koto ka'nu' nja ii' nja. Sakan' te köo' ne kuví kanja'a xa'a' tu'un Ndiosí.

⁶ Sakan' tu ne sava ndii, kondia yu'u' un' nja ña na kunduu nja ne kuu' kaxi', ⁷ te xiin' ña xaa' un' nia'a un' nja ña xachuun' ndaku un' xiin' sakuu' ña xaa' un', te kii' sania'á ña'a' un' ndii, saa un' ña jaan' xiin' jin kanii' nimá un', te saa tu un' saa xata'an kuini' e'. ⁸ Te sakan' tu sania'á ndaku un' ne yivi', te koo' ne kuvu' kanja'a xa'a' tu'un va'a, sakan' te yoo ka xikuita'nú nuu' ña sania'á un' jaan' ndii, kuka'an nuu' nja, kuachi ndii koo' ña nja'a kuvu' ka'an nja xa'a' e'.

⁹ Te sakan' tu ne xiko' ni'i' jin xto'o ndii, kondia yu'u' un' nja, ña taxu' so'o nja ña ka'an chuun' xto'o nja xiin' nja, te kaka nja xakuatia' nja te jaan' xiin' sakuu' ña xaa' nja, te kani' ta'an' nja kuento xiin' ra. ¹⁰ Te sakuina' nja ña'a xto'o nja jaan', süu' jaan' ndii kuni' a ña sachuun' ndaku xna'a nja. Sakan' te kuni' sakuu' ne yivi' ña ndatun' ya'a ka'an ña ndixa xa'a' Ndiosí, ña ni sakakú yoo'.

¹¹ Kuachi ndii xa ni nia'a tuvi' Ndiosí ña ndani' mii' a yoo'. Sakan' na katani' a ña sakakú a sakuu' yoo' ne yivi' jin yivi' nuu' kuachi' e'. ¹² Te xiin' ña ndani' a yoo' jaan' sania'á a yoo' ña kuxioo' e' nuu' sakuu' nuu' ña nja'a, xiin' ña too ini, ña yoo jin yivi'. Te kunduu e' ne kuu' kaxi', te kaka ndaku e' jin yivi', te saa e' ña kuni' Ndiosí, ¹³ ña ndiatu' e' xaa ña ndiatu' ini e' xa'a', ña nduu' kivi' ndatun' ña kixin' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu', ña nduu' Jesucristo, ña sakakú yoo'. ¹⁴ Te ni sanakua'a xiin' mii' a, te ni xi'i' a xa'a' kuachi' e' te sandoo' ndika a yoo' nuu' sakuu' nuu' ña nja'a, te ndasandoo' a nimá e'. Sakan' te kunduu' e' kuenta mii' a, ne nduu' nditia' a, ne xaa' xa nuu' ña va'a kuiti'.

¹⁵ Xiin' sakuu' ña ndiee' ña kumi' un' ka'an un' ña yo'o' nuu' ne yivi' ñaa', te sandieni un' nja, te ka'an ndiee' tu un' xiin' nja. Te taxu' un' ndee' jin xa'a' ña ka'an kui'e ndee' jin ne yivi' xa'a' un'.

Saa kuni' a kuu' ne ndikún ichi' Jesús

3 Sanaka'an' naa sanaka'an' un' sakuu' ne ta'an' e', ne nduu' kuenta Jesús, ña kuni' a saxinú nja ña ka'an te ndiaa chuun' nuu' ñu'u' e', xiin' te xa'ndia chuun' nuu' ñuu' e'. Te na saxinú nja ña ka'an chuun' ra, te na koo' tu'va tu nja te saa nja sakuu' ña va'a. ² Te na kanja'a nja xa'a' ndee' jin ne yivi', te na kani' ta'an' nja kuento xiin' ne yivi', süu' jaan' ndii mani' kuu' nja xa'a' ne yivi' nia'á nja nuu' sakuu' ne jaan' ña maso ku-u' nja.

³ Kuachi ndii ni kuu' tu yoo' xta'an' naa kuu' ne jaan', ni nduu' e' ne küu' kaxi', te ni nduu' tu e' ne so'o nuu' Ndiosí, te xika' ni yoo' e' nuu' ña ndixa, te ni xiko' ni'i'

sakuu' nuu' ña nja'a, ña ndioo' ini mii' e' yoo', xiin' ña sii', ña yoo' jin yivi'. Te xa nuu' nuu' ña nja'a ni tiaku e', te ndasi' nuu' e' ni xini' ta'an' e', te kini' va ni in e', te ni ndasi' ta'an' e'. ⁴ Ndisu Ndiosí, ña sakakú yoo' ndii, ni nia'a a ña kuvita ini a xa'a' ne yivi' jin yivi' xiin' ña ndani' a sakuu' e'. ⁵ Te süu' xa'a' a ña ni xaa' e' ña va'a na ni sakakú a yoo', süu' jaan' ndii xa'a' a ña kuvita ini a xa'a' e' ni xaa' a ña jaan', sakan' ña ni sandoyo' a kuachi' e' kii' ni kaku e' tuku' ichi', te ni na'in e' kivi' ñuu' xaa' ni xaa' Espiritu Santo, ⁶ ña ni sakutu' Ndiosí nimá e' xa'a' ña ni xaa' Jesucristo, ña sakakú yoo'. ⁷ Ni xaa' a sakan' te sandaku a nimá e' xa'a' a ña ndani' mii' a yoo', te natin e' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i', ña ndiatu' ini e' xa'a'.

⁸ Ña yo'o' ndii, ña ndaku nduu' a, te kuni' i ña ka'an ndiee' va un' un' xiin' ne yivi', sakan' te kundini' ne ini xini Ndiosí te saa nja ña va'a. Te ña jaan' ndii, ña va'a va nduu' a, te chindiee' kua'a' tu a sakuu' ne yivi'. ⁹ Ndisu kani' ta'an' un' kuento xiin' ne yivi' xa'a' ña kuasa' kuni', ni ndee' xa'a' kuento yata' ña ka'an nja xa'a' ne xii' yata' e', ni ndee' xa'a' tu'un ndei' Ndiosí. Kuachi' ndii ña kuasa' kuni' nduu' a kii' xaa' e' sakan', te kuasa' tu chindiee' a. ¹⁰ Te ne xika' nata'vi' ne ndikún ichi' Jesús ndii, kani' ña'a' un' kuento jin uvi' ta'an' ichi', te naa' taxu' so'o nja ña ka'an un' ndii, taxu' ka un' nduujin nja xiin' ndo'. ¹¹ Kuachi' ndii xa xini kaxi' e' ña xin' ña jaan' nia'á ne jaan' ña xa ni sanako' xiin' mii' nja nuu' ña ndixa, te xa kuachi' mii' nja katun' ña'a'.

Ka'an Pablo xiin' Tito xa'a' ña kuni' a saa ra

¹² Te kii' ti'vi' i Artemas uun' Tiquico mii' ndu'u' un' ñaa' ndii, saa un' sakuu' ña nduxa' te kixin' koto un' yu'u' ñuu' Nicópolis. Sakan' ña ikan' xanini i xka'ndia i yoo' vixin'. ¹³ Te chindiee' un' te xikui'ni xa'a' ne yivi', te nani' Zenas, te chindiee' tu un' Apolos xiin' yoo' ka nduu' ña'a' ña kuni' nuu' uvi' saa' ra, te kuvu' nakaa' ra ku'un' ra xiin' tu'un' Ndiosí, sakan' te kundo'o' ra xa'a' ndee' jin ña'a'. ¹⁴ Sakan' te kuvu' sakuu' ne ndikún ichi' Jesús xiin' e' saa nja ña va'a, te chindiee' nja ne natiin' xna'a, te kunduu' nja ne chuun' va nuu' Ndiosí.

Ndeji' Pablo Tito

¹⁵ Ti'vi' sakuu' ne chindiee' ta'an' xiin' i cha'an' un'. Te kua'an Ndiosí koo' na ne ini inga' xini Jesús xiin' e', ne ndani' yoo'. Na sañu'u' na xto'o e' Jesucristo sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduu' a.

Filemón

Ti'vi' rā cha'an' rā

1 Yu'u nduu' Pablo, tē naá i vī'e kaa xa'a' a ña ndu-u' i tē xika' nuu' nuu' Jesucristo. Yu'u xiin' ñani e' Timoteo ndii, ti'vi' ndu cha'an' un' Filemón kua'a, tē xachuun' inga' xiin' ndu. ² Tē ti'vi' tu ndu cha'an' saku-u' nē nakayá xa'a' Jesús vī'e un'. Tē sakan' tu ti'vi' ndu cha'an' nē ta'an' e' xiin' Cristo, ña' nduu' Apia xiin' tē nduu' Arquipo, tē xachuun' inga' xiin' e'. ³ Tē na sañu'u' na Ndiosí, yuva' e', xiin' xto'ō e' Jesucristo, ndo'ó. Tē na taxī tu a ña manī' koō xiin' ndo'.

Ka'án Pablo xiin' Ndiosí xa'a' Filemón

⁴ Sakuu' ichi' kii' ka'án i xiin' Ndiosí ndii, taxi' i ña chindani a xa'a' un', Filemón, ⁵ sakan' ña xini i kuento ña ndani un' xto'ō e' Jesús, tē inī tu un' xini ña'a' un'. Tē sakan' tu ndani un' sakuu' nē nduu' kuenta a. ⁶ Tē ka'án va' i xiin' Ndiosí ña xa'a' a ña iin kachi inī e' xini ña'a' e' ndii, kundani un' sakuu' ña va'a' ña kuvī natīin e' xa'a' a ña ndikún e' ichi' Jesucristo. ⁷ Kuachī ndii va'a' va' kuni nimá i, tē naá va'a' tu inī i xa'a' a ña tiakú tu'un ña kundani va' un' nē inī xini Jesús. Ñani i, sakan' ña nī saki'ví un' nimá kua'a' nē nduu' kuenta Ndiosí xiin' ña xaa' un' jaan'.

Xikán Pablo iin ña va'a' nuu' Filemón xa'a' Onésimo

⁸ Sakan' na kuuī, tee' ndee kumi' i ña ndjee' ña nī taxī Cristo nuu' i tē tīachuun' i yo'ó ndee ka ña kunī a saa un' ndii, ⁹ ndee chaa' ka ka'an nda'vi i xiin' un' tē saa un' iin ña va'a' xa'a' i xa'a' a ña ndani ta'an' e'. Yu'u, Pablo ndii, iin tē xīxa va' nduu' i, tē siin' tuku' ndii, vī'e kaa naá i vītīn xa'a' a ña sania'á i ichi' Jesucristo. ¹⁰ Ka'án nda'vi i xiin' un' xa'a' Onésimo, tē nī ka'an ndoso' i tu'un va'a' nuu' tīxīn vī'e kaa yo'o', ndee naa si'e i nduu' rā nuu' ichi' Jesús. ¹¹ Naa' nuu' nī kīxīn ndii, iin tē naá xachuun' kuāsa' kunī nī nduu' Onésimo yo'o' nuu' yo'ó ndii, süu' sakan' ka nduu' a vītīn, süu' jaan' ndii iin tē xachuun' ndaku va' nduu' rā nuu' i, tē sakan' tu nuu' yo'ó.

¹² Sakan' na kuuī ti'vi' ña'a' i mii' ndu'u' un', tē ndee naa nimá i nduu' rā. ¹³ Tee' ndee nī kunī nimá i ña ndoo rā xiin' i nuu' yo'ó tē chīndīee' rā yu'u mii' naá i

vī'e kaa xa'a' a ña ka'án ndoso' i tu'un va'a', ¹⁴ ndisu nī kunī i saa i ndee iin ña'a' xa'a' a ña tīa'an ndoo e' kuent-to xa'a' ña jaan'. Sakan' tē ña va'a' ña saa un' xa'a' i ndii, kūnduu a ndee naa ña tiin' u'vī yu'u yo'ó tē saa un' un, süu' jaan' ndii saa un' sakan' xa'a' a ña sakan' ka'án nimá mii' un'. ¹⁵ Kuachī ndii kuein' xa'a' a jaan' na nī kuxīoo Onésimo yo'o' nuu' un' iin xa'a'. Ndisu vītīn ndii sanandiko' i rā vī'e un', tē ndoo rā ikan' ndee amaā ka kivi' xiin' un'. ¹⁶ Ndandī, kūnduu ka rā tē xika' nuu' nuu' kuītī' un', süu' jaan' ndii kūnduu rā ndee naa ñani mii' un', tē ndani va' un'. Sakan' ña va'a' ka nduu' a sakan'. Yu'u ndii, ndani va' ña'a' i, ndisu yo'ó ndii, kunī a ña kundani ya'a' ka ña'a' un'. Kundani un' rā sakan' ña süu' ndee ka nuu' tē yivi' nduu' rā, süu' jaan' ndii iin tē ndikún xto'ō e' nduu' rā.

¹⁷ Sakan' na kuuī, naa' ndīxa xna'a' ñani un' nduu' i nuu' ichi' xto'ō e' ndii, natīin va'a' un' rā ndee naa nati-in' un' yu'u. ¹⁸ Naa' nī xaa Onésimo yo'o' ndee ka nuu' ña vā'a' xiin' un', uun naa' ndiso' ika' rā yo'ó ndii, yu'u nācha'vī xa'a' rā. ¹⁹ Yu'u, tē nduu' Pablo, ke'i tūtū yo'o', tē chindu'u' i nuu' nda'a' i nuu' a, tē kuni un' ña taxi' i kuento i ña nācha'vī i yo'ó sakuu' ña ndiso' ika' rā yo'ó. Tee' ndee kuvī sanaka'an' i yo'ó ña ndiso' ika' tu' mii' un' yu'u xa'a' kivi' ñuu un'. ²⁰ Ndīxa, ñani i Filemón, ka'án nimá i ña saa un' iin ña va'a' xa'a' i xa'a' a ña inī e' xini e' xto'ō e' Jesús. Saki'ví un' nimá i xiin' ña jaan' xa'a' a ña iin kachi xika' e' ichi' a.

²¹ Ti'vi' i tūtū yo'o' nda'a' un', sakan' ña xini kaxi' i ña saxinú un' ña yo'ō', tē ndee kua'a' ka saa un' tē sakan' ña xikán i jaan'. ²² Tē ndee vītīn sakuni' tu'un i yo'ó ña sako' tu'va' un' iin xaan' mii' kunduu' i. Sakan' ña ndiatu' inī i saxinú Ndiosí ña xikán ndo' nuu' a, tē kuvī keta' i vī'e kaa, tē ku'un ndi'e' i mii' ndiee' ndo'.

Ti'vi' tē chīndīee' ta'an' xiin' Pablo cha'an' Filemón

²³ Epafra, tē naá vī'e kaa xiin' i xa'a' a ña xika' nuu' ndu nuu' Cristo Jesús ndii, ti'vi' rā cha'an' un'. ²⁴ Tē sakan' tu ti'vi' Marcos, xiin' Aristarco, xiin' Demas, xiin' Lucas cha'an' un'. Tē chīndīee' ta'an' xiin' tu i nduu' sakuu' tē yo'ō'. ²⁵ Na sañu'u' na xto'ō e' Jesucristo nimá ndo'. Sakan' na kunduu a.

Hebros

Ka'án Ndiosí xiin' e' vītīn xiin' nda'a' si'e a

1 Nuu' nī kixīn ndii, kua'a' va' i'chi' tē kua'a' va' tū nuu' nī saka'án Ndiosí tē nī ka'an tiakú tū'un a nu- u' ne xii' yata' e'. ² Ndisu kivi' ña xa kua'an ndi'i' iin yivi' vītīn ndii, xiin' nda'a' si'e a nī ka'an a xiin' e'. Tē ña jaan' nī ndasanduu a ña xiin' ña'a sakuu' ña yoo. Tē xi- in' nda'a' ña jaan' tū nī xa'a Ndiosí iin yivi'. ³ Ña jaan' nduu' ña nia'á ña ka'nu' koo' chukuu' Ndiosí. Tē suvi tū a nduu' ña nakuitá xachi' xiin' Ndiosí jaan'. Tē suvi tū a nduu' ña xito' sakuu' ña yoo' xiin' ndiee' tū'un yu'u' a. Tē kii' ndi'i' nī sandoyo' mii' a kuachi' e' ndii, nī xikundu'u' a ndjenu nda'a' kua'a' Ndiosí, ña ka'nu' va'. ⁴ Sakan' na kuui' ña ka'nu' ka nduu' si'e Ndiosí jaan' tē sakan' ángele, sakan' ña ka'nu' ka kivi' nī natīin a tē sakan' ña jaan'.

⁵ Kuachi' ndii, kōo' kivi' nī ka'an Ndiosí xiin' ndee iin ángele ndii:

Si'e i' nduu' yo'ó,
kivi' vītīn satuví i' ña nduu' i' yuva' un'.

Tē tuku xaan' nī ka'an a ndii:

Yu'u' kunduu yuva' tē jaan',
tē tē jaan' kunduu si'e i'.

Sakan' kachi a.

⁶ Tē nī ka'an ka tū Ndiosí kii' nī ti'vi' a si'e a ña xkua'a' jaan' iin yivi' ndii:

Naa saka'nu' ña'a' sakuu' ángele,
ña xika' nuu' nuu' Ndiosí.

Nī kachi a.

⁷ Tē ndisu xa'a' ángele yoso' a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Tē ángele, ña xika' nuu' nuu' a ndii,
sananduu' ña'a' a ndee na tachi',
uun ndee na ñu'u' ndatin.

⁸ Ndisu nī ka'an Ndiosí xa'a' si'e a ndii:

Ndiosí, yo'ó nduu' ña xa'ndia chuun' ndee ndi'i' nī kivi',
tē xa'ndia chuun' ndaku tū un'.

⁹ Tē xtani un' ña xachuun' ndaku, tē ndasi' un' ña nja'a.

Xa'a' jaan' na nī sakuiso' chuun' Ndiosí un' yo'ó,
tē nī taxī a ña sii' ka kuni un' tē sakan' sakuu' ndee ka ne ta'an' un'.

Nī kachi a.

¹⁰ Tē yoso' tū a nuu' tutu Ndiosí ña ka'án a xa'a' si'e a jaan' ndii:

Tákui'e, yo'ó nduu' ña nī xa'a' ñu'u' iin yivi' ndee ña nuu',

tē suvi tū un' nī xa'a' ndivi'.

¹¹ Tē ña jaan' ndii, ndoñu'u' a, tē yo'ó ndii, yoo naa yoo un'.

Tē kuyata' sakuu' a ndee naa toto,

¹² tē natuvi' un' ña jaan' ndee naa iin toto,

tē nama un' ndee naa xaa' ne yivi' kii' nama' nja toto nja,

sakan' nama un' sakuu' ña jaan'.

Ndisu yo'ó ndii, kōo' kivi' nama un',

tē kōo' kivi' ndi'i' tū kivi' ñuu un'.

Kachi a.

¹³ Kuachi' ndii kōo' kivi' nī ka'an Ndiosí xiin' ndee iin án- gele ndii:

Kundu'u' nda'a' kua'a' i, tē na sandoo' kui'e xachi' i tē ndasi' yo'ó.

Nī ka'an a sakan'. ¹⁴ Sakan' ña sakuu' ángele jaan' ndii, espíritu, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí kuji' nduu' a, tē ti'vi' ña'a' Ndiosí tē chīndiee' a yoo', ne natīin ña sakakú Ndiosí yoo'.

Kuní a kuīta nī'i' e' nuu' ña nī sakakú Ndiosí yoo'

2 Xa'a' a jaan' na kuní a ndii, kuīta nī'i' va' e' nuu' ña ka'án tū'un Ndiosí, ña nī xini so'o' e', koto ka kux- ioo' e' nuu' i'chi' a. ² Tē naa' nī saxinú Ndiosí tū'un ndei' a, ña nī saka'án a ángele xta'an' nuu' ne xii' yata' e', tē sakuu' ne nī xa'a' ña nja'a, tē nī taxī so'o' nja tū'un ndei' a jaan' ndii, nī sandoo' ña'a' Ndiosí sa'a xata'an' kun- do'o' nja, ³ sa'a ka vi' tū yoo' naa' tava' e' kuenta kuu' tū'un va'a xa'a' ña ka'nu' ya'a ña xa nī sakakú Ndiosí yoo' nuu' kuachi' e'. Sakan' suu xī'nā ka xto'o' e' Jesús nī ka'an ndoso' tū'un jaan', ikan' tē nī ka'an tū ña'a' ne nī xini so'o' a ña ña ndixa' nduu' a. ⁴ Tē sakan' tū Ndiosí ndii, nī nia'a' a ña ña ndixa' nduu' ña nī ka'an ne jaan' xiin' ña nia'á ndiee' a, xiin' ña nandanī va' ne yivi', tē sakan' tū xiin' ki'in' nuu' chuyun ka'nu' koo' chukuu'. Tē sakan' tū xiin' nda'a' Espíritu Santo nī taa' a ña chuyun va' nimá i'in ne nī kuni a sa'a sakan' xiin'.

Cristo nduu' ña sakakú yoo'

⁵ Kuachi' ndii nī taxī Ndiosí ña ka'ndia chuun' ángele nuu' ku'un e' nuu' ñu'u' iin yivi', ña ka'án ndu xa'a' nu- u' ndo' jaan'. ⁶ Naa nī ka'an iin tē yivi' iin xaan' mii' yoso' a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Yuva' e' Ndiosí, zyoo nduu' ne yivi' na naka'an' un' xa'a' nja?

Te, zyoo nduu' nja na ndi'ni un' xa'a' nja?

7 Te ni sanuu' ka un' nja iin xa'a' te sakan' ángele, te ni taxí un' ña ndatun' koo' chukuu' nja, te ni taxí tu un' ña natijn nja ña tiin' ka'nu'.

Te ni sanakua'a un' sakuu' ña ni xa'a' un' nda'a' nja te ka'ndia chuun' nja nuu' ña jaan'.

8 Te ni sakuiso' chuun' un' nja nuu' sakuu' ña jaan'. Sakan' yoso' a. Te kii' ka'an a ña ni sakuiso' chuun' un' nja nuu' sakuu' ña'a jaan' ndii, ndee iin a ni ndoo ña ka'ndia chuun' nja nuu' a. Ndisu ndee saa kanj ndii, tia'an kuví kuni e' naa' xa' xandia chuun' nja nuu' sakuu' ña'a jaan'. 9 Te ndii, kuví kundani e' ña ni sanuu' ka Ndiosí Jesús iin xa'a' te sakan' ángele, te ni natijn a ña ndatun' koo' chukuu' xiin' ña tiin' ka'nu' xa'a' a ña ni ndo'o a ña xi'í. Sakan' ña xa'a' a ña kundani va mii' Ndiosí yoo' na ni xi'i' Jesús nuu' sakuu' e'.

10 Te Ndiosí nduu' ña ni xa'a' sakuu' ña yoo, te suvi tu a xaa' sakan' te yoo naa yoo a. Te xa'a' a ña ni kuni a ña kua'a' si'e a kundiee xiin' a mii' ndu'u' a, mii' ndatun' kaa' ndii, ni ndoo a kuento ña Jesús saxinú sakuu' ña kuni a xiin' tundo'o' ña ni ndo'o' a. Sakan' ña suvi a nduu' ña ni sakakú yoo' nuu' kuachi e'. 11 Kuachi ndii Jesús nduu' ña ni ndasandoo yoo', te yoo' nduu' ne ni ndasandoo a, sakan' na yuva' tu sakuu' yoo' nduu' Ndiosí xiin' a. Xa'a' a jaan' na kuasa' ka'an' nuu' a jaan' ka'an a ña ñani ta'an' a nduu' e'. 12 Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

"Ka'an ndoso' i xa'a' un' nuu' ñani ta'an' i, te mii' nakaya kua'a' ne yivi' kata i yaa nuu' un'."

Sakan' yoso' a.

13 Te tuku xaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Inj yu'u kuni i Ndiosí.

Sakan' yoso' a. Te ka'an ka a ndii:

Koto ndo' yo'o' ita' ndu xiin' si'e i, ne ni xamani' Ndiosí yu'u.

Sakan' yoso' a.

14 Xa'a' a ña yoo ñu'u' nde'i xiin' níi' yoo', ne nduu' si'e Ndiosí ndii, ni ndasanduu' xiin' mii' tu Jesús jaan' ndee naa yoo'. Te kii' ni xi'i' a ndii, ni kanando a ña xandia chuun' nuu' ña xi'í, te ña jaan' nduu' ña ndi-va'a. 15 Te xiin' ña jaan' ni sandoo ndiká a sakuu' e' nuu' ña yi'vi e' kuví e', sakan' ña ndee ni tuví e', te ni xiko ni'i' ña jaan' yoo'. 16 Kuachi ndii ni kixin Jesús te chindiee' a ángele, süu' jaan' ndii ni kixin a te chindiee' a yoo', ne nduu' siani' xika' Abraham. 17 Xa'a' a jaan' na ni kuni a ña nakuita nii' a xiin' yoo', ne ta'an' a. Sakan' te kunduu' a nuu' Ndiosí iin sutu ka'nu' xachu-un' ndaku, ña vita ini xa'a' ne yivi'. Te sakan' te sandoyo' a kuachi e' xiin' ña ni sanasoko' xiin' mii' a kii' ni xi'i' a. 18 Te xa'a' a ña ni ndo'o' tu mii' Jesús, ña xito'

kua'a ña kiji ndii, yoo ndiee' a te chindiee' a yoo', ne yoo nuu' ña xito' kua'a ña jaan'.

Ña ka'nu' ka nduu' Jesús te sakan' Moisés

3 Xa'a' a jaan' na, ñani ta'an' i, ndo'ó, ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni kana a te kundiee ndo' ndivi' ndii, saa ndo' kuenta kuu' Cristo Jesús, ña ni tjanu' a sania'á ichi' a, te nduu' tu a sutu ka'nu' nuu' ichi' ña ndikún e'. 2 Te Jesús jaan' ndii, ni xika nuu' ndaku a nuu' chuyun ña ni sakuiso' ña'a' Ndiosí, naa ni xika nuu' ndaku tu Moisés nuu' sakuu' chuyun ña ni sakuiso' ña'a' Ndiosí nuu' ra xa'a' ne nduu' kuenta a. 3 Te ndii, kua'a' ka ña ka'nu' xata'an natijn Jesús te sakan' Moisés jaan', ndee naa xaa' ne yivi' xiin' iin te xa'a vi'e ndii, xito' ka'nu' ka nja te jaan' te sakan' vi'e ña xa'a ra. 4 Kuachi ndii, te yivi' xa'a sakuu' vi'e, ndisu Ndiosí nduu' ña ni xa'a' sakuu' ña'a' ña yoo. 5 Te ni xika nuu' ndaku Moisés nuu' sakuu' chuyun ña ni sakuiso' ña'a' Ndiosí nuu' ne nduu' kuenta a, te xiin' ña jaan' ni nia'a ra ña kuni kachi chuyun jaan' nuu' ku'un e'. 6 Ndisu Cristo ndii, xa'a' a ña si'e Ndiosí nduu' a ndii, xandia chuun' ndaku a nuu' ne nduu' kuenta Ndiosí, te ne jaan' nduu' yoo' naa' nako'o e' ña ini ni'i' e' ña ndiatu' ini e', te va'a kuni e' ndiatu' e' ña jaan'.

Mii' nandiee' ne ndikún ichi' Ndiosí

7 Xa'a' a jaan' na ka'an Espíritu Santo ndii: Naa' xini so'o' ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii, 8 saxii ndo' nimá ndo' nuu' a, naa ni xaa ne xii' yata' ndo' xta'an kii' ni xatei' nja nuu' a, te ni xito kua'a' tu ña'a' nja mii' taxin' kaa'. 9 Ikan' ni xito kua'a' ne xii' yata' ndo' yu'u, tee' ndee ni xini nja chuyun ka'nu' ña ni xaa i nii' uvi xiko kuiya.

10 Xa'a' a jaan' na ni nasaa' i ni xini i ne jaan', te ni ka'an i ndii:

"Ndee naa ne xika' ndoso' iin yivi' tiaan tiaan nduu' nimá nja,

te tia'an nakuni nja mii' kua'an ichi' i."

11 Sakan' na ni nasaa' i, te ni taxí i kuento i ña kō'ni nja mii' nandiee' nja xiin' i.

Sakan' kachi a.

12 Koto xiin' mii' ndo', ñani ta'an' i, te ndee iin ndo' kunduu' ne nja'a nimá, te kunduu' tu ndo' ne xii' nimá, te kuxi'o ndo' nuu' Ndiosí tiaku. 13 Süu' jaan' ndii va'a ka kondia yu'u' ta'an' i'in ndo' i'in kivi' kua'an, ña tani' ka kivi' vitin ña ka'an Ndiosí xa'a' jaan', sakan' te ndee iin ndo'ó kuxii' nimá nuu' Ndiosí xa'a' a ña xini xa'an' kuachi ndo'ó. 14 Kuachi ndii kuenta Cristo nduu' e' naa' ini na ini e' xini ña'a' e' ndee so'o' ndi'i' ndee naa ini e' ni xini ña'a' e' ña nuu'. 15 Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Naa' xini so'o' ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii,

săxij ndo' nimá ndo' nuu' a naa ni xaa ne xij' yata' ndo' xta'an' kij' ni xatei' nja nuu' a. Sakan' yoso' a.

¹⁶ Naka'an' ndo' ña ne ni tava' Moisés ñu'u' Egipto xi-in' ña ndiee' Ndiosí nduu' sakuu' ne ni xini so'o tu'un yu'u' a jaan', ndisu tee' ndee sakan' nduu' a ndii, ni xatei' nja nuu' a. ¹⁷ Te suvi tu nja nduu' ne ni xi'e Ndiosí ni xini a nii' uvi xiko kuiya xa'a' a ña ni xaa nja kuachj, sakan' na ni xi'i nja mii' taxin' kaa' jaan'. ¹⁸ Te suvi ni tu nja nduu' ne ni taxj Ndiosí kuento a nuu' ña kō'ni nja mii' nandiee' nja xiin' a, sakan' ña ni taxj so'o nja ña ni ka'an a xiin' nja. ¹⁹ Sakan' na xini e' ndii, ni kō'ni nja ikan' xa'a' a ña ni ini nja ni xini ña'a' nja.

Künduu e' ne so'o nuu' Ndiosí

4 Sakan' na kuii' kuní a koto xiin' mii' e' ña kusaa' kandu'u' ka kuento Ndiosí ña ka'an ña kuvj kō'ni e' mii' nandiee' e' xiin' a, saa jin kij' te kō'ni sava ndo' ikan'. ² Kuachj ndii, xa ni xini so'o tu yoo' tu'un va'a naa ña ni xini so'o ne jaan', ndisu ni chindiee' a ne jaan' tee' ndee ni xini so'o nja a. Sakan' ña ni ini nja kunj nja Ndiosí xiin' tu'un va'a jaan'. ³ Ndisu yoo', ne kandixa' tu'un va'a jaan' ndii, kō'ni e' mii' nandiee' e' xiin' Ndiosí, mii' ni ka'an a xiin' ne jaan' ndii:

Sakan' na ni nasaa' j, te ni taxj i kuento i ña kō'ni nja mii' nandiee' nja xiin' j. Ni ka'an a sakan' tee' ndee xa yoo mii' nandiee' e' xiin' a jaan' ndee kij' ni sandi'i' a ni xa'a a jin yivi'. ⁴ Sakan' ña yoo jin xaan' mii' ka'an a so'o xa'a' kivi' ña uxā ndii:

Te ni nandiee' Ndiosí kivi' ña uxā ndee ndi'i' ni chuyun nuu' a. Kachi a.

⁵ Te tuky ni ni ka'an a ndii:

Kō'ni nja mii' nandiee' nja xiin' j. Ni kachj a.

⁶ Ndisu kuní ka kō'ni sava ne yivi' mii' nandiee' nja jaan', sakan' ña ne ni xini so'o tu'un va'a jaan' ña nuu' ndii, ni kuvj kō'ni nja ikan' xa'a' a ña ni xaso'o nja.

⁷ Sakan' na ni chindu'u' ni tukuu' Ndiosí inga kivi', te kivi' jaan' nduu' kivi' vitin. Xa'a' a jaan' na xa kua'a' kuiya kua'an ña xa ni saka'an a David xa'a' kivi' jaan' ndii:

Naa ni xini so'o ndo' tu'un yu'u' Ndiosí vitin ndii, săxij ndo' nimá ndo' nuu' a.

Ni kachj a. ⁸ Kuachj ndii, naa' sakan' te ni taxi' Josué ña nandiee' xna'a ne xij' yata' e' jaan' ndii, ka'an Ndiosí xa'a' tuky kivi' kii' xa ni ya'a. ⁹ Xa'a' a jaan' na yoo ka jin xaan' mii' nandiee' sakuu' yoo', ne xika' ichi' Ndiosí.

¹⁰ Ña jaan' na kuii' yoo ka ni kō'ni mii' nandiee' nja xiin' a jaan' ndii, nandiee' xachi' nja ndee ndi'i' ni chuyun nuu' nja, naa ni xaa Ndiosí ni nandiee' a xiin' chuyun nuu' a. ¹¹ Sakan' na kuii' na saa e' ña nduxa' ña kō'ni e'

mii' nandiee' e' xiin' a jaan', te ndee jin e' künduu ne so'o nuu' a naa ni xaa ne xij' yata' e' jaan'.

¹² Kuachj ndii tu'un yu'u' Ndiosí ndii, yoo tiaku a, te yoo tu ña ndiee' a, te xiin' ka a te sakan' sakuu' ichi ña xiin' uvi saa' ta'vi', te ki'vi a ndee tijin nimá e', xiin' tijin espíritu e' ndee maa'. Te ki'vi tu a ndee mii' ñu'u' ta'an' iki' e', xiin' ndee mii' ñu'u' chimeke tijin a, te kuvj nakuni a ña xanini e', te sakan' tu ña ka'an nimá e' xa'a'. ¹³ Te kō'o' ndee jin ña ni ku'a' yoo si'e nuu' Ndiosí, süu' jaan' ndii sakuu' ña'a' yoo jin' vichi' nuu' a, te yoo nunia' tu a nuu' ña xito' sana'má yoo'.

Jesús nduu' sutu ka'nu' kumi' yoo'

¹⁴ Te xa'a' a ña xa kumi' e' jin sutu ka'nu', ña ni kaa ndivi' te ndu'u' a ikan', ña nduu' Jesús, si'e Ndiosí ndii, na kuja ni'i' e' nuu' ña ndixa' ña kandixa' e'. ¹⁵ Kuachj ndii kumi' e' jin sutu ka'nu' ña kuvj kunda'vi ini xa'a' e' kij' kō'o' ndiee' e', sakan' ña ni ndo'o tu mii' ña jaan' ña xito' kua'a ña kinj ndee naa ndo'o' yoo', ndisu kō'o' kivi' ni xaa' a kuachj. ¹⁶ Xa'a' a jaan' na ini e' te kuyatin e' nuu' Ndiosí mii' ndu'u' a nuu' tej ka'nu' mii' natjin va'a manj' a yoo', te kuvita ini a xa'a' e', te chindiee' a yoo' xiin' ndee ka ña ndo'o' e' sava ni kij' kuní a nuu' e'.

5 Kuachj ndii, sakuu' sutu ka'nu' ndii, nakaxin ña'a' Ndiosí tejn ne ta'an' ra te sakuiso' chuun' ña'a' a, te vikui'ni ra xa'a' ne yivi' nuu' a, te sanakua'a tu ra ña nasoko' nja nuu' a xiin' ña ka'mj ra kiti' xa'a' kuachj nja. ² Te kuvj kuie kuy ini ra kunj ra ne sa'vi ini xiin' ne sasana' xiin' mii' mii', sakan' ña te yoo kuachj nduu' tu mii' ra. ³ Te xa'a' a jaan' na kuní a ka'mj tu ra kiti' xa'a' kuachj mii' ra saa xaa' ra xa'a' kuachj ne ñuu' ra. ⁴ Te kuvj na'in ndee ka te yivi' chuyun ka'nu' jaan' te saa ra a, süu' jaan' ndii te sakuiso' chuun' Ndiosí kuji' kuvj saa a naa ni xaa a xiin' Aarón.

⁵ Sakan' tu Cristo ndii, ni xaka'nu' xiin' mii' mii' a jaan' te ndasanduu xiin' mii' a sutu ka'nu', süu' jaan' ndii mii' Ndiosí, ña ni sakuiso' chuun' ña'a', ni ka'an xi-in' a ndii:

Si'e j nduu' yo'ó, kivi' vitin satuvj i ña nduu' j yuva' un'.

Ni kachj a.

⁶ Te inga xaan' yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Yo'ó nduu' sutu ka'nu' ndee amaa ka kivi' ndee naa ni nduu' te ni nani' Melquisedec. Sakan' yoso' a.

⁷ Te kij' ni xika' Cristo jin yivi' yo'o' ndii, ti'e' ni ka'an nda'vi a xiin' Ndiosí, te ni xaku tu a, sakan' ña ña jaan' kuji' kuvj chindiee' ña'a' nuu' ña xi'i. Te xa'a' ña ni sax-inu a ña kuní Ndiosí ndii, ni chindiee' xna'a' ña'a' a.

⁸ Sakan' na kuii' tee' ndee si'e Ndiosí nduu' a ndii, xiin' tundo'o' ña ni ndo'o' a ni kundani a saxinu a ña kuní

Ndiosí. ⁹ Tē kij' nī ndi'ī nī xāa Jesús sakuu' chuyun ña nī taxī Ndiosí sqā a ndii, nī nanduyū a xa'ndū ña kakú e', tē taxi' tū a kivi' ñuyū ña kōo' kivi' ndi'i' nda'a' sakuu' ne xaa' ña kuní a. ¹⁰ Tē nī sakuiso' chuun' ña'a' Ndiosí tē nduu' a sutū ka'nu' ndee naa nī nduū Melquisedec.

Ndee naa ne kualí nduu' e kij' kūvj kuā'nu e' nuu' ichi' Jesús

¹¹ Yoo kua'a' ka ña kuni sania'á ndū ndo'ó xa'a' ña jaan', ndisū xa'a' a ña tāxi' so'ō kaxi' ndo' tū'un va'a ndii, vixi va tē sanakuachi' ndū a. ¹² Kuachī ndii xa kua'a' va kuiya sakuasaan ndo' tū'un Ndiosí, tē xa xata'an kunduyū ndo' ne sania'á ña jaan'. Ndisū kusaa' kuní a ña sakuasaan ka ndo' xa'a' ña kuu' nuu' ña xa nī sania'á ndū ndo'ó xa'a' tū'un jaan'. Tē nduu' ndo' ndee naa ne kuachī' kualí, ne kusaa' chichin' ka, tē kūvj kuxi nīa ndee ka ña xaxi'. ¹³ Tē sakuu' ne kuu' ka ndee naa kuu' ne kualí, ne chichin' ndii, kūvj kundani nīa ndee ña nduu' ña va'a, uun ndee ña nduu' ña nīa'a. Sakan' ña kuu' nīa ndee naa ña kuañu'u. ¹⁴ Ndisū ne xa nduu' ndee naa ne xixa, ne xa kuvj xanini va'a, tē xa kuvj tū xixi' nīa ndee ka nuu' ña xaxi' ndii, ne jaan' nduu' ne xa xini ndee ña nduu' ña va'a, uun ndee ña nduu' ña nīa'a.

6 Xa'a' a jaan' na vikuujin e' ña sakuasaan e' xa nuu' xa'a' ña kuu' nuu' kuji' xa'a' ichi' Cristo. Ndee chaa' ka so'ō ku'un kua'nu ka e' nuu' ichi' a jaan'. Süü' xa nuu' xa'a' ña kuu' nuu' jaan' kuji' ndatu'un' e', naa kuu' xa'a' ña kuní a nama e' nimá e' xa'a' ña kuāsa' kuní ña xaa' e', xiin' xa'a' ña kuní a iní e' kunj e' Ndiosí, ² xiin' xa'a' sqā kuní a kuchi' e' kuenta Jesús, xiin' xa'a' ña chindu'u' e' nda'a' e' xini ne yivi', xiin' xa'a' ña natjaku e' kij' kuvj e', xiin' xa'a' kij' sanamá Ndiosí yoo' kivi' so'ō' ndi'i'. ³ Sakan' sqā e' naa' kuní Ndiosí.

⁴ Kuachī ndii, ne xa nī nīa'a Ndiosí ña ndixa nuu' unta', tē nī xini nīa tumaní' ña taxi' mii' a, tē nī kumi' nīa ña ndiēe' Espíritu Santo, ⁵ tē xa nī xini tū nīa ña ndatun' ka'án tū'un Ndiosí, tē nī xini tū nīa ña ndiēe' ña koo nuu' ku'un e', ⁶ tē nī nakoo nīa sakuu' ña jaan' xata' nīa ndii, kōo' xachi' ka kuvj sqā e' tē nama ne jaan' nimá nīa xa'a' kuachī ña xaa' nīa, tē nandjiko' tukuyū nīa nuu' Ndiosí. Sakan' ña kij' xaa' nīa sakan' ndii, ndee naa tukū nī xa'ni' nīa si'e a jaan' nuu' krusín, tē ndee naa tukū nī tū saka'an' ña'a' nīa nuu' kua'a' ne yivi'. ⁷ Sakan' na kuui' ne yivi' jaan' ndii, nduu' nīa ndee naa ñuy'u' mii' kuun' va'a savi'. Naa' kua'a' ña savi' taxī ñuy'u' jaan' ndii, sañu'u' ña'a' Ndiosí. ⁸ Ndisū naa' mii' ndi'i' iñu' xiin' ndiki'i' kuji' taxī a ndii, kuāsa' kuní xachi' a, tē kanj ña'a' Ndiosí, tē kamj tū ña'a' a.

⁹ Ne ta'an' maní' ndū, tee' ndee ka'án ndū sakan', ndisū xini kaxi' ndū ña ndo'ó ndii, xa yoo ña va'a va xito' natjijn ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' ne nī kaku nī xaa Ndiosí. ¹⁰ Kuachī ndii ña xachuun' ndaku nduu' Ndiosí,

tē nāndoso' a ña xachuun' ndo' nuu' a, tē nī xika nuu' tū ndo' nuu' ne nduu' kuenta a xa'a' a ña ndani ña'a' ndo', tē kusaa' xika' nuu' ka ndo' nuu' ne jaan' ndee vitjín. ¹¹ Ndisū ka'án nimá ndū ña ku'un naa ku'un i'in ndo' ña xaa' ndo' sakan' ndee so'ō' ndi'i', tē kunj ndo' xinu xna'a' ña ndiatu' iní e' xa'a'. ¹² Kūnduyū ndo' ne suxan' nuu' ichi' Ndiosí, süü' jaan' ndii iní naa iní ndo' kunj ndo' Ndiosí, tē kundijeni ndo' ndee naa xaa' ne natiin' ña nī taxī a kuento a xa'a', xa'a' a ña iní nīa xini ña'a' nīa.

¹³ Kuachī ndii, kij' nī taxī Ndiosí kuento a nda'a' Abraham ndii, xa'a' a ña kōo' ka ña ka'nu' ka ña kuvj tijn ndiāa a ndii, nī tijn ndiāa xiin' mii' mii' a, tē nī taxī a kuento a ¹⁴ kij' nī ka'an a ndii: "Sañu'u' kua'a' xava'a i yo'ó, tē ndasaku'a'a' xava'a tū i siani' xika' un' nuu' ku'un e'", nī kachi a xiin' ra. ¹⁵ Tē xa'a' a ña nī ndiatu tē nī ndiatu iní Abraham jaan' ndii, nī natjijn ra ña nī taxī Ndiosí kuento a xa'a' jaan'. ¹⁶ Sakan' ña ijin ne yivi', kij' taxi' nīa kuento nīa ndii, tiin' ndiāa nīa ijin ña ka'nu' ka tē sakan' mii' nīa, tē kij' xaa' nīa sakan' ndii, kūvj ndatu'un' ka e' xa'a' ña jaan'. ¹⁷ Tē xa'a' a ña nī kunj Ndiosí nīa'a kaxi' a nuu' ne natjijn ña nī chikandu'u' a kuento a xa'a' jaan', tē kunj nīa ña nāma' a ña ka'án a ndii, nī tijn ndiāa xiin' mii' a kij' nī taxī a kuento a jaan'. ¹⁸ Tē xa'a' kuento ña nī taxī a, xiin' ña nī tijn ndiāa xiin' mii' mii' a jaan' ndii, kūvj nama a uvi sqā ña jaan', sakan' ña kūvj kunj xa'an' a. Tē xandieni ña jaan' yoo' ne nduku' ña koto Ndiosí yoo', tē ndiatu' iní e' ña natjijn e' ña nī ka'an a taxī a nda'a' e'. ¹⁹ Tē ña iní e' jaan' xaa' sakan', tē ita' ni'i' e'. Tē sūvi tū a xaa' sakan', tē ita' ndaku e' ndee naa ijin tundoo' kij' chu'un' ki'i' tē yivi' nu' xiin' kaa ki'i' tixin minj. Tē ña iní e' jaan' xaa' sakan', tē xka'ndiā e' ndee xata' toto ndiká mii' ndu'u' Ndiosí ndivi', ²⁰ ndee mii' nī ki'vi' Jesús xa'a' e' ni'i' ichi' a nuu' e' nduu' a sutū ka'nu' ndee amaa ka kivi' ndee naa nī nduū Melquisedec.

Jesús nduu' sutū ka'nu' ndee naa Melquisedec

7 Tē Melquisedec jaan' nī nduū' tē nī xa'ndiā chuun' kuu' nuu' ñuyū Salem, tē nī nduū' tū ra sutū ka'nu' kuu' nuu' xika' nuu' nuu' Ndiosí ndu'u' ndjivi'. Tē kij' nī nandjiko' Abraham ña nī xa'an kunta'an' ra, tē nī kanando ra tukū tē xa'ndia chuun' kuu' nuu' ndii, nī kixin nata'an' Melquisedec jaan' xiin' ra, tē nī sañu'u' ña'a' ra. ² Tē nī cha'vi' Abraham jaan' Melquisedec ijin ña'a' xa'a' i'in uxí sakuu' ña'a' ña nī kanando ra. Tē kivi' Melquisedec jaan' ndii, yoo uvi ta'an ña kuni kachi a, ña nuu' ndii, "Tē xa'ndia chuun' ndaku." Tē nduu' tū ra tē xa'ndia chuun' kuu' nuu' ñuyū Salem. Tē ña jaan' kuni kachi a ndii, "Tē xa'ndia chuun' xiin' ña maní'." ³ Tē jaan' ndii, kōo' xini xachi' xa'a' yuva' si'i' ra, tē nī ndee xa'a' ne xii' yata' ra, tē sakan' tū ndee ijin kōo' xini a-maa nī tūvi ra, uun amaa nī xi'i' ra, sakan' ña nī ndaku

nii' rā si'e Ndiosí, ñā jaan' ndii, nduu' ā sutu ka'nu' ku-u' nuu' ndee amāā kā kivi'.

⁴ Koto ndo', sāā vi' tē ka'nu' koo' chukuu' nī nduy tē jaan' na ndee mii' xii' yata' e' Abraham nī chā'vi ñā'a' iin ñā'a' xa'a' i'in uxī sakuu' ñā nī kanando rā jaan'.

⁵ Tu'un ndei' Ndiosí ka'án chuun' ñā tē nduu' siani' xika' Leví, tē na'in' chuun' tē kunduy rā sutu ndii, kan-dei' chā'vi ñā'a' sakuu' ne yivi' iin ñā'a' xa'a' i'in uxī sakuu' ñā na'in' nīā xa'a' chuun' ñā xaa' nīā, tee' ndee tē iin kuu' xiin' nīā nduu' rā xa'a' ā ñā tē xii' yata' tu ne jaan' nduu' Abraham, kachi ā. ⁶ Ndisu Melquisedec jaan' ndii, süu' siani' xika' Leví nduu' rā, ndee sāā kā nī ndii nī ki'in rā iin ñā'a' xa'a' i'in uxī sakuu' ñā nī kanando Abraham, tē xā nī taxī Ndiosí kuento ā ndā'a' jaan', tē nī sañu'u' tu ñā'a' rā. ⁷ Tē xini kaxi' sakuu' e' ndii, tē ka'nu' kā nduu' tē sañu'u' ne yivi' tē sakan' ne kuñu'u' xaa' rā jaan'. ⁸ Tē yivi', tē kendiaā' ya'vi' iin ñā'a' xa'a' i'in uxī sakuu' ñā na'in' e' xa'a' chuun' ñā xaa' e' jaan' ndii, tē kuvī nduu' rā naā kivi'. Ndisu Melquisedec jaan' ndii, kusaa' tiaku kā rā, kachi tu'un Ndiosí. ⁹ Sakan' na kuii' kuvī ka'an e' ñā kii' nī chā'vi Abraham Melquisedec jaan' xiin' iin ñā'a' xa'a' i'in uxī sakuu' ñā nī kanando rā jaan' ndii, nī chā'vi tu ñā'a' sutu tē nduu' siani' xika' Leví, tē kendiaā' ya'vi' iin ñā'a' xa'a' i'in uxī sakuu' ñā na'in' e' xa'a' chuun' ñā xaa' e' vitin.

¹⁰ Kuachi ndii, kii' nī kixin nāta'an' Melquisedec jaan' xiin' Abraham jaan' ndii, xā nī ndiso Abraham jaan' tē vi'e Leví jaan' tejin nīi' rā, tee' ndee tiā'an tuvī ndee iin rā.

Jesús ndii, ndee naa Melquisedec nduu' ā

¹¹ Sutu tē vi'e Leví ndii, nī ndiso chuun' rā sāā ka'án tu'un ndei' jaan', ndisu xa'a' ā ñā nī kuvī kunduy ne yivi' ne ndāku xachi' nimá nuu' Ndiosí xiin' ā ndii, nī kuni ā tukū nuu' sutu ndee naa Melquisedec jaan', tē süu' ndee naa nī nduu' Aarón sutu. ¹² Kuachi ndii, kii' namá tē kunduy sutu ndii, kuní ā ñā namā tu tu'un ndei' jaan'. ¹³ Sakan' ñā xto'o e' Jesús, ñā ndatu'un' e' xa'a' jaan' ndii, süu' siani' xika' tē vi'e Leví nī nduy ā, tē ndee iin tē vi'e ā jaan' nī nduy sutu, tē nasoko' kiti' nu-u' Ndiosí. ¹⁴ Kuachi ndii, xini kaxi' e' ñā siani' xika' Judá nduu' ñā jaan'. Tē xa'a' tē vi'e Judá jaan' ndii, kōo' kivi' nī ka'an Moisés naa' kuvī kunduy rā sutu.

¹⁵ Tē kundani e' ñā nī namā tu'un ndei' jaan' xa'a' ā ñā nī kaku ingā sutu ka'nu' kuu' nuu' siin' kaa' ndee naa Melquisedec. ¹⁶ Tē Jesús ndii, süu' nduu' ā sutu sāā ka'án chuun' tu'un ndei', sakan' ñā tu'un ndei' jaan' ka'án ndii, tē nduu' siani' xika' Leví kuiti' kuvī sāā sakan', süu' jaan' ndii nduu' ā sutu xa'a' ā ñā kumi' ā ñā ndiee', tē tiaku ā ndee ndi'i' nī kivi'. ¹⁷ Kuachi ndii, yoso' ā nuu' tutu Ndiosí xa'a' ā ndii:

Yo'ó nduu' sutu ka'nu' kuu' nuu' ndee amāā kā kivi' ndee naa Melquisedec.

Sakan' yoso' ā. ¹⁸ Sakan' na kuii' tu'un ndei' yata' jaan' ndii, xā nī ndoo chuun' ā xa'a' ā ñā nī koo' chukuu' ā saxinú ā ñā kuní Ndiosí, tē kuāsa' tu kuní ā. ¹⁹ Kuachi ndii nī kuvī ndasandaku tu'un ndei' jaan' nimá e' nuu' Ndiosí. Tē siin' tuku' ndii, xā yoo ingā ñā va'a' kā ndiatu' inī yoo' xa'a', ñā sakuyatin' yoo' nuu' Ndiosí.

²⁰ Tē Jesús ndii, nī tjin ndiaā xiin' mii' mii' Ndiosí kii' nī taxī ā kuento ā ñā kunduy Jesús sutu kuu' nuu', ²¹ ndisuy tukū nuu' sutu ndii, nī tjin ndiaā xiin' mii' ā xa'a' rā ndee iin ichi'. Ndisu yoso' ā nuu' tutu Ndiosí mii' nī taxī ā kuento ā xa'a' Jesús ka'án ā ndii:

Nī tjin ndiaā xiin' mii' mii' xto'o e' Ndiosí, tē ñā jaan' ndii nāmā ā kuento ā:

“Yo'ó nduu' sutu ka'nu' kuu' nuu'

ndee amāā kā kivi' ndee naa Melquisedec.”

Sakan' kachi ā. ²² Jesús nduu' ñā chikandia Ndiosí tē saxinú ā kuento ñā nī ndoo Ndiosí xiin' e', tē ñā va'a' kā nduu' ñā jaan' tē sakan' kuento ñā nī ndoo ā ñā nuu'.

²³ Tē tukū nuu' sutu ndii, kua'a' xava'a' rā nī yoo xa'a' ā ñā ndee iin rā nī kuvī kutjaku ndee ndi'i' nī kivi'.

²⁴ Ndisu Jesús ndii, xa'a' ā ñā tiaku ā ndee amāā kā kivi' ndii, nduu' ā sutu ndee amāā kā kivi'. ²⁵ Xa'a' ā jaan' na kuvī tu sakahú xachi' ā ne inī xini ñā'a', ne kuyatin' nu-u' Ndiosí xiin' ñā ndiee' ā, sakan' ñā tiaku ā ndee ndi'i' nī kivi', tē xikui'ní chito ā xa'a' nīā nuu' Ndiosí.

²⁶ Sakan' na kuii' ñā jaan' nduu' sutu ka'nu' ñā nī kuni ā kumi' yoo', sakan' süu' ñā ndoo ndi'i' nduu' ā, tē kōo' tu kuachi ā, tē kōo' kivi' nī xaa' tu ā ñā nīā'a, tē nī xta'ni' ñā'a' Ndiosí tejin ne xaa' kuachi, tē nī sakaā' ñā'a' ā ndivi', tē nī taxī ā iin chuun' ka'nu' kā ndā'a' ā jkan'. ²⁷ Ñā jaan' ndii, xāā ā ndee naa xaa' tukū sutu ka'nu' jaan', ñā xa'nī' rā kiti' i'in kivi'. Tē xi'na' xa'mi' rā ri' xa'a' kuachi mii' rā, tē sakan' xa'mi' tu rā ri' xa'a' kuachi ne yivi'. Süu' jaan' ndii unta' kuiti' nī sanasoko' xiin' mii' ā, tē nī xi'i' ā xa'a' kuachi e', tē ndee ndi'i' nī kivi' ndiaā ya'vi' ñā nī xāā ā jaan'. ²⁸ Sakan' ñā tu'un ndei' Ndiosí ndii, tē yivi', tē ndiso' kuachi, kuiti' saki'in' chuun' ā, tē nduu' rā sutu ka'nu'. Ndisu Ndiosí, kii' nī tjin ndiaā xiin' mii' mii' ā ndii, nī sakuiso' chuun' ā si'e ā jaan', tē nduu' ā sutu ñā saxinú sakuu' ñā kuní Ndiosí ndee amāā kā kivi'. Tē nī xāā Ndiosí ñā jaan' kii' xā yoo tu'un ndei' jaan'.

Jesús nduu' sutu ka'nu' ya'a' kā tē sakan' ndee kā tē yivi'

8 Va'a, ñā ka'nu' kā ñā kuni ka'an ndy xiin' ndo' xa'a' ndii, sutu ka'nu' kā vi' nduu' ñā kumi' e' jaan'. Ndee ndā'a' kuā'ā tei Ndiosí, ñā ka'nu' va, mii' ndu'u' ā xa'ndia chuun' ā ndivi', nī xikundu'u' ā. ² Tē sutu ka'nu' jaan' ndii, xachuun' ā nuu' Ndiosí tixin yukun' ka'nu' xna'a' ñā iin' ndivi'. Tē süu' tē yivi' nī xā'a' yukun' jaan', süu' jaan' ndii mii' xto'o e' Ndiosí nī xā'a' ā.

³ Sakan' ña sakuu' sutu ka'nu' iin yivi' yo'o' ndii, ndiso' chuun' ra te nasoko' ra tumanj', xiin' ña ka'mj ra kiti' xa'a' kuachj ne yivi'. Xa'a' a jaan' na sakan' tu Jesus jaan' ndii, kuni a ña koq tu iin ña nasoko' a nuu' Ndiosí xa'a' kuachj e'. ⁴ Naa' sakan' te xika' ka Jesus nuu' ñu'u' iin yivi' yo'o' ndii, ni ndee kunduu a sutu ka'nu' jaan', kuachj ndii kusaa' yoo ka sutu te nasoko' tumanj' jaan' saa ka'an tu'un ndei' Ndiosí. ⁵ Sutu ka'nu' jaan' ndii, ndee naa ña niania', uun ndee naa kunda'vi ña yoo yukun' ña iin' ndjivi' kuiti' nduu' ña xaa' ra jaan'. Naa ni ka'an Ndiosí xiin' Moisés kij' ni sakuiso' chuun' ña'a' a, te kasaa' ra vi'e toto, ni ka'an a xiin' ra ndii: "Chuyun xa'a' va un' te saxinu un' sakuu' ña ni nia'a i yo'ó saa nii' ni xini un' un xini' iku' yo'o'", ni kachi a xiin' ra. ⁶ Ndisu chuyun sutu, ña ni sakuiso' chuun' Ndiosí Jesús ndii, ña ka'nu' ka nduu' a te sakan' ña ni xaa te yivi', te ni nduu sutu jaan'. Sakan' ña iin ña xikui'ni va'a ka xa'a' e' nduu' a jaan' xa'a' a ña xiin' nda'a' a ni ndoo Ndiosí kuento va'a ka ña saa a xiin' e', te xiin' nda'a' a ni chikandu'u' Ndiosí kuento va'a ka xiin' e'.

⁷ Kuachj ndii, naa' ni kuvj kundaku nimá e' nuu' Ndiosí xiin' kuento ña ni ndoo a xiin' e' ña nuu' ndii, kuni a ndoo a inga kuento xiin' e'. ⁸ Ndisu xa'a' a ña ni xini Ndiosí ña xika' va'a ne jaan' ichi' a ndii, ni xi'e a xini ña'a' a ka'an a ndii:

Kuaxi kivi', kachi xto'o e' ndii,
ndoo i inga kuento xaa' xiin' ne vi'e Israel, te sakan' tu xiin' ne vi'e Judá.

⁹ Süu' naa kuento ña ni ndoo i xiin' ne xii' yata' nja xta'an' kij' ni tjin i nda'a' ne jaan',
te ni tava' ña'a' i nuu' ñu'u' Egipto.
Sakan' ña ne jaan' ndii, ni saxinu nja kuento i jaan'.
Xa'a' a jaan' na ni nakoo ña'a' i.

Kachj a.

¹⁰ Te ka'an tu xto'o e' ndii:
Ña yo'o' nduu' kuento xaa' ña ndoo i xiin' ne vi'e Israel nuu' ku'un e':

Chindu'u' i tu'un ndei' i nuu' ña xanini nja,
te ke'i tu e tixin nimá nja.
Sakan' te kunduu i Ndiosí ña xaka'nu' nja,
te ne jaan' kunduu kuenta i.

¹¹ Te sakan' tu kuni ka ña sania'á nja ne ñuu nja xa'a' i,
te ni ndee kuni ka tu a ña sania'á nja ne iin kuu' xiin' nja xa'a' i.

Kuachj ndii sakuu' nja kundanj kaxi' xa'a' i,
ndee ne kualí, te ndee ne xixa.

¹² Te koq ka'nu' ini i xa'a' sakuu' ña nja'a ña ni xaa nja,
te koq' kivi' ka tu naka'an' i xa'a' kuachj nja.
Ni kachj a. ¹³ Kij' ni ka'an Ndiosí ña ndoo a inga kuento xaa' jaan' nuu' e' ndii, xa ni ndoo chuyun kuento ña ni ndoo a nuu' e' ña nuu', te xa ni kuyata' tu a nuu' a, te ña xa yata' ndii, ña'a' ka te nduxin xachi' a.

⁹ Va'a, te xiin' kuento ña ni ndoo Ndiosí xiin' ne xii' yata' e' ña nuu' ndii, ni taxj a ndei' saa kuni a sachuun' sutu nuu' a xaka'nu' ña'a' ra, xiin' saa kuni a koq yukun' a iin yivi' yo'o'. ² Te yukun' jaan' ndii, so'o ni ku'a'a a: mii' xaa uun e' ndii, iin xaan' su'un nani' a. Te ikan' ita' kandelero xiin' iin mesa mii' ndee' xita' va'a ña kuñu'u' nuu' Ndiosí. ³ Te xata' toto ndiká ña uvi tixin yukun' jaan' ndii, iin xaan' mii' su'un xava'a nani' a. ⁴ Te ikan' iin' cho'o oro mii' xixi suxa chuy'ma, te ikan' tu iin' xatun', tun' ndisuku' mii' ndi'i oro, tun' nia'a ña ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' nja xta'an' ka. Te tixin tun' jaan' naá iin kisi lulu ña nduu' mii' ndi'i oro mii' ni taxaa' ne yivi' ña xaxi' ña nani' maná, xiin' tun' ni katuvi Aarón, tun' ni njanja nda'a', te ikan' tu ñu'u' yuu' mii' yoso' tu'un ndei' Ndiosí. ⁵ Te xata' xatun' jaan' ni xata nja uvi ta'an ángele ña ni saniania' nja, ña nani' Querubines. Te xiin' ña jaan' nia'a Ndiosí ña ikan' yoo a. Te ni tisa'vi ángele jaan' ña ndasi tun' jaan' xiin' ndixin a. Ndisu vitin ndii kuni a ka'an ka ndu xa'a' ña jaan'.

⁶ Te kij' xa yoo tu'va sakuu' ña jaan' ndii, ko'ni' chito sutu xaa' ra chuyun nuu' Ndiosí mii' xaá uun e' tixin yukun' jaan'. ⁷ Ndisu xata' toto ndiká ña uvi jaan' ndii, sutu ka'nu' kuiti' kuvj xkan'dja ikan' iin ichi' i'in kuiya. Te ndii, xiin' nii' kiti' kuiti' kuvj xka'ndja ra ikan' te nasoko' ra a xa'a' kuachj mii' ra xiin' xa'a' kuachj ña xaa' nianí ne yivi'. ⁸ Te xiin' ña jaan' ni sakuni' Espiritu Santo yoo' ña naa' iin' ka mii' xaá uun e' tixin yukun' jaan' ndii, kuvj ki'vi e' mii' iin' ña su'un xava'a jaan'. ⁹ Te sakuu' ña jaan' ndii, ña ka'an ndiaa kuiti' nduu' a nuu' e' kivi' vitin. Sakan' ña koq' ndjee' ña xa'mi' nja kiti' jaan', xiin' ña nasoko' nja te ndasandoo a nimá nja, te kuni nja ña koq' ka kuachj jaan' ndiso' nja. ¹⁰ Sakan' ña ña jaan' ndii, ka'an a xa'a' ña kuvj kaxi' e', xiin' ña kuvj ko'o e' kuiti', te ka'an tu a xa'a' saa sandoo xiin' mii' e' nuu' Ndiosí, te ña jaan' ka'an a saa kuni a saa e' xiin' ñu'u' nde'i e'. Sakan' ni yoo a ndee skachi' ni xaa kivi' ña nama ña'a' Ndiosí.

¹¹ Ndisu vitin ña xa ni kixin Cristo ndii, ña jaan' nduu' sutu ka'nu' te natjin e' ña va'a, ña ni ndoo Ndiosí kuento taxj a nda'a' e'. Te yukun' mii' xa'ndia chuun' a ndii, ña va'a ka nduu' a, te ña su'un ka tu nduu' a, te süu' te yivi' iin yivi' ni xa'a yukun' jaan', sakan' ña süu' kuenta iin yivi' yo'o' nduu' a. ¹² Te sakan' tu süu' nii' tixu'u', uun nii' sindiki' ni nasoko' a nuu' Ndiosí tixin yukun' mii' su'un ka jaan'. Süu' jaan' ndii xiin' nii' mii' a ni ki'vi a, te nasoko' a xa unta' sakan' nuu' Ndiosí mii' su'un ka jaan', te ni ndasandoo a yoo' nuu' Ndiosí ndee amaa ka kivi'.

¹³ Kuachj ndii, naa' ni toro, xiin' nii' tixu'u' chie, xiin' yaa' nú'u vaca sie, ti' ni xixi ni kondja likin' sutu kuu' nuu' jaan' iin' ne ni xka'ndja ña ka'an tu'un ndei' Moisés, te ni kuvj ndasandoo a ñu'u' nde'i nja nuu' ña ni xaa nja jaan' ndii, ¹⁴ kachj ka vi' tu e' nii' Cristo ndii,

nj ndasandoo a nimá e'. Kuachj ndii xiin' ña ndje'e' Espiritu Santo, ña yoo ndee ndi'i' nj kivi', nj sanasoko' xiin' mii' a xa'a' kuachj e' nuu' Ndiosí. Te xa'a' a ña ña ndoo ndi'i' nduu' a ndii, kuvj ndasandoo níi' a nimá e' nuu' ña kiji' ña saxioo' yoo', te kaka nuu' e' nuu' Ndiosí tiaku. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na Jesucristo nduu' ña xikui'ni xa'a' e' nuu' Ndiosí xa'a' a ña nj saxinú a ña ka'án chuun' kuento xaa', ña nj ndoo Ndiosí xiin' e' saa a, te nj natijn yoo', ne nj nakaxin a, sakuu' ña va'a ña yoo ndivi', ña nj chikandu'u' a kuento a xa'a' jaan'. Sakan' ña nj xi'i' Jesús te sandoyo' a kuachj e' ña nj xaa e' kij' nj xika e' saa ka'án chuun' kuento yata', ña nj ndoo Ndiosí xiin' e'.

¹⁶ Kuachj ndii, kij' xava'a iin ne yivi' tutu ña ka'án saa kuní nja nata'vi' ña'a nja, te yoo nda'a' ndoo a kij' kuvj nja ndii, ndee kij' kuvj ne jaan', sakan' vi' te ndiaa ya'vi' tutu jaan'. ¹⁷ Sakan' ña tutu jaan' ndii, ndee na kuvj ne nj xa'a a te kuvj chindje'e' a, sakan' ña kuvj nata'vi' ña'a jaan' kij' kusaa' tiaku ka ne nakoo' a. ¹⁸ Xa'a' a jaan' na ndee kij' nj xa'a' nuu' kuento ña nj ndoo Ndiosí xiin' e' ndii, nj xitja níi' kiti', te nj xa'a' a xachuun' a. ¹⁹ Kuachj ndii, kij' nj ndi'i' nj ka'án ndoso' Moisés sakuu' ña ka'án chuun' tu'un ndei' Ndiosí nuu' sakuu' ne yivi' jaan' ndii, nj ki'in ra níi' sindiki' xiin' níi' tixu'u' chie, te nj nasaka ra a xiin' tikui. Ikan', te nj ki'in tu ra kachi' kua'a ndukun', xiin' yuku nduku hisopo, te nj koso likin' ra níi' xiin' tikui jaan' xata' yuu' mii' yoso' tu'un ndei' jaan', te sakan' tu nj kondja likin' ra te' jaan' sakuu' ne yivi' jaan' ²⁰ ka'án ra ndii: "Xiin' níi' ñaa' nia'á Ndiosí ndo'ó kuento a ña nj ndoo a xiin' ndo'", nj kachi ra. ²¹ Te nj kondja likin' tu ra níi' jaan' yukun' xiin' sakuu' ndachuun' ña xi tiin sutu kij' xaa' ra chuun nuu' Ndiosí. ²² Te ka'án chuun' tu'un ndei' jaan' ña yatin' sakuu' ña'a kuní a ndyndo' xiin' níi', kachi a. Te na koo' níi' jaan' kuitja ndii, kuvj koo' ka'nu' inj Ndiosí xa'a' kuachj e'.

Nj ndoyo kuachj e' nuu' Ndiosí xa'a' a ña nj xitja níi' Jesús

²³ Sakan' na, nj kuni a ña kuitja níi' kiti' jaan' te ndyndo' sakuu' ña jaan', ña nduu' ña ka'án ndiaa kuiti' xa'a' ña yoo ndivi'. Ndisu ña ndixa xna'a ña yoo ndivi' ndii, xiin' níi' va'a ka kuní a te kuvj xka'ndia e' ikan' te sakan' xiin' níi' kiti' jaan'. ²⁴ Kuachj ndii nj ndi'vi' Cristo iin yukun' ña nj xa'a' nda'a' te yivi', ña nduu' ndee naa ña ka'án ndiaa xa'a' yukun' ña ndixa xna'a. Süu' jaan' ndii nj ndi'vi' a ndee ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí te xikui'ni a xa'a' e' nuu' a jaan'. ²⁵ Te nj ndi'vi' a ikan' te nasoko' xiin' mii' a kua'a' ichi' naa xi xaá sutu ka'nu', ña ndi'vi' ra saa kuiya mii' su'un xava'a tixin yukun' xiin' níi' kiti', te süu' níi' mii' ra. ²⁶ Naa' sakan' nj xaa' Cristo ndii, nj kuni a ña kuvj a kua'a' ya'a ichi' ndee kij' nj kua'a' iin yivi', ndisu vitin ña xa kuyatin' ndi'i' iin yivi' ndii, nj kixin

a, te nj nasoko' xiin' mii' a, te nj xi'i' a unta' kuiti' xa'a' kuachj e', te ndiaa ya'vi' a ndee amaa ka nj xa'a' a ña nj ndo'ó mii' a, te nj sandoyo' a kuachj e'. ²⁷ Te sakan' tu yoo', ne yivi' iin yivi' ndii, unta' kuiti' xi'i' e', ndi'i' jaan' te kuaxi ña sana'má Ndiosí yoo' xa'a' ña nj xaa e'. ²⁸ Sakan' na kuii' Cristo ndii, unta' kuiti' tu nj xi'i' ña jaan' xa'a' kuachj kua'a' ne yivi'. Te kij' kixin nj tukuu a ndii, süu' kixin a te kuvj tukuu a xa'a' kuachj e', süu' jaan' ndii kixin kuiti' a te sakakú a, ne ndiatu' ña'a'.

Ni kuvj ndasandoo níi' kiti' yoo' nuu' kuachj e'

10 Tu'un ndei' Ndiosí ndii, süu' ña va'a ña nj ka'án Ndiosí taxí a nda'a' e' nj nduu' ña jaan', süu' jaan' ndii kunda'vi' kuiti' a nj nduu' a. Sakan' na tee' ndee saa kuiya xa'mi' sutu kiti' nuu' Ndiosí xa'a' kuachj ne yivi', ne kuaxi ikan' ndii, ndasandaku ña jaan' nimá nja nuu' Ndiosí. ² Kuachj ndii, naa' sakan', te ña kuvj sandoyo' kuachj nja nduu' ña xa'mi' nja ti' jaan' ndii, kuasa' ka kiji' kuni ne xaka'nu' Ndiosí xiin' ña jaan' xa'a' kuachj nja, te nasoko' ka tu nja kiti' jaan'. ³ Ndisu ña nasoko' sutu kiti' jaan' ndii, saa kuiya sanaka'an' ña'a' a xa'a' kuachj nja. ⁴ Sakan' ña níi' toro xiin' níi' tixu'u' chie ndii, kuvj sandoyo' a kuachj e' nuu' Ndiosí. ⁵ Xa'a' a jaan' na nj ka'án Cristo xiin' Ndiosí kij' nj kixin a iin yivi' ndii:

Xtani un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, nj ndee ña taxi' nja tumaní' nuu' un'.

Xa'a' a jaan' na nj taxí un' ñu'u' nde'i' yu'u.

⁶ Ni xtani un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, nj ndee ña xa'mi' nja kiti' xa'a' kuachj nja.

⁷ Sakan' na nj ka'án i ndii:

"Ndiosí ka'nu', koto un', yo'o' iin' i, kuaxi i te saa i ña ka'án nimá un', saa nii' ka'án tu'un ndei' un' xa'a' i', nj kachi i.

⁸ Ni ka'án a ña nuu' ndii: "Xtani un' ña nasoko' ne yivi' ña'a, nj ndee ña taxi' nja tumaní', nj ndee ña xa'mi' nja kiti' nuu' un' xa'a' kuachj nja, te va'a tu kuni un' xiin' ña jaan'." Sakan' ka'án a tee' ndee tu'un ndei' Ndiosí nj ka'án tuni ña jaan'. ⁹ Te nj ka'án ka Cristo ndii: "Ndiosí ka'nu', koto un', yo'o' iin' i, kuaxi i te saa i ña ka'án nimá un'", nj kachi a. Te xiin' ña jaan' xta'ni' Ndiosí ña yata' jaan', te nj nachindu'u' a iin ña xaa'. ¹⁰ Te xa'a' a ña nj saxinú Jesucristo jaan' ña kuní Ndiosí ndii, nj ndasanduyu a yoo' nditja Ndiosí, sakan' ña nj sanakua'a xiin' mii' a, te nj xi'i' a xa'a' kuachj e' unta' kuiti', te ndiaa ya'vi' ña nj xaa a jaan' ndee ndi'i' nj kivi'.

¹¹ Te sakuu' sutu ndii, xini kaxi' e' ña saa kivi' xaa' ra chuun nuu' Ndiosí tixin yukun', te xa nuu' kiti' kuiti' xa'mi' chito ra tee' ndee kuvj sandoyo' ña jaan' kuachj ne yivi' nuu' Ndiosí. ¹² Ndisu Cristo ndii, unta' kuiti' nj sanakua'a xiin' mii' a, te nj xi'i' a xa'a' kuachj e', te ndiaa ya'vi' ña jaan' ndee ndi'i' nj kivi'. Te ndi'i' jaan', te nj xikundu'u' a nda'a' kua'a' Ndiosí. ¹³ Te ikan' ndiatu' a

ndee skachi' sandoó kui'e xachi' Ndiosí te ndasi' ña'a'.
 14 Sakan' ña xiin' iin ndaa' kuiti' ña ni nasoko' xiin' miji'
 a jaan' ni ndasandoo xachi' a yoo', ne xa nduu' nditia
 Ndiosí. 15 Te sakuni' tu Espiritu Santo yoo' ña jaan' a ki-
 i' ni ka'an a ndii:

16 Ka'án Ndiosí ndii:

Ña yo'yo' nduu' kuento ña ndoo i xiin' ne vi'e Israel
 nuu' ku'un e':

Taan' i tu'un ndei' i nimá ña,
 te ke'i tu e xini' ña.

17 Ikan' te ka'án ka a ndii:

Te koo' kivi' naka'an' ka i xa'a' kuachi' ña,
 ni ndee ña ña'a ña ni xaa ña.

Ni kachi' a. 18 Sakan' na kuii', xa'a' a ña ni yoo' ka'nu' ini
 Ndiosí xa'a' kuachi' e' ndii, küni ka ña nasoko' ka e'
 ña'a xa'a' kuachi' e' jaan'.

Jesús nduu' ichi' xaa' ña kua'an nda'a' Ndiosí

19 Ñani ta'an' i, xa'a' a jaan' na xa yoo ndiká e' te kuvi
 xka'ndia e' nuu' a mii' su'un ka xa'a' a ña ni xitia níi' Je-
 sucristo xa'a' kuachi' e'. 20 Sakan' ña kij' ni xi'i' Jesús
 ndii, ni nunia' a ichi' xaa' ña taxí' kivi' ñuu e', te kuvi
 xka'ndia e' xata' toto ndiká jaan' xa'a' a ña ni nasoko'
 a ñu'u' nde'i a jaan'. 21 Te yoo', ne vi'e Ndiosí ndii, xa
 kumi' e' iin sutu ka'nu' va ña ni' ichi' nuu' e', 22 sakan'
 na kuii' na kuyatin' e' nuu' Ndiosí xiin' iin ndaa' nimá
 e', te ini xachi' e' ña natiin va'a a yoo' xa'a' a ña xa ni
 ndasandoo a nimá e' nuu' ña ni ndo'o e' ni xaa kuachi'
 e', ndee naa ni natia a ñu'u' nde'i e' xiin' tikui ndatun'
 va. 23 Ini naa ini e' kuni e' Ndiosí ndiatu' ini e' xa'a' a, te
 iin ndaa' tu kunaá nimá e' nuu' ña kandixa' e', sakan'
 ña xachuun' ndaku ña ni chikandu'u' kuento jaan' nu-
 u' e'. 24 Te kuni a ña kundí'ni e' xa'a' saa kuvi chindjee'
 ta'an' i'in e', te xiin' ña jaan' taxí e' ndiee' ta'an' e', te
 kundani ta'an' ka e', te saa e' ña va'a. 25 Te nako'o tu e'
 ña nakayá e' saka'nu' e' Ndiosí naa sakaán xiin' miji'
 savá ne yivi'. Süu' jaan' ndii sandieni ta'an' i'in e', kachi
 ka vi' e' vitin ña xa kuyatin' kivi' ña nandiko' xto'o e'.

26 Kuachi' ndii, naa' xa xini e' sakuu' ña ndixa ña ka'án
 tu'un va'a, te kusaa' xaa' te xaa' ka e' kuachi' ndii, koo'
 ka ndee iin ña kuvi nasoko' e' nuu' Ndiosí te sakakú a
 yoo' xa'a' kuachi' e' jaan'. 27 Süu' jaan' ndii ndee ña iyo
 xava'a ña kuaxi' kiji' ndi'i sana'má Ndiosí yoo' xa'a'
 kuachi' e' jaan' kuiti' ndiatu' e', xiin' ña ku'un e' nuu'
 ñu'u' ndatin ña ka'mi Ndiosí ne ndasi' ña'a'. 28 Naa' yoo'
 ka ni saxinu' tu'un ndei', ña ni natiin Moisés, te yoo uvi
 ta'an, uun uni ta'an ne yivi' ndiee' yu'u' xa'a' ña nuu'
 te sana'má ña'a' ndii, koo' kuvita xachi' ka ini xa'a' ña,
 süu' jaan' ndii ka'an chuun' ra te kuvi ña xa'a' ña ni
 xaa ña jaan'. 29 Sakan' na kuii' saa ndo' kuenta ña
 kua'a' ya'a ka kundoo' ne küni koto si'e Ndiosí jaan',
 sakan' ña ndee naa xe'ni ndoso' ña'a' ña. Te xaa' ña
 ña ndee naa ña kuasa' kuni nduu' níi' a ña saxinu' ña ni

ndo'o Ndiosí kuento a xiin' e', tee' ndee xiin' ña jaan'
 ndasanduu' a ne jaan' nditia a. Te ka'án kini tu ña
 xa'a' Espiritu Santo, ña ndani ña'a'. 30 Sakan' ña xa xini
 e' saa xachuun' Ndiosí naa yoso' a nuu' tutu a mii'
 ka'án a ndii: "Mij' yu'u nakan kuenta nuu' ne xaa' ña
 ña'a xiin' ne yivi', te nacha'vi i ne jaan' xa'a' ña ni xaa
 ña", ni kachi xto'o e'. Te yoso' tu a ndii: "Sana'má xto'o
 e' ne nduu' kuenta a." Sakan' yoso' a. 31 Iyo ya'a kun-
 do'o yoo ka naa' kani ña'a' Ndiosí tiaku.

32 Naka'an' ndo' ña u'vi va ni ndo'o ndo' nuu' ni kixin
 kij' ni natiin ndo' tu'un va'a, ña nduu' ndee naa ñu'u'
 nuu' ndo'. 33 Yoo xaá ndii, ni kani'a ne yivi' xiin' ndo'
 nuu' chitu', te ni sando'o' tu ña ndo'o, te xaá tuky
 ndii, ni nduujin ndo' xiin' ne ni yoo nuu' tundo'o' jaan'.

34 Sakan' tu ni kuvita ini ndo' xa'a' ne ñu'u' vi'e kaa, te
 kij' ni nakaya ne yivi' ña kumi' ndo' ndii, va'a kuiti' ni
 kuni ndo'. Sakan' ña xini ndo' ndii, ndivi' kumi' ndo' ña
 va'a ka ña koo' kivi' ndi'i, ña sani'i' Ndiosí yoo'.

35 Nako'o ndo' ña ini ndo' xini ndo' kuento ña ni taxí
 Ndiosí nuu' ndo' jaan', sakan' ña xiin' ña jaan' sañu'u'
 kua'a' a ndo'o ndivi'. 36 Kuachi' ndii kuni a ña kundieni
 naa kundieni ndo' te saxinu' ndo' ña kuni Ndiosí, te
 natiin ndo' ña ni taxí a kuento a nuu' ndo'. 37 Sakan' ña
 yoso' a nuu' tutu a mii' ka'án a ndii:

Ña kixin ndii, xa kuyatin' kuii kixin a, te kükuachi' ka a.

38 Ne ni xandaku Ndiosí nimá ndii,
 xika' ña nuu' a xa'a' a ña ini ña xini ña'a' ña.

Te ndii, naa' nako'o ña ichi' i xata' ña ndii,
 va'a kuni i kuni ña'a' i.

Sakan' yoso' a. 39 Ndisu yoo' ndii, nduu' e' ne nakoo'
 ichi' a, te koo e' tundo'o' jaan'. Süu' jaan' ndii ne ini xi-
 ni Ndiosí nduu' e', te sakakú a nimá e'.

Kuni a ini e' kuni e' Ndiosí

11 Ña ini e' xini e' Ndiosí kuni kachi a ndii, ini xna'a
 e' ña natiin e' ña ni taxí Ndiosí kuento a nuu' e'
 xa'a', te xiin' ña ini e' jaan' tu xini xna'a e' ña taxí
 Ndiosí ña jaan' nda'a' e' naá kivi', tee' ndee küvi kuni
 e' ña jaan'. 2 Kuachi' ndii, xa'a' a ña ni ini ne xii' yata' e'
 ni xini ña Ndiosí xta'an', na ni kiee va'a ña nuu' a, te
 ni natiin ña'a' a. 3 Te xa'a' a ña ini e' xini e' Ndiosí na
 xini e' ndii, xiin' tu'un yu'u' a ni xa'a' a iin yivi' xiin'
 ndivi'. Sakan' na kuii' ña kuvi xini e' vitin ndii, ni kua'a
 a xiin' ña küvi kuni e'.

4 Sakan' tu Abel ndii, xa'a' a ña ni ini ra ni xini ra
 Ndiosí na ni nasoko' ra ña va'a ka nuu' a te sakan' ñani
 ra Caín. Xa'a' a jaan' na ni ka'an Ndiosí ña te xachuun'
 ndaku ni nduu' ra, te ni natiin a ña ni nasoko' ra jaan'.
 Te ña ni ini ra ni xini ra Ndiosí jaan' ndii, kusaa' nia'á
 ka a yoo', tee' ndee xa ni xi'i ra.

5 Sakan' tu Enoc ndii, xa'a' a ña ni ini ra ni xini ra
 Ndiosí, na ni ndani' ña'a' a te kua'an ra ndivi', te ni xi'i
 ra. Te sakan' tu koo' ni xini ka ña'a', sakan' ña Ndiosí ni

naḡa ḡa'a'. Ndisu ḡa kuni ḡa ku'un ḡa mii' ndu'u'
Ndisosí ndii, ka'án tutu ḡa ḡa ni saḡinu ḡa ḡa kuni ḡa, te
va'a ni kuni ḡa xiin' ḡa ni xaḡ ḡa. ⁶ Xa'a' ḡa jaan' na kuii'
naa' iní e' xini e' Ndisosí ndii, kúvi xachi' va'a kuni
Ndisosí kuni ḡa yoo'. Sakan' ḡa yoo ḡa kuyatin' nuu' ḡa
ndii, kuni ḡa ḡa kandiḡa' niḡa ḡa yoo ḡa, te kandiḡa' tu niḡa
ḡa samani' ḡa ne nanduku' ḡa'a'.

⁷ Xa'a' ḡa ḡa ni iní Noé ni xini ḡa Ndisosí na kii' ni saḡu-
ni' tu'un ḡa'a' ḡa xa'a' ḡa ti'a'an koo, te kúvi kuni e' ndii,
ni saḡinu ḡa ḡa ni ka'an ḡa xiin' ḡa, te ni xaḡ'o ḡa nuu' ḡa.
Te ni xa'a' ḡa iní tundo'o' chie mii' ni saḡakú ḡa ne iní ku-
u' xiin' ḡa. Te xa'a' ḡa ḡa ni iní ḡa jaan' ni naḡa'an ne ni
iní kuni Ndisosí. Te te jaan' ndii, ni xandaku Ndisosí nimá
ḡa nuu' ḡa xa'a' ḡa ḡa ni iní ḡa ni xini ḡa'a' ḡa.

⁸ Xa'a' ḡa ḡa ni iní Abraham ni xini ḡa Ndisosí na ni saḡ-
inu ḡa ḡa ni ka'an ḡa xiin' ḡa ḡa keḡa ḡa mii' ni ndu'u' ḡa,
te ku'un ḡa tukú ḡa'u' mii' taxí Ndisosí kunduu' ḡa'a' ḡa
naá kivi'. Te ni keḡa ḡa kua'an niani ḡa tee' ndee xini ḡa
mii' nduu' ḡa. ⁹ Te xa'a' ḡa ḡa ni iní tu Abraham jaan' xini ḡa
Ndisosí na ni ndu'u' ḡa vi'e toto nuu' ḡa'u' ḡa ni ndoo
Ndisosí kuento ḡa taxí ḡa nda'a' ḡa ndee naa te kuaxi tukú
xaan'. Te iní kachi naa ni xaḡ si'e ḡa, te nani' Isaac, xiin'
si'ani' ḡa, te nani' Jacob. Sakan' tu te jaan' ndii, ni taxí
Ndisosí kuento ḡa ḡa taxí ḡa ḡa'u' jaan' nda'a' ḡa. ¹⁰ Sakan'
ḡa ni ndiatu iní Abraham jaan' iní ḡa'u' ḡa ni saḡania'
mii' Ndisosí xa'a', te suvi' tu ḡa nduu' ḡa ni saniania' ḡa'u'
jaan', te suvi' ni tu ḡa ni xa'a' ḡa'a'.

¹¹ Te sakan' tu xa'a' ḡa ḡa ni iní Sara ni xini a' Ndisosí,
na ni naḡunaḡa ḡa ndiee' a', te ni yoo iní si'e a', tee'
ndee ḡa' xixa va ni nduu' a', te ḡa' kúvi naḡuiso ni nduu'
tu a'. Sakan' ḡa iní a' ni xini a' Ndisosí ḡa saḡinu xna'a' ḡa
kuento ḡa ḡa ni taxí ḡa nuu' a'. ¹² Xa'a' ḡa jaan' na tee'
ndee te xixa va ni nduu' Abraham ndii, ni yoo kua'a' xa-
va'a si'ani' xika' ḡa ndee na kua'a' tiuun' ndiee' ndivi',
uun ndee na kua'a' ḡa'ni' miji, te kúvi ka'vi' e' ḡa.

¹³ Te saḡuu' ne jaan' ndii, ni iní niḡa ni xini niḡa Ndisosí
ndee ni xi'i niḡa, tee' ndee ni naḡiin niḡa ḡa ni taxí ḡa
kuento ḡa xa'a' jaan', te ni xi'i niḡa. Ndisu xa'a' ḡa ḡa ni iní
niḡa ndii, ndee naa' ni xini niḡa ndee xika' ḡa ni chikan-
du'u' Ndisosí kuento ḡa xa'a' jaan', te va'a va ni kuni niḡa
ni xini niḡa ḡa. Te ni ndiee' yu'u' niḡa ḡa ne tuku', ne
xka'ndiá kua'an kujti', nduu' niḡa nuu' ḡa'u' iní yivi'.

¹⁴ Sakan' ḡa ne ka'án ḡa jaan' ndii, kundani kaxi' e' ḡa
ne nduku' ḡa'u' mii' kundiee' nduu' niḡa. ¹⁵ Kuaxi' ndii,
naa' sakan' te xa'a' ḡa'u' mii' ni kiee niḡa ni xanini niḡa kii'
ni ka'an niḡa ḡa jaan' ndii, kúvi nandi'ko' niḡa ḡa'u' jaan'.

¹⁶ Ndisu ne jaan' ndii, ni ka'an nimá niḡa xa'a' iní ḡa'u'
va'a ḡa, te ḡa jaan' nduu' ḡa kandu'u' ndivi'. Xa'a' ḡa
jaan' na ka'an' nuu' Ndisosí ka'án ḡa ḡa xḡa iní nda'a' ḡa
jaan' nduu' Ndisosí niḡa, sakan' ḡa ni xa'a' ḡa iní ḡa'u'
chie mii' kundiee' niḡa.

¹⁷ Xa'a' ḡa ḡa ni iní tu Abraham ni xini ḡa Ndisosí na kii'
ni xito kua'a' ḡa'a' ḡa ndii, ni yoo tu'va ḡa ḡa naḡoko' ḡa
Isaac, si'e ḡa, te iní nda'a' tilu', tee' ndee xa ni taxí ḡa

kuento ḡa xa'a' te jaan' ¹⁸ kii' ni ka'an ḡa ndii: "Te xiin'
Isaac, si'e un', ḡa'a' kujti' koo kua'a' si'ani' xika' un'", ni
kachi ḡa xiin' ḡa. ¹⁹ Sakan' ḡa ni iní Abraham jaan' ḡa
koo' chukuu' ya'a' Ndisosí, te kúvi sanatiaku ḡa ne yivi'
tee' ndee xa ni xi'i niḡa. Xa'a' ḡa jaan' na kuni kachi ḡa
ndii, ndee naa ni xi'i Isaac jaan', te ni naḡiaku ḡa nda'a'
Abraham.

²⁰ Te sakan' tu Isaac jaan' ndii, xa'a' ḡa ḡa ni iní ḡa ni
xini ḡa Ndisosí na ni ka'an ḡa xiin' si'e ḡa Jacob xiin' Esaú
ḡa saḡu'u' ḡa'a' ḡa nuu' ku'un e'.

²¹ Te sakan' tu Jacob jaan' ndii, xa'a' ḡa ḡa ni iní ḡa ni xini
ḡa Ndisosí na kii' xa xito' kúvi kuii ḡa ndii, ni ka'an ḡa xi-
in' uvi sa'a' si'e José ḡa saḡu'u' ḡa'a' Ndisosí nuu' ku'un
e', te ni xikuiin ndi'chi ḡa xiin' tun' katuvi' ḡa, te ni
xaḡa'nu' ḡa Ndisosí.

²² Te sakan' tu José jaan' ndii, xa'a' ḡa ḡa ni iní ḡa ni
xini ḡa Ndisosí na kii' xa xito' kúvi kuii ḡa ndii, ni ka'an
tiakú ḡa ḡa kiee ne vi'e ḡa, ne Israel, ḡa'u' Egipto, te ni
ka'an chuun' ḡa saḡ saḡ niḡa xiin' i'ki' ḡa.

²³ Te sakan' tu yuva' si'i' Moisés ndii, xa'a' ḡa ḡa ni iní
niḡa ni xini niḡa Ndisosí na kii' sakan' ni tuvi' ḡa ndii, ni
ti'si'e ḡa'a' niḡa nii' uní ta'an yoo', sakan' ḡa ni xini niḡa
ndii, iní te kuaḡu'u' lu'i va kaa' ni nduu' ḡa, te ni yi'vi niḡa
xa'a' ḡa ni ka'an chuun' te xa'ndia chuun' kuu' nuu'
nuu' ḡa'u' jaan' ḡa ka'ni' ḡa saḡuu' te kuaḡu'u' si'e ne
vi'e Israel. ²⁴ Te sakan' tu Moisés ndii, xa'a' ḡa ḡa ni iní
ḡa ni xini ḡa Ndisosí na kii' ni xixa ḡa ndii, ni xiin' ḡa ḡa ḡa
tjin ka'nu' ḡa'a' ne yivi' tee' ndee si'e nda'vi ḡa' si'e
Faraón ni nduu' ḡa. ²⁵ Süu' jaan' ndii ni xindo'o' nimá ḡa
ḡa kund'o'o' inga' ḡa xiin' ne ta'an' ḡa, ne ndikún i'chi'
Ndisosí, te sakan' ḡa saḡana' xiin' mii' ḡa nuu' kuaxi iní
xa'a'. ²⁶ Sakan' ḡa ni xini ḡa ndii, ḡa va'a ḡa nduu' ḡa ḡa
kund'o'o' ḡa xa'a' Cristo, ḡa tianu' Ndisosí, te sakan' ḡa
kumi' ḡa ḡa vika' ne Egipto jaan'. Sakan' ḡa ni ndiatu
iní ḡa ḡa saḡu'u' ḡa'a' Ndisosí nuu' ku'un e' xiin' ḡa va'a
ḡa. ²⁷ Te xa'a' ḡa ḡa ni iní tu Moisés jaan' ni xini ḡa Ndisosí
na ni naḡoo ḡa ḡa'u' Egipto, te ni yi'vi ḡa tee' ndee xini
ḡa ndii, ka'si'e te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ḡa'u'
jaan' ḡa ni xaḡ ḡa ḡa jaan'. Te ni iní ḡa xiin' iní kanii'
nimá ḡa ni xini ḡa Ndisosí ndee naa ni xini ḡa'a' ḡa xiin'
nimá ḡa tee' ndee kúvi kuni ḡa'a' e'. ²⁸ Te sakan' tu
xa'a' ḡa ḡa ni iní Moisés jaan' ni xini ḡa Ndisosí na ni xa'a'
ḡa vi'ko' pascua, te ni ka'an chuun' ḡa, te ni xatia likin'
ne ta'an' e' ni' mbee yi'e' niḡa, sakan' te kii' xka'ndia ḡa
kumi' ndiee', te ka'ni' ḡa si'e nuu' ne Egipto ndii, ka'ni' ḡa
si'e nuu' ne jaan'.

²⁹ Te sakan' tu xa'a' ḡa ḡa ni iní ne xii' yata' e', ne Is-
rael, ni xini niḡa Ndisosí na ni xka'ndia niḡa miji kua'a'
ndee naa ḡa'u' i'chi ni nduu' ḡa. Ndisu kii' ni xika' te xiin'
Egipto xka'ndia ḡa i'kan' ndii, ni ka'a' ndoo ḡa te ni xi'i
ḡa.

³⁰ Te sakan' tu xa'a' ḡa ḡa ni iní ne jaan' ni xini niḡa
Ndisosí na ni nduva nama ḡa ndasi i'nu ḡa'u' Jericó kii'
ndi'i ni kienduu' ḡa'a' niḡa uxḡa ta'an kivi'. ³¹ Te sakan' tu

ña' nani' Rahab, ña' nì xìkò' xiin' mii' ndii, xa'a' a ña' inì a' nì xìnì a' Ndiosí na nì ndoñu'u' a' xiin' inga ne ñuu a', ne nì taxi' so'ò ña' nì ka'an Ndiosí. Süu' jaan' ndii nì sàkákú ña'a' Ndiosí xa'a' a ña' nì natijn mani' a' te Israel, te nì xa'an koto s'e saa kaa' ñuu Jericó jaan'.

³² Yoo kua'a' ka ña' kuvì ka'an i xiin' ndo', ndisu kèta i nakaà ka i ka'an i xa'a' naa kuu' ña' nì xaa Gedeón, xiin' Barac, xiin' Sansón, xiin' Jefté, xiin' David, xiin' Samuel, te sakan' tu sakuu' naa kuu' ña' nì xaa te nì ka'an tiakú tu'un Ndiosí. ³³ Te jaan' ndii, xa'a' a ña' nì inì ra nì xìnì ra Ndiosí sakan' na nì kanando ra nuu' kua'a' mii' xa'ndia chuun' tukú, te koo' chukuu', sakan' tu na nì xachuun' ndaku ra, te sakan' tu na nì natijn ra ña' nì taxì Ndiosí kuento a xa'a' jaan', te sakan' nì tu na nì ndasi ra yu'u' león. ³⁴ Te xa'a' a ña' inì tu te jaan' nì xìnì ra Ndiosí na nì nda'va ra ñu'u' ndatin ndiee' va, te nì kaku tu ra nda'a' te yivi', te nì kuni ka'ni' ña'a' xiin' ichi, te nì taxì tu Ndiosí ndiee' ra tee' ndee xa' nì xavi xava'a' ra, te sakan' tu nì yoo ndiee' ra, te nì kiee va'a' ra kij' nì xa'an ra tijn ra ñu'u', te nì kanando tu ra te xiin', te ndasi' ta'an' xiin' ra. ³⁵ Nì yoo sava ña'a' ndii, xa'a' a ña' inì nia nì xìnì nia Ndiosí na nì natia'ku ne iin kuu' xiin' nia, ne nì xi'i'.

Te sava tukú ne yivi' ndii, nì nakuiin yu'u' nia ña' sando'o' ña'a' te yivi' xa'a' a ña' inì nia nì xìnì nia Ndiosí, te nì xiin' nia nakoo nia Ndiosí te sandoó ndiká ña'a' ra, sakan' ña' xini nia ña' kij' natia'ku tukuu' nia ndii, kivi' ñuu va'a' ka natijn nia ndivi'. ³⁶ Te xa'a' a ña' inì tu sava nia nì xìnì nia Ndiosí na nì xandi'i' ne yivi' xiin' nia, te nì suku' iin' tu ña'a' nia. Te sava tukú nia ndii, nì satiin ña'a' ne yivi' karena, te nì taan tu ña'a' nia vi'e kaa. ³⁷ Te nì xa'ni' tu ne yivi' sava ne jaan' xiin' yuu', te sava nia nì kendoso' ma'in' ña'a' nia xiin' serrucho, te nì xitò kua'a' tu ña'a' nia, te sava nia nì xa'ni' ña'a' nia xiin' ichi, te sakan' tu nì xika nia mii' ka ni'nu' nia iin' mbee, uun iin' tixu'u'. Te ne natiin xava'a' nì nduu tu nia, te nì xika ndo'o' inì va nia iin yivi', te sakan' tu mii' va nì kuu ne yivi' xiin' nia. ³⁸ Te nì xata'an ne yivi' iin yivi' yo'o' ña' kaka ne yivi' va'a' jaan' tein nia. Sakan' ña' ne yivi' va'a' jaan' ndii, nì ndiee nia xika' ndoso' nia mii' ichi' kaa', te nì ndiee tu nia xiki' tein iku', uun tixin yavi yuu' nì ndiee nia, uun nì ndiee tu nia tixin yavi ñu'u'. ³⁹ Ndisu tee' ndee va'a' nì kuni Ndiosí xa'a' ña' nì inì ne jaan' nì xìnì ña'a' nia ndii, nì natijn ndee iin nia ña' nì taxì a kuento a nuu' nia jaan'. ⁴⁰ Sakan' nì xaa Ndiosí, sakan' ña' xa' nì chitunì a iin ña' va'a' ka xa'a' yoo', te na xaa inga' e' xiin' ne jaan' mii' ndasandoo inga' ndi'i' a yoo'.

Inì e' kuni e' Ndiosí tee' ndee yoo tundo'o' nuu' kivi' ñuu e'

12 Ña' jaan' na kuu' sakan' tu yoo' ndii, xa'a' a ña' yoo ne yivi' kua'a' jaan' saa xinunduu xiin' e', te nia'á nia yoo' saa inì e' kuni e' Ndiosí ndii, na nakoo e'

sakuu' ña' nakasi nuu' e', te sakan' tu kuachi e' ña' xiko ni'i' yoo', te kundieni e' ku'un naa ku'un nuu' ichi' Ndiosí mii' xa' tavi e' kua'an e'. ² Nuu' Jesús kuiti' na taxì so'ò e, sakan' ña' ña' jaan' nduu' xa'ndu ña' inì e', te suvi' tu a xaa' sakan' te inì naa inì e' xini ña'a' e' ndee so'ò ndi'i'. Ña' jaan' ndii, nì kundieni a ña' ka'an ña' nì xi'i' a nuu' krusín, sakan' ña' nì xìnì a ña' va'a' va' kuni a nuu' ku'un e', te vitin ndu'u' a nda'a' kua'a' Ndiosí mii' ndu'u' ña' jaan' xa'ndia chuun' a.

³ Xa'a' a jaan' na saa ndo' kuenta naa kuu' Jesús, saa vi' nì sando'o' ña'a' ne ndiso' kuachi, ne nì nakuita xiin' a, ndisu nì kundieni a nuu' ña' jaan'. Sakan' na kuu' sàxavi xiin' mii' ndo' ña' inì ndo' xini ndo' Ndiosí, te sà-nako' xiin' mii' tu ndo' nuu' ichi' a. ⁴ Kuachi ndii tia'an kundio' ndo' ndee kuvì ndo' xa'a' a ña' kuni saa ndo' kuachi ndee naa nì ndo'ò Jesús. ⁵ Tee' xa' nì nandosò' ndo'ò ña' ka'an tu'un Ndiosí xiin' yoo', ne nduu' si'e a, kij' kani kuento a yoo' ka'an a ndii:

Si'e mii' i, ichi koo inì un' kij' ndiaa yu'u' xto'o' e' Ndiosí yo'ó,

nì ndee kunda'vi tu kuni un' kij' kani' kuento a yo'ó.

⁶ Kuachi ndii, xto'o' e' Ndiosí jaan' ndii, ndiaa yu'u' a sakuu' ne ndani a,

te suku' yo'o' tu a ne natiin a nduu' si'e a.

Sakan' kachi a.

⁷ Va'a' ka kundieni ndo' nuu' ña' ndiaa yu'u' Ndiosí ndo'ò, kuachi ndii xaa' a sakan' xiin' ndo' xa'a' ña' ndu-u' ndo' si'e a. Sakan' ña' koo' ndee iin yuva' si'i', te koo' kivi' ndiaa yu'u' si'e ra. ⁸ Ndisu naa' ndiaa yu'u' Ndiosí ndo'ò naa xaa' a xiin' inga ne nduu' si'e a ndii, süu' si'e xna'a' a nduu' ndo' nuu' a na sakan'. ⁹ Te siin' tukú ndii, kij' nì nduu' e' ne kualì ndii, nì ndiaa yu'u' yuva' si'i' e' iin yivi' kaa' yoo', te nì xito ka'nu' ña'a' e'. Saa ka vi' tu kuni a ña' koto ka'nu' e' yuva' e' Ndiosí, ña' ndu'u' ndivi', te taxì a kivi' ñuu e' ña' koo' kivi' ndi'i'. ¹⁰ Kij' nì nduu' e' ne kualì ndii, nì ndiaa yu'u' yuva' si'i' e' jaan' yoo' iin xa'a', sakan' ña' nuu' ne jaan' ndii, ña' jaan' nduu' ña' va'a' nuu' yoo'. Ndisu Ndiosí ndii, ndiaa yu'u' a yoo' xa'a' ña' va'a' mii' e', sakan' te kunduu' e' ne ndoo nuu' a ndee naa yoo mii' a. ¹¹ Ña' ndaku nduu' a ndii, kuasa' xachi' va'a' kuni e' kij' ndiaa yu'u' yuva' e' yoo', süu' jaan' ndii kusuchi' ndi'i' inì e'. Ndisu naa' yoo' ka nì kundieni nuu' ña' jaan' ndii, taxi' a ña' ndiee' mani' xiin' ta'an' nia, te taxi' tu a ña' sachuun' ndaku nia.

Saa saa Ndiosí xiin' ne saxioo' ña'a'

¹² Xa'a' a jaan' na natchinaá ndo' ndiee' nda'a' ndo' ña' xa' nì xavi, te sakan' tu xa'a' ndo', ña' xa' nì kuu' itun', te nakuita ni'i' ndo'. ¹³ Te nakaka ndaku ndo' ichi' Ndiosí, sakan' te nda'a' xa'a' ndo' ña' nduu' ndee naa ña' yakua' ñaa', te keta ndo' nuu' ichi' a. ¹⁴ Kundiee mani' naa ndiee' mani' ndo' xiin' sakuu' ne yivi', te

kaḳa naa xika' ndo' saa kuní miji' xto' o e' Ndiosí kuítì', sakan' ña ne xaa' ña jaan' ndii, künì nja nuu' a. ¹⁵ Te koḳo ndo' ña ndee iin ndo' sãnaḳo' xiin' mii' nuu' ña ndanì miji' Ndiosí yoo', sakan' te kũnduu ndee iin ndo' ndee naa tjo' o iin ku'u' uva, te xiin' ña jaan' satívi' ndo' kua'a' ne yivi', te kuxika' nja nuu' Ndiosí saa ndo'. ¹⁶ Te koḳo va tu ndo' ña ndee iin ndo' kũnduu ne kumi' musa, ni ndee kã'nyu tu ndo' tu' lun ndei' naa ni xaa Esaú, ña xa'a' iin ndaa' ko' o' ña xaxi' kuítì' ni xiko' ra ndei' ña kumi' ra xa'a' a ña nduu' ra te xkua'a', te naṭiin ra ña'a yuva' ra kii' kuvì te jaan'. ¹⁷ Sakan' ña xa xiní e' ndii, kii' ni ya'a, te ni kunì te jaan' naṭiin ra kuen-to va'a yu'u' yuva' ra, ña ni xaṭa'an naṭiin ra jaan' ndii, ni kuvì ka naṭiin ra a. Tee' ndee ni xika nduu' ra ndee ni xaku va ra xa'a' ña jaan' ndii, ni yoo ka tatan' a xa'a' ña ni xaa ra jaan'.

¹⁸ Te yoo' ndii, ni kuyatin e' iku' naa ni kuyatin ne xii' yata' e', iin iku' ña kuvì tondja nda'a' nja, ña xixí, te iin yaví va tu a xiin' viko' nu'u', te sakan' tu ni xika ndiee' va tachì'. ¹⁹ Te ni ndee ni xini so' o' tu e' ña nde' í ti'e' ndachuun', ni ndee tachì' yu'u' Ndiosí ña ni ka'an xiin' e' ndee naa ña ni xini so' o' ne xii' yata' e' jaan'. Kii' ni xini so' o' nja ña jaan' ndii, ni ka'an nda'vi nja ña kã'an ka tachì' yu'u' jaan' xiin' nja. ²⁰ Sakan' ña ni kundieni ka nja kunì so' o' nja tu' lun ndei', ña ni ka'an chuun' Ndiosí xiin' nja ikan', kii' ni ka'an a ndii: "Naa' yoo ka tondja iku' yo' o' ndii, ka'ni' ña'a' ne yivi' xiin' yuu', uun xiin' kuxi. Te sakan' tu saa nja tee' ndee iin kiti' tondja iku' yo' o'", ni kachi a. ²¹ Iyo xava'a ni kaa' ña ni xini ne jaan' ikan' sakan' na ndee miji' Moisés ni ka'an ndii: "Yi'vi i ndee kisi' vi' a yu'u'", ni kachi ra.

²² Ndisu yoo' ndii, kuyatin e' mii' iin' iku' Sión, ña nduu' ñuu' Jerusalén, ña kandu'u' ndivi', ña nduu' ñuu' miji' Ndiosí tiaku. Te kuyatin' tu e' nuu' kua'a' xava'a ángele ña xita' sñi nuu' Ndiosí ndivi'. ²³ Te kuyatin' tu e' nuu' ti'vi ne xa yoso' kivi' ndivi'. Ne jaan' nduu' ne ni naḳaxin nuu' Ndiosí ndee ña nuu' te nduu' nja si'e a. Te nii' sakan' tu kuyatin' e' nuu' Ndiosí, ña xa'nú ndaku kuachì sakuu' e'. Te kuyatin' tu e' nuu' nimá ne yivi', ne ni xandaḳu Ndiosí xa ndiee' ndivi'. ²⁴ Te sakan' tu kuyatin' e' nuu' Jesús, ña xikui'ni xa'a' e', sakan' na ni ndoo Ndiosí kuento xaa' xiin' e'. Te nii' sakan' tu kiee' va'a e' xiin' ní' Jesús jaan' ña ni xitja xa'a' kuachì e'. Te ní' va'a ka nduu' ña jaan' te sakan' ní' Abel, sakan' ña xikán ya'vi' a xa'a' kuachì e'.

²⁵ Xa'a' a jaan' na koḳo va ndo' sãa iin kii' sas'o' o' ndo' nuu' Ndiosí kii' ka'an a xiin' ndo'. Naa' ni sãakú Ndiosí ne xii' yata' e' kii' ni xaso' o' nja nuu' a xa'an', ki-ji' ni ka'an ndei' a xiin' nja iin yivi' yo' o' ndii, kãku xachi' ka vi' yoo' naa' tãxi so' o' e' nuu' ña ka'an a xiin' e' ndee ndivi'. ²⁶ Kii' ni ka'an Ndiosí xiin' ne jaan' xa'an' ndii, ni taan ñu'u' iin yivi' kuítì', ndisu vitin ndii xa ni taxì ka Ndiosí kuento a ka'an a ndii: "Sataan ka tukuu i iin yivi', ndisu süu' ñu'u' iin yivi' kuítì', süu' jaan' ndii sa-

taan tu i ndee ndivi'", ni kachi a. ²⁷ Te kii' ka'an a ndii: "sataan ka tukuu i'", kuni kachi a ña sakuandia' a ña ni xa'a a, ña kuvì kanda jaan', te ndoo ña köo' kivi' kanda kuítì'.

²⁸ Sakan' na kuu' xa'a' a ña nduu' e' kuenta mii' kuvì kanda mii' xa'ndia chuun' Ndiosí ndii, na taxì e' ña chindani a, te saka'nu' ña'a' e' xiin' iin kanii' nimá e' saa xtanì a ña ki'in ka'nu' ña'a' e'. ²⁹ Sakan' ña Ndiosí e' jaan' ndii, ndee naa ñu'u' ña xa'mi' sakuu' nuu' ña'a nduu' a.

Saa kuní a kuu' yoo', ne xika' ichi' Ndiosí

13 Kundanì ta'an' naa kundani ta'an' ndo' ndee naa iin ndaa' nduu' ndo'. ² Te nãndoso' ndo' ña naṭiin manì' ndo' yoo ka kii' kua'an ndi'e' nja mii' ndiee' ndo', kuachì ndii sakan' ni naṭiin manì' sava ne yivi' ndee ángele, tee' ndee ni naḳuni ña'a' nja.

³ Te naḳa'an' tu ndo' xa'a' ne ñu'u' vi'e kaa ndee naa ñu'u' tu miji' ndo' vi'e kaa jaan' xiin' ne jaan'. Te sakan' tu naḳa'an' ndo' xa'a' ne miji' kuu' ne yivi' xiin', te saa ndo' kuenta ña ndee naa mii' ndo' ndo' o' ña jaan'.

⁴ Koḳo ka'nu' sakuu' ndo' ña tunda'á', te va'a nduu' a ña kusun xiin' ta'an' ndo', ndisu ne kumi' musa xiin' ne xaa' ña xiin' ndii, sãna'má ña'a' Ndiosí.

⁵ Te ndiöo' ini va ndo' xa'a' xu'un', na kundoo nimá ndo' xiin' ña kumi' kuítì' ndo'. Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Ndee iin kivi' sãndie'ni i yo'ó, te ni ndee naḳoo tu i yo'ó", kachi a.

⁶ Xa'a' a jaan' na ini e' te ka'an e' naa ka'an a nuu' tu- tu Ndiosí mii' yoso' a ndii:

Kuãsa' yivi' i yoo ka nduu' ña saa ne yivi' xiin' i, sakan' ña xto' o' e' Ndiosí chindiee' yu'u'. Kachi a. ⁷ Naḳa'an' na ndo' xa'a' te paxto ndo', te ni sania'á ndo' o' tu' lun Ndiosí, te naḳa'an' tu ndo' saa ni ini te jaan' ni xini ra Ndiosí, te saa tu ndo' o' naa ni xaa ra.

⁸ Jesucristo ndii, köo' kivi' nama kuu' a, naa ni kuu' a iku, sakan' tu kuu' a vitin, te sakan' tu kuu' a ndee a-maa ka kivi'. ⁹ Te tãxi ndo' kunì xa'an' ne yivi' ndo' o' xiin' inga ña sania'á siin' ña nãkuitá xiin' ña ndaku xa'a' Jesús. Kuachì ndii va'a ka ña kuítã ni'i e' xiin' ña ini e' xini e' Ndiosí xa'a' a ña ndanì miji' a yoo', te sakan' ña kuítã ni'i e' nuu' ña ka'an xa'a' ña kuvì xaxi' e'. Sakan' ña ña jaan' ndii, ni chindiee' a ndee iin ne xaa' a.

¹⁰ Yoo' ndii, xa kumi' e' ña va'a ka te sakan' mii' na-soko' sutu kiti' kuítì' xa'a' a ña ni nasoko' xiin' mii' Jesús, te ni xi'i a nuu' krusin xa'a' e'. Te sutu jaan' ndii, köo' ndei' kumi' ra xa'a' ña va'a jaan'. ¹¹ Sakan' ña ndei' kiti', ti' xatia sutu ka'nu' ní' xa'a' kuachì ne yivi' tixin yukun' toto mii' su' lun ka ndii, xa'mi' ra a nuu' ñuu' yatin mii' ndiee' nja jaan'. ¹² Xa'a' a jaan' na sakan' tu Jesús ndii, ni xi'i a nuu' ñuu' Jerusalén te ndasanduu' a yoo' nditja a xiin' ní' miji' a jaan'. ¹³ Xa'a' a jaan' na na ku' lun e', te nduun e' xiin' Jesús nuu' ñuu' jaan', te iin

kachi saka'an' ne yivi' yoo' xiin' a. ¹⁴ Kuachi ndii, süu' xa yo'o' kundiee xachi' e', süu' jaan' ndii ndiatu' inji e' xa'a' iin nyu' ña koo nuu' ku'un e', ña kandu'u' ndivi'. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na na saka'nu' e' Ndiosí saa kivi' kua'an xiin' ña ndiee' Jesucristo. Te ña jaan' nduu' ña nasoko' e' nuu' Ndiosí, te xiin' ña jaan' ndiee' yu'u' e' xa'a' a. ¹⁶ Te na nandosó' ndo' saa ndo' ña va'a, te sakan' tu chindiee' ta'an' ndo' xiin' ña kumi' ndo'. Kuachi ndii ña jaan' nduu' ña nasoko' ña xtani Ndiosí.

¹⁷ Taxí so'ó ndo' ña ka'an te paxto ndo', te saa ndo' ña ka'an chuun' ra xiin' ndo'. Sakan' ña te jaan' nduu' te xito' ndo'ó nuu' ichi' Ndiosí, te xini' ra ña nataxi' ra kuenta nuu' Ndiosí xa'a' ndo'. Taxí so'ó ndo' ña ka'an ra, te kunaá va'a nimá ra saa ra chuyun nuu' Ndiosí. Sakan' ña naa' sakundi'ni ña'a' ndo' ndii, va'a xaa' ndo'.

¹⁸ Ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ndu. Xini' ndu ña naá va'a nimá ndu, sakan' ña ka'an nimá ndu ña sachuun' ndaku ndu xiin' sakuu' ña xaa' ndu. ¹⁹ Te ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña ka'an va' ndo' xiin' Ndiosí xa'a' i, te kuví nandjiko' yachi tukuyu i mii' ndiee' ndo'.

Cha'an' so'ó' ndi'i'

²⁰ Te Ndiosí nduu' ña taxi' ña maní' yoo nimá e', te ni sanatiaku tu a xtó'ó e' Jesucristo tein ne ni xi'i. Te Jesús jaan' nduu' ña paxto kuu' nuu' nuu' yoo', ne nduu' ndee naa mbee. Te xa'a' a ña ni xitiá níi a ni ndoo Ndiosí kuento a xiin' e' ndee ndi'i' ni kivi'. ²¹ Na sakoo' chuyun a ndo'ó nuu' ndee ka chuyun va'a te kuví saa ndo' ña kuní a. Te na saa a ña jaan' xiin' ndo' saa xtani mii' a xiin' ña ndiee' Jesucristo, ña xata'an kuiti' saka'nu' e' ndee amaá ka kivi'. Sakan' na kunduyu a.

²² Ñani ta'an' i, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña natjin va'a ndo' ña sie, ña ni ke'i i yo'o', ña xandieni ndo'ó, ña ti'vi' i nda'a' ndo'. ²³ Sakuni' tu'un i ndo'ó ña xa ni keta ñani e' Timoteo vi'e kaa, sakan' na kiii' naa' yachi kixin' ra ndii, ku'un i xiin' ra ku'un koto i ndo'ó. ²⁴ Kua'an Ndiosí na koo na sakuu' te paxto ndo', te sakan' tu sakuu' inga ne nduu' kuenta Ndiosí. Te ti'vi' tu ne ta'an' e', ne ndiee' Italia, cha'an' ndo'. ²⁵ Na sañu'u' na Ndiosí sakuu' ndo'ó. Sakan' na kunduyu a.

Santiago

Ti'vi' rā cha'an'

1 Yu'u nduu' Santiago, tē xika' nuu' nuu' Ndiosí xi-in' nuu' xto'ō e' Jesucristo. Ti'vi' i cha'an' ndo'ó nē uxī uvī tī'vī, nē ta'an' i, nē Israel, nē nī kiku ki'in' xaan' iin yivi'.

Na nakuatia' nimá e' kii' yoo tundo'ō' nuu' e'

2 Ŋanī ta'an' i, na nakuatia' vā nimá ndo' kii' ndo'o' ndo' nuu' ndee ká tundo'ō'. **3** Kuachī ndii xā xini' ndo' ŋā kii' ndo'o' ndo' nuu' ndee ká ŋā'a xa'a' a ŋā inī ndo' xini' ndo' Ndiosí ndii, chindiee' a tē ita' nī'i ká ndo' nuu' ŋā inī ndo' jaan'. **4** Tē naa' ita' nī'i ndo' nuu' ŋā inī ndo' jaan', tē chindiee' a ndo'ó nuu' tundo'ō' ndee so'ō' ndi'i, tē kunduu' xachi' ndo' nē xata'an' nuu' Ndiosí, tē kunduu' tū ndo' nē xinu' xachi' nuu' a, tē kōo' ŋā kunī xachi' ká nuu' ndo'.

Kakan e' ŋā chuun vā e' ŋā kaka ndaku e' nuu' Ndiosí

5 Tē naa' yoo sava' ndo'ó, nē kunī ká ŋā xini' tunī nuu' ndii, kakan' ndo' a nuu' Ndiosí, tē taxī a ŋā jaan' nda'a' ndo'. Sakan' ŋā Ndiosí ndii, taxi' a kua'a' ŋā vā'a' nuu' e', tē xi'é a nuu' e' xa'a' a ŋā xikán e' ŋā jaan' nuu' a. **6** Ndisu' inī ndo' tē kakan' ndo' a, tē kunduu' ndo' nē uvī a xanini, sakan' ŋā nē uvī a xanini ndii, nduu' nīa' ndee naa' tiku' mīnī ka'nu', tē kua'an' kuaxī xika' xaa' tachī, tē yo'ō' nī jaan' koyo' a ra'. **7** Kuachī ndii, nē xaa' ŋā jaan' ndii, na kani' nīa' ŋā natīin nīa' iin ŋā xikán nīa' jaan' nuu' xto'ō e'. **8** Sakan' ŋā nē uvī nimá nduu' nīa', tē ximi' kōo' tū inī nīa' nuu' sakuu' ŋā xaa' nīa'. **9** Ŋanī ta'an' e', nē nda'vi kuu' ndii, na vā'a' kunī nīa' ŋā nduu' nīa' nē ka'nu' nuu' Ndiosí. **10** Ndisu' nē vika' ndii, na vā'a' kuni' nīa' ŋā nduu' nīa' nē nda'vi kuu' nimá nī xaa' Ndiosí, sakan' ŋā ŋā vika' nīa' jaan' ndii, ndoñu'u' a ndee naa' itā ku'u'. **11** Kuachī ndii, kii' keta' ŋu'u' sanandij' ndiee' a ndii, ichī ku'u' jaan', tē koyo' itā a, tē ndoñu'u' ŋā ndatun' a. Iin' kachi' kundoo' tū nē vika', sakan' ŋā ndoñu'u' nē jaan', tē ndoñu'u' tū ŋā xachuun' nīa' xiin' ŋā vika' jaan'.

Kuāsa' xito' kua'a' Ndiosí nē yivi'

12 Sañu'u' vā Ndiosí yoo ká xandieni nuu' ŋā xamaña, sakan' ŋā kii' kanando nīa' nuu' ŋā jaan' ndii, natīin nīa' kivi' ŋu'u' ŋā kōo' kivi' ndi'i, ŋā nduu' ndee naa' corona

ŋā ni'í' nē kanando, ŋā nī taxī Ndiosí kuento a xa'a' nuu' nē ndanī ŋā'a'.

13 Na ká'an' yoo ká kii' xito' kua'a' ŋā'a' ŋā kīnī ndii: "Ndiosí nī xito' kuā'a' yu'u'." Kuachī ndii kōo' ndiee' ndee iin' ŋā'a' tē sanama' a Ndiosí nuu' kuachī, tē nī ndee miji' Ndiosí xito' kuā'a' ndee iin' nē yivi' tē koyo' nīa' nuu' kuachī. **14** Süu' jaan' ndii ŋā kīnī, ŋā ndioo' inī miji' nīa', nduu' ŋā xito' kua'a' ŋā'a', tē xiku'ún nīa' nuu' kuachī. **15** Tē xa'a' a ŋā kīnī ndioo' inī nīa' ndii, xaa' nīa' kuachī. Tē kii' xaa' tē xaa' nīa' kuachī jaan' ndii, kuvī xachi' nīa' nuu' Ndiosí xa'a' a jaan'.

16 Nē kua'a' ŋanī ta'an' i, künī xa'an' xiin' miji' ndo'. **17** Kuachī ndii Ndiosí taxi' sakuu' ŋā vā'a', tē sakuu' ŋā ndoo' kuaxī mii' ndu'u' a ndivi', tē suvī tū a nduu' ŋā nī xa'a' sakuu' ŋā yi'é ndiee' ndivi'. Tē Ndiosí ndii, kōo' kivi' namá a ndee naa' xaa' ŋā yi'é ndiee' ndivi' jaan', nī ndee nāma' tū a ndee naa' xaa' kunda'vī ŋā jaan'. **18** Tē xa'a' a ŋā kunī miji' a, nī satuvī a yoo' xiin' tū'un' a, ŋā ndixa, tē kunduu' e' si'e' a, nē nuu' nuu' sakuu' ŋā nī xa'a' a.

Na kunī so'ō e' tū'un' Ndiosí, tē saā tū e' ŋā ka'án a

19 Nē kua'a' ŋanī ta'an' i, xa'a' a jaan' na kunī a ŋā kōo' tū'vā sakuu' e' tē kunī so'ō e' ŋā ka'án ingā nē yivi', tē ndiatu' e' xiin' ŋā ka'an' e', tē nāsaā' yachi' tū e'. **20** Kuachī ndii, ŋā kui'e' nē yivi' ndii, tāxi' a sachuun' ndaku nīa' saā kunī Ndiosí. **21** Ŋā jaan' na kii' nakuo' ndo' sakuu' ŋā xe'na', xiin' sakuu' ŋā nīa' a ŋā yoo' vā nuu' kivi' ŋu'u' ndo'. Tē natīin' maso' ndo' tū'un' ŋā nī chī'i Ndiosí nimá ndo', sakan' ŋā ŋā jaan' kumi' ndiee' tē sakakú a ndo'ó.

22 Ndisu' künī xa'an' xiin' miji' ndo', süu' kunī so'ō kuitī' ndo' tū'un' jaan'. Süu' jaan' ndii, kunī a saā tū ndo' ŋā ka'án a. **23** Kuachī ndii, nē xini' so'ō kuitī' tū'un' jaan', tē xaa' nīa' ŋā ka'án a ndii, nduu' nīa' ndee naa' iin' nē xito' ndiaa' ndi'i nuu' nīa' nuu' yuu' peko. **24** Tē kii' ndi'i koto' ndiaa' xiin' miji' nīa', tē kua'an' nīa' ndii, iin' kani' vā tē nandosō' nīa' saā kaa' nuu' nīa'. **25** Ndisu' nē xini' so'ō tū'un' ndei' Ndiosí, tē xito' ndi'i nīa' ŋā ka'án a xiin' nīa', tē ndikún kixin' nīa' a, tē nandosō' nīa' a ndii, sañu'u' ŋā'a' Ndiosí, tē xaa' nīa' a. Sakan' ŋā tū'un' ndei' jaan' ndii, iin' ŋā vā'a' ndi'i nduu' a, tē sandoó ndiká a yoo' nuu' kuachī e'.

26 Tē naa' yoo ká tuu' ŋā nduu' nīa' nē xaa' xna'a' ŋā kunī Ndiosí, ndisu' xito' nīa' saā kōo' yu'u' nīa' ndii, xini

xa'an' xiin' mji' nja, te ndiaa ya'vi' ña xaa' nja jaan' nu-
u' a. ²⁷ Sakan' ña ña ndoo xiin' ña ndaku nuu' yuva' e'
Ndiosí, ña xtani' a saa e' ndii, ña yo' o' nduu' a: ña koto
e' ne kuachi' nda'vi, te sakan' tu ña'a' kuaan' kii'
ndo' o' nja, te koto xiin' mji' e' nuu' kuachi' ña yoo iin
yivi'.

Vä'a nakaxin e' ne yivi'

2 Ñani ta'an' i, xa'a' a ña ini e' xini e' xto' o' e' Jesu-
cristo, ña ka'nu' koo' chukuu' ndii, kuní a ña iin
kachi tjin maní' e' ndee ka nuu' ne yivi'. ² Saa e' kuenta
ndii, ndi'vi iin te vika' ni'nu' toto va'a, te ñu'u' tu iin
kaxun nda'a' va'a nuu' nda'a' ra, mii' nakaya' ndo', te
ndi'vi tu iin te nda'vi kuu' ni'nu' toto yata' ikan'. ³ Te
koto'ni ndo' nuu' te vika' jaan', te ka'an ndo' xiin' ra
ndii: "Ñia'a yatín yo' o' kundu'u' un', táku'e", kachi
ndo'. Te ka'an tu ndo' xiin' te nda'vi kuu' jaan' ndii:
"Ndee ka' kújin ndichí yo' o', uun ñu'u' mii' ita' xa'a' i
yo' o' kundu'u' un'", kachi ndo' xiin' te jaan'. Naa'
sakan' nduu' a ndii, ⁴ xa iin kachi tjin maní' ndo' ne
yivi' kii' xaa' ndo' sakan', te nduu' ndo' ndee naa te
xa'nú kuachi, te xachuun' ndaku.

⁵ Ne kua'a ñani ta'an' i, chuun xa'a' va' ndo' ña ka'an i
xiin' ndo' vitin: ¿Ñáá xini ndo' ña ni nakaxin Ndiosí ne
nda'vi kuu' iin yivi' yo' o' te ini va' nja kuni ña'a' nja? Te
kii' xaa' nja sakan' ndii, ndee naa vika' nja nuu' a xa'a'
a ña natiin' nja ña ka'ndia chuun' a nimá nja saa ni taxi
a kuento a nuu' ne ndani' ña'a'. ⁶ Ndisu ndo' o' ndii, mii'
kuu' ndo' xiin' ne nda'vi kuu' jaan'. ¿Saa tu xini ndo' ña
ne vika' jaan' nduu' ne mii' kuu' xiin' ndo', te suvi tu
nja nduu' ne tiin' kuachi siki' ndo' o', te kua'an nja xiin'
ndo' ndee vi'e mii' xa'nú te yivi' kuachi? ⁷ ¿Saa tu xini
ndo' ña suvi tu nja nduu' ne kani'a xa'a' kivi' ndatun'
xto' o' e', ña ini e' xini e'?

⁸ Ka'an tu'un ndei' ka'nu' ka mii' yoso' a nuu' tutu
Ndiosí ndii: "Kundaní ndo' ne yivi' xiin' ndo' ndee naa
ndaní xiin' mii' mii' ndo'." Sakan' yoso' a. Naa' ndixa
xna'a' saxinú ndo' ña jaan' ndii, va'a xaa' ndo'. ⁹ Ndisu
na iin kachi tjin maní' ndo' ne yivi' ndii, xa ni xaa' ndo'
kuachi xa'a' a ña ni xka'ndia ndoso' ndo' ña ka'an
tu'un ndei' jaan', te xa ne ndiso' kuachi nduu' ndo' nu-
u' a. ¹⁰ Kuachi ndii yoo ka saxinú sakuu' tu'un ndei'
jaan', ndisu xka'ndia ndoso' nja iin yu'u' kuiti' a ndii,
kumi' kuachi nja nuu' Ndiosí xa'a' sakuu' a. ¹¹ Kuachi
ndii, suvi Ndiosí jaan' ni ka'an ndii: "Kümi' un' musa
un'." Te suvi tu a ni ka'an ndii: "Kä'ni' un' ne yivi'", ni
kachi a. Ña jaan' na kuu' naa' ni kumi' ndo' musa ndo',
ndisu ni xa'ni' ndo' iin ne yivi' ndii, xa kumi' kuachi
ndo' nuu' Ndiosí xa'a' sakuu' tu'un ndei' a.

¹² Sakan' na kuu' ndo' o' ndii, ndatu'un' va'a ndo', te
sachuun' va'a tu ndo', sakan' ña xini ndo' ña sana'má
Ndiosí yoo' nuu' kuachi e' xiin' tu'un ndei' a, ña san-
doó ndiká yoo' nuu' kuachi e'. ¹³ Kuachi ndii kuvita

xachi' ini Ndiosí xa'a' yoo ka kii' sana'má ña'a' a naa'
ni kuvita ini nja xa'a' ne yivi', sakan' ña ne ni kuvita ini
xa'a' ne yivi' ndii, keta va'a nja kii' sana'má ña'a' a.

Kuní a sachuun' inga' ña ini e' xini e' Ndiosí xiin' ña chindie' e' ne yivi'

¹⁴ Ñani ta'an' i, ne ka'an ña ini nja xini nja Ndiosí, te
xaa' nja ña va'a ndii, kuasa' kuní xachi' ña ka'an nja
jaan', te kuví kaku nja nuu' kuachi xiin' ña ka'an kuiti'
nja ña ini nja. ¹⁵ Saa e' kuenta ndii, yoo iin ne xika' ichi'
Ndiosí xiin' e', tiaa, uun ña'a' nduu' nja, te kuní toto
kui'ny nja, te kuní tu ña kutjaku nja, ¹⁶ te ka'an iin
ndo' o' xiin' ne jaan' ndii: "Ndiosí na ku'un xiin' un', na
koo na toto un' xiin' ña tiaku un'", kachi ndo', ndisu
taxi ndo' ña kuní nuu' nja ndii, koo' ndee iin ña va'a ni
xaa' ndo' xa'a' ne jaan' na sakan'. ¹⁷ Nii' sakan' nduu'
tu a xiin' ne ka'an kuiti' ña ini nja xini Ndiosí, te xaa'
nja ña va'a ndii, iin ña kuasa' kuní nduu' ña ini nja
jaan'.

¹⁸ Ndisu saa e' kuenta ndii, ka'an yoo ka ndii: "Yo' o'
ndii, ini un' xini un' Ndiosí, te yu'u ndii, xaa' i ña va'a."
Kuví nia'a ndo' yu'u ña ini ndo' xini ndo' Ndiosí kii'
koo' ña va'a xaa' ndo'. Ndisu yu'u ndii, xiin' ña va'a ña
xaa' i kuví nia'a i ndo' o' ña ini i xini i Ndiosí.

¹⁹ ¿Ñáá kandixa' ndo' o' ña yoo iin ndaa' kuiti' Ndiosí?
Va'a xaa' ndo'. Ndisu ndee ña ndiva'a kandixa' ña
jaan', te yi'vi va' ña'a' a. ²⁰ Ne küu' kaxi' nduu' ndo' o'!
Xa'a' a ña ka'an kuiti' ndo' ña ini ndo' xini ndo' Ndiosí,
te xaa' ndo' ña va'a ndii, iin ña kuasa' kuní nduu' ña ini
jaan'.

²¹ Xa xini ndo' ña Abraham, te xii' yata' e' ndii, ni
ka'an Ndiosí ña te ndaku nimá nduu' ra nuu' a xa'a' a
ña ni xaa' ra kii' ni xika' ra nasoko' ra si'e ra Isaac saa ni
ka'an chuun' a xiin' ra. ²² Te koto ndo' saa ni xachuun'
inga' ña ini ra xini ra Ndiosí xiin' ña ni xaa' ra. Te xiin'
ña ni xaa' ra jaan' ni xinu ña ini ra jaan'. ²³ Xa'a' a jaan'
na ni xinu ña yoso' nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:
"Ni ini Abraham ni xini ra Ndiosí, te ni ka'an a ña te
xachuun' ndaku nduu' ra nuu' a." Sakan' yoso' a. Te ni
ka'an tu a ña te xini ta'an' xiin' a nduu' ra. ²⁴ Ña jaan'
na kuu' xini e' ndii, süu' xa'a' a ña ka'an kuiti' ne yivi'
ña ini nja xini nja Ndiosí, te nduu' nja ne xachuun'
ndaku nuu' a. Süu' jaan' ndii xa'a' a ña xaa' tu nja ña
va'a nduu' nja ne xachuun' ndaku nuu' a.

²⁵ Te xa xini tu ndo' saa ni xka'ndia a xiin' Rahab, ña'
ni xiko' xiin' mii' mii'. Ndee ña jaan' ni ka'an Ndiosí ña
ña' xachuun' ndaku nduu' a nuu' a xa'a' a ña ni natjin
va'a a te Israel, te kuan koto maña ñuu' a', te ni ti'vi'
ña'a' a' inga' ichi', te ni kaku ra.

²⁶ Sakan' na kuu' iin ñu'u' nde'i kii' koo' ka nimá a
ndii, xa ni xi'i' a, nii' sakan' tu yoo ña ini e' naa' koo' ña
va'a xaa' e'.

Koto e' yu'u' e' kii' ndatu'un' e'

3 Ñañi ta'an' i, na ndüku' kua'a' va' ndo'ó ña' kundu' ndo' ne sania'á, sakan' ña' xini' e' ndii, ndiee' ka' nakan' Ndiosí kuenta nuu' ndu'u, ne sania'á, te sakan' ne xini' so'ó ña' jaan'. ² Sakuu' e' ndii, ki'in' va' ichi' xaa' e' ña' vä'a. Ndisu' naa' yoo' iin' ne yivi', ne kōo' kiví' xaa' ña' jaan' xiin' ña' ka'án' ña' ndii, ne yivi' va'a' xachi' nduu' ña', te kuví' ndiko' ni'i' xiin' mii' tu' ña' nuu' kuachí.

³ Nde'e' naa' xaa' tu' e' kii' chika'ni' e' kaa' yu'u' kuei, te saa' ri' ña' kuní' e' ndii, kuví' ndikō' ni'i' e' ri', te ku'un' ri' mii' ka' kuní' e'. ⁴ Koto' tu' ndo' saa' xaa' tundoo', tee' ndee' na'nu' xava'a' tun' jaan', te ndiee' va' xika' tachí' ndii, xiin' iin' tun' lulu' kuítí' kuví' satuvi' te yivi' nu', te kua'an' nu' mii' ka' kuní' ra'. ⁵ Sakan' tu' xaa' yaa' e' ndii, iin' ña' lulu' kuenta' ñu'u' nde'i' e' nduu' a, ndisu' kumi' a' ndiee' te ka'án' ninyu' a' xa'a' ña' na'nu' ya'a. Te nduu' a' ndee' naa' iin' ñu'u' tili'kin', ña' kuví' ka'mi' kua'a' xava'a' xiki' na'nu'. ⁶ Te sakan' tu' yaa' e' ndii, ndee' naa' ñu'u' nduu' a. Te iin' xaan' mii' ñu'u' chitu' vi' ña' ña'a' nduu' tu' a. Te iin' tu'un' ñu'u' nde'i' e', ña' kuví' sativi' kanii' e', nduu' a, te ndee' kii' tui' e' xiin' ndee' skachi' kuví' e' ndii, kuví' sativi' a' yoo', sakan' ña' ndee' naa' ñu'u', ña' kuaxi' vi'e' ndi'aya', nduu' a.

⁷ Ndixa' nduu' a' ndii, chu'un' va' ne yivi' samaso' ña' sakuu' nuu' kiti' iku', naa' kuu' ti' kumi' ta'an' xa'a', xiin' saa', xiin' ti' ka'nuu' tixin', xiin' ti' ñu'u' miní' ka'nu'. ⁸ Ndisu' ndee' iin' e' kuví' samaso' yaa' e'. Sakan' ña' iin' ña' ña'a' nduu' a, te kuví' ndiko' ni'i' ña'a' e'. Te xiin' yaa' e' jaan' ka'án' e' kuento' xatu, ña' satuxuvi' ne yivi'. ⁹ Te xiin' yaa' e' jaan' tu' xaka'nu' e' Ndiosí, yuva' e', te xiin' ña' jaan' tu' sanacha'an' e' ne yivi', ne ni' xa'a' Ndiosí' saa' kuu' mii' a. ¹⁰ Xiin' yu'u' e' ka'án' va'a' e' xa'a' ne yivi' te xiin' ña' jaan' tu' sanacha'an' ña'a' e'. Ñañi ta'an' i, xä-ta'an' saa' e' sakan'. ¹¹ Sakan' ña' iin' xaan' mii' kiee' tikiui' ndii, kuví' klee' tikiui' va'a' xiin' tikiui' uva. ¹² Ñañi ta'an' i, sakan' tu' itun' higo' ndii, kuví' ku'un' nduu' olivo' nda'a' nu', ni' ndee' kuví' tu' ku'un' nduu' higo' nda'a' yo'o' uva, sakan' na' kuu' ni' ndee' kuví' tu' klee' tikiui' va'a' mii' kiee' tikiui' uva.

Yoo' uvi' nuu' ña' xini' tuní

¹³ Naa' ka'ni' sava' ndo'ó' ne xini' tuní' ndii, na' nia'a' ndo' ña' jaan' xiin' ña' va'a' ña' xaa' ndo', xiin' ña' maso' kuu' ndo', ña' taxi' ña' xini' tuní' ndo' jaan'. ¹⁴ Ndisu' naa' ndasi' va' nuu' ndo' xini' ndo' ne yivi', te kuni' nakuita' tu' ndo' xiin' ña' ndii, kōo' ndee' iin' xa'a' ña' ka'an' ninyu' ndo', te xini' xa'an' ndo' xa'a' ña' ndixa'. ¹⁵ Ña' xini' tuní' ña' kumi' ndo' jaan' ndii, süu' Ndiosí' taxi' a, süu' jaan' ndii ña' xini' tuní, ña' yoo' iin' yivi' kuítí' nduu' a, ña' ni' na-ta'vi' xini' ne yivi', ña' taxi' ña' ndi'va'a'. ¹⁶ Kuachí' ndii' mii' yoo' ne ndasi' nuu' xini' ña' ne yivi', te kuni' nakuita' tu'

ña' xiin' inga' ne yivi' ndii, ndiee' maní' ña', te xaa' ña' sakuu' nuu' ña' ña'a'. ¹⁷ Ndisu' yoo', ne kumi' ña' xini' tuní' ña' taxi' Ndiosí' jaan' ndii, xika' ndoo' e' nuu' ichi' a, te sakan' tu' ndiee' maní' e', te va'a' nimá' e' xini' e' ne yivi', te nda'vi' kuu' e' xiin' ne yivi', te kuvita' ini' e' xa'a' ne yivi', te sakan' tu' xaa' e' kua'a' ña' va'a', te nakaxin' tu' e' ne yivi', te nduu' tu' e' ne uvi' nimá'. ¹⁸ Sakan' ña' ne nduku' ña' ndiee' maní' ne yivi' ndii, xika' maní' ña' iin' yivi', te natiin' ña' ña' xaa' ne yivi' ña' kuní' Ndiosí.

Na' ndioo' ini' e' xa'a' ña'a' ña' yoo' iin' yivi'

4 ¿Ñáá' xini' ndo' mii' kuaxi' tun' kui'e' xiin' ñu'u' ña' yoo' tein' ndo'? Süu' ña' kini' ndioo' ini' mii' ndo' jaan' sakaku' ña' kuenta'an' nimá' ndo' xiin' ña' va'a' ña' kuní' a' saa' ndo'. ² Ndioo' ini' ndo' xa'a' ña'a', te kōo' a' natiin' ndo'. Xa'ni' ndo' ne yivi', te kundi'ni' ka' ndo' ña' ndasi' va' nuu' ndo' xini' ña'a' ndo', ndisu' kōo' a' natiin' ndo'. Xa'a' tu' ndo' tun' kui'e' xiin' ñu'u', ndisu' kōo' ña'a' natiin' ndo', sakan' ña' xikán' ndo' a' nuu' Ndiosí. ³ Te kii' xikán' ndo' a' nuu' a' ndii, kōo' a' natiin' ndo' sakan' ña' xikán' va'a' ndo' a' saa' kuní' Ndiosí. Süu' jaan' ndii' xikán' ndo' a' te kusiki' saka' ndo' a' mii' yoo' ña' si' nuu' ndo'.

⁴ Ndo'ó', ne xa'ni' ndoo' Ndiosí' ndee' naa' ne kumi' musa' ndii, ¿ñáá' xini' ndo' ña' ne xtaní' va' saa' ña' nduu' kuenta' iin' yivi' ndii, nanduu' ña' ne ni' ta'an' va'a' ka' xiin' Ndiosí? Sakan' na' kuu' yo'o' ka' xtaní' saa' ña' nduu' kuenta' iin' yivi' ndii, ni' ta'an' va'a' ka' ña' xiin' Ndiosí. ⁵ ¿Ñáá' xanini' ndo' ña' yoso' saka' ña' ka'án' nuu' tutu' Ndiosí' ndii: "Kui'ñu' va' Espíritu' Ndiosí, ña' ni' taxí' a' naá' nimá' e', xini' a' yoo'?" Sakan' yoso' a. ⁶ Ndisu' chindiee' kua'a' ka' Ndiosí' yoo' naa' yoso' a' nuu' tutu' a' mii' ka'án' a' ndii: "Taxí' Ndiosí' ña' keta' va'a' ne ñu'ñu', ndisu' chindiee' a' ne nda'vi' kuu' nimá." Sakan' yoso' a. ⁷ Sakan' na' kuu' taxí' ndo' ña' ka'ndi'a' chuun' Ndiosí' nuu' ndo', te taxí' ndo' ña' keta' va'a' ña' ndi'va'a' xiin' ndo', te kuxi'oo' a' nuu' ndo'. ⁸ Ndasyatín' ndo' nimá' ndo' nuu' Ndiosí' te kuyatín' tu' a' jaan' nuu' ndo'. Ndo'ó', ne ndiso' kuachí' ndii, nakoo' ndo' a, te ndundoo' nimá' ndo', sakan' ña' ne uvi' nimá' nduu' ndo'. ⁹ Xa'a' a' jaan' na' na' kusuchi' u'vi' ini' ndo', te kuaku' ndo', te tana' ndii' va' ndo' xa'a' kuachí' ndo'. Na' nanduu' ña' ni' xaku' ndo' ña' kuaku' u'vi' ndo', te ña' si' ni' xini' ndo' ndii, na' nanduu' a' ña' kusuchi' va' ini' ndo'. ¹⁰ Na' sanuu' xiin' mii' mii' ndo' nuu' xto'o' e' Ndiosí, te ki'in' ka'nu' a' ndo'ó'.

Nätava' e' kuenta' kuu' ta'an' e'

¹¹ Ñañi ta'an' i, kani'a' xiin' ta'an' ndo'. Sakan' ña' naa' kani'a' ndo' xa'a' ne yivi', uun' naa' natava' ndo' kuenta' kuu' ne jaan' ndii, kani'a' tu' ndo' xa'a' tu'un' ndei' Ndiosí, te natava' tu' ndo' kuenta' kuu' tu'un' ndei' a' jaan'. Te kii' xaa' ndo' sakan' ndii, süu' te saxinú' tu'un' ndei' jaan' nduu' ndo', süu' jaan' ndii te xa'nú' kuachí' sananduu' xiin' mii' ndo'. ¹² Kuachí' ndii' Ndiosí'

kujiti' nduu' ña xa'a tu'ün ndei' jaan', te suvi tu' a nduu' ña xa'nú kuächi e'. Te ña jaan' kumi' ña ndiee' te sakakú a yoo' nuu' kuächi e', uun katun' a yoo'. Ndisu ndo'ó ndii, zyoo nduu' ndo', tuu ndo', na natava' ndo' kuenta kuu' inga ne yivi'?

Vä'a ka'an ñuñu' e' xa'a' kivi' tiaan

¹³ Chuyun xa'a' va ndo'ó vitin, ne ka'an ndii: "Vitin, uun tiaan ku'ün e' iin ñuy, te kundiee e' ikan' iin kuiya, te xiko' e' ña'a, te kanando e' xu'un'." Sakan' kachi ndo'. ¹⁴ Ndisu xiní ndo' saa saa a xiin' kivi' ñuy ndo' tiaan. Kuächi ndii, kivi' ñuy e' ndii, nduu' a ndee naa vikó nu'u', ña yoo iin kani', te ndi'i tukuy a so'o.

¹⁵ Kuni a ña va'a ka' an ndo' ndii: "Naa' kuni xto'o e' ndii, kutiakú e', te saa e' ña yo'o', uun ña jaan'." Sakan' kuni a ka'an ndo'. ¹⁶ Ndisu ndo'ó ndii, ka'an ñuñu' ndo'. Te sakuu' ña ñuñu' naa ña jaan' ndii, ña nja'a nduu' a. ¹⁷ Sakan' na kuu' ne xiní saa ña va'a, te xaa' nja a ndii, kuächi xaa' nja nuu' Ndiosí.

Vitin ka'an Santiago xa'a' ña kund'o'o ne vika' nja'a

5 Ndo'ó, ne vika' ndii, chuyun xa'a' va ndo' ña ka'an i vitin, sakan' ña xa' kuyatin' kuu' ña kund'o'o ndo'. Sakan' na xa'a' ndo' kuaku ndo' te nde'i ndo'. ² Sakan' ña ña vika' ndo' ndii, te'í a, te toto ndo' ndii, xaxi' kuxi a. ³ Te oro ndo' xiin' plata ndo' ndii, kuxi a. Te kuxi ña vika' ndo' jaan' kunduy ña tijn kuächi ndo'ó nuu' Ndiosí, te kunduy a ndee naa ñu'u' kii' xa'mi' a ña'a. Ndisu taxa'a te taxa'a ka' ndo' ña vika' jaan' tee' ndee xa' kuyatin' kivi' so'o' ndi'i'. ⁴ Kuni so'o' ndo' ña ka'an kuächi te tatu' ndo' nuu' ndo', te ni nakaya ña savi' ndo', sakan' ña ni cha'vi' ña'a' ndo'. Te xto'o e' Ndiosí ka'nu' koo' chukuu' ndii, xa' ni xini so'o' a ña ka'an kuächi te jaan'. ⁵ Ndo'ó ndii, sii' xika' ndo' iin yivi' yo'o', te sasana' xiin' miji' ndo'. Te sanda'ni ndo' nimá ndo' xiin' sakuu' ña kuni' ndo'. Xa'a' a jaan' na ni kuxa'an ndo' ndee naa kiti', ti' xito' kuxi ne yivi', te xa' ni xaa' kivi' ña kuví ri'. ⁶ Te ni katun' ndo' ne yivi', ne koo' kuächi, te ni xa'ni' ña'a' ndo' tee' ndee ni kuví ndoni' nda'a' nja te naka'an nja xa'a' nja.

Kundieni e' ndee xaa' kivi' ña nandiko' xto'o e'

⁷ Ñani ta'an' i, kuie kuy iní ndo' ndee xaa' kivi' ña nandiko' xto'o e'. Koto ndo' saa kuie kuu' iní te xachuun' xa'a' ku'u' ndee nakuxa ña savi'. Te jaan' ndii, kuie kuu' iní ra ndiatu' ra savi' ña kuyun nuu' xiin' savi' ña kuyun ndi'i' ndoso'. ⁸ Nii' sakan' tu' kuni a ña kuie kuy tu' iní ndo'ó, te kuita ni'i' ndo' nuu' ichi' Ndiosí ndee xaa' kivi' jaan'. Kuächi ndii xa' kuyatin' xaa' kivi' ña nandiko' xto'o e' jaan'.

⁹ Ñani ta'an' i, kuchi ta'an' ndo', saa iin kii' katun' ndo' xa'a' ña jaan'. Sakan' ña xa' kuyatin' kuu' kivi' ña nandiko' ña xa'nú kuächi. ¹⁰ Ñani ta'an' i, naka'an' ndo' saa ni kundieni te ni ka'an tiakú tu'ün xto'o e' Ndiosí xiin' ña ndiee' a. Te jaan' ndii, kuie ni kuy tu' iní ra kii' ni sando'o' ña'a' ne yivi', nii' sakan' tu' kuni a kundieni ndo'ó, te kuie kuy tu' iní ndo'. ¹¹ Ña ndixa nduu' a ndii, ka'an e' ña sañu'u' va Ndiosí ne ni kundieni nuu' tundoo'. Te ni xini so'o' ndo' saa ni kundieni Job nuu' tundoo', ña kuie ni kuy iní ra. Te xini tu' ndo' saa ni sañu'u' va ña'a' xto'o e' Ndiosí so'o' ndi'i', sakan' ña kuvita va iní a xa'a' e', te yoo ka'nu' va tu' iní a xa'a' e'.

¹² Ñani ta'an' i, ña ka'nu' ka' nduu' a ña tijn ndiaa ndo' kivi' Ndiosí kii' taxi' ndo' kuento ndo'. Ni ndee tijn ndiaa tu' ndo' ndivi'. Te sakan' tu' tijn ndiaa ndo' ñu'u' iin yivi'. Te tijn ndiaa ndo' ndee iin nuu' tuku ña'a' kii' taxi' ndo' kuento ndo' jaan'. Süu' jaan' ndii kii' ka'an ndo' "uun" ndii, ña jaan' kuiti' ka'an ndo'. Te kii' ka'an ndo' "ü'ün" ndii, ña jaan' kuiti' tu' ka'an ndo'. Sakan' saa ndo', saa iin kii' katun' Ndiosí ndo'ó xa'a' ña jaan'.

Ka'an e' xiin' Ndiosí xa'a' ne kuni kuví

¹³ Naa' yoo sava ndo'ó, ne ndo'o' ndii, na ka'an nja xiin' Ndiosí. Naa' yoo sava ne va'a va kuni tein ndo' ndii, na kata nja yaa Ndiosí. ¹⁴ Naa' yoo sava ne kuni kuví tein ndo' ndii, na kana nja te xixa, te xito' ne nakaya xa'a' Ndiosí, te ka'an ra xiin' a xa'a' nja, te xiin' ña ndiee' xto'o e' kakin ña'a' ra xa'an oliva. ¹⁵ Te kii' iní e', te ka'an e' xiin' Ndiosí xa'a' nja ndii, nda'a' ne kuni kuví jaan' saa xto'o e', te ndokoo nja. Te naa' ni xaa nja kuächi ndii, koo ka'nu' iní a xa'a' nja. ¹⁶ Sakan' na kuu' na'ma ndo' kuächi ndo' nuu' ta'an' ndo', te ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ta'an' ndo', te nda'a' ndo'. Te kii' iin ne xachuun' ndaku nuu' Ndiosí ka'an xiin' a ndii, chindiee' kua'a' ña ka'an ne jaan'. ¹⁷ Naa' kuu' Elías ndii, iin te yivi' naa yoo' tu' ni nduu' te jaan'. Te kii' ni ka'an, te ni ka'an ra xiin' Ndiosí ña kuyun savi' ndii, ni kuyun xa'a' a uní kuiya yoso' sava. ¹⁸ Ni ya'a, te ni ka'an tukuy ra xiin' Ndiosí ña kuyun tukuy savi'. Te ni kuyun a, te ni yoo ña savi'.

Sanandiko' e' ne yivi' nuu' ña ndixa xa'a' Ndiosí

¹⁹ Ñani ta'an' i, naa' iin ndo'ó sanako' xiin' miji' nuu' ña ndixa ña kandixa e', te sanandiko' inga ne ta'an' e' ndo'ó nuu' ña ndixa jaan' ndii, ²⁰ kuni i ña kundani ndo' ña yoo ka' sanandiko' ne xaa' kuächi jaan' nuu' ichi' Ndiosí ndii, sakakú ña'a' nja nuu' vi'e ña ndiva'a. Te koo ka'nu' iní Ndiosí xa'a' sakuu' kuächi ne ni xaa' kua'a' xava'a kuächi jaan'.

1 Pedro

Ti'vi' ra cha'an' nja

1 Yu'u nduu' Pedro, te Jesucristo ni tjanu' yu'u sani- a'á i'ichi' a. Ti'vi' i' cha'an' ndo'ó, ne ndiee' tuku xaan', ne ni xitja i'nu nuu' ñu'u' ña nani' Ponto, xiin' ñu'u' Galacia, xiin' ñu'u' Capadocia, xiin' ñu'u' Asia, xiin' ñu'u' Bitinia. ² Te yuva' e' Ndiosí ndii, ni ñakaxin a ndo'ó saa nii' ni chituní a ndee xta'an' te ndasanduu Espiritu Santo ndo'ó kuenta Ndiosí, te kandixa' ña'a' ndo', te xiin' nii' Jesucristo kunduu ndo' ne ndoo nimá. Te i'in kivi' kua'an na sañu'u' na Ndiosí ndo'ó, te na taxí ya'a tu a ña maní' koo xiin' ndo'.

Ni taxí Ndiosí ña ndiatu' iní e' ña kundiee e' xiin' a naá kivi'

³ Ka'nu' va ña nduu' Ndiosí, yuva' xto'o e' Jesucristo. Te xa'a' a ña kuvita xava'a iní a xa'a' e' ndii, ni kaku e' tuku ichi' ni xaa a, te ni natijn e' ña ndiatu' iní ndituní e' xa'a' ña ni natjaku Jesucristo. ⁴ Te natijn e' ña koo' kivi' te'í, te koo' kivi' tu tiví' a, te sakan' tu koo' kivi' ndi'i' ña ndatun' a ña yoo tu'va xa'a' e' xaa' Ndiosí ndivi'. ⁵ Te xiin' ña ndiee' Ndiosí xito' a ndo'ó xa'a' a ña iní ndo' xini ña'a' ndo' ndee xaa ña natijn ndo' ña sakakú xachi' a ndo'ó, ña xa yoo tu'va natijn ndo', te nia'a' ña'a' a ndee kivi' so'o' ndi'i'. ⁶ Xa'a' a jaan' na na va'a va kuni ndo' tee' ndee ndo'o' kua'a' ndo' ndee vitin ki'in' nuu' tundo'o' iin kaní'. ⁷ Sakan' ña xiin' tundo'o' jaan' nia'a' ndo' ña ndee naa oro ví' nduu' ña iní ndo' jaan'. Sakan' ña oro ndii, tee' ndee ña ndoñu'u' nduu' a ndii, saxka'ndiá te yivi' a nuu' ñu'u' te kuni ra naa' oro ndi'i' xna'a' nduu' a. Te ña iní ndo'ó jaan' ndii, ndiaa ya'vi' ya'a ka a te sakan' oro, te naa' kije va'a a nuu' tundo'o' ndii, xata'an natijn ndo' ña ndatun' xiin' ña tiin' ka'nu' xiin' ña va'a saa Jesucristo kii' nandjiko' a. ⁸ Tee' ndee ni xini nduchi' nuu' ndo' a ndii, ndaní ña'a' ndo'. Tee' ndee kivi' kuni ña'a' ndo' vitin ndii, iní ndo' xini ña'a' ndo'. Te va'a xava'a kuni ndo', te ndee kivi' ka'an ndi'i' ndo' saa kuni ndo'. ⁹ Sakan' ña natijn ndo' ña va'a xa'a' a ña iní ndo' jaan', te ña jaan' nduu' ña kaku nimá ndo' nuu' kuachi' ndo'.

¹⁰ Te ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí ndii, ni ka'an ra ña ndaní mii' Ndiosí ndo'ó, sakan' ña ni sakuaan ndi'i' ra, te ni xika tu ra kundani ra saa saa Ndiosí te sakakú a yoo'. ¹¹ Te ni xika tu ra kuni ra ama'a koo ña jaan' xiin' saa xka'ndia a, sakan' ña Espiritu mii' Cristo ni naa

nimá ra, te ni nia'a ña'a' a xa'a' ña jaan', te ni sakuni' ña'a' a ndee ña kuni ka koo ña kundo'o' Cristo, ña kixin sakakú yoo', xiin' xa'a' ña ndatun' xava'a, ña natijn a kii' ndi'i' kundo'o' a tundo'o' jaan'. ¹² Te ni sakuni' a te jaan' ña süu' xa'a' ña va'a mii' ra ni ka'an ra ña jaan', süu' jaan' ndii xa'a' ña va'a yoo' ni ka'an ra a. Te ña jaan' nduu' tu ña ni ka'an te yivi', te ni ka'an ndoso' tu'un va'a nuu' ndo' xiin' ña ndiee' Espiritu Santo, ña ni tjanu' Ndiosí ndee ndivi'. Te ndee sakuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí ndii, kuni kuni a ña jaan'.

Kaka ndoo e' xiin' sakuu' ña xaa' e' ndee naa xaa' mii' Ndiosí

¹³ Sakan' na kuu' koo tu'va ndo' xiin' ña xanini ndo', te koo ñu'u' iní va ndo', te kundiatu ndi'i' tu iní ndo' xa'a' a ña ndaní mii' Ndiosí ndo'ó kii' kixin tukuu Jesucristo. ¹⁴ Ndee naa xaa' si'e, ña saxinú nja ña ka'an yuva' si'i' nja ndii, nii' sakan' tu kuni a saxinú ndo'ó ña ka'an Ndiosí, ña kaka ka ndo' saa ni xika ndo' kii' tia'an kundani ndo' xa'a' Ndiosí. ¹⁵ Süu' jaan' ndii kaka ndoo ndo' xiin' sakuu' ña xaa' ndo' ndee naa xaa' mii' Ndiosí, ña ni kana yoo', sakan' ña ña jaan' ndii, ña ndoo nduu' a. ¹⁶ Sakan' ña yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii: "Kaka ndoo ndo', sakan' ña ña ndoo nduu' yu'u'", kachi a.

¹⁷ Sakan' na kuu' naa' nakuni ndo'ó ña Ndiosí nduu' yuva' ndo' ndii, kuni a kaka ndo' tiin' ka'nu' ña'a' ndo', ña xika' nuu' ndo' iin yivi' yo'o', sakan' ña ña jaan' nduu' ña sana'má ndaku yoo' xa'a' ña xaa' i'in e', te nakaxin a ne yivi'. ¹⁸ Te xini kaxi' ndo' saa ni sandoó ndiká Ndiosí yoo' nuu' ña ni xika saka e' saa ni saya'a ne xii' yata' e' nuu' e'. Süu' ni xaa a sakan' xiin' ña ndoñu'u' naa ña nduu' oro, uun plata. ¹⁹ Süu' jaan' ndii xiin' ña ndatun' xava'a ña nduu' ní' Cristo, ña ni xitja xa'a' kuachi' e', ni xaa Ndiosí ña jaan'. Sakan' ña Cristo jaan' ni nduu' ndee naa mbee, ti' nasoko' ne yivi' nuu' Ndiosí, ti' ndatun' va, te kuasa' kui'e ri' ndee sie. ²⁰ Te xa ni chituní Ndiosí ndee kii' tia'an ku'a' iin yivi' ña Cristo jaan' saa chuun jaan'. Ndisu vitin, ña xa kua'an ndi'i' kivi' ndii, ni satuví ña'a' a xa'a' ña va'a yoo'. ²¹ Te xa'a' a ña ni xaa Cristo, iní ndo'ó xini ndo' Ndiosí, sakan' ña ni sanatiaku ña'a' a, te ni kii' in ka'nu' ña'a' a ndivi', sakan' te iní ndo' kuni ndo' Ndiosí, te xa'a' ña jaan' kuiti' kundiatu iní ndo'.

²² Tę vıtın, ña xa ni ndasandoo Ndiosí nimá ndo' xa'a' a ña ni kändixa' ndo' ña ndixa xa'a' Jesús ni xaa Es-piritu, tę kundani ta'an' ndo' xiin' iin kanii' nimá ndo' ndii, na kundani ta'an' ndo' xiin' ña ndoo nimá ndo'.

²³ Kuachı ndii xa ni kaku ndo'ó tuku ichi', tę süu' ni kaku ndo' naa ni xaa kij' ni sakaku' si'i' ndo' ndo'ó. Süu' jaan' ndii ni kaku ndo', tę kutıaku xachi' ndo' saa tu'ün Ndiosí. Tę tu'ün jaan' ndii, ña yoo tiaku nduu' a, tę köo' kivi' ndoñu'u' a. ²⁴ Xa'a' a jaan' na yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Ne yivi' ndii, ndee naa ku'u nduu' nıa.

Tę ndee naa ita ku'u jaan' nduu' ña ka'nu' nıa.

Tę ku'u jaan' ndii, ichi a, tę koyó tu ita a.

²⁵ Ndisu tu'ün xto' o e' Ndiosí ndii, köo' kivi' ndoñu'u' a.

Sakan' yoso' a. Tę ña yoso' jaan' nduu' tu'ün va'a, ña ka'an xa'a' Jesús, ña ni ka'an ndoso' ndu nuu' ndo'.

2 Xa'a' a jaan' na nakoo ndo' sakuu' ña kını yoo ini ndo', tę nakoo tu ndo' sakuu' ña xini xa'an', xiin' ña xasuvi' xiin' mii', xiin' ña ndasi' nuu' ndo', xiin' sakuu' ña kanıa'a ndo' xa'a' ne yivi'. ² Saa nii' xaa' ña kuañu'u, ña xikán va ini a xa'a' lechin si'i' a ndii, nii' sakan' tu kakan va ini ndo'ó xa'a' ña ndixa, ña taxi' Ndiosí, tę xiin' ña jaan' kua'nu ndo' ña ndiatu' ndo' kivi' ña sakakú Ndiosí ndo'ó, ³ sakan' ña xa ni xıto ndo' ña va'a va kuu' xto' o e'.

Cristo nduu' ndee naa yuu' xa'a' vi'e

⁴ Tę kuyatın ndo' nuu' Jesucristo, ña nduu' ndee naa iin yuu', ña tiaku, tę yuu' jaan' ndii, ni nakoo tę yivi' a, ndisu Ndiosí ndii, ni nakaxın ña'a' a tę nduu' a iin yuu' ndatun' va. ⁵ Sakan' tu ndo'ó ndii, ndee naa yuu' tiaku nduu' ndo'. Tę xa'a Ndiosí iin vi'e a xiin' ndo' tę kunduu' ndo' iin ti'vi sutu ndıtıa mii' a, tę nasoko' ndo' ña xtani va Ndiosí, ña natiin' a xa'a' ña ni xaa Jesucristo.

⁶ Naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Koto ndo', chindu'u' i iin yuu', ña kua'an xiki' vi'e, ñuu Sión.

Tę yuu' jaan' ndii, yuu' kuu' nuu' nduu' a, tę ni nakaxın ña'a' i tę nduu' a iin yuu' ndatun' va, tę yoo ka ini xini ña jaan' ndii, köo' kivi' saka'an' xiin' mii' nıa.

Sakan' yoso' a. ⁷ Tę ña nduu' ndee naa yuu' jaan' ndii, ña ndatun' nduu' a nuu' ndo'ó, ne ini xini ña'a'. Ndisu nuu' ne ini xini ña'a' ndii, nduu' a ndee naa yoso' a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Yuu', ña ni nakoo tę xa'a vi'e ndii,

yuu' nuu' ña tiin' xa'a' vi'e ni nanduu a.

⁸ Tę yoso' tu a nuu' tutu Ndiosí ndii:

Xiin' yuu' jaan' kaki'i ne jaan',

te ña jaan' saa sakan' tę xaa nıa ñu'u'.

Sakan' yoso' a. Sakan' ndo'ó nıa xa'a' a ña kändixa' nıa ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, tę xa ña jaan' chıtunı Ndiosí kundoo' o nıa.

Ne ñuu Ndiosí nduu' yoo'

⁹ Ndisu ndo'ó ndii, ne yivi', ne xa ni nakaxın Ndiosí, nduu' ndo', tę nduu' ndo' sutu xika' nuu' nuu' a, tę xa ndıtıa mii' kuıti' a nduu' ndo', tę xa kuenta mii' kuıti' tu a nduu' ndo' tę ka'an ndoso' ndo' xa'a' chuun va'a koo' chukuu' ña ni xaa ña ni kana ndo'ó jaan'. Tę ña jaan' ndii, ni tava' a ndo'ó nuu' ichi' ña iin yavi, tę ni ko'ni a ndo'ó nuu' ichi' a, ña yi'é ndatun' va. ¹⁰ Ndo'ó, ña nuu' ndii, ndee ni nduu' ndo' iin ti'vi, ndisu vıtın ndii, ni nanduu' ndo' kuenta Ndiosí. Tę sakan' tu ni kuvıta ini a xa'a' ndo' ña nuu', ndisu vıtın ndii, xa kuvıta ini a xa'a' ndo'.

¹¹ Nani ta'an' manı' i, xa'a' a ña nduu' ndo' ndee naa ne ndıva'a, ne xka'ndıa kua'an iin yivi' ndii, ka'an nda'vi i xiin' ndo' ña tıxi ndo' keta va'a ña ndıoo' ini iin' ndo', ña kuun' ta'an' xiin' ña va'a ña kuni nimá ndo'. ¹² Tę va'a kuu' ndo' teın ne tuku', ne ini xini Jesús, sakan' tę tee' ndee kanıa'a ne jaan' xa'a' ndo' ndii, kuni nıa ña va'a ña xaa' ndo' jaan', tę saka'nu' nıa Ndiosí kij' nakana a kuenta nuu' sakuu' ne yivi'.

Saxınú ndo' ña ka'an sakuu' tę xa'ndia chuun'

¹³ Tę xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta xto' o e' ndii, saxınú ndo' ña ka'an sakuu' tę xa'ndia chuun' kuenta iin yivi', naa kuu' rey, tę xa'ndia chuun' ka'nu' kuu' nuu', ¹⁴ xiin' naa kuu' nda'a' xa'a' ra, tę tıanu' ra sando'o' ne xaa' ña nıa'a, tę tiin' ka'nu' ra ne xaa' ña va'a. ¹⁵ Kuachı ndii kuni Ndiosí ña xiin' ña xaa' ndo' ña va'a, köo' ña kuvı ka'an ne küu' kaxi' xa'a' ndo'. ¹⁶ Nıa jaan' na xika' ndıká ndo' ni xaa Ndiosí, ndisu tiin' ndıaa ndo' ña xika' ndıká ndo' jaan' tę saa ndo' ña nıa'a, süu' jaan' ndii tıin' ndo' a tę kaka nuu' ndo' nuu' Ndiosí kuıti'. ¹⁷ Nıa jaan' na kuni tıin' ka'nu' ndo' sakuu' ne yivi', tę kundani ndo' ne ini xini Jesús xiin' ndo', tę kuyı'vi ndo' Ndiosí, tę tıin' ka'nu' ndo' rey.

Ña kuni a saa ne ni ke'vi xachuun' nuu' xto' o nıa kij' mii' kuu' ra xiin' nıa

¹⁸ Ndo'ó, ne ni ke'vi xachuun' nuu' xto' o ndii, saxınú ndo' ña kuni ne jaan', tę tıin' ka'nu' ndı'i ña'a' ndo'. Tę süu' xiin' xto' o ndo', ne va'a, ne vıta kuu' ini kuıti' saa ndo' ña jaan', süu' jaan' ndii saa tu ndo' a xiin' xto' o ndo', ne nıa'a, ne mii' kuu' xiin' ndo'. ¹⁹ Kuachı ndii iin ña ndıaa ya'vi' nduu' a nuu' Ndiosí naa' xa'a' a ña kuni saxınú ndo' ña kuni a kundieni ndo' ña sando'o' xto' o ndo' ndo'ó tee' ndee köo' iin xa'a'. ²⁰ Naa' xa'a' a ña xaa' ndo' kuachı, tę sando'o' xto' o jaan' ndo'ó, tę kundieni kuie ndo' nuu' ña jaan' ndii, kuasa' ndıaa ya'vi' xachi' a jaan'. Ndisu naa' sando'o' ne jaan' ndo'ó xa'a'

a ña xaa' ndo' ña va'a, te kundieni kuie ndo' nuu' a ndii, iin ña ndiaa ya'vi' nduu' a nuu' Ndiosí. ²¹ Te xa xa'a' ña jaan' ni kãna Ndiosí ndo'ó, sakan' ña sakan' tu ni ndo'ó Cristo xa'a' e', te ni nia'a a yoo' saa kuní a kundikun e' ichi' ña ni xika a. ²² "Ña jaan' ndii, koo' kivi' ni xaa' a kuachi, te ni ndee ni ka'an tu a tun vixi." ²³ Te kii' ni kãña'a ne yivi' xiin' a ndii, ni kãña'a ña jaan' xiin' ña, te kii' ni sando'o' ña'a' ña ndii, ni ka'an a ña kãñi ña'a' a, süu' jaan' ndii ni sanakua'a a sakuu' ña ndo'o' a nda'a' Ndiosí, ña sana'má ndaku ne yivi'. ²⁴ Te mii' Cristo ni nãcha'vi xiin' ñu'u' nde'i a xa'a' kuachi e' nuu' krusín, sakan' te kunduu' e' ndee naa ne ni xi'i nuu' kuachi jaan', te kutiaku e', te saa e' ña ndaku ña kuní Ndiosí. Te xa'a' a ña ni tuxu'vi a ni nda'a e'. ²⁵ Kuachi ndii ni xika ndo' ndee naa mbee, ti' ni xitja i'nyu. Ndisu vitin ndii, xa ni nãndiko' ndo' nuu' ña paxto e', ña xito' nimá ndo'.

Ña kuní a saa sakuu' ne yivi', ne xa ni tunda'a'

3 Nii' sakan' tu ndo'ó, ne yoo ii' ndii, koto ka'nu' ndo' ra, sakan' te naa' kãndixa' ra tu'un va'a ndii, kuví nãma ra nimá ra xa'a' ña kuu' ndo' jaan', te ndee kuni a ña ka'an vi' ndo' xiin' ra ² kii' kuni ra saa xika' ndoo ndo' xiin' saa xito' ka'nu' ña'a' ndo'. ³ Na ndãsan-datun' ya'a ndo' iin' ndo', naa kuu' ña kachi'i' ndo' ixi' xini' ndo', xiin' kãa va'a oro ña ndondia iin' ndo', xiin' toto ya'vi, ña ni'nu' ndo'. ⁴ Süu' jaan' ndii nimá ndo' ndãsan-datun' ndo' xiin' ña kuãsa' tvi', ña nduu' ña va'a nimá ndo', xiin' ña maso ndo'. Ña jaan' nduu' ña ndiaa ya'vi' xna'a nuu' Ndiosí. ⁵ Sakan' ña xta'an' ndii, sakan' ni ndãsan-datun' xiin' mii' ña'a', ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni iní xini' ña'a', te ni xito ka'nu' ña ii' ña. ⁶ Naa ni xaa Sara, ña ni xito ka'nu' a' Abraham, te ni ka'an a' ña xto'o' a' nduu' ra. Te ndo'ó ndii, ndee naa si'e ña' jaan' nduu' ndo' naa' xaa' ndo' ña va'a, te xika' ni'vi ndo' iin yivi'.

⁷ Te sakan' tu ndo'ó, te yoo ña si'i ndii, kundiaa ña'a' ndo' xiin' ña xini tuní, te tijn ka'nu' ña'a' ndo' xa'a' a ña nduu' ña ne ii' kã. Sakan' ña samani' tu Ndiosí ne jaan' xiin' ndo' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'. Te kii' xaa' ndo' sakan' ndii, koo' ña tãsi nuu' ndo' kii' ka'an ndo' xiin' Ndiosí.

Va'a kã kundoo' e' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a, te sakan' xa'a' a ña xaa' e' ña va'a

⁸ Sakan' na kuu' kuní a ña kundiee maní' xiin' ta'an' ndo', te koo ka'nu' iní ndo' kuni ta'an' ndo', te kundani ndo' ne yivi' ndee naa ta'an' mii' ndo', te kuvita iní ndo' xa'a' ta'an' ndo', te va'a koo nimá ndo' kuni ta'an' ndo'. ⁹ Te sãndiko' ndo' ña va'a nuu' ne yivi' xa'a' ña va'a ña xaa' ña xiin' ndo'. Te ni ndee sãndiko' ndo' ña kãña'a ne yivi' xa'a' ndo'. Süu' jaan' ndii kãna ndo' nuu' Ndiosí te sañu'u' ña'a' a, sakan' ña ndo'ó ndii, ni

kãna Ndiosí ndo'ó te natijn ndo' ña sañu'u' a xa'a' a ña xaa' ndo' jaan'. ¹⁰ Kuachi ndii yoso' a nuu' tutu Ndiosí mii' ka'an a ndii:

Yoo kã kuni kutiaku va'a,

te kãa sii' iní ña iin yivi' ndii,

na koto ña yaa' ña, te kãña'a ña xa'a' ne yivi',

te na koto tu ña yu'u' ña, te kã'an ña tun vixi,

¹¹ te na kuxioo ña nuu' ña ña'a,

te saa ña ña va'a.

Te na nduku' ña ña kundiee maní' ña xiin' ne yivi',

te saa ña a xiin' iin kãñi' nimá ña.

¹² Kuachi ndii xito' ndoso' xto'o' e' ne xachuun' ndaku,

te xini so'o' tu a ña ka'an ña xiin' a,

ndisu xito' xi'e a ne xaa' ña ña'a.

Sakan' kachi a.

¹³ Koo' saa xachi' ña va'a xiin' ndo' naa' sanduxa'

ndo', te saa ndo' ña va'a. ¹⁴ Ndisu naa' sando'o' ne yivi'

ndo'ó xa'a' ña xachuun' ndaku ndo' ndii, sañu'u' va'

Ndiosí ndo'ó. Xa'a' a jaan' na kuyi'vi ndo' ne yivi' jaan',

ni ndee kundini' tu ndo'. ¹⁵ Süu' jaan' ndii tijn ka'nu'

ndo' xto'o' e' Ndiosí xiin' nimá ndo'. Te koo tu'va ndo'

sakuu' ichi' te nakuijn ndo' nuu' sakuu' ne ndatu'ún'

ndo'ó xa'a' ña ndiatu' iní ndo'. Te kii' xaa' ndo' sakan'

ndii, maso kuu' ndo' xiin' ne jaan', te tijn ka'nu' tu ña'a'

ndo'. ¹⁶ Te xiin' ña jaan' xini' ndo' ña koo' ndee iin xa'a'

ñã kuví tijn kuachi ña ndo'ó. Sakan' te ne kãña'a xa'a'

ndo' xa'a' ña va'a ña xaa' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo'

kuenta Cristo ndii, kuka'an nuu' ña. ¹⁷ Ña jaan' na kui-

i', naa' kuní Ndiosí ña kundoo' e' xa'a' a ña xaa' e' ña

va'a ndii, va'a kã nduu' a te sakan' kundoo' e' xa'a' a

ñã xaa' e' ña va'a. ¹⁸ Sakan' ña Cristo ndii, xa' unta'

sakan' kuiti' ni xi'i a xa'a' kuachi e', te ña jaan' ndii, ña

koo' kuachi nduu' a, te ni xi'i a xa'a' yoo', ne ndiso'

kuachi, sakan' te ku'un ndiaa a yoo' nuu' Ndiosí. Ña

ndixa nduu' a ndii, ni xi'i xna'a' ñu'u' nde'i a, ndisu ni

natiaaku espíritu a. ¹⁹ Sakan' te ni xa'an a, te ni ka'an

ndoso' a nuu' nimá ña ndasi i'nyu. ²⁰ Te ña jaan' nduu'

nimá ne yivi', ne ni xiin' kãndixa' ña ka'an chuun'

Ndiosí ni ndiee iin yivi' xta'an' kii' ni xika Noé iin yivi'.

Te' ndee ni ndiatu kuie iní a xa'a' ña kii' xa'a' Noé

jaan' tundoo' chie ndii, ndia'vi' kuiti' ne yivi' ni kaku xi-

in' tundoo' jaan' kii' ni kixin tikui savi' jaan'. Unia ta'an

kuiti' ña nduu' ne ni kaku ña sakuu' ña. ²¹ Te tikui

jaan' ndii, ka'an ndiaa ra' xa'a' ña chichi' e' kuenta

Cristo, te xiin' ña jaan' ni sãkakú Ndiosí yoo' vitin. Te

ñã chichi' e' jaan' ndii, süu' kuenta ña natia' e' iin e'

nduu' a, süu' jaan' ndii iin nuu' ña taxi' e' kuento e' nu-

u' Ndiosí xiin' iin kãñi' nimá e' nduu' a, te xa'a' a ña ni

natiaaku Jesucristo, na ni sãkakú a yoo'. ²² Te ña jaan'

ndii, ni ndaa a ndivi', te ndu'u' a xiin' ku'a Ndiosí. Te

sakuu' ángele, xiin' sakuu' ña kumi' ndiee', xiin' sakuu'

ñã kumi' ña ndiee' yoo nda'a' Jesús.

Kāka ka e' naa xika' ne ĩni xini Jesús

4 Xa'a' a ña ni ndo'o Cristo xiin' ñu'u' nde'i' a xa'a' e' ndii, nii' sakan' tu kuní a koo tu'va ndo'ó te kundu' ndo'o ndo', sakan' ña ña ni ndo'o xiin' ñu'u' nde'i' a ndii, xa ni sandi'i' a kuachi e'. ² Te vitin, ña kuu' saa' tiaku ka e' ndii, na kaka e' xaa' e' ña kuní Ndiosí, te süu' kaka e' saa e' ña ndioo' ĩni e', ña nduu' kuenta ĩin yivi'. ³ Vĩkui- ĩn ndo' ña xaa' ndo' ña xtaní ne tuku', ne ĩni xini Jesús, ña ni xaa' ndo' xta'an' kii' ni nduu' ndo' ne ni xika' xaa' ña kĭni kuu' xiin' ĩin' ndo', xiin' ña kĭni ña ndioo' ĩni ndo', xiin' ña xini, xiin' ña xa'a' ndo' viko' loco, xiin' ña ndiee' sii' ndo' te xini va' ndo', xiin' ña xaka'nu' ndo' ndiosí saka, ña kuasa' kuní. ⁴ Ndisu vitin ña xaa' ka ndo' ña kĭni naa ña xaa' ne jaan' ndii, siin' kuu' ndo' tuu' ña, sakan' na kani'a' ña xa'a' ndo'. ⁵ Ndisu ne jaan' ndii, naa' kivi' kuní a ña nataxi' ña kuenta nuu' Ndiosí, ña xa' yoo tu'va, te sana'má a ne tiaku, xiin' ne xa' ni xi'i'. ⁶ Xa'a' a jaan' na ni xini so'o' tu' ne xa' ni xi'i' vitin tu'un va'a' te kuví natĭin ña kivi' ñu'u' ña koo' kivi' ndi'i' tee' ndee ni xi'i' ña ndee' naa xi'i' ndee ka ne yivi'.

Ka'án Pedro saa' kuní a kuu' e', vitin ña xa' kuyatin' ndi'i' ĩin yivi'

⁷ Xa' kuyatin' kivi' ndi'i' ĩin yivi'. Xa'a' a jaan' na koo' ñu'u' ĩni ndo', te koo' tu'va ndo', te ka'an' ndo' xiin' Ndiosí. ⁸ Te ña ka'nu' ka' ndii, kundani' ta'an' xava'a' ndo'. Kuachi' ndii kii' xaa' e' ña jaan' xa'a' ne yivi' ndii, yoo ka'nu' ĩni e' xa'a' kua'a' kuachi' ña. ⁹ Te na natĭin ta'an' va'a' ndo' vi'e' ndo', te ka'an' yu'u' ndo' kii' xaa' ndo' ña jaan'. ¹⁰ Te ĩ'in ndo' ndii, kaka nuu' ndo' nuu' ĩn- ga' ne yivi' xiin' ĩ'in nuu' ña chuyun' ña ni taxí Ndiosí nda'a' ndo'. Te chindiee' va'a' ndo' ña xiin' ĩ'in ña chuyun' jaan'. ¹¹ Xa'a' a jaan' na, ne ka'an' ndoso' ndii, na ka'an' ña saa' nii' saka'án ña'a' Ndiosí kuiti', te ne xika' nuu' ndii, na kaka nuu' ña xiin' ndiee' Ndiosí kuiti'. Te xiin' ña jaan' natĭin Ndiosí sakuu' ña xaka'nu' xiin' nda'a' Jesucristo, ña xata'an' natĭin ña tiin' ka'nu' ña'a' e', xiin' sakuu' ña ndiee' ndee' ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kundu' a.

Na nakuatia' e' kii' ndo'o' e' xa'a' a ña ĩni e' xini e' Cristo

¹² Ñani' ta'an' maní' ĩ, nandaní ndo' kii' yoo tundo'o' chie' va' nuu' kivi' ñu'u' ndo', te kani' ndo' ña kuni' a xka'ndia' tundo'o' naa ña jaan' nuu' kivi' ñu'u' ndo'. ¹³ Süu' jaan' ndii nakuatia' va' nimá ndo' xa'a' a ña ndo'o' ndo' ndee' naa ni ndo'o' Cristo, sakan' te nakuatia' ya'a' ka' nimá ndo' kii' kuní ndo' nandiko' a ĩin yivi' xiin' ña ndatun' koo' chukuu' a. ¹⁴ Sañu'u' va' Ndiosí ndo'ó naa' ka'án kĭni ne yivi' xiin' ndo' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo, sakan' ña naa' Espiritu Ndiosí, ña ndatun' koo' chukuu', nimá ndo'. ¹⁵ Te naa' sando'o'

ne yivi' yoo ka' nduu' ndo'ó ndii, na kundu' a xa'a' a ña nduu' ndo' ne xa'ni' ne yivi', uun xa'a' a ña nduu' ndo' ne kui'na', uun xa'a' a ña nduu' ndo' ne xaa' ndee' ka' nuu' ña ña'a, uun xa'a' a ña nduu' ndo' ne chi'ni' yu'u' nuu' a, mii' koo' kana' ndo'ó. ¹⁶ Ndisu naa' ndo'o' yoo ka' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo ndii, koo' xa'a' ña kuchi' ndo', süu' jaan' ndii saka'nu' ndo' Ndiosí xa'a' a ña ndo'o' ndo' jaan' xa'a' a ña nduu' ndo' kuenta Cristo.

¹⁷ Kuachi' ndii xa' ni xa'a' kivi' ña sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', te kuní a ña xi'na' xa'a' a xiin' yoo', ne nduu' kuenta a, te naa' xi'na' ka' xiin' yoo' xa'a' a ndii, saa' ka' vi' tu' kundu' ne kuni' kandi'xa' tu'un va'a' xa'a' Ndiosí.

¹⁸ Kuachi' ndii yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Te naa' tundo'o' xava'a' te kaku' ne xachuun' ndaku' ndii,

saa' ka' vi' tu' kundu' ne xaa' ña ña'a' xiin' ne xaa' kuachi'.

Sakan' kachi a. ¹⁹ Sakan' na kuu', yoo ka' ndo'o' xa'a' a ña sakan' kuní Ndiosí ndii, na sanakua'a' xiin' mii' ña nda'a' a, sakan' ña ña ni xa'a' ĩin yivi' ndii, saxinú a kuento ña taxi' a. Xa'a' a jaan' na nako' ndo' ña xaa' ndo' ña va'a'.

Ka'án Pedro xiin' te xixa, te xito' ne nakayá xa'a' Jesús

5 Kuni ka'an' nda'vi ĩ xiin' te xixa, te xito' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Jesús, xa'a' a ña nduu' tu' yu'u' te xixa ndee' naa' te jaan', te ni xini nduchi' nuu' ĩ ña ni ndo'o' Cristo, sakan' tu' natĭin inga' ĩ xiin' te jaan' ña ndatun' koo' chukuu' ña tuvi' saa' Ndiosí nuu' ku'un' e'. ² Ka'án nda'vi ĩ xiin' ndo' ña koto' va'a' ndo' ne nduu' kuenta Ndiosí, ne ni taxí a nda'a' ndo' xito' ndo', te nduu' ña ndee' naa' mbee' xito' ndo'. Te saa' ndo' ña jaan' xiin' ña ndiee', ni ndee' saa' tu' ndo' a xa'a' a ña too' ndo' xu'un', süu' jaan' ndii saa' ndo' a xa'a' a ña kuni' kaka' nuu' ndo' nuu' ne ni taxí Ndiosí xito' ndo' jaan'. ³ Te kuu' ndo' ndee' naa' xto'o' xiin' ne xito' ndo' jaan', süu' jaan' ndii kundu' ndo' ne nia'á ĩchi' Ndiosí nuu' ne jaan'. ⁴ Te kii' nandiko' ña paxto' kuu' nuu' ndii, natĭin ndo' corona ndatun' xava'a' ña koo' kivi' tivi'.

Kani' kuento Pedro sakuu' inga' ne ndikún Jesús

⁵ Ndo'ó, ne sava' ndii, koto' ka'nu' ndo' te xixa. Te sakuu' ndo' ndii, koto' ka'nu' ta'an' ndo' xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo'. Naa' yoso' a nuu' tutu' Ndiosí mii' ka'án a ndii:

Nakasi Ndiosí nuu' ne ñu'u', ndisu ne nda'vi kuu' nimá ndii, chindiee' ña'a' a.

Sakan' yoso' a.

⁶ Ña jaan' na kuu' ko'ni' xachi' ndo' xiin' ña nda'vi kuu' nimá ndo' nda'a' ka'nu' koo' chukuu' Ndiosí, te tiin' ka'nu' a ndo'ó kii' xaa' kivi' ña ni chituní a. ⁷ Te nako'

ndo' sakuu' ña sandi'ni nimá ndo' nda'a' Ndiosí, sakan' ña ndi'ni ña jaan' xa'a' ña ndo'o' ndo'.

⁸ Koo ñu'u' ini ndo', te koo tu'va tu ndo', sakan' ña ña ndiva'a, ña ndasi' ta'an' xiin' e' ndii, xika' nduu' a yoo' ndee naa león kii' xiña ri' nanduku' ri' yoo kuví koko' ri'. ⁹ Te tãxi ndo' ña keta va'a ña ndiva'a jaan' nu- u' ndo', te kujta ni'i va ndo' nuu' ña ini ndo' xini ndo' Jesús, sakan' ña xini ndo' ña ndo'o' tu inga ne ini xini Jesús jin kachi nuu' tundo'o' mii' ka ndjee' nja jin yivi'. ¹⁰ Ndisu kii' ndi'i kundo'o' ndo' jin xa'a' ndii, mii' Ndiosí ndasandaku nimá ndo' te kujta ni'i ndo' nuu' ichi' a, te kujta kutu' tu ndo'. Sakan' ña Ndiosí jaan' ndii, ndani mii' a yoo', te sivi a ni kana yoo' te kundjee e' ndee ndi'i ni kivi' mii' ndatun' xava'a kaa' xa'a' a ña nduu' e' kuenta Cristo. ¹¹ Te Ndiosí na natjin sakuu' ña tiin' ka'nu', xiin' sakuu' ña ndjee' ndee ndi'i ni kivi'. Sakan' na kunduu a.

Ndeji' Pedro, te ti'vi' tu ra cha'an'

¹² Xini i ña Silvano ndii, jin te xika' ndaku ichi' Jesús nduu' ra, te jaan' ni chindjee' yu'u ni ke'i i tutu ña sie yo'o' te sandieni i ndo'ó, te taxi i ña kundani va'a ndo' ndee xa'a' xna'a nduu' a na ndani mii' Ndiosí yoo'. Ña jaan' na kuii' na kujta ni'i ndo' nuu' ña jaan'. ¹³ Ne ni nakaxin tu Ndiosí, ne nakaya xa'a' Jesús ñuu Babilonia ndii, ti'vi' nja cha'an' ndo'. Te sakan' tu ti'vi' Marcos, te nduu' ndee naa si'e i, cha'an' ndo'. ¹⁴ Te chito nuu' ta'an' sakuu' ndo' kuenta Jesús xa'a' a ña ndani ta'an' ndo' ndee naa ta'an' mii' ndo', te xiin' ña jaan' nakuu- tu ta'an' ndo'. Te na koo na ña mani' ña taxi' Ndiosí xi- in' sakuu' ndo'ó, ne nduu' kuenta Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

2 Pedro

Ti'vi' rā cha'an' nīa

1 Yu'u nduu' Simón Pedro, tē xika' nuu' nuu' Jesu-cristo, tē ña jaan' nī tjanu' yu'u sania'á i'ichi' a. Tē ti'vi' i' cha'an' ndo'ó, ne nī natīin iin ña va'a xava'a, ña inī na ndo' xini ndo' Jesús saa nii' inī ndu. Tē nī natīin ndo' ña jaan' xa'a' a ña xachuun' ndaku Ndiosí e' Jesu-cristo, ña nī sakakú yoo'. ² Tē i'in kivī' na sañu'u' na Ndiosí ndo'ó, tē na taxī ya'a tu a ña manī' koo xiin' ndo' xa'a' ña xini ndo' xa'a' a, xiin' ña xini ndo' xa'a' xto'o e' Jesús.

Nia'á ndo' ña nī kana Ndiosí ndo'ó, tē nī nakaxin tu a ndo'ó

³ Xiin' ña ndīee' Ndiosí nī taxī a sakuu' ña kuní nuu' e' tē kutīaku e, tē kaka ndaku xna'a e' nuu' a xa'a' a ña nī taxī a kundani e' xa'a' Jesús, ña nī kana yoo' xiin' ña ndīee' miji' a xiin' chuun ka'nu' ña nī xaa a. ⁴ Tē xiin' ña jaan' nī taxī Ndiosí kuento a nuu' e', tē kuento jaan' ndii, ndatun va a, tē ka'nu' va tu a. Sakan' tē kij' ndīi' kīee ndo' nda'a' ña kinī ña kuní iin' ndo', ña yoo iin yivi' yo'o' ndii, natīin ndo' ñu'u' nde'i' ña yoo ndivi'.

⁵ Xa'a' a jaan' na saa ndo' sakuu' ña nduxa', tē süu' inī kuīti' ndo' kunī ndo' Jesús, süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' tē kaka ndaku ndo', tē süu' ña jaan' kuīti' saa ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' tē kundani ka ndo' xa'a' Ndiosí. ⁶ Tē süu' ña jaan' kuīti' saa ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' tē ndīko ni'i' xiin' miji' ndo', tē süu' ña jaan' kuīti' saa ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' tē kuie kuu inī ndo', tē süu' ña jaan' kuīti' saa ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' tē saa ndo' ña kuní Ndiosí kuīti'. ⁷ Tē süu' ña jaan' kuīti' saa ndo', süu' jaan' ndii sanduxa' tu ndo' tē kundani ta'an' ndo' ndee naa ta'an' miji' ndo' nduu' ne yivi', tē süu' ña jaan' kuīti' saa ndo', süu' jaan' ndii saa tu ndo' ña nduxa' tē kundani ta'an' ndo' xiin' iin kanii' nimá ndo'. ⁸ Sakan' ña, naa' xaa' ndo' sakuu' ña jaan', tē chi-tu' vi' a nimá ndo' ndii, sakua'nu' a ndo'ó nuu' ña xini ndo' xa'a' xto'o e' Jesucristo, tē taxī a kunduu ndo' ne kuāsa' kuní, uun ne kōo' xachi' ña va'a xaa' xa'a' Ndiosí. ⁹ Tē ne kōo' ña jaan' ñu'u' nimá ndii, xito' xachi' nīa ña xaa' nīa, tē nduu' nīa ndee naa ne kui'e nuu' naka'an' ka nīa ña xa nī sandoyo' Ndiosí kuachi' ña nī xaa nīa xta'an'. ¹⁰ Ñani' ta'an' i, sakan' na kuii' saa ka ndo' sakuu' ña nduxa' tē saa ndo' ña jaan', tē koto va

ndo' ña nī kana Ndiosí ndo'ó, sakan' ña suvi' a nī nakaxin ndo'ó. Tē naa' xaa' ndo' sakan' ndii, kōo' kivī' kuxiōo ndo' nuu' a. ¹¹ Tē kij' xaa' ndo' ña jaan' ndii, nu-nia' ko'o' Ndiosí yi'e' nuu' ndo' tē xka'ndīa ndo' mii' xa'ndia chuun' Jesucristo ndee ndi'i' nī kivī', ña nduu' xto'o e', ña nī sakakú yoo'.

¹² Ña jaan' na kuii' sanaka'an' chito i' ndo'ó xa'a' ña nī ka'an i' jaan' tee' ndee xa xini ndo' a, tē xika' nī' i' ndo' xiin' ña ndīxa jaan', ña kumi' ndo' vitin. ¹³ Sakan' ña xini i' ña vitin ña kusaa' tiaku i' xiin' ñu'u' nde'i' yo'o' ndii, kuní a sanaka'an' chito i' ndo'ó xa'a' ña jaan'. ¹⁴ Sakan' ña xini i' ndii, nā'a' ka tē nakoo i' ñu'u' nde'i' i' naa nī ka'an xto'o e' Jesucristo xiin' i'. ¹⁵ Tē xiin' ña ndīee' sanaka'an' tu i' ndo'ó sakuu' ña yo'o' vitin tē naka'an' ndo' a tee' ndee xa nī xi'i' i'.

Ña ndaku ka'an Ndiosí xa'a' Jesucristo

¹⁶ Kij' nī sakuni' ndu ndo'ó xa'a' ña ndīee' koo' chukuu' xto'o e' Jesucristo, xiin' xa'a' ña nandīko' a iin yivi' ndii, nī ka'an ndu xiin' kuento xini tuni' nda'vi so'o. Süu' jaan' ndii nī ka'an ndu xa'a' ña nī xini nduchi' nu-u' ndu, ña ka'nu' va ña nduu' Jesús jaan'. ¹⁷ Kuachi' ndii nī tīin ka'nu' ña'a' yuva' e' Ndiosí, tē nī ndasayí'é va tu ña'a' a. Tē ndee ndivi', mii' ndu'u' ña ka'nu' koo' chukuu', nī xini so'o ndu tachi' yu'u' a ña ka'an ndii: "Si'e i, ña ndani va i, nduu' ña ña'a'. Tē va'a va kuni i' xi-ni ña'a' i", nī kachi' a.

¹⁸ Tē miji' ndu'u' nduu' tē nī xini so'o tachi' yu'u' ña nī kixin ndee ndivi' kij' nī ita ndu xiin' Jesús xini' iku' sü'u'n.

¹⁹ Tē xiin' ña jaan' nī xini e' nī xinu ña nī ka'an tē nī ka'an tiakú tu'un Ndiosí, sakan' na va'a xaa' ndo' naa' kandīxa' ndo' a, sakan' ña kunduu a ndee naa ñu'u' ña kotuun nuu' ndo' mii' iin yavi' ndee kitu', tē tuvi' Jesús nimá ndo', ña nduu' ndee naa tiuun' chie, ti' keta' kuaxi' kitú'. ²⁰ Tē ña ka'nu' ka nduu' a ña kundani ndo' ña ndee iin tu'un ña yoso' nuu' tutu Ndiosí, ña ka'an tiakú jaan' ndii, nī kaku a xini' ndee iin tē yivi'. ²¹ Kuachi' ndii, kij' nī ka'an tiakú tē yivi' tu'un Ndiosí ndii, nī kaku a xini' miji' rā, süu' jaan' ndii Espíritu Santo nī saka'an' ña'a', tē nī ka'an tiakú rā saa kuní Ndiosí.

Ka'án Pedro ña koto xiin' mii' e' nuu' te sania'á tun vixi
(Jud. 4-13)

2 Ndisu ni yoo tu te ka'án tiakú tu'un vixi tejn ne ichi' yata' e', ne Israel. Te nii' sakan' koo tu te sania'á tun vixi tejn ndo'ó. Te sania'á si'e ra ña xini xa'an' ña sativi' ne yivi', te xiin' ña jaan' ndii, ndee xa'a' xto'o e', ña ni sakakú ña'a', ndiee yu'u' ra. Te xa'a' ña jaan' ndii, ki'i' va kixin ña sando'u'u' ña'a'. ² Kua'a' va ne nduu' kuenta Ndiosí kundikun xata' ña ka'an ña sania'á te jaan'. Te xa'a' a ña xaa' ña jaan' ndii, kanja'a ne yivi' xa'a' ichi' ña ndixa, ña ndikún e'. ³ Te xa'a' a ña ndioo' iní va ra xa'a' xu'un' ndii, tava' ra xu'un' nda'a' ndo' xa'a' kuento nda'vi so'o, ña xini xa'an' jaan'. Xa'a' a jaan' na ndee xta'an' vi' xa ni chituní Ndiosí ña sando'o' a ra, te xa yoo tu'va kivi' ña ndo'u'u' ra. ⁴ Ndiosí ndii, ni yoo ka'nu' iní a xa'a' ángele, ña ni xaa kuachi, súu' jaan' ndii ni ko'ni ña'a' a tixin iin yavi kunu va, te ni ndasi i'nu ña'a' a mii' iin yavi ikan', te ni taxí ndiatu ña'a' a ndee xaa kivi' ña sana'má a sakuu' ne yivi'. ⁵ Te sakan' tu ni yoo ka'nu' iní Ndiosí xa'a' ne ni xaa ña ña'a' ni ndiee iin yivi' xta'an', ki'i' ni ti'vi' a savi', te ni xa'ni' ña'a' a, te ni sakakú a Noé kuiti', te ni ka'an ndo-so' xa'a' ña sana'má ndaku Ndiosí, te ni sakakú tu a uxá ta'an ka ne yivi' xiin' ra. ⁶ Te ni sanduxín tu a ne ni ndiee ñuu Sodoma xiin' ñuu Gomorra ndee ni nanduu ñuu jaan' ndee yaa' nú'u kuiti', te xiin' ña jaan' nia'á a saa sando'o' a ne xaa' ña ña'a'. ⁷ Ndisu Lot ndii, ni sakakú ña'a' Ndiosí xa'a' a ña ni xachuun' ndaku ra nuu' a, te ni ndi'ni va nimá ra ki'i' xito' ra ña ña'a', ña xaa' ne ñuu ra jaan'. ⁸ Te ni xachuun' ndaku jaan' ndii, ni ndo'o kua'a' nimá ndaku ra i'in kivi' kua'an xa'a' ña ña'a' ña ni xaa ña, ña ni xini ra xiin' ña ni xini so'o ra. ⁹ Te xiin' sakuu' ña jaan' nia'á xto'o e' Ndiosí ña kumi' a ndiee', te sakakú a ne xaa' ña kuní a nuu' ña sando'o' ña'a'. Te kumi' tu a ndiee' te sando'o' a ne xachuun' ndaku jaan' ki'i' xaa kivi' ña sana'má a sakuu' ne yivi'. ¹⁰ Ña jaan' na sando'o' xto'o e' sakuu' ne xaa' ña xe'na' jaan' xiin' ña ka'an ña ndioo' iní iin' mii' ña, te yi'vi' ña kanja'a ña xa'a' a ña ndiee' a. Te sania'á ña xini xa'an' jaan' ndii, tiaku yu'u' ra, te ñuñu' tu ra, te yi'vi' tu ra ña kanja'a ra xa'a' ña kumi' ndiee', ña ndiee' ndivi'. ¹¹ Ndisu ángele ndii, tee' ndee koo' chukuu' ka a, te kumi' ka tu a ña ndiee' te sakan' te xini xa'an' jaan' ndii, kundieni a kanja'a a xa'a' ña kumi' ndiee' jaan' nuu' xto'o e' Ndiosí. ¹² Te jaan' ndii, kuu' ra ndee naa kiti', ña koo' ña xanini ri' te xika' ri' saa tuu mii' kuiti' ri', te tui' ri', te tijn te yivi' ri', te ka'ni' ra ri'. Te jaan' ndii, kanja'a ra xa'a' ña kundani ra, sakan' na kiii' tivi' xachi' ra nuu' ña kiji' jaan', ¹³ te kundoo' ra saa Ndiosí xa'a' a ña ni sativi' ra inga ne yivi'. Sakan' ña tuu ra ndii, va'a kuni ra ña xaa' ra ndee ka nuu' ña kiji' kuu' ra ndee iin ke'in'. Te kii' naka' ña'a' ndo', te xixi' ra mii' ndiee' sii' ndo' ndii, kua'an ka'an'

nuu' e' kuu' ra xa'a' ña kiji' ña xaa' ra xiin' ña kuaa' lo-co ra. ¹⁴ Te jaan' ndii, küvi' xka'ndia sana' vi' iin ña'a' nuu' ra, sakan' ña xa ndikun ni, te kuni tijn ña'a' ra, te koo' kivi' xikuin ra ña xaa' ra kuachi. Te xamaña ra ne itia' iní nuu' ña kandixa' ña Cristo, te chuun va ra ña tava' ra ndee ka ña ndioo' iní ra xa'a' nda'a' ne yivi'. Sakan' na kiii' te xa yoo koo' tundo'o' saa Ndiosí nduu' ra. ¹⁵ Te jaan' ndii, ni nakoo ra ichi' ndaku, te ni ko'ni ra nuu' ichi' Balaam, si'e te nduu' Beor. Balaam jaan' ndii, ni xani va ra saa ra ña ña'a, te ki'in ra xu'un' nda'a' ne yivi'. ¹⁶ Ndisu ni kani' kuento ña'a' iin mburru xiko' ña'a' xa'a' kuachi ra xiin' iin tachi' yu'u' ndee naa ka'án iin ne yivi', te ni sajin kii' ri' ña ni kuni te ka'án tiakú siki' jaan' saa ra, tee' ndee koo' tu'un ti' jaan'.

¹⁷ Te sania'á ña xini xa'an' jaan' ndii, nduu' ra ndee naa tikoyo', mii' ni ndoko tikui, te nduu' tu ra ndee naa viko', ña xiko' ni' tachi' ndiee', te xa'a' te jaan' tu ni sakoo' tu'va Ndiosí mii' iin yavi ndiaa' xachi'.

¹⁸ Kuachi ndii ka'án ñuñu' ra xa'a' mii' ra xiin' kuento ña kuasa' kuní, te xiin' ña ka'an ña xaa' ra sativi' ra ne sakan' xinu' nuu' ne xini ña ndixa xa'a' Ndiosí. ¹⁹ Taxi' ra kuento ra ña sando'o' ndika' ra ne yivi' jaan' nuu' tu'un ndei' Ndiosí, kii' ndee mii' ra tia'an ndoo' ndika' nuu' ña kiji' ña xaa' ra. Sakan' ña yoo ka küvi' viko' ni' xiin' mii' mii' nuu' ndee ka ña'a' ndii, ña jaan' xiko' ni' ña'a'. ²⁰ Naa' xa ni kaku yoo ka nda'a' ña ndioo' iní ña nduu' kuenta iin yivi' xa'a' a ña ni xini ña tu'un xa'a' xto'o e' Jesucristo, ña ni sakakú yoo' nuu' kuachi e', te tuky ni sanasuku' ña'a' ña kiji' jaan', te kanando ña'a' a ndii, sativi' ya'a ka ña'a' a ichi' ña uvi te sakan' ña nuu' kii' xini ña ichi' Jesús. ²¹ Sakan' na kiii' ndee chaa' ka na koo' kivi' ni xini ne jaan' ichi' ña ndaku jaan', te sakan' ña nakoo ña a kii' xa ni xini ña a, sakan' te kuxioo ña nuu' tu'un va'a su'un, ña ni xini so'o ña. ²² Ndisu ni xaa te jaan' sakan' te xinu naa ka'án ne yivi' ndii: "Naya' ndii, nakaxi' ri' suxan yu'u' ri'", kachi ña. Te naa ka'án tu ne yivi' ndii: "Kii' xa ni sakuchi' e' kiji' ndii, tuky ni xiko kava' ri' nuu' nde'i'", kachi ña.

Ka'án Pedro xa'a' ña xka'ndia kii' xa kuyatin' nandiko' Jesús iin yivi'

3 Ñanj ta'an' maní i, tutu yo'o' nduu' ña uvi ña ti'vi' i nda'a' ndo'. Te xiin' uvi' saa' a kuní i kondia yu'u' i ndo'ó te ndoto nuu' iní ndo', te kanini va'a ndo', ² te naka'an' ndo' ña ni ka'an te nduu' kuenta Ndiosí, te ni ka'an tiakú tu'un a xta'an'. Te kuní tu i ña naka'an' ndo' tu'un ndei' ña ni taxí xto'o e', ña ni sakakú yoo' nuu' kuachi e', nuu' ndu'u, te ni tjanu' a sania'á ichi' a, te ni saya'á ndu a nuu' ndo'. ³ Ña xi'na ka ña kuní a kundani ndo' ndii, ña yo'o' nduu' a: kivi' so'o' ndi'i' ndii, kande'kie te kundii' xiin' e', te kundikun ra ña kiji' ña ka'án nimá mii' kuiti' ra, ⁴ te ka'an ndii' ra ndii:

“Ni ñakoo xto'õ ndo' kuento ra ña ñandjiko' ra, te kõõ' ra xaá, te ndee kij' ni xi'i' te xii' yata' e' ndii, iin kachi kaa' iin yivi' ndee vitin ndee naa ña nuu' kii' ni ku'a'a a", kachi ra. ⁵ Ndisu te yivi' jaan' ndii, kuni ñaka'an' mii' ra ña ndee xta'an' iin yivi' ndii, xa'a' a ña ni ka'an chuun' Ndiosí na ni ku'a'a ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi', te kuni ñaka'an' tu ra ña tixin tikui ni ketã ñu'u' jaan', te xiin' tikui jaan' ni kuvã'a a. ⁶ Te xiin' ña ni ka'an chuun' ña jaan' tu ni sandekánú a iin yivi' kij' sakan' xiin' tikui. ⁷ Te xiin' tu'un ndei', ña ni ka'an chuun' a jaan', tu yoo tu'va ndivi' xiin' ñu'u' iin yivi' ña yoo vitin, te kooõ a. Sakan' na xiin' ñu'u' jaan' kooõ ña jaan' kij' xaa' kivi' ña sana'má Ndiosí sakuu' ne yivi', te sandoñu'u' a ne xaa' ña kinj.

⁸ Ndisu ndo'ó, ne ñanj ta'an' manj' i ndii, ka'an i xiin' ndo' ña ñandosõ' ndo' ña iin kivi' nuu' xto'õ e' ndii, nduu' a ndee naa iin mii' kuiya, te iin mii' kuiya ndii, nduu' a ndee naa iin kivi' kujiti' nuu' a. ⁹ Sakan' na xto'õ e' jaan' ndii, ña'a' ka te saxinú a kuento a, ña ni taxj a nuu' e' jaan', te süu' ni kuy kuachí a naa xanini savã ne yivi', süu' jaan' ndii ndiatu' a xa'a' a ña kuie inj a xa'a' e', te kuni a ña kuvj ndee iin ne yivi' xa'a' kuachj njã. Süu' jaan' ndii kuni a ña namã sakuu' njã nimã njã xa'a' kuachj ña xaa' njã, te kãdixa' ña'a' njã.

¹⁰ Ndisu kivi' ña ñandjiko' xto'õ e' ndii, iin xaa ki'i' kujiti' a ndee naa iin te kui'na'. Te ndivi' mii' ndiee' ña tuún nuu' e' ndii, ndoñu'u' a saa iin ña ni'i' iyo xava'a kij' sakan', te kooõ ndoo ña yi'é ndiee' ndivi', te ñu'u' iin yivi' xiin' sakuu' ña yoo nuu' a ndii, kooõ sakuu' a. ¹¹ Te xa'a' a ña sakan' ndoñu'u' sakuu' ña jaan' ndii, kuni a ña ndiee' ka kaka ndoo ndo', te kaka va'a tu ndo', te saa ndo' ña kuni Ndiosí, ¹² ña ndiatu' ndo' xaa

kivi' ña sana'má a ne yivi', te saa ndo' ña nduxã, te xaa ki'i' va kivi' jaan'. Kij' sakan' ndii, ndivi' mii' ndiee' ña tuún nuu' e' ndii, ndoñu'u' a saa ñu'u', te ndutjã ndoo ña yi'é ndiee' ndivi' jaan' saa ña i'ni' ñu'u' jaan'. ¹³ Ndisu yoo' ndii, ndiatu' e' ña kasa'a Ndiosí iin ndivi' xaa' xiin' iin ñu'u' iin yivi' xaa', saa ni taxj a kuento a nuu' e', mii' koo mii' ndi'i' ña ndaku.

¹⁴ Sakan' na kuu', ñanj ta'an' manj' i, vitin ña ndiatu' ndo' xaa kivi' ña ñandjiko' xto'õ e' jaan' ndii, saa ndo' sakuu' ña nduxã, te sãtivi' ndo' nimã ndo', te kõõ' ndee iin xa'a' ña kuvj iin kuachj Ndiosí ndo'ó. Te saa tu ndo' sakuu' ña nduxã, te koo ndo' ña manj' xiin' a. ¹⁵ Te ñaka'an' ndo' ña, ña kuie kuu' inj xto'õ e' xa'a' e' jaan' ndii, xa'a' ña kuni sãkakú a yoo' na xaa' a sakan' xiin' e', saa nii' ni ke'i' tu ñanj manj' e' Pablo nuu' ndo' xiin' ña xini tunj ña ni taxj Ndiosí ndã'a' ra. ¹⁶ Te kuyat-in' sakuu' tutu ña ni ke'i' Pablo jaan' ndii, ka'an a xa'a' ña yo'õ. Te yoo savã ña ni ke'i' ra jaan' ndii, vixi va ka'an a. Sakan' na kuu', ne küu' kaxi' xiin' ne itjã' inj nuu' ichi' Ndiosí ndii, sãnakuachi' ndaku njã ña jaan'. Te sakan' tu xaa' njã xiin' ingã xaan' mii' yoso' a nuu' tutu Ndiosí. Xa'a' a jaan' na sandoñu'u' xiin' mii' mii' njã.

¹⁷ Ne ñanj ta'an' manj' i, sakan' na kuu', ndo'ó ndii, xa'a' a ña xa xini ndo' ña jaan' ndii, kaka ndito' inj va ndo' koto ka kundikun ndo' xata' ña xini xa'an' ña xaa' ne kinj kuu', te ñakoo ndo' ña ita' ni'i' ndo' nuu' ichi' Jesús. ¹⁸ Ndee chaa' ka kuã'ny naa kuã'ny ka ndo' nuu' ña ndani va xto'õ e' Jesucristo, ña ni sãkakú yoo', ndo'ó, xiin' ña kuã'ny ndo' nuu' ña xini ndo' xa'a' a. Te ña jaan' na natjijn sakuu' ña tiin' ka'nu' ña'a' e' ndee ndi'i' ni kivi'. Sakan' na kunduy a.

1 Juan

Jesús nduu' tu'ün ña taxi' kivi' ñuu e'

1 Ka'án ndu xiin' ndo' xa'a' tu'ün ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i', ña xa yoo ndee ña nuu' kij' ti'a'an ku'a'a iin yivi'. Ndu'u ndii, ni xini so'o ndu ña ni ka'an a, te ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndu, te ni tondja nda'a' tu ña'a' ndu. ² Te ña taxi' kivi' ñuu e' jaan' ndii, ni tui a iin yivi'. Te ndu'u ndii, ni xini nduchi' nuu' ña'a' ndu, te ndiee' yu'u' ndu xa'a' a, te ka'án ndoso' ndu nuu' ndo' xa'a' ña taxi' kivi' ñuu ña kōo' kivi' ndi'i' jaan', ña yoo xiin' yuva' e' Ndiosí, te ni tui a tein e'. ³ Te ña ni xini nduchi' nuu' ndu xiin' ña ni xini so'o ndu jaan' nduu' ña ka'án ndoso' ndu nuu' ndo', sakan' te iin ndaa' kunduyu tu ndo'ó xiin' ndu, ndee naa iin ndaa' nduu' ndu'u xiin' yuva' e' Ndiosí, xiin' si'e a Jesucristo. ⁴ Ke'i ndu ña yo'o' nuu' ndo', te ñakuatia' ndi'i' nimá e'.

Sandoyo' Ndiosí kuachi e' naa' na'ma e' kuachi e' nuu' a

⁵ Ña yo'o' nduu' ña ni xini so'o ndu ni ka'an Jesucristo, te ka'án ndoso' tu ndu'u a nuu' ndo'ó: Ndiosí nduu' ña tuún ndatun', te kōo' ndee ma'á ña iin yavi ini a. ⁶ Naa' ka'án e' ña iin ndaa' nduu' e' xiin' Ndiosí, te kusaa' xaa' ka e' kuachi xika' e' ichi' iin yavi ndii, xini xa'an' e', te kōo' ña ndixa xaa' e'. ⁷ Ndisu naa' xika' e' ichi' mii' tuún ñu'u ndatun' jaan' ndee naa xaa' Ndiosí ndii, iin ndaa' nduu' e' xiin' ta'an' e', te níi' Jesucristo, si'e a, sandoyo' sakuu' kuachi e'. ⁸ Naa' ka'án e' ña ne kōo' kuachi kumi' nduu' e' ndii, xini xa'an' xiin' mii' mii' e', te kōo' ña ndixa naá nimá e'. ⁹ Ndisu naa' ndjee yu'u' e' kuachi e' nuu' Ndiosí ndii, xa'a' a ña xachuun' ndaku a, te saxinú tu a ña ka'án a ndii, koo ka'nu' ini a xa'a' kuachi e', te ndasandoo a nimá e' nuu' sakuu' ña ña'a' ña ni xa e'. ¹⁰ Naa' ka'án e' ña ne kōo' kivi' xaa' kuachi nduu' e' ndii, ña xini xa'an' ndasanduu' e' Ndiosí, te kōo' tu'ün a ñu'u' nimá e'.

Jesucristo nduu' ña xikui'ni xa'a' e' nuu' Ndiosí

2 Ne kua'a maní i, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' te sãa ndo' kuachi. Ndisu naa' ni xa yoo ka kuachi ndii, xachuun' ndaku Jesucristo, te ña jaan' nduu' ña xikui'ni xa'a' e' nuu' yuva' e' Ndiosí. ² Te ña jaan' nduu' ña ni xi'i te cha'vi a xa'a' kuachi e' nuu' Ndiosí. Te süu'

kuachi yoo' kuiti', süu' jaan' ndii süvi tu a ni xi'i xa'a' kuachi sakuu' ne yivi' iin yivi'.

³ Te naa' saxinú e' ña ka'án chuun' a xiin' e' ndii, kundani e' ña xini xna'a' ña'a' e'. ⁴ Te yoo ka ka'án ndii: "Xini ña'a' yu'u'", kachi ña, ndisu xaa' ña ña ka'án chuun' a ndii, ne xini xa'an' nduu' ña, te kōo' ña ndixa naá nimá ña. ⁵ Ndisu yoo ka saxinú ña ka'án chuun' a ndii, ne jaan' nduu' ne kundani xinu xna'a' sãa xaa' Ndiosí. Te xiin' ña jaan' xini e' ña iin ndaa' nduu' xna'a' e' xiin' Jesús. ⁶ Yoo ka ka'án ña nduun' ña xiin' a ndii, kuni a ña kaka ña sãa nii' ni xika ña jaan'.

Ni ke'i Juan iin ña ka'án chuun' xaa'

⁷ Ñani ta'an' maní i, ña ka'án chuun' i nuu' ndo' yo'o' ndii, süu' ña xa'a' nduu' a, süu' jaan' ndii ña xa ni xini so'o ndo' nduu' a, te xa ni natiiin ndo' a ndee ña nuu'. ⁸ Ndisu ke'i tukuyu i ña yo'o' nuu' ndo' ndee naa ña ka'án chuun' xaa', ña ka'án xa'a' ña ni nia'a Jesús xiin' xa'a' ña saxinú tu ndo'ó. Kuachi ndii xa kua'an xka'ndia ña iin yavi, te xa xa'a' yi'é ñu'u ña ndixa nuu' e'. ⁹ Yoo ka ka'án ña xika' ña ichi' mii' tuún ñu'u a, ndisu ndasi' ña ñani ta'an' ña ndii, kusaa' xika' iin yavi ka ña. ¹⁰ Yoo ka ndani ñani ta'an' ña ndii, xika' ña mii' tuún ñu'u a, te kōo' ña kuvi kaviko' ña'a' te sãa ña kuachi. ¹¹ Ndisu yoo ka ndasi' ñani ta'an' ña ndii, mii' iin yavi yoo ña, te xa ikan' xika' ña. Te xini ña mii' kua'an ña, sakan' ña tüvi' ka nuu' ña xaa' ña iin yavi jaan'.

¹² Ñani ta'an' maní i, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa ni yoo ka'nu' ini Ndiosí xa'a' kuachi ndo' xa'a' ña ni xa Jesús. ¹³ Ndo'ó, te xixa ndii, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa xini ndo' ña xa yoo ndee kij' ti'a'an ku'a'a iin yivi'. Ndo'ó, ne sava ndii, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa ni kanando ndo' ña ndiva'a. Ñani ta'an' maní i, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa xini ndo' yuva' e' Ndiosí. ¹⁴ Ndo'ó, te xixa ndii, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña xa xini ndo' ña xa yoo ndee kij' ti'a'an ku'a'a iin yivi'. Ndo'ó, ne sava ndii, ke'i i ña yo'o' nuu' ndo' sakan' ña ita' ni'i ndo' nuu' ichi' Ndiosí, te taxa'a' ndo' tu'ün a nimá ndo', te xa ni kanando ndo' ña ndiva'a.

Ka'án Juan ña vã'a kundani e' ña kini ña yoo iin yivi'

¹⁵ Sakan' na kuu' kundani ndo' iin yivi' yo'o' ni ndee ña nduu' kuenta a. Sakan' ña yoo ka ndani ña jaan'

ndii, ndäni nja yuva' e' Ndiosí. ¹⁶ Kuächj ndii ndee iin ña kiji, ña nduu' kuenta iin yivi' yo'o', kuächj nda'a' yuva' e' Ndiosí. Süü' jaan' ndii xa iin yivi' yo'o' ni ka'ndi a: naa kuu' ña ndioo' iní kiji iin' ne yivi', xiin' ña xikán iní nja xa'a' ña xini nduchi' nuu' nja, xiin' ña ka'án ñuñu' nja. ¹⁷ Te ndii, iin yivi' xiin' ña kiji, ña nduu' kuenta a ndii, ña xka'ndiá kuñi', nduu' a, ndisy ne xaa' ña kuni' Ndiosí ndii, kuñiaku nja ndee ndi'i' ni kivi'.

Kuni a ña koto xiin' mii' e' nuu' te ndasi' ta'an' xiin' Cristo

¹⁸ Ñani ta'an' maní' i, xa kuyatin' kuii va xaa kivi' so'o' ndi'i'. Te ndo'ó ndii, xa ni xini so'o' ndo' ña kixin te ndasi' ta'an' xiin' Cristo, süu kua'a' ya'a ra xa ni ka'ndi, sakan' na kundani e' ndii, xa kuyatin' kuii va xaa' kivi' so'o' ndi'i' jaan'. ¹⁹ Te jaan' ndii, tee' ndee tein ndu ni kije ra, ndisy ni nduu' xaa' ra kuenta Jesús xiin' e', sakan' ña naa' ni nduu' ra kuenta a xiin' e' ndii, yoo ra xiin' e' ndee vitin. Ndisy xiin' ña ni xaa ra jaan' kuvi kundani e' ña süu' kuenta Jesús xaa' ni nduu' ndee iin ra. ²⁰ Ndisy ndo'ó ndii, ni taxí Ndiosí Espíritu Santo naá nimá ndo', sakan' na kuii' xini sakuu' ndo' xa'a' ña ndixa. ²¹ Süü' ni ke'i ña yo'o' nuu' ndo' xa'a' a ña xini ndo' ña ndixa jaan'. Süü' jaan' ndii ni ke'i e sakan' ña xa xini ndo' a, te ndee iin yu'u' tun vixi kuächj xiin' ña ndixa jaan'. ²² ¿Yoo nduu' te xini xa'an' naa' süü' te ka'án ña süü' Jesús nduu' Cristo, ña ni sakakú yoo'? Te jaan' nduu' te ndasi' ta'an' xiin' Cristo, sakan' ña saxioo' ra yuva' e' Ndiosí xiin' si'e a jaan'. ²³ Sakuu' ne saxioo' si'e a jaan' ndii, iin ndaa' nduu' tu nja xiin' Ndiosí, yuva' e'. Ndisy yoo ka ndiee' yu'u' xa'a' si'e a jaan' ndii, iin ndaa' nduu' tu nja xiin' yuva' e' Ndiosí jaan'. ²⁴ Sakan' na kuii' taxaa' ndo' ña ni xini so'o' ndo' ndee kiji' ni xa'a' xika' ndo' ichi' Jesús, te kiji' xaa' ndo' sakan' ndii, iin ndaa' xachi' kunduu' ndo' xiin' si'e yuva' e' Ndiosí xiin' miji' a. ²⁵ Te ña yo'o' nduu' kuento ña ni taxí Cristo nuu' e' ndii, ña natjin e' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i'.

²⁶ Ke'i i ña yo'o' te koto xiin' miji' ndo' nuu' te kuni kuni xa'an' ndo'ó. ²⁷ Ndisy ndo'ó ndii, xa ni chinaá Ndiosí Espíritu Santo nimá ndo', te naá ka ña jaan' ikan', sakan' na kuii' kuni ka ña sania'á ndee iin ne yivi' ndo'ó. Sakan' ña Espíritu Santo jaan' nduu' ña sania'á ndo'ó sakuu' ña kuni a kundani ndo'. Te ña sania'á ña jaan' ndii, ña ndixa nduu' a, te süü' ña xini xa'an' nduu' a, sakan' na kuii' kua'an' naa kua'an' ndo' ña iin ndaa' nduu' ndo' xiin' Cristo saa nii' ni sania'á ña jaan' ndo'ó.

²⁸ Ne ta'an' maní' i, vitin ndii, iin ndaa' naa iin ndaa' kunduu' e' xiin' Cristo, sakan' te ndituni e' kuni ña'a' e' kiji' nandiko' a, te küka'an nuu' e' kiji' kuni ña'a' e'.

²⁹ Naa' xini xaa' ndo' ña xachuun' ndaku a ndii, kuni a

kundani tu ndo' ña sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, xa ni kaku xaa' nja ni xaa a.

Si'e Ndiosí nduu' e'

3 Koto ndo', saa vi' kua'a' kundani yuva' e' Ndiosí yoo', sakan' na si'e a nani' e' ni xaa a. Te xa si'e xaa' nduu' e', sakan' na kuii' ne nduu' kuenta iin yivi' ndii, näkuni nja yoo' sakan' ña ni nakuni tu nja Ndiosí. ² Ñani ta'an' maní' i, xa si'e Ndiosí nduu' e' vitin, tee' ndee xini e' saa kuñi' koo e', ndisy xini e' ña kiji' nandiko' Cristo ndii, kuu' e' saa nii' kuu' miji' a, sakan' ña kuni e' saa nii' kuu' xaa' a. ³ Te sakuu' ne kumi' ña ndiatu' iní jaan' xa'a' Jesús ndii, i'in kivi' kua'an' xika' ndoo ka nja nuu' a, sakan' ña ña jaan' ndii, ña ndoo ndi'i' nduu' a.

⁴ Sakuu' ne xaa' kuächj ndii, xka'ndiá ndoso' tu nja tu'yun ndei' Ndiosí, sakan' ña kuächj nduu' a kiji' xka'ndiá ndoso' e' tu'yun ndei' a. ⁵ Ndisy xini ndo' ña ni kixin Jesús iin yivi' te sandoyo' a kuächj e'. Te ña jaan' ndii, ña koo' kuächj nduu' a. ⁶ Sakan' na kuii' yoo ka nduiin' xiin' Jesús ndii, xaa' ka nja kuächj. Te yoo ka xaa' kuächj ndii, tia'an' iní nja kuni ña'a' nja, ni ndee xini tu nja yoo nduu' Jesús jaan'. ⁷ Ñani ta'an' maní' i, taxí ndo' kuni xa'an' ndee iin ne yivi' ndo'ó. Sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, ne ndaku nimá nduu' nja ndee naa ndaku nimá ña jaan'. ⁸ Ne xaa' na xaa' kuächj ndii, kuenta ña ndiva'a nduu' nja. Sakan' ña ña ndiva'a jaan' ndii, ndee xta'an' kivi' xaa' a kuächj. Xa'a' a jaan' na ni kixin si'e Ndiosí, te sandoyu'u' a ña kiji' ña xaa' ña ndiva'a jaan'. ⁹ Te sakuu' ne nduu' si'e Ndiosí ndii, xaa' ka nja kuächj, sakan' ña kivi' ñuu' xaa' kumi' nja ni xaa a, sakan' na küvi ka saa nja kuächj jaan' xa'a' a ña si'e a nduu' nja. ¹⁰ Te xiin' ña yo'o' kuvi kundani kaxi' e' yoo nduu' si'e Ndiosí, te yoo nduu' si'e ña ndiva'a jaan'. Sakuu' ne xachuun' ndaku ndii, süü' si'e Ndiosí nduu' nja, ni ndee süvi tu ne ndäni ne iní xini Jesús xini nja.

Ka'án Juan ña kundani ta'an' e'

¹¹ Sakan' ña ña yo'o' nduu' tu'yun va'a, ña ni xini so'o' ndo' ndee ña nuu' kiji' ni xa'a' ndo' ndikun ndo' ichi' Jesús, ña kundani ta'an' i'in e'. ¹² Te kunduu' e' ndee naa Caín. Te jaan' ndii, kuenta ña ndiva'a ni nduu' ra sakan' na ni xa'ni' ra ñani miji' ra. ¿Ndee xa'a' ni xaa ra ña jaan'? Ni xaa ra a ña jaan' xa'a' a ña te xaa' ña nja'a ni nduu' ra, ndisy ñani ra jaan' ndii, te xachuun' ndaku ni nduu' te jaan'.

¹³ Ñani ta'an' i, nandani ndo' ña ndasi' ne nduu' kuenta iin yivi' ndo'ó. ¹⁴ Te yoo' ndii, xini e' ña xa ni kije e' nuu' ichi' ña kua'an' mii' xii' e', te xa xika' e' ichi' ña taxi' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i', sakan' ña ndani e' ta'an' e' ne iní xini Jesús xiin' e', te yoo ka ndäni ne jaan' ndii, xika' ka nja ichi' ña kua'an' mii' xii' e'.

¹⁵ Səkuu' ne ndasi' ne in̄i xini Jesús xiin' n̄a ndii, ne xa'ni' ne yivi' nduu' n̄a. Te xa xini ndo'ó n̄a ndeē in̄i ne xa'ni' ne yivi' ndii, kōo' kivi' n̄ūy n̄a kōo' kivi' ndi'i' kumi' n̄a nuu' Ndiosí. ¹⁶ Te yoo' ndii, xiin' n̄a yo'ó' n̄i kundan̄i e' s̄ā nduu' a n̄a kundan̄i ta'an' e', n̄a n̄i tax̄i Jesucristo kivi' n̄ūy a, te n̄i xi'i' a xa'a' kuach̄i e'. Te s̄akan' tu kuní a s̄ā yoo' tax̄i e' kivi' n̄ūy e' xa'a' ta'an' e', ne in̄i xini Jesús xiin' e'. ¹⁷ Ndisu' naa' kumi' yoo' k̄a n̄a'a, n̄a tiaku n̄a in̄i yivi' yo'ó', te xini n̄a in̄i ne in̄i xini Jesús xiin' n̄a, ne nakotiín xa'a' n̄a'a, te saxi'ndia' n̄a n̄a'a n̄a nuu' ne jaan' ndii, kuäsa' xachi' nia'á n̄a n̄a ndani n̄a'a' n̄a s̄ā kuní Ndiosí. ¹⁸ Ne ta'an' maní' i, süu' xiin' tu'ün n̄a kieve' yu'u' kuṭi' e' kuní a ka'an' e' n̄a ndani ta'an' e', süu' jaan' ndii kuní tu' a n̄a nia'a' e' n̄a jaan' xiin' chuun' va'a' n̄a xaa' e', te ch̄indiee' xna'a' e' ne jaan'.

¹⁹ Te xiin' n̄a jaan' kuní e' n̄a n̄a ndixa' kandixa' e', te nachinaá va'a' tu' e' nimá e' nuu' Ndiosí. ²⁰ Tee' ndeē t̄in̄ kuach̄i nimá e' jaan' yoo' nuu' a ndii, Ndiosí nduu' n̄a ka'nu' k̄a te s̄akan' nimá e' jaan', te xini n̄a jaan' s̄akuu' n̄a'a. ²¹ Ne ta'an' maní' i, naa' kuäsa' tiin' kuach̄i nimá e' yoo' ndii, in̄i e' te kuyat̄in e' nuu' Ndiosí, ²² te natiin' e' ndeē k̄a n̄a xikán e' nuu' a, s̄akan' n̄a kandixa' e' n̄a ka'an' chuun' a, te xaa' tu' e' n̄a xtani' a. ²³ Te n̄a yo'ó' nduu' n̄a ka'an' chuun' a n̄a in̄i e' kuní e' si'e' a Jesucristo, te kundan̄i ta'an' tu' e' s̄ā n̄i ka'an' chuun' a xiin' e'. ²⁴ Te yoo' k̄a kandixa' n̄a ka'an' chuun' a jaan' ndii, nduiin' n̄a xiin' a, te nduiin' tu' a jaan' xiin' n̄a. Te xini e' n̄a jaan' s̄akan' n̄a n̄i tax̄i a Espiritu Santo naá nimá e'.

S̄ā kuv̄i kuní e' yoo' nduu' ne in̄i xna'a' xini Jesús, te yoo' nduu' ne xini xa'an'

4 N̄an̄i ta'an' maní' i, k̄andixa' ndo' n̄a sania'á ndeē k̄a ne yivi', ne ka'an' n̄a Espiritu Santo saka'an' n̄a'a', süu' jaan' ndii s̄ā ndo' kuenta xiin' n̄a sania'á ne jaan' te kuní ndo' naa' kuenta Ndiosí nduu' n̄a. S̄akan' n̄a xa n̄i nakuchi kua'a' va' te ka'an' tiakú tun vixi in̄i yivi'. ² Te xiin' n̄a yo'ó' kuv̄i nakun̄i e' yoo' nduu' ne naá Espiritu Ndiosí nimá. Yoo' k̄a ndiee' yu'u' n̄a te yivi' xachi' n̄i nduu' Jesucristo kii' n̄i kixin' a in̄i yivi' ndii, ne jaan' naá Espiritu Ndiosí nimá. ³ Ndisu' yoo' k̄a ndiee' yu'u' n̄a te yivi' xachi' n̄i nduu' Jesucristo ndii, süu' Espiritu Ndiosí naá nimá n̄a. Süu' jaan' ndii esp̄iritu kuenta n̄a ndasi' ta'an' xiin' Cristo kumi' n̄a. Xa n̄i xini so'ó' ndo'ó' n̄a kixin' n̄a jaan' in̄i yivi', te vit̄in ndii, xa yoo' a in̄i yivi'.

⁴ N̄an̄i ta'an' maní' i, ndo'ó' ndii, kuenta Ndiosí nduu' ndo'. Te xa n̄i ket̄a va'a' ndo' nuu' ne xini xa'an' jaan', s̄akan' n̄a n̄a ka'nu' k̄a nduu' Espiritu Ndiosí, n̄a naá nimá ndo'ó', te s̄akan' esp̄iritu n̄a n̄u'u' nimá ne nduu' kuenta in̄i yivi' jaan'. ⁵ Ne jaan' ndii, kuenta in̄i yivi' nduu' n̄a s̄akan' na ka'an' n̄a xa'a' n̄a tuu ne yivi' kuenta in̄i yivi'. Te ne yivi' kuenta in̄i yivi' ndii, xini so'ó'

n̄a n̄a ka'an' ne jaan'. ⁶ Yoo' ndii, kuenta Ndiosí nduu' e'. Te ne xini Ndiosí ndii, xini so'ó' n̄a n̄a ka'an' e'. Ndisu' ne nduu' kuenta Ndiosí ndii, xini so'ó' n̄a n̄a ka'an' e'. Xiin' n̄a jaan' kuv̄i kuní e' yoo' nduu' ne kumi' Espiritu Ndiosí, uun ne kumi' esp̄iritu n̄a xini xa'an' jaan'.

Ka'an' Juan n̄a kuní a kundan̄i ta'an' e'

⁷ N̄an̄i ta'an' maní' i, kuní a kundan̄i ta'an' e', kuach̄i ndii nuu' Ndiosí kieve' n̄a ndani jaan'. Te yoo' k̄a ndani ne yivi' ndii, si'e' Ndiosí nduu' n̄a, te xini n̄a Ndiosí. ⁸ Ndisu' yoo' k̄a ndani ne yivi' ndii, t̄ia'an' kuní n̄a Ndiosí, s̄akan' n̄a ndani n̄a jaan' yoo'. ⁹ Te xiin' n̄a yo'ó' n̄i nia'a' Ndiosí n̄a kundan̄i a yoo', n̄a n̄i t̄i'vi' a si'e' a, n̄a in̄i ndaa' tilu', in̄i yivi' yo'ó', te n̄i nat̄in e' kivi' n̄ūy n̄a kōo' kivi' ndi'i' n̄i xaa' n̄a jaan'. ¹⁰ Te n̄a kundan̄i xna'a' ndii, so'ó' yoo' a: süu' n̄a n̄i kundan̄i yoo' Ndiosí n̄a nuu', süu' jaan' ndii n̄a xi'na' k̄a m̄ii' a n̄i kundan̄i yoo', te n̄i t̄i'vi' a si'e' a, te n̄i xi'i' a, te n̄i cha'vi' a xa'a' kuach̄i e'. ¹¹ N̄an̄i ta'an' maní' i, xa'a' a n̄a s̄akan' kundan̄i Ndiosí yoo' ndii, nii' s̄akan' tu' kuní a kundan̄i ta'an' yoo'. ¹² Ndiosí ndii, ndeē in̄i ne yivi' t̄ia'an' kuní nduchi' nuu' n̄a'a', ndisu' naa' ndani ta'an' i'in e' ndii, in̄i ndaa' nduu' e' xiin' a, te naa' ndani ta'an' e' ndeē naa' ndani n̄a jaan' yoo' ndii, xa yoo' xin̄u' xna'a' n̄a ndani a jaan' nimá e'.

¹³ Te xa'a' a n̄a n̄i tax̄i a Espiritu a naá nimá e' na xini e' n̄a in̄i ndaa' xna'a' nduu' e' xiin' a, te in̄i ndaa' tu' nduu' a xiin' e'. ¹⁴ Te ndu'u' ndii, n̄i xini ndu, te ndiee' yu'u' ndu n̄a n̄i t̄janu' yuva' e' Ndiosí si'e' a, te n̄i tuvi' a in̄i yivi' te s̄akakú a ne yivi' in̄i yivi' nuu' kuach̄i n̄a. ¹⁵ Yoo' k̄a ndiee' yu'u' n̄a si'e' Ndiosí nduu' Jesús ndii, nduiin' n̄a xiin' Ndiosí, te nduiin' tu' a jaan' xiin' n̄a. ¹⁶ Te xini e' n̄a kundan̄i Ndiosí yoo', te in̄i e' xini e' n̄a kundan̄i a yoo'. Ndiosí nduu' n̄a ndani yoo'. Te yoo' k̄a nduu' ne ndani ta'an' ndii, nduiin' n̄a xiin' a, te nduiin' tu' a xiin' n̄a. ¹⁷ Te xiin' n̄a yo'ó' xinú n̄a ndani ta'an' e' s̄ā kuní Ndiosí, te in̄i e' kii' xa' kivi' n̄a s̄ana'má a s̄akuu' ne yivi'. S̄akan' n̄a xika' e' in̄i yivi' yo'ó' s̄ā nii' n̄i xika' Jesucristo. ¹⁸ Ne ndani ne yivi' ndii, yi'vi n̄a xa'a' kivi' jaan'. Kuach̄i ndii kii' ndani xna'a' e' ndii, xinú' n̄a yi'vi e' jaan'. S̄akan' na kii' ne yi'vi ndii, xanini n̄a n̄a s̄ando'o' n̄a'a' Ndiosí xa'a' n̄a t̄ia'an' xin̄u' xna'a' n̄a ndani n̄a s̄ā kuní Ndiosí. ¹⁹ Yoo' ndii, kundan̄i n̄a'a' e', s̄akan' n̄a xi'na' k̄a n̄a jaan' n̄i kundan̄i yoo'. ²⁰ Naa' ka'an' yoo' k̄a ndii, "Kundan̄i yu'u' Ndiosí", kachi n̄a, ndisu' ndasi' n̄a ne in̄i xini Jesús xiin' n̄a ndii, ne xini xa'an' nduu' n̄a na s̄akan'. Kuach̄i ndii, naa' kundan̄i n̄a ne in̄i xini Jesús xiin' n̄a, ne kuv̄i xini nduchi' nuu' n̄a ndii, s̄ā kuv̄i ka'an' n̄a n̄a kundan̄i n̄a Ndiosí, n̄a t̄ia'an' kuní nduchi' nuu' n̄a. ²¹ Jesucristo n̄i ka'an' chuun' nuu' ndu n̄a naa' ndani e' Ndiosí ndii, kuní tu' a n̄a kundan̄i e' ne in̄i xini Jesús xiin' e'.

Ini e' kuni e' Jesús

5 Yoo ka kandixa' ña Jesús nduu' Cristo ni tjanu' Ndiosí kuenta a ndii, ne jaan' nduu' si'e Ndiosí. Yoo ka kundani jin yuva' ndii, kuni a ña kundani tu ña si'e ra. ² Te xiin' ña yo'o' xini e' ña kundani e' ne nduu' si'e Ndiosí xiin' e', kij' kundani e' Ndiosí, te kandixa' tu e' ña ka'án chuun' a. ³ Sakan' na kuii' naa' kundani xna'a e' Ndiosí ndii, saxinú e' ña ka'án chuun' a. Te ña ka'án chuun' a jaan' ndii, süu' ña vixi nduu' a. ⁴ Kuachi ndii sakuu' yoo', ne nduu' si'e Ndiosí ndii, kanando e' nuu' ña nduu' kuenta jin yivi'. Te xiin' ña yo'o' kanando e' nuu' ña nduu' kuenta jin yivi' jaan', ña nduu' ña ini e' xini e' Jesucristo. ⁵ Süu' ndee ka ne yivi' kanando nuu' ña nduu' kuenta jin yivi' jaan'. Süu' jaan' ndii ne kandixa' ña si'e Ndiosí nduu' Jesús, ne jaan' kuiti' kanando nuu' ña nduu' kuenta jin yivi'.

⁶ Te tjkui xiin' níi' nduu' ña nia'á ña ni kixin Jesús Cristo nuu' Ndiosí, süu' tjkui kuiti' nia'á ña jaan', süu' jaan' ndii tjkui xiin' níi' nia'á ña jaan'. Te Espíritu Santo nduu' ña ndiee' yu'u' xa'a' ña jaan', sakan' ña Espíritu jaan' ndii, ña ndixa' nduu' a. ⁷ Kuachi ndii, uní ta'an ku-u' ña ndiee' yu'u' ndivi': [Te ña jaan' nduu' Ndiosí, yuva' e', xiin' si'e a, xiin' Espíritu Santo. Te jin ndaa' nduu' uní saa' ña jaan'. ⁸ Te uní ta'an kuu' ña ndiee' yu'u' jin yivi', te ña jaan' nduu'] Espíritu Santo jaan', xiin' tjkui jaan', xiin' níi'. Te nakuitá ña ndiee' yu'u' uní saa' ña jaan'. ⁹ Naa' natiin' e' ña ndiee' yu'u' ne yivi' ndii, saa ka vj' tu xata'an ka natjin e' ña ndiee' yu'u' Ndiosí, sakan' ña ña ka'nu' ka nduu' ña ndiee' yu'u' a jaan'. Sakan' ña xa'a' si'e a ni ndiee' yu'u' a. ¹⁰ Yoo ka ini xini si'e Ndiosí jaan' ndii, natiin' ña ña ndiee' yu'u' ña jaan'. Ndisu yoo ka ini xini si'e a jaan' ndii, sandiee' vixi ña Ndiosí xa'a' ña ni kandixa' ña ña ndiee' yu'u' a xa'a' si'e a jaan' ¹¹ Te xa'a' ña yo'o' nduu' ña ni ndiee'

yu'u' Ndiosí, ña ni taxí a kivi' ñuu e' ña köo' kivi' ndi'i'. Te kivi' ñuu e' jaan' ndii, nda'a' si'e a jaan' natiin' e'. ¹² Ne ini xini si'e Ndiosí ndii, natiin' ña kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', ndisu ne ini xini si'e a jaan' ndii, köo' kivi' ñuu jaan' natiin' ña.

Sandi'i' ndoso' Juan ke'i ra

¹³ Ke'i i ña yoso' yo'o' nuu' ndo'ó, ne ini xini si'e Ndiosí, te kuni ndo' ña xa kumi' ndo' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i', te ini ndo' kuni ndo' si'e a jaan'. ¹⁴ Te ña yo'o' nduu' ña ini e' xini e' Ndiosí, ña kij' xikán e' ndee ka ña'a nuu' a saa kuni mji' a ndii, xini so'o' a ña ka'án e'. ¹⁵ Te naa' xini e' ña xini so'o' a ña xikán e' nuu' a ndii, xini kaxi' tu e' ña xa natiin' e' ña xikán e' nuu' a jaan'.

¹⁶ Naa' xini sava ndo'ó ña xaa' jin ne nakayá xiin' ndo' xa'a' Jesús kuachi, ña saku'ún ña'a' te kivi' ña jaan' ndii, ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ña, te taxí ña jaan' kivi' ñuu ña köo' kivi' ndi'i' nda'a' ña. Sakan' saa ndo' xa'a' ne xaa' kuachi ña saku'ún ña'a' te kivi' ña. Kuachi ndii yoo kuachi ña saku'ún ne yivi' te kivi' ña, te ka'án i na ka'an ndo' xiin' Ndiosí xa'a' ne jaan'. ¹⁷ Sakuu' ña ña'a nduu' kuachi. Ndisu yoo kuachi ña saku'ún ña'a' te kivi' ña.

¹⁸ Xini e' ña yoo', ne nduu' si'e Ndiosí ndii, xaa' ka e' kuachi. Sakan' ña Jesús, si'e Ndiosí, xito' yoo', te küvi satuxu'ví ña ndiva'a yoo'. ¹⁹ Te xini tu e' ña si'e Ndiosí nduu' e', te nda'a' ña ndiva'a naá kaniin' jin yivi'. ²⁰ Te xini tu e' ña ni kixin si'e Ndiosí jin yivi', te ni taxí a ña kundani e' ndee ña nduu' Ndiosí xna'a. Te yoo' ndii, nduiin' e' xiin' ña ndixa' jaan', te nduiin' tu e' xiin' si'e a jaan', ña nduu' Jesucristo, te ña jaan' nduu' Ndiosí xna'a, te ña jaan' tu taxi' kivi' ñuu e' ña köo' kivi' ndi'i'. ²¹ Ne kua'a mji' i, koto xiin' mji' va ndo' nuu' ndiosí saka. Sakan' na kunduu a.

2 Juan

Ti'vi' rā cha'an' nīa

1 Yu'u, tē nduu' iin tē xīxā vā ndii, ti'vi' i cha'an' yo'ó, ña' ta'an' i, ña' xā nī nākaxīn Ndiosí nduu' kuenta ā, tē ti'vi' tū i cha'an' si'e un'. Tē ndanī i ndo'ó sāā ka'án ñā ndīxā, ñā kandīxā' e'. Tē sūu' yu'u kuīti' ndanī ndo'ó. Sūu' jāān' ndii sakan' tū sakuu' nē xini ñā ndīxā. ² Tē ndanī i ndo'ó xa'a' ā ñā naá ñā ndīxā jāān' nimá e', tē xā ikan' kūnaā ā ndēē ndi'i' nī kivī'. ³ Na sañu'u' vā na Ndiosí, yuva' e', xiin' si'e ā Jesucristo, ndo'ó. Tē na kuvīta tū inī ā xa'a' ndo'. Tē na taxī tū ā ñā manī' kōō xiin' ndo'. Na sāā ā ñā jāān' xa'a' ā ñā xini ndo' ñā ndīxā jāān', tē ndanī ta'an' ndo'.

Kuītā ndāku e' nuu' ñā ndīxā ñā ka'án xa'a' Jesús

⁴ Vā'ā vā nī kūnī i kīi' nī xīnī i sāvā si'e un', nē xaa' ñā ndīxā sāā nīi' nī ka'an' chuun' Ndiosí, yuva' e', xiin' e'. ⁵ Ña' ta'an' i, vītīn ndii ka'án nda'vi xiin' ndo' ñā na kūndanī ta'an' na e'. Tē sūu' iin ñā ka'án chuun' xaa' nduu' ñā ka'án i nuu' ndo'. Sūu' jāān' ndii ñā xā yoo nuu' e' ndēē kīi' nī xa'a' ndikún e' i'chi' Jesús nduu' ā. ⁶ Tē ñā yō'o' nduu' ñā kūndanī ta'an' e' ndii, ñā kākā e' sāā ka'án chuun' Ndiosí. Tē ñā yō'o' nduu' ñā ka'án chuun' ā jāān' ñā kūndanī ta'an' e' sāā nīi' nī xīnī sō'o' ndo' ndēē ñā nuu'.

⁷ Ka'án i ñā jāān' sakan' ñā xā kua'a' vā tē xini xa'an' xīkī' iin yivī' ka'án ñā Jesucristo ndii, nī nduu' ā tē yivī' xāchi' kīi' nī kīxīn ā iin yivī'. Tē jāān' ndii, tē xini xa'an' nduu' rā, tē ndasi' tū rā Cristo. ⁸ Kōtō xiin' mīi' ndo' nuu' tē jāān', kōtō kā ndoñu'u' saka ñā xata'an' nātīin ndo' xa'a' chuyūn ñā nī xaa' ndo' nuu' Ndiosí, vā'ā kā sanduxā' ndo' tē nātīin ndo' sakuu' ñā kūnī ā taxī ā nda'a' ndo'. ⁹ Yōō kā kuxioo' nuu' ñā ndīxā ñā ka'án xa'a' Cristo, tē kuāsa' ita' nī'i' nīa nuu' ā ndii, kōō' Ndiosí naá nimá nīa. Ndisū yōō kā ita' nī'i' xiin' ñā jāān' ndii, naá Ndiosí xiin' si'e ā jāān' nimá nīa. ¹⁰ Sakan' na kūi' naa' kuaxī yōō kā nduu' tē jāān' mīi' ndiee' ndo', tē sānia'á rā ñā ndīxā xa'a' Jesús ndii, tāxī ndo' xka'ndīā rā vī'e ndo' kūndīēē rā, tē nī ndēē nākuatū ñā'a' ndo'. ¹¹ Kuāchī ndii, nē nakuatu' ñā'a' ndii, chīndīēē ta'an' nīa xiin' tē jāān' nuu' chuyūn nīa'a' ñā xaa' rā jāān'.

Ñā ndēijī' so'o' ndi'i'

¹² Yoo kua'a' kā ñā kūnī ka'an' i xiin' ndo', ndisū kūnī kē'i i e' nuu' tūtū, sakan' ñā ndiatu' inī i ku'un i mīi' ndiee' ndo', tē ndātu'un' xiin' ta'an' e'. Sakan' sāā i tē vā'ā ndī'i' kūnī na i'in e' kua'an. ¹³ Nē nduu' si'e ñā ta'an' un', ñā nī nākaxīn tū Ndiosí, nē ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nīa cha'an' un'. Sakan' na kūndūū ā.

3 Juan

Ti'vi' rā cha'an' nīa

1 Yu'u, tē nduu' iin tē xīxā vā ndii, ti'vi' i cha'an' yo'ó, Gayo kua'a, tē ndani i yo'ó sāj ka'án ña ndixā ña kandixa' e'. ² Ñani kua'a, ka'án vā i xiin' Ndiosí xa'a' un' tē kīēē vā'a un' xiin' sakuu' ña xaa' un', tē kōō vā'a tū un' sāj nii' yoo vā'a nimá un' nuu' Ndiosí. ³ Vā'a vā nī kunī i kīi' nī kixin sava ñani e', tē nī ndīēē yu'u' rā nuu' i ña inī vā un' xini un' ña ndixā, tē xika' ndaku tū un' xiin' ña jaan'. ⁴ Kōō' ká ndee iin ña'a ña xaa' sakan' tē vā'a ká kuni yu'u, tē sakan' ña xini so'ō i ña xika' nē kua'a si'e i xiin' ña ndixā jaan'. ⁵ Ñani kua'a, xachuun' ndaku vā un' nuu' chuun Ndiosí ña chindiee' un' nē ndikún ichi' Jesús xiin' e'. Tee' ndee nē xini ta'an' xiin' un' nduu' sava nē jaan' ndii, chindiee' ña'a' un'. ⁶ Tē nē jaan' ndii, ndiee' yu'u' nīa xa'a' un' nuu' nē nakayá yo'o' xa'a' Jesús ña kundani vā ña'a' un'. Chindiee' naa chindiee' un' nē jaan' sāj kuní Ndiosí xiin' ña kuní nuu' nīa kīi' kua'an nīa ichi'. ⁷ Kuachī ndii, xa'a' a ña ndani nīa Jesús na nī kīēē nīa xika' nīa sakan'. Tē kōō' a ni'i' nīa nda'a' nē inī xini Jesús. ⁸ Sakan' na kuu' yoo' ndii, kuní a chindiee' e' nē jaan', tē sachuun' inga' e' xiin' nīa xa'a' ña ndixā jaan'. ⁹ Xa nī ke'i i iin tūtū nuu' nē nakayá xa'a' Jesús ñuū ñaa'. Ndisū tē nduu' Diótrefe ndii, nātiin' rā ña ka'án ndū jaan', sakan' ña xtani rā ña nduu' rā tē kuu' nuu' nuu' nīa. ¹⁰ Sakan' na kuu' kīi' xaj i ñaa' ndii, ka'an i xi-

in' rā nuu' ndo' xa'a' ña kuu' rā jaan', xiin' xa'a' ña kanīa'a rā xa'a' ndū. Tē sūū' ña jaan' kuīti' xaa' rā, sūū' jaan' ndii nātiin' tū rā ñani ta'an' e', nē xaá ñuū ñaa'. Tē nī ndee tāxi' tū rā natiin inga nē inī xini Jesús, nē ndiee' ñaa', nē jaan', tē nī ndee tāxi' tū rā nakayá ká nē natiin' ña'a' jaan' xiin' inga nē nakayá xa'a' Jesús ñaa'.

Ka'án vā'a Juan xa'a' iin tē nani' Demetrio

¹¹ Ñani kua'a, sāj un' ña nīa'a ña xaa' nē yivi'. Sūū' jaan' ndii ña vā'a kuīti' sāj un'. Kuachī ndii yōō ká xaa' ña vā'a ndii, kuenta Ndiosí nduu' nīa. Ndisū nē xaa' ña nīa'a ndii, xini nīa Ndiosí. ¹² Sakuu' nē nakayá xa'a' Jesús ka'án vā'a xa'a' Demetrio. Tē ndee mīi' ña ndixā, ña kandixa' e' ndii, nakuitá xiin' sāj xika' rā. Tē sakan' tū ndū ndii, ka'án vā'a ndū xa'a' rā. Tē xini un' ña ña ndaku nduu' ña ndiee' yu'u' ndū.

Ndeji' Juan inga nē inī xini Jesús

¹³ Yoo kua'a' ká ña kuni ka'an i xiin' un', ndisū ndee chaa' ká kē'i i e nuu' tūtū, ¹⁴ sakan' ña ndiatu' inī i ku'un i mīi' ndū'u' un' iin tūn ki'i' tē ndatu'un' xiin' ta'an' e'. ¹⁵ Na tāxi' na Ndiosí ña manī' kōō xiin' un'. Nē xini ta'an' xiin' e', nē ndiee' yo'o' ndii, ti'vi' nīa cha'an' un'. Kua'an Ndiosí kōō i'in nē xini ta'an' xiin' e', nē ndiee' ñaa'.

Judas

Ti'vi' rā cha'an' nja

1 Yu'u nduu' Judas, ñañj Santiago, tē xika' nuu' i nuu' Jesucristo. Tē ti'vi' i cha'an' sakuu' ndo'ó, ne ni kañā yuva' e' Ndiosí, xa'a' a ñā ndanj a ndo'ó, tē xito' tū a ndo'ó xiin' ndā'a' Jesucristo. ² Tē na so'ó kuā'nu kua'a' kā ñā kuvita inj Ndiosí xa'a' ndo', xiin' ñā manj', ñā taxi' a yoo xiin' ndo', xiin' ñā ndanj a ndo'ó i'in kivj' kua'an.

Ka'án Judas ñā kuní a koto xiin' mji' e' nuu' ne sania'a tūn vixj (2 P. 2:1-17)

³ Ne kua'a, ni ka'an ndiee' vā nimá i ke'i i xa'a' ñā sakakú Ndiosí yoo', ñā xā kumi' inga' e'. Ndisu ni xinj i ñā kuní a ke'i i vitin, tē ka'án nda'vi i xiin' ndo' ñā ku'un naa ku'un ndo' ñā xanduxa' ndo' xa'a' ñā ndixa' ñā kandixa' e', ñā ni sanakua'a Ndiosí unta' kuiti' tē xa' va'a ndā'a' ne nduu' kuenta a. ⁴ Kuāchi ndii xā ni ko'ni sje savā tē xini xa'an' tejn ndo' xiin' tūn vixj. Tē jaan' ndii, ndee xtā'an' vi' ka'án tū'un Ndiosí xa'a' a ñā koo rā tundo'ó'. Tē yivi' jaan' ndii, tē njā'a nduu' rā, tē tiin' ndiaa rā ñā ndanj mji' Ndiosí yoo', tē ndasanduu' rā ñā jaan' ñā kuvj xaa' rā ñā ka'an kinj xiin' iin rā. Tē xiin' ñā jaan' saxioo' rā Ndiosí, ñā nduu' ñā xiin' ñā'a yoo', tē saxioo' tū rā xto'ó e' Jesucristo.

⁵ Tee' ndee xā kundanj kaxi' ndo' ñā xito' ka'an i xiin' ndo' vitin ndii, kuni sanaka'an' i ndo'ó ñā kij' ndi'i ni ta' va' xto'ó e' Ndiosí ne nduu' kuenta a nuu' ñu'u' Egipto ndii, ni sandoñu'u' a savā ne jaan' xa'a' a ñā ni kandixa' a' ñā'a' nja. ⁶ Naa kuu' ángele, ñā ni tiin' ka'nu' mii' ni ndiee a xa'ndia chuun' a, tē ni nakoo a ndiee' a ñā ni taxj Ndiosí ndā'a' a ndii, ni ko'ni xāchi' ñā'a' Ndiosí iin xaan' mii' iin yaví, tē ndiatu' a ndee xā kivj' chie ñā so'ó ndi'i' tē sana'má ñā'a' Ndiosí. ⁷ Tē nakā'an' tū ndo' sāj ni xā ne ni ndiee ñu'u' Sodoma, xiin' ñu'u' Gomorra, xiin' ndā'a' uvj sāj ñu'u' jaan' ndii, ni xtanj vā njā sakuu' nuu' ñā xín. Tē ni xikō ni'i' ñā'a' ñā ka'an ñā ka'án nimá njā xiin' iin' njā. Xa'a' a jaan' na ni sando'o' ñā'a' Ndiosí xiin' ñu'u' ñā kōo' kivj' nda'vá, tē sakuni' a yoo' sāj xaa' a xiin' ne xaa' kuāchi.

⁸ Ndee sāj kā ni ndii, tē xini xa'an' jaan' ndii, nii' sakan' tū xaa' tē jaan' xika' rā ndee naa tē xáni xaa' rā ñā ka'an xiin' iin' rā. Tē natiin' rā ñā xa'ndia chuun' Ndiosí, tē kanjā'a tū rā xa'a' ñā ndiee' ñā ndiee' ndivi'.

⁹ Ni ndee Miguel, ñā nduu' iin ángele ka'nu' kuu' nuu' kā, kij' ni kanj ta'an' a kuento xiin' ñā ndiva'a xa'a' ñu'u' nde'i Moisés ndii, ni kundjeni a kanjā'a a xiin' ñā ndiva'a jaan'. Süu' jaan' ndii ni ka'an a xiin' ñā ndiva'a jaan' ndii: "Xto'ó i na kanj yo'ó", ni kachj a. ¹⁰ Ndisu tē xini xa'an' jaan' ndii, kanjā'a rā xa'a' ndee ñā kundanj rā. Tē ñā kundanj rā, kuenta ñā xini iin' mji' rā ndee naa xaa' kiti' ñā kōo' ñā xanini ri' ndii, katun' ndi'i ñā'a' ñā jaan' nuu' Ndiosí. ¹¹ Nda'vi vā kundō'ó tē jaan', kuāchi ndii xatā' ñā njā'a ñā ni xā Caín ndikún rā. Tē xa'a' a ñā kuni kji'in rā xu'un' ndii, ndikún tū rā xatā' ñā ni xā Balaam. Tē xa'a' a ñā xaso'ó rā ndee naa Coré ndii, sandoñu'u' tū ñā'a' Ndiosí.

¹² Tē kij' ko'ni' tē jaan' mii' ndiee' sij' ndo' ñā ndanj ta'an' ndo', tē xixi' ndo' kuenta Jesús, tē xixi' rā xiin' ndo' ndii, ka'an' nuu' e' kuu' rā xa'a' ñā kinj ñā xaa' rā, sakan' ñā ndi'ni rā xa'a' ñā ndioo' inj mji' kuiti' rā, tē nduu' rā ndee naa viko' ichi, ñā sakuun' savj', tē xiko' ni'i' ñā'a' tachj' mii' kā kuní a. Tē nduu' tū rā ndee naa itun', tun' kōo' nduu' kuun' ndā'a' kij' kuní a kuvun a ndā'a' nu'. Xa'a' a jaan' na nduu' rā ndee naa tun' xā ni kje sakuu' tjo'ó, tē xā ni xi'i xāchi' rā nuu' Ndiosí. ¹³ Tē tē jaan' ndii, nduu' rā ndee naa tikui nuu' minj ka'nu' kij' ndiee' vā kiee' kua'a' ñā ka'an, ñā xini xa'an' jaan' yu'u' rā ndee naa pele nuu' tikui minj jaan'. Tē nduu' tū rā ndee naa tiuun', ti' ndiee' iin xaan'. Tē xā ni sakoo' tū vā Ndiosí xa'a' tē jaan' mii' iin yaví ndiaa' xāchi', mii' ku'un rā ndee ndi'i' ni kivj'.

¹⁴ Sakan' tū Enoc, tē uxā sjanj' xika' Adán ndii, ni ka'an tiakú rā xa'a' tē xini xa'an' jaan' ndii: "Koto ndo', kixin xto'ó e' xiin' ki'in' mií ángele, ñā xika' nuu' nuu' a, ¹⁵ tē sana'má a sakuu' ne yivi', tē kendaia' ya'vi' a sakuu' ne njā'a xa'a' sakuu' ñā njā'a ñā ni xā njā, xiin' sakuu' ñā ni kanjā'a ne kinj kuu' xaa' kuāchi xa'a' a", ni kachj rā. ¹⁶ Tē jaan' ndii, xā nuu' kayu'u' rā, tē chitun tū rā, tē ndikún tū rā ñā njā'a, ñā ka'án nimá mji' rā xa'a', tē ka'án ñu'u' tū rā, tē sakan' tū sachi' rā ne yivi', tē ki'in rā xu'un' ndā'a' njā kuiti'.

Ka'án Judas ñā kuita ni'i e' nuu' ichi' Jesús

¹⁷ Ñañj ta'an' manj' i, nakā'an' ndo' ñā ni ka'an tē ndā'a' xa'a' xto'ó e' Jesucristo nuu' ndo' sāj'. ¹⁸ Ni ka'an rā ñā: "Kivj' so'ó' ndi'i' ndii, koo ne kundi'i' xa'a' Ndiosí. Ne jaan' ndii, kākā njā sāj ndioo' kinj inj nimá mji' kuiti' njā", ni kachj rā. ¹⁹ Tē nata'vi' ndo'ó kuiti'

nduu' tɛ xini xa'an' jaan'. Tɛ xiko' ni'i' ña'a' ña nja'a, ña ka'án nimá mji' ra, tɛ kōo' tɛ Espíritu Santo naá nimá ra.

²⁰ Ndisu ndo'ó ñani ta'an' maní' i ndii, kuɪtá ni'i' ka ndo' xiin' ña ndixa, ña kandixa' e', ña nduu' ña su'yun, ña kuaxi nda'a' Ndiosí. Tɛ ka'an va ndo' xiin' Ndiosí xiin' ndiɛɛ' ña taxi' Espíritu Santo. ²¹ Tɛ sakan' tɛ ku'yun naa ku'yun ndo' nuu' ña ndani Ndiosí ndo'ó, ña ndiatu' ndo' ña xaa kivi' ña taxi xto'o' e' Jesucristo kivi' ñuu' e' ña kōo' kivi' ndi'i' xa'a' a ña kuvita ini a xa'a' e'.

²² Tɛ nɛ kōo' ña ndaku nuu' xa'a' ña ndixa ña kandixa' e' ndii, sania'á ndi'i' ka ña'a' ndo' xa'a' ña jaan'. ²³ Tɛ sava tɛku nja ndii, tu'yun ña'a' ndo' nuu' ña kɪni ña xaa' nja, ña nduu' ndɛɛ naa ñu'u, tɛ sakakú ña'a' ndo' vi'e

tɛndo'o'. Tɛ sava tɛku nja ndii, kuvita ini ndo' xa'a' nja. Ndisu koto xiin' mii' va ndo' kii' xaa' ndo' ña jaan', koto ka sativi' nja ndo'ó xiin' kuachi nja. Tɛ kundasi' tɛ ndo' ndɛɛ toto ña ni'nu' nja xaa' nja kuachi jaan'.

Ka'án Judas ña Ndiosí kuɪtí' xata'an saka'nu' e'

²⁴ Tɛ iin ndaa' Ndiosí, ña ni sakakú yoo' kuɪtí' kuví koto ndo'ó, tɛ nãma ndo' nuu' kuachi, sakan' tɛ kōo' ndɛɛ iin xa'a' ña tɪin kuachi a ndo'ó, tɛ si'i' kuni ndo' ki-i' naxaa e' nuu' a mii' ndatun' kaa'. ²⁵ Tɛ ña jaan' na natɪin sakuu' ña ndatun' xava'a, xiin' ña ka'nu', xiin' ña ndiɛɛ', xiin' ña xa'ndia chuun' ndɛɛ vitin tɛ ndɛɛ ndi'i' ni kivi' xa'a' ña ni xaa Jesucristo. Sakan' na kunduu a.

El Apocalipsis

Ñã nî nia'ã Ndiosí nuu' Jesucristo

1 Ñã yo'õ' nduu' ñã nî nia'ã Ndiosí nuu' Jesucristo, te ñã jaan' nia'ã ñã'a' nuu' ne xika' nuu' nuu' a ñã nã'a' kã te koo. Xa'a' a jaan' na nî tjanu' Jesús iin án-gele, ñã nduu' ndã'a' xa'a' a nuu' yu'u, te nani' Juan, te xika' nuu' nuu' a, te sakuni' a yu'u ñã jaan'. 2 Te ndiee' yu'u' ndaku i xa'a' ñã nî nia'ã Ndiosí nuu' i xiin' xa'a' ñã nî ndiee' yu'u' Jesucristo, ñã nî xini i jaan'. 3 Sañu'u' va Ndiosí ne ka'vi' ti'e' ñã yoso' nuu' tutu yo'o' nuu' ne yivi', xiin' sakuu' ne xini so'õ' ñã ka'án tiakú yo'o', te saxinú nia a. Kuachî ndii xa kuyatin' kivi' ñã koo sakuu' ñã yo'õ'.

Ti'vi' Juan cha'an', te xaka'nu' ra Jesús

4 Yu'u nduu' Juan, te ti'vi' i cha'an' uxã ti'vi' saa' ndo'ó, ne nakayá xa'a' Jesús, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia. Na sañu'u' na Ndiosí ndo'ó, te na taxî tu a ñã manî' koo xiin' ndo'. Ñã jaan' ndii, yoo a, te ni yoo a, te kuaxî a. Te sakan' tu na saa uxã saa' Espiritu, ñã ndiee' yatîn nuu' tej ka'nu' mii' xa'ndia chuun' Ndiosí. 5 Te sakan' tu na saa Jesucristo, ñã ndiee' yu'u' ndaku xa'a' Ndiosí, te nduu' tu a ñã kuu' nuu' ñã nî natjaku a tein ne nî xi'i, te sakan' tu nduu' a ñã kumi' ndiee' nuu' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi'. Te ndani Cristo yoo', ñã jaan' na nî sandoó ndiká a yoo' nuu' kuachî e' xiin' nî' a. 6 Te siin' tuku' ndii, nî sananduu' a yoo' te xa'ndia chuun', te nî sananduu' tu a yoo' sutu te kaka nuu' e' nuu' yuva' a Ndiosí. Na natjîn a sakuu' ñã tiin' ka'nu' ñã'a' e' xiin' sakuu' ñã ndiee' ndee' ndi'i nî kivi'. Sakan' na kunduyu a. 7 Koto ndo', ka' kuaxî Jesús tein viko'. Te kuni nduchi' nuu' ñã'a' sakuu' ne yivi' iin yivi'. Te ndee te nî xa'ni' ñã'a' kuni ñã'a'. Te sakuu' ne ndiee' iin yivi' ndii, kusuchi' iin nia xa'a' ñã kuaxî a. Sakan' na kunduyu a.

8 Te ka'án xto'õ' e' ndii: "Yu'u ndii, yoo i ñã nuu', te yoo tu i ñã so'õ' ndi'i'. Te nduu' i ñã nuu', te nduu' tu i ñã so'õ' ndi'i', te yoo i, te nî yoo i, te kuaxî i, te nduu' i ñã ka'nu' koo' chukuu'", kachi a.

Nî xini Juan iin ñã kaa' naa kaa' Jesús

9 Yu'u nduu' Juan, ta'an' ndo', te ndo'o' tu i saa' ndo'o' ndo'ó nuu' ñã sando'o' va ne yivi' yoo' xa'a' ñã ndikún e' ichi' Jesús, te nduu' e' kuenta ñã xa'ndia chu-

un' Ndiosí, te kundieni iin e' nuu' ñã jaan' xiin' ndiee' Jesús. Te xa'a' a ñã nî ka'an ndoso' i tu'un Ndiosí, xiin' ñã nî ndiee' yu'u' i xa'a' Jesús na nî tjin u'vi' ra yu'u, te nî xan ndiakã ra yu'u nuu' iin ñu'u' ñã nani' Patmos, ñã ndasi i'nu' xiin' mîni' ka'nu'. 10 Te iin kivi' ñã nakayá e' xaka'nu' e' xto'õ' e' ndii, nî sakutu' Espiritu Santo nimá i, te nî xini so'õ' i iin tachî' yu'u' ti'e' va xata' i ndee' naa' nde'í iin ndachuun' vi'. 11 Te nî ka'an a xiin' i ndii:

—Yu'u ndii, yoo i ñã nuu', te yoo tu i ñã so'õ' ndi'i'. Te nduu' i ñã nuu', te nduu' tu i ñã so'õ' ndi'i'. Ke'i un' nuu' tutu sakuu' ñã kuni nduchi' nuu' un', te ti'vi' un' tutu jaan' ndã'a' uxã ti'vi' saa' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' ñã ñu'u' nuu' ñu'u' Asia, naa kuu' ñuu' Éfeso, ñuu' Esmirna, ñuu' Pérgamo, ñuu' Tiatira, ñuu' Sardis, ñuu' Filadelfia, xiin' ñuu' Laodicea —nî kachî tachî' yu'u' jaan'.

12 Sakan' te nî ndiko kuiín i, te nî nakoto xata' i te kuni i yoo ka'án xiin' i. Te nî xini i ita' uxã ta'an kandelero, ñã nî ku'a'ã xiin' oro, mii' ita' ñã tuún. 13 Te tein kandelero jaan' nî xini tu i iin ñã kaa' ndee' naa kaa' ñã nduu' tu te yivi' ni'nu' a toto nani' ñã xaá ndee' nuu' xa'a' a. Te kanu' iin toto, ñã nî ku'a'ã xiin' yu'va oro tja'ni a. 14 Te xini' a xiin' ixi' xini' a ndii, yaa kachi' vi' a ndee' naa i'in'. Te nduchi' nuu' a ndii, yi'é a ndee' naa ñu'u' ndatin. 15 Te nuu' xa'a' a ndii, yi'é a ndee' naa yi'é ka' kua'a ndii' kii' ndundoo' a nuu' ñu'u' i'ni' va. Te tachî' yu'u' a ndii, ndiee' xava'a ni'i' a ndee' naa ni'i' mii' koyó kua'a' va tikui. 16 Te nî kumi' a uxã ta'an tiuun' tij- in ndã'a' ku'a'ã a. Te nî ketã iin ichi' nî' ñã xiiin' va uvi' saa' ta'vi' yu'u' a. Te nuu' a ndii, ndiee' kã nî yi'e a te sakan' ñu'u' iin ke'in' sava.

17 Te kii' nî xini ñã'a' i ndii, nî nakandu'u' ndiee' i ndee' nuu' ñu'u' xa'a' a ndee' naa xa nî xi'i i. Te nî chindu'u' a ndã'a' ku'a'ã a soko i ka'án a xiin' i ndii:

—Küyi'vi un'. Yu'u ndii, yoo i ñã nuu', te yoo tu i ndee' so'õ' ndi'i', 18 te tiaku i tee' ndee' nî xi'i i ndii. Koto un', tiaku i ndee' ndi'i' nî kivi'. Sakan' na kunduyu a. Te kumi' i ñã ndiee' nuu' ñã xi'i xiin' nuu' yavi' ndii. 19 Sakan' na kuu' natjso' un' ñã nî xini nduchi' nuu' un', xiin' ñã xini un' vitin, xiin' ñã koo kii' xka'ndia ñã jaan'. 20 Te ñã yo'õ' nduu' ñã nî yoo si'e, ñã ka'án ndiaa xa'a' uxã ta'an tiuun' yo'o', ti' nî xini un' tijin ndã'a' i, xiin' xa'a' uxã ta'an kandelero oro mii' ita', ñã tuún jaan'. Uxã ta'an tiuun' yo'õ' ndii, ka'án ndiaa ri' xa'a' uxã ta'an

ángele, ña xika' nuu' nuu' i. Te uxá ta'an kandelero jaan' ndii, ka'án ndiaa a xa'a' uxá ta'an ti'vi ne nakayá xa'a' i.

Ña yo'ó' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Éfeso

2 'Nuu' ángele, ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' Éfeso ndii, ke'j un' nuu' iin tutu ña ka'an i xiin' un' vitin: "Yu'u, ña kumi' uxá ta'an tiuun' tijin nda'a' kua'a' i, te xika' i tein uxá ta'an kandelero oro jaan' ndii, ña yo'ó' ka'án i: 2 Xiní i ña xaa' ndo', te xiní tu i ña xachuun' u'vi ndo' xa'a' i, te kundieni ndo'. Te xiní ni tu i ña ndasi' va ndo' ña xaa' te nja'a. Te xiní tu i ña xito' kua'a tu ña'a' ndo', te ka'án te jaan' ña yu'u tianu' ña'a' ña sania'á ra ichi' i, ndisu süvi ra, te ni xinjí ndo' ña te xini xa'an' nduu' ra. 3 Te xa'a' a ña ndani ndo' yu'u ndii, kundieni ndo' nuu' tundo'ó' ña ndo'ó' ndo', te xachuun' u'vi ndo' xa'a' i, te ni sanako' xiin' mii' ndo'.

4 Te ndee saa ka ni ndii, tiin' kuachj i ndo'ó' xa'a' ña yo'ó': ña ndäni kua'a' ka ndo' yu'u vitin ndee naa ni ndani ndo' yu'u ña nuu'. 5 Xa'a' a jaan' na naka'an' ndo' saa ni ita ndo' nuu' ichi' i ña nuu' kij' tia'an kuxioo nimá ndo'. Nama ndo' nimá ndo', te saa tukuu ndo' ña kuní i naa ni xaa ndo' ña nuu'. Te naa' nãma ndo' nimá ndo' ndii, yachj xaa' i mii' ndiee' ndo', te sanundia'á i kandelero ndo' ñaa' mii' iin' a. 6 Ndisu yoo iin ña va'a ña xaa' ndo': ña ndasi' ndo' ña xaa' ne ndikún ichi' Nicolaítas saa nii' ndasi' yu'u a. 7 Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'ó' ndii, na taxí so'ó' nja ña ka'án Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i jaan'. Ne kanando nuu' tundo'ó' ndii, taxí i kaxi' nja nduu' tun' iin' mii' ndatun' kaa' mii' ndu'u' Ndiosí. Te tun' jaan' nduu' tun' taxi' kivi' ñuu' ña köo' kivi' ndi' i."

Ña yo'ó' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Esmirna

8 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' Esmirna ndii, ke'j un' ña ka'an i xiin' un' vitin nuu' iin tutu: "Yu'u, ña yoo ndee ña nuu', te yoo tu i ndee ña so'ó' ndi' i, te tiaku xachi' i tee' ndee ni xi' i ndii, ña yo'ó' ka'án i: 9 Xiní i ña xaa' ndo', te xiní tu i saa ndo'ó' ndo', te xiní ni tu i ña nda'vi kuu' ndo', ndisu vika' ndo' xiin' ña'a' yu'u. Te xiní ni tu i saa kanja'a savá ne ka'án ña ne judío nduu' nja xa'a' ndo', ndisu süu' sakan' nduu' a. Süu' jaan' ndii kuenta ne nakayá xa'a' ña ndiva'a nduu' nja. 10 Küyí'vi ndo' xa'a' ña xito' sando'ó' ne yivi' ndo'ó'. Kuachj ndii taan' te nduu' kuenta ña ndiva'a jaan' savá ndo'ó' vi'e kaa, te koto kua'a ra ndo'ó', te kundio'ó' ndo' uxí ta'an kivi'. Kaka naa xika' ndaku ndo' nuu' ichi' i tee' ndee kuví ndo' saa te jaan'. Sakan' te taxí i kivi' ñuu' ndo' ña köo' kivi' ndi' i, ña nduu' ndee naa iin corona ña ni' i' ndo'.

11 Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'ó' ndii, na taxí so'ó' nja ña ka'án Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i jaan'. Te yoo ka kanando nuu' sakuu' ña jaan' ndii, küvi nja ichi' ña uvi."

Ña yo'ó' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Pérgamo

12 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' Pérgamo ndii, ña yo'ó' ke'j un': "Ña kumi' ichi' ni' ña xiin' va uvi saa' ta'vi' jaan' ndii, ña yo'ó' ka'án a: 13 Xiní i saa ndo'ó' un', te xiní tu i ña ndu'u un' ñuu' mii' xa'ndia chuun' ña ndiva'a. Ndee saa kanj ndii, inji te inji un' xini un' yu'u. Te ni nakoo un' ña inji un' xini un' yu'u, ni ndee kij' ni xa'ni' te yivi' Antipas, te ni xika ndaku ndiee' yu'u' xa'a' i. Ña jaan' ni xka'ndia ñuu' un' jaan' mii' ndu'u' ña ndiva'a jaan'.

14 Te ndee saa ka ni ndii, tiin' kuachj yu'u yo'ó' xa'a' ki'in' ña'a, naa kuu' ña ka'ni ne ndikún ichi' Balaam tein ndo'. Te Balaam jaan' ni sania'á Balac saa kuví sa-maña ra ne vi'e Israel nuu' kuachj. Xa'a' a jaan' na ni kaviko' te jaan' ne vi'e Israel jaan' te kuxi nja ña xaxi' ña ni nasoko' ne yivi' nuu' ndiosí saka. Te ni kaviko' tu ña'a' ra, te ni xaa nja ña xiin'. 15 Te sakan' tu ka'ni ne ndikún ichi' ña sania'á ne ndikún Nicolaítas tein ndo'. 16 Sakan' na kuii' nama ki' i' un' nimá un' xa'a' kuachj un'. Sakan' ña naa' saa un' ña jaan' ndii, yachj ku'un i mii' ndu'u un', te kunta'an' i xiin' ne jaan' xiin' ichi' ña keta' yu'u' i jaan'. 17 Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'ó' ndii, na taxí so'ó' nja ña ka'án Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia. Te yoo ka kanando nuu' sakuu' tundo'ó' jaan' ndii, taxí i kaxi' nja ña nani' maná, ña yoo si'e. Te taxí tu i iin yuu' lulu yaa nda'a' nja, te nuu' yuu' jaan' yoso' iin kivi' xaa' ña ndee iin ne yivi' xiní, süu' jaan' ndii iin ndaa' mij' ne natjin yuu' jaan' kuiti' kunj a."

Ña yo'ó' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu' Tiatira

18 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu' Tiatira ndii, ña yo'ó' ke'j un': "Si'e Ndiosí, ña yi'é nduchi' nuu' ndee naa ñu'u' ndatin, te yi'é tu nuu' xa'a' a ndee naa yi'é kaa kua'a ndij ndii, ña yo'ó' ka'án a: 19 Xiní i ña xaa' un', te xiní tu i ña ndani un' yu'u xiin' ne yivi', te xiní ni tu i ña inji un' xini un' yu'u, te xiní tu i ña xika' nuu' un' nuu' i, te sakan' tu xiní ña kundieni un' nuu' tundo'ó'. Te xiní i ña kua'a' ka xaa' un' ña jaan' vitin te sakan' ni xaa un' ña nuu' kij' ni xa'a' inji un' xini un' yu'u. 20 Te ndee saa ka ni ndii, tiin' kuachj yu'u yo'ó' xa'a' ki'in' ña'a, naa kuu' ña taxi' un' ña xaa' Jezabel, ña' ka'án ña iin ña' ka'án tiaku tu'un Ndiosí nduu' a, kachi mij' a'. Te xiin' ña sania'á a' ndii, xamaña a' savá ne xika' nuu' nuu' i, te sakan' kumi' nja musa nja, te sakan' tu xixi' nja ña xaxi' ña ni na-

soko' ne yivi' nuu' ndiosí saka. ²¹ Te yu'u ndii, ni taxí i ki'in' kuiya nuu' a' te nãma a' nimá a' xa'a' kuachí a', ndisy ni xiin a' nãkoq a' ña xiín a'. ²² Xa'a' a jaan' na sãndo'o' i ña jaan' xiin' kui'e xatú. Te sãndo'o' u'vi' tu i ne kumi' ña jaan' ndee naa musa ña naa' nãma ña nimá ña nuu' sakuu' ña ña'a ña ni sania'á ña'a' ña jaan'. ²³ Te xiin' kui'e xatú ka'ni' i ne ndikún ichi' ña sania'á a'. Te kij' sakan' ndii, kuní sakuu' ti'vi' ne nakayá xa'a' i ña yu'u nduu' ña xiní ña xanini yoo ka. Te xiní tu i ña ka'án nimá ña xa'a'. Te viku'un ya'vi' tu i'in ndo'ó xa'a' ndee ka nuu' ña ni xaa ndo'.

²⁴ Ndisy sava ndo'ó, ne ndiee' ñuu Tiatira, ne ni sakuuã ña sania'á ña jaan', xiin' ne ni xini kuento ña ka'án ne jaan' kaa' si'e, ña ka'án xa'a' ña ndivã'ã ndii, ka'án i ña koo' ka tuky ña ka'án chuun' i xiin' ndo'. ²⁵ Ndaa' ndii, kuní i ña iní naa iní ndo' kuní ndo' yu'u ndee xaa' kivi' ña nãdiko' tukuu' i. ²⁶ Te yoo ka kãnan-do nuu' sakuu' tundo'o' jaan', te saxinú ña ña kuní yu'u ndee kivi' so'o' ndi'i' ndii, taxí i ndiee' ña te ka'ndia chuun' ña nuu' ne yivi' iin yivi'. ²⁷ Te saa nii' ni nañin yu'u ndiee' nda'a' yuva' i te xa'ndia chuun' i ndii, nii' sakan' taxí i ña ka'ndia chuun' vie ne jaan' nuu' ne yivi', te sakuachi' ña ne yivi' jaan' ndee naa kisi' ña sakuachi' xi'e ne yivi'. ²⁸ Te taxí i tiuun' chie, ti' keta' kuaxí kitú', nda'a' ña. ²⁹ Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxí so'o' ña ña ka'án Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu Sardis

3 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu Sardis ndii, ña yo'o' ke'i un': "Ña kumi' uxã saa' Espíritu, ña xika' nuu' nuu' Ndiosí jaan' xiin' uxã saa' tiuun' jaan' ndii, ña yo'o' ka'án a: Xiní i ña xaa' un', te xiní tu i ña ka'án ne yivi' ña tiaku ka ña iní un' xini un' yu'u. Ndisy nuu' yu'u ndii, xa yoo' un' kuví un'. ² Koo ndito' iní un'. Te sandijeni un' ña va'a ña xaa' ka na un', ña kusaa' ndoó ka ndee sie jaan'. Kuachí ndii xa ni xini i ña ni saxinú va'a un' chuun' ña xaa' un' nuu' Ndiosí. ³ Naka'an' un' ña ndixa ña ni nañin un' xiin' ña ni xini so'o un', te saxinú un' ña jaan', te na nãma un' nimá un' nuu' kuachí jaan'. Sakan' ña naa' koo' ndito' iní un' ndii, nãdiko' si'e i nuu' un' kij' xini un' amaa kuiti' ndee naa xaa' te kui-na'. ⁴ Ndisy yoo ndia'vi' ne ndiee' ñuu Sardis ña' ne ni sande'i nimá xiin' kuachí nuu' i. Sakan' na kuui' toto yaa kui'nu ña kaka ña xiin' i xa'a' a ña ne xata'an ndu-u' ña. ⁵ Te ne kãnando nuu' kuachí ndii, kui'nu ña toto yaa jaan'. Te sandoyo' i kivi' ña, ña yoso' nuu' tutu mi' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu ña koo' kivi' ndi'i'. Te nuu' yuva' i xiin' nuu' ángele a ndii, ndiee' yu'u' i ña nduu' ña kuenta i. ⁶ Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o'

ndii, na taxí so'o ña ña ka'án Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu Filadelfia

⁷ 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu Filadelfia ndii, ke'i un' ña ka'an i xiin' un' vitin: "Ña su'un ndi'i, ña ndixa xna'a, ña kumi' nda'a' ña ni kumi' rey David, te kij' nunia' a iin yi'e' ndii, ndee iin ña'a küvi ndasi ña jaan', te kij' ndasi a iin yi'e' ndii, ndee iin ña'a küvi nunia' tu ña jaan' ndii, ña yo'o' ka'án a: ⁸ Xiní i ña xaa' un'. Te koto un', xa ni nunia' i iin yi'e' nuu' un', te ndee iin ña'a küvi ndasi yi'e' jaan'. Te, tee' ndee koo' kua'a' ña ndiee' un' ndii, ni saxinú un' tu'un i, te koo' kivi' ni ka'an un' ña xiní un' yu'u. ⁹ Te ne xini xa'an' ne nakayá xa'a' ña ndivã'ã jaan', ne ka'án ña ne judío nduu' ña, te süvi ña ndii, sandiee' kui'e ña'a' i ña ku'un kuítã xiti' ña nuu' un', te kuní ña ña ndaní yu'u yo'ó. ¹⁰ Te xa'a' a ña ni saxinú un' ña ni ka'an chuun' i xiin' un', ña kundijeni un' nuu' ichi' i ndii, koto tu yu'u yo'ó nuu' tundo'o' chie ña kixin nuu' ñu'u' iin yivi', ña koto kuã'ã ne yivi' iin yivi'.

¹¹ Koto un', xa kuyatin' nãdiko' ni tukuu' i iin yivi'. Iní naa iní un' kuní un' yu'u, te sakan' koo' na'in corona ña kãnando un' saa i. ¹² Te ne kãnando nuu' tundo'o' jaan' ndii, sanãnduu' ña'a' i ndee naa nduyy ka'nu' xa'a' yukun' Ndiosí i mii' xika' nuu' i nuu' a. Te koo' kivi' kuní a ña kiee ña vi'e a jaan'. Te chindu'u' i kivi' Ndiosí i nuu' ne jaan' xiin' kivi' ñuu a, ña nani' Jerusalén xaa'. Te ñuu jaan' ndii, ketã a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu a. Te chindu'u' tu i kivi' xaa' mii' i nuu' ña. ¹³ Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o' ndii, na taxí so'o' ña ña ka'án Espíritu Santo xiin' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia."

Ña yo'o' nduu' tutu ña ni ti'vi' Jesús nda'a' ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' a, ne ndiee' ñuu Laodicea

¹⁴ 'Nuu' ángele, ña ndiaa chuun' nuu' ne nakayá xa'a' i, ne ndiee' ñuu Laodicea ndii, ña yo'o' ke'i un': "Ña nduu' sakan' na kunduyy a, ña ndiee' yu'u' ndaku, ña ka'án ña ndixa, ña ni xaa sakan', te ni xa'a' Ndiosí saku-u' ña yoo ndii, ña yo'o' ka'án a: ¹⁵ Xiní i ña xaa' un', te xiní tu i ña ni ndee i'ni' ka un' nuu' ichi' i, te ni ndee vixin tu un' nuu' a. Va'a ka naa' vixin un', uun i'ni' un' nuu' ichi' i. ¹⁶ Ndisy xa'a' a ña ni ndee i'ni' ka un' nuu' ichi' i, te ni ndee vixin tu un', süu' jaan' ndii i'ni' vixin kuiti' un' nuu' ichi' i jaan' ndii, xa xito' nduxan kuui i yo'ó. ¹⁷ Sakan' ña ka'án un' ndii: Te vika' nduu' i, te ni nañin i kua'a' ña vika'. Te kuãsa' natiín i xa'a' ndee iin ña'a, kachi un'. Ndisy nuu' yu'u' ndii, te nachã'an nduu' un', te te natiín xava'a' nduu' tu un'. Te te nda'vi koo' chukuu' kuu' ni tu nduu' un'. Te sakan' tu ndee naa te

tüvi' nuu' nduu' un'. Te ndee naa te iin' vichi' nduu' tu un'.

¹⁸ Ña jaan' na kuii' ka'an i xiin' un' ña va'a ka nuu' yu'u sata' un' ña va'a ka ña nduu' ndee naa kaa kua'a, ña ndundoo' nuu' ñu'u i'ni' va, te kuvika' un' xa'a' ña nduu' kuenta i. Te sata' tu un' toto yaa nuu' i ku'i'nu un', te kaka iin' vichi' un', te kuchani un', te sakan' tu sata' un' xa'an tatan' te taan un' nduchi' nuu' un', te kuvj kuni un' ña nduu' kuenta i. ¹⁹ Te yu'u ndii, kani kuento i sakuu' ne ndani i, te kani tu ña'a' i tundo'o'. Xa'a' a jaan' na kundikun un' yu'u xiin' iin kanii' nimá un', te nama un' nimá un' nuu' kuachj un'. ²⁰ Te koto un', yu'u ndii, yoo te yoo i nuu' ki'e, te kana' i ndo'o. Te yoo ka nduu' ne xini so'o tachj' yu'u' i, te nakuijn nja ña ka'an i, te saxka'ndia nja yu'u vi'e nja ndii, xka'ndia i vi'e nja, te kuxi inga' i xiin' nja ña xaxi' xakuaa'. ²¹ Te ne kanando nuu' sakuu' tundo'o' ña koq ndii, taxj i kundjee nja mii' xa'ndia chuun' i, ndee naa ni xaa i ni kanando i te ndu'u' i mii' xa'ndia chuun' yuva' i. ²² Yoo ka nduu' ne xa ni nunia' Ndiosí so'o ndii, na taxj so'o nja ña ka'an Espiritu Santo xiin' ne nakaya xa'a' i, ne ndiee' nuu' ñu'u' Asia' —ni kachj a xiin' i.

Xaka'nu' ña ndiee' ndivi' Ndiosí

4 Kij' ni ndi'i ni satuvi' a ña jaan' nuu' i ndii, ni xini i ña nunia' iin yi'e ndivi', te ni xini so'o ni tukuu i tachj' yu'u', ña ni xini so'o i ña nuu', ña ti'e' ka'an a ndee naa tachj' iin ndachuun'. Te ni ka'an a xiin' i ndii: —Kua'an kaa yo'o', te nia'a i yo'o' ña xka'ndia kij' ndi'i ña kaa' —ni kachj a.

² Te xaka'an e', te ni sakutu' Espiritu Santo nimá i, te ni xini i iin' iin tei ka'nu' ndivi', te ndu'u' iin te yivi' nuu' tun' jaan'. ³ Te te ndu'u' nuu' tei jaan' ndii, ndatun' va yi'é ra ndee naa yuu' ndatun' ña nani' jaspe, xiin' yuu' kua'a ña nani' cornalina. Te ndasi i'nu tei ka'nu' jaan' xiin' iin ña kaa' ndee naa koq' yanki' ndatun' ndee naa iin yuu' ña yi'é kuii' ndatun' xava'a ña nani' esmeralda. ⁴ Te ndasi i'nu tu tei ka'nu' jaan' xiin' oko kumi' ta'an tei ka'nu' mii' ndiee' ña xixa. Te ña xixa jaan' ndii, ni'nu' a toto yaa, te ndu'u' iin corona oro xini' i'in a. ⁵ Te nuu' tei ka'nu' jaan' ni kiee ñu'u' savj', te ti'e' va ni nde'i a, te ka'an tu ki'in' tachj' yu'u'. Te ndatin tu uxá ta'an choon ikan'. Te ña jaan' nduu' uxá ta'an Espiritu Ndiosí. ⁶ Te sakan' tu yoo iin ña yi'é ndee naa minj yuu' tata yatjn nuu' tei ka'nu' jaan'. Te yi'é kaxi' a ndee naa yuu' ña nani' cristal.

Te yatjn tei ka'nu' jaan' xiin' saa kua'an xiin' nu' ndii, yoo' kumi' ta'an ña tiaku. Te saa kua'an iin' ña jaan' yoo nduchi' nuu' a naa kuu' xata' a xiin' nuu' a. ⁷ Te ña tiaku, ña iin ndii, naa kaa' león kaa' a. Te ña tiaku, ña uvj ndii, naa kaa' sündikj' savá kaa' a. Te ña tiaku, ña unj ndii, naa kaa' nuu' te yivi' kaa' nuu' a. Te ña tiaku, ña kumi' ndii, naa kaa' tasu' kij' ta'nu' ri' kaa' a. ⁸ Te

yoo iñu ta'an ndixin i'in kumi' saa' ña tiaku jaan'. Te saa kua'an iin' a yoo nduchi' nuu' a. Te nduvi' xiin' ñuu ndii, xikuiín a ña ka'an a ndii:

Ña su'un, ña su'un, ña su'un
nduu' xto'o e' Ndiosí.

Te ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' a.

Te ni yoo a, te yoo a, te kuaxi a.

Kachi a.

⁹ Te xita' kumi' saa' ña tiaku jaan' yaa nuu' ña ndu'u' nuu' tei ka'nu', ña tiaku ndee ndi'i' ni kivi' jaan', te xaka'nu' ña'a' a, te tiin' ka'nu' ña'a' a, te taxi' tu a ña chindani ña jaan'. Te sakuu' ichi' kij' xaa' ña jaan' sakan' ndii, ¹⁰ xikundieé ndiee oko kumi' saa' ña xixa jaan' nuu' ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' jaan', te xaka'nu' a ña tiaku ndee ndi'i' ni kivi' jaan'. Te chindu'u' i'in ña xixa jaan' corona oro, ña ndu'u' xini' a, yatjn nuu' tei ka'nu' jaan', te xaka'nu' a ka'an a ndii:

¹¹ Xto'o ndu Ndiosí,

xata'an ña yo'ó xito' ka'nu' ndu.

Te xata'an tu ña tijn ka'nu' ndu yo'ó,

te xata'an tu ña natijn un' ña ndiee'.

Kuachj ndii yo'ó ni xa'a sakuu' ña yoo.

Te xa'a' a ña kuni un' na yoo a,

te sakan' tu na ni xa'a un'.

Ni kachj ña xixa jaan'.

Yo'o' ka'an Juan xa'a' tutu ña iin' tui xiin' xa'a' mbee Lulu

5 Te ni xini i ña nda'a' ku'a'a ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' jaan' ndii, tiin' a iin tutu ña iin' tui, te yoo ña yoso' nuu' a xiin' xata' a. Te ndasi kutu' a xiin' uxá ta'an chj'ndu'. ² Te ni xini tu i iin ángele ka'nu' va ña ka'an ndoso' ti'e' va ndii:

—¿Yoo nduu' ne xata'an ta'vi' chj'ndu' kaa' te nunia' nja tutu kaa'? —ni kachj a.

³ Ndisu koq' ndee iin ña xata'an nunia' tutu jaan', ni ndee ndivi', ni ndee nuu' ñu'u' iin yivi', ni ndee tijjn ñu'u' ndii, koq' ña koo' chukuu', te nunia' a tutu ña iin' tui jaan', te ka'vi ña'a' a. ⁴ Te ni xaku kua'a' i, sakan' ña koq' ndee iin ña xata'an te nunia' a tutu jaan', te ka'vi ña'a' a. ⁵ Sakan' te ni ka'an iin ña xixa jaan' xiin' i ndii:

—Kuakj ka un'. Koto un', ña nduu' león kuenta ne vi'e Judá, ña nduu' tu sjani' xika' ka'nu' David ndii, xa ni kanando a nuu' ña ndiva'a, sakan' na yoo ndiee' a te ta'vi' a uxá saa' chj'ndu' kaa', te nunia' a tutu ña iin' tui kaa' —ni kachj a xiin' i.

⁶ Sakan' te ni xini i ña ma'in' kumi' saa' ña tiaku jaan', xiin' ma'in' mii' iin' tei ka'nu' jaan', xiin' ma'in' ña xixa jaan' iin' iin ña nduu' Mbee Lulu. Te ña jaan' ndii, nia'a' iin' a ña ni xa'ni' ña'a' ne yivi'. Te ni yoo uxá ta'an ndik-i' a, te ni yoo tu uxá ta'an nduchi' nuu' a. Ña jaan' ndu-u' uxá ta'an Espiritu, ña tianu' Ndiosí nuu' ne ndiee'

kanii' i'jin xaan' iin yivi'. ⁷ Te ni xa'an natiiin Mbee Lulu jaan' tutu ña iin' tuví jaan' nda'a' kua'a' ña ndu'u' nuu' tej ka'nu' jaan'. ⁸ Te kij' ni natiiin a tutu jaan' ndii, ni xikundiee ndiee kumi' saa' ña tiaku jaan' xiin' oko kumi' saa' ña xixa jaan' nuu' Mbee Lulu jaan'. Te i'in ña jaan' tiin' iin ñuu' ña xandaa', ña nani' arpa, te ni tiiin tu a ko'o' oro mii' ñu'u' suxa chú'ma. Te suxa chú'ma jaan' nduu' ña ka'an ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' a. ⁹ Te ni xita a iin yaa xaa' nuu' Mbee Lulu jaan' ka'an a ndii:

Xata'an ña natiiin yo'ó tutu ña iin' tuví kaa',
te ta'vi' un' chi'ndu' kaa',
sakan' ña xa ni xa'ni' te yivi' yo'ó,
te xiin' nii' un' ni ki'jin un' sakuu' nuu' ne yivi'
te kunduu' nia nditia Ndiosí.
Te ni kiee sakuu' ne jaan' nuu' sakuu' i'in ti'vi' chie,
nuu' ne yoo tu'un mii',
xiin' nuu' sakuu' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a,
xiin' nuu' sakuu' nuu' ne yivi'.

¹⁰ Te ni sananduu' ña'a' un' iin ti'vi' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu',

te kunduu' tu nia sutu,
te kaka nuu' nia nuu' Ndiosí e'.

Te ka'ndia chuun' nia nuu' ne yivi' iin yivi'.

Ni kachi ña xixa jaan'. ¹¹ Ikan' te ni xini i mií ni mií ni ángele saa kua'an xiin' tej ka'nu' jaan'. Te ni xini so'o tu i tachi' yu'u' a, xiin' tachi' yu'u' kumi' saa' ña tiaku jaan', xiin' ña xixa jaan'. ¹² Te ti'e' ni kuaa' sakuu' ña jaan' ndii:

Mbee Lulu, ña xa ni xa'ni' te yivi' yo'o' ndii,
xata'an ña natiiin a ña ndiee',
xiin' ña vika',
xiin' ña ndichi va.
xiin' ndiee',
xiin' ña tiiin ka'nu' ña'a' e',
xiin' ña ndatun' xava'a,
xiin' ña xaka'nu' e' nuu' a.

Ña jaan' ni kachi a.

¹³ Te ni xini so'o i ka'an sakuu' ña ni xa'a' Ndiosí, naa kuu' ña ndiee' ndivi', xiin' ña ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi', xiin' ña ñu'u' tixin ñu'u', xiin' ti' ñu'u' minj ka'nu' ndii:

Ña ndu'u' nuu' tej ka'nu' kaa' xiin' Mbee Lulu ndii,
na natiiin a ña xaka'nu' ña'a' e',
xiin' ña tiin' ka'nu' ña'a' e',
xiin' ña ndatun' xava'a,
xiin' ña ndiee' ndee ndi'i' ni kivi'.

Ni kachi a.

¹⁴ Te ni ka'an kumi' saa' ña tiaku jaan' ndii:

—Sakan' na kunduu' a —ni kachi a.

Te ni xikundiee ndiee oko kumi' saa' ña xixa jaan', te ni xaka'nu' a ña tiaku ndee ndi'i' ni kivi' jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni ta'vi' Jesús chi'ndu' ña ndasi tutu ña iin' tuví jaan'

6 Te ni xini i kij' ni ta'vi' Mbee Lulu jaan' iin chi'ndu' ña uxá ta'an jaan'. Te ni xini so'o i tachi' yu'u' iin ña tiaku, ña kumi' ta'an jaan', ka'an ti'e' a ndee naa nde'í savi' ndii:

—Nia'a —ni kachi a.

² Te ni xini i ni keta iin kwei yaa. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni' ra iin itun' toso. Te ni natiiin ra iin corona ña kunduu' xini' ra. Te ni kanando ra. Te kua'an ra, te kanando ka ra.

³ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña uvi' ndii, ni xini so'o i ña ni ka'an ña tiaku, ña uvi' jaan' ndii:

—Nia'a —ni kachi a.

⁴ Te ni keta iin kwei kua'a ñu'u'. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni natiiin ra ndiee' te sakunta'an' ra ne yivi' iin yivi', te ka'ni' ta'an' nia. Te ni natiiin tu ra iin ichi nani' va.

⁵ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña uni' ndii, ni xini so'o i ni ka'an ña tiaku, ña uni' jaan' ndii:

—Nia'a —ni kachi a.

Te ni xini i ni keta iin kwei ndiaa'. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ni' ra iin kaa ña xikuitá ña'a. ⁶ Te ni xini so'o i ña keta iin tachi' yu'u' tein kumi' saa' ña tiaku jaan' te ni ka'an a ndii:

—Iin kilo kuiti' yuchi' ndikin' trigo, te kondia a xu'un' ña ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'. Te uni' ta'an kilo yuchi' ndikin' cebada kuiti', te kondia a xu'un' ña ki'in' te yivi' xa'a' iin kivi'. Ndisu sanduxin un' xa'an oliva, ni ndee sanduxin tu un' vino va'a —ni kachi tachi' jaan'.

⁷ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña kumi' ndii, ni xini so'o i ña ni ka'an ña tiaku, ña kumi' jaan' ndii:

—Nia'a —ni kachi a.

⁸ Te ni xini i ni keta iin kwei yaa ndii. Te te yoso' ti' jaan' ndii, ña xi' nani' ra. Te yatun va ndikun yavi ndii xata' ra. Te ni natiiin uvi' saa' te jaan' ndiee', te ka'ni' ra iin ta'vi' ña kumi' ne ndiee' iin yivi' xiin' ñu'u', xiin' soko, xiin' kui'e, xiin' kiti' iku'.

⁹ Te kij' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña u'un' ndii, ni xini i ña ñu'u' ne ni xi' xa'a' ña nduu' mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. Te ni xa'ni' ne yivi' ne jaan' xa'a' a ña ni ka'an ndoso' nia tu'un' Ndiosí, te ni ndiee yu'u' te ni ndiee yu'u' nia xa'a' a. ¹⁰ Te ti'e' ni ka'an nia ndii:

—Xto'o, kumi' un' sakuu' ña ndiee', te ña su'un' ndu'u' tu un'. Te sakan' tu ndixa kuu' un'. ¿Amaa vi' kendi-a'a' ya'vi' un' nuu' ne ndiee' iin yivi' xa'a' a ña ni xa'ni' nia ndu'u', te sando'o' ña'a' un'? —kachi ne jaan'.

¹¹ Sakan' te ni taxí Ndiosí nda'a' i'in nia iin toto yaa nani'. Te ni ka'an a xiin' nia ña ndiee' ka nia ndee sie

ndee skachi' xinu ne ta'an' nja, ne xika' nuu' tu nuu' a, ne kuvj tu naa ni xi'i ne jaan'.

¹² Te kii' ni nunia' Mbee Lulu jaan' chi'ndu' ña iñu ndii, ndjee' va ni taan. Te ni kuvj iin yavi nuu' ñu'u ndee naa toto ndiaa'. Te ni kuvj kua'a ndiaa' yoo' ndee naa ni'. ¹³ Te tiuun', ti' ndiee' ndivi' ndii, ni koyo ri' nuu' ñu'u' iin yivi' ndee naa koyó ndoko' higuera itja' nda'a' itun' a kii' xika' ndjee' tachi'. ¹⁴ Te ndivi' ndii, ni natuvi' a ndee naa tutu ña iin' tuvi. Te sakuu' iku' ndii, ni nama a mii' ita' a. Te sakuu' ñu'u' ña ndasi i'nu xiin' minj ka'nu' ndii, ni nama mii' ndiee' a. ¹⁵ Te ne xa'ndia chuun' kuu' nuu' ka nuu' ne yivi' iin yivi', xiin' ne ka'nu' ku-u' nuu', xiin' ne vika', xiin' ne kumi' ña ndjee' nuu' te xiin', xiin' ne kumi' ndjee', xiin' sakuu' ne xiko' ni'i' iin xtq'o, xiin' ne xika' ndika' ndii, ni tisi'e xiin' mii' nja iku' tixin kava' xiin' tixin yuu' na'nu'. ¹⁶ Te ni ka'an nja xiin' iku' xiin' yuu' na'nu' jaan' ndii:

—Koyo ndo' xini' ndu te tisi'e ndo' ndu'u nuu' ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' xiin' nuu' ña sando'o' Mbee Lulu ka'a' ndu'u'. ¹⁷ Kuachi' ndii xa ni xa'a kivi' ña sando'o' Ndiosí xiin' Mbee Lulu ka'a' ndu'u', te ndee iin ne yivi' kuvj kundieni nuu' tundo'o' jaan' —ni kachi nja xiin' ña jaan'.

Sq'o ni xa'a a kii' ni chindu'u' ángele sello ti'e' ciento uvj xiko kumi' mif ne yivi'

7 Te kii' ni ndi'i ña ni satuvi a ña jaan' nuu' i ndii, ni xini i ita' ndichi kumi' ta'an ángele kumi' saa' xaan' mii' kuaxi tachi' nuu' ñu'u' iin yivi'. Te taxj a xka'ndia ndee iin tachi' jaan' nuu' iin yivi', ni ndee nuu' minj ka'nu', ni ndee nuu' ndee iin itun'. ² Te ni xini tu i kuaxi keta inga ángele mii' keta' ñu'u'. Te ni'i' a sello Ndiosí tiaku. Te ni ka'an ti'e' a xiin' kumi' saa' ángele jaan', ña xa ni natin ndjee' te sanduxin a ñu'u' iin yivi' xiin' minj ka'nu' jaan', ka'an a ndii:

³ —Sáduxin ndo' ñu'u' iin yivi', ni ndee minj ka'nu', ni ndee itun', ndee ndi'i chindu'u' ndu sello yo'o' ti'e' ne xika' nuu' nuu' Ndiosí e' —ni kachi ángele jaan'.

⁴ Te ni xini sq'o i saa ta'an te yivi' ni chindu'u' ángele jaan' sello jaan' ti'e', ciento uvj xiko kumi' mif kuu' ra. Te te jaan' nduu' sjani' te uxj uvj ti'vi te nduu' kuenta ne vi'e Israel. ⁵ Sakan' na ni chindu'u' a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Judá. Te ni chindu'u' tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Rubén. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Gad. ⁶ Te ni chindu'u' tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Aser. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Neftalí. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Manasés. ⁷ Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Simeón. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Leví. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Isacar. ⁸ Te ni chin-

du'u' tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Zabulón. Te ni chindu'u' ni tu a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' José. Te sakan' tu ni chindu'u' a sello jaan' ti'e' uxj uvj mif ne nduu' ichi' Benjamín.

Ne kua'a' koo' chukuu', ne ni'nu' toto yaa nani'

⁹ Te kii' ni ndi'i ña ni tuvi jaan', sakan' te ni xini i kua'a' koo' chukuu' ne yivi'. Kua'a' va kuu' nja, te ndee iin ne yivi' kuvj ka'vi ña'a'. Te ne jaan' ndii, ni kije nja nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. Te ni kije tu nja nuu' sakuu' i'in ti'vi chie. Te ni kije ni tu nja nuu' sakuu' ñu'u' ka'nu' xiin' nda'a' a. Te sakan' tu ni kije nja nuu' sakuu' ne yoo tu'un mii'. Te ni ita nja yatín nuu' tei ka'nu' jaan' xiin' nuu' ña nduu' Mbee Lulu jaan'. Te ni'nu' nja toto yaa nani', te ni'i' tu nja ñu'u' nda'a' itun'. ¹⁰ Te ti'e' ni kuaa' nja ka'an nja ndii:

Xa iin ndaa' Ndiosí e',
ñá ndu'u' nuu' tei ka'nu'
xiin' Mbee Lulu kuiti' sakakú yoo'.

Ni kachi nja.

¹¹ Te ita' sakuu' ángele jaan' saa xinunduu yatín tei ka'nu' jaan' xiin' mii' ndiee' oko kumi' saa' ña xixa jaan', xiin' kumi' saa' ña tiaku jaan'. Sakan' te ni xikundiee ndjee sakuu' a yatín nuu' tei ka'nu' jaan', te ni xaka'nu' a Ndiosí, ¹² te ka'an a ndii:

Sakan' na kunduu a.

Na natin Ndiosí e' sakuu' ña xaka'nu' e' nuu' a,
xiin' ña ndatun' xava'a,
xiin' ña ndichi,
xiin' ña chindani ña taxi' e' nuu' a,
xiin' ña tiin' ka'nu' ña'a' e',
xiin' ña xa'ndia chuun',
xiin' ña ndjee' ndee ndi'i' ni kivi'.

Sakan' na kunduu a.

Ni kachi a.

¹³ Sakan' te ni ka'an iin ña xixa jaan' xiin' i ndii:

—¿Yoo nduu' ne ni'nu' toto yaa ka'a', te mii' ni kije nja? —ni kachi a.

¹⁴ Te ni ka'an i xiin' a ndii:

—Mii' yo'ó xini, tákui'e —ni kachi i.

Te ni ka'an a xiin' i ndii:

—Ne ka'a' nduu' ne xa ni xka'ndia tundo'o' chie, te ni natia nja toto nja ka'a' xiin' níi' Mbee Lulu ka'a', sakan' na ni nduyaa nja. ¹⁵ Xa'a' a jaan' na ita' nja yatín nuu' tei ka'nu' mii' ndu'u' Ndiosí. Te xika' nuu' nja nuu' a nduvi' xiin' ñu'u' tixin yukun' a. Te mii' Ndiosí jaan', ña ndu'u' nuu' tei ka'nu' jaan', koo xiin' nja, te koto ña'a' a. ¹⁶ Te koo' kivi' kundoo' ka nja xa'a' ña xaxi', ni ndee xa'a' tikuí. Te ni ndee ka'mi tu ña'a' ñu'u', te ni ndee i'ni' ka tu kuni nja. ¹⁷ Sakan' ña Mbee Lulu, ña iin' yatín mii' iin' tei ka'nu' ka'a', koto ña'a', te kundia'ka ña'a' a tiko'yo' mii' yoo' tikuí, te' nduu' kivi' ñu'u' ña koo' kivi'

ndi'i, te mji' Ndiosí naku'a'á sakuu' tjkui te' kiee' nduchi' nuu' nja —ni kachi' ña xixa jaan' xiin' i.

So'õ ni xaxa a kii' ni nunia' Jesús chi'ndu' ña uxa

8 Te kii' ni nunia' Mbee Lulu chi'ndu' ña uxa ndii, ni kytaxin' kaa' kanii' ndivi' yatin' sava hora. ² Sakan' te ni xini i uxa ta'an ángele ña ita' ndichi' yatın nuu' Ndiosí. Te ni natijn i'in a iin ndachuun' tun' ni' i' ichi'. ³ Ikan' te ni kixin inga ángele ni' i' a iin ko'õ' chu'ma oro, te ni xikuijn ndichi' a yatın nuu' a mii' xi xixi suxa chu'ma. Te ni natijn a kua'a' suxa chu'ma, te ni san-duijn ña'a' a xiin' sakuu' ña ka'án ne nduu' kuenta Ndiosí xiin' a. Te ka'mi ángele jaan' uvi' saa' ña jaan' nuu' ña ni kua'a' xiin' oro, ña iin' yatın nuu' tei ka'nu' jaan'. ⁴ Te nda'a' ángele jaan' ni kiee' ñu'ma suxa chu'ma jaan' xiin' ña ka'án ne jaan' xiin' Ndiosí, te kua'an kaa a nuu' Ndiosí mii' ndu'u' a. ⁵ Sakan' te ni kii' in ángele jaan' ko'õ' chu'ma jaan', te ni sakutu' ña'a' a xiin' ñu'u' tikei' ña ñu'u' jaan', te ni xatia a ñu'u' jaan' nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ti'e' va ni nde'i' savi', te ni tiaku' tachi' yu'u' ndee' naa ka'án ne yivi', te ndiee' va ni kiee' ñu'u' a, te ni taan va.

So'õ ni xaxa a kii' ni tiví ángele jaan' ndachuun', tun' ni' i' ichi' jaan'

⁶ Te uxa saa' ángele, ña tiin' uxa saa' ndachuun' tun' nichí' jaan' ndii, ni xikoõ' tu'va a te tiví a tun' jaan'.

⁷ Sakan' te ni tiví ángele ña nuu' ndachuun' a. Te ni koyõ i'in' xiin' ñu'u', ña saká xiin' níi', nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ni xixi iin ta'vi' ña uní ñu'u' iin yivi'. Te ni xixi iin ta'vi' ña uní itun', tun' ita' nuu' ñu'u' jaan'. Te ni xixi tu sakuu' ku'u' kuij' nuu' ñu'u' jaan'.

⁸ Sakan' te ni tiví ángele ña uvi' ndachuun' a, te ni namá iin tiuun' ndatin' chie' va ndee' ndivi' ndee' naa iin choon. Te ni namá ri' nuu' iin ta'vi' ña uní itia iin yivi', xiin' nuu' iin ta'vi' ña uní tiko'yo'. ¹¹ Te tiuun' jaan' ndii, uva nani' ri'. Te iin ta'vi' ña uní tjkui ni nanduy uva. Te kua'a' ne yivi' ni xi'i' kii' ni xi'i' nja te jaan', sakan' ña ni nanduy uva ra'.

¹² Sakan' te ni tiví ángele ña kumi' ndachuun' a, te ni nduxin iin ta'vi' ña uní ñu'u', xiin' iin ta'vi' ña uní yoo', xiin' iin ta'vi' ña uní tiuun', te ni kuy iin yavi iin ta'vi' ña uní sakuu' ña jaan'. Te sakan' koo' ñu'u' iin ta'vi' ña uní iin ke'in'. Te ni ndee' nandioo' tu yoo' xiin' tiuun' iin ta'vi' ña uní ñu'u'.

¹³ Sakan' te ni ndani'i i nuu' i ndivi', te ni xini i sukun va ta'nu' iin tasu' ka'án ti'e' ri' ndii:

—Nda'vi, nda'vi, nda'vi va ne ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi' kii' tiví uní ta'an ka ángele kaa' ndachuun' a —ni kachi' ti' jaan'.

So'õ ni xaxa a kii' ni tiví ángele ña u'un ndachuun' a

9 Sakan' te ni tiví ángele ña u'un ndachuun' a, te ni xini i ña xa ni namá iin tiuun', ti' ni keta ndee ndivi', nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ni natijn ri' nda'a' ña nuniá' yavi' kunu va. ² Te ni nunia' ri' yavi' kunu va jaan'. Te ni kiee' kua'a' xava'a' ñu'ma ndee' naa kua'a' ñu'ma kiee' iin xitun' chie' xava'a'. Te ni kuy iin yavi' ndee' ni ndasj' ñu'ma jaan' ñu'u' ndee' ni sativi' tu a tachi'. ³ Te tein' ñu'ma jaan' ni kiee' tika. Te ni nakuchi' ri' nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ni natijn ri' ña ndiee' ndee' naa ña kumi' tisu'ma. ⁴ Te ni kii' in chuun' ri' ña sanduxin' ri' itia ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi', uun' sanduxin' ri' itun', uun' sanduxin' ri' ku'u'. Süu' jaan' ndii ni kii' in chuun' kuiti' ri' te sando'o' ri' ne yivi', ne koo' sello Ndiosí ndu'u' ti'e'.

⁵ Te sakan' tu ni kii' in chuun' ri' te ka'ni' ri' ne yivi' jaan'. Süu' jaan' ndii ni kii' in chuun' ri' te sando'o' u'vi' va ña'a' ri' u'un ta'an yoo'. Te ña u'vi', ña sando'o' ti' jaan' ndii, u'vi' a ndee' naa kii' xaxi' tisu'ma iin ne yivi'. ⁶ Te kivi' jaan' ndii, nanduku' ne yivi' jaan' ña xi'i'. Ndisu koo' a kuni' nja, te ka'an tu nimá nja kuyi' nja xa'a' a ña u'vi' va xini nja, ndisu kuyi' kuyi' nja.

⁷ Tika jaan' ndii, naa iin' kuei, ti' xa xito' koso' te yivi' kii' ku'un' ra' ñu'u', iin' ri'. Te i'in' ri' ndii, ndu'u' iin' ña kaa' ndee' naa corona oro xini' ri'. Te nuu' ri' ndii, naa iin' nuu' ne yivi' iin' a. ⁸ Te ixi' xini' ri' ndii, naa iin' ixi' xini' ña'a' iin' a, te nu'u' ri' ndii, naa iin' nu'u' león iin' a. ⁹ Te ni ni'ny' ri' iin' ña kaa' ndee' naa kaa' ti'e' ña ni'nu' te xiiin'. Te ti'e' va ni' i' ndixin' ri' ndee' naa ni' i' kua'an kua'a' xava'a' kuei kii' taxta'an' ri' xita' ri' carreta kii' yoo' ñu'u'. ¹⁰ Te ni yoo' su'ma' ri', te ni yoo' tu iñu' a ndee' naa tisu'ma. Te xiin' su'ma' ri' jaan' yoo' ña ndiee' ri' te sando'o' ri' ne yivi' u'un ta'an yoo'. ¹¹ Te ña xa'ndia chuun' nuu' ri' ndii, ángele, ña xa'ndia chuun' yavi' kunu va jaan', nduu' a. Te Abadón nani' ángele jaan' xiin' tu'un' hebreo. Te xiin' tu'un' griego ndii, Apolión nani' a.

¹² Xa ni ndi'i' tundo'o' kini' va ña nuu'. Ndisu chuun' xa'a' va ndo'. Kusaa' yoo' ka' uvi' ta'an a.

¹³ Sakan' te ni tiví ángele ña iñu' ndachuun' a. Te ni xini' so'õ i iin' tachi' yu'u' ña ni keta ma'in' kumi' saa' ndiki' ña yoo' nuu' ña ni kua'a' xiin' oro, ña iin' yatın nuu' Ndiosí. ¹⁴ Te ni ka'an tachi' yu'u' jaan' xiin' ángele ña iñu', ña kumi' ndachuun' tun' nichí' jaan' ndii:

—Kua'an te sajin' un' kumi' saa' ángele, ña tiin' ndiee' yu'u' itia ka'nu', ña nani' Éufrates —ni kachi' tachi' yu'u' jaan'.

¹⁵ Te ni sajin' kumi' saa' ángele jaan' te ka'ni' a iin' ta'vi' ña uní ne yivi' iin yivi'. Sakan' ña xa' xa'a' hora jaan', xiin' kivi' jaan', xiin' yoo' jaan', xiin' kuiya jaan' ni

xikoo tu'va ángele jaan'. ¹⁶ Te ni xini so' o i ña uvi ciento millón kuu' te xiin', te yoso' kuei jaan'. ¹⁷ Te ni satuvi tukuu a nuu' i, te ni xini i kuei xiin' te yoso' ti' jaan'. Te ña kasi tja'ni ña ni'nu' te yoso' ri' ndii, ña kua'a ñu'u, xiin' ña ndi'e' ndee naa yuu' ña nani' zafiro, xiin' ña kuaan ndee naa azufre nduu' a. Te xini' ti' jaan' ndii, ndee naa iin' xini' león iin' a. Te ni kije ñu'u, xiin' ñu'ma, xiin' azufre yu'u' ri'. ¹⁸ Te ni xi'i iin ta'vi' ña unj ne ndiee' iin yivi' ni xaa unj ta'an tundo'o' chie jaan', ña nduu' ñu'u, xiin' ñu'ma, xiin' azufre, ña ni kije yu'u' ri' jaan'. ¹⁹ Kuachj ndii ni kumi' kuei jaan' ña ndiee' xiin' yu'u' ri', xiin' su'ma' ri'. Sakan' ña naa iin' xini' ko' iin' xini' su'ma' ri' jaan'. Te xiin' ña jaan' ni satuxu'vi' ri' ne yivi'.

²⁰ Te ne ni xi'i ni xaa tundo'o' jaan' ndii, tee' ndee ni xini nja tundo'o' jaan', ndisu ni nama nja nimá nja te nakoo nja ña nja'a ña xaa' nja, süu' jaan' ndii kusaa' xaka'nu' ka nja ña ndiva'a, xiin' ndiosí ña kua'a xiin' oro, xiin' plata, xiin' kaa kua'a, xiin' yuu', xiin' itun', tee' ndee küvi kuni' ña jaan', te küvi tu kuni' so' o a, te ni ndee küvi tu kaka a. ²¹ Te ni nama tu nja nimá nja te nakoo nja ña xa'ni' nja ne yivi', xiin' ña kuini', xiin' ña xíin nja, xiin' ña xakui'na' nja.

Kuaxi nuu inga ángele ndiee' va xiin' tutu lulu ña iin' tuvi

10 Sakan' te ni xini i inga ángele ndiee' va ña kuaxi nuu a ndee ndivi'. Te ángele jaan' ndii, iin' suku' a iin viko'. Te ndu'u' tu ko' yanki' xini' a. Te yi'é nuu' a ndee naa ñu'u. Te xa'a' a ndii, ndee naa iin' ñu'u ndichi iin' a. ² Te tiin' a iin tutu lulu tun' yoo' ña nunia'. Te ni xani a xa'a' kua'a a nuu' mjni' ka'nu'. Te xa'a' itin a ni xani a nuu' ñu'u'. ³ Te ni nde'i ti'e' a ndee naa nde'í iin león. Te kii' ndi'i ni nde'i a ndii, ni nakuiin uxá saa' ña nde'í saví'. ⁴ Te kij' ni ka'an ña nde'í saví' jaan', te xa' xito' ke'i i ña ni ka'an a ndii, ni xini so' o i iin tachi' yu'u' ña keta' ndivi', ña ka'an ndii:

—Taxa'a si'e un' ña ni xini so' o un' jaan'. Ké'i un' ña ni ka'an uxá saa' ña nde'í saví' ka' —ni kachj tachi' yu'u' jaan' xiin' i.

⁵ Sakan' te ángele, ña ni xini i iin' nuu' mjni' ka'nu' xiin' nuu' ñu'u' jaan' ndii, ni ndani'i a nda'a' a ndivi'. ⁶ Te ni ka'an a ndii:

—Ndiosí, ña yoo ndee ndi'i' ni kivi', ña ni xa'a' ndivi' xiin' sakuu' ña yoo' tixin a, xiin' iin yivi' xiin' sakuu' ña yoo' nuu' a, xiin' mjni' ka'nu' xiin' sakuu' ña ñu'u' tixin a, nduu' ña xini' ña ña'a' ka te ndi'i iin yivi'. ⁷ Süu' jaan' ndii kij' xaa kivi' ña tiví ángele ña uxá ndachuun' a ndii, saxinú a ña ni chituní si'e a, ña ni ka'an a xiin' ne xika' nuu' nuu' a, ne ni ka'an tiakú tu'un a —ni kachj ángele jaan'.

⁸ Sakan' te ni ka'an ni tukuu tachi' yu'u' ña ni xini so' o i ni keta' ndivi' jaan' xiin' i ndii:

—Kua'an te na'in un' tutu lulu tun' yoo' ña nunia', ña ni'i' ángele, ña iin' nuu' mjni' ka'nu' xiin' nuu' ñu'u' jaan' —ni kachj a.

⁹ Te ni xa'an i nuu' ángele jaan', te ni xikan i tutu lulu jaan' nuu' a. Te ni ka'an a xiin' i ndii:

—Na'in a, te kaxi' un'. Kuu' uva a tixin un', ndisu kuu' vixi a ndee naa ñu'u' yu'u' un' —ni kachj ángele jaan' xiin' i.

¹⁰ Te ni na'in i tutu lulu jaan' nda'a' a, te ni xaxi' i a. Te ni xini i ña vixi a yu'u' i, ndisu ni kuu' uva a tixin i.

¹¹ Sakan' te ni ka'an ka a xiin' i ndii:

—Kuní a ña ka'an tiakú tukuu un' xa'a' ña kundoo' ne ndiee' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' xa'a' ña kundoo' kua'a' nuu' ne yivi', xiin' xa'a' ne yoo tu'un mji', xiin' xa'a' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu' —ni kachj a.

Te uvi ta'an te ndiee' yu'u' xa'a' Ndiosí

11 Te ni natijn i iin nduku tun' kaa' ndee naa iin tun' ki'in' ku'va. Te ni ka'an iin tachi' yu'u' xiin' i ndii:

—Kua'an te ki'in' ku'va un' yukun' Ndiosí xiin' mii' na-soko' ne yivi' ña'a' nuu' a. Te sakan' tu ka'vi un' saa ta'an ne yivi' xaka'nu' Ndiosí ikan'. ² Ndisu ki'in' ku'va un' nuu' ki'e yukun' jaan', ña nduu' kuenta ne tuku', sakan' ña ni taxí Ndiosí nuu' ki'e jaan' nuu' ne tuku' jaan'. Te ne jaan' ndii, mji' kuu' nja xiin' ne ndiee' ñuu' Jerusalén su'un uvi xiko uvi yoo'. ³ Te tianu' i uvi ta'an te ndiee' yu'u' xa'a' i. Te te jaan' ndii, kui'nu' ra toto ña nia'a' ña suchi' va inj ra. Te ka'an ndoso' tiakú ra tu'un i iin mií uvi ciento unj xiko kivi' —ni kachj a.

⁴ Te uvi saa' te ndiee' yu'u' jaan' nduu' uvi saa' tun' olivo xiin' uvi saa' kandelero mii' ita' ña tuún nuu' Ndiosí, ña nduu' xto'o' sakuu' ña yoo iin yivi'. ⁵ Te naa' yoo ndee ka ne yivi', ne kuni satuxu'vi' ña'a' ndii, kije ñu'u' yu'u' ra te saa ndoñu'u' ra ne ndasi' ña'a' jaan'. Te nii' sakan' tu sandoñu'u' ra ndee ka ne kaka satuxu'vi' ña'a'. ⁶ Te yoo ndiee' ra te taxí ra kuu' saví' kij' xika' ra iin yivi' ka'an tiakú ra tu'un Ndiosí. Te yoo tu ndiee' ra te sandoo' ra tikui níi'. Te sakan' ni tu yoo ndiee' ra te sandoo' ra ne ndiee' iin yivi' xiin' ndee ka nuu' kui'e xatu saa ka ta'an ichi' kuní ra.

⁷ Te kij' ndi'i ka'an ndoso' ra tu'un Ndiosí ndii, keta' ti' nja'a yavi kunu va jaan' te kunta'an' ri' xiin' ra. Te ka-nando ña'a' ri', te ka'ni' tu ña'a' ri'. ⁸ Te kundiee' ñu'u' nde'i ra ya'ya ñuu' ka'nu' mii' ni xi'i xto'o' e' nuu' krusín. Te kivi' ñuu' jaan' ña ka'an ndiaa ndii, ñuu' Sodoma xiin' ñuu' Egipto nani' a. ⁹ Te sakuu' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' sakuu' ti'vi chie, xiin' sakuu' ne yoo tu'un mji', xiin' sakuu' nuu' ne yivi' koto ndi'e' ñu'u' nde'i ra unj kivi' yoso' savá, te taxí nja ndiee' a. ¹⁰ Te va'a va kuni sakuu' ne ndiee' iin yivi' jaan' xa'a' a ña ni xi'i te jaan'. Te saka'nu' nja kivi' jaan' saman'i' ta'an nja ña'a, sakan' ña xa ni xi'i uvi saa' te ni ka'an tiakú tu'un

Ndiosí, te nì sando'o' va ña'a' jaan'. ¹¹ Ndisu kii' nì xka'ndia unì kivi' yoso' sava jaan' ndii, nì sanatiaku Ndiosí te jaan'. Te nì ndondichi ra. Te sakuu' ne nì xini ña'a' ndii, nì yì'vi xava'a nia. ¹² Sakan' te nì xini so'o ra iin tachi' yu'u' ti'e' va ndee ndivi' ka'án a ndii:

—Kua'an kaā ndo' yo'o' —nì kachi a.

Te nì xini ne ndasi' ña'a' jaan' kua'an kaā ra ndivi' nu-u' iin viko'. ¹³ Te ndiee' va nì taan hora jaan', te nì ndoñu'u' uxì ta'an ta'vi' nuu' i' iin ciento nda'a' ñuu ka'nu' jaan', te nì xi'i tu uxà mí' ne yivi'. Te ne nì xi'i ndii, nì yì'vi xava'a nia, ña jaan' na nì xaka'nu' nia Ndiosí ndu'u' ndivi'.

¹⁴ —Xa nì xka'ndia tundo'o' kini va ña uvì. Te xa kuy-atin' ña unì —nì kachi tachi' yu'u' jaan' xiin' i.

So'o nì xaā a kii' nì tivì ángele ña uxà ndachuun' a

¹⁵ Sakan' te nì tivì ángele ña uxà ndachuun' a, te nì tiaku kua'a' tachi' yu'u' ndivi' ka'án a ndii:

Xto'o e' Ndiosí xiin' Cristo, ña tianu' a kuenta a ndii, xa nì natijn a sakuu' ña xa'ndia chuun' iin yivi'.

Te ña jaan' ndii, ka'ndia chuun' a ndee ndi'i' nì kivi'. Nì kachi tachi' yu'u' jaan'.

¹⁶ Te ña xixa, ña oko kumi', ña ndiee' tei yatìn nuu' Ndiosí ndii, nì xikundiee ndiee a nuu' a te nì xaka'nu' ña'a' a ¹⁷ ka'án a ndii:

Xto'o ndu Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un', te yoo un', te nì yoo tu un', te kuaxì un'.

Taxi' ndu ña chindani un', sakan' ña xa nì natijn un' ña ndiee' koo' chukuu', te xa nì xa'a' un' xa'ndia chuun' un'.

¹⁸ Te nì nasaā va ne yivi' iin yivi' xini nia yo'ó, ndisu xa nì xaā kivi' ña sando'o' ña'a' un'.

Te xa nì xaā tu kivi' ña sana'má un' ne nì xi'i.

Te xa nì xaā tu kivi' ña viku'un ya'vi' ne xika' nuu' nuu' un',

ne ka'án tiakú tu'un un'

xiin' ne nduu' kuenta un',

xiin' sakuu' ne xito' ka'nu' yo'ó,

naa' ne ka'nu' nduu' nia,

uun naa' ne nda'vi so'o nduu' nia,

te xa nì xaā tu kivi' ña sandoñu'u' un' ne sanduxín iin yivi'.

Sakan' nì kachi tachi' yu'u' jaan'.

¹⁹ Sakan' te nì nuniā yukun' Ndiosí ña iin' ndivi'. Te tixin yukun' jaan' ndii, nì xini i iin' xatun' mii' naá kuento ña nì ndoo Ndiosí xiin' ne Israel. Te nì yi'e ñu'u' savi', te nì xini so'o i tachi' yu'u', te nì nde'i tu savi' jaan', te nì taan', te sakan' tu nì koyo i'in' na'nu'.

So'o nì xaā kuaku' kua'a chie koo' chukuu' xiin' iin ña'a'

12 Sakan' te nì tuvì iin ña nia'á ndatun' va ndivi', suu nì xini i iin ña'a', ña' ni'nu' ñu'u, te ndu'u'

yoo' xa'a' a', te ndu'u' iin corona, ña nì kuā'a xiin' uxì uvì ta'an tiuun', xini' a'. ² Te ña' jaan' ndii, xa xito' kaku si'e a'. Xa'a' a jaan' na nde'í a', sakan' ña u'vi va xini a' ña kaku' si'e a' jaan'. ³ Sakan' te nì tuvì ndivi' inga ña nia'á, suu nì xini i iin kuaku' kua'a chie va, te uxà ta'an kuu' xini' ri', te uxì ta'an kuu' ndiki' ri', te ndu'u' iin corona i' iin xini' ri' jaan'. ⁴ Te nì suku' su'ma' ri' ndee chaa' ta'vi' sava tiuun' ndiee' ndivi', te nì sakoyó ña'a' ri' ñu'u' iin yivi'. Te nì xikuijn kuaku' jaan' nuu' ña'a', ña' xito' kaku si'e jaan', te kuvì ndikun kaxi' ri' si'e a' jaan' kii' tuvì ra. ⁵ Sakan' te nì kaku tiaā si'e a' te ka'ndia chuun' ndiee' ra nuu' sakuu' ne yivi' ndiee' iin yivi' xiin' ña nduu' ndee na itun' kaā. Te nì na'in Ndiosí si'e ña' jaan' ndee nuu' a mii' ndu'u' a nuu' tei ka'nu' a. ⁶ Te nì xinu ña'a' jaan' iin xaan' mii' nì xava'a Ndiosí xa'a' a' mii' ichi kaa'. Te ikan' koto ña'a' a iin mií uvì ciento unì xiko kivi'.

⁷ Te nì xa'a' yoo iin ñu'u' ndivi'. Te ángele Miguel xiin' ángele nda'a' xa'a' a' ndii, nì kunta'an' a xiin' kuaku' jaan' xiin' ángele nda'a' xa'a' ti' jaan'. ⁸ Ndisu nì kanaan-do kuaku' jaan' xiin' nda'a' xa'a' ri' jaan'. Te nì kuvì ka kunduu' ri' ndivi'. Te nì kuvì ka tu kundiee nda'a' xa'a' ri' jaan' ikan'. ⁹ Te nì xta'ni' kuaku' chie va jaan' ndivi' xiin' nda'a' xa'a' ri'. Te nì nama ri' nuu' ñu'u' iin yivi'. Te suvì ri' nduu' koo' yata' iin yivi', ti' nani' diablo, ña ndu-u' ña ndiva'a, te nani' tu ri' ña tiin' kuachì, te suvì tu ri' xini xa'an' sakuu' ne yivi' iin yivi'.

¹⁰ Sakan' te nì xini so'o i iin tachi' yu'u' ti'e' ndivi' ka'án ndii:

Vitìn xa nì xaā ña sakakú Ndiosí ne nduu' kuenta a,

te kumi' a sakuu' ña ndiee',

te xa'ndia chuun' a,

te sakan' tu vitìn xa'ndia chuun' Cristo tianu' a kuenta a xiin' ndiee'.

Kuachì ndii xa nì xta'ni' Ndiosí ña tiin' kuachì ne ta'an' e', te nì skana' ña'a' a iin yivi'.

Ña jaan' ndii, nì tijn kuachì a ne jaan' nuu' Ndiosí nduvi' xiin' ñuu.

¹¹ Te ne jaan' ndii, nì kando nia nuu' ña nì tijn

kuachì ña'a' jaan'

xiin' ña ndiee' ní' Mbee Lulu, ña nì xitja xa'a' kuachì nia,

xiin' ña ndixa, ña nì ndiee yu'u' nia xa'a' a.

Te nì kundani kua'a' ka nia kivi' ñuu nia,

süu' jaan' ndii nì sanakua'a nia a,

te kuvì nia xa'a' ña ndixa jaan'.

¹² Sakan' na kuu' nakuatia' va ndo'ó, ña ndiee' ndivi' te va'a va kunì ndo'ó, ña ndiee' ndivi'.

Ndisu ndo'ó, ne ndiee' nuu' ñu'u' iin yivi'

xiin' ti' ñu'u' miji' ka'nu' ndii, kundoo' ya'a ndo',

sakan' ña xa nì nuu' ña ndiva'a mii' ndiee' ndo'.

Te xi'é xava'a a, sakan' ña xini a ña ndee ndia'vi' kivi' yoo nuu' a te koo a ñaa'.

Nì kachi a.

¹³ Te kijí nì xínì kuaku' jaan' ña nì xta'nì' ri' ndivi', te nì nāmā ri' nuu' ñu'u' iin yivi' ndii, nì xā'a' ndikún ri' ñā'a' ña' nì tuvì tiaā si'e jaan'. ¹⁴ Ndisu ñā'a' jaan' ndii, nì naṭiin a' uvì ta'an ndixin na'nu' ndee naa ndixin iin tasu' chie va, te kuvì kutā'nu' a', te xaa a' mii' ichi kaa' mii' xika' nuu' kuaku' jaan', te ikan' koto ñā'a' Ndiosí unì kuiya yoso' sava. ¹⁵ Sakan' te nì xatja kuaku' jaan' kua'a' va tikui xiin' yu'u' ri' ndee nì xkoo iin itja ka'nu' va xata' ñā'a' jaan', ndianjì te nā'in ra' ña' jaan'. ¹⁶ Ndisu ñu'u' nì chindiee' ñā'a' jaan', sakan' ña nì nunia' a, te nì ko'nì tikui itja, te' nì xatja kuaku' jaan'. ¹⁷ Sakan' naa' nì nasaā' xava'a ka kuaku' jaan' nì xini' ri' ñā'a' jaan', te nì keta' ri' ikan' te kua'an kunta'an' ri' xiin' sjanì' ña' jaan', ne kandixa' ña ka'an chuun' Ndiosí, te xika' ndaku tu nja nuu' ña nì ndiee yu'u' Jesús.

So'o nì xaa uvì ta'an ti' nja'a

13 Te nì xikuijn kuaku' jaan' yu'u' minì ka'nu'. Te nì xini' i keta' iin ti' iyo va kaa' minì ka'nu' jaan', te yoo uxā ta'an xini' ri', te yoo tu uxì ta'an ndiki' ri', te ndu'u' iin corona nuu' i'in ndiki' ri' jaan', te yoso' tu iin kivi' ña kanja'a xa'a' Ndiosí i'in xini' ri'. ² Te ti' nì xini' i jaan' ndii, naa kaa' ndika'a kaa' ri'. Te xa'a' ri' ndii, naa iin' xa'a' oso iin' a, te yu'u' ri' ndii, naa kaa' yu'u' león kaa' a. Te kuaku' ndii, nì taxì ri' ña ndiee' ri' nuu' ti' jaan' xiin' mii' xa'ndia chuun' ri', te nì taxì tu ri' kua'a' ndiee' ti' jaan'. ³ Te nì xini' i ña kua'a' xava'a nì tuxu'vì iin xini' ti' iyo va kaa' jaan', ndee chaa' kuvì ri'. Ndisu nì nda'a ri', te nì nandanjì va sakuu' ne yivi' iin yivi' xikundikún nja xata' ti' jaan'. ⁴ Te nì xaka'nu' sakuu' nja kuaku', ti' nì taxì ndiee' ti' iyo va kaa' jaan', te nì xaka'nu' tu nja ti' iyo va kaa' jaan' ka'an nja ndii:

—Ndiee' koo' chukuu' ti' iyo va kaa' kaa'. Te koo' ndee iin ña kuvì kanando ñā'a' —nì kachì nja.

⁵ Te ti' iyo va kaa' jaan' ndii, nì naṭiin ri' ndiee' ña ka'an ñuñu' ri' xa'a' mii' ri', te kanja'a ri' xa'a' Ndiosí. Te nì naṭiin tu ri' ndiee' te saa ri' ndee ka ña kunì ri' nuu' ñu'u' iin yivi' uvì xiko uvì yoo'. ⁶ Sakan' na nì xa'a' kanja'a ri' xa'a' Ndiosí, xiin' xa'a' kivi' a, te nì kanja'a tu ri' xa'a' mii' ndu'u' a ndivi', xiin' xa'a' sakuu' ña ndiee' ndivi' jaan'. ⁷ Te nì naṭiin ri' ndiee' te kunta'an' ri' xiin' ne nduu' kuenta Ndiosí, te kanando ñā'a' ri'. Te nì naṭiin tu ri' ndiee' nuu' ti'vì chie, xiin' nuu' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a, xiin' nuu' ne yoo tu'un mii', xiin' nuu' sakuu' nuu' ne yivi'. ⁸ Te sakuu' ne ndee kijì nì ku'a'a iin yivi' nì xikosò' kivi' nja nuu' tutu' mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu' ña koo' kivi' ndi'i' ndii, nì xaka'nu' nja ti' iyo va kaa' jaan'. Tutu' jaan' ndii, kuenta Mbee Lulu, ña nì xitja ní' xa'a' kuachì e', nduu' a. ⁹ Na taxì so'o sakuu' ndo'ó, ne yoo so'o. ¹⁰ Te naa' yoo ka taxi' Ndiosí ña saviku'ún ñā'a' te yivi' ndii, suu' saviku'ún ñā'a' ra. Te yoo ka taxi' Ndiosí ña ka'ni' ñā'a' te yivi' ndii, suu' ka'ni'

ñā'a' ra. Xa'a' kaa' na kunì a ña kundjēni yoo', ne ndu-u' kuenta a, te kaka ndaku e' ichi' a.

¹¹ Sakan' te nì xini' i keta' inga ti' iyo va kaa' tixin ñu'u'. Te yoo uvì ta'an ndiki' ri' naa iin' ndiki' iin mbee iin' a. Ndisu ka'an ti' jaan' ndee naa ka'an iin kuaku'.

¹² Te kumi' ti' jaan' sakuu' ndiee' ti' iyo va kaa', ti' nuu', te xaa' ri' chuun' nuu' ti' nuu' jaan'. Te kaviko' u'vì ri' ne yivi' iin yivi' ña saka'nu' nja ti' nuu', ti' nì nda'a xini' mii' nì tuxu'vì xava'a jaan'. ¹³ Te nì xaa tu ti' uvì jaan' ki'in' chuun' ka'nu' koo' chukuu' nuu' ne yivi', ndee ñu'u' nì kiee ndivi' nì xaa ri', te nì koyo a nuu' ñu'u' iin yivi' nuu' ne yivi'. ¹⁴ Te nì xini' xa'an' ri' ne yivi' iin yivi' xiin' chuun' ka'nu', ña nì naṭiin ri' ndiee', te saa ri' nuu' ti' nuu' jaan'. Te nì ka'an chuun' ri' xiin' ne jaan' ña kasa'a nja iin ña niania' ti' nuu' jaan', ti' ndee chaa' kuvì kuii xiin' ichi, ndisu nì xi'i' ri'. ¹⁵ Te nì naṭiin ti' uvì jaan' ña ndiee' te satiaku ri' ña niania' ti' nuu' jaan', te ndee kuvì ka'an a, te ka'an chuun' a te kuvì sakuu' ne xiin' saka'nu' ñā'a'. ¹⁶ Te nì kaviko' tu ri' sakuu' nuu' ne yivi' ña naṭiin nja iin tunì nda'a' ku'a' nja uun ti'e' nja. Naa' ne ka'nu' nduu' nja uun naa' ne nda'vi so'o nduu' nja, naa' ne vika' nduu' nja uun naa' ne nda'vi kuu' nduu' nja, naa' ne xika' ndika' nduu' nja uun naa' ne xiko' ni'i' iin xto'o nduu' nja. ¹⁷ Te naa' koo' tunì jaan' kumi' nja ndii, kuvì sata' nja nì ndee kuvì tu xiko' ndee iin nja ñā'a'. Süu' jaan' ndii ne kumi' tunì jaan' ña nduu' kivi' ti' iyo va kaa' jaan' uun número kivi' ri' kuiti' kuvì saa ña jaan'. ¹⁸ Ña xini tunì ña taxi' Ndiosí kunì te kuvì kundani' e' ña yo'o'. Yoo ka kumi' ña xini tunì jaan' ndii, na tava' nja kuenta te kunì nja saa keta' número ti' jaan'. Te número ri' jaan' ndii, ndee naa iin número te yivi' nduu' a. Iñu ciento unì xiko iñu nduu' a.

Xita' te ciento uvì xiko kumi' mii' nuu' Ndiosí xiin' nuu' Mbee Lulu

14 Sakan' te nì xini' i iin' ña nduu' Mbee Lulu jaan' xini' iku' Sión. Te ita' tu ciento uvì xiko kumi' mii' te yivi' xiin' a. Te jaan' ndii, yoso' kivi' Mbee Lulu jaan' xiin' kivi' yuva' a ti'e' ra'. ² Te nì xini' so'o i iin tachi' yu'u' ti'e' va ña kieve' ndivi', ndee naa tisó kua'an kua'a' va tikui, uun ndee naa ni'i' nde'í savì' vi' ni'i' a. Te tachi' yu'u' jaan' ndii, ndusu a ndee naa ki' xandaa' kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ñuu' ña nani' arpa. ³ Te xita' te jaan' iin yaa' xaa' nuu' a mii' xa'ndia chuun' Ndiosí, xiin' nuu' kumi' saa' ña tiaku, te sakan' tu nuu' ña xixa jaan'. Koo' xachi' nja nì kuvì kata' yaa jaan'. Süu' jaan' ndii te ciento uvì xiko kumi' mii' te xa nì sakahú Ndiosí nuu' ñu'u' iin yivi' jaan' kuiti' kuvì xita' a. ⁴ Te te jaan' ndii, nì sativi' xiin' mii' ra xiin' ñā'a', sakan' ña nì tondja ra ñā'a'. Te ndikún ra Mbee Lulu jaan' mii' ka kua'an a. Te nì sakahú ñā'a' Ndiosí tein ne yivi' iin yivi' te kunduu' ra ndee naa tumanì' nuu' nditja a xiin' nditja Mbee Lu-

lu jaan'. ⁵ Te ni ndee ni ka'an tu ra tun vixi. Te te ndoo nduu' ra nuu' Ndiosí.

Taxi' uní ta'an ángele tu'un Ndiosí nuu' ne yivi'

⁶ Te ni xini i ta'nu' inga ángele sukun va ndivi', ña ni'i' tu'un va'a, ña yoo ndee ndi'i' ni kivi'. Te ka'an ndoso' a ña jaan' nuu' ne ndee' nuu' ñu'u' iin yivi'. Naa kuu' nuu' sakuu' nuu' ne yivi', xiin' nuu' ne nduu' ti'vi' chie, xiin' nuu' ne yoo tu'un mii', xiin' ñuu' ka'nu' xiin' nda'a' a. ⁷ Te ti'e' ka'an a ndii:

—Kuyi'vi ndo' Ndiosí, te koto ka'nu' ndo' a. Sakan' ña xa ni xaa kivi' ña sana'má a ne yivi'. Sakan' na kuii' saka'nu' ndo' ña jaan', ña ni xa'a ndivi', xiin' ñu'u' iin yivi', xiin' miji' ka'nu', xiin' tiko'yo' —ni kachi ángele jaan'.

⁸ Sakan' te ni ndikun ña'a' ángele ña uvi' ka'an a ndii:

—Xa ni nduxin ñuu' ka'nu' Babilonia, xa ni nduxin a. Sakan' ña ne ni ndee ñuu' jaan' ni sativi' sakuu' ne ndee' iin yivi' xa'a' a ña xaa' nia ndee' naa xaa' iin ña'a', ña' xiin', ña' kuni viko ni'i' xiin' mii' nuu' ña jaan' —ni kachi a.

⁹ Sakan' te ni ndikun tu ángele ña uní ka'an ti'e' a ndii:

—Yoo ka saka'nu' ti' iyo va kaa' jaan', xiin' ña niania' ri', te natiiñ nia tuni ri' ti'e' nia uun nda'a' nia ndii, ¹⁰ kuni a ña ko'o nia vino uva, te' nduu' ña xi'é va Ndiosí xini a ne jaan'. Sakan' ña katia ña xi'é a jaan' xata' ne jaan', te kundo'o ndee' va nia xiin' ñu'u', xiin' azufre nuu' ángele, ña xika' nuu' nuu' a, te kundo'o tu nia nuu' Mbee Lulu jaan'. ¹¹ Te ñu'ma, ña kieve' mii' ñu'u' nia tundo'o' jaan' ndii, kieve' te kieve' a ndee' ndi'i' ni kivi'. Sakan' ña ni xaka'nu' nia ti' iyo va kaa' jaan' xiin' ña niania' ri', te ni natiiñ tu nia tuni kivi' ri'. Te koo' kivi' nandee' nia nduvi' xiin' nii' ñuu' nuu' tundo'o' jaan'. ¹² Xa'a' a kaa' na kuni a ña kundieni yoo' ne nduu' kuenta a, ne saxinu' ña ka'an chuun' Ndiosí, te xika' ni'i' e' ichi' Jesús —ni kachi ángele ña uní jaan'.

¹³ Te ni xini so'o' i iin tachi' yu'u' ña keta' ndee' ndivi' ka'an xiin' i ndii:

—Ke'i un' ña yo'o': "Ndee vitin, te ndee amaa ka ndii, sañu'u' va xto'o' e' ne xika' nuu' nuu' a ndee kuví nia" —ni kachi tachi' yu'u' jaan'.

Te ni ka'an Espiritu ndii:

—Ña ndaku nduu' a. Nandee' nia nuu' chuyun vie, ña ni xaa nia, kuachi ndii kiee va'a nia xa'a' chuyun va'a ña ni xaa nia —ni kachi Espiritu.

Nakaya ángele ña savi' nuu' ñu'u' iin yivi' trigo xiin' uva

¹⁴ Te ni xito i, te ni xini i iin viko' yaa. Te nuu' viko' jaan' ndu'u' iin ña kaa' ndee' naa ña nduu' tu te yivi'. Te ndu'u' iin corona oro xini' a. Te tiin' a iin ichi' kivi' xiin'

va. ¹⁵ Sakan' te ni keta inga ángele yukun' ña iin ndivi', te ti'e' ka'an a xiin' ña ndu'u' nuu' viko' jaan' ndii:

—Xa'a' kii' un' ka'ndia un' ña savi' xiin' ichi' kivi' un' ña'a', sakan' ña xa xixa ña savi' nuu' ñu'u' iin yivi' te xa ni xaa kivi' ña nakaya un' —ni kachi ángele jaan' xiin' a.

¹⁶ Sakan' te ni xa'ndia ña ndu'u' nuu' viko' xiin' ichi' kivi' a ña savi' jaan' nuu' ñu'u' iin yivi', te ni nakaya ña'a' a.

¹⁷ Sakan' te ni xini i ni keta inga ángele yukun' ña iin ndivi'. Te ni'i' tu a jaan' iin ichi' kivi' xiin' va. ¹⁸ Te ni keta ka inga ángele nuu' a mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí. Te kumi' ña jaan' ndee' nuu' ñu'u'. Te ti'e' va ni ka'an a xiin' ángele ña tiin' ichi' kivi' xiin' jaan' ndii:

—Xiin' ichi' un' ña'a' ka'ndia un' i'in yutu uva xa'a' ña tata iin yivi', sakan' ña xa ni xixa uva jaan' —ni kachi ángele jaan'.

¹⁹ Ikan' te ni xa'a' ángele jaan' xa'ndia a yutu uva jaan' xiin' ichi' kivi' a jaan' nuu' ñu'u' iin yivi', te ko'ni ña'a' a mii' xe'ni ña'a' a, ña nduu' ña xi'é va Ndiosí.

²⁰ Te ni xe'ni ángele jaan' uva jaan' nuu' ñuu', te kii' ni xe'ni ña'a' a ndii, ni kiee kua'a' nii', te ni kaa a ndee yatin yu'u' iin kuei, te ni kiku a yatin' uní ciento kilómetro.

Uxa ta'an ángele ña ni'i' uxa ta'an kui'e ña so'o' ndi'i'

15 Ikan' te ni xini i ndivi' inga ña nia'a' ka'nu' koo' chukuu' ña sanandaní yoo ka. Ni yoo uxa ta'an ángele, te ni'i' a uxa ta'an kui'e ña so'o' ndi'i', te xiin' ña jaan' saxinu' Ndiosí ña xi'é a xini a ne yivi'. ² Ni xini tu i kandu'u' iin ña kaa' ndee' naa miji' chie, te tuvi' kaxi' a ndee' naa yuu' tata, te ndee' naa kieve' ñu'u' nuu' a. Te ni xini tu i ne ni kanando nuu' ti' iyo va kaa' jaan', xiin' ña niania' ri', te ni natiiñ tu nia número kivi' ri'. Te ne jaan' ndii, ita' nia nuu' miji' jaan' tiin' i'in nia ñuu' ña nani' arpa, ña ni taxi' Ndiosí nda'a' nia. ³ Te xita' nia yaa ña ni xita Moisés, te ni xika' nuu' nuu' Ndiosí, te nduu' tu a yaa Mbee Lulu. Ka'an nia ndii:

Xto'o' ndu' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un', ña ka'nu' va nduu' ña xaa' un', te ndatun' va a.

Ña ndaku va nduu' ichi' un', te ña ndixa nduu' a.

Te xa'ndia chuun' nuu' ne yivi' iin yivi' nduu' un'.

⁴ Te kuni a ña kuyi'vi sakuu' ne yivi' yo'ó,

te koto ka'nu' nia yo'ó, Ndiosí kua'a.

Kuachi ndii iin ndaa' yo'ó kuiti' nduu' ña ndoo ndi'i', xa'a' a jaan' na sakuu' ne yivi' iin yivi' kixin' nuu' un', te saka'nu' nia yo'ó,

sakan' ña ni nia'a' un' ña xachuun' ndaku va un'.

Yaa jaan' xita' ne jaan'.

⁵ Ndi'i' jaan', te ni xito i, te ni xini i ña ni nunia' yukun' toto ña iin ndivi', mii' iin' ña nia'a' ña ni taxi' Ndiosí kuento a xa'a' ña saa a xa'a' e'. ⁶ Te tixin' yukun' jaan' ni kiee uxa saa' ángele ni'i' a uxa ta'an kui'e jaan'. Te

ángele jaan' ndii, ni'nu' a toto yaa nani' xiñu. Te kanu' iin toto ña ni kua'a xiin' yu'va oro tia'ni a. ⁷ Sakan' te ni taxí iin ña tiaku, ña kumi' jaan', nda'a' i'in ángele jaan' iin ko'o' oro ña ñu'u' chitu' vi' ña xi'é va Ndiosí, ña yoo tiaku ndee ndi'i' ni kivi'. ⁸ Te ni chitu' va tixin yukun' jaan' xiin' ñu'ma ña ni kijeé mii' nia'á ña ka'nu' Ndiosí xiin' ña ndiee' a. Te koo' kuví ndi'vi' tixin yukun' jaan' xa'a' ñu'ma jaan' ndee ndi'i' xaxa' uxá saa' ángele jaan' uxá saa' kui'e jaan'.

So'o ni xaa a kij' ni xatja uxá saa' ángele jaan' ña ñu'u' ko'o' a

16 Sakan' te ni xini so'o i iin tachi' yu'u' ti'e' ña ni keta tixin yukun' jaan'. Te ni ka'an a xiin' uxá saa' ángele jaan' ndii:

—Kua'an ndo' te katja ndo' ña xi'é Ndiosí, ña ñu'u' ko'o' ñaa', nuu' ñu'u' iin yivi' —ni kachi' tachi' yu'u' jaan'.

² Te ni xa'an ángele ña iin, te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a nuu' ñu'u' iin yivi'. Ña jaan' na kuii' ni kiee ta'a xatu ña kini va iin' iin' ne ni natiin tuni' ti' iyo va kaa' jaan', te ni xaka'nu' ña ña niania' ri'.

³ Te ni xa'an ángele ña uvi, te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a nuu' miji' ka'nu'. Ña jaan' na kuii' ni nanduy ra' níi' ne ni xi'j, te ni xi'j sakuu' ti' ñu'u' tikui jaan'.

⁴ Te ni xa'an ángele ña uni, te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a nuu' sakuu' itja xiin' sakuu' tikoyo'. Ña jaan' na kuii' ni nanduy tu te' jaan' níi'. ⁵ Sakan' te ni xini so'o i ka'an ángele ña xito' tikui iin yivi' ndii:

—Táku'e, ña ndaku nduu' un', te yoo un', te ni yoo un', ña ndoo ndi'i' nduu' un', sakan' ña katun' ndaku un' ne kaa' kij' xaa' un' ña kaa'. ⁶ Kuachi' ndii ne kaa' ni xatja níi' ne nduu' kuenta un' xiin' níi' ne ni ka'an tiakú tu'un un'. Sakan' na kuii' taxi' un' níi' ko'o' ña. Sakan' ña xata'an ña natiin' ña tundo'o' kaa' —ni kachi' ángele xiin' a.

⁷ Sakan' te ni xini so'o tu i inga tachi' yu'u' ña ni keta mii' nasoko' ne yivi' ña'a' nuu' Ndiosí ka'an a ndii:

—Xto'o ndu Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu' nduu' un', te ña ndixa xiin' ña ndaku xaa' un' kij' sana'má un' ne jaan' —ni kachi' a.

⁸ Te ni xa'an ángele ña kumi', te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a nuu' ñu'u'. Ña jaan' na kuii' ni xa'a' xa'mi' a ne yivi' iin yivi' xiin' ñu'u' a. ⁹ Te sakuu' ne ni xixi xiin' ñu'u' ña i'ni' va jaan' ndii, ni kanja'a ña xa'a' Ndiosí, ña kumi' ndiee' nuu' kui'e jaan', te ni nama ña nimá ña te saka'nu' ña'a' ña.

¹⁰ Te ni xa'an ángele ña u'un, te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a nuu' a mii' xa'ndia chuun' ti' iyo va kaa' jaan'. Ña jaan' na kuii' ni kuví iin yavi' mii' xa'ndia chuun' ti' jaan'. Te ni xaxi'i' ne yivi' yaa' ña xa'a' ña u'vi' ndo'o' ña. ¹¹ Te ni kanja'a ña xa'a' Ndiosí ndu'u' ndivi' xa'a'

ñá u'vi' ndo'o' ña xiin' xa'a' ta'a jaan'. Ndisu ni nama ña nimá ña te nako ña ña ña'a' ña xaa' ña.

¹² Te ni xa'an ángele ña iñu, te ni xatja a ña ñu'u' ko'o' a itja ka'nu' ña nani' Éufrates. Ña jaan' na kuii' ni ndoko tikui itja jaan', te kuví xka'ndia te xa'ndia chuun' kuu' nuu' xiin' te xiin' ra' ikan', te kuaxi' mii' keta' ñu'u'.

¹³ Sakan' te ni xini i uni ta'an espíritu kini, ña iin' ndee naa sa'va, kiee' a yu'u' kuaku' jaan', xiin' yu'u' ti' iyo va kaa', ti' kuu' nuu', xiin' yu'u' te ka'an tiakú tun vixi.

¹⁴ Te espíritu kini jaan' ndii, ña ndiva'a nduu' a, te yoo ndiee' a te xaa' a chuun' ka'nu'. Te kua'an a nuu' sakuu' ne xa'ndia chuun' kuu' nuu', ne ndiee' kanii' iin yivi', te sanduiin' a ne jaan', te kunta'an' ña xiin' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', kivi' chie so'o' ndi'i'.

¹⁵ Ka'an xto'o e' ndii: “Chuun xa'a' va ndo', yu'u' ndii, kixin i kij' koo' a naá nimá ndo' ndee naa xaa' te kui'na'. Te sañu'u' va Ndiosí ne xito' xiin' mii', te yoo tu'va ña xiin' toto ña, koto ka' kaka' iin' vichi' ña, te kuchani ña nuu' ne yivi'”, kachi a.

¹⁶ Te ni kaya espíritu kini jaan' te xa'ndia chuun' jaan' iin xaan' mii' nani' Armagedón xiin' tu'un hebreo.

¹⁷ Sakan' te ni xatja ángele, ña uxá, ña ñu'u' ko'o' a tein tachi'. Sakan' te ni ka'an ti'e' iin tachi' yu'u' ña keta' nuu' tei' ka'nu' tun' iin' tixin yukun' ña iin' ndivi' ndii:

—Xa ni xinu a —ni kachi' a.

¹⁸ Sakan' te ni kijeé ñu'u' savi' ndiee' va, te ni ka'an ki'in' tachi' yu'u', te ti'e' va ni nde'i' savi', te sakan' tu ndiee' xava'a' ni taan ñu'u' iin yivi'. Te koo' kivi' ni taan saa ni taan kivi' jaan' ndee kij' ni xikoo' ne yivi' iin yivi'.

¹⁹ Sakan' na ni ndata' ñu'u' ka'nu' uni ta'an tu'un', te ni ndoñu'u' sakuu' ñu'u' ña yoo nuu' ñu'u' iin yivi'. Te ni naka'an' tu Ndiosí xa'a' ñu'u' ka'nu' Babilonia te sako'o' ndi'i' a ne jaan' vino, te' ka'an ndiaa xa'a' tundo'o' ña sando'o' a ne jaan' xa'a' ña xi'é va a xini ña'a' a. ²⁰ Te ni ndoñu'u' tu sakuu' ñu'u' ña ñu'u' i'nu' ma'in' miji' ka'nu', xiin' sakuu' iku' ña ita' nuu' ñu'u'. ²¹ Te ndee ndivi' ni kijeé kua'a' va i'in' na'nu' ña vie ndee uvi' xiko kilo, te ni koyo a siki' ne yivi', ndisu ni kanja'a ndi'i' ña xa'a' Ndiosí xa'a' tundo'o' chie ña sando'o' ña'a' a jaan', sakan' ña iin tundo'o' kini va nduu' a.

Yo'o' ka'an iin ángele ndee ña kuni kachi' a ña ni xini Juan yoso' iin ña'a' kochi' kua'a' iyo va kaa'

17 Sakan' te ni kuyatin iin ángele ña ndiaka' ta'an' xiin' ña uxá ta'an ña ni ni'i' ko'o' jaan', te ni ka'an a xiin' i ndii:

—To'o' xiin' i, te nia'a' i yo'ó ndee nuu' tundo'o' sando'o' Ndiosí ña'a', ña' ka'nu', ña' xiin, te ndu'u' a nuu' kua'a' tikui. ² Te ña' jaan' ni ndu'u' musa sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi'. Te ne yivi' iin yivi' ndii, ndee naa ne xini nduu' ña xa'a' a ña ni xaa

nĭa nĭa xiĭn naa nĭa xaa' nĭa' jaan' —nĭ kachĭ ángele jaan'.

³ Sakan' te nĭ nĭa'á Espĭritu ĭin nĭa satuvĭ nuu' ĭ, nĭa ndiaka' ángele jaan' yu'u ndee nĭ xaa ndu ĭin xaan' mii' ĭchi kaa'. Te nĭ xĭnĭ ĭ ĭin nĭa'a' nĭa' yoso' ĭin ti' kua'a ndukun' ĭyo va kaa'. Te ti' jaan' ndii, yoso' kanĭi' ĭin' ri' kua'a' kivi' nĭa kanĭa'a xa'a' Ndiosí. Te yoo uxá ta'an xĭni' ri', te yoo tu uxĭ ta'an ndĭki' ri'. ⁴ Te nĭa'a' jaan' ndii, ni'nu' a' toto ndukun' xiin' nĭa kua'a ndukun'. Te titĭ a' xiin' nĭa kua'a xiin' oro, xiin' kua'a' nuu' yuu' xiñu nĭa ndiaa ya'vi' koo' chukuu', xiin' yuu' yi'é, xiin' nĭa nani' perla. Te ni'i' a' ĭin yaxin' nĭa nĭ kua'a' xiin' oro mii' ñu'u' kua'a' nĭa nĭa'a' xiin' nĭa kĭnĭ ĭin', nĭa nduu' nĭa xiĭn nĭa nĭ xaa a' xiin' ne yivi'. ⁵ Te yoso' ĭin kivi' si'e ti'e' a' ka'án a' ndii: "Ka'nu' va nduu' ñuu Babilonia, te nduu' a' si'i' sakuu' nĭa'a' nĭa' xiko' xiin' mii', te kandu'u' a' xiin' te yivi'. Te nduu' a' xa'ndu sakuu' kuachĭ nĭa kĭnĭ ĭin' nĭa xaa' ne yivi' ĭin yivi'", kivi' jaan' yoso' ti'e' a'. ⁶ Te nĭ xĭnĭ ĭ nĭa xĭnĭ nĭa'a' jaan' xiin' níi' ne nduu' kuenta Ndiosí, xiin' níi' ne nĭ xi'i' xa'a' a' nĭa nĭ ndĭee yu'u' va nĭa xa'a' Jesús. Te kĭi' nĭ xĭnĭ nĭa'a' ĭ ndii, nĭ nandanĭ xava'a' ĭ.

⁷ Te nĭ ka'an ángele jaan' xiin' ĭ ndii:

—Nandanĭ un'. Yu'u sakuu' yo'ó nĭa si'e xa'a' nĭa'a' kaa' xiin' xa'a' ti' ĭyo va kaa', ti' yoso' a' kaa', ti' kumi' uxá ta'an xĭni' xĭin' uxĭ ta'an ndĭki'. ⁸ Te ti' ĭyo va kaa', ti' nĭ xĭnĭ un' jaan' ndii, nĭ yoo ri', ndisú vitĭn ndii, kōo' ká ri', te xá xito' ketá kuu nĭ tukuu ri' yavi kunu va jaan', te ku'un ri' mii' ndoñu'u' ri'. Te sakuu' ne ndee kĭi' nĭ ku'a'á ĭin yivi' nĭ xĭkoso' kivi' nĭa nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu nĭa kōo' kivi' ndi'i' ndii, nandanĭ va nĭa kĭi' kunĭ nĭa ti' jaan', sakan' nĭa nĭ yoo ri', te kōo' ri' vitĭn, ndisú tuvĭ ká ri'. ⁹ Nĭa xini tunĭ kunĭ te kuvĭ kundani' e' nĭa yo'ó'. Uxá ta'an xĭni' ti' jaan' ndii, ka'án ndĭaa a' xa'a' uxá ta'an xĭki' mii' ndu'u' nĭa'a' jaan', ¹⁰ te ka'án ndĭaa tu uxá ta'an xĭni' jaan' xa'a' uxá ta'an te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. U'un ta'an te xa'ndia chuun' jaan' ndii, xá nĭ xi'i' rá, te ĭin rá xa'ndia chuun' ká vitĭn, te ĭnga rá ndii, ti'a'an kĭxin rá. Ndisú kĭi' kĭxin te jaan' ndii, ĭin xa'a' kuĭti' ka'ndĭa chuun' rá. ¹¹ Te ti' ĭyo va kaa' jaan', ti' nĭ yoo, ndisú kōo' ri' vitĭn ndii, ka'án ndĭaa a' xa'a' ĭin te ka'ndĭa chuun' te unĭa, ndisú ĭin nduu' rá xiin' te uxá ta'an jaan'. Te ku'un rá, te ndoñu'u' rá. ¹² Te ndĭki', nĭa uxĭ ta'an nĭa nĭ xĭnĭ un' jaan' ndii, ka'án ndĭaa a' xa'a' te uxĭ ta'an te ti'a'an ka'ndĭa chuun' kuu' nuu'. Ndisú natĭin rá ndĭee' te ka'ndĭa chuun' inga' rá xiin' ti' jaan' ĭin xa'a' sie kuĭti'. ¹³ Te nduĭin kuento te jaan' nĭa taxĭ rá nĭa ndĭee' rá xiin' ndĭee' rá nuu' ti' jaan'. ¹⁴ Te ti' jaan' xiin' te jaan' ndii, kuyun ta'an' rá xiin' Mbee Lulu, ndisú kanando Mbee Lulu jaan' xiin' ne ndikún ĭchi' a' nuu' ti' jaan', sakan' nĭa xto'ó ka'nu' ká nduu' a' te sakan' sakuu' xto'ó, te nĭa ka'nu' ká nduu' tu a' te sakan' sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu'. Te ne ndikún ĭchi' a' nduu' ne nĭ kaná Ndiosí,

ne nĭ nakaxĭn a' te xika' ndaku nĭa nuu' a' —nĭ kachĭ ángele jaan' xiin' ĭ.

¹⁵ Te nĭ ka'an tu ángele jaan' xiin' ĭ ndii:

—Te tĭkui, te' nĭ xĭnĭ un' mii' kandu'u' nĭa'a' nĭa' xiko' xiin' mii' jaan' ndii, ka'án ndĭaa ra' xa'a' sakuu' ñuu ka'nu' xiin' nda'a' a', xiin' xa'a' ne kua'a' koo' chukuu' ne ndĭee' ĭin yivi', xiin' xa'a' sakuu' nuu' ne yivi', xiin' xa'a' sakuu' ne yoo tu'un mĭi'. ¹⁶ Te ti' ĭyo va kaa' jaan' xiin' uxĭ ta'an ndĭki' ri', nĭa nĭ xĭnĭ un' jaan' ndii, kun-dasi' a' nĭa'a' nĭa' xiko' xiin' mii' jaan'. Te sakuu'na' a' sakuu' nĭa nduu' kuenta a', te tava' a' toto a' ndee kuu ĭin' vichi' a'. Te kaxĭ' a' ñu'u' nde'i' a', te ka'mĭ a' nĭa' jaan' xiin' ñu'u'. ¹⁷ Kuachĭ ndii mĭi' Ndiosí nĭ saka'án nimá nĭa jaan' te saa a' nĭa nĭ chĭtunĭ Ndiosí. Sakan' na kuu' nakuĭin yu'u' a' nĭa taxĭ a' nĭa ndĭee' a' nuu' ti' jaan' ndee xĭnu nĭa ka'án tu'un Ndiosí. ¹⁸ Te nĭa'a' jaan' ndii, ka'án ndĭaa a' xa'a' ñuu ka'nu', mii' yoo te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ĭ'in te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' ĭin yivi'.

So'ó saa a' kĭi' ndoñu'u' ñuu Babilonia

18 Te kĭi' ndĭi' nĭ xĭnĭ ĭ nĭa jaan' ndii, nĭ xĭnĭ ĭ nĭa kuaxĭ nuu ĭnga ángele ndĭee' koo' chukuu' ndĭvi', te nĭ yi'e kanĭi' ĭin yivi' nĭ xaa nĭa ndatun' a' jaan'. ² Te ti'e' va nĭ ka'an a' ndii:

—ĭXá nĭ nduxĭn ñuu ka'nu' Babilonia, xá nĭ nduxĭn a' Te vitĭn ndii mii' ndĭee' nĭa ndĭva'a' nĭ nanduu a, te nĭ nanduu tu a' mii' ñu'u' espĭritu nĭa ndĭva'a' jaan'. Te nĭ nanduu nĭ tu a' mii' ndĭee' sakuu' nuu' saa kĭnĭ va ĭin', ti' ndasi' e' kaxĭ' e'. ³ Nĭ sanduxĭn Ndiosí ne ndĭee' ñuu jaan', kuachĭ ndii suvĭ nĭa nĭ xaa sakan', te nĭ xaa sakuu' ne yivi' ĭin yivi' sakuu' nuu' nĭa xiĭn. Sakan' nĭa ndee naa nĭ sako'o' ne jaan' ne yivi' jaan' vino xatu va, te nĭ xĭnĭ va nĭa xiin' ne jaan'. Te sakan' tu sakuu' te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' ĭin yivi' ndii, nĭ xaa rá nĭa xiĭn xiin' ne ñuu jaan', sakan' nĭa nĭ nduĭin rá xiin' ne jaan' xiin' kuachĭ nĭa xaa' nĭa. Te sakuu' ne naxiko' nĭa'a' ĭin yivi' ndii, nĭ kuvika' va nĭa nĭ xaa ne ñuu jaan' xa'a' a' nĭa nĭ xa'ni' ndĭi' ne jaan' xu'un' xa'a' a' nĭa kuni koo ndatun' nĭa —nĭ kachĭ ángele jaan'.

⁴ Sakan' te nĭ xĭnĭ so'ó ĭ tuky tachi' yu'u' nĭa nĭ ketá ndĭvi' ka'án a' ndii:

—Ne kua'a' ĭ, kĭee ndo' ñuu Babilonia nĭa'a', te saa ndo' kuachĭ nĭa xaa' ne jaan' te sando'o' tu ĭ ndo'ó xiin' tundo'o' chie nĭa natĭin ne jaan'. ⁵ Kuachĭ ndii xá kua'a' va kuachĭ nĭ xaa nĭa, te ndee ndĭvi' mii' ndu'u' Ndiosí nĭ naxaa a. Te xá nĭ xaa kivi' nĭa sando'o' nĭa'a' a' xa'a' sakuu' kuachĭ nĭa jaan'. ⁶ Sakan' na kuu', saa nĭi' nĭ xaa nĭa xiin' ne yivi' ndii, nĭi' sakan' na kundó'o' nĭa. Te na nacha'vi' nĭa saa nĭi' nĭ xaa nĭa nĭa'a'. Na kutu' kati'i' yaxin' mĭi' nĭa xiin' te' uva va saa nĭi' nĭ xaa nĭa nĭa nĭa'a' jaan'. ⁷ Saa nĭi' kua'a' nĭ xĭka ñuñu' ne jaan', xiin' saa nĭi' kua'a' nĭ xĭka siĭ' nĭa'a' nĭa ndii, nĭi' sakan' na kun-

do' o u'vi nja, te nii' sakan' tu na kuaku u'vi nja. Sakan' ña ka'án ne jaan' xiin' nimá nja ndii: "Xa'ndia chuun' e' nuu' sakuu' ne ndiee' iin yivi' ndee' naa iin te xa'ndia chuun' kuu' nuu', te kuasa' tu ndo' o' e' ndee' naa iin ña' kuaan', te ni ndee' koo' tu kivi' kusuchi' iní e'", kachi nja xiin' nimá nja. ⁸ Xa'a' a jaan' na iin xaa ki'i' kuiti' sakuu' ña kundo' o nja, koo ña kuví nja, koo tu ña kusuchi' iní nja, te koo ni tu soko, te koko tu ñuu nja. Sakan' ña xto' o e' Ndiosí, ña sana' má ña'a' ndii, ndiee' koo' chukuu' a.

⁹ Te kii' kuní te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi' ñu'ma ña xixi' ñuu Babilonia jaan' ndii, kusuchi' va iní ra, te kuaku u'vi tu ra. Sakan' ña ni xaa te jaan' kuachí ka'an ñuu jaan', te ni xika sij' nja'a tu ra ikan'.

¹⁰ Te xa'a' a ña yi'vi ra kundo' o na ra xiin' ñuu jaan' ndii, ndee' ndoso' kuita ra, te ka'an ra ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ndiee' ñuu ka'nu' Babilonia kaa', ñuu ne ni kumi' ña ndiee'. Iin ni xaa ki'i' kuiti' ña ni sando'o' ña'a' Ndiosí —kachi ra.

¹¹ Te ne naxiko' ña'a' iin yivi' ndii, kusuchi' tu iní nja, te kuaku u'vi tu nja xa'a' ne ni ndiee' ñuu jaan', sakan' ña koo' ka ne sata' kua'a' ña'a' ña ya'vi ña xiko' nja, ¹² naa kuu' oro, xiin' plata, xiin' kua'a' nuu' yuu' xifú ña ndiaa ya'vi', xiin' yuu' yi'é ña nani' perla. Naa kuu' ki'in' nuu' toto ndatun' va, naa kuu' toto yaa va, xiin' toto ndukun', xiin' toto kua'a ndukun', xiin' toto ya'vi' va ña nani' seda. Te koo' ka ne sata' tu kua'a' ña'a' ña ya'vi' ña xiko' nja, naa kuu' vity' xavixín', xiin' sakuu' ña'a' ña kua'a xiin' ndiki' nuu' elefante, xiin' vity' ya'vi' va, xiin' kaa, xiin' kaa kua'a, xiin' kaa ti'e' va, xiin' yuu' ña nani' mármol. ¹³ Te koo' ka tu ne sata' ña'a' kua'a' ña ya'vi' ña xiko' nja, naa kuu' sakuu' ña xaa' asin' ña xaxi', naa kuu' canela, xiin' sakuu' ña xavixín', naa kuu' suxa chy'ma, xiin' ña xavixín' ña nani' mirra, xiin' ki'in' nuu' ka tikui xavixín' ya'vi'. Te koo' ka ne sata' tu ña'a' nja, naa kuu' vino, xiin' xa'an oliva, xiin' yuchi' xita' va'a' ña ndi'i va, xiin' ndikin' trigo, naa kuu' sındiki', xiin' mbee, xiin' kuei, xiin' carreta tun' kañuu' kuei, xiin' ndee' ne yivi', ne ni ke'vi xachuun' nuu' iin xto' o. ¹⁴ Te ni ka'an tu tachí' yu'u' jaan' ndii:

—Koo' ka ña va'a' ña ndioo' iní va ndo' xa'a' kumi' ndo', xa ni ndoñu'u' sakuu' ña ndatun' xiin' ña vika' nuu' ndo'. Te koo' kivi' natijn xachi' ka ndo' ña ndioo' iní va ndo' xa'a' jaan' —ni kachi a.

¹⁵ Te ndee' xika' kuita tu ne naxiko' jaan', ne ni kuvika' xa'a' ne ndiee' ñuu jaan', xa'a' a ña yi'vi va tu nja ña kundo' o nja xiin' ne ndiee' ñuu jaan'. Te kusuchi' iní nja te kuaku u'vi nja, ¹⁶ te ka'an tu nja ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ni ndiee' ñuu ka'nu', mii' ni ndiee' ne ni ni'nu toto ndatun' va, xiin' toto yaa va, xiin' toto ndukun', xiin' toto kua'a ndukun'. Te ni titi nja xiin' ña kua'a xiin' oro, xiin' ña kua'a xiin' yuu' xifú ña ndiaa ya'vi' va, xiin' yuu' yi'é ña nani' perla. ¹⁷ Te iin

ni xaa ki'i' kuiti' ña ni ndoñu'u' ña vika' nja —kachi ne jaan'.

Te sakan' tu sakuu' te satuvi' tundoo' na'nu', tun' kua'an nuu' miní ka'nu', xiin' ne cha'vi xa'a' a ña kua'an nja xiin' nu', xiin' te xachuun' nuu' nu', xiin' ne ki'in' xu'un' ña xachuun' nja nuu' miní ka'nu' jaan' ndii, kuita tu ne jaan' ndee' xika' va, ¹⁸ te kii' kuní ne jaan' ñu'ma ña xixi' ñuu jaan' ndii, ka'an ti'e' nja ndii:

—Koo' xachi' ka iin ñuu ka'nu' ndee' naa ñuu kaa' —kachi nja.

¹⁹ Te saka'a' nja yaka' xini' nja, te nde'i ti'e' nja, te kuaku nja, te ka'án nda'vi nja ndii:

—Xa nda'vi, xa nda'vi kuu' ne ndiee' ñuu ka'nu' kaa', sakan' ña xiin' ña vika' nja ni kuvika' sakuu' ne kumi' tundoo'. Ndisu iin ni xaa ki'i' kuiti' ña ni ndoñu'u' ña vika' nja —kachi nja.

²⁰ Te ndo' o, ña ndiee' ndivi', ne nduu' kuenta Ndiosí, xiin' te ni tjanu' Jesús sania'á ichi' a, xiin' ne ni ka'an tiakú tu'un a ndii, na nakuatia' na nimá ndo'. Kuachí ndii xa ni kendaia' ya'vi' Ndiosí nuu' ne ndiee' ñuu jaan' xa'a' kuachí nja ña ni sando'o' nja ndo' o, ni kachi tachí' yu'u' jaan'.

²¹ Sakan' te ni ndon'i iin ángele ndiee' va iin yuu' chie' va, ña kaa' ndee' naa yuu' molino, te ni skana' ña'a' a tixin miní ka'nu', te ni ka'an a ndii:

—Nii' sakan' yachi' va ndoñu'u' ñuu ka'nu' Babilonia, te küní xachi' ka ña'a' ne yivi'. ²² Te küní so' o ka ne yivi' ndee' iin yaa ñuu jaan', naa kuu' ña xandaa' te yivi' ñuu', naa kuu' ña xita' ne yivi', naa kuu' ña tivi ra tun' yoo', naa kuu' ndusu ndachuun'. Te koo' ka ne chuun va nuu' ña xa'a nja xiin' nda'a' nja. Te ni ndee' kütiaku ka tu ni'i ña ndiko' ne ndiee' ñuu jaan'. ²³ Te kötuun ka kaa tuún ñuu jaan'. Te koo' ka ne tunda'á' ñuu jaan'. Kuachí ndii, ne ni sata' ña'a' ñuu ndo' jaan', te naxiko' nja, ni nduu ne ndiee' ka iin kanii' iin yivi'. Te ni xiní xa'an' ndo' xiin' ña kuini' ndo' sakuu' ne yivi' iin yivi'. ²⁴ Te ne ni ndiee' ñuu jaan' ni xa'ni' ne ni ka'an tiakú tu'un Ndiosí, xiin' sava ka ne nduu' kuenta a, xiin' sakuu' ne ni xi'i iin kanii' iin yivi' —ni kachi ángele jaan'.

Saka'nu' ne ndiee' ndivi' Ndiosí

19 Kii' ni ndi'i ni ka'an ángele ndiee' jaan' ndii, sakan' te ni xiní so' o i ña ka'án ti'e' xava'a' kua'a' koo' chukuu' ne yivi' ndii:

Na koto ka'nu' e' Ndiosí.

Kuenta Ndiosí nduu' ña kakú e'.

Te na natijn a ña tiin' ka'nu' ña'a' sakuu' ne yivi', xiin' ña xaka'nu' ña'a' nja, te natijn tu a sakuu' ña ndiee'.

² Te ña ndaku xiin' ña ndixa nduu' ña xaa' a kii' sana'má a ne yivi'.

Te ni sando'o' a ne ndiee' ñuu jaan',

ne ni xaa ndee naa xaa' iin ña'a' ña' xiko' xiin' mji'.
Te ni satívi' ne jaan' ne ndiee' iin yivi' xiin' ña' xiin' ña' xaa' nja.

Te kendaiaa' ya'vi' ña'a' Ndiosí sakan' ña' ni xa'ni' ne jaan', ne xika' nuu' nuu' a.

³ Te ti'e' xava'a' ni ka'an ka' a ndii:

—Na koto ka'nu' e' Ndiosí. Kaa' te kaa' ñu'ma' mii' xixi' ñuu' ka'nu' jaan' ndee ndi'i' ni kivi' —ni kachi' a.

⁴ Te oko kumi' saa' ña' xixa' jaan' xiin' kumi' saa' ña' tiaku jaan' ndii, ni xikundiee ndiee a yat'in nuu' tei ka'nu' ka' mii' ndu'u' Ndiosí, te ni xaka'nu' ña'a' a ka'an a ndii:

—Sakan' na kunduu' a. Na koto ka'nu' e' Ndiosí —ni kachi' a.

⁵ Sakan' te ni keta' iin tachi' yu'u' ndee yat'in mii' iin tei ka'nu' jaan' ka'an a ndii:

Te sakuu' ndo'ó, ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ndii, na saka'nu' ndo' a, xiin' sakuu' ndo'ó, ne tiin' ka'nu' a, naa' ne ka'nu' nduu' ndo', uun naa' ne nda'vi so'ó nduu' ndo'.

Ni kachi' tachi' yu'u' jaan'.

⁶ Sakan' te ni xini so'ó tu' i iin ña' nduu' ndee naa' ña' ka'an ti'e' xava'a' kua'a' koo' chukuu' ne yivi'. Te ndiee' xava'a' ni ni'i' a ndee naa' ni'i' kua'a' va' tikui. Te ti'e' va' tu' ka'an a ndee naa' nde'i' savi' ka'an a ndii:

Na koto ka'nu' e' Ndiosí.

Xa' xandia chuun' xto'ó e' Ndiosí, ña' ka'nu' koo' chukuu'.

⁷ Te na kuatia' va' nimá e', te na va'a' kuni e'.

Te na saka'nu' e' Ndiosí, sakan' ña' xa' ni tondia' kivi' ña' tunda'a' Mbee Lulu. Te xa' ni xiko' tu'va' ña'a' ña' tunda'a' xiin' a.

⁸ Te xa' ni taxí Ndiosí toto ni'nu' a'.

Te ndoo' va' toto jaan', te yaa' xiñu' vi' a.

Ni kachi' a. Te ka'an ndiaa' toto jaan' xa'a' ña' ndaku ña' xaa' ne nduu' kuenta Ndiosí.

Va'a' va' kuni ne ku'un viko' mii' tunda'a' Mbee Lulu

⁹ Sakan' te ni ka'an iin ángele xiin' i ndii:

—Ke'i' un' ña' yo'ó': "Sañu'u' va' Ndiosí ne yivi', ne ni tatú a, te ku'un nja, te kuxi' nja ña' xaxi' xakuaa' viko' mii' tunda'a' Mbee Lulu jaan'" —ni kachi' a.

Te ni ka'an ka' ángele jaan' xiin' i ndii:

—Tu'un ndixa, ña' ka'an Ndiosí, nduu' ña' yo'ó' —ni kachi' a.

¹⁰ Ikan' te ni nakandu'u' ndiee i nuu' a te saka'nu' ña'a' i, ndisu' ni ka'an a xiin' i ndii:

—Saka'nu' un' yu'u'. Kuachi' ndii iin ña' xika' nuu' nuu' Ndiosí nduu' i xiin' un' xiin' inga' ne in' xini ña'a', ne ita' ni'i' nuu' ña' ndixa, ña' ka'an xa'a' Jesús. Ndiosí kuiti' saka'nu' un'. Te ña' ndixa, ña' ka'an xa'a' Jesús, nduu'

ña' ni taxí ña' ndiee' nuu' ne ka'an tiakú tu'un Ndiosí —ni kachi' ángele jaan'.

Keta' iin ña' yoso' kuei yaa

¹¹ Sakan' te ni xini i ña' nunia' ndivi'. Te ni xini i iin kuei yaa. Te ña' yoso' ti' jaan' ndii, ña' xachuun' ndaku xiin' ña' ndixa' nani' a. Te sana'má ndaku a, te tiin' ndaku tu' a ñu'u'. ¹² Te nduchi' nuu' a ndii, yi'é a ndee naa' ñu'u' ndatin. Te xini' a ndii, yoo' kua'a' tiví. Te iin' a ndii, yoso' iin kivi' ña' ndee iin ne yivi' xini', süu' jaan' ndii mii' kuiti' a xini' ña' jaan'. ¹³ Te ndi'i' ndoo' toto a ni ka'ma' nií, te tu'un Ndiosí nani' a. ¹⁴ Te kua'a' ti'vi' te xiin' kuenta ndivi', te ni'nu' toto va'a' yaa ndoo' va', kua'an xiin' a yoso' ra' kuei yaa. ¹⁵ Te yu'u' a ndii, keta' iin ichi' xiin' va' ña' tijn' a te satuxu'vi' a sakuu' ne ndiee' iin yivi'. Te ka'ndia' chuun' vie' a nuu' ne jaan'. Te kuein' ndoso' ña'a' a ndee naa' xein' ndoso' te yivi' uva, te ta'va' a tikui a. Te te' jaan' nduu' ña' xi'é xava'a' Ndiosí, ña' ka'nu' koo' chukuu', xini' a ne jaan'. ¹⁶ Te nuu' toto a xiin' si'in' a ndii, yoso' kivi' ña' ka'an ndii: "Ña' xandia chuun' kuu' nuu' nuu' sakuu' te xandia chuun' kuu' nuu'. Xto'ó kuu' nuu' nuu' sakuu' xto'ó." Sakan' yoso' a.

¹⁷ Sakan' te ni xini i iin' iin' ángele nuu' ñu'u'. Te ni ka'an ti'e' a xiin' sakuu' nuu' saa, ti' ta'nu' ndivi' ndii:

—Ni'a' ndo', te nakaya' ndo', te koo' mani' va' ndo' ña' xaxi' xakuaa' saa Ndiosí. ¹⁸ Ni'a' ndo', te kaxi' ndo' ñu'u' nde'i' te xandia chuun' kuu' nuu', xiin' ñu'u' nde'i' te xiin' kuu' nuu', xiin' ñu'u' nde'i' te xiin' ndiee' va', xiin' ñu'u' nde'i' kuei, xiin' te yoso' ri'. Ni'a' ndo', te kaxi' ndo' ñu'u' nde'i' sakuu' nuu' ne yivi', naa' kuu' ñu'u' nde'i' ne xika' ndiká xiin' ñu'u' nde'i' ne xiko' ni'i' iin xto'ó, te kaxi' tu' ndo' ñu'u' nde'i' ne ka'nu', xiin' ñu'u' nde'i' ne nda'vi so'ó —ni kachi' ángele.

¹⁹ Sakan' te ni xini i ña' ni ndu'jin ti' iyo' va' kaa', xiin' te xandia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' iin yivi', xiin' sakuu' te xiin' ra', te kuenta'an' ri' xiin' ña' yoso' kuei yaa xiin' te xiin' a. ²⁰ Sakan' te ni xiku'un ti' iyo' va' kaa' jaan' xiin' te ka'an tiakú tun vixi, te ni xaa' chuyun ka'nu'. Te xiin' chuyun jaan' ni xini xa'an' ra' ne yivi', ne ni natijn tuni' ti' jaan', te ni saka'nu' tu' nja' ña' niania' ri'. Te ni skoni' tiaku Ndiosí ti' iyo' kaa' jaan' xiin' te ka'an tiakú tun vixi jaan' miní mii' ndatin ñu'u' xiin' azufre. ²¹ Te ni xa'ni' ña' yoso' kuei sakuu' inga' ne ni kuenta'an' xiin' a jaan' xiin' ichi' ña' keta' yu'u' a jaan'. Te ni nda'ni va' sakuu' saa jaan' kii' ni xaxi' ri' ñu'u' nde'i' ne jaan'.

Xandia chuun' Cristo iin mií kuiya

20 Sakan' te ni xini i kua'an nuu' iin ángele ndee ndivi', te ni'i' a nda'a' ña' nuniá' yi'e' yavi' kunu va' jaan'. Te ni'i' tu' a iin karena' chie'. ² Te ni natijn ángele jaan' kuaku', ti' nduu' koo' yata' iin yivi', ti' nani' diablo, ña' nduu' ña' ndiva'a', te nani' tu' ri' ña' tiin' kuachi'. Te ni satíin ña'a' a, te sakan' koo' ri' kotijn' ri' iin mií

kuiya. ³ Te n̄i sko'ni' a ri' t̄ix̄in yav̄i kunu va jaan', te n̄i ndasi i'nu kutu' a ri' yav̄i jaan', te n̄i ch̄indu'u' a sello Ndiosí xata' yi'e' yav̄i jaan' te k̄uvi kun̄i xa'an' ka ri' ne ndiee' iin yivi' ndee xinu iin mií kuiya jaan'. Ndisu kii' ndi'i xinu iin mií kuiya jaan' ndii, kuní a ña ndax̄in' ti' jaan' iin xa'a'.

⁴ Sakan' te n̄i x̄inj̄i i ita' tej̄ ka'nu' mii' n̄i x̄ikundiee ne n̄i nat̄īin ndiee' te sana'má n̄iã. Ne jaan' nduu' ne n̄i k̄endoso' ne yivi' sukun' xa'a' ña n̄i ndiee yu'u' n̄iã xa'a' Jesús xiin' xa'a' tu'un Ndiosí, te xiin' xa'a' ña n̄i x̄aka'nu' tu n̄iã ti' iyo va kaa' jaan', te n̄i ndee n̄i x̄aka'nu' tu n̄iã ña niania' ri', te n̄i nat̄īin tu n̄iã tun̄i ri' ti'e' n̄iã, uun xata' nda'a' n̄iã. Te ne jaan' ndii, n̄i nat̄īaku n̄iã, te tax̄i Ndiosí ndiee' n̄iã te ka'ndiã chuun' n̄iã xiin' Cristo iin mií kuiya jaan'. ⁵ Te ña yo'o' nduu' ichi' nuu' ña san̄atiaku Ndiosí ne n̄i xi'i'. Ndisu sava t̄uku ne n̄i xi'i' ndii, n̄i nat̄īaku n̄iã xiin' ne jaan', s̄u' jaan' ndii nat̄īaku n̄iã ndee kii' xinu iin mií kuiya jaan'. ⁶ Te ne n̄i nat̄īaku ña nuu' jaan' ndii, sañu'u' va ña'a' Ndiosí, te nduu' n̄iã ndi'tiã a. Sakan' na ña xi'i' ña uvi' ndii, k̄o'o' ndiee' kumi' a nuu' kivi' ñuu' ne jaan'. S̄u' jaan' ndii kunduu n̄iã sutu xika' nuu' nuu' Ndiosí xiin' nuu' Cristo. Te ka'ndiã chuun' n̄iã xiin' a iin mií kuiya jaan'.

Sko'ni' Ndiosí ña ndiv̄a'a mii' xixí ñu'u' xiin' azufre

⁷ Te kii' xinu iin mií kuiya jaan' ndii, ndoo ndiká ña ndiv̄a'a jaan' yav̄i kunu mii' ndasi i'nu a jaan', ⁸ te ket̄a a yav̄i jaan', te ku'un a te kun̄i xa'an' a s̄akuu' ne yivi' iin yivi', ña nduu' Gog xiin' Magog mii' ndiee' ne ndasi' ta'an' xiin' Ndiosí. Te sand̄u' iin ña ndiv̄a'a jaan' s̄akuu' ne ndiee' ñuu' jaan' te k̄unta'an' a xiin' ne nduu' kuenta Ndiosí. Te ne jaan' ndii, kuu' kua'a' koo' chukuu' n̄iã ndee naa kua'a' ñuti' ña ndiee' yu'u' m̄inj̄i ka'nu'. ⁹ Te n̄i kiku' ra s̄aa kua'an' nuu' ñu'u' iin yivi', te n̄i x̄inunduu' ra ñuu' ña ndani Ndiosí mii' ndiee' ne nduu' kuenta a. Ndisu n̄i nuu' ñu'u', ña n̄i k̄iee ndivi', te n̄i x̄a'mi' ndoo a s̄akuu' te jaan'. ¹⁰ Te ña ndiv̄a'a, ña n̄i x̄inj̄i xa'an' ne jaan' ndii, n̄i sko'ni' ña'a' Ndiosí nuu' ñu'u' ña ndatin xiin' azufre, ña kaa' ndee naa m̄inj̄i, mii' xa n̄i sko'ni' a ti' iyo va kaa' jaan' xiin' te ka'an' tiakú tun vixi jaan', te sand̄o'o' ña'a' a xiin' ñu'u' jaan' nduvi' xiin' ñuu' ndee ndi'i' n̄i kivi'.

So'o' s̄aa a kii' sana'má Ndiosí s̄akuu' ne yivi' ichi' so'o' ndi'i'

¹¹ Sakan' te n̄i x̄inj̄i i iin tej̄ yaa tun' ka'nu'. Te n̄i x̄inj̄i tu i' ndu'u' te xa'ndia chuun' nuu' tun' jaan', te iin yivi' xiin' ndivi' ndii, n̄i x̄inu a nuu' a, te n̄i ni'i' a mii' kundiee a. ¹² Sakan' te n̄i x̄inj̄i i ne n̄i xi'i', ne ka'nu' xiin' ne nda'vi so'o', te ita' n̄iã yat̄in nuu' tej̄ ka'nu' jaan'. Te n̄i nun̄iã' kua'a' tutu. Sakan' te n̄i nun̄iã' tu inḡa tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu' ña k̄o'o' kivi' ndi'i'. Te ne n̄i xi'i'

ndii, n̄i sana'má ña'a' Ndiosí s̄aa nii' yoso' nuu' tutu kua'a' jaan', ña ka'an' xa'a' ña n̄i x̄aa n̄iã. ¹³ Sakan' te s̄akuu' ne n̄i xi'i' ñu'u' m̄inj̄i ka'nu' ndii, n̄i san̄akua'a a ña'a' m̄inj̄i jaan' nda'a' Ndiosí te na'ma n̄iã. Te sakan' tu ña xi'i' xiin' yav̄i ndii jaan' ndii, n̄i san̄akua'a tu a jaan' nda'a' Ndiosí ne n̄i xi'i', ne kumi' a, te na'ma n̄iã. Te n̄i sana'má Ndiosí i' iin ne yivi' jaan' xa'a' ña n̄i x̄aa n̄iã. ¹⁴ Sakan' te n̄i x̄it̄iã i'nu tu m̄ij̄i' ña xi'i' jaan' xiin' yav̄i ndii jaan' m̄inj̄i mii' ndatin ñu'u' jaan'. Te m̄inj̄i ñu'u' jaan' nduu' ña xi'i' ña uvi. ¹⁵ Te ne yoso' kivi' nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu' ña k̄o'o' kivi' ndi'i' jaan' ndii, n̄i x̄it̄iã i'nu n̄iã m̄inj̄i mii' ndatin ñu'u' jaan'.

Ndivi' x̄aa' xiin' ñu'u' iin yivi' x̄aa'

21 Sakan' te n̄i x̄inj̄i i ndivi' x̄aa' xiin' iin ñu'u' iin yivi' x̄aa'. Sakan' ña ndivi' ña nuu' xiin' ñu'u' iin yivi' ña nuu' ndii, xa n̄i x̄ka'ndiã a. Te k̄o'o' ka tu m̄inj̄i ka'nu'. ² Sakan' te n̄i x̄inj̄i yu'u, Juan, ñuu' ña n̄ani' Jerusalén x̄aa', ña su'yun. Te n̄i ket̄a a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu' a. Te yoo tu'va a ndee naa iin ña'a' kii' ndasand̄atun' xiin' m̄ij̄i' a' xa'a' i' a'. ³ Te n̄i x̄inj̄i so'o' i iin tach̄i' yu'u' ña keta' ndivi' mii' iin' tej̄ ka'nu' ka'an' ti'e' a ndii:

—Kot̄o ndo', yo'o' iin' vi'e' mii' yoo Ndiosí xiin' ne yivi' vit̄in, te ne jaan' kunduu ne ñuu' a, te m̄ij̄i' a kaka tein n̄iã, te kunduu a Ndiosí n̄iã. ⁴ Te san̄ayaa' a nduchi' nuu' n̄iã, ña n̄i x̄aku n̄iã. Te k̄uvi ka n̄iã, te kuãku ka tu n̄iã, te n̄i ndee nda'vi ka n̄i tu kun̄i n̄iã, te sakan' tu k̄unj̄i u'vi ka n̄iã. Kuach̄i' ndii xa n̄i x̄ka'ndiã iin yivi' yata' —n̄i kach̄i' tach̄i' yu'u' jaan'.

⁵ Sakan' te n̄i ka'an' ña ndu'u' nuu' tej̄ ka'nu' jaan' ndii:

—Kot̄o ndo', ndasax̄aa' i s̄akuu' ña'a' —n̄i kach̄i' a. Te n̄i ka'an' tu a xiin' i ndii:

—Ke'i' un' tu'un yo'o', sakan' ña ña ndaku nduu' a, te nduu' tu a ña xata'an' in̄i ne yivi' kun̄i n̄iã —n̄i kach̄i' a.

⁶ Te n̄i ka'an' tu a xiin' i ndii:

—Xa n̄i xinu a. Yu'u' ndii, yoo i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i'. Te ne ichi' t̄ikui ndii, tax̄i so'o' i k̄o'o' n̄iã t̄ikui t̄iko'yo', te' taxi' kivi' ñuu' ña k̄o'o' kivi' ndi'i'. ⁷ Te yoo ka kanando nuu' t̄undo'o' ña x̄ka'ndiã n̄iã ndii, nat̄īin n̄iã s̄akuu' ña va'a s̄aa i. Te kunduu i Ndiosí n̄iã, te kunduu n̄iã si'e' i. ⁸ Ndisu s̄akuu' ne kasi yu'u' xa'a' i, xiin' ne iin̄i xini yu'u, xiin' ne xaa' kuach̄i' n̄iã'a, xiin' ne xa'ni' ne yivi', xiin' ne kumi' musa, xiin' ne xaa' ña kuinj̄i', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka, xiin' s̄akuu' ne ka'an' tun vixi ndii, ku'un n̄iã m̄inj̄i mii' ndatin ñu'u' xiin' azufre. Te m̄inj̄i ñu'u' jaan' nduu' mii' kuv̄i n̄iã, ña uvi —kachi a.

So'ŋ kaa' ñuu Jerusalén xaa'

⁹ Sakan' te ñi kixin jin ángele ña uxá ta'an, ña ñi ni' i uxá ta'an ko'ŋ' mii' ñu'u' chitu' vj' uxá ta'an kui'e' ña so'ŋ' ndi'i', te ñi ka'an a xiin' i ndii:

—To'ŋ' xiin' i, te nia'a i yo'ó ña' xito' tunda'a', ña' kunduu ña' si'i Mbee Lulu —ñi kachi a xiin' i.

¹⁰ Te ñi nia'a Espiritu yu'u jin ña satuví, ña jaan' nduu' jin iku' chie sukun va, te ñi sania'a yu'u ñuu chie Jerusalén xaa', ña su'un. Te ñi ketá a ndivi' mii' ndu'u' Ndiosí, te nuu' a. ¹¹ Te ñuu jaan' ndii, yi'é va xa'a' ña ikan' yoo Ndiosí. Te ndatun' yi'é a ndee naa yuu' ña ndiaa ya'vi' xava'a', ndee naa yuu' ña nani' jaspe, ña ndatun' ndee naa yuu' tata. ¹² Te ndasi i'nu a xiin' namá chie sukun va. Te yoo uxí uví ta'an yi'e' a. Te iin' jin ángele nuu' i'in yi'e' jaan'. Te yoso' kivi' jin ti'vi ne Israel nuu' ña ndasi' i'in yi'e' jaan'. ¹³ Te yoo uní ta'an yi'e' xjin' a mii' keta' ñu'u'. Te xjin' a nda'a' kuá'a e' ndii, yoo tu uní ta'an yi'e' a. Te xjin' a nda'a' itin e' ndii, yoo tu uní ta'an yi'e' a. Te sakan' tu xiin' a mii' ketá ñu'u' ndii, yoo uní ta'an yi'e' a. ¹⁴ Te xa'a' namá a ndii, ñi kuá'a a xiin' uxí uví ta'an yuu' na'nu'. Te nuu' i'in yu'u' jaan' yoso' kivi' i'in te ñi tjanu' Mbee Lulu sania'a' ichi' a.

¹⁵ Te ni'i' ángele, ña ñi ka'an xiin' i jaan', jin ndyky, tun' ki'in' ky'va a, tun' ñi kuá'a xiin' oro, te ki'in' ky'va a ñuu Jerusalén xaa' jaan', yi'e' a xiin' namá a. ¹⁶ Ñuu jaan' ndii, jin kachi ndiká a, te sakan' ña nani' a. Te ñi ki'in' ky'va ángele ñuu jaan' xiin' tun' jaan'. Te ña nani' a, xiin' ña ndiká a, xiin' ña sukun a ndii, uví mií uví ciento kilómetro kumi' i'in a. ¹⁷ Te ñi ki'in' ky'va ángele jaan' namá ñuu jaan' xiin' jin ña ki'in' ky'va ne yivi'. Te kumi' a ciento uví xikŋ kumi' saa nani' ndee kondŋ nda'a' e' te ndee nuu' nda'a' e'. ¹⁸ Te namá jaan' ndii, ñi kuá'a a xiin' yuu' ña nani' jaspe. Te sakuu' ña nduu' kuenta ñuu jaan' ndii, ñi kuá'a a xiin' mii' ndi'i oro. Te oro jaan' ndii, ndee naa yuu' tata ña ñi ndoo nduu' a. ¹⁹ Te xa'a' namá ñuu jaan' ndii, ndixin' a xiin' sakuu' nuu' yuu' ña ndiaa ya'vi' xava'a'. Te yuu' chie ña jin ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kua'a ña nani' jaspe. Te yuu' chie ña uví ndii, ndixin' a xiin' yuu' ndi'e' ña nani' zafiro. Te yuu' chie ña uní ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' ña nani' ágata. Te yuu' chie ña kumi' ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' va ña nani' esmeralda. ²⁰ Te yuu' chie ña u'un ndii, ndixin' a xiin' yuu' ña nani' ónice. Te yuu' chie ña iñy ndii, ndixin' a xiin' yuu' kua'a ña nani' cornalina. Te yuu' chie ña uxá ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kuaan ña nani' crisólito. Te yuu' chie ña unia ndii, ndixin' a xiin' yuu' kuij' kuaan tuún ña nani' berilo. Te yuu' chie ña iin ndii, ndixin' a xiin' yuu' ndatun' xava'a' ña nani' topacio. Te yuu' chie ña uxí ndii, ndixin' a xiin' yu'u' kuij' ndiaa' yi'é ña nani' crisopraso. Te yuu' chie ña uxí jin ndii, ndixin' a xiin' yuu' kua'a kuaan ña nani' jac-

into. Te yuu' chie ña uxí uví ndii, ndixin' a xiin' yuu' yi'é ndykun' ña nani' amatista. ²¹ Te i'in uxí uví saa' vitu' yi'e' ñuu jaan' ndii, ñi kuá'a a xiin' yuu' xiñy ña nani' perla. Te ya'ya ñuu jaan' ndii, ñi kuá'a a xiin' mii' ndi'i oro, te ndatun' a ndee naa yuu' tata.

²² Te ñi xini i jin yukun' ñuu Jerusalén xaa' jaan', sakan' ña mii' xto'ŋ e' Ndiosí, ña ka'nu' koo' chukuu', xiin' Mbee Lulu nduu' yukun' jaan'. ²³ Te ñuu jaan' ndii, küní a ñu'u', te ñi ndee küní tu a yog', sakan' ña mii' Ndiosí yi'é nuu' ñuu jaan'. Te Mbee Lulu nduu' ña tuún ñuu jaan'. ²⁴ Te kaka ne yivi' jin yivi' nuu' ña yi'é ñuu jaan'. Te te xa'ndia chuun' kuu' nuu' nuu' ne yivi' jin yivi' ndii, sanakua'a ra sakuu' ña ndatun' ra xiin' ña ka'nu' ra nuu' ñuu jaan'. ²⁵ Te vitu' yi'e' ñuu jaan' ndii, ndyvi' koo nunia' a, sakan' ña kŋŋ' ñuu ikan'. ²⁶ Te sanakua'a sakuu' ne yivi' jin yivi' sakuu' ña ndatun' ña, xiin' sakuu' ña ka'nu' ña nuu' ñuu jaan'. ²⁷ Te kŋŋ' kivi' kŋŋ' ndee jin ne xaa' ña ña'a ñuu jaan', ñi ndee ne xaa' ña ka'an, ñi ndee ne ka'an tun vixí, süu' jaan' ndii ne yoso' kivi' nuu' tutu mii' yoso' kivi' ne kumi' kivi' ñuu ña kŋŋ' kivi' ndi'i', ña nduu' tutu Mbee Lulu jaan', kuiti' kuyi xka'ndia ikan'.

22 Sakan' te ñi sania'a ángele jaan' yu'u jin itia mii' kua'an tikui, te' taxi' kivi' ñuu ña kŋŋ' kivi' ndi'i'. Te tikui jaan' ndii, xiñy ra' ndee naa yuu' tata. Te xa'a' tei ka'nu' Ndiosí xiin' Mbee Lulu kieve' ra'. ² Te kua'an ra' ma'in' ya'ya ñuu jaan'. Te iin' jin ndaa' itun', tun' kuun' nduu' ña taxi' kivi' ñuu ña kŋŋ' kivi' ndi'i' nda'a', i'in ta'vi' yu'u' itia jaan'. Te uxí uví nuu' nduu' kuun' nda'a' tun' jaan' i'in kuiya. Te jin ndaa' nuu' nduu' kuun' nda'a' nu' i'in yoo' kua'an. Te xiin' yuku tun' jaan' kuntatan' sakuu' nuu' ne yivi'. ³ Te kŋŋ' kivi' ka naxaxan ne yivi' ikan'. Te ñuu jaan' kuuin tei ka'nu' Ndiosí xiin' Mbee Lulu jaan'. Te saka'nu' ña'a' ne xika' nuu' nuu' a. ⁴ Te kuní ne jaan' nuu' Ndiosí, te koso' kivi' a ti'e' ña. ⁵ Te kŋŋ' ka ñuu ikan', te küní ka tu a kotuun ñu'u' nuu' ña, te ñi ndee küní tu a kotuun ñu'u', sakan' ña ña yi'é xto'ŋ e' Ndiosí kunduu' ñu'u' nuu' ña. Te ka'ndia chuun' ña ndee ndi'i' ñi kivi'.

Nä'a' ka te nandiko' Jesús jin yivi'

⁶ Sakan' te ñi ka'an a xiin' i ndii:

—Ña ndaku nduu' sakuu' tu'un yo'o', te nduu' tu a ña xata'an ini ne yivi' kuní ña. Sakan' na xto'ŋ e' Ndiosí, ña saka'an nimá te ka'an tiakú tu'un a ndii, ñi tjanu' a ángele, ña nduu' kuenta a, te nia'a a ne xika' nuu' nuu' Ndiosí ña xa kuyatin' xka'ndia.

⁷ —Koto va ndŋ, nä'a' ka te nandiko' i, te sañu'u' va Ndiosí ne saxinú ña ka'an tutu yo'o', ña ka'an xa'a' ña kŋŋ' —ñi kachi a.

⁸ Te yu'u', Juan ndii, ñi xini so'ŋ i, te ñi xini ndychi' nuu' tu i sakuu' ña yoso' nuu' tutu yo'o'. Te kii' ndi'i' ñi xini so'ŋ e, xiin' kii' ndi'i' ñi xini ndychi' nuu' e ndii, ñi

naḱandu'u' ndjēē i nuu' ángele, ña ni nia'a ña jaan' nuu' i, te saka'nu' ña'a' i. ⁹ Ikan' te ni ka'an ángele jaan' xiin' i ndii:

—Säka'nu' un' yu'u! Kuächi ndii ña xika' nuu' nuu' Ndiosí xiin' un' xiin' inga ne ka'an tiakú tu'un a nduu' i, xiin' sakuu' ne saxinú ña yoso' nuu' tutu yo'o'. Iin ndaa' Ndiosí kuiti' saka'nu' un' —ni kachi a xiin' i.

¹⁰ Te ni ka'an ka a xiin' i ndii:

—Täxa'a un' nuu' ne yivi' ña yoso' nuu' tutu yo'o', ña ka'an xa'a' ña koḱ. Kuächi ndii xa kuyatin' kivi' ña koḱ sakuu' ña jaan'. ¹¹ Te ne xaa' ña vä'a ndii, naa saa ka ña ña jaan', sakan' tu ne xaa' ña ña'a ndii, naa saa ka ña ña jaan'. Te ne xachuun' ndaku ndii, naa sachuun' ndaku ka ña, sakan' tu ne xaa' ña kuní Ndiosí kuiti' ndii, naa saa ka ña a.

¹² —iKoto va ndo'! Nä'a' ka te nandiko' i, te cha'vi i i'in ne yivi' saa nii' ni xachuun' ña. ¹³ Te yu'u ndii, yoo' i ña nuu', te yoo tu i ña so'o' ndi'i'. Te nduu' i ña nuu', te nduu' tu i ña so'o' ndi'i', te nduu' i ña xi'na, te nduu' tu i ña ndi'i' ndoso'. ¹⁴ Te sañu'u' va Ndiosí yoo ka nduu' ne natia' toto ña, sakan' ña xata'an kaxi' ña nduu' ña kuun' nda'a' tun' taxi' kivi' ñuu ña koḱ' kivi' ndi'i', te ko'ni tu ña yi'e' ñuu Jerusalén xaa' jaan'. ¹⁵ Ndisu ne cha'an' kuu' ndee naa naya', xiin' ne xaa' ña kuiní, xiin' ne kumi' musa, xiin' ne xa'ni' ne yivi', xiin' ne xaka'nu' ndiosí saka, xiin' ne xtani tun vixi, xiin' ne xini xa'an' ne yivi' ndii, küvi ko'ni ña ñuu jaan'. ¹⁶ Te yu'u Jesús ndii, xa ni tjanu' i iin ángele, ña nduu' kuenta i, te

ka'an ndoso' a xa'a' ña jaan' nuu' ndo'ó, ne nakayá xa'a' i. Te yu'u nduu' si'ani' xika' David. Te nduu' tu i tiuun' chie ti' keta' kuaxi kitu' —ni kachi a xiin' i.

¹⁷ Te Espiritu Santo xiin' ña' tunda'á' ndii, ka'an ña xiin' Jesús ndii:

—Ña'a —kachi ña.

Te sakuu' ne xini so'o' ña yo'o' ndii, na ka'an tu ña ndii:

—Ña'a —kachi ña.

Te yoo ka ichi tikuí ndii, ña'a ndo', te yoo ka kuní tikuí ndii, ko'o so'o ndo' tikuí, te taxi' kivi' ñuu ña koḱ' kivi' ndi'i'.

¹⁸ Te yu'u, Juan ndii, sakuni' ndjēē' i yoo ka xini so'o' ña yoso' nuu' tutu yo'o' xa'a' ña koḱ. Naa' chikanu' ndoso' yoo ka ndee ka yu'u' nuu' tutu yo'o' ndii, sando'o' ña'a' Ndiosí xiin' tundo'o' ña yoso' nuu' tutu yo'o'. ¹⁹ Te naa' sandoyo' yoo ka sava yu'u' ña ka'an xa'a' ña koḱ, ña yoso' nuu' tutu yo'o' ndii, täxi Ndiosí kaxi' ña nduu' ña kuun' nda'a' tun' taxi' kivi' ñuu ña koḱ' kivi' ndi'i', te küvi tu ko'ni ña ñuu su'un, ña ka'an tutu yo'o' xa'a' jaan'.

²⁰ Te ña ndiee' yu'u' sakuu' ña yoso' nuu' tutu yo'o' ka'an a ndii:

—Nä'a' ka te nandiko' i —kachi a.

Sakan' na kunduu a. Ña'a, xto'o ndu Jesús.

²¹ Te na sañu'u' va xto'o e' Jesucristo sakuu' yoo', ne nduu' kuenta a. Sakan' na kunduu a.